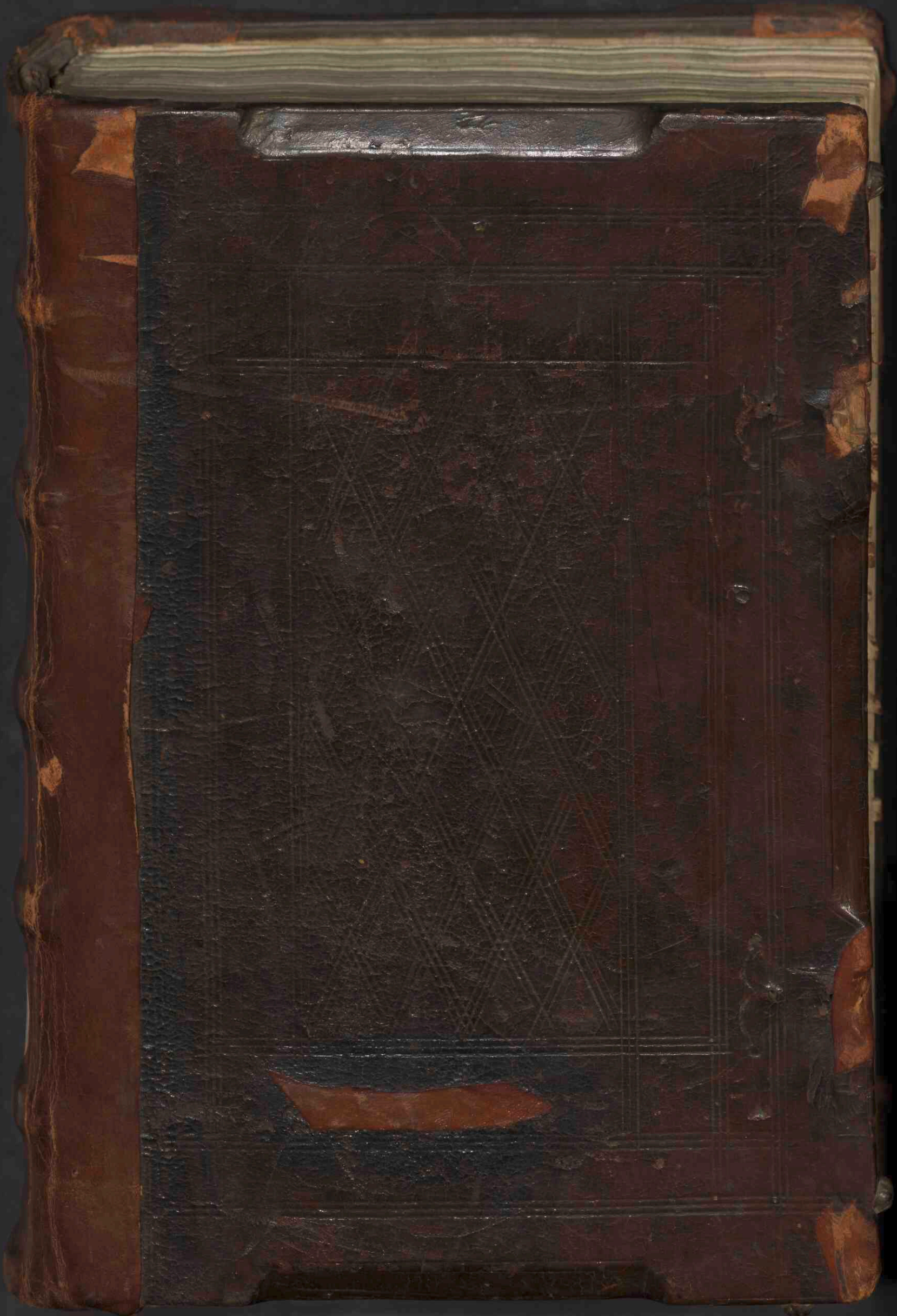

Aurelij Augustini Episcopi de ciuitate Dei

<https://hdl.handle.net/1874/461513>

Dit boek is gescand in het kader van het Incunabelen project.

Een incunabel of wiegendruk is een boek of geschrift dat gedrukt is vóór 1 januari 1501. Gezien de bijzondere aard van deze vroege gedrukte werken is besloten deze uitgebreid te beschrijven en te digitaliseren.

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:
<https://repertorium.library.uu.nl/collectie/incunabelen/>

Bij deze boeken wordt ook de volledige buitenkant gescand en een scan gemaakt van het geopende boek. De hierna volgende scans zijn (in volgorde waarop ze getoond worden):

- het midden van het geopende boek*
 - de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsede
 - de staartsede
 - het achterplat

*Een deel van de banden in deze collectie bevatten meerdere titels, het is dus mogelijk dat de pagina's in deze overzichtsscan horen bij een andere titel.

This book has been digitized as part of the Incunabula project.

An incunable or incunabulum is a book, pamphlet, or broadside that was printed before January 1st 1501. Due to their special nature a project has been started to better describe and then digitize these early printed works in our collection.

More information on this collection is available here:

<https://repertorium.library.uu.nl/collectie/incunabelen/>

The digitized version of these books includes scans of the outside of the book and a scan of the open book. The scans after this notice are (in the order in which they are shown):

- the open book (opened approximately in the middle)*
 - the spine
 - the head edge
 - the fore edge
 - the bottom edge
 - the back board

*Some of the bindings in this collection contain multiple titles, therefore it is possible that this scan shows pages which belong to a different title.

ueniat non est moriens sed uiuens: cum uero mors uenerit mortuus erit non moriens. Illud ergo est adhuc ante mortem: hoc iam post mortem. Quando ergo in morte: Tunc enim est moriens: ut quemadmodum tria sunt cum dicimur ante mortem: in morte: et post mortem: ita tria singulis singula: uiuens: moriens: mortuusque reddantur. Quando itaque sit moriens idest in morte: ubi neque sit uiuens quod est ante mortem: neque mortuus quod est post mortem: sed moriens idest in morte: difficillime diffinitur. Quandiu quippe est anima in corpore maxime si etiam sensus adsit: per dubio uiuit homo qui constat ex anima et corpore: ac per hoc adhuc ante mortem non in morte esse dicendus est. Cum uero anima abscesserit: omnique abstulerit corporis sensum: iam post mortem mortuusque perhibetur. Perit igitur inter utrumque: quod moriens uel in morte sit. Quoniam si adhuc uiuit ante mortem est: si uiuere destitit iam post mortem est. Nunquam ergo moriens idest in morte esse comprehenditur. Ita est in transcurso temporum queritur presens nec inuenitur: quia sine ullo spacio est: per quod transitur ex futuro in preteritum. Nonne ergo uidendum est: ne ista ratione mors corporalis nulla esse dicatur: Si enim est: quando est: que in nullo et in qua ullus esse non potest: quandoque si uiuitur adhuc non est: quia hoc ante mortem non in morte. Sed rursus si nulla mors est: ante quid uel post: quid est quod dicitur ante mortem siue post mortem: Nam et hoc inaniter dicitur: si mors nulla est. Atque utinam in paradiso bene uiuendo egissemus: ut re uera nulla esset mors. Nunc autem non solum est: uerum et ita molesta est: ut nec ulla explicari locutione possit: nec ulla ratione uirari. Loquamur ergo secundum consuetudinem: non. n. aliter debemus: et dicamus ante mortem pulchram mors accedat: sicut

scriptum est: ante mortem ne laudes homines quoniam. Dicamus etiam cum accesserit: post mortem illius uel illius factum est illud uel illud. Dicamus et de presenti tempore ut possumus: uelut cum ita loquimur: moriens ille testatus est: et illis atque illis illud atque illud moriens dereliquit: quis hoc nisi uiuens omnino facere non posset: et potest hoc ante mortem fecerit non in morte. Loquamur etiam sicut loquitur scriptura diuina: que mortuos quoque non post mortem sed in morte esse non dubitat dicere. Hinc enim est illud. Quoniam non est in morte quod memor sit tui. Donec enim reuiuiscant: recte esse dicunt in morte: sicut in somno esse quod donec euigilet dicit. Quamuis in somno positos dicamus dormientes: non tamen eo modo possumus dicere eos quod iam sunt mortui morientes. Non enim adhuc moriuntur: quod quantum attinet ad corporis mortem de qua nunc differimus: iam sunt a corporibus separati. Sed hoc est quod dixi explicari aliqua locutione non posse: quomodo uel morientes dicatur uiuere: uel iam mortui etiam post mortem adhuc esse dicantur in morte. Quomodo. n. post mortem si adhuc in morte: primum cum eos nec morientes dicamus: sicut eos qui in somno sunt dicimus dormientes et qui in languore languentes: et qui in dolore utique dolentes: et qui in uita uiuentes. At uero mortui prius quam resurgant esse dicuntur in morte: nec tamen possunt appellari morientes. Unde non inopportune neque incongrue arbitror accidisse et si non humana industria iudicio fortasse diuino ut hoc uerbum quod est moritur: in latina lingua nec grammatici declinare potuerint ea regula qua cetera talia declinant. Namque ab eo quod est oritur sit uerbum preteriti temporis ortus est: et si qua similia sunt que per preteriti participia declinantur. Ab eo uero quo est moritur si queramus preteriti temporis uerbum: responderi solet mortuus est uel littera

geminata. Sic. n. dicitur mortuus quo modo fatuus: arduus: carduus: conspiciuus: et si quod similia que non sunt preteriti temporis: sed quoniam nomina sunt sic tempore declinantur. Illud autem quasi ut declinetur quod declinari non potest: pro participio preteriti temporis ponitur nomen. Quoniam itaque factum est: ut quemadmodum id quod significat non potest agendo: ita ipsum uerbum non potest loquendo declinari. Agi tamen potest in adiutorio gratie redemptionis nostri: ut saltem secundam mortem declinare possimus. Illa enim est gratior: et omnium malorum pessima: que non sit separatione anime et corporis: sed eternam penam potest utriusque complexu. Ibi e contrario non erunt homines ante mortem atque post mortem: sed semper in morte: ac per hoc nunquam uiuentes: nunquam mortui: sed sine fine morientes. Nunquam enim erit homini prius in morte: quam ubi erit mors ipsa sic morte.

Quam mortem promissis hominibus duas si mandatum ei transgredere fuerit imminatur. Cap. i. 2.

Quid ergo requiritur: quam mortem deus primis hominibus fuerit imminatur si ab eo mandatum transgredere acceptum: nec obedientiam custodirent: utrumque anime an corporis: an totius hominis: an illarum que appellantur secundarum. Respondendum est: omnes. Prima enim constat ex duabus: secunda ex omnibus tota. Sicut enim uniuersa terra ex multis terris: et uniuersa ecclesia ex multis constat ecclesiis: sic uniuersa mors ex omnibus constat. quoniam prima ex duabus: una anime: altera corporis: ut sit prima totius hominis mors cum anima sine deo et sine corpore ad tempus penitus luit: secunda uero ubi anima sine deo cum corpore penas eternas luit. Quando ergo dixit deus primo illi homini quem in paradiso constituerat: de

cibo uetito: quacunque die ederitis ex eo morte moriemini: non tantum prime mortis partem priorem ubi anima prius uis: nec tantum posteriorem ubi corpus prius anima: nec solam ipsam totam primam ubi anima et a deo et a corpore separata ponitur: sed quicquid mortis est usque ad nouissimam que secunda dicitur: quod est nulla posterior comminatio illa complexa est.

Preuincatio promissorum hominum quam promissa senserit penam. Cap. i. 3.

Am postea quam precepti facta transgressio est: confestim gratia offerente diuina: de corporum suorum nuditate consulti sunt. unde etiam solis scilicet que forte a perturbatis prima coperta sunt pudenda tegerent. Que prius ea dem membra erant sed pudenda non erant: senserunt. n. nouum motum inobediencie sue. Nam quippe anima libertate in puerum propria delectata: et deo designata seruire: pristino corporis seruitio destituebat. Et quia lupi orem dominum suo arbitrio deseruerat: inferiorem famulum ad sui arbitrium non tenebat: nec omnimodo habebat subditam carnem sicut semper habere potuisset: si deo subdita ipsa mansisset. Tunc ergo caro cepit concupiscere aduersus spiritum: et spiritus aduersus carnem. Cumque controuersia nati sumus: trahentes originem mortis in membris nostris uiciatamque naturam attentionem eius siue uictoria de prima preuincatione gestantes.

Qualis homo sit factus a deo et in qua sorte deciderit sue uoluntatis arbitrio. Cap. i. 4.

Deus enim creauit hominem rectum: naturarum auctor non utique nictor: sed sponte deprauatus: iustique damnatus: deprauatos damnatosque generauit. Omnes enim fuimus in illo uno: quando omnes ille unus corruptus. o. i.

Gr. fo.
277

RARIORA

Cm

Cm

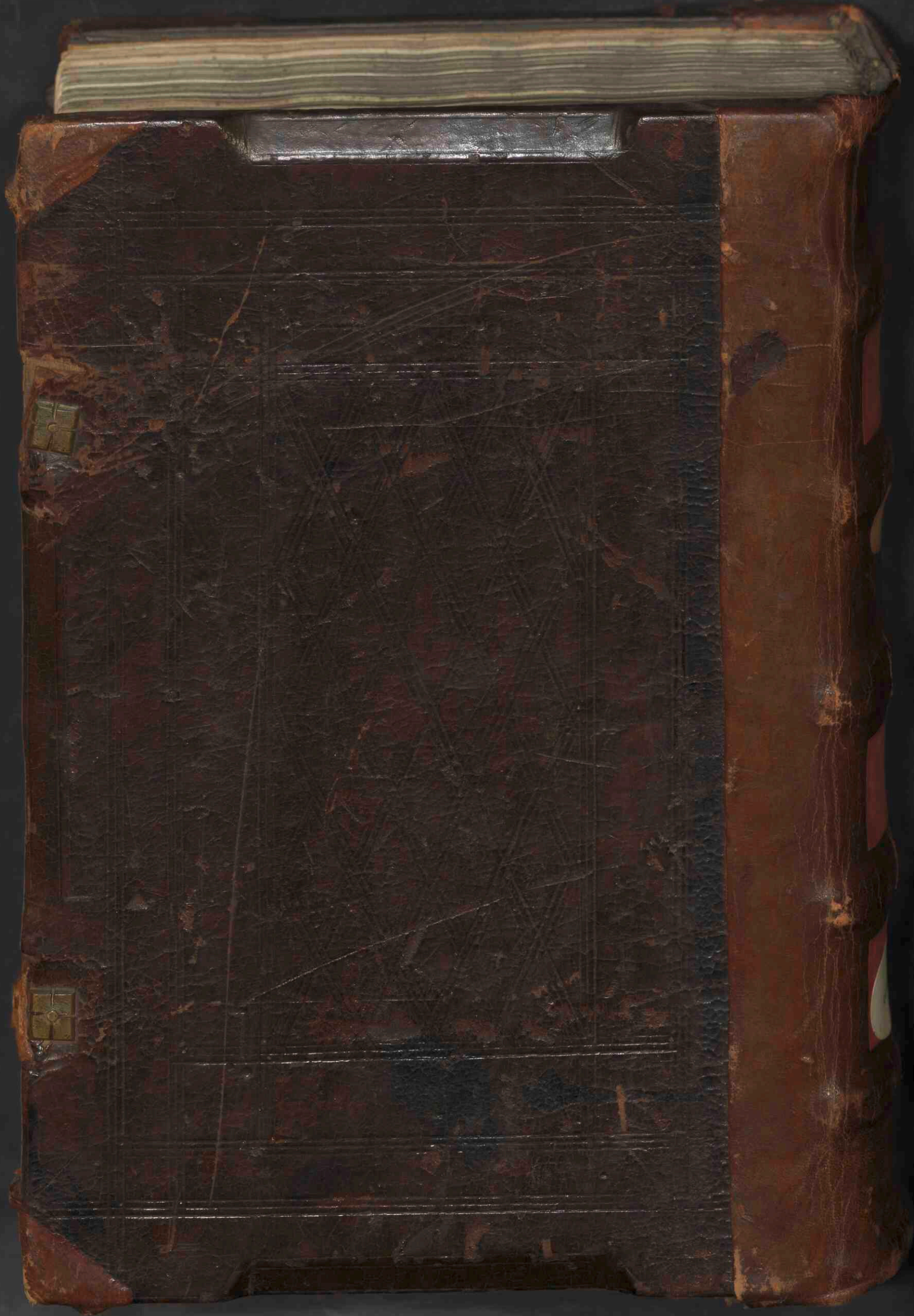
168.

Er

Cm

Cm

G. fo.

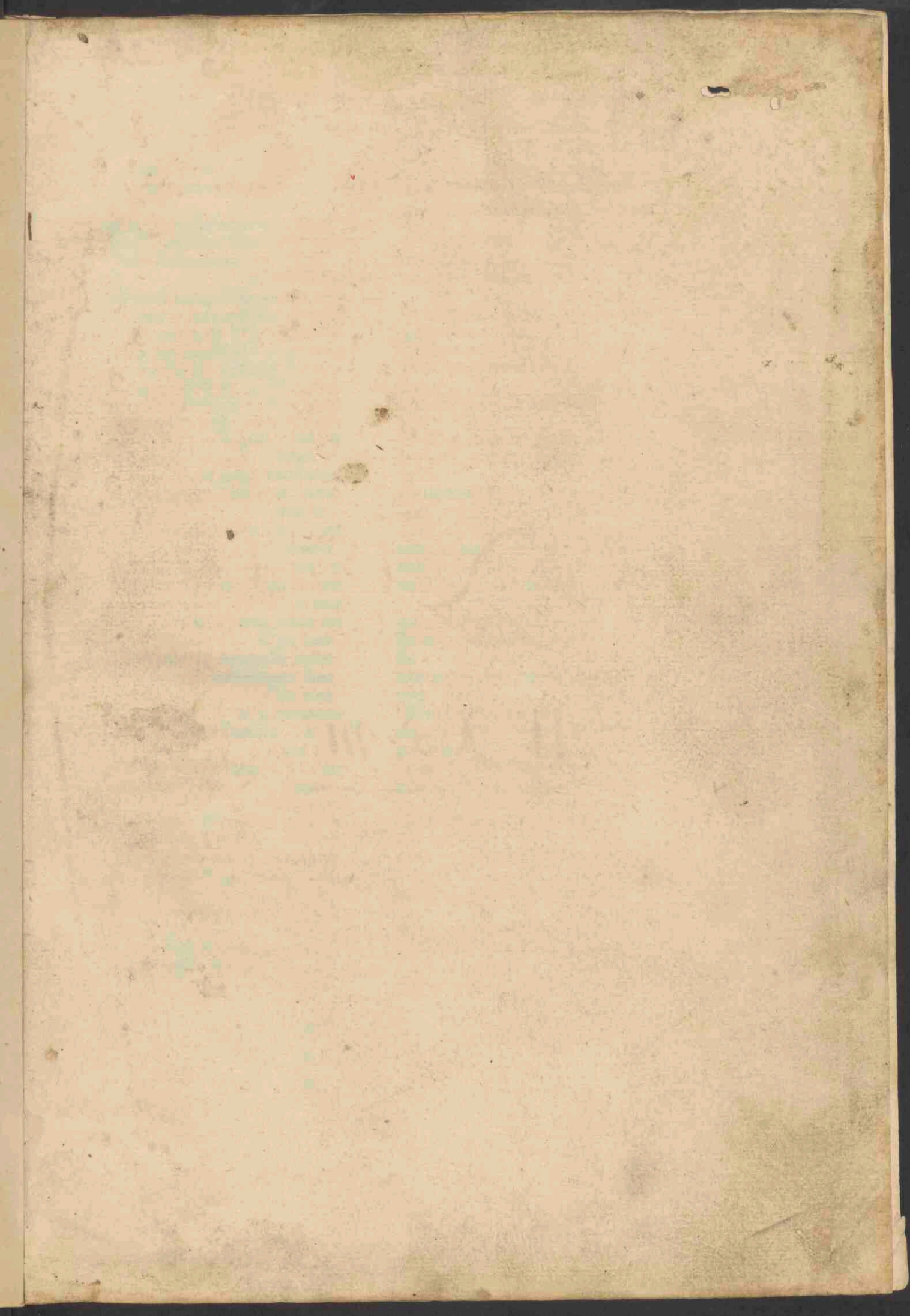
277

61. **Augustinus, Aurelius**, De civitate Dei. Venetië, Gabr. de
Pietro 1475. 2o. G. 2o. 277

Type 1, 2. — Versierde initialen. — HC* 2052. — MMW I 232. — Peddie
I p. 69. — Pell. 1551. — Pr. 4193.

Uit het Karthuizerklooster bij Utrecht. — In oorspr., doch herstelden led.
band. — In den catalogus van 1670.

N. 157. A.

N° 65. m.

Fol. 259 u. 264 ontbreken.

Anrelii Augustini de ciuitate dei primi
libri incipiunt rubrice.

De aduersariis nōis christi qb⁹
i natiuitate Urbis propter chri
stū barbari pepererūt uictis. **L. i.**

Gloriosissima.

Quō nulla unquā bella ita gesta sunt:
ut uictores ppter deos eoz quos nice
rāt parcerēt uictis. **Cap. 2.** Tot bella.
Quā imprudenter romani penates q
Troia custodire nō poterāt: sibi credi
derunt pfuturos. **L. 3.** Ecce qbus.
De asylo Iunonis in Troia: q nemi
nē liberauit a grecis: 7 basilicis aposto
loz q oēs ad se cōfugiētes a barbaris
defenderūt. **Cap. 4.** Ipsa ut di.
De generali cōsuetudine hostiū nictas
ciuitates euerētū quid **Sato** senserit
Cap. 5.

Nisi forte.

Quod ne romani qdem ita ullas cepe
runt ciuitates: ut in tēplis eaz parce
rent uictis. **Cap. 6.**

Quid et.

Quō in euerfioe urbis: q aspe gesta sūt
de cōsuetudine acciderit belli: que uero
demeter de potētia puenerit nōis chri
sti. **Cap. 7.**

Sum igitur.

**De cōmodis atqz incōmodis que bo
nis ac malis plerūqz cōmunia sunt.**
Cap. 8.

Dicet aliqs.

**De causis correctionū: ppter quas 7
boni 7 mali parit flagellatur.** **Cap. 9.**

Quid igit.

Quō sanctis in amissione rerum tēpo
ralium nihil pereat. **Cap. 10.**

Quibus re.

**De fine temporalis uite siue longioris
siue breuioris.** **Cap. 11.**

Sed enī.

**De sepultura humanoꝝ corporū que
christianis etiā si fuerit negata nil adi
mit.** **Cap. 12.**

At enim.

**Que sit ratio sanctoꝝ corporū sepeliē
di.** **Cap. 13.**

Ihec ideo.

**De captiuitate sanctoꝝ: quibus nunqz
diuina solatia defuerūt.** **Cap. 14.**

Sed multi.

**De regulo in quo captiuitatis ob reli
gionē et spōte tolerande extat exēplū:**
q tñ illi deos colēti pdesse nō potuit.
Cap. 15.

Habet tñ.

**An stupris q etiā scāz forte uirginū ē
passa captiuitas: cōtamiari potuerit uir
tus animi sine uolūtatis assēsu.** **L. 16.**

Magnum:

**De morte uoluntaria ob metū pene si
ue dedecoris.** **Cap. 17.**

Ac.

**De aliena uiolentiāz libidine quam i
oppresso corpore mens inuita ppetit.**
Cap. 18.

At enī

**De Lucretia: q se ob illatū sibi stuprū
peremit.** **Cap. 19.**

An fo.

**Nullā esse auctoritatem: q christianis
in qualibet causa ius uoluntarie necis
attribuat.** **Cap. 20.**

Neqz enī.

**De iterfectōibz hoīūz q ab homicidii
cūmie excipiūt.** **L. 21.**

Quasda ue.

Quō nunqz possit mors uoluntaria ad
magnitudinē ai ptinē. **L. 22.**

Hic et.

**Quale exēplū sit Catonis: q se uictori
am Cesaris nō ferēs iteremit.** **L. 23.**

Sed tamē:

Quō i ea uirtute q Regulus Catone p
stātor fuit: mltō magis emineāt chri
stiani. **Cap. 24.**

Nolunt.

Quō peccatū nō per peccatū debeat de
clinari. **Cap. 25.**

At.

**De his que fieri nō licet: cum a scis fa
cta noscūt qua ratione facta credenda
sint.** **Cap. 26.**

Sed quedam.

**An ppter peccati declatōez mors spōta
nea appetēda sit.** **Cap. 27.**

Restat.

Quō iudicio dei in corpora cōtinentiū
libido hostilis peccare pmissa sit.

Cap. 28.

Quō si.

**Quid familia christi respōdere debe
at ifidelibz: cū exprobrāt q eā a furoꝝ
hostiū nō liberauerit christus.** **L. 29.**

Habet.

**Quam pudendis pspexitibus afflue
re nelint: qui de christianis tēporibus
cōqueruntur.** **L. 30.**

Cur enim.

Quibus uitiorum gradibus aucta sit

A. 2.

in romanis cupido regnādi. **L. 31.**

Nā quando.

De scenicorum institutōe ludorum.

Lap. 32.

Verūtamen.

De uitiis romanoꝝ quos patrie non correxit euerſio. **Lap. 33.**

Omentes.

De clemētia dei: que urbis excidiū tēperauit. **Lap. 34.**

Et tamen.

De latentibus inter impios ecclesie filiis: et de falsis intra ecclesiā christianis. **Lap. 35.**

Deminerit.

De quibus causis sequenti disputatōe sit disſerendū. **Lap. 36.** **Sed** adhuc.

Rubrice secundi libri Aurelii Augusti
ni de ciuitate dei incipiunt.

De modo q̄ necessitati disputatio
nis adhibendus est. **Lap. i.**

Si rationi.

De his que primo uolumine expedita
sunt. **Lap. 2.**

Superiore.

De assumenda historia: qua ostendit:
que mala acciderint romanis cū deos
colerent: ante q̄ religio christiana ob
cresceret. **Lap. 3.**

Demēto autēz.

Quod cultores deoꝝ nulla unquā a
diis suis precepta probitatis acceperūt:
et in sacris eorum turpia queq̄ celebra
uerint. **Lap. 4.** **D**ens enim uerus.

De obscenitatibus quibus mater deoꝝ
rum a cultoribus suis honorabatur. **Lap. 5.**

Nequaquā.

Deos paganoꝝ nunquā beneuolendi
sanxisse doctrinam. **Lap. 6.**

Hinc est.

Inutilia esse inuenta philosophica sine
auctoritate diuina: ubi queq̄ ad uicia
pronū magis mouet quod uii fecerint:
q̄ quod homines disputauerint. **L. 7.**

An nobis.

De ludis scenicis: i quibus uii nō ostē
duntur edictōe suarum turpitudinum:

sed placantur. **Lap. 8.**

At enim.

Quid romani ueteres de cohibenda
peccati licentia senserint: quam greci
deorum secuti iudicium liberā esse uo
luerunt. **Lap. 9.**

Quid.

Qua nocendi arte demones uelint uel
falsa de se crimina uel uera narrari.

Lap. 10.

Sed maligni.

De scenicis apud grecos in resp. admi
nistratōez receptis eo q̄ placatores de
orū iniuste ab hōibus spernerentur. **Lap. 11.**

Ad hanc cōuenientiā.

Quo d romani auferēdo libertatē poe
tis in hominibus quā dederunt i deos
melius de se q̄ de diis suis senserunt. **Lap. 12.**

At romani.

Deuisse intelligere romanos: q̄ uii
eorum qui se turpibus ludis coli expe
tebant indigni essent honore diuino. **Lap. 13.**

Sed responderet.

Meliores fuisse platonem: qui poetis
locum in bene morata urbe non vede
rit: q̄ hos deos qui se ludis scenicis uo
luerunt honorari. **Lap. 14.**

Deinde quimus.

Quod romani quosdā sibi deos non
ratione: sed adulatione instituerunt.

Lap. 15.

Que autem.

Quo si diis ulla esset cura iustitie ab eis
romani accipere debuerint precepta ui
uendi: potius q̄ leges ab aliis hōibus
mutuare. **Lap. 16.**

Si autem.

De raptu Sabinarum aliiq̄ue inigra
tib: que in ciuitate romana etiam lau
datis uiguerunt temporibus. **Lap. 17.**

An forte.

Que de moribus romanoꝝ aut metu
compressis: aut securitate resolutis Sa
lustii prodant historia. **Lap. 18.**

Itaq̄ habebō.

De corruptōe humane reipu. prius q̄
cultū deoꝝ christus auferret. **Lap. 19.**

Ecce romana.

Quali uelint felicitate gaudere: et quibus moribus uiuere: qui tempora christiæ religionis incusant. **Cap. 20.** Verum. Que sententia fuerit. Ticeronis de romana repu. **Cap. 21.** Sed si con. Quod diis romanoz nulla unquam cura fuerit: ne malis moribus respu. deperisset. **Cap. 22.** Sed quod pertinet. Varietates rez tepozaliu non ex fauor aut impugnatione demonu: sed ex ueneri pendere iudicio. **Cap. 23.**

Quid quod. De Syllanis actibus: quoz se demoni ostentauerunt adiutores. **Cap. 24.** Sylla.

Quantum maligni spiritus ad flagitia incitant homines: cum committendis sceleribus: quasi diuinæ exempli sui interponunt auctoritatem. **Cap. 25.**

Illic nero. De secretis demonum monitis: que pertinebant ad bonos mores cum palam in sacris eoz ois negtia disceret. **Cap. 26.** Que cum.

Quanta euerfione publice discipline romani diis suis placandis sacrauerit ob scena ludoz. **Cap. 27.** Uir grauis. De christiane religionis salubritate. **Cap. 28.** Ab istaruz. De abiiciendo cultu deoz cohortatio ad romanos. **Cap. 29.** Nec potius.

Libri tertii rubrice Aurelii Augustini de ciuitate dei incipiunt.

De aduersitatibus quas soli mali metuunt: et quas semper passus est mandus cum deos coleret. **Cap. 1.**

Jam satis. An dii quod a romanis et a grecis similiter colebantur: causas habuerit quibus illum paterentur excidere. **Cap. 2.**

Primum. Non potuisse offendi deos Paridis adul

terio: quod inter ipsos tradit frequentatum. **Cap. 3.** Urbem Romam.

De sententia Varonis: qua utile esse dixit: ut se homines diis genitos metiantur. **Cap. 4.** Dixerit.

Non probari quod dii adulteriu Paridis punierint: quod in matre Romuli non ulti sunt. **Cap. 5.**

Sed utrum. De parricidio Romuli quod dii non uen dicarunt. **Cap. 6.** Aliud aduicio. De euerfione Iulii quod dux Marii Simbria excidit. **Cap. 7.**

Sente enim. An debuerit diis. Iliacis Roma committi. **Cap. 8.** Diis itaque.

An illa pace que sub Numa fuit: deos prestitisse credendum sit. **Cap. 9.**

Diis etiam. An optandum fuerit: ut tanta bellorum rabie romanorum augetur impetiu: cum eo studio quo sub Numa auctum est: et quietum esse potuit et tutum. **Cap. 10.**

An respondent. De simulacro Humani Apollinis cuius fletus est clade credimus grecoz quibus opitulari non poterat indicare. **Cap. 11.** Neque enim.

Quantos sibi deos romani preter consuetudinem Nume adiecerint: quorum eorum numerositas nihil iuuerit. **Cap. 12.**

Nec his sacris. Quo iure quo sedere romani optinuerunt prima coniugia. **Cap. 13.**

Quomodo nec. De impietate belli quod Albanis Romani intulerunt: et de ornandi libidie adepta uictoria. **Cap. 14.**

Quid deinde. Qualis romanorum regum uita atque exitus fuerit. **Cap. 15.**

Nullus ergo. De primis apud romanos consulibus: quorum alter alterum patria pepulit: moxque Rome post atrocissima parrici

dia a uulnerato interit hoste uulneratus. **Cap. 16.**

Huic tempori. Post initia consularis imperii quibus malis nexata fuerit romana respu. diis non opitulantibus quos colebant. **Cap. 17.**

Finito scilicet.

Quante clades romanos sub bellis punicis triuerit: frustra deorum presidii expetitis. **Cap. 18.**

Iam uero.

De afflictione belli punici secundi: quoniam uires utriusque consumptae sunt. **Cap. 19.**

Secundo.

De exitio Saguntinorum: quibus propter romanorum amicitiam pereuntibus dii romani auxilium non tulerunt. **Cap. 20.**

Sed in.

Quam ingrata fuerit romana ciuitas Scipioni liberatori suo: et in quibus moribus egerit quando eam Salusti optinam fuisse describit. **Cap. 21.**

Porro iter.

De Dithridatis edicto: quo omnes cines romanos qui intra Asiam inuenirentur iussit occidi. **Cap. 22.**

Quam illud.

De interioribus malis: quibus romana respu. exagitata est: precedente prodigio quod in rabie omnium animalium que hominibus seruiunt fuit. **Cap. 23.**

Sed iam illa.

De discordia civili quam graeciae seditiones excitauerunt. **Cap. 24.**

Initium.

De ede concordie ex senatusconsulto in loco seditionum et cedium condita. **Cap. 25.**

Eleganti.

De diuersis generibus belli: quae post conditam eadem concordie sunt secuta. **Cap. 26.**

Preclarum uero.

De bello civili Mariano atque Syllano. **Cap. 27.**

Cum uero Marius.

Qualis fuerit Syllana victoria: uide x mariane crudelitatis. **Cap. 28.**

Syllana.

De comparatione gothicae irruptionis: cum eis cladibus quas romani uel a gallis uel a bellorum civilium auctoribus experunt. **Cap. 29.**

Quid roma fu. De connexionione bellorum: quae aduentu christi plurima et grauissima praecesserunt. **Cap. 30.**

Crudelia.

Quam impudenter praesentia incommoda christo imputent: qui deos colere non sinuntur cum tante clades contra eos tempore quo colebantur extiterunt. **Cap. 31.**

Deos.

Quarti libri rubricae Aurelii Augustini de ciuitate dei incipiunt:

De his quae primo volumine disputata sunt. **Cap. 1.**

De ciuitate dei.

De his quae libro secundo et tertio continentur. **Cap. 2.**

Promiseramus.

An altitudo imperii quae non nisi bellis acquiritur in bono siue sapientium habenda sit siue felicitum. **Cap. 3.**

Iam itaque uideamus.

Quam similia sint latrociniis regna absque iustitia. **Cap. 4.**

Remota itaque.

De fugitiuis gladiatoribus: quorum potentia similis fuerit regie dignitati. **Cap. 5.**

Proinde o.

De cupiditate Nini regis: qui ut latius dominaretur primus intulit bella finitimis. **Cap. 6.**

Iustinus q.

An regna terrena iter perfectus suos atque defectus: deorum uel inuentur uel deferantur auxilio. **Cap. 7.**

Si nullo.

Quorum deorum presidio putant Romani imperium suum auctum: atque senatum: cum singulis uix singularum rerum tuitionem committendam esse crediderunt. **Cap. 8.**

Deinde quae.

An imperii romani amplitudo et diu-

tornitas Ioni fuerat ascribenda: quem
sumum deū cultores ipsius opinantur.

Cap. 9. Nimirū ergo.

Quas opiniones secuti sūt: qui diuer/
sos deos diuersis mundi partibus pre/
fecerunt. **Cap. 10.** Lar illi etiā.

De multis diis quos doctores paga/
noꝝ unū eundēqꝫ Iouē esse defēdūt.

Cap. 11. Quotquot libet.

De opinione eoꝝ qui deū aiām mūdi
et mundū corpus dei esse putauerunt.

Cap. 12. Quod et illud.

De his qui sola rōnabilia aiāntia par/
tes esse unius dei asserunt. **Cap. 13.**

Si autem sola.

Augmenta regnoꝝ Ioni incongruent/
ascribi: cum si ut uolunt dea est uicto/
ria: ipsa huic negocio sola sufficeret.

Cap. 14. A rege igitur.

An congruat bonis latius uelle regna/
re. **Cap. 15.** Videāt ergo.

Quid fuerit qꝫ romani oībus rebus et
omnibus motibus deos singulos depu/
tantes: edem quietis extra portam esse
uoluerunt. **Cap. 16.**

Diror autem.

An si Iouis summa potestas est: etiā
Victoria dea debuerit existīari. **Cap. 17.**

An forte dicūt:

Felicitatē et Fortunā qui deas putant:
qua ratōne fecerunt. **Cap. 18.**

Quid qꝫ et

De fortuna muliebri. **Cap. 19:**

Tantum sane huic.

De uirtute et fide qua pagani templis
et sacris honorauerunt: pretermittētes
alia bona que similiter colēda fuerūt:
si recte aliis diuinitas tribuebatur.

Cap. 20. Virtutem.

Quod unū nō intelligentes deum uir/
tute: saltem felicitate debuerunt esse con/
tenti. **Cap. 21.**

Hec enim.

De scientia colendorum deorum quā
a se Ciarzo gloriatur collatū esse roma/
nis. **Cap. 22.**

Quid ergo.

De felicitate quam romani multorum
ueneratores deorum diu nō coluerunt
honore diuino: cum pro omnibus sola
sufficeret. **Cap. 23.**

Sed unde nunc.

Qua ratione defendant pagani: qꝫ in/
ter deos colant ipsa dona diuina.

Cap. 24. Atqꝫ adeo.

De uno tantū colēdo deo: qui licet no/
mine ignoretur: tamen felicitatis da/
tor esse sentitur. **Cap. 25.**

Si enim iam:

De ludis scenicis quos sibi dii celebra/
ri a suis cultoribus exegerūt. **Cap. 26.**

Sed fingebant.

De tribus generibus deoꝝ: de quibus
Scuola pontifex disputauit. **Cap. 27.**

Relatum est.

An ad optinendū dilatandūqꝫ regnum
profuerit romanis cultꝫ deoꝝ. **Cap. 28.**

Nullo igitur.

De falsitate auspicii: quo romani re/
gni fortitudo et stabilitas nisa ē indica/
ri. **Cap. 29.** Nam illud.

Qualia de diis gentium etiā cultores
eoꝝ se sentire fateantur. **Cap. 30.**

Cicero augur.

De opinionibus Carronis: qui repro/
bata suasionē populari: licet ad notitiā
ueri dei non pueniret unū tamen deum
colendū esse censuerit. **Cap. 31:**

Quid ipse.

Ad quā speciem utilitatis principes gē/
tium apud subiectos sibi populos fal/
sas religiones uoluerunt permanere.

Cap. 32. Dicit etiam.

Quod iudicio et potestate ueri dei: om/
nium regū atqꝫ regnoꝝ ordinata sint
tempora. **Cap. 33.**

Dens igitur ille.

De regno iudeoꝝ: quod ab uno et ue/
ro deo institutū atqꝫ seruatum est: do/
nec in uera religione manserunt.

Cap. 34. Itaque ut cognō.

Rubrice libri quinti Aurelii Augustini de ciuitate dei incipiunt.

Causa romani imperii omnique re-
gnoꝝ: nec fortuita esse nec i stel-
laru posicione consistere. Cap. i.

Quoniam.

De geminoꝝ simili dissimiliqꝫ nalu-
dine. Cap. 2.

Licero dicit.

De argumento qd ex rota figuli Ni-
gidius mathematicus assumpsit i que-
stione geminorum. Cap. 3.

Frustra.

De Esau et Jacob geminis multum in-
ter se morum et actionu qlitate dispari-
bus. Cap. 4.

Nati sunt.

Quibus modis conuincatur mathema-
tici uanam scientia profiteri. Cap. 5.

Quid iudem.

De geminis disparis sexus. Cap. 6.

Novi.

De electione diei quo uxor ducitur quo-
ue in agro aliquid plantatur aut serit.

Cap. 7.

Nam illud.

De his qui non astroꝝ positionem: sed
connexionem carum ex dei uoluntate pen-
dente: fati nomine appellant. Cap. 8.

Qui uero.

De prescientia dei et libera hominis uolun-
tate: contra Ticeronis diffinitionem.

Cap. 9.

Hos Tice.

An uoluntatibus hominum aliquid dicitur ne-
cessitas. Cap. 10.

Unde nec illa.

De uniuersali prouidentia dei: cuius legibus
omnia continentur. Cap. 11.

Non ergo.

Quibus moribus antiqui romani meru-
erant: ut deus uerus quis non eum cole-
rent eorum augeret imperium. Cap. 12.

Proinde.

De amore landis: qui cum sit uicium
ob hoc uirtus putatur: quia per ipsum
uicia maiora cobidentur. Cap. 13.

Quamobrem.

De refecando amore landis humane:
quoniam iustorum gloria omnis in deo sit.
Cap. 14.

Idcirco.

De mercede temporali quam deus red-
didit bonis moribus romanorum.

Cap. 15.

Quibus.

De mercede sanctorum ciuium ciuitatis
eterne: quibus utilia sunt romanorum
exempla uirtutum. Cap. 16.

Perces.

Quo fructu romani bella gesserint: et
quatenus hi quos uicere contulerint.

Cap. 17.

Nam quid.

Quam alieni iactantia debeant esse chri-
stiani: si aliquid fecerint pro dilectione
eterne patrie: cum tanta romani gesse-
rint pro humana gloria et ciuitate ter-
rena. Cap. 18.

Quid ergo.

Quid inter se differant cupiditas glo-
rie et cupiditas dominationis. Cap. 19.

Interest.

Tam turpiter seruire uirtutes humane
glorie: quam corporis uoluntati. Cap. 20.

Solent:

Romanorum regnum a deo esse dispo-
situm: a quo est omnis potestas: et cuius
prouidentia reguntur uniuersa. Cap. 21.

Que cum.

Tempora exitusque belloꝝ ex dei pen-
dere iudicio. Cap. 22.

Sic etiam tempora.

De bello in quo Radagaisus rex Got-
thoꝝ demonum cultor: uno die cum ingen-
tibus copiis suis uictus est. Cap. 23.

Quod tamen.

Que sit christianoꝝ imperatorum et que
uera felicitas. Cap. 24.

Neque enim.

De prosperitatibus quas Constantino
imperatori christiano deus contulit.

Cap. 25.

Nam bonus.

De fide et pietate Theodosii Augusti.

Cap. 26.

Unde et ille non.

Incipiunt sexti libri rubrice de ciui-
tate dei beati Augustini episcopi.

De his qui dicunt deos a se non pro-
pter presentem uitam colere: sed pro-

pter eternam.

Cap. i.

Quinque superioribus.

Quid Varrone de diis gentium sensisset credendum sit: quorum talia et genera et sacra detexit: ut reuerentius cum eis ageret si de illis omnino reticeret.

Cap. 2.

Quis Varro.

Que sit partitio Varronis librorum suorum: quos de antiquitatibus rerum humanarum diuinarumque composuit.

Cap. 3.

Quadragesima.

Quod ex disputatione Varronis apud cultores deorum antiquiores res humane: quam diuine reperiantur.

Cap. 4.

Varronis igitur.

De tribus generibus theologie secundum Varronem: scilicet uno fabuloso: altero naturali: tertio civili.

Cap. 5.

Deinde illud.

De theologia mystica: idest fabulosa: et de civili contra Varronem.

Cap. 6.

O Varro.

De fabulose atque civilis theologie similitudine atque concordia.

Cap. 7.

Renocatur.

De interpretationibus naturalium rationum: quas doctores pagani pro diis suis conantur ostendere.

Cap. 8.

At enim habent.

De officiis singulorum deorum.

Cap. 9.

Quid.

De libertate Seneca: qui uehementius civilem theologiam reprehendit: quam Varro fabulosa.

Cap. 10.

Libertas sane.

Quid de iudeis Seneca senserit.

Cap. 11.

Ipse inter alias.

Quod gentilium deorum natiuitate detecta: nequeat dubitari eternam eos uitam nemini prestare: qui nec ipsas adiungunt temporalem.

Cap. 12.

Nunc propter tres.

De ciuitate dei septimi libri Augustini episcopi incipiunt rubrice.

Ad hunc cum in theologia civili deitate non esse constitit: in selectis diis eam inveniri posse credendum sit.

Cap. i.

Diligentius.

Qui sint dii selecti: et an ab officiis uiliorum deorum habeantur excepti.

Cap. 2.

Ilos certe.

Quam nulla sit ratio que de selectione quorundam deorum possit ostendi: cur multis inferioribus excellentior administratio deputetur.

Cap. 3.

Que igitur causa.

Melius actum est cum diis inferioribus quam nullis infamatur obprobriis: quam selectis quorum tante turpitudines celebrantur.

Cap. 4.

Grataletur autem.

De paganorum secretiore doctrina physiceque rationibus.

Cap. 5.

Sed ipsorum.

De opinione Varronis quam arbitratus est deum esse aiam mundi qui tamen in partibus suis habeat aias multas: quarum diuina natura sit.

Cap. 6.

Dicit ergo idem.

An rationabile fuerit Janum et Terminum in duo nomina separari.

Cap. 7.

Janus igitur.

Ob quam causam cultores Jani bifrontem imaginem ipsius finxerunt: quam tamen etiam quadrifrontem uideri nolunt.

Cap. 8.

Sed iam bifrontis.

De Iouis et potestate: atque eiusdem cum Jano comparatione.

Cap. 9.

Iouem autem.

An Jani et Iouis recta discretio sit.

Cap. 10.

Eum ergo.

De cogitationibus Iouis que non ad multos deos: sed ad unum eandemque referuntur.

Cap. 11.

Dixerunt eum.

Quod Jupiter etiam pecunia nuncupatur.

Cap. 12.

Quam uero eleganter.

Quod dum exponitur quid Saturnus quidue sit Genius uterque unus Jupiter esse doceatur.

Cap. 13.

Sed quid de hoc.
De Mercurio et Martis officiis.
 Cap. 14. **Mercurium vero:**
De stellis quibusdam quas pagani deo-
rum suorum nominibus nuncuparunt.
 Cap. 15. **Nisi forte.**
De Apolline et Diana ceterisque selectis
diis: quos partes mundi esse uoluerunt.
 Cap. 16. **Apollinem quauis:**
Quod etiam ipse Varro opiniones su-
as de diis pronuncianerit ambiguas.
 Cap. 17. **Nam ut trium:**
Que credibilior causa sit qua error
paganitatis inoleuerit. Cap. 18.
De quibus:
De interpretationibus quibus colendi
Saturni ratiocinantur. Cap. 19.
Saturnum inquit.
De sacris Cereris Eleusine. Cap. 20.
In Cereris.
De turpitudine sacrorum quod Libero cele-
brantur. Cap. 21. **Jam uero.**
De Neptuno et Salatia ac Venilia:
 Cap. 22. **Jam utique.**
De terra quam Varro deam esse con-
firmit: eo quod ille animus mundi quem
opinatur deum: etiam hanc corporis sui
infimam partem permeet: eique uim diuinam
impertiat. Cap. 23.
Nempe una est.
De telluris cognominibus eorumque si-
gnificationibus: que etiam si non erant
multarum rerum iudices: non debuerunt mul-
torum deorum firmare opiniones. Cap. 24.
Debit ergo.
Quam interpretationem de abscissione
Alys grecorum sapientium doctrina repe-
rit. Cap. 25. **Et Alys ille.**
De turpitudine sacrorum inris magne.
 Cap. 26. **Item de mol.**
De figmentis physiologorum: qui nec ue-
ram deitatem colunt: nec eo cultu quo colen-
da est uera diuinitas. Cap. 27.
Ipsas physiologi.
Quod doctrina Varronis de theologia
in nulla sibi parte concorderet. Cap. 28.

Quid igitur ualet
Quod omnia quae physiologi ad mundum par-
tesque ipsius retulerunt ad unum uerum
deum referre debuerunt. Cap. 29.
Namque omnia.
Qua pietate discernat a creaturis crea-
tor: ne per uno tot dii colantur: quot sunt
opera unius auctoris. Cap. 30.
Nullum deum.
Quibus proprie beneficiis dei excepta
generali largitate se actores ueritatis
utantur. Cap. 31. **Habemus.**
Quod sacramentum redemptionis chris-
ti nullis retro temporibus defuerit: se-
perque sit diuersis significatibus predi-
catum. Cap. 32. **Hoc mysterium:**
Quod per solam christianam religionem ma-
nifestari potuerit fallacia spirituum ma-
lignorum: de hominum errore gaudentium.
 Cap. 33. **Per hanc ergo.**
De libris Nume Pompilii quos sena-
tus ne sacrorum cause quales in eis habe-
bantur innotescerent iussit incendi.
 Cap. 34. **Sed contra inue-**
De hydromantia per quam Numa uisus qu-
busdam imaginibus iudificabatur.
 Cap. 35. **Nam et ipse.**

Libri octavi rubricae Arelui Augusti
in de ciuitate dei incipiunt.

De **questione naturalis theologie**
in his excellēioris scientie disputatione
da. Cap. 1. **Nunc intentione.**
De duorum philosophorum generibus: idest italico
et ionico eorumque auctoribus. Cap. 2.
Quantum enim.
De Socratica disciplina. Cap. 3.
Socrates.
De precipuo iter discipulos Socratis
Platone: quod omnem philosophiam triplici partitione
distinxit. Cap. 4. **Sed inter.**
Quod de theologia cum platonice potissi-
mi disceptandum sit: quorum opinioni
omnium philosophorum postponenda sint

dogmata. **Cap. 5.**

Si ergo Plato.

De platonico sensu in ea pie philoso-
phie que physica nominatur. Cap. 6.

Uiderunt ergo.

Quanto excellentiores ceteris in logi-
ca: idest rationali philosophia platonici
sint habendi. Cap. 7.

Quod autē atinet.

Quod etiā in morali philosophia pla-
tonici optineant principatum. Cap. 8.

Reliqua.

De ea philosophia que ad ueritatē fi-
dei christiane propinquas accessit.

Cap. 9.

Nunc satis.

Que sit inter philosophicas artes reli-
giosas excellētia christiani. Cap. 10.

Nec si litteras.

Unde Plato eam intelligentiam potue-
rit acquirere: q̄ christiane sciētie ppin-
quauit. Cap. 11.

Quid autē.

Quod etiam platonici licet de uno ue-
ro deo bene senserint: multis tñ diis sa-
cra facienda censuerūt. Cap. 12.

Ideo quippe.

De sententia Platonis qua diffiniuit d̄
os nō esse: nisi bonos: amicosq; uirtu-
tum. Cap. 13.

Quāquā ergo.

De opinione eoz: qui rōnales aīas tri-
um generū esse dixerunt: idest in diis
celestibus: in demonibus aereis: et in ho-
minibus terrenis. Cap. 14.

Exponimus igitur.

Qd̄ neq; ppter aerea corpora neq; p
pter superiora habitacula: demōes hōi-
bus antecellūt. Cap. 15.

Quāobrem.

Quid de moribus demonū Apuleius
platonici senserit. Cap. 16.

De moribus.

An dignū sit eos sp̄s ab homine colī a
quoz uiciis etiam oporteat liberari.

Cap. 17.

Qua igitur.

Qualis sit religio: in q̄ docetur q̄ ho-
mines ut cōmēdent diis bonis demōi-
bus uti debeāt aduocatis. Cap. 18.

Frustra igitur.

De impietate artis magice: que patro-
cinio utitur spūm malignoz. Cap. 19.

Porro aduersus.

An credēdum sit q̄ dii boni libentius
demonibus q̄ hōib⁹ misceantur.

Cap. 20.

At enīz urgens.

An demonibus nunciis et interpretibus
dii utantur: fallique se ab eis: aut igno-
rēt aut uelint. Cap. 21.

Uellē autē.

De abiiciendo cultu demonum contra
Apuleiū. Cap. 22.

Quia igitur.

Quid Hermes Trismegistus de ido-
latria senserit: et unde scire potuerit su-
perstitiones egyptias auferendas.

Cap. 23.

Nam.

Quomodo Hermes patenter parentū
suorum sit cōfessus errorem: quē tñ uolu-
erit destruendū. Cap. 24.

Quoniam.

De his que sanctis angelis et homini-
bus bonis possunt esse cōia. Cap. 25.

Nullo igitur modo.

Qd̄ oīs religio paganoz circa hōies
mortuos fuerit impleta. Cap. 26.

Sane aduertendum.

De modo honoris quē christiani mar-
tyribus impendunt. Cap. 27.

Nec tamen nos.

Incipiunt noni libri rubrice de ciuita-
te dei Augustini episcopi.

Ad quē articulum disputatio pre-

missa puenerit: et quia discutiendum sit

de residua questione. **Cap. 1.**

Et bonos.

An iter demōes q̄ dii superiores sūt sit
aliq̄ ps bonoz: quoz p̄sidio ad ueraz
btitudinē possit humana anima perne-
nire. Cap. 2.

Apud plerosque.

Que demōib⁹ Apulei⁹ ascribat q̄bus
cū rōnem non subtrahat nihil uirtutis
assignat. Cap. 3.

Que igitur est.

De pturbatōibus q̄ aīo accidunt: q̄ sit
peripateticoz stoicozq; sētentia. Cap. 4.

Que sunt sententie.

Quod passiones que christianos aīos af-
ficiunt nō ī uiciū trahant: sed uirtutem
exerceant. **Cap. 5.** **Non est.**

Quibus passionib⁹ demōes cōfite-
ntur Apuleio exagitant: quoz ope homines
apud deos asserit adiuuari. **Cap. 6.**

Qua interim de scīs.

Quod platonici figmentis poetaz īfa-
matos deos asserant de cōtrariorz stu-
dio certamine: cū he ptes demonum
nō deoz sint. **Cap. 7.** **Q**uod si quisq.

De diis celestibus ⁊ demonibus aere-
is: hōib⁹q; terrenis: Apuleii platonici
diffinitio. **Cap. 8.** **Q**uid illa ipsa.

An amicitia celestīū deoz p̄tercessio-
nē demonū possit hōi prouideri. **Cap. 9.**

Ac per hoc.

Quod f̄z Platonis sētētiā minus miseri
sint hōies ī corpore mortali: q̄z demo-
nes ī eternum. **Cap. 10.** **Plotin⁹** cer.

De opinione platonicoz: q̄ putāt aīas
hōiaz demones ēē post corpora.

Cap. 11. **Dicit** quidem.

De terrenis cōtrariis: q̄b⁹ f̄z platonici
cos demonū hōiazq; natura distiguit.

Cap. 12. **Sed** nunc.

Quō demōes si nec cū diis beati: nec
cū hōib⁹ sūt miseri: iter utranque par-
tem sine utriusque cōmunionē sint me-
dii. **Cap. 13.** **Est** itaque.

An homines cum sint mortales possint
uera beatitudie esse felices. **Cap. 14.**

Utrum.

De mediatore dei ⁊ hōiū hōie chri-
sto Iesu. **Cap. 15.** **Si** autem.

An rationabiliter platonici diffinierit:
deos celestes declinantes terrena cōta-
gia hominibus nō miseri: quibus ad
amicitiā deoz demones suffragentur.

Cap. 16. **Ergo** demones.

Ad cōmendandam uitam beatam: que
ī participatōe ē summi boni: non tali
mediatore idgere hōiem qualis est de-
mon: sed tali qualis est unus christus.

Cap. 17. **Hoc** ut sanetur.

Quod fallacia demonum dum sua in-
tercessione uiam spondet ad deum hoc
conatur: ut homies a uia ueritatis auer-
tat. **Cap. 18.** **Falsi** sunt.

Quod appellatio demonum iam nec
apud cultores eorum assumatur in si-
gnificationem alicuius boni. **Cap. 19.**

Sed ne de uerbis.

De qualitate scientie que demones su-
perbos facit. **Cap. 20.**

Quamquā etiam.

Ad quem modum dominus uoluerit
demones innotescere. **Cap. 21.**

Contra superbiam.

Quid intersit inter scientiam sanctoz
angloz ⁊ scientiam demonū. **Cap. 22.**

His igitur.

Nomen deorum falso ascribi diis gen-
tium: quod tamen ⁊ angelis sanctis ⁊
hominibus iustis ex diuinaz scriptu-
rarum commune est. **Cap. 23.**

Hos si Plato.

**Libri decimi rubrice Aurelii Augu-
stini de ciuitate dei incipiunt.**

Ueram beatitudinem sine angelis
sine hominibus per unam deum tribui
etiam platonicos diffinisse: sed utrum
hi quos ab hoc ipsum colendos putāt:
uni tantum deo an etiam sibi sacrificā-
ri uelint esse querendum. **Cap. 1.**

Omnium certe.

De superna illuminatione quid plo-
tinus platonici senserit. **Cap. 2.**

Sed non est.

De uero dei cultu: a quo platonici quā-
uis creatorem uniuersitatis intellexe-
runt deuiazent colendo angelos siue bo-
nos siue malos honore diuino.

Cap. 3.

Que cum ita.

Quod uni uero deo sacrificium debeat.
Cap. 4.

Hic nos.
De sacrificiis que deus non requirit: sed
ad significandorum eorum observari uoluit
quod requirit. Cap. 5. Quis autem.
De uero perfectoque sacrificio. Cap. 6.

Proinde uerum.
Quod sanctorum angelorum ea sit in nos
dilectio: ut nos non suos: sed unius ueri
dei uelint esse cultores. Cap. 7.

Dei uero illi.
De miraculis que deus ad corroborandam
fidem piorum: etiam per angelorum mi-
nisterium promissis suis adhibere di-
gnatus est. Cap. 8.

Non nimis.
De illicitis artibus erga demonum cul-
tum: in quibus Porphyrius platonice
quedam probando: quedam quasi im-
probando uersatur. Cap. 9.

Hec et alia.
De theurgia: que falsam purgationem
animis demonum uocatione permittit.
Cap. 10.

Ecce.
De epistola Porphyrii ad Anebum
tem egyptium: in qua petit de diuersitate
demonum se doceri. Cap. 11.

Deus sapuit.
De miraculis que per sanctorum angelorum mini-
sterium deus uerus operatur. Cap. 12.

Porro autem.
De inuisibili deo que se inuisibile sepe pre-
stitit: non solum quod est: sed et quod poterant ferre
cernentes. Cap. 13.

Nec mouere.
De uno deo colendo non solum propter eter-
na: sed et propter temporalia beneficia: que uni-
uersa in ipso uidentur potestate confi-
stunt. Cap. 14.

Sicut autem.
De misterio sanctorum angelorum quo uiden-
tur dei serui. Cap. 15.

Sic itaque.
An de premerenda beata uita his angelis
sit credendum: que se exigunt coli honore
diuino: an uero illis qui non se sed uni
deo sancta precipiunt religione serui.
Cap. 16.

Quibus.
De arca testamenti miraculisque signo

rum: que ad comedendam legis ac pro-
missionis auctoritatem diuinitus facta
sunt. Cap. 17.

Proinde.
Contra eos qui de miraculis quibus dei
populus eruditus est: negant ecclesiasti-
cis libris esse credendum. Cap. 18.

An dicet.
Que ratio sit inuisibilis sacrificii: que
uni uero et inuisibili deo offerri do-
cet uera religio. Cap. 19.

Qui autem.
De summo ueroque sacrificio: quod
ipse dei et hominum mediator effectus
est. Cap. 20.

Unde.
De modo potestatis demonibus date:
ad glorificandos sanctos qui pertule-
runt iam passionem: qui aereos spiri-
tus non placando ipsos: se in deo per-
manendo uicerunt. Cap. 21.

Moderatis.
Unde sit sanctis aduersum demones po-
testas: et unde cordis uera purgatio.
Cap. 22.

Uera pietate.
De principiis in quibus platonice purgationes
ante esse prestat. Cap. 23.

Dicit etiam.
De uno ueroque principio: quod sola
humanam naturam purgat atque re-
nonat. Cap. 24.

Sed sub.
Omnes sanctos et sub legis tempore
et sub prioribus seculis: in sacramento
et fide christi iustificatos fuisse. Cap. 25.

Quis sacra.
De inconstantia Porphyrii inter con-
fessionem ueri dei et cultum demonum
fluctuantis. Cap. 26.

Nescio quomodo.
De impietate Porphyrii: qua etiam
Apulei transcendit errorem. Cap. 27.

Quanto.
Quibus persuasionibus Porphyrius
obsecatus: non potuerit ueram sapien-
tiam quod est christus agnoscere.
Cap. 28.

Dittis ergo.
De incarnatione domini nostri Iesu
christi: quam confiteri platoniorum
ezubescit impietas. Cap. 29.

Predicas.
Quanta platonici dogmatis Porphyrius refutauerit: et dissentiendo correxit.
Cap. 30. **Si post.**
Contra argumentum platonicoꝝ: quo etiam humanā asserat deo ēē coeternā.
Cap. 31. **Falso.**
De uniuersali nia aīe liberande: quā Porphyrius male q̄rendo nō reperit: et quā sola gratia christiana referauit.
Cap. 32. **Hec ē religio.**

Incipiunt libri. xi. rubrice de ciuitate dei beati augustini epi.

De ea parte opis: q̄ duarū ciuitatū. i. celestis ac terrene initia et fines incipiūt demonstrari. **L. i. Ciuitatē.**
De cognoscendo deo: ad cuius notitiā nemo hominū puenit: nisi per mediatorē dei et hoīum hominem Iesum christum. **Cap. 2.** **Magnum.**
De auctoritate cānonice scripturę diuini spiritū cōdite. **Cap. 3.**

Uisibilem.
De conditōne mundi que nec itēpora lis sit: nec nouo dei ordinata consilio: quasi postea uoluerit quod antea noluerit. **Cap. 4.** **Sed quid.**
Aam nō esse cogitandum de infinitis tēporum spaciis ante mundum: q̄ nec de infinitis locorū. **Cap. 5.**

Deinde uidē.
Creationis mundi tēporū unū esse p̄ncipiū: nec aliud alio pueniri. **Cap. 6.**

Si enim.
De qualitate primorū dieꝝ: q̄ ante q̄ sol fieret uesperā et mane traduntur habuisse. **Cap. 7.**

Illoꝝ aut.
Que qualis ne intelligenda sit dei requies: q̄ post opera sex dieꝝ requieuit in septimo. **Cap. 8.**

Quum nero.
De angloꝝ conditione quid secundū

diuina testimonia sentiendū sit. **Cap. 9.** **Nunc.**

De simplici et incommutabili trinitate patris et filii et spiritus sancti unius dei: cui nō est aliud qualitas aliud substantia. **Cap. 10.**

Est itaq̄.
An eius beatitudinis quā sancti angeli ab initio sui semper habuerunt: et illos spiritus qui in ueritate nō steterūt participes fuisse credendum sit. **Cap. 11.**

Que euz.
De comparatōe beatitudinis iustorum necdū tenētium promissiōis diuine premii et primorū in paradiso hominū ante peccatum. **Cap. 12.**

Nec ipsos.
An ita unius felicitatis omnes angeli sint creati: ut neq̄ lapsuros se posse nosse qui elapsi sunt. et post ruiuā labentū perseverantie sue presciētiam acceperit qui steterunt. **Cap. 13.**

Aut si duꝝ.
Quo genere locutōis dictū sit de diabolo q̄ in ueritate nō steterit: q̄ ueritas nō est in eo. **Cap. 14.**

Subiecit.
Quid sentiendū sit de eo q̄ scriptum est ab initio diabolus peccat. **Cap. 15.**

Illud etiam.
De gradibus et differentiis creaturarū q̄ aliter pender utilitatis usus: alit̄ ordo rationis. **Cap. 16.** **In his que.**
Vicium malitie nō naturā esse: sed contra naturā: cui ad peccadū nō cōditor causa est uoluntas. **Cap. 17.**

Propter.
De pulchritudine uniuersitatis: que p ordinatōem dei etiā ex contrariorū sit oppositione lucentior. **Cap. 18.**

Necq̄ enī.
Quid sentiendū uideatur: diuisit deus inter lucem et tenebras. **L. 19.** **Quāuis.**
De eo q̄ post discretōez lucis atq̄ tenebrarū dictū ē et uidit deus lucē quia bona ē. **Cap. 20.** **Deniq̄ nec.**
De eterna et incommutabili scientia

Dei ac uoluntate: quia semper illi uni-
uersa que fecit sic placuerunt facienda:
quemadmodum facta. Cap. 21.

Quid est.
De his quibus in uniuersitate rez a bo-
no creatore bene conditarum quedam
displicent: et putant nullam malam esse
naturam. Cap. 22.

Hanc tñ.
De errore in quo Origenis doctrina in
culpatur. Cap. 23.

Sed multo.
De trinitate diuina: que per oia opera
sua significatōis sue sp̄s idicia. Cap. 24.

Credimus.
De tripartita totius philosophie disci-
plina. Cap. 25.

Quantum.
De imagine sume trinitatis: que secun-
dum quendam modū in natura ē nec
dū beatificati hominis. Cap. 26.

Et nos.
De essetia et sciētia: et utriusque amore.
Cap. 27.

Ita uero.
An etiā ipsū amorē quo et scī di-
ligimus diligere debeamus: quo ma-
gis diuine trinitatis imagini pp̄qua-
mus. Cap. 28.

Sed de duobus.
De sanctoꝝ angeloꝝ scia: qua trinita-
tē in ipsa eius ueritate nouerūt qua ope-
rū cās prius in operāte arte: q̄ in ipsis
operibus artificis intueatur. Cap. 29.

Illi quippe.
De senarii numeri p̄fectōe: q̄ partium
suarū quātitate cōpletur. Cap. 30.

Hec.
De die septimo in quo plenitudo et reg-
es cōmēdatur. Cap. 31.

In septio.
De opinione eorū q̄ angeloꝝ creationē
anteriōrē uolūt ēē q̄ mūdi. Cap. 32.

Ne quis.
De duab⁹ angeloꝝ societatibus diuer-
sis atq̄ disparib⁹: q̄ nō icōgrue itelli-
gunt lucis et tenebrarū nōib⁹ nuncupa-
te. Cap. 33.

Peccasse.
De eo q̄ quidā putāt in cōditōe firma-
menti: aquarū discretarū nōie angelos

signatos: et q̄ q̄daz aquas existimant
nō creatas. Cap. 34.

Quand⁹.
Aurelii Augustini de ciuitate di. rubi-
ce libri duodecimi incipiunt.

De una bonoꝝ angeloꝝq̄ natura
Cap. 1.

Ante q̄.
Nullam essetiam deo esse cōtrariā: q̄
ab eo qui sume est et sepe ē hoc totum
uidet⁹ diuersum ēē q̄ nō est. Cap. 2.

Hec.
De inimicis dei nō p̄ naturā sed p̄ cō-
trariā uoluntatē: q̄ cū ipsis nocet bone
utiq̄ nature nocet: q̄ uiciū si non no-
cet nō est. Cap. 3.

Dicitur.
De natura irrationaliū aut uita carēti-
um: q̄ in suo genere atq̄ ordie ab uni-
uersitatis decore nō discerpat. Cap. 4.

Eterum.
Quod in omni natura spe ac mō lauda-
bilis sit creator. Cap. 5.

Nature.
Que causa sit beatitudinis angeloꝝ bono-
rū: et q̄ causa sit miserie angeloꝝ maloꝝ.
Cap. 6.

Proinde.
Tām efficiētē male uolūtatis nō ēē q̄
rēdā. Cap. 7.

Nemo igitur.
De amore peruerso: quo uolūtas ab in-
cōmutabili bono ad bonū mutabile d̄
ficit. Cap. 8.

Item scio.
An sancti angeli quē habent creatores
nature: eundē habeant bone uolunta-
tis auctore: per sp̄s factū in eis carita-
te diffusa semp fuisse existimāt. Cap. 9.

Cum.
De falsitate eius historie q̄ multa mi-
lia annoꝝ p̄teritis temporib⁹ ascribit.
Cap. 10.

Fallunt.
De his q̄ hūc quidem mūdum nō sem-
piternū putāt: s̄ aut innumerabiles: aut
eundē unū certa cōclutione seculorum
semp nasci et resolui opinātur. Cap. 11.

Alii uero.
Quid respōdēdum sit his q̄ primā cō-
ditōe hōis tardā ēē causāt. Cap. 12.

Quid autē:

De reuolutōe seculorū: quibus certo fine conclusis: aniuersa sēper in eundē ordinē eādēq; spēm reditura qdam philo-
sophi crediderūt. **Cap. 13.** **Panc aut.**
De tēporali cōditōe generis humani:
quā deus nec nouo cōsilio constituerit
nec mutabili uoluntate. **Cap. 14.**

Quid.
An ut deus semper etiā dominus fuisse
semper intelligatur: credendū sit: crea-
tura quoq; nūquā defuisse cui dñaret:
et quomodo dicatur semper creatū: qđ
uicī nō potest coeternum. **Cap. 15.**

Ego quidez.
Quomodo intelligendum sit pmissa
homini a deo uita eterna aut tempora
eterna. **Cap. 16.**

Que secula.
Quod de immutabili cōsilio aut uo-
luntate fides sana uelcēdat corā ratio
cinatōnes eorū: qui opera ex eternitate
repetita per eosdem semper uolant secu-
lorum redire circuitus. **Cap. 17.**

Alud quoq;
Contra eos qui dicunt ea que infinita
sunt nec dei posse scientia cōprehendi.
Cap. 18. **Illud aut.**
De seculis seculorum. **Cap. 19.**

Ad utrūq;
De impietate eorū qui asserūt animas
summe uereque beatitudinis participes
itezz atque iterum per circuitus tēporū
ad easdē misērias laboresq; redituras.
Cap. 20.

Quorum enim.
De cōditōe unius primi hominis atq;
in eo generis humani. **Cap. 21.**

Illic igit.
Quod prescierit hoīem quē primum
deus cōdidit peccaturū: simulque pre-
uiderit quantum piorum populorum
ex eius genere in angelicū cōsortiū sua
esset gratia trāslaturus. **Cap. 22.**

Nec igno.
De natura humane aīe create ad ima-
ginem dei. **Cap. 23.**

Fecit ergo.

An illius uel minime creature possint
dici angeli creatores. **Cap. 24.**

Sed cum.
Omnium naturam et oīum speciē uni-
uerse creature nō nisi opere dei forma-
ri. **Cap. 25.**

Lum enim.
De platoniorum opinione qua putā-
uerunt angelos quidez a deo cōditos:
sed ipsos esse humanorum corporū cō-
ditores. **Cap. 26.**

Ita sane.
In primo homine ortam fuisse omnem
plenitudinem generis humani: in qua
preuidit deus que pars honorāda esset
premio: que damnanda supplicio.
Cap. 27. **Nūc quoniam.**

Incipiant. xiii. libri rubrice de ciuita-
te dei Aurelii Augustini.

De lapsu primo hominū p quē
est contracta mortalitas. **Cap. 1.**
Expeditis.

De ea morte que anime semper utūq;
uicture accidere potest: et ea cui corpus
obnoxium est. **Cap. 2.**

Sed de ipso.
Utrū mors que per peccatum primo
hominū in omnes homines ptransiit:
etiam scīs pena peccati sit. **Cap. 3.**

Non aut.
Cur ab eis qui per gratiā regeneratio-
nis sunt absoluti a peccato non aufera-
tur mors: idest pena peccati. **Cap. 4.**

Non enim.
Quod sicut iniqui male utuntur lege
que bona est: ita iusti bene utūtur mor-
te que mala est. **Cap. 5.**

Apostolus
cum.

De generalis mortis malo quo anime
et corporis societas separatur. **Cap. 6.**

Qua pro
pter.

De morte quā nō regenerati per chri-
sti cōfessionē suscipiunt. **Cap. 7.**

Tantum.

Quō in sanctis prime mortis p uerita-
te susceptio: secūde sit mortis absolutō.
Cap. 8.

Si enim.

Tempus mortis quo uite sensus aufer-
tur: i morientibus an in mortuis ēē di-
cēdū est. **Cap. 9.**

De uita mortaliū q mors potius q ui-
ta uicēda est. **Cap. 10.**

Ex quo enī.
An quisquā simul i uiuēs possit esse i
mortuis. **Cap. 11.**

Si autem.

Quā mortē primis hominibus deus
si mandatum eius trāsgrederetur fue-
rit cōminatus. **Cap. 12.**

Cum ergo.

Prenaricatio primorū hominū quam
primā senserit penā. **Cap. 13.**

Nam postea.

Qualis homo sit factus a deo: i quā
forte deciderit sue uoluntatis arbitrio.
Cap. 14.

Deus enim.

Quod Adā peccās prius reliquerit de-
um q reliqueretur a deo: i primā fuis-
se anime mortē a deo recessisse. **Cap. 15.**

Quamobrem.

De philosophis qui sepatōem a corpo-
re nō putant esse penālē: cū Plato indu-
cat summū deū minoribus promittēte
q: nūq sint corporibus exuendi.
Cap. 16.

Sed phi.

Cōtra eos qui asserunt terrena corpo-
ra icorruptibilia fieri eterna nō posse.
Cap. 17.

Contendunt etiam.

De terrenis corporib⁹ que philosophi
firmant in celestibus ēē nō posse: quia
quod terrenū est naturali pondere uo-
cetur ad terrā. **Cap. 18.**

Sed necesse est.

Contra eoz dogmata: qui primos ho-
mines si nō peccassent imortales futu-
ros fuisse nō credunt. **Cap. 19.**

Nunc de cor.

Quod caro sanctorum que nūc requi-

escit in spe: in meliorē recuperanda sit
qualitatē: q fuit primoz hominū an-
te peccatū. **Cap. 20.**

Proinde.

De paradiso in quo primi homines fue-
rant: q: recte possit significatione eius
spirituale aliquid intelligi: salua uerita-
te narrationis historice de corporali
loco. **Cap. 21.**

Unde non.

De corporibus sanctoz post resurre-
ctionem: que sic spiritalis erunt ut non
in spiritum caro uertatur. **Cap. 22.**

Corpora ergo.

Quid itelligendum sit de corpore ani-
mali i de corpore spiritali: ut qui mori-
untur in Adā: qui uero uiuificātur in
christo. **Cap. 23.**

Nam sicut corpo.

Qualiter accipienda sit uel illa infus-
flatio in qua primus homo factus est i
anima uiuēte: uel illa quā dominus fe-
cit dicens accipite spiritū sanctum.
Cap. 24.

Unde i illud.

Rubrice. xiiii. libri de ciuitate dei
beati Augustini epi incipiunt.

PEr inobedientiā primi hominis
in secunde mortis perpetuitatem
ruituros fuisse: nisi multos dei gratia
liberaret. **Cap. i.**

Diximus.

De uita carnali que nō ex corporis tā-
tum: sed etiā ex animi intelligēda sit
uita. **Cap. 2.**

Prius ergo.

Peccati causam ex anima non ex carne
prodisse: i corruptionem ex peccato cō-
tractā non peccatum esse sed penam.

Cap. 3.

Quāuis.

Quid sit secundum hominem quidue
secundum deum uiuere. **Cap. 4.**

Cum ergo uiuit.

Quod de corporis animeque natura
tolerabilior quidem platonicorum q
manicheorum sit opinio: sed i ipsi re-
probantur: quoniam uitiorum causas
nature carnis ascribunt. **Cap. 5.**

Non igitur opus.
De qualitate voluntatis humane sub
cuius indicio affectus animi aut prave
habentur aut recte. **Cap. 6.**

Interest autem.
Amorem et delectationem indifferenter et in
bono et in malo apud sacras litteras in
ueniri. **Cap. 7.**

Nam cuius.
De tribus perturbatibus quas in ani
mo sapientis stoici esse uoluerunt: exclu
sis dolore siue tristitia quam uirtus ani
mi sentire non debeat. **Cap. 8.**

Quas enim.
De perturbatibus animi: quarum affe
ctus rectos habet uita iustorum. **Cap. 9.**

Apud nos autem.
An primos homines in paradiso consti
tutos: nullis perturbationibus prius
quam deliquerint affectos fuisse creden
dum sit. **Cap. 10.**

Sed utrum.
De lapsu primi hominis in quo bene
condita natura est: nec potest nisi a suo
auctore reparari. **Cap. 11.**

Sed quia deus.
De qualitate primi hominis peccati ad
missi. **Cap. 12.**

Si quem.
Quod in preuicatione et de ad opus
malum uoluntas precessit mala. **Cap. 13.**

In oc.
De superbia transgressionis: que ipsa
fuit transgressionem deterior. **Cap. 14.**

Sed est.
De iustitia retributionis: quam primi
homines pro sua inobedientia recepe
runt. **Cap. 15.**

Quia ergo.
De libidinis malo: cuius nomen cum
multis uitiis congruat: proprie tamen
motibus obscenis corporis ascribitur. **Cap. 16.**

Cum igitur.
De nuditate primo hominum: quam
post peccatum turpem pudendaque in
derunt. **Cap. 17.**

Perito huius.
De pudore concubitus non solum uul
gari: sed etiam coniugali. **Cap. 18.**

Opus.

Quod partes ire atque libidinis tam
uirtute mouentur: ut eas necesse sit
in sapientie cohiberi: que in illa ante
peccatum nature sanitate non fuerunt.

Cap. 19. Hinc etiam.
De uanissima turpitudine cynicorum.

Cap. 20. Hoc illi.
De benedictione multiplicande secundi
tatis humane ante peccatum quam puari
catio non adimeret: et cui libidinis mor
bus accesserit.

Cap. 21. Absit itaque.
De copula coniugali a deo primitus in
stituta atque benedicta.

Cap. 22. Nos autem.
An etiam in paradiso generandum fuis
set si nemo peccasset: uel utrum contra
auctum libidinis pugnatum illic fuisse tra
ditio castitatis.

Cap. 23. Quisquis autem.
Quod insontes homines et merito obe
dientie in paradiso permanentes: ita ge
nitalibus membris fuissent usuri ad ge
nerationem proles: sicut ceteris ad ar
bitrium uoluntatis.

Cap. 24. Seminaret igitur.
De vera beatitudine quam temporalis
uita non optinet.

Cap. 25. Quanquam si.
Quod felicitas in paradiso uiuentium
sine erubescendo appetitu generandi of
ficiam credenda sit implere potuisse.

Cap. 26. Uinebat itaque.
De peccatoribus et angelis et hominibus
quorum peruersitas non perturbat proui
dentiam dei.

Cap. 27. Proinde peccatores.
De qualitate duarum ciuitatum terrene
atque celestis.

Cap. 28. Fecerunt itaque.

**Rubrice. xv. libri de ciuitate dei beati
Augustini Episcopi incipiunt.**

De duobus ordinibus generatio
humane: in diuersos fines ab initio pro

currentis. **Cap. i.** De felicitate.
De filiis carnis et filiis promissionis.
Cap. 2. Natus est.
De sterilitate Sare quā dei gratia fecundauit. **Cap. 3.**
Sara ppe.
De terrene ciuitatis concertatione uel pace. **Cap. 4.** Terrena porro.
De primo terrene ciuitatis auctore fratricida: cuius impietati romane urbis conditor germani cede responderit. **Cap. 5.** Primus.
De langoribus quos ex pena peccati etiam ciues ciuitatis dei in huius uite peregrinatione patiuntur: et a quibus deo medente sanantur. **Cap. 6.** Langor est.
De causa et pertinacia sceleris Layn: quē a facinore cōcepto nec dei sermo reuocauit. **Cap. 7.** Sed ipsum.
Que ratio fuerit ut Layn inter principia generis humani cōderet ciuitatē. **Cap. 8.** Nunc autem.
De longa uita hominū que fuit ante diluuiū: et de ampliore humanorum corporum forma. **Cap. 9.** Quamobrem.
De differentia quā inter hebreos et nostros codices uidentur annorum nomen dissonare. **Cap. 10.** Quocirca.
De aetate Patusalem: cuius etas. xlii. annis uidetur diluuiū excedere. **Cap. 11.** Per hanc autē di.
De opinione eorum quod primorum temporum homines tam longeuos quā scribitur fuisse nō credunt. **Cap. 12.** Neque enim.
An in diuinatione aetatum hebreorum magis quā. lxx. interpretum sit sequenda auctoritas. **Cap. 13.** Sed cum hoc.
De parilitate annorum: qui iisdem quibus nunc spaciis et in prioribus seculis concurrebant. **Cap. 14.**

Nunc iam uideamus.
An credibile sit: primi seculi uiros usque ad eam etatem qua filios generasse reuerentur: a concubitu cōtinuisse. **Cap. 15.** Dicit.
De iure coniugiorum: quod dissimiliter a sequentibus matronis huerint prima coniugia. **Cap. 16.** Cum igitur.
De duobus ex uno genitore precreatis patribus atque principibus. **Cap. 17.** Cum ergo.
Quid signatum sit in Abel et Seth et Enos: quod apparet ad christū et corpus eius: idest ecclesiam pertinere. **Cap. 18.** Et Seth.
De significatione que in Enoch translatione monstratur. **Cap. 19.** Nam ista.
De eo quod Layn successio in octaua ab Adam generatione clauditur: et in posteris ab eodem patre Adam Noe decimus inuenitur. **Cap. 20.** Dicit aliquis.
Qua ratione cōmemorato Enoch quod fuit filius Layn: totius generationis eius usque ad diluuiū sit cōtinuata narratio: cōmemorato autem Enos qui fuit filius Seth ad cōditionis humane principium sit rediturū. **Cap. 21.** Primo.
De lapsu filiorū dei alienigenarū mulierum amore captorum: unde et omnes ex ceptis octo hominibus diluuiū perire meruerunt. **Cap. 22.** Hoc itaque.
An credendum sit angelos substantie spiritalis amore speciosarū mulierū captos eorundē inisse coniugia: ex quibus gigantes sunt creati. **Cap. 23.** Nam et in eadē.
Quomodo intelligendum sit quod eis quod diluuiū perdendi erant dominus dixerit: erunt dies eorum centum uiginti anni. **Cap. 24.** Quod.
De ira dei que incommutabilem trahit. **Cap. 25.**

quillitate nulla inflammatione pturbat.
Cap. 25. Ira dei.

Quod arca quā Noe iussus est facere
in omnib⁹ christū ecclesiāq; significet.

Cap. 26. Jam uero.

De arca atq; diluuiū nec illis esse con
sentiendū: qui solā hystoriā recipiunt
sine allegorica significatōe: nec illis q
solas figuras defendūt: repudiata hi/
storica ueritate.

Cap. 27.

Non tamen.

Incipiunt xvi. libri rubrice de ciuitate
dei Augustini Episcopi.

H post diluuiū a Noe usq; ad
Abraam aliquē familie secundū
deum uiuentium reperiuntur.

Cap. i. Post diluuiū.

Quid in filiis Noe pphetice fuerit p
figuratum. Cap. 2. Sed nunc.

De generationibus triū filioꝝ Noe.

Cap. 3. Generatōes.

De diuersitate linguāꝝ pꝛincipioꝝ Ba
bilonis. Cap. 4. Cum ergo.

De descensione oīi ad cōfundendā lin
guam edificatium turrim.

Cap. 5.

Quod enim.

Qualis intelligenda sit locutio q̄ deus
angelis loquitur.

Cap. 6.

Poterat.

An omne bestiaꝝ genus etiā remotissi
me a terris insule ex eo numero accepe
runt: qui in arca diluuii inundatione
seruatus est.

Cap. 7.

Sed questio.

An ex propāgie Adam uel filioꝝ Noe
quedā genera hominū mōstruosa pro
dierint. Cap. 8. Querit etiā.

An inferiorē partē terre que nostre ha
bitationi contraria est antipodas habe
re credenda sit.

Cap. 9.

Quod uero.

De generatione Sem in cuius proge
nie tendens ad Abraā ciuitatis dei or
do dirigitur.

Cap. 10.

Tenenda est.

Quod ea primitus lingua in usu ho
minū fuerit: que postea hebrea ab He
ber nomine nūcupata est: et in cui⁹ fa
milia remansit cū diuersitas esset facta
linguarum.

Cap. 11.

Quamobrem.

De articulo temporis in Abraā a quo
sancte successionis nouus ordo conte xi
tur. Cap. 12.

Nunc iam.

Que ratio fecisse uideatur: ut in trans
migratione Chare q̄ Chaldeos dese
rens in Mesopotamiā transiuit: nulla
filii eius Nachor facta sit mentio.

Cap. 13. Deinde.

De annis Chare qui in charza uite tē
pos impleuit. Cap. 14. Defuncta aut.

De tempore pmissionis Abrae qua se
cūcū preceptum dei exiuit de charra.

Cap. 15. Quō uero com:

De ordine et qualitate pmissionis dei
que ad Abraam facte sunt.

Cap. 16.

Jam:

De tribus excellentioribus gentiū re
gnis: quoz idest Assyriorum iā Abraā
sublimius eminebat.

Cap. 17.

Per idem.

De iterato alloquio dei ad Abraā: quo
ei et semini eius Chanaan terra promit
titur. Cap. 18.

Egressus ergo.

De Sare pudicitia in egypto per oīem
custodita: qua Abraaz nō uxores suā
esse dixerat: sed sororem.

Cap. 19.

Deinde.

De secessione Loth et Abrae: que illis
salua caritate complacuit.

Cap. 20.

Reuerso.

De tertia promissione dei q̄ terrā cha
naan Abrae et semini eius in perpetuū
pollicetur.

Cap. 21.

Cum ergo digressi.

De superatis ab Abraā hostium Sodo
morū: quando Loth et captiuitate eri
puit: et a Melchisedech sacerdote bene
dictus est.

Cap. 22.

Hoc responso.

De uerbo domini ad **Abraam**: quo ei promittitur secundū multitudinē stellarum multiplicanda posteritas: qđ cre- dens iustificatus est adhuc in preputio constitutus. **Cap. 23.** **Etiā.**

De significatione sacrificii qđ **Abraaz** offerre preceptus est: cū poposcisset ut de his q̄ crederet doceretur. **Cap. 24.**

In eodem.

De agar ancilla **Sare**: quā eadē **Sara** **Abrae** uoluit esse concubinam.

Cap. 25. **Jam** hinc tempore.

De testificatione ad **Abraā**: qua eidem feni de sterili **Sara** filiū sponddit: pa- tremq; eū gentiū statuit: 7 promissi si- des sacramento circūcisiōis obsignat.

Cap. 26. **Post** hec natus.

De masculo qui si octauo die nō fuerit circūcisus perit aīa eius: qā testamentū dei dissipauit.

Cap. 27.

Item potest.

De cōmutatione nominū **Abrae** 7 **Sa- re**: qui cū ob unius sterilitatē: ob utri- usque autē senectutē generare nō possēt munus fecunditatis adepti sunt.

Cap. 28. **Facta** igitur.

De tribus uiris uel angelis: in quibus ad quercuz mambre apparuisse **Abrae** dominus manifestatur.

Cap. 29.

Item deus.

De **Loth** a **Sodomis** liberato: atq; eis- dem celesti igne consumptis: 7 de **Abi- melech** cuius cōcupiscentia castitati **Sa- re** nocere nō potuit.

Cap. 30.

Post hanc.

De **Isaac** secundū promissionē nato: cui- us nomē ex risu utriusq; parentis est inditum.

Cap. 31.

De obedientia 7 fide **Abrae**: qua per oblationē immolandi filii probatus ē. 7 de morte **Sare**.

Cap. 32.

Inter hec.

De **Rebecca** nepte **Nachor**: quā **Isa-** ac accepit uxorem.

Cap. 33.

Deinde.

Quid intelligendū sit in eo qđ **Abraaz**

post mortem **Sare** accepit uxore **Letu-** ram. **Cap. 34.**

Quid autem.

De geminis adhuc i utero **rebecce** mā- tris inclusis: quid indicauerit diuina ze- sponsio. **Cap. 35.**

Jam ex hoc.

De oraculo 7 benedictione quam **Isaac** nō aliter qđ pater ipsius: merito eiusdē ac dilectione accepit. **Cap. 36.**

Accepit.

De his que in **Esau** 7 **Jacob** mystice p̄ figurantur. **Cap. 37.**

Duo.

De missione **Jacob** in **Desopotamiaz** ad accipiendā uxore: 7 de uisione quā in itinere somniauit: 7 de quattuor ipi- us feminis cum unā petisset uxorem.

Cap. 38. **Admittit** **Jacob.**

Que ratio fuerit ut etiā **Israhel** cogno- minaretur. **Cap. 39.**

Genit ergo.

Quomodo cum septuagitaquinq; aīa- bus **egyptū** narret igressus cū plerique ex eis qui cōmemorantur tēpore poste- riori sunt geniti.

Cap. 40.

Ingressi itaq;

De benedictione quam in **Judam** filiū suū promisit.

Cap. 41.

Igitur ppter.

De filiis **Joseph** quos **Jacob** pphetica manuū suaz trāsmutatioē benedixit.

Cap. 42. **Sicut** autem.

De temporibus **Moyse** 7 **Isu** **Naue** ac iudicū: atq; exinde regū: quorum quidem **Saul** primus est: sed **Dauid** p̄ cipuus 7 sacramēto habetur 7 merito.

Cap. 43. **Defuncto** **Jacob.**

Rubrice. xvii. libri d̄ ciuitate d̄i bea- ti Augustini Episcopi incipiant.

De temporibus prophetarum.

Cap. i. **Promissiones** dei.

Quo tempore sit impleta promissio d̄i 7 de terra **Chanaan**: quā in possessio- nē etiā **israhel** carnalis accepit.

Cap. 2. **In** precedēte.

De tripartitis significationibus pphe- tarum: que nunc ad terrenam: nunc ad

terrenā: nunc ad celestē hierusalē: nūc autem ad utranq; referuntur.

Cap. 3. Quocirca. De prefigurata cōmutatione israhelici regni ⁊ sacerdotii: ⁊ de his que ātea mater Samuelis personā gerens eccle sie prophetavit.

Cap. 4. Procurus igitur. De his que ad Heli sacerdotem homo dei pphetice locutus est: significat sacerdotium q; secundum Aaron institutum fuerat auferendum.

Cap. 5. Sed hoc. De iudaico sacerdotio ⁊ regno: que cū in eternū dicantur statuta non permanent: ut alia intelligantur que spondentur eterna.

Cap. 6. Tum igitur. De diruptione regni israhelici: qua prefiguratur perpetua diuisio israhelis piritalis ab israhelē carnali.

Cap. 7. Rursus. De promissionibus ad Dauid in filio eius: quod nullatenus i Salomone: s; plenissime inueniuntur in christo.

Cap. 8. Jam nūc. Quam similis in psalmo. Lxxxviii. sit prophetia de christo: his que in regno rum libris Nathan prophetante promittantur.

Cap. 9. Propter. Quam diuersa acta sint in regno: terrene hierusalem: ab his que promiserat deus. ut intelligeretur promissiōis ueritas ad alterius regis ⁊ regni gloriam pertinere.

Cap. 10. Post. De substantia populi dei: que per saccesionē carnis in christo est: qui solus eruendi animā suam ab inferis habuit potestatem.

Cap. 11. Post hec autem. Ad quorum personam pertinere intelligenda sit flagitio pmissorum: de qbus in psalmo dicitur: ubi sunt misericordie tue antike domine.

Cap. 12. Sed cetera.

An promisse pacis ueritas illis tēporibus possit ascribi: que sub Salomone fluxerūt.

Cap. 13. Hoc tā magnus. De studio Dauid in dispositione psalmoz.

Cap. 14. Procurrente. An omnia que in psalmis de christo ⁊ ecclesia prophetantur: ad cōtextū huius operis coaptanda sint.

Cap. 15. Nunc iam. De his que in. xliiii. psalmo ad christum ⁊ ecclesiā pertinētia: aut aperte dicuntur aut tropice.

Cap. 16. Quamlibet. De his que ad sacerdotiū christi i psalmo centesimonono: ⁊ de his que i psalmo. xxi. ad passionē ipsius spectant.

Cap. 17. Sicut etiam. De psalmo tertio ⁊. xl. ⁊. xv. ⁊. o. lxxvii. in quibus mors ⁊ resurrectio dñi pphetantur.

Cap. 18. De resurrectione. De psalmo. lxxviii. in quo iudeorum p tina infidelitas declaratur.

Cap. 19. Sed ut. De regno ac merito Dauid: ⁊ de filio ipsius Salomone: ea; prophetia que ad christū pertinet inuenitur: uel i eis libris qui scriptis ipsius copulātur: uel in eis quos ipsius esse nō dubium est.

Cap. 20. Regnavit ergo. De regibus post Salomonē: siue i Iuda siue in Israhel.

Cap. 21. Ceteri post. De Ieroboam qui impietate idolatrie subditū sibi populū pphanauit: i quo tamen non destitit deus ⁊ prophetas i spirare: ⁊ multos sub idolatrie crimine custodire.

Cap. 22. Verum rex Israhel. De nario utriusque regni hebreorum statu: donec ambo populi in captiuitatem diuerso tempore ducerentur: reuocato postea Iuda in regnum suum: qd nouissime in romanorū transit potestatem.

Cap. 23. Itemq; in. De prophetis qui uel apud iudeos po-

stremi fuerant: uel quos circa tempus
natiuitatis christi euangelica prodit
historia.

Cap. 24.

Toto autem tempore.

Aurelii Augustini de ciuitate dei ru-
brice libri. xviij. incipiunt.

DE his que usque ad tempora sal-
uatoris decem et septem uolumi-
nibus disputata sunt.

Cap. i.

De ciuitatibus.

De terrene ciuitatis regibus atque tem-
poribus: quibus ex ortu Abrahe sancto-
rum tempora supputata conueniunt.

Cap. 2.

Societas.

Quibus regnabit apud assyrios atque
Sicyonios Abrahe centenarius Isaac de p-
missione sit natus: uel ipsi Isaac sexage-
nario Esau et Jacob gemini de rebecca
sunt editi.

Cap. 3.

Huius temporibus.

De temporibus Jacob et filii eius Jo-
seph.

Cap. 4.

Regnantibus.

De api rege argiuorum: quem egyptii
sezaphin nominatum diuino honore co-
luerunt.

Cap. 5.

His temporibus.

Quo regnante apud argiuos quoue
apud assyrios Jacob in egypto mortu-
us sit.

Cap. 6.

Apis ergo rex.

Quorum regum tempore Ioseph in
egyptio defunctus est.

Cap. 7.

Regnantibus.

Quorum regum etate Moyses natus
sit: et quorum uenit iisdem tempori-
bus sit orta religio.

Cap. 8.

Tum ergo.

Quando atheniensium ciuitas sit condi-
ta: et quam causam nominis eius Ua-
ro perhibeat.

Cap. 9.

Nam ut Athene.

Quid Varro tradat de nuncupatione
ariopagi: et de diluio Deucalionis.

Cap. 10.

At tamen.

Quo tempore Moyses populum dei
de egypto eduxerit: et Iesu Nane qui ei-
dem successit quorum regum etate sit mor-
tuus.

Cap. 11.

Hoc autem di.

De sacris falsorum deorum: que reges gre-
cie illis temporibus instituerunt: qui ab
exitu Israel de egypto usque ad obi-
tum Iesu Nane dinumerantur.

Cap. 12.

Post hec.

Qualium fabularum signum exorta sint
eo tempore quo hebreis iudices pesse-
ceperunt.

Cap. 13.

Post mortem.

De theologiis poetis.

Cap. 14.

Per idem temporis.

De occasu regni argiuorum: quo tem-
pore apud Laurentes Picus Saturni fi-
lius regnum patris primus accepit.

Cap. 15.

Per ea tempora.

De Diomede post Troie excidium in
deos relato: cuius socii traditi sunt in
uolucres esse conuersi.

Cap. 16.

Nos ante troianum.

De incredibilibus hominum commu-
tationibus quid Varro crediderit.

Cap. 17.

Hoc.

Quid credendum sit de transformatio-
nibus: que arte demonum hominibus ui-
dentur accidere.

Cap. 18.

Hec autem.

Quod eo tempore Eneas in Italiam ue-
nerit: quo Lapidon iudex presidebat
hebreis.

Cap. 19.

Eo tempore.

De successione ordinis regni apud is-
raelitas post iudices.

Cap. 20.

De eisdem.

De regibus Latii: quorum primus Ene-
as et duodecim Antiqui dii facti sunt.

Cap. 21.

Latium post Eneam.

Quod eo tempore Roma sit condita: quo
regnum Assyriorum intercidit quo Eze-
chias regnauit in iudea.

Cap. 22.

Nam altissima.

De Sybilla Erythrea: que inter alias
Sybillas cognoscit de Christo eundem

.8.

tia multa cecinisse. **Cap. 23.**

Eodem tempore.

Quod regnante Romulo septem sapientes claruerint: quo tempore decē tribus que israhel dicebāt in captiuitatem a Chaldeis ducte sunt: idemq; Romulus mortuus diuino honore donatus est. **Cap. 24.**

Eodē Romulo. Qui philosophi enituerint regnante apud romanos Tarquinio prisco: apud hebreos Zedechia: cū hierusalē capta est templūq; subuersū. **Cap. 25.**

Regnante uero.

Quod eo tempore quo impletis. lxx. annis iudeoz est resoluta captiuitas: Romani quoq; a dominatu sunt regio liberati. **Cap. 26.**

Per idē tempus.

De temporibus prophetarum quorū oracula habentur in libris: quiq; tunc de uocatione gentium multa cecinerūt quando romanoz regnum cepit: Assyriozq; defecit. **Cap. 27.**

Tempora.

De his que ad euangelium christi pertinet quid Osee et Amos prophetauerint. **Cap. 28.**

Osee.

Que ab Isaia de christo et ecclesia sint predicta. **Cap. 29.**

Isaias propheta.

Que Mycheas et Jonas et Iobiel nouo testamento congruentia prophetauerint. **Cap. 30.**

Mycheas propheta.

Que in Abdia et Naum et Abacuc de salute mundi in christo prenunciata reperiantur. **Cap. 31.**

Tres prophete.

De prophetia que in oratione Abacuc et cantico continetur. **Cap. 32.**

In oratione.

De christo et uocatione gentiū: que Hieremias et Sophonias prophetico spiritu sunt prefati. **Cap. 33.**

Hieremias propheta.

De prophetia Danielis et Ezechielis que in christum ecclesiāq; concordat.

Cap. 34.

De triū prophetaz natio: idest Aggei Zacharie et Malachie. **Cap. 35.**

Restant.

De Esdra et Nachabeoz libris.

Cap. 36.

Post hos.

Quod prophetica auctoritas omni origine gentilis philosophie inueniatur antiquior. **Cap. 37.**

Tempore igitur.

Quod quedam sanctoz scripta ecclesiasticus canon propter nimiam non recepit uetustate: ne per occasione eoz falsa ueris inferentur. **Cap. 38.**

Iam uero.

De hebraicis litteris que unquam in sue lingue proprietate non fuerunt.

Cap. 39.

Non utiq;.

De egyptiorum mendacissima uanitate: que antiquitati scientie sue centū milia ascribit annorum. **Cap. 40.**

Frustra itaq;.

De philosophicarū opinionū dissensionibus: et canonicarū apud ecclesiā concordia scripturarum. **Cap. 41.**

Ut autem.

Qua dispensatione prouidentie dei scripture sacre ueteris testamenti ex hebreo in grecum eloquiū trāslate sint: ut uniuersis gentibus innotescerēt. **Cap. 42.**

Has sacras.

De auctoritate. lxx. interpretum: quā saluo honore hebraice lingue omnib; sit interpretibus preferenda. **Cap. 43.**

Nam cum:

Quid intelligendū sit de Ninuitarū ex cidio: cuius denunciatio in hebreo quadraginta diez spacio tenditur: in septuaginta aut tridui breuitate cōcluditur. **Cap. 44.**

Sed ait.

Quod post istam rationē templi prophetas iudei hīc destiterunt: et inde usq; ad natiuitatē christi cōtinuis aduersitatibus sint afflictī: ut probaretur alterius templi edificationē propheticiis uocibus fuisse promissam. **Cap. 45.**

Postea q̄s gens.
De ortu saluatoris nostri secundum q̄
uerbū caro factū est: et de dispersiōe iu
deorū per omnes gentes sicut fuerat p
phetatū. **Cap. 46.** Regnante ergo.
An ante tempora christi aliqui fuerint
extra israheliticū genus: qui ad celestis
ciuitatis consortium peruenirent.
Cap. 47. **Q**uapropter.
Prophetiā Aggei qua dixit maiore fu
turā gloriā domus dei q̄s primū fuisse
nō in reedificatione templi: sed in eccle
sia christi esse cōpletam. **Cap. 48.**

Hec domus.
De incerta multiplicatione ecclesie: q̄
in hoc seculo multi reprobi miscent ele
ctis. **Cap. 49.** **I**n hoc ergo.
De reedificatiōe euangelii: que p passi
ones predicantium clarior et potentior
facta est. **Cap. 50.**

Deinde secundum illam.
Quod etiam per hereticorū dissensio/
nes fides catholica roboretur.

Cap. 51. **V**idens autem.
An credendū sit q̄ quidā potant: impletis
decem persecutionibus que fuerūt: nul
lam superesse preter undecimā: que in
ipso antichristi tempore sit futura.

Cap. 52. **P**roinde.
De tempore nonissime persecutiōis oc
culto. **Cap. 53.** **C**ōiecturis quippe.
De stultissimo mendacio paganorū:
quo christianā religionē non ultra tre
centos sexagintaquinque annorū mēsu
rā esse sinxerunt. **Cap. 54.**

Hec atque.

Rubrice. xix. libri de ciuitate dei bea
ti Augustini Episcopi incipiunt.

Quod in questione quā de finibus
bonorum et malorum philoso/
phica disputatio uētilauit: ducentas oc
toginta et octo sectas esse Marcus Var
ro perspexerit. **Cap. i.**

Quoniam de ciuitate.

Quomodo remotis omnibus differen
tiis que non secte sed questionēs sunt:
ad tripartitā sumi boni diffinitionem
Varro perueniat: quarum tamen una
sit eligenda. **Cap. 2.**

In tribus quoq̄s.

De tribus sectis summum hominis bo
num querentibus quam eligendā Var
ro diffiniat: sequens ueteris academie
Antiocho auctore sententiam.

Cap. 3. **Q**uid ergo.
De summo bono et summo malo quid
christiani sentiant contra philosophos
qui summum bonum in se sibi esse dix
erunt. **Cap. 4.**

Si ergo.

De sociali uita: que cum maxime ex
tenda sit multis offensionibus sepe sub
uertitur. **Cap. 5.**

Quod autem.

De errore humanorum iudiciorum
cum ueritas latet. **Cap. 6.**

Quid ipsa.

De diuersitate linguarū qua societas
hominum dirimitur: et de miseria bel
lorum etiam que iusta dicuntur.

Cap. 7. **P**ost ciuitatem.
Quod amicitia bonorum secura esse
non possit: dum a periculis que in hac
uita sunt trepidari necesse est. **Cap. 8.**

Si autem.

De amicitia angelorum que homini i
hoc mundo non potest esse manifesta
propter fallaciam demonum: in quos
inciderunt qui multos sibi deos colen
dos putauerunt. **Cap. 9.**

In societate.

Qui fructus sanctis de superata hu
ius uite tentatione pariat.

Cap. 10. **S**ed neque.

De beatitudine pacis eterne: in qua sā
ctis finis est: idest uera perfectio.

Cap. 11.

Panc.

Quod etiam bellantium seuitia oēsq̄
hominum inquietudines ad pacis finē

cupiant peruenire: sine cuius appetitu
nulla natura sit. **Cap. 12.**

Quod enim.

De pace uniuersali: que inter quaslibet
perturbationes priuari nō potest lege
nature: dum sub iusto iudice ad id q̄sq̄
peruenit ordinatione: quod meruit uo
luntate. **Cap. 13.**

Pax itaque.

**De ordine ac lege sine terrena sine cele
sti:** per quam societati humane etiā do
minando cōsultur: et cōsulēdo seruit. **Cap. 14.**

Omnis ergo.

De libertate naturali: et de seruitute cu
ius prima causa peccatuz est: q̄a homo
male uoluntatis etiā si nō est manci
pium alterius hominis: seruus est pro
prie libidinis. **Cap. 15.**

Hoc naturalis.

De equo iure dominandi. **Cap. 16.**

Quocirca etiam.

**Unde celestis societas cum terrena ci
uitate pacē habeat et unde discordiaz.** **Cap. 17.**

Sed.

**Quā diuersa sit academiē noua am
biguitas a constantia fidei christiane.** **Cap. 18.**

Quod autem.

De habitu et morib⁹ populi christiani. **Cap. 19.**

Nihil sane.

**Quō ciues scōz in huius uite tempore
spe beati sint.** **Cap. 20.**

Quamobrem.

**An secundū diffinitōes Scipionis que
i dialogo Licerōis sūt unq̄s fuerit Ro
mana respu.** **Cap. 21.** **Quapropter.**
**An uerus sit deus cui christiani seruiūt
cui soli debeat sacrificari.** **Cap. 22.**

Sed responderi.

**Que Porphyrius dicat oraculis deoz
responsa de christo.** **Cap. 23.**

Nam in libris.

**Qua diffinitōe cōstet populi et reipu.
nūcupatōnem recte sibi nō solū rōanos
sed etiā regna alia uēdicare.** **Cap. 24.**

Si autem populis.

**Quod non possint ubi uere esse uirtu
tes: ubi non est uera religio.**

Cap. 25.

Quamlibet.

**De pace populi alieni a deo: qua utitur
ad pietatem populis dei: dum i hoc pe
regrinus est mundo.** **Cap. 26.**

Quocirca.

**De pace seruientium deo: cuius perfe
cta tranquillitas in hac temporali uita
non potest apprehendi.** **Cap. 27.**

Pax autem.

**In quem finem uenturus sit exiurus im
piorū.** **Cap. 28.** **Eorum autem.**

**De ciuitate dei Augustini Episcopi iei
piunt rubrice libri. xx.**

Quod quāuis omni tempore deus
iudicet: in hoc tamen libro de nouissi
mo eius iudicio sit proprie disputādū.
Cap. 1. **De die ultimi:**
**De uarietate rez humanaz cui nō po
test dici deesse iudiciū di quāuis neque
at inuestigari.** **Cap. 2.**

Nunc autem.

**Quid in libro ecclesiasten Salomon
de his que in hac uita et bonis et malis
sunt cōmunia disputauit.** **Cap. 3.**

Nempe Salomon.

**Quod ad differendum de nouissimo
iudicio dei: noui primum testamēti ac
deinde ueteris testimonia prolaturus
sit.** **Cap. 4.**

Huius itaque.

**Ambus sententiis domini saluatoris
diuinum iudiciū futurum in fine se
culi declaretur.** **Cap. 5.**

Ergo ipse.

Que sit prima resurrectio: que secūda. **Cap. 6.**

Deinde adiungit.

**De duabus resurrectionibus et de mille
annis quid in apocalipsi Joannis scri
ptum sit: et quid de eis rationabiliter se
tiatur.** **Cap. 7.**

De his duabus.

De alligatione et solutione diaboli. **Cap. 8.**

Et clausit.

**Quid sit regnum sanctorū euz christo
per mille annos: et in quo discernatur**

a regno eterno.

Cap. 9.

Interea dum.

Quid respondendum sit iis qui putant resurrectionem ad sola corpora non etiam ad animas pertinere.

Cap. 10.

Sunt qui putant.

De Gog et Magog: quos ad persecutionem ecclesiam dei solutus prope finem seculi diabolus incitabit.

Cap. 11.

Et cum finiti.

An ad ultimum supplicium pertineat impiorum: quod descendisse ignis de celo et eosdem comedisse memoratur.

Cap. 12.

Quod uero ait.

An ante tempus persecutionis antichristi mille anni annumerandi sint.

Cap. 13.

Hec persecutio.

De damnatione diaboli cum suis: et per recapitulationem de resurrectione corporum omnium mortuorum: et de ultima retributione.

Cap. 14.

Post hanc autem.

Qui sunt mortui quos ad iudicium exhibuit mare: uel quos mors et inferi reddiderunt.

Cap. 15.

Hoc est enim.

De celo nouo et terra noua.

Cap. 16.

Et uidi.

De ecclesie glorificatione sine fine post mortem.

Cap. 17.

Et ciuitatem.

Quid apostolus petras de nouissimo dei iudicio predicare docuerit mortuorum.

Cap. 18.

Nunc iam.

Quid apostolus paulus thesalonicensis scripserit: et de manifestatione antichristi: cuius tempus dies domini subsequetur.

Cap. 19.

Multas.

Quid idem apostolus in prima ad eosdem epistola de resurrectione mortuorum docuerit.

Cap. 20.

Sed hic apostolus.

Quid Iaias propheta de mortuorum resurrectione et retributione iudicii sit locutus.

Cap. 21.

Propheta Iaias.

Qualis futura sit egressio sanctorum ad uidendas penas malorum.

Cap. 22.

Sed quomodo.

Quid prophetauerit Daniel de persecutione antichristi: et de iudicio dei regnoque sanctorum.

Cap. 23.

Daniel de hoc.

In psalmis dauidicis que de fine seculi huius et que de nouissimo dei iudicio prophetantur.

Cap. 24.

Multa de iudicio.

De prophetia Malachie qua dei iudicium ultimum declaratur: et quorum dicitur per purificatorias penas facienda mundatio.

Cap. 25.

Propheta.

De sacrificiis que sancti offerent deo sic placitura: quomodo in diebus pristinis et annis prioribus placuerunt.

Cap. 26.

Volens.

De separatione bonorum et malorum: per quas nouissimi iudicii discretio declaratur.

Cap. 27.

Illud etiam.

De lege Moysi spiritaliter intelligenda ne in damnabilia murmura carnalis sensus incurrat.

Cap. 28.

Quod uero.

De aduentu Helie ante iudicium: cuius predicatione scripturarum secreta reuelante iudei conuertentur ad christum.

Cap. 29.

Cum autem.

Quod in libris ueteris testamenti cum deus legitur iudicaturus: non euident christi persona monstratur: sed ex quibusdam testimoniis ubi dominus deus loquitur appareat non dubie quod ipse sit christus.

Cap. 30.

Multa.

Rubrica. xxi. libri de ciuitate dei beati Augustini episcopi incipiunt.

De ordine disputationis qua prius disserendum est de perpetuo supplicio damnatorum cum diabolo: quam eterna felicitate sanctorum.

Cap. i.

Cum per Iesum.

An possant corpora in uisione ignis

esse perpetua:

Cap. 2.

Quid igitur ostendam.

An consequens sit ut corporeum dolo-
rem sequatur carnis interitus.

Cap. 3.

Nullum.

De naturalibus exemplis: quorum cō-
sideratio doceat posse inter cruciatul vi-
uentia corpora permanere. Cap. 4.

Quapropter.

Quanta sint que nō recte agnoscī que
ant: tamen eadem esse nō sit ambigu-
um. Cap. 5.

Veruntamen.

Quod nō omnia miracula naturalia
sint: sed pleraque humano ingenio mo-
dificata: aut deinonū arte composita.

Cap. 6.

Nic forte respondeat.

Quod in rebus miris summa credēdi
ratio sit omnipotentia creatoris.

Cap. 7.

Cur itaqz facere

Non esse cōtra naturam cuz in aliqua
re cuius natura innotuit aliquid ab eo
quod erat notum: incipit esse diuersū.

Cap. 8.

Si autem.

De gehenna: eterna: qz qualitate pena-
rum. Cap. 9.

Quod igitur.

An ignis gehennalis si corporalis est
possit malignos spiritus: idest demones
incorporeos tactu suo aduzere.

Cap. 10.

Nic occurrit.

An hoc ratio iustitie habeat: ut nō sint
extensiora penarum tempora: qz fuerūt
peccatoz. Cap. 11.

Sic autem.

De magnitudine prenaricationis pri-
me: ob quā eterna pena omnibz debeat
tur: qui extra gratiā fuerit saluatoris.

Cap. 12.

Sed pena.

Cōtra opinionē eoz q putāt crimino-
sis supplicia post mortē cā purgationis
adhiberi. Cap. 13.

Platonici.

De penis temporalis huius uite: qbus
subiecta est humana conditio. Cap. 14.

Quamquam.

Quōd opus grē dei eruētis nos de p-
funditate ueteris mali: ad futuri seculi
ptineat nouitate. Cap. 15.

Veruntamen.

Sub qbz grē legibz oēs regeneratoz
habeāt etates. Cap. 16.

Verū tāta.

De his qui putāt nullosz hoīum penas
in eternum esse mansuras. Cap. 17.

Nunc iam.

De his q nonissimo iudicio ppter iter-
cessionē scōz neminē putāt damnādū
esse. Cap. 18.

Sunt etiam quales.

De his qui impunitatem omnīū pecca-
toz pmittunt etiā hereticis ppter par-
ticipatiōem corporis christi. Cap. 19.

Item sunt alii.

De his qui non omnibus: sed eis tantū
q apud catholicos sunt regenerati: etiā
si postea in multa crimina erroresque
pruperint indulgentiā pollicentur.

Cap. 20.

Item sunt.

De his qui eos qui permanent in ca-
tholica fide: etiam si pessime uixerint: tamen propter fī
dei fundamentum saluos esse diffini-
unt. Cap. 21.

Sunt autem.

De his qui putant ea crimina que iter
elemosinarum opera committuntur ad
damnationis iudiciū nō uocari.

Cap. 22.

Comperi.

Contra opinionem eorum qui dicunt
nec diaboli nec hominum maloꝝ ppe-
tua futura supplicia. Cap. 23.

Ac primum queri.

Contra eorum sensum qui in iudicio
dei omnibus reis propter scōz preces
putāt esse parcendū. Cap. 24.

Hoc autem.

An hi qui inter hereticos baptizati sūt
et deteriores postea male uiuendo sunt
facti: uel hi qui apud catholicos renati
ad hereses aut scismata transierunt: uel
hi qui a catholicis apud quos renati
sunt non recedentes criminoſe uiuere
perſisterunt: possint priuilegio sacra-
mentorum remissionem eterni sperare
supplicii. Cap. 25.

Sed iam.

Quid sit in fundamento habere christum: et quibus spondeatur salus quasi per ignis usturam. **Cap. 26.**

Sed habent.

Contra eorum persuasionem qui putant sibi non obsatura peccata in quibus cum elemosinas facerent perstiterunt.

Cap. 27. Restat.

Aurelii Augustini de civitate dei incipiunt rubrice libri. xxii.

De conditione angelorum et hominum. **Cap. i.**

Sicut in proximo.

De eterna dei et incommutabili eius voluntate. **Cap. 2.**

Pulsa enim.

De promissione eterne beatitudinis factorum et perpetuis suppliciis ipsorum.

Cap. 3. Quapropter.

Contra sapientes mundi: qui putant terrena hominum corpora ad celeste habitaculum non posse transferri. **Cap. 4.**

Sed videlicet.

De resurrectione carnis quam quidam mundo credentes non credunt. **Cap. 5.**

Sed hoc.

Quod Roma conditorum suorum Romulum diligendo deum fecerit ecclesia aut christum dominum credendo dilexit. **Cap. 6.**

Recolamus.

Quod ut mundus in christum crederet: virtutis fuerit divine non persuasionis humane. **Cap. 7.**

Sed valde.

De miraculis que ut mundus in christum crederet facta sunt: et fieri mundo credente non desinunt. **Cap. 8.**

Cur inquirunt.

Quod universa miracula que per martyres in christi nomine fiunt eius fidei testimoniū serant: qua in christum martyres crediderunt. **Cap. 9.**

Cui nisi bene fidei.

Quanto dignius martyres honorantur: qui ideo multa mira optinent: ut deus verus colatur: quam demones qui ob hoc

quedam faciunt: ut ipsi dii esse credantur. **Cap. 10.**

Hic forte.

Contra platonicos: qui de naturalibus elementorum ponderibus argumentantur terrenum corpus in celo esse non posse.

Cap. 11. Contra quod.

Contra calumnias infidelium: quibus christianos de credita resurrectione carnis irrident. **Cap. 12.**

Sed scrupulosissime.

An abortivi non pertineant ad resurrectionem: si pertinent ad numerum mortuorum. **Cap. 13.**

Ad hec ergo.

An infantes in ea sint resurrecturi habitudine corporis: quam habituri erant etatis accessu. **Cap. 14.**

Quid ergo.

An ad corporis dominici modum omnium mortuorum resurrectura sint corpora.

Cap. 15. Si atque christus.

Qualis intelligentia sit sanctorum conformatio ad imaginem filii dei.

Cap. 16. Illud.

An in suo sexu resuscitanda atque mansura sint corpora feminarum mortuorum. **Cap. 17.**

Nonnulli.

De viro perfecto: id est christo: et corpore id est ecclesia que est ipsius plenitudo. **Cap. 18.**

Proinde quod.

Quod omnia vitia que in hac vita humano contraria sunt decori: in resurrectione non sint futura: ubi manente naturali substantia in unam pulchritudinem et qualitas concurret et quantitas.

Cap. 19. Quid iam.

Quod in resurrectione mortuorum natura corporum quibuscumque modis dissipatorum: in integrum undecumque revocanda erit. **Cap. 20.**

Nescio quo.

De nonitate corporis spiritualis: in quam sanctorum caro mutabitur.

Cap. 21.

Restituerit.

De miseris ac malis quibus humanū
genus merito prime preuaricationis
obnoxium: et a quibus nemo nisi per chri-
sti gratiam liberatur. Cap. 22.

Nam quod.

De his que preter illa mala que bonis
malisque communia sunt: ad iustorum
laborem specialiter pertinet. Cap. 23.

Preter.

De bonis quibus etiam hanc uitā dānatio-
ni obnoxia creator impleuit. Cap. 24.

Nunc iam.

De pernecia quorundam: qui resur-
rectionem carnis quā sicut predictū ē
totus mūdus credit ipugnat. Cap. 25.

Utrum de.

Quomodo Porphyrii diffinitio: qua
beatis animis putatur corpus ēē fugiē-
dum ipsius Platonis sententia destrua-
tur: qui dicit sumū deū diis promississe

ut nunquā corporibus exuēt. Cap. 16.

Sed Porphyrius.

De contrariis diffinitionibus Platonis
atque Porphyrii: in quibus si uterque al-
teri crederet a ueritate neuter deuiaret.

Cap. 27.

Singula.

Quid ad ueram resurrectionis fidē uel
Plato uel Labeo uel etiā Varro cōferre
potuerint: si opiniones eorum in unā se-
tentiam conuenissent. Cap. 28.

Nonnulli.

De qualitate uisionis: qua in futuro se-
culo sancti deum uidebunt. Cap. 29.

Nunc iam.

De eterna felicitate ciuitatis dei sabba-
toque perpetuo. Cap. 30.

Quanta erit.

Aurelii Augustini de ciuitate dei ru-
brice feliciter finiunt.

Handwritten text in a single column, likely a list or account, written in a cursive script. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through from the reverse side.

Handwritten text in a single column, continuing the list or account from the left side. The script is consistent with the first column, though also largely illegible.

Aurelij Augustini Episcopi de ciuitate
Dei Liber Primus Feliciter Incipit.

INTEREA QUAM RO-
ma Gotthorum irruptione
agentiū sub rege Alarico atq;
ipetu magne cladis euerſa ē:
eius euerſionem deoꝝ falſoꝝ
mutorumque cultores: quos
uſitato noīe pagāos uocam⁹:
ī chriſtianā religionē referre
conātes: ſolito acerbi⁹ ⁊ ama-
rius deum uerū blaſphemare
cepeſt. Unde ego exardeſcēs
zelo dom⁹ dei: aduerſus eoꝝ blaſphe-
mias uel erroꝝes: libros de ciuitate dei
ſcribere iſtitui. Quod op⁹ per aliquot
ānos me tenuit: eo q̄ alia multa iter/
currebant: que diſferri non oporteret:
⁊ me prius ad ſoluendū occupabant.
Hoc autem de ciuitate dei grāde opus
tandē. x. libris eſt terminatū: quo-
ruꝝ quique primi eos reſellūt: qui res
humanas ita pſperari uolūt: ut ad hoc
mutoꝝ deoꝝ cultū: quos pagani coſe-
cōſueuerūt: neceſſariū eſſe arbitretur:
⁊ q̄a p̄hibentur: mala iſta exoriri atq;
abundare intendūt. Sequentes autē qnq;
aduerſus eos loquitur qui fatētur hec
mala nec deſuiſſe unq̄s: nec deſutura
mortalib⁹. ⁊ ea nūc magna: nūc parua
locis: temporibus: perſoniſq; uariari.
Sed deoꝝ mutoꝝ cultū quo eis ſacri-
ficatur: ppter uitā poſt mortē futurā
eſſe uilem diſputat. His ergo. x. libris
due iſte uane opinionē chriſtiane reli-
gioni aduerſarie reſellūt. Sed ne qſq;
nos aliena tantū redarguiſſe: non autē
nra aſſeruiſſe rephēderet: id agit pars
altera operis huius: que. xii. libris cō-
tinetur. Quāq; ubi opus eſt: ⁊ in po-
ribus. x. que nra ſunt aſſeramus: ⁊ in
xii. poſteriorib⁹ redarguam⁹ aduerſa.
Quodeciz ergo libroꝝ ſequentiū pmi
quattuor continent exortum dñarum
ciuitatum: quarum eſt una dei: altera

huius mūdi. Secūdi quattuor excurſu
earum ſeu procurſum. Tertij uero: qui
⁊ poſtremi: debitos fines. Ita omnes
x. libꝝ cum ſint de utraque ciuitate
coſcripti: titulum tamen a meliore acce-
peſt: ut de ciuitate dei poti⁹ uocarent.
In quoruꝝ decimo libro nō debuit pro
miraculo poni: in Abrae ſacrificio flā-
mā celitus factā inter diuiſas uictimas
eucurriſſe: quoniam hoc illi in uiſione
monſtratum eſt. In duodecimo libro
quod dictum eſt de Samuele non erat
de filiis Aaron: dicendum potius fuit:
nō erat fili⁹ ſacerdotis. Filios quippe
ſacerdotū deſunctis ſacerdotibus ſucce-
dere magis legitimi moris fuit. Nam
ī filiis Aaron repitur pater Samuel:
ſed ſacerdos non fuit: nec ita ī filiis:
ut eū ipe genuerit Aaron: ſed ſicut oēs
illius populi dicuntur filii Iſrahel.

De aduerſariis nōis Chriſti: qb⁹ in
uaſtatoe urbis ppter Chriſtū barbari
pepercerunt uictis. Capitulu pimum.

DORIOſIſſimā Ciuitateꝝ
dei: ſiue in hoc tempoꝝ
curſu cum inter impioſ
peregrinatur ex fide ui-
uēs: ſiue ī illa ſtabilitate
ſedis eterne: quam nunc expectat per
patientia: quoaduſq; iuſtitia uertatur
ī iudiciū: deinceps adeptura per ex-
cellentiā uictoria ultimā ⁊ pacē pfectā:
hoc ope ad te iſtituto: ⁊ mea pmiſſiōe
debito: defendere aduerſus eos qui cō-
ditori ei⁹ deos ſuos pferūt ſili cariffie
¶ Parcelline: ſuſcepi magnū opus ⁊ ar-
duū. ſed deus adiutor noſter. Nā ſcio
quib⁹ uiribus opus ſit: ut pſuadeatur
ſuperbis quāta ſit uirtus humilitatis:
qua ſit ut omia terrena cacumia t̄piali
mobilitate nutantia: nō humano uſur-
pata faſtu: ſz diuina gratia donata cel-
ſitudo tranſcendat. Rex ei⁹ ⁊ cōditor
ciuitatis hui⁹: de qua loqui iſtituim⁹:
a. i.

in scriptura populi sui sententiā diuine legis aperuit: qua dictum est. deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiā. hoc uero quod dei est: superbe quoque anime spiritus inflatus affectat: amatque sibi in laudibus dici: Parcere subiectis: et debellare superbos. Unde et de terrena ciuitate: que cum dominari appetit et si populi seruiant: ipsa ei dominandi libido dominatur: non est pretereundū silentio quicquid dicere suscepi huius operis ratio postulat: et factas datur. Ex hac namque existunt inimici: aduersus quos defendenda est dei ciuitas: quorum tamen multi correcto impietatis errore ciues in ea fiunt satis idonei. Multi uero in eam tantis exardescunt ignibus odiorum: tamque manifestis beneficiis redemptoris eius ingrati sunt: ut hodie contra eam linguas mouerent: nisi ferrum hostile fugientes in sacris eius locis uitas de qua superbiunt inueniret. An non etiam illi roani Christi non infesti sunt: quibus propter Christum barbari pepercerunt. Testatur hoc martyrum loca et basilice apostolorum: que in illa uastatione urbis ad se confugientes suos alienosque receperunt. Huc usque cruentus seniebat inimicus. Ibi accipiebat limitem trucidatoris furor. Illo ducebatur a misantibus hostibus: quibus etiam extra ipsa loca pepercerat: ne in eos incurrerent qui simile misericordiā non habebat. Qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more seruientes: postea quod ad loca illa ueniebant ubi fuerat interdictum quod alibi iure belli liquisset: tota feriendi refrenabat immanitas: et captiuandi cupiditas frangebatur. Sic euaserunt multi: qui nunc christianis temporibus detrahunt: et mala que illa ciuitas per tulit christo imputant. bona uero que in eos ut uiueret propter Christi honorem facta sunt: non imputant christo nostro: sed fato suo. Cum potius deberent si

quid recte scirent illa que ab hostibus aspera et dura perpassi sunt: illi diuine prouidentie tribuere: que solet corruptos hominum mores bellis emendare atque cōterere. Itemque uitam mortalium iustam atque laudabilem talibus afflictionibus exercere: probatamque uel in meliora trāsferre: uel in his adhuc terris propter usus alios detinere. Ad uero quod eis uel ubicumque propter Christi nomen uel in locis Christi nomini dicatissimis et aplissimis: ac pro largiore misericordia ad capacitatem multitudinis electis: propter bellorum morem truculenti barbari perpercerunt: hoc tribuere temporibus christi amīs. hinc deo agere gratias: hinc ad eius nomen ueraciter currere: ut effugiant penas ignis eterni. Quod nomen multi eorum mendaciter usurparunt: ut effugerent penas presentis exitii. nam quos uides petulenter et procaciter insultare seruīs Christi: sunt in eis pluri mi qui illum interitum clademque non euasissent: nisi suos Christi se esse sinxissent: et nunc ingrata superbia atque ipsissima insania eius nomini resistunt corde peruerso: ut sempiternis tenebris puniantur. ad quod nomen ore uel sub dolo confugerit: ut temporalis luce frueretur.

Quod nulla unquam bella ita gesta sunt: ut uictores propter deos eorum quos uicerant parcerent uictis. Cap. 2.

Quod bella gesta conscripta sunt uel ante conditam romam: uel ab eius exitu et imperio: legant et proferant sic ab alienigenis aliquā captā esse ciuitatem. ut hostes qui ceperant: parcerent eis quos ad deorum suorum templa confugisse cōpererant: aut aliquē duces barbarum precepisse: ut irrupto oppido nullus feriretur: qui in illo templo fuisset inuentus. Nōne uidit Eneas Priamum per aras sanguine sedantem quos ipse sacrare rat ignis: Nōne Diomedes et Ulyxes

cessis sume custodib⁹ arcis Corripere
sacram effigiem : manibusq³ cruentis
Virgineas ausi diue cōtingere uittas :
 Nec tamen quod sequitur uerum est :
Ex illo fluere : ac retro sublapso rēferri
 Spes danaū. Postea quippe uicerunt :
 postea troia ferro ignibusq³ delerunt :
 postea cōfugientem ad aras Priamus
 obruncauerūt. Nec ideo troia perit :
 qa minerva perdidit. Quid enim pri⁹
 ipa Minerva perdidit ut periret : an
 forte custodes suos : Hoc sane uerū ē :
 illis quippe iteremptis potuit auferri.
 Neq³. n. hoies a simulacro : sed simu/
 lacru ab hoibus seruabatur. Quo mō
 ergo colebatur : ut patriā custodiret ⁊
 ciues : que suos nō ualuit custodire cu
 stodes :
 // Quā imprudenter romani penates :
 qui troiam custodire non poterat : sibi
 crediderunt profuturos. Cap. 3.

Ecce quibus diis urbem Romaz
 seruandā se cōmēdasse gaudebāt.
 Omnium miserabilem errorem : ⁊ nobis
 succēssent : cū de diis eoz talia dicim⁹ :
 nec succēssent auctoribus suis : quos ut
 ediscerent mercedem dederunt. Docto
 resq³ ipsos insuper ⁊ salario publico ⁊
 honorib⁹ dignissimos habuerūt. Nepe
 apud Virgiliū quem ppter ea paruuli
 legūt : ut uidelicet poeta magn⁹ oīzq³
 preclarissimus atque optimus : teneris
 ebibitis anis nō facile obliuiscē possit
 aboleri secundum illud Oratii. Quo
 semel est ibita recens seruabit odorem
Testa diu. Apud hunc ergo Virgilius
 nempe Juno inducitur infesta troianis
 Solo uentorum regi aduersus eos iri
 tando dicere. Pens inimica mihi tyr/
 rhenum nauigat equor : Iū in italiaz
 portans : uictosq³ penates. Ita ne istis
 penatibus uictis romā ne uincerentur
 prudentes cōmendare debuerunt : Sed
 hec Juno dicebat uelut irata mulier qd
 loqueretur ignorās. Quid Eneas ipe

pi⁹ totiens appellatus : nōne ita narrat
Pāth⁹otriades arcis phebique sacerdos
Sacra manu uictosq³ deos paruumq³
nepotes Ipse trahit : cursuq³ amens ad
limina tendit : Nōne deos ipsos quos
 uictos non dubitat dicere : sibi poti⁹ q³
 se illi perhibet cōmēdatos : cū ei dicit :
Sacra suosq³ tibi cōmēdat troia pena/
tes : Si igitur Virgilius tales deos et
 uictos dicit : ⁊ ut uel uicti quoquo mō
 euaderent homini cōmēdatos : que
 dementia est existimare his tutoribus
 romam fuisse sapiēter cōmissam : ⁊ nisi
 eos amisset nō potuisse uastari : Immo
 uero uictos deos tanq³ p̄sides ac de/
 fensores colere : quid est aliud q³ teneri
 non numina bona : s³ demonia mala :
 Quanto enī sapiēti⁹ creditur Ro/
 mam ad istam cladem non fuisse uen/
 turaz : nisi prius illi perissent : sed illos
 potius olim fuisse perituros : nisi eos
 quantū potuisset roma seruasset : Nam
 quis non cūz aduerterit uideat : quāta
 sit uanitate p̄sumptū non posse uinci
 sub defensoribus uictis : ⁊ ideo perisse
 quia custodes perdidit dōs : cū ul sola
 potuerit esse causa pereundi : custodes
 habere noluisse perituros : Nō itaque
 cūz de diis uictis illa conscriberentur
 ⁊ canerēt⁹ poetas libebat mentiri : s³
 cordatos hoies cogebat p̄titeri.
 Nec ista opportunius alio loco dili/
 genter copioseq³ tractanda sunt. Nūc
 quod institueram de ingratīs dicere
 hoibus : parumper explicē ut possum :
 qui ea mala que pro suoz morūz per/
 uersitate merito blasphemantes patiūt⁹
 Abist⁹o iputant. Quod aut illis etiā
 talibus propter christum parciat : nec
 dignantur attendere : ⁊ eas linguas ad
 uersus eius nomen dementia sacrilege
 peruersitatis exercent : quibus linguis
 usurpauerūt mendaciter ipsum nomen
 ut uiuerent. uel quas linguas in locis
 ei sacratis metuēdo presserunt : ut illic
 tuti atque muniti ubi propter eū illesi

ab hostib⁹ fuere: inde in eū maledictis
hostilibus prosilirent.

*De asylo Junonis in troia: q. nemi
nem liberant a grecis: 7 basilicis apo
stolor⁹: que omnes ad se cōfugientes a
barbaris defenderunt. Cap. 4.*

Ipsa ut dixi troia mater romani
populi: sacratiss in locis deorum
suo⁹ munire non potuit ciues suos ab
ignibus ferroq⁹ greco⁹ eosdem deos
colentiū: quin et Junonis asylo Lusto/
des lecti Phœnix 7 dū⁹ ulyxes Præda
asseruabant. hunc undique troia gaza
Incensilis erepta adytis: mēse⁹ deo⁹:
Frateresq⁹ auro solidi: captiuosq⁹ ue/
stis. Cōgeritur: pueri 7 pauide longo
ordine matres. Stant circū. Elect⁹ est
uidelicet locus tante deæ sacratus: non
unde captiuos non liceret educere: sed
ubi captiuos liberet includere. Cōpara
nūc asylū illud nō cuiuslibet dei grega
lis uel de turba plebis: sed Iouis ipsius
sororis 7 iugis 7 regine oium deo⁹:
cum memoriis nostroz apostolorum.
Illic icensis tēplis 7 diis erepta spolia
portabatur: nō reddenda uictis: sed di
uidenda uictoribus. huc autē 7 qd alibi
ad ea loca cōpertum est pertinere: cum
honore 7 obsequio religiosissimo repozi
tati est. Ibi amissa: hic fnata libertas.
Ibi clausa: hic interdita captiuitas. Ibi
possidenda a dñantib⁹ hostibus pme/
batur: huc liberandi a misantib⁹ hosti
bus ducebatur. Postremo illud Junonis
tēplū sibi elegerat auaritia 7 supbia le
niū greco⁹: istas chrisi basilicas mis
cordia 7 hūilitas estimantiū barbaroz.

*De generali consuetudine hostiū uictas
ciuitates euertere qd nato senserit.
Cap. 5.*

Nisi forte greci qdē i illa sua uicto
ria tēplis deo⁹ cōmuniū peper/
cerit: atq⁹ illo cōfugientes misos uictosq⁹

troianos ferire uel captiuare non ausi
sunt. Sed Virgilius poetaz more illa
mētus est. Immo uero more hostiū
ciuitates euertere ille descripsit. Quē
more etiā Cesar sicut scribit Salusti⁹
nobilitate ueritatis historic⁹: sententia
sua quā de cōiuratis in senatu habuit:
cōmemorare non ptermittit. Rapi uir
gines: pueros: diuelli liberos a patētū
cōplexu: matress familiarū pati q uicto/
ribus collibuisse: phana atque domos
spoliari: cede: incēdia fieri. Postremo
armis atq⁹ cadaveribus cruore atque
luctu omnia cōpleri. Illic si phana ta/
cuisse: deo⁹ sedibus solere hostes paz
cere putaremus: 7 hec phana nō ab alie
nigenis hostib⁹: s; a Tanilina 7 sociis
eius nobilissimis senatoribus troianis
ciuib⁹ romana tēpla metuebant. Sed
hi uidelicet per diti 7 patrie parricide.

*Quod ne romani quidem ita ullas
ceperunt ciuitates: ut in tēplis earum
parcerent uictis. Cap. 6.*

Quid ergo per multas gentes que
inter se bella gesserūt: 7 nusq⁹ ui
ctis in deo⁹ suo⁹ sedibus pepercerūt
noster fmo discurrat: Romanos ipos
uideamus: ipsos inquā recolamus: re/
spiciamusq⁹ romanos: o quoz pcpua
laude uicti est: Parcere subiectis: 7 de
bellare superbos: 7 q accepta iniuria
ignoscere malebant q perseq. Quando
tot tātasq⁹ urbes: ut late dominaretur
expugnatas captasq⁹ euerterit. legatur
nobis que tēpla excipere solebat: ut ad
ea qsq⁹ fugisset liberaretur. An illi
faciebāt 7 scriptores earūde rez gesta
rū ista renicebant: Ita ne uero qui ea q
landaret maxie requirebat: ista pēla/
rissima fm ipsos pietatis indicia pteri
rēt: Egregius romani nōis Marcus
ad Marcellus q syracusas urbē ornatissi
mam cepit: refertur eam prius fleuisse
ruiturā: 7 ante ei⁹ sanguinem suas illi

lachrymas effudisse. **G**essit et curā pu-
dicie et in hoste seruande. **N**ā prius
q̄ oppidū uictor iussisset inadi: constituit
edicto ne q̄s corpus liberum uiolaret.
Euersa est tñ ciuitas more belloz: nec
uspia legit ab iperatore tam casto atq̄
clemēti fuisse pceptuz: ut q̄s ad illud
uel illud tēplū fugisset hretur illesus.
Quō utiq̄ nullo mō pteriretur: qñ nec
ei⁹ fletus nec q̄d edixerat p pudicitia
minime uiolāda potuit taceri. **F**abius
tarentine euerfor urbis a simulacroz
dep̄datione abstinnisse laudatur. **N**ā
cū ei scriba suggessisset: quid de signis
dōz q̄ mltā capta fuerāt fieri iuberet:
continentiā suaz et iocando condidit.
Quesiuit. n. cuiusmodi essent: et euz ei
no solū multa grādia: neq̄ et renūcia
rētur armata: reliquimus iqt tarētinis
deos iratos.

Quō i euerfioe urbis: q̄ aspere gesta
sunt de cōsuetudine acciderit belli: que
uero clementer de potentia puerint
nominis **C**hristi. **C**ap. 7.

Quā igitur nec illius fletum: nec
huius risū: nec illi⁹ castā misē-
cordiā: nec huius facētā cōtinentiā 20/
manoz rez gestaz scriptoz tacere
potuerit: qñ p̄mitteretur si aliquibus
hōib⁹ in honore cuiuspiā deoz suoz
sic peccissent: ut in quocūq̄ tēplo cedē
uel captiuitatē fieri p̄hiberēt. **Q**uicq̄
ergo uastationis: trucidatōis: dep̄da-
tionis: uel cōcrematōis: afflictionis in
ista recētissima romana clade omisus
est: fecit hoc cōsuetudo belloz. **Q**uod
aut mor nouo factū est: q̄ iustata rez
facie imanitas barbara tā mitis appa-
ruit: ut aplissime basilice iplēde poplō
cui parceretur eligerentur et decernerē-
tur: ubi nemo feriretur: unde nemo ra-
peretur: quo liberādī multi a misatib⁹
hostibus ducerentur: unde captiuandi
nulli nec a crudelibus hostib⁹ abduce-
rētur: hoc **C**hristi nōi: hoc christiano

tēpi tribuēdū: quisquis nō uidet cec⁹:
q̄squis uidet nec laudat ingratus: q̄s
laudanti reluctatur infanus est. **A**bsit
ut prudens quisq̄ hoc feritati imputet
barbaroz. **T**ruculentissimas et senissi-
mas mentes ille tēnit: ille frenauit: ille
mirabiliter tēperauit: qui per p̄phetā
tāto ante p̄dixit: uisitabo in uirga ini-
quitates eoz: et i flagellis peccata eoz:
misericordiā autē meā nō dispergā ab eis.

De cōmodis atq̄ icōmodis q̄ bonis
ac malis plerūq̄ coia sunt. **C**ap. 8.

Dicet aliq̄s. **E**rgo ista diuina
misericordia et ad ipios ingratosq̄
peruenit. **E**rgo putamus nisi quia eam
p̄buit qui quotidie facit orin solē suū
sup bonos et malos: et pluit sup iustos
et iniustos. **Q**uānis. n. quidā eoz ista
cogitantes penitendo ab impietate se corri-
gant: quidā uero sicut apostolus dicit
diuinitas bonitatis et lōganimitatis dei
contēnentes: secūdu diuitiā cordis sui
et cor impenitens thesaurizent sibi irā
in die ire et reuelatōis iusti iudicii dei:
qui reddet unicuiq̄ fm opera eius. tñ
patiētia dei ad penitētiā uocat malos:
sicut flagellū dei ad patientiā erudit
bonos. **I**teq̄ misericordiā dei fouendos
amplectitur bonos: sicut seueritas dei
puniēdos corripit malos. **P**lacuit qppe
diuine p̄uidētie p̄parare in posterum
bona iustis quibus nō fruuntur iniusti:
et mala ipiis q̄b⁹ nō ex cruciābūt boni.
Ista uero tēp̄alia bona et mala utriq̄
uoluit ēē cōmunia: ut nec bona cupidi⁹
appetantur: que malī quoq̄ h̄re cernū-
tur. nec mala turpiter euitentur: q̄bus
et boni plerūq̄ afficiuntur. **I**nterest aut
plurimū qualis sit usus uel eaz rez q̄
p̄spere: uel eaz q̄ dicuntur aduersē. **N**ā
bonus tēp̄alib⁹ nec bonis extollit: nec
malis frāgit. **M**alus aut ideo huiusce
modi ifelicitate punitur: quia felicitate
cōrūpitur. **O**stēdit tñ deus sepe et in

his distribuendis euidenti⁹ operatōez suā. Nā si nūc omne peccatū māifesta plecteret pena: nihil ultimo iudicio re seruari putaretur. Rursus si nullum peccatū nunc puniret aperta diuinitas: nulla esse puidētia diuina crederet. Similiter in rebus secundis: si nō eas deus quibusdā petētibz euidētissima largitate concederet: non ad eum ista ptinere diceremus. Itēq; si oibus eas petentibus daret: non nisi ppter talia pmia seruiendū illi esse arbitrazemur: nec pios nos faceret talis seruitus: sed potius cupidos et auaros. Nec cum ita sint: qūq; boni maliq; pariter afflicti sunt: non ideo isti distincti nō sunt: qā distinctū nō est qd utriq; peperiit se. Danet. n. dissimilitudo passoz etiā in similitudine passionū: et licet sub eodē tormento non est uirtus et uitium. Nā sicut sub uno igne aurū rutilat: et palea fumat. et sub eadē tribula stipule cōnuuntur: frumenta purgātur. nec ideo cū oleo amurca cōfunditur: quia eodem peli pondere exprimitur. Ita una eadēq; uis izuentis bonos pbat: purificat: eliquat. malos damnat: nascit: et exterminat. Qū in eadē afflictioe mali deū detestātur atq; blasphemant: boni aut precātur et laudāt. Tantū interest non qualia sz qualis quisq; patiatur. Nā pari motu exagitātū et exalat horribilitē cenū: et suauitē fragrat ūguētū:

De causis correctionū ppter quas et boni et mali pariter flagellāt. Cap. 9.

Quid igitur in illa rerū uastitate christiani passi sunt: quod nō eis magis fideliter ista cōsiderantibus ad puectū ualeret. Primo q; ipsa peccata qbus deus indignatus impleuit tantis calamitatibus mundū humiliter cogitantes: qūis lōge absint a facinorosis flagitiis atq; impiis: tū nō usq; adeo et a delictis deputāt alienos: ut nec te-

poralia p eis mala ppeti se iudicēt dignos. Excepto. n. q; unusquisq; quantumlibet laudabiliter uiuēs cedit i qbusdā carnali concupiscentie: si nō ad facinorōz immanitatē et gurgitē flagitioz atq; impietatis abhominationem: ad aliqua tū peccata uel rara uel tāto crebriora qto minora. Hoc ergo excepto: q; tandem facile reperitur: qui eosdē ipsos ppter quoz horrendā superbiam: luxuriam: et auaritiā: atq; execrabiles iniquitates et impietates deus sicut minādo pduxit cōterit terras: sic habeat ut habendi sūt: sic cū eis uiuat ut cū talibus uiuendū est. Plerūq; n. ab eis docendis: admonendis: aliquādo et obuirogadis et corripiendis: male dissimilatur: uel cum laboris piget: uel cui os eoz corā qb⁹ uerecundamur offendere: uel cum eoz inimicitias deuitemus: ne impediant et noceant in istis tēp'alibus reb⁹: siue q; adipisci adhuc appetit nra cupiditas: siue quas amittere formidat infirmitas. ita ut qūis bonis uita maloz displiceat: et ideo cū eis non incidant in illam damnationē que post hāc uitā talib⁹ pparatur: tū quia ppter ea peccatis eoz dānabilibus parcit: dū eos i suis licet leuibus et uenialibus metuit: iure cum eis tēp'aliter flagellatur: qūis i eternū minie puniatur. Iure istā uitā quando diuinitus affliguntur cū eis amarā sentiūt: cū amando dulcedinez peccātibus eis amari esse noluerūt. Nam si ppterea quisquis obuirogadis et corripiendis male agētibus parcit: quia oportuniū tps inquit: uel eisdem ipis metuit: ne deteriores ex hoc efficiantur: uel ad bonā uitā et piā erudiēdos ipe diāt infirmos alios: et premant atque auertāt a fide: nō uidetur esse cupiditatis occasio: sed consiliū caritatis. illud esse cōpabile q; hi q; dissimiliter uiuūt: et a maloz factis abhorrent: parcit tū peccatis alienis: que dedocere aut obuirogare deberent: dū eoz offensiones

cauent ne sibi noceat i his rebus qbus
 licite boni atqz innocenter utuntur: sed
 cupidi? qz oportebat eos q i hoc mudo
 peregrinatur: 7 spe superne patrie p se
 gerit. **N**o solu quippe ifirmiores uita
 ducetes iugalē filios habentes 7 hfe
 cupientes: domos ac familias possiden
 tes: quos apostolus i ecclesia alloquitur
 docēs 7 monens quēadmoduz uiuere
 debeāt uxorēs cū maritis: 7 mariti cū
 uxoribus: 7 filii cū parentibus: 7 parē
 tes cū filiis. 7 serui cū dñis: 7 dñi cum
 seruis. multa tpralia: multa terrena li
 benter adipiscuntur: 7 moleste amittūt:
 ppter que non audent offendere hoies
 quoz sibi uita cōtaminatissima 7 osce
 leratissima displicet: uezz et hi q supioze
 uite gradū tenēt: nec iugalib? uiculis
 irreti sūt: 7 uictu paruo ac tegumēto
 utūtur: plerunqz sue fame ac saluti dñi
 infidias atqz ipetus maloz timent: ab
 eoz rephensione sese abstinēt: 7 quis
 non in tantum eos metuant: ut ad si
 milia perpetranda quibuscūlibet eorum
 terroribus atqz iprobitatibus cedant:
 ea ipsa tñ que cum eis non perpetrant
 nolūt plerūqz corripere: cū fortasse pos
 sint aliquos corripiendo corrigere: ne
 si non potuerint sua salus ac fama in
 periculū exitiūqz perueniat. **H**oc non
 ea cōsideratōe qua suā famā ac salutē
 uidēt ēē necessariā utilitati exudiēdoz
 hoiz. sed ea poti? infirmitate: qua de
 lectat lingua bladiēs 7 hūanus dies:
 7 reformidatur uulgi iudiciū: 7 carnis
 excusatio uel perēptio. hoc est propter
 quedā cupiditatis uncula: nō propter
 officia caritatis. **N**on mihi itaqz uide
 tur hec parua esse causa qf cum malis
 flagellantur 7 boni: quādo deo placet
 pditos mores et tpraliū penaz afflictio
 ne punire. **F**lagellantur. n. simul non
 quia simul agūt malā uitam: sed quia
 simul amant tpralem uitā. non quidez
 eqliter: sed tñ simul: quā boni retēnere
 deberent: ut illi corzepti atque correcti

consequerent eternā. ad quā cōsequendā
 si nollent esse socii: ferrentur: 7 dilige
 rentur inimici. quia donec uiuunt sep
 incertum est utruz uoluntatem sint in
 melius mutaturi. **Q**ua in re non utiqz
 parez sed longe grauiore habent cāz:
 quibus per pphetā dicitur. **I**lle quidē
 in suo peccato morietur: sanguinē autē
 eius de manu speculatoris requirā. **A**d
 hoc. n. speculatores hoc est populoz
 prepositi constituti sunt in ecclesiis: ut
 non parcant obiurgādo peccata. **N**ec
 ideo tñ ab huiusmodi culpa penitus
 alienus est: qui licet ppositus non sit: i
 eis tñ quibus uite huius necessitate cō
 iungitur multa monenda ul arguenda
 nouit 7 negligit: denitans eoz offensio
 nes: propter illa quibus in hac uita nō
 indebitis utitur: sed plus qz debuit de
 lectatur. **D**einde habent aliam causā
 boni quare tpralibus affligātur malis
 qualem habuit **J**ob: ut sibi ipse huma
 nus aiūs sit probat? 7 cognitus: quāta
 uirtute pietatis gratis deū diligit.

**De sanctis in amissōe rez tpraliū
 nihil pereat. Cap. io.**

Quibus recte cōsideratis atqz pspe
 ctis: attēde utrū aliqd mali acci
 derit fidelib? 7 piis: qd eis nō i bonū
 uerteretur: nisi forte putandū est apo
 stolicā illā uacare sententiam: ubi ait.
Scimus quonā diligētibus deū omia
 cooperantur in bonū. **A**miserūt omnia
 que habebant. **N**unquid fidē: nūquid
 pietatē: nunquid interioris hōis bona
 qui est ante deū diues? **D**e sunt opes
 christianoz: quibus opulētus dicebat
 apostolus. **E**st autēz questus magnus
 pietas cū sufficiētia. **N**ihil. n. itulim?
 in hunc munduz: sed nec auferre quid
 possumus. habentes aut uictū 7 tegu
 mentū his contenti sumus. **N**am qui
 uolunt diuites fieri icidūt in tentatōez
 7 laqueū: 7 desideria multa 7 noxia q

mergunt homines in interitum et perditionem:
Radi x enim est omnium malorum avaritia: quam quidam appetentes a fide pererraverunt: et inseruerunt se doloribus multis. Quibus ergo terrene divitiie illa vastatione perierunt: si eas sic habebant quemadmodum ab isto foris pauper intus divite audierant: idest si mundo utebantur tanquam non utentes: potuerunt dicere quod ille graviter tentatus: et minime superatus. **N**udus iquit exiit de utero matris mee: nudus in terram reuertar. dominus dedit: dominus abstulit: sicut domino placuit ita factum est: sit nomen domini benedictum: ut bonus servus magnas facultates haberet ipsam sui domini voluntatem: cui pedisequus mente discesseret: nec contristaretur eis rebus niuens relictis: quas fuerat cito moriens relicturus. **A**li autem infirmiores qui terrenis his bonis quous ea non proponeret christo: aliquantulum tamen cupiditate coherabant: quantum hec amando peccaverint perdendo senserunt. **T**antum quippe doluerunt: quantum se doloribus isernebant: sicut apostolus dixisse supra commemozani. **S**portebat. n. ut eis adderetur etiam experimentorum disciplina: quibus fuerat tam diu neglecta verborum. **N**am cum dicit apostolus: qui volunt divites fieri: in tentationem incidunt: recte: profecto in divitiis cupiditatem reprehendit: non facultatem: quam precepit alibi dicens. **P**recipe divitibus huius mundi non superbe sapere neque sperare in incerto divitiarum suarum: sed in deo vivo qui prestat nobis omnia abundanter ad fruendum: bene faciant divites: sint in operibus bonis: facile tribuant: communicent: thesaurizent sibi fundamentum bonorum in futurum: ut apprehendant veram vitam. **H**ec quod de suis faciebant divitiis: magnis sunt lucris lenia damna solati: plusque letati ex his que facile tribuendo tutius servaverunt: quam contristati ex his que timide retinendo facilius amiserunt. **H**oc. n. potuit in terra

perire: quod pigritius inde transferre. **N**am qui receperunt consilium domini sui dicentis. **N**olite credere nobis in terra thesauros: ubi tinea et rubigo exterminant: et ubi fures effodiunt et furantur: sed thesaurizate nobis in celo thesauros: quo fur non accedit neque tinea corrumpit. ubi enim est thesaurus tuus: ibi erit et cor tuum: tribulationis tempore probaverunt quod recte sapuerint: non contemnendo veracissimum preceptorem: et thesauri sui fidelissimum invictissimumque custodem. **N**am si multi sunt gaudiis ibi se habuisse divitias suas: quo contigit ut hostis non accederet: quanto certius et securius gaudere potuerunt: qui moniti sui dei illic migraverant quo accedi omnino non posset. **U**nde Paulinus noster nolentis episcopus ex opulentissimo divite voluntate pauperimus et copiosissime sanctus: quando et ipsam nolam barbari vastaverunt eum ab eis teneretur sic in corde suo: ut ab eo postea cognovimus peccabatur. **Q**uoniam non exercebat propter aurum et argentum: ubi enim sint omnia mea tu scis. **I**bi. n. habebat omnia sua: ubi eum condere et thesaurizare ille monuerat: quod hec mala mundo vestigia prederat. **A**c per hoc quod domino suo monenti obedierant: ubi et quomodo thesaurizare deberent: nec ipsas terras divitias barbaris incurstantibus amiserunt. **Q**uos autem non obedisse penituit: quid de talibus rebus faciendum esset si non precedente sapientia: certe commovente experientia didicerunt. **Q**ui enim quidam boni etiam christiani tormentis ex cruciati sunt: ut bona sua hostibus proderent. **A**li vero nec perdere nec perdere potuerunt bonum quo ipsi boni erant. **S**i autem torqueri quam maiora iniquitatis prode maluerunt: boni non erant. **A**dmonendi autem fuerant qui tanta patiebantur pro auro: quanta essent sustinenda pro christo. ut eum potius diligere discerent: qui pro se passus eterna felicitate vitaret: non aurum et argentum

LIBER. I.

pro quo pati miserrimū fuit: seu mēti-
endo occultaretur: seu uerum dicendo
pderetur. Namq; inter tormēta nemo
Christū confitēdo amisit: nemo autū
nisi negando seruauit. Quo circa utili
ora erant fortasse tormēta: que bonū
incorruptibile amandum docebant: q̄s
illa bōa que sine ullo utili fructu dños
sui amore torquebant. Sed quidā etiā
non habentes quod proderent dū non
creduntur torti sunt: 7 hi forte habere
cupiebāt: nec sancta uolūtate pauperes
erant. quibus demonstrandū fuit: non
facultates sed ipas cupiditates talibus
esse dignas cruciatibus. Si uero melio-
ris uite pposito reconditū aurū argen-
tūq; non habebāt: nescio quidem utrū
cuiq; taliū acciderit: ut dū habere cre-
ditur torqueretur. Verū tamen etiā
si accidit: pfecto qui inter illa tormēta
paupertatem sanctā cōstebatur: christū
cōstebatur. Quia ppter q̄si nō meruit
ab hostibus credi: nō potuit tñ sancte
paupertatis cōfessor sine celesti mercede
torqueri. Multos inquit etiā christia-
nos fames diuina uastauit. hoc quoq;
in usus suos boni fideles pie tolerādo
uerterunt. quos enim fames necauit:
malis uite huius sicut corporis morib;
eripuit. Quos aut non necauit: docuit
parci uiuere: docuit pducti ieiunare.

De fine tēporalis uite siue longioris
siue breuoris. Cap. i i.

Sed enī multi etiā christiani in-
terfecti sūt: multi multaz mortū
feda uarietate consumpti. Hoc si egre
ferendū est: omnibus qui in hac uitā
procreati sunt: utiq; cōmune est. Hoc
scio neminem fuisse mortuum: qui non
fuerat aliquando moriturus. finis aut
uite tam longam q̄s breuem uitam hoc
idē facit. Neq; eīz aliud melius aliud
deteri: aut aliud mai? 7 aliud breui?
est: quod iaz pariter non est. Quid at

iterest quo mortis genere uita ista fi-
niatur: quando ille cui finitur iterum
mori nō cogitur? Cum aut unicuique
mortalium sub quotidianis uite huius
casibus innumerabiles mortes quodam
modo cōtinentur q̄s diu incertū est q̄ nā
earum uentura sit: quero utrum satius
sit unam perpeti moriendo an omnes
timere uiuēdo. Nec ignoro q̄s inerti?
eligatur diu uiuere sub timore tot mor-
tū q̄s semel moriendo nullā deinceps
formidare. Sed aliud est quod carnis
sensus infirmiter pauidus refugit: aliud
quod mentis ratio diligēter enucleata
conuincit. Mala mors putanda nō est
quam bona uita precesserit. Neq; n.
facit malaz mortes nisi quod sequitur
mortem. Non itaq; multum curandū
est eis qui necessario morituri sunt: qd
accidat ut moriātur: sed moriēdo quo
ire cogantur. Tū igitur christiani no-
uerint longe meliorem fuisse religiosi
pauperis mortem inter lingentiū canū
linguas q̄s impiū diuitis in purpura 7
byssō: horrenda illa genera mortū qd
mortuis obfuerit qui bñ uixerunt.

De sepultura humanoꝝ corpoꝝ que
xpianis et si fuerit negata nil adimit.

Cap. i z.

Henim in tāta strage cadauerū
nec sepeliri potuerit. Neq; istud
pia fides nimīū reformidat: tenēs p̄di-
ctū. Nec assumētes bestias resurre-
cturis corporibus obfuturas: quorum
capillus capitis non peribit: nullo mō
diceret ueritas: nolite timere eos qui
corpus occidunt: aiām aut non possunt
occidere: si quicq; obesset future uite
quicquid inimici de corporib; occisoꝝ
facere uoluissent. Nisi forte quispiā sic
absurdus est: ut contendat eos q corp;
occidunt nō debere timeri ante mortē
ne corpus occidāt: 7 timeri debere post
mortem ne corpus occisum sepeliri nō
sināt. Falsus est ergo qd ait Christus

. a . s .

q corpus occidūt: et postea non habent
qd faciāt: si hēnt tāta q de cadauerib⁹
faciāt. Absit ut falsū sit qd vītas dicit.
Dictū ē. n. aliqd eos facit cū occidūt:
qa in corpore sensus est occidēdo: po-
stea uero nihil hēre qd faciāt: qa null⁹
sēsus ē in corpore occiso. Multa itaqz
corpora christianoꝝ terra nō te xit: sꝫ
nullū eoz qsqz a celo et a terra separa-
uit: quā totā implet p̄sentia sui qui nouit
nū resuscitet qd creauit. Dicitur qdēz
in psalmo: posuerūt mortalia seruorum
tuoz esca uolatilib⁹ celi: carnes scōꝝ
tuoz bestiis terre. Effuderūt sāguinem
eoz sicut aquā in circuitu hierusalem:
et nō erat qui sepeliret. Sed magis ad
exagerādā crudelitātē eoz q ista fece-
rūt: nō ad eoz infelicitātē q ista p̄pessi
sunt. Quāuis. n. hec in aspectu hoīum
dura et uira uideātur: sed p̄tiosa in cō-
spectu dñi mors sanctoꝝ eius. Proinde
omīa ista. i. curatio funeris: cōditio se-
pulture: pompa exequiaz: magis sunt
minoz solatia qz subsidia mortuozum.
Si aliquid p̄dest ipio sepultura p̄tiosa
oberit pio uilis aut nulla. Preclaras
exequias in conspectu hoīuz exhibuit
purpurato illi diuiti turba famuloꝝ:
sed multo clarioꝝ in cōspectu dñi ul-
ceroso illi pauperi ministeriū prebuit
angeloz: qui eū non extulerūt in mar-
moreū tumulū: sed in abrae gremium
sustulerūt. Aident hec illi contra quos
defendendā suscepimus ciuitatem dei.
Merū tamen sepulture curā etiā eozum
philosophi cōtemplē: et sepe uniuersi
exercitus duꝝ pro terrena patria mo-
rerentur: ubi postea iacerent: ul' quib⁹
bestiis esca fierēt nō curarūt. Licuitqz
de hac re poetis plausabiliter dicere.
Aelo tegitur q nō habet urnā. Quāto
min⁹ debēt de corporib⁹ isepultis isul-
tare christianis: quib⁹ et ipsi⁹ carnis et
mēbroꝝ omnium reformatio nō solū
ex terra: ueꝫ etiā ex alioꝝ elementoz
secretissimo sinu quo dilap̄a cadauera

recesserunt in t̄p̄is p̄ncto reddenda et
reintegrāda p̄mittitur.

¶ Que sit rō scōꝝ corpoꝝ sepeliendi.

Cap. i 3.

N Ec ideo tamen tēnenda et abii-
cienda sunt corpora defunctoruz
ma xieqz iustoꝝ atqz fidelīū: qb⁹ tanqz
organis et uasis ad omnia bona opera
factus usus est sp̄itus. Si. n. paterna
uestis et ānulus ac si quid huiusmodi
tanto carius est posteris: quanto erga
parentes maior extitit affectus: nullo
modo ipa spernenda sunt corpora: que
utiqz multo familiari⁹ atqz iuncti⁹ qz
quelibet indumēta gestamus. Hec. n.
nō ad ornamentū uel adiutoriū quod
adhibetur extrinsecus: sꝫ ad ipsam na-
turā hōis pertinet. Unde et antiquoꝝ
iustoꝝ funera officiosa pietate curata
sunt: et exēge celebrate: et sepultura pui-
sa: ipsiqz dū uiuerent hoc de sepeliēdis
uel ēt trāsserendis suis corporib⁹ filiū
mandauerunt. et Thobias sepeliendo
mortuos deum p̄meruisse teste angelo
cōmendatur. Ipe quoqz dñs die tertio
resurrecturus. et religiose mulieris bo-
nū opus p̄dicat: p̄dicādūqz cōmendat:
q unguentū p̄tiosum super mēbra ei⁹
effuderit: atqz hoc ad eū sepeliendū fe-
cerit. et laudabiliter cōmemorantur in
euāgelio: qui corpus eius de cruce acce-
ptum diligenter atqz honorifice tēgen-
dum sepeliendūqz curarūt. Ueꝫ iste
auctoritates nō hoc admonent qz insit
nullus cadaueribus sensus: sed ad dei
p̄uidentiā cui placēt etiā talia pietatis
officia: corpora quoqz mortuoz p̄tine-
re significant p̄pter fidē resurrectiōis
astruendā. Ubi et illud salubriter disci-
tur: quāta possit esse remuneratio pro
elemosinis quas uiuētib⁹ et sentiētib⁹
exhibemus: si neqz hoc apud deū perit
quod exanimis hoīum mēbris officiū
diligentieqz persoluitur. Sunt quidem
et alia q sancti patriarche de corporib⁹

LIBER. I.

suis vel condendis vel transferendis prophetico spiritu intelligi dicta uoluerit. **N**ō autē hic locus est ut ea pertractem: cum sufficiant ea que diximus. Sed si ea que sustentandis uiuentibus sunt necessaria sicut uictus et amictus quibus cum graui afflictione desint: non frangunt in bonis perferendi tolerandique uirtute: nec eradicant ex animo pietate: sed exercitata faciunt fecundiores: quanto magis cum desint ea que curandis funeribus condendisque corporibus defunctorum adhiberi solent: non efficiunt miseros in occultis piore sedibus iam quietos. Ac per hoc quando ista cadaveribus christianorum in illa magne urbis uel etiam aliorum oppidorum uastatione defuerunt: nec uiuorum culpa est qui non potuerunt ista prebere: nec pena mortuorum qui non possunt ista sentire.

De captiuitate sanctorum quibus nunquam diuina solatia defuerunt. Cap. i 4.

Ed multi inquit christiani etiam captiui ducti sunt. Hoc sane mirerrimum est: si aliquo duci potuerunt ubi deum suum non inuenerunt. Sunt in scripturis sanctis huiusmodi et cladis magna solatia. Fuerunt in captiuitate tres pueri: fuit Daniel: fuerunt alii prophete: nec deus defuit consolator. Sic non deseruit suos fideles sub dominatione gentis licet barbare tamen humane: qui prophetam non deseruit nec in uisceribus belue. Hoc quoque illi cum quibus agimus maluit irridere quam credere: qui tamen in suis litteris credunt. Priorem metimeneum nobilissimum citharistam cum esset electus de naui exceptum delphini dorso: et ad terram esse peruectum. Quod illud nomen de Jona propheta ierodibilibus est. Plane incredibilis quia mirabilis: et mirabilius quam potestius.

De Regulo in quo captiuitatis ob religionem etiam sponte tolerande extat

exemplum: quod tamen illi deos colenti predesse non potuit. Cap. i 5.

Habent tamen isti de captiuitate religionis causa etiam sponte toleranda et in suis preclaris uiris nobilissimum exemplum. **M**arcus Regulus imperator populi romani captiuus apud chaztaginenses fuit: qui cum sibi mallent a romans suos reddi quam eorum tenere captiuos: ad hoc impetrandum etiam istum precipue Regulam cum legatis suis romam misit: precibus iuratos constrictum: si quod uolebant minime pergisset: reditum esse chaztaginem. Perrexit ille: atque in senatu contraria persuasit: quoniam non arbitrabatur utile esse romane re. publice mutare captiuos. Nec post hanc persuasionem a suis ad hostes redire impulsus est: sed quia iurauerat id sponte impleuit. Et illi enim excogitatis atque horredis excruciatibus necauerunt. Inclusum quippe angusto ligno ubi stare cogere tur: clauisque acutissimis undique cunctis: ut se in nulla eius parte inclineret sine penis atrocissimis: et iugulando periret. Merito certe laudatur uirtute tam magna infelicitate maiore. Et per deos ille iurauerat: quorum pro cultu prohibito has generis humano clades isti opinantur infligi. Qui ergo propterea colebatur ut istam uitam prosperam redderet: si uerum iuratum has inrogari penas sen uoluerit sen permisit: quid propterea grauius irati facere potuerit? Sed cur rocinatioem meam non potius ad utrumque reludam? Deos certe sic ille coluit: ut propter iuramentum fidem nec remaneret in patria: nec inde quo libet ire: sed ad suos acerrimos inimicos redire minime dubitaret. Hoc si hunc uite utile existimabat: cuius tam honestum exitum meruit proculdubio fallebat. Suo quippe docuit exemplo nihil deos ad istam temporalis felicitatem suis predesse cultoribus: quando quidem ille eorum dedimus cultui: et uinctus et captiuus adductus est: et quia noluit aliter quam per eos iurauerat facere

nono ac prius inaudito nimirum horribili supplicii genere cruciatus extinctus est. Si autem cultus deorum post hanc uitam uelut mercedem reddit felicitatem: cur calamitatem urbem accidisse illam calamitatem quia deos suos colere destitit: cum potuerit et illos diligentissime colens tam infelix fieri quam ille *Regulus* fuit? Nisi forte contra clarissimam ueritatem tanta quisque demerita mire cecitatis obniti: ut ostendere audeat uniuersam ciuitatem deos colentem infelicem esse non posse: unum uero hominem posse: quod uidelicet potentia deorum suorum multos potius sit idonea seruare quam singulos: cum multitudo constet ex singulis. Si autem dicunt. *Q*uod *Regulum* etiam in illa captiuitate illisque cruciatibus corporis: animi uirtute beatum esse potuisse: uirtus potius uera queratur: quam beata possit esse et ciuitas. Neque enim aliunde beata ciuitas: aliunde homo: cum aliud ciuitas non sit quam conuersus hominum multitudo. Quamobrem nodum interim disputo. Quis in *Regulo* uirtus fuerit. Sufficit nunc quod isto nobilissimo exemplo cogatur fateri: non propter corporis bona: uel earum rerum quam extrinsecus homini accidunt colendos deos: quandoquidem ille carere his omnibus maluit: quam deos per quos iurauit offendere. Sed quid facimus hominibus quam gloriam talem se habuisse ciuem: qualem timent homines ciuitatem? Quod si non timent: tale ergo aliquid quod accidit *Regulo* et ciuitati tam diligenter quam ille deos colenti accidere potuisse fateantur: et christianis temporibus non calumniantur. Verum quia de illis christianis orta questio est qui etiam captiui ducti sunt: hoc intueantur et taceant: qui saluberrime religioni ex hinc impudenter atque imprudenter illudunt. quia si diis eorum probo non fuit quam attentissimus cultor illorum dum eis iurissurandi fide seruaret patria caruit: dum aliam non haberet captiuusque apud hostes per longam mortem supplicio none crudelitatis occisus est:

multo minus nomen criminandum est christianum in captiuitate sacrorum suorum: quam supernam patriam ueraci fide expectantes et in suis sedibus peregrinos se esse nouerunt.

An stupris quod etiam sanctarum forte uirginum est passa captiuitas: examinari potuerit uirginitatis anime sine uoluntatis assensu.

Cap. i. 6.

Magnam sane se crimen putant obii cere christianis: cum eorum exaggerantes captiuitatem addunt stupra etiam amissa. non solum in aliena matrimonia uirginisque nupturas: sed et in quasdam sacramentales. Hic uero non fides: non pietas: non ipsa uirginitas dicitur: sed nostra potius disputatio inter pudorem atque rationem quibusdam coartat angustiis. Nec tantum curamus hic alienis responsione reddere: quantum ipsis nostris solatiis. Sit igitur in primis positum atque confirmatum: uirtutem qua recte uiuitur ab animi sede membris corporis imperare: scilicet corpus usu fieri sacre uoluntatis. Quia incoacta ac stabili permanere quicquid aliud de corpore uel in corpore fecerit: quod sine peccato proprio non ualeat emitari: propter culpam esse patientis. Sed quia non solum quod ad dolorem: uerum et quod ad libidinem pertinet in corpore alieno perpetrari potest: quicquid tale perpetratum fuerit: si retentam constantissimo animo pudicitiam non excutit: tamen pudorem incutit: ne credatur factum cum mentis est uoluntate: quod fieri fortasse sine carnis aliqua uoluptate non potuit.

De morte uoluntaria ob metum pene siue dedecoris. Cap. i. 7.

Per hoc que se occiderunt ne quicquam huiusmodi paterentur quam humanus affectus eis nolit ignosci. Et qui se occidere noluerunt ne suo facinore alienum flagitium deuitaret: quam eis hoc crimini dederit: ipse crimine insipientie non carebit. Nam utique si non licet priuata potestate homines occidere uel nocere:

cuius occidendi licentia lex nulla cō-
cedit: profecto etiam qui se ipm occidit
homicida est: et tanto fit nocentior: cum
se occiderit: quanto innocentior in ea
ca fuit qua se occidēdū putauit. Nam
si Jude factus merito detestamur: eūq;
ueritas indicat cū se laqueo suspendit
scelerate illius traditiōis au xisse poti⁹
q̃ expiasse cōmissum: quoniam dei mise-
ricordiā desperādo exitiabiliter peni-
tens: nullū sibi salubris penitentie locū
reliquit: quāto magis a sua nece se ab-
stinere debet: qui tali supplicio quid i
se puniat nō habet. Judas. n. cū se occi-
dit sceleratū hoīez occidit: et tamen nō
solū Christi neq; etiā sue mortis reus
finiuit hanc uitā. quia licet ppter suū
scelus: alio suo scelere occisus est. Tur-
aut hō qui mali nihil fecit sibi male fa-
ciat: et se ipsum interficiendo hominem
interficiat innocentē: ne alium patiat
innocentē: atq; in se perpetret peccatum
ppriū: ne in eo perpetretur alienum.

*De aliena uiolentia et libidine: quas
in oppresso corpore mens inuita pepre-
tatur. Cap. i 8.*

A. n. ne ul' aliena polluat libido
metuitur. Non polluet si aliena
erit. Si aut polluet aliena nō erit. Sed
cū pudicitia uirtus sit animi: comitēq;
habeat fortitudinē: qua poti⁹ quelibet
mala tolerare q̃ malo cōsentire decre-
uit. nullus aut magnanimus et pudic⁹
in potestate habeat quid de sua carne
fiat: sed tantum quid anuat mente uel
renuat: quis eadē sane mēte putauerit
se perdere pudicitia: si forte i apphesa
uel oppressa carne sua exerceatur et ex-
pleatur libido non sua. Si enim hoc
modo pudicitia perit: pfecto pudicitia
animi uirtus nō erit: nec pertinebit ad
ea bona quib⁹ bene uiuitur. sz i bonis
corporeis numerabitur: qualia sunt ui-
res: pulchritudo: sana integraq; ualitu-

do: ac siqd huiuscemōi est. Que bona
etiā si minuantur: bonā iustamq; uitam
omnino non minuant. Quod si tale
aliquid ē pudicitia: ut quid pro illa ne
amittatur etiam cum periculo corporis
laboratur. Si autē bonus animi est:
et oppresso corpore nō amittitur. Quin
etiam sancte continentie bonum cum
immunditie carnalium cōcupiscētiarū
nō cedit: et ipsum corpus sanctificatur:
et ideo cum eis non cedere inconcussa
intentione persistit: nec de ipso corpore
perit castitas: quia eo sancte utendi per-
seuerat uoluntas: et quantum in ipso ē
et facultas. Neque enim eo corpus sā-
ctum est q̃ eius membra sūt integra:
atq; eo q̃ nullo contrectatur tactu:
cum possint diuersis casibus etiam uul-
nerata uim perpeti. et medici aliquādo
saluti opitulantes hēc ibi faciāt q̃ horret
aspectus. Obstetrix uirginis cuiusdā
integritatem manu uelut explorās: seu
malinolentia: seu inscia: siue casu dum
ispicit perdidit. Non opinor quēquā
tā stulte sapere: ut huic perisse aliquid
existimet etiam de ipsius corporis sā-
ctitate: q̃uis membri illius integritate
iam perditā. quo circa proposito animi
permanēte per quod etiam corpus sā-
ctificari meruit: nec ipsi corpori aufert
sanctitatem uiolentia libidinis aliene:
quam seruat perseuerantia continentie sue.
An uero si aliqua femina mēte corrupta
uiolatoq; pposito quod deo uouerat:
pgat uiciāda ad deceptores suū: adhuc
eam pergentem sanctag uel corpore dici-
mus: ea sanctitate animi per quā corpus
sanctificabatur amissa atq; destructa.
Absit hic error. Et hic potius admone-
amur ita nō amitti corporis sanctitates
manēte animi sanctitate etiam corpore
oppresso: sicut amittitur corporis scitas
uiolata animi sanctitate etiam corpore
intacto. Quamobrē non habet quod
i se morte spōtanea puniat femina sine
ulla cōsensione sua uiolenter oppressa

et alieno cōpressa peccato: quāto min⁹
ante q̄ hoc fiat: ne admittatur homici-
dium certum: cuꝝ ipsum flagitiū q̄uis
alienum adhuc pendet incertum.

*De Lucretia que se ob illatū sibi stu-
prium peremit. Cap. 19.*

A forte huic p̄spicue ratioi qua
dicimus corpore opp̄sso nequaq̄
pposito castitatis ulla i malū cōsensioe
mutato: illius tantū esse flagitiū qui
opp̄rimens cōcubuerit: non illius que
opp̄ressa concumbenti nulla uoluntate
cōsenserit: cōtradiceꝛe audebūt hī cōtra
quos feminaꝝ christianaꝝ i captiuitate
opp̄ressaꝝ: nō tantū mentes: ueꝝ etiaꝝ
corpora sancta defendimus: Lucretiaꝝ
certe matronā nobilem ueterēq̄ Ro-
manā pudicitie magnis effēit laudib⁹.
Huius corpore cuꝝ uiolenter opp̄resso
Tarquiniū regis fili⁹ libidinose potit⁹
esset: illa scelus ip̄robissimū iuuenis ma-
rito Collatino et p̄p̄quo Bruto uiris
clarissimis et fortissimis idicauit: eosq̄
ad inuictā cōstrinxit. Deinde sed i in
se cōmissi egra atq̄ ip̄atiens se pemit.
Quid dicemus? Adultera hec an casta
iudicāda est? Quis in hac cōtrouersia
laborandū putauerit? Egregie quidā
ex hoc ueraciterq̄ declamans ait mi-
rabile dictu. Duo fuerunt: et un⁹ adul-
teriū admisit. Splēdide atq̄ uerissime
Intuens. n. in duū corpōꝝ cōmixtiōe:
uniū iquinatissimā cupiditatē: alteri⁹
castissimā uoluntatem: et nō quid cō-
iunctione membꝝꝝ: sed quid animoꝝ
diuersitate ageretur attendens: Duo
inquit fuerunt: et adulteriū un⁹ admi-
sit. Sed quid est hoc quod in eā graui-
us iudicat: que adulteriū nō admisit?
Ille patria etiā cū patre pulsus est: hec
fūmo mactata est supplicio. Si non est
illa ip̄udicitia qua iuua op̄imitur: nō
ē hec iustitia q̄ casta punitur: uos ap-
pello leges iudicesq̄ romani. Nempe

post perpetrata facinora: nec quenquā
scelestū et indemnatum ip̄une uolūstis
occidi. Si ergo ad uirū iudiciū quisq̄
deferret hoc crimen: nobisq̄ p̄baretur
nō solū indēnata: ueꝝ et castā et inocē-
tez interfectā esse mulierē: nōne eū qui
id fecisset seueritate agꝛua plecteretis?
Hoc fecit illa Lucretia. illa sic p̄dicata:
Lucretia innocētez: castā: uim p̄ressā:
Lucretiam insuper interemit. Proferet
sententiā quod si p̄pterea nō potestis:
quia non astat quā punire possitis: cur
interfetricem innocentis et caste tanta
predicatiōe laudatis? Quā certe apud
inferos iudices etiam tales quales poe-
tarum uestꝝꝝ carminibus cāntantur
nulla ratione defenditis custoditam:
scilicet iter illos qui sibi letū insontes
peperere manu: lucemq̄ perosti. Proie-
cere aias: cui ad sup̄erna redire cupiētī
fata obstant: tristiq̄ palus innabilis
unda alligat. An forte ideo ibi nō est:
qa non insontem: sed male sibi cōscia
se peremit. Quid si. n. qd̄ ip̄a tantum
mō nosse poterat: q̄uis iuueni uiolēter
irruenti etiā sua libidine illecta cōsen-
sit. Idq̄ i se puniens ita doluit: ut mor-
te putaret expiandū: q̄q̄ nec sic quidē
occidere se debuit: si fructuosas posset
apud deos falsos agere penitentiam.
Uerū tñ forte ita est: falsūq̄ ē illud qd̄
fuerunt duo: et adulteriū un⁹ admisit:
sed pot⁹ ambo adulteriū cōmiserūt:
unus manifesta inuasiōe: altera latēte
cōsensione. non se occidit insontem:
et ideo potest alteratis eius defensori-
bus dici: nō esse apud iferos iter illos
qui sibi letū insontes peperere manu.
Sed ita hec causa ex utroque latere co-
artatur: ut si extenuatur homicidiū:
adulteriū cōfirmetur. Si purgatur
adulteriū: homicidiū cumuletur. Nec
oīno iuenit exitus ubi dicitur: si adul-
tera cur laudata: si pudica cur occisa.
Nobis tñ in hoc tā nobili semie hu-
ius exemplo ad istos refutandos: qui

LIBER. I.

christianis feminis in captiuitate ipsas
alieni ab omni cogitatione sanctitatis
insultat: sufficit: quod in perlaris eius laudibus
dictum est: duo fuerunt: et adulterium unus
admisit. **Talis. n.** Lucretia ab eis ma-
gis credita est: que se nullo adulterino
potuerit maculare consensu. **Quod ergo**
se ipsam quoniam adulterium pertulit: et
non adultera occidit: non est pudicitie
caritas sed pudoris infirmitas. **Ponit**
eam. **n.** turpitudinis aliene in se commisse:
etiam si non secum. **Et Romana mulier laudis**
audita: nimium uerita est ne putaretur quod
uolenter est passa cum uiueret: libenter
passa si uiueret. **Unde ad oculos hominum**
mentis sue testem illam penam adhibendam
putauit: quibus conscientiam demonstrare
non potuit. **Socii** quippe facti se credi
erubuit: si quod alius in ea fecerat turpe:
ferret ipsa patienter. **Tamen** nec in se
ulte sunt crimen alienum: ne aliorum sce-
ribus adderet sua. si quoniam hostes in
eis concupiscendo stupra commiserat: ille in
se ipsis homicidia erubescendo committeret.
Habet quippe intus gloriam castitatis:
testimonium conscientie. habet autem coram oculis
dei sui: nec requirunt apostoli ubi quod recte
faciat. non amplius habent: ne deuiant
ab auctoritate legis diuine: cum male
deuiant offensione suspicionis humane.

**Nulla esse auctoritate que christianis
inhibet cum in uoluntate necis attribuat.**
Cap. 20.

Nec enim frustra in sanctis ca-
nonicisque libris nusquam nobis di-
uinitus preceptum promissum uel reperi-
ri potest: ut uel ipsius adipiscende mortalitatis:
uel ullius carendi cauendique mali causa
nobismet ipsis necesse inferamus. **Non** et prohi-
bitos nos esse intelligendum est ubi lex
ait: non occides: preterea quia non addidit
proximum tuum: sicut falsum testimonium
cum ueraret: falsum inquit testimonium
non dices aduersus proximum tuum.
Nec ideo tamen si aduersus se ipsum

quod falsum testimonium dixerit ab hoc
crimine se putauerit alienum. quoniam
regulam diligendi proximum a semet ipso
dilector accepit: quandoquidem scriptum
est: diliges proximum tuum sicut teipsum.
Porro si falsi testimonii non minus reus
est qui de seipso falsum fatetur: quam si ad-
uersus proximum hoc faceret: cum in eo pre-
cepto quo falsum testimonium prohibetur:
aduersus proximum prohibetur: possitque
non recte intelligentibus uideri non esse
prohibitum ut aduersus seipsum quod falsum
testis assistat: quanto magis intelligendum
est non licere homini seipsum occidere:
cum in eo quod scriptum est occides: nihilo
deinde addito: nec ipse utique cui pre-
cipitur intelligatur exceptus. **Quoniam** quodam
hoc preceptum etiam in bestias ac pecora
conatur extendere: ut ex hoc etiam nullum
eorum liceat occidere. **Cur** non ergo et
herbas et quicquid humo radicitus alit
ac figitur. **Non** et hoc genus rerum quoduis
non sentiat dicitur uiuere: ac per hoc
potest et mori. proinde etiam cum uis adhibetur
occidi. **Unde** et apostolus cum de huiusce
modi feminibus loqueretur: tu inquit quod
seminas non uiuificatur nisi prius moria-
tur. et in psalmo scriptum est: occidit ui-
res eorum in grandine. **Numquid** igitur
ob hoc cum audimus non occides:
uirgultus uellere nefas dicimus: et ma-
nicheorum errori insanissime acquiesci-
mus. **His** igitur deliramentis remotis
cum audimus non occides: si propterea
non accipimus hoc dictum esse de fructi-
bus: quia nullus est eis sensus: nec de
irrationalibus animantibus: uolatilibus:
natailibus: ambulantibus: reptilibus: quia
nulla nobis ratione sociantur: quam non
eis datum est nobiscum habere commune.
Unde iustissima ordinatione creatoris
et uita mors eorum nostris usibus subditur.
Restat ut de homine intelligamus quod
dictum est non occides. **Non** alterum
ergo nec te. neque enim qui se occidit
aliud quam hominem occidit.

De interfectionibus hominum que ab homicidio crimine excipiuntur. Ca. 21.

Quāsdā uero exceptōes eadez ipa diuina fecit auctoritas: ut n̄ liceat homines occidi: sed his exceptis quos d̄s occidi iubet: siue data lege: siue ad p̄sonā pro t̄p̄e exp̄ssa inuisione. Non aut̄ ip̄e occidit qui ministeriū debet iubēti: sicut adminiculū gladius est utenti. 7 ideo nequaquā cōtra hoc p̄ceptū fecerūt quo dictū ē: n̄ occides: qui deo auctore bella gesserūt. aut p̄sonā gerētes publice potestatis secūdū eius leges: hoc est iustissime rōis ip̄erio: sceleratos morte puniēti. Et Abrahā n̄ solū nō ē culpatus crudelitatis crimine: uerū et laudatus ē noīe pietatis: q̄ uoluit filiū nequaquā scelerate s̄z obediēter occidere. Et merito q̄ritur utrū pro iussu dei sit h̄idū qd̄ septe filiā que p̄i occurrit occidit. cū se imolaturū deo id uouisset: quod redeūti de p̄elio uictori p̄mit̄ occurrisset. Nec Sāp̄son aliter excusatur q̄ se ipsum cū hostibus ruina dom̄ op̄pressit: nisi quia sp̄s latenter hoc iussu rat: qui per illū miracula faciebat.

Quō nūquā possit mors uoluntaria ad magnitudinē animi pertinere. Ca. 22.

Nis ergo exceptis quos uel lex iusta generaliter: uel ip̄e f̄s iustitie deus specialiter occidi iubet: quisquis hominem: uel se ip̄m: uel quēlibet occiderit: homicidii crimine inectit̄. Et quicquid hoc in se ipsis perpetrauerit: animi magnitudine fortasse mirādi nō sapientie sanitate laudādi sunt. q̄s si rationem diligenti cōsulas: nec ipsa quidē animi magnitudo recte noīatur. ubi quisq̄ n̄ ualendo tolerare: uel queq̄ aspera: uel aliena peccata se ip̄m iterem̄. Magis enī mens infirma dephenditur: q̄ ferre nō p̄t uel durā sui corporis fuitutez: uel stultā uulgi opinionez. Maiorque

animus merito dicendus est: qui uitaz erunosa magis potest ferre q̄s fugere. 7 humanū iudiciū maximeq̄ uulgare qd̄ plerūq̄ caligine erroris uoluitur: p̄e cōscientie luce ac puritate stemnere. Quāobrem si magno aīo fieri putandū est cū sibi homo ingerit mortē: ille poti⁹ Theobrotus i hac animi magnitudine reperitur: quem serūt lecto Platonis libro ubi de immortalitate anime disputauit: se p̄cipitē dedisse de muro: atq̄ ita ex hac uita emigrasse ad eā q̄s credidit ēē meliorē. Nihil .n. urgebat aut calamitatis aut criminis: seu uerū seu falsuz: qd̄ non ualendo ferre se auferret. sed ad capeſſendā mortem atq̄ ad huius uite suauitā uincta rāpenda: sola affuit animi magnitudo. Quod tamen magne potius factum esse q̄s b̄i testis ei potuit esse Plato ip̄se quez legerat. qui p̄fecto id p̄cipue potissimūq̄ fecisset uel etiā p̄cepisset: nisi ea mēte qua immortalitatem anime uidit: neq̄q̄ faciendum quinetiam prohibendū esse iudicasset. At enī multi se interimēti: ne in manus hostiūz peruenirent. non modo querimus utrum sit factum: sed utrum fuerit faciendum. Sana quippe ratio etiāz exemplis antepōnenda est. cui quidem 7 exempla concordant. sed illa que tanto digniora sunt imitatioe: quāto excellentiora pietate. Nō fecerūt patriarche: nō prophete: nō apostoli. quia 7 ip̄e dominus Iesus Christus quando eos q̄ persecutōem paterentur fugere admonuit d̄ ciuitate in ciuitate potuit admonere: ut sibi man⁹ ferret: ne in manus persequentū perueniret. Porro si hoc ille nō iussit aut monuit: ut hoc mō sui ex hac uita emigrarent: quibus emigrantibus se eternas p̄paraturū esse promisit mansiones que libet: exēpla ponant gentes que ignorant deum: manifestū est hoc nō licere colentibus unum uerum deum.

LIBER. I.

Quale exemplū sit catōis: q se uictoriā
Cesaris non ferēs iterem. Cap. 23.

Ed tñ etiā illi pter Ancretiā de qua supra satis qd uidebatur di ximus nō facile reperiūt: de cui⁹ aucto ritate p̄scribat: nisi illū Catōnē qui se Utice occidit: nō quia solus id fecit: s; quia uir doctus ⁊ probus habebatur: ut merito putaretur recte ēt fieri potu isse ul⁹ posse qd fecit. De cui⁹ facto qd potissimū dicā: nisi q; aīci eius ēt docti qdā uiri qui hoc fieri prudenti⁹ di sua debant: imbecillioris q; fortioris ani mi facinus esse celsuerūt: quo demōstra retur nō honestas turpia precauens: sed infirmitas aduersa nō sustinens. Hoc et ipse Cato i suo carissimo filio iudicauit. Nam si turpe erat sub uicto ria Cesaris uiuere: cur auctor huius turpitudinis pater filio fuit: quē de Ce saris benignitate omnia sperare prece pit: Cur nō et illū secū coegit ad mor tem: Nam si eū filiū qui cōtra iperū in hostem pugnauerat etiā uictorē lau dabiliter Torquat⁹ occidit: cur uictus uicto filio pepercit Cato q non pepcit sibi: An turpius erat contra iperū esse uictorē: q; contra dec⁹ ferre uictorem: Nullo mō igitur Cato turpe ēē iudi cauit sub uictore Cesare uiuere. alio quā ab hac turpitudine paterno ferro si liū liberauit. Quid ē ergo nisi q; filiū quantum amauit cui parci a Cesare et sperauit et noluit: tātum glorie ipsius Cesaris: ne ab illo etiā sibi parceret: ut ipse Cesar dixisse fertur iudic: aut ut aliquid nos mitius dicam⁹ eubuit:

Qd i ea uirtute q Regulū Catone
p̄stātor fuit mltō magis emineat chi
stiani. Cap. 24.

Nolūt aut istī tra quos agim⁹: ut factū uirū Job qui tā horreda mala i sua carne ppeti maluit: q; illata

sibi morte oibus carere cruciatibus: nē alios sanctos ex nris litteris summa auctoritate celsissimos fideq; dignissi mos: q captiuitatez dñatōemq; hostiū ferre: q; sibi necē inferre maluerit: Ca toni preferamus. Sed ex litteris eorūz eundem illūz Marco Catoni Marcū Regulū preferamus. Cato. n. nunq; Cesare uicerat: cui uictus dedignat⁹ ē subici: ⁊ ne subiceretur a se ipso ele git occidi. Regulus autem penos iam uicerat: iperūq; romano roman⁹ ipe rator non ex ciuibz dolēdam: sed ex hostibus laudandā uictoriā reportauit: ab eis tamen postea uictus maluit eos ferre fuiendo: q; eis se auferre mo riendo. Proinde semauit ⁊ sub charta ginentiā dominatione patientiā: ⁊ in Romanorum dilectione constantiam. nec uictū auferens corpus ab hostibz: nec inuictūz animū a ciuibz. Nec q; se occideri noluit: uite hui⁹ amore fecit: hoc probauit cū causa promissi iurisq; iurandi ad eosdem hostes: quos gra uis i senatu uerbis q; in bello armis offenderat: sine ulla dubitatōe remea uit. Tantis itaq; uite hui⁹ contēptor cū seuiētibz hostibus per qualibet penas eā finire: q; seipse perimere ma luit: magnū scelus ēē si se homo interi mat proculdubio iudicauit. inter suos omnes laudabiles ⁊ uirtutū insignibz illustres uiros non proferunt romani meliorē: quem neq; felicitas corrupit: nā in tanta uictoria pauperim⁹ penā sit: nec infelicitas fregerit: nā ad tanta exilia reuertit intrepidus. Porro si for tissimi ⁊ preclarissimi uiri terrene p̄ie defensores: deorumq; licet falsoz non tamen fallaces cultores sed ueracissimi etiā iuratores: qui hostes uictos more ac iure belli ferire potuerunt: hi ab ho stibus uicti seipsos ferire noluerunt: ⁊ cum mortem minime formidarent: uictores tamen dominos ferre q; eam sibi inferre maluerunt: quanto magis

christiani uerū deum colentes: et supne patrie suspirantes ab hoc facinore tēperabunt: si eos diuina dispositio uel pbādos uel emendandos ad tps hostibus subiungauerit: quos i illa hūilitate non deserit q ppter eos taz humiliter uenit altissimus: pferetū quos nulli⁹ militaris potestatis ul tal⁹ militie iura stringūt ipm hostem ferre superatū. Quis ergo tā malus error obrepit: ut hō se occidat: uel qā in eū peccauit: uel ne in eū peccet inimic⁹: cū ul peccatorē uel peccatūz ipm occidere non audeat inimicū.

Quod peccatum non per peccatum debeat declinari. Cap. 25.

Henim timendū est et canendū: ne libidini hostili subditū corp⁹ illecebrosa uoluptate aium alliciat cōsentire peccato. Proinde inquit nō iā propter alienū: sed ppter suū peccatūz ante q⁹ hoc quisq⁹ committat se debet occidere. Nullo mō quidē hoc faciet animus: ut cōsentiat libidini carnis sue aliena libidine cōcitare: qui deo poti⁹ eiusq⁹ sapientie q⁹ corporis cupiscētie subiect⁹ est. Uerū tamen si detestabile facinus et damnable scelus est etiāz se ipsum hominez occidere: sicut ueritas manifesta pclamāt: quis ita desipiat: ut dicat iā nūc peccem⁹: ne postea forte peccemus. Jam nunc perpetremus homicidium: ne forte postea incidam⁹ in adulteriū. Nōne si tantū dñatū iniquitas: ut nō innocentia sed poti⁹ peccata eligantur: satius est incertū pro futuro adulteriū: q⁹ certū de pñti homicidiū. Nonne satius est flagitiū committere quod penitendo sanetur: q⁹ tale facin⁹ ubi locus salubris penitētie nō relinquitur. Hoc dixi propter eos ul eas q nō alieni sz ppiū peccati deuitādi cā: ne sub alterius libidine etiam excitare sue forte cōsentiat: nīz sibi q moriatur inferendam putāt. Letez absit a mēte

christiana que dō suo fidit: in eoq⁹ spe posita ei⁹ adiutorio nititur: absit iquā ut mēs talis cuiuslibet carnis uoluptatibus ad cōsensum turpitudinis cedat. Qd si illa cupiscētia inobediētia que adhuc in mēbris moribūdis habet: preter nostre uolūtatis legē quasi lege sua mouetur: quāto magis absq⁹ culpa est in corpore non cōsentientis: si absq⁹ culpa est in corpore dormientis.

De his q fieri nō licet cuz a scīs facta noscunt⁹ quā rōe facta credenda sint.

Cap. 26.

Ed quedā inquit sancte femine tpe persecutiōis: ut insectatores sue pudicitie deuitarent: in rapturum atq⁹ necaturum se fluuiū proiecerunt: eoq⁹ mō defūcte sunt: earūq⁹ martyria in catholica ecclesia ueneratiōe celebrima frequentatur. De his nihil temere audeo iudicare. utrum enim ecclesie aliquibus fide dignis testificatiōibus ut eoꝝ memoriā sic honoret diuina psuaserit auctoritas nescio: et fieri pōt: ut ita sit. Quid si enim hoc fecerūt nō humanitus decepte: sz diuinitus iussu. nec errantes: sed obediētes: sicut de Sāpson aliud nobis fas nō ē credere. Num autē deus iubet: seque iubere sine ullis abagibus itimat: quis obediētia in crimen uocet. Quis obsequiū pietatis accuset. Sed non ideo sine scelere facit quisquis deo immolare filiūz decreuerit: quia hoc Abraā etiā laudabiliter facit. Nam et miles cum obediēs potestati sub qua legitime constitutus est hominez occidit: nulla ciuitatis sue lege reus est homicidii: imo nisi fecerit: reus est iperū deserti atq⁹ cōtepti. Quod si sua sponte atque auctoritate fecisset: crimen effusi humani sāguinis icidisset. Itaq⁹ nū puniē si fecit iussus: inde punietur nisi fecerit iussus. Qd si ita ē iubete iperatore: qto magis iubete creator. Qui ergo audit nō licet se

occidere: faciat: si iussit: cuius nō licet
iussa contēnere. Tantūmō uideat utrū
diuina iussio nullo nutet incerto. nos
per aurem conscientiam conuenimus.
occultoꝝ nobis iudiciū nō usurpam⁹
Nemo scit quid agatur in homīe: nisi
spūs hōis qui in ipso est: hoc dicimus:
hoc asserim⁹: hoc modis oībus appro-
bamus: neminē spontaneā mortē sibi
inferre debere: uelut fugiendo molesti-
as tēporales ne incidat in perpetuas.
Neminē ppter aliena peccata: ne hoc
incipiat habere grauissimū ppiū quē
nō polluebat alienuz. Neminē ppter
sua peccata preterita: ppter que magis
hac uita opus est: ut possint penitendo
sanari. Neminem uelut desiderio uite
melioris que post mortē speratur: q̄a
reos sue mortis melior post mortē ui-
ta non suscipit.

¶ An ppter peccati declinatōem mors
spontanea appetenda sit. Cap. 27.

Estat una causa de qua dicere ce-
perā: qua utile putatur quisq; ut
se occidat: scilicet ne inuat in peccatuz
uē blādiēte uoluptate: uē dolore seu
ente. quā cām si uoluerim⁹ admittere:
eo usq; pgressa pueniet: ut horādi sint
hōies tūc se potius interimere: ut cum
lauacro sancte regeneratōis abluti:
uniuersoꝝ remissionem acceperint pec-
catoꝝ. Tunc. n. tēpus est cauendi oīa
futura peccata: cū sūt oīa deleta pterita
Qd si morte spōtanea recte sit: cur nō
tūc potissimū sit? Cur baptizatus sibi
quisq; parcit? Cur liberatū caput tot
rursus uite huius periculis inserit: cū
sit facillime potestatis illata sibi nece
omīa deuigare: cū scriptū sit: qui amat
piculū incidit i illud. Cur ergo amatur
tot ⁊ tanta pericula: uel certe etiā si nō
amatur suscipiuntur. cur manet i hac
uita cui abscedere licitū est. An nero tā
insulsa pueritas cor euerit: ⁊ a fide

rationē neritatis auertit: ut si se quisq;
iterimere debet: ne uni⁹ captiuus
dñatu corruat in peccatū: uiuendū sibi
existimet: ut ipsum perferat mūdū per
omnes horas tentationibus plenum: ⁊
talibus qualis sub uno dño formidat:
⁊ innumerabilibus ceteris: sine quib⁹
hec uita non dicitur. Quid igitur cause
est cur in eis exhortationibus tēpora
consumamus: quibus baptizatos allo-
quando studemus accendere: siue ad
uirginalem integritatem: siue ad cōti-
nentiam uidualem: siue ad ipam thori
iugalē fidem: cū habeamus meliora
⁊ ab oībus peccandi periculis remota
cōpendia: ut quibuscunq; post remissi-
ones recentissimā peccatoꝝ: arripiedā
mortem sibiq; ingerendaz persuadere
potuerimus eos ad dominuz saniores
purioresq; mittamus. Porro si quisq;
hoc aggrediendum atq; persuadendū
putat: nō dico desipit s; insanit. Qua
tandē fronte homini dicit: interfice te:
ne paruis tuis peccis adicias grauius:
dum uiuis sub dño barbaris moribus
impudico: qui non potest nisi scelera-
tissime dicere. Interfice te peccatis tuis
omnibus absolutis: ne rursus talia uel
etiā peiora committas: dum uiuis in
mundo tot impuris uoluptatibus ille-
cebroso: tot nefandis crudelitatibus
furioso: tot erroribus ⁊ terroribus ini-
mico. Hoc quia nefas est dicere: nefas
est pfecto se occidere. Nā si hoc spōte
faciēdi ulla cā iusta esse posset: procul-
dubio iustior q̄ ista n̄ esset. quia uero
nec ista ē: ergo nulla ē. Nō itaq; uo-
bis o fideles christi sit tedio uita ufa:
si ludibrio fuit hostibus castitas ufa:
hētis magnā uerāq; solatōē: si fidā
cōscientiā retinetis nō uos. Sensisse pec-
catis eoꝝ q̄ i uos peccare pmissi sunt.

¶ Quod iudicio dei in corpore conti-
nentuz libido hostilis peccare pmissa
sit. Cap. 28

Quod si forte cur pmissi sit q̄ritis:
 alta quidē ē prudentia creatoris
 mundi atq; rectoris: et inscrutabilia sūt
 iudicia eius: et inuestigabiles uie eius.
 Quērū tamen interrogate fideliter aīas
 ur̄as: ne forte de isto integritatis et cōti-
 nentie uel pudicitie bono uos inflatus
 extulistis: et hūanīs laudibus delectate
 in hoc etiā aliquibus inuidistis. Non
 accuso qđ nescio: nec audio qđ uobis
 interrogata corda uestra respondent,
 tñ si ita esse respōdeant: nolite mirari
 hoc uos amississe: unde hōibus placere
 gestistis. illud uobis remansisse: quod
 ostendi hōibus non pōt. Si peccatibz
 non cōsensistis diuine gratie ne amitte-
 retur: diuinū accessit auxiliū. humane
 glorie ne amaretur: humanuz successit
 obprobriū. in utroq; consolamini pusilla
 nimes: illinc p̄bate: hinc castigate. illic
 iustificatē: hinc emēdate. Quaz uero
 corda interrogata respondent nunquā
 se de bono uirginitatis uel uiduitatis
 uel nugalīs pudicitie superbisse: s; hu-
 milibus cōsentiendo de dono dei cum
 tremore exultasse: nec inuidisse cuiq; pa-
 ris excellentiā sanctitatis et castitatis:
 sed humana laude postposita: que tāto
 maior deferri solet: quanto est bonum
 rariū qđ exigit laudē optasse potius
 ut eaz aplior numerus esset: q̄ ut ipse
 in paucitate aplius emerēt. Nec iste
 quidem que tales sunt: si earū quoque
 aliquas barbarica libido cōpessit: per-
 missum hoc esse causentur. nec ideo cre-
 dāt deū ista negligere: quia permittit
 qđ nemo ip̄une cōmittit. Quedā enīz
 ueluti pōdera malaz cupiditātū: et per
 occultū diuinū p̄ns iudiciū relaxātur:
 et māifesto ultimo refuātur. Fortassis
 autē iste que bene sibi sunt conscie: non
 se ex isto castitatis bono cor inflatum
 extulisse: et tamen uim hostilē in carne
 perpesse sunt. habebāt aliquid latentis
 infirmitatis que posset in superbie fastū
 si hanc humilitatem in uastatione illa

enassisset extolli. Sicut ergo quidam
 morte rapti sunt ne malitia mutaret in-
 tellectum eoz: ita quiddam ab istis ui-
 raptum est: ne prosperitas mutaret mo-
 destiam earum. Utrūq; igitur que de
 carne sua q; turpez nulli essent p̄p̄esse
 tactuz: uel iā superbiebāt: uel sup̄bire
 si nec hostiū uolentia cōtrectate essent
 forsitan poterāt: non ablata ē castitas:
 sed humilitas persuasa. Alarū tumori
 occursum est immanenti: istaz occursum
 est iminenti. Quāq; et illud non sit
 tacendū: q; quibusdam que ista p̄p̄esse
 sunt potuit uideri continentie bonū in
 bonis corporalibus deputandū: et tunc
 manere si nullius libidine corpus attre-
 ctaretur. non autē esse positum in solo
 adiuto diuinitus roboze uolūtatis: ut
 sūt sanctuz et corpus et spiritus: nec tale
 bonum esse q; inuito aio nō possit au-
 ferri: qui error eis fortasse sublat⁹ est.
 Cum enīz cogitant qua cōscientia dō
 seruiuerint: et fide incōcussa non de illo
 sentiunt q; ita sibi seruientes enīz ita
 innocantes deserere ullo mō potuerit:
 quantūcūq; illi castitas placeat dubita-
 re non possunt. uident esse consequens
 nequaq; illū fuisse permitturū: ut hec
 acciderent sanctis suis: si eo mō perire
 posset sanctitas quā contulit eis: et dili-
 git in eis.

Quid familia Christi respōdere de-
 beat infidelibus: cū exprobāt q; eaz a
 furore hostiū nō liberauerit Christus

Cap. 29.

Habet itaque omnis familia sumi
 et ueri dei consolationem suā nō
 fallacem: nec in spe rerum nutantium
 uel labentiu constitutā: utamq; etiam
 ipsam temporalez minime penitendaz
 in qua eruditur ad eternam: bonisq;
 terrenis tanq; peregrina utitur nec ca-
 pitur. malis autem probatur aut emen-
 datur. Illi uero qui p̄bitati ei⁹ insultāt:
 ei⁹ dicunt cur forte in aliqua tempo-
 ralia mala deuenerit: ubi est de⁹ tuus?

Ipsi dicāt. Ubi sunt oīi eoz: cum talia patiantur: pro quib⁹ euitandis eos ul⁹ colunt ul⁹ colendos esse contendunt. Nā ista respōdet. De⁹ me⁹ ubiq⁹ p̄sens ē: ubiq⁹ tot⁹: nusq⁹ iclusus: q̄ possit adēē secretus: abesse nō notus. Ille cum me aduersis reb⁹ exagitat: aut merita examinat: aut peccata castigat: mercedēq⁹ mihi eterna p̄ toleratis p̄ie malis t̄p̄alibus fuit. Vos autē qui estis: cū q̄bus loq̄ dignū sit: saltē de diis nr̄is: quāto magis de deo meo: qui terribilis ē sup̄ omēs deos: quoniā omēs dii gentium demonia: dñs autē celos fecit. Si Nā/ sica ille Scipio quodā pontifex uester uiueret: quē sub terrore belli punici in suscipiēdis phrygiis sacris: cū uir optimus quereretur: uniuersus senatus elegit: cui⁹ os fortasse nō auderetis aspi/ cē: ip̄e nos ab hac ipudētia cohiberet.

Quā pudēdis p̄speritatib⁹ affluere uelint qui de Christianis temporibus conqueruntur. Cap. 30.

Quir enim affligi rebus aduersis de t̄p̄ibus q̄rimini Christianis: nisi quia nr̄am luxuriā cupitis habere securā: et perditissimis morib⁹ remota omni molestia et asperitate diffuere. Neq⁹. n. p̄pterea cupitis h̄re pacem: et omni genere copia et abundare: ut his bonis honeste utamini. hoc est mode/ ste: sobrie: tēperāter: pie. sz ut infinita uarietas uoluptatū infans effusionib⁹ exquiratur: secundisq⁹ rebus ea mala oriātur in moribus: que senectib⁹ peiora sunt hostib⁹. At ille Scipio p̄t̄ifex maximus uester: ille iudicio toti⁹ senatus uir optimus: istā nobis metuēs calamitatē: nolebat emulā tunc ip̄erū romani chartaginē dirui. et decernenti ut dirueret tradicebat Catoni: timēs infirmis animis hostē securitatē: et tāq⁹ pupillis ciuib⁹ idoneū tutore necessarium uidēs esse terrore. Nec enī sentētia

sefellit. re ip̄a p̄batū ē q̄ nerū diceret. Deleta quippe chartagine magno scilicet terrore romane reipublice depulso et extincto: tāta de rebus p̄speris orta mala continuo subsecuta sunt: ut corrupta diruptaque concordia prius senis cruentisq⁹ seditionibus: deinde mox malarū cōnexionē causa et bellis etiā ciuilib⁹ tante strages ederētur: tātus sanguis effunderetur: tanta cupiditate p̄scriptionū ac rapina et ferueret immanitas: ut romani illi qui uita itegriorē mala metuebant ab hostibus: perdita integritate uite crudeliōra paterentur a ciuib⁹. eaq⁹ ipsa libido dñandi que inter alia uitia generis hūanū ratiōnerat inerat uniuerso populo rōano: postea q̄ i paucis potētiorib⁹ uicē: obtritōs fatigatosque ceteros et iugo seruitutis opp̄ssit.

Quibus uitio et gradibus aucta sit in romanis cupido regnādi. Cap. 31.

Am quando illa quiesceret in superbissimis mentibus donec inuatis honoribus ad potestatem regiaz perueniret. Honor et potio et inuado et facultas nō esset: nisi abitio p̄ualeret. minime autem p̄ualeret ambitio: nisi i populo auaritia luxuriaq⁹ corrupto. Auarus uero luxuriosusque populus secundis rebus effectus est. quas Nā/ sica ille prudentissime cauendas esse cēsebat: quādo ciuitatē hostiū maximā: fortissimā: opulentissimāq⁹ nolebat auferri: ut timore libido p̄meretur: libido p̄ssa nō luxuriaretur: luxuriaq⁹ cohibita nec auaritia crassaretur: q̄b⁹ uiciis obseratis: ciuitati utilis uirtus floreret et cresceret: ei⁹q⁹ uirtuti libertas cōgrua permaneret. Hic et erat et ex hac prudentissima patrie caritate ueniebat: q̄ idem ip̄se uester p̄t̄ifex maximus a senatu tēporis illius q̄ sepe dictū ē electus: sine ulla sentētia et discretionē uir optim⁹: caueā theatri senatū

cōstruere molientes ab hac dispositōe
 ⁊ cupiditate cōpescuit: persuasitq; orōe
 grauissima: ne grecā luxuriā uirilib;
 patrie moribus paterentur obrepere:
 ⁊ ad uirtutem labefactandā eneruan/
 dāq; romanā: peregrine consentire ne
 quie: tantumq; auctoritate ualuit: ut
 eius cōmota senatoria prouidētia: etiā
 subsellia quibus ad horā congestis in
 ludoz spectaculo iā uti ciuitas ceperat:
 deinceps phiberet apponi. Quāto stu/
 dio iste ab urbe roma ludos ipsos sce/
 nicos abstulisset: si auctoritati eorum
 quos deos putabat resistere auderet.
 quos esse nō xios demones nō itellige/
 bat. aut si intelligebat: placādos etiam
 ipse potius q̄ contēnendos deos exi/
 stimabat. Mondū. n. fuerat declarata
 gentib; superna doctrina: que fide cor/
 mundās ad celestia uel supcelestia ca/
 pessenda hūili pietate hūanuz mutaret
 affectū: ⁊ a dñatu supboz demonū li/
 beraret.

De sceicoz institutōe ludoz. L. 32.

Quē tñ scitote qui ista nescitis: ⁊
 qui uos ista dissimulatis aduer/
 tite: qui aduersus liberatōrē a talibus
 dñis murmuratis. ludi scenici: specta/
 cula turpitudinū: ⁊ licentia uanitatum
 nō hoīuz uitis sed deoz ufoz iussis:
 rome instituta sunt. Tolerabili; diui/
 nos honores deferretis illi Sciptoni:
 q̄ deos eiusmodi coleretis. neq; enim
 erāt illi dū suo pōtifice meliores. Ecce
 attēdite si mēs tā diu potatis errorib;
 ebria: uos aliquid sanū cōsiderare pmit/
 tit. Diu ppter sedādā corpoz pestilēti/
 am ludos sibi scenicos exhiberi iube/
 bāt. pōtifex at uester ppter animoz
 cauendā pestilentia ipam scenā cōstrui
 phibebat. Si aliqua luce mentis aium
 corpori pponitis: eligite quez colatis.
 Neq; n. ⁊ illa corpoz pestilētia ideo
 cōquieuit: quia poplo bellicoso ⁊ solis
 antea ludis circensibus assueto ludoz

scenicoz delicata subitranit isania: sed
 astutia spirituz nefandoz prouidens
 illā pestilētiā iā sine debito cessaturā:
 aliā longe grauiorē: qua plurimū gau/
 det: ex hac occasione nō corpoz: sed
 moribus curauit imittere. que animas
 miseroz tātis obcecavit tenebris: tāta
 deformitate fedauit: ut ēt mō qd̄ icredi/
 bile forsitan erit: si a nris posteris au/
 dictur: romana urbe uastata quos pe/
 stilentia il la possedit: atq; ide fugietes
 charaginē puenire potuerit: i theatris
 quotidie certati p histriōib; isaniret.

*De uitis Romanoruz quos patrie
 non conexit euersio. Cap. 33.*

Omentes amētes: quis ē hic tāt;
 non error sed furor: ut exitium
 urum sicut audiuimus plangentibus
 orientalib; populis ⁊ maximis ciuitati/
 bus i remotissis terris publicuz luctū
 memoremque ducentibus: uos theatra
 quereretis: itaretis: ipleretis: ⁊ mōto
 infaniora q̄ fuerant antea faceretis.
 Hanc aīoz labē ac pestem. hanc pro/
 bitatis ⁊ honestatis euersionem uobis
 Scipio ille metuebat: qñ cōstrui thea/
 tra prohibebat: quādo rebus psp̄eris
 uos facile corumpi atq; eueri posse
 cernebat: quādo uos ab hostili terroze
 securos esse nolebat. Neq; n. cēlebat
 ille felicē esse rem. p. stātib; memib;
 ruentibus moribus. sed in uobis plus
 ualuit q̄ demones impii sedu xerūt: q̄
 q̄ hoies prouidi precauerunt. Hic est
 q̄ mala que facitis uobis iputare non
 uultis. mala uero que patimini christi/
 anis t̄p̄ib; iputatis. neq; eīz in uestra
 securitate pacatā rem. p. sed luxuriam
 queritis ipunitaz: qui deprauati rebus
 psp̄eris: nec corrigi potuistis aduersis
 Uolebat uos ille Scipio terreri ab ho/
 ste: ne in luxuriam flueretis. uos nec
 cōtriti ab hoste luxuriam repressistis:
 perdidistis utilitatem calamitatis: et

mißrimi facti estis: et pessimi mäsistis.

De Clementia Dei: que urbis excidium temperavit. Cap. 34.

Et tamē qđ uiuētis dei ē: qđ uobis parcēdo admōet: ut corrigamini penitendo. qui uobis ēi igratis pñtuit ut uel sub noīe fuorū ei⁹ uel in locis marty⁹ ei⁹ hostiles man⁹ euaderetis. Romulus et Remus asylū cōstituisse phibentur: quo quisquis cōfugeret: ab omni noxa liber ēet: augere querētes creāde multitudinē ciuitatis. Adirādū i honore xpi pcessit exemplū. hoc cōstituerit eueriores urbis: qđ instituerāt antea cōditores. Quid aut magnus si hoc fecerit illi: ut ciuiū suoz numerus suppleretur: qđ fecerūt isti: ut suoz hostiū numerositas fuaretur. Nec et alia si qua uberius et cōmodius potuerit: respōdeat inimicis suis redēpta familia dñi Christi: et peregrina ciuitas regis Christi.

De latētibz iter ipsos ecclesie filiis et de falsis intra ecclesiam christianis. Cap. 35.

Neminerit sane in ipsis inimicis latere ciues futuros. ne infructuosus uel apud ipsos putet: qđ donec pueniat ad cōfessōs portat infensos. sicut ex illoz numero ēt dei ciuitas habet secū qđ diu pegrinatur in mūdo connexos cōmuniōe sacramento: nec secū futuros in eterna sorte scōz. qui partim in occulto: partim i aperto sunt. Qui etiam cum ipsis inimicis aduersus deū cuius sacramentum gerunt: murmurare nō dubitāt. modo cū illis theatra: modo ecclesias nobiscū replentes. De cōnectōe aut quorūdā etiā talū mltominus est desperandū: si apud apūssimos aduersarios pdestinati amici latitāt: adhuc ignorati etiā sibi. Perplexe quippe sunt iste due ciuitates in hoc seculo: inice quia pmi xte: donec ultimo

iudicio diuimantur. de quaz et xōtu: et procurfu: et debitis finibus: qđ dicēdū arbitroz qstū diuinitus adūmabor: expe diā. ppi glām ciuitatis dei: q alienis a trario paratis clari⁹ eminebit.

De quibz causis sequenti disputatōe sit differendū. Cap. 36.

Ed adhuc quedā mihi dicēda sē aduersus eos qui rōane rei. pu. elades in religionē nraz referūt: quā dñs suis sacrificare phibentur. Come morāda. n. sunt que et quāta occurrere potuerūt ut uidebūtur satis esse mala q illa ciuitas ptulit: ut ad ei⁹ iperū pñcie ptinentes: an qz eoz sacrificia phibita fuissent. que oīa pculdubio nobis tribuerēt: si tā uel illis claret nra religio: ut ita eos a sacris sacrilegis phiberet. Deinde demonstrādum est quos eoz mores et quā ob cām uer⁹ deus ad augēdū iperū adiuuare dignatus est: i cui⁹ potestate sē regna oīa. qzqz nihil eos adiuerit hi quos dōs putāt: quin poti⁹ quantū decipiēdo et nocendo fallēdo nocuerit. Postremo aduersus eos dicetur qui manifestissimis documētis refutati atqz deuicti conāt asserere non ppter uite pñtis utilitatē: s; ppter eaz que post mortē futura ē colendos esse dōs. que nisi falloz questio multo erit oposior: et subtiliori disputatōe dignior. ut et tra phōs in ea differatur: nō quoslibet: s; q apud illos excellētissia glā clari sūt: et nobiscū multa sentiūt. scilicet de aīe immortalitate: et q. dōs uer⁹ mūdū odiderit: et de puidēia ei⁹ quā uniuersū qđ cōdidit regit. S; quonā et ipsi in illis que cōtra nos sentiūt ressellendi sunt: deesse hūc officio nō debemus. ut refutatis ipis tradictōibz: p uiribz qz dōs impierit: asseram⁹ ciuitatē dei uerāqz pietatē et dei cultū: i quo uno ueraciter sēpiterna bñtudo pmit tit. Sic itaqz mod⁹ sit hui⁹ uolumis: ut deiceps disposita ab alio sumamus exordio.

Aurelij Augustini Episcopi de Cinitate Dei Liber Secundus Incipit.

De modo qui necessitati disputatois adhibendus est. Cap. primum.

Itaque non perspicue ueritatis infirmis humane consuetudinis sensus non auderet obistere. sed doctrine salubri lagorez sui tanqz medicine subderet: donec diuino adiutorio fide pietatis ipetrante sanaretur: non multo sermone opus esset ad uincendu quelibet uane opinionis errorem: his qui recte sentiunt: et sensa uerbis sufficientibz expli cant. Nunc uero quonia ille e maior et tetrior insipientiu morbus aior: quo irrationabiles motus suos etiam post ratione plene redditam: quanta homini ab hoine debetur: siue nimia cecitate q nec apta cernuntur: siue obstinatissima pernicacia: qua et ea que cernuntur non feruntur: tanqz ipsam ratione ueritateqz defendunt: sit necessitas copiosius dicendi plerunqz res claras. uelut eas non spectantibus intuentes: sed quodam modo tagendas palpantibz et inuentibz offeramus. Et tñ quis disceptandi finis erit et loquendi modus: si respondendu esse respondētibz semper existimem? Nā qui uel non possunt itelligere qd dicitur: uel tam duri sunt aduersitate mentis: ut etiā si intellexerint non obediāt: respondent ut scriptū est: et loquuntur iniquitate: atqz infatigabiliter uani sunt. Quoz dicta contraria si totiens uelinus refellere: quoties obnoxia fro te stauerint non curare quid dicant: uñ quocunqz modo nris disputatoibz contradicāt qz sit infinitū et erumnosum et instructuosum uides. Quāobrez nec

te ipsum mi fili Marcelline: nec alios quibz hic labor noster in xpi caritate utiliter ac liberaliter finit: tales meoz scriptoz uelz iudices: qui respōsione semper desiderēt: cum his que leguntur audierint aliquid contradici: ne fiant similes eaz mulierculaz quas cōmormorat apostolus: semper discētes: et ad ueritatis sciētiā nunqz perueniētes.

De his que primo uolumie expedita sunt. Cap. 2.

Superiore itaque libro cū de ciuitate dei dicere instituissem: unde hoc uniuersum opus illo adiuvante in manus sumptum est: occurrit mihi respondendu esse primitus eis q hec bella quibus mūdus iste cōteritur: maxieqz romane urbis recentem a barbaris nationez christiane religioni tribuit: qua phibētur nefādis sacrificiis fuisse deonibus: cum potius hoc deberent tribuere christo. qz ppter eius nomen cōtra institutū morēqz belloz eis quo cōfugerent religiosa et aplissima loca barbari libere prebuerūt. atqz i mltis famulatū debitū xpo: non solū uerū: sz etiā timore cōfictū: sic honorauerunt: ut quod in eos belli iure fieri licuisset: illicitū sibi esse iudicāret. Inde incidit questio: cur diuina bñficia et ad ipsos ingratosqz perueniēt: et cur illa itidē dura que hostiliter facta sunt: pios cū impiis pariter affligerint. Quā questionem per multa diffusaz in omnibz enim quotidianis uel dei muneribus uel hoīz cladibus: que quonia utraqz bene uel male inuentibz permixte atqz indiscrete sepe accidunt: solet multos mouere: ut p suscepti operis necessitate dissoluerem: aliquantū innotatus sum: maxime ad consolandas sanctas seias et pie castas. in quibz ab hoste aliquid perpetratum est qd intulit uerecundie uolozē: et si non abstulit pudiciā fur-

mitate: ne peniteat eas uite quas non est uide possit penitere nequitie. Deinde pauca dixi in eos qui christianos aduersis illis rebus affectos: et precipue pudorem humiliataz semina: quibus casta atque sancta: propter uitate ipudensissima exagitant: cum sint nequissimi et irreuerentissimi longe ab eis ipsis romanis degeneres: quorum preclara multa laudatur: et litterarum memoria celebratur. imo illorum glorie uehementer aduersi. Roma quippe cura structa uetere: aut etiam laboribus: fedioze stante fecerant quibus ruente. quicquid in ruina eius lapides et ligna: in istorum autem uita omnia non muroz sed morum munimenta atque ornamenta ceciderunt: cum simetioribus eorum corda cupiditatibus: quibus ignibus tecta illius urbis arderent. Quibus dictis primum terminauit librum. deinceps itaque dicere institui quanta mala ciuitas illa perpeffa sit ab origine sua sine apud se ipsa: siue in priuatis iam sibi subiectis. que omnia christiane religioni tribueret: si iam tunc euangelica doctrina aduersus falsos et fallaces eorum deos testificatioe liberrima personaret.

De assumenda historia: quod ostendit quod mala acciderit romanis cum deos colerent ante quam christus christiana obresceret. L. 3.

Memento autem me ista commemorare adhuc contra iperitos agere: ex quo iperitia illud quoque exortum est uulgare puerbium: pluuia defecit causa christiani nominis. Sunt namque qui eorum studiis liberalibus instituti: amant historiā: qui facillime ista nouerunt. Sed ut nobis ieruditorum turbas infestissimas redderent: se nosse dissimulant. atque hoc apud uulgus affirmare nituntur clades quibus per certa intervalla locorum et temporum genus humanum oportet affligi: ea accidere nominis christiani: quod contra deos suos ingenti fama et preclarissima celebritate per cuncta diffunditur. Recolat ergo

nobilis ante quam christus uenisset in carne ante quam eius nomen ea cui frustra iudetur gloria populis innotesceret: quibus calamitatibus res romane multipliciter uarietate contrite sunt: et in his defendat si possunt deos suos. si propterea coluntur ne ista mala patiantur cultores eorum quorum siquid nunc passi fuerint: nobis imputanda esse contedunt. Cur enim ea que dicturus sum permiserunt accidere cultoribus suis: ante quam eos declaratus christi nomen offenderet: eorumque sacrificia prohiberet: primo ipsos mores ne pessimos haberent: quod omni eorum curare noluerunt.

Quod cultores deorum nulla unquam a diis suis precepta probitatis acceperint: et in sacris eorum turpia queque celebrauerint.

Cap. 4.

Deus enim uerus eos a quibus non colebatur merito neglexit: omni autem illi a quorum cultu se prohiberi homines ingratisissimi conqueruntur: cultores suos ad bene uiuendum: quod nullis legibus adiunxerunt. Quicquid dignum erat: ut quomodo isti illorum sacra: ita illi istorum uitam aut facta curarent. Sed respondetur quod uoluntate propria quisque malus est. Quis hoc negauerit: Verum tamen pertinebat ad cultores deos: uite bone precepta non occultare populis cultoribus suis. sed clara predicatione prebere: per uates et conuenire atque arguere peccantes: palam minari penas male agentibus: premia recte uiuentibus polliceri. Quid unquam tale in deorum illorum templis propta et eminenti uoce crepuit: Veniebamus nos et aliquando adolentes ad spectacula ludibriaque sacrilegiorum: spectabamus arreptitios: audiebamus symphonicos ludos turpissimos: qui diis deabusque exhibebant. oblectabamur celesti uirgini: et Hercule matris deorum omni: ante cuius lectica die soleni lanatio eius talia per publicum cantabatur a nequissimis scenicis: quia non dico matrem deorum sed matrem.

b. 3.

qualiuncunq; senator: uel quorūlibet honestoꝝ uiroꝝ: imo uero qualia nec m̄sem ipsoꝝ scenicoꝝ deceret audire. **H**abet. n. quiddā erga parētes hūana uerecūdia: qđ nec ipa nequitia possit auferre. **I**llam p̄inde turpitudinē ob scenoꝝ victoꝝum atq; factoꝝ: scenicos ipsoꝝ domi sue p̄o ludendi causa corā matribus suis agere puderet: quā per publicū agebāt corā deoꝝ matre: spectante ⁊ audiēte utriusq; sexus frequentissima multitudine. **Q**ue si illecta curiositate adesse potuit circūfusa: salteꝝ offensa castitate debuit abire confusa. **Q**ue sunt sacrilegia si illa erāt sacra: **A**ut que inquinatio si illa lauatio: **E**t hec secula appellabātur: quasi celebra retur conuiuium quo uelut suis epulis imunda dēonia pascerebantur. **Q**uis. n. non sentiat cuiusmodi spiritus talibus obscenitatibus delectentur: nisi ul' ne sciens utrū oīno sint ulli imundi spūs deoꝝ noīe decipientes: uel talē agens uita: in qua istos potius q̄s deū uerum ⁊ optet propicios: ⁊ formidet iratos.

De obscenitatib⁹ quibus m̄r deoꝝ a cultorib⁹ suis honorabāt. Cap. 5.

Nequa q̄s istos qui flagitiosissime cōsuetudis uitis oblectari poti⁹ q̄s obluctari studēt: sꝫ illū ip̄s **M**asicā Scipionē qui uir optimus a senatu electus est: cuius manibus eiusdē dēonis simulacrū susceptū est: in urbēq; peruectū: habere de hac re iudicem uellē. **D**iceret nobis utrū m̄fēz suā tā optie de re. p. uellet mereri: ut ei diuini honores decernerētur: sicut ⁊ grecos ⁊ romanos aliasq; gentes cōstat quibuscūq; decreuisse mortalibus: quorū erga se bñficia magnipēderāt: eosq; imortales factos: atq; in deoꝝ numerū receptos esse crediderāt. p̄fecto ille tāta felicitatē sue m̄ri si fieri posset optaret. **P**orro si ab illo deīde quereremus utrū inter

et diuinos honores uellet illa turpia celebrari: nonne se malle clamaret: ut sua m̄r sine ullo sensu mortua iaceret: q̄s ad hoc dea uiueret ut illa libenter audiret: **A**bsit ut senator populi rōani ea mente p̄ditus: qua theatrū edificari in urbe fortū uiroꝝ p̄hibuit: sic uellet coli m̄sem suam: ut talibus dea sacris p̄piciaretur: qualibus matrona urbis offenderetur. **N**ec ullo modo crederet uerecūdiā laudabilis femine ita ī contrariū diuinitate mutari: ut honorib⁹ eā talibus aduocarent cultores sui: q̄libus cōiūtiis ī quēpiā iaculatis: cū iter homines uiueret nisi aures clauderet: seseq; subtraheret: erubesceret p̄o illa ⁊ p̄pinq; ⁊ maritus ⁊ liberi. **P**roinde talis mater deoꝝ qualē h̄rē m̄fēz p̄deret quēlibet et pessimū uirū: rōanas occupatura mentes quesiuit optimū uirū: n̄ quē monēdo ⁊ adiūuādo faceret: sed quē fallendo deciperet: ei similis de qua scriptū est. mulier at uiroꝝ p̄ciosas aīas captat: ut ille magne idolis aīas: hoc uelut diuino testimonio sublimat⁹: ⁊ uere se optimū existimās nerā pietatē religionēq; nō quereret. sine qua omne q̄uis laudabile īgeniū supbia uanescit ⁊ decidit. **Q**uō igitur nisi insidiosē quereret dea illa optimū uirū cū talia q̄rat ī suis sacris: q̄lia uiri optimi abhorret suis adhibere uitis.

Deos paganoꝝ nunq; benemūendi sanxisse doctrinam. Cap. 6.

Nec est q̄ de uita ⁊ morib⁹ ciuitatū atq; populoꝝ a quib⁹ colabāt illa numina non curarūt: ut taz horrendis eos ⁊ detestabilib⁹ malis: nō in agro ⁊ uitis: nō in domo atq; pecunia: non deniq; in ip̄o corpore qđ menti subditur: sed in ipsa mēte in ip̄o rectore carnis aīo: eos impleri ac pestios fieri sine ulla sui terribili prohibitiōe permitterent: aut si prohibebant: hoc

ostendatur potius: hoc probetur. Nec nobis nescio quos susurros paucissimi: mox auribus anhelat: et arcana uelut religione traditos iacent: quibus uite probitas castitasque discat. sed demonstrēt uel cōmemententur loca talibus aliqui cōuenticulis cōsecrata: nō ubi ludi agerentur obsecris uocibus et motibus histrionū: nec ubi fugalia celebrarentur effusa oīum licentia turpitudinum. Et uere fugalia: sed pudoris et honestatis: sed ubi populi audirent quid oīi pcepērent de cohibenda auaritia: abitione frāgenda: luxuria refrenāda: ubi discerēt miseri quod discēdū pset crepuit dices Discite o miseri et cās cognoscite rez. Quid sum? et quidā mētē gignimur: ordo Quis datus: aut mete quod mollis flexus: et unde. Quis modus argenti: quod fas optare: quid asper. Quile num? hēt patrie carisqz propinquis: Quātū largiri deceat: quē te deus esse iussit: et humana qua parte locatus es in re. Dicatur in quibus locis hec docentium deozz solebāt pcepta recitari: et a cultoribus eozz poplis frequēter audiri: sicut nos ostēdū ad hoc ecclias institutas equauerū religio xpiana diffunditur.

Inutilia esse iūta philosophica sine auctoritate diuina: ubi quēqz ad uitia prouū magis mouet quod oīi fecerint: quod hoies disputauerint. Cap. 7.

H nobis forte philosophorum scholas disputationesqz memorabūt: Prīmo hec nō romana sed greca sunt: aut si ppter ea iā romana quia et grecia facta est romana puincia non deorum pcepta sē sed hoīuz iūta. qui utcūqz conati sunt iēgentis acutissimis prediti ratiocinādo iuestigare quid in rez natura latitaret: quid in moribus appetendū esset atqz fugiendū: quid in ipsis ratiocinādis regulis certa cōe xioe traheretur. aut quid nō esset cōsequēs uel

etiā repugnaret. Et quidā eozz quedā magna quantūqz diuinitus adiuti sunt inuenērūt. quātūqz aut humanitē ipediti sunt errauerūt: maxime cū eozz supbie iuste puidētia diuina resisteret. ut uia pietatis ab hūilitate i supna surgentes etiā isto cōparatōe mōstraret. unde postea nobis erit i dei ueri oīi uolūta te disquirēdi ac differēdi locus. Verū tū si philosophi aliquid inuenērūt: quod agende bone uite beateqz adipiscende satis esse possit: quātū iusti talibus diuini honores decernerētur: quātū melius et honestius i Platonis tēplo libri ei legerentur: quā i tēplis demonum galli absciderētur: molles mēscarerētur insani secarentur: et quicquid aliud uel crudele uel turpe: uel turpiter crudele: uel crudeliter turpe: i sacris talium deozz celebrari solet. Quātū satius erat ad erudiendā ad iustitiā iūctutē: publice recitari leges deozz: quā laudari ianiter leges atqz instituta maiorū. Omēs. n. cultores talium deozz mox ut eos libido pertulerit: feruenti ut ait Persius tincta ueneno: magis intuentur quid Jupiter fecerit: quā quid docuerit Plato uel celsuerit Cato. Hic apud Terentiū flagitiosus adolescēs spectat tabulā quādā pictā in pariete: ubi ierat pictura hec. Iouē quo pacto Daphne misisse aiunt in gremiū quendā imbrē aureū. atque ab hac tanta auctoritate adhibet patrociniū turpitudini sue: cū in ea se iactat imitari deū. At quē deus inquit: Qui tēpla celi sūmo sonitu cōcutit: ego hominū nō facerē id. Ego uero illud feci ac libens.

De ludis scenicis: in quibus dii non offenduntur edictōe suaz turpitudinū: sed placantur. Cap. 8.

H eiz nō tradūtur ista sacris deozz: sed fabulis poetaz. Nolo dicere illa mystica: quā ista theatra esse turpia. hoc dico quod negātes cōuincit.

historia eosdem illos ludos in quibus regnāt figmenta poetarū nō per ipsum obsequiū sacris deorū suorū iulisse romanos: sed ipsos deos ut sibi solēnter ederentur: et honori suo cōsecrarentur acerbe iperādo: et quodāmodo extorquēdo fecisse. Quō in pmo libro breui memoratōe pstrixi. Nā īgrauescēte pestilentia: ludi scenici auctoritate pontificū rome pūmūtus īstituti sūt. Quis igitur in agēda uita nō ea sibi potius sectāda arbitretur: que actitant ludis auctoritate diuina īstitutis: q̄ ea que scriptitantur legibus humano cōsilio pmulgatis. Adulterū Iouem si poete fallaciter pdiderunt: diū utiq̄ casti ga tantū nefas per humanos ludos confictū est: nō quia neglectū irasci ac uindicare debuerit. Et hec sunt scenicozū tolerabiliora ludozū: cōmedie scilicet et tragedie. hoc est fabule poetarū agēde in spectaculis multa rez turpitudine: s; nulla saltē sicut alia multa uerbozū obscenitate pposita: quas ēt iter studia que honesta ac liberalia uocātur pueri legere et discere coguntur a senibus.

Quid romani ueteres de cohibēda peccati licētia senserūt: quā greci deorū secuti iudiciū liberā esse uoluerūt. L. 9.

Quid autē hic senserint rōani ueteres Cicero testat in libris quos de re. p. scripsit: ubi Scipio disputans ait. Nunq̄ cōmedie nisi cōsuetudo uite pateretur probare sua theatris flagitia potuissent. Et greci quidā antiquiores uitiose sue opinionis quādā ueniētia seruauerūt: apud quos fuit et lege concessus: ut quod uellet cōmedia nōiatz uel de quo uellet diceret. Itaq̄ sicut in eisdē libris loquitur Africanus quem illa nō attigit: ul' poti' quē nō uexauit: cui pepercit. Esto populares homines improbos in re. p. seditiosos. Leonem: Cleophontē: Iphibolū lesit: patiamur

inquit: et si huiusmodi ciues a censore melius q̄ a poeta notari. S; Periclen cū iaz sue ciuitati maxima auctoritate plurimos annos domi et belli pūisset: uiolari uersibus et eos agi in scena nō plus decuit: q̄ si Plautus inquit noster uoluisset aut Menius Publico et Lneo Scipioni: aut Cecili'. Ad. Catoni maledicere. Deinde paulo post. Nre inqt cōtra. xii. tabule cū ppaucas res capite sanxissent: in his hanc quoq̄ sanciedā putauerunt: si quis actitauisset siue carmen cōdidisset: qd infamiā faceret flagitiū ue alteri preclare. iudiciis enim magistratuū disceptatōibus legitimis ppositā uitā non poetarū ingeniis hēre debem': nec probū audire nisi ea lege ut respōdere liceat et iudicio defendere. Nec ex Ciceronis q̄rto de re. p. libro ad uerbū excerpta arbitrat' sum: nōnullis ppter faciliore intellectū uel p̄termisissis uel paululū commutatis. Multuz. n. ad rez p̄inet quaz molioz explicare si potero. Dicit deinde alia et sic cōcludit hunc locū: ut ostendat ueteribus displicuisse rōanis: ul' laudari quenq̄ in scena uiuū hōiem ul' uituperari. Sed ut dixi hoc greci q̄q̄ iuere cindius tñ cōuenienti' licere uoluerūt: cū uiderēt diis suis accepta et grata ēe obprobria nō tantū hōiū: neq̄ et ipsoz deorū in scenicis fabulis: siue a poetis essent cōficta siue flagitia eoz uera cōmemorarentur: et agerētur i theatris: atq̄ ab eoz cultoribus utinā solo risu ac nō etiā imitatōe digna uiderentur. Nimis. n. superbus fuit fame parcere principū ciuitatis et ciuiū: ubi sue fame parci munia noluerūt. Nā qd affertur p defensione nō illa uera in deos dici: sed falsa atq̄ cōficta: id ipm ē scelestū si pietatem cōsulas religionis. Si autē malitiā demonū cogites: quid astuti' ad decipiendū atq̄ callidi'. Cum eim probū iacitur in principē patrie bonū atq̄ utilē: nōne tāto ē indigni' quāto

ueritate remotius: et a uita illi⁹ alie/
nū. Que igitur supplicia sufficiat: cū
uō sit ista tā nefaria tā insignis iniuria:

Qua nocēdi arte demones uelut nel
falsa de se crimina uel uera narrari.

Cap. io.

Ed maligni spūs quos isti deos
putant: et flagitia q nō admiserūt
de se dici uolūt: uū tñ hūanas mentes
his opinionib⁹ uelut rheibus iducāt:
et ad pdestinatū supplicii secū trahant
siue hoies ista cōmiserint: quos deos
haberi uolūt qui humanis erroribus
gaudent: pro quibus etiā se colendos
mille nocendi fallendiq⁹ artibus iter/
ponunt: siue etiā nulloz hoīz illa cri/
mina uera sint: que tñ de numinibus
fingi libēter accipiūt fallacissimi sps:
ut ad scelesta ac turpia perpetranda:
uelut ab ipso celo traduci i terras satis
idonea uideatur auctoritas. Cū igitur
greci taliū numinū seruos se esse senti/
rent: inter tot et tanta eozum theatra
obprobria parcēdū sibi a poetis nullo
mō putauerūt: nō uis suis et sic osimu/
lari appetētes: nō metuetes ne honesti/
orē famā ipsi regredō: et eis se hoc mō
pferendo: illos ad iracundiā puocarēt.

De sceniciis apud grecos in rei. pu.
administratōez receptis eo q placato
res deoz nūste ab hoib⁹ spernerētur.

Cap. ii.

Hāc cōuenientiā pertinet: q et
scenicos auctores earūde fabula
rū n paruo ciuitatis sue honore dignos
existimant. Si quidē qd in eo quoque
de re. p. libro memoratur: Deschines
cūis atheniensis uir eloquentissimus:
cū adolescens tragedias actitauisset re
pu. capeffiuūt: et Aristodemū tragicum
itē auctore maximū de rebus pacis ac
belli legatū ad Philippuz athenienses
sepe misert. Nō. n. cōsentaneū putaba/
tur: cuz easdem artes eosdēq⁹ scenicos

ludos etiā dñs suis acceptos uiderēt:
illos per quos agerentur ifamū loco
ac numero deputari. Nec greci turpiē
quidē sed sane dñs suis oīno cōgruen/
ter: qui nec uitā ciuiū lacerādā liguis
poetaz et histriōnū subtrahere ausi sūt:
a quib⁹ cernebāt deoz uitā eisde ipis
uīs uolētib⁹ et libētibus carpi: et ipos
hoies per quos ista in theatris agebāt
que numinibus quibus subditi erant
grata esse cognouert: nō solū minime
spernendos in ciuitate: uezz et maxime
honorādos putauerūt. Quid. n. cause
reperire possent cur sacerdotes uis acce/
ptabiles offerebāt: et scenicos pbrofos
hērent: per quos illā uoluptatē siue ho/
norē uis exhiberi petētib⁹ et nisi fie/
ret irascentib⁹: eoz admonitōe uidice/
rāt: cū pfectim Laeo quē huiuscemōi/
rez peritissimū pdicāt: numina bona
a numinibus malis ista etiā cultus di/
uersitate distinguat: ut malos deos p/
picari cedib⁹ et tristib⁹ supplicatōib⁹
asserat. bonos aut obsequiis letis atq⁹
iocundis: qualia sunt ut ipse ait ludi: cō/
uicia: lectisternia: Quō totuz quale sit
postea si deus inuerit diligēt⁹ disere/
mus. Nūc ad rē pntez qd attinet disse/
ram⁹. siue oib⁹ oīa tāq⁹ bonis pmi xte/
tribuātur: neq⁹. n. ēē decet deos malos
cū pot⁹ isti quia imūdi sūt spūs omēs
sint mali: siue certa discretiōe sicut La/
beoni uisū est: illis illa: istis ista distri/
buātur obsequia: Cōpetētissime greci
utrosq⁹ honoz ducūt: et sacerdotes per/
quos uictime mīstrātur: et scenicos per/
quos ludi phibētur. Ne nel oib⁹ uis
suis sit et ludi oibus grati sūt: nel qd est
idignius his quos bonos putāt si ludi
ab eis solū amāf facere uicāt iniuriā.

Quod Romani auferēdo libertatē
poetis in hominibus quaz dederunt in
deos: melius de se qz de dñs suis fense/
rint. Cap. 12.

A romani sicut in illa de re. pu. disputatōe Scipio gloriat̃ pbris 7 iniuriis poetaz 7 subiectā uitā famāqz h̃re noluer̃t: capite et̃ sancietes tale carmen cōdere si quis auderet. qđ erga se qđē satis hōeste cōstituer̃t: s; erga dōs suos sapbe 7 irreligiose. Quos cū scirent nō solū patienter: s; etiā libenter poetaz 7 pbris maledictisqz lacerari: se poti⁹ q̃ illos huiusmodi iuriis idignos esse duxer̃t: seqz ab eis etiā lege munier̃t: illoz aut̃ ista et̃ sacris solēnitatibus miscuer̃t. Ita ne tandē Scipio laudas hāc poetis rōanis negataz esse licentiā: ut cuiqz obprobriū infligerent romanoz: cū uideas eos nulli deorūz pepisse ufoz. Ita ne pluris tibi hūda uisa ē existiatio curie iŕe q̃ capitolii: imo rome uni⁹ q̃ celi toti⁹: ut linguā maledicā in ciues tuos exercere poete et̃ lege phiberentur: 7 in deos tuos se curi tāta cōiitia. nullo senatore: nullo censoze: nullo p̃cipe: nullo pōfice phibēte iacularētur. Indignū uidelicet fuit: ut Plautus aut̃ Nemi⁹ Publio 7 Lneo Scipioni: aut̃ Cecilius. ad. La toni malediceret: 7 dignū fuit ut Terēti⁹ uester flagitio Iouis optimi maximi adoleſcentiū nequitia concitaret.

Debuisse itelligere rōanos: qđ dū eorum q se turpib⁹ ludis coli expetebat: idigni essent honore diuino. Cap. i 3.

Ed respōderet mihi fortasse si uideret. Quō nos ista ipunita esse nollemus: q̃ ipsi dū sacra esse noluer̃t: cū ludos scenicos ubi talia celebrātur dictitātur: actitātur: 7 rōanis moribus inuixer̃t: 7 suis honorib⁹ dicari exhiberi qz inſer̃t. Tur ergo nō hīnc magis ipsi itelleci sē nō esse dū ueri: nec oīno digni qbus diuinos honores deferret illa res. p. Quos. n. coli mīme deceret minimeqz oporteret si ludos expeterēt agēdos cōiitiis romanoz: quō queso

colēdi putati sē: quō nō detestādi sp̃s itelleci: q̃ cupiditate fallēdi iter suos honores sua celebrari. crimina popoſceſt. Itēqz romani q̃uis iā supstitōe noxia pmerētur: ut illos deos colerēt quos uidebāt sibi uoluisse scenicas turpitudines cōsecrari: sue tū dignitatis memores ac pudoris: auctores taliū fabularū nequaqz honorauer̃t mox grecoz: sed sicut apud Ciceronē idē Scipio loquitur: cū artē ludicrā scenāqz totam in pbro ducerēt. genus id hōiūz nō mō honore ciuiū reliquoz carere: sed etiā tribu amoueri notatione cōſozia uoluerūt. Preclara sane: 7 rōanis laudibus anumerāda pudētia. Sed uellē se ipa sequeretur: se imitaretur. Ecce. n. recte q̃squis ciuiū rōanoz esse scenicus elegisset: nō solū ei nullus ad honore dabatur locus: uez et̃ cōſozis nota tribū tenere p̃pria mīme sinebatur. Quā uim ciuitatis laudis audidū germaneqz romanū. Sed respōdeatur mihi q̃ ōſenta nea rōe hōies scenici ab oī honore pelluntur: 7 ludi scenici deoz honorib⁹ admiscēt: illas theatricas artes dū iūis rōana nō nouerat. q̃ r̃si ad oblectamētū uoluptatis hūane q̃rerentur: 7 uitio mox irrepērēt hūanoz dū eas exhiberi petiuer̃t. Quō ergo abiiciū scenicus p̃ quē colitur deus: Et theatrice illius turpitudis q̃ frōte notatur actor si adoratur exactor. In hac otrouersia greci rōanīqz cōcertāt. greci putāt recte se honorare hōies scenicos: cū colāt ludoz sceicoz flagitatores deos. Rōani uero hōib⁹ scenicis nec plebeiā tribū: quāto min⁹ scenatoriā curiā debonestari sinūt. In hac disceptatione huiusmodi ratiocinatio sūmā questiōis absoluit. Proponunt greci. Si dū tales colendi sunt: p̃fecto etiā tales hōies honorādi sunt. Assumūt romani. Sed nullo mō tales hōies honorādi sunt. Concludunt christiāi. Nullo. igitur modo dū tales colendi sunt.

Deliorē fuisse Platonē: q̄ poetis locū
i bene morata urbe nō dederit: q̄ hos
vōs q̄ se ludis scēicis uoluerit horari.

Cap. i 4.

Deide q̄rimus ip̄i poete taliū fa-
bulaz p̄positores q. xii. tabulaz
lege phibetur samā ledere ciuiū: tā p
brosa in deos uitia iaculātes: Quā rōe
ut scenici hēantur ihonesti: Quā rōe
rectū ē ut poeticoz figmētoz 7 igno-
minioz deoz ifamentur actores: ho-
nores auctores: An forte Platōi greco
poti⁹ palma dāda est: q̄ cū rōe forma-
ret qualis esse ciuitas debeat: tāq̄ ad-
uersarios ciuitatis poetas censuit urbe
pellēdos: Ne uero 7 deoz iūzias idi-
gne tulit: 7 fuscari corūp̄q̄ figmētis
aīos ciuiū noluit. Cōfer nūc Platonis
hūanitatē a ciuib⁹ decipiēdis poetas
urbe pellēte: cū deoz diuinitate honori
suo ludos scenicos expetere. Ille ne ta-
lia ul̄ scriberetur 7 si nō p̄suasit dispu-
tādo: tñ sua sit leuitati lasciuieq̄ greco-
rum. isti ut talia ēt agerentur iūbēdo
extorserit grauitati 7 modestie rōano-
rū. Nec tantū hec agi uoluerit: sed sibi
dicari: sibi sacrari: sibi solēnter exhi-
beri. Qui tandē honesti⁹ diuinos ho-
nores decerneret ciuitas: utrū Platoni
hec turpia 7 nefāda phibēti: an demo-
nibus hac hōiūz deceptōe gaudētib⁹:
quibus ille uera persuadere n̄ potuit:
Hūc Platonem labeo inter semideos
memorandū putauit: sicut Hercules:
sicut Romulū. semideos autē heroibus
anponit: sed utrosq̄ iter numina collo-
cat. Uerū tñ istū quē appellat semideū
nō heroibus tantū: sed ēt diis ip̄is p̄fe-
rendū esse nō dubito. Propinquāt autē
romāoz leges disputatōib⁹ Platōis:
q̄n ille cūcta poetica figmenta odēnat.
Isti autē poetis adimūt saltem in hōies
maledicendi licentiā. Ille poetas ab ur-
bis ip̄ius habitatōe repellit: isti saltes
actores poeticoz fabulaz societate ci-

uitatis compescunt. Et si contra deos
ludoz scenicoz expetitores aliquid
auderent: forte undique remonerent.
Nequaquā igitur leges ad institūēdos
bonos aut corrigēdos mores malos a
diis suis possent accipere romani siue
sperare quos legibus suis uincūt atq̄
conuincūt. Illi. n. honori suo deponunt
ludos scenicos: isti ab honorib⁹ oībus
repellunt hōies scenicos. Illi celebrari
sibi iūbēt figmētis poeticis obprobria
deoz: isti ab obprobriis hōiūm deter-
rent ip̄udentiā poetaz. Semideus autē
ille plato 7 taliū deoz libidini restitit:
7 ab indole rōanoz qd p̄ficiendū esset
ostēdit. qui poetas ip̄os ul̄ p arbitrio
mentientes uel hōibus misis q̄si deoz
facta pessima imitāda p̄ponentes: oīno
in ciuitate bñ instituta uiuere noluit.
Nos quidē Platonē nec deū nec semi-
deū phibemus. nec ulli sancto angelo
sūmi dei: nec ueridico p̄phete: nec apo-
stolo alicui: nec cui libet Xpi martyri:
nec cuiq̄ christiano hōi coparam⁹: cu-
ius n̄re sententie ratio deo p̄p̄ate suo
loco explicabitur. Sz eū tñ quāquidēz
ip̄i uolūt fuisse semideū p̄ferendūz esse
cēsem⁹ si nō Romulo 7 herculi: q̄uis
istū nec occidisse fr̄em nec aliquod per-
petrasse flagitiū quisq̄ historicoz uel
poetaz dixit aut finxit: certe ul̄ Dria-
po: uel alicui Synocephalo: postremo
uel Febzi: que romani numina partim
peregrina receperit: partiz sua propria
sacrauerit. Quō igr tāta aīmi 7 morū
mala bonis p̄ceptis 7 legib⁹ ul̄ imi-
nētia phiberent: uel isita extirpanda
curarent dii tales: qui etiā semināda 7
augēda flagitia curauerit: talia ul̄ sua
uel quasi sua facta per theatricas cele-
britates popl̄is innotescere cupiētes ut
tāq̄ auctoritate diuina sua sp̄ote nequif-
sima libido accenderet hūana: frustra
hoc exclamāte Ticerone. qui cum de
poetis agēs ad eos accessisset: clamor
inquit 7 approbatio populi q̄si magnē

eniusdā et sapientis magistri: quas illi obducit tenebras: quos iuebūt metus: quas inflāmant cupiditates:

¶ Quod rōani quosdā sibi deos nō rōe sed adulatōe instituerūt. Cap. i 5.

Que autē illis eligēdoz deoz etiā ipoz falsoz rō ac nō poti⁹ adu latio est: qñ istū Platonē quē semideū uolūt tantis disputatōib⁹ laboratē: ne in animis mal⁹ q̄ p̄cipue cauenda sunt mores corūperēt hūani: nulla edicta sacra dignū putat: et Romulū suū cū diis multis p̄tulerit: quib⁹ et ipz semideū poti⁹ q̄ deuz uocauerit: uelut secre tior eoz doctrina emendat. *¶* Naz etiā flamine illi instituit: qd̄ sacerdotiū ge nus adeo i rōanis sacris testāte Apice excellunt: ut tres solos flamines hrent trib⁹ numibus institutos. *Diale Joui: Martiale Marti: Quirinalē Romu lo.* *¶* Nā bñuolētia ciuū uelut recept⁹ in celū Quirin⁹ ē postea noiatus. ac p̄ hec et Neptuno et Plutoni frīb⁹ Jouis et ipi Saturno p̄i eoz isto Romulus honore platus ē: ut p̄ magno sacerdo tiū qd̄ Joui tribuerit huic et hoc tribu erēt: et Marti tāq̄ p̄i ei⁹ forsitan p̄p̄t ipsum.

¶ Quod si diis ulla esset cura iustitie ab eis rōani accipe debuerit p̄cepta inuēdi poti⁹ q̄p̄ leges ab aliis hoib⁹ mutare. Cap. i 6.

Sicut autē diis suis rōani inuēdi leges accipe potuissent: nō aliquot ānos post romā coditā ab atheniēsisib⁹ mu tuaretur leges Solonis. quas tñ nō ut acceperit tenuit: sed meliores et emēda tiores facit conati sūt: quib⁹ Lycurg⁹ la cedēntis leges ex Apollis auctoritate se instituisse cōfin xerit. *¶* Quod prudenter romani credere noluerit: p̄pterea non ide acceperit. *¶* Numa Populi⁹ q̄ Romu lo successit in regnuz: q̄sdaz leges que qdē regēde ciuitati nequaq̄ sufficerēt

condidisse fertur. *¶* Qui eis et multa sa cra instituit: nō tñ phibetur easdē leges a numib⁹ accepisse. *¶* Mala igr animi: mala uite: mala mox: q̄ ita magna sūt: ut his doctissimi eoz iuri et stantibus urbib⁹ respublicas p̄ire cōfirment: dii eoz ne suis cultorib⁹ acciderēt mi nime curant: imo uero ut augetur si cut supra disputatū ē oī mō curauerit.

¶ De raptu sabinaz aliisq̄ iugitatib⁹: q̄ i ciuitate rōana et laudatis iugere t̄p̄rib⁹. Cap. i 7.

A forte populo rōano p̄pterea leges nō sūt a numibus institute: ga sicut Salustius ait. *¶* Ius bonūq̄ apd̄ eos nō legib⁹ magis q̄ natura ualebat. *¶* Ex hoc iure ac bono credo raptas ēē sabi nas. *¶* Quid. n. iusti⁹ et melius q̄ filias alienas fraude spectacti i ductas non a parētibus accipi: sed ut ut q̄sq̄ poterat auferri. *¶* Nā si iniq̄s sabinū facerēt ne gare postulat⁹: q̄to fuit iniqui⁹ rape nō datas. *¶* Iusti⁹ at bellū cum ea gente geri potuit: q̄ filias suas ad m̄rimoniū cū regionalib⁹ et finalib⁹ suis negassz petitas: q̄s euz ea q̄ repetebat ablatas. *¶* Illud ergo poti⁹ ibi fieret: ubi mars si liū suū pugnātem inuaret: ut iugioz negatoz armis ulcisceret iniuriā: et eo mō ad feias q̄s uoluerat pueniret. ali quo. n. fortasse iur belli iuste negatas iuste uictor auferret. *¶* Nullo at iure pa cis nō datas rapuit: et iniustū bellū cum eaz parētib⁹ iuste successentib⁹ gessit. *¶* Hoc sane utili⁹ faciliusq̄ successit: qd̄ si memoriā fraudis illi⁹ circēstū spe ctact⁹ māsit: facinoris tñ i illa ciuitate et ipio nō placuit exēplū. faciliusq̄ ro mani i hoc errauerit: ut post illā iniqui tatē deū sibi romulū seceraret: q̄: ut in seīs rapiēdis factū ei⁹ imitādū: et lege ulla uel more pmitterent. *¶* Ex hoc iure ac bono post expulsū cū liberis suis re gē Tarquiniū: cui⁹ fili⁹ Ancretiā stupro uiolenter opprēsserat: Junius Brutus

consul Luciu Collatinu maritu eiusde
 Lucretie collegā suū bonū atqz inocen
 tem uirū: ppter nomen 7 ppinquitatē
 Tarquinioz coegit magistratu se ab/
 dicare: nec uiuere in ciuitate permisit.
 Quod scelus fauēte ul patiete poplo
 fecit: a quo poplo cōsulatū idē Colla
 tinus sicut etiā ipse Brutus acceperat.
 Ex hoc iure ac bono. **M.** Tamillius
 illius tpris uir egregi⁹ qui uehementēs
 grauissimos hostes populi rōani post
 decēnale bellū quo rōanus exercitus
 toties male pugnādo grauer afflicti⁹
 est: iā ipa roma de salute dubitate atqz
 trepidate facillime supauit: eozūqz ur/
 bē opulentissimā cepit: inuidia obtre/
 ctatoz uirtutis sue 7 insolentia tribuno
 rū reus plebis factus: tanqz ingratam
 sēsit quā liberauerat ciuitatē: ut o sua
 dānatōe certissimus in exiliū spōte di/
 scederet: 7 decē milibus eris absens ēt
 dānaretur: mox iterū a gallis uindex
 patrie futurus ingrate. **M.** Multa memo
 rare iā piget feda 7 iniusta qb⁹ agita
 batur illa ciuitas. 7 cū potentes plebē
 sibi subdere conarēt: plebsqz illi subdi
 recusaret: 7 utriusqz partis defensores
 magis studiis agebant amore uincēdi:
 qz equū 7 bonū quicqz cogitarent.

Que de morib⁹ romanoz aut metu
 cōpressis: aut securitate resolutis Salu
 stiu prodat historia. Cap. i8.

Itaqz habebō modū: 7 ipm Sa/
 lustiū testē pot⁹ adhibebo. Qui
 cū in laude rōanoz dixisset: uñ nobis
 iste fmo exortus est. **I.**us bonūqz apud
 eos nō legib⁹ magis qz natura ualebat:
 p̄dicās illud tpus quo expulsis regib⁹
 incredibiliter ciuitas breui etatis spacio
 plurimū creuit. Idē tñ i primo historie
 sue libro atqz eius exordio fatetur: ēt
 tūc cū ad cōsules a regib⁹ ēt trāslata
 res. p. post parū interuallū iurias ua
 lidiorum 7 ob eas discessiōe plebis a

pūb⁹: aliasqz i urbe discessiōes fuisse.
 Nā cū optimis moribus 7 maxia con
 cordia populū romanū inter secūdum
 7 postremū bellū chartaginēse memo
 rasset egisse: cāmqz hui⁹ boni nō a morē
 iustitie: s; stāte chartagine metu pacis
 in fide fuisse dixisset: Unde 7 Nasica
 ille ad reprimendā nequitia fuādosqz
 istos mores optimos: ut metu uitia co
 hiberentur chartaginē nolebat eueri:
 Continuo subiicit idē Salusti⁹ 7 ait.
 At discordia 7 auaritia atqz ambitio 7
 cetera secundis reb⁹ oziri sueta mala:
 post chartaginis excidiū maxie aucta
 sunt: ut itelligerem⁹ ēt antea 7 oziri so
 lere 7 augeri. Unde subnectēs cur hec
 dixerit: Nā iūrie iquit ualidoz 7 ob
 eas discessiō plebis a pūbis: alieqz di/
 scessiōes domi fuere. Jā unde a p̄cipio
 neqz āpli⁹ qz regib⁹ exactis: dū met⁹
 a Tarquinio 7 bellū graue cū etruscia
 positū ē equo 7 modesto iure agitatū.
 Uides quēadmodū etiā illo breui tpe
 ut regib⁹ exactis. i. eiectis aliquātulū
 equo 7 modesto iure ageretur: metum
 dixit fuisse cāz quonā metuebat bellū
 qd rex Targni⁹ regno atqz urbe pul
 sus: etruscis sociat⁹ cōtra rōanos ge
 rebat. Attende itaqz qd deinde cōtexat.
 Deinde inquit fuili iperio p̄res plebem
 exerceat: de uita ac quiete erga se regio
 more osulere: erga alios de uiolentia 7
 igetudine sibi regnā moliri: illos agro
 pellere: 7 ceteris exptibus soli imperio
 agere. Quib⁹ seuitis 7 maxie fenore
 opp̄ssa plebs: cū assiduis bellis tributū
 siml 7 militiā toleraret: armata mōtē
 sacrū atqz auentiniū isedit. tūqz tribu/
 nos plebis 7 alia sibi iura parauit: dis
 cordia 7 certamis utriusqz finis fuit
 secūdū bellū punici. Tēnis ex quo
 tpe idest paruo interuallo post reges
 exactos: quales romani fuerint de qb⁹
 ait. Ius bonūqz apud eos nō legibus
 magis qz natura ualebat. Porro si illa
 tpra talia repeiuntur: quib⁹ pulcherrima

atq; optia fuisse pdicatur rōana ref. p. quid iā de ōsequenti etate dicendū aut cogitandū arbitramur: cum paulatim mutata ut eiusdē historici uerbis utar ex pulcherrima atq; optia pessima ac flagitiosissima facta est post chartagis uidelicet ut memorauit excidū. **Q**ue tpra tpe Salusti² quēadmodū breuiter recolat 7 describat in ei² historia legi pōt: quātis malis mox que secundis rebus exorta sunt: usque ad bella ciuilia demōstret esse pueniūz. ex quo tpe ut ait maioz mores nō paulatim ut ātea sed torrentis mō pccipitati: adeo iuuetus luxu atq; auaritia corrupta ē: ut meūto dicatur gentios ēē qui neq; ipsi hīe possēt res familiares: neq; alios pati. **D**icit deinde plura Salustius de Gyllenitis ceteraq; seditate rei. pu. **E**t alii scriptores i hoc cōfētūt q̄uis eloquio multū impari. **C**ernis tñ ut opinor: 7 quisquis auerterit facillime perspicit: colluuiē mox pessimoz quo illa ciuitas plapsa fuerit an nri regis aduentū. **H**ec. n. gesta sunt nō solū an q̄. **X**p̄s in carne p̄sens docere cepisset: uez etiā an q̄ de uirgine natus esset. **C**ū igitur tot 7 tanta mala tēpoz illoz: ul' tolerabiliora superi²: uel post euerā chartaginē intolerāda 7 horreda: diis suis iputaze nō audeāt op̄iones humanif mentibus nū talia initia siluescerent maligna astutia iserētib²: cur mala pntia **X**p̄o iputāt: qui doctrina saluberrīa 7 falsos 7 fallaces dōs coli uetat: 7 istas hōiūz noxias flagitiosasq; cupiditates diuina auctoritate detestās atq; odēnās his malis tabescēti ac labēti mūdo ubiq; familiā suā serūm subtrahit: qua cōdat eternā 7 nō plausu uanitatis: s; iudicio ueritatis gl'iosissimā ciuitatez.

De corruptione humane rei. p. prius q̄ cultū deoz **X**p̄s auferret. **Ca. i. 9.**

Ecce romana ref. p. qđ non ego

prius dico: sed auctores eoz unde hec mercede didicimus tāto ante dixerūt: ante chisti aduentū paulatim mutata 7 ex pulcherrima atq; optima pessima atq; flagitiosissima facta est. **E**cce ante chisti aduentū: post deletā chartaginē maioz mores non paulatim ut antea: sed torrentis mō pccipitati: adeo iuuetus luxu atq; auaritia corrupta ē. **L**egāt nobis cōtra luxū 7 auaritiā pcepta deoz suoz poplō romano data. **C**ui utinā tantū casta 7 modesta reticerēt: ac non etiā ab illo probrosa 7 ignominiosa deposcerent: quibus per falsam diuinitatē pnciosā cōciliaret auctoritatez. **L**egant nra 7 per pphetas 7 per sanctum euangeliz 7 per apostolicos actus 7 epistolās: tā multa cōtra auaritiā atq; luxū ubiq; populis ad hoc congregatis: q̄ excellenter: q̄ diuine nō tanq; ex philosophoz cōcertatōib² strepere: sed tanq; ex oraculis 7 dei nubibus intonare: 7 tamen luxu atq; auaritia scenisq; ac turpibus morib² ante aduentum **X**hristi rem. p. pessimaz ac flagitiosissimā faciaz: nō imputāt diis suis: afflictionez uero eius quancūq; isto tpe superbia delictiq; eoz ppeffe fuerint: religiōi increpitāt chrisiane. **C**uius pcepta de iustis probisq; moribus si simul audirēt atq; curarēt reges terre 7 omnes populi: principes et omnes iudices terre: iuuenes 7 uirgines seniores cū iunioribus: etas ois capax 7 uterque sexus: 7 quos **B**aptista **J**oannes alloquitur: exatores ipsi atque milites. 7 terras uite pntis ornaret sua felicitate ref. pub. 7 uite eterne culmen beatissime regnatura cōscēderet. **S**ed quia iste audit uel cōtēnit: pluresq; nris male blādientib² q̄ utili uirtutūz asperitati sūt amicitiozes: tolerare xpi famuli iubētur: siue sint reges siue sint principes: siue iudices siue milites: siue pncipales siue diuites: siue pauperes: siue liberi siue serui utriuslibet sexus:

LIBER. II.

pestimā etiāz si ita necesse est flagitio/
fissimāq; re. p. 7 i illa angeloz quadā
sanctissima atq; āgustissima curia cele
stiq; re. p. ubi dei uolūtas lex ē clāssi
mū sibi locū ēt ista tolerātia pparare.

Quali uelit felicitate gaudere: 7 qb?
moribus uiuere: qui tepora christiane
religionis inculcant. Cap. 20.

Uerū tamen tales cultores 7 uile
ctores deoz istoz quoz ēt imi
tatores in sceleribus 7 flagitiis se esse
letātur: nullo mō curāt pestimā 7 fla
gitiosissimā nō esse re. p. **Tantum stet**
iquiūt: tantū floreat copiis referta: ui
ctoris glōsa: ul' qd est felici⁹ pace se
cura sit: 7 qd ad nos: Immo id ad nos
magis pūnet si diuinitas quisq; seper
augeat que quotidianis effusionibus
suppetāt: p quas sibi ēt infirmiores sub
dat qsq; potētior. **Obsequitur** diuitib⁹
pauperes cā securitatis. atq; ut eoz pa
trociniis geta iertia pfruantur: diuites
pauperib⁹ ad clientelas 7 ad misteriiū
sui fastus abutātur. populi plaudāt nō
ofulcorib⁹ utilitatū suaz: sz uoluptatū
largitorib⁹. **Nō** dura iubebātur: non
phibebātur ipura. reges nō carent q;
bonis: sed q; subditis regnēt: pūncie
regib⁹ nō tanq; rectorib⁹ mox: sz tāq;
rezz dñatorib⁹ 7 diuinitaz suaz puiso
rib⁹ fūiāt. eosq; nō sinceriter honozēt:
sz negter ac fuuliter timeant: qd aliene
uinee poti⁹ q; quis sue uite quisq; no
ceat: legibus aduertatur. **Nullus** du
catur ad iudices: nisi qui aliene rei: do
mū: saluti: ul' cuiq; iūto: fuerit ipotu
tūnis aut noxius. **Letz** de suis ul' cū
suis ul' cū quibuscūq; uolētib⁹ faciat
quisq; qd libet: abūdēt publica scorta
ul' ppter oēs quib⁹ frui placuerit: uel
ppter eos maxie qui hēe priuata non
possūt. **Extuātur** āplissime atq; orna
tissime dom⁹: ubi opipera quīna fre
quētētur: ubi cuiq; libuerit 7 potuerit
die noctuq; ludatur: bibatur: uomat:

defluatur. **Saltatōes** undiq; crepent:
theatra ihoneste letitie uocib⁹ atq; oī
genē siue crudelissime siue turpissime
uoluptatis exstuent. **Ille** sit publicus
iūmic⁹: cui hec felicitas displicet. qsq;
eā mutare ul' auferre tentauerit: eu li
bera mltitudo auertat ab aurib⁹: euer
tat a sedib⁹: auferat a uinētib⁹. **Ille** ha
beatur diu ueri qui hāc adipiscēdā po
pulis pcurauerit: adeptaq; euauerit.
Solātur ut noluerint: ludos exposcāt
qles uoluerit: quos cum suis ul' de suis
possunt hēe cultorib⁹: tantū efficiāt ut
huic felicitati nihil ab hoste: nihil a
peste: nihil ab ulla clade timeat. **Quis**
hāc re. p. san⁹ nō dicā rōano iperio:
sed domui **Sardanapali** pparauerit: q
quodā rex ita fuit uoluptatib⁹ dedit⁹
ut i sepulchro suo scribi fecerit ea sola
se hēe mortuū: q libido ei⁹ ēt cū uiue
ret hauiedo ofusperat. **Quē** regē isti
si hēent sibi in talib⁹ idulgentē: nec in
eis quicq; ulla feneritate aduersātem:
huic libentius q; romani ueteres Ro
mulo tēplū 7 flaminē cōsecrarent.

Que snia fuerit Ciceronis d rōana
re. p. Cap. 21.

Ed si stēnitur qui romnā re. p.
pestimā ac flagitiosissimā dixit:
nec curāt isti quāta mox pessimoz ac
flagitiosoz labe ac dedecore impleatur:
sz tantūmō ut ofistat 7 maneat audiāt
eā nō ut **Salusti⁹** narrat pestimam ac
flagitiosissimā factam: sz sicut **Cicero**
disputat tā tunc prozsus perisse 7 nullā
oīno remāsisse re. p. **Inducit. n. Scipi**
onē eū ipm qui chartaginē extūxerat
d re. p. disputantē: qn pſentiebatur ea
corruptione quam describit **Salustius**
eaz iaz iāq; periturā. **Eo** quippe tpe
disputatur quo tā un⁹ gracchoz occi
sus fuit: a quo scribit seditiones gra
ues cepisse **Salusti⁹**. **Nam** mortis ei⁹
fit in eisdem libris commemoratio.

Tum autem Scipio in secūdi libri fine
 dixisset: ut in fidib⁹ ac tubis atq; cātū
 ipso ac uocibus: concentus est quidam
 tenendus ex distinctis sonis: quē imu-
 tatū aut discrepātē aures erudite ferre
 nō possunt: isq; cōcentus ex dissimilli-
 maz uocū moderatōe concors tamen
 efficitur ⁊ congruens: sic ex summis ⁊
 mediis ⁊ infimis interiectis ordinibus
 ut sonus moderatā ratione ciuitatē cō-
 sensu dissimillimoz cōcinere. ⁊ que ar-
 monia a musicis dicitur in cantu: eam
 esse in ciuitate cōcordiā: artificum atq;
 optimū omnū in re. p. uinculū icolu-
 mitatis: eāq; sic iustitia nullo pacto ēē
 posse. **A**c deinde cū aliquanto latius et
 uberius differuisset: quantūq; pdeset
 iustitia ciuitati: quantūq; obesset si assu-
 isset. suscepit deinde **P**ilus unus eorū
 qui disputationi aderant: ⁊ poposcit ut
 hec ipsa questio diligentius tractaret:
 ac de iustitia plura dicerentur: ppter
 illud quod iā uulgo ferebatur rempā
 regi sine iniuria non posse. **H**āc pde
 questionem discutiendā ⁊ enodandam
 esse assensus est Scipio. Responditq;
 nihil esse qd adhuc de re. p. putaret di-
 ctū. ⁊ quo posset lōgius progredi: nisi
 esset cōfirmatū non mō falsuz esse illud
 sine iniuria nō posse: sz hoc uerissimū
 esse sine summa iustitia re. p. regi non
 posse. **T**uius questionis explicatio cū
 in diem cōsequentē dilata esset: i tertio
 libro magna cōsolatione res acta est.
Suscepit enim **P**ilus ipse disputatōem
 eoz qui sentirent sine iniustitia regi nō
 posse re. p. purgans se precipue ne hoc
 ipse sentire crederetur. **E**gitq; sedulo
 pro iniustitia cōtra iustitiam: ut hanc
 esse utilē rei. p. illā uero iutilē uerissimi-
 libus rationibus ⁊ exēplis uelut cona-
 retur ostendere. **T**ū **L**elius rogātibus
 oibus iustitiā defendere aggressus est:
 asseruitq; qd potuit nihil tā inimicū
 qd iniustitia ciuitati: nec oīno nisi ma-
 gna iustitia geri aut stare posse re. p.

Qua questione quantū satis usus est
 pertractata Scipio ad intermissa reuer-
 titur: recolitq; suā atq; cōmendat bre-
 uē rei. p. diffinitōem qua dixerat eam
 esse re. p. populū. poplū aut nō oēs cetū
 multitudinis: sed cetū iuris consensu ⁊
 utilitatis cōmuniōe sociatū esse deter-
 minat. **D**ocet deinde quāta sit i disputā-
 do diffinitōis utilitas. atq; ex ill. suis
 diffinitōib⁹ colligit tūc esse re. p. idest
 re. p. populū cū bene ac iuste geritur: siue
 ab uno rege: siue a paucis optimatib⁹:
 siue ab uniuerso populo. **T**ū uero iū-
 stus est rex quē tyrannū more greco
 appellauit: aut iusti optimates quoz
 cōsensū dixit esse factōez: aut iniustus
 ipe popl⁹ cui nomen usitatū nō repit:
 nisi ut etiā ipsum tyrannū uocaret: nō
 iam uitiosam sicut pde fuit disputatū:
 sed sicut ratio ex illis diffinitōib⁹ cō-
 nexa docuisset oīno nullā esse rem. p.
 quoniā nō esset res populū: cū tyrān⁹ eā
 factione capefferet. nec ipse populus iā
 populus esset: si esset iniustus. quoniam
 non esset multitudo ⁊ iuris consensu ⁊
 utilitatis cōmuniōe sociata: sicut po-
 pulus fuerat diffinitus. **Q**uando ergo
 res. p. romana talis erat qualem illaz
 describit **S**alustius: nō iam pessima ac
 flagitiosissima sicut ipse ait: sed oīno
 nulla erat: secundū istā rationē quam
 disputatio de repu. inter magnos eius
 picipes tunc habita patefecit. **S**icut et
 ipse **T**ullius nō Scipionis nec cuiusq;
 alterius: sed suo smone loquens testat
 in principio quinti libri: cōmemorato
 prius **E**nnii poete uersu quo dixerat.
Morib⁹ atiq; res stat rōana uirūq;
 quem quidem ille uersuz inquit ul' bre-
 uitate uel ueritate tāq; ex oraclo mihi
 quodaz esse affatus uidetur. **N**ā neq;
 uiri nisi ita morata ciuitas fuissz: neq;
 mores nisi hi uiri pfuissent: aut fudar
 aut tam diu tenere potuissent tantaz et
 tā iuste lateq; iperantē rem. p. Itaque
 ante nrāz memoriā ⁊ mos ipe patrius

prestantes viros adhibebat: et veterum morem ac maiorum instituta retinebant excellentes viri. Nostra vero etas cum re. p. sicut pictura accepisset egregiam sed evanescentem uetustate non modo ea coloribus iisdem quibus fuerat renouare neglexit: sed ne id quidem curauit ut formam saltem eius et extrema tanquam lineamenta seruaret. Quid. n. manet ex antiquis moribus quibus ille dixit rem stare romanam: quos ita obliuione obsoletos uideamus: ut non modo non colantur. sed et ignoscantur. Nam de uiris quid dicam? Dores cum ipsi interierint uiuorum penuria. cuius tanti mali non modo reddenda ratio nobis sed et tanquam reis capitulis quodammodo dicenda causa est. Nisi. n. uiris non casu aliquo re. p. uerbo retinemus: ne ipsa uero ita periret amissimus. Nec Cicero fatebatur: longe quidem post mortem Africani quem in suis libris fecit de re. p. disputare: adhuc tamen ante aduentum christi. Que si diffamata et pualescente religione christiana sentirentur atque dicerentur: quis non istorum ea christianis imputanda esse censeret? Quamobrem cur non curauit uis eorum ne tunc periret atque amitteretur illa re. p. quam Cicero longe ante quam christus in carne uenisset tam lugubriter deplorat amissa? Uiderit laudatores eius et illis antiquis uiris et moribus qualis fuerit. Utrum in ea uiguerit recta iustitia: an forte nec tunc fuerit uirga moribus sed picta coloribus? quod et ipse Cicero nesciens cum ea perferret expressit. sed alias si deus uoluerit hec uidebimus. Enitar enim suo loco ut ostendam secundum diffinitiones ipsarum Ciceronis: quibus quid sit re. p. et quid sit populus loquente Scipione breuiter posuit: attestantibus et multis sine ipsis siue eorum quos loqui fecit in eadem disputatio sententis: nunquam illam fuisse re. p. quia nunquam in ea fuit uera iustitia. Secundum probabiliores autem diffinitiones et per suo modo quedam re. p. fuit: et melius ab antiquioribus romanis quam a posterioribus

administrata est. Vera autem iustitia non est nisi in ea re. p. cuius conditor rectorque Christus est. et si ipsam re. p. placet dicere: quoniam ea re. p. populi esse negare non possumus. Si autem hoc nomen quod alibi aliterque uulgatum est ab usu nostre locutionis est forte remotius: in ea certe ciuitate est uera iustitia: de qua scriptura sancta dicit. Gloriosa de te dicta sunt ciuitas dei.

Quod diis romanoz nulla unquam cura fuerit: ne malis moribus re. p. deperisset.

Cap. 22.

Ad quod pertinet ad priores questiones qualibet laudabilem dicant istam fuisse uel esse re. p. sed eorum doctissimos auctores iam longe ante christi aduentum pessima ac flagitiosissima facta erat. Immo uero nulla erat: atque omnino perierat perditissimis moribus. Ut ergo non periret: dii custodes eius populo cultori suo dare precipue uite ac morum precepta debuerunt. a quo tot templis tot sacerdotibus et sacrificiorum generibus: tam multiplicibus uariisque sacris: tot festis sollempnitatibus: tot tantorumque ludorum celebratibus colebatur. ubi nihil de moribus nisi negotium suum egerunt. non curantes quemadmodum illi uiuerent: imo curantes ut et perire uiuerent: dum tamen honori suo illa omnia metu subditi ministrarent. Aut si dederunt prestatum: ostendatur: legatur: quas deorum leges illi ciuitati datas contempsissent. Gracchi: ut seditionibus cuncta turbaret: quas Marius et Cinna et Carbo ut in bella etiam progredieretur ciuilia causis iniquissimis suscepta: et crudeliter gesta: crudeliusque finita. Quas deique Sylla ipse cuius uita: mores: facta describente Salustio aliisque historie scriptoribus: quis non exhorreat? Quis illam rem publicam non tunc perisse fateatur? An forte propter huiusmodi ciuium mores uirgiliana illa sententiam sicut solet pro defensione suorum deorum opponere audiebant:

Discessere omēs adytis arisq̃ relictis
 Dii: quib⁹ iperū hoc steterat. Prīmū
 si ita est nō habet cur queratur de reli-
 gione xp̃iana: q̃ hac offēsi eos dii sui
 deseruerūt. quomā quidē maiores eoz
 iāpēdē moribus suis ab urbis altari-
 bus tā multos ac minutos deos tanq̃
 muscas abegerūt. Sed tū hec numinū
 turba ubi erat: cū longe ante q̃ mores
 corūperentur: antiqua a gallis roma
 capta ⁊ incensa est: an forte presentes
 dormiebāt. Nūc. n. tota urbe i hostiū
 potestate redacta: solus collis capitolii
 nis remāserat. Qui ē ipse caperetur
 nisi saltē anseres diis dormientibus ui-
 gilarent. Unde pene in superstitionem
 egyptioz bestias auesq̃ colētū roma
 deciderat: cū āferi solēnia celebrabāt.
 Neq̃ ṽ his aduentis ⁊ corporis pon⁹
 q̃ animi malis: que uel ab hostib⁹ ul
 alia clade accidunt: nōdū interim dispu-
 to. Nūc ago ṽ labe mozz: quib⁹ p̃mū
 paulatim decoloratis: deinde torrentis
 mō p̃cipitatis: tāta q̃nis itegris tectis
 menibusq̃ facta est ruina rei. p. ut ma-
 gni auctores eoz cā tunc amissaz non
 dubitent dicere. Recte autē abscesserāt
 ut amitteretur omēs adytis arisq̃ reli-
 ctis dii: si eoz de bōa nita atq̃ iustitia
 ciuitas p̃cepta cōtempserat. Nūc uero
 q̃les queso dii fuerūt: si noluerunt cum
 populo cultore suo uiuere: quem male
 uiuentem nō docuerūt bene uiuere.

*Varietates rez temporaliz non ex
 fauore aut impugnatione demonū: sed
 ex dei ueri pendere iudicio. Cap. 23.*

Quid q̃ etiā uidetur eoz affuisse
 cupiditatib⁹ iplendis: ⁊ ostēdūt
 nō p̃fuisse refrenadis. Qui. n. Mariū
 nouum hōiem ⁊ ignobilem cruentissi-
 mum auctorem bellozū ciuiliū atq̃
 gestoziem: ut septies cōsul fieret adiune-
 runt: atq̃ ut in septimo suo consulatu
 moreretur senex ne in manibus Sylle

futuri mox uictoris irneret: cur non
 ēt inuerūt: ut a tātoz se p̃p̃ceret ima-
 nitate facioz. Si. n. ad hoc enī dii eoz
 nō inuerūt: nō paruū est qd̃ fatentur
 ⁊ etiā non propiciis diis suis posse acci-
 dere hōi istam temporalem quā nimis
 diligūt tantā felicitatem: ⁊ posse hōies
 sicut fuit Marius salute: uiribus: opi-
 bus: honoribus: dignitate: longeuitate
 cumulari ⁊ perfrui diis iratis. posse ēt
 hōines sicut fuit Regulus captiuitate:
 seruitute: inopia: uigiliis: dolorib⁹ ex-
 cruciari ⁊ emori diis amicis. Quod si
 ita esse concedunt: compedio nihil eos
 prodesse: ⁊ coli superfluo contentur.
 Nam si uirtutibus animi ⁊ probitati
 uite cuius p̃mia post mortē sperāda
 sunt: magis cōtraria ut populus disce-
 ret instituerūt: si nihil etiā in his trāse-
 untibus ⁊ temporalibus bonis uel eis
 quos oderunt nocent: uel eis quos di-
 ligūt p̃sūt. ut quid colūtur: ut qd̃ tāto
 studio colēdi requirūt. Cur q̃ laborio-
 sis tristib⁹ q̃ t̃p̃ib⁹ tāq̃ offēsi abscesse-
 rint murmurat: ⁊ p̃pter eos xp̃iana re-
 ligio multis indignissimis leditur. Si
 at habet in his reb⁹ ul b̃ficiū ul male-
 ficiū potestate: cur i eis affueit pessimo
 uiro Mario: ⁊ optio uiro Regulo de-
 fuerūt. An ex hoc ipsi itelligūt iustis-
 simi ⁊ pessimi. Qd̃ si p̃pterea magis
 timendi ⁊ colendi putātur: neque hoc
 putetur. Neq̃ enim minus eos inuenit
 Regulus coluisse q̃ Marius: nec ideo
 uita pessima eligenda uideatur: q̃ ma-
 gis Mario q̃ Regulo dii fauisse existi-
 mātur. Metellus. n. romanoz lauda-
 tissim⁹: qui hūit quiq̃ filios cōsulares
 etiam rez temporalū felix fuit: ⁊ Ca-
 tilina pessimus oppressus inopia: ⁊ in
 bello sui sceleris prostratus infelix: et
 uerissima atq̃ certissima felicitate p̃re-
 pollent boni deuz colentes: a quo solo
 cōferri potest. Illa igitur res. p. malis
 moribus euz periret: nihil dii eoz pro-
 dirigendis uel corrigendis egerunt

LIBER. II.

moribus ne periret: imo deprauandis
 et corrumpendis addidit moribus: ut
 periret. Nec se bonos fingat: quod uelut
 offensi ciuium iniquitate discesserunt:
 prius ibi erat: prodantur: conuincunt.
 Nec subuenire precipiendo: nec latere ta-
 cedo potuerit. Omitto quod Marius a mi-
 seratibus muturnesibus Marice deo in
 luco ei commendatus est: ut ei oia pspice-
 raret: et ex summa reuersus desperatoe
 icolumus in urbe dixit crudeliter crudeliter
 exercitus. Ubi quod cruenta quod inciuilis
 hostilius immamioz ei uictoria fuerit:
 eos qui scripserit legat qui scire uolunt
 Sed hoc ut dixi omitto: nec Marice ne-
 scio cui tribuo Marii sanguinea felici-
 tate: sed occulte potius prudentie dei ad
 istorum ora claudenda: eosque ab erroribus
 liberandos qui non studiis agunt: sed
 hec prudenter aduertunt. Quia et si ali-
 quid in his rebus demones possunt: tantum
 possunt quantum secreto omnipotentis arbitri
 permittuntur. ne magnipendam ter-
 renam felicitatem: que sicut Mario malis
 etiam plerumque conceditur. nec est rursus
 quasi mala arbitrentur: cum etiam in ea
 multos pios ac bonos unius dei ueri
 cultores inuitis demonibus popolluisse ui-
 deamus. nec eosdem imundissimos spiritus
 uel propter hec ipsa bona mala uel terrena
 propiciandos aut timendos existimemus:
 quia sicut ipsi mali homines in terra: sic
 etiam illi non omnia que uolunt facere
 possunt: nisi quantum illius ordinatioe
 finuntur: cui plene iudicia nemo con-
 prehendit: nemo reprehendit iuste.

De Syllanis actibus quorum se demo-
 nes ostentauerunt adiutores. Cap. 24.

Sylla certe ipse: cuius tempora talia
 fuerunt: ut superiora quos uinde x
 esse uidebat illi preparatoe querebatur:
 cum primum ad urbem intra Marii castra
 mouisset: adeo leta exta imolanti fuisse
 scribit Liuius: ut custodiri se Posthu-

mi aruspex noluerit capitis supplicium
 subditur: nisi ea que in animo Sylla habet:
 diis iuuatibus impleuisset. Ecce non disces-
 serant adytis arisque relictis dii: quoniam de
 reuentu predicabant: nihilque de ipsius
 Syllae correctioe curabant. Promittebant
 presagando felicitatem magnam: nec
 malam cupiditate minando frangebant.
 Deinde cum esset in Asia bellum mithrida-
 ticum gerens: per Lucium Latiium ei
 mandatum est a Ioue quod esset Mithrida-
 tem superaturus. et factum est. Ac postea
 molienti redire in urbem: et suas amico-
 rumque iurias ciuili sanguine misceri: ite-
 ram datum est ab eodem Ioue per militem
 quendam legionis sexte prius se de Mi-
 thridate pronuciasse uictoriam: et tunc
 promittere daturus se potestatem: qua
 recuperaret ab inimicis rem. publicam non sine
 multo sanguine. Tunc punctatus Sylla
 que forma militi uisa fuerit. Tum ille
 indicasset eam recordatus est que prius ab
 illo audierat: qui de mithridatica uicto-
 ria ab eodem mandata pertulerat. Quid
 hic responderi potest: quod dii curauerint
 uelut felicia ista nunciare: et nullus eorum
 curauerit Syllam monendo corrigere:
 tanta mala facturum scelestis armis ciui-
 libus: qualia non solum fedaret: sed aufer-
 ret omnino rem. publicam. Nepe intelligatur demo-
 nes sicut sepe iam dixi: notumque nobis est
 in litteris sacris: resque ipse satis indicant
 negocium suum agere: ut pro diis habeantur:
 ut colantur: ut ea illis exhibeantur:
 quibus hi qui exhibent sociati unam pessimam
 causam cum eis habeant in iudicio dei. Deinde
 cum uenisset Tarentum Sylla: atque ibi sa-
 crificasset: uidit in capite uitulini ieco-
 ris similitudinem corone auree. Tunc
 Posthumi aruspex ille respondit. pre-
 claram ei uictoriam significari: iussitque
 ut extis illi solus uesceret. Postea puo-
 sco intervallo finis cuiusdam. L. Pontii
 naticinando clamanit. A Bellona nun-
 cius uenio. victoria tua est Sylla. De-
 inde adiecit arsup ex capitolium. hoc cum

di xisset cōtinuo egressus e castris: po-
stera die cōcitator regressus ē: 7 capi-
tolium arsisse clamanit. arserat autem
re ueza capitolium. Quod quidē demo-
ni 7 preuidere facile fuit: 7 celerrime
nūciare. Illud sane attēde qd ad cām
ma xie pertinet sub q̄libus diis cupiant
ēē q̄ blasphemāt saluatore uoluntates fi-
deliū a dñatu demonū liberantēz. **C**la-
manit hō uaticinando uictoria tua est
Sylla: atq; ut id diuino spiritu clama-
se crederetur: nunciauit ēt aliquid 7 p-
pe futurum 7 mo x factuz. Unde longe
aberau p quē ille spūs loq̄batur: nō tñ
clamanit ab scelerib⁹ parcere Sylla: q̄
illū uictor tā horreda cōmisit: cui co-
rona aurea ipsi⁹ uictorie illustrissimū
signū in uitulino iecore apparuit. Qua-
lia signa si dii iusti dare solerēt ac non
dēmones impij: pfecto illis extis nefa-
ria potius atq; ipsi⁹ Sylle graniter no-
xia mala futura mōstraret. Neq; enī
ei⁹ dignitati tātum p̄fuit illa uictoria:
quānū nocuit cupiditati. Quia factū est
ut imoderatius ibiās 7 secūdis rebus
elatus ac p̄cipitatus: magis ipse periret
in moribus: q̄ inimicos in corporib⁹
p̄deret. Nec ul' illi dii uere tristitia uereq;
lugēda n̄ extis: n̄ auguriis: nō cuiusq;
somnia: uel uaticinio prenūciabant:
magis enī timebāt ne corrigeretur: q̄
ne uinceretur. Immo uero satis agebāt
ut uictor ciuium gloriofus: uictus atq;
captiuus 7 nefandis uitiis: 7 p̄ hec ip̄is
ēd demonib⁹ multo obstricti⁹ subde-
retur.

Quātū maligni sp̄s ad flagitia icitāt
hoīes: cū comittēdis sceleribus: q̄si di-
uinā e xēpli sui iterponūt auctoritatē:

.Cap. 25.

Inc uero quis nō itelligat: q̄s
nō uideat: nisi qui tales dōs imi-
tari magis eligit: q̄ diuinā grā ab eorū
societate sepa: q̄stū moliat̄ur maligni
isti sp̄s exēplo suo uelut diuinā aucto-

ritatē prebere sceleribus: **Q**uinetiā
in quadā Epanie lata planicie ubi n̄
multo post ciuiles acies nefario prelio
cōsi xērt: ipsi inter se pri⁹ pugnare uisi
sunt. Namq; ibi auditi sunt primū igē-
tes fragores: mo xque multi se uidisse
nunciarunt p aliquot dies duas acies
preliari. Que pugna ubi destitit: uesti-
gia queq; uelut hoīum 7 equoz quāta
de illa cōflictatōe exprimi poterant i-
uenerunt. Si ergo ueraciter iter se nu-
mina pugnarunt: iā bella ciuilia exar-
santur huana. Cōsideretur tñ q̄ sit tali-
um deoz uel malitia uel miseria. Si at
se pugnassee fin xerunt: qd aliud egerūt
nisi ut sibi romani bellādo ciuilit̄er tā
quā deoz exēplo nullū nefas admit-
tere uiderentur: Jā enī ceperāt bella ci-
uilia: 7 aliqua nefadoz prelioruz stra-
ges e xērada precefferat. Jam multos
mouerat q̄ miles quidam dum occiso
spolia detraheret: fratrem nudato cada-
uere agnouit: ac detestatus bella ciui-
lia 7 seipsū ibi perimēs fraterno corpo-
ri adiū xit. ut ergo tāti huius mali mi-
nime tederet: sz armoz scelestoz ma-
gis magisq; ardor increfceret: mo x hi
dēmonē quos illi dōs putāt: 7 colēdos
ac uenerādos arbitrat̄ur: iter se pugnā-
tes hoīb⁹ apparere uoluerūt: ne imita-
ri tales pugnas ciuica trepidaret affe-
ctio: sz potius huānū scelus diuino ex-
cusaretur exēplo. Hac astutia maligni
spiritus etiam ludos unde multa iam
dixi scenicos ibi dicari sacrarique ius-
serunt: ubi deoz tanta flagitia thea-
triciis canticis atque fabularum actio-
nibus celebrata sunt: ut quisquis eos
talita fecisse crederet: 7 quisquis nō cre-
deret: sed tamen illos libentissime sibi
talita uelle exhiberi cerneret: securus
imitaretur. Ne quis itaque existi-
maret in deos conuitia potius q̄ cis
dignū aliqd scriptitasse: ubicūq; illos i-
ter se pugnassee poete cōmemorauit: ip̄i
ad decipiendos hoīes poetaz carmina

firmaverit. pugnas uidelicet suas non solum per scenicos in theatro: uerum et per se ipsos in campo humanis oculis exhibentes. Nec dicere impulsus sumus: quoniam pessimis moribus cuiusque romanam rem publicam antea perditam fuisse: nullamque remansisse ante aduentum domini nostri Iesu Christi auctores eorum dicere et scribere minime dubitauerunt. Quam perditorem diis suis non imputant: qui mala transitoria quibus mali siue intoluantur siue euadant pereunt: et in quibus boni siue uiuant siue moriantur perire non possunt. Christo uero imputant. cum Christus noster tanta frequenter per moribus optimis precepta contra perditos mores. diu ipso nullis talibus preceptis egerint aliquid cum suo cultore populo pro illa re. perire periret: imo eosdem mores uelut suis ex multis auctoritate noxia corripendo egerit potius ut periret. Quam non ideo ut arbitror tunc periret quicquam iam dicere audebit: quia discessere omnes adytis arisque relictis diis: uelut amici uirtutibus diuitiis hominum offenderet. quia tot signis extorum: auguriorum: uaticiniorum: quibus se tanquam prescios futurorum adiutoresque plurimum iactare et commendare gestiebant: cum euntur fuisse patentes. quod si uere abcessisset: mitius romani in bella civilia suis cupiditatibus quam illoz istigatores exarsissent.

De secretis demonum monitis: quod pertinebant ad bonos mores: cum palam in sacris eorum ois nequitia disceret. Cap. 26.

Que cum ita sint: cum palam aperteque turpitudines crudelitatis mixte: et obprobria numinum: et crimina sine perditis siue confictis: ipsis exposcentibus et nisi fierent irascentibus: et iam certis et statutis solennitatibus consecrata illis et dicata claruerint: atque ad omnium oculos ut imitanda proponerentur: spectanda processerint: quid est quod iidem ipsi demones qui se huiusmodi uoluptatibus

immiscent: immundos spiritus se esse confitentur: quod suis flagitiis et facinoribus siue indicatis siue simulatis eorumque sibi celebratione petita ab ipudentibus: extorta a prudentibus auctores se uite scelestae immundeque testantur. Perhibetur tamen in abditis suis secretisque penetralibus dare quedam bona precepta de moribus quibusdam uelut electis sacratis suis. Quod si ita est: hoc ipso callidior aduertenda est: et conuincenda malitia spirituum non ideo. Quanta enim uis est probitatis et castitatis: ut omnis uel pene omnis eius laude moueatur humana natura. nec usque adeo sit turpitudine uitiosa: ut totum amittat sensum honestatis. Proinde malignitas demonum: nisi alibi se quemadmodum scriptum in nostris litteris nouimus transfigurare in angelos lucis: non implet negocium deceptionis. Foris itaque populis celeberrimo strepitu impietas impura circumsonat: et intus paucis castitas simulata uix sonat. Prebentur propatula pudendis: et secreta laudandis. Decus latet: et dedecus patet. Quod malum geritur omnes conuocat spectatores: quod bonum dicitur uix aliquos inuenit auditores. Tanquam honesta erubescenda sunt: et inhonesta gloriosa. Sed ubi hoc nisi in demonum templis: ubi nisi in fallacie diuersorum: Illud. non fit ut honestiores qui pauci sunt capiatur. hoc autem ne plures qui sunt turpissimi corrigantur. Ubi et quando secreti celestis audiebant castitatis precepta: nescimus. ante ipsum tamen delubrum ubi simulacrum illud locutus conspiciebamus: uniuersi undique confluentes: et ubi quisque poterat stantes. ludos qui agebantur intentissimi spectabamus: intuentes alternante conspectu: hinc meretricem pompam: illinc uirginem illam deam suppliciter adorari. ante illam turpia celebrari. Non ibi pudibundos mimos. nullam uerecundiorum scenicam uidimus. cuncta obscenitatis implebantur officia. Sciebatur uirginali

numini qđ placeret: et exhibebatur qđ de templo domum matrona doctior re portaret. Nonnulli pudētiores auerte bant faciē ab ipuris motib⁹ scenicoꝝ: et arte flagitiū uidere erubescētes: fur tiua intentione discebāt. hōibus nāque uerecundabantur ne auderēt ipudicos gestus ore libero cernere: s; multo mi nus audebāt sacra eius quā uenerabāt casto corde dānare. Hoc tamen palam discēdum prebebatur in templo: ad qđ perpetrandū saltem secretum querebat in domo. Mirū nimirū si ullus ibi erat pudor mortaliū: quo humana flagitia non libere hoīes cōmitterent: q̄ apud deos etiā religiose discerent: iratos ha bituri nisi ēt exhibere curarent. Quis eīz alius spiritus occulto instinctu ne/ gssimas agitat mētes: et instat faciēdis adulteriis: et pascitur factis: nisi q̄ etiā sacris talibus oblectatur: et constituens in templis simulacra demonum: amās in ludis simulacra uitioꝝ: susurrans in occulto uerba iustitie ad decipiēdos etiam paucos bonos: frequentās ī apto inuitamenta nequitiē ad possidendos innumerabiles malos.

Quanta euerfione publice discipline Romani diis suis placādis sacrauerit obscena ludorum. Cap. 27.

Ut grauis et philosophus Tertul lius edilis futurus: clamabat in auribus ciuitatis inter cetera sui magi stratus officia: sibi gloriā mēz ludoꝝ celebritate placandam. Qui ludi tāto deuotius quāto turpi⁹ celebrari solēt. Dicit in alio loco iā consul ī extremis periculis ciuitatis: et ludos per decē di es factos: neq; rem ullam que ad pla/ candos deos pertineret pretermisam. quasi nō satius erat tales deos irritare temperantia q̄ placare luxuria. et eos honestate etiā ad inimicitias puocare: q̄ tanta deformitate lenire. Neq; eim

grauius fuerant qualibet crudelissima imanitate nocituri hoīes propter quos placabantur: q̄ nocebāt ipsi cū uitiosi tate fedissima placarentur. qñ qđem ut auerteretur qđ metuebatur ab hoste in corporibus: eo mō dii cōciliabant quo uirtus debellaretur in mentibus. q̄ nō opponerēt defensores oppugnantib⁹ meniam: nisi prius fierent expugnato/ res moꝝ bonoꝝ. Hāc taliū numinum placatōem petulantissimā: ipurissimā: ipudētissimā: negssimā: imundissimā: cuius actores laudanda rōane uirtutis idoles honore priuauit: tribu amouit: agnouit turpes: fecit ifames. Hāc inq̄s pudendā uereq; religioni aduersandā et detestandā taliū numinū placatōez: has fabulas in deos illecebrosas atq; criminosas: hec ignominiosa deoꝝ scā scelerate turpiterque ficta uel scelera tius turpiusq; cōmissa: oculis et aurib⁹ publicis ciuitas tota discebat. hec omī sa numinib⁹ placere cernebat. et ideo nō solū illis exhibēda: sed sibi quoq; imi tanda credebat. Nō illud nescio quid uelit bonū ul' hōestū qđ tā paucis et tā occulte dicebat: si tñ dicebat ut magis ne inotesceret q̄ ne nō fieret timeretur.

De christiane religionis salubritate Cap. 28.

Histaz imundissimaz potestatu tartareo iugo et societate penali erui per Christi nomen hoīes ī lucem saluberrime pietatis ab illa pnciosissime impietatis nocte trāsserri q̄runt: et mur murant iniqui et ingrati et illo nefario spiritu altius obstrictiusq; oppressi: q̄a populi cfluūt ad ecclesias casta celebri tate: honesta utriusq; sexus discretiōe: ubi audiāt q̄ bene hic ad tēpus uiuere debeant. ut post hāc uitā beate scēperq; uiuere mereātur. Ubi sancta scriptura iustitieq; doctrina de superiore loco in cōspectu oīuz psonāte: et q̄ faciūt audi/ ant ad p̄mium: et q̄ nō faciūt audiant ad

iudiciis. Quo si ueniant qdā talis
precepto: irrisores: omnis eoz petulā
tia aut repentina imitatio deponitur:
aut timore uel pudore cōprimi. Nihil
n. eis turpe ac flagitiosum spectādum
imitandūq; pponitur: ubi ueri dei aut
pcepta insinuantur: aut miracula natiā:
aut dona laudat: aut bñficia postulāt.

*De abiiciēdo cultu deoz cohortatio
ad Romanos. Cap. 29.*

Nec potius cōcupisce o idoles ro
mana laudabilis: o pgenies Re
guloz: Sceuloz: Scipionū: Fabritio
rum. hec potius concupisce: hec ab illa
turpissima uāitate 7 fallacissia demonū
malignitate discerne. Siquid i te lauda
bile naturaliter eminet: n̄ nisi uera pie
tate purgatur atq; pficitur. ipietate aut
dispergitur 7 punitur. Nunc iaz elige
quid sequaris: ut non in te sed in deo
uero sine ullo errore lauderis. Tūc. n.
tibi gloria popularis affuit: s; occulto
iudicio diuine puidētie: 7 uera religio
quā eligeres defuit. Expergiscere dies
ē: sicut experecta es in quibsdā o quo
uirtute perfecta 7 pro fide uera passio
nibus gloriāmur: q; usqueq; aduersus
potestates inimicissias cōsistētes: easq;
fortiter moriendo uincentes: sanguine
nobis hanc patriam peperere suo. Ad
hāc patriā te inuitamus 7 exhortamur
ut eius adiūciaris numero ciuiū: cuius
quodāmodo asyllum est uera remissio
peccatoz. Nō audeas degeneres tuos
Abiice christianis ne detrahētes: 7 ac
cusantes uelut ip̄a mala: cum querant
ip̄a quibus nō sit queta uita: s; poti⁹
secura nequitia. Nec tibi nunquā nec
pro terrena patria placuerūt. Nunc iā
celestem arripe: p qua minimū labora
bis: 7 i ea ueraciter sepeq; regnabis.
Nec. n. tibi nō uestalis focus: nō lapis
capitolinus: sed de⁹ unus 7 uerus: qui
nec metas rez nec ip̄a ponet: Imperiū

sine fine dabit. Noli deos falsos falla
cesq; requirere: abiice potius atq; cō
temne in uerā emicans libertatez. Nō
sunt dii: maligni sunt spiritus: quibus
eterna tua felicitas pena est. Nō tam
Juno troianis a qbus carnale originē
ducis arces uidetur inuidisse romanas:
q; isti demōes quos adhuc deos putas
omni generi hoīz sedes inuidēt sem
piternas. Et tu ipsa nō parua ex parte
de talibus spiritibus iudicasti: qñ ludis
eos placasti: 7 per quos hoīes eisdem
ludos fecisti: infames esse uoluisti. Pa
tere asseri libertatez tuā aduersus im
mūdos spiritus: qui tuis ceruicib⁹ ipo
suerant sacrandam sibi 7 celebrandam
ignominia suā. Auctores criminū diu
nozum remouisti ab honoribus tuis.
supplica dō uero ut a te remoueat illos
deos q; delectatōr criminibus suis sine
ueris quod ignominiosissimum ē: siue
falsis quod malitiosissimū est. Bene q;
tua sponte histrionibus 7 scenicis socie
tatem ciuitatis patere noluisse. enigila
plenus: nullo mō his artib⁹ placatur
diuina maiestas: qbus hūana dignitas
inquinatur. Quo igitur pacto deos q;
talib⁹ delectatōr obsequis haberi putas
in numero sanctaz celestiu potestatz:
cū hoīes per quos eadē agūt obsega
non putasti habendos in numero qua
liūcunque ciuium romanoz. Incōpa
rabaliter superna ē ciuitas clarior. ubi
uictoria: ueritas. ubi dignitas: factitas
ubi pax: felicitas: ubi uita: eternitas.
Multo minus habet in sua societate ta
les deos: si tu in tua tales homines hñe
erubui. Proinde si ad beatā puenire
desideras ciuitatem: deuota demonum
societate. Indigne ab hōestis colūtur:
qui per turpes placantur. Sic illi a tua
societate remoueat purgatoe xp̄iana
quō illi a tua dignitate remoti sunt no
tatione censoria. De bonis aut carnali
bus qbus solis mali pfrui uolunt: 7 de
malis carnalibus q; sola perpeti nolūt:

q. neque in his habeant q̄s putantur
habere isti demones potestatem : q̄s q̄
si haberent deberemus potius ista cō/
temnere: q̄s propter ista illos colere: et
eos colendo ad ea que nobis inuident
peruenire nō posse: tamen nec i istis eos
hoc ualere quod hi putāt q̄ ppter hec
eos coli oportere ostendūt: deiceps uide
bim⁹: ut hic sit hui⁹ uolumis modus.

*Aurelij Augustini Episcopi de Cui
tate dei Liber Tertius.*

*De aduersitatib⁹ quas soli mali me
tuunt: et quas semper passus est mūdus
cū deos coleret. Caput in primum.*

Ad SALS Dictū esse
arbitror de morum malis
et animoz que precipue ca
uenda sūt: nihil deos falsos
populo cultori suo: quo mi
nus eorum maloz aggere
pmeret subuenire curasse:
s; potius ut maxie pmeret
egisse. Nunc de illi mal ui
deo dicendū: q̄ sola isti ppe
ti nolunt. q̄lia sunt fames:
morbus: belluz: expoliatio: captiuitas:
trucidatio: et siq̄ similia iā in primo li/
bro cōmemorauim⁹. Nec. n. sola mali
deputant mala que nō faciunt malos.
nec erubescunt inter bona que laudant
ipsi mali esse qui laudant, magisq̄ sto
machantur si illa mala habeant: q̄ si
malā uitaz: quasi hoc sit hōis maximū
bonū habere bona omīa preter se ipsū.
sed neq̄ talia mala que isti sola formi
dant: dii eoz quādo ab eis libere cole
bantur ne illis acciderent obstituerunt.
Cum. n. uariis per diuersa loca t̄pib⁹
ante aduentum redemptoris nr̄i innume
rabilibus nōnullisq̄ et incredibilibus
cladibus genus contereretur humanū:
quos alios q̄ istos deos mūd⁹ colebat
excepto uno populo hebreo et q̄busdaz

extra ip̄m populum: ubicunque gratia
diuina digni: et occlesiis atq̄ iustissi
mo dei iudicio fuerūt: De; ne nimis
longū facias tacebo alia; usq̄: quaque
gentiū mala grauissima: q̄ ad romaz
pertinet romanūq̄ ip̄erū tantū eloq̄r:
idest ad ipsam pprie ciuitatē: et q̄cūq̄
illi terrarūz uel societate coniuncte uel
cōditione subiecte sunt. que sint ppeffe
ante aduentūz Christi: cum iā ad eius
quasi corpus rei. p̄. pertinerent.

*An dii et a rōanis et grecis similiē
colebatur: eas habuerit: quibus nūm
paterentur excidere. Cap. 2.*

Nimū ipsa troia uel nūm unde
origo est populi romani: neq̄. n.
ptereundū aut dissimulandū est quod
et in primo libro attigi: eosdēz habens
deos et colens: cur a grecis uictū captū
atq̄ deletum est: Priamo inquit sunt
reddita Laomedontea paterna p̄iuria.
Ergo uerū ē q̄ Apollo atq̄ Neptun⁹
eidē Laomedonti mercenariis operib⁹
seruierūt. Illis q̄ppe p̄misisse mercedē:
falsūq̄ iurasse phibetur. Adiroz Apolli
nem noiatū diuinatozē: in tāto opificio
laborasse nesciētē q̄ Laomedon fuerat
p̄missa negaturus. Quāq̄ nec ipsū
Neptunū patruū ei⁹ fratrē Jouis regē
maris decuit ignarū esse futuroz. Nā
hunc Homer⁹ de stirpe Enee de po/
steris cuius roma est: cū ante illā orbē
cōditā idem poeta fuisse dicatur iducit
magnum aliquid diuinantem. quē etiāz
nubes rapuit ut dicit: ne ab Achille oc
cideretur: cuperetq̄ cū uertere ab imo
q̄d ap̄o Virgiliū ostetur: Fructa suis
manibus pinze menia troie. Nesciētes
igitur tanti dii et Neptun⁹ et Apollo
Laomedontem sibi negaturū esse mer
cedē: structores meniū troiāz gratis
et ingratiss fuit. Uideāt ne graui⁹ sit
tales deos credere q̄ diis talib⁹ peiorā
hoc. n. nec ip̄e Homer⁹ facile credit.

LIBER .III.

qui Neptunū qdem contra troianos:
Apollinem aut pro troianis pugnatem
facit: cum illo periurio ambos fabula
narrat offensos. Si igitur fabulis cre-
dant: erubescāt talia colere numina. Si
fabulis nō credūt: nō obtēdāt troiana
periuria: aut mirentur deos periuria
punisse troiana: amasse romana. Unde
enim cōiuratio Latiline in tāta tamqz
corrupta ciuitate hūit etiā eoz grādem
copiā: quos manus atqz lingua piurio
aut sanguine ciuili alebat. Quid enim
aliud totiens senatores corrupti i iudi-
ciis: totiens populus in suffragiis vel i
qbusque causis apud eum concionibus
agebātur: nisi etiā peierādo peccabāt?
Nā corruptissimis moribz ad hoc mos
iurandi seruabatur antiquis: non ut a
sceleribus metu religionis pberent:
sed ut piuria quoque sceleribus ceteris
adderētur. Nulla itaque causa est: qd
sint dii qbus ut dicūt steterat illud ipe-
riū: cuz a grecis pualentibus pbentur
uicti: troianis peierantibus fingāt irati.
nec adulteriū Paridis ut rursus a qui-
busdā defenduntur nictoria ulciscendū
censuerant. auctores. n. doctoresqz pec-
catoz esse assolent: non ultores.

*No potuisse offēdi deos Paridis a/
dulterio: qd iter ipos tradit frequentatu*
Cap. 3.

Ubi Romā inge Salasti? licenti
ego accepi cōdidere atqz hūere
in initio troiani. qui Enea duce pfugi-
icertis sedibus uagabāt. Si ergo adul-
terium Paridis uindicandum numina
cēsuert: aut magis in troianis: aut etiā
in romanis punienduz fuit. quia Enee
mater hoc fecit. Sed quō in illo illud
flagitiū oderāt: q in sua socia Venere
nō oderāt: ut alia omittā qd cū Anchise
amiserat: ex quo Eneā peperat. An ga-
illud factum est indignante Menelao:
illud aut concedente Vulcano. Qui. n.
credo nō zelāt cōiuges suas: usqz adeo

ut eas et cum hōibz dignetur habere
omnes. Irridere fabulas fortassis exi-
stimoz: nec grauitur agere tāti pōderis
causam. Non ergo credamus si placet
Eneā esse Veneris filiū. Ecce concedo
si nec Romulus Martis. Si aut illud:
cur non et illud? An deos fas est hōibz
feminis: mares aut hōies deabus misce-
ri nefas. Dura uel potius nō credēda
conditio. quod ex iure Veneris in cō-
cubitu Marti licuit: hoc i iure suo ipsi
Veneri non licere. At utrunqz firmatū
est auctoritate rōana. Neqz. n. minus
credidit recentior Tular autā Venerē:
qz p̄rem antiquior Romulus Martē.

*De sentētia Varronis qua utile esse
dixit: ut hōies diis genitos mētiantur.*
Cap. 4.

Dixerit aliqs ita ne tu ista credis?
Ego vero ista nō credo. Nam et
uir doctissimus eozuz Varro falsa bec
esse q̄ris nō audenter neque fidenter:
pene tñ fatetur. Sz utile esse ciuitatibz
dicit: ut se uiri fortes etiā si falsū sit ex
diis genitos esse credāt. ut eo mō aius
humanus uelut diuine stirpis fiduciaz
gerens: res magnas aggrediendas pre-
sumat audaci? agat uehemētius: et ob
hoc ipleat ipsa securitate felicius. Que
Varronis sententia exp̄ssa ut potui me-
is uerbis cernis qd latū locum aperiat
falsitati. ubi itelligamus plura iā sacra
et quasi religiosa potuisse confingi: ubi
putata sūt ciuibz et de ipsis diis pdesse
mendacia.

*No pbari q diu adulteriū Paridis
punierint: qd i matre Romuli nō ultri
sunt.* Cap. 5.

Ed utrū potuerit Venus ex cōcu-
bitu Anchise Eneam parere: uel
Mars ex Aie concubitu filie Numitoris
Romulū gignere i medio reliquam?
Nā pene talis q̄stio etiā de scripturis
nris obozitur: qua q̄ritur utrū puari/
catores āgeli cū filiabz hōinz concubue-
runt.

LIBER. III.

runt: unde natis gigantibus idest nimirum grandibus ac fortibus viris tunc terra completa est. Proinde ad utrumque interis modo nostra disputatio referatur. Si eis vera sunt que apud illos de morte Enee et de patre Romuli lectitant: quomodo possunt diis adulteria displicere hominum: que in se ipsis concorditer ferunt. Si autem falsa sunt nec sic quidem possunt irasci veris adulteriis humanis: quod et falsis delectantur suis. Huc accedit: quoniam si illud de Marte non creditur: ut hoc quoque de Venere non credatur. Nullo diuini concubitus obtentu mortis Romuli causa defecit. Fuit autem sacerdos Iulia vestalis: et ideo diu magis in romanos sacrilegium illud flagitium: quam in troianos Paridis adulterium vindicare debuerunt. Nam et ipsi romani antiqui in stupro detectas vestales sacerdotes viuas et defodiebant. adulteras autem feminas quousque aliqua donatione nulla tamen morte plectebant. usque adeo grauius que putabant adyta quam humana cubilia vindicabant.

De parricidio Romuli quod diu non vindicarunt. Cap. 6.

Aliud aditio: quia si eo usque peccata hominum illis numeris displicerent: ut offensi Paridis facto desertam troiam ferro ignique domarent: magis eos contra romanos moueret Romuli frater occisus: quam contra troianos grecus maritus illusus. magis irritaret parricidium nascens quam regnantis adulterium ciuitatis. Nec ad causam quam nunc agimus interest: utrum hoc fieri Romulus iusserit: aut Romulus fecerit. quod multi impudentia negant: multi pudore dubitant: multi dolore dissimulant. Nec nos itaque in ea re diligentius regrenda per multorum scriptorum pensata testimonia demoremur. Romuli fratrem palam constat occisum: non ab hostibus: non ab alienis. Si autem perpetravit aut iperavit hoc Romulus

magis ipse fuit romanorum: quam Paris troianorum caput. Cur igitur troianis irarum deorum provocant ille aliene iugis raptor et eorum deorum tutelam romanis iuitant iste sui fratris extinctor. Si autem scelus a facto imperioque romuli alienum est: quoniam debuit utique iudicari: tota hoc illa ciuitas fecit: quod tota contempsit. et non iam fratres sed patres quod peius est occidit. uterque enim fuit conditor. ubi alter scelere ablatum et non permissus esse regnator. non est ut arbitror quod dicatur quid mali troia meruerit: ut eam diu deferret: quo posset extinguere: et quod boni roma ut ea diu inhabitarent quo posset augeri nisi quod uicti inde fugerunt: et se ad istos quos pariter deciperent contulerunt. Immo vero et illic manserunt: ad eos more suo decipiendos qui rursus easdem terras habitarent: et hic easdem artes fallacie sue magis etiam exercendo maioribus bonorum gloriantur.

De euerfione Ilii: quod dux a Marii Simbrina excidit. Cap. 7.

Oerte. n. civilibus iam bellis scatentibus: quod miserum commiserat Ilium: ut a Simbrina marianorum partium hominem pessimo enerteretur: multo ferocius atque crudelius quam olim a grecis. Nam tunc et multi inde fugerunt: et multi captiuati saltem in seruitute uixerunt. Porro autem Simbrina prius edictum proposuit ne cui parceretur. atque urbem totam cunctosque in ea homines incendio concremauit. Hoc meruit Ilium non a grecis quos sua irritauerat iniquitas: sed a romanis quos sua calamitate propagauerat: diis illis consibus ad hec repellenda nihil inuadentibus: siue quod uerum est nihil ualentibus. Numquid et tunc abscessere omnes adytis arisque relictis diu quibus illud oppidum steterat post antiquos grecorum ignes ruinasque reparatum. Si autem abscesserat causam regno. et oppidanorum quod est quanto inuenio meliorem: tanto deteriore

LIBER. III.

beoz. Illi. n. contra Symbiam portas clauferat: ut Sylle seruariet integram ciuitatē. hinc eos irat⁹ icendit: ut poti⁹ penitus extirp. Adhuc aut meliorum partiu ciuiliu Sylle dux fuit: adhuc armis re. p. recuperare moliebatur. hoz bonoz initio. nondū malos euentus habuit. Quid ergo melius ciues illius urbis facere potuerit: qd honestius: qd fidelius: qd romana parentela digni⁹: qz meliori cause romanoz ciuitatē seruare: et cōtra parricidā romane rei. p. portas claudere: At hoc eis in quātuz exitium uersum sit: attendāt defensores eoz. Deseruerūt dii adulteros: Illūqz flāmis grecoz reliquerunt: ut ex eis cineribus roma castior nasceretur. Cur et postea deseruerunt eandē ciuitatē romanis cognatā: n. rebellantē aduersus romam nobilem filiā: sz instionib⁹ ei⁹ partibus fidē cōstantissimā piissimāqz seruātem: eamqz delendā reliquerūt non grecorum uiris fortibus: sed uiro spiratissimo romanozū: Aut si displicebat diis cā partiu syllana: cui fuan tes urbē miserī portas clauferant: cur eidem Sylle tanta bona promittebant: et prenunciabāt. An et hinc agnoscuntur adulatores feliciū potius qz infeliciū defensores. Non ergo Ilium etiā tunc ab eis cum eaerteretur desertū est. Nā demones ad decipiendū semper uigilantissimi qd potuerūt fecerunt. Euer sis quippe et incensis omnibus cū oppido simulacris solū ad Minerue simulacrū sub tanta ruina templi illius. ut scribit Linus integrū stetit perhibetur. Nō ut uiceret patrii quoqz semper sub numine troia est: ad eoz laudē: sed ne diceretur Excessere omnes adytis arisqz relictis dii ad eoz defēsiōē. Illud. n. posse permissi sunt: nō unde pbarētur potētes: sz unī presentes cōuincerentur.

An debuerit diis iliadis roma omitti
Cap. 8.

His itaqz iliadis post troie ipsius documentū qua tādeqz prudentia Roma custodienda cōmissa est: Dixe rit qspiā iā eos romae habitare solitos: quādo expugnāte Fibria cecidit Iliuz. Unde ergo stetit ad Minerue simulacrū: Deinde si apud romam erant quando Symbria deleuit Iliū: fortasse apud illū erant qñ a gallis ipsa roma capta et incensa est. Sz ut sunt auditu acutissimi motuqz celerrimi: ad uocē anseris cito redierant: ut saltē capitōlinum collem q remāserat tuerentur. Ceterū ad alia defendenda feri⁹ sunt redire omōiti.

An illam pacem que sub Numa fuit deos pstitisse credendū sit. Cap. 9.

Petiam Numam Pompiliū suc cessorē Romuli adiunisse credūt ut toto regni sui tpe pacem haberet: et iam portas que bellis patere assolent clauderet: eo merito scilicet quia romanis multa sacra cōstituit. Illi uero hōi pro tanto ocio gratulādū fuit: si modo id rebus salubribus scisset impendere: et pnciosissia curiositate neglecta uerū denū uera pietate perquirere. Nunc autem non ei dii cōtulerunt illud ociū: sed eum minus fortasse decepissent: si ociosum minime reperissent. Quanto enim minus euz occupatū inuenerunt: tanto magis ipsi occupauerunt. Nam quid ille molitus sit: et quibus artibus tales deos sibi uel illi ciuitati cōsociare potuerit: Varro pdit. quod si domino placuerit suo diligentius disseret loco. Adodo autem quia de beneficiis eozū questio est: magnū beneficiū est pax. Sed dei ueri beneficium est. plerunqz etiā sicut sol: sicut pluuia uiteque alia subsidia super ingratos et nequā. Sz si hoc tam magnum bonū dii illi romae uel Pompilio cōtulerunt: cur imperio romāo per ipsa tempora laudabilia id nūquam postea prestiterūt. An uuliora

LIBER. III.

erāt sacra cū instituerentur: q̄s eoz in-
stituta celebrarentur: At q̄ tunc nōdūz
erāt: sed ut essent addebātur: postea ue-
ro iā erāt q̄ ut pdesent custodiebātur.
Quid ergo est q̄ illi. **liii.** uel ut alii
uolunt. xxxix. anni in tanta pace trās-
acti sunt regnante Numa: et postea sa-
cris institutis: oīs q̄ ipsis qui eisdem
sacris fuerāt inuitati iā p̄sidibus atque
tutorib⁹: nix tā multos annos ab urbe
cedita usq̄ ad Augustū annus p̄ magno
miraculo cōmemoratur ānus post pri-
mum bellūz punicu⁹: quo belli portas
romani claudere potuerunt:

**An optādū fuerit: ut tanta belloz ra-
bie romanū augetur iperū: cum eo
studio quo sub Numa actū est: et ge-
tum esse potuit et tutum. Cap. i o.**

Ad respōdēt q̄ nisi assiduū sibi q̄
otino succedentib⁹ bellis roma-
nū iperū tā lōge lateq̄ posset augeri:
et tā grādī gl̄a diffamari: idonea uero
causa ut magnū esset iperū cur esse de-
beret inquietum. Nōne in corporibus
hoīūz satius ē modicā staturā cū sani-
tate h̄re: q̄ ad molē aliquā giganteaz
perpetuis afflictionibus peruenire: nec
cū pueneris req̄scere: s̄ q̄to grādiori
b⁹ mēbris tāto maiorib⁹ agitari mal⁹.
Quid aut mali esset ac nō pot⁹ p̄mū
boni: si ea t̄pra perdurarent q̄ p̄strixit
Salustius: ubi ait. Igitur in initio re-
ges: nā in terris nomen iperū id p̄mū
fuit: diuersi pars ingeniūz: alii corpus
exercebāt: etiā tum uita hoīūz sine cu-
piditate agitabatur. Ina cuiq̄ satis pla-
cebant. An ut tā multū augetet iperū:
debut fieri q̄ Uirgili⁹ detestat dicēs
Deterior donec paulatī ac decolor etas
Et belli rabies et amor successit hūdi.
Sed plane pro tantis bellis susceptis et
gestis iusta defensio romanorū est: q̄
irruentibus sibi ip̄ortune inimicis resi-
stere cogebat. nō auaritia adipiscende

laudis hūane: s̄z necessitas tūc de salutis
et libertatis. Ita sit plane. Nam postq̄
res eoz sicut scribit ipse Salustius legi-
bus: morib⁹: agris aucta: satis p̄spera
satisq̄ pollens uidebat: sicuti pleraque
mortaliū habētur: inuidia ex opulētia
orta est. Igitur reges populiq̄ finitimi
bello eos tentare: pauci ex amicis auxi-
lio esse. Nā ceteri metu perculsi bonge
a periculis aberāt. At romani domi mi-
liticq̄ intenti: festinare: parare: alius
aliū hortari: hostibus obuiā ire. liber-
tatē: p̄iā: pazētesq̄ armis tegere. Post
ubi picula uirtute p̄pulerūt: sociis atq̄
aiciis auxilia portabāt: magisq̄ dādis
q̄ accipiendis b̄ficiis amicitias para-
bāt. Decēter hī artibus roma creuit.
Sed regnate Numa ut taz longa pax
esset: utrū irruerāt ip̄robi: bellaq̄ tēta-
bant: an nihil eoz fiebat ut posset pax
illa persistere. Si. n. bellis ē cū roma
laccēbatur: nec armis obuia ferebāt:
q̄bus modis agebatur ut nulla p̄u gna
superati: nullo martio ipetu territi se-
darentur inimici: his modis sepe age-
retur: ut sepe roma clausis iaz portis
pacata regnaret. Q̄ si in potestate nō
fuit: nō ergo roma pacē hūit q̄dū diū
eoz s̄z q̄dū hoīes finitimi circūq̄que
uoluerūt. q̄ etiaz nullo bello puocauerūt.
Nisi forte diū tales etiā id hōi nēdere
audebūt: quod alius hō uoluit. siue no-
luit. interest quidem iā uitio p̄prio ma-
las mentes quatenus sinantur isti de-
mones uel terrere uel excitare. S̄z si se-
per hoc possent: nec aliud secretiore ac
superiore potestate contra eoz conatū
sepe aliter ageretur: semper i potestate
haberēt paces bellicasq̄ victorias: que
semper fere per humanorū animorū
motus accidunt. quas tamen plerūq̄
contra eoz fieri uoluntatem non solūz
fabule multa mentientes: et uix ueri ali-
quid uel indicantes uel significantes:
sed etiā ipsa romana cōfiteretur hīstoria.

LIBER .III.

*De summo acro cumant Apollinis cuius
fletus e clade creditis grecoz quibz
opitulari no poterat idicare. Cap. i f.*

Neqz. n. aliunde Apollo ille cumanus cu aduersus acheos regesqz Aristonicu a roanis bellaret: qtriduo fleuisse nunciat est. Quo pdigio au spices triti cu id simulacrum in mare putauissent esse pueniedu cumani senes intercesserit atqz rettulerit tale pdigium et Anthioci et psidis bello i eode appa ruisse signmto. Et quia roanis felicit puenisset: ex senatuscōsulto eidē Apol lini sua dona esse missa testati st. Tūc nero pitiores acciti aruspices respōde rūt: simulacri Apollinis fletu ideo pro speru esse roanis: quoniā cumana co lōia greca esset: suisqz tarris nū accit esset. i. ipsi grece luctu et clade Apollī nē significasse plorātem. Deinde mo x regē Aristonicu uictum et captum esse nunciatur ē. quem uinci utiqz Apollo nolebat et dolebat. et hoc sui lapidēs et lachrymīs idicabat. Quā n usqz quaqz incōgrue quīs fabulosis tū ueritatis filibus mores demonuz describuntur carmibus poetaz. Nā Amillā Dia na uoluit apud Virgiliū: et Pallantez morituum Hercules fleuit. Hic for tassit et Numa Popili pace abundās sed quo donāte nesciens nec requirēs: cum cogitaret ociosus: quibus nā dīs tuendā romanā salutē regnumqz cō mitteret. nec ueruz illuz atqz oipotēre summum deum curare opinaretur ista terrena atqz recoleret troianos deos quos Eneas aduexerat: neqz troianuz neqz lauiniense ab ipso Enea cōdituz regnum diu conseruare potuisse: alios puidēdos existimauit. quos illis pri oribus siue qui cuz Romulo iā romā trāsierant: siue quandoqz Alba euer sa fuerant transiuri: uel tanqz fugitiuis custodes adhiberet: uel tanqz ualidis adiutores.

*Quātos sibi deos roani pter ista
tione Nume adiecerint: quoqz eos nu merositas nihil iunxit. Cap. i 2.*

Nec his sacris tū roma dignata est esse cōtenta: que tā mltā illic Populus cōstituerat. Nā ipsi sūmū templum nōdum habebat Iouis. Rex quippe Tarquinius ibi capitolium fa bucauit. Esculapius aut ab epidauro abiit romā: ut peritissimus medicus in urbe nobilissima artē glōsus exer ceret. Mater aut deoz nescio un nata penestinu mōtez infedit. Indignū. n. erat ut cuz eius filius iā colli capitolī no psideret: adhuc ipsa i loco ignobili lauraret. Que tū si oium deoz mater est: nō secuta est soluz Romā quosdā filios suos: neqz et alios pcessit et secu tuos. Apior sane si ipsa peperit Ty nocephalum: qui lōge postea uenit ex egypto. Utrum etiā dea Febuis ex illa nata sit: uiderit Esculapi pnepos ei? Sed undecunqz nata sit: nō opinor au debunt eā ignobilē dicere diu pegrini deā cinez romanā. Sub hoc tot deoz psidio quos numerare quis pōt: idige nas et alienigenas: celestes: terrestres: ifernos: marinos: fōranos: flumiales: et ut Varro dicit certos atqz incertos: in oibusqz generibus deoz sicut i aia libus mares et feminas. Sub hoc ergo tot deoz psidio cōstituta roma: non tam magnis et horēdis cladibus qles ex mltis paucas cōmemorabo agitari affligiqz debuit. Nimis. n. multos de os grandi fumo suo tanqz signo dato ad tuitionē greg auerat: quibz tēpla: altaria: sacrificia sacerdotes istituēdo atqz pbendo: summū uero deū cui uni becrite debent offenderet. Et felicioz qdē cū paucioribz uiuit. Sz qsto ma ior scā ē sicut nautis: nautas tāto ples adhibendos putauit. credo desperans pauciores illos sub quibz in pparatoe peioris uite meli uiuereat: nō sufficere

ad opuladū grāditi sue. **P**rimo. n. sub ipsīs regib⁹ excepto Numa pō- pilio de quo iā supra locut⁹ sum: q̄tū maluz discordiosi certaminis fuit: qd̄ fratrem Romulū cōegit occidi.

¶ Quo iure: quo federe romani opti- nuerunt prima coniugia. **Lap. i 3.**

Quomodo nec Iuno que cū Ioue suo iā fouebat roanos rez dñs gente q̄ togatā: nec Venus ipsa enea- das suos potuit adiuvare: ut bono ⁊ equo more iungia mereretur: cladesq̄ tanta irruit hui⁹ iopie: ut ea dolo rape- rēt: moxq̄ pellerentur pugnare cum soceris: ⁊ mife femine nodū ex iūria maritis cōciliāte: iā parentū sanguine dotaretur. At. n. uicē i hac officiatōe roani uicinos suos. Quātis ⁊ q̄mul- tis utrinque uulneribus ac funeribus tā p̄p̄inquoꝝ q̄ ⁊ cōfiniū iste uictorie stiterit: p̄pter unum Cesarē socerū ⁊ unū generum ei⁹ Pōpeiū: iā mortua Cesaris filia uxorē Pōpeiū: quanto et q̄ iusto doloris instinctu. Lucan⁹ excla- mat. Bella p̄ emathios plus q̄ ciuilia cāpos: Iusq̄ datū sceleri canimus. Vi- cerūt ergo romani ut strage soceroꝝ manib⁹ cruentis ab eoz filiab⁹ āple x⁹ miserabiles extorquerēt: nec ille aude- rent flere patres occisos: ne offenderēt uictores maritos: que adhuc illis pu- gnātibus pro quibus facerent uota. ne sciebant. Talibus nuptiis populū ro- manū nō Venus sed Bellona dotaui- aut fortassis Alecto illa inferna furia iā eis fauēte Iunone plus in illos hūit licēte: q̄ cū eius p̄cibus cōtra Eneā fuerat excitata. Andromacha felicius captiuata est: q̄ illa iungia rōana nu- pserit: licet seruiles tñ post ei⁹ āple xus nullum troianoꝝ Pyrrh⁹ occidit. Ro- mani at soceros interficiebāt in plūs: quoꝝ iā filias āple xabāt i thalamis. Illa uictori subdita dolere tantū suoꝝ

mortē potuit nō timere. ille sociate bel- lātibus: parentū suoꝝ mores pcedēti- bus uiris timebāt: redeūtib⁹ dolebāt: nec timorē hñtes nec dolorē. Nā p̄p̄- iteritū ciuiū: p̄p̄inquoꝝ: fratrum: parentum: aut pie cruciabantur: aut cri- deliter letabantur uictoriis maritorū. Huc accedebat q̄ ut s̄ alterna belloꝝ alique parentum ferro amiserit uiros: alieq̄ utroꝝq̄ ferro ⁊ parentes ⁊ ui- ros. Neque. n. ⁊ apud roanos parua fuerunt illa discrimina. Si quidem ad obsidionē quoq̄ p̄uentū ē ciuitatis: clausisq̄ portis se tuebantur. Quibus dolo apertis admissisq̄ hostib⁹ intra- menia: i ipso foro scelerata ⁊ nimis a- trox iter generos socerosq̄ pugna cō- missa ē: ⁊ raptos illi et superabatur: ⁊ crebro fugientes intra domos suas. ⁊ grau⁹ fedabāt p̄stinas q̄uis ⁊ ipas pudendas lugendasq̄ uictorias. Hic eū Romulus de suoꝝ iā uirtute des- perās: Iouez rogauit ut starent: atque ille hac occasione nomen Statoris in- uenit. Nec finis esset tāti mali nisi ra- pte ille laceratis crinibus emicarent: ⁊ prouolute parentibus irā eoz iustissi- mā non armis uicticibus sed supplici pietate sedarent. Deinde Tituz Atiū regem Sabinorum socium regni Ro- mulus ferre compulsus est: germani cōsortis impatiens. sed quando ⁊ istū diu toleraret: qui fr̄ez geminumq̄ nō pertulit. Unde ⁊ ipso interfecto ut ma- ior deus esset: regnum solus optinuit. Que sunt ista iura nuptiaꝝ: que irri- tamenta belloꝝ: que federa germa- nitatis: affinitatis: societatis: diuinita- tis: Que postremo sub tot diis tutori- bus iura ciuitatis: Uides quanta hinc dici ⁊ q̄ multa possent: nisi que super- sunt nra curaret intentio: ⁊ fmo i alia festinaret.

¶ De impietate belli qd̄ albanis Rōanū itulerunt: ⁊ de dñandi libimide adeptā uictoria. **Lap. i 4.**

Quid deinde post Numā sub aliis regibus: Quanto malo nō soluz suo sed etiam romanorum in bellum albanū prouocati sunt: Quia uidelicet pax Nume tam longa uiluerat: q̄s crebre strages romāni albanique fuerunt exercitus: et utriusq; om̄io ciuitatis. Alba nāq; illa quā filius Enee creauit Ascanius: rome mater propior ipsa q̄s troia a Iulio Hostilio rege puocata afflixit. Cōfligens at̄ et afflicta ē et afflixi: donec multorum tederet pari defectione certaminum. Tunc euentū belli de tergeminis hinc atq; inde fratrib⁹ placuit expiri: a rōanis tres Horatii: ab albanis aut̄ tres Lurii: p̄cesse: a curiatis trib⁹ duo Horatii: ab uno aut̄ Horatio tres Lurii superati et extincti sunt. Ita roma extitit uictrix ea clade et̄ i certamine extremo: ut de sex uinis unus rediret domū. Cui damnu in utriusq; Cui luct⁹: nisi Enee stirpi: nisi Ascanii posteris: nisi pli Jeneris: nisi neponib⁹ Iouis: Nā et hoc plus q̄s ciuile bellū fuit: quando filia ciuitas cum ciuitate matre pugnauit. Accessit aliud huic tergeminoꝝ pugne ultime atrox atq; horrendum malū. Nam ut erant ambo populi prius amici: uicini q̄ppe atq; cognati uni curiatioꝝ despo lata fuerat Horatioꝝ soror. hec postea q̄s spōsi spolia in uictore s̄re cōspexit: ab eodē fratre quoniā fletu occisa est. Humanior hui⁹ unius seie q̄s uniuersi populi romani mihi uidetur fuisse affect⁹. Na quē uirū iā fide media retinebat: aut forte et̄ ipsum s̄rem dolens qui eum occiderat: cui sororem promiserat puto q̄ nō culpabiliter fletuerit. Unde enim apud Virgiliū pius Aneas laudabiliter docet hostem etiam sua perēptum manu. Unde Marcellus siracusanam ciuitateꝝ recolens: ei⁹ paulo an̄ culmen et gl̄iam sub man⁹ suas subito cōcidisse: cōem cogitans conditionem flecto miseratus est. Queso ab hūano

impetremus affectu: ut femina spōsum suum a s̄re suo perēptum sine crimine fletuerit: si uiri hostes a se uictos etiam euz laude fletuerunt. Ergo spōso a s̄re illatā mortem q̄n femina illa flebat: tūc se cōtra matrem ciuitateꝝ tanta strage bellasse: et tāta hinc et̄ inde cognati cruoris effusione uicisse gaudebat roma. Quid mihi obtenditur nomen laudis nomenq; uictorie: Remotis obstaculis isane opionis: facinora nuda cernant: nuda pensent: nuda iudicentur. Causa dicatur Albe sicut troie adulteriū dicebatur. nulla talis: nulla similis iuenit. Tantu ut desides moueret Iulus in arma uiros: et iam desueta triumphis agmina. Illo itaq; uitio tantum scelus p̄petratū ē socialis belli atq; cognati. Quō uitiū Salusti⁹ magnū trāseunter attingit. Cū. n. laudas breuiter at̄quiora commemorasset tēpora: q̄n uita homiū sine cupiditate agitabatur: et sua cuiq; satis placebant. Postea uero inquit q̄s in Asia Tyrus: i grecia lacedemonii et̄ atheniēses cepere urbes atq; nationes subigere: libidinem dominādī causam belli habere: maximam gloriā i magno imperio putare: et cetera que ipse instituerat dicere. Mihi hucusq; satis sit eius uerba posuisse. Libido ista dominandi magnis malis agitatur et̄ sterit gen⁹ humanū. hac libidine roma tūc uicta albam se uicisse triumphabat: et sui sceleris laudes gloriā nominabat. quoniā laudatur inquit scriptura n̄ra peccator i desideris aīe sue: et qui iniquit gerit b̄ndicitur. Fallacia igit̄ tegmina et̄ deceptorie dealbatōes auferat a reb⁹ ut sincero inspicatur examine. Nemo mihi dicat: magnus ille atq; ille: quia cū illo et̄ illo pugnauit et̄ uicit. Pugnat etiam gladiatores: uincunt et̄ ipsi: habet p̄mia laudis et̄ illa crudelitas. Sed puto esse satius cuiuslibet iertie penas luere: q̄s illoꝝ armoꝝ gloriā querere. et tū si in arenā procederēt pugnatū

iter se gladiatores: quorum alii esset filii
alter pater esset: tale spectaculum quis
ferret: quis non auferret? Quo ergo
gloriosum alterius matris alterius filie ci-
uitatis inter se armorum potuit esse certa-
men? An ideo diuersum fuit quod arena
ulla non fuit: et latiores campi non duorum
gladiatorum: sed in duobus populis multorum
funeribus implebantur: nec amphitheatro
cangebatur illa certamina: sed uniuerso
orbi et tunc uiuis et posteris quousque
ista fama porrigitur ipsius spectaculum
prebeatur. An tamen patiebatur studium sui
dum illi preides imperii roani et talia certa-
minum tamque theatri spectatores: donec
Horatioz soror propter Curiatos tres
preptos ipsa tertia ex altera parte ferro
duobus fratribus adderetur: ne mi-
nus haberet mortium etiam roma quam uicerat.
Deinde ad fructum uictorie Alba sub-
uersa est. Ubi post Numum quod greci
euerterunt: et post Lavinium ubi rex La-
tinus? Eneam regem peregrinum atque fugitiuum
constituerat: tertio loco habitauerat nu-
mina illa troiana. Sed morte suo etiam
idei iam fortasse migrauerant: ideo deleta
est. Discesserant uidelicet omnes adytis
aristisque relictis diis: quibus imperium illud
steterat. Discesserant sane ecce iam tunc:
ut eis quarto roma prouidentissime cre-
deretur. Displacuerat. nam et Alba ubi
Amulius exprobrato fere et roma placuerat:
ubi Romulus occiso fere regnauerat.
Sed ante quam Alba dirueretur transfusus
est inquit populus eius in romam: ut
ex utraque una ciuitas fieret. Esto ita
factus sit: urbs tamen illa Ascanii regnum
et tertius domicilium troianorum deorum:
ab urbe filia mater euerfa est. Et ut belli
reliquie duobus populis unum faceret
misabile coagulum: multus annus fusus
utriusque sanguis fuit. Quid iam sigilla-
tim dicam sub ceteris regibus totiens
eadem bella renouata: que uictoriis fini-
ta uidebantur: et tantis stragibus iterum atque
iterum confecta: iterum iterumque post sed

et pace inter generos et soceros et eorum
stirpem posterorumque repetita: Non paruum
indicius calamitatis huius fuit: quod pos-
tas belli nullus clausit illorum.

/Qualis romanoz regum uita atque
exitus fuerit. Cap. iij.

Nullus ergo illorum sub tot diis
prefidibus in pace regnauit. ipsoz
antez regum qui exierunt fuerunt. De Ro-
mulo uiderit aduulatio fabulosa quam phi-
betur receptus in celum. Uiderit quidam
scriptores eorum qui cum propter fero-
citatez a senatu disceptus esse dixissent:
subornatumque nescio quem Iulius Pro-
culum: qui cum sibi apparuisse diceret:
eumque per se populo mactasse romano: ut
iter numina coheretur: eorum modo popu-
lum qui contra senatum intumescere ce-
perat repressum atque sedatum. Acciderat
eum et solis defectio: quam certa ratione
sui cursus effecta imperita nesciens multum
do meritis Romuli tribuebat. Quasi
uero si luctus ille solis fuisset: magis
ideo credi deberet occisus: ipsumque scelus
auersioe etiam diurni luminis indicatum.
Sicut re uera factum est cum dominus
crucifixus esset crudelitate atque impie-
tate iudeorum. Quam solis obscuratorem
non ex canonico siderum cursu acci-
disse: satis ostendit quod tunc erat pascha
iudeorum. Nam plena luna pasche solenni-
tas agitur. Reglaris autem solis defectio
non nisi lune fine contingit. Satis et Ci-
cero illam iter deos Romuli receptorem
putatam magis significat esse quam factam:
quando et laudans eum in libris de re
publica Scipionisque sermone. tantum
est inquit secutus: ut cum subito sole
obscurato non comparuisset: deorum in
numero collocatus putaretur. quam
opinionem nemo unquam mortalis assequi
potuit sic eximia uirtutis gloria. Quod
autem dicit eum subito non comparuisse
se: profecto ibi intelligitur aut uolentia

LIBER. III.

tempestatis aut cedis facinorosisq; secretū.
Nam ut alii scriptores eorum defectū
 solis addunt etiaz subitā tempestates.
 que profecto aut occasionem sceleri pre-
 bant: aut **Nomulus** ipsa consūpsit. **De**
Tullo quippe etiaz **Hostilio** q; tertius
 a **Romulo** rex fuit: qui et ipse fulmine
 assumptus est dicit in eisdem libris
 idem **Vicero** propterea et istum nō cre-
 ditum inter deos receptum tali morte:
 qā fortasse quod erat in **Romulo** pro-
 batum idest per suum: **romani** vulga-
 re nō uoluerunt: idest uilificare: si hoc et
 alteri facile tribueretur. **Dicit** et apte
 in inuectiuis. **Ilum** qui hanc urbē cō-
 didit **Romulum** ad deos immortales
 beniuolentia fama q; sustulimus. ut nō
 uere factum: sed ppter merita uirtutis
 eius beniuolentia iactatū diffamatūq;
 monstraret. **In** **horatio** uero dialogo
 euz de solis canonicis defectionibus lo-
 queretur: ut easde inquit tenebras effi-
 ciat quas effecit in iteru **Romuli**: qui
 in obscuratōe solis est effectus. **Certe**
 hic timuit minime interitum hominis
 dicit: qā disputator magis q; laudator
 fuit. **Ceteri** autem reges populi **romani**
 excepto **Numa** **Papilio** et **Anco** **mar-**
 tio q; morbo interierunt: q; horrendos
 exitus habuerunt. **Tullus** ut dixi **Ho-**
 stilius uictor et euerfor **Albe** cum tota
 domo sua fulmine crematus est. **Pri-**
 scus **Tarquinius** per sui decessoris fili-
 os interceptus est. **Seruius** **Tullus** ge-
 neri sui **Tarquini** **Superbi** qui ei
 successit i regnū nefario scelere occisus
 ē. **Nec** discessere adytis arisq; relictis
 dii: tanto in optimū illius populi regē
 parricidio perpetrato: quos dicunt ut
 hoc misere troie faceret: eāq; grecis di-
 ruendam: exurendāque relinquerent:
 adulterio **Paridis** fuisse cōmotos. **Sz**
 isuper interfecto a se socero **Tarquinius**
 ipe successit. **Hūc** dii illi nefariū parri-
 cidā soceri interfectōe regnārē isup mol-
 tis bellis uictoriisq; triumphante: et de

belloz manubiis capitoliū fabricātes:
 nō abscedētes sz pntes manētesq; uide-
 derūt: et regē suū **Iouē** in illo altissimo
 tēplo hoc est i opere parricide sibi pfi-
 dere atque regnare ppepsi sunt. **Neque**
 .n. adhuc inocens capitoliū struxit: et
 postea malis meritis urbe pulsus ē. sz
 ipm regnū in quo capitoliū fabricaret
 imanissimi sceleris ppetratōe peruēnit.
Qd uero eū **rōani** regno postea depu-
 leūt: ac seclusef membris ciuitatis: nō
 ipius de **Lucretie** stupro sz filii peccatū
 fuit. illo nō solū nesciente: sed et absere
 omisū. **Ardea** ciuitatē tunc oppugna-
 bat: et pro poplo **rōano** bellū gerebat.
Nescimus qd faceret: si ad ei? notitiā
 flagitiū filij deferretur. **Et** tū iexplora-
 to ei? iudicio et iexplto: ei populus ade-
 mit iperū. et recepto exercitu a quo de-
 feri iussus est: clausis deinde portis non
 sunt passi intrare redeūtes. **At** ille post
 bella granissima qbus eosde **romanos**
 excitatis finitūis attriuit: postea q; de-
 sertus ab eis quoz fidebat auxilio re-
 gnū recipe n̄ ualuit: in oppido tusculo
 rome uicio. **xiiii.** ut fertur ānos puatā
 uitā getus hūit: et cū uxōr cōsenuit: opta-
 bilioze fortassis exitu: q; socer ei? gene-
 ri sui facinoze nec ignorāte filia phibet
 extinctus. **Nec** tū istū **Tarquiniū** **rōani**
 crudelē aut sceleratū: sz superbū appel-
 lauerunt. fortassis regios eius fastus:
 alia supbia non ferentes. **Nam** scelus
 occisi ab eo soceri optimi regis sui ul-
 que adeo contēpsit: ut eū regē suū fa-
 cerent. ubi miroz si nō scelere granioze
 mercedē tantā tanto sceleri reddiderē:
 nec discessere adytis arisq; relictis dij.
Nisi forte qspia sic defēdat istos deos:
 ut dicat eos tōo mālisse rome: quo pos-
 sent **rōanos** magis punire suppliciis:
 q; bñficiis adiunare: seducētes eos na-
 nis uictoris: et bellis granissimis cōte-
 rētes. **Hec** fuit **rōanoz** uita sub regib?
 laudabili tempore illius rei. p. usq; ad
 expulsione **Tarquii** **Superbi** p ducētos

ferme et quadraginta et tres annos: cum ille omnes uictorie tam multo sanguine et tantis ephe calamitatibus: uix illud imperium intra. xx. ab urbe miliaria uolatauerint. Quam spaciū absit ut saltē aliqui getule ciuitatis nūc exilione apparemus.

De primis apud romanos consilibus: quorum alter alterum prius pepulit: moxque romae post atrocissima parricidia a uulnērato iterum hoste uulnerat. Ca. ix.

Nunc tēpū adiciamus et tēpū illud quousque uicē ille Salustius equo et modesto iure agitatur: dum metus a Tarquinio et graue bellū cum ethuria positum est. Quādiū. n. ethurici Tarquinio reducere in regnū conātū opulati sunt: graui bello roma cōcussa est. Ideo uicē equo et modesto iure gestā reg. p. metu pēnente: nō pēuadente iustitia. in quo grauissimo tēpore quā fūestus ille annus fuit: quo primi consules creati sunt expulsa regia potestate. annū quippe sūū non cōpleuerunt. Nā Iunius Brutus exhonozatū eiecit urbe collegā Lucium Tarquinium Collatinum. Deinde mox ille in bello cecidit mutuis cum hoste uulneribus. occisus a se ipso pēnit filijs suis et uxoris sue fratribus: quod eos pro restituendo Tarquinio iurasse cognouerant. Quod factus Virgilius postquam laudabiliter cōmemorauit: cōtinuo clementer exhorruit. Aug. n. dixisset nā totusq; pater noua bella mouentes Ad penā pulchra pro libertate uocauit. mox deinde exclamauit et ait. Infelix utriusq; ferent ea facta minores. Quolibet igit ea facta posteri ferāt. i. preferāt et excolant. quod filios occidit infelix ē. Et tanquam ad cōsolandū infelicē subiunxit. Uicē amor patrie: laudusq; imēsa cupido. Nōne in hoc Bruto quod et filios occidit: et a se percusso hoste et filio Tarquinium et mutuo percussus superuivere nō potuit: eiūq; potius ipse Tarquinius supuixit:

Collatini college uidet innocentia uideri: quod bonus ciuis ob hoc targinio pēso passus ē quod tyrānū ipse Tarquinus. Nā et ideo Brutus cōsanguineus Tarquinii fuisse phibetur: sed Collatinū uidelicet similitudo nōis pēssit. quia et Tarquinus uocabatur. Mutare ergo nomen non patriā cogeret. postremo si in ei noie hoc uocabulū minus esset: Lucius Collatinus tantūmodo noceret. Sed ideo nō amisit quod sine ullo uirumēto posset amittere: ut et honore primus cōsul: et ciuitate bonus ciuis: carere inberetur. Etia ne ista est gloria Iunij Bruti: de testada iniquitas et nihilo utilis rei. p. Et etiā ne ad hanc perpetrandā uicē amor patrie laudusq; imēsa cupido: Iā expulso utique Tarquinio tyrāno: cōsul cum Bruto creatus est marit. Lucretie Lucius Tarquinius Collatinus quē iuste populus mores in ciue nō nomen attēdit: quā iniuste Brutus collegā primē ac noue illius potestatis: quē posset si hoc offēdebatur noie tantus priuare: et patriā priuauit et honore. Hec mala sacra sunt: hec aduersa acciderunt: quā in illa re. p. equo et modesto iure agitatur est: Lucretius quoque in locū Bruti fuerat subrogatus: morbo ante quā idē annus terminaret absumptus est. Ita Publius Valerius qui successerat Collatino et Marcus Porcius qui pro defuncto Lucretio suffectus fuerat: annus illius funereus atq; tartareus: quod cōsules quique habuit cōpleuerūt. Quo anno ipsi cōsultus nouus honore ac potestate auspiciata est rōana res. p. Tunc itaq; diminuto paululus metu nō quia bella cōgenerant: sed quia nō graui pōdere urgebāt.

Post initia consularis imperij quibus malis uexata fuerit rōana res. p. diis nō opitulātib; quos colebāt. Cap. ix.

Inito scilicet tēpore quo equo et modesto iure agitatur est: secuta sunt

LIBER. III.

que idē Salusti⁹ breuiter sic explicat. Deinde fuili iperio p̄res plebē exerce-
re: de nita atq; tergo regio more cōsu-
lere: agro pellere: et ceteris exptib⁹ soli
iperio agere. Quibus agitata seuitiis
et maxime fenore oppressa plebs: cum
assiduīs bellis tributuz et militia simul
toleraret: armata montez sacrum atq;
anētinz infedit. Tūq; tribanosplebis
et alia sibi iura parauit. discordiaruz et
certaminis utriusq; finis fuit secunduz
bellū punicuz. Quid itaq; ego tantas
moras nel scribens patiari nel lecturis
asserā. Quā misera fuit illa res. p. tam
lōga etate per tot ānos usq; ad secūdū
bellū punicū: bellis forissecis ingetare
non desistentibus: et intus discordiis se-
ditionibusq; ciuilibus: a Salustio bre-
uiter intima tū est. Proinde victorie ille
non solida beatorum gaudia fuerant:
sed inania solatia miseroruz: et ad alia
atque alia terribilia male subeūda ille
cebroza incitamenta minie getoz. Nec
nobis quia hec dicimus boni romani
pudētēsq; succēseāt: q̄q; de hac re nec
pauendi sunt nec monēdi: q̄n eos minie
succensuros esse certissimū est. Neque
n. grauius nel grauiora dicim⁹ ancto-
rib⁹ eoz: et stilo et ocio multū ipares.
Quibus tū ediscēdis et ipi elaboraneēt
et filios suos elaborare cōpellunt. Qui
antez succensent: quando me ferrent si
ego dicerem quod Salustius ait: pluri
me turbe seditiones et ad posterū bella
ciuilia orta sūt: vū pauci potentes quoq;
in gratiam plerique concesserant sub
honesto patrū aut plebis noīe domina-
tiones affectabant: boniq; et mali cines
appellati non ob merita in rē. p. icesse-
rant omnibus pariter corruptis: s; uti
quisque locupletissimus et iniuria uali-
dior: quia presentia defēdebat p bono
ducebat. Porro si illi scriptores historie
ad honestā libertatē ptinere arbitrati
sunt mala ciuitatis ppe non tacere quā
multis locis magno precomio laudare

compulsi sunt. cum aliam ueriorē quo-
cues eterni legendi sunt non haberēt:
quid nos facere conuenit: quoruz spes
quanto in deo melior et certior: tanto
maior debet ēē libertas: cū mala p̄ntia
Christo nro imputant: ut infirmiores
imperitioresq; mentes alienētur ab ea
ciuitate: in qua sola iugiter feliciterque
uiuendum est. Nec in deos eoz horri-
biliora nos dicimus q̄ eoz iudē ancto-
res quos legunt et predicāt: quūquidem
et ex ipsis que diceremus accepimus: et
nullo modo dicere nel talia nel cuncta
sufficimus. Ubi erāt ergo illi dii qui
propter exiguas fallacemq; hui⁹ mūdi
felicitatem colendi existimantur: cum
roani qbus se colendos mendacissima
astutia uendicabat tantis calamitatib⁹
nexarent. Ubi erāt q̄n Valerius cōsul
et ab exalibus et seruis incensum capi-
tolium cum defensaret occisus est: faci-
liusque ipse prodesse potuit edi Iouis q̄
illi turba tot nūminū euz suo maximo
atq; optio rege cui⁹ tēplū liberauērat
subuenire. Ubi erāt quādo uentissimis
fatigata ciuitas seditionuz malis: cum
legatos athenas missos ad leges muta-
ādas paululū quēta operiretur: graui
fame pestilētiaq; uastata est. Ubi erāt
quando rursus populus cum fame la-
boraret prefectū anone primū creauit:
atque illa fame inualecente Spurius
Emilius q̄ esuriētī multitudini frumē-
ta largit⁹ est regni affectati crimen in-
currit: et eiusdē p̄fecti instātia p dictato-
rem Luciū Quintū etate decrepitem:
a Quinto Seruilio magistro equitum
cum maximo et periculosissimo tumultu
ciuitatis occisus est. Ubi erāt quando
pestilentia maxima exorta diis inutili-
bus populus diu multumque fatigat⁹
noua lectisternia quod nunquā antea
fecerat exhibenda arbitratus est. lecti
aut sternebantur in honore deoz: uide
hoc sacrū nel potius sacrilegiū nomen
accepit. Ubi erāt q̄n per decē cōtinuos

annos male pugnando crebras et magnas clades apud uenos exercebat. Romanus acceperat: nisi per Furium Camillum tandem subueniretur: quæ postea ciuitas ingrata damnauit. Ubi erant quoniam galli romam ceperunt: spoliauerunt: incenderunt: cedibus impleuerunt. Ubi erant cum illa insignis pestilentia tam ingentem stragem dedit. quæ et ille Furius Camillus extitit: qui res publicas ingratis et a nequitibus ante defendit: et de gallis postea iudicauit. Inde in hac pestilentia scenicos ludos aliam nonam pestem non corporibus romanoz: sed quod est multo perniciosius moribus intulerunt. Ubi erat quando alia pestilentia grauis de uenenis matronarum exorta credita est: quarum supra fidem multarum atque nobilium mores deperbescunt sunt omni pestilentia grauioribus: uel quoniam in caudinas furculas a sanibus obsessi: ambo cum exercitu consules sedes cum eis sedum facere coacti sunt: ita ut equitibus romanis sexcentis obsidibus datis: ceteri amissis armis aliisque spoliati priuatique tegminibus: sub iugum hostium cum uestimentis singuli mitterent. Ubi quando graui pestilentia ceteris laborantibus multi etiam in exercitu ictu fulminis perierant. Uel quando itidem alia intolerabili pestilentia Esculapium ab Epidaurio quasi medicum deum roma ad uocare atque cohibere compulsa est: quoniam nam regem omnium Iouem qui iamdiu in capitolio sedebat: multa stupra quibus adolescens uacauerat non permiserant fortasse discere medicinam: uel cum conspirantibus uno tempore hostibus: lucanis: brutis: sanibus: etruscis et senonibus gallis primo ab eis legati perempti sunt. Deinde cum prope opprimitis exercitus septem tribunis cum illo pereuntibus: et militum tredecim milibus. uel quando post grandes et longas romæ seditiones quibus ad ultimum plebs in ianiculorum hostili direptione secesserat. cuius mali tam dira calamitas erat: ut eius rei causa quod in

extremis periculis fieri solebat et victor crearetur. Montem si quis plebe reuocata in eodem magistratu expiaret. quod nulli dictatori ante contigerat. et quid illis diis iam presente Esculapio grauius crimen fuit. Tunc uero tam multa bella ubique crebuerunt: ut inopia militum plearii illi qui eo quod proli gignende uacabant ob egestatem militare non ualentes hoc nomen acceperant: militum conscriberentur. Accitus est a tarentinis Pyrrhus rex grecie tunc ingenti gloria celebratus: romanoz hostis effectus est. Cui sane de rebus futuro euentu consulenti: satis urbane Apollo sic ambiguum oraculum edidit: ut e duobus quicquid accidisset ipse diuinus haberetur. Ait enim: dico te Pyrrhe uincere posse romanos: atque ita siue Pyrrhus a romanis siue romani a Pyrrho uincerentur: securus fatidicus utriuslibet expectaret euentum. Que tunc et quæ horreda utriusque exercitus clades: in qua tamē superior Pyrrhus extitit: ut iam posset Apollinem pro suo intellectu predicare diuinum: nisi proxime alio prelio romani abscederent superiores. Atque in tanta strage bellorum etiam pestilentia grauis exorta est mulierum. Namque quæ maturos partus ederent granide moriebantur. Ubi se credo Esculapius excusabat: quod archiatrum se non obstetricem profitebatur. Pecudes quoque similiter iterabant: ita ut iam defecturum genus animalium crederetur. Quid hiems illa commemorabilis tam incredibili immanitate seniens: ut niuibus horrenda altitudine etiam in foro per dies. xl. manentibus: tyberis quoque glacie duraretur. Si non tribus accidisset: que isti et quanta dixissent. Quid illa itidem ingens pestilentia quæ diu sequebatur: quæ multos peremit. Que cum in annum alium multo grauius tenderetur: frustra puer Esculapio aditum est ad libros sibyllinos. In quo genere oraculorum sicut Licero in libris de diuinatione commemorat magis

LIBER. III.

interpretibus ut possunt siue nolunt dubia coniectantibus credi solet. Tunc ergo dictum est eā esse cām pestilentie: q̄ plurimas edes sacras multi occupatas priuatim tenerent. sic iterimi a magno iperitie uel desidie crimine *Esculapi?* liberatus est. Unde aut a multis edes ille fuerāt occupate nemine phibēte: nisi q̄a tante numinū turbe diu frustra fuerat supplicatū: atq; ita paulatim loca deserebātur a cultoribus: ut tanq̄ uacua sine ullius offensione possent humanis saltem usibus uendicari. Nāq; tunc uelut ad sedandā pestilentia diligenter repetita fuerūt atque reparata: nisi postea eodē modo neglecta atque usurpata latitarent: non utique magne iperitie *Uarrōis* tribueretur q̄ scribēs de edibus sacris tā multa ignorata cōmemorat. Sed tūc interim elegans nō pestilentie depulsio: sed deorū excusatio procurata est.

Quāte clades rōanos sub bellis punicis truerint: frustra deorū presidiis expetiitis. Cap. i 8.

Iam uero punicis bellis cuq; inter utrunq; imperiū uictoria diu anceps atque incerta penderet: populoq; uo p̄ualidi ipetus in alterutrū fortissimos et opulentissimos agerent: q̄o munitiora regna cōtrita sunt: q̄ urbes ample nobilesq; delecte: quot afflicte: quot perditę ciuitates: q̄ longe lateq; tot regiones terreq; uastate s̄: quotiē nicti hinc atq; inde uictores. qd̄ hoiūz consumptū est uel pugnantiū militūz: uel ab armis uacantiū populoz: quāta uis naniū marinis et plūis oppressa: et diuersaz tēpestare uarietate submersa ē: si enarrare uel cōmemorare conemur: nihil aliud q̄ scriptores et nos erim⁹ historie. Tūc magno metu perturbata romana ciuitas ad remedia uana et ridenda currebat. Instaurati sūt ex auctoritate libroz sybillioz ludi seculares

quoz celebritas iter centū ānos fuerat instituta: felicioribusq; temporibus memoria negligente perierat. Renouarūt etiā pontifices lndos sacros inferis: et ipos abolitos ānis retrozū meliorib⁹. Nimirum. n. qū renouati sunt: tāta copia morientū ditatos iseros et ludere delectabat: cuq; p̄fecto miseri hoies ipa rabida bella et cruentas animositates funereasq; hinc atq; inde uictorias magnos agerent ludos demonūz et optimas epulas inferoz. Nihil sane misabilius p̄mo punico bello accidit: q̄ q̄ rōani ita uicti sunt: ut et *Regulus* ille caperetur: cui⁹ in p̄mo et i altero libro mentionē fecimus: uir plane magn⁹ et uictor ātea domitorq; penoz. Qui et ipsum p̄mum bellum punicūz cōsecisset: nisi auaritia nimia laudis et glorie duriores cōditiones q̄ ferre possent fessis chartaginensibus iperasset. Alius uiri et captiuitas inopinatissima: et seruitus indignissima: et iuratio fidelissima: et mors crudelissima: si deos illos non cogit erubescere: uerum est q̄ erei sunt: et nō habent sanguinem. Nec mala illo ip̄e grauissima intra menia defecerūt. Nā exundante nimis ultra morem flumio hyberino: pene omnia urbis plana subuersa sunt: aliis impetu quasi torrentis ipulsis: alijs uelut stagno diuturno madefactis atq; sublapsis. Istā dein pestē ignis p̄uiciosior subsecutus est: q̄ correptis circa forz q̄busq; celsioribus: etiā tēplo *Veste* suo familiarissimo n̄ pepercit: ubi ei ueluti uitā perpetuā diligentissima substitutione lignoz non tam honorate q̄ dānate uirgines donare consueuerant. Tūc uero illic ignis nō tantum uiuebat: sed etiā seniebat. Qui⁹ impetu exterrite uirgines: sacra illa talia que iā tres in quib⁹ fuerāt prestant ciuitates: cum ab illo icendio liberare nō possent: *Detellus* pontifex sue quodammodo salutis oblitus irruens ea semistulatus abripuit. Neque eim

nel ipsum ignis agnouit. Ne uero erat
ibi nomen qd non et si fuisset fugisset.
Homo igitur potius sacris Vestis: qz
illa homini prodesse potuerunt. Si aut
a semetipsis ignem no repellebant a ci-
uitate cuius tueri salutē putabatur: qd
contra illas aquas flamasqz poterant
adiuuare sicut etiam res ipsa nihil ea-
porius potuisse patefecit. Nec istis ne-
quaquam obicerentur a nobis: si illa
sacra dicerent no tuendis his bonis te-
poralibus instituta: sz signadis eternis:
7 ideo cu ea que corporalia uisibiliqz
essent perire cōtingeret: nihil his rebz
minui ppter qz fuerāt instituta: 7 posse
ad eosdē usus uenuo reparari. Nunc
nero cecitate misabili eis sacris q peri-
re possent fieri potuisse existimāt: ut sa-
lus terrena 7 tēporalis felicitas ciuita-
tis perire non posset. Proinde cu illis et
manentibus sacris: uel salutis cōtritio
uel ifelicitas irruisse mōstratur: mutar-
fniaz quā defendere nequnt erubescūt.

*De afflictioe belli punici secūdi: qua
uires utriusque cōsumptę sunt. Cap. 19.*

Secundo aut bello punico nimis
longus est commemorare clades
duoz populoz: taz longe secum lateqz
pugnantū: ita ut his quoqz fatentibus
qui nō tā narrare bella romana qz ro-
manū iperū laudare istiuert: similioz
uicto fuerit ille q uicit. Hannibale qppe
ab hispania surgente: 7 pireneis mōti-
bus supatis gallia trāscursa alpibusqz
uiruptis: tā logo circuitu auctis uiribz
cūcta uastādo aut subigendo: torrentis
mō italie faucibus irruente qz eruenta
bella gesta sūt: qz multa plia: quotiens
romani superati: qz multa ad hostem
defecerūt: qz multa capta 7 oppressa: qz
uire pugne 7 totiens Hannibali rōana
clade gloriofo. Sz hec bacten? De cā-
nensi aut mirabiliter horrendo malo
quid dicam: Ubi Hannibal cum esset

crudelissimas: tñ tāta inimicoz atro-
cissimoz cede faciatu parci iussisse per-
hibetur. Unde tres modios anulozum
aureoz chartaginem misit: quo intelli-
gerent tantam in illo pzelio dignitates
cecidisse romanā. ut facilius eā caperet
mēfura qz numerus. atque hic strages
turbe cetera tanto utique numerosioris
quāto ifirmioris q sine anulif iacebat:
coniicienda poti? q nūciāda putaret?
Denique tanta militū inopia secuta ē:
ut rōani reos facioz pposita ipunitate
colligerent: fuitia libertate donarent:
atque ex illis pudēdis nō tā suppleret:
qz institueret exercitū. Seruis itaqz imo-
ne faciam? iniuriā tā libertis p rōana
re. p. pugnatu armā defuerit. De tra-
cta sūt tēplis: tanquā romani diis suis
diceret. Pōte q tā diu iuniliter hūistis:
si forte aliqd utile ide facer possint nra
mancia: unde uos nra numina nihil
facere potuistis. Tunc etiam stipēdis
sufficiendis cū defecisset eraziū: in usus
publicos opes uenere puate: adeo uno
quoque id qd hūit cōferente: ut ppter
singulos annulos aureos singulasque
bullas misabilia dignitatis insignia:
nihil sibi auri senat? ipe quāto magis
ceteri ordines tribusque relinquerent.
Quis feret istos si nris ipribz ad hāc
inopiā cogerentur: cū eos mō uix fera-
mus: qn pro superflua uoluptate plura
donatur bistrionibus: qz tunc legioni-
bus p extrema salute collata sunt.

*De exitio sagūtinoz: qbus ppter ro-
manoz amicitia pereuntibus: dii rōani
auxiliū non tulerūt. Cap. 20*

Sed in his oibus belli punici secu-
di malis nihil misabili? ac misa-
bili querela dignius: qz exitū sagūti-
noz fuit. Nec quippe hispanie ciuitas
amicissima populi ramani: dum eidem
populo fidem seruat euerfa est. Hinc
enim Hannibal fracto federe romano
ruz causas quesituit: qbus eos irritaret

ad bellū. Saguntū ergo ferocier obli-
debat. Quō ubi rome auditū est: missi
sunt legati ad Hannibalem: ut ab eius
obsidione discederet. Contēpti cartha-
ginē pergūt: q̄rimoniāq; deponūt se-
deris rupti: insectoq; negotio romam
redeūt. Dūz he moze aguntur: misera
illa ciuitas opulentissima siue rei. pu.
romaneq; carissima octauo uel nono a
penis mense deleta est: cuius interitum
legere quāto magis scribere horrozis
ē. Breuiter tñ eū cōmemorabo: ad rem
pppe q̄ agitur multuz pertinet. Primo
fame cōtabuit: nā etiā suoz cadaueri-
bus a nōnullis pasta phibetur. Deide
fessa oīuz rez: ne saltē captiua ī man⁹
Hānibalis perueniret: ingentem rogū
publice struxit: in quem ardentē ferro
etiā trucidatos oēs se suosq; miserūt.
Hic aliqd agerent ouelliones atq; ne-
bulones sacrificioz adipib⁹ inhiātes:
a fallaciū diuinationū caligine decipiē-
tes. hic aliqd agerent: si ciuitati populi
romani amicissime subuenirent: 7 fidei
cōseruatōe pereuntē perire nō sinerēt.
Ipi utiq; mediū pfuerūt: cū rōane rei. p.
iteriecto federe copulata ē. Custodiēs
itaq; fideliter qd̄ ipis pfidibus placito
iunxerat: fide iunxerat: iuratōe cōstrin-
xerat: a pfido obfessa oppssa cōsumpta
est. Si ipsi oīi tēpestare atq; fulminib⁹
Hānibalē postea romanis primū me-
nibus terruerunt: longeque miserunt:
tunc primū tale aliqd facerēt: andeo
pppe dicerē: honestius illos pro amicis
rōanoz ideo periclitātibus: ne rōanis
frāgerēt fidem: 7 nullā opē tūc habēti-
bus q̄ pro ipis romanis q̄ p se pugna-
bāt: atque aduersus Hānibalē opulētī
erant potuisse tēpestare seuire. Si ergo
tutores essent romane felicitatis 7 glie
tā graue ab ea crimē saguntine calami-
tatis auerterēt. Nūc uero q̄ stulte cre-
ditur diis illis defensoribus romā ui-
ctoze Hānibale nō perisse: q̄ saguntine
urbi non potuerūt: ne p ei⁹ piret aicitia

subuenire. Si saguntinoz christianus
populus esset: 7 huiusmodi aliquid pro
fide euāgelica pateretur: q̄q; se ipe nec
ferro nec ignib⁹ corrupisset: sed tñ si p
fide euāgelica excidiū pateretur: ea spe
pateretur qua in Christū crediderat nō
mercede breuissimi t̄pis: sz eternitatis
interminate potiretur. Pro istis autem
diis qui propterea coli perhibentur: p-
pterea colendi reguntur: ut hāz labē-
tiū atque transeuntiū rez felicitas tuta
sit: qd̄ nobis defensores 7 excusatores
eoz de saguntinis pereuntibus respō-
debūt: nisi qd̄ de illo *Regulo* exticor.
Hoc pppe interest q̄ ille unus homo:
hec tota ciuitas: utriusque tñ interitus
causa cōseruatio fidei fuit. ppter hāc
n. ad hostes 7 redire ille uoluit: 7 no-
luit ista transire. Cōseruata ergo pro-
cat deoz iram fides. An possunt 7 diis
ppiciis perire non solū quique hoies:
uez etia integre ciuitates. *Utrū* uolūt
ellegant. Si. n. fidei seruate irascuntur
illi dii: querāt perfidos a q̄b⁹ colātur.
Si autem etiam illis propiciis multis
grauibusque cruciatibus afflicti iterire
hoies ciuitatesque possunt: nullo fructu
felicitatis coluntur. Desinant igitur
succensere: qui sacris deorum suorum
perditis se infelices factos esse putant.
Possent eniz illis nō solū manentib⁹:
uez etiam fauentibus non sicut modo
de miseria murmurare: sed sicut tunc
Regulus 7 *Saguntini* excruciatī horri-
biliter etiam penitus interire.

*Quā ingrata fuerit romana ciuitas
Scipioni liberatori suo: 7 i q̄b⁹ morib⁹
egerit qū eā Salusti⁹ optimā fuisse de-
scribit. Cap. 21.*

Dico inter secundū 7 postremū
bellū chartaginēse: qū *Salusti⁹*
optimis moribus 7 maxima concordia
dixit egisse romanos. multa. n. ptereo
suscepti operis modū cogitans. Eodē
ergo ipso tempore morum optimorum

maximeq; concordie: Scipio ille rome
italieq; liberator: eiusdēq; belli punici
secundi tam horrendi: taz exitiosi: tam
periculosi pclarus mirabilisq; cōfector
victor Hannibalis: domitorq; charta/
ginis: cui⁹ ab adolescentia uita uelcri/
bitur diis uedita: tēplisq; nutrita: ini/
micoz accusatōibus cessit: carēs q; pūa
quā sua uirtute saluā ⁊ liberā reddidit
in oppido linternēsi egit reliquā cōple
uitque uitā: post insignē suū triūphum
nullo illius urbis captus desiderio: ita
ut iussisse perhibeatur: ne saltē mortuo
in ingrata patria funus fieret. Deinde
tunc primū per **Tneū Malleū** pcosulē
de gallo grecis triumphantem asiatica
luxuria romā omī hoste peior irrepit.
Tunc n. primū lecti exati: ⁊ ptiola stra/
gula uisa perhibentur. **Tunc** inducte i
uiniā psalterie ⁊ alia licētiosa neqtia.
Sz tunc de his malis q; intolerabiliter
hoies patiuntur: non de his q; libenter
faciūt dicere istitui. **Unde** illud magis
quod de scipione memorauī: q; cedēs
inimicis extra patriam quaz liberauit
mortuus est: ad presentē pertinet dispu/
tatiōem: q; ei romana nomina a quoq;
templis auertit Hannibalem nō reddi/
derunt uicem: que ppter istam tantum
modo colūtur felicitatem. **Sz** qā **Salu**
stius eo tēpore ibi dixit mores optimos
fuisse: propterea hec de asiana luxuria
cōmemoranda putauī: ut itelligatur ēē
illud a **Salustio** in cōparatione alioz
temporum dictum: quibus temporibus
peiores utique i grauissimis discordiis
mores fuerunt. **Nam** tunc id est inter
secūdū ⁊ postremū bellū chartaginēse
lata est etiā illa lex uoconia ne quis he/
redem seminā faceret: nec unicaz filiā.
Qua lege quid iniquius dici aut cogi/
tari possit ignoro. **Verū**tamen toto illo
internallo duū belloz punicoz tolera/
bilior ifelicitas fuit: bellis tantūmodo
fons cōterebarur exercitus: sz uictoriis
solabatur. **Domi** aut nolle sicut alias

discordie seniebant. **Sed** ultimo bello
punico uno impetu alterius Scipionis
qui ob hoc etiā ipse africanū cognomen
inuenit: emula iperū romani ab stirpe
deleta est: ac deinde tātis maloz agge/
rib⁹ oppssa rōana ref. p. ut pspertate
de securitate rez unde nimīū corruptis
moribus mala illa congesta sunt: plus
nocuisse mōstretur tā cito euerfa q; pūl
nocuerat tā diu adūsa chartago. **Hoc**
toto tempore usq; ad **Marē Augustū**:
qui uidetur non adhuc uel ipsoz opi/
nionē gloriofam: sz contentiosaz ⁊ exi/
tiosam ⁊ plane iam eneuem ac languī/
dam libertatem omni modo extorsisse
romanis: ⁊ ad regale arbitriū cuncta
renocasse: ⁊ quasi morbida uetustate
collapsā: ueluti istaurasse ac renocasse
rem. p. **Toto** ergo isto tempore omitto
ex aliis atque aliis causis atque etiam
bellicas clades ⁊ numantinum sedus
horrenda ignominia maculosum. uola/
uerāt enim pulli de cauea: ⁊ **Mancino**
consuli ut aiunt auguriū malū fecerāt:
quasi per tot annos quibus illa exigua
ciuitas romanum circūfessa exercitum
afflixerat: ipsiq; romane rei. p. terrori
esse iam ceperat. **Alij** contra eum malo
augurio pcesserūt: sz hoc inquā omitto.

De **adituidatis** edicto: quo omnes
ciues romanos qui intra asiam inueni/
rentur iussit occidi. **Cap. 22.**

Quāuis illud nequā tacuim q;
adituidates rex asie ubique in
asia peregrinātes ciues rōanos: atque
innumerabili copia suis negociis itētos
uno die occidi iussit: ⁊ factū est. **Quaz**
illa misabilis reruz facies erat: subito
quēq; ubicūque fuisset inētis in agro:
i uia: i oppido: i domo: i uico: i foro: in
tēplo: i lecto: i cōuiuio: iopināte atque
ipie fuisse trucidatū. **Quis** gemit⁹ mo/
rientiū: q; lachryme spectātū forasse ēē
ferientiū fuisse: **Quam** dura necessitas

hospitiū: nō solū niuēdi nefarias illas
cedes domi sue: uerū etiā ppetrandi. ab
illa blanda cōitate humanitatis repēte
mutatis uultibus ad hostile negociū in
pace pagendū: mutuis: ut ita dicā: oīo
uulneribus. cū pcussus in corpore 7 p/
cussor in animo feriret. Nū 7 isti oēs
auguria cōtempserāt: Nū d: os 7 do/
mesticos 7 publicos cū de sedibus suis
ad illā inuicibilē peregrinationē p/
fecti sūt: quos pfulerent nō habebant.
Hoc si ita est: nō habent cur isti in hac
causa de nostris temporib⁹ cōquerāt.
Olim romani hec uana contemnunt.
Si aut cōsulerunt: respondeatur quid
ista pfuerūt: quādo p humanas dūta
xat leges nemie phibēte talia licuerūt.

*De iterioribus malis: qb⁹ Romana
Resp. exagitata est: pcedere prodigio
qd i rabie oīum aialiu q hōib⁹ fuiunt
fuit.* *Cap. 22.*

Ed iam illa mala breuiter quā
tū possumus cōmemoremus: que
quanto iteriora: tanto miseriora exiue
runt: discordie ciuiles uel potius inciu
les: nec iam seditiones: sed etiā ipsa bel
la urbana: ubi tātus sanguis effusus ē:
ubi partium studia non contentionum
dissensionibus uariisq; uocibus in
alterutrū: sed plane iā ferro armisq; se
uiebāt bella socialia: bella seruilia: bel
la ciuilia: quātū romanū cruorē fude
runt: quātā Italiē uastationē desertio
nemq; fecerunt: Nāq; ante q; se aduer
sus romā sociale latiu bellum cōmone
ret: cūcta aialia humanis usibus subdi
ta: canes: equi: asini: boues: 7 queque
alia pecora sub hōiūz dominio fuerūt:
subito efferrata 7 domestice lenitatis ob
lita: relictis tectis libera uagabantur:
7 omnem nō solū alioz: uerū etiā do/
minoz aduersabātur accessum: nō sine
exitio uel piculo audentis si q; de pro
ximo irgeret. Quod quātū mali signū
fuit: Quod si hoc signū fuit quod tam

tum malū fuit: quātū malum fuit illud
cuius hoc signū fuit: Hoc si nostris tē
poribus accidisset: rabidiores istos: q;
illi sua aialia pateremur.

*De discordia ciuili quā gracie sedi
tiones excitauerunt.* *Cap. 23.*

Incitium aut ciuiliū belloz fuit:
seditiones gracchoz agrariis le
gibus excitare. Solebāt enī agros po
pulo diuidere: quos nobilitas pperam
possidebat. Sed tā uetustā iniquitatē au
dēt cōuellerē piculosissimū imo uero ut
ipsa res docuit pnciosissimū fuit. Que
funera facta sunt cū prior Gracchus
occisus est: q; etiā cū alius frater ei⁹ nō
longo iteiposito tēpore. neq; enī legi
bus 7 ordine potestati: sed turbis ar
mozq; cōflictibus nobiles ignobilesq;
necabātur. Post Gracchi alterius iter
sectionē Lucius Opimius Consul quē
aduersus eū intra urbē arma cōmoue
rat: eoque cū sociis oppresso 7 extincto
ingentē ciuiū stragem fecerat: cum que
stionē haberet iam iudiciaria inquisitio
ne ceteros psequens: tria milia hōiū
occidisse phibetur. Ex quo itelligi pōt
quātā multitudinē mortuū haberi po
tuerit turbidus cōflictus armorū: quā
do tantā habuit iudicioz: uelut exami
nata cognitio. Percussor Gracchi ipsi
us caput quātū graue erat: tanto au
ri. pondere consuli uendidit. hec enim
pactio cedem precesserat. In qua etiam
occisus est cū liberis Marcus Fuluius
consularis.

*De ede cōcordie ex senatusconsulto
in loco seditionū 7 cedium condita.*

Cap. 24.
Eleganti sane senatusconsulto eo
ipso loco: ubi funereus tumultus illi
commisus est: ubi tot ciues ordinis ci
uisque ceciderunt: edes cōcordie facta
est: ut Gracchoz pene testis 7 concio
nātium oculos feriret: memoriamque
cōpungeret. Sed hoc quid aliud fuit

.d.i.

q̄p̄ in iussio deoz: illi deo templū cōstitue
re: que si esset i ciuitate nō tantis dis
sionibus dilacerata corrueret. Nisi for
te sceleris huius dea cōcordia: q̄a dese
ruerat aīos ciuiū: meruit in illa ede tā
quā in carcere icludi. Cur enī si rebus
gestis cōgruere uoluerunt: nō ibi poti
us edē discordie fabricazūt: An illa rō
redditur cur cōcordia dea sit: 7 discor
dia dea non sit: ut secūdu Labeonis di
stinctionē bona sit ista: illa uero mala.
Nec ipse aliud secutus uidet: q̄s q̄d ad
uerit romē etiā febre: sicut saluti tēplū
cōstitutū. Eo igitur mō nō tātū cōcor
die: uerū etiā discordie constitui debu
it. Periculose itaque romani tam mala
dea trata uiuere uoluerunt: nec troia/
nū excidiū recoluerūt originē ab eius
offensione sumpsisse. Ipsa qp̄e q̄a iter
deas nō fuerat inuitata: tū deaz lites
aurei mali suppositione cōmentata ē.
Unde rixa numinum: 7 Venus uictrix
7 rapta Helena: 7 Troia deleta ē. qua
propter si forte idignata q̄ inter deos
in urbe nullū tēplum habere meruit: iō
iam turbabat tantis tumultibus ciuita
tē: quanto atrocius potuit izitari: cum
in loco illius cedis: hoc est in loco sui
operis aduersarie sue cōstitutaz edem
esse uideret. Nec uana ridentibus no
bis illi docti sapientesq̄ stomachātur:
7 tamen numinū bonorum malorūq̄
cultores. De hac questioe concordie
discordieque nō exeūt: siue p̄termiserit
haz deaz cultū: eisq̄ febre Bellonaz
q̄ ptulerint: quibus antiqua fama fece
runt: siue 7 istas coluerint: cum sic eos
discedēte. concordia: discordia seuicē usq̄
ad ciuilia bella pduxerit.

De diuersis generibus belli: q̄ post
conditā edē concordie sunt secuta.

Cap. 26.

DReclarum uero seditionibus ob
staculū: edem cōcordie testem ce
dis suppliciq̄ Gracchoz concionāti
bus opponēdā putarunt. Quantū ex

hoc profecerint iudicant secuta peiora.
Laborarunt. n. deinceps cōcionatores
non exemplū deuitate Gracchoz: sed
superare propositū. Lucius Saturnin⁹
tribunus plebis: 7 Caius Celsar: Serui
lius pretor 7 multo post Marcus Du
sus: quoz oīuz seditionibus cedēs pri
mo iam tūc grauissime: deinde socialia
bella exarserunt quibus italia uehemē
ter afflicta: 7 ad uastitatem miserabilē
desertionēq̄ pducta est. Bellum deinde
seruile successit 7 bella ciuilia. In quib⁹
q̄ plia cōmissa sint: quid sāguis fusu:
ut oēs fere italie gentes q̄bus romanū
maxie p̄pollebat impiū: tāquā seuā bar
baries dīnaretur. Nā ex paucissimis hoc
est minus q̄ septuaginta gladiatorib⁹
quēadmodū bellū seruile cōtractum sit:
ad quātū numerū 7 q̄s acrē ferocemq̄
puenerit: quos ille numerus iperato
res populi romani supauerit: quas 7
quō ciuitates regionesque uastauerit:
nīx qui historiā cōscripserūt satis ex
plicare potuerūt. Neque id solū fuit
seruile bellū: sed 7 macedoniā prouinciā
prius seruilia depopulata sunt: deinde
Siciliā orāq̄ maritimā. Quāta etiam
7 q̄bz uenda cōmiserint primo latro
cinia: deinde ualida bella pyrataz: q̄s
p magnitudine rez ualeat eloqui.

De bello ciuili Mariano atq̄ Sylla
no. Cap. 27.

Quā uero Marius ciuili sanguie
iam cruētus: multis aduersarum
sibi p̄tū peremptis: 7 uictus urbe p̄fu
gisset: nīx paululū respirāte ciuitate: ut
uerbis Sullianis utar: supauit postea
Pinna cum Mario. Tum uero claris
simis uiris interfectis lamina ciuitatis
exticta sunt. Ultus est hui⁹ uictorie cru
delitatem postea Sylla: nec uici quidez
opus est quāra diminutione ciuium: 7
quanta calamitate Reipu. De hac enī
uindicta que p̄uicior fuit: q̄ si scele
ra q̄ puniebantur ipunita relinquerēt:

nit et Lucanus. Excessit medicina mo-
dum nimirum secuta est. Quia morbi du-
xere manus: piere nocentes. Sed cum iam
soli posset superesse nocentes: Tunc data li-
bertas odiis: resolutaque legum frenis
ira iuit. Illo bello mariano atque syllano
exceptis his qui foris in acie ceciderunt.
in ipsa quoque urbe cadaveribus uici: pla-
tee: fora: theatra: templa completa sunt: ut
difficile iudicaretur quando victores plures
funerum ediderunt: utrum prius ut uicerent:
an postea quia uicissent. Cum primum ui-
ctoria mariana quando de exilio se ipse
restituit: exceptis passim quaerensum
cedibus factis: caput Octauii consulis
poneretur in rostris: Cæsar et Fimbria
domibus trucidarentur a suis: duo Cras-
si pater et filius in conspectu mutuo macta-
rentur: Bibi et Numitori unco tracti
spsis uisceribus iteriret. Catullus hau-
sto ueneno se manibus inimicorum sub-
traheret. Perula flamme Dialis preci-
sis uenis Ioui etiam suo sanguine litaret.
In ipsius autem Marii oculis continuo fe-
riebantur: quibus salutatibus dexteram
pозrigere noluisse.
Qualis fuerit syllana victoria: uin-
dex Mariæ crudelitatis. Cap. 28.

Syllana uero victoria secuta huius
videlicet uindex crudelitatis: post
tantum sanguinem ciuium quo fuso com-
parata fuerat: finito iam bello inimicis uiu-
entibus crudelius in pace crassata est. Jam
etiam post Marii maioris pristinas ac
recentissimas cedes: addite fuerant alie
grauiores a Mario iuvene atque Car-
bone earundem partium marianarum. Qui
Sylla imminente non solum uictoria: uerum
etiam ipsam desperantes salutem: cuncta suis
aliisque cedibus impulerunt. Nam preter stra-
gem late per uicinia diffusa: obsessio etiam
senatu: de ipsa curia tanquam de carcere
pducebatur ad gladium. Autius Sce-
uola pontifex quoniam nihil apud roma-
nos templo Iueste sanctius habebatur:

aram ipsam amplexus occisus est: ignemque
illum qui perpetua cura uirginum semper arde-
bat: suo pene sanguine extinxit. Urbem de-
inde Sylla uictor intrauit: qui in uilla pu-
blica non iam bello: sed ipsa pace seruien-
te: septem milia pedum undecumque iner-
mia non pugnando sed iubendo prostrau-
erat. In urbe autem tota quem uellet syllanus
quisque feriebat. Unde tot funera nume-
rari oio non poterat: donec Sylle sug-
geretur sincedos esse aliquos uiuere: ut
esset quibus posset impare qui uicerat. Tunc
iam cohibita quam hac atque hac passim furi-
bunda ferebatur licentia iugulandi: ta-
bula illa cum magna gratulatione propo-
sita est: quam hominum ex utroque ordine
splendido equestri scilicet atque senato-
rio occidendorum ac proscriptorum duo
milia continebat: contristabat numerus:
sed consolabatur modus. Nec quia tot
cadebant tantum erat meroris: quantum le-
titie: quia ceteri non timebant. Sed in qui-
busdam eorum qui mori iussi erant: etiam li-
cet ipsa crudelis ceterorum securitas gene-
ra mortium exquisita congemuit. Quem-
dam enim sine ferro laniatum manus di-
ripuerunt: immanius homines hominem
uiuum: quam bestie solent dissipere cada-
uer abiectum. Aliis oculis effossis et par-
ticulatim membris amputatis: in tantis
cruciatibus diu uiuere uel potius diu
mori coactus est. Subuastate sunt etiam
tanquam uille quedam nobiles ciuitates:
una uero uelut unus reus occidi iube-
retur: sic tota inflata est ciuitas trucidari.
Hec facta sunt in pace post bellum: non
ut acceleraretur optinenda victoria: sed
ne contemneretur optenta. Pax cum bel-
lo de crudelitate certauit et uicit. Illud
enim prostrauit armatos: ista nudatos:
bellum erat: ut qui feriebatur si posset fe-
raret: pax autem in qui euaserat uiueret:
sed ut moriens non repugnaret. Que ra-
bies exterarum gentium: que sentitia bar-
barorum: huic de ciuibus uictorie cinium
comparari potest.

De cōparatione gothice irruptionis:
cū his cladibus quas romani uel a gal-
lis uel a belloꝝ ciuiliū auctoribꝫ exce-
perunt. *Cap. 29.*

Quid roma funestius: tetrius:
amariusqꝫ uidit: utrū olim gallo-
ruz ꝛ paulo ante gothoꝝ irruptionem
¶ Darii ꝛ Syllae alioꝝqꝫ in eoꝝ parti-
bus uiroꝝ clarissimoꝝ tanquā suorum
luminū in sua mebra ferocitatē. Bal-
li quideꝫ trucidauerunt senatū. qꝫ quid
eius in urbe tota pꝛeter arcē capitolinā
que sola utrūqꝫ defensa est repire potu-
erunt. Sed i illo colle constitutus auro
uitā saltē uēdiderunt: quā ꝛ si ferro ra-
pere nō possent: possent tamē obsidiōe
sumere. Gothi uero tam multis sena-
toribus pepererunt: ut magis miruz sit
qꝫ aliquos peremerunt. At uero Sylla
uiuo adhuc ¶ Dario ipsuz capitolū qđ
a gallis tutū fuit: ad decernēdas cedes
inictor infedit: ꝛ cū fuga ¶ Darius esset
lapsus ferocior cruentiorqꝫ rediturus:
iste in capitolio p senatus etiā cōsultuz
tam multos uita rebusqꝫ priuauit. ¶ Na-
rianis aut partibꝫ Sylla absente quid
sanctū cui parceret fuit: qñ ¶ Datio cui
senatori pontifici arā ipsā ubi erant: ut
aiunt: sacra romana misis ābienti am-
plexibus nō pepererunt. Syllana porro
tabula illa postrema: ut omittamus ali-
as innumerabiles mortes: plures iugula-
uit senatores: qꝫ gothi uel expoliā po-
tuerunt. Qua igrz fronte: quo corde: qꝫ
ipudentia: qꝫ insipientia uel potiꝫ amē-
tia illa uel diis suis nō imputant: ꝛ hec
nostro imputant Christo.

De cōnexionē belloꝝ: qꝫ aduentū chri-
sti plurima ꝛ grauissima pcesserunt.

Cap. 30.

Quidelia bella ciuilia oibꝫ bellis
hostilibus auctoribus etiā eozꝫ
satentibus amarioꝝa: quibus illa resp.
nec afflicta: sed pdita oio iudicata est.
longe ante aduentū christi exorta sūt:
ꝛ scelezataꝫ cōcatenatione causarum a

bello ¶ Dariano atque syllano ad bella
¶ Sertorii ꝛ Catiline. quoꝝ a Sylla fue-
rat ille pscriptus: ille nutritus. inde ad
¶ Lepidi ꝛ Catulli bellū: quoꝝ alter ge-
sta syllana rescindere: alter defendere
cupiebat. inde ad Pompeii ꝛ Cæsaris:
quoꝝ Pompeius sectator Syllae fuerat:
eiusqꝫ potentiam uel eqꝫerat: uel iā et
supauerat. Cæsar aut Pompeii potentiaz
nō ferebat: sed qā nō hebāt quā tamen
illo uicto interfectoque trāscendit. Hic
ad aliū Cæsare qui post Augustus ap-
pellatus perueniunt: quo iperante na-
tus est Christus. Nā ꝛ ipse Augustus
cū multis gessit bella ciuilia: ꝛ in eis eti-
am multi clarissimi uiri perierūt: inter
quos ꝛ Cicero disertus ille axtitex re-
gēde reip. Pompeii apꝫe nictorē Caiū
Cæsarem: qui uictoria ciuilem clemen-
ter exerceat: suisque aduersariis uitam
dignitatēqꝫ donauit: tāquā regni appe-
titorē quorūdam nobilium coniuratio
senatorū uelut p reip. libertate in ipsā
curia trucidauit. Huius deinde poten-
tiā multū moribus dispar utriusqꝫ oī-
bus ingnatus atque corruptꝫ affectaꝫ ui-
debatur Antoniꝫ. Qui uehemētē pro
eadē illa uelut patrie libertate Cicero
resistebat. Tunc emerferat mirabilis
indolis adolescens ille alius Cæsar illi-
us Caii Cæsaris filius adoptiuus: qꝫ ut
dixi postea appellatꝫ est Augustꝫ. Hu-
ic adolescenti Cæsari: ut eius potentia
cōtra Antoniū nutrireꝫ Cicero fauebat
sperās eum depulsa ꝛ oppressa Antoni
dñatione iustauraturū reip. libertatem
usqꝫ adeo cecus atque iprouidus futuro-
rū: ut ille ipse iuuenis cuiꝫ dignitatem
ac ptatē fouebat: ꝛ eundē Ciceronē occi-
dēdū Antonio qđā qñ cōcordie pactio-
ne pmitteret: ꝛ ipsā libertatē reip. pro
qꝫ multū ille clamauerat ditioni pprie
subiugaret.

Quā ipudētē pntia icōmoda Chri-
sto iputēt: qꝫ dōs colere nō sinūt cū tan-
te clades contra eos tempore colebanꝫ

tur extiterunt. .Cap. 31.

Duos suos accensit de tantis malis: qui nostro christo ignati sunt de tantis bonis. Tunc quādo illa mala fiebant: calebant are nimirum sabei thure: festisque recentibus alabāt: clare rebant sacerdotia: phana renitebāt: sacrificabatur: ludebatur: furebatur in templis: quando passim tātus ciuiū sanguis a ciuibz nō mō in ceteris locis: uerū inter ipsa quoq; deoz altaria fundebat. Non elegit templū quo cōfugeret. Tullius: quia frustra elegerat. *Quintus*. Hi uero q multo idignis insultāt christiānis tēporibus: aut ad loca xpo dicatis sima cōfugerūt: aut illuc eos: ut uiuerēt etiā ipsi barbari deduxerūt. Illud scio q hoc mecū quisquis sine studio ptium iudicat facillime agnoscit: ut omittā cetera q mltā commemorauī: et alia multo plura que commemorare longus putauī: si humanuz genus ante bella punica reciperet christianiā disciplinam: et euz sequeretur rez tanta uastatio: quanta illis bellis europam africāq; cōtriiuit: nullus talium quales nunc patimur: nisi si christiane religioni illa mala tribueret. Multo aut minus eoz uoces tollerentur: quātū attinet ad romanos: si christiane religionis receptionem et diffamationē: uel inuptio illa galloz: uel tyberini fluminis igniq; illa depopulatio: uel qd cūcta mala pcedit bella ciuilia sequerent. Mala etiam alia que usque adeo incredibiliter acciderūt: ut inter pdigia numerarent: si christiānis temporibus accidissent quibus cā nisi christiani hominibus: tanquā crimina obicerent. Omitto quippe illa q magis fuerūt mira: q; noxa: boues locutos: isātes nōdū natos de uteris matru quedā uerba clamasse: uolasse serpētes: feminas et gallinas et hoies in masculinū sexum fuisse conuersas. et ceteri huiusmodi que in eoz libris non fabu-

losis: sed historicis: sen uera sine falsa sint: nō inferunt hominibus pnciem: sed stuporē. Sed et cū pluit terra: euz pluit creta: cū pluuat lapides: non ut grādo appellari solet hoc noie: sed omnino ut terre uel crete uel lapidū pluuia. Hoc pfecto etiam grauitur ledere potuerunt. Legimus apud eos etneoz ignibz ab ipso mōtis uertice usque ad littos proximū decurrentibus: ita feruisse mare ut rupes exurerentur: et pices nauū soluerentur. Hoc utique non leuiter noxiū fuit: quāuis incredibiliter mirum. Eodē rursus estu igniū tanta ui fauile scripserunt oppletaz esse. Siciliaz: ut cathanensis urbis tecta obruta et oppressa diruerēt: qua calamitate permoti misericorditer eiusdem anni tributū ei relaxauere romani. Locustarum etiā in Africa multitudinem: prodigii similem fuisse. cum iam esset populi romani provincia litteris mandauerūt. Eo sumptis enim fructibus foliisque lignorum: ingenti atque inestimabili nube: i mare dicunt esse deiectā. Qua mortua redditāq; littoribz: atque hic aere corrupto tantā ortam pestilentia: ut in solo regno Masinisse octingenta hoium milia perisse referant: et multo amplius i tenuis littoribusq; proximis: tunc Histice ex. xxx. milibus nroz que ibi erāt decem remansisse cōfirmant. Talis itaq; uanitas qualem patimur ei qz respōderē cōpellimur: qd hoz nō christiane religioni tribueret: si tēporibz christiani uideret. Et tamen diis suis ista nō tribuunt: quorū ideo cultū reliquerunt ne ista uel maiora patiātur: euz ea maiora pertulerūt a quibus antea colebāt.

Aurelii Augustini Episcopi de Ciuitate Dei liber quartus incipit.

De his que primo uolumine disputata sunt. .Cap. i.

DE IUDÆA/
te Dei dicere
exorsus prius
respondendū pu
tavi eius inimi
cis: qui terrena
gandia cōsectā
tes rebusq; su
gacibus inbiantes: quid in eis triste
misericordia potius admonētis dei q̄
punientis severitate patiuntur: religio
ni increpitāt christiane: que una est salu
bris et vera religio. Et quoniam cū sit in
eis etiā vulgus indoctū: uelut uoctorū
auctoritate in odium nostrū grauiter ir
ritantur: existimantibus iperitis: ea q̄
suis tēporibus insolite acciderunt: per
alia retto tempora accidere nō solet: eo
rumq; opinionē etiam his qui eam fal
sā esse nouerunt: ut aduersum nos iusta
murmura hīc uideātur: sue scientie dis
simulatione firmatibus: de libris quos
auctores eorū ad cognoscendā p̄terito
rum tēporū historiā memorie manda
uerūt: longe a p̄r q̄ putāt demonstrādū
fuit: et simul docēdūz deos falsos quos
uel palam colebāt uel occulte adhuc co
lūt: eos ēē immūdiſsimos spūs et mali
gnissimos ac fallacissimos demones:
usq; adeo ut aut ueris aut fictis etiā suis
tū criminibus delectēt q̄ sibi celebrari
per sua festa uoluerunt: ut a p̄petradis
damnabilibus factis hūana renocari nō
possit infirmitas: dū ad hec imitāda ne
lut uimina p̄betur auctoritas. Nec non
ex nra cōiectura p̄bauim⁹: s; partū ex
recenti memoria: q̄ et ipsi uidimus ta
lia ac talibus numinib⁹ exhiberi: partū
ex lris eorū q̄ nō tanquā i cōtumeliāz:
sed tāquā in honorē deorū suorū ista cō
scripta posteris reliquerunt: ita ut uir
doctissimus apud eos Clazro et grauissi
me auctoritatis: tā rex hūanarū atque
uinanarū disptitos faceret libros: alios
humanis: alios diuinis p̄ sua cuiusque
rei dignitate distribuens: non saltez i

rebus hūanis: sed i reb⁹ diuinis pone
ret ludos scenicos: cū utiq; si tātam mō
boni et honesti hoies in ciuitate essent:
nec in rebus hūanis ludi scenici ēē de
buisſent. Quō p̄fecto nō auctoritate sua
fecit: sed quoniam eos Rome natus et
educatus i diuinis rebus inēit. Et quo
niā i sine primi libri q̄ deiceps dicenda
essēt breuiter posuimus: et ex his quedā
in duobus cōsequētib⁹ diximus: expe
ctationi legentiū q̄ restāt reddenda co
gnoscamus.
De his que libro secūdo et tertio con
tinentur. Cap. 2.

Domiseramus ergo qdā nos ēē
uicturos aduersus eos q̄ romane
reip. clades i religionē nostrā referūt:
et comemoratos q̄cūq; et quātacūq;
occidere potuissēt: uel satis esse uiderē
tur mala que illa ciuitas p̄tulit: uel ad
eius impiū puincie p̄tinētēs: anteq̄ eo
rū sacrificia p̄hibita fuissent. Que oīa
p̄caldabio nobis tribuerēt: si iā uel il
lis clareret nra religio: uel ita eos a sa
cris sacrilegis p̄biberet. Nec et secun
do et tertio libro satis: quātū existimo:
absoluimus: in fo agētes de malis mo
rum: q̄ mala uel sola uel maxima depu
tāda sunt. In tertio at libro de his ma
lis que stulti sola p̄peti exhorēt: corpo
ris uidelicet externa q̄q; rez: q̄ plerūq;
patiunt et boni. Illa uero mala nō dico
patiēter: s; libenter habent q̄b⁹ ipsi fi
unt mali. Et q̄ pauca dixi de sola ipsa
ciuitate atq; eius iperio: nec inde omia
usque ad Celsarē Augustū. Quō si com
memorare uoluissēt: et exaggerare illa
mala que nō sibi inuicē hoies faciunt:
sicut sunt uastatōes euersionesque bel
lantū: sed ex ipsius mūdi elemētis ter
renis accidūt rebus: que uno loco Apu
leius breuiter stringit in eo libro quez
de mūdo scripsit: terrena oīa dicēs mu
tationes: euersiones: et intensiones: et re
missiones atque interitū hīc. Nanque

in modicis tremoribus terrarum: ut ner-
bis eius utar: dissiluisse humum et inter-
ceptas urbes cum populis dicit: abru-
ptis etiam imbribus prolatas totas esse
regiones: illas etiam que prius fuerant
continentes hospitibus atque aduenis flu-
ctibus insulatas: aliasque desidia maris
pedestri accessu prius factas: nentis ac
procellis euerfas esse ciuitates: incedia
de nubibus emicuisse: quibus orientis re-
giones consummate perierunt: et in occide-
tis plagis scaturigines quasdam ac pro-
luuiones easdem strages dedisse. Sic ex
etne uerticibus quodam effusis crateribus
diuini incendii per decliuia torrentis uice
flammarum flumina cucurrisse. Si hec atque
huiusmodi que habet historia unde pos-
sem colligere noluisse: quoniam finisse que il-
lis temporibus euenerunt: ante quam christi
nomen illa istorum uana et nere saluti per-
niciosa comprimeret: Promiseram me etiam
demonstraturum: quos eorum mores et quam
ob causam deus uerus ad augendum impium
adiuuare dignatus est: in cuius potesta-
te sunt regna omnia quamquam eos nihil adiu-
uerint hi quos deos putant: et potius
quantum decipiendo et fallendo nocuerit.
unde nunc mihi uideo esse dicendum et
magis de incrementis impii rogamus. Nam
de noxia fallacia demonum quos uelut
deos colebant: quantum malorum inuexerit
moribus eorum: in secundo maxime li-
bro non pauca iam dicta sunt. Per omnes autem
absolutos tres libros: ubi opportunum
uisum est comedauimus etiam in ipsis bel-
licis malis: quantum solationum deus per
christi nomen cui tantum honoris barba-
ri detulerunt preter bellicum morem bonis
malisque contulerit: quoniam qui facit
solem suum oriri super bonos et malos:
et pluit super iustos et iniustos.

An altitudo impii que non nisi bellis
acquiratur in bono siue sapientiam habere
da sit siue felicitum. .Ap. 3.

Iam itaque uideamus qualem sit quod tan-
ta latitudine ac diuturnitate im-
perii romani illis diis audent tribueri:
quos etiam per turpium ludorum obsequia: et per
turpium hominum misteria se honeste co-
luisse contendant. Quamquam prius uellem
paululum igrere: quod sit ratio: quod prudentia:
cum hominum felicitatem non possis ostendere
semper in bellicis cladibus et in sanguine
ciuili uel hostili cum humano et cum tene-
broso timore et cruenta cupiditate uersa-
tiam: ut uitro letitia eorum comparet fragi-
liter splendida: cui timeat horribili ne
repente frangatur: de impii magnitu-
dine ac latitudine uelle gloriari. Hoc
ut facilius diiudicet non uanescamus in
ani uentositate iactati: atque obtundam
intentionis aciem altisonis uocabulis re-
rum: cum audimus populos: regna: pri-
ncipatus: sed duos constituamus homines. Nam
singulus quisque homo: ut in sermone una lit-
tera: ira quasi elementum est ciuitatis et re-
gni quantalibet terrarum occupatione la-
tissimi. Quorum duorum hominum paupe-
rem unum uel potius mediocre: alterum
pauertate cogitemus: sed diuinitate timoribus
anxium: meroribus tabescentem: cupidi-
tate flagrantem: nunquam securum semper in
quietum: perpetuis inimicitiarum contentioni-
bus anhelantem: agentem sane his miseri-
is patrimonium suum in imensum modum:
atque illis augmentis curas quoque ama-
rissimas aggregant. Mediocre uero il-
lum re familiari parua atque succinta sibi
sufficiente: carissimum suis cognatis: uici-
nis: amicis dulcissima pace gaudentem:
pietate religiosum: benignum mente: sanum
corpore: uita parum: moribus castum: con-
scientia securum. Nescio utrum quisquam
ita desipiat: ut audeat dubitare quem pre-
ferat. Ut ergo in his duobus hominibus: ita
in duabus familiis: ita in duobus populis:
ita in duobus regnis regula sequitur egra-
tis. Qua uigilanter adhibita: si nostra ite-
tio corrigat facillime uidebimus: ubi ha-
bitet ueritas et ubi felicitas. Quapropter
.d. 4.

si uerus deus colat: eiꝫ sacris ueraci-
bus ⁊ bonis moribus ſuatur: utile ē:
ut hōi lōge lateqꝫ diu regnent. Neqꝫ
hoc tā ipſis qꝫ illis utile ē qꝫ regnāt.
Nā quātū ad ipſos p̄inet pietas ⁊ p-
bitas eoꝝ qꝫ magna dei dona ſūt ſuffi-
cit eis ad uerā felicitatem: qꝫ iſta uita
bñ agat: ⁊ poſtea p̄cipiatur eterna. In
hac ergo terra regnū bonoꝝ nō tā illis
preſtatur: qꝫ rebus humanis. Adolorū
uero regnū magis regnātibus nocet: qꝫ
ſuos aīos uāſtāt: ſclerū maiore licen-
tia. his at qꝫ eis ſuēdo ſubduntur non
nocet: niſi iniquitas p̄pria. Nā iuſtis qꝫ
quid maloꝝ ab iniquis dñis iꝛogat non
eſt pena criminis: ſed uirtutis examen.
Proinde bonus ſi ſuiat liber ē. mal⁹ at
etiā ſi regnet ſuus eſt. Nec unius hōis
ſed quod eſt grauius tot dñoꝝ quot ui-
tioꝝ: de qꝫ uitiis cū ageret ſcriptura
diuina: a quo enī qꝫ inquit deuictus ē:
huic ⁊ ſeruus additus eſt.

Quam ſimilia ſunt latrociniiſ regna
abſque iuſtitia. Cap. 4.

Remota itaque iuſtitia: quid ſunt
regna: niſi magna latrocinia: qꝫ
latrocinia: qꝫ ſūt niſi parua regna.
Manus etenim ipſa hoīum ē cum impio
p̄cipis regitur: pacto ſocietatis aſtrin-
gitur: placitū lege p̄da diuiditur. hoc
malū ſi in tantū p̄ditoꝝ hoīuꝝ accēſi-
bus creſcit: ut ⁊ loca teneat: ſedes cōſti-
tuat: ciuitates occupet: populos ſubiū-
get: euidentius regni nomē aſſumit. qꝫ
eis iā i manifeſto cōfert nō adēpta cu-
piditas: ſed addita ipunitas. Elegāter
enī ⁊ ueraciter Alexandro illi magno qꝫ
dē cōphenus pirata reſpōdit. Nā cū
idem rex hoīem interrogāſſet qꝫ ei ui-
deretur: ut mare hēret iſeſtū: ille libera
cōtumacia qꝫ tibi iꝛt: ut orbem terrāꝝ
hēas iſeſtū. Sꝫ qꝫ id ego exiguū nau-
gio facio latro uocor: qꝫ tu magna claſ-
ſe imperator.

De fugitiuiſ gladiatorib⁹: quoꝝ po-

tētia ſimilis fuerit regie dignitati.

Cap. 5.

Proinde omitto qꝫ re qꝫles Romu-
lus cōgregauerit: quoniā multū
eis cōſultū ē: ut ex illa uita dato ſibi cō-
ſortio ciuitatis penas debitas cogitare
deſiſterent: quāꝫ metus eos in maiora
facinora p̄pellebat: ut deiceps pacatio
res eſſent rebus humanis. Hoc dico qꝫ
ipſū romanū impiū iā magnū multis
gentibus ſubiugatis: ceteriſque terribi-
le: acerbe ſenſit: grauius timuit: nō par-
uo negotio deuītade ingētis cladis op-
preſſū: qꝫ pauciſſimi gladiatores i Ca-
pania de ludo fugientes exercitū ma-
gnū cōparunt: tres uoces hūerunt:
Italia latiffime ⁊ crudeliſſime uāſtaue-
runt. Dicāt qꝫ iſtos deus adiunxit: ut
ex p̄o ⁊ ex cōtēptibili latrocinio pue-
nirēt ad regnū: tāis iā romanis uiri-
bus artib⁹qꝫ metuēdū. An qꝫ non diu
fuerunt: ideo diuinitus negabūt ad-
iuti: qꝫ uero ipſa cuiuſlibet hōis uita di-
uturna ſit. Iſto ergo pacto nemiez diu
adiunāt ad regnādū: quoniā ſiguli qꝫ
que cito moriuntur. Nec bñficiū depu-
tandū ē: qꝫ exiguū tēpore in uno quo
que hoīe ac p hoc ſigillati utiqꝫ oībuſ
uice uaporis euaneſcit. Quid. n. iꝛeſt
eoꝝ qꝫ ſub Romulo deos coluerunt ⁊
olim ſunt mortui: qꝫ poſt eoꝝ mortem
romanū tātū creuit ipſum: cū illi apud
iſeros cās ſuas agāt. Utrum bonas an
malas ad rē p̄ntez nō p̄inet. Hoc aut
de oībuſ intelligēdū ē: qꝫ p ipſam ipiū
quāuis decedētib⁹ ſuccedētibuſqꝫ mor-
talibus in lōga ſpacia p̄tēdatur: pau-
cis dieb⁹ uite ſue curſum raptimqꝫ trā-
ſierūt: actū ſuoꝝ ſarcinas baiulātes.
Sin uero ēt ipſa breuiſſimi tēporis bñ-
ficia deoꝝ adiutorio tribuenda ſunt: n̄
parū adiuti ſunt illi gladiatores qꝫ ſui
lis cōditionis uincula ruperunt: fuge-
runt: euāſerūt: exercitū magnū ⁊ fortif-
ſimū collegerūt: obediētes regū ſuorū
cōſiliis ⁊ iuſſis: multū rōane celiſtudini

metuendi: et aliquot romanis imperatori-
bus insuperabiles: multa cepit: potiti sunt
victoriis plurimis: usi uoluptatibus q-
bus uoluerunt: quod suggessit libido fece-
runt: postremo donec uiceretur quod dis-
sicillime est factum: sublimes regnantesque
uixerunt. Sed ad maiora ueniamus.

*De cupiditate Nini regis: quod ut lati-
naretur primus italiam bella finitimis.*
Cap. 6.

Iustinus qui grecam uel potius pere-
grinam Trogi Pompeius secutus non
latine tantum sicut ille: uerum etiam breuiter scri-
psit historiam: opus librorum suorum sic inci-
pit. Principio reum gentium nationumque
impii penes reges erat: quos ad fasti-
gium huius maiestatis non ab initio popula-
ris: sed spectata iter bonos moderatio
puebat: populi nullis legibus tene-
batur: arbitria principum pro legibus erant:
fines impium tueri: magis quam profere mos
erat. Intra suam cuique patriam regna si-
niebantur. Primus omnium Ninus Rex
Assyriorum: ueterem et quasi huius gentium mo-
rem noua impii cupiditate mutauit: hic
primus intulit bella finitimis: et rudes
adhuc ad resistendum populos ad termi-
nos usque libye perdomuit. Et paulo
post. Ninus igitur magnitudine questite do-
minatois continua possessione firmanit.
Domitis ergo proximis: cum accessione ni-
rius fortior ad alios transiret: et prima
quamque uictoria instrumentum sequentis esset:
totius orientis populos subegit. Quali-
bet autem fide reum uel iste uel Trogi scripse-
rit: nam quamquam illos fuisse metitos et alie si-
deliores littere ostendunt: constat tamen et iter
alios scriptores regnum assyriorum a Ni-
no rege fuisse longe lateque porrectum. Tam-
diu autem perseverauit: ut romanum nondum
sit eius etatis. Nam sicut scribitur quod cron-
ica historia persecuti sunt: mille ducentos et
quadraginta annos ab anno primo quo Ni-
nus regnare cepit permansit hoc regnum:
donec transferretur ad medos. Inferre autem

bella finitimis: et ide in cetera prederat:
populos sibi non molestos sola regni cu-
piditate coterere et subdere: quod aliud quam
grade latrociniu notandum est.
In regna terrena inter profectus suos
atque defectus: deorum uel inuictum uel dese-
rantur auxilio. Cap. 7.

Nullo deorum adiutorio tam ma-
gnum hoc regnum et pluxum fuit: que-
re diis romanis tribuit romanum regnum:
locis amplius temporibusque diuturnum. Que-
cumque. nam causa est: illa eadem est etiam ista. Si
autem et illud deorum adiutorio tribuendum esse
contendunt: quero quorum. Non. nam. alie ge-
tes quam Ninus domuit et subegit alios
tunc colebant deos. Aut si proprios habue-
runt Assirii quasi pitiores fabros ipsi consti-
tuerunt atque suadi: nunquam nam mortui sunt
quoniam et ipsi ipsorum perdidit: Aut mercede non
sibi reddita uel alia promissa maiore ad-
medos transire maluerunt: atque ide rur-
sus ad persas Lyro imitate et aliquid como-
dius pollicente. Que gens non angustis
orientis finibus post Alexandri Macedo-
nis regnum magnam locis: sed breuissimum
tempus in suo regno adhuc usque perdurat.
Hoc si ita est: aut infideles dii sunt qui suos
deserunt et ad hostes transeunt: quod nec
homo fecit Tamillius quoniam uictor et expugna-
tor aduersissime ciuitatis: Roma cui ui-
cerat sensit ingrata: quam tamen postea obli-
uiscit: aut non ita fortes sunt: ut deos esse for-
tes decet: qui possunt humanis uel consiliis
uel uiribus uinci. Aut si cum inter se bel-
ligerant: non dii ab hominibus: sed dii ab ali-
is diis forte uincunt: qui sunt quamquam proprii
ciuitatum. Hinc ergo et ipsi iter se inimici-
as: quamque pro sua quamque parte profus suscipiunt.
Non itaque deos suos ulla debuit cole-
re ciuitas: magis quam alios et quibus adiun-
tur sui. Postremo quoque se habeat deo-
rum iste uel transitus uel fuga: uel mi-
gratio: uel in pugna defectio: nondum illis
temporibus atque in illis terrarum partibus
d. 5.

christi nomē fuerat p̄dicatū: quādo illa regna p̄ ingētes bellicas clades amissa atq; trāslata sunt. **N**ā si post mille ducentos ⁊ q̄draginta ānos q̄n regnū ab assyriis ablatū ē: iā ibi christiana religio aliud regnū p̄dicaret eternū: ⁊ deorum falsoꝝ cultus sacrilegos ibiberet: qd aliud gētis illius uani hoies dicerent: nisi regnū qd tādū cōseruatū ē: nulla alia cā: nisi suis religionibus deserta ⁊ illa recepta p̄ire potuisset. **I**n q̄ uoce uanitatis q̄ poterat ēē ⁊ isti attendāt speculū suū ⁊ similia: conqueri si nullus i eis pudor ē erubescāt. **Q**uanq̄ romanū impiū afflictū ē potius q̄ mutātū: quod ⁊ altis ante christi nomē tēporibus ei contigit: ⁊ ab illa est afflictione recreatū: qd nec istis tēporibus despondendū est. **Q**uis. n. de hac re nouit uoluntatē dei.

Quoz deoz p̄sidio putāt romani i peritū suū auctū: atq; fūatū: cū singulis uix singulaz rez tuitionē cōmittēdaz esse crediderunt. **Cap. 8.**

Deinde q̄ramus si placet: ex tāta deoz turba quā romani colebāt quē potissimū uel quos deos credāt illud ipiuz dilataste atq; seruasse. **N**eq; eni in hoc tā p̄claro opere ⁊ tāte plenissime dignitatis: audent aliq̄s p̄tes sub nōie deoz uel deaz deē **C**loatine tribuere: aut **V**olupie q̄ a uoluptate appellata est: aut **L**ibetine cui nomē ē a libidine: aut **U**agitano q̄ infātū uagitibus p̄sidet: aut **L**unine que cunas eozuz administrat. **Q**uando at possūt uno loco libri hui⁹ cōmemorari oīa nōia deozū aut deaz: q̄ illi grādibus uoluminibus nix cōprehendere potuerūt: singulis rebus pp̄ria disp̄tientes officia numinū. **N**ec agroꝝ munus uni alicui deo: cōmittēdū arbitratī sūt: sed rura deē **R**usine: iuga mōtium deo **M**ugatino: collibus deā **C**ollatinā: uallibus **V**alloniā p̄fecerunt. **N**ec saltē potuerunt unam

Segetiā talem inuenire cui semel segetes cōmēdarent: sed sata frumenta quādiū sub terra essēt: p̄positā uoluerunt habere deā **S**eiā. **C**ū uero iā essent super terrā ⁊ segetem facerent deā **S**egetiā: frumentis uero collectis atq; recōdiis: ut tuto seruarietur deā **T**utlinaz p̄posuerunt: cui nō sufficere uideret illa **S**egetia: q̄ diū seges ab iitiis herbis usq; ad aristas aridas pueniret: n̄ tñ satis sunt hominibus deoz multitudinē amātibus: ut aīa mīsa demonioꝝ turbe p̄stitueretur: unius dei ueri castū dedignata cōplexū. **P**refecerūt ergo **P**roserpinā frumentis germinātib⁹: geniculis nodisq; culmoꝝ deū **N**odatū: i uolumētis folliculoꝝ deā **V**olutinā: cū folliculi patebant: ut spica exeat deā **P**atelenā: cum segetes nouis aristis equātur: q̄a ueteres cōgre: hostire dixerunt deā **H**ostilinā: florentib⁹ frumentis deā floram: lactescentib⁹ deā **L**acturtiā: maturescētib⁹ deā **M**aturā. **C**um rucatur: idest a terra auferuntur deā **R**uncinā. **N**ec oīa cōmemoro: quia me piget qd illos nō pudet. **N**ec at paucissima ideo dixi: ut intelligeretur nullo mō eos dicē audere ista numia imperium cōstituisse: auxisse: cōseruasse romanum: q̄ ita suis queq; adhibebāt officiis: ut nihil uniuersum uni alicui crederet. **Q**uando ergo **S**egetia curaret iperium: cui curā gerere simul ⁊ segetibus ⁊ arboribus n̄ licebat: **Q**uando de armis **L**unina cogitaret: cuius prepositura paruulorū cunas non permittebat excedere: **Q**ū **N**odatus adiunaret in bello: qui nec ad folliculū spice: sed tantum ad nodū geniculi pertinebat: **A**nusquisque domui sue ponit hostiariū: ⁊ quia homo est omnino non sufficit: tres deos isti posuerunt. **F**orculaz foribus: **C**ardeam cardini: **L**imentinum limini. **I**ta non poterat **F**orculus simul fores ⁊ cardinem limemque seruare. **O**missa igitur turba ista minorum deorum

LIBER. III.

uel aliquantum intermissa: officia maiorum deorum debemus iquirere: quo Roma tam magna est facta: ut tandiu tot gentibus imperaret.

An imperii romani aplitudo et diu-
turnitas Ioui fuerit ascribenda: quem
summum deum cultores ipsi opinantur.

Cap. 9.

Mirum ergo Iouis hoc opus est. Ipsum enim deorum omnium deorumque regem uolunt: hoc eius indicat sceptrum: hoc in alto colle capitolio. De isto deo quauis a poeta dictum conuenientissime predicatur. Iouis omnia plena: Huc Varro credit etiam ab his coli qui unum deum solum sine simulacro colunt: sed alio nomine nuncupari. Quod si ita est: cur tam male tractus est Rome: sicut quidam et in ceteris gentibus: ut ei fieret simulacrum: quod ipsi etiam Varro ita displicet: ut cum tante ciuitatis peruersa consuetudine premeretur: nequam tamen dicere et scribere dubitaret: quod hi qui populi instituerunt simulacra: et metum Dempserunt: et errorem addiderunt.

Quas opiniones secuti sunt: qui di-
uersos deos diuersis mundi partibus pre-
fecerunt. Cap. 10.

Qui illi etiam Iuno uxor adiungitur: que dicatur soror et coniux. Quia Iouem inquit in eibere accipimus: in aere Junonem. Et hec coniuncta duo elementa sunt: alterum superius: alterum inferius. Non est ergo ille de quo dictum est. Iouis omnia plena: si aliquam partem implet et Iuno: an uterque utrumque implet: et ambo isti coniuges et in duobus istis elementis et in singulis simul sunt. Cur ergo ether datur Ioui: aer Junoni. Postremo si ipsi duo satis essent: quid est quod mare Neptuno tribuitur: terra Plutoni. Et ne ipsi quoque sine coniugibus remanerent: addit Neptuno Salacia: Pluto-
ni Proserpina. Nam sicut inferiores celi

partes id est aerem inquit Iuno tenet: ita inferiores maris Salacia: et terre inferiores Proserpina. Querunt quemadmodum faciat fabulas: nec inueniunt. Si enim hec ita essent: tria potius elementa mundi esse non quattuor eorum ueteres prederent: ut singula deorum coniugia uiderentur singulis elementis. Nunc uero omni modo affirmauerunt aliud esse etherem: aliud aerem: aliud terram. Aqua uero siue superior siue inferior utique aqua est: puta quia dissimilis: nunquid in tantum ut aqua non sit. Et inferior terra: quid aliud potest esse quam terra quatalibet diuersitate distincta. Deinde ecce iam totum in his quattuor uel tribus elementis corporeus completus est mundus. Minerva ubi erit: quod tenebit: quod implebit. Simul. n. cum his in capitolio constituta est: cum ista filia non sit ambo. Aut si etheris partem superiorem Minervam tenere dicunt: et hac occasione fingunt poetas: quod de Iouis capite nata sit: cur non ergo ipsa potius deorum regina deputatur quam sit Ioue superior. An quia indignum erat preponere patri filiam: cur non de Ioue ipso erga Saturnum iustitia ista suata est. An quia uictus est. Ergo pugnarunt: Absit inquit. fabularum est ista garulitas: ecce fabulis non credatur: et de his sentiantur meliora. Cur ergo non data est patri Iouis et si non sublimior equalis certe sedes hominibus: quia Saturnus non inquit temporis longitudo est. Tempus igitur colunt quod Saturnum colunt: et rex deorum Jupiter insinatur natus ex ipse. Quid. n. indignum ut cum Jupiter et Iuno nati dicuntur ex temporibus: si celum est ille et illa terra: cum facta sint utique celum et terra. Nam hoc quoque in libris suis habent eorum docti atque sapientes. Neque de fictis poeticis: sed de philosophorum libris a Virgilio dictum est. Cum pater omnipotens secundis imbribus ether Coniugis in gremium lete descendit: id est in gremium telluris aut terre. quia et hic

alijs differētijs nolunt ēē: atq; in ipsa terra aliud terrā: aliud tellurē: aliud tellurionē putāt. Et oēs hos deos habet suis nōib⁹ appellatos: suis officiis distinctos: suis aris sacrisq; ueneratos. Eā dē terrā etiā mēz deoz uocāt: ut iam poete tolerabiliora cōfingāt: si fz isto rū nō poeticos: sed sacroz libros non solū Juno soror et cōiunx: sed etiā mater est Jouis. eandē terrā Cererē: eandē et Vesta colūt: cū tñ sepius Vesta nō nisi ignē esse phibeāt p̄tinētē ad focos: sine qb⁹ ciuitas ēē nō pōt. Et ideo illi uirgines solere fuire: q; sicut ex uirgine: ita nihil ex igne nascat. Quā totam aboleri uanitatē et extingui utiq; ab illo oportuit: qui ē natus ex uirgine. Quis. n. ferat q; cū tantū honoris et q; si castitatis igni tribuerint: aliqñ Vestā nō erubescunt etiā Venerēz dicere: ut uanescat i ancillis eius honorata uirginitas. Si. n. Vesta Venus esset: quō ei rite uirgines a uenerēis opib; abstinento fuirent. An ueneres due sūt: una uirgo: altera mulier. An poti⁹ tres: una uirginū q; etiā Vesta ē: alia coniugataz: alia meretricum. Cui et phemices donū dabāt de prostitutiōe filiaz: ante q̄p iūgerēt eas uiris. Que illaz matrona est Vulcani. Non utique uirgo quoniam hēt maritū. Absit aut ut meretrix: ne filio Junonis et cooperatio Minerue facere iniuriā uideamur. Ergo hec ad coniugatas intelligitur p̄tinere: sed eā uolumus imitentur in eo qd fecit illa cum Marte. Rursus inquirunt ad fabulas redi. Que ista iustitia est: nobis succēdere q; talia dicim⁹ de diis eorū: et sibi nō succēdere q; hec i theatris libentissime expectāt crimina deoz suorum. Et q; esset icredibile: nisi cōstantissime probaret hec ipsa theatra crimina deoz suoz i hōrē instituta esse eorū dem deorum.

De opiniōe eoz q; deum aīam mundi: et mudū corpus dei ēē putauerunt.

Cap. ii.

Quotquot igitur libet philosophis rationibus et disputationibus asserrant. Dodo sit Jupiter corporei huius mundi animus: qui uniuersam istam molem ex quattuor uel quot eis placet elementis constructam atque compactam implet et mouet: modo inde suas partes sorori et fratribus cedat. modo sit ether: ut aerem Junonem subterfusalam desuper amplectatur: modo totum simul cum aere sit ipse celum. terram uero tanquam coniugem eandemque matrem: quia hoc in diuinis turpe non est: secundis imbribus et seminibus fetet. Dodo autem ne sit necesse per cuncta discurrere: deus unus de quo multi a poeta nobilissimo dictū putant: Deum nanque ire per oēs terras tractusque maris celumque profundum. Ipse in ethere sit Jupiter: ipse in aere Juno. Ipse in mari Neptunus: in inferioribus etiam maris ipse Salacia: et in terra Pluto: in terra inferiore Proserpina. In focis domesticis Vesta. In fabrorum fornace Vulcanus. In sideribus Sol et Luna et stelle. In diuinantibus Apollo: Mercurius in merce: In iano Initiator: in termino Terminus: Saturnus in tempore: Mars et Bellona in bellis: Liber in uineis: Ceres i frumētis: Diana i siluis: Minerva i iugeniis. Ipse sit postremo et i illa turba quasi plebeiōrum deorum. Ipse presit nomine Liberi uirorum seminibus: et nomine Libere seminarum. Ipse sit Dispiter qui partum perducit ad diem. Ipse dea Vena quam presecerunt menstruis seminarum. Ipse Lucina q; a parturientibus inuocetur. Ipse opem ferat nascentibus excipiens eos sinu terre: et uocetur Ops. Ipse in uagitu os aperiat: et uocetur deus Agitanus. Ipse leuet de terra: et uocetur dea Leuana. Ipse cunas tueat: et uocetur dea Cunina. nō sit ali⁹: sed ipse i deab; illis q; fata nascēti

bus canūt et uocat **Carmētes**: p̄sit fortu
itis: uoceturq; fortuna. **Indina Rumia**
māmā paruulo imulgeat: q̄a rumā oi/
xerunt ueteres māmam. **Indina potina**
portionē mīstret. **Indina edulica** escā p̄
beat. **De pauore infātū Pauētia** nūcu
petur. **De spe q̄ uenit Uenilia**. **De uolu
ptate Volupia**. **De actu Agenoria**. **De
stimulis** q̄bus ad nīmū actuz hō ipel/
litur dea **Stimula** noietur. **Strenua** oīa
sit strenuū faciēdo. **Numeria** q̄ nume
rare doceat. **Camena** q̄ canere. **Ipsē** sit
et deus **Consul** p̄bendo consilia: et dea
Sentia: sententias inspirando. **Ipsē** dea
Iuuetas q̄ post p̄tēxtatā excipiat iuue/
nilis etatis exordia. **Ipsē** sit fortūa bar
bata q̄ adultos barba induit quos ho/
norare uoluerit: ut hoc q̄lecunq; numē
saltē masculum deum uel a barba **Bar
batum**: sicut a nodis **Nodātū**: uel certe
nō fortunā: sed quia barbas barbatus
habet **Fortuniū** nōiaret. **Ipsē** in iugati
no deo coniuges iungat: et cum uirgini
uxori zona soluitur ipse inuocetur: siue
uirtutes eius: et dea uirginēsis uocetur.
Ipsē sit **Adotumus** uel **Lutumus**: qui
est apud grecos **Priapus** si nō pudet.
Hec oīa q̄ dixi et quecunq; nō dixi: n̄
enī oīa dicēda arbitratus sū. hi oēs dii
deeq; sit unus **Iupiter** siue sint: ut qui/
dā nolunt oīa ista ptes eius siue uirtu
tes ei: sicut eis uidetur quib; euz pla
cet esse mundi aiām. **Que** sententia ue
lut magnoꝝ multoꝝque doctoꝝ ē. hec
si ita sunt qd̄ q̄le sit nodū interī quero
quid p̄derēt si unū deū colerent prudē
tiore cōpēdio: **Quid**. n. eius cōtemne
retur cū ipse coleretur: **Si** sūt metuēduz
fuit ne p̄termisse siue neglecte ptes eius
irascerentur. nō ergo ut uolūt uelut uni
us aiantis hec tota uita ē q̄ cōtinet oēs
deos q̄si suas uirtutes uel membra uel
partes: sed suā q̄q; ps habet uitā a cete
ris separatā: si p̄ter alterā irasci altera
pōt: et alia placari: alia cōcitari. **Si** aut
oī oēs simul: idest totū ipsū **Iōnē** potu

isse offēdi si ptes ei? nō etiā sigillatim
minutatimq; coleretur: stulte dī. **Nul
la** qppe eaz p̄termitteretur: cū ipse un⁹
q̄ hēret oīa coleretur. **Nā** et alia omit
tā q̄ sūt innumezabilia: cū dicūt oīa sīde
ra ptes **Iouis** ēē: et oīa uiuere atque ra
tionales aiās h̄re: et ideo sine cōtrouer
sia deos ēē nō uidēt: q̄ multos n̄ colāt:
quāmultis edes nō cōstruāt: aras non
statuāt: quas tū paucissimis siderū sta
tuendas esse putauerūt: et sigillatī sacri
ficādū. **Si** igr̄ irascūtur qui nō sigilla
tim colūtur: nō metuunt paucis placā
tis toto celo irato uiuere. **Si** aut̄ stellas
oēs ideo colunt quia ī **Ioue** sunt quez
colunt isto cōpēdio: possēt ī illo oib;
supplicare. **Sic**. n. nemo irasceretur: cū
id illo uno oibus supplicaretur: nemo
cōtemneretur: potius q̄ cultis quibus/
dā iusta irascēdi cā illis qui p̄termissi
essent multo numerosioribus p̄beretur
p̄serti cum eis de sup̄na sede fulgētib;
turpi nuditate distentus p̄poneretur et
Priapus.

**De opiniōe eoz q̄ deū aiām mūdi: et
mundum corpus dei esse putauerunt.**

Cap. i 2.

Quod et illud nō debet mouē acū
tos hoīes uel qualescūque hoīes
Nō. n. ad hoc ingenii opus est excellē
tia: ut deposito studio cōtentionis attē
dant: si mundi aiūs deus est: eique aiō
mundus ut corp⁹ est: ut sit unū aiāl cō
stans ex animo et corpore: atque iste dīs
est sinus quidā nature ī seipso cōtinēs
omnia: ut ex ipsius aiā qua uiuificatur
tota ista moles: uite atq; aiē cunctoꝝ
uiuentiū p̄ cuiusque nascentis sorte su
mantur: nihil omnino remanere potest
quod nō sit ps dei. **Quod** si ita est: q̄s
nō uideat quāta impietas et ineligiōsi
tas cōsequitur: ut qd̄ calcauerit quisque
ptē dei calcet: et ī omī aiante occidēdo
ps dei trucidetur: **Nolo** oīa dicere q̄
possunt occurrere cogitantib;: dici aut̄
sine uerecundia non possunt.

*De his q sola rōabilia aiantia ptes
esse unius dei asserunt. Cap. i 3.*

Si at sola aialia rōalia: sicut sūt
hoies ptes dei esse cōtendūt: nō
uideo qdem si totus mūdus ē d's: quō
bestias ab ei' p'tib' separant. Sed ob
luctari qd op' est: De ipso rōnali aian
te: idest hoie qd ifelic' credi pōt: q's oī
ptem uapulare cū puer uapulat: Jā ue
ro ptes dei fieri lasciuas: iniq's: impias
atq's oīo dānabiles: q's ferre possz: nisi q
p'rsus ifaniat: Postremo qd irascit eis
a q'b' nō colit: cū a suis p'ib' nō cola
tur: Restat ergo ut dicāt oēs deos suas
h're uitas: sibi quēque uiuere: nullū eo
rū esse ptem cuiusquā: sed oēs colēdos
qui cognosci 7 coli possūt: q'a taz mul
ti sūt: ut oēs nō possint. Quoz Jupi
ga rex p'fidet: ipsuz credo ab eis puta
ri cōstituisse regnuz: ul' auxisse roma
nū. Nā si hoc ipse n fecit: quē aliū deū
opus tā magnum potuisse aggredi cre
datur: cum oēs occupati sint officiis 7
opib' p'priis: nec alt' izuat i alterius:

*Argumenta regnoz Joui icōgruent
ascribi: cū si ut noluit dea est uictoria:
ipsa huic negotio sola sufficeret.*

Cap. i 4.

Rege igr deoz regnuz hoīuz po
tuit 7 p'pagari 7 augeri. Hic pri
mū qro cur nō ēt ipsū regnū aliq's d's
est: Cur. n. nō ita sit si uictoria dea ē:
Aut qd ipso Joue i hac cā opus ē: si ui
ctoria faueat siq's p'picia: 7 semp eat ad
illos quos uult esse uictores: Hac dea
faue'te 7 p'picia: ēt Joue nacāte uel ali
ud agente: q' gentes nō subdite remane
rent: Que regna non cedent: An forte
nō displicet bōis iūq'ssima improbitate
pugnare: 7 finitimos getos nullāq's iū
riā facientes ad dilatandū regnum bel
lo spōtaneo puocare: Plane si ita senti
unt approbo 7 laudo.

An cōgruat bonis lati' uelle regnāz.

Cap. i 5.

Ideant ergo ne forte non p'tineat
ad uizos bonos gaudē de regni
latitudine. Iniquitas. n. eoz cū q'b' iusta
bella gesta sunt regnum adiunxit: ut cre
sceret: q'd utiqz paruum essz: si q's 7 iu
stitia finitimoz cōtra se bellū geri nul
la puocaret iuria: ac feliciorib' sic re
bus humanis oīa regna pua essent: con
cordi uicinitate letātia. Et ita essent in
mundo regna pluzima gentiū: ut sunt i
urbe domus plurime ciuiū. Proinde bel
ligerare 7 p'domitis gentib' dilatar' re
gnum: malis uidet felicitas: bonis ne
cessitas. Sed q'a penus esset: ut iniuriosi
iustiorib' d'narēt: ideo nō icōgrue di
citur etiā ista felicitas. Sz pcul dubio
felicitas maior est uicinum bonuz h're
cōcordem: q's uicinum maluz subiugar'
bellātem. Mala nota sunt optare h're
quem oderis uel quem timeas: ut possit
esse quem uicas. Si ergo iusta gerendo
bella nō ipia nō iūq' romani ipium taz
magnum acgrere potuerunt: nunquid
tanquā aliq' dea colenda est eis etiā iūq
tas aliena: Multum. n. ad istā latitudi
nem iperū eam cooperatam uidemus q'
faciebat iniuriosos: ut essent cum q'bus
iusta bella gererēt: 7 angere iperū.
Cur at 7 iniquitas dea non sit uel ex
ternarum gentium: si Pauor: 7 Pallor:
7 febris dii romani esse meruerunt:
His igitur vnabus: idest aliena iniqui
tas 7 dea uictoria: dum belloz cās iniqui
tas excitat uictoria eadem bella felici
ter terminat: etiam seriato Joue creuit
imperium. Quas enim hic partes Ju
piter haberet: cum ea que possent bene
ficia eius putari dii habentur: dii uocā
tur: dii coluntur: ipsi pro suis partibus
inuocantur. Haberet hic autem ēt ille
aliquā partem: si regnum etiā ipse ap
pellaret: sicut appellat illa uictoria: aut
si regnū munus est Jouis: cur nō 7 ui
ctoria munus eius habeat: Q'd pfecto
haberetur: si non lapis i capitolio: sed
uerus rex regum 7 domin' dñantium

cognosceretur atque coleretur.

Quid fuerit q. rōni oibus rebus 7 oibus motibus deos singulos deputātes: edez getis extra portā ēē uoluerūt.

.Cap. i 6.

Mror at plurimū: q. cū deos singulos singulis rebus 7 pene singulis motibus attribuerent: uocauerūt deam Agenoriā q. ad agendū excitaret: deam Stimulā que ad agendū ultra modū stimulare: deaz Murcēā que pter modū nō moueret: ac faceret hoiez: ut ait pōponius: murcidū: idest nimis desidiosū 7 inactuofū: deā Strenuā q. faceret strenum. His oibus diis 7 deab⁹ publica sacra facere suscepūt. Quietē uero apellātes que faceret getū: cū edē haberet extra portā collinā publice illā suscipere noluerūt. Utrū idicium fuit animi inqeti: an potius ita significatum ē: q. q. illā turbā colere pseueraret: n. plane deo: sed demonioz eū quietē habere nō posse: ad quā uocat uernis medicus dicēs. Discite a me q. mitis sū 7 hūilis corde: 7 iuenietis qetē aiabus uestris.

An si Jouis sūma potestas ē: etiā uictoria dea debuerit existimari?

.Cap. i 7.

An forte dicunt q. deā Victoriāz Jupiter mittat: atque illa tauquā regi deoz obtemperās ad quos inisset ueniat: 7 i eoz parte cōsidat: Hoc uere dicit nō de illo Jone quez eoz regē p sua opinione cōsingūt: sed de illo uero rege seculoz q. mittat nō uictoriā que nulla substantia est: sed angelū suū: 7 faciat uincere quē uoluerit: cuius cōsiliū occultuz ēē pōt: iniquum ēē nō potest. Nam si uictoria dea est: cur nō deus ē 7 Triumphus: 7 Victorie iungitur nē maritus uel frater uel fili⁹? Alia q. ppe isti de diis opinati sunt: q. lia si poete fingerent atque a nobis exagitarentur: re spoderent isti ridendā ēē figmēta poe

ta: nō ueris attribuenda nominibus: 7 tñ seipsi nō ridebant: cum talia uelimenta non apud poetas legebant: s. in templis colebant. Jonez igr de oib⁹ rogarent: ei uni tātūmō supplicarent. Non enim se misisset Victoria: si dea esset sub illo rege: 7 posset 7 auderet resistere: 7 suā potius facere uoluntatez.

Felicitatem 7 Fortunam q. deas putant qua rōne fecerunt. .Cap. i 8.

Quid q. 7 felicitas dea est: Edem accepit: araz meruit: sacra ei congrua persoluta sunt. Ipsa ergo sola coleretur. ubi. n. ipa ēet: qd boni nō ēet. Sed quid sibi uult q. 7 Fortūa dea putatur 7 colitur: An aliud est felicitas 7 aliud fortuna: Quia fortuna potest ēē 7 mala: felicitas at si mala fuerit: felicitas nō erit. Terte oēs deos utriusq. sexus si 7 sexus hnt: n. nisi bonos existimare debem⁹. hoc Plato dicit: hoc alii philosophi: hoc excellētes reip. populo ruz rectores. Quo ergo dea Fortuna aliquā bona ē: aliquā mala: An forte q. mala ē: dea nō ē: se i malignū demōem repente conuertitur. Quot sunt ergo dee iste: Profecto quotquot sunt homines fortunati: hoc est bone fortune. nā cum sint 7 alii plurimi simul: hoc est uno tempore male fortune. nunquid si ipsa esset: simul 7 bona esset 7 mala: hnt aliud illis aliud. An illa que dea ē semper est bona: Ipsa est ergo felicitas. enz adhibētur diuersa nomina: Sed 7 hoc ferendum est. solet enim 7 una res diuersis nominibus appellari. Quid diuerse edes: quid diuerse are: diuersa sacra: Est causa inquit: q. felicitas illa ē quā boni habent precedentib⁹ meritis: fortuna uero que dicitur bona: si ne ullo examine meritum fortuitū accidit hōib⁹ 7 bonis 7 malis: unde ēt fortuna nominatur. Quomō ergo bona ē q. sine ullo iudicio uēit 7 ad bonos

et ad malos: Ut quod autem colitur: quod ita ce-
ca est: passim in quoslibet incurretes: ut su-
os cultores plerumque pretereas: et suis com-
temporibus hereas: Aut si aliquid perfici-
unt cultores eius: ut ab illa videantur
et ament iam merita: sequitur non fortui-
tu venit. Ubi est ergo diffinitio illa for-
tune: Ubi est quod a fortuitis est nomen
accepit: Nihil enim potest eam colere: si
fortuna est. Si autem suos cultores discer-
nit: ut prosit: fortuna non est. An et ipsa
quo uoluerit Jupiter mittit: Volat er-
go ipse solus. Non enim potest ei iuberi et eam
quo uoluerit mittenti fortuna resistere.
Aut certe ipsa mali colant: qui nolunt
habere merita quibus posset dea felicitas in-
uitari.

De fortuna muliebri.

Cap. i.

Quantum sane huic uelut uni nomini
tribuunt quod fortunam uocant: ut
simulacrum eius quod a matronis dedica-
tum est et appellatum est fortuna muliebris: et
locutum esse memorie commendat: atque di-
xisse non semel: sed iteque propter quod eam rite
matrone dedicauerint. Quod quidem
si uerum sit: mirari nos oportet. Non enim
malignis demonibus et si difficile est fal-
lere: quorum artes atque uersutias hinc
potius isti aduertere debuerunt: quam illa
dea locuta est que fortuito accidit: non
que meritis uenit. Fuit enim fortuna loquax
et muta felicitas: et ad quod aliud nisi ut
homines recte uiuere non curarent concilia-
ta sibi fortuna: que illos sine ullis bonis
meritis faceret fortunatos. Et certe si
fortuna loquitur: non saltem mulieribus
sed uiris potius loqueretur: ut non ipse qui
simulacrum dedicauerunt putarentur tam-
tum miraculum muliebri loquacitate
finxisse.

*De uirtute et de fide quas pagani tem-
plis et sacris honorauerunt permittentes
alia bona quae sibi colenda fuerunt: si re-
cte aliis diuinis tribuebat. Cap. 20.*

Uirtute quoque dea fecerunt: quod quidem
si dea esset multis fuerat preferen-
da. Et nunc quia dea non est: sed donum
dei: ipsa ab illo impetret a quo solo da-
ri potest: et omnis falsorum deorum turba uane-
scit. Sed cur et fides dea credita est: et ac-
cepit et ipsa templum et altare? Quamquam
prudenter agnoscat: bitaculum illi seipsum
facit. Unde autem sciunt illi quod sit fides: cuius
primum et maximum officium est: ut in uerum
credatur deum. Sed cur non suffecerat uir-
tus? Nonne ibi est et fides? Quamquam uirtu-
tem in quattuor species distribuenda esse ui-
derunt: prudentiam: iustitiam: fortitudinem:
temperantiam. Et quoniam iste singule spe-
cies suas habet: in partibus iustitiae fides
est: maximumque locum apud nos habet qui-
cunque sumus quod sit quod iustus ex fide ui-
uit. Sed illos miror appetitores multi-
tudinis deorum: si fides dea est: quare alius tam
multis deabus iniuria fecerunt: permittit
tamen eas quibus sibi edes et aras dedicare
potuerunt. Cur temperantia dea esse non me-
ruit: cum eius nomine non nulli romani principes
non parua gloria comparuit. Cur denique
fortitudo dea non est quae affuit? Quotio
cum de xerxes potuisset in flamas: quae affuit
Curcio cum se pro patria in abrupta terra proci-
pitem dedit: quae affuit Decio pro patria et De-
cio filio cum pro exercitu se uouerunt. Si tam-
en his omnibus uera ierat fortitudo: uero non
agitur. Quare prudentia: quae sapientia nul-
la numinum loca meruerunt. An quia in nomine
generali ipsius uirtutes omnes coluntur? Sic
ergo posset et unus deus coli cuius partes
ceteri dii putantur. Sed in illa una uirtute
et fides est et pudicitia: quae tam extra in edibus
propriis altaria meruerunt. Has deas non
ueritas: sed uanitas fecit.

*Quod unum non intelligentes deum uirtute
saltem felicitate debuerunt esse contenti.*

Cap. 21.

Ecce enim ueri dei munera sunt: non
ipse deus sunt. Veritamen ubi est uirtus
et felicitas: quid aliud queritur? Quid
ei sufficit cui uirtus felicitasque non

sufficit: Oia q̄ppe agenda cōplectit̄ uir-
tus: oia optanda felicitas. Si Iupiter
ut hec daret iō colebat: q̄a si bonū ali-
quid ē latitudo regni atque diuturni-
tas ad eādē p̄tinet felicitatē: cur nō itel-
lectum est dona dei esse nō deos: Si at
putate sunt deē: saltem alia tanta deoz
turbā nō q̄reretur. Cōsideratis. n. offi-
ciis deoz deazque oium: q̄ sicut uolue-
runt p̄ sua opinatione finxerunt: inue-
niant si possunt aliqd qd ab aliquo dō
p̄stari possit hōi habenti uirtutē: hōi
felicitatē. Quid doctrine uel a Mercu-
rio uel a Minerva petendū esset: cū uir-
tus oia secum haberet: Ars quippe ipsa
bene recteque uiuendi uirtus a ueterib⁹
diffinita ē. Vñ ab eo q̄ grece arete dici-
tur uirtus: nomē artis latinis trada-
xisse putauerunt. Sed si uirtus non nisi
ad ingeniosū posset uēire: qd opus erat
deo Ratio patre q̄ cautos: idest acutos
faceret: cum hoc posset cōferre felicitas.
Ingeniosū q̄ppe nasci felicitatis ē. An-
de etiā si nō potuit a nōdum nato coli
dea felicitas: ut hoc ei cōsecrata donaret:
cōferret hoc parentib⁹ eius cultoribus
suis: ut eis ingeniosi filii nascerentur:
qd opus erat parturiētib⁹ inocare Luci-
nā: cū si adesset felicitas nō solum bene
parerēt: s̄z et bonos. Quid necesse erat
Cupi deē cōmedare nascētes: dō Magita
no uagiētes: deē Lunie iacētes: deē Ru-
mine sugētes: deo Statilio stantes: deo
Adeō adeūtes: Adeō abeūtes: Aēti ut
bonā hēret mentes: deo Volūno q̄ deē
Volūne: ut bona uellent: diis Cōiuga-
libus ut bene cōiugarentur: diis agre-
stibus: ut fructus uberrimos caperent:
q̄ maxie ip̄i diue fructes: Apati q̄ Bel-
lone: ut bene belligerarent: deē Victo-
rie: ut uincerent: deo honori: ut hono-
rarentur: deē Pecunie: ut pecuniosi es-
sent: deo Esculano q̄ filio eius Argēti-
no: ut haberent erēā argēteamq̄ pecu-
niā. Nā iō p̄ez Argētini Esculanuz
posuerunt: quia prius crea pecunia in-

usu esse cepit: post argentea. Miror at
q̄ Argentinus nō genuit Aurinū: quia
q̄ aurea subsecuta ē. Quē deū isti si ha-
berēt: sicut Saturno Iouem: ita q̄ patri
Argentino q̄ ano Esculano Aurinuz p̄-
ponerent. Quid ergo erat necesse pro-
pter hec bona uel animi uel corporis ul-
terna tantā deoz turbā colere q̄ iuo-
care: quos neque oēs cōmemorari: nec
ipsi potuerunt oib⁹ hūmāis bonis mi-
nutati singulatique digestis: q̄ deos mi-
nutos q̄ singulos puidere: cū possz ma-
gno facillique compedio una dea Feli-
tas cūcta cōferre: nec solū ad bona capi-
enda quisquā ali⁹: sed neque ad depel-
lenda mala q̄reretur. Tur. n. esset iuo-
canda p̄pter fessos diua Fessonia: pro-
pter hostes depellēdos diua Pellonia:
propter egros medicus uel Apollo uel
Esculapius: uel ābo siml q̄n esset grā-
de piculū. Nec deus spinēsis: ut spinas
ex agris eradicaret: nec dea Rubigo:
ut non accederet rogaretur: una fe-
licitate p̄nte q̄ tuente: ut uel nulla ma-
la exorirent uel facillime pellerēt. Po-
stremo quoniā de duabus istis deabus
Uirtute q̄ Felicitate tractamus: si Feli-
citas uirtutis est p̄miū: nō dea sed dei
donū est. Si autē dea est: cur nō dicie-
t uirtutē ipsa cōferre: quādoqdē etiā
uirtutē cōsequi felicitas magna est.

De sciētia colēdoz deoz: quam a se
Uarro gloriā collatā esse romanis.

Cap. 22.

Quid ergo ē qd p̄ ingenti bñficio
Uarro iactat p̄stare se ciuib⁹ su-
is. Quia nō solum commemorat deos
quos coli oporteat a romanis: nerū et
dicit qd ac quēq̄ p̄tineat: quō nihil p̄-
dest inqt hōi alicui⁹ medici nomē for-
māque nosse: qd sit medic⁹ ignorat:
ita dicit nihil p̄dest scire deū ē Escu-
lapiū si nescias eū ualitudinē opitulari:
atq̄ ita ignores cur ei debeas supplica-
re. Hoc et affirmat alia similitudinē dicēs

nō mō bñ uiuere: sed uiuere oīo neiem
posse: si ignoret quisnā sit faber: quis
pictor: quis rector: a quo quid utensile
petere possit: quē adiutores absumere:
quem ducē: quē doctore. Eo mō nulli
dubium esse asserēs: ita esse utilē cogni-
tionem deoz: si sciatur quā quisq; dō-
nim 7 facultatē ac potestatem cuiusque
rei habeat. Ex eo. n. poterimus inquit
scire quem cuiusque cā deum aduocare
atque iuocare debeam: ne faciam: ut
Dimi solēt: 7 optem? a Libero aquā:
a Nymphis uinum. Magna sane utili-
tas. Quis nō huic grās ageret si uera
mōstraret: 7 si unū uerū deum a quo ef-
sent oīa bona: 7 hoibus colendum doc-
ceret.

*De felicitate quā romani multoz ne-
ratores deoz diu nō coluerunt ho-
nore diuino: cū p oib? sola sufficeret.*

Cap. 23.

Ed unde nūc agit: si libri 7 sa-
cra eoz uera sunt: 7 felicitas dea
est: cur nō ipsa una q̄ coleretur cōstitu-
ta est: q̄ posset uniuersa cōferre: 7 cōpen-
dio facere felicē. Quis enī optat aliqd
ppter aliud: q̄ ut felix fiat. Cur deiq;
tā sezo huic tante dee post tot romānos
p̄cipes Lucillus edem cōstituit. Cur
ipse Romulus felicem cupiens cōderē ci-
uitatē: nō huic templū potissimū stru-
xit. Nec ppter aliqd diis ceteris sup-
plicauit: q̄n̄ nihil deesset si hec adesset.
Nā 7 ipse nec prius rex: nec ut putant
postea deus fieret: si hāc deā ppiciā n̄
hēret. Ut qd ergo romulus cōstituit: ro-
manis deos Janū: Jovē: Martem: Pi-
cum: Faunū: Tyberinū: Perculē 7 si
quos alios. Ut qd Titus Latius addi-
dit Saturnum: Opem: Solē: Lunam:
Vulcanum: Lucem: 7 quosque alios
inter quos etiā deam Floatinā felicitate
neglecta. Ut quid Numa tot deos 7
tot deas sine ista. An eā forte i tāta tur-
ba uidere n̄ potuit. Hostilius certe rex
deos 7 ipse novos Pauorē atq; Pallo-

rē ppiciādos si introduceret: si deā istā
nosset aut coleret. p̄sente qppe felicitate
oīs pauor 7 pallor n̄ ppiciat? abscede-
ret: sz pulsus aufugeret. Deinde qd est
hoc qd iā rōanū iperū lōge lateq; cre-
scebat: 7 adhuc nēo felicitatez colebat?
An ideo grādī? iperū: q̄ felicius fuit?
Nā quō ibi ēet uera felicitas: ubi uera
nō erat pietas. Pietas. n. uera ē nera x
ueri dei cultus: nō cultus falsoz tot dō-
rum: quot demonioz. Sed 7 postea iā
i deoz nūe felicitate suscepta: magna
belloz ciuiliū ifelicitas subsecuta ē. An
forte iuste ē idignata felicitas: q̄ 7 taz
sezo 7 nō ad hōrē sed ad cōtumeliā po-
tius iuitata ē: ut cū ea coleret Priap? 7
Floatina: 7 Pauor: 7 Pallor: 7 febris
7 cetera nō numia colēdoz: sz crimia
colētiū. An extremū si cū turba idignis-
sima tāta dea colēda uisa ē: cur nō uel
illustri? ceteris colebatur. Quis. n. se-
rat q̄ neq; iter deos cōfetes quos dicūt
i cōsiliū Jouis adhiberi: nec inter deos
quos selectos uocāt felicitas cōstituta
ē: ut tēplū aliqd ei fieret: qd 7 loci sub-
limitate 7 opis dignitate preemineret.
Cur. n. nō aliqd meli? q̄ ipi Joui: nā
neq; ēt Joui regnū nisi felicitas dedit:
si tñ cū regnaret felix fuit: 7 potior ē fe-
licitas regno. Nēo. n. dubitat facile in-
ueniri hoiez q̄ timeat se fieri regē. nul-
lus at iuenitur q̄ se nolit esse felicē. Ipse
ergo dii si p auguria uel quolibet mō
eos posse cōsuli putāt: de hac re cōsulerē-
tur: utz uellent felicitati loco cedere: si
forte alioz edib? uel altarib? iā fuissz
locus occupat? ubi edes maior atque
sublimior felicitati construeret. Et ipse
Jupit? cederet: ut ipsū uerticē collis ca-
pitolini felicitas poti? optineret. Non
enī qspiā resisteret felicitati: nisi quod
fieri non pōt q̄ esse uellet infelix. Nul-
lo mō oīo si cōsulerent facere Jupiter
quod ei fecerunt tres dii: Mars: Ter-
minus 7 Iuuentas: q̄ maiori 7 regi suo
nullo mō cedere loco uoluerunt. Nā si

cut habent eoz lre cū Rex Tarquin⁹ capitolii fabricare uellet: eūq; locuz q ei dignior aptiorq; uidebat a diis aliis cerneret preoccupatū: nō audēs aliquid contra deoz facere arbitriū: 7 cie dens eos tanto numini suoq; principi uoluntate cessuros: qā multi ezant illic ubi capitolii constitutū est: p auguriū qsiat: utrū concedere locū uellent Joui atque ipsi inde cedere: oēs noluerūt pter illos quos cōmemorauī: a Marte: Terminiū: Iuuetatē: atque ideo capitolium ita constructum ē: ut etiā isti tres intus essēt: tam obscuris signis: ut hoc nix hoies doctissimi scirent. Nullo mō igit felicitatē Jupiter ipse contemneret: sicut a Termino a Marte Iuuetate cōtēptus est. Sz ipsi ēt qui nō cesserāt Joui: pfecto cederēt felicitati q illis regez fecerat Jovem. Aut si non cederent: nō id contemptu eius facerēt: sed q in domino felicitatis uel obscuri esse mallent: q; sine illa i locis ppris eminere. Ita dea felicitate in loco aplissimo 7 celsissimo cōstituta: discerent ciues vñ oīs boni uoti petendū esset auxiliū. Ac sic ipsa suadente natura: alioz deoz superflua multitudie derelicta coleret una felicitas: uni supplicaret: unius tēplū frequētaretur a ciuib⁹ q felices ēe uellent: quorū esset nemo q nollet: atque ita ipsa a seipsa peteret q ab oibus petebatur. q; enim aliq; ab aliquo deo: nisi felicitatem uelit accipere: uel qd ad felicitatē existimat pertinere. Proinde si felicitas hēt in potestate cum quo homine sit: habet aut si cū dea est: q tādē stultitia est ab aliquo eam deo petere quaz possis a se ipsa ipetrare. Hāc ergo sap deos ceteros honorare etiā loci dignitate debuerunt. Sicut. n. apud ipsos legīt: romani ueteres nescio quēz Sūmanū cui nocturna fulmina tribuebāt: coluerūt magis q; Jovez: ad quē diurna fulmina ptebāt. Sz postquā Joui tēplū ifigne ac sublie cōstructū ē: ppter edis digni

tatē: sic ad eū multitudo fluxit: ut nix iueniat q sūmani nomē qd audire iam nō pōt: se saltē legisse meminerit. Si at felicitas dea nō est: quoniā quod neq; est manus ē dei: ille deus queratur qui eā dare possit: 7 deoz falsoz multitudo noxia reliquat: quā stultoꝝ hoīum multitudo uana sectatur: dona dei oēs sibi facies: 7 ipsū cui⁹ ea dona sūt obstinatōe supbe uolūtatis offēdēs. Sic. n. carere nō pōt ifelicitate: q tāquā deam felicitatē colit: 7 deū datorē felicitatis reliqt: sicut carere nō pōt fame q panē pictū ligat. 7 ab hoīe qui neq; hēt nō petit. Libet autem eoz rōnes cōsiderare.

Qua rōne defendāt pagani: q inter deos colant ipsa dona diuina.

Cap. 24.

U Sz adeo ne iquint maiores nros insipientes fuisse credendū est: ut hec nescirēt munera diuina ēe nō deos. Sed quoniā sciebāt nemī talia nisi ali quo deo largiēte cōcedi: quoz deomꝝ noīa nō iueniebāt: eaz rez noīb⁹ ap pellabāt deos q; ab eis sentiebāt dari. aliq; uocabula inde flectētes: sicut a bello Bellonā nūcupauerunt nō bellum: sicut a cunis Luninā n cunā: sicut a segetibus Segetiā nō segetē: sicut a pomis Pomonā nō pomū: sicut a bobus Bobunā nō bonē: aut certe nulla uocabuli declinatōe: sicut res ipse nomināt ut pecunia dicta ē dea q dat pecuniā: nō oīo pecunia dea ipsa putata ē. Ita uirtus q dat uirtutē: honor q dat hōrē: cōcordia q cōcordiā: uictoria q uictoriam dat. Ita iquint cū felicitas dea ē nō illa q datur: sz numē illud attēdit a quo felicitas datur. Ita nobis reddita rōne multo facili⁹ eis quoz cor nō nimis obruit psuadebim⁹ fortasse qd uolumus.

De uno tantūz colēdo deo: qui licet nōine ignoretur: tamen felicitatis dator esse sentitur. Cap. 25.

Nenim iam humana infirmitas sensit nō nisi ab aliquo deo dari posse felicitatē: et hoc senserunt homines qui tā multos colebant deos: in quibus et ipsum eorum regē Iouē: quia nomen eius a quo daretur felicitas ignorabant: et inde ipsius rei nomine quam credebant ab illo dari: eum appellare uoluerunt. Satis ergo iudicat nec ab ipso Ioue dari posse felicitatē quā iam colebant: sed utique ab illo quē noīe ipsius colendum esse credebant. Cōfirmo prius a quodā deo quē nesciebant: et eos credidisse dari felicitatē. Ipse ergo quātur: ipse colatur: et sufficit. Repudiatur strepitus innumerabilium demoniorum: illi nō sufficiat hic deus: cui nō sufficit munus eius. Illi in quā nō sufficiat ad colendū deus dator felicitatis: cui non sufficit ad accipiendum ipsa felicitas. Cui autem sufficit: nō. n. hēt hō? quid apli? optare debeat: fuit uni deo datori felicitatis. Nō ē ipse quē nomināt Iouē. Nam si eū datorē felicitatis agnoscerent: nō utique alium uel aliā a quo daretur felicitas noīe ipsi? felicitatis inquirerent: neque ipsū Iouem cū tātis iniuriis colendū putarent. Iste alienarū dicitur adulterator uxorū. Iste pueri pulchri impudicus amator et raptor.

De ludis scenicis quos sibi dii celebrari a suis cultoribus exegerunt.

Cap. 26.

Ed fingeat hec Homerus ait Cullius: et humana ad deos trāsferebat: diuina mallē ad nos. Adrito displicuit uirō graui diuinorum criminū poeta confictor. Tur ergo ludi scenici: ubi hec dictantur: cantantur: actantur: deorum honoribus exhibentur: inter res diuinas a doctissimis scribuntur. Hic exclamat Cicero non contra figmenta poetarū: sed contra instituta maiorum. An nō exclamarēt et illi: quid nos fecim? Ipsi dii ista suis honoribus exhibēda

flagitauerūt: atrociter imperauerūt: claudē nisi fierent prenunderant: quia neglectū est aliqd: seuerissime uidetur. quia id quod neglectū fuerat factum ē: placatos se esse monstrauerunt. Inter eorum commemoratur uirtutes et miranda facta quod dicam. Tito Latino rustico romano prīfamilias dictum ē in somnis: ut in senatu nunciaret: ut ludi Romani instauraretur: quō primo eorum die in quodam scelerato qui populo spectante ad supplicium duci iussus ē: numinibus uidelicet ex ludis hilaritatem querentibus: triste displicuisset impiū. Cum ergo ille qui in sono cōmonit? erat postea die iussa facere nō ausus esset: ea nocte hoc idē rursus seuerius iperatum est: amisit filiū quia nō fecit: tertia nocte dictum est hōi quod maior ei pena si nō faceret immineret. Cū etiā sic nō auderet: in morbum incidit acerrimū et horribilē. Quō uero ex amicorum sententia ad magistratus rem detulit: atque in lectica allatus est in senatum. Expositus quoque nio recepta cōtinuo ualitudine pedibus suis sanus abcessit. Tanto stupefactus miraculo senatus quadruplicata pecunia ludos censuit instaurari. Quis nō uideat qui sanū sapit subitos homines malignis demonibus: a quorum dñatione non liberat: nisi grā dei per Iesum Christum dñum nr̄z: ui compulso ē exhibere talibus diis qui recto cōsilio poterant turpia indicari. In illis certe ludis poetica numinū crimina frequentantur: quod laedi cogentibus numinibus iussu senatus instaurabāt. In illis ludis corruptorē pudicitie Iouem turpissimi histriones cantabant: agebant: placebant: si illud fingebatur ille trasceret. Si autē suis criminibus etiā fictis delectabatur: quā coleretur nisi diabolo seruiretur? Ita ne iste romanum cōderet: dilataret: cōseruaret impiū: quouis romano cui displicebāt talia abiector? Iste daret felicitatem qui tam infelicitē colebatur: nisi

ita coleretur infelicius irascebatur.

*De tribus generibus deorum: de quibus
Scevola pontifex disputauit.*

Cap. 27.

Relatum ē i lais doctissimū pon-
tifice Scevolaz disputasse: et tria
genera tradita deorum: unū a poetis: al-
terū a philosophis: tertium a principibus
ciuitatis. Primum genus nugatorium dicit
esse: quia multa de diis finguntur idigna.
Secundū uero congruere ciuitatibus: quod
habeat aliquā superuacua aliqua etiam quā
obfint populis nosse. De supernis uero non
magna cā est. Solet. n. et a uiris peritis
dici: superflua non nocent. Quae sunt autem il-
la quae plura in multitudie nocent? Hec in-
quit: non esse deos. Hercule: Esculapiū:
Castorē: Pollucē. Prodis. n. a doctis
quod homines fuerit: et humana cōditione
fecerint. Quid aliud quod deorum quod sint
dii non habebant ciuitates uera simulacra:
quod uerus deus nec se hū beat: nec etatē:
nec diffinita corporis membra. Hec po-
tiffex nosse populos non uult: nā falsa ēē
non putat. Expedire igitur existimat falli
in religione ciuitates. Quod dicere ē in li-
bris reorum diuinorum ipse Varro non dubi-
tat. Preclara religio quo confugiat li-
berandus infirmus. et cū ueritatē qua
liberet ingrat: credatur ei expedire quod
fallitur. Doctum sane deorum gen^{us} cur
Scevola respuat eisdē litteris non tace-
tur: quia sic uidelicet deos difformatur:
ut nec bonis hominibus cōparet: cū aliū fa-
ciunt sumari: aliū adulterare. Sic item
inquit aliqd aliter turpiter atque inepte di-
cere aut facere: tres inter se deas certas
se de premio pulchritudinis: uictas di-
as a Genere. Quod iam evertisse Iones:
ipsū cōuerti in bouē aut cygnū: ut cum
aliquā cōcumbat dea homini nubere. Satur-
nū filios deuorare. Nihil denique pos-
se cōfingi miraculorum atque uitioz quod
non ibi repiatur: atque a deorum natura lo-
ge absit. **S**cevola pontifex maxime

ludos tolle si potes: precipue populis: ne
tales honores diis immortalibus deferant
ubi crimina deorum libeat mirari: et quae
fieri possunt placeat imitari. Si autem tibi
responderit populus: uos nobis imposita
istis ista pontifices: deos ipsos roga qui
bus istigantibus ipsa iussistis: ne talia si-
bi inbeat exhiberi. Quae si mala sunt et
propterea nullo modo de deorum maiestate
credenda: maior est eorum iniuria de quibus
ipone finguntur. Sed non te audiuit: de-
mones sunt: praua docet: turpibus gau-
dent: non solum non deputant iniuriā si di-
lis ista fingantur: sed eā prius iniuriam
ferre non possunt: si per eorum solēnia non agan-
tur. Iam uero si aduersus eos Iouē iter-
pelles: maxime ob eā cām quia eis plura
crimina ludis scenicis actantur: none ē
si deū Iouē nuncupatis: a quo regitur
totus atque administratur hic mundus:
eo illi sit a uobis maxima iniuria: quod cū
cum istis colendū putatis: eorumque reges
esse prohibetis?

*An ad optinendū dilatandūque regnum
pauerit romanis cultus deorum.*

Cap. 28.

Nullo igitur modo dii tales qui talibus
placant uel potius accusantur ho-
noribus: ut maius sit crimen quod eis sal-
tis oblectantur: quod si de illis uera dicerē-
tur: romanum ipsum augere et confer-
uare potuissent. Hoc. n. si possent: grie-
cis potius donum tā grāde cōferrent:
quod eos in huiuscemodi rebus diuinis hoc
est ludis scenicis honorabilius digni-
usque coluerunt: quā et moribus poeta-
rum quibus deos dilacerari uidebāt se non
subtraxerūt: dādo eis licentiā male tra-
ctādi homines quos liberet: et ipsos sceni-
cos non turpes iudicauerunt: sed dignos
hōi et p̄claris honoribus huerunt. Si-
cut autē potuerūt aureā pecuniā habere
romani: quāuis deū aurinū non colerēt
sic et argenteā hūc potuerūt et ereaz: si
nec Argentinū nec ei^{us} p̄te colerēt Escu-
lanū: sic oīa quae retexere piget. Sic ergo
e. i.

7 regnū inuito quidem deo uero nullo
mō hīc possent: diis uero istis falsis 7
multis ignoratis siue contēptis: atque
uno illo cognito 7 fide sincera ac mori
bus culto: 7 melius hic regnū haberēt
quātūcūq; hērent: 7 post acciperēt sē
piternū: siue hic haberēt siue nō hērent.

*/De falsitate auspicii: quo romani re
gni fortitudo 7 stabilitas uisa ē iudi/
cari. Cap. 29.*

Naz illud q̄le est quod paulo ante
cōmemorauī: pulcherrimū auspi
cium fuisse dixerūt: Martem 7 Termini
num: 7 Iuuetatē: nec Ioue regi deorū
loco cedere uoluisse. Sic. n. inquit si
gnificatū est martiā gētē: idest roma/
nā nemini locū quē teneret daturā: ro
manos quoq; terminos propter deum
Terminū neminē cōmōturū: inuentu/
tē etiā romanā ppter deaz Iuuetatem
neminē esse cessurā. Videant ergo quō
habeāt istuz regē deoz suoz 7 datorē
regni sui: ut ei auspicia ista p aduersa
rio ponerent: cui non cedere pulchrum
est. Quāquā hec si uera sunt non hīc
oīo qd timeāt. Nō. n. cōfessuri sunt q
dī cesserunt christo: q Ioui cedere nō
luerunt. Saluis q̄ppe imperiū finibus
christo cedere potuerunt: 7 de sedibus
locoz 7 maxime de corde credentiuz.
Sed ante q̄ christus ueniret in carne:
ante q̄ ista denique scriberent q de li/
bris eoz pferimus: sed tñ postea q̄ fa
ctū est sub rege Targnio illud auspici
um: aliquotiens romanus exercitus su
sus est: hoc est uersus in fugā: falsumq;
ostendit auspiciū q̄ inuētas illa nō ces
serit Ioui: 7 gēs martia supātib⁹ atq;
izzūpentibus gallis ī ipsa urbe cōtrita
est: 7 termini iperū deficientibus multis
ab Hannibale ciuitatibus: in angustū
fuerant coartati. Ita enacnata est pul/
britudo auspicioz: remansit cōtra Jo
uē cōtumacia nō deoz sed demonioz.
Aliud. n. est nō cessisse: aliud unde ces

seras redisse. Quāquā etiā postea ī ori
entalibus p̄tib⁹ Adriani uolūtate mu
tati sunt termini imperiū romani. Ille
nāq; tres puincias nobiles Armeniā:
Mesopotamiā: Assyriam: p̄saz cōcessit
impio: ut deus ille Terminus: qui ro/
manos terminos s̄z istos tuebatur: 7
p illud pulcherrimū auspicium loco nō
cesserat Ioui. plus Adriani regē homi
nū: q̄ regē deoz timuisse uideat. Re/
ceptis quoq; alio tempore puiciis me/
moratis: nostra pene memoria p̄sus
Terminus cessit: qñ Julianus deorum
illoz oraculis deditus immoderato au
su naues iussit incendi qbus alimonia
portabat. q̄ exercitus destitutus mox ē
ipso hostili uulnere extinctus ī tāta est
reductus inopiā: ut inde nullus euade
ret undiq; hostibus incurſatib⁹: milite
imperatoris morte turbato: nisi placē
to pacis illic ipi fines cōstituerēt: ubi
hodieq; p̄sistūt: nō qdem tāto detrimē
to: quātū cōcesserat Adrianus: sed me/
dia tātū cōpositiōe defixi. Vano igitur
augurio deus Terminus nō cessit Ioui.
q̄ cessit Adriani uoluntati: cessit etiā Ju
liani temeritati: 7 Iouiniāi necessitati.
Viderunt hec intelligētiores grauior/
esq; romani: s̄z cōtra cōsuetudiez ciui
tatis q̄ demōiacis ritib⁹ fuerat obliga
ta paz ualebāt. Quia 7 ipi ēt si illa ua
na sētiebāt: nature tñ rezz sub uni⁹ ue
ri dei regimie atq; ipio cōstitute: reli/
giosū cultū q̄ deo debetur exhibēdum
putabāt: seruītes: ut ait Apostol⁹ crea
ture: potius q̄ creatori q̄ est benedictus
ī secula. Huius ueri dei erat auxiliū ne
cessarium: a quo mitterentur sancti ui
ri 7 ueraciter pii: qui quo uera religiōe
morentur: ut falsa a uiuentibus tolle
retur.

*/Qualia de diis gentiū etiā cultores
eoz se sentire fateātur. Cap. 30.*

Cetero augur izidet auguria: 7 re
phendit hoies corui 7 cornicula

uocibus uite vilia moderantes. Sed iste
achademicus q oia dedit icerta ee idi
gnus e q heat ulla i his reb² auctori-
te. Disputat apud eu Quintus Lucilius
Balb² i secundo de deoz natura libros
7 cu ipse supstitioes ex natura rez ue-
lut phisicas 7 philosophicas ilerat: idi
gnat in istantiu simulacroz 7 opinio-
nib² fabulosi ita loquens uidet ne iga-
nt a phisicis reb² bn atqz utilr inuenis
ro sit tracta ad comentios 7 fictos de-
os. Que res genuit falsas opiniones:
errorisqz turbulentes: 7 supstitioes pene
aniles. Et forme. n. nobis deoz 7 eta-
tes 7 uestitus ornatusqz noti sut: gene-
ra pteza: coniugia: cognatioes: oiaqz tra-
ducta ad similitudinem imbecillitatis
huane: na 7 pturbatis ais iducunt. Ac-
cepim² n. deoz cupiditates: egritudi-
nes: iracundias. Nec uero: ut fabule se-
runt: diu bellis pliusqz caruerunt. Nec
solu ut apud Homeru daos exercitus
contrarios: alii diu ex alia pte defende-
ret: sed et cu titanis aut euz gigantibus
sua ppria bella gesserunt. Nec dicunt
credunt stultissime: 7 plena sut uanitatil
sumeqz leuitatis. Ecce itez q cōfitem²
q uesedut deos getiu. Deide cu hec ad
supstitutione ptinere dicat: ad religionē
uero qua ipse fz stoicos uidet docere:
no. n. philosophi solu inqt uez et ma-
iores nri supstitioez a religioe sepane-
runt. Na q totos dies pēabāt 7 imola-
bat: ut sibi sui libri supstitites esset: sup-
stitiosi sunt appellati. Quis no itelli-
gat eu conari du cōsuetudinē ciuitatis
timet religionē laudare maioz: eamqz
a supstitioe nelle seiuungere: sed quo id
possit no inuenire. Si. n. a maiorib² il-
li sunt appellati supstitiosi q totos dies
pēabāt 7 imolabāt: nungd 7 illi q isti-
tuerūt qd iste reprehendit deozū simila-
crā diuersa etate 7 ueste disticta deozū
genera: coniugia: cognatioes. Decutiqz
cu tāquā supstitiosa culpāt: iplicat ista
culpa maiores talū simulacroz istitu-

tores atqz cultores: iplicat 7 seipsū qui
quacolibet elogo se i libertate nitatur
euoluere: necesse heat ista uenerari: neo
qd i hac disputaōe diseri² isonat mu-
nā auderet i populi iudice. Agam² itaqz
christiani dno deo nro gras: no celo 7
terre sicut iste disputat: sz ei q fecit celū
7 terrā: q has supstitioes qs iste Balb²
uelut balbuties uix reprehendit p altissiz
mā christi humilitate: p apostolorū p-
dicatoez: p fidē martyrum: p ueritate
morientiu: 7 cu ueritate uiuentiu: no so-
lu i cordib² religiosis: uez et i edibus
supstitiosis libera suorum fuitute sub-
nerterit.

De opiniōib² Uazrois: q reprobata
inastiōe populari: licet ad notitiaz uere
dei n puenit unū tñ deuz coledū esse
censuerit. Cap. 3 i.

Quid ipse Uazro que dolem² i re-
bus diuinis ludos scenicos quū
no iudicio pprio posuisse: cu ad deos
coledos multis locis uelut religiosos
hortet: none ita cōfiteat: no se illa iudi-
cio suo seq q ciuitate Romanā istituit
se cōmemorat: ut si eā ciuitate nouā cō-
stitueret: ex nature poti² formula dos
noiaqz eoz se fuisse oeditatu² no du-
bitet cōfiteri. Sz iā quōiā uetere po-
pulo essz acceptū: ab antiqs nōiaz 7 co-
gnominū historiā tenere: ut tradita est
debere se dicit: 7 ad eu finē illa scriberē
ac pscrutari: ut poti² eos magis coledz:
qs despiciere uolgens uelit. Quib² uer-
bis hō acutissim² satis idicat no se apte
re oia q no sibi tātū cōceptui esset: sed
et ipsi uulgo dīpiciēda uideret: nisi tā-
teret. Ergo ista cōfiteat putari debuit
nisi euident alio loco ipse diceret de reli-
gionib² loqns: multa ee uera q no mō
uulgo scire no sit uile: sz et tā 7 si fal-
sa sūt alr existimare populū expediat:
7 ideo grecos theletas ac mysteria taci-
turnitate parietibusque clausisse. Hic
certe totū cōsiliū pdidit uelut sapiētiū
p quos ciuitates 7 populi regerentur.

Hac tñ fallacia miris mōis maligni dōmones delectātur: q̄ 7 deceptores 7 deceptos parit possidēt a quoꝝ dñatione nō liberat: nisi gr̄a dei p̄ Jesū christū dñz nřz. Dicit et idem auctor acutissimus atq; doctissim⁹: q̄ hi soli ei uideātur aiaduertisse qd̄ ēet deus: q̄ crediderūt eū ēē aiām motu ac rōne mundū gubernātē: ac p̄ hoc 7 si nōdū tenebat qd̄ ueritas hēt. deus. n. uerus non aiā sed aiē quoque est effector 7 cōditor: tñ si cōtra pudiciā cōsuetudis liber esse posset: unū deū colendū fateret̄ atque suaderet: motu ac rōne mundū gubernātē: ut ea cum illo de hac re questio remaneret: q̄ eū diceret ēē aiām nō pot⁹ 7 aiē creatore. Dicit et atiquos idanos plus q̄z annos cētū 7 septuagita deos sine simulacro coluisse. Qd̄ si adhuc iquit mansisset: castius diū obsequarent̄. Cuius sententiae suae testē adhibet inter cetera et gētē iudeā: nec dubitat eū locum ita cōcludē ut dicat: q̄ primi simulacra deoꝝ populis posuerūt: eos ciuitatib⁹ suis 7 metū dēpisse 7 errorem addidisse: prudēt existimās deos facile posse i simulacroꝝ stoliditatē cōtemni. Quod uero nō ait errorem tradidēt sed addidēt: iā utiq; fuisse et sine simulacris intelligi nult errorem. Quapropter cū solos dicit aiaduertisse qd̄ essz d̄s: q̄ eū crederet aiām mūdū gubernātē castiusque existimat sine simulacris obsequari religionē: q̄s nō uideat quātū propinquerit ueritati. Si. n. aliud cōtra ueritatē tāti posset erroris: pfecto 7 unū deū a quo mūdū crederet gubernari: 7 sine simulacro colendam ēē censeret atque in tam proximo iuētus facile fortasse de aiē mutabilitate cōmoneretur: ut naturā pot⁹ incōmutabilē q̄ ipsam quoq; aiām condidisset deum uerz esse sentiret. Nec cum ita sint: q̄cunque tales uiri i suis lris multoꝝ deoꝝ delubria posuerunt: cōfiteri ea potius occulta dei uoluntate cōpulsi sūt: q̄ psuader

conati. Si q̄ igr̄ inde a nobis testimonio pferunt: ad eos redarguendos pferantur qui nolunt aduerrere de quantā 7 q̄maligna demonū potestate nos liberet singulare sacrificiū tā sancti sāguinis fusi 7 donum spūs impartiri.

Ad quā speciem utilitatis principes gētium apud subiectos sibi populos fallas religiones uoluerūt pmanere.

Cap. 32.

Dicit etiā de generationibus deorum magis ad poetas q̄ ad phisicos fuisse populos inclinos: 7 ideo 7 sexū 7 generatōes deoꝝ maiores suos idest ueteres credidisse romanos: 7 eorū cōstituisse cōiugia. Qd̄ utique nō aliā ob cām factum uidet: nisi q̄ hominum uelut prudentiū 7 sapientiū negocium fuit populum i religionibus fallere: 7 in eo ipso nō solū colere: s; imitari etiā demones: q̄bus maxima est fallēdi cupiditas. Sicut. n. demones: nisi eos quos fallendo deceperint possidere n̄ possunt: sic 7 oēs principes non sane iusti: sed demonū similes: ea q̄ uana esse nouerunt: religionis nōie populis: tanquā uera suadebāt: hoc mō eos ciuili societati: uelut artius alligātes: quo similiter subditos possiderent. Quis at infirm⁹ 7 idoctus euaderet simul fallaces 7 principes ciuitatis 7 demones?

Qd̄ iudicio 7 potestate ueri dei: omnium regū atq; regnoꝝ ordinata sint tēpora.

Cap. 33.

Deus igr̄ ille felicitatis auctor 7 dator: q̄a solus est uerus d̄s: ipse dat regna terrēna 7 bōis 7 malis. neq; hoc temere 7 q̄si fortuito: q̄a deus ē nō fortuna: s; p̄ rez ordine ac tempore oculto nobis: notissimo sibi. Qui tñ ordinē tēporū nō subdi⁹ fuit: sed eū ipse tāquā dñs regit moderatorq; disponit. felicitatem uero nō dat: nisi bōis. Hāc enim possunt hēre 7 nō hēre fūietes: possunt 7 nō hēre 7 hēre regnātes. Que tñ

plena i nita ea erit: ubi ita nemo seruiet
ulli. Et ideo regna mudi huius de bonis
et malis cōter pstat: ne boni ea tan
quā munera dei magna cōcupiscāt. Et
ideo regna terrena et bonis ab illo dan
et malis: ne eius cultores adhuc i pue
ctu animi pui: hec ab eo munera q̄si
magnū aliqd cōcupiscāt: et hoc ē sacra
mentū ueteris testamēti ubi occultum
erat nouū: q̄ illic pmissa et terrena do
na sunt intelligentib⁹ et tūc spūalib⁹:
q̄uis nōdū i manifestatōe p̄dicatib⁹
et q̄ illis tēporalib⁹ reb⁹ significaretur
eternitas: et in quibus dei donis esset ue
ra felicitas.

De regno indeoꝝ: qd ab uno et uero
deo institutū atq; suatū est: donec i ueza
religione māserunt. Cap. 34.

Itaq; ut cognosceret etia illa ter
rena bōa: qbus solis inhiat qui
meliora cogitare nō possūt: et in ipsius
unius dei ēē posita potestate: nō i mul
toꝝ falsoꝝ quos colendos rōani ante
crediderunt: populū suum in egypto de
paucissimis multiplicauit: et inde signif
mirabilibus liberauit. Nec Lucinā mu
lieres ille inuocauerūt: qn̄ eaz part⁹ ut
miris mōis multiplicaret et gēs illa in
credibil⁹ cresceret: ab egyptioꝝ psequē
tiā et infātes oēs necare uolentiū mani
bus ipse liberauit: ipse suauit. Sine dā
Romā suxerūt: sine Lunina in cunis
fuerūt: sine Edulica et Potina escā po
tumq; supserūt: sine diis tot puerilib⁹
educati sūt: sine diis cōiugalibus cōin
gati: sine cultu priapi cōiugib⁹ mixti:
sine inuocatiōe Neptuni mare trāseunti
bus diuisū patuit: et sequētes eoꝝ inimi
cos fluctib⁹ in se redeuntibus obruit.
Nec cōsecrauerunt aliquā deā mannā
qn̄ de celo mannā sumperūt: nec qn̄ siti
entes aquam p̄cussa petra p̄fudit nym
phas lymphasque coluerūt. Sine insa
nis sacris Martis et Bellone bella ges
serūt: et sine uictoria adē nō uicerūt. n̄
eā tñ deā: sed dei sui manus habuerūt.

sine Segetia segetes: sine Bubona bo
ues: mella sine Mellona: poma sine
Pomona. Et p̄sus oia p qbus tante
falsoꝝ deoꝝ turbe romani supplicādū
putauerūt: ab uno uero deo multo felici
us acceperūt: et si nō in euz peccasset ipia
cariolitate: tāquā magicis artib⁹ sedu
cti ad alienos deos: et ad idola deflue
do et postremo christū occidēdo: in eo
dem regno et si nō spatioiore tñ felicio
re māssēt. Et nūc q̄ p oēs fere terras
gentesque dispersi sunt: illius unius ue
ri dei puidētia ē: ut q̄ deoꝝ falsoꝝ
usquequaq; simulacra: are: luci: tēpla
euerantur: et sacrificia phibētur de co
dicibus eoꝝ p̄bet: quēadmodū hoc fu
erit tāto ante p̄phetatū: ne forte cū le
geretur i nostris: a nobis putaret esse
cōfictū. Itaq; qd sequitur i nolamie sequēti
uidēdū est: et hic dādus huius p̄lixita
tis modas.

Aurelii Augustini Episcopi de Ciuita
te Dei liber quintus incipit.

Causā romani iperū oīuzq; regnoꝝ
rū: nec fortunatū esse: nec in stellaz posi
tione consistere. Cap. i.

QUONIAM
cōstat oīuz rex
optādaz pleni
tudine: ēē felici
tatem q̄ non est
dea: sed donuz
dei: et ideo nul
lū deū colēdū
esse ab hōib⁹:
nisi q̄ pōt eos facere felices. Unde si il
la dea ēet: sola colēda merito diceret.
Itaq; cōsequēter nideamus q̄ cā de q̄ pōt
et illa bōa dare q̄ hīc possūt etiā nō bo
ni ac p hoc etiā n̄ felices: romanū ipiū
tam magnū tāque diuturnū ēē uolue
rit. Quia. n. hoc deoꝝ falsoꝝ illa quā
colebāt multitudo nō fecit: et multa itā
diximus: et ubi uisam fuerit opportū
tū ēē dicemus: Cā ergo magnitudis ipiū

romani nec fortuita ē nec fatalis s; eo
rū sētētiā suae opiniōez: q ea dicūt esse
fortuita: q uel nullas cās hnt: uel non
ex aliquo rōnabili ordie ueniētes: 7 ea
fatalia q pter dei 7 hoīuz uoluntatē cu
iusdā ordinis necessitate contingūt. p
sus diuina puidētia regna cōstitunt
hūana. **Q**ue si ppterea qsq; fato tribu
it: qā ipsa dei uoluntatē uel ptātez sati
noīe appellat sētētiā teneat: linguam
corrigat. **T**ur enī nō hoc primūz dicat
qō postea dicturus ē: cū ab illo qsq;
qlierit qd dixerit fatū. **N**ā id homines
qn audiūt usitata loquēdi cōsuetudine
nō intelligunt nisi uim positōis siderū
qlis ē qn qe nascit siue cōcipit qō aliq
alienāt a dei uoluntate: aliq ex illa etiā
hec pēdere cōfirmāt. **S**ed illi q sine di
uolūtate decernere opinātur sidera qd
agamus uel qd bōz hēamus malorūz
ne patiamur: ab aurib⁹ oīuz repellēdi
sūt. **N**ō solū eoz q uerā religionē te
nent: s; q deoz qliūcūq; licet falsorū
uolunt esse cultores. **H**ec. n. opio quid
agit aliud nisi ut nullus colat aut roge
tur dā. **C**ōtra quos mō nobis disputa
tio nō ē iustituta: s; cōtra eos q p defen
sione eoz quos deos putant christiane
religioni aduersant. **I**lli uero q positio
ni stellaz quodāmō discernētū qualis
qsq; sit: 7 qd pueniat boni qd ne ma
li accadat ex dei uoluntate suspendunt:
si easdem stellas putāt hēre hāc ptātem
traditā sibi a sumo illi⁹ ptāte: ut uolen
tes ista decernāt magnā celo faciunt in
iuriā: i cuius uelut clarissimo senatu ac
splēdidissima curia opināt scelera faci
enda decerni: qlia si aliqua terrena ci
uitas decreuisset genere hūano decernē
te fuerat evertēda. **Q**uale deinde indi
cium de hoīuz factis deo relingitur qb⁹
celestis necessitas adhibet: cum oīs ille
7 siderū 7 hominū. **A**ut si nō dicūt stel
las accepta qdē ptāte a sumo deo arbi
trio suo ista decernere: sed i talibus ne
cessitatibus ingerēdis illi⁹ oio iussa cō

plere: ita ne de ipso sentiēdū ē: qō indi
gnissimū uisū est de stellaz uolūtate se
tire. **Q**ō si dicūtur stelle significā po
tius ista q; facere: ut qsi locutio quedā
sit illa positio pdicēs futura nō agens.
nō enī mediocriter doctoꝝ hoīm fuit
ista sētētia: nō qdē ita solēt loqui ma
thematici: ut uerbi gratia dicāt: **A**rs
ita positus homicidā significat: sed ho
micidā nō facit. **V**erūtū ut cōcedamus
nō eos ut debēt loqui 7 a philosophis
accipe oportere fmōis reglām ad ea p
nuncianda q i siderū positōe se putant
reperire: qd sit de quo nihil unquā di
cere potuerūt cur i uita geminoꝝ: i acti
onib⁹. 7 i enētis: i pfectiōib⁹: artibus:
honorib⁹: ceterisq; reb⁹ ad humanas
uitaz ptinentibus: atq; i ipsa morte sit
plerunq; tāta diuersitas: ut similiores
eis sint quātū ad hec attinet multi extra
nei: q; ipsi inter se gemini p exiguo tē
poris interuallo in nascēdo sepati: i cō
ceptu autem p unum concubituū uno
etiam momento seminati.

*De geminoꝝ simili dissimiliq; uali
tudine. Cap. 2.*

Quero dicit Hippocratē nobilissi
mū medicū scriptū iligisse: quos
dā frēs cū sū egrotare cepisset: 7 eoz
morb⁹ eodem tēpore ingrauesceret eo
dem leuaret gemios suspicātū. **Q**uos
Possidonius stoicus multū astrologie
ueditus eadem cōstitutōe astroꝝ natos
eodemq; cōceptos solebat asserere. **I**ta
q; medicus ptinere credebat ad simili
mā tempiē ualitudis hoc philosophus
astrolog⁹ ad uim cōstitutōezq; siderū
q fuerat quo tēpore cōcepti natiq; sūt.
In hac cā mltō ē acceptabilior 7 de p
ximo credibilior cōiectura medicinalis:
quoniā parētes ut erant corpore affecti
dū cōcuberēt: ita primordia cōceptorū
affici poterūt: ut cōsecutis ex materno
corpore prioribus icremētis paris uali
tudinis nascerētur. deinde i una uomo

eisdē alimentis nutriti: ubi aerē ⁊ loci
positiōe ⁊ uim aq̃z plurimū ualef ad
corpus uel bene uel male accipiendam
medicia testat: eisdē etiā exercitatiōib⁹
assuefacti tā similia corpora gezerēt: ut
etiā ad egrotādū uno t̃pre eisdēq̃ cau/
sis s̃lter mouerentur. **C**ōstitutiōez nero
celi ac siderū q̃ fuit q̃n cōcepti siue nati
sūt: nelle trahere ad istā egrotādū pari
litatē: cū tā multa diuersissimi generis
diuersissimoz affectuū ⁊ euentum eo/
dē t̃pre in uni⁹ regiōis terra eisdē celo
subdita potuerūt concipi ⁊ nasci nescio
cui sit insolētie. **N**os aut̃ nouim⁹ ge/
minos nō solū actus ⁊ peregrinatōes
h̃re diuersas: neq̃ etiā dispares egritu/
dines ppeti. **D**e q̃ re facillimā quantū
mibi uidet̃ rōnez redderet **H**ippocra/
tes: diuersis alimētis ⁊ exercitatiōib⁹
q̃ nō de corporis tēperatiōe: s̃z d̃ ani/
mi uolūtate ueniūt: dissimiles eis acci/
dere potuisse natiuities. **P**orro at̃ **P**os/
sidonius uel gl̃bet fataliū siderū asser/
tor: mi⁹ si pōt hic inuenire qd̃ dicat: si
nolit imperatoz mētib⁹ i eis q̃s nesci/
unt reb⁹ illudere. **Q**uō enī conāt̃ effice/
re de interuallo exigui tēporis qd̃ iter
se gemini dū nascerent̃ huerunt: p̃p̃t
celi particulam ubi ponit̃ hore notatio
quā horoscopū uocat̃: aut nō tantū ua/
let quāta inuenitur i geminoz uolunta/
tib⁹: actibus: moribus: casibusq̃ diuer/
sitas: aut plus etiā ualet: q̃s est gemino/
rū uel hūilitas generis eadē uel nobili/
tas: cui⁹ maxiam diuersitatē nō nisi in
hora q̃ q̃sq̃ nascit̃ ponunt. **A**c p̃ hoc si
tā celeriter alter post alter⁹ nascitur: ut
eadē ps horoscopi maneant: paria cun/
cta q̃ro: q̃ in nullis possūt geminis iue/
niri. **S**i at̃ sequentis tarditas horosco/
pū mutat parentes diuersos q̃ro: quos
gemini h̃re nō possunt.

De argumēto qd̃ ex rota figuli **N**i/
gidius mathematicus assūp̃it i q̃st̃iōe

Geminoz. **C**ap. 3.

Rostra igitur asseritur nobile

cōmentū de figuli rota: qd̃ respondisse
ferunt. **N**igidū hac q̃st̃iōe turbatū:
unde ⁊ figulus appellatus ē. **Q**uē enim
rotam figuli ui quāta potuit intorsit/
set: currete illa: bis numero de atramē/
to tanquā uno eius loco summa percussit
celeritate. uide inuēta sunt signa que
fixerat desistente motu: nō puo iterual/
lo in rote illi⁹ extremitate distātia: sic
ingit in tāta celi rapacitate etiā si alter
post alterū tanta celeritate nascat̃: q̃sta
rotā bis ipse percussit: in celi spacio pluri/
mū est. **H**ic sunt ingit̃ quecūq̃ dissimil/
ima phibent̃ i morib⁹ casib⁹q̃ gemio/
rū. **H**oc figmētū fragili⁹ est q̃s uasa q̃
illa rotatiōe fingunt̃. **N**ā si tā multum
in celo interest qd̃ cōstellatiōibus com/
phendi nō pōt: ut alteri geminoz he/
reditas obueniat: alteri non obueniat:
cur audent ceteris q̃ gemini nō sunt cū
inspexerit eoz cōstellatiōes talia pronū/
ciare: q̃ ad illud secretū p̃tinent: qd̃ ne/
mo pōt cōprehendere ⁊ momētis anno/
tare nascentium. **S**i aut̃ p̃pterea talia
dicūt i alioz genituris: q̃a hec ad pro/
ductiora spacia tēporū pertinent: mo/
mēta nero illa partiū minutaz q̃ inter/
se gemini possūt habere nascentes rebus
minimis tribuunt̃ de qualibus mathe/
matici nō solēt cōsuli: q̃s enim cōsulat̃
q̃n̄ sedeat: q̃n̄ deambulet: q̃n̄ uel qd̃ p̃rā/
deat: nunq̃d ista dicimus: quādo in mo/
rib⁹: opibus: casibusq̃ gemioz pluri/
ma plurimumq̃ diuersa mōstramus.

De Esau ⁊ Jacob geminis multoz i/
ter se morum ⁊ actionū q̃litate dispari/
bus. **C**ap. 4.

Nati sunt duo gemini antiq̃ p̃rūm
memoria: ut de insignib⁹ loquar
sic alter post alterū: ut posterior plan/
tā prioris teneret: tāta in eoz uita fue/
runt moribusque diuersa: tanta in acti/
bus disparilitas: tāta i parentū amore
dissimilitudo: ut etiā inimicos eos iter/
se faceret ipsa distātia. **N**unquid hoc

dicitur: quia uno ambulante: alius sedebat: et alio dormiente: alius uigilabat: alio loquente: tacebat alius: qui pertinet ad illas minutias qui non possunt ab eis comprehendi et institutioni fidei: qui quicquid nascatur ascribunt: unde mathematici consulatur. Unde duxit mercenaria fuit: alius non seruit. Unus a matre diligebat: alius non diligebatur. Unde homo qui magnus apud eos habebat amisit: alter adeptus est. Quid de uxoribus: quid de filiis: quid de rebus: quanta diuersitas. Si ergo hec ad illas pertinent minutias temporum qui inter se habent gemini: et constellationibus non ascribunt: quare aliorum constellationibus inspectis ista dicuntur. Si autem ideo dicuntur quia non ad minuta incomprehensibilia: sed ad temporum spacia pertinet qui observari notarique possunt: quid hic agit rota illa luti figuli: nisi ut homines luteum cor habentes in gyrum mittantur: ne mathematicorum uaniloqua conuincantur.

Quibus modis conuincantur mathematici uanam scientiam profiteri. Cap. 5.

Quid denique uidetur ipsi quorum morbum quod eodem tempore grauior leuiorque apparebat amboque medicinaliter inspicies Hippocratem geminos suspicatus est: nonne satis istos redarguunt qui uolunt sideribus dare quod de corporum sui tempore ueniebat. Cur enim similiter eodemque tempore non alter prior alter posterior egrotabant: sicut nati fuerant: quia utique si muli nasci ab eo non poterant. Aut si nihil momenti attulit ut diuersis temporibus egrotaret quod diuersis temporibus nati sunt: quare tempus in nascendo diuersum ad aliaque reque diuersitates ualere coterunt. Cur poterunt diuersis temporibus peregrinari: diuersis temporibus ducere uxores: diuersis temporibus filios parere: et multa alia propterea quia diuersis temporibus nati sunt: et non potuerunt eadem cum diuersis etiam temporibus egrotare. Si enim dispar nascendi mora mutauit ho-

ros copum: et dispilitate imilit ceteris rebus cur illud in egritudinibus massit quod habebat in temporis equalitate conceptus. Aut si fata ualitudinis in conceptu sunt: aliaque uero reque in ortu esse dicunt: non deberent inspectis natalium constellationibus de ualitudine aliquid dicere: quoniam eis inspicenda conceptioalis hora non datur. Si autem ideo pronunciat egritudines non inspecto conceptiois horoscopo: quia indicat eas momenta nascentium: quomodo dicerent cuilibet eorum geminorum ex natiuitatis hora: quoniam egrotaturus esset: cum et alter qui non habebat eandem horam natiuitatis necesse haberet pariter egrotare. Deinde quomodo si tanta distantia est temporis in natiuitate geminorum: ut per hanc oporteat eis constellationes fieri diuersas propter diuersum horoscopum: et ob hoc diuersos omnes cardines ubi tanta uis ponitur: ut hic et diuersa sint fata: unde hoc accideri potuit cum eorum conceptus diuersum tempus haberet non posset. Aut si duorum uno momento temporis conceptorum potuerunt esse ad nascendum fata disparia: cur non et duorum uno momento temporis natoque possint esse ad uiuendum atque moriendum fata disparia. Nam si unum momentum quo ab eo concepti sunt non impediuit ut alter prior alter posterior nasceretur: cur uno momento si duo nascantur impediat aliquid: ut alter prior: aliter posterior moriatur. Si conceptio unius momenti diuersos casus in utero geminos habere permittit: cur natiuitas unius momenti non etiam quouslibet duos in terra diuersos casus habere permittat. Ac ut omnia huius artis uel potius uanitatis cometa tollantur: quid est hoc quod uno tempore uno momento sub una eademque celi positione concepti diuersa habent fata: qui illos producant ad diuersam horarum natiuitatem: et uno momento temporis sub una eademque celi positione de duobus matribus duo pariter nati: diuersa fata habere non possunt qui illos producant ad diuersam uiuendi uel moriendi necessitatem. An concepti nondum habent fata: qui nisi nascantur habere non poterunt. Quid est ergo

LIBER. V.

quod dicunt si hora conceptio-
nalis inueniatur: multa ab istis posse dici diuinitur.
Unde etiam illud a nonnullis predicatur:
quod quidam sapiens horam elegit cum uxore
coccuberet: unde filium mirabilem gigneret.
Unde postremo et hoc est quod de illis pa-
riter egrotantibus gemis Possidonius
astrologus idemque philosophus respondebat: ideo
fieri quod eodem tempore fuisset nati eodemque
concepti. **N**am utique propter hoc addebat
conceptioem: ne diceret ei non ad liquidum
eodem tempore potuisse nasci quos constabat
omnino eodem tempore fuisse conceptos: ut hoc
quod situm sitque egrotabat non daret de pro-
ximo pari corporis temperamento: sed
eandem quoque ualitudinis paritatem fide-
reis nexibus alligaret. Si igitur in conceptu
tanta uis est ad equalitatem fati: non de-
buerunt nascendo eadem fata mutari.
Aut si propterea mutant fata geminorum
quia temporibus diuersis nascuntur: cur non poti-
us intelligamus iam fuisse mutata: ut diuer-
sis temporibus nascerentur. Ita ne non mutat
fata natiuitatis uoluntas uiuentium: cum mu-
tet fata conceptiois ordo nascetur. **Q**uam-
quam et in ipsis geminorum conceptibus ubi
certe amborum eadem momenta sine tem-
porum: sepe fit ut sub eadem constellatione fa-
tali: alter concipiat masculus: altera femina.

De geminis disparis sexus.

Cap. 6.

Animus geminos diuersi sexus:
ambo adhuc uiuunt: ambo etate ui-
gent adhuc. **Q**uorum cum sint inter se simi-
les corporum species quantum in diuerso sexu
possunt: instituto tamen et proposito uite: ita sunt
disparis: ut propter actus quos necesse est
a uirilibus distare femineos: quod ille in
officio cõitis militat: et a sua domo pe-
ne semper peregrinatur: illa de solo patio
et de rure proprio non recedit. **I**nsuper quod
est incredibili? si astralia fata credantur:
non autem mirum si uoluntates hominum et di-
uina cogitentur: ille coniugatus: illa
uirgo sacra est. ille numerosa plebe ge-

nitur: illa nec nupsit. **A**t enim plurimum uis
horoscopi ualet. **N**ec quod nihil sit iam sa-
tis differunt: sed quicquid sit in ortu ualeat
dicunt. **N**am quid et in conceptu ubi et unus
coccubuit esse manifestum est: et tanta na-
ture uis est: ut cum concepit femina: deinde
alterum concipere omnino non possit. **U**nde neces-
se est eadem esse in geminis momenta conce-
ptus. **A**n forte quia diuerso horoscopo na-
ti sunt: aut ille in masculum dum nasceren-
tur: aut ille in feminam commutata est: quod
cum agitur non usquequaque absurde dici
possit ad solas corporum differentias af-
fatus quosdam ualere fidei: sicut in so-
laribus accessibus et decessibus uidentur
etiam ipsi anni temporauari et lunaribus
incrementis atque decrementis augeri et
minui quedam genera rerum: sicut echinos
et conchas et mirabiles estus oceani. non
autem et animi uoluntates positionibus sive
ru subdi. nunc isti cum etiam nos actus ide-
religare conantur: admonet ut quam
unde nec in ipsis quod corporibus eis possit
ritio ista constare. **Q**uid enim tam ad cor-
pus pertinens: quam corporis sexus? **E**t tamen
sub eadem positione siderum diuersi sexus ge-
mini concipi potuerunt. **U**nde quod insipi-
entius dici aut credi potest: quam siderum posi-
tionem quam ad horam conceptiois eadem abo-
bus fuit facere non potuisse: ut cum quo
habebat eandem constellationem sexum di-
uersum a se non haberet: et positionem siderum
quam fuit ad horam nascentium facere potuisset:
ut ab eo tam multum uirginali scitate
distaret.

Unde electio diei quo uxor ducitur quo
ue in agro aliquid plantatur aut senitur.

Cap. 7.

Iam illud quod ferat quod in eligendis
diebus noua quodam suis actibus fa-
ta moliantur. **N**on erat uidelicet ille
ita iratus: ut haberet admirabile filium: sed
ita potius ut contemptibile gigneret: et
ideo uir doctus elegit horam quam misceret
uxori. fecit ergo fatum quod non ha-
bebat: et ex ipsius fato cepit esse fatale quod

in eius natiuitate nō fuerat. **S**tultitiā singularē: eligit dies ut ducatur uxor. **C**redo ppter ea qā pōt in diem non bonum nisi eligatur incurri: et infelicitate duci. **U**bi est ergo quod nascēti iam si dera decreuerunt: An pōt hō qd ei iam cōstitutū est diei electōne mutare: et qd ipse in eligendo die cōstituerit nō poterit ab alia ptate mutari. **D**einde si soli hoies nō aut. oīa q sub celo sūt cōstellatōibus subiacēt: cur alios eligunt dies accommodatos ponēdis nitibus uel arboribus uel segetibus: alios dies pecoribus uel domādis uel admittēdis maribus: qd eāz uel bonū fetent armenta et cetera huiusmōi. **S**i aut ppter ea nālēt ad has res dies electi: qā terrenis oīb⁹ corporib⁹ siue aiantib⁹ siue nā aiantib⁹ fz diuersitates tpraliū momentoꝝ et siderū positio dñat: cōsiderēt. qd innumeraabilia sub uno tpris pūcto nascantur uel oriantur uel incobentur: et tā diuersos exitus habeāt: ut istas obseruatōes cuius puero ridēdas esse pñadeāt. **Q**uif enī est tā excors: ut audeat dicere oēs arbores: oēs herbas: oēs bestias: serpentes: aues: pisces: uermiculos: momenta nascendi sigillatiz hēre diuersa. **S**olēt tñ hoies ad tentādā ptiā mathematicoꝝ: afferre ad eos cōstellatōes mutorū aialū: quoꝝ ort⁹ ppter hāc ex plo ratōem domi sue diligenter obseruāt: eosqz mathematicos pferunt ceteris: q cōstellatōibus his inspectis dicūt nō ēe hoiez natū: fz pecus. **A**udēt et dicere q le pecus: utrū aptū lanitio: an uectatōi: an azatro: an custodie domus. **N**am et ad canina fata tentātur: et cum magnis admirantiū clamoribus ista respōdēt. **S**ic desipiūt hoies ut existiment cū hō nascitur et ceteros reꝝ ortus ita ibiberi: ut cū illo sub eadem celi plaga nec musca nascatur. **N**ā si hāc admiserint: pcedit ratiocinatio q gradatim accessib⁹ modicis eos a muscis ad camelos elephātosqz pducāt. **N**ec illud uolunt ad

nertere: q electo ad seminandū agruz die: tam multa grana in terra simul ueniunt: simul germināt: exorta segete simul herbescūt: pubescunt: flauescunt: et tamen inde spicas ceteris coenas atqz ut ita dixerim: cōgermiales alias rubigo interimit: alias aues depopulant: alias hoies auellunt. **Q**uō istis alias cōstellatōes fuisse dicturi sunt: qd tñ diuersos exitus hēre conspiciunt. **A**n eos penitebit his rebus dies eligere: easqz ad celeste negabūt pñere decretuz: et solos sideribus subdēt hoies quib⁹ solis in terra dedit liberas uolūtates: his oibus cōsideratis nō īmerito creditur: cū astrologi mirabiliter multa uera respondeant: et occulto instinctu fieri spiritū nō bonoꝝ: quorum cura est has falsas et noxias opiniōes de astralibus fatis inferere hūanis mētibus atqz firmare nō horoscopi notati et inspecti aliqua arte que nulla est.

De his qui nō astroꝝ positōnez: sed cōnexionem cāꝝ ex dei uoluntate pendēt: fati nōie appellant. **Cap. 8.**

Qui uero nō astroꝝ cōstitutōnez: sicuti est cū qcqd cōcipit uel nascitur uel incobāt: sed oīum cōnexionem seriemqz cāꝝ q sit omne qd sit fatino mine appellāt: nō multū cū eis de uerbi cōtrouerfia laborādū atqz certandum est: quādem ipsū cāꝝ ordiem et quādā cōnexionē dei summi tribuunt uoluntati et ptiā: q optie et ueracissime creditur et cuncta scire ante qd fiant: et nihil inordinatū relinqre: a quo sunt oēs ptates: qd uis ab illo nō sint oīum uoluntates. **I**psa itaqz pūpue dei summi uoluntatem: cuius potestas insuperabiliter p cuncta porrigitur: eos appellare fatum sic pbat. **A**nnei Senece sunt: nisi fallor: hi uersus. **D**uc me sūme pater altique dñator olympi: **Q**uocunqz placuerit nulla parendi mora est: Assum impiger fac uelle cōitabor gemens: **A**nalusque

LIBER.V.

patiar facere: quod licuit bono: Ducunt uolentē fata: nolentē trahunt. Nepe cui detissime hoc ultimo uersu ea fata appellauit: quā supra dixerat sumi prius uoluntatē. Cui se paratū obedire dicit: ut uolēs ducatur: ne uolēs trahatur: quoniam. scilicet. ducunt uolentem fata: nolentem trahunt. Illi quoque uersus homerici huic sententiae suffragantur: quos Cicerō in latinum uertit. Tales sunt hominum mentes quales pater ipse. Jupiter auctiferas lustrant lumine terras. Nec in hac questione auctoritatē habet poetica sententia. Sed quoniam stoicos dicit uix fati asserentes istos ex homero uersus solere usurpare: non de illius poete: sed de istorum philosophorum opinione tractatur: cum per istos uersus quos disputatōi adhibent quā de fato habent: quid sentiant esse fatum aptissime declaratur: quoniam Jo uē appellat quē sumū deū putat: a quo cōnexionē dicunt pēdere factorum.

De p̄scientia dei et libera hōis uoluntate: cōtra Ciceronis diffinitionem.

Cap. 2.

Nos Cicerō ita redarguere conatur: ut nō existimet aliquid se aduersus eos ualere: nisi auferat diuinationē. Quā sic conat auferre ut neget ēē p̄scientiā futurorū: eamq; oībus uirilib; nullā esse oīo contendat: uel in deo uel in hōie nullamq; rerum p̄dictiōnem. Ita et dei p̄scientiam negat et oēs p̄phetiā luce clariorem conat euertere uanis argumentatōib;: et opponēdo sibi quādam oracula que facile possunt refelli: que tamen nec ipse cōuincit. In his autem mathematicorum cōiecturis refutandis ei; regnat oratio: quia uere tales sunt: ut se ipse destruant et refellant. Multo sunt autem tolerabiliores quā uel sidera fata cōstituant: quā iste qui tollit p̄scientiam futurorū. Nā et cōfiteri ēē deū et negare p̄sciū futurorū: apertissima insania est. Quod et ipse cum uideret: et illud tentauit

asserere quod scriptū ē. Dixit insipiens in cor de suo nō ē deus: sed nō ex persona sua. Audiat enim quod ēet inuidiosū et molestū. Ideoque Cotta fecit disputatē de hac re aduersus stoicos in libris de deorum natura: et per Lucilio Balbo cui stoicorum partes defendendas dedit maluit ferre sententiam: quā pro Cotta quod nullā naturā diuinā ēē cōtendit. In libris uero de diuinatione ex se ipso aptissime oppugnat p̄scientiā futurorū. Hoc autem totū facere uidet: ne fatū ēē cōfiteriat: et p̄dat liberā uoluntatē. putat enim cōcessa scia futurorū ita ēē cōsequens fatum: ut negari oīo nō possit. Sed quo quō se habent tortuosissime cōcertatōes et disputatōes philosophorum: nos ut cōstemur sumū et uerū deū: ita uolūtātē sumāq; p̄tatem ac p̄scientiam eius cōstemur. Nec timeamus ne ideo uolūtate nō faciamus quod uoluntate facim;: quia id nos faturos ille p̄sciuit cuius p̄scientia falli nō potest: quod Cicerō timuit ut oppugnet p̄scientiā: et stoici ut nō oīa necessitate fieri dicerent: quāuis oīa fato fieri contenderent. Quid est ergo quod Cicerō timuit in p̄scientia futurorū: ut ea labefactare disputatōe detestabili niteretur. uidelicet quia si p̄scita sunt oīa futura: hoc ordine quo nētura ēē p̄scita sunt. Et si hoc ordine neniēt certus ē ordo rerum p̄scienti deo. Et si certus est ordo rerum: certus est ordo causarum. Non enim aliqd fieri potest: quod nō aliq; efficiēs cā p̄cesserit. Si autem certus ē ordo causarum quo fit omne quod fit: fato inq; fiunt oīa quae fiunt. Quod si ita ē: nihil est in nostra p̄tate: nullūq; est arbitriū uoluntatis. Quod si cōcedimus inquit oīs hūana uita subuertitur: frustra leges dantur: frustra obiurgatōes: laudes: uitupationes: exhortationes adhibentur: neque ulla iustitia bonis premia: et malis supplicia cōstituta sunt. Nec ergo ne cōsequatur idigna: absurda: et p̄niciosa rebus humanis: non uult esse p̄scientiam futurorū: atq; in has angustias Cicerō

coartat animū religiosū: ut anū eligat
e duobus: aut esse aliqd i nra uolūtate:
aut esse p̄scientiā futurorum: quoniam
utrunq; arbitratur esse nō posse: sed si
alterū cōfirmatur alterū tolli: si elige-
rim⁹ p̄scientiā futurorū: tolli uolūtatis
arbitriū: si eligerimus uolūtatis arbi-
trium: tolli p̄scientiā futurorum. Ipse
itaque ut nīr magnus ⁊ doctus ⁊ uite
humane plurimum ac peritissime con-
sulens: ex his duobus elegit liberū uo-
lūtatis arbitrium. Quod ut cōfirma-
retur negauit p̄scientiam futurorū:
atq; ita dum uult facere liberos facit
sacrilegos. Religiosus autem animus
utrunque eligit: utrunque confitetur: ⁊
fide pietatis utrunque cōfirmat. Quō
inquit: Nā si est p̄scientia futurorū
sequuntur omnia illa que cōnexa sunt
donec eo pueniatur: ut nihil sit in nra
uolūtate. Porro si est aliquid in nra
uolūtate: eisdem recuris gradibus
eo peruenitur ut nō sit p̄scientia futu-
rorū. Nam per illa omnia sic recurri-
tur: si est uolūtatis arbitrium: nō oīa
fato fiunt. Si non omnia fato fiunt: nō
est omnium certus ordo causarum: si
certus causarū ordo nō est: nec rerū
certus est ordo p̄sciēti deo: que fieri
nō possunt nisi precedentibus ⁊ efficiē-
tibus causis. si rerū ordo p̄sciēti dō
certus nō est: non omnia sic ueniūt: ut
ea uentura p̄sciunt. Porro si non oīa
sic eueniunt ut ab illo uentura p̄scita
sunt: nō ē ingt. in deo p̄scientia oīum fu-
turorum. Nos aduersus istos sacrile-
gos ausus atq; ipios: ⁊ deū dicim⁹ oīa
scire ante q̄s fiāt: ⁊ uolūtate nos facerē
q̄cqd a nobis nō nisi uolentib⁹ fieri se-
timus ⁊ nouim⁹. Oīa uero fata fieri nō
dicimus: imo nulla fieri fato dicimus:
quoniā fati nomē ubi solet a loquenti-
bus poni: idest i cōstitūe siderum qua
quisq; cōceptus aut natus ē: quoniam
res ipsa inaniter assentit: nihil ualef mō-
stramus. Ordīem at cāz ubi uolūtas

dei plurimū pōt: neq; negamus neq; fa-
ti uocabulo nūcupam⁹: nisi forte ut fa-
tū a fado dictū itelligamus: idest a lo-
quēdo: nō enī abnuere possum⁹ ēē scri-
ptū in litteris scis: semel locut⁹ est dō:
duo hec andini: quoniā ptās dei ē ⁊ ti-
bi dñe misericordia: qā tu reddes uni-
cuique f̄z opera eius. Quod enim ar-
ctū est semel locut⁹ ē: itelligit imobilitē
hoc est icōmutabilitē ē locutus: sicut nō
uit icōmutabilitē oīa q̄ futura sunt: ⁊ q̄
ipe factur⁹ est. Hac itaque rōne posse-
mus a fando fatū appellari: nisi hoc no-
men iā i alia re soleret itelligi quo cor-
da hoīz uolū⁹ iclinari. Nō est aut
cōsequēti ut si deo cert⁹ ē oīz ordo cāz
ideo nihil sit i nre uolūtatis arbitrio: ⁊
ipe q̄ppe nre uolūtates i cāz ordie sūt:
q̄ certus ē dō eiusq; p̄scientia cōtinetur:
quoniā ⁊ hūane uolūtates humanorū
operū cāe sūt. Atque ita q̄ oēs rez cās
p̄sciūt: p̄fecto in eis cās etiā nras uo-
lūtates ignorare nō potuit: q̄s nrorū
operū cās esse p̄sciūt. Nam ⁊ illud qd
idē Cicero cōtendit nihil fieri si cā effi-
ciens nō p̄cedat: satis est ad euz in hac
qōne redarguendū. Quid enī cū adiu-
uat q̄ dicit nihil qdē fieri sine cā: sed
nō oēs cām ēē fatālē: qā ē cā fortuita:
ē naturalis: ē uolūtaria. Sufficit quia
de qd sit nō nisi cā p̄cedēte fieri cōstet.
Nos. n. eas cās q̄ dicuntur fortuite vñ
etiā fortuna nomē accepit: nō ēē diciū
nullas f̄z latētes: easque tribum⁹ uel
ueri di uel quoralibet spūum uolūtati.
Ipasq; naturales neq; ab illi⁹ uolū-
tate sciūgm⁹: q̄ ē auctor oīs cōditorū
nature. Jam uero cāe uolūtarie aut dei
sunt: aut angloz: aut hoīz: aut quo-
rūq; aīaliū: si tñ appellande uolūtates
sūt aīaliū rōis exptū motus illi q̄bus
aliq̄ faciunt f̄z naturā suam cum quid
uel appetunt uel euitant. Angelorum
autem uolūtates dico siue bonorum
quos angelos dei dicimus: siue maloz
quos angelos diaboli uel ēē demones

appellam². Sic et hominum et bonorum. scilicet et malorum: ac per hoc colligitur non esse causas efficiētes omnium que fiunt: nisi uoluntarias illius nature. scilicet quod spiritus uite est. Nam et aer iste siue uentus dicitur spiritus. Sed quoniam corpus est non est spiritus uite. Spiritus ergo uite qui uiuificat omnia: creatorque est omnis corporis et omnis creati spiritus: ipse est deus utique spiritus non creatus. In eius uoluntate summa potestas est: quod creator spirituum uoluntates bonas adiuuat: malas indicat: omnes ordiat: et quibusdam tribuit potestatem: quibusdam non tribuit. Sicut enim omnium naturarum creator est: ita omnium potestatum dator non uoluntatum. Male quippe uoluntates ab illo non sunt: quoniam contra naturam sunt quod ab illo est. Corpora igitur magis subiacent uoluntatibus: quodammodo enim id est omnium animantium mortalium: et magis omnium quam bestiarum: que quidam uero angelorum: sed omnia maxime dei uoluntati subdita sunt. Cui et uoluntates omnes subiiciuntur: quia non habent potestatem: nisi quam ille concedit. Et itaque rerum que faciunt nec sit deus est. Alie uero cause et faciunt et fiunt: sicut sunt omnes creati spiritus et maxime rationales. Corporales autem cause que magis fiunt quam faciunt: non sunt iterum causas efficientes annuerade: quoniam hoc possunt quod ex ipsis faciunt spirituum uoluntates. quod igitur ordo causarum quod scienti certus est deus id efficit ut nihil sit in nostra uoluntate: cum in ipso causarum ordine magnam habeat locum nostre uoluntates. Potendat ergo Cicero cum his qui hunc causarum ordinem dicunt esse fatalem: uel potius ipsi fati nomine appellant quod nos abhorremus precipue propter uocabulum quod non in re uera consuevit intelligi: quod uero negat ordinem omnium causarum esse certis simum et dei scientie notissimum: plus eum quam stoici detestamur. Aut enim deum esse negat: quod quidem inducta alterius persona in libris de deorum natura facere molitur est: aut si esse confitetur deum quem negat scientiam futurorum: etiam sic dicit nihil aliud: quam quod ille dixit insipiens in corde suo non est deus. Qui enim non est scientius omnium futuro

rum non est utique deus. Quia propter et uoluntates nostre tantum ualent: quantum deus eas ualere uoluit atque presciuit: et ideo quod ualent certissime ualent: et quod facturi sunt ipse omnia facturi sunt: quia naturaliter atque facturas ille presciuit cuius prescientia falli non potest. Quia propter si mihi fati nomen alicui rei adhibendum placeret: magis dicerem fatum esse infirmioris: potentioris uoluntates que eum habet in potestate: quam illo causarum ordine quem non usurato: sed suo more stoici fatum appellant arbitrium nostre uoluntatis auctum.

In uoluntatibus hominum aliquid domine tur necessitas. Cap. 10.

Unde nec illa necessitas formidanda est: quam formidando stoici laborauerunt: causas rerum ita distinguere: ut quasdam subtraherent necessitati: quasdam subderent: atque in his quas esse sub necessitate uoluerunt: posuerunt etiam nostras uoluntates: ne uidelicet non essent libere si subderentur necessitati. Si enim necessitas nostra illa dicenda est: quod non est in nostra potestate: sed etiam si nolumus effici quod potest: sicut est necessitas mortis: manifestum est uoluntates nostras quibus recte uel propter animatur sub tali necessitate non esse. Multa enim facimus quod si nolumus non utique facerem². Quo primum pertinet ipsum uelle. nam si uolumus est: si nolumus non est. Non enim uellemus si nollemus. Si autem illa diffinitur esse necessitas: secundum quam dicimus necesse esse ut ita sit aliquid uel ita fiat: nescio cur eam timeamus ne nobis libertatem auferat uoluntatis. Neque enim. et uitam dei et prescientiam dei sub necessitate ponimus si dicamus: necesse est deum semper uiuere: et cuncta prescire: sicut nec potestas eius minuitur cum dicitur mori fallique non posse. Sic enim hoc non potest: ut potius si posset minoris esset utique potestatis. Recte quippe omnipotens

Dicit: qd tñ mori 7 falli n̄ pōt. Dicit. n. oipotens faciendo quod uult: nō patie-
do quod nō uult: qd si ei accideret: ne
quaqs esset oipotēs. Unde ppter ea que
dā nō pōt qā oipotens est. Sicut et cū
uicinus necesse ē esse: ut cum uolumus
libero uelimus arbitrio: 7 uerū pculdu-
bio dicim⁹: 7 nō ideo ipsū liberum ar-
bitrium necessitati subicimus que adi-
mit libertatē. Sunt igit nre uoluntates
7 ipse faciunt qcquid uolēdo facimus:
qd nō fieret si nollem⁹. Quicquid at
alioz hoium uoluntate nolēs quisque
patitur: etiā sic uoluntas ualet: 7 si nō
illī: tñ hōis uoluntas: sz potestas dei.
Nā si uoluntas tātū esset nec posset qd
uellet: potētiōr uolūtate ipediret. Nec
sic tñ uoluntas: nisi uoluntas esset: nec
alterius: sz ei⁹ esset qd uellet: 7 si nō pos-
set implere quod uellet. Unde quicqd
pter suā uoluntatē patitur hō nō debet
tribuere humanis uel angelicis uel cu-
isqz creati sps noluntatib⁹: sz eius po-
tius qui dat potestatem uolentibus.

De uniuersali puidētia dei: cui⁹ le-
gibus oia continentur. Cap. ii.

Non ergo ppter ea nihil ē in nra
uoluntate: qā deus psciuit qd fu-
turū esset i nra uoluntate. Nō. n. qui
hoc psciuit: nihil psciuit. Porro si ille q
psciuit quid futurū ēet i nra uoluntate
nō utiqz nihil sed aliquid psciuit: profe-
cto 7 illo psciēte ē aliquid in nra uolū-
tate. Quo circa nullo mō cogimur: aut
retenta pscientia dei tollere uoluntatis
arbitrium: aut retēto uoluntatis arbi-
trio: deū qd nefas ē negare pscium fu-
turoz. Sed utrunque amplectimur:
utrunqz fidel⁹ 7 ueraciter cōfitemur: il-
lud ut bñ credam⁹: hoc ut bñ uiuam⁹.
Male at uiuitur: si de deo nō bene cre-
ditur. Unde absit a nobis ei⁹ negare p-
scientiā ut liberi ēē uelim⁹: quo adiuuā-
te sum⁹ liberi ul' erim⁹. Proinde nō fru-

stra sūt leges: obinuatōes: exhortatio-
nes: laudes: 7 uitupatōes: quia 7 ipsas
faturas ēē psciuit: 7 ualent plurimam:
quantū eas ualituras ēē psciuit. Et pre-
ces ualent ad ea impetrāda: q se p̄canti-
bus cōcessurū esse psciuit. Et iuste pre-
mia hōis scis: 7 peccatis supplicia con-
stituta sunt. Neqz enī ideo peccat hō:
quia deus illum peccaturū esse psciuit:
imo ideo non dubitat ipsū peccare cuz
peccat: quia ille cuius psciētia falli non
pōt: nō fatū: nō fortunam: nō aliquid
aliud: sed ipsū peccatarum ēē psciuit: q
si nolit oio non peccat: sz si peccare no-
luerit: etiā hoc ille psciuit. Deus itaqz
summ⁹ 7 uerus cū uerbo suo 7 spū scō
q tria unum sunt: deus unus oipotens
creator 7 faetor ois aie atqz ois corpo-
ris: cuius sunt participatōe felices qui-
cunqz sunt ueritate nō uaitate felices:
qui fecit hoiez rōnale aīal ex aīa 7 cor-
pore qui eū peccātē nō ipunitū esse per-
misit: nec sine misericordia dereliquit
qui hōis 7 malis essētiā ēet cū lapidib⁹:
uitā semialē ēet cū arborib⁹: uitā sensu-
alē ēet cū pecorib⁹: uitā itellectualē cuz
solis angelis dedit: a quo ē ois modus
ois spes: ois ordo: a quo ē mēsurā: nu-
merus: pōdus: a quo est qcqd natura-
lit ē: cuiuscūqz generis ē: cuiuscunqz
exuatōis ē. a quo sūt semia formazqz:
forme seminū: motus seminū atqz for-
maz. qui dedit carni originē: pulchri-
tudiez: ualitudinē: ppagatōis secūdi-
tatē: mēbroz dispōnē: salutē: cōcordi-
am: qui 7 aīe irrōnali dedit mēoriaz:
sēsū: appetitū. rōnali at isup mētē itel-
ligētiā uolūtātē: qui nō solū celū 7 ter-
rā: nec solū angelū 7 hoiez: sz nec exi-
gui 7 cōtēptibiles aīantis uiscera: nec
ei⁹ pēnūlā: nec herbe flosculū. nec arbo-
ris foliū. sine suaz ptiū cōueniētiā 7 q
dā ueluti pace dereliquit: nullo mō ē cre-
dēduz regna hoiez eozqz dñatōnes 7
finitates a sue puidētie legibus aliēas
esse uoluisse.

iperandi et subigendi ac debellandi popu-
los anponeret ait. Excudet alii spiran-
tia mollius era. Credo eadem uinos du-
cent de marmore uultus. Orabunt cau-
sas melius celiq; meatus. Describet za-
dio: et surgentia sidera dicet. Tu regere
ipso populos roane memeto. He tibi
erunt artes: paci q; iponere mores. Par-
cere subiectis: et debellare supbos. Mas
artes illi tato pitius exercebat: quanto
minus se uoluptatib; dabat. Et enema-
toe animi et corporis i concupiscendis et
augendis uitiis et per illas moribus
corruptis: rapiendo miseris ciuib;:
largiendo scenicis turpibus. Unde qui
tales ia mox lades superabat atq; abu-
dabat: qn scribebat ista. Salusti? cane-
batq; Virgili? no illis artibus ad ho-
nores et gloriaz: sz uolis atq; fallaciis
adiebant. Vn idē dicit. Sz pmo magis
abitio: q; auaritia aios hoium exerce-
bat: qd n uitiu propi? uirtuti erat. na
gloria: honore: ipiu: bon? et ignauus
eq sibi exoptat. Sz ille igt uera uia niti-
tur: huic q; bone artes desut: uolis atq;
fallaciis cotedit. He sut ille bone artes
p uirtute. f. no p fallacem abitoe ad
honore: et gloria: et ipiu puenire: que
tn bonus et ignauus eque sibi exoptat.
Sed ille idest bonus uera uia niti: uia
uirtutis est q niti taq; ad possessionis
fine: idest ad gloria: honore: iperiu.
Hoc insitu huisse romanos etia deoru
apo illos edes idicat: q; coiuctissimas
constituerunt uirtutis et honoris p diis
habetes q dant a do. Unde itelligi po-
test que fine uolebat ee uirtutis: et quo
eam referebant q boni erant: ad hono-
re. f. nam mali nec hebant ea q uis ho-
norē hie cuperet que malis artib; co-
nabant adipisci: idest uolis atq; fallaci-
is. Meli? laudat? e Tato. De illo qp-
pe ait. Quo min? petebat gloriam eo
magis illu seqbat: quando qdez glo-
ria e cui? illi cupiditate flagrabant: in-
diciu hoing bn de hoib; opinantium.

Et ideo melior e uirtus: q huano testi-
monio cotera no est: nisi consciētie sue.
Unde dicit Apostolus. Nam glia nra
hec est testimoniū consciētie nostrae: et
alio loco. Opus at suū pbet unusq; q;
et tunc i semetipso tantū gloriam hebit:
et no in altero. Gloriam ergo et hono-
re et iperiu que sibi exoptabant et quo
bonis artibus puenire nitebant boni:
no debet seq uirtus: sed ipsa uirtutem.
Neq; enim est uera uirtus: nisi que ad
eum fine tendit: ubi est bonum homis:
quo melius non est. Unde et honores
quos expetiuit Tato petere no debuit:
sed eos ciuitas ob eius uirtute no petē-
ti dare. Sed cuz illa memoria duo ro-
mani essent uirtute magni Cesar et Ta-
to: lōge uirt? Tatonis uirtuti uidet p-
pior fuisse: q; Cesaris. Proinde eqilis
essz illo tpre ciuitas: et atea qlis fuisset
uideam? i ipsa scētia Tatonis. Noli-
te igt existiare maiores nros armis re-
publica ex pua magna fecisse. Si ita es-
set: mltō pulcherrima ea nos herem? .
Quippe socioz atq; ciuiū: pterea ar-
moz et equoz: maior copia nobis: q;
illis ē. Sed alia fuere q illos nros ma-
gnos fecerūt: q nobis nulla sut: domi i
dustria: foris instū ipiu: aias i cōsulē-
do liber: neque libidini delicto ob-
nox? . Pro his no hem? luxuria atq;
auaritia. publice egestate: priuata opu-
lencia: laudam? diuitias: seqmur iertia:
iter bonos et malos discimē nullū: oia
uirtutis pnia abitio possidet. Neque
mirū ubi uos separati sibi qsq; cōsilia
capitis ubi domi uoluptatib; hic pecu-
nie aut gfe seruatis. Et sit ut ipetus fi-
at i uacuam repu. q audit hec Tatonis
rba siue Salustii: putat qles laudat ro-
mani ueteres: oēs eos tales tūc fuisse n-
plures. Non ita ē aliogn uera no esset
q ipse idem scribit: ea que cōmemorauit
in secundo libro hui? operis: ubi dicit
iniurias ualidorū: et ob eas discessio-
ne plebis a patribus aliasq; discessioes

domi fuisse iam idem a principio neque apostrophis equo et modesto iure actum quam expul-
sis regibus quam diu metus a Targnio fuit:
donec bellum graue quod propter ipsum cum
Etruria susceptum fuerat finiretur. Po-
stea uero fuili impio praeses exercuisse ple-
bem: regio more uerberasse: agro pepu-
lisse: ceteris ex partibus solos egisse in ipe-
rio. Quae discordia dum illi donari
uellent: illi finire nollent finem fuisse bel-
li punicum fuit. Quia rursus grauis me-
tus cepit urgere: atque ab illis perturbatio-
nibus alia maiore cura cohibere animos in-
getos: et ad concordiam reuocare ciuilem.
Sed per quosdam paucos qui per suum morem boni
erant magna administrabatur: atque illis
toleratis ac tepatis malis: paucorum bo-
norum prudentia res illa crescebat: sicut
idem historicus dicit multa sibi legenti et
audienti: quod populus Romanus domi mi-
litieque mari atque terra praecleara facino-
ra fecerit se libuisse attendere: quod res ma-
xime tanta negocia sustinuisse. quoniam
sciebat se penumero sua manu cum ma-
gnis legionibus hostium contempsisse roma-
nos: cognouerat prius copiosis bella gesta
cum opulentis regibus: sibi que multa agita-
ti constare dixit: paucorum ciuium egregias
uirtutes cuncta patrauisse: eoque factum
ut diuitias pauperas: multitudinem pauci-
tas superaret. Sed postquam luxu atque desi-
dia inque ciuitas corrupta est: rursus res
publica magnitudinis sui impatorum atque
magistratum uitia sustentabat. Paucorum
igitur uirtus ad gloriam: homines impium:
nequa uia id est uirtute ipsa nitentium: et
a Catone laudata est. Hinc erat domi in-
dustria quam commemorauit Cato: ut era-
rium esset opulentum: tenues res priuatae. unde
corruptis moribus uirtutis esse contrarium po-
tuit publice egestate: priuati opulentia.

De amore laudis: quod cum sit uirtutum
ob hoc uirtus putatur: quia per plures ui-
tia maiora cohibent. Cap. 13.
Quia obrem cum diu fuissent regna

orientis illustrata: noluit deus et occi-
dentale fieri: quod ipse esset posterius: sed
impium latitudinis et magnitudinis illustri.
Idque talibus potissimum concessit hominibus
ad domanda gratia mala multae genti-
um: quod cum homines laudis et glorie consulue-
runt prae in qua ipsa gloria regrebant: sa-
lutemque eius saluti suae proponere non dubi-
tauerunt: per istum uero uitio: id est amoris lau-
dis: pecunie cupiditatem et multa alia ui-
tia comprimentes. Nam sanus uidet: qui et
amorem laudis uirtutis esse cognoscit. quod
nec poeta fugit Oratium qui ait. Laudis
amore tumes: sunt certa pericula quae te
per pure lecto poterunt recreare libel-
lo. Idem in carmine lyrico ad reprimendam
donandi libidinem: ita cecinit. Latius re-
gnes auidum domando spiritus: quam si libyam re-
motis gadibus iungas: et uterque penitus
fuiat uni. Verum quod libidines turpiores
fide pietatis impetrato spiritu sancto et amore
intelligibilis pulchritudinis non refrenant
melius saltem cupiditate humane laudis et
glorie: non quidem iam sancti: sed minus iam tur-
pes sunt. Etiam Tullius inde silete non po-
tuit: in iisdem libris quos de re publica scripsit:
ubi loquitur de instituendo principe ciuitatis:
quem dicit alendum esse gloria: et consequenter
commemorat maiores suos multa mira
atque praecleara gloriae cupiditate fecisse. hunc
ergo uitio non solum non resistebat: neque etiam
id excitandum et accendendum esse censebant:
putantes hoc utile esse reipublicae. Quamquam nec in
ipsius philosophiae libris Tullius ab hac
peste dissimulet: ubi eam luce clariorem confi-
tet. Tunc enim de studiis talibus loquitur: quod
utique sectanda sunt sine ueri boni: non ne-
cessitate laudis humane: hac itulit uniuersa
saltem generalemque sententiam. Nonnullae aliae
artes omnesque accenduntur ad studia gloriae
iacetque ea semper quod apud quosque in praesentia.
De refecando amore laudis humane.
quoniam iustorum gloria omnis in deo fit.

Cap. 14.

Hic igitur cupiditati melius resistit
sine dubitatione cum cedit. Cato enim

quisque est deo similior: quanto tunc ab hac munditia mundior. **Q**ue in hac uita et si non funditur: eradicatur ex corde: quia et bene perficientes animos tetare non cessat: saltem cupiditas glorie super dilectione iustine: ut si alicubi iacet quod apud quosque improbat: si bona si recta sunt: et ipse amor humane laudis erubescat: et cedat amori ueritatis. **T**amen non est hoc uicium inimicum pietatis: si maior in corde sit cupiditas glorie quam dei timor uel amor: ut dominus diceret. **Q**uoniam potestis credere gloriam ab inimico expectantes: et gloriam quam a solo deo non querentes. **I**tem de quibusdam qui eam crediderant: et neiebant palam confiteri ait **E**uangelista. **D**ilexerunt gloriam hominum magis quam dei. **Q**ui sancti apostoli non fecerant. **Q**ui cum in his locis predicarent christi nomen ubi non solum improbat: sicut ille ait: iaceretque ea sepe quod apud quosque improbat: uerum et summe detestatiois habebat: tenentes quod audierant a bono magistro eodemque medico mentis. **S**i quis me negauerit coram hominibus: negabo eum coram patre meo qui in celis est: uel coram angelis dei. **I**nter maledicta et obprobria: iter grauissimas plectentes crudelesque penas non sunt detestati a predicatione salutis humane: tanto fremitu offensionis humane. **E**t quod eos uenia facientes atque dicentes diuine neque uiuentes: debellatis quodammodo cordibus duris: atque introducta pace iustitie: igitur in ecclesia christi gloria consecuta est: non in ea tanquam in sue uirtutis sine genere: sed ea quoque ipsa ad dei gloriam referentes: cuius gratia tales erant. **I**sto quoque somite eos quibus consulebant ad amorem illius a quo et ipsi tales fieret accendebat. **N**amque ne propter humanam gloriam boni essent: docuerat eos magister illoque dicens. **T**anete facere iustitiam uiam coram hominibus ut uideamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis a patre patrum uestrum qui in celis est. **S**ed rursus ne hoc per se intelligentes hominibus placeret mererent: minusque prederent latendo quod

boni sunt: demonstras quo fine innotescere deberent: luceant inquit opera uestra coram hominibus: ut uideat bona facta uestra: et glorificent patrem uestrum qui in celis est. **N**on ergo ut uideamini ab eis: id est hac intentione: ut eos ad uos conuertere uelit: quia non pro uos aliquid estis: sed ut glorificent patrem uestrum qui in celis est: ad quem conuersi fiant quod estis. **H**oc secuti sunt martyres: qui **S**cenolas: et curtos et decios: non sibi inferendo penas: sed illatas ferendo: et uirtute uera: quoniam uera pietate et innumerabili multitudine superant. **S**ed cum illi essent in ciuitate terrena: quibus propositus erat dominum pro illa officiorum finis incolumitas eius et regnum non in celo sed in terra: non in uita eterna: sed in decessione morientium et successionem moriturorum: quid aliud amarent quam gloriam: quam uolebat etiam post mortem: tanquam uiuere in ore laudantium. **D**e mercede temporalis: quam deus reddidit bonis moribus romanorum.

Cap. i. s.

Quibus ergo non erat deus datur? **Q**uam eternam cum sanctis angelis suis in ciuitate sua celesti: ad cuius societatem pietas uera perducit: que non exhibet seruitutem religionis: quam latrunculi greci uocant: nisi uni uero deo: si neque hanc eis terrenam gloriam excellentissimi ipsi concederet: non redderet merces hominibus artibus eorum: id est uirtutibus quibus ad tantam gloriam peruenire nitentur. **D**e talibus enim qui propter hoc boni aliquid faciunt uidentur: ut glorificentur ab hominibus etiam dominus ait. **A**men dico uobis receperunt mercedem suam. **S**ic et isti priuatas res suas pro re communi: hoc est reipublice et pro eis erario contempserunt: auaritie restiterunt: consulerunt patrie consilio libero: neque delicto secundum suas leges: neque libidini obnoxii. **S**ed his omnibus artibus tanquam uera uia missi sunt ad honores: ipsi uero gloriam: honorati sunt in omnibus sepe gentibus: impii sui leges imposuerunt

multis generibus: hodieque laus et historia
gloriosi sunt pene in omnibus generibus: non est
quod de summi et veri dei iustitia con-
ratur: preceperunt mercedem suam.

*De mercede sanctorum civium civitatis
eterne: quibus utilia sunt romano-
rum exempla virtutum. Cap. 16.*

Merces autem sanctorum longe alia est:
et hic obprobria sustinentium pro ci-
uitate dei: quod mundi huius dilectoribus odi-
osa est. Illa civitas seiperna est: ibi nul-
lus orietur quia nullus morietur. Ibi est vera et
plena felicitas: non dea sed donum dei. In
de fidei pignus accepimus: quod diu pegeri-
nantes eius plebicitudini suspiramus. Ibi
non oritur sol super bonos et malos:
sed sol iustitie solos protegit bonos. Ibi
non exit magna industria vitare erarium pu-
blicum privatis rebus angustis ubi the-
saurus cois est veritatis. Proinde non
solum: ut talis merces talibus hominibus red-
deretur romanum imperium ad humanam gloriam
dilatum est: verum et ut civis eterne illius
civitatis quoad hic pegrinatur diligenter
et sobrie: illa intueatur exempla: et vide-
ant quanta dilectio debeatur supne prece-
ptis vite eterne: si tantum a suis cunctis
terrena dilecta est propter hominum gloriam.
Quantum. n. pertinet ad hanc vitam mortalium
quod paucis diebus ducitur et finitur: quod iter-
est sub cuius imperio vivat homo moritur: si
illi quod imperat ad imperia et iniquum non cogant.
Aut vero aliquid nocuerunt romani genti-
bus quibus subiugatis imposuerunt leges su-
as: nisi quia id factum est ingenti strage bel-
lorum: quod si concorditer fieret id ipsum fieret
melius successu: sed nulla esset gloria
triumphantium. Neque enim et roma-
ni non vivebant sub legibus suis quas
ceteris imponebant. Hoc sufficeret rei
publice: nisi quia a Marti et Bellone displi-
cebat: ut nec victoria locum haberet ne-
mine vincente ubi nemo pugnauerat.
Nonne romanis et ceteris gentibus
una esset eademque conditio: presertim
si mox fieret quod postea gratissime

atque humanissime factum est: ut om-
nes ad romanum imperium pertinen-
tes societatem acciperent civitatis: et ro-
mani cives essent: ac sic esset omnium
quod erat ante paucorum: tantum quod
plebs illa que suos agros non haberet
de publico viveret: qui apparatus eis
per bonos administratores reipublice
gratis a concordibus prestaretur: quod
victis extorqueretur.

*Quo fructu romani bella gesserint:
et quantum his quos vincere contulerit.*

Cap. 17.

Nam quid intersit ad incolumita-
tem bonosque mores: et ipsas cer-
te hominum dignitates: quod alii vicerunt
alii victi sunt omnino non video: pre-
ter illum glorie humane inanissimum
fastum: in quo perceperunt mercedem
suam qui eius ingenti cupiditate arserunt
et ingentia bella gesserunt. Nunquid
enim illorum agri tributa non solvunt?
Nunquid eis licet discere quod aliis
non licet? Nunquid non multi senato-
res sunt in aliis terris: qui Romam nec
facie quidem norunt. Tolle iactantiam:
et omnes homines quid sunt nisi homines?
Quod si peruersitas seculi admitteret
ut honoratiores essent quique meliores.
nec sic pro magno haberi debuit honor
humanus: quia nullius est potestis fu-
mus. Sed utamur et in his rebus benefi-
cio domini dei nostri: consideremus
quanta contempserint: que petulerint:
quas cupiditates subegerint pro humana
gloria: quod ea tamquam mercedem talium virtu-
tum accipere meruerunt: et valeat nobis etiam
hoc ad opprimendam superbiam:
ut cum illa civitas in qua nobis regna-
re promissum est: tantum ab hac distet
quantum distat celum a terra: a temporis
li letitia vita eterna: ab inanibus laudi-
bus solida gloria: a societate mortalium
societas angelorum: a lumine solis et lu-
ne lumen eius qui fecit solem et lunam: ni-
hil sibi magnus fecisse videantur tante

prie ciues: si p illa adipiscenda fecerint boni opis aliqd: uel mala aliq sustinu erint: cu illi p hac terrena ia adepta ta fecerint: tanta ppeffi sint: pntz ga remissio peccatoz q ciues ad eterna colligit patriā: hēt aliud cui p ūbrā quādā simile fuit asyllum illud romuleuz: quo multitudinē qua illa ciuitas cōderetur quorūlibet delictoꝝ cōgregauit ipunitas.

Quā alieni iactātia debeant ēē christiani: si aliquid fecerint p dilectione eterne prie: cum tanta romani gesserit p hūana gloria ⁊ ciuitate terrena.

Cap. i8.

Quid ergo magnū ē p illa eterna celestiqz pria cuncta seculi huius qualibet iocūda blādimēta contemner si p hac temporali atque terrena filios Brutus potuit ⁊ occidere: qd illa facer nemiñe cogit: Sed certe difficilius ē filios interimere: qz qd p ista faciendū est: ea q filiis congreganda uidebātur atque suanda: uel donare pauperibus uel si existat tētatio que id p fide atqz iustitia fieri cōpellat amittere. Felices enī uel nos uel filios nostros nō diuitie terrene faciunt: aut nobis uiuentibz amittēde: aut nobis mortuis a qb? ne scimus uel forte a quibus nolum? poscidende. Sed ōs felices facit q ē mētū nera opulētia. Bruto at qz filios occidit: infelicitatis phibet testimoniū etiā poeta landator. Ait. n. Natosqz pater noua bella mouentes ad penā pulchra p libertate uocabit Infelix: utcuque ferent ea facta minores. Sed uersu sequēti osolat? ē infelicē. Uicit amor patrie laudūqz imēsa cupido. Hec sūt duo illa libertas ⁊ cupiditas laudis humane q ad facta cōpulit mirāda romanos. Si ergo p libertate morituroꝝ ⁊ cupiditate laudū q a mortalibz expetūt: occidi filii a prie potuerunt: qd magnū ē si p nera libertate q nos ab iugitatis ⁊ mortis ⁊ diaboli dñatu liberos facit:

nec p cupiditate humanaz laudum: sz caritate liberandoꝝ hoīum: nō a Tarquinio rege: sed a demonibz ⁊ demonuz principe nō filii occiduntur: sed christi paupes iter filios cōputantur. Si alius etiam rōanos princeps cognomine Torquatus filium nō qz cōtra ipsam patriam: sed ēt p patriā: tamen qz contra īperium suum: idest contra qd iperauerat pater imperator: ab hoste prouocatus iuuenili ardore pugnauerat: licet uicisset occidit: ne plus mali esset i exēplo imperii contempti: qz bont in gloria hostis occisi: ut qd se iacent q pro ī mortalis patrie legibus oīa que multo minus: qz filii diligantur bona terrena contemnunt. Si furius Camillus etiā ingratam priam a cuius ceruicibz acer rimorum hostiū Aleientū iugū depulerat: damnatusque ab emulis fuerat a gallis iterum liberauit: qz nō habebat potiozem ubi posset uiuere gloriosus cur extollatur uelut grande aliqd fecerit: q forte in ecclesia ab īmicis carnalibus: uelut grauissimam exoneratōis passus iniuriam nō se ad hostes eius hereticos transtulit: aut aliquam cōtra illam ipse heresim cōdidit: sed eam potius quantum ualuit ab hereticorum pniciosissima prauitate defendit: cū alia nō sit nō ubi uiuatur in hominū gloria: sed ubi acquiratur uita eterna. Si dūtius ut cum Porfenna rege pax fieret qui grauissimo bello romanos premebat: quia Porfennā ipsū occideri nō potuit: ⁊ pro eo alterum deceptus occidit: in ardentem aram ante eius oculos dexteram extendit dicens: multos tales qualem illum uideret in eius exitium coniurasse. Quis ille fortitudinem ⁊ coniurationem talium perhorrescens sine ulla dilatione se ab illo bello facta pace compescuit: qui regno celoz imputaturus est merita sua si pro illo nō unam manum neque hoc sibi ultro faciens: sed persequente aliquo patiens

totus flammis impederit. **S**i **L**urtius armatus equo cōcito in abruptū hiatū terre se precipitem dedit: deorum suoꝝ oraculis seruies: qui iusserat ut illuc id quod romani haberent optimū mitterent: nec aliud intelligere potuerunt q̄ uiris armisq; se excellere. uide uidelicet oportebat ut deoꝝ iussis i illū interitū uir precipitaretur armatus: qd se magnū pro eterna patria fecisse dicturus est: q̄ aliquem sue fidei passus inimicum: nō se ultro in talem mortē mittens sed ab illo missus obierit: quādoquidē a dño suo eodemq; rege patrie sue certius oraculū accepit: nolite timere eos q̄ corp⁹ occidunt: animam autem non possunt occidere. Si se occidēdos certis nerbis quodāmodo cōsecrantes **D**ecii deuouerunt: ut illis cadentibus i irā deoꝝ sanguine suo placatibus: romanus liberaretur exercitus: nullo mō supbiat sancti martyres tanq; dignum aliquid pro illius patrie participatione fecerit: ubi eterna est i uera felicitas: pro qua usque ad sui sanguinis effusionem non solum suos fratres pro qb⁹ fundebat: neq; i ipsos inimicos a qb⁹ fundebat sicut eis preceptum est diligentes: caritate: fide: i fidei caritate certarunt. **S**i **M**arcus **P**ublius dedicās edem **I**ouis **I**unonis **M**inerve: falso sibi ab iudis morte filii nunciata: ut illo nūtio perturbat⁹ abscederet: atq; ita dedicatōis gloriā collega eius cōsequeretur: ita contempsit ut eū proici etia insepultus iuberet: i sic in ei⁹ corde orbitatis uolorem glorie cupiditas uicerat: qd magnū se pro euangelii sancti p̄dicatōe qua ciues superne patrie de diuersis liberat⁹: i colliguntur errorib⁹: fecisse dicturus est: cui dñs de sepultura p̄ris sui sollicito ait: sequere me: i sine mortuos sepelire mortuos suos. **S**i **M**arc⁹ **R**egulus ne crudelissimos hostes iurādo falleret ad eos ab ipsa **R**oma reuersus est: quoniā sicut romanis eū tenere

nolentibus respōdisse fertur: postea q̄ **A**fris seruierat dignitatez illic honesti ciuis habere nō posset: eūq; chartaginenses quoniam contra eos in romani senatu egerat grauissimis suppliciis necauerunt: q̄ cruciatus non sunt pro fide illius patrie cōtemnendi: ad cuius beatitudinez fides ipsa perducit. Aut quid retribuetur domino pro omnibus que retribuit: si pro fide que illi debetur talia fuerit homo passus: qualia pro fide quam perniciosissimis iūicis debebat passus est **R**egulus. Quomodo aut se audebit extollere uolūtaria paup̄tate christianus: ut in huius uite peregrinatione expeditior ambulet uia q̄ pducit ad patriam: ubi uere diuitie ipse deus est: cū audiat uel legat **L**ucius **V**aleriū q̄ in suo defunct⁹ est consulatu usq; adeo fuisse pauperē: ut nūmis a populo collatis eius sepultura curaretur. Audiat uel legat **Q**uintiū **C**incinnatum cum q̄ttor iugera possideret: i ea suis manibus coleret: ab aratro esse abductum ut dictator fieret: maior utique honore q̄ consul: uictisq; hostibus ingentem gloriā consecutū in eadez paupertate mansisse. Aut quid se magnū fecisse p̄dicabit: q̄ nullo premio mundi huius fuerit ab eterne illius patrie societate seductus: cū **S**abnitium didicerit tantis munerib⁹ **P**yrri regis epirotaz: p̄missa ēt quarta parte regni romana ciuitate nō potuisse diuelli: ibiq; i sua paupertate priuatus manere uoluisse. Nam illud quod rempublicā idest rem populi: re patrie: rem cōmunem cū haberent opulentissimam atq; diuissimam: sic ipsi in suis domibus pauperes erant: ut qdam eoz qui iam bis cōsul fuisset: ex senatu pauperuz hominuz pelleretur notatōe censoria: q̄ decē pondo argenti i uasis habere cōpertus est. Ita iidem ipi pauperes erant: quoꝝ triumphis publicuz uitabatur erarium. Nōne oēs xpiani qui excellentiore pposito diuitias suas

communes faciunt: secundum quod scriptum est in actibus apostolorum: ut distribuatur sicut cuique opus est: ut nemo dicat aliquid proprium: sed sint illis omnia communia intelligunt se nulla ob hoc uentilari oportere iactantia: id faciendo pro optinenda societate angelorum: cum pene tale aliquid illi fecerint pro seruanda gloria romanorum. Nec et alia siqua reperiuntur in litteris eorum quando sic innotescerent: quoniam tanta fama predicarent: nisi romanum imperium longe lateque porrectum magnificis successibus augeretur. Proinde per illud imperium tam magnum tamque diuturnum: uiroque tanto uirtutibus preclarum atque gloriosum et illorum intentioni merces quam querebant est reddita: et nobis proposita necessarie ammonitionis exempla: ut si uirtutes quae iste utriusque sunt similes quas isti pro ciuitatis terrene gloria tenuerunt: pro dei gloriosissima ciuitate non tenuerimus: pudore pungamur. si tenuerimus: superbia non extollamur. Quoniam sicut dicit apostolus. Indigne sunt passionibus huius temporis ad futuram gloriam que reuelabitur in nobis. Ad humanam uero gloriam presentisque temporis satis uita digna extimabitur illorum. Unde etiam indei qui Christum occiderunt: reuelante testamento nouo quod in ueteri uelatum fuit: ut non pro terrenis et temporalibus beneficiis que diuina prouidentia mixte bonis malisque concedit: sed pro eterna uita muneribusque perpetuis et ipsius summe ciuitatis societate colatur deus unus et uerus: rectissime nec istorum gloria donati sunt: ut hi qui qualibuscunque uirtutibus terrenam gloriam quesierunt et acquisierunt: uincerent eos qui magnis uinis datorum uere glorie et ciuitatis eterne occiderunt atque respuerunt.

Quo inter se differat cupiditas glorie et cupiditas dominationis. Cap. 19.

Interest sane inter cupiditatem humane glorie et cupiditatem dominationis. Nam licet percline sit: ut quod humana gloria nimium delectatur: et dominari ardentius affectet: tamen qui ueraz licet humanarum laudum gloriam occupant: dant opera bene iudicantibus non displicere. Sunt. n. multa in moribus bona de quibus multi bene iudicant: quibus ea multi non habeant: et per ea bona morum nituntur ad gloriam et imperium uel dominationem de quibus ait Salustius. Sed ille uera uia nititur. Quisquis autem sine cupiditate glorie qua ueretur homo bene iudicantibus displicere: dominari atque imperare desiderat: etiam per apertissima scelera querit periculum optinere quod diligit. Proinde quod gloriam occupat: aut uera uia nititur: aut certe uolens atque fallacis contedit: uolens bonus uideri quod non est. Et ideo uirtutes habenti magna uirtus est contemnere gloriam: quia contemptus eius in conspectu dei est: iudicio autem non reperiatur humano. Quicquid. n. fecerit ad oculos hominum quo glorie contemptor appareat: ad maiorem laudem hoc est ad maiorem gloriam facere si credatur: non est unde se suspicantium sensibus aliter esse quam suspicantur ostendat. Sed qui contemnit iudicia laudantium: contemnit etiam suspicantium temeritatem: quorum tamen si uere bonus est non contemnit salutem: quoniam tante iustitie est qui de spiritu dei uirtutes habet: ut etiam ipsos diligat inimicos: et ita diligat: ut suos ocores uel detractores uel correctos habere cōsortes: non in terrena patria sed superna. In laudatoribus autem suis quibus paruipendat quod eorum laudant non tamen paruipendit quod amant: nec eos uult fallere laudantes: ne decipiat diligentes. Ideoque instat ardentius ut potius ille laudetur: a quo habet homo quicquid in eo iure laudatur. Qui autem contemptor glorie dominationis est audax: bestias superat: siue crudelitate uite: siue

fluxu luxurie. Tales quidem romani fuerunt. Non. n. cura existimationis amissa diuinationis cupiditate caruerunt. Multos tales fuisse p̄dit historia. Sed huius uitii summitatem ⁊ quasi arcem quandā Nero Cesar prim⁹ optinuit. Quis fuit tanta luxuries: ut nihil ab eo putaretur uirile metuendum: tanta crudelitas: ut nihil molle h̄re crederet si nesciretur. Etiam talibus dominādi potestas nō datur nisi sumi dei p̄uide tia: quādo res humanas indicat talib⁹ dominis dignitas. Apta de hac re uox uiuina est: loquente dei sapientia. Per me reges regnant: ⁊ tyranni per me tenent terram. Sed ne tyrāni nō pessimi atq; improbi reges: sed ueteri nomine fortes dicti existiment: uñ ait Virgili⁹ Pars mihi pacis erit de xtraz tetigisse tyranni. Apertissime alio loco de deo dictum est. qui regnare facit hominem hipocritā propter pueritatem populi. Quā ob rē quis ut potui satis exposu erim: qua causa deus unus uerus ⁊ iustus roanos fm quandā formā terrene ciuitatis adiuuerit: ad tanti iperii gloriam consequendam: pōt tamen ⁊ alia causa esse latentior: ppter diuersa merita generis humani deo magis nota q̄ nobis: dū illud cōstet iter oēs uera ceter pios: neminē sine uera pietate. i. ueri dei cultu ueram posse h̄re uirtutē: nec eā uerā esse quādo gl̄e seruit humane. Eos tamen q̄ ciues nō sūt ciuitatis eterne que in sacris l̄ris n̄ris dicitur ciuitas dei: utiliores esse terrene ciuitati: qñ habent uel ipsam q̄ si nec ipsā. Illi aut. qui uera pietate p̄diti bñ uiuunt: si hanc scientiā regendi populos cōsecrati sunt: nihil est felicius rebus humanis q̄ si dō miserāte habeāt potestātē. Tales at hoies uirtutes suas: quātasq; in hac uita possant habere non tribuūt nisi gratie dei: q̄ eas uolentibus: credentibus: petētib⁹q; dederit. Similq; intelligūt quantū sibi desit ad p̄fectōes

iusticie: q̄lis est in illoz sanctoz angelorum societate: cui se n̄cuntur aptare. Quātilibet aut laudetur atq; p̄dicet uirtus: que sine uera pietate fuit hoīuz glorie: nequaq; sanctoz exiguis initiis cōparanda est: quoꝝ spes posita est in gratia ⁊ misericordia ueri dei.

¶ Tam turpiter seruire uirtutes humane gl̄e: q̄ corporis uoluntati. Cap. 20.

Solent philosophi q̄ finē boni humani in ipsa uirtute cōstituūt: ad ingerendū pudorē q̄busdā philosophis q̄ uirtutes qdē p̄bāt: s; eas uoluptatis corporalis sine metiuntur: ⁊ illa per se ipaz putāt appetēdā: istas ppter ipaz: tabulā quandā uerbis pingere: ubi uoluptas in sella regali q̄si delicata qdaz regina cōsideat: eique uirtutes famule subiiciantur: obseruantes eius n̄tā ut faciāt quod illa imperauerit. Que prudentie iubeat: ut diligenter ingrat quō uoluptas regnet: ⁊ salua sit. Iustitie iubeat ut p̄stet bñficia que pōt ad p̄parādas amicitias corporalibus comodis necessarias: nulli faciāt iniuriā: ne offēsis legibus uoluptas uiuere secure non possit. Fortitudini iubeat: ut si dolor corpori acciderit q̄ nō p̄pellat ī mortē: teneat dñam suam. i. uoluptatē fortiter in animi cogitatōe: ut per p̄stinaruz delitiarū suaruz recordationez mitiget p̄sentis doloris aculeos. Temperantie iubeat: ut tantū capiat alimentoꝝ ⁊ si qua delectant: ne per imoderationē noxiuz aliquid ualitudinē turbet: ⁊ uoluptas quā etiam in corporis sanitate epicurei maxīmā ponunt graniter offendatur. Ita uirtutes cū tota sue glorie dignitate: tanq; iperiose cuidaz etiā inhoneste muliercule seruient uoluptati. Nihil hac pictura dicunt esse ignominiosi ⁊ deformius: ⁊ qd minus bonoruz ferre possit aspectus: ⁊ uerū dicunt. Sed non existimo satis debiti d̄coris ēē picturā: .f. 2.

si etiam talis fingatur ubi uirtutes hu-
mane glorie seruiant. licet eis ista gloria
delicata mulier non sit: inflata tamen est: et
multum inanitatis habet. Unde non ei
digne seruit soliditas quedam firmitasque
uirtutum: ut nihil prouideat prudentia:
nihil distribuatur iustitia: nihil tolleretur
fortitudo: nihil temperantia moderetur:
nisi unde placeat hominibus: et aetose glorie
seruiatur. Nec illi se ab ista defendere
fecerunt: qui cum aliena spernant iudicia
uelut glorie contemptores: sibi sapientes
uidentur: et sibi placent. Nam eorum
uirtus si tamen ulla est: alio modo quodam
humane subditur laudi. Neque enim
ipse qui sibi placet homo non est. Qui
autem uera pietate in deum quem diligit
credit et sperat: plus intendit in ea in
quibus sibi displicet: quam in ea si qua in
illo sunt que non tam ipsi quam ueritati pla-
cent. Neque id tribuit unde tam potest pla-
cere: nisi eius misericordie cui metuit
displicere: de his sanatis gratias agens:
de illis sanandis preces fundens.

*Romanoz regnum a deo uero esse dis-
positum: a quo est omnis potestas: et cuius
prudentia reguntur uniuersa. Cap. 21.*

Que cum ita sint: non tribuam? dandi
regni atque imperii potestatem nisi
deo uero qui dat felicitatem in regno celorum
non nisi solis piis: regnum uero terrenum
et piis et impiis sicut ei placet: cui nihil
iuste placet. Quamuis enim aliquid dixerim
mus quod apertum nobis esse uoluit: tamen
multum est ad nos: et ualde superat uires
nostras hominum occulta discutere: et ligdo
examine merito diiudicare regnorum.
Ille igitur unus uerus deus: qui nec iudicio
nec adiutorio deserit genus humanum
quoniam uoluit et quantum uoluit romanis re-
gnum dedit: qui dedit assyriis uel et persis:
a quibus solos duos deos colunt. unum bonum:
alterum malum continent littere istorum: ut
faceat de populo hebreo: de quo iam dixi

quantum satis uisum est: qui preter unum deum
non coluit: et quoniam regnauit. qui ergo persis
dedit segetes sine cultu deo Segetie: qui
alia dona terrarum sine cultu tot deorum:
quos isti rebus singulis singulos: uel et
singulis rebus plures proposuerunt: ipse etiam
regnum dedit sine cultu eorum per quorum
cultum se isti regnasse crediderunt. Sic et
hominibus qui a Dario ipse Cajo Cesari:
qui Augusto: ipse et Neroni: qui Trespasia-
nis uel patri uel filio suauissimis imperato-
ribus: et ipse crudelissimo Domitiano:
Et ne per singulos ire necesse sit: qui
Constantino christiano: ipse apostate
Juliano: cuius egregiam indolem decepit
amore diuini sacrilega et detestanda cu-
riositas: cuius uanis dedit oraculis erat
quoniam fretus securitate uictorie: naues quibus
uictus necessarius portabatur incendit.
Deinde feruide instans immodicis ansibus:
et mox merito temeritatis occisus: in lo-
cis hostilibus egenum reliquit exercitum:
ut aliter inde non posset enadi nisi contra
illud aspiciunt dei Termini: de quo su-
periore libro diximus romani imperii
termini mouerent. Cessit enim Terminus
deus necessitati: qui non cesserat Ioui. Nec
plane unus deus et uerus regit et gubernat
ut placet. Et si occultis causis: et nunquam
inuisis.

*Ex ipsa exitusque bellorum ex dei pendere
iudicio. Cap. 22.*

Sic etiam ipsa ipsa bellorum: sicut in ei-
us arbitrio est iustoque iudicio et mi-
sericordia: uel atterere uel solari genus
humanum: et alia citius: alia tardius finia-
tur: bellum pyratarum a Pompeio: bellum pu-
nicum tertium a Scipione incredibili celeri-
tate et temporis breuitate confecta sunt. Bellum
quoque fugiunt gladiatorum quibus mul-
tis romanis ducibus et uobis consulibus
uictis: Italiaque horribiliter strita atque
pastata: tertio tamen anno post multa con-
sumpta confusum est Picentes: marci: et
peligni: gentes non extere sed italice: post
diuturnam et deuotissimam sub romano

ingo seruitutem in libertate caput erigere tentauit: iam multis nationibus romano imperio subiugatis delectaque carthagine. In quo bello italico romanis sepiissime uictis: ubi et duo consules perierunt: et alii nobilissimi senatores non diuturno tempore tractum est hoc malum. Nam quantum ei annus finem dedit: sed bellum punicum secundum cum maximis detrimentis et calamitate rei. publicae annos decem et octo romanas vires extenuauit: et pene consumpsit: in duobus preliis ferme .lxx. romanorum milia occiderunt. Bellum punicum primum per .xx. et tres annos peractum est. Bellum mithridaticum .Al. annis. Ac ne quis arbitretur rudimenta romanorum fuisse fortiora ad bella citius peragenda: superioribus temporibus multum in omni uirtute laudatis: bellum sanniti cum annis tractum est ferme quinquaginta: in quo bello ita romani uicti sunt: ut sub iugum etiam mitterentur. Sed quia non diligebant gloriam propter iustitiam: sed iustitiam propter gloriam diligere uidebantur: pacem factam seduloque ruperunt. Nec ideo commemoro: quoniam multi parte ritae rex ignari: quidam etiam dissimulatores sue scientie: si temporibus christianis aliquod bellum paulo diutius trahi uideret: illico in nostram religionem proteruissime insilunt: exclamantes quod si illa non esset et uetere ritu nomina colerentur: iam romana illa uirtute que adiunxerat parte et Bellona tanta celeriter bella confecerit: id quoque celestissime finiretur. Recolant igitur qui legerunt quod diuturna bella: quod uariis eventibus: quod luctuosis cladibus a ueteribus sint gesta romanis: sicut solent orbis terrarum uelut procellosissimum pelagus uaria talium malorum tempestate iactari: et quod nolunt aliquando fateantur: nec insanis aduersus deum linguis se interimant: et decipiant imperitos.

De bello in quo Radagaisus rex Gothorum demonum cultor: uno die cum

igentibus copiis suis uictus est. Cap. 23.

Quod tamen nostra memoria recentissimo tempore deus mirabiliter et misericorditer fecit: non cum gratiae actione commemorat: sed quantum in ipsis est omnium si fieri potest hominum obliuione sepelire conatur. Quod a nobis si tacebitur: similiter erimus ingrati. Cum Radagaisus rex gothorum agmine ingenti etiam immani iam in urbis uicinia constitutus: romanis cervicibus imineret: uno die tanta celeritate si uictus est: ut ne uno quidem non dicam extincto sed uulnerato romano: multo amplius quam centum milium prosterne retur eius exercitus: atque ipse cum filiis mox capta pecunia necaretur. Nam si ille impius cum tantis et tam piis copiis romam fuisset ingressus: cui peperisset? Quibus honorem locis martyrum detulisset? In qua persona deum timeret? Quis non sanguinem effusus: cuius pudicitiam uellet itactam? Quas autem isti pro diis uoces suis haberent: quanta insultatione iactarent: quod ideo ille uicisset: ideo tanto potuisset: quia quotidianis sacrificiis placabat atque iuitabat deos: quod romanos faceret christiana religio non sinebat. Nam propinquante iam illo his locis ubi nunc sume maiestatis oppressus est: cum ei fama ubique crebresceret: nobis apostolice carthaginem dicebatur: hoc credere: spergere: iactare paganos: quod ille diis amicis protegentibus et opitulantibus quibus imolare quotidie ferebatur: uici omnino non posset ab eis qui talia diis romanis sacra non facerent: nec fieri a quoquam pertimerent. Et non agunt miseri gratias tante misericordie dei: qui cum statuisset irruptione barbarica grauiore dignos mores hominum castigare: indignationem suam tanta mansuetudine temperauit: ut illum primo faceret mirabiliter uici: ne ad infamiores annos euerteret gloriā daretur demonibus: quibus enim supplicare constabat. Deinde cum ab his barbaris roma caperetur.

qui contra omnes consuetudines belloꝝ ante gestoꝝ ad loca sacra confugientes: christiane religionis reuerentia tueret: ipsiq; demonibus atq; ipsoꝝ sacrificiis ritibus de qbꝫ ille presumpserat sic aduersarentur pro nomine christiano: ut longe atrocius bellum cum eis qm cum hominibꝫ gerere uiderentur: ita uerus dominus gubernatoꝝ reꝝ et romanos cum misericordia flagellauit: et tñ incredibiliter nichis supplicatoꝝbus demonu: nec salutis reꝝ presentiu necessaria esse sacrificia illa monstrauit: ut ab his q non pernicaciter contendunt sed prudenter attendunt: ne propter pntes necessitates religio uera defatur: et magis et ne uite fidelissimam expectatōe teneatur.

Que sit christianoꝝ imperatoꝝ et qm uera felicitas. Cap. 24.

Neq. n. nos christianos quosdam imperatores ideo felices dicimꝫ: quia uel diutius imperarunt: uel imperantes filios morte placida reliquit: uel hostes rei. p. domuerunt: uel inimicos ciues aduersus se insurgentes et cauere et opprimere potuerunt. Hec et alia uite huiꝫ erũose uel munera uel solatia: quod etiam cultores demonu accipere meruerunt: q non pertinet ad regnum dei quo pertinent isti: et hoc ipsius misericordia factum est: ne ab illo ista q in eu crederet uelut summa bona desiderarent. Sꝫ felices eos dicimꝫ: si iuste imperant: si inter linguas sublimiter honorantur: et obsequia nimis humiliter saluantium non extolluntur: sꝫ se homines esse meminerunt: si sua potestate ad dei cultum maxime dilatandum maiestati eiꝫ famulam faciunt: si deum timent diligunt et colunt: si plus amat illud regnum ubi non timent hñe consortes: si tardiꝫ uindicant facile ignoscunt: si eandem uindictam p necessitate regende tuerent rei. p. non p saturandis inimiciatibꝫ odiis exerunt: si eandem ne nra non ad impunitatem iniquitatis sꝫ ad spe correctionis indulget: si qd asperum cogunt

plerumq; decernere: misericordie lenitate et beneficioꝝ largitate compensant: si luxuria tanto eis est castigatioꝝ quanto posset esse liberior: si maluit cupiditatibꝫ prauis qm quibilibet genibus imperare. Et si hec omnia faciunt non propter ardorem inanis glorie: sed caritateꝝ felicitatis eterne: si p suis peccatis humilitatis et misericordie et orois sacrificium deo suo uero imolare non negligunt. Tales christianos imperatores dicimꝫ esse felices iterum spe: postea re ipsa futuros: cum id qd exposcimus aduenierit.

De prosperitatibꝫ quas Constantino imperatori christiano deꝫ contulit. Ca. 25.

Nam bonus deus ne homines q eum crederent propter eternam uitam colendum: has sublimitates et regna terrena existimarent posse neminem consequi nisi demonibꝫ supplicaret qd hi spiritus in talibus multum ualerent: Constantinum imperatorem non supplicante demonibus: sed ipsius uerum deum colentem tantis terrenis impleuit muneribus: quanta optare nullus audeat. Qui etiam condere ciuitatem romano imperio sociam: uelut ipsius romae filiam: sed sine aliquo demonu templo simulacroq; concessit. Qui imperauit: uniuersam urbem romanam unus Augustus tenuit et defendit: in administrandis et gerendis bellis uictoriosissimus fuit: in tyrannis opprimendis per omnia prosperatus est. Grate uis egritudine et senectute defunctus est: filios imperantes reliquit. Sed rursus ne imperator quisq; ideo christianus esset: ut felicitate Constantini mereret: cum propter uitam eternam quisq; debeat esse christianus: Iouinianum multo citius qm Iulianum abstulit: Gratianum ferro tyrannico permisit interim. Longe quidem mitius qm magnus Pompeius colentes uidelicet romanos deos. Nam ille iudicari a Catone non potuit: quod ciuili belli quodammodo heredem reliquerat: iste autem quous pie anime solatia talia non regunt: a Theodosio iudicatus

est quē regni participē fecerat: cū par
uulū hñet ⁊ fr̃ez: audior fide societatis
q̃z nimie potestatis.

De fide ⁊ pietate Theodosij Augusti
Cap. 26.

Unde ⁊ ille nō solū uiuō seruauit
quā debebat fidē: uēz etiaꝫ post
eius mortē pulsum ab eius interfectore
maximo: Valentinianū eius paruulūz
fratrem in sui partes iperij tanq̃z chri/
stianus excepit pupillū: paterno custo
dinit affectu: quē destitutum omnibus
opibus: nullo negocio posset auferre: si
latius regnādi cupiditate magis q̃z bñ
faciendi caritate flagraret. Unde poti⁹
euz seruata eius imperatoria dignitate
susceptum: ipsa humanitate et gr̃a cōso
latus est. Deinde cū maxim⁹ terribiles
faceret illi successus: hic in angustiis cu
raz suaz nō est lapsus ad curiositates
sacrilegas atq̃z illicitas: sed ad Joānez
in egypti heremo constitutū: quem dei
seruuz pphetandī spiritu predictū fama
crebrescente didicerat misit: atq̃z ab eo
nuntium uictorie certissimum accepit.
Mox tyranni Maximi extincor: Va
lentinianū puerū imperij sui partibus
unde fugatus fuerat cū misicordissima
ueneratōe restituit: eoq̃z siue p̃ insidias:
siue quo alio pacto uel casu p̃xime ex/
tincto: aliū tyrannū Eugenium qui in
illī⁹ iperatoꝝ locū nō legitime fuerat
subrogatus: accepto rursus prophético
respōso fide certus oppressit: tra cui⁹
robustissimū exercitū magis orādo
q̃z seriendo pugnauit. Milites nobis q̃
aderant rettulerunt: extorta sibi esse de
manibus quecunq̃z iaculabantur: cum
a Theodosij partibus in aduersarios
uehemens uenturus iret: ⁊ non solum
quecunq̃z i eos iaciebātur cōcitissime
raperet: uēz etiam ipsoꝝ tela in eozum
corpora retorq̃ret. Unde ⁊ poeta Clau
dianus q̃z uis a Christi noīe alien⁹ in
eius tamen laudibus scripsit.

Quoniam dilecte dō cui fudit ab astris
Se Iouis armat⁹: uehemēs ubi militat
ether. Et cōiurati ueniunt ad classica
uenti. Victor autē sicut crediderat ⁊ p̃e
dixerat Iouis simulacra que aduersus
eum fuerant nescio q̃bus ritibus uelut
consecrata: ⁊ in alpius constituta de/
posuit: eoꝝq̃z fulmina q̃ antea fuissent
iocātibus q̃ illa letitia permittebat cur
sonibus: ⁊ se ab eis fulminari uelle dīcē
tib⁹: hilariter benigneq̃z donauit. In
micoꝝ suozum filios quos non ipsius
iussus: sed belli abstulerat impetus etiā
nondum christianos ad ecclesiā cōfugie
tes: christianos hac occasione fieri uo/
luit: ⁊ christiana caritate dilexit. nec p̃
uauit rebus: sed auxit honoribus. In
neminem post uictoriā priuatas inimi
citas ualere permisit: bella ciuilia non
sicut Lima ⁊ Marius ⁊ Sylla ⁊ alii
tales nec finita finire uoluerūt: sꝫ magis
uoluit exorta q̃z cuiq̃q̃z nocere uoluit
terminata. Inter hec oīa ex ipso initio
iperij sui nō q̃euit: iustissimis ⁊ miseri
cordissimis legibus aduersus ipios la
borātī ecclesie subuenire: q̃z ualens he/
reticus fauēs arrianis uehemēter affli
xerat: cui⁹ ecclesie se mēbrū esse magis
q̃z in terris regnare gaudebat. Simula
era gentiū ubique enertēda p̃cepit satis
intelligens nec terrena munera i demo
nū: sed in dei ueri esse posita potestate.
Quid autē ei⁹ religiosa humilitate mi
rabilius: quando in thessalonicensium
granissimū scelus: cui iā episcopis inter
cedentibus p̃miserat indulgentiā: tu/
multū quorūdā q̃ ei coherebāt iudicare
p̃pulsus est: ⁊ ecclesiastica coercit⁹ disci
plina sic egit penitentiā: ut iperatoꝝ
celitudine pro illo populus ozans ma
gis fieret uidēdo prostratā q̃z peccādo
timeret irataz. Hec ille secum ⁊ si qua
similia que commemorare longum est
bona opera tulit: ex isto t̃p̃rali uapore
cuiuslibet culminis ⁊ sublimitatis hu/
mane: quoꝝ operum merces est eterna

felicitas: cui⁹ dator ē deus solis uera/
citer piis. Cetera uero bona uite huius
uel fastigia uel subsidia sicut ipz mūdū
lucē: auras: terras: aquas: fruct⁹: ipi/
usq; hōis aīaz: corpus: sensus: mentē:
uitaz bonis malisq; largitur. In qbus
est etiā quelibet imperii magnitudo:
quā p tēpōz gubernatione dispensat.
Proinde etiā iā illis respōdendū uideo
esse: q manifestissimis documentis qb⁹
ostendit q; ad ista temporalia que sola
stulti habere concupiscunt: nihil deoz
falsorum numerositas prosit: confutati
atq; cōuicti conātur asserere: nō ppter
uite presentis utilitatem: sed ppter eam
que post mortem futura ē esse colēdos
deos. Nam istis qui propter amicitias
mundi huius uolunt uana colere: nō
se permitti puerilibus sensibus conque
runtur: his qnque libris satis arbitroz
esse responsum. Quoz tres priores cū
edidissim: nō in multoz manibus esse
cepissent: audiui quosdam nescio quaz
aduersus eos responsionem scribendo
preparare. Deinde ad me perlatū est q;
iā scripserit: sed tps querāt quo sine pe
riculo possint edere. Quos admoneo
non optent quod eis non expedit. Faci
le est enīz cuiq; uideri respondisse qui
tacere noluit. Aut qd est loquacius ua
nitate: que non ideo pōt quod ueritas:
q; si uoluerit etiā plus potest clamare
q; ueritas. Sed considerent omnia di
ligenter: nō si forte sine studio partium
iudicantes esse talia prospexerint que
poti⁹ exagitari q; nulli possint: garru
litate imprudentissima nō quasi satyrica
uel mimica lenitate cobibeāt suas nu
gas: nō potius a prudentibus emēdari:
q; laudari ab imprudentibus eligant.
Nā si nō ad libertatē uera dicendi: s;
ad licentiā maledicendi tps expectant:
absit ut eis eueniat quod ait Tulli⁹ de
quodā q peccādi licentia felix appella
batur. O miserum cui peccare licebat:
unde quisq; est q maledicendi licentia

felice se putat: multo erit felici⁹ si hoc
illi omīno non liceat: cū possit deposita
inanitate iactāt: etiā isto tēpore tāq;
studio cōsulendi q; uoluerit cōtra/
dicere: nō quantū possit ab eis quos con
sult amica disputatōe: hoc est honeste:
grauiter: libere quod oportet audire.

*Aurelij Augustini Episcopi de Ciui
tate Dei Liber. Sextus Incipit.*

*De his q dicunt deos a se non ppter
presentem uitā coli sed ppter eternam.
Capitulum primum.*

Quīque Supe
rioribus libris
satis mihi ad
uersus eos ui
deor disputasse
q multos deos
nō falsos quos ēē
utilia sumētra
uel imundos spiritus nō perniciose de
monia: uel certe creaturas nō creatoz
ueritas christiana cōuincit: ppter uite
huius mortalis rerumque terrenarum
utilitatem: eo ritu ac fuitate que grece
latria dicitur: nō uni uero deo debetur:
uenerandos nō colēdos putat. Et nimie
qdem stultitie uel pertinacie: nec istos
qnq; nec ullos alios quātūq; numeri
libros satis esse q; nesciat. Quādo ea
putatur gloria uanitatis nullis cedere
uiribus ueritatis: in pnciez unīq; eius
cui uitū taz imane dñatur. Nā nō tra
oēz curātis industriā: nō malo medici
sz egroti insanabilis morbus inuict⁹ ē.
Isti uero q ea que legūt uel sine ulla uel
non cū magna ac nimia ueteris erroris
obstinatōe intellecta nō cōsiderata per
pendunt: facilius nos isto numero ter
minatoz qnq; uoluminū: plus q; qsti
onis ipius necessitas postulabat satisse
cisse: q; minus disseruisse indicabunt.
Totāq; inuidiā quā christiane religiōi

de huius uite cladib⁹: terrenazq³ con-
 tritione ac mutatione rez⁹ iperiti facere
 conantur non solum dissimulantibus:
 sed contra suam consciētiam fauentib⁹
 etiam doctis quos impietas uelana pos-
 sedit: omnino esse inanez recte cogitati-
 onis atque ratiois: plenamq³ leuissime
 temeritatis et perniciosissime animosi-
 tatis dubitat non poterunt. Nūc ergo
 quoniā deinceps ut promissus ordo ex-
 petit etiam hi resellendi et docēdi sunt:
 q³ non propter istam uitam sed propter
 illam que post mortem futura est: deos
 gentiū quos christiana religio destruit
 siue deseruit colendos esse contendunt:
 placet a ueridico oraculo sancti psalmi
 sumere exordiu⁹ disputatiōis mee: bñs
 cuius est dominus deus spes ipsius: et
 nō respexit in uanitates et insanias mē-
 daces. Ceterū tamen in omnib⁹ uanita-
 tibus isaniūq³ mēdacib⁹ lōge tolerabi-
 lius philosophi audiendi sunt: quibus
 displicuerunt iste opiniones errozesque
 populoz: q³ populi cōstituerūt simula-
 cra numinibus: multaue de eis quos
 dōs imortales uocāt: falsa atq³ idigna
 siue finxerunt siue ficta crediderunt: et
 credita eoz cultui sacrozūq³ ritibus
 miscuerunt. Cū his ergo hōib⁹ qui et
 si non libere predicando: saltem utiq³
 disputatiōibus musitando talia se ipso-
 bare testati sunt: nō usq³ adeo incōueni-
 enter questio ista tractatur. Cūq³ nō
 unum deum qui fecit omnez spiritualē
 corporalemq³ creaturaz: propter uitaz
 q³ post mortez futura est coli oporteat:
 sz multos dōs quos ab illo uno factos
 et sublimiter collocatos: qdā eorundez
 philosophoz ceteris excellentiores: no-
 bilioresq³ senserunt. Ceterz quis ferat
 dici atq³ contendī: illos deos quoz in
 quarto libro quosdā cōmemorauī: qb⁹
 rerum e xiguaz singulis singula distri-
 buuntur officia uitam eternam cuiquā
 prestare: An uero illi peritissimi et accu-
 tissimi uiri: qui se pro magno beneficio

conscripta docuisse gloriāntur: ut sciret
 quare cuiq³ deo supplicandū esset: qd a
 quoq³ esset petendū: ne absurditate tur-
 pissima qualis ioculariter i mimo fieri
 solet peteretur a Libero aqua: a Nym-
 phis uinū: auctores erūt cuiuspiā hoium
 diis imortalibus supplicanti: ut cum a
 Nymphis petierit uinū: eiq³ respōde-
 rint nos aquā habemus: hoc a Libero
 pete: possit recte dicere: si uinum nō hē-
 tis saltem date mihi uitam eternam.
 Quid hac absurditate monstruosius?
 Nonne illi cachinantes: solent. n. esse
 ad risū faciles si non affectet fallere ut
 demones supplici respōdebunt: Q³ hō
 putas ne in potestate nos habere uitaz:
 quos audis nō habere uel uitam? Im-
 pudētissime igitur stultitiē est uitam
 eternam a talib⁹ diis petere ul⁹ sperare
 qui uite huius erumnosissime atq³ bre-
 uissime: et si qua ad eā pertinent admi-
 niculandam atque fulciendā: ita singu-
 las particulas tueri asseruntur: ut si id
 quod sub alteri⁹ tutela ac potestate est
 petatur ab altero: tam sit inconueniens
 et absurdum: ut mimice scurrilitati ui-
 deatur esse simillimum. Quod cum sit
 a scientibus mimis: oigne ridentur in
 theatro: cum uero a necessitatibus stul-
 tis: dignius inidentur in mundo. Cui
 ergo deo uel dee propter qd supplicare
 tur: q̄tum ad illos deos attinet quos
 instituerunt ciuitates: a doctis solerter
 inuentum: memorieq³ mandatum est:
 qd a Libero uerbi grā: qd a Nymphis
 quid a Vulcano: ac sic a ceteris quos
 partim cōmemorauī in quarto libro:
 partiz pretereandos putari. Porro si a
 Cerere uinum: a Libero panē: a Vul-
 cano aquam: a Nymphis ignē petere
 erroris est: quanto maioris deliramēti
 esse itelligi debet: si cuiq³ istoz p⁹ uita
 supplicetur eterna: Quāobrem si cum
 de regno terreno quererem⁹ quosnaz
 illud deos ul⁹ deas hōib⁹ credendum
 esset posse offerre: discussis oibus longe
 . f. 5 .

alienū a ueritate mōstratū est: a quoq̃ istoz multoz numinū atq; falsoz saltem regna terrena existimare cōstitui: nōne insanissime impietatis est: si eterna uita q̃ terrenis omnibus regnis sine ulla dubitatiōe uel oparatōe p̃ferenda ē: ab istoz quoq; dari cuiquā posse credat? Neque. n. p̃pterea dii tales uel terrenū regnū dare nō posse uisi sunt: quia illi magni et excelsi sūt: hoc q̃ddam paruū et abiectum quod non dignarentur in tanta sublimitate curare: s; quātalibet cōsideratiōe fragilitatis humane caducos apices terreni regni merito quisq; contemnat: illi dii tales apparuerūt: ut indignissimi uiderentur quibus dāda atq; seruanda deberēt uel ista cōmitti: ac per hoc sicut superiora p̃ximis duobus libris pertractata docuerūt: nullus deus ex illa turba uel quasi plebeioz: uel procerum quasi deoz: idoneus est regna mortalia mortalib; dare: quāto minus potest imortales ex mortalibus facere. His accedit quia si iāz eoz illis agimus quia nō propter istā: sed p̃pter uitam que post mortem futura est existimant colendos deos: iāz nec propter illa saltem que deoz talium potestati tanquā dispertita et p̃pria: non ratione ueritatis: s; uanitatis opiniōe tribuūt omnino colendi sunt: sicut credunt hi qui cultum eozum uite huius mortalis utilitatibus necessariū esse cōtendunt: contra quos iā quinque precedentibus uoluminibus satis quantum potui dispertiti. Que cum ita sint: si eoz qui colunt deam iuuentatem etas ipsa floret insignius: contēptores antez eius uel intra annos occūberent iuuetutis: uel ī ea tanq; fuili corpore frigerēt: si maxillas cultozum suoz speciosius et festiuus fortuna barbata uestiret: a quibus aut sperneretur glabros aut male barbatos uidereūs: et sic rectissime uiceremus hucusque istas dās singlas posse suis officiis quodammodo limitari.

ac p̃ hoc a iuuentate oportere peti uitā eternam: que non daret barbā: nec a fortuna barbata boni aliqd post hanc uitam esse sperandū: cuius in hac uita potestas nulla esset: ut eādē saltē etatez que barba iduitur ipsa p̃staret. Nūc uero cum earū cultus nec propter ista ipsa q̃ putant eis subdita sit necessari?: quia et multi colentes iuuentatem deā minime in illa etate uiguerunt: et multi non eam colentes gaudent robore iuuetutis: itemq; multi fortune barbate supplices: ad nullā uel deformē barbā puenire potuerunt: et si qui eā p̃ barba impetranda uenerabantur: a barbatis eius contemptuibus iridentur. Ita ne desipit cor humanum: ut quoz deoz cultum propter ista ipsa temporalia et cito pretereūtia munera q̃bus singulis singuli p̃eesse perhibentur: inanez ludibriosūq; ēē cognoscit: propter uitā eternam credat esse fructuosam. Hanc dare illos posse nec hī dicere ausi sunt: q̃ eis ut ab insipientibus popul; colerētur ista opera temporalia: quoniā multos nimis putauerūt: ne q̃squā eoz sederet ociosas minutatim diuisa tribuerūt.

Quid Clazzone de diis gentiū fēsisse credendū sit: quoz talia et genera et sacra detexit: ut reuerētius cū eis ageret: si de illis omnino reticeret. Cap. 2.

Quod Marco Clazzone curiosius ista q̃sunt: Quis iuenit docti? Quis considerauit attenti? Quis distinxit acuti? Quis diligētius pleniusq; descripsit? Qui tātū min⁹ ē suauis eloquio: doctrina tū atq; sētētis ita refert⁹ est: ut in omni eruditōe quā nos secularē: illi aut liberalē uocāt: studiosum re⁹ tantū iste doceat: quā studiosus uerboz Cicero delectat. Deniq; et ipse Cullius huic tale testimoniū phibet: ut in libris academicis dicat eaz que ibi uersatur disputatiōem se habuisse cum

LIBER. VI.

Marco **V**arrone: hoīe inqt oīz facile acutissimo 7 sine ulla dubitatōe doctissimo: n̄ ait eloq̄ntissimo n̄ facūdissimo. **Q**uoniam re uera i hac facultate multū ipar est: sz oīz inqt facile acutissimo. **E**t in eis libris. i. achademicis ubi cū eta dubitāda esse cōtēdūt: addidit sine ulla dubitatōe doctissimo. **P**rofecto de hac re sic erat cert⁹: ut auferret dubitationez quā solet i oībus adhibere: tāq̄ de hoc uno. ēt p achademicoz dubitatione disputatur⁹: se achademicū fuisse oblitus. **I**n primo aut libro cū eiusdem **V**arronis litteraria opera predicaret: nos inqt in n̄ra urbe peregrinantes: errantesq̄ tanquā hospites: tui libri q̄si domū redū xerunt: ut possemus aliq̄n q 7 ubi essemus agnoscere. **T**u etatem patrie: tu descriptiones t̄p̄z: tu sacroz iura: tu sacerdotiū: tu domesticā: tu publicam disciplinā: tu sediū regionū loz: tu omniū diuinaz humanaruzq̄ rez noia: genera: officia: cās apuisti. **I**ste igitur uir tā insignis excellensque perit⁹: 7 qd̄ de illo etiaz **C**icero uelut elegātissimo uersiculo breuiter ait. **C**ir doctissim⁹ undecūq̄ **V**arro: q tā m̄ta legit: ut aliqd̄ ei scribere uacasse miremur: tā m̄ta scripsit: q̄ multa uix quē quā legere potuisse credam⁹. **I**ste iquā uir tantus igenio tantusq̄ doctrina: si rez uelut diuinaz de qbus scribit opugnator esset atq̄ destructor: easque nō ad religionē sed ad superstitionem diceret pertinere: nescio utruz tā multa i eis ridenda: cōtemnenda: detestādaq̄ cōscriberet. **T**uz uero deos eosdem ita coluerit: colendosq̄ censuerit: ut in eo ip̄o opere litteraz suaz dicat se timere ne pereant: non incursu hostili sz ciuiū negligentia: de qua illos uelut ruina liberari a se dicit: 7 i memoria bonorū p huiusmodi libros recōdi atq̄ fuari: utiliore cura q̄ **M**etellus de incendio sacra uestalia: 7 **E**neas de troiano exēidio penates liberasse p̄dicatur. **E**t tñ

ea legenda seculis p̄dit: q̄ a sapiētibus 7 insipientibus merito abiicienda: 7 ueritati religionis inimicissima iudicēf. **Q**uid existimare debemus: nisi hoiez acerrimum ac peritissimū: non tamen sancto spiritu liberuz: oppressum fuisse sue ciuitatis cōsuetudine ac legibus: et tñ ea qbus mouebatur sub specie cōmēdande religionis tacere noluisse.

Que sit partitio **V**arronis libroz suoz: quos de antiqtatib⁹ rez hūanaz diuinaruzq̄ coposuit. **Cap. 3.**

Quadragita 7 unū libros scripsit antiqtatū. **H**os in res humanas diuinasque diuisit: rebus hūanis. xxv. diuinis. xvi. tribuit: istā secutus rōnez in ea partitione: ut rerum humanaruz libros senos quattuor partib⁹. **I**ntēdit eiz q agāt: ubi agāt: qñ agāt: qd agāt. **I**n sex itaque p̄mis de hōib⁹ scripsit: in secundis sex de locis. se x tertios de t̄p̄ibus: sex q̄rtos eosdēq̄ postremos d̄ rebus absoluit. **Q**uater aut seni. xx. 7 quattuor sunt. **S**ed unū singularem qui cōmuniter prius de omnibus loq̄retur in capite posuit. **I**n diuis idētidē rebus eadem ab illo diuisionis forma seruata est: quantum attinet ad ea que diis exhibenda sunt. **E**xhibentur eim ab hominibus in locis et temporibus sacra. **H**ec quattuor que dixi: libris cōplexus est ternis. **N**az tres priores de hominibus scripsit: sequentes de locis: tertios de tēporibus: quartos d̄ sacris etiam hic qui exhibeāt: ubi exhibeāt: qñ exhibeant: qd exhibeant subtilissima distinctione cōmendans. **S**ed q̄a oportebat dicere: 7 maxime id expectabat quibus exhibeāt: de ipsis quoque diis tres cōscripsit extremos: ut quinquies terni quindecim fierent. **S**unt aut oēs ut diximus. xvi. quia 7 istoz exordio unum singularem qui prius de hominib⁹ loq̄retur apposuit. **Q**uo absoluto

consequenter ex illa quinq; partita di-
 stributio: tres pcedentes qui ad hoies
 pertinet ita subdiuisit: ut primus sit de
 pontificibus: secundus de auguribus:
 tertius de. xv. uiris sacroz. Secundos
 tres ad loca pertinentes: ita ut in uno
 eoz de sacellis: altero de sacris edibus
 diceret: tertio de locis religiosis. Tres
 porro qui istos sequuntur: et ad tepora
 pertinent. i. ad dies festos: ita ut unum
 faceret de feriis: alterum de ludis circē
 sibus: de scenicis tertium. Quoz triū
 ad sacra pertinetium uni dedit cōsecre-
 tiones: alteri sacra priuata: ultimo pu-
 blica. Hanc uelut pompaz obsequioz
 in tribus qui restant dii ipsi sequuntur
 extremi: quibus iste uniuersus cultus
 ipensus est. In pmo dii certi: in secūdo
 incerti: in tertio cunctoz nouissimo dij
 precipui atque selecti. In hac tota serie
 pulcherrime ac subtilissime distributio
 nis et distinctiois uitam eternā frustra
 queri: et sperari impudentissime nō opta-
 ri. ex his que iam diximus et que dein-
 cept dicenda sunt: cuius hominum qui
 corde obstinato sibi nō fuerit inimicus
 facillime apparet. Quod hominum enim
 sunt instituta uel demonum: nō quales
 uocant illi demones bonos: sed ut loqr
 apertius imundoz spūum et sine cōtro-
 uersia malignoz: q noxias opiniones
 qbus aia humana magis magisq; ua-
 nescat: et incōmutabili eterneq; ueritati
 coaptari atq; iherere nō possit: inuidētia
 mirabili et occulte infert cogitationib;
 ipsoz: et aperte aliquādo igeft sensib;
 et qua possūt fallaci attestatōe cōfirmāt.
 Iste ipse Varro ppter ea se prius de reb;
 hūanis: de diuinis aut postea scripsisse
 testatur: q prius extiterint ciuitates:
 deinde ab eis hec instituta sunt. Vera
 autē religio non a terrena aliqua ci-
 uitate instituta est: s; plane celestē ipa
 instituit ciuitatem. Cam uero ispirat:
 et docet uerus deus dator uite eterne ne-
 ris cultoribus suis.

Ad ex disputatiōe Varronis apud
 cultores deoz antiquiores res humane
 q diuine reperiuntur. Cap. 4.

Varronis igitur consuetis ideo se
 prius de rebus humanis scripsisse
 postea de diuinis: q diuine iste ab hoib;
 institute sunt: hec ratio est. Sicut prior
 est inquit pictor q tabula picta: prior
 faber q edificium: ita priores sunt ciui-
 tates q ea que a ciuitatib; sūt instituta.
 Picit autem se prius scripturum fuisse
 de diis: postea de hoib;. Si de omni
 natura deoz scriberet: quasi hic de ali
 qua scribat et nō de omni: aut uero etiā
 aliqua licet nō omnis deorum natura
 nō prior debeat esse q hominum: quid
 est q in illis tribus nouissimis libris
 deos certos et incertos et selectos dili-
 genter et xplicans: nullam deoz naturā
 pretermittere uidetur. Quid est ergo
 quod ait si de omni natura deorum et
 hominum scriberem: prius diuina ab
 soluissemus q humana attigissemus.
 Aut enim de omni natura deorum scri-
 bit: aut de aliqua: aut omīno de nulla.
 Si de omni: pponenda est utiq; rebus
 humanis. Si de aliqua: cur nō etiā ipa
 res precedat humanas. An indigna est
 preferri etiā uniuerse nature hoium
 pars aliqua deoz. Quod si multū est
 ut aliqua pars diuina preponatur uni-
 uersis rebus humanis: saltem digna ē
 uel romāis. Verum quippe humanaz
 libros non quantum ad orbem terraz
 sed quantum ad solam romā pertinet
 scripsit. Quos tamen rex diuinarum
 libris se dixit scribendi ordine merito
 pretulisse uel scripsisse: sicut pictorē ta-
 bule pictę: sicut fabū edificio apertissi-
 me confitens q etiā iste res diuine si-
 cut pictura: sicut structura ab homini-
 bus instituta sunt. Restat ut de nulla
 deorum natura scripsisse intelligatur:
 neque hoc aperte dicere noluisse: sed in-
 telligentibus reliquisse. Ubi. n. dicitur

non omis: nſitate quidem intelligitur aliqua. Sed pōt intelligi ⁊ nulla: quonia que nulla est: nec oīs nec aliqua ē. Nam ut ipse dicit: si omis eſſet natura deoz de qua ſcriberet: ſcribēdi ordine reb⁹ humanis preponēda eſſet. Et aut ⁊ ipſo tacente ueritas clamat: pponēda eſſet certe rebus romanis: etiam ſi non omnis ſed ſaltem aliqua eſſet. Recte at poſtponitur: ergo nulla eſt. Mō itaqz rebus diuinis anteferre uoluit res humanas: ſed ⁊ rebus ueris noluit anteferre res falſas. In his .n. q̄ ſcripſit de rebus humanis ſecut⁹ eſt hiſtoriā rez geſtaꝝ. Que aut de his quas diuinis uocat: qd niſi opinionēs rez uanaꝝ. Hoc eſt nimirum quod uoluit ſubtili ſignificatione mōſtrare: non ſolū ſcribens de his poſterius q̄ de illis: ſed et rationem reddēs cur id fecerit. Quod ſi tacuiſſet: aliter hoc factū eius ab aliis fortasſe defenderetur. In ea uero ipſa ratione quā reddidit: nec aliis q̄cuqz reliquit pro arbitrio ſuſpicari: ⁊ ſatis pbauit hoies ſe ppoſuiſſe inſtitutis hominū: non naturā hoīuz nature deoz. Ita ſe libros rez diuinaz nō de ueritate que pertinet ad naturā: ſed de falſitate que pertinet ad erroꝝez ſcripſiſſe eſt cōfeſſas. Quod apertius alibi poſuit: ſicut in quarto libro commemorari ex nature formula ſe ſcripturum fuiſſe: ſi nouam ipſe conderet ciuitatem. Quia uero iam ueterem inuenerāt: non ſe potuiſſe niſi eius conſuetudinem ſequi.

*De tribus generibus theologie ſm
Varroneꝝ: ſcilicet uno fabuloſo: altero
naturali: tertioqz ciuili. Cap. 5.*

Deinde illud quale eſt: q̄ tria genera theologie dicit eſſe. i. rōnis q̄ d̄ diis explicat: eozqz unū mythicon appellari: alterū phyſicon: et tū ciuile. Latine ſi uſus admitteret genus quod primū poſuit fabulare appellaremus:

ſed fabuloſum dicamus: a fabulis enī mythicon dictum eſt: quonia mythos grece fabula dicitur. Secundum autem ut naturale dicatur: iam ⁊ conſuetudo locutionis admittit. Tertiuꝝ etiam ipe latine enunciauit quod ciuile appellatur. Deinde aut mythicon appellat quod maxime utuntur poete: phyſicon quo philoſophi: ciuile quo populi. Primū inquit qd dixi: in eo ſunt multa cōtra dignitatem ⁊ naturam immortalium ficta. In hoc enim eſt ut deus alius ex capite: ali⁹ ex femore ſit: ali⁹ ex guttis ſanguinis natus. In hoc ut oīi ſurati ſint: ut adulterauerit: ut ſeruerit hōi. Denique i hoc omīa diis attribuitur: que non modo in hominem: ſed etiam que in contemptiſſimū hominem cadere poſſunt. Ipe certe ubi potuit: ubi auſus eſt: ubi impunitū putauit quāta mendaciſſimis fabulis nature deorum fieret iniuria: ſine caligine ullius abiſſe uitatis expreſſit. Loquebatur enī nō de naturali theologia: non de ciuili: ſed de fabuloſa quā libere a ſe putauit eſſe culpandam. Videamus quid de altera dicat. Secundum genus eſt inquit qd demōſtrari: de quo multos libros philoſophi reliquerūt. In qbus eſt oīi qui ſunt: ubi: qd genus: qle: ex quonā tpre an a ſempiterno fuerit: an ex igne ſint: ut credit Heraclitus: an ex numeris ut Pythagoras: ex athomis ut Epicur⁹. Sic alia q̄ ſacili⁹ iura parietes i ſchola qua extra in foro ferre poſſunt aures. Nihil i hoc gnre culpauit qd phyſicō uocauit: ⁊ ad philoſophos ptinet: tātū eoz iter ſe cōtrouerſias cōmemorauit: per quos facta eſt diſſidentium multitudo ſectarū. Remouit tamen hoc genus a foro ideſt a populis: ſcholis uero ⁊ parietibus clauſit. Illud aut primū mendaciſſimum atque turpiſſimum a ciuitatibus non remouit. Religioſas aures poplares: atqz i his et rōanas. Qd de diis immortalibus philoſoph

disputat: ferre non possunt: quod nero poete canunt: et histriones agunt: quia contra dignitatem ac naturam immortalium ficta sunt quia non modo in hominem sed etiam in contemptissimum hominem cadere possunt: non soluz ferunt: sed etiaz libenter audiunt. Neqz id tantum: sed vis quoque ipsis hoc placere: et per hoc eos placandos esse decernunt. **D**ixerit aliquis: hec duo genera mythicon et physicon. i. fabulosum atque naturale decernamus ab hoc civili de quo nunc agitur: unde illa et ipse discreuit: itaqz ipsum civile videamus qualiter explicet. **V**ideo quidem cur debeat decerni fabulosum: quia falsum: quia turpe: quia indignum est. **N**aturale. n. a civili uelle discernere: quod est aliud qm et ipsum civile fateri esse medosum. **S**i. n. illud naturale est: quid habet reprehensionis ut excludatur. **S**i autem hoc quod civile dicitur naturale non est: quid habet meriti ut admittatur. **N**ec nempe illa causa est quare prius scripserit de rebus humanis: posterus de diuinis: quoniam in diuinis rebus non naturaz sed hominum instituta secutus est. **I**ntueamur sane et civilem thelogiam. **T**ertium genus est inquit: quod in urbibus ciues maxime sacerdotes nosse: atque administrare debent. **I**n quo est: quos deos publice colere: que sacra et sacrificia facere quenquam par sit. **A**dhuc quod sequitur attendamus. **P**rima inquit thelogia maxime accommodata est ad theatrum: secunda ad mundum: tertia ad urbem. **Q**uis non uideat cui palmas dederit. **U**tique secunde quam supradixit esse philosophorum. **H**anc. n. pertinere testatur ad mundum: quo isti nihil esse excellentius opinantur in rebus. **Q**uas uero illas thelogias primam et tertiam: theatri. s. atque urbis distinguat ac iungat. **V**idemus eim non continuo quod est urbis pertinere posse et ad mundum: quamuis urbes uideamus esse in mundo. **F**ieri. n. potest ut in urbe

secundum falsas opiniones ea colantur: et credantur: quorum in mundo uel extra mundum natura sit nusquam. **T**heatrum uero ubi est nisi in urbe. **Q**uis theatrum instituit nisi ciuitas. **P**ropter quod instituit nisi propter ludos scenicos. **A**bi sunt ludi scenici nisi in rebus diuinis: de quibus libri tanta solertia conscribuntur.

De theologia mystica idest fabulosa et de civili contra Marronez. Cap. 6.

Oscarce Varro cum sis homo omnium doctissimus et sine ulla dubitatione doctissimus: sed tamen homo non deus nec spiritus dei ad uidentia et annuncianda diuina in ueritate libertateque subiectus: cernis quidem que sint res diuine ab humanis nugis atque mendaciis dirimere: sed uiciosissimas populorum opiniones et consuetudines in superstitionibus publicis uereris offendere: quas deorum a natura abhorere: uel talium quales in huius mundi elementis humani animi suspicant infirmas: et sentis ipse cum eas usqueque consideras: et omnis uestra litteratura circumsonat. **Q**uid hic agit humanum quamuis excellentissimum ingenium. **Q**uid tibi humana licet multiplex ingenis doctrina in his angustiis suffragat. **N**aturales deos colere cupis: ciues cogis. **I**nuenisti alios fabulosos in quos liberior quod sentis euomas: uis et istos ciuiles uelis nolis ue profundas. **D**icis quippe fabulosos accommodatos esse ad theatrum naturales ad mundum: ciuiles ad urbem: cum mundus opinor sit diuinum: urbes uero et theatra sint hominum: nec alii dii rideantur in theatris: que qui adorantur in templis: nec aliis ludos exhibeatis que quibus uictimas imolatis. **Q**uanto liberi subtiliusque ista diuideres uideres alios esse deos naturales: alios ab hominibus institutos. **S**ed de institutis aliud habere litteras poetarum: aliud sacerdotum: utrasque tamen ita esse inter se aicas consortio

falsitatis: ut græte sint utraq; deonib?
 quibus inimica est doctrina ueritatis.
 Sequestrata igitur paululū theologia
 quā naturalem uocant: de qua postea
 differendū est: placet ne tandem uitam
 eternā peti aut sperari a diis poetis et
 theatricis: ludicris scenicis. Absit: imo
 auertat d's uerus tā imane sacrilegāq;
 dementiā. Nunqd ab eis diis qb? hec
 placent: et quos hec placāt: cū eoz illic
 crimina frequententur uita eterna po-
 scenda est? Nemo ut arbitror usq; ad
 tantū precipitiū furiosissime impietatis
 insanit. Nec fabulosa igitur nec civili
 theologia: sempiternā qsq; adipiscitur
 uitam. Illa. n. de diis turpia fingendo
 seminat: hec fauendo metit. Illa mēda
 cia spargit: hec colligit. Illa res d' diis
 nefanda segmenta hoium carminibus
 psonat: hec ea deoz ipsoz festiuitatib?
 consecrat. Facinora et flagitia numinū
 illa cantat: hec amat. Illa pdit aut fin-
 git: hec autem aut attestatur ueris: aut
 oblectatur et falsis. Ambe turpes: abeq;
 damnabiles. Sed illa que theatra est
 publicam turpitudinē profitetur: ista q̄
 urbana est illius turpitudine ornatur.
 Illicine uita eterna sperabitur: nū ista
 breuis temporalisq; polluitur? An uero
 uitā polluit osortū nefarioz hominū:
 si se inferant affectionibus et assensionib?
 bus nris: et uitā nō polluit societas de-
 monuz qui coluntur criminibus suis.
 Si ueris q̄ mali: si falsis q̄ male. Nec
 cū dicimus uideri fortasse cupiā nimis
 hazz rez ignaro potest: ea sola de diis
 talibus indigna maiestati diuina et ri-
 dicula detestabiliq; celebrari: q̄ poeti
 eis cantantur carminibus: et ludis sce-
 nicis actantur. sacra uero illa que nō
 histriones sed sacerdotes agunt: ab oī
 esse dedecore purgata et aliena. Illic si
 ita esset: nunquā theatricas turpitudi-
 nes in eoz honorem qsq; celebrādas
 esse censeret: nunquā eas ipsi dii p̄cipe-
 rēt sibi met exhiberi. Sz iō nihil pudet

ad obsequiū deoz talia gerere i theatris:
 q̄a similia geruntur in tēplis. Deniq;
 cū memorat? auctor ciuilem theologiā
 a fabulosa et naturali: tertiā quandam
 sui generis distinguere conaretur: ma-
 gis eā ex utraq; tēperatā: q̄ ab utraq;
 separatā intelligi uoluit. Ait. n. ea que
 scribunt poete minus esse q̄ ut populi
 seq; debeāt: que at philosophi plus quā
 ut ea unlg? scrutari expediat. Que sic
 abhorrent inquit ut tamen ex utroque
 genere ad ciuiles ratōes assumpta sint
 non pauca. Quare que sunt coia cum
 propriis: una cuz ciuilibus scribemus.
 E qb? maior societas debet esse nobis
 cū philosophis q̄ cum poetis: non ergo
 nulla cum poetis. Et tamen alio loco
 dicit de generationibus deoz magis
 ad poetas q̄ ad phylsicos fuisse poplos
 iclinatos. Hic. n. dixit qd fieri debeat:
 ibi quid fiat. Phylsicos dixit utilitatis
 causa scripsisse: poetas delectatōis. Ac
 per hoc ea que a poetis conscripta po-
 poli seq; non debēt: crimina sunt deoz
 que tamen delectant et populos et dōs.
 Delectatōis enim causa sicut dicit scri-
 bant poete: nō utilitatis. Ea tñ scribūt
 que dii expetant: populi exhibeant.

De fabulose atque ciuilis theologie
 similitudine atq; concordia. Cap. 7.

Ruocatur igitur ad theologiam
 ciuilem theologia fabulosa: thea-
 trica: scenica indignitatis et turpitudis
 plena. Et hec tota que merito culpāda
 et respuenda iudicatur: pars huius est.
 q̄ colenda et obseruanda censetur: non
 sane pars incōgrua sicut ostendere in-
 stitui: et que ab uniuerso corpore aliēa
 importune illi connexa atque suspensa
 sit: sz omnino cōsona et tanquā eiusdē
 corporis membrum conuenientissime
 copulata. Quid enim aliud ostendunt
 illa simulacra: forme: etates: sexus: ha-
 bitus deoz? Nunqd barbatuz Jōnē:

imberbem **M**ercuriū poete habent: pō
tūces nō habent: **N**ūqd Priapo mimi:
Nōne ēt sacerdotes enozymia pudēda
fecerūt: An aliter stat adorandus ī locis
sacris q̄z pcedit ridendus in theatris:
Nā Saturnus senex: **A**pollo ephebus:
ita sunt p̄sone hīstrionū: nō ut sint sta
tue delubroz. **T**ur Forculus q̄ foribus
p̄est: **L**imentin⁹ qui limini oīi sunt
maſculi: atq̄ inter hos **T**ardea femina
est que cardinem ſeruat: **N**ōne iſta in
reruz diuinaz libris reperiuntur: que
graves poete ſuis carminibus indigna
dixerunt: **N**unquid **D**iana theatra
portat arma: **U**rbana ſimpliciter uir
go ē: **N**ūqd ſcenicus apollo citbariſta
eſt: **U** ab hac arte **D**elphicus uacat: **S**z
hec hōeſtiora ſē in op̄aratōe turpioz.
Quid de ipſo **I**oue ſenſerunt: q̄ ei⁹ nu
tricem in capitolio poſuerunt: **N**onne
attēſtati ſunt **E**uenero: q̄ omnes tales
deos nō fabuloſa garrulitate ſz hīſto
rica diligentia hoies fuiſſe mortalesq̄
conſcripſit: **E**pulones etiā deos paraſi
tos **I**ouis ad eius menſam q̄ ſtiterūt
qd aliud q̄ mimica ſacra eſſe uoluerūt:
Nam paraſitos **I**ouis ad ei⁹ cōiuiū
adhibitos: ſi minus dīxiſſet: riſū utiq̄
queſiſſe uideretur. **T**arro dixit: **N**on
cum irrideret deos: ſed cū cōmendaret
hoc dixit: diuinaz nō humanaz rez
libri hoc eum ſcripſiſſe teſtantur. **N**ec
ubi ludos ſcenicos exponebat: ſed ubi
capitolina iura pandebat. **D**eniq̄ a ta
libus uincitur **U** fatetur ſicut forma hu
mana deos fecerūt: ita eos delectari hu
manis uoluptatib⁹ credidiſſe. **N**ō. n.
U maligni ſpūs ſuo negotio deſuerūt:
ut has noxias op̄iniones humanarum
mentium ludificatōe firmarent. **U**nde
etiā illud ē q̄ **H**ercules editurus otio
ſus atque ſeriat⁹ laſit **A**beſſeris ſecū
utraq̄ manu alternāte in una ſtituēs
Herculem: in altera ſe ipſuz: ſub ea cō
ditione ut ſi ipſe uiciſſet de ſtipe templi
ſibi cenā pararet: amicamq̄ adduceret.

Si anteq̄ uictoria **H**erculis fuerit: hoc
idem de pecunia ſua uoluptati **H**ercu
lis exhiberet: **U** deinde cū a ſe ipſo tāq̄
ab **H**ercule uictus eſſet: debitā cenam
U nobiliſſimam meretricem **L**aurenti
nam deo **H**erculi uedit. **A**t illa cū dor
miuiſſet in tēplo: uidit in ſomnis **H**er
culem ſibi eſſe cōmixtuz: ſibiq̄ dixiſſe
q̄ inde diſcedens cui primum iuueni
obuia fieret: apud illum eſſet inuēturā
mercedem: quā ſibi credere deberet ab
Hercule pſolutā. **A**c ſic abeūti cū p̄m⁹
iuuenis diſiſſim⁹ **L**arūti⁹ occuſiſſet:
eamq̄ dilectā ſecum diutius habuiſſet:
illa herede relicta deſuncta eſt. **Q**ue
ampliſſimam adepta pecuniam: ne ui
nine mercedi uideretur ingrata: quod
acceptiſſimum putauit eſſe numinibus
populum romanum etiā ipſa ſcripſit
herede. **A**tq̄ illa nō cōparēte inuentū
eſt teſtamentum. **Q**uibus meritis eam
ſerūt etiā honores meruiſſe diuinis.
Hec ſi poete fingerēt: ſi mimi agerēt:
ad fabuloſam theologiam dicerentur
proculdubio pertinere: **U** a ciuiliſ theo
logie dignitate ſeparāda iudicaretur.
Uz uero hec dedecora nō poetaz ſed
populoz: non mimoz ſed ſacroz:
nō theatroz ſed temploz: ideſt non
fabuloſe ſed ciuiliſ theologie a tanto
auctore produntur: nō fruſtra hīſtio
nes ludicris artibus ſingunt deoz que
tanta eſt turpitudinē: ſed plane fruſtra
ſacerdotes uelut ſacra ritibus conātur
ſingere deoz: que nulla eſt honeſtatē.
Sacra ſunt **I**unonis: **U** hec in eius uile
ta inſula **S**amo celebrātur: ubi ad nu
ptum data eſt **I**oni. **S**acra ſunt **C**ere
ris: ubi a **P**lutone rapta **P**roſerpina
q̄ritur. **S**acra ſunt **V**eneris: ubi ama
tus eius **A**don aprino uente extinctus
iuuenis fortiſſimus plangitur. **S**acra
ſunt **M**arris deoz: ubi **A**ethis pulcher
adoleſcens ab ea dilectus: **U** muliebri
zelo abſciſſus: etiā hominum abſciſo
rum quos **G**allos uocant infelicitate

deplorat. Nec cū dīformiora sint omni
scenica feditate: quid est q̄ fabulosa de
diis figmenta poetarū ad theatrū uide
licet pertinētia: uelut secernere nitūtur
a ciuili theologia: quā pertinere ad ur
bem uolunt: quasi ab hōestis et dignis
indigna et turpia. Itaq̄ potius est unde
gratie debeatur histrionibus q̄ oculis
hoīum pepercerit: nec omnia spectaculis
nudauerunt: q̄ sacrorū ediū parietibus
occuluntur. Quid de sacris eorū boni
sentiedam est: que tenebris operiuntur:
cū tam sint detestabilia que pferuntur
in lucem. Et certe qd in occulto agant
per absconditos et molles ipsi uiderit. Eos
dem tñ hoies ifeliciter ac turpiter ener
uatos ac corruptos minime occultare
potuerunt. Persuadeant cū possunt se
aliquid sanctius per tales agere hoies:
quos inter sancta sua numerari atque
uersari negare nō possunt. Nescimus
qd agant: sed scim⁹ per quales agant.
Nouimus autē que agantur in scena: q̄
nunquā uel in choro meretricū: ubi ne
mo absconditus aut mollis intrat. et tñ et
ipsa turpes et infames agunt. neq̄ eim
ab honestis agi debuerit. Que sūt ergo
illa sacra: q̄bus agendis tales elegit sā
ctitas: q̄les nec timelica in se admittit
obscenicas.

De interpretationibus naturalium ra
tionū: quas doctores pagani pro diis
suis conantur ostendere. Cap. 8.

Henim habēt isti physiologicas
quasdam sicut aiunt. i. naturalium
rationū interpretationes. Quasi uero
nos in hac disputatione physiologiam
querimus et nō thelogiā. i. rationem
nō nature esse sed dei. Quauis enī
q̄ uerus deus est non opinione s̄ natura
sit deus: non tamen omnis natura de⁹
est: quia et hōis et pecoris et arboris et
lapidis nūq̄ natura est: quorū nihil ē
deus. Si autē huius interpretationis qm̄
agitur de sacris matris deorū caput est:

certe q̄ mater deorū terra est. Quid
ultra querimus? Quid cetera pscruta
mur? Quid euidentius suffragatur eis
qui dicunt omnes istos deos homines
fuisse. Sic enī sunt terrigenae sicut terra
eis est mater. In uera autem theologia
opus dei est terra non mater. Uerū tñ
quoquomō sacra eius interpretentur:
et referant ad reorū naturā: uiros mulie
bria pati nō est s̄m naturā: sed contra
naturā. Hic morbus: hoc crimen: hoc
dedecus habet iter illa sacra p̄fessionē:
quod in uitiis hominū moribus uix
habet inter tormenta confessiones. De
inde si ista sacra que scenicis turpitu
dinibus cōiunguntur esse sedioza: hinc
excusantur atque purgantur q̄ habēt
interpretationes suas: q̄bus ostendantur
rerum significare naturā: cur non etiā
poetica similiter excusentur atq̄ purgē
tur? Multa eim et ipsi ad eundē modū
interpretati sunt usqueadeo ut quod ab
eis immanissimū et infandissimū dicitur
Saturnū filios deuorasse: ita nonnulli
interpretētur: q̄ longinquitas tēporis
que Saturni noīe significatur: q̄quid
gignit ipsa cōsumat. Uel sicut idē opi
natur Varro: q̄ pertineat Saturn⁹ ad
semina que in terram de qua oriuntur
iterum recidunt. Itemq̄ alii alio mo
do. et similiter cetera. Et tamen theolo
gia fabulosa dicitur et cum omnibus hu
iuscemodi interpretationibus suis re
prehēditur: abiicitur: improbat: nec
solum a naturali que philosophorū ē:
uez etiam ab ista ciuili de qua agimus:
que ad urbes populosq̄ pertinere asse
ritur: eo q̄ de diis indigna confixerit
merito repudianda discernitur. Eo ni
mirum consilio: ut quoniam acutissimi
homines atque doctissimi a quib⁹ ista
conscripta sunt: ambas improbandas
intelligebant: et illas scilicet fabulosas:
et istam ciuilem. Illam uero audebant
improbare: hanc non audebant: illa
lam culpandam proposuerunt: hanc

eius similem cōparandam exposuerūt:
non ut hec pze illa tenenda eligeretur:
sed ut cū illa respuenda intelligeretur:
atq; ita sine periculo eorum qui ciuile
theologiam reprehendere metuebant:
utraq; contempta ea quā naturalē uo-
cant apud meliores aīos iueniret locū.
Nam 7 ciuilis 7 fabulosa ambe fabu-
lose sūt: ambeq; ciuiles: ambas iueniet
fabulosas: q; uanitates 7 obscenitates
ambarum prudenter inspexerit: ambas
ciuiles: qui ludos scenicos pertinentes
ad fabulosam: in deoz ciuiliū festiuita-
tibus 7 in urbū diuinis rebus aduer-
terit. Quomodo igit nite eterne dāde
potestas cuiq; deoz istoruz tribuitur:
quos sua simulacra 7 sacra cōuincunt
diis fabulosis apertissime reprobatis
esse simillimos: formis: etatibus: sexu:
habitu: cōiugiis: generatōibus: ritib?:
in qbus omnibus aut hoies fuisse iūel-
ligūtur: 7 pro uniuscuiusq; uita uē mor-
te: sacra eis 7 solennia constituta hunc
errorem insinuantibus firmanibusq;
demonibus: aut certe ex qualibet occa-
sione immūdiūssimi spūs fallendis hu-
manis mentibus irrepsisse.

De officiis singulorū deoz. Cap. 9.

Quid ipsa numinum officia tā ui-
liter minutatimq; cōseisa: ppter
quod eis dicūt pro uniuscuiusq; ppzio
munere supplicari oportere. Unde nō
quidem omnia sed multa tam dixim?:
nonne scurrilitati mimice: q; diuine
consonant dignitati. Si duas quisquā
nutrices adhiberet infanti: quāz una
nihil nisi escam: altera nihil nisi potuz
daret: sicut isti ad hec duas adhibuerūt
deas Edilucā 7 Potinā: nēpe desipere
7 aliqd mimo simile ī sua domo agere
nideretur. Liberū a liberamento appel-
lare uolunt: q; mares in coeundo per
eius beneficium emissis seminibus libe-
rentur. Hoc idē dicūt in feminis agē

Liberam quam etiā Venerem putāt:
q; 7 ipsas perhibeant semina emittere.
Et ob hoc Libero eandē uirilē corpo-
ris partem in templo poni: femineam
Libere. Et ob hoc addunt mulieres at-
tributas Libero: 7 uinū ppter libidinē
concitandam. Sic bacchanalia summa
celebrātur infania: ubi Uarro ipse cō-
fiteatur a bacchantibus talia fieri nō po-
tuisse: nisi mēte cōmota. Nec tñ postea
dispicuerunt senatui saniori: 7 ea iussit
auferri. Saltem hic tandem forsitan se-
serunt: quid immundi spiritus: dum p
diis habentur in hominum possint mē-
tibus. Nec certe non fierent in theatris
ludunt qppe ibi: non furiant. Quāuis
deos habere qui etiā ludis talibus de-
lectentur: simile sit furois. Quale autē
illud est: q; cū religiosū a superstitioso
ea distinctione discernat: ut a supersti-
tioso dicat timeri deos: a religioso autē
tantum uereri ut parētes: nō ut hostes
timezi: atque omnes ita binos dicat: ut
facilius sit eos nocentibus parcere q;
ledere quenquam innocentem: tamen
mulieri fete post partum tres deos cu-
stodes adhiberi commemorat: ne Sil-
uanus deus per noctes ingrediatur: 7
uexet: eorumq; custoduz significādoz
causa tres homines circuire limina do-
mus: 7 in primo limen securi ferire: po-
stea pilo: tertio deuerre scopis: ut his
datis culture signis: deus Siluan⁹ pro-
hibeatur intrare: quia neque arbores
ceduntur ac putantur sine ferro: neque
sar conficitur sine pilo: neq; fruges coa-
cernātur sine scopis. Ab his autē tribus
rebus tres nūcupatos deos: Inter cido-
nē a securis iterisione: Pilunū a pilo:
Deuerzā a scopis: qbus diis custodib⁹
contra uim dei Siluani feta cōfueret.
Ita contra dei nocentis seuitiā bonoz
custodia non ualeret: nisi plures essent
aduersus unum: eiq; aspero: horredo:
inculto utpote siluestri signis culture
tanquam contrariis repugnarent.

Ista ne est innocentia deorum: ista cōcordia? Deccine sunt numina salubria urbū magis ridenda q̄ ludibria theatrorum? Cū mas et semina cōiungūtur adhibetur deus **Lugatinus** sit hoc ferēdum. Sed domum est ducenda que nūbit: adhibetur deus **Domiducus**. Ut i domo sit adhibetur dūs **Domidaci**. Ut maneat cum uiro additur dea **Natura**. Quid ultra q̄ritur? **Parcatur** humane uerecundie: peragat cetera cōcupiscentia carnis et sāguinis: pcurato secreto pudoris. Quid ipletur cubicus? turba numinū: q̄n et **Paranymphī** idē discedunt: et ad hoc ipletur: non ut eoz presentia cogitata maior sit cura pudicitie: sed ut femine sexu infirme: nouitate pauide: illis coopantibus sine ulla difficultate uirginitatis auferat. Adest enim dea **Uirginensis**: et deus pater **Subigus**: et dea mater **Prema**: et dea **Partunda**: et uenus et **Priapus**. Quid est hoc? Sed omnino laborantem i illo opere uirū: ab diis adiunari oportebat. Nō sufficiebat aliquis un⁹ aut aliqua una. Nunquid **Venus** sola parū esset que ad hoc etiam dicitur nūcupata: q̄ sine ei⁹ ui femina uirgo esse nō desinat. Si ulla est frons in hominibus que nō est in numinibus: nonne cum credunt coniugati tot deos utriusque sexus esse presentes et huic operi instantes ita pudore afficiuntur: ut et ille minus moueatur: et illa plus reluctetur. Et certe si adest **Uirginensis** dea ut uirgini zona soluatur: si adest deus **Subigus** ut uiro subigatur. si adest dea **Prema**: ut subacta ne se moueat opmatur. dea **Partūda** ibi qd facit. Embescat: eat foras: agat aliqd et maritus. Valde ibonestū est: ut quod uocatur illa: impleat qsq̄ nisi ille. Sed forte ideo toleratur: quia dea dicitur esse nō de⁹. Nā si mascul⁹ crederetur: et **Partūd⁹** uocaret: magis cōtra eū pro uxoris pudicitia posceret maritus auxiliū: q̄ feta cōtra **Siluanū**.

Sed qd hoc dicā cum ibi sit et **Priapus** nimius masculus: super cuius immanissimū et turpissimū fascinū sedere nona nupta iubebatur more honestissimo et religiosissimo matronarū. Eant ad huc et ciuilem thelogiam a theologia fabulosa: urbes a theatris: tēpla a scenicis: sacra pōnificū a carmib⁹ poetarū uelut res honestas a turpibus: ueraces a fallacibus: graues a leuibus: serias a ludicris: appetendas a respuendis: q̄ possunt quasi conantur subtilitate decernere. Intelligimus quid agant. Illā theatricā et fabulosā thelogiā ab ista ciuili pendere nouert: et ei de carmibus poetarū tanq̄ de speculo resultare. Et ideo ista exposita quam dammare non audent: illam eius imaginem liberius arguunt et reprehēdunt: ut q̄ agnoscut quid uelint: et hanc ipsam faciez cuius illa imago est detestentur. Quā tamē ipsi dii tanquā in eodem speculo se intuentes ita diligūt: ut qui qualesq̄ sint in utraq̄ melius uideantur. Unde etiā cultores suos terribilibus imperiis cōpulerunt: ut immunditiā thelogie fabulose sibi dicarent: in suis solennitatibus poneret: in reb⁹ diuinis haberet: atque ita et se ipsos imundissimos spūs manifestius esse docuerunt: et huius urbane thelogie uelut electe et probate: illā theatricā abiectam atque reprobatam membrum partemq̄ fecerūt: ut cum sit uniuersa turpis et fallax: atque in se cōtineat commentitios deos: una pars ei⁹ sit in litteris sacerdotū: altera in carminibus poetarū. Utrū habeat et alias partes: alia questio est. Nunc propter diuisionem **Uazonis** et urbana et theatricā thelogiam ad unā ciuilem ptinere: satis ut opinor ostēdi. Unde quia sunt ambe similis turpitudinis: absurditatis: indignitatis: falsitatis: absit a uiris religiosis: ut sine ab hac siue ab illa uita speret eterna. Deniq̄ et ipse **Uazo** mēozaf et enumerat

deos cepit a conceptione hoīs: quorum numeros exorsus ē a Jano: eāq; series perduxit usq; ad decrepita hoīs mortē: et deos ad ipsū hoīem pertinentes clausit ad Meniam deam que in funeribus senum cantat. Deinde cepit deos alios ostendere qui pertinerent nō ad ipsū hoīem: sed ad ea que sunt hoīs: sicuti ē nictus atq; uestitus et quicquid alia que huic uite sunt necessaria: ostendens in oībus qd sit cuiusq; munus: et propter qd cuiq; debeat supplicari. In qua uni uersa diligentia nullos demonstrauit uel noīauit deos: a quibus uita eterna poscenda sit: ppter quā unā pprie nō xpiani sumus. Quis ergo usqueadeo tardus sit: ut non intelligat istū hoīez ciuilem theologiam tam diligenter exponēdo et aperiendo: eāq; illi fabulose indigne atque probrose similem demonstrando: atque ipsam fabulosā partem esse huius? satis euidenter docēdo: non nisi ipi naturali quā dicit ad philosophos pertinere in animis hoīum moliri locū: ea subtilitate ut fabulosam reprobaret: ciuilem uero reprehendere quidem nō audeat: sed prodendo reprehensibilem ostendat. atq; ita utraque iudicio recte intelligentiū reprobata: sola naturalis remaneat eligenda: de q̄ suo loco in ad iutorio dei ueri diligenti⁹ disserēdū ē.

De libertate Seneca: q̄ uehementius ciuilem theologiam reprobauit q̄ Varro philosophiam. Cap. 10.

Libertas sane q̄ huic defuit ne istā urbanā theologiam theatrice simillimā aperte sicut illā reprehendere auderet: Anneo Seneca quē nonnullis indicis inenimus apostolorū nostrorū clariūse tēpibus: non qdē ex toto: neq; ex aliq̄ parte non defuit. Affuit. n. scribenti: uiuenti defuit. Nā in eo libro quē cōtra superstitiones scripsit: multo copiosius atq; uehementius rephendit ipse ciuilem

istam et urbanā theologiam q̄ Varro theatricam atque fabulosam. **E**ū. n. de simulacris ageret: sacros igit̄ imortales inuolabilesq; deos in materia uilissima atq; imobili dedicant habitus illis hominū ferarūq; et piscium: quidā uero mixto sexu diuersis corporib⁹ induit: numina uocant: que in spiritu accepto subito occurrerent monstra haberent. Deinde aliquāto post eius theologiam naturalem pdicās quorundā philosophorū sententias digessisset: opposuit sibi quēstionem: et ait. Hoc loco dicit aliquis. Credat ergo celū et terram deos esse: et supra lunā alios: infra alios. Ego feram aut Platonem: aut peripateticorū Stratonez. quorū alter fecit deum sine corpore: alter sine animo. Et ad hoc respondens qd ergo tandem inquit: Ueriora uidentur Aiti Latii aut Romuli aut Tulli Hostilii summa: Floarinas Titus Aatius dedicauit dea: Picū Lyberinūq; Romulus: Hostili⁹ Mauorē atque Pallores: terrēmos hoīez affectus: quorū alter mentis terrote motus est: alter corporis: ne moribus qdē sed color. Hec numina poti⁹ credes et celo recipies. De ipis uero trib⁹ crudeliter turpibus q̄ libere scripsit. Ille inq; uiriles sibi partes amputat: ille lacertos secat. Ubi iratos deos timet q̄ sic ppi-cios mirentur. Dii autem nullo debēt coli genere: si et hec uolunt. Tantis est perturbate mētis et sedib⁹ suis pulse furor: ut sic dii placentur quēadmodū ne quidem homines ferunt terrorem: et in fabulas traditi crudelitatis. Tyrāni lacerauerunt aliquorum membra: neminem sua lacerare iusserunt. Regie libidinis noliptati castrati sunt quidā sed nemo sibi ne uir esset iubente domi no manus intulit. Se ipsi in templis contrucidant: uulneribus suis ac sanguine supplicant. Si cui intueri uacet q̄ faciunt queque patiuntur: inueniet tam indecora honestis: tā indigna liberis:

tam dissimilia sanis: ut nemo fuerit dubitaturus furere eos. Si cū pauciorib⁹ furerent: utcumque ferendi essent: nunc sanitatis patrociniū ē isanientū turba. Jam illa que ipso capitolio fieri solere commemorat: et intrepide omnino coarguit: quis credat: nisi ab iuidentibus: aut furentibus fieri. Nā cum in sacris egyptiis Osirim lugeri perditum: mox aut de inuento magnum fuisse gaudiū derisisset: cum perditio eius inuentioq; fingatur: dolor tamen ille atque letitia ab eis qui nihil perdiderunt nihilque ī uenerant ueraciter exprimatur: huic tamen inquit fuzori certū tempus est. Tolerabile est semel in anno insanire: ī capitolium peruenire. Nūdebit publicate dementie: quia quod sibi uanus furor attribuit officii: alius nomia deo subicit: alius horas Ioni nunciat: alius lictor est: alius unctor qui uano motu brachiorum imitatur ungentem. Sunt que Iunoni ac Adineue capillos disponant: longe a templo non tantum a simulacro stantes digitos monēt ornātum modo: sunt que speculum teneāt: sunt que ad uadimonia sua deos aduocent: sunt qui libellos offerant: et illos causam suam doceant. Poctus Archimirus senex iam decrepitu: quotidie ī capitolio minum agebat: quasi dii libenter expectarent: quem illi homines deriserant. Omne illic artificum gen⁹ operantium diis immortalib⁹ desidet. Et paulo post. Ibi tamen inquit etiam si superuacuum usum: non turpem nec ī famem deo promittūt. Sedent quedam in capitolio que se a Iunone amari putant: nec Iunonis quidem si crederē poetis uelis: iracundissime respectu terrentur. Hāc libertatem Nasso nō habuit: tantummodo poeticam thelogiam reprehendere ausus est: ciuilem nō ausus est: quam iste concidit. Sed si uerū atēdamus deteriora sūt templa ubi hec aguntur: q̄ theatra ubi finguntur. Vñ

in his sacris ciuilib⁹ thelogie has ptes potius elegit Seneca sapienti: ut eas in animi religione non habeat: sed in actibus fingat. Ait enim que omnia sapiens seruabat: tanquam legibus iussa: nō tāquam diis grata. Et paulo post. qd q̄ et matrimonia inquit deorum iungimus: et ne pie quidem: fratrum scilicet et sororum. Bellonam Marti collocamus: Vulcano Uenerem: Neptuno Salatiam. Quosdam tamen celibes relinquimus: quasi cōditio defecerit: presertim cum quedam uidue sint: ut Populonia uel Fulgora: et diua Rumina quibus non miroz petitorum defuisse. Omnem istā ignobilem deoz turbam quam lōgo euo longa supstitio congel sit: sic inquit adorabim⁹: ut meminerimus cultū eius magis ad morem: q̄ ad rem pertinere. Nec leges ergo ille nec mos in ciuili thelogia id istituerūt quod diis gratū ēet: uel ad rē pertineret. Sed iste que philosophi q̄si libertū fecerunt: tū q̄ illustis populi romani senator erat: colebat qd reprehēdebat: agebat qd arguebat: qd culpa bat adorabat: q̄ uidelicet magnum ali quid eū philosophia docuerat: ne supstitiosus ēet in mūdo: sed ppter leges ciuīū moresque hoīū: nō qd ē ageret fingentem scenicu ī theatro: sed imitaret ī tēplo: eo damabilius quo illa q̄ mendaciter agebat sic ageret: ut eū populus ueraciter agere existimaret. Scenicis aut ludēdo potius delectaret: q̄ fallendo deciperet.

Quid de iudeis Seneca senserit.

Cap. ii.

Nec iter alias ciuilib⁹ thelogie supstitutiones reprehendit etiam sacra mēta iudeorum: et maxime sabbata inutiliter eos facere: affirmans q̄ pillos singulos septem interpositos dies septimam fere partē etatis sue perdāt uacando et multa in tempore ugentia nō .g. i.

agendo ledatur. Christianos tamen iam tunc indeis inimicissimos in neutra partem commemorare ausus est: ne uel laudaret contra sue patrie ueterem consuetudinem: uel reprehenderet contra propriam forsitan uoluntatem. De illis sane indeis cum loqueretur ait. Cum interrim usque eo sceleratissime gentis consuetudo conualuit: ut per omnes iam terras recepta sit nicti uictoribus leges de derunt: mirabatur hoc dicens: et quid diuinitas ageretur ignorans. Subiecit plane sententiam: qua significaret quod illorum sacramentorum ratione sentiret. Ait enim. Illi tamen causas ritus sui nouerant et maior pars populi facit quod cur faciat ignorat. Sed de sacramentis indeorum: uel cur uel quatenus instituta sit auctoritate diuina: ac postmodum a populo dei cui uite eterne mysterium reuelatum est: tempore quo oportuit eadem auctoritate reuelata sint: et alias diximus maxime cum aduersus manicheos ageremus: et in hoc opere loco opportuniore dicendum est.

Quod gentiliu deorum natiuitate detecta: nequeat dubitari eternam eos uitam nemini prestare: qui nec ipsam adiuuant temporalem. .Cap. i 2.

Nunc autem propter tres theologias quas greci dicunt mythicem physicem politicem: latine autem dici possunt: fabulosa: naturalis: civilis: quod neque de fabulosa quam et ipsi multorum falsorumque deorum cultores liberissime reprehenderunt: neque de civili cuius illa pars esse conuincitur: eiusque et ista simillima uel etiam deterior inuenitur: speranda est eterna uita: si cui satis non sunt que in hoc uolumine dicta sunt adiungat etiam illa que in superioribus libris et maxime quarto: de felicitatis datore deo plurima disputata sunt. Nam cui nisi uni felicitati propter eternam

uitam consecrandi homines essent: si dea felicitas esset? Quia uero non dea: sed munus est dei: cui deo nisi datori felicitatis consecrandi sumus: qui eternam uitam ubi uera est et plena felicitas pia caritate diligimus. Non autem datorem esse felicitatis quemquam istorum deorum qui tanta turpitudine coluntur: et nisi ita colantur multo turpius irascuntur: atque ob hoc se spiritus immundissimos confitentur: puto ex his que dicta sunt neminem dubitari oportere. Porro quod non dat felicitatem: uita quomodo possit dare eternam? Eam quippe uitam eternam dicimus: ubi est sine fine felicitas. Nam si anima in penis uiuit eternis: quibus et ipsi spiritus cruciabuntur immundi: mors illa potius dicenda est quam uita. Nulla quippe maior et peior est mors: quam ubi non moritur mors. Sed quod anime natura per id quod immortalis creata est sine qualicunque uita esse non potest: summa eius mors est alienatio a uita dei in eternitate supplicii. Uita igitur eternam: id est sine ullo sine feliciem solus ille dat qui dat ueraz felicitatem. Quanquam illi quos colit theologia ista ciuili dare non posse conuicti sunt: non solum propter ista temporalia atque eterna quod superioribus quinque libris ostendimus. sed multo magis propter uitam eternam: quam post mortem futura est: quod isto uno etiam illis cooperantibus egimus: colendi non sunt. Sed quoniam ueternose consuetudinis ius nimis in alto radices habet: si cui de ista ciuili thelogia respondenda atque uitanda parum uideor disputasse: in aliud uolumen quod huic opitulante deo subiungendum est animu intendant.

Aurelii Augustini Episcopi de Ciuitate Dei liber. vii. incipit.

An cum in thelogia ciuili ueritatem non esse ostenderit: in selectis diis ea inueniri posse credendum sit. .Cap. i.

LIBER. **N**us me prauas
 et neteres opini
 ones ueritati
 pietatis inimi
 cas: quas tene
 brosis animis
 et tenacius diu
 rurnus humani generis error infixit:
 euellere atq; extirpare conante: et illi
 gratie qui hoc ut uerus deus pot' pro
 meo modulo in eius adiutorio coope
 rante: ingenia celeriora atq; meliora:
 quibus ad hac re superiores libri sup
 er sufficiunt: patienter et equanimiter fer
 re debebunt: et ppter alios non putare in
 perfluum: quod iam sibi sentium non
 necessariu. Multum magna res agitur
 cum uera et uere sancta diuinitas: qua
 uis ab ea nobis etiam huic quam nunc ge
 rimus fragilitati necessaria subsidia pre
 beantur: non tantu propter mortalis uite
 transitoriū uaporem: sed ppter uitā bea
 tam que non nisi eterna est querenda et
 colenda predicatur. Hanc diuinitatem
 uel: ut sic dixerim deitatem: nam et hoc uer
 bo uti iam nostros non piget: ut e greco
 expressius transferant: quod illi theotheca
 appellat. Hanc ergo diuinitatem siue dei
 tatem non esse in ea theologia quam ci
 uile uocat: quod a Marco Varro. xvi.
 uoluminibus explicata est: idest non per
 ueniri ad eterne uite felicitatem talium do
 rum cultu: quales a ciuitatibus quali
 terque colendi instituti sunt: cui nondum
 persuasit sextus liber quem proxime ab
 soluimus: cum istum forsitan legerit: quid
 de hac questione expedienda ulterius de
 sideret non habet. Fieri enim potest: ut
 saltē deos selectos atq; pcpuos quos
 Varro uolumine complexus est ultimo:
 de quibus parū diximus: quisquā colē
 dos propter uitam beatā que non nisi
 eterna est opinet. Quia in re non dico
 quod facilius ait Tertulianus fortasse
 quod uerius. Si dii seleguntur: ut bulbi:

utiq; ceteri reprobi indicantur. Non
 hoc dico. uideo enim ex electis selegi ali
 quos ad aliquod maius atq; prestanti
 us: sicut in militia: cum tyrones electi
 fuerint: ex his quoque eliguntur ad opus
 aliquod maius armorū. Et cum eliguntur
 in ecclesia qui fiant prepositi: non utique
 ceteri reprobantur: cum omnes boni fide
 les electi merito nōcupentur. Eliguntur
 in edificio lapides angulares: non re
 pbat ceteris quod structure partibus aliis
 deputantur. Eliguntur uue ad uescendū
 nec reprobantur alie quas relinquitur
 ad bibendū. Non opus multa percurrere:
 cum eis in aperto sit. Quāobrem non
 ex hoc quod dii ex multis quod electi sunt:
 uel is qui scripsit uel eorum cultores: uel
 dii ipsi uituperandi sunt: sed aduertendū
 potius quā isti sunt: et ad quā rem selecti
 uideantur.

Qui sint dii selecti: et an ab officiis
 uiliorum deorum habeantur excepti.

Cap. 2.

Nos certe deos selectos Varro uni
 us libri cōtexione cōmendat. Ja
 nu: Jovem: Saturnum: Genium: AVer
 curium: Apollinem: Martem: Vulca
 num: Neptunum: Solem: Orcum: Li
 berum patrem: Tellurem: Cererem: Ju
 nonem: Lunam: Dianam: Aenerem: Ve
 stem. In quibus omnibus ferme .xx.
 duodecim mares: octo sunt femine. Hec
 numina utrum propter maiores in mundo ad
 ministratiōes selecta dicunt: an quod po
 pulis magis innotuerunt: maiorque est eis
 cultus exhibitus. Si propterea quia opa
 maiora ab his administrantur in mundo
 non eos inuenire debuimus inter illas
 quasi plebeiam numinum multitudinem
 minutis opusculis deputatam. Nam ipse
 primū Janus cum puerperium concipi
 tur: unde ille cuncta opera sumit exor
 dium: minutatim minutis distributa
 numinibus aditum aperit recipiendo se
 mini. Ibi est et Saturnus propter ipsum
 semen. Ibi Liber quod matrem effuso semine

liberat. Ibi Libera quā et Venerē no-
tū que hoc idem beneficiū cōferat femi-
ne: ut etiā ipsa emissio semine liberetur.
Omnes hi ex illis sunt qui selecti ap-
pellantur: sed ibi est dea *Mena*: q̄ mē-
struis fluoribus preest: quāuis *Jouis*
filia: tamen ignobilis est. Et hāc pui-
dentiam fluoz mēstruorum i libris se-
lectorum deoz ipsi *Junoni* idē auctor
assignat: que in diis selectis etiā regina
est: et hic tanquam *Juno Lucina* cū ea-
dem *Mena* preuigna sua eidem cruori
presidet. Ibi sunt et duo nescio qui ob-
scurissimi *Vitumnus* et *Sentinus* quoz
alter uitam alter sensus puerperio lar-
giantur. Et nimirū multo plus pstant
cum sint ignobilissimi: q̄ illi tot proce-
res et selecti. Nam profecto sine uita et
sensu: qd est illud totū quod muliebri
ntero geritur: nisi nescio qd abiectissi-
mum limo ac pulueri cōparandum.

*Quam nulla sit ratio que de selectione quorūda deorum possit ostēdi: cur multis inferioribus excellēior amini-
stratio deputetur. Cap. 3.*

Que igitur causa tot selectos deos
ad hec opera minima opulit: ubi
a *Vitumno* et *Sentino* quos fama ob-
scura recōdit: i huius munificētie parti-
tione superēt. Cōfert enī selectus *Janus*
aditum et quasi *Januā* semini cōfert: se-
lectus *Saturnus* semen ipz. Cōfert se-
lectus *Liber* eiusdē semis emissionē ui-
ris. Cōfert hoc idem *Libera* que *Te-
res* seu *Venus* est feminis. Cōfert sele-
cta *Juno* et hec non sola: sed cū *Mena*
filia *Jouis* fluores mēstruos: ad eius
q̄ cōceptum est icrementū. Et cōfert
Vitumnus et obscurus et ignobilis uitā.
Cōfert *Sentinus* obscurus et ignobilis
sensū. Que duo tanto illis rebus psta-
tiora sūt: quāto et ipse res ab his intel-
lectu ac ratione aincūf. Sicut enī que
ratiocinantur et intelligūt: pfecto po-

tiora sunt his que sine intellectu atq̄ ra-
tione: ut pecora uiuunt et sentiunt: ita et
illa que uita sensuq̄ sunt predata: his q̄
nec uiuunt nec sentiunt merito preferun-
tur. Inter selectos itaque deos *Vitum-
nus* uiuificator: et *Sentinus* sensificator
magis haberi debuerunt: q̄ *Janus* se-
minis admissor: et *Saturnus* seminis
dator uel sator: et *Liber* et *Libera* semi-
nū cōmotores uel emissores: que semi-
na indignum est cogitare: nisi ad uitā
sensumq̄ puenerit: que munera selecta
nō dātur a diis selectis: sed a quibūda
incognitis et pre istoz dignitate negle-
ctis. Quod si responderetur oīz initio-
rum *Janum* hīc potestātē: et ideo illi et
quod aperit cōceptum nō imerito attri-
bui: et oīz seminū *Saturnū*: et ideo se-
minationez quoque hoīs non posse ab
eius operatione selungi: et oīz seminū
emittēdoz *Liberum* et *Libera*: et ideo
etiā his preesse q̄ ad substituēdos ho-
mines pntent oīum purgandoz et pa-
riēdoz *Junonē*: et ideo eā nō deesse
purgationibus seminarum et partub⁹
hominū. Querant quid respōdeāt de
Vitūno et *Sentino*: utrū et ipsos uelint
hīc omniū que uiuunt et sentiunt pote-
statem. Quod si concedunt: attēdāt q̄
eos sublimius locatū sint. Nā semi-
nibus nasci in terra et ex terra est: uiuere
autem atque sentire etiā deos sidereos
opinantur. Si autē dicūt *Vitūno* atq̄
Sentino hec sola attributa que in carne
uiuescūt et sensibus adminiculantur: et
cur non deus ille qui facit omnia uiuēt
atq̄ sentire etiā carni uitam pber et sen-
sam: uniuersali opere manus etiā par-
tibus tribuens. Et qd opus est *Vitum-
no* atque *Sentino*: si ab illo qui uite et
sensib⁹ p̄est uniuersaliter cuncta regun-
tur et his quasi famulis ista carnalia ue-
lut extrema et ima cōmissa sunt. Ita ne
sunt illi selecti destituti familia: ut non
iuenirent quibus etiā ipsi ista cōmitte-
rent: sed cum tota sua nobilitate qua

infi sunt eligendi opus facere cū igno-
 bilibus cogerentur: **Iuno** selecta et re-
 gina: **Iouis**q; soror et coniunx: hec ta-
 men iterduca est pueris: et opus facit
 cum deabus ignobilissimis **Abeona** et
Adeona. **Ibi** posuerūt et mentē deā: que
 faciat pueris bonā mētem: et inter sele-
 ctos ista nō ponit: quasi quicquā mai-
 prestari hōi pōt. **Ponitur** autē **Iuno**: quā
 iterduca est et domiduca: q̄si quicquā
 proficit iter capere et domū duci: si mens
 nō est bona. **Cuius** muneris deam sele-
 ctos isti inter selecta numia minime
 posuerunt. **Que** profecto et **Dineue** su-
 erat p̄ferenda: cui per ista minuta ope-
 ra pueroꝝ memoriā tribuerūt. **Quis**
 enim dubitet multo esse melius habere
 bonā mētem: q̄s memoriā quātalibet in-
 gentem. **Nemo** enim malus est qui bo-
 nam habet mētem. **Quidam** uero pel-
 limi memoria sunt mirabili: qui tanto
 peiores sunt: quanto minus possūt q̄
 male cogitant obliuisci. **Et tamen** **Di-**
nerua est inter selectos deos. **Dentem**
 autē deaz turba uilis operuit. **Quid** de
 uirtute dicam: qd de felicitate: de q̄b
 in quarto libro plura iā diximus: quas
 cū deas haberent: nullum eis locū iter
 selectos deos dare uoluerunt: ubi dede-
 runt **Marti** et **Orco** uni effectori mor-
 tium alteri receptori. **Cum** igit in his
 minutis operibus que minutatim diis
 pluribus distributa sunt: etiā ipsos sele-
 ctos uideamus: tanquā senatū cum ple-
 be pariter operari: et inueniamus a q̄-
 busdam diis qui nequaquam selegendi
 putati sunt: multo maiora atq; meliora
 administrari: q̄ ab illis qui selecti no-
 cantur: restat arbitrari nō p̄pter p̄stā-
 tiores in mūdo administrationes: sed
 quia puenit eis: ut populis magis ino-
 tescerēt: selectos et p̄cipuos nūcupatos.
Unde dicit etiā ipse **Varro**: q̄ diis qui-
 busdam patribus et deabus matribus:
 sicut hominibus ignobilitas accidisset.
Si ergo felicitas ideo fortasse inter sele-

ctos deos esse nō debuit: q̄ ad istā de-
 bilitatem nō merito: sed fortuito puenie-
 rit: saltem inter illos ul' potius pre il-
 lis fortunā poneret: quā dicant deam
 nō rationabili dispositione: sed ut teme-
 re acciderit sua cuique dona conferre.
Nec in diis selectis tenere apicem debu-
 it: in quibus maxime quid posset osten-
 dit: quādo eos uidemus non precipua
 uirtute: non rōnabili felicitate: se teme-
 raria: sicut eorum cultores de illa senti-
 unt fortune potestate selectos. **Nam** et
 uir uisertissimus **Salustius** etiā ipsos
 deos fortassis attendit cū diceret. **Sed**
 p̄fecto fortuna in omni re dominatur.
 ea res cunctas ex libidine magis q̄ ex
 uero celebrat obscuratq;. **Nō** enī pos-
 sunt inuenire causā: cur celebrata sit **De-**
nus: et obscurata sit uirtus: cui ab istis
 ambarum consecrata sint numina: nec
 cōparanda sint merita. **Aut** si hec nobi-
 litari meruit: q̄ plures appetūt **Vene-**
rem: q̄ uirtutem: cur celebrata est dea
Dinerua: et obscurata est dea pecunia
 cum in genere humano plures alliciat
 auaritia q̄ peritia: et in eis ipsis q̄ sunt
 artificiosi: raro inuenies hominem q̄ nō
 habeat artē suā pecuniali mercede ue-
 nalem: plurisque pendatur semper pro-
 pter quod aliquid sit: q̄ id propter qd
 illud sit. **Si** ergo isipientis iudicio mul-
 titudinis facta ē deoꝝ ista selectio: cur
 dea **Pecunia** **Dinerue** prelata non est:
 cū p̄pter pecuniā sint artifices multi.
Si aut paucoꝝ sapientiū est ista distin-
 ctio: cur nō prelata est **Veneri** uirtus:
 cum eam longe ratio preferat. **Saltem**
 certe: ut dixi: ipsa fortuna que sicut pu-
 tant qui ei plurimum tribuunt in omni
 re dominatur: et res cunctas ex libidine
 magis q̄ ex uero celebrat obscuratque
 si tantū et in deos ualuit: ut temerario iu-
 dicio suo quos uellet celebraret: obscu-
 raretq; quos uellet: p̄cipuū locū habe-
 ret in selectis: que in ipsos quoq; deos
 tam p̄cipue est potestatis. **An** ut illic

esse non posset: nihil aliud etiā ipsa fortuna: nisi aduersa putanda est habuisse fortunam: Sibi ergo aduersata est: quā alios nobiles faciēs nobilitata nō est.

Adelius actū est cum diis inferiorib⁹ qui nullis infamantur obprobriis: quā selectis quorū tāte turpitudines celebrat.

Cap. 4.

Oratularet autē diis istis selectis quisquā nobilitatis et claritudinis appetitor: et eos diceret fortunatos: si nō eos magis ad iniurias: quā ad honores selectos uideret. Nam illā infimā turbā ipsa ignobilitas textit: ne obzueretur obprobriis. Videmus quidem cum eos uidemus signētis humanarū opinionū partitis inter se operibus distributos: tanquā munuscularios uectigaliū conductores: uel tanquā opifices in uico argentario: ubi unū uasculuz: ut pfectum exeat per multos artifices transit: cum ab uno perfecto pfici posset. Sed aliter nō putatum ē operatiū multitudini cōsulēdū: nisi ut singulas artis partes cito et facile discerent singuli: ne oēs in arte unā tarde et difficile cogerentur ēe pfecti. Ueruntamen nix quisquā reperit deorum non selectorum qui aliquo cimine famam traxit infamem. uix autē selectorum quispiam qui non in se notam contumelie insignis accepit. Illi ad istorum humilia opera descendunt: isti in illoz sublimia crimina non uenerūt. De Iano quidem nō mihi facile quicquā occurrit: quō ad probuz pertineat. Et fortassis talis fuit: ut innocentius uixerit: et a facinoribus flagitiisq; remotius. Saturnū fugientē benignus excepit cum hospite partitas est regnū: ut etiam ciuitates singulas conderent: iste Ianiculum: iste Saturniā. Sed isti in cultu deoz omnis dedecoris appetitores: cuius uitam minus turpē inueniunt: eum simulacri monstruosa deformitate turparunt: nunc eū bisfrōtē: nūc

etiā quadrifrontem: tanquā geminum facientes. An forte uoluerunt: ut quoniam plurimi dii selecti erubescēda ppterando amiserant frontem: quanto iste innocentior esset: tāto frōtosior apperet.

De paganorū secretiore doctrina physiciq; rationibus. Cap. 5.

Ed ipsoz potius interpretationes physicas audiamus: quibus turpitudinē miserimi erroris: uelut altioris doctrine specie colorare conant. Primuz eas interpretationes sic Varro commendat: ut dicat antiquos simulacra deoz et insignia ornatuq; finxisse. Que cum oculis anime aduertisset: hi qui adissent doctrine mysteria posset aīam mundi ac partes eius id uos ueros aīo uidere: quorū qui simulacra specie hominis fecerunt hoc uideri secutos: quod mortaliū aīas qui est in corpore humano simillimus est immortalis animi: tanquam si uasa ponerentur causa notandorū deoz: et in Liberi ede enophorū sissetur quod significaret uinū per id quod cōtinet id quod cōtinetur: ita per simulacraz quod formā haberet humanā: significari aīaz rationālē quod eo uelut uase natura ista solet contineri: cuius nature deū uolunt esse uel deos. Hec sunt mysteria doctrine que iste nix doctissimus penetrauerat: unde in lucem ista proferebat. Sed o homo acutissime: num in istis doctrine misteriis illam prudentiam perdidisti: quā tibi sobrie uisum est: quod hi qui primū populis simulacra constituerunt et metuz deperierunt ciuib⁹ suis et errore addiderunt: castiusque deos sine simulacris ueteres obseruasse romanos. Hi enim tibi fuerunt auctores: ut hec cōtra posteriores romanos dicez auderes. Nā et si illi antiquissimi simulacra coluissent: fortassis totum istum sensū de simulacris non cōstituendis interim uerū timoris

silentio premeres: et in huiusmodi pni-
tiosis uariisq; figmentis mysteria ista
doctrinae loquacius et elatius predicares.
Alia tamen tua tam docta et ingeniosa ubi
te multum uolumus per hec mysteria do-
ctrinae ad deum suum: id est a quo facta est:
non cum quo facta est: nec cuius portio:
sed cuius conditio est: nec qui est oium
animarum: se qui fecit omnem animam: quo solo il-
lustrante sit anima beata: si eius gratie non
sit ingrata: nullo modo potuit perueni-
re. Verum ista mysteria doctrinae qualia
sint quancumq; pededa: que sequuntur ostē-
dunt. Vate iterum uir iste doctissimus
animam mundi ac partes eius esse ueros deos:
unde intelligitur tota eius theologia
eam ipsam scilicet naturalem cui pluri-
mum tribuit: usque ad anime rationa-
lis naturam se extendere potuisse. De
naturali enim paucissima perloquitur in
hoc libro: in quo uidebimus utrum per in-
terpretationes physiologicas ad hanc
naturalem possit referre civilem: quam
de ois selectis ultimam scripsit: quod si
potuerit: tota naturalis erit. Et quid
opus erat ab ea civile tanta cura distin-
ctionis abiuungere? Si autem recto disci-
mine separata est: quando nec ista uera
est que illi naturalis placet. peruenit. n.
usque ad animam: non usque ad uerum deum
qui fecit et animam: quanto est abiectior et
falsior ista civilis: quam maxime circa cor-
porum est occupata natura: sicut ipse inter-
pretationes eius ex quibus quedam ne-
cessaria commemorare me oportet: tanta
ab his exquisita et enucleata diligentia
demonstrabunt.

De opinione Crazonis qua arbitrat
est deum esse animam mundi quam tamen in partibus suis
beat animas multas quam diuina natura sit.
Cap. 6.

Dicit ergo idem Crazo adhuc de na-
turali theologia perloquens: deum se
arbitrari esse animam mundi: quem greci
uocant cosmon: et hunc ipsum mundum esse
deum. Sed sicut hominem sapientem cum

sit ex corpore et animo: tamen ab animo de-
ci sapienter: ita mundum deum uici ab animo
cum sit ex animo et corpore. Sic uidet quo
quomodo confiteri unum deum: sed ut plu-
res etiam introducat: adiungit mundum
diuidi in duas partes: id est celum et terram.
Et celum bifarium in ethera et aera: ter-
ram uero in aquam et humum. Quibus
summum esse ethera: secundum aera: ter-
tiam aquam: infimam terram. Quas
omnes partes quattuor animarum esse ple-
nas: in ethere et aere immortalium: in aqua
et terra mortalium. A summo autem cir-
cuitu celi usque ad circulum lune ethe-
reas animas esse astra ac stellas: easque cele-
stes deos non modo intelligi esse: sed et
uideri. Inter lune uero gyrus et nimbo-
rum ac uentorum cacumina aereas esse ani-
mas: sed eas animo non oculis uideri et uo-
cari heroas et lares et genios. Nec est
uidelicet breuiter in ista prelocutione pro-
posita theologia naturalis: que non huic
tantum: sed et multis philosophis placet:
it: de qua tunc diligentius differendum
est: cum de civili quantum ad deos selectos
attinet: opulente deo uero quod restat
implevero.

An rationale fuerit Janus et Terminus
in duo nomina separari. Cap. 7.

Innus igitur a quo sumpsit exor-
dium: quero quisnam sit. Respon-
detur mundus est. Breuis est hec plane
atque aperta responsio. Cur ergo ad eum
dicuntur rerum initia pertinere: fines
uero ad alterum que Terminus uocant?
Nam propter initia et fines: duobus
istis diis duos menses perhibet dedica-
tos: preter illos decem quibus usque ad
Decembrem caput est Martius: Janua-
rium Jano: Februarium Termino. Ideo
terminalia eodem mense februario ce-
lebrari dicunt cum sit serum purgatori-
um quod uocant februm: unde mensis
nomen accepit. Nunquid ergo ad mundum
qui Janus est initia rerum pertinent: et

fines non pertinent: ut alter illis deus preficeretur. *N*ōne oīa que in hoc mūdo fieri dicunt: in hoc etiā mūdo terminari fatent. *Q*ue est ista uanitas: i ope re illi dare potestātē dimidiā: in sima lacro faciem duplā. *N*ōne, istū bifrontem multo elegantius interpretarentur: si eundē *J*anū *T*erminū dicerent: atq; initiis unā faciē: finibus alterā darent. quonīa qui operatur: utrumque debet intendere. *I*n omni. n. motu actōis serie qui nō respicit initium: nō pspicit finem. *U*nde necesse est: ut memorie respicienti: prospiciens cōnectatur intentio. *N*ā cui exciderit qd ceperit: quomodo finiat non inueniet. *Q*uos si nā tam beatam in hoc mundo incobari patarent: extra mūdū pfici: *i*deo *J*ano idest mundo solam initiorū tribuerent potestatem: profecto ei pponerent *T*erminū: eūq; a diis selectis n alienarēt. *Q*uanquam etiā nūc cum in istis duobus diis initia rez tēporaliū finesq; tractantur: *T*ermino debuit dari plus honoris. *M*aior enī letitia est: cuz res queque pficitur: sollicitudis aut plena sunt cepta donec perducantur ad finē: quem qui aliquid incipit: maxime appetit: intēdit: expectat: exoptat: nec de re incobata: nisi terminetur exultat.

Ob quam causam cultores *J*ani bifrontem imaginē ipsius sinxerūt: quā tū et qdrifrontē uideri uolūt. *Lap. 8.*

*E*d iam bifrontis simulacri iterpretatio pferat. *Q*uas. n. facies ante *i* retro habere dicitur: q; hiatus noster cum os aperimus mundo similis uideatur: unde *i* palatum greci ora nō orum appellant: *i* non nulli inquit poete latini celum uocauerūt palatuz: a quo biatu oris *i* foris esse adituz ad dentes uersus: *i* introrsus ad fauces. *E*cce quo perductus est mundus propter palati nostri uocabulū: uel grecuz

uel poeticum. *Q*uid autem hoc ad animam quid ad uitam eternam propter solas saluas colatur hic deus: quibus partim glutiendis partim expuendis: sub celo palati utraque pādatur ianua. *Q*uid est porro absurdius: q; in ipso mundo nō inuenire duas ianuas ex aduerso sitas per quas uel admittat ad se aliquid itro: uel emittat a se foras: *i* de nostro ore *i* gutture quorum similitudine mundus non habet: uelle mundi si mulacruz componere. *J*ano: propter solam palatum cuius similitudinē *J*anus non habet. *C*um uero eum faciunt quadrifrontem: *i* *J*anum geminum appellant: a quattuor mundi partibus hoc interpretantur: q; si aliquid spectet mūdus foras: sicut per omnes facies *J*anus. de inde si *J*anus ē mūdus: *i* mūdus quattuor partibus constat: falsū est simulacrum *J*ani: quia *J*anus *i* si quadrifrons legitur: nunquam tamen quadri *J*an² inuenitur. *A*ut si propterea uerū est: q; etiam noīe orientis *i* occidentis totus solet mundus intelligi: nunqd cū duas partes alias nominamus septentrionis *i* austrī: sicut illū quadrifrontez dicūt geminum *J*anum: ita quisq; geminum dicturus est mūdum. *N*on habet oīo unde quattuor *J*anuas que intrantib; *i* exeuntibus pateant interpretent: ad mundi similitudinē: sicut de bifronte quod diceret saltem in ore hominis inuenerunt: nisi *N*eptunus forte subueniat *i* porrigat piscem: cui preter biatum oris *i* gutturis etiam de extra *i* sinistra fauces paterent. *E*t tamen hanc uanitatem per tot ianuas nulla effugit aīa: nisi q; audit ueritatē dicētē: ego sū ianna.

De *J*ouis potestate: atq; eiusdem cū *J*ano comparatione. *Lap. 9.*

*Q*uem at qui etiam *J*upiter dicitur: quem uelint intelligi exponat. deus est inquit habens potestates cāp

q^{uod} aliquid sit in mundo. Hoc q^{uod} ma-
gnū sit nobilissimū. Virgiliū uerū ille
testatur. Felix q^{ui} potuit rex cognoscere
causas. Sed cur ei preponitur Janus:
hoc nobis uir ille acutissimus doctissi-
musq^{ue} respondeat. Quoniā penes Ja-
num inquit sunt prima: penes Iouē sū-
ma. Merito ergo rex omnium Jupiter
habetur. Prima enī uincuntur a sum-
mis: q^{uia} licet prima precedant tēpore:
summa superant dignitate. Sed recte
hoc diceret: si prima factoz^{um} discernere
tur et summa. Sicut enim initium facti
est proficisci summum peruenire: initium
facti inceptio discendi summum perce-
ptio doctrine: ac sic iⁿ omnibus prima sūt
initia: summaq^{ue} sunt fines. Sed iā hoc
negocium inter Janū Terminusq^{ue} di-
scutissimū est. Causae autē q^{uae} dātur Ioui: ef-
ficientia sūt nō effecta: neq^{ue} ullo modo
fieri pōt: ut uel tempore preueniantur a
factis initis uel factoz^{um}. Semper enī pri-
or ē res que facit: q^{uam} illa que fit. Qua
propter si ad Janū pertinent initia fa-
cto^{rum}: nō ideo priora sunt efficientibus
causis quas Ioui tribuunt. Sicut enim
nihil fit: ita nihil incubat ut fiat: quod
nō faciens causa precesserit. Hunc sane
deū penes quem sunt omnes cause facto-
rum oīum naturaz^{um} naturaliq^{ue} reruz^{um}
si Iouem populi appellant: et tantis cō-
tumeliis: tāque scelestis criminationi-
bus colunt: tetriore sacrilegio sese ob-
stringunt: q^{uam} si prorsus nullū putarent
deum. Unde satius esset eis aliū aliq^{uod}
Iouis nomine nūcupare: dignū turpi-
bus et flagitiosis honoribus: supposito
uano figmēto quod potius blasphemaret
sicut Saturno dicitur suppositus lapis
quē p^{ro} filio deuoraret: q^{uam} istū deum di-
cere et tonātem et adulterantē: et totū
mundū regentē: et per tot stuprā diffu-
sentem: et naturaz^{um} omniū naturaliq^{ue}
re^{rum} cās sumas habētē: et suas causas
bonam non habentem. Deinde quero
quē iam locū inter deos huic deo tribu-

ant Ioui: si Janus est mundus. Deos
enim ueros aīam mundi ac eius partes
iste diffinit. Ac per hoc quicquid hoc
non est: non est utique secundum istos
uerus deus. Num igitur ita dicturi sūt
Iouem aīam mundi: ut Janus sit cor-
pus eius: idest iste uisibilis mundus?
Hoc si dicant: non erit quēadmodum
Janum deum dicant. quoniam mundi
corpus non est deus uel secundū ipsos
sed anima mundi ac partes eius. Unde
idem Varro apertissime dicit deum se
arbitrari esse aīam mundi: et hūc ipsū
mundum esse deum: sed sicut hominem
sapientem cū sit ex aīo et corpore: tantū
ex aīo dici sapientem: ita mundū deum
dici ab aīo cum sit ex aīo et corpore. So-
lum itaque mundi corpus nō est deus:
sed aut sola aīa eius: aut simul corpus
et aīa: ita tamen ut non sit a corpore:
sed ab aīo deus. Si ergo Janus est mū-
dus: et deus est Janus: nunq^{uam} Iouem
ut deus esse possit: aliquā partem iaz^{um} ei
se dicturi sunt. Magis enim Ioui uni-
uersum solent tribuere: unde est illud
Iouis omnia plena. Ergo et Iouem: ut
deus sit: et maxime ut rex deorum: non
aliū possunt existimare: q^{uam} mundū:
ut in diis ceteris secūduz^{um} istos suis par-
tibus regnet. In hanc sententiam etiā
quosdam uersus Valerij Sorani expo-
nit idem Varro: in eo libro quem seor-
sum ab istis de cultu deorum scripsit:
qui uersus hi sunt. Jupiter omnipotēs
regum rex ipse deusq^{ue}. Progenitor ge-
nitrixq^{ue} deus deus unus et omnis. Ex-
ponuntur autem in eodem libro ita.
Cum marenī existimarent: qui semen
emitteret: femināque acciperet: Iouēq^{ue}
esse mundū et eum omnia semina ex se
emittere et in se recipere: cum causa in-
quit scripsit Soranus. Jupiter proge-
nitor genitrixq^{ue}: nec minus cum causa
unum: et omnia eundē esse. Quidus. n.
unus: et in eo uno oīa sunt.

An Jani et Jouis recta discretio sit.

Cap. 10.

Quoniam ergo et Janus mandus sit: et Jupiter mundus sit: unusquisque sit mundus: quare duo dii sunt Janus et Jupiter: quoniam seorsum habent templa: seorsum aras: diuersa sacra: dissimilia simulacra: Si propterea quia alia uis est primordiorum: alia causa: et illa Jani: et illa Jouis nomen accepit: nunquid si unus homo in diuersis rebus duas habeat potestates: aut duas artes: quia singularum diuersa uis est: ideo duo iudices: aut duo dicuntur artifices? Sic ergo et unus deus: cum ipse habeat potestatem primordiorum: ipse causa: non propter hoc illi duos deos esse necesse est putari: quia primordia causeque res due sunt: Quod si hoc iustum putat etiam ipsius Jovis tot deos esse dicat quotquot ei cognominia propter multas potestates uiderunt: quoniam res omnes ex quibus illa cognomina sunt adhibita multe atque diuersae sunt: ex quibus pauca commemoro.

De cognominibus Jouis quod non ad multos deos: sed ad unum eundemque referunt.

Cap. 11.

Dixerunt enim uictorem: inuictum: opitulum: impulsorem: statutorem: stabilitorem: supialem: tigillum: alumnus: ruminus: et alia quae per se persequi longum est. Haec autem cognomina imposuerunt uni deo propter causas potestatesque diuersas: non tamen propter tot res etiam tot deos eorum esse coegerunt: quod omnia uiceret: quod a nemine uinceretur: quod opem indigentibus ferret: quod haberet impellendi: statuendi: stabiliendi: resupinandi potestatem: quod tanquam tigillus mundum contineret ac sustineret: quod aleret omnia: quod ruma: id est mamma aleret aialia. In his ut aduertimus quedam magna sunt: quedam exigua: et tamen unus utraque facere prohibetur. Puto inter se propinquiora esse causas rerum atque primordia: propter quas res unum mundum duos deos esse uoluerunt

Jovis atque Jani: quod continere mundum et mamma dare aialibus: nec tamen propter haec duo opera tam longe inter se ui et dignitate diuersa: duo dii esse compulsi sunt: sed unus Jupiter: propter illud Tigillus: propter hoc Ruminus appellatus est. Nolo dicere quod aialibus mamma per bere sugentibus magis Junonem potuit dicere: quod Jovem: praesertim cum esset etiam diua Rumina: quae in hoc opus adiutorium illi famulatum uel praebet. Cogito enim posse responderi: et ipsa Junonem nihil aliud esse: quod Jovis per illos Galerius Sorani uersus: ubi dictum est. Jupiter omni potes regum rex ipse deusque. Progenitor genitrixque deum. Quare ergo dictus est et Ruminus: cum diligenter fortasse querentibus ipse inueniat esse et illa diua Rumina: Si enim maiestate deorum recte uidebat indignum: ut i una spica alter ad curam geniculi: aliter ad folliculi prineret: quanto est indignius una rem istam: id est ut matris alantur aialia: duorum deorum potestates curare: quorum sit unus Jupiter rex ipse cunctorum: et hoc agat non saltem cum coniuge sua: sed cum ignobili nescio quam Rumina: nisi quia ipse est et ipsa Rumina: ipse Ruminus: Ruminus fortasse per sugentibus maribus: Rumina per feminis. Dicere appere uoluisse illos Joui femininum nomen imponere: nisi et illis uersibus. Progenitor genitrixque diceret: et iter alia ei cognomina legerez: quod etiam pecunia uocaret: quam dea iter illos minuscularios inuenimus: ut in quarto libro iam commemorauimus. Sed cum et mares et feminae habent pecuniam: cur non et pecunia et pecuni appellatus sit: sicut Rumina et Ruminus ipsi uiderint.

Quod Jupiter etiam pecunia nuncupatus.

Cap. 12.

Quia uero eleganter rationes huius nominis reddiderunt: et pecunia igitur uocatur quod ei sint omnia. Magna rationes diuini nominis: imo uero ille cui sunt omnia nihil sine et stulteliosissime pecunia nuncupatur.

Ad oia Jouis sunt q̄ celo ⁊ terra continē
iter q̄ ⁊ ipsa pecunia i omnib⁹ oio reb⁹
q̄ ab hoib⁹ noie pecunie possidentur. sz
nimiz hoc auaritia Joui nomē iposui
ut: ut q̄sq̄ amat pecuniam: nō quēlibet
deū: se ipz regē oīz sibi amāz uideat.
Lōge at aliud ēet si diuitie uocaretur.
Aliud nāq̄ sūt diuitie: aliud pecunia.
Nā dicim⁹ diuites: sapiētes: iustos: bo
nos: q̄b⁹ pecunia uel nulla ē uel parua.
Magis. n. sunt uirtutib⁹ diuites: p̄ q̄s
eis ēt i ipsis corporalū re⁹ necessitati
bus satis est q̄ adest. Pauperes uero
auaros dicim⁹: sēp ibiantes ⁊ egentel.
Quālibet. n. magnas pecunias habere
possunt: sz i eaz quātacūque abūdātia
nō egere nō possunt. Et deū ipsū uerū
recte dicimus diuitē: nō tñ pecunia: sz
oipotētia. Dicūt. itaq̄ ⁊ diuites pecu
niosi: sz iteri⁹ egeni si cupidi. Itē dici
tur paupes pecunia carētes: sz iteri⁹ di
uites si sapiētes. Qualis ergo ista theo
logia debet ēe sapiēti: ubi rex deorum
ei⁹ rei nomē accepit: quā nemo sapiens
cōcupiuit. Quāto. n. facili⁹ si aliquid
hac doctria q̄ ad uitā ptineret eternā
salubritē disceretur: d̄s mūdi rector nō
ab eis pecunia: sz sapientia uocaretur:
cui⁹ amor purgat a sordib⁹ auaritie:
hoc est ab amore pecunie.
Quō dū expōitur qd Saturn⁹ qd ne
sit Geni⁹ uterq̄ unus Jupit̄ ēe doceat
tur.

Cap. i 3.

Ed quid de hoc Jone plura ad
quē fortasse ceteri referēdi sūt: ut
ianis remāeat deoz opinio plurimorū
cū hic ipse sit oēs: siue qñ ptes ei⁹ ul⁹ po
testates existimātur: siue cū uis aīe quā
putat p cūcta diffusā: ex p̄tib⁹ molis hu
ius i q̄s uisibilis mūd⁹ iste consurgit ⁊
multiplici admistratiōe nature q̄si plu
riū deoz nōia accepit. Quid ē. n. ⁊ sa
turnus. In⁹ igit de p̄cipib⁹ d̄s: penes
quē sationū oīz dñatus est. Nōne ex
positio uersuz illoz: Valerij Sorani
sic se hēt: Jone ēe mūdū: ⁊ eū oia semī

na ex se emittere: ⁊ in se recipere: ipse est
igit penes quē sationūz oīum dñat⁹ ē.
Quid est Geni⁹. Deus est inqt q̄ p̄e
positus est: ac uim habet oīz re⁹ gi
gnendaz. Quem alium hāc uim h̄re
credunt: q̄ mundū: cui dictum est. Ju
piter oipotens p̄genitor genitrixque.
Et cū alio loco Geni⁹ dicit esse unū
nsciusque aīum rōnalez: ⁊ ideo ēe sin
gulos singuloz. talem at mūdi animū
deū esse: ad hoc idez utique reuocat: ut
tāquā uniuersalis Geni⁹ ipse mundi
aīus ēe credat. Hic ē igit quē appellāt
Jone. Nā si oīs Geni⁹ d̄s: ⁊ oīs uiri
aīus Geni⁹: sequitur ut sit omnis uiri
animus d̄s. Quō si ⁊ ipos abhorrere
absurditas ipa cōpellit: restat ut eū sin
gularitē ⁊ excellētē dicāt deū Geni⁹
quē dicunt mūdi animum: ac per hoc
Jouem.

De Mercurij ⁊ Martis officiis.

Cap. i 4.

Mercuriū uero ⁊ Martē quō re
ferret ad aliq̄s ptes mundi: ⁊ ope
ra dei q̄ sunt i elemētis nō inueniunt ⁊
ideo eos saltem operibus hominum p̄
posuerunt sermocinādi ⁊ belligerandi
ministros. Quoz Mercurius si p̄mo
monis etiā deoz potestates gerit: ipsi
quoque regi deoz dñatur: si p̄m ei⁹ ar
bitrium Jupit̄ loq̄tur: aut loq̄ndi ab il
lo accipit facultatē: q̄ utique absurdū
ē. Si at illi humani tātūz p̄mōis pote
stas tributa phibetur: non est credibile
ad lactādos māmā nō soluz pueros: sz
etiā pecora: vñ Ruminus cognomiāt⁹
est: Jone descendere uoluisse: ⁊ curam
n̄i p̄mōis q̄ pecoribus ancillim⁹ ad se
pertinere noluisse. Ac p̄ hoc idez ipse ē
Jouis atque Mercurius. Quod si ser
mo ipse dicitur esse Mercurius: sicut il
la q̄ de eo interpretatur ostēdunt. Nā
ideo Mercurius quasi medius currēs
dicitur appellatus: q̄ sermo curat iter
hoīes medius: ideo Hermes grece q̄

sermo nel interpretatio quæ utique ad sermonem pertinet hermenia dicitur: ideo et mercibus preesse: quia inter uendentes et ementes primo sit medius: ideo alas ei in capite et pedibus ponunt: uolentes significari uolucrum ferri per aera sermonem: ideo nuntius dictus: quoniam per sermonem omnia cogitata enunciantur. Si ergo Mercurius ipse sermo est: etiam ipsis consentientibus deus non est: sed cum sibi deos faciunt eos qui nec demones sunt: immodis supplicando spiritibus possidentur ab eis: qui non dii: sed demones sunt. Item quia nec Marti aliquod elementum uel partem mundi inuenire potuerunt: ubi ageret opera qualicumque nature: deum belli esse dixerunt: quod opus est hominum et optabile eis non est. Si ergo pacem perpetuam felicitas daret: Mars quid ageret non haberet. Si autem ipsum bellum est Mars: sicut primo Mercurius: utinam quod manifestum est quod non sit deus: tam non sit et bellum: quod uel saluo nocetur deus.

De stellis quibusdam quas pagani deorum suorum nominibus nuncuparunt.

Cap. i 5.

Nisi forte ille stelle sunt hi dii quos deorum appellauerunt nominibus. Nam stellam quendam uocant Mercurium: quamdam itidem Martem. Sed ibi est et illa quam uocant Iouem: tamen si mundus est Iouis. Ibi quam uocant Saturnum: et tamen ei preter eam dant non parua substantiam: omnium uidelicet seminum. Ibi est et illa omnium clarissima que ab eis appellatur Venus: et tamen eandem Venerem esse etiam Luna uolunt. Quamuis de illo fulgentissimo sidere apud eos: tanquam de malo aureo Iuno Venusque contendat. Luciferum enim quidam Veneris: quidam dicunt esse Iunonis: sed ut solet Venus Iunonem uincit. Nam multo plures etiam stellam Veneri tribuunt: ita ut uix eorum quicquam reperiat quod aliud opinetur. Quis autem non rideat cum regem eorum dicant Iouem quod stella eius a stella Veneris: tanta uicis

claritate: Tanto .n. esse debuit ceteris illa fulgentior: quanto est ipse potentior. Respondent ideo sic uideri: quia illa quam putat obscurior superior est: atque a terris longe remotior. Si ergo superior locum maior dignitas meruit: quas Saturnus ibi est Ioue superior? An uanitas fabule que regem Iouem facit: non potuit usque ad sidera peruenire: et quod non ualuit Saturnus in regno suo neque in capitolio: saltem est promissus optinere in celo? Quare autem Ianus non accepit aliquam stellam: si propterea quia mundus est: et omnes in illo sunt et Iouis mundus est: et habet tantum. An iste casus sua composuit ut potuit: et per una stellam quam non habet iter sidera: tot facies accepit in terra? Deinde si propter solas stellas Mercurium et Martem partes mundi putant: ut eos deos habere possint: quia utique primo et bellum non sunt partes mundi: sed actus hominum: cur arietem et tauro et cancro et scorpionem: ceterisque huiusmodi que celestia signa numerant: et stellis non singulis: sed et singula pluribus constant: usque istis in summo celo prohibent collocata: ubi constanter motus inerrabilem metatam sideribus prebet: nullas aras: nulla sacra: nulla templa fecerunt: nec deos non dico iter hos selectos: sed nec iter illos quidem quasi plebeios habuerunt.

De Apolline et Diana ceterisque selectis diis: quos partes mundi esse noluerunt.

Cap. i 6.

Apollinem quamuis diuinatorem et medicum uelit: tantum ut in aliquo parte mundi staret: ipsum etiam sole esse dixerunt. Dianamque germanam eius filiam lunam. et uicis perfidere: unde et uirginem uolunt: quia nihil pariat: et ideo abos sagittas habere: quia ipsa duo sidera de celo radios usque ad terras predeat. Vulcanum uolunt ignem mundi: Neptunum aquas mundi. Ditem patrem hoc est Orcum: terram et infimam partem mundi: Liberum et Cereum perponunt seminibus: uel illum masculinis

illā femininis: uel illum liquori: illam uero ariditati seminum. Et hoc utique totū refert ad mundū: idest ad Iouem q̄ p̄pterea dictus ē p̄genitor genitrix q̄: q̄ oia semina ex se emitteret: et i se reciperet. Quādo qdē ē mīez magnam eādē Cererē nolūt: quā nihil aliud dicunt esse q̄ terrā: eāque phibēt et Iunonē. Et ideo ei has cās tribuūt reruz: cum tñ Ioui sit dictum p̄genitor genitrixq̄ deū: q̄a f̄z eos totus iste mūdus est Iouis. Minerva ē q̄a cā humanis artibus p̄posuerunt: nec iuenerunt uel stellā ubi eā poneret: eādē uel summuz etherē uel etiā lunā esse dixerunt. Uel stā quoq̄ ipsā p̄pterea deaz maximaz putauerunt: q̄ ipsa sit terra: q̄uis ignē mundi leuiorem q̄ p̄tineat ad usus hominuz facili non uiolentiores: qualis Vulcani est: ei deputādūz esse crediderunt. Ac per hoc omnes istos selectos deos hunc esse munduz uolunt: in quibusdam uniuersum: in quibusdam partes eius: uniuersum sicut Iouem: partes ei⁹ ut Genium: ut matrem magnam: ut solem: ut lunā: uel potius Apollinē et Dianam. Et aliquādo unū deum res plures: aliqñ unā rez deos plures faciunt. Nam unus deus res plures sunt: sicut ipse Iupiter. Et mundus. n. totus Iupiter: et solū celum Iupiter: et sola stella Iupiter habetur et dī. Itemq̄ Iuno secundaz cāz dñā: et Iuno aer: et Iuno terra: et si Venerez uinceret: Iuno stella similis. Minerva sumus ether: et Minerva itidē luna: quā esse i etheris infimo limite existimāt. Unā uero re deos plures ita faciunt. Et Jan⁹ est mundus et Iupiter. Sic et Iuno est terra: et mater magna et Ceres. Et sicut hec q̄ exēpli grā cōmemorauit: ita et cetera nō explīcāt: sed pot⁹ implicāt: sicut ipetus errabunde opinionis ipulerit: ita huc atq̄ illuc: hic atq̄ illinc insiliunt et resiliūt: ut ipse Varro de omnibus dubitare: q̄s aliquid affirmare maluerit.

/ Quod etiam ipse Varro opiniones suas de diis pronunciauerit ambiguas.

.Cap. i 7.

Nam ut trium extremoz primū cū de diis certis absoluisset librū: in altero de diis incertis dicere ingressus ait. Tum in hoc libello dubias de diis opiniones posuero: reprehendi non debeo. Qui enim putauit iudicari oportere et posse: cū audierit faciet ipse. Ego citius perducī possum: ut i primo libro quē dixi in dubitationē reuocem: q̄ in hoc quē perscribam omnia ad aliquaz dirigam summam. Ita non solum istū de diis incertis: sed etiam illum de certis fecit incertum. In tertio porro isto de diis selectis postea q̄ prelocutus est q̄ ex naturali theologia preloquēdūz putauit: ingressurus huius civilis theologie uanitates et insanias mendaces: ubi cum non solum non ducebat reruz ueritas: sed etiam maiorum premebat auctoritas: de diis inquit populi romani publicis quibus edes dedicauerunt eosque pluribus signis ornatos notauerunt: i hoc libro scribam. Sicut ut Xenophanes Colophonius scribit: qd putē nō qd cōtēdā ponā. hoīs. n. est hec opinari. dei scire. Reperit nō cōprehensā rū nec firmissime creditaz: sed opinata et dubitāz sermonē trepid⁹ pollicet dicturus ea q̄ ab hoibus instituta sūt. Neq̄. n. sicut sciebat esse mundum esse celū et terrā: celū siderib⁹ fulgidū: terrā semib⁹ fertilē: atq̄ huiusmodi cetera: sicut hanc molem atq̄ naturā nī qdā inuisibili atq̄ prepotenti regi atque ministrari certa animi stabilitate credebat: ita poterat affirmare de Iano q̄ mūdus ipse ēet: aut de Saturno iuēire quō et Iouis pater esset: et Ioui regnanti subdit⁹ factus esset: et cetera talia.

/ Que credibilior causa sit: quā error paganitatis inoleuerit. Cap. i 8.

De quib⁹ credibilior redditur ratio cum phibentur hoies fuisse: ⁊ unicuique eoz ab his actibus: casibus: moribus: quos in uita duxerunt: uel iutuperium: uel laudez: uel nobilitatē: uel ignominiā: uel cognomen accessisse: uel nomen: ex eoz ingenio qui eos adulādo deos esse noluerūt: atq; hec paulatim per aias hoium demonibus similes ⁊ ludicraz rez audas irrepēdo: longe lateq; uulgarunt: ornantibus ea mēda ciis poetaz: ⁊ ad ea fallacib⁹ spiritib⁹ seducētib⁹. Facilius eniz fieri potuit: ut iuuenis impius uel ab impio p̄re interfici metuens: ⁊ audius regni p̄rez pelleret regno: q̄ id quod iste it̄pre tatur: ideo Saturnū patrē a Ioue filio superatum: q̄ ante sit eius causa que p̄tinet ad Iouem: q̄ semen qd̄ pertinet ad Saturnū. Si. n. hoc ita esset: nunq̄ Saturnus prior fuisset: nec pater Iouis esset. Semp. n. semen causa p̄cedit: nec unquam generatur ex semine. Sed cuz conantur uanissimas fabulas: sine hominū res gestas: uelut naturalibus it̄pretationibus honorare: etiam homines acutissimi tātas patiūt āgustias: ut eoz quoq; uanitatē uolez cogamur.

De interpretationib⁹ quibus colēdi Saturni ratiocinantur. Cap. 19.

Saturnū inquit dixerunt que nata ex eo esset solituz deuorā: eo q̄ semina unde nascerentur redirent. Et q̄ illi pro Ioue gleba obiecta est deuoranda: significat inquit manib⁹ humanis obrui ceptas serendo fruges: antequam utilitas arandi esset iuenta. Saturnus ergo dici debuit ipsa terra nō semina. Ipsa enim quodammodo deuorata que genuerit: cū ex ea nata semina in eam rursus recipienda redierint. Et q̄ p̄ Ioue accepisse dicitur glebam: qd̄ hoc ad id ualet q̄ manibus hominum semen gleba coopertum est. Nunquid ideo nō ē ut cetera deuorati: q̄ q̄si gle

ba coopertū ē. Ita. n. hoc dictū ē: q̄si q̄ glebā opposuit semen abstulit: sicut Saturno phibet oblata gleba ablatū. Iouē: ac nō poti⁹ gleba semē operiendo fecerit illud diligentius deuorari. De inde isto modo semen ē Iupit̄ nō seminis causa qd̄ paulo ante dicebatur. S; qd̄ faciāt hoies q̄ cū res stultas it̄pretantur: nō iueniūt qd̄ sapienter dicant. Falcem habet inquit p̄pter agriculturā. Certo illo regnāte nōdū erat agricultura: ⁊ ideo priora eius tempora phibet: sicut idē ipse fabellas it̄pretat q̄ primi hoies ex his uiuebant semib⁹ q̄ terra spōte gignebat. An falcē sceptrō p̄dito accepit: ut q̄ primis tēporib⁹ rex fuerat ociosus: filio regnāte fieret operarius laboriosus. Deinde ideo dicit a q̄busdā pueros ei solitos imolari: sicut a penis: ⁊ a q̄busdā ē maiores: sicut a gallis: q̄ oīuz seminū optimū ē genus humanū. De hac crudelissima uacitate qd̄ opus est plura dicere. Hoc potius aduertam⁹ atq; teneam⁹: has it̄pretationes nō referri ad uerū deū: niuā icor poreā icōmutabilēq; naturā: a quo uita i eternū beata poscēda ē: sed eaz ēē fines i reb⁹ corporalibus: tēporalibus mutabilib⁹ atq; mortalib⁹. Qd̄ Celū igt̄ p̄rez Saturn⁹ castrasse i fabulis dī: hoc significat penes Saturnū nō penes Celū semen esse diuinū. Hoc p̄pterea quātū intelligi datur: q̄a nihil i celo de seminibus nascitur. Sed ecce Saturn⁹ si Celū ē fili⁹: Iouis ē filius. Celū enī esse Iouem innumerabiliter ⁊ diligenter affirmāt. Ita ista q̄ a ueritate nō ueniūt plerunque ⁊ nullo impellēte se ipsa subuertūt. Cronō appellatū dicit q̄ greco uocabulo significat temporis spaciuz: sine quo semē igt̄ nō pōt esse secundum. Hec ⁊ alia de Saturno multa dicūtur: ⁊ ad semen omnia referuntur. Sed saltem Saturnus seminibus cum tāta ista potestate sufficeret. Quid ad hec oī alii regrūt: maxie Liber ⁊ Libera q̄ est

LIBER. VII.

Ceres: De qb⁹ rursus q⁹ ad semen at
tinet tanta dicit: q⁹si de Saturno nihil
dixerit.

De sacris Cereris eleusine.

Cap. 20.

In Cereris autem sacris p^{re}dicat^{ur}
illa eleusina: q⁹ ap^{ud} athenienses no
bilissima fuerunt. De quibus iste nihil
interpretatur: nisi quod attinet ad fru
mentum q⁹ Cereris iuenit: 7 ad Proserpi
nā quā rapiente Orco p^{er}didit. Et hāc
ipsa dicit significat^{ur} fecunditatē seminū.
Que cū defuisset quodā t^{em}p^{or}e: eademq^{ue}
sterilitate terra mereret: exortā esse opi
nionem q⁹ filiā Cereris: idest ipaz se/
cunditates q⁹ a p^{er}spēdo Proserpina di
cta esset Orcus abstulerat: 7 apud inse
ros detinuerat. Que res cū fuisset lactu
publico celebrata: q⁹ rursus eadem se
cunditas rediit: Proserpina reddita exor
tā esse leticiā: 7 ex hoc ei solennia insti
tuta. Dicit deinde multa in mysteriis ei⁹
tradi: q⁹ nisi ad frugū inuentiōez non p
tineant.

**De turpitudine sacroz q⁹ Libero cele/
brantur.**

Cap. 21.

Iam vero Liberi sacra quē liquis
seminib⁹ ac p^{er} hoc nō solū liquo
ribus fructuū quo⁹ quodāmodō prima
tum unū tenet: uerū et seminib⁹ aialū
p^{re}fecerunt: ad quātā turpitudinē puene
rit: piget q^udē dicere p^{ro}pter fmōis lōgi
tudinē: sed p^{ro}pter supbaz isto⁹z hebetu
dinē nō piget. Inter cetera q⁹ p^{er}mitte
re quoniam multa sunt cogor: in Italic
cōpitis q^udā dicit sacra Liberi celebrata
cum tāta licētia turpitudis: ut in ei⁹ ho
noretz pudenda uirilia colerent. nō sal
tem aliquātum nēcūdiore secreto: sed
in propatulo exultāte negtia. Nam hoc
tempore membrū Liberi p^{er} dies festos
cū honore magno p^{er} stellis ipositū pri
us p^{er} rura in compitis: 7 nūq^{uam} in urbem
postea uectabatur. In oppido at^{que} Laui
nio unus Libero totus mensis tribueba
tur: cuius dieb⁹ oēs uerbis flagitiosissi

mis utebantur: donec illud membrum
p^{er} forum transuectum esset: a q⁹ in loco
suo quiesceret. Qui membro ihonesto
matremfamilias honestissimā palā co
ronā necesse erat imponere. Sic uideli
cet Liber deus placandus fuerat p^{er} eue
tibus seminum: sic ab agris fascinatio
repellenda: ut matrona facere cogeret i
publico: quod nec meretrix si matrone
spectarent p^{er}mitti debuit in theatro. p^{ro}
pter hoc Saturnus solus creditus ē nō
sufficere posse seminibus: ut occasiones
multiplicādo⁹ deoz imunda anima re
petiret: 7 ab uno uero deo merito imū
ditie destituta: ac per multos falsos au
ditate maioris immūditie prostituta:
ista sacrilegia sacra nominaret: seque
spurcorum demonum turbis cōuiolan
dā pollundāq^{ue} preberet.

De Neptuno 7 Salatia ac Venilia.

Cap. 22.

Iam utique habebat Salatiā Ne
ptunus uxorem: quam inferiore
aquam maris esse dixerunt: ut q^ud illi
adiuncta est 7 Venilia: nisi ut sine ulla
causa necessariorum sacrorum: sola li
bidine anime prostitute multiplicaret^{ur}
inuitatio demoniorum. Sed p^{ro}feratur
interpretatio preclare theologie: que
nos ab ista reprehensione reddita ratio
ne cōpescat. Venilia inquit unda est q⁹
ad littus uenit: Salatia que in saluz re
dit. Cur ergo dee fiunt due: cu⁹ sit una
unda que uenit 7 redit. Nempe ipsa ē
exestuans in multa nomina libido ue
sana. Quāto enī aqua nō geminetur
que it 7 redit: hui⁹ tamē occasiōe uani
tatis duobus demoniis inuitatis: āplius
aia cōmaculatur: q⁹ it 7 nō redit. Que
so te Tasso: u^{el} uos q⁹ tā docto⁹z hōinū
talīa scripta legistis: 7 aliqd magnum
uos didicisse iactatis: interpretamini hoc
nolo dicere secundū illā eternam incō
mutabilemque naturam que solus est
deus: s^{ed} saltē secundū aīaz mūdi 7 paz

mundi et partes eius: quos deos ueros
esse existimatis. Partem autem mundi et que
mare premeat deum uobis fecisse. Neptu-
num: utcumque tolerabilioris est erroris.
Ita ne unda ad litus ueniens et in salutem
rediens: due sunt partes mundi: aut due
partes anime mundi. Quis nostrum ita desipi-
at: ut hoc sapiat? Cur ergo uobis du-
as deas fecerunt: nisi quia prouisum est
a sapientibus maioribus nostris: non ut
omnes plures nos regerent: sed ut ea que
istis uanitatibus et falsitatibus gaudet:
plura nos demonia possideret. Cur autem
illa Salatia per hanc interpretationem in
feriores maris partem qua uirgo erat sub-
dita perdidit? Namque illam modo cum re-
fluentem fluctum esse prohibetis: in superficie
posuistis. An quia Ctenilia pellicem accepit
irata sanx maritum de supernis maris
exclulit.

De terra quam Cazzo dea esse confirmat:
eo quod ille animus mundi quem opinatur deum: et
hanc corporis sui infimam partem permeet:
eique uim diuinam impertiat. Cap. 23.

Nempe una est terra: quam quidem
plenam uidemus animalibus suis.
Verutamen ipsum magnam corpus et elemen-
tis: mundi quoque infimam partem: cur eam uo-
lunt deam: an quia secunda est? Cur ergo
non magis homines dii sunt: qui eam secu-
diorem faciunt excolendo: sed cum arant non
cum adorant? Sed pars anime mundi inquit
que per illam premeat: deam illam facit.
Quasi non euidentior sit in hominibus anima
que utrum sit nulla sit questio: et tamen
homines dii non habentur. Et quod est graui-
ter dolendum: his qui dii non sunt et qui-
bus ipsi meliores sunt: colendis et adora-
dis mirabili et miserabili errore subdu-
tur. Et certe idem Cazzo in eodem li-
bro de diis selectis: tres esse affirmat anime
gradus in omni uniuersaque natura.
Primum qui omnes partes corporis que ui-
uant transit: et non habet sensum: sed tan-
tum ad uiuendum ualitudinem. Hanc

animam in nostro corpore permanere dicit in offi-
ciis: unguibus: et capillis: sicut in mun-
do arbores que sine sensu aluntur et cre-
scunt: et modo quodam suo uiuant. De
cuius gradum anime dicit: in quo sensus est.
Hanc uim peruenire in oculos: aures: na-
res: os: tactum. Tertium gradum anime esse
summum qui uocatur animus: in quo intelli-
gentia premiet: hoc preter hominem omnes
carere mortales: in qua quoniam homines
deo uidentur esse similes: hanc partem anime
mundi dicit deum: deum autem in nobis. De-
num uocari. Sic ergo et in anima mundi
tres gradus instituens: unam partem eius
lapides esse dicit ac ligna: et hanc terram
quam uidemus: quod non permanat sen-
sus. Aliam uero quam sensum uocat eius
ut ethera. Tertiam porro quam et animam
eius nuncupat: que scilicet peruenit in astra.
eam quoque asserit facere deos: et per eam
quando in terram permanat deam Tellurem.
quod autem inde permanat in mare atque
oceanum: deum esse neptunum. redeat ergo
ab hac quam theologiam naturalem pu-
tat: quo uelut requiescendi causa ab his
abagibus atque abstractibus fatigatus postquam
egressus est. Redeat inquam redeat ad
civile. hic enim adhuc teneo: tantisper de
hac ago. Nunc dico si terra et lapides
nisi sunt ossibus et unguibus similes: simi-
les eos intelligentiam non habere: sicut
sensum carere. Aut si idcirco homines dicunt ossa
et ungues nostri intelligentiam: quia in homine sunt
qui habent intelligentiam: tam stultus est qui bos deos
in mundo dicit: quam stultus est qui in nobis ossa
et ungues homines dicit. Sed hec cum philo-
sophis fortassis agenda sunt. nunc autem istum
adhuc politicum uolo. Fieri. n. potest: ut li-
cet in illa naturalis theologie ueluti li-
bertate caput erigere paululum uoluisset
uideat: adhuc tamen hunc librum uersas: et se
in illo uersari cogitans: eum et inde respe-
xit: et hoc propterea dixerit: ne maiores
ei sine alie ciuitates Tellurem atque Ne-
ptunum coluisse ianitus credat. Sed hoc ui-
co pars animi mundam que per terram pma-

nat: sicut una est terra: cur etiā nō unā deā fecit quā dicit esse Tellurē. Quod si ita fecit: ubi erit Orcus frater Iouis atque Neptuni: quē Dītē patrem nō cant: Ubi eius cōiunx Proserpina: quē fm aliā i eisdē libris positā opinionem nō terre secūditas: s; ps inferior phibet. Qd si dicūt animi mūdani partē cum pmeat terre partē supiōrē Dītē patres facere deū: cū uero inferiorē Proserpinā deā: Tellus illa qd erit: Ita enī totum quod ipsa erat in duas istas ptes deosque diuisum est: ut ipsa tertia q sit aut ubi sit inueniri nō possit: nisi q; dicat simul istos deos Orcū atque Proserpinā unā deā esse Tellurem: et nō ēē iam tres: sed ut unam: aut duos. Et tamen tres dicūtur: tres habētur: tres coluntur: aris suis: delubris suis: sacris suis: simulacris suis: sacerdotib; suis: et per hec etiam fallacibus prostitutaz aiam constuprātibus demonibus suis. Adhuc respondeatur quā partē terre pmeet pars mūdani animi: ut deū faciet Tellurionem. Nō inquit: sed una ea: demq; terra habet geminam uim et masculinā q; femina pducit: et feminā q; recipiat atque nutriat. inde a ui femine dictam esse Tellurē: a masculi Tellurionē. Cur ergo pontifices: ut ipse indicat: additis quoque aliis duobus: quatuor diis faciūt rem diuinā: Telluri: Tellurioni: Altori: Rursori. De Tellure et Tellurione iam dictū ē. Altori q; re: q; ex terra inquit aluntur oia q; nata sūt. Rursori quare: q; rursus inquit cūcta eodem reuoluuntur.

De telluris cognominibus eorumq; significationib;: q; ēt si nō erant multarū rex iudices: nō debuerūt multorum deoz firmare opiniones.

Cap. 24.

Debuit ergo una terra ppter istaz quater geminā nūq; quatuor hūc cognominia: non quatuor facere deos: si

cūt tot cognominibus unus Jupiter: et tot cognominibus una Juno: i quibus oib; uis multiplex ēē dī: ad unū deū uel ad unā deā ptinēs: nō multitudo cognominū deoz ēt multitudinem faciēs. Sed pfecto sicut aliquādo ēt ipas uilissimas seminas eaz; q; libidie q; sūerūt tedet penitetq; turbaz: sic aīam uilē factā et imūdis spiritibus pstitutam: deos sibi multiplicare q; cotamināda psterne retur: sicut pluzimū libuit: sic aliquādo et piguit. Naz et ipse Varro q; si de ipsa turba nēcūdat: unā deā uult ēē Tellurē. Eandē igt dicūt matrē magnaz. q; tympanū hēat significari ēē orbem terre: q; turris in capite oppida: q; sedes singātur circa eā: cū oia moueant ipas nō moueri. Quod gallos huic deē ut seruirent fecerunt: significat eos q; semine idigeant terram seq; oportere: in ea quippe oia reperiri. Quod se apud eā iactant: precipitur inquit qui terraz colunt ne sedeant: semper enim esse quod agant. Tymbalorum sonitus ferramentoz ritus iactandoz ac manuū: et eius rei crepitus in colendo agro qui sit: significat: q; ferramenta illa erant: ideo ex ere: q; eam antiqui colebant ere ante q; ferrum esset inuentum. Leonem inquit adiungunt solum atque mansuetum: ut ostēdāt ēē nullū gen; terre tā remotū ac uehemētē ferum: q; nō subiici coliq; cōueniat. Deinde adiungit et dicit. Tellurē m̄fz et nōib; pluribus et cognominibus q; nōiat: deos existiatos ēē q; plures. Tellurē igt putāt ēē Opē q; Ope fiat melior: matrē q; pluria pariat: magnā q; cibū pariat: Proserpinā q; ex ea pserpant fruges: Vestaz q; uestiat herbis. Sic alias deas igt nō absurde ad hanc reuocant. Si ergo una est: q; qdem cōsulata ueritate nec ipsa est interim: q; diuiditur in multas: unius sint ista multa noīa: nō tam deē multe q; nomina. Sed etiam matorū autoritas depmit: et eūdē Varronē post

hanc sententiam trepidare compellit. Adiungit enim et dicit. cum quibus opinio maiorum de his deabus quod plures earum putarunt esse non pugnat. Quod non pugnat: cum ualde aliud sit una dea nomina habere multa: aliud esse deas multas. Sed potest inquit fieri: ut eadem res et una sit: et in ea quedam res sint plures. Cedo ut in uno homine esse res plures. nuncquid ideo et homines plures? Sic in una dea esse res plures: nuncquid ideo et deas plures? Verum sicut uolunt diuidant: offert: multiplicet: replicet: impleret. Hec sunt Telluris et Telluris magne preclara mysteria: unde omnia referunt ad mortalia semina: et exercendam agriculturam. Ita ne ad hec relata et hunc finem habentia tympanum: turres: galli iactatio isana membra: crepitus cymbalorum: confectio leonum: uitam cuiquam pollicetur eternam: ita ne propterea galli absconditi huic magne deae seruiant: ut significant qui semine indigeant terram sequi oportere: quasi non eos ita potius seruitus semine faciat indigere? Utrum enim sequendo hanc deam cum habeant semen amittant: hoc interpretari an detestari est. Nec attenditur quam tam maligni demones preualuerunt: quod nec aliqua magna his sacris polliceri ausi sunt: et tam crudelia exigere potuerunt. Si dea terra non esset: manus ei homines operando inferret: ut semina sequerentur per illam: non et sibi seruendo: ut semina perderet propter illam. Si dea non esset: ita secunda fieret manibus alienis: ut non cogeret homines sterilem fieri manibus suis. Jam quod in Liberi sacris honesta matrona pudenda uirilia coronabat spectate multitudinis: ubi rubens et ludans si est ulla frons in hominibus: instabat forsitan et maritus: et quod in celebratione nuptiarum super Priapi scapulis noua nupta sedere uidebatur: longe contemptibilia atque confusibilia sunt pre ista turpitudine crudelissima: uel crudelitate turpissima. ubi demoniacis artibus sic uterque sexus illuditur: ut ne-

ter suo uulnere perimatur: ubi fascinatio timetur agros: hic membra amputatio non timetur. ubi sic de honestate noue nupte uerecundia: ut non solum fecunditas: sed nec uirginitas adimat: hic ita amputatur uirilitas: ut nec conuertatur in feminam: nec uir reliquat.

Quam interpretationem de abscisione Atys greco sapientium doctrina repperit.

Cap. 25.

Et Atys ille non est commemoratus: nec eius ab isto interpretatio requisita est: in cuius dilectionis memoriam gallus absciditur. Sed docti greci atque sapientes nequaquam rationem tam sanctam atque preclaram tacuerunt. Propter uernalem quippe faciem terre que ceteris temporibus est pulchrior: Porphyrius philosophus nobiles Atyn flores significare perhibuit: et ideo abscisus: quia flos decidit ante fructum. Non ergo ipsum hominem ael quasi hominem: qui est uocatus Atys: sed uirilia eius flori comparauerunt. lapsa quippe illo uiuente deciderunt: neque decepta: sed plane discepta sunt. Nec illo flore amisso quam postea fructus: sed potius sterilitas consecuta est. Quid ergo ipse reliquus: et quod remansit absciso: quod eo significari dicitur. Quo referatur: quam interpretatio inde perfertur: An hec frustra moliendo nihilque inueniendo: persuadent illud potius esse credendum: quod de homine castrato fama iactauit: litterisque mandatum est. Merito huic aduersatus est et Varro non ster: neque hoc dicere uoluit. non enim doctissimum hominem latuit.

De turpitudine sacrorum matris magne.

Cap. 25.

Itemque de mollibus eadem matri magne contra omnes uiroium mulierumque uerecundiam consecratis: quod usque in bestiarum uide madidis capillis: facie dealbata fluentibus membris incessu semineo: per-

plateas uicosq; **Q**uartaginis etiā a po-
pulis unde turpiter uiuerent exigebāte
nihil **V**arro dicere uoluit: nec uspiam
me legisse commemini. Defecit iterpta-
tio: erubuit ratio: cōtincuit oratio. **U**icit
māis magne oēs deos filios nō numi-
nis magnitudo: s; criminis. **H**uic mō-
stro nec iā mōstruositas cōparat. **I**lla
i simulacris hēt solā deformitatē: ista
i sacris deformē crudelitātē. **I**lla mē-
bra i lapidibus addita: hec i hoib; p-
dita. **H**oc dedec; tot **I**ouis ipsi; uicia
7 tāta stupra nō uincūt. **I**lle inter femi-
nas corruptelas una ganymede celū ista
mauit: ista tot mollibus professis 7 pu-
blicis inquinauit terzā: 7 celo fecit iuri-
am. **S**aturnū fortasse possemus huic in
isto genere turpissime crudelitatis sine
cōfere sine pretere q patrē castrasse p-
bibet. **S**ed i Saturni sacris hoies ali-
enis manibus potius occidi: q; suis ab-
scidi potuerunt. **D**euorauit ille filios
suos ut poete ferunt: 7 phisici ex hoc in
interpretatur qd uolunt: ut at historia
pedit necauit. **S**ed q; ei peni suos filios
sacrificauerunt: nō recepere romani. **A**t
uero ista magna deoz mater: et roma-
nis tēplis castratos intulit: atq; istā se-
uitiā morēq; seruauit: credita uires ad
innare romanoz: execādo uirilia uiro-
rum. **Q**uid. n. sunt ad hoc malū furta
Mercurii: **V**eneris lasciuia: stupra 7
turpitudines ceteroz: que proferemus
libris: nisi quotidie cātaret 7 saltarent
i theatris. **S**ed hec qd sūt ad tātū ma-
lū: cuius magnitudo magne matri tan-
tūmodo cōpetebat: psertim cū a poetis
illa dicunt ēē cōficta: qsi poete id etiā
finxerūt q; ea sint diuī grata 7 accepta.
Et ergo caneret uel scriberentur: anda-
cia fuit uel petulantia poetaz. **E**t uero
diuinis rebus 7 honoribus eisdem ipe-
rātibus 7 extorquetib; nūminibus ad-
deretur: qd ē nisi crimen deoz: immo
uero confessio demoniorum 7 deceptio
miserorū. **U**erū illud qd de absconz

cōsecratione mater deoz coli meruit: nō
poete cōfinxerūt: sed horrere magis q;
canere maluerunt. **H**is ne diis selectis
qsq; cōsecrādus ē: ut post mortē ui-
uat beate qbus cōsecratus ante mortē
honeste non pōtuit uiuere: tam sedis su-
perstitionibus subditus: 7 imundis de-
monibus obligatus. **S**ed hec oīa iquit
referuntur ad mūdum: uideat ne poti;
ad immundū. **C**ui enī hic mandus est
deus: nec aio religiosus existit: nec ho-
nestus uiuet ille nec mundus. nos autē
animū querimus qui uera religione cō-
fusus non tanquam deum suum adoret
mundum: sed tanq; opus dei ppter
deū laudet mundū: 7 mūdānis sordi-
bus expiatus: mūdus pueniat ad deum
qui condidit mūdū. **I**stos uero selectos
deos uidemus clariis inotuisse q; cete-
ros: nō tamen ut eoz illustraret meri-
ta: sed ne occultarentur opprobria. un-
de magis eos homines fuisse credibile
ē: sicut nō solū poetice littere: uerū etiā
historice tradiderunt. **N**ā qd **V**irgili-
us ait. **P**rimus ab ethereo uenit satur-
nus olympo **A**rma **I**ouis fugiens: 7 re-
gnis exul adeptis. 7 que ad hāc rem
ptinentia subsequunt: totā de hoc **H**o-
merus pādit historiā quā **E**nnius i la-
tinū uerit eloquiū. unde qd plura posu-
erūt qui cōtra huiusmodi errores ante
nos uel greco sermone uel latio scripse-
runt nō in eo mihi placuit imitari.

De figmētis phisilogoz: q; nec ue-
rā deitatē colūt: nec eo cultu quo colē-
da ē uera diuinitas. **C**ap. 27.

Ipsas phisilogias cū cōsidēro:
qbus docti 7 acuti hoies has res
hūanas conātur euertere i res diuīas:
nihil uideo nisi ad tēporalia terrenaq;
opera naturāque corporeā: ut ēt si in-
sibile tamen mutabile potuisse reuoca-
ri: quod nullo modo est uerus deus.
Hoc aut si saltē religiositati congruis

significationib⁹ ageretur: esset equidē dolendū non his uerum deū annūciari atq; predicari: tamen aliquo modo ferendum tam feda ⁊ turpia nō fieri nec iuberi. At nunc cum pro deo uero quo solo aīa se inhabitante sit felix: nefas sit colere aut corpus aut animam: quāto magis nefarium est ista sic colere: ut nec salutē nec decus humanū corpus aut anima colētis optineat. Quāobrem si templo: si sacerdote: si sacrificio quod deo uero debetur colatur aliqđ elementū mūdi: uel creatus aliquis spiritus etiā si non imūdos ⁊ malus: non ideo ē malū: qā illa mala sūt qbus colitur: sed quia illa sunt talia qbus sol⁹ ille colendus sit: cui talis cultus seruitusque debetur. Si autē stoliditate uel monstruositate simulacrorū: sacrificiis homicidiorum: coronatione uirilium pudendorum: mercede stuprorū: sectione membrorū: abscissione genitaliū: cōsecratione mollium: festis impurorum obscenorūq; ludorū: unū uerū deū idest omnis anime corporisque creatore colere se quisque cōtendat: nō ideo peccat quia nō est colendus quē colit: sed qā colendū non ut colendus ē colit. Qui uero ⁊ rebus talib⁹: idest turpib⁹ ⁊ sceleratis: ⁊ nō uerū deū: idest aīe corporisq; factorē: sed creaturā quāuis nō nitiōsam colit: siue illa sit aīa: siue corpus: siue aīa simul ⁊ corpus: his peccat i deum. q. ⁊ p ipso colit qđ nō ē ipse: ⁊ talib⁹ reb⁹ colit qualib⁹ nec ipse colēd⁹ ē: nec nō ipse sed hi quoniam mō: idest quā turpiter nefarieq; coluerit i promptu est. Quid āt uel quos coluerit ēet obscurū: nisi eorū testaret historia: ea ipsa q feda ⁊ turpia cōfitemur numini bus terribilit⁹ exigētib⁹ reddita. Unde remotis cōstat ābagib⁹: nefarios de mōes atq; imūdiſsimos spūs: hac omī cūili theologia i. uisēdis stolidis imaginibus: p eas possidendis etiā stultis cordibus inuitatos.

Quod doctrina Varronis de theologia in nulla sibi parte concordet.

Cap. 28.

Quid igitur ualet: q. uir doctissimus ⁊ acutissimus Varro uelut subtili disputatione: hos oēs dōs in celum ⁊ terram redigere ac referre conat⁹ ⁊ nō pōt: fluūt de manib⁹: resiliūt: labuntur: ⁊ decidūt. Dicitur. n. de se/minis: hoc ē de deabus. quoniam igit ut i primo libro dixi de locis: duo sūt principia deorum: animaduersa de celo ⁊ terra: a quo dii partim dicuntur celestes: partim terrestres: ut in superiorib⁹ initium fecimus a celo cū diximus de Jano quem alii celū alii dixerunt ēē mūdū: sic de feminis initium scribendi fecimus a Tellure scētio quātā molestia tale ac tantum patiatur ingenium. Dicitur. n. quadam ratione uerisimili celū ēē qđ faciat: terrā que patiat: ⁊ ideo illi masculinam uim tribuit: huic feminam: ⁊ nō attendit eum potius esse qui hec faciat: qui utrūq; fecit. Hinc etiā famoſa trācū nobilia mysteria i superiore libro sic interpretatur: eaq; se que nec suis nota sunt scribēdo expositorū: eisq; missurum quasi religiosissime pollicetur. Dicit enim se ibi multis indicis collegisse: in simulacris aliud significare celum: aliud terrā: aliud exēpla rerum quas Plato appellat ideas: Celū Junonē: terrā Junonē: ideas Minervā nult itelligi. Celus a quo fiat aliquid: terrā de q fiat exēplū ēz qđ fiat. Quā i re omitto dicere: q. Plato illas ideas tantaz uim hīe dicit: ut secundum eas nō celū aliquid fecerit: sed etiā celū factum sit. Hoc dico istam in libro selectorum deorum rationem illam trium deorū quibus quasi cuncta cōplexus ē perdidisse. Celo enīz tribuit masculos deos: feminas terre. Inter quas posuit Minervam: quam supra ipsum celum anteposuerat. Deinde masculus deus

LIBER. VII.

Neptunus i mari ē: qđ ad terrā poti⁹
qđ ad celum pertinet. **D**is pater postre
mo qui grece **Pluton** dicitur: etiā ipse
masculus frater amboꝝ terrenus deus
esse perhibetur: superiorēz terrā tenēs:
in inferiori habēs **Proserpinā** iugē.
Quomodo ergo deos in celo: deas in
terra esse perhibent: qđ rursus deos ad
terrā: deas ad celum referre conātur:
Quid solidum: qđ cōstans: qđ sobriū:
quid definitum habet hec disputatio:
illa autē est **Tellus** initū deaz: mater
scilicet magna: apud quā molliū ⁊ ab/
scilicet magna: apud quā molliū ⁊ ab/
scilicet magna: apud quā molliū ⁊ ab/
infana perstrept turpitudine. **Q**uid est
ergo qđ dicitur caput iudeoz **Ianus**:
caput deaz **Tellus**: nec ibi facit unū ca/
put error: nec hic sanū furoꝝ. **T**ur hoc
frustra referre nituntur ad mundum:
quasi possit pro deo uero mundus: uel
op⁹ pro factore coli. **E**t tñ eos nec hoc
posse ueritas aperta iuicet. **R**efert hęc
poti⁹ ad hoīes mortuos ⁊ ad demones
pessimos: ⁊ nulla questio remanebit.

Qđ oīa que phyiologi ad munduz
partesq; ipsius rettulerūt ad unū uerū
deum referre debuerunt. **C**ap. 29.

Nāq; omnia que ab eis ex istorū
deoz theologia uelut phisicis
rōibus referunt ad mundū: nos q̄liter
sine ullo scrupulo sacrilege opinionis
deo potius uero qđ fecit mundū: omnis
aiē ⁊ oīs corporis cōditori tribuāt ad/
uertamus hoc mō. **N**os deū colim⁹:
non celū ⁊ terrā qbus duabus partib⁹
mundus hic constat: nec aiām uel aiās
per uiuētia queq; diffusas: sed deū qui
fecit celū ⁊ terram ⁊ oīa q̄ in eis sunt.
Qui fecit omnez aiās siue quocunque
mō uiuentem: ⁊ sensus ⁊ rōis expertē:
siue etiā sentientes: siue ēt intelligentē.
Et ut iam incipiā illa unius ⁊ ueri dei
opera percurrere: propter que isti sibi
uā quasi honeste conantur sacramēta

turpissima ⁊ scelestissima interpretari:
deos multos falsosque fecerunt.

Qua pietate discernatur a creaturis
creator: ne p uao tot dij colātur: quot
sunt opera unius auctoris. **C**ap. 30.

Illum deum colimus qui naturis
a se creatis ⁊ subsistēdi ⁊ mouē/
di initia finesq; cōstituit. qđ rez causas
habet: nouit atque disponit. qui uim se/
minū condidit. qđ rationalem aiām qđ
dicitur animus quib⁹ uoluit uiuentib⁹
indidit. qui sermones facultatē usq;
donauit. qđ munus futura dicendi qbus
placuit spiritib⁹ ipertinuit. **E**t per quos
placet ipse futura p̄dicat: ⁊ per quos pla/
cet malas ualitudines pellit. qđ bellorū
quoque ipsoꝝ cū sit emendandū ⁊ ca/
stigandū est genus humanū: exordiis
pgressib⁹ sinibusq; moderatur. qđ hui⁹
mundi ignem uehementissimū ⁊ uiole/
tissimū pro imense nature tēperamēto
⁊ creauit ⁊ regit. qđ uniuersaz aquarū
creator ⁊ gubernator est. qui solē fecit
corpozaliū clarissimū luminū: ei⁹q; uiz
cōgruam ⁊ motū dedit. **Q**ui ipsis etiā
inferis dñationem suā potestatesq; nō
subtrahit. qui semina ⁊ alimentā mor/
talium siue arida siue liquida naturis
cōpetentibus attributa substituit. **Q**ui
terram fundauit atq; secūdat. qđ fruct⁹
eius aīalibus hōibusq; largitur. qđ cās
non solū principales: sed ēt subsequētes
nouit atque ordinat. qđ lune statuit mo/
dū suū. qui uias celestes atq; terrestres
locoꝝ mutatioib⁹ prebet. **Q**ui hūanis
ingeniis que creauit etiā sciētias artū
uariāz ad adiunandā uitā naturamq;
cōcessit. **Q**ui iunctionez maris ⁊ seie
ad adiutoriu⁹ ppagande plis iſtituit.
qui hōiū cetibus quē focis ⁊ lumib⁹
adhiberent: ad facillimos usus munus
terreni ignis indulsit. **I**sta sunt certe qđ
oīs selectis nescio per q̄s phisicas iter/
ptatiōes nīr acutissim⁹ atq; doctissim⁹
b. i.

LIBER. VII.

Uarro: siue que aliunde accepit: siue q̄ ipse cōiecit distribuere laborauit. Nec anteq̄ facit atq; agit unus ⁊ uerus d̄us. Sed sicut idēz deus ubiq; totus: nullis iclusus locis: nullis uinculis alligat⁹: in nullas partes select⁹: ex nulla parte mutabilis: implens celū ⁊ terrā p̄te potentia non absente natura. sic itaq; administrat omnia que creauit: ut etiā ipsa proprios exercere ⁊ agere motus finat. **Q**uanuis. n. nihil esse possit sine ipso: non tamen sunt ulla q̄ ipse. Agit autem multa etiā per angelos: sed non nisi ex ipso beatificat āgelos. Ita q̄uis propter aliquas causas hōibus āgelos mittat: nō tamen ex angelis hōies: sed ex se ipso sicut āgelos beatificat. Ab hoc uno ⁊ uero deo uitā speramus eternā.

/Quibus proprie bñficiis dei excepta generali largitate se actores meritis utantur. Cap. 31.

Habemus eim ab illo p̄ter huiusce modi bñficia: que ex hac de qua nonnulla diximus administratōe nature bonis malisq; largitur: magnū et bonorum propriū magne dilectionis indicium. **Q**uanq; enim q; sumus: q; uiuimus: q; celūz terrāq; cōspicimus: q; habemus mentem atque rationem qua eum ipsum qui hec omnia cōdidit inquiramus: nequaq; ualeamus actiōi sufficere gratiarum: tamen q; nos oneratos obitosq; peccatis: ⁊ a xēplatōe sue lucis auersos: ac tenebrarum idest iniquitatis dilectiōe cecatos nō omīno deseruit. Adistq; nobis uerbum suum qui est eius unicus filius: quo p nobis in assumpta carne nato atq; passo: quāti deus hominem penderet nosceremus: atq; in illo sacrificio singulari a pccis omnibus mundaremur: eiusq; spiritu in cordibus nostris dilectione diffusa: omnibus difficultatibus superatis in eternam requiem ⁊ cōtemplatōis eius

ineffabilem dulcedinē nenirem⁹. Que corda: quot lingue ad agēdas ei grās satis esse contenderint.

/Qd sacramētū redēptōis xpi nullis retro t̄pib⁹ defuerit: sempq; sit diuīis significatōibus predicatū. Cap. 32.

Hoc mysteriū uite eterne: iam idē ab exordio generis humani per qdā signa ⁊ sacramenta t̄pib⁹ congrua: qb⁹ oportuit per angelos p̄dicatū est. Deinde populus hebreus in unā quādā rempublicā que hoc sacramētū ageret congregatus est: ubi per quosdā scientes per quosdam nescientes: id qd ex aduentu Christi usq; nūc ⁊ deinceps agit: prenunciatur esse uenturum. Sparsa ēē postea eadem gente per gentes: ppter testimoniū scripturaz qbus et̄na salus in Christo futura predicta est. Omēs enim non solam prop̄etie q̄ in uerbis sunt: nec tantum p̄cepta uite que mores pietatemq; cōformāt: atq; illis litteris cōtinentur: neq; etiā sacra sacerdotia: tabernaculū siue tēplūz: altaria sacrificia: cerimōie: dies festi: ⁊ qcqd aliud ad eā seruitutē pertinet q̄ deo debetur: ⁊ grece pprie latrīa dicitur: ea significatā ⁊ p̄nūciata sunt: q̄ ppter eternam uitā fideliū in xpo: ⁊ impleta credim⁹: ⁊ impleri cernim⁹: ⁊ impleta confidimus.

/Qd per solā xpianā religionē manifestari potuerit fallacia spiritū malignoz: q̄ hōiūz error gaudētiū. Cap. 33.

Per hāc ergo religionē unā ⁊ uerā potuit aperiri deos gētū esse imūdiſsimos demones: sub defunctoz occasionib⁹ aīaz: uel creaturaz specie mundanaz deos se putari cupientes: ⁊ q̄si diuinis bonoribus eisdeq; scelestis ac turpibus reb⁹ superba ipuritate letates: atq; ad uerū deū uersionē humanis animis iuidentes. Ex quorum

immanissimo et impiissimo dominatu homo liberatur: cuius credit in eum qui prebuit ad exurgendum tante humilitatis exemplum: quanta illi superbia ceciderunt. Hinc sunt non solum illi de quibus multa iam diximus: et alia atque alia similes ceterarum gentium atque terrarum: sed etiam hi de quibus nunc agimus tanquam in senatu deorum selecti: sed plane selecti nobilitate criminum non dignitate uirtutum. Quorum sacra Varro dum quasi ad naturales rationes referre conatur: qurens honestare res turpes: quomodo his quadret et consonet non potius inuenire: quoniam non sunt ipse illorum sacrorum cause quas putat uel potius uult putari. Nam si non solum ipse: uerum etiam quilibet alie huius generis essent: quibus nihil ad deum uerum uitamque eternam que in religione querenda est pertinerent: tamen qualicumque de rerum natura reddita ratione aliquantulum mitigarent offensionem: quam non intellecta in sacris aliqua uelut tartarum aut absurditas fecerat: sicut in quibusdam theatrorum fabulis uel delubrorum mysteriis facere idem Varro conatur est. Ubi non theatra delubrorum similitudine absoluit: sed theatrorum potius similitudine delubra uanauit: tamen utcumque conatur est: ut sensus horribilibus rebus offensum uelut naturalium causarum ratione reddita de liniret.

De libris Nume Popilii quos senatus ne sacrorum cause quales in eis habebatur inotesceret iussit incendi. L. 34.

Sed utra inuenimus sicut ipse uir doctissimus prodidit: de Nume Popilii libris redditas sacrorum causas nullo modo potuisse tolerari: nec dignas habitas: que non solum lecte inotescerent religiosis: sed saltem scripte recoderent in tenebris. Jam. n. dicam: quod in tertio huius operis libro me suo loco dictum esse promiseram. Nam sicut apud eundem Varro legimus in libro de cultu deorum: Terentius quidam cum esset ad ianiculum

fundum: et bubulcus eius iuxta sepulchrum Nume Popilii traiciens aratrum: eruisset ex terra libros eius ubi sacrorum institutorum scripte erant cause: in urbem pertulit ad priores. At ille cum inspexisset principia rem tantam detulit ad senatum: ubi cum primores quasdam causas legissent: cur quidam in sacris fuerit institutum: Nume mortuo senatus assensus est: eosque libros tanquam religiosi patres conscripti: pietor ut combureret censuerunt. Credat quisque quod putat: imo uero dicat quod dicit dum suggererit uesana contentio quolibet tante impietatis defensor egregius. De admonere sufficiat sacrorum causas a rege Popilio romano sacrorum institutorum conscriptas: nec populo: nec senatui: nec saltem ipsis sacerdotibus inotescere debuisse: ipsumque Numam Popilium curiositate illicita ad ea demonum peruenisse secreta: quod ipse quidem scriberet: ut haberet unde legendum moneretur. Sed ea tamen cum Rex esset qui minime quenquam metucret: nec docere aliquem: nec delendo uel quoquo modo consumendo perdere auderet: ita quod scire neminem uoluit: ne homines nefaria doceret. uiolare autem timuit ne demones iratos haberet. obuium ubi tamen putauit: sepulchro suo propinquare aratrum posse non credens. Senatus autem cum religiones formidaret uanare maiorum: et ideo Nume assensum cogere: illos tamen libros tam perniciosos esse indicauit: ut nec obuium rursus iuberet: ne humana curiositas multo uehementius rem iam perditam quereretur: sed flammis aboleri nefanda monumenta: ut quia iam necesse esse existimabant: sacra illa facere tolerabilius erraretur causis eorum ignoratis: quam cognitis ciuitas turbaretur.

De hidromantia per quam Numa uisus quibusdam imaginibus ludificabatur. L. 35.

Nam et ipse Numa ad quem nullus dei propheta: nullus sanctus angelus

mittebant: hidromantiā facere impulsus est: ut in aqua uideret imagines deorum: uel potius ludificationes demonum: a quo audiret quid in sacris constitueret atque obseruare deberet. Quod genus diuinationis idem Varro a persis dicit allatum: quo et ipse Numā et postea Pythagorā philosophū usque fuisse commemorat. ubi adhibito sanguine etiam iseros prohibet sciscitari: et nicromantiā grece dicit uocari. Que siue nicromantia dicatur id ipsum est: ubi uident mortui diuinare. Quibus hec artibus fiant ipsi uiderit. Nolo. n. dicere: has artes etiā ante nostrī saluatoris aduentū in ipsis ciuitatibus gentiū legibus solere prohiberi: et pena seuerissima iudicari. Nolo inquit hoc dicere. fortassis enim talia tunc licebāt. His tamen artibus didicit sacra illa Popilius: quorum sacrorum facta perdidit: causas obruit: ita timuit et ipse quod didicit, quarum causarum perditos libros senatus incendit. Quid mihi ergo Varro illorum sacrorum alias nescio quas causas uelut phycas interpretat: quales si libri illi habuissent non utique arfisset: aut et istos Varronis ad Cēsare pontificē scriptos atque editos: patres conscripti similiter incendiissent. Quod ergo aquā egesse rit idest exportauerit Numa Popilius unā hidromantiā faceret: ideo nymphā Egeriam coniugem dicitur habuisse: quemadmodū in supradicto libro Varronis exponitur. Ita enim solent res geste aspersione mendaciorum in fabulas uerti. In illa igitur hidromantia curiosissimus rex ille romanus et sacra uidit que in libris suis pontifices haberent: et eorum causas quas preter se neminem scire uoluit. Itaque eas seorsū scriptas secum quodāmodo mori fecit: quoniam ita subtrahendas hominum notitie sepeliendasque curauit. Aut ergo omnium illic tam sordide et noxie cupiditates erant conscripte: ut ex his tota illa theologia civilis etiam apud tales homines execrabilis

appareret: qui tam multa in ipsis sacris erubescenda susceperant: aut illi omnes nihil aliud quam homines mortui predebatur: quos tam proluxa temporis uetustas et fere omnes populi gentium deos immortales esse crediderat: cum et talibus sacris iude illi demones oblectarent: et se colendos pro ipsis mortuis quos deos putari fecerat: quibusdam fallacibus miraculorum attestatōibus supponebant. Sed occulta ueri dei prouidentia factū est: ut et Popilio amico suo illis agglutinati artibus quibus hidromantiā fieri potuit: cuncta illa confiteri permitteretur: et tamen ut moriturus incenderet ea potius quam obueneret admonere non permitterentur: quod ne inotescerent: nec aratro quo sunt eruta obsistere potuerunt: nec stilo Varronis quo ea que de hac re gesta sunt in nostram memoriā peruenerunt. Non enim possunt quod non sinuntur efficere. sinuntur autem alto dei summi iustoque iudicio pro meritis eorum quos ab eis uel affligi tantum: uel etiā subici ac decipi iustum est. Quā uero perniciose uel a cultu uere diuinitatis aliene ille littere iudicate sint: hinc itelligi potest: quod eas maluit senatus incēdere quas Popilius occultauit: quod timere quod timuit: qui hoc audere non potuit. Qui ergo nec felices in futuro uitam: nec modo habere nult prius: talibus sacris mortem querat eternam. Qui autem cum malignis demonibus non uult habere societatem: non superstitione qua colantur noxia pertimescat: sed ueracem religionē qua produntur et uincuntur agnoscat.

Aurelij Augustini Episcopi De Ciuitate Dei Liber Octauus Incipit.

De Questione Naturalis Theologie cum philosophis excellentioris scientie discutienda.

Capitulum Primum.

Untenti
ore nobis opus
est aio: mltō q̄s
erat i superioꝝ
q̄stionū solutioe
7 explicatione
libroꝝ. De the
ologia quippe
quā naturalem vocat: non tū ḡb̄slibet
hōibus. non. n. fabulosa est uel civilis:
hoc est uel theatra uel urbana: quaz
altera iactitat deoꝝ crimina: altera i
dicat deoꝝ desideria criminofiora: ac
per hoc malignoꝝ poti⁹ demonum q̄s
deoꝝ: sed cum philosophis ē habenda
collatio: quoz ipsoꝝ nomen si latine
interpretetur amorem sapientie prosi
tetur. Porro si sapientiam p̄fitemur: 7
sapientia deus est per quem facta sunt
om̄ia: sicut diuina auctoritas ueritasq̄
mōstrauit: uer⁹ philosophus ē amator
dei. Sed quia res ipsa cui⁹ hoc nomen
est non est in omnibus q̄ hoc noīe glo
riantur: neq̄. n. cōtinne uere sapientie
sūt amatores q̄cūq̄ appellāt philosophi
profecto ex omnibus quoꝝ sententias
ex litteris nosse potuim⁹: eligēdi sunt:
cum quibus nō idigne questio ista tra
ctetur. Neque enim hoc opere omnes
om̄iū philosophoꝝ uanas opiniones
refutare suscepi: s̄ eas tantū q̄ ad theo
logiā pertinent: quo uerbo greco signi
ficari itelligimus de diuinitate ratioꝝ
siue sermonē: nec eas oīū: s̄ eoꝝ tāū
qui cum 7 esse diuinitatem 7 humana
curare consentiant: non tamē sufficere
unius incommutabilis dei cultum ad
uitam adipiscendam etiam post mortē
beatam: sed ab illo sane multos uno cō
ditos atq̄ institutos: ob eam causam
colendo putāt. Hi etiam iam Uarrois
opinionem ueritatis propinquitate trā
scendunt. Si quidem ille totam theolo
giam naturalem usq̄ ad mundum istū
uel eius animam extendere potuit: isti
uero supra hominem anime naturam

confitentur deam: qui non solum man
dum istum uisibilem qui sepe celi 7 t̄re
nomine nuncupatur: sed omnem omni
no animam fecerit: 7 qui rationalem 7
intellectualem: cuius generis aīa huma
na est: participatione sui luminis inco
mutabilis 7 incorporei beatam fecerit.
Nos philosophos platonicos appella
tos a Platone doctor uocabulo deriva
to: nullus qui hec uel tenuiter audiuit
ignorat. De hoc igitur Platone que ne
cessaria huic questioni existimo breuiter
attingam: prius illos commemorans:
qui eum in eodem genere litterarū t̄pre
precesserunt.

*De duorum philosophoꝝ generib⁹:
.i. italico 7 ionico eorūq̄ auctorib⁹:
Cap. 2.*

Quam enim actinet ad litteras
græcas: que lingua inter ceteras
gētū clarior habet: duo philosophoꝝ
genera traduntur. unum italicū ex ea
parte italie que quōdāz magna grecia
nūcupata est: alter ū ionicū i eis terris
ubi 7 nunc grecia nūcupatur uel nomi
natur. Italicum genus auctoꝝ habuit
Pythagoram Samium: a quo etiam se
runt ipsoꝝ philosophie nomē exortūz.
Nam cum antea sapientes appellaret:
qui quodammodo laudabilis uite aliis
prestare uidebantur: iste interrogatus
quid profiteretur: philosophum se esse
respondit: idest studiosum uel amatōē
sapientie. quoniam sapientem profiteri
arrogantissimū uidebatur. Ionici uero
generis princeps fuit Thales ad Mileiū
unus illoꝝ septem qui appellati sunt
sapientes. Sed illi sex uite genere disti
guebantur quibusdam preceptis ad
bene uiuendū accommodatis: iste autē
Thales ut successores etiā propagaret:
rerum naturam scrutatus suasq̄ dispu
tationes litteris mandans eminuī: ma
ximeq̄ admirabilis extitit q̄ astrologie
. b. 3.

numeris comprehensis defectus solis et lune etiā predicere potuit. Quā tamen putauit reze esse principiū: et hinc omnia elementa mūdi ipsumque mundū et que in eo gignūtur existere. Nihil autē huic operi quod mundo cōsiderato tā mirabile aspiciunt ex diuina mente p̄posuit. Huic successit Anaximāder ei⁹ auditor mutauitque de reze natura opinionem. Non. n. ex una re sicut Thales ex humore: sed ex suis p̄p̄iis p̄cipiis quasque res nasci putauit. Que rerū principia singulaz esse credidit infinita: et innumrabiles mundos gignere et quecunq; in eis oriunt: eosque mundos mo dissolui: modo itez gigni existimauit: quanta q; etate sua manere potnerit: nec ipse aliqd diuine menti in his reze operib; tribuens. Iste Anaximenem discipulū et successorem reliquit: q; omnes rerum causas infinito aere dedit: nec deos negauit aut tacuit. non tamen ab ipsis aerem factum: sed ipsos ex aere ortos credidit. Anaxagoras uero ei⁹ auditor hazz reze omniū quas uidem⁹ effectore diuinū aiūm sensit: et dixit ex infinita materia q; cōstaret dissimilibus iter se particulis reze oīū genera p̄ modulis et speciebus p̄p̄iis singula fieri: sed aio faciēte diuino. Diogenes quoque Anaximenis alter auditor aereze q; deze dixit reze esse materiam: de qua omnia fierent: sed eum esse cōpotem diuine rationis: sine qua nihil ex eo fieri posset. Anaxagore successit auditor ei⁹ arche/laus: etiā ipse de particulis inter se dissimilibus quibus singula queque fierent: ita omnia constare putauit: ut inesse ēt mentem diceret: que corpora dissimilia idest illas particulas diūgendo et dissipādo ageret omnia. Socrates hui⁹ discipulus fuisse perhibetur magister Platonis: p̄pter quem breuiter cuncta ista recolui.

De socratica disciplina. Cap. 3.

Socrates ergo primus uniuersaz philosophiā ad corrigendos cōponēdosque mores inflexisse memorat: cū ante illū omēs magis phisicis idest naturalibus rebus perscrutādis operā maximā impenderint. Non mihi autē uidetur posse ad liquidū colligi utruz Socrates ut hoc faceret tedio reze ob/ scuraz et incertaz ad aliqd approbatū et certum reperiendū animū intendit: quod esset beate uite necessariū p̄pter quam unam omnium philosophorum inuigilasse ac laborasse uidet industria. An uero sicut de illo qdā beniuolenti⁹ suspicantur: nolebat imundos terrenis cupiditatibus aīos se extendere in diuina conari: quando qdem ab eis causas reze uidebat inquiri: quas primas atque summas non nisi in unius ueri ac summi dei uoluntate esse credebatur. Unde non eas putabat nisi mundata mente posse comprehendendi: et ideo purgande bonis moribus uite censebat instandum: ut de p̄mentibus libidinibus exhonezatis animus naturali uigore in eterna se attolleret: naturāque icorpozei et incōmutabilis luminis ubi cause oīū factaz naturarū stabiliter uiuunt: intelligēte puritate conspiceret. Constat eū tamen imperitoz stultitiā scire se aliqd opinantium: etiā in ipsis moralibus q̄stionibus quo totū animū intendisse uidebatur: uel confessa ignorantia sua uel dissimulata sciētia: lepore mirabili dissuadendi et acutissima urbanitate agitasse atque uersasse. Unde et cōcitatis inimicis calūniosa criminatōne damnatus: morte mulctatus est. Sed eū postea illa ipsa que publice damnauerat atheniensis ciuitas publice luxit: in duos accusatores eius usque adeo populi indignatione cōuersa: ut unus eoz oppressus in multitudine iteriret: exilio at uolūtario atque perpetuo penā similem alter eundem deret. Tā preclara igitur uite morisq; fama Socrates reliquit plurimos sue

philosophie sectatores: quoz certatim
studium fuit in questionum moralium
disceptatōe uersari: ubi agitur de sumo
bono quo fieri homo beatus pōt. Quod
in Socratis disputationibus dū omnia
mouet: assertit: destruit. quoniam nō eui-
denter apparuit: quod cuique placuit
inde sumpserunt: et ubi cuique uisus est
constituerunt finem boni. Finis aut boni
appellat quo qsqz cū peruenit beatus
est. Sic aut diuersas inter se socratici dō
isto fine sententias habuerūt: ut quod
uix credibile est un⁹ magistri potuisse
facere sectatores: quidā summū bonū
esse dicerent uoluptate: sicut Aristipp⁹.
quidā uirtutem sicut Antisthenes. Sic
alii atque alii aliud atqz aliud opinati
sunt: quos cōmemorare longum est.

*De precipuo inter discipulos Socra-
tis Platone: q omnez philosophiā tri-
plici partitione distinxit. Cap. 4.*

Ed inter discipulos Socratis nō
quidēz immerito excellentissima
gloria claruit: q omnino ceteros obscu-
raret Plato. Qui cuz esset atheniensis
honesto apud suos loco nat⁹: et ingenio
mirabili longe suos cōdiscipulos ante-
iret: parum tamen putans perficiendē
philosophie sufficere se ipsum: ac socra-
ticā disciplinam: qz longe lateqz potuit
peregrinatus ē quaquaueris eū alicui⁹
nobilitate scientie percipiendē fama ra-
piebat. Itaqz et in egypto uidicit qcuqz
illic magna habebantur atqz docebat:
et inde in eas Italic partes ueniens ubi
pythagoreoz fama celebrabatur: qd
italice philosophie tūc florebat: auditis
eminētiōribus in ea doctōibus facilli-
me comprehendit. Et quia magistrus
Socratem singulariter diligebat: eum
loquentēz fere in omnibus sermonib⁹
suis faciens: etiā illa que nē ab aliis
uidicerat. nē ipse quāta potuerat itelli-
gētia uiderat: cū illi⁹ lepōz et moralib⁹

disputationibus temperauit. Itaque cū
studium sapientie in actiōe et cōtemplatōe
uersetur: un⁹ una pars ei⁹ actiua: altera
cōtemplatiua dici pōt. quaz actiua ad
agendā uitā idest ad mores istituēdos
pertinet: cōtemplatiua aut ad cōspiciēdas
nature causas et sincerissimā ueritatez.
Socrates i actiua excellisse memorat:
pythagoras uero magis cōtemplatiue
qbus potuit intelligentie uiribus insti-
tisse. Proinde Plato utruqz iungēdo
philosophiam perfecisse laudat. Quā
in tres partes distribuit. unā moralem
que maxime in actione uersatur. alterā
naturalem que cōtemplationi deputata
est. tertiāz rationalez: qua uerū ueter/
minatur a falso. Que licet utriqz idest
actioni et cōtemplationi sit necessaria:
maxime tamen cōtemplatio p̄spectionē
sibi uendicat ueritatis. Ideo hec triper-
titio non est contraria illi distinctiōi:
qua intelligitur omne studiū sapientie
in actione et cōtemplatione cōsistere.
Quid autem in his uel de his singulis
partibus Plato senserit: idest ubi finez
omnium actionum: ubi causas omnium
naturaz: ubi lumen omnium rationū
ē cognouerit uel crediderit: disserēdo
explicare et longum esse arbitror: et te/
mere esse affirmandum non arbitror.
Cum enim magistri sui Socratis quē
facit in suis uoluminibus disputantēz:
notissimum mozem dissimulāde scientie
uel opinionis sue seruare affectat. qd et
illi ipse mos placuit: factū est ut et ipi⁹
Platonis de reb⁹ magnis sententie nō
facile p̄spici possint. Ex his tū q apud
eum leguntur: siue que dixit: siue q ab
aliis dicta esse narrauit: atqz cōscripsit:
que sibi placita uiderentur qdaz me/
morari et huic operi iseri oportet a no-
bis uel ubi suffragatur religioni nre:
quam fides nostra suscipit ac defendit:
uel ubi ei uidetur esse cōtrarius: quāru
ad istā de uno deo et pluribus pertinet
questionem: quem propter uitam que
. b. 4.

post mortem futura est ueraciter beatā: colendū esse catholice religionis asserit disciplina. Fortassis enim q̄ Platonem ceteris philosophis gētiū lōge recteq̄ prelaturū: acutius atq̄ ueracius intellexisse atq̄ secuti esse fama celebriore laudantur: aliquid tale de deo sentiunt: ut in illo inueniatur et causa subsistēdi: et ratio itelligēdi: et ordo uiuēdi. Quorū trium unum ad naturalez: alterum ad rationalem: tertium ad moralez partē intelligitur pertinere. Si enim homo ita creatus est: ut per id quod in eo precellit attingat ad illud quod cūcta p̄cellit: idest unus uerum optimum deum: sine quo nulla natura subsistit: nulla doctrina instruit: nullus usus expedit: ipse q̄ratur ubi nobis om̄ia sūt secura: ipse cernatur ubi nobis certa sunt oīa: ipse diligatur ubi nobis recta sūt oīa.

¶ Quid de theologia cū platonis potissimū disceptandum sit: quorū opinioni omnium philosophorū postponenda sint dogmata. Cap. 5.

Ergo Plato dei hui⁹ imitatorē: cognitorē: amatorē dixit esse sapientē: cuius participatōe sit beat⁹: quid opus est discutere ceteros: quorū nulli nobis q̄ iste propius accesserūt. Cedat igitur eis nō solū theologia illa fabulosa deorū criminibus oblectans animos impiorū: nec soluz etiā illa ciuilis ubi impuri demōes terrestrib⁹ gaudiis deditos poplōs deorū nomine seducētes: humanos errores tanquā suos diuinos honores habere noluerūt: ubi ad spectandos suorum criminum ludos cultores suos tanq̄ sue uanitatē administratores habuerūt. ubi per eos ad suū cultum studiis imundissimis alios excitantes: et sibi delectabiliores ludos de ip̄is spectatoribus exhibētes. Ubi siqua uelut honesta geruntur in tēplis iuncta sibi theatrorū obscenitate

turpantur. et quęcūq̄ turpia gerūtur in theatris: comparata sibi tēplorū feditate laudantur. Et ea que Varro ex his sacris quasi ad celum et terram rerūq̄ mortaliū semina et actus interpretatus est: quia nec ipsa illis ritibus significantur que ipse insinuare conat⁹: et ideo ueritas conantem nō sequitur. Et si ipsa essēt: tamen anime rationali ea que infra illā nature ordine cōstituta sunt: pro deo suo colenda nō essent: nec sibi debuit preferre tanq̄ deos: eas res quibus ipsam pretulit uerus deus: et ea que Numa Popilius reuera ad sacra eiusmodi pertinentia secum sepeliendo curauit abscondi: et aratro eruta senatus iussit incendi. In eo genere sunt etiam illa ut aliquid de Numa mitius suspicemur: que Alexander macedo scribit ad matrē: sibi a magno antistite sacrorū egyptiorū quodā leone patefacta: ubi nō Picus et Faunus: et Eneas et Romulus: nē etiā Hercules et Esculapi⁹: et Liber Semela natus: et Tyndaride fratres: et siquos alios ex mortaliū p̄diis habent: s; ip̄i etiā maiores gentiū dii: quos Cicero in tuscanis tacitis nominibus uidetur attingere. Jupiter: Juno: Saturnus: Vulcanus: Vesta: et alii plurimi: quos Varro conatur ad mundi partes sine elementa trāsferre: homines fuisse p̄duntur. Timens. n. et ille quasi reuelata mysteria petēs admonet Alexandrū: ut cū ea m̄i scripta insinuauerit: flāmis inbeat cōcremari. Non solū ergo ista que due theologie cōtinent fabulosa scilicet et ciuilis: platonis philosophis cedant q̄ uerū deū et reorū auctores: et ueritatis illustratorē et beatitudinis largitorē esse dixerūt: sed alii quoq̄ philosophi q̄ corporalia nature p̄cipia corpori deditis mētib⁹ opinati sunt: cedant his tantis et tanti dei cognitoribus ueris: ut Abales in hūmore: Anaximenes in aere: stoici in igne: Epicurus in athomis: hoc ē minutissis

LIBER. VIII.

corporealis que nec diuidi nec sentiri queunt. Et quicumque alii quorū enu-merationi immorari nō est necesse siue simplicia siue iuncta corpora: siue uita carētia siue uiuentia: sed tamen corpora causarū principiumq; reze esse dixerūt. Nam quidam eorū a rebus non uiuis res uiuas fieri posse crediderunt sicut epicurei. Quidā uero a uiuente quedā uiuentia: quedam non uiuentia: sed tñ a corpore corporea. Nam stoici ignez idest corpus unū ex quattuor elemētis quibus uisibilis mundus hic constat: et uiuentem et sapientez et ipsius mundi fabricatorem: atque omnium que sunt in eo: eumq; omnino ignem esse deum putauerunt. Hi et ceteri similes eorum id solaz cogitare potuerunt: quod cum eis corda eorū obstricta carnis sensib⁹ fabulata sunt. In se quippe habebant quod non uidebant: et apud se imagi- nabantur quod foris uiderant etiā qñ nō uidebāt: sed tantūmodo cogitabāt. Hoc aut in conspectu talis cogitandis iam non est corpus sed similitudo cor- poris. illud autem unde uidetur in aīo hec similitudo corporis nec corpus est nec similitudo corporis. et uide uidetur atque utrum pulchra an deformis sit uideatur: profecto est meli⁹ q̃ ipsa que iudicatur. Nec mens hominis et ipsa rationalis anime natura est: q̃ utique corpus non est: si iam illa corporis si- militudo cum in animo cogitatis aspi- citur atque iudicatur nec ipsa corpus est. Non est ergo nec terra: nec aqua: nec aer: nec ignis: quibus quattuor cor- poribus que dicūtur quattuor elemēta mundum corporeū uidemus esse com- pactum. Porro si noster animus corp⁹ non est: quomodo deus creator animi corpus est? Cedāt ergo et isti ut dictū ē platonici: cedant et illi quos quidem puduit dicere deum corpus esse: uerūm eiusdem nature cuius ille est animos nostros esse putauerunt. Ita non eos

moit tanta mutabilitas anime: quam dei nature tribuere nefas est. Sz dicūt corpore mutatur anime natura. Nam per se ipsaz incōmutabilis est. Poterāt isti dicere corpore aliquo uulneratur: nā per se ipsam inuulnerabilis est: prius qđ mutari nō potest: nulla re pōt. Ac per hoc qđ corpore mutari pōt: aliq re pōt. et ideo incommutabile recte dici non potest.

De platonico sensu in ea parte phi- losophie que physica noīatur. Cap. 6.

Uiderit ergo isti philosophi quos ceteris nō īmerito fama atq; gl'a prelatos uidemus: nullum corpus esse deum: et ideo cuncta corpora transcen- derunt querentes deū. Uiderunt qđ mutabile est non esse summum deum: et ideo omnem animam mutabilemque omnes spiritus transcenderunt queren- tes summum deum. Deinde uiderunt omnem speciem in re quacunque muta- bili: que est qđ illud ē: quoquomō- et qualiscunq; natura est: non esse posse nisi ab illo qui uere est: qui et incōmu- tabiliter ē. Ac per hoc siue uniuersi mū- di corpus: figuras: qualitates: ordina- tumq; motum: et elementa disposita a celo usque ad terram: et quecunq; cor- pora in eis sunt: siue omnem uitam: uel que nutrit et continet qualis est in ar- boribus: uel q̃ et hec habet et sentit q̃lis est in pecoribus: uel que et hec habet et intelligit qualis est in hominibus: uel que nutritorio subsidio non indiget: sed tantum continet: sentit: et intelligit qualis est i angelis: nisi ab illo esse nō posse qui simpliciter est: quia nō aliud illi ē esse aliud uiuere: quasi possit esse non uiuens: nec aliud illi est uiuere: ali- ud intelligere: quasi possit uiuere non intelligēs. nec aliud illi est intelligere: aliud beatū esse: quasi possit intelligere et non beatus esse. Sed quod est illi ui- uere: itelligere: beatū esse: hoc ē illi ēē.

LIBER. VIII.

Propter hanc incommutabilitatem et simplicitatem intellexit eam et omnia ista fecisse: et ipsum a nullo fieri potuisse. Considerauerunt enim quicquid est vel corpus esse vel uitam: meliusque aliquid uitam esse quam corpus: specieque corporis esse sensibilem intelligibilemque uitam. Proinde intelligibilem specie sensibili pretulerunt. Sensibilia dicimus que in su tactuque corporis sentiri queunt: intelligibilia que intellectu mentis intelligi possunt. Nulla est enim pulchritudo corporalis: siue in statu corporis sicut est figura: siue in motu sicut est cantilena: de qua non animus iudicat. quod profecto non posset: nisi melior in illo esset hec species sine timore molis: sine strepitu uocis: sine spacio uel loci uel temporis. Sed ibi quoque nisi mutabilis esset: non alius alio melius quam specie sensibili indicaret. melius ingemiosior quam tardior: melius peritior quam imperitior: melius exercitior quam minus exercitatus. Et idem ipse unus cum proficit: melius utique postea quam prius. Quod autem recipit maius et minus: sine dubitatione mutabile est. Unde ingeniosi et docti et in his exercitati homines facile collegerunt non esse in eis rebus primam speciem: ubi mutabilitas esse conuincitur. Cum igitur in eorum conspectu et corpus et animus magis minusque speciosa essent: et si omni specie carere possent omnino nulla essent: uiderunt esse aliquid ubi prima esset incommutabilis species: et ideo nec comparabilis. atque ibi esse rerum principium rectissime crediderunt. quod factum non esset: et ex quo facta cuncta essent. Ita quod notum est dei ipse manifestauit eis: cum ab eis inuisibilia eius per ea que facta sunt intellecta spectata sunt: sempiterna quoque uirtus eius et diuinitas: a quo etiam inuisibilia et temporalia cuncta creata sunt. Hec de illa parte quam physica idest naturalia nuncupant dicta sunt.

Quanto excellentiores ceteris in logica

idest rationali philosophia platonici
sint habendi. Cap. 7.

Quod autem attinet ad doctrinam ubi altera pars uersat quam ab eis logica idest rationalis uocat: absit ut his comparandi uideantur qui posuerunt iudicium ueritatis in sensibus corporis: eorumque infidis et fallacibus regulis omnia que discuntur metienda esse censuerunt: ut epicurei et quicumque alii tales: ut et ipsi stoici. Qui cum uehementer amauerit solertia disputandi quam dialecticam noiant: a corporis sensibus eam ducendam putarunt. Hinc asseuerantes animum concipere notiones quas appellat ennoyas: eorum rex scilicet quas diffiniendo explicant: hinc propagari atque conecti totam discendi docendique rationem. Ubi ergo multum mirari soleo: cum pulchros dicant non esse nisi sapientes quibus sensibus corporis istam pulchritudinem uiderint: qualibus oculis carnis formam sapientie decusque conspexerint. Hi uero quos merito ceteris anteponimus: uiscreuerunt ea que mente aspiciuntur ab his que sensibus attinguntur: nec sensibus adimentes quod possunt: nec eis oates ultra quam possunt. lumen autem mentium esse dixerunt ad discenda omnia: eundemque ipsum deum a quo facta sunt omnia.

Quod etiam in morali philosophia
Platonici optineant principatum.
Capitulum. 8.

Reliqua est pars moralis quam greco uocabulo dicunt ethicam. ubi queritur de summo bono: quo referentes omnia que agimus: et quod non propter aliud sed propter se ipsum appetentes: idque adipiscentes nihil quo beati sumus ulterius requiramus: ideo quippe et finis est dictus: quia propter hunc cetera uolumus: ipsum autem non nisi propter ipsum. Hoc ergo beatificum bonum

LIBER. VIII.

alij a corpore: alij ab aīo: alij ab utroq; in homine esse dixerūt. **U**iderunt q̄ppe ipsum hominem constare ex animo et corpore. 7 ideo ab alterutro istoz duo ruz: aut ab utroque bene sibi posse esse credebāt: finali quodā bono quo beati essent: quo cuncta q̄ agebant referrent: atq; id cum forent adepti quo referendū esset non ultra quererent. **U**nde illi qui dicuntur addidisse tertium genus bonoz: quod appellatur extrinsecus: sicuti est honor: gloria: pecunia: 7 sigd huiusmodi: non sic addiderūt ut finale esset: idest propter se ipsum appetendū: sed propter aliud bonum quo esset hoc gen² bonuz bonis: malum aut malis. Ita bonum hominis qui uel ab animo uel a corpore: uel ab utroq; expetitur: nihil aliud q̄ ab homine expetendum esse putauerunt. **S**ed qui id appetitur a corpore: a parte hominis deteriore: qui uero ab animo a parte melior: qui autem ab utroque a toto homine. **S**ine ergo a parte qualibet: siue a toto hoīe: nō nisi ab homine. **N**ec iste differētie quonā tres sunt: ideo tres sed multas dissensiones philosophorum sectasque fecerunt. quia 7 de bono corporis et de bono animi: 7 d' bono utriusq; diuersi diuersa opinati sunt. **C**edant igitur hi omnes illis philosophis qui nō dixerūt beatum esse hominem fruētem corpore uel fruētem animo: sed fruētem deo. nō sicut corpore uel se ipso animus: aut sicut amico amicus: s; sicut luce ocul². **S**i aliqd ab his ad illas similitudines afferendū est quod nō quale sit: si deus ipse adiuerit alio loco quātū per nos fieri poterit apparebit.

De ea philosophia que ad ueritatem fidei xpiane p̄pinque accedit. Cap. 9.

Nunc satis sit cōmemorare Plato nē determinasse finē boni esse s; uirtutem uiuere: 7 ei soli euenire posse

qui notitiā dei habeat 7 imitationem: nec esse aliā ob causaz beatum. **I**deoq; nō dubitat hoc esse philosophari amare deuz: cui² natura sit incorporealis. **I**n utique colligitur: tūc forte beatum studiosum sapientie: id enim est philosophus cui² deo ceperit. **Q**uāuis. n. non cōtinuo beatus sit q̄ eo fruatur qd amat. multi. n. amando ea que amāda non sunt miseri sunt: 7 misericors cum fruuntur: nemo tamen beatus est: q̄ eo quod amat non fruatur. **N**am 7 ipsi q̄ res non amādas amant: non se beatos esse amādo putāt sed fruendo. **Q**uisq; ergo fruatur eo quod amat: uerumq; 7 summum bonum amat: quis eū beatū nisi miserimus negat. **I**psuz aut uerū ac summum bonum **P**lato dicit deum. unde uult esse philosophum amatorem dei. ut quonā philosophia ad beatam uitam tendit: fruens deo sit beatus qui deuz amauerit. **Q**uicunque igitur philosophi de deo summo 7 uero ista senserunt: q̄ 7 rez creaturarum sit affector: 7 lumen cognoscendaz: 7 bonuz agendarum: q̄ ab illo nobis principium sit nature: 7 ueritas doctrine: 7 felicitas uite: siue platonici accōmodati² nuncupentur: siue quodlibet aliud secte sue nomen imponant: siue tantummodo ionici generis qui in eis precipui fuerūt ista senserint: sicut idem **P**lato et qui eum bene intellexerunt: siue etiā italici propter **P**ythagoram 7 pythagoreos: 7 siqui forte alii eiusdez sententie in idēd fuerunt: siue aliarum quoq; gentium qui sapientes uel philosophi habitū sunt: atlantici: libyci: egyptii: indi: perse: chaldei: scite: galli: hispāi: aliq; reperiūtur: q̄ hoc uiderit ac docuerit: eos omnes ceteris antepōnimus: eosq; nobis propinquiores fatemur. **Q**uāuis enim homo christianus litteris tantuz ecclesiasticis eruditus: platoniorum forte nomen ignoret: nec utrum duo genera philosophorū extiterint in greca

LIBER. VIII.

lingua ionicorum et italicorum sciat: non tamen ita surdus est in rebus humanis ut nesciat philosophos uel studium sapientie: uel ipsam sapientiam profiteri. Cauet eos tamen qui secundum elementa huius mundi philosophantur: non enim deum a quo ipse factus est mundus. Admonetur enim precepto apostolico: fideliterque audit quod dictum est. Cauete ne quis uos decipiat per philosophias et inane seductiones secundum elementa mundi. Deinde ne omnes tales esse arbitretur: audit ab eodem apostolo dici de quibusdam: quia quod notum est dei manifestum est in illis. deus enim illis manifestauit. Inuisibilia. n. eius a constitutione mundi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur. sempiterna quoque uirtus eius et diuinitas. Et ubi atheniensibus loquens: cum rem magnam de deo dixisset: et que a paucis posset intelligi: quod in illo uiuimus et mouemur et sumus: adiecit et ait: sicut et uestri quidam dixerunt. Nouit sane etiam ipsos in quibus errant cauere. Ubi enim dictum est quod per ea que facta sunt deus illis manifestauit intellecta conspicienda inuisibilia sua: ibi etiam dictum est non illos ipsum deum recte coluisse: quia et aliis rebus quibus non oportebat diuinos honores illi uni tantum debitos detulerunt. quoniam cognoscentes deum non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationibus suis: et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se sapientes esse stulti facti sunt: et immutauerunt gloriam in corruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis et uolucrum et quadrupedum: et serpentium: ubi et romanos et grecos et egyptios: qui de sapientie nomine gloriati sunt fecit intelligi. Sed de hoc cum istis postmodum disputabimus. In quo autem nobis consentiunt de uno deo huius uniuersitatis auctore: qui non solum super omnia cor-

pora est incorporeus: neque etiam super omnes animas incorruptibilis: principium nostrum: lumen nostrum: bonum nostrum: in hoc eos et ceteris anteposimus.

Que sit inter philosophicas artes religiosi excellentia christiani. Cap. i o.

Nec si litteras eorum christianus ignorans: uerbis que non didicit in disputatione non utitur: ut uel naturale latine: uel physicam grece appellet eas partem in qua de ignis nature tractat: et rationale siue logicam in qua queritur quoniam modo ueritas percipi possit: et moralem uel ethicam in qua de moribus agit: bonorumque finibus appetendis: malorumque uitandis: ideo nescit ab uno uero deo atque optimo: et naturam nobis esse qua facti ad eius imagines sumus: et doctrinam qua eum nosque nouimus: et gratiam qua illi coherendo beati sumus. Nec itaque causa est cur istos ceteris preferamus: quia cum alii philosophi ingenia sua studiisque contriuerint in requirendis rerum causis: et quoniam esset modus discendi atque uiuendi: isti deo cognito reperiuerunt ubi essent et cause constitute uniuersitatis: et lux percipiende ueritatis: et fons bibende felicitatis. Siue ergo isti platonici: siue qui cunque alii quauilibet gentium philosophi de deo ista sentiunt nobiscum sentiunt. Sed ideo cum platonici magis placuit hanc causam agere: quia eorum sunt littere notiores. Nam et greci quorum lingua in gentibus preminet: eas magna predicatione celebrauit: et latini per motum earum uel excellentiam uel gloriam uel gratiam: ipsas libentius didicerunt: atque in nostrum eloquium transferendo nobiliores clarioresque fecerunt.

Unde Plato eam intelligentiam potuerit acquirere: qua christiane scientie propinquauit. Cap. i i.

Transunt autem quidam nobis in
Christi gratia sociati: cū audiūt
 uel legunt Platonē de deo ista sensisse:
 q̄ multū congruere ueritati nostre reli-
 gionis agnoscunt. Unde nonnulli pu-
 tauerunt eū quan- to perrexit in egyptū
 Hieremias audisse prophetā: uel scri-
 pturas ppheticas i eadē peregrinatōe
 legisse. quoz qdez opiniōem i qbusdā
 libris meis posui. Sed diligenter opu-
 tata tēpōz ratio que cronica historia
 continetur: Platonem indicat a tēpore
 quo pphetauit hieremias: centū ferme
 annos postea natū fuisse. Qui cū octo
 ginta et unum uixisset: ab anno mortis
 eius usque ad tempus quo Ptolemeus
 rex egypti scripturas ppheticas gentis
 hebreorum de iudea poposcit: et per se-
 ptuaginta uiros hebreos q etiaz grecā
 linguā nouerant interpretandas habē-
 dasqz curauit: anni ferme reperiuntur
 sexaginta. Quia ppter i illa peregrina-
 tione sua Plato nec Hieremias uidere
 potuit tanto ante defunctum: nec easdē
 scripturas legere que nondū fuerant i
 grecam linguam translate qua ille pol-
 lebat: nisi forte q̄a fuit acerrimi studi-
 j: sicut egyptias ita et istas per interpretē
 didicit. non ut scribendo transferret:
 quod Ptolemeus pro ingenti beneficio
 qui regia potestate etiā timeri poterat
 meruisse perhibetur. sed ut colloquēdo
 qd continerent quantū capere potuisset
 addisceret. Hoc ut existimetur illa sua-
 dere uidetur indicia: q̄ liber geneleos
 sic incipit. In principio fecit deus celū
 et terram: terra autē erat inuisibilis et
 incōposita: et tenebre erāt super abyssū:
 et spirit⁹ dei ferebatur super aquas. In
 thimeo autē Plato quez libū d mūdi
 constitutione conscripsit. deum dicit in
 illo opere terraz primo ignēqz iūxisse.
 Manifestum est autē q̄ igni tribuit celi
 locū. Habet ergo hec sententia quādā
 illius similitudinē qua dictus est: In
 principio fecit de⁹ celū et terrā. Deinde

illa duo media quibus iterpositis sibi
 met hec extrema copularentur: aquam
 dicit et aerem: uide putatur sic intellexisse
 qd scriptū est: spūs dei ferebat sup aq̄s
 Parum quippe attendens quo more so-
 leat illa scriptura appellare spiritum
 dei: quoniam et aer spiritus dicitur:
 quattuor opinatus elementa loco illo
 commemorata uideri potest. Deinde
 q̄ plato dicit amatorem dei esse philo-
 sophum: nihil sic in illis litteris sacris
 flagrat: et maxime illud quod et me plu-
 rimum adducit: ut pene assentiar Pla-
 tonem illorum libroz expertū fuisse:
 quod cum ad sanctam Moysen ita uer-
 ba dei per angelū perferantur: ut que-
 rēti quod sit nomen eius qui eū pgere
 pcepibat ad populum Hebreum ex
 egypto liberandum respōdeatur. Ego
 sum qui sum. et dices filiis Israhel: qui
 est misit me ad uos: tanq̄ in eius cōpa-
 ratioe qui uere est quia incōmutabilis
 est: ea que mutabilia facta sūt nō sint.
 Vehementer hoc Plato tenuit: et dili-
 gentissime cōmendauit. Et nescio utrū
 hoc uspiam reperiatur in libris eorum
 qui ante Platonem fuerant: nisi ubi di-
 ctum est: Ego suz qui sum: et dices eis
 qui est misit me ad uos. Sed unde
 cūque ille ista didicerit: sine pcedētiū
 eum ueteruz libris: sine potius quomō
 dicit apostolus: quia quod notum est
 dei manifestum est in illis: deus enim
 illis manifestauit. inuisibilia eniz eius
 a constitutione mundi: per ea que facta
 sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna
 quoque eius uirtus et diuinitas non i-
 merito me platonicos philosophos ele-
 gisse: cum quibus agam quod in ista
 questione quam modo suscepimus agi-
 tur de naturali theologia: utrū ppter
 felicitatem que post mortē futura est:
 uni deo an pluribus sacra facere opor-
 teat. Nam utrūqz unus deus an plures
 propter huius uite sint bona colendi sa-
 tis ut existimo exposui.

Quod et platonici licet de uno uero deo bene senserint: multis tamen diis sacra facienda censuerunt. Cap. 12.

I Deo quippe hos potissimum elegi: quoniam de uno deo qui fecit celum et terras quanto melius senserunt: tanto ceteris gloriores illustrioresque habentur: in tantum aliis prelati iudicio posterorum: ut cum Aristoteles Platonis discipulus uir excellentis ingenii: et eloquio Platoni quidem impar: sed multos facile superans: cum sectam peripateticam condidisset: qui deambulans disputare consueuerat: plurimosque discipulos preclara fama excellens: uiuo adhuc prepotere in suam heresim aggregasset. Post mortem uero Platonis Eufippus fororis eius filius. et Xenocrates dilectus eius discipulus in scholam eius quam academiā uocabatur eidem successisset: atque ob hoc et ipsi et eorum successores academici appellarentur: recentiores tamen philosophi nobilissimum quibus Plato sectandus placuit noluerunt se dici peripateticos aut academicos: sed platonicos. Ex quibus sunt ualde nobilitati greci: Plotinus: Iamblicus: Porphyrius. In utraque autem lingua id est et greca et latina: Apuleius. Afer extitit platonicus nobilis. Sed hi omnes et ceteri eiusmodi et ipse Plato: diis plurimis esse sacra facienda putauerunt.

De sententia Platonis: qua diffiniuit deos non esse nisi bonos atque ututū: Cap. 13.

Quanquam ergo a nobis et in aliis multis rebus magnisque differant: in hoc tamen quod modo posui: quia neque parua res est: et inde nunc questio est: primum ab eis quorum quibus diis istum cultum exhibendum arbitrentur utrumque bonis et malis: an et bonis et malis. Sed de hoc huiusmodi sententia Platonis dicentis: omnes deos bonos esse: nec esse omnino ullum deorum malum.

Consequens est igitur: ut bonis hec exhibenda intelligatur. Cum enim diis exhibetur: quoniam nec dii essent si boni non essent. Hoc si ita est: nam de diis quod aliud decet credere: illa profecto uacuatur opinio: quia nonnulli putant deos malos sacris placandos esse ne ledant: bonos autem ut adiungant inuocandos. Quod si n. nulli sunt dii: bonis porro debitis ut dicunt honoris sacrorum est deferendus. Qui sunt ergo illi qui ludos scenicos amant: eosque diuinis rebus adiungi et suis honoribus flagitant exhiberi: quorum uis non eos indicat nullos: sed iste affectus nimirum indicat malos. Quid enim de ludis scenicis Plato senserit notum est: cum poetas ipsos qui tam indigna deorum maiestate atque bonitate carmina proposuerant: censet ciuitate pellendos. Qui sunt igitur isti dii qui de scenicis ludis cum ipso Platone contendunt. Ille quippe non patitur deos falsis criminibus infamari: isti eisdem criminibus suos honores celebrari iubent. Denique isti cum eosdem ludos instaurari precipierent: poscentes turpia maligna gesserunt: Tito latino auferentes filium: et immitentes morbum qui eorum abnuisset imperium: eumque morbo retrahentes cum iussa compleret. Ille autem illos nec tam malos timendo putat: sed sue sententie robur constantissime retinens: omnes poetarum sacrilegas nugas quibus illi per immunditie societatem oblectantur: a populo bene instituto remouere non dubitat. Hunc autem Platonem quem iam in secundo libro commemorauimus: inter semideos Labeo ponit. Qui Labeo numina mala uictimis cruentis atque huiusmodi supplicationibus placari existimat: bona uero ludis et talibus quasi ad letitiam pertinentibus rebus. Quid est ergo quod semideos Plato: non semideis sed deis et hoc bonis illa oblectamenta quia iudicat turpia tam constanter auferre: qui sane dii refellunt sententiam Labeonis. nam se in Latino non lasciuos tantum atque ludibundos: sed etiam seuos

terribilesq; monstrant. Exponat ergo nobis ista platonici qui omnes deos secundum auctoris sui sententias bonos et honestos et uirtutibus sapientum esse socios arbitrant. aliterq; v. nullo deorum sentiri nefas habent.

De opinione eorum quod rationales animas trium generum esse dixerunt. i. in diis celestibus: in demonibus aereis: et in hominibus terrenis
Cap. i 4.

Exponimus inquit. Attente igitur audiamus. Omnium inquit animarum in quibus est anima rationalis tripartita diuisio est. in deos: homines: demones. **D**ij excelsissimum locum tenent: homines infimum: demones medium. Nam deorum sedes in celo est: hominum in terra: in aere demonum. Sicut eis diuersa dignitas est locorum: ita etiam naturarum. Proinde dii sunt hominibus demonibusque potiores: homines uero infra deos et demones constituti sunt: ut elementorum ordine sit differentia meritoque. Demones igitur medij: quemadmodum diis quibus inferi habitant postponendi: ita hominibus quibus superi preferendi sunt. Habent enim cum diis communem immortalitatem corporum: animorum autem cum hominibus passiones. Quia propter non est mirum inquit: si etiam ludorum obscenitatibus et poetarum figmentis delectantur: quando quidem et humanis capiuntur affectibus. a quibus dii longe absunt et modis omnibus alieni sunt. Ex quo colligit Platonem poetica detestando et prohibendo figmenta: non deos qui omnes boni et excelsi sunt priuasse ludorum scenicoque uoluptate: sed demones. Nec si ita sunt: que licet apud alios quoque reperiantur: Apuleius tamen platonice maudarensis de hac re solum unum scripsit librum: cuius titulum esse uoluit de deo Socratis: ubi disserit et exponit ex quo genere numinum numen sibi socrates habebat adiunctum: et amicitia quadam conciliatum: a quo perhibetur

solitus admoneri: ut desisteret ab agendo: quando id quod agere uolebat prospere fuerat euenturum. Dicit. n. aperitissime: et copiosissime asserit: non illum deum fuisse sed demonem: diligenti disputatione pertractans istam Platonis de deorum sublimitate: et hominum humilitate: et demonum medietate sententiam. Nec ergo si ita sunt: quoniam modo ausus est Plato etiam si non diis: quos ab omni humana cogitatione semouit: certe ipsis demonibus poetas urbe pellendo auferre theatricas uoluptates: nisi quia hoc pacto admonuit animum humanum: qui adhuc in his moribundis membris positum pro splendore honestatis impura insula demonum contemnere: eorumque immunditiam detestari. Nam si Plato hec honestissime arguit et prohibuit: profecto demones turpissime poposcerunt atque iusserunt. Aut ergo fallitur Apuleius: et non ex isto genere numinum habuit amicum Socrates: aut contra se sentit Plato: modo demones honorando: modo eorum delitias a ciuitate bene morata remouendo: aut non est Socrati amicitia demonis gratulanda: de qua usque adeo et ipse Apuleius erubuit: ut de deo Socratis prenotaret librum: quem secundum suam disputationem qua deos a demonibus ita diligenter copioseque discernit: non appellare de deo: sed de demone Socratis debuit. Maluit autem hoc in ipsa disputatione quam in titulo libri ponere. Ita enim per sanam doctrinam quam humanis rebus illuxit omnes uel pene omnes demonum nomen exhorrent: ut quisque ante disputationem Apulei qua demonum dignitas commendatur: titulum libri de demone Socratis legerit: nequaquam illum hominem sanum fuisse sentiret. Quid autem etiam ipse Apuleius quod in demonibus laudaret inuenit: preter subtilitatem et firmitatem corporum: et habitationis altiorum locum. Nam de moribus eorum cum de demonibus

generaliter loqueretur: non solū nihil boni dixi: sed et plurimū mali. Deniq; lecto illo libro: p̄sus nemo mirat̄ eos et scenicā turpitudinē in rebus diuinis h̄re uoluisse: et cū deos se putari uelint deoz criminib; oblectari potuisse: et q̄qd in eoz sacris obscena solennitate seu turpi crudelitate uel ridet̄ uel horret̄ eoz affectibus conuenire.

¶ Quid neq; ppter aerea corpora neque ppter sup̄iora habitacula: demones hoibus antecellunt. Cap. i 5.

Quāobrem absit ut ista considerās aiūs ueraciter religiosus et uero nō subdius: ideo arbitretur demones se ipso esse meliores: q; habzant corpora meliora. Alioqn multas sibi et bestias platur² est: q̄ nos et acrimonia sensuū et motu facillimo atq; celerrimo: et ualentia uiriū: et ānosissima firmitate corporoz uiuūt. Quis hoīum uidēdo eq̄bit̄ aquilis et uulturibus: Quis odorādo canibus: Quis uelocitate leporibus: ceruis: oibus anibus: Quis multū ualendo leonib; et elephātib;: Quis diu uiuendo serpentibus: q; etiā deposita tunica senectutē deponere: atq; iuuentutē redire phibentur. Sed sicut his oibus ratiocinādo et itelligendo meliores sumus: ita etiā demonibus bene et hōeste uiuēdo meliores esse debem². Ob hoc .n. et prouidentia diuina eis qbus nos constat esse potiores data sūt qdā potiora corpora munera: ut illud quo eis p̄minem²: etiā isto mō nobis emendaretur multo maiore cura excolendum esse q̄ corpus: ipamq; excellentiā corporalem quā demones habere noscimus p̄ bonitate uite qua illis antepōnimur continere uiscerem² habituri et nos immortalitatem corporoz: non quā supplicioz eternitas torqueat: sed quā puritas p̄cedat aīoz. Jam uero de loci altitudine: q; demones in aere: nos aut̄ habitam²

in terra: ita p̄moneri ut hīc eos nobis esse p̄ponendos existimemus: omnium ridiculū est. Hoc .n. pacto nobis et oīa uolatilia p̄ponimus. At .n. uolatilia cū uolando fatigantur: uel reficiendo alimentis corpus habent: terrā repetunt: uel ad regem uel ad pastū qd demōes inquirunt non faciunt. Nunquid ergo placet eis ut uolatilia nobis: demones aut̄ etiam uolatilibus antecellant. Quid si dementissimū est opinari: nihil ē qd d̄ habitacōe sup̄ioris elemēti dignos esse demones existimemus: quib; nos religionis affectu subdere debeamus. Sicut .n. fieri potuit: ut aere uolucres terrestrib; nobis nō solū nō p̄ferat̄: neq; etiā subiciantur propter rōnalis anime que in nobis est dignitatem: ita fieri potuit: ut demones q̄uis magis aerei sint terrestribus nobis: non ideo meliores sint quia est aer q̄ terra sup̄ior: sed ideo eis hoies preferendi sūt: quoniā spei pioz hoīuz nequaq; illoz desperatio comparanda est. Nā et illa ratio Platonis qua elementa quattuor proportionē contextit atq; ordinat: ita duobus extremis: igni mobilissimo et terre immobili media duo aērem et aquā interserens: ut quanto aer est aquis et aque ignis: tāto et aque superiores sint terris: satis nos admonet animalium merita non pro elementorū gradibus estimare. Et ipse quippe Apuleius cū ceteris terrestre animal hominē dicit. qui tamen longe p̄ponitur animalibus aquatilibus: cum ipsas aquas terris preponat Plato. ut intelligamus non eūdem ordinem tenendum cum agitur de meritis animarū: qui uidetur ordo esse in gradibus corporoz: sed fieri posse ut inferi² corpus aīa melior inhabitet: deteriorq; superius.

¶ Quid de moribus demonū Apuleius platonius senserit. Cap. i 6.

De moribus ergo demonū cū idē
 platonius loqueretur dixit eos
 eisde qbus hoies animi perturbatōib⁹
 agitari: irritari iniuriis: obsequiis do
 nūq placari: gauderi honorib⁹: diūsis
 sacroz ritibus oblectari: 7 in eis si qd
 neglectum fuerit omoueri. Inter cetera
 etiā dicit ad eos ptinere diuinatōes au
 gurū: auspicū: uatū: atq somnior. ab
 his quoq esse miracula magoz. Breui
 ter aut eos diffiniēs ait. Demones esse
 gñre aialia: aio passiuā: mēte rōnalia:
 corpore aerea: ipse eterna. Morū uere
 qnque tria priora illis esse que nobis:
 quartū ppriū: qntūz eos cum diis hñe
 cōmune. Sed uideo triū superiorū que
 nobiscū habēt: uno etiā cū diis habere
 animalia quippe esse dicit 7 deos: sua
 cuiq elementa distribuēs. In terrestri
 bus aialibus nos posuit: cū ceteris que
 in terra uiuūt 7 sentiunt: in aquatilib⁹
 pisces 7 alia natatilia: in aereis demo
 nes: in ethereis deos. Ac per hoc q de
 mones genere sunt aialia: non solū eis
 cum hōibus: uex etiā cum diis pecori/
 busq cōmune est: q mente rationalia
 cuz diis hominibus: q tempore eterna
 cū diis solis: q aio passiuā cū hōibus
 solis: q corpore aerea ipsi sunt soli.
 Proinde q genere sunt aialia non est
 magnū: quia hoc sūt 7 pecora: q mēte
 rationalia nō est supra nos: qā sumus
 7 nos: q tempore eterna: quid boni est
 si nō beata: q. Melior est enim tēporalis
 felicitas: qz misera eternitas. q animo
 passiuā quomodo supra nos est quādo
 7 nos hoc sum⁹: nec ita esset nisi miseri
 essemus. Quod corpore aerea quanti
 estimādum est: cū omni corpori pferat
 anime qualiscunq natura. Et ideo re
 ligionis cultus qui debetur ex animo
 nequaq debetur ei rei que aio ē infe
 rior. Porro si inter illa que demonum
 esse dicit annumeraret uirtutem: sapi
 entia: felicitatem: 7 hec eos diceret hñe
 cum diis eterna atq cōmunia: pfecto

aliquid diceret exoptandū: magnique
 pendendum. nec sic eos tamen propter
 hec tanquā deum colere deberemus. sz
 potius ipsum a quo hec illos accepisse
 nossemus. Quanto minus nūc honor
 diuino acria digna sunt aialia: ad hoc
 ratioālia ut misera esse possint: ad hoc
 passiuā ut misera sint: ad hoc eterna ut
 miseriam suā finire nō possint. Qua
 proter ut omittam cetera 7 hoc solum
 pertractem q nobiscū demones dixit
 habere cōmune idest animi passiones:
 si omia quattuor elementa suis aialib⁹
 plena sunt: immortalibus ignis 7 aer:
 mortalibus aqua 7 terra: qro car ani
 mi demonum passionum turbelis 7 tē
 pestatibus agitentur. Perturbatio eim
 est que grece pathos dicitur: unde illa
 uoluit uocare animo passiuo: quia uer
 buz de uerbo pathos passio diceretur:
 motus animi ctra rationes. Cur ergo
 sunt ista in animis demonū: q in peco
 ribus non sunt. Quoniam si quid in
 pecore simile apparet nō est pturbatio
 quia non est cōtra rationē qua pecora
 carēt. In hominibus autem ut sint iste
 perturbationes: facit hoc stultitia aut
 miseria. nondum enim sumus in illā
 perfectiōe sapientie beati: que nobis ab
 hac mortalitate liberatis in fine pro
 mittitur. Deos uero ideo dicunt istas
 perturbationes non perpeti: quia non
 solum eterni uex etiāz beati sunt. Eas
 dem quippe animas rationales etiam
 ipsos habere phibent: sz ab omni labe
 ac peste purissimas. Quam ob rem si
 propterea dii nō perturbātur q aialia
 sunt beata non misera: 7 propterea pe
 cora nō pturbātur: q aialia sunt q nec
 beata possunt esse nec misera: restat ut
 demones: sicut hoies ideo pturbentur:
 q aialia sunt nō beata sed misera.

An dignū sit eos spūs ab hoie coli: a
 quorum uitis etiam oporteat liberari
 Capitulum. i. 7.

Quia igitur insipientia vel potius
amētia per aliquā religionē de/
moib⁹ subdunt: cū per nerā religionē
ab ea nitiositate in q̄ illis sum⁹ similes
liberemur: *Quz. n. demones qd̄ et iste*
Apuleius quis eis plurimū parcat: et
diuis honorib⁹ dignos cēseat: tū cogit
cōfiteri ut ira instigentur: nobis uera
religio p̄cipit ne ira instigemur: sed ei
potius resistamus. Qu demones donis
inuitetur: nobis uera religio p̄cipit: ne
eniquā donoꝝ acceptiōe faueam⁹. Qu
demones honoribus mulceatur: nobis
uera religio p̄cipit: ut talib⁹ nullo mō
moueamur. Qu demones quozundam
hoiūz ofozes: quozūdā amatores sint:
nō prudenti trāquilloq; iudicio: s; ut
ipse aīo appellat passio: ipa nobis ue-
ra religio p̄cipit: ut inimicos n̄ros etiā
diligam⁹. Postremo oēz motū cordis
et salum mentis oēsq; turbelas et tēpe-
states animi qb⁹ demones estuare atq;
fluctuare asserit. nos uero religio depo-
nere iubet. Que igit̄ causa est nisi stul-
ticia errorq; miserabilis: ut ei te facias
uenerando humilem: cui te cupias ui-
uendo dissimilē: et religione colas quē
imitari nolis: cum religionis sūma sit
imitari quem colis?

Qualis sit religio: i qua docetur q;
hoies ut comendetur diis bonis demo-
nibus uti debeant aduocatis. Cap. i 8.

Frustra igit̄ eis Apulei⁹ et quicq;
ita sentiūt hūc uoluit honorem:
sic eos in aere medios inter ethereum
celū terramq; constituens: ut quoniam
nullus de⁹ miscetur hōi qd̄ Platonem
dixisse perhibent isti ad deos perferant
preces hoiūz: et inde ad hoies ipetrata
que poscūt. Indignū. n. putauit q̄ istā
crediderunt misceri hoies diis: et deos
hōib⁹. dignū aut̄ misceri demones et
diis et hōib⁹. hinc petita qui assignēt:
inde cōcessa q̄ appōtēt: ut uidelicet bō

castus et ab artū magicarum scelerib⁹
alien⁹: eos patronos adhibeat: p̄ quos
illū dii exandiant: q̄ hec amāt que ille
nō amando sit dignior: quez facilius et
libentius exandire debeat. Amāt q̄ppe
illi scenicas turpitudines quas nō amat
pudicitia. Amant in maleficiis magoꝝ
mille nocendi artes: quas non amat i/
nocentia. Ergo et pudicitia et inocētia
si qd̄ a diis ipetrare noluerit: nec pote
rit suis meritis nisi suis iternementib⁹
inimicis: nō est q̄ ista poetica figmēta
et theatrica ludibria iustificā conetur.
Habemus oīa ista magistrum eozum
et tante apud eos auctoritatē Platonē:
si pudor human⁹ ita de se male meret̄:
ut nō solū diligat turpia: neq; etiā di/
uinitati exstimet grata.

De impietate artis magice: q̄ patrocini-
o utit spūum malignoꝝ. Cap. i 9.

Porro aduersus magicas artes:
de qbus quosdā nimis ifelices et
nimis ipios etiam gloriari libet in no
mine demonum: ipsam publicā lucem
testem citabo. Tur enim tam grauiter
ista plectuntur seueritate legū: si opera
sunt numinum colendorum. An forte
istas leges christiani instituerūt: qbus
artes magice puniuntur: secundū quez
aliū sensum nisi q̄ hec maleficia ge/
neri humano pernicioſa esse nō dubiū
est: At poeta clarissimus. Testor cara
deos et te germana tūmq; Dulce ca/
put: magicas inuitam accingier artes.
Alud etiam quod alio loco de his ar/
tibus dicit. Atque satas alio uidi tra/
ducere mēses. Eo q̄ hac pestifera sce/
lerataq; doctrina fructus alieni i alias
terras transferri perhibentur. nonne i
duodecim talibus: idest romanorum
antiquissimis legib⁹ Cicero cōmemorat
esse conscriptum: et ei qui hoc fecerit
supplicium constitutum. Postremo
ipse Apuleius nunquid apud iudices

christianos de magicis artibus accusat?
 ē: Quas unus sibi obiectas si diuinas
 et pias esse nouerat: et diuinam potestatem
 operibus congruas: non solum eas confiteri
 debuit: sed etiam profiteri: leges culpans
 potius quibus hec prohiberent: et uanāda
 putarentur: que haberi miranda et uene
 randa oporteret. Ita. n. uel sententiam suam
 persuaderet iudicibus: uel si illi secundum
 iniquas leges saperent: eumque talia pēdi
 cantem atque laudatē morte mulctaret.
 digna anime illius demones dona re/
 penderent. pro quorum diuinis operibus
 predicandis humanam uitam sibi adimi non
 timeret. Sicut martyres nostri cum eis pro
 crimine obiceretur christiana religio:
 qua nouerant se fieri saluos et glorio/
 sissimos in eternum: non eam negando
 temporales penas euadere delegerunt: sed
 potius confitendo: profitendo: predicando:
 et pro hac omnia fideliter fortiterque to
 lerando: et cum pia securitate moriendo:
 leges quibus prohibebantur erubescere
 compulerunt: mutarique fecerunt. Huius autem
 philosophi platonici copiosissima et di
 sertissima extat oratio: que crimen artium
 magicarum a se alienum esse defendit: sequi
 aliter non uult innocentem uideri: nisi
 ea negando que non possunt ab inocente
 committi. At omnia miracula magorum
 quos recte sentit esse damnandos: do/
 ctrinis sunt et operibus demonum: quos
 uiderit cur censeat honorandos esse: ne
 cessarios eos asserens perferendis ad
 deos nostris precibus: quorum debemus opera
 deuotare: si ad deum uerum preces nostras
 uolumus peruenire. Deinde quod quales
 preces hominum diis bonis per demones
 allegari putat: magicas an licitas. Si
 magicas: nolunt tales. si licitas: nolunt
 per tales. Si autem peccator penitens preces
 fundit: maxime si aliquid magicum ad/
 misit: ita ne tandem illis intercedentibus
 accipit ueniam: quibus impellentibus aut
 fauentibus se cecidisse plagit in culpam.
 An et ipsi demones ut possunt penitentibus

mereri indulgentiam: priores agunt quod eos
 deceperint penitentiam. Nec nemo unquam
 de demonibus dixit. Quia si ita esset:
 nequaquam sibi auderet diuinos honores
 expetere: qui penitendo desideraret ad
 gratiam uenie peruenire. Ibi. n. ē de/
 stituta superbia: hic humilitas misenda.

An credendum sit quod dii boni libentius
 demonibus quam hominibus misceantur. 20.

Heniz ugens causa et artificissima
 cogit demones medios iter deos
 et homines agere: ut ab hominibus auferant
 considerata: et ad eos referantur impetrata.
 Quenam tandem causa est ista: et quanta
 necessitas. Quia nullus deus iquian
 miscetur homini. Preclara igitur sanctitas
 dei que non miscetur homini penitenti
 supplicanti: et miscet demoni arroganti.
 Non miscetur homini confugienti ad
 diuinitatem: et miscetur demoni fingenti
 diuinitatem. Non miscetur homini pe
 tenti indulgentiam: et miscetur demoni
 suadenti nequitiam. Non miscetur ho
 mini per philosophicos libros poetas
 de bene instituta ciuitate pellenti: et mi
 scetur demoni a principibus et pontifici
 bus ciuitatis per sceicos ludos poetarum
 libibria requirenti. Non miscetur ho
 mini deorum crimina fingere prohibenti:
 et miscetur demoni se falsis deorum cri
 minibus oblectanti. Non miscetur ho
 mini magorum scelera iustis legibus
 punienti: et miscetur demoni magicas
 artes docenti et implenti. Non misce
 tur homini imitationem demonum su
 gienti: et miscetur demoni deceptio/
 nez hominis aucupanti. Sed nimirum
 tante huius absurditatis et indignitatis
 est magna necessitas: quod scilicet deos
 ethereos humana curantes quod terrestres
 homines agerent utique lateret: nisi
 demones aerei nunciarent: quoniam
 ether longe a terra est atque suspen
 sus: aer uero etheri terreque contiguus.

Mirabile sapientiā. Quid aliud de diis istis sentiunt: quos omnes optimos uolunt: nisi eos et humana cura: ne cultu uideantur indigni: et propter elementorum distantiam humana nescire: ut credatur demones necessarij: et ob hoc etiā ipi putentur colendi: per quos dij possint: et qd in reb⁹ humanis agatur adiscere: et ubi oportet hōibus subuenire. Hoc si ita est: diis istis bonis magis notus est demon per corp⁹ uicinū: q̄s homo per aīum bonum. **M**ultum uolenda necessitas: an potius irridēda uel detestanda uanitas: ne sit uana diuinitas. Si. n. animo obstaculo corporis libero aīum nostrū dij uidere possunt: nō ad hoc demonibus idigent nunciis. Si aut aīoz idicia corporalia qualia sunt uultus: locutio: motus: per corpus suum etherei dij sentiunt: et ide colligunt quid etiā demones nunciēt: possunt et mendaciis demonuz decipi. Porro si deoz diuinitas a demonibus falli nō potest: ab eadem diuinitate qd agimus non potest ignorari.

An demonibus nunciis et interpretib⁹ dij utantur: fallique se ab eis aut ignorant aut uelint. Cap. 21.

Uellem autē mihi isti dicerēt: utrū diis demones nunciauerint et criminibus deoz poetica Platoni displicere signenta: et sibi ea placere celauerit: an utrūque occultauerit: deosq̄ ē maluerint totius rei hui⁹ ignaros: an utrunque indicauerit: et religiosā erga deos Platonis prudentiā: et in deos uiriosā libidinē suā: an sententiā q̄dez Platonis qua noluit deos per impiam licentiam poetaz falsis criminibus isamari: ignorā diis esse uoluerint: suam uero nequitia qua ludos scēicos amat quibus illa deoz uedecora celebrātur: prode non erubuerint uel timuerint. **H**oz quattuor que iterrogādo pposui

quodlibet eligant: et in quolibet eoz quantum mali de diis bonis opinētur attendant. Si enim primum elegerint: confessuri sunt non licuisse diis bonis habitare cum bono Platone: qm̄ eoz iniurias phibebat: et habitasse eoz deomonibus malis: quando eoz iniuriis exultabant: cum dij boni hoiez bonuz longe a se positum non nisi per malos demones nossēt: quos sibi uicinos nosse nō possent. Si autem secundū elegerint: et utrūque occultatū a demonibus dixerint: ut dij omnino nescirent et Platonis religiosissimaz leges: et demonū sacrilegam delectationem: quid i reb⁹ humanis per internūcios demones dii nosse utiliter possunt: quando illa nesciunt que in honorem deoz bonoruz per religionem bonorū hominū cōtra libidines maloz demonū decernūtur. Si uero tertium elegerint: et non soluz sententiam Platonis deoz iniurias prohibentem: sed etia demonū nequitia deoz iniuriis exultantem per eisdē demones nūcios diis inotuisse respōderint: et hoc nunciare est an insultare. Et dij utrūque sic audiunt: sic utrūq̄ cognoscūt: ut non soluz malignos demones deoz dignitati et Platonis religioni cōtraria cupientes atq̄ facientes a suo accessu nō arceant: sed etiam per illos malos propinquos Platoni bono longinquo dona transmittant. Sic. n. eos elementorum quasi catena series colligauit: ut illis a quibus criminant iungi possint: huic a quo defendūtur non possint. utrumque scientes: sed aeris et terre pondera transmutare non ualentes. Jam quod reliquum est si quartum elegerint: peius est ceteris. Quis enim ferat si poetarum de diis imortalibus criminosa signenta: et theatroz indigna ludibria: suazq̄ in his omnibus ardentissimam cupiditatem: et suauissimā uoluptatem diis demones nunciauerunt: et q̄ Plato philosophica

LIBER. VIII.

granitate de optima republica hec oia censuit remouenda tacuerunt: ut iam dii boni p tales nuntios nosse cogatur mala pessimorum: nec aliena sed eorunde nuntiorum: atque his contraria non sinatur nosse bona philosophorum: cum illa sint in iuriis ista in honore ipsorum deorum.

De abiiciendo cultu demonum contra Apuleium. . Cap. 22.

Quia igitur nihil istorum quattuor eligendum est: ne in quolibet eorum de diis ita male sentiat: restat ut nullo modo credendum sit quod Apuleius per suadere nititur. Et quicumque alii philosophi sunt eiusdem sententie: ita esse meos demones inter deos et homines tanquam internuntios et interpretes qui hic ferant petitiones nostras: inde referant res a nobis petitas: sed esse spiritus nocendi cupidissimos: a iustitia penitus alienos: superbia timidos: inuidia liuidos: fallacia callidos: qui in hoc quidem aere habitant: quia de celi superioris limite deiectione merito irregressibilis transgressionis in hoc sibi congruo uelut carcere perdammati sunt. Nec tamen quia supra terras et aquas aeri locus est: ideo et ipsi sunt meriti superiores hominum quod eos non corpore: sed electo in auxilium deo uero pia mente facillime superant: sed multis plane participatione uere religionis indignis: tanquam capitulis subditis dominantur. quorum maxime parti mirabilibus et fallacibus signis siue factorum siue predicatorum: deos se esse persuaserunt. Quibusdam uero uitiis eorum attenti et diligentius intuentibus: non potuerunt persuadere quod dii sint: atque ideo iter deos et homines internuntios ac beneficiorum interpretores se esse sinxerunt. Si tamen non istius saltem honorem homines eis deferendum putarunt: quod illos nec deos esse credebant: quia malos uidebant. Deos autem omnes bonos uolebant: nec audiebant tamen omnino indignos dicere honore

minimo: maxime ne offederent populos a quibus eis cernebant inueterata superstitione per tot sacra et templa seruire.

Quid hermes Trismegistus de idolatria senserit: et unde scire oportet superstitiones egyptias auferendas.

Cap. 23.

Nam diuersa de illis Hermes egyptius quem trismegistum uocat scripsit et sensit. Apuleius quidem deos illos negat: sed cum dicit ita iter homines deosque quadam medietate uersari: ut homines apud ipsos deos necessarii uideantur: cultum eorum a superiorum deorum religione non separat. Ille autem egyptius alios dicit a summo deo factos: alios ab hominibus. Hoc quod audiuit sicut a me positum est: putat dici de simulacris: quia opera sunt manuum hominum. At ille uisibilia et correctabilia simulacra: uelut corpora deorum esse asserit. Inesse autem his quosdam spiritus inuitatos: qui ualeant aliquid siue ad nocendum: siue ad desideria eorum non nulla complere: a quibus eis diuini honores et cultus obsequia deferuntur. Nos ergo spiritus inuisibiles per artem quadam uisibilibus rebus corporalis materie copulati ut sint quasi uiata corpora illis spiritibus dicata et subdita simulacra: hoc esse dicit deos facere: eaque magnam et mirabilem deos faciendi accepisse homines potestatem. Huius egyptii uerba: sicut in nostra lingua interpretata sunt ponamus. Et quoniam de cogitatione inquit et consortio hominum deorumque nobis indicitur sermo: potestatem hominis o Alcibi uimque cognosce. Dominus inquit et pater: uel quod est summum deus: ut effector est deorum celestium: ita homo factor est deorum qui in templis sunt: humana proximitate cointeriti. Et paulo post. ita humanitas inquit semper memor nature et originis sue: in illa diuinitatis imitatione perseuerat: ut sicuti pater ac dominus: ut sui similes essent deos facit eternos: ita ut humani-

tas deos suos ex sui uultu⁹ similitudine figuraret. **N**ic cūz Asclepius ad quem maxime loquebatur ei respōdisset atqz dixisset: statuas uicis o Trismegiste. **T**um uero ille statuas inquit o Asclepi nides: ne quatenus tu ipse diffidas: statuas aīatas sensu ⁊ spiritu plenas: tan taqz faciētes ⁊ talia: statuas futurozū p scias: ea q forte uates oīs ignoret i multis ⁊ uariis rebus p dīcētes: imbecillitates hoībus facientes: easque curantes: tristitiā letitiāqz pro meritis. **A**n ignores o Asclepi q: egyptus imago sit celi: aut q: est uerius translatio: aut descensio oīum que gubernantur atqz exercētur in celo: ac sic dicendū est uerū: terra nostra mundi totius est tēplum. **E**t tamen quoniā pscire cūcta prudentes decet: illud nos ignorare fas nō est: futurū. n. tempus est: cum appareat egyptios incassum pia mente diuinitati sedulam religionē seruasse: ⁊ omnis eorum sacra ueneratio i irritū casura frustrabitur. **D**einde multis uerbis Hermes hūc locū exēgitur. in quo uidetur hoc tēpus p dīcere: quo christiana religio quanto est ueracior atqz sanctior: tanto uehemētius ⁊ liberius cūcta fallacia figmēta subuertit: ut grā uerissimī saluatoris liberet hominem ab his diis quos facit homo: ⁊ ei deo subdat a quo factus est hō. **S**ed cum Hermes ista predicit: uelut amicus eisdē ludificationibus demonū loquitur: nec christi anū nomen euidenter exprimit: sed tanquā ea tollerentur atqz: delerētur: quozū obseruatione celestis similitudo custodiretur in egypto: ita hec futura deplorās: luctuosa quodāmodo p dīcatōe testatur. **E**rat. n. de his de qbus dicit Apostolus: q: cognoscentes deū non sicut deū glorificauerunt aut grās egerunt: sed euauerūt in cogitationibus suis: ⁊ obscuratum est insipies cor eorum. dicētes. n. se esse sapiētes stulti facti sūt. **E**rimutauerant gloriā incorrupti

bilis dei in similitudinē imaginis corruptibilis hoīs: ⁊ cetera q comemorare longū est. **A**ulta quippe talia dicit de uno uero deo fabricatore mundi: q: lia ueritas habet. **E**t nescio quomodo illa obscuracione cordis ad ista delabitur: ut diis quos cōfiteatur ab hominibus fieri semper uelit homines subdi: ⁊ hec futuro tempore plangāt auferri: qsi quicquā sit infelicius homie cui sua figmenta dñantur: cum sit facilius fieri deos colendo quos fecit ne ipse sit homo: quam ut per eius cultū diū esse possint quos fecit homo. **M**itius enīz fit: ut homo in honore positus pecoribus non i telligens comparatur: quam ut opti dei ad eius imaginem facto: idest ipsi homini opus hoīs preferatur. **Q**uapropter merito homo deficit ab illo qui eū fecit: cum sibi preficit ipse quod fecit. **H**ec uana: deceptorīa: pernicioīa: facilegā: **H**ermes egyptius quia tempus quo auferentur uenturum sciebat dolebat: sed tam imprudenter dolebat: qz i prudenter sciebat. **N**on enim hoc reuelauerat spiritus sanctus: sicut prophetis sanctis: qui hec preuidentes cū exultatione dicebant. **S**i faciet homo deos: ⁊ ecce ipsi non sunt dii. **E**t in alio loco **E**rit in illo die dicit dominus. **E**xterminabo nomīa simulacrorum a terra: ⁊ non erit eorum memoria. **P**roprie uero de egypto quod ad hanc rē attinet: ita sanctus **I**saias prophetat. **E**t mouebuntur manufacta egypti a facie eius: ⁊ cor eozū uinciētur in eis: ⁊ cetera huiusmodi. **E**x quo genere ⁊ illi erāt qui uenturum quod sciebāt uenisse gaudebāt: qualis **S**ymeon: qualis **A**нна: q: mox natū **J**esu: qualis **M**elisebeth que etiā cōceptum in spiritu agnouit: qualis petrus reuelante patre dicens. **T**u es christus filius dei uiui. **H**uic at egyptio illi spiritus indicauerant futura tēpora p dīctōis sue: qui etiāz pñti in carne tremētes domino dixerūt. **Q**uid uenisti

LIBER. VIII.

ante tempus perdere nos: Sine q̃a subitum illis fuit quod futurum quidē: s̃z tardius opinabatur: siue quia perditionē suā hanc ip̃am dicebāt: q̃ fiebat: ut cogniti sperneretur. Et hoc erat ante tempus: id est ante tempus iudicii: quo eterna damnatio puniendi sunt cū omnib⁹ etiā hoīb⁹: q̃ eorū societate detinētur: sicut religio loq̃r: q̃ nec fallit nec fallit: nō sicut iste quasi omni uēto doctrine hic atq; inde p̃flatus: et falsis uera p̃miserens dolet quasi pariturā religionē: quē postea confitetur errorem. Post multa enī ad hoc ip̃sū redit: ut iterū dicat de diis quos hoies fecerūt: ita loquēs: sed itaq; de talibus sunt satis dicta talia. Iterū inq̃t ad hoīem rationēq; redeamus: ex quo diuino dono hō aīal dictū ē rationale. **Q**uinus. n. mirāda et si miranda sūt q̃ de hoīe dicta sūt. oīū enī mirabiliū uicit admirationē: q̃ hō diuinā potuit inuenire naturam: eamq; efficere.

¶ Quomōdō Hermes patenter parētum suorū sit cōfessus errorem: quē tamen doluerit destruendum. **Cap. 24.**

Quoniam ergo proavi nostri multū errabāt circa deorum rationē increduli: et non aduertentes ad cultū religionēq; diuinā: inuenerūt artē qua efficerent deos. Cui inuente adiunxerunt uirtutē de mūdi natura cōueniētē eāq; miscētes: quoniam aīas facere nō potuerūt: enocātes aīas demonū uel āgeorū eas indiderūt imaginib⁹ s̃ctis diuinisq; mysteriis: per quas idola et nefaciendi et male uires habere potuissent. Nescio utrum sic cōfiterēt ip̃i demones adiurati: quō iste cōfessus est. Quoniam inq̃t proavi nostri multū errabāt circa deorū rōem increduli: et non aduertētes ad cultū religionēq; diuinā: inuenerūt artē qua efficerent deos. Nūqd saltē mediocriter eos dixit errasse: ut hanc artē inuenirent faciendi deos

aut cōtēntis fuit dicere errabāt: nisi adderet et diceret multū errabāt. Iste ergo multus error et incredulitas non aduertētū ad cultū religionēq; diuinā: inuenit artē qua efficeret deos. Et tamen q̃ multus error et incredulitas: et a cultū ac religionē diuinā auersio animum inuenit: ut hō arte faceret deos: hoc uolet uir sapiens: tanquam religionem diuinā uenturo certo tempore auferri. Uide si nō et diuinas maiorū suorum errorem preteritū prode: et etiā diabolicā penā demonū futurā dolere compellitur. Si enim proavi eorum multum errando circa deorum rationē: incredulitate et auersione animi a cultū ac religionē diuinā inuenerūt artē qua deos efficerent: quid mirū si hec aīas detestanda quicqd facit auersa a religionē diuinā: auferetur a religionē diuinā: cum ueritas emendet errorem: fides redarguat incredulitatem: conuersio corrigat auersionem. Si enī tacitis causis dixisset proauos suos inuenisse artē qua deos facerent: nostrū fuit utique si quid rectum piūq; sapere remus attendere et uidere: nequaquam illos ad hanc artē peruenturos fuisse: qua homo deos facit: si a ueritate non aberraret: si ea que deo digna sunt crederet: si anīmū aduēteret ad cultū religionēque diuinā. Et tamen si causas artis huius non diceremus multū errorem hominū et incredulitatem: et animi errantis atque infidelis a diuinā religionē auersionem: utcūque serenda esset impudentia resistentiū ueritati. Cum uero idem ipse qui potestatem huius artis super oīa cetera miratur in hoīe qua illos deos facere concessus ē. et uolet uēturū esse tempus quo hec oīa deorum figmenta ab hominib⁹ instituta etiam legibus inbeantur auferri: cōfitemur tamen atque exprimit causas: quare ad ista peruentum sit dicens: proauos suos multo errore et incredulitate

LIBER. VIII.

et animū nō aduertēdo ad cultū religi-
onēq; diuinam: inuenisse hanc artē q̄
facerent deos. **N**os quid oportet dice-
re uel potius quid agere: nisi quantas
possumus gratias dño deo nostro qui
hec cōtrariis causis q̄ instituta sunt ab-
stulit. **N**am quod instituit multitudo ez-
roris: abstulit illa ueritatis: quod isti-
tuit incredulitas: abstulit fides: quod i-
stituit a cultu diuine religiōis auersio:
abstulit ad unū uerū deū sanctūq; con-
uersio. **N**ec in sola egypto quā solam ī
isto plangit demonum spūs: sed in om-
ni terra qua cātatur domino canticum
nouum: sicut uere sacre et uere prophe-
tice littere prenūtiauerunt ubi scriptūz
est. **C**antate domino canticum nouū:
cantate domino omnis terra. **T**itul⁹ q̄
pe psalmi huius est: quādo dom⁹ iedifi-
cabat⁹ post captiuitatē. **E**dificabit⁹. n.
domus domini ciuitas dei que est sacra
ecclesia in omni terra: post eam captiui-
tatem qua illos hoīes de quibus credē-
tibus in deum tanquam lapidibus ui-
uis domus edificatur: captos demonia
possidebant. **N**eq; enī quia hō deos fa-
ciebat: ideo nō ab eis possidebatur ip̄e
qui fecerat: quando in eorum societate
colēdo traducebatur. **S**ocietate dico nō
idolorum stolidorum: sed uersatorum
demoniorum. **N**am qd sunt idola: ni-
si quod eadem scriptura dicit. oculos
habent et non uidebūt: et quicquid tale
de materiis licet a fabro effigiatis: ta-
men nita sensuq; carentibus dicendum
fuit. **S**ed imundi spūs eisdem simula-
cris arte illa nefaria colligati: cultorū
suorum aīas in suā societatem redigen-
do miserabiliter captiuauerant. **U**nde
dicit **A**postolus. **S**cimus quia nihil est
idolum: sed que sacrificant gentes de-
moniis imolant et non deo. **N**olo uos
socios fieri demoniorum. **P**ost hāc er-
go captiuitatem qua homines a mali-
gnis demonibus tenebātur: dei domus
edificatur in omni terra: unde titulum

ille psalmus accepit ubi dicitur. **C**anta-
te domino: et benedicite nomē eius. **C**ā-
tate domino canticum nouum: cantate
dño omnis terra. **C**antate dño et bene-
dicite nomen eius: bene nuntiate diem
ex die salutis eius. **A**nnūtiare in genti-
bus gloriam eius: in omnibus populis
mirabilia eius. **Q**uoniam magnus do-
minus et laudabilis nimis terribilis ē
super omnes deos. **Q**uoniam oēs vii
gentium demonia: dominus autem ce-
los fecit. **Q**ui ergo uoluit uenturus su-
isse tempus quo auferretur cultus ido-
lorum: et in eos qui colebant dominatō
demoniorum: malo spiritu instigatus
semper uolebat istam captiuitatem ma-
nere: qua transacta psalmus canit edi-
ficari domum in omni terra. **P**renuntia-
bat illa **H**ermes dolendo: prenuntia-
bat hec propheta gaudento. **E**t quia
spūs uictor est qui hec per sanctos pro-
phetas canebat: etiam **H**ermes ip̄e ea
q̄ nolebat et dolebat auferri: non a pru-
dentibus et fidelibus et religiosis: s; ab
errantibus et incredulis: et a cultu diui-
ne religionis auersis esse instituta mi-
ris modis coactus est confiteri. **Q**ui
quauis eos appellaret deos: tamē cū
dicit a talibus hominibus factos qua-
les esse utique non debemus: uelit no-
lit ostendit colendos non esse ab eis
qui tales non sunt: quales fuerunt a q̄-
bus facti sunt: hoc est a prudentibus:
fidelibus: religiosisq; simul etiam de-
monstrans: ipsos homines qui eos se-
cerunt sibi in se importasse: ut eos habe-
rent deos qui dii non erant. **U**erum ē
quippe illud propheticum: si facit ho-
mo deos: et ecce ipsi nō sunt dii. **D**eos
ergo tales: talium deos arte factos a ta-
libus: cum appellasset **H**ermes: idest
idolis demones p̄ artem nescio quā cu-
piditatu suarum uinculis illigatos: cū
appellaret factos ab hominibus deos:
non tamen eis dedit quod **p**latonicus
Apuleius unde iam satis diximus: et q̄

sit inconueniens absurdūq; monstrari/
mus: ut ipsi essent interpretes ⁊ inter/
cessores inter deos quos facit d's: ⁊ ho/
mines quos idem ipse fecit deus: hic af/
ferentes uota: inde munera referētes.

Nimis enī stultū ē credere deos quos
fecerunt homines: plus ualere apud de
os quos fecit deus: q̄ ualent ipsi hoīes
quos idem ipse fecit deus. **D**emon q̄p/
pe simulacro arte ipia colligat: ab ho/
mine factus est deus: sed tali homine nō
omni hoīe. Qualis ergo est iste deus
quem non faceret homo nisi errans ⁊ i/
credulus: ⁊ auersus a uero deo? Porro
si demones qui coluntur in templis p
artem nescio quam: imaginibus inditi
hoc est uisibilib? simulacris: ab eis ho/
minibus qui hac arte fecerunt deos: ab
errarent: auersiq; essent a cultu ⁊ religi/
one diuina: nō sunt iternūti nec itēp/
tes inter homines ⁊ deos: ⁊ propter su
os pessimos ac turpissimos mores ipsi
etiā hoīes quāuis errātes ⁊ increduli ⁊
auersi a cultu ac religione diuina: tñ eis
sine dubio meliores sūt quos deos ipi
arte fecerunt: restat ut quod possūt tan
quā demones possint: uel quasi bñficia
pistādo magis nocētes: q̄a magis deci/
pientes: uel aperte male faciendo. **N**ec
tamen quodlibet horum nisi quādo ⁊
quantū permittūt alta ⁊ secreta dei p/
tidentia: nō aut tanquā medii itēz ho/
mines ⁊ deos p amicitia deoz multuz
apud hoīes ualeant. Si enī diis bonis
quos factos angelos uocam? rōalesq;
creaturas sacre celestis habitationis: si
ue sedes: siue dominatiōes: siue princi/
patus: siue potestates: amici ēe oīo non
possunt: a quibus tā longe absūt animi
affectione: q̄ longe absūt a uirtutibus
uitia: ⁊ a bonitate malitia.

De his que sanctis angelis ⁊ hoībus
bonis possunt esse comunia.

.Cap. 25.

In illo mō igitur quasi per demo/
num medietatem ambienduz est
ad beniuolentiam seu beneficentiaz de/
orum uel potius bonorum āgelorum:
sed per bone uoluntatis similitudinem
qua cum illis sumus: ⁊ cū illis uiuim?
⁊ cum illis deum quem colunt colim?
⁊ si eos carnalibus oculis uidere non
possumus: in quantum autem dissimili/
tudine uoluntatis ⁊ fragilitate infirmi/
tatis miseri sumus: in tantum ab eis lō/
ge sumus: uite merito nō corporis lo/
co. Non enī quia in terra cōditiōe car/
nis habitamus: sed si per immunditiā
cordis terrena sapimus: non eis iungi/
mur. Cum uero sanamur: ut equales
ipsi sumus: fide interim illis propinq/
mus: si ab illo nos fieri beatos a quo ⁊
ipī facti sunt: et ipīs fauētib? credim?.

Quod omnis religio paganorū cir/
ca homines mortuos fuerit impleta.

.Cap. 26.

Nunc aduertenduz est: quomodo
iste egyptius cum doleret tēpus
esse uenturum quo illa auferrentur ex
egypto: que fatetur a multuz errantib?
⁊ incredulis ⁊ a cultu diuine religiōis
auersis esse instituta: ait inter cetera.
Tunc terra ista sanctissima: sedes delu/
brorum atque templorum: sepulchro/
rum erit mortuorumque plenissima. q̄
si uero si illa nō auferretur non essent
homines morituri: aut alibi essēt mor/
tui ponendi q̄ in terra. Et utique quā/
to plus uolueretur temporis ⁊ diuini
longitudo: tanto maior esset numerus
sepulchrorum propter maiorem nume/
rum mortuorum. Sed hoc uidetur do/
lere q̄ memorie martyrum nostrorū tē/
plis eorum delubrisque succederent. ut
uidelicet qui hec legunt animo a nobis
auerso atque peruerso: putēt a paganis
deos cultos fuisse in templis: a nobis
autem coli mortuos in sepulchris. Tā/
ta enī homines impii cecitate in mō/
i. 3.

tes quodāmodo offendunt: resque oculos suos ferientes nolunt uidere: ut cū in omnibus litteris paganorū: aut nullo latenus: aut uix inueniatur qui non homines fuerint: omnib⁹ tamen honores studeant exhibere diuinis: quasi nihil unquam humanitatis habuerit. Omitto quod Varro dicit omnes ab his mortuos existimari inanes deos. et probat per ea sacra que omnibus fere exhibentur mortuis: ubi et ludos cōmemorat funebres: tanquam hoc sit maximū diuinitatis indicium: quod non soleant ludii nisi numinibus celebrari. Hermes ipse de quo nūc agitur in ipso eodem libro: ubi quasi futura prenuntiando deplorans ait. tunc terra ista sanctissima sedes delubrorū atq; templorū: sepulchrorum erit mortuorūq; plenissima: deos egypti homines mortuos esse testatur. Cum. n. dixisset proauos suos multum errantes circa deorū rationē: incredulos et nō aduertentes ad cultum religionemq; diuinā: inuenisse artem qua efficerent deos: cui innente inquit adiunxerunt uirtutē de mundi natura conuenientem: eamque miscentes. quoniam aīas facere non poterant: euocantes animas demonum uel angelorū eas indiderunt imaginibus sanctis diuinisq; mysteriis: per quas idola et bene faciendi et male uires habere potuissent. Deinde sequitur tāquam hoc exemplis probaturus et dicit. Quis enī tuus o Asclepi medicine primus iuentor: cui templum consecratum est in monte libye circa litus cocodrillorum: in quo eius iacet mundanus homo: idest corpus. Reliquis enī uel potius totus: si est homo totus: in sensu uite melior remeauit in celum. omnia etiam nunc hominibus adiumenta prestans infirmis numine nūc suo: que ante solebat medicine arte prebere. Ecce dixi mortuum coli pro deo in eo loco ubi habebat sepulchrū: falsus ac fallēs dicendo quod

meauit in celum: omnia etiam nūc hominibus adiumenta prestans infirmis. Adiungens deinde aliud: Hermes inquit cuius auitum mihi nomen est: illi nomine non in cognomine patria confitens: omnes mortales undique uenientes adiuuat atque conseruat. Hic enim Hermes maior: idest Mercurius: quē dicit auum suum fuisse: in hermopoli: hoc est in sui nominis ciuitate perhibetur esse sepultus. Ecce duos deos dicit homines fuisse: Esculapium et Mercurium. Sed de Esculapio et greci et latini hoc idem sentiunt. Mercurium autem multi non putant fuisse mortalem: quem tamen iste auum suū fuisse testatur. aut enim alius est ille: alius est iste: quauis eodem nomine nuncupentur. Non multum pugno: alius ille sit: alius iste. Verum iste: sicut Esculapi⁹ ex homine deus: secundū testimonium tanti apud suos uiri buius Erismegisti nepotis sui: adhuc addit et dicit: Iam uero uxore Veneris quam multa bona prestare propiciam: quantis scimus obesse iratam. Deinde ut ostenderet ex hoc genere esse deos quos illa arte homines faciunt: uide dat intelligi demones se opinari ex hominum mortuorum animis exitisse quos per artem quam inuenerūt homines multum errantes increduli et irreligiosi: aut inditos simulacris: quia hi qui tales deos faciebant: animas non utique facere poterant. Cum de Iride dixisset quod commemorauit: quantis obesse scimus iratam: secut⁹ adiunxit: Terrenis etenim diis atque mundanis facile est irasci: utpote qui sunt ab hominibus ex utraque natura facti atque compositi. Ex utraque natura dicit ex anima et corpore: ut pro anima sit demon: pro corpore simulacrum. Unde contingit inquit ab egyptiis hec sancta animalia nuncupari: colique per singulas ciuitates eorum aīas: quorum sunt consecrata uiuētes: ita ut eorū legib⁹

incolantur: et eorum nominibus nuncupentur. ubi est illa uelut querela luctuosa quae terra egypti sanctissima sedes delubrorum atque templorum: sepulchrorum futura esset mortuorumque plenissima. Nempe spiritus fallax cuius instinctu Hermes ista dicebat: per eum ipsum coactus est confiteri: iam tunc illam terram sepulchrorum et mortuorum quos pro diis colebant fuisse plenissimam. Sed dolor demonum per eum loquebatur: qui suas futuras penas apud sanctorum martyrum memorias imminere merebatur. In multis enim talibus locis torquentur et confitentur: et de possessis corporibus hominum eiiciuntur.

De modo honoris quem christiani martyribus impendunt. Cap. 27.

Nec tamen nos eisdem martyribus templis: sacerdotia: sacra et sacrificia constituimus. quoniam non ipsi: sed deus eorum nobis est deus. Honoramus sane memorias eorum tanquam sanctorum hominum dei: qui usque ad mortem sacrorum suorum corporum pro ueritate certarunt: ut innotesceret uera religio falsis religionibus uictis atque conuictis. quod etiam si qui antea sentiebant: timendo reprimebant. Quis autem audiret aliquem fidelium stantem sacerdotem ad altare: etiam super sanctum corpus martyris ad dei honorem cultumque constructum dicere in precibus: offero tibi sacrificium Petre uel Paule uel Cypriane: cum apud eorum memorias offeratur deo: quod eos homines et martyres fecit: et sanctis suis angelis celesti honore sociant: ut ea celebritate et deo uero de illorum uictoriis gratias agamus: et nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum eodem inuocato in auxilium: ex eorum memorie renouatione adhortemur. Qui cumque igitur adhibetur religioso obsequio in martyrum locis: ad ornamenta sunt memoriae non sacra sunt uel sacri

ficia mortuorum tanquam deorum. Qui cunque etiam epulas suas eo deferunt: quod quidem a christianis melioribus non fit: et in plerisque terrarum nulla talis est consuetudo: tamen quicunque id faciunt: quas cum apposuerit orant et auferunt ut uescantur: uel ex eis etiam indigentibus largiantur: sanctificari ibi eas uolunt per meritum martyrum in nomine domini martyrum. non autem ista esse sacrificia martyrum: nouit qui nouit unum quod deo illic offertur sacrificium christianorum. Nos itaque martyres nostros nec diuinis honoribus: nec humanis crimibus colimus: sicut colunt illi deos suos: nec sacrificia illis offerimus: nec eorum probra in eorum sacra conuertimus. nam de Iside uxore Osiris egyptia dea: et de parentibus eorum quod omnes reges fuisse scribuntur: quibus parentibus suis illa cum sacrificaret inuenit ordeis segetem: atque inde spicas marito regi et eius consiliario Mercurio demonstrauit: unde eadem et Cererem uolunt quae et quanta mala non a poetis: sed mysticis eorum literis memorie mandata sint: sicut Leone sacerdote: prodete ad Olympiadem matrem scribit Alexander: legat qui uolunt uel possunt et recolant qui legerunt: et uideant quibus hominibus mortuis: uel de quibus eorum factis: tanquam diis sacra fuerint instituta. Absit ut eos quamuis deos habeant: sanctis martyribus nostris quos tamen deos non habemus ulla ex parte audeant comparare. Sic enim non constituimus sacerdotes: nec offerimus sacrificia martyribus nostris: quia incongruum et indebitum illicitumque est: atque uni deo tantum modo debitum: ut nec criminibus suis nec ludis eos turpissimis oblectemus: ubi uel flagitia isti celebrant deorum suorum: si cum homines essent talia commiserunt: uel confecta delectamenta demonum noxiorum si homines non fuerunt. Ex isto genere demonum

Socrates nō haberet deum si haberet deum: sed fortasse homini ab illa arte faciendi deos alieno et innocenti: illi iportauerunt talem deum: qui eadez arte excellere uoluerunt. Quid ergo plura? Non esse spiritus istos colendos propter uitam beatam que post mortem futura est: nullus uel mediocriter prudēs ambigit. Sed fortasse dicturi sūt deos quidem esse bonos: demones autē alios bonos: alios malos: et eos per quos ad uitam in eternū beatam pueniam? colendos esse cēsebūt: quos bonos opinantur: quod quale sit iam in uolumine sequenti uidendum est.

Aurelii Augustini Episcopi de Cinitate dei liber nonus incipit.

Ad quem articulum disputatio pmissa peruenit: et quia discutiendum sit de residua questione. Cap. i.

E BONOS et malos deos esse quidā opinati sūt. quidā uero de aliis meliora sentientes tantum eis honoris laudisq; tribuerunt: ut nullum deorum malum credere auderent. Sed illi qui deos quosdā bonos quosdā malos esse uiderunt: demones quoque appellauerūt nomine deorum. quanquam et deos: scilicet rarius nomine demonum: ita ut ipsum Iouem quem uolunt esse regem ac principem ceterorum: ab Homero fateantur demonem nuncupatum. Ipsi autem qui omnes deos non nisi bonos esse asserunt: et longe prestantiores eis hominibus qui boni perhibentur: merito monentur demonū factis que negare non possūt: eaque nullo modo a diis quos bonos esse uolunt cōmitti posse existi-

mantes differentiam inter deos et demones adhibere coguntur: ut quicquid eis merito displicet in operibus uel affectibus prauis: quibus uim suam manifestant occulti spiritus: id credant esse demonum non deorum. Sed quia eosdē demones inter homines et deos ita medius constitutos putant: tanquam nullus deus homini misceatur: ut hinc perferant desiderata: inde referant impetrata: atque hoc platonici precipui philosophorum ac nobilissimi sentiant: cū quibus uelut cū excellentioribus placuit istam examinare questionem. utrū cultus plurimorum deorum prosit ad consequendam uitam beatam que post mortem futura est: libro superiore quesimus quo pacto ipsi demones qui talib; gaudent: qualia boni et prudentes homines aduersantur et damnant: id est sacrilegia: flagitiosa: facinorosa: non de quolibet homine: sed de ipsis diis fragmenta poetarum et magicarum artium sceleratam puniendamque uolentiam: possint quasi propinquiores et amicitiores diis bonis conciliare homines bonos: et hoc nulla ratione posse comperit. Proinde hic liber: sicut in illius fine promissimus disputationem continere debet de differentia si quā uolunt esse non deorum inter se quos homines bonos dicunt: nec differentia deorum et demonum: quorum illos ab hominibus longe lateque seiungunt: istos inter deos et homines collocant: sed de differentia ipsorum demonū: quod ad presentes pertinet questionez.

An inter demones quibus dii superiores sunt sit aliqua pars bonorum quorum presidio ad uerā beatitudinem possit humana anima peruenire.

Cap. 2.

AD plerosque enim usitatum ē dici alios bonos: alios malos demones: que siue sit etiam platonicoz

philosophorum siue quorūlibet sententia: nequaquam eius est negligenda discussio: ne quisquam uelut demones bonos sequendos sibi esse arbitretur: per quos tanquam medios deos quos oēs bonos credit: dum conciliari affectat et studet: ut quasi cum eis possit esse post mortem: inuitus malignorum spirituum deceptusque fallacia: longe abeget a uero deo: cum quo solo et in quo solo et de quo solo: anima humana: idest rationalis et intellectualis beata est.

De demonibus Apuleius ascribat: quibus cum rationem non subtrahat nihil uirtutis assignat. .Cap. 3.

Que igitur est differentia demonum bonorum et malorum: quando quidem Platonius Apuleius de his uniuersaliter differens: et tam multa loquens de aereis eorum corporibus: de uirtutibus tacuit animorum: quibus essent perditum si boni essent. Tacuit ergo beatitudinis causam: indicium uero miserie tacere non potuit: confitens eorum mentem que rationales esse perhibuit: non saltem imbutam munitamque uirtute passionibus animi irrationabilibus nequaquam credere: sed ipsam quoque: sicut stultarum mentium mos est: procellosis quodam modo perurbationibus agitari. Verba namque eius de hac re ista sunt. Ex hoc ferme demonum numero inquit. poete solent habere quaquam procul a ueritate oseres et amatores quorundam hominum deos fingere: hos prosperitati et euehere: illos contra aduersari et affligere. Igitur et misereri et indignari: et angere: et letari: omnemque humane anime faciem pati: simili motu cordis et salo mentis per omnes cogitationum estus fluctuare: que omnes turbe tempestatesque procul a deorum celestium tranquillitate exulant. Num est in his uerbis ulla dubitatio: quod non animorum aliquas inferiores

partes: sed ipsas demonum mentes quibus rationalia sunt animalia: uelut percellosus salus dixit passionum tempestate turbari: ut ne hominibus quidem sapientibus comparandi sint: qui huiusmodi perturbationibus animorum quibus humana non est immunitas infirmitas etiam cum eas huius uite conditio ne patiuntur: mente imperturbata resistunt: non eis cedentes ad aliquid approbandum uel perpetrandum quod exorbitet ab itinere sapientie et lege iustitie: sed stultis mortalibus et iniustis non corporibus: sed moribus similes: ut non uicam deteriores eo quod uentiosiores: et uerbis pena insanabilis ipsius quoque mentis: ut iste appellauit salo fluctuant: nec in ueritate atque uirtute qua turbulentis et prauis affectionibus repugnat: ex nulla animi parte consistunt.

De perturbationibus que animo accidunt que sit peripateticorum stoicorumque sententia. .Cap. 4.

Que sunt sententie philosophorum de his animi motibus: quos greci pathē: nostri autem quidam: sicut Cicero perturbationes: quidam affectiones uel affectus: quidam uero: sicut iste de greco expressi passiones uocant. has ergo perturbationes siue affectiones siue passiones: quidam philosophi dicunt etiam in sapientem cadere: sed moderatas rationemque subiectas ut eis leges quodam modo quibus ad necessarium redigatur modus: diuatio mentis imponat. Hoc qui sentiunt platonici sunt siue aristotelici: cum aristoteles discipulus platonis fuerit qui sectam peripateticam condidit. Alii autem sicut stoici: credere ullas omnino huiusmodi passiones in sapientem non placet. Hos autem: idest stoicos Cicero in libris de finibus bonorum et malorum: uerbis magis quam rebus aduersus platonicos seu peripateticos certatim conuincit: quando quidem stoici nolunt

bona appellare: sed cōmoda corporis et externa: eo quod nullū bonū uolunt esse hominibus preter uirtutē: tāquā artē bene uiuēdi: que nō nisi in aīo est. **H**ec autē isti simpliciter et ex cōi cōsuetudine loquēdi appellāt bona: sed in comparatione uirtutis quā recte uiuit parua et exigua. **E**x quo fit: ut ab utrisque quomodolibet uocentur seu bona seu cōmoda: pari tū existimatione pensent: nec in hac questione stoici delectent: nisi nouitate uerborum. **U**idetur ergo mihi etiā in hoc ubi queritur utrū accidant sapienti passionēs animi: an ab eis sit prorsus alienas: de uerbis eos potius quā de rebus facere cōtrouersia. **N**am et ipsos nihil hic aliud: quā platonicos et peripateticos sentire existimo: quātū ad uim rerū attinet nō ad uocabulorum sonū. **U**t enī alia omittā: quibus id ostendēdū ne longū faciā: aliquid unū quod sit euidentissimum dicā. **I**n libris quibus titulus est nocturnarum actiōum: scribit Agellius uir elegantissimi eloquiū et multū facunde scientie: se nauigasse aliquando cū quodam philosopho nobili stoico. **I**s philosophus sicut latius et uberius quā ego breuiter attingā narrat Agellius: cū illi nauigium horribili celo et mari periculossissime iactaretur: ut timoris expalluit philosophus. **I**d aduersus ē ab iis qui aderant: quāuis in mortis uicina curiosissime attentis: utrum ne philosophus in animo turbaretur. **D**einde tempestate transacta: mox ut securitas prōuit colloquendi uel etiā gaudiendi locū: quidā ex his quos nauis illa portabat diues luxuriosus asiaticus philosophū cōpellebat: illudens quod extimuisset atque palluisset: cū ipse māsisset itrepidus in eo quo ipendebat exitio. **A**t ille Aristippi socratici responsū rettulit: quod cum in re simili eadē uerba ab homine simili audisset: respondit illum per aīa nequissimi nebulonis merito nō fuisse sollicitus: se autē pro Aristippi aīa timere debuisset.

Hac illo diuina responsione depulso: postea quesitum Agellius a philosopho nō exagitādi aīo sed discendi: quā illa ratio esset pavoris sui. **Q**ui ut doceret homines sciēdi studio grauitē accessit: protulit statim de sarcinula sua stoici Epicteti librū: in quo ea scripta essent quā congrueret decretis Zenonis et Chrysippi: quos fuisse stoicorum principes nouim⁹. **I**n eo libro se legisse dicit Agellius hoc stoicis placuisse: quod animi uisa quas appellant fantasias: nec in potestate est utrum et quando incidant animo: cum ueniat ex terribilibus et formidabilibus rebus: necesse est etiā sapientis animus moueāt: ita ut paulisper uel paucescat metu uel tristitia cōtrahatur: tanquā his passionibus preuenientibus mentis et rationis officium: nec ideo tū in mente fieri opinionē mali: nec approbāri ista eisque cōsentiri. hoc. n. esse uolunt in potestate idque interesse cēsent iter aīus sapientis et stulti: quod stulti anim⁹ eisdem passionibus cedit atque accommodat mētis assensum. sapientes autē quāuis eas necessitate patiātur: retinent tū de his quod appetere uel fugere rationabiliter debent: ueram et stabilem incōcussa mētē sētētiā. **H**ec ut potui nō quēdam cōmodius Agellio: sed certe breuius et ut puto planius exposui: quod ille se in epicteti libro legisse cōmemorat: eū ex decretis stoicorum dixisse atque sentisse. **Q**ue si ita sunt aut nihil aut pene nihil distat inter stoicorum aliorumque philosophorum opinionem de passionibus et perturbatiōibus aīorum. **U**trique enim mētē rationēque sapientis ab eorum diuinatione defendūt. **E**t ideo fortasse dicunt eas in sapientē non cadere stoici: quia nequaquā eius sapientiam qua utique sapiēs ē ullo errore obnubilant: aut labe subuertunt. **A**ccidūt autē aīo sapientis salua serenitate sapientie. propter illa quod cōmoda uel incōmoda appellant: quāuis ea dicere nolint bona uel mala. **N**am profecto si nihil ipenderet

eas res ille philosophus quas amisit
 se naufragio sentiebat: sicuti ē uita ista
 salusque corporis: nō ita illud pericu-
 lum perhorresceret: ut palloris etiam te-
 stimonio pderetur. Uerū tamen illaz
 poterat p̄motionē pati: et fixam tenere
 mente sententiam: uitā illam salutēque
 corporis quoz amissionē minabatur
 tempestatū immanitas: nō esse bona q̄
 illos quib⁹ inessent facerēt bonos: si-
 cut facit iustitia. Quod autē ea nec bo-
na appellāda esse: sed cōmoda uerboz
certamini nō reze examini deputandū
est. Quid enī interest utrum aptius bo-
 na uocentur an cōmoda: duz tñ de his
 priuatur nō minus stoicus q̄ peripate-
 ticus pauescat et palleat: ea non equalitē
 appellando: sed equaliter existimādo.
 Ambo sane si bonoz istoz seu cōmo-
 doz periculis ad flagitiū uel facin⁹ ur-
 geantur: ut aliter ea retinere nō possint
 male si dicunt hec amittere qbus natu-
 ra corporis salua et incolumis habet:
 q̄ illa cōmittere quibus iustitia uiola-
 tur. Ita mēs ubi fixa est ista sententia:
 nullas perturbationes etiā si accidūt in-
 ferioribus animi partib⁹ in se cōtra ra-
 tionem preualere p̄mittit: quin imo eis
 ipsa dominatur: eisque nō cōsentiendo
 et potius resistēdo regnū uirtutis exer-
 cet. Alem describit etiā Virgil⁹ Ene-
am ubi ait. Dens immota manet: la-
chryme uoluūt inanes.

/ Quod passiones q̄ christianos aīos
afficiunt nō in initium trahāt: sed uirtu-
tē exerceant. Cap. 5.

Non ē nūc necesse copiose ac dili-
 gēter ostēdē: qd de istis passioni-
 bus doceat scriptura diuina: q̄ christia-
 na eruditio ostendit. Deo qppe illā ipsaz
 mētē subiicim⁹ regēdā et iunādā: mēti
 qz passiōes: ita moderādas atqz frenā-
 das: ut i usū iustitie cōuertant. Deniqz
 si i disciplina nra nō tā q̄ritur utrū pi-

us aīus irascatur: sed quare irascatur:
 nec utrū sit tristis: sed vñ si tristis: nec
 utrū timeat: sed qd timeat. irasci. n. pec-
 canti: ut corrigatur: contristari p̄ affli-
 cto ut liberetur: timere periclitanti ne
 pereat: nescio utrū qsq̄ sana cōsidera-
 tione reprehēdat. Nā et stoicoz ē mi-
sericordiam solere culpāre. Sed quāto
 honestius ille stoicus misericordia per-
 turbaretur hominis liberādi: q̄ timorē
 naufragii. Longe melius et humanius
 et pioz sensib⁹ accōmodati⁹. Licero i
Desaris laude locut⁹ ē ubi ait. Nulla
de uirtutib⁹ tuis nec admirabilior: nec
gratior misericordia ē. Quid ē at mis-
 cordia nisi aliene miserie qdā i nō cor-
 de passio: q̄ utiqz si possum⁹ subueire
 pellimur. Seruit at mor⁹ iste rōi: qñ
ita p̄bet misericordia: ut iustitia cōsuet.
sine cū idigēti tribuit: siue cū ignoscit
penitēti. Hāc Licero locutor egregius
nō dubitauit appellāz uirtutē: quā stoi-
cos iter uitia nūerare nō pudet. q tñ ut
docuit liber epicet nobilissimi stoici ex
decretis Zenōis et Chrysippi q hui⁹ se-
cce primatū hūerūt: huiuscemōi passio-
nes i aīuz sapiētis admittūt: quē uitis
oib⁹ liberū ēē uolūt. Vñ sit cōsequēs:
ut hec ipa nō putēt uitia: qñ sapiētē sic
accidūt: ut cōtra uirtutē mētis rōezqz
nihil possint: et una sit eadēqz sentētia
peripateticoz: ut et platōicoz et ipsoz
stoicoz. Sed ut ait Tulli⁹: uerbi cōtro-
 uersia ita diu torqat hoīes gazulos: cō-
 tentionis cupidiores q̄ ueritatis. Sed
 adhuc merito q̄ri pōt utrū casz ad uite
 p̄fētis ptineat i firmitatē: et in qbusque
 bōis officiis huiuscemōi p̄peti affect⁹.
 Sancti uero angeli et sine ira puniant
 quos accipiunt eterna dei lege punien-
 dos: et misil sine miserie cōpassiōe subue-
 niāt: et periclitantib⁹ eis quos diligūt
 sine timore opitulētur: et tñ istaz noīa
 passionū cōsuetudie locutionis hūane
 etiā in eos usurpentur: p̄pter quādam
 operū similitudinē: n̄ p̄pter affectionū

passione turbatur. Hoc. n. verbū uidi
dicte usurpauit effectus: nō illius turba
lentis affectus.

Quib⁹ passionibus demōes cōfite
te Apuleio exagitant: quorū ope hoies
apud deos asserit adiuuari.

Cap. 6.

Quia interiz de sanctis angelis q̄
stione delata: uideamus quēad/
modū dicant platonici medios demo
nes inter deos ⁊ cōstitutos: istis passio
num estibus fluctuare. Si enī mente ab
his libera eisq; dñante motus huiusce
modi non paterentur: non eos diceret
Apuleius simili motu cordis ⁊ salo mē
tis per omnes cogitationū estus fluctua
re. Ipsa igitur mēs eoꝝ: idest pars ani
mi superior qua rationales sunt: in
qua uirtus ⁊ sapientia si ulla eis esset:
passionibus turbulentis inferiori ani
mi partiū regendis moderandisq; do
minaretur. Ipsa in quā mens eoꝝ sicut
iste platonici cōfiteatur: salo perturba
tionū fluctuat. Subiecta est ergo mens
demonū: passionibus libidinū: formidi
num: irarum: atq; huiuscemōi ceteris.
Que igitur ps i eis libera est cōposq;
sapientie: qua placeant diis ⁊ ad bono
rum deorum similitudinem hominib⁹
consulant: cum eorum mens passionū
uitiis subiugata ⁊ oppressa: quicqd ra
tionis naturaliter habet ad fallendum
⁊ decipiendum tanto acrius intendat:
quanto eam magis possidet nocendi cu
piditas.

Quod platonici figmentis poetarū
infamatos deos asserant: de contrario
rū studiorum certamine: cum be par/
tes demonū nō deoꝝ sint. Cap. 7.

Quod si quisquam dicit nō ex om
nium: sed ex malorum demonū
numero esse: quos poete quorundam
hominum osiores ⁊ amatores deos nō
procul a ueritate fingunt. Hos enī di
xit Apuleius salo mētis per omnes co/
gitationū estus fluctuare: quomodo

istud intelligere poterimus: quando cū
hoc diceret non quorundam: idest ma
lorum: sed omnīū demonū medietateꝝ
propter aerea corpora inter deos ⁊ ho
mines describebat. Hoc enim ait finge
re poetas: q; ex istorum demonū nu/
mero deos faciunt: ⁊ eis deorum noīa
imponunt: ⁊ quibus uoluerint hominī
bus ex his amicos inimicosque distri/
buunt: fictis carminibus impunita licē
tia: cuiꝝ deos ab his demonum mori/
bus: ⁊ celesti loco ⁊ beatitudinis opulē
tia: remotos esse perhibeant. Nec est
ergo fictio poetarū deos dicere q; dii
non sunt: eosque sub deorum nomini/
bus inter se decertare: propter homi
nes quos pro studio partium diligunt
uel oderunt. Non procul autem a ueri
tate dicit hanc esse fictionem. quoniam
deorum appellati uocabulis qui dii nō
sūt: tales tñ describūt demōes qles sūt.
Deniq; hīc esse dicit homerus iniquā
illā mineruā: q; diis celestibus grauem
cohibēdo Achillē iteruenit. Qd ergo
Minerua illa fuerit poeticū uult ēē fig
mētū: eo q; Mineruā deā putāt: eāq; i
ter deos quos oēs bonos beatosq; cre
dit i alta ethereā sede collocat: procul
a conuersatiōe mortaliū. Qd at aliq;
demon fuerit grecis fauens: troianisq;
otari⁹: sicut ali⁹ aduersus grecos tro
ianorum opitulator: quē Veneris seu
Partis noīe idē poeta commemorat:
quos deos iste talia nō agētes i celestib⁹
habitationib⁹ ponit: ⁊ hī demōes p his
quos amabāt cōtra eos quos oderāt i
ter se decertauerūt: hoc nō pcul a uerita
te poetas dixisse cōfess⁹ ē. De his appe
ista dixerunt: quos hoib⁹ simili motu
cordis ⁊ salo mētis p oēs cogitationū
estus fluctuare testat: ut possēt amores
⁊ odia non p iustitia: sed sicut popul⁹
similis eorum in uenatoribus ⁊ aui/
gis secundum suarum studia partiū:
p aliis aduersus alios exercere. Id enī

uidetur philosophus curasse platonicus: ne cum hec a poetis canerent: non a demonibus mediis: sed ab ipsis diis quorum nomina poete fingendo ponunt fieri crederentur.

De diis celestibus et demonibus aëreis: hominibusque terrenis: Apulei Platonicæ diffinitio. Cap. 8.

Quid illa ipsa diffinitio demonum: *P*az ne intueāda ē: ubi certe oēs determinādo cōplexus est: q̄ ait demones esse genere animalia: aīo passiuā: mēte rōnalia: corpore aërea: tempore eterna: In quibus quinque cōmemoratis: nihil dixit oīs q̄ demones eūz bonis saltē hoībus id uiderēt hīc cōmunē: quod nō esset ī malis. *N*ā ip̄os homines cū aliquāto latius describēdo cōplecteretur: suo loco de illis dicens tanquam de infimis atq̄ terrenis: cū prius dixisset de celestibus diis: ut cōmēdatīs duabus partibus ex sūmo et infimo ad ultimū tertio loco de mediis demonib⁹ loqueretur. *I*gitur hoīes ingt ratione gaudentes: oratione pollentes: īmortālib⁹ aīs: moribundis mēb⁹: lenib⁹ et anxīs mentib⁹: brutis et obnoxīs corporib⁹: dissimilib⁹ morib⁹: similib⁹ errorib⁹: perniciaci audacia: pertinaci spē: casso labore: fortuna cauduca: sigillatim mortales cūcti tamen in uniuerso genere perpetui: uicissim sufficienda prole mutabiles: uolucris tempore: tarda sapientia: cita morte: querula uita: terras incolūt. *C*um hinc tam multa diceret que ad plurimos homines pertinent: nunquid etiam illud tacuit quod nouerat esse paucorū: ubi ait tarda sapientia: cita morte: *Q*uod si pretermisisset nullo modo recte genus humanum descriptionis huius tā intenta diligentia terminasset. *C*um uero deorum excellentiam commendaret: ipsarū beatitudinez quo uolunt hoīes per sapientiaz peruenire: ī eis affirmauit ex-

cellere. *P*roinde si aliquos demones bonos uellet intelligi: aliquid etiā in ipsorum descriptione poneret: unde uel eūz diis aliquaz beatitudinis partem: uel cum hominibus qualēcūque sapientiam putarentur habere cōmunē. *N*ūc uero nullum bonorū eorūz commemorauit quo boni discernerētur a malis: quauis et eorūz malitie liberius exprimende pepercerit: ne tūz ne ipsos: q̄ et cultores eorūz apud quos loquebatur offenderet. *S*ignificauit tamen prudentibus quid de illis sentire deberent quando quidem deos quos omnes bonos beatosque credi uoluit: ab eorum passionibus atque ut ait ipse: turbelis omni modo separauit: sola illos corporum eternitate coniungens: animo autem non diis: sed hominib⁹ similes demones apertissime inculcans: et hoc nō sapientie bono cuius et homines possūt esse participes: sed perturbatione passionū que stultis malisque dominatur. a sapientib⁹ uero et bonis ita regitur: ut malint eaz non habere: q̄ uincere. *N*am si non corporum sed animorum eternitates cum diis habere demones uellet intelligi: non utique homines ab huius rei consortio separaret: quia et hominibus eternos esse animos: proculdubio: sicut platonicas sentit. *I*deo cum hoc genus animantiū describeret: immortalibus animis moribundis mēbris dixit esse hoīes.

An amicitia celestium deorum per intercessionē demonū possit hoī prouideri.

Cap. 9.

Ad hoc si propterea communē eūz diis eternitates non habet hoīes: q̄a corpora sūt mortales: propterea ergo demones hnt: q̄a corpora sūt īmortales. q̄les igr mediatores sūt itez hoīes et deos per quos ad deorū amicitias hoīes ambiant: qui hoc eūz hominibus habent deterius: quod est ī aīante melius: id est animūz: hoc aut habet

cū diis meli⁹: qđ est in animāte veteri
us: idest corpus: **Q**uā enī animās: idest
āiā ex aīa constet ⁊ corpore: quoz du
orum aīa est utiq; corpore melior: ⁊ si
uītiosa ⁊ infirma melior certe corpore
etiā sanissimo atq; firmissimo: quoni
am eius natura excellēti⁹: nec labe ui
tiorum postponitur corpori: sicut aurū
etiā sordidū argēto seu plūbo: licet pu
rissimo carius estimat. **I**sti mediatores
deoz ⁊ hominum: per quos interpōsi
tos diuinis humana iunguntur: cū vi
is habent corpus eternū: uītiosū autē
cū hominib⁹ aīuz: qđ religio qđ no
lūt diis homines per demones iungi:
in corpore sit non in animo cōstituta.
Quenam tādem istos mediatores fal
sos atque fallaces: quasi capite deorsū
nequitia uel pena suspendit: ut inferiōre
āiālis partē: idest corpus cū superiori
bus. supiōre uero idest aīuz cū inferio
ribus habeant: ⁊ cum diis celestibus ī
parte seruiēte coniūcti: cum hoībus at
terrestribus in parte domināte sint mi
seri. **C**orpus qđ seruū ē: sicut etiā
Salustius ait animi īpeno: corporis ser
uitio magis utimur. **A**dū xit at ille: al
terum nobis cū diis: alterū cum be
luis cōe est. quoniam de hominib⁹ lo
quebatur: quibus: sicut beluis mortale
corpus est. **I**sti autē quos inter nos ⁊
deos mediatores nobis philosophi p
uiderunt: possunt quidem dicere de ani
mo ⁊ corpore: alterū nobis cū diis:
alterū cum hominibus cōe est. sed si
cut dixi tanquā in peruersū ligati atq;
suspensi: seruū corpus cū diis beatis:
dominum aīū cū hoīb⁹ miseris ha
bentes: parte inferiōre exaltati: supiōre
deiecti. **U**nde etiā si quisquā propter
hoc eos putauerit īmortalitē habere
cum diis: quia nulla morte: sicut aīaliū
terrestrium animi eorum soluuntur a
corpore: nec sic existimandum est eorū
corpus: tanquam bonorūq; eternū
uehiculum: sed eternūq; uinculum dam

nandorum:

**Quod secundum Platonis sententiā
minus miseri sint homines in corpore
mortali: qđ demones in eternum.**

Cap. i o.

Plotinus certe memorie nostre ui
cinius temporibus: Platonem ce
teris excellentius intellexisse laudatur.
Is cum de humanis animis ageret: pa
ter inquit misericors: mortalia illis ui
cula faciebat. **I**ta hoc ipsum qđ morta
les sunt homines corpore: ad misericor
diam dei patris pertinet arbitrat⁹ ē:
ne semper huius uite miseria tenean
tur. **H**ac misericordia indigne iudica
ta est iniquitas demonū que in in ani
mi passiui miseria: non mortale: sicut
homines: sed eternū corpus accepit.
Essent quippe feliciores hominibus:
si mortale cū eis haberent corpus: ⁊
cū diis beatū animū. **E**ssent autē
pares hominibus: si cū animo misero
saltem mortale cū eis habere meruis
sent ⁊ corpus. si tamen acquirerent ali
quid pietatis: ut ab exumnis uel ī mor
te requiescerent. **N**unc uero non solū
feliciores hominibus non sunt animo
misero: sed etiā miseriōres sunt per
petuo corporis uinculo. **N**on enī ali
qua pietatis ⁊ sapientie disciplina pro
ficientes intelligi uolunt ex demonibus
fieri deos: cū apertissime dixerit de
mones eternos.

**De opinione platonicorum: qui pu
tant animas hoīūz demones esse post
corpora. Cap. ii.**

Dicit quidez ⁊ animas hoīūz de
mones esse: ⁊ ex hominibus fieri
lares: laruas: ⁊ manes. lares si meriti
boni sunt. lemures si mali seu laruas.
Danes autē deos dicunt: sed incertū
est bonorū eos: seu malorū esse
meritoz. in qua opinione quantū uora
ginem aperiat sectadis perditisq; mo

ribus q̄s nō uideat si uel paululus attē
dat: *Quandogdem* quālibet nequā su
erint homines: uel laruas se fieri dum
opinatur: uel dū manes deos: tāto peio
res sūt: quāto sūt nocēdi cupidiōres.
ut etiam quibusdam sacrificiis: tanquā
diuinis honoribus post mortē se inui
tari opinētur: ut noceāt. Laruas q̄ppe
dicit esse noxios demones ex hominib⁹
factos. Sed hic alia questio est. *Inde* aut
perhibet appellari grece beatos seu de
mones: q̄ boni sūt aīo: hoc est boni de
mones: aīos quoq̄ hominū demones
esse cōfirmās.

*De terrenis cōtrariis: quibus secun
dū platonicos demonū hominūq̄ na
tura distinguitur. Cap. 12.*

Ed nunc de his agimus quos ī
natura propria descripsit: iter de
os 7 hoies genere aīalia: mēte rationa
lia: animo passiua: corpore aerea: tēpo
re eterna. *Nempe* cū prius deos ī subli
mi celo. hoies autem ī terra infima dis
iunctos locis 7 nature dignitate secer
neret: ita conclusit. *Habetis* inquit iter
bona aīalia: deos ab hominib⁹ pluri
mū differētes: loci sublimitate: uite per
petuitate: nature perfectione: nullo iter
se propinquo cōmunicatu: cū 7 habita
cula sūma ab infimis tanta itercapedo fa
stigiū despiciat: 7 aīnacitas illic eterna
7 indefecta sit: hic caduca 7 succisiua.
Ingenua illa 7 ad beatitudinē sublima
ta: hec ad miseras infirmata. hic cele
stia: ibi terrena uideo cōmemorata: cō
traria de duabus nature partib⁹ ulti
mis: idest sūmis atq̄ infimis. *Nā* tria
que p̄posuit de diis laudabilia eadē re
petiuit aliis quidem uerbis: ut eis alia
tria aduersa ex hominibus redderet.
Aīa deoz hec sunt: loci sublimitas: ui
te p̄petuitas: perfectio nature. *Hec* aliis
uerbis: ita repetiuit: ut eis tria cōtraria
humane cōditionis opponeret: cū 7 ha
bitacula inq̄ summa ab infimis tanta ī

tercapedo fastigiū despiciat: q̄a di xerat
loci sublimitatē. *Et* aīnacitas illic inq̄
eterna 7 indefecta sit: hic caduca 7 succi
siua: quia dixerat uite p̄petuitatē. *Et* ī
genia illa inquit ad beatitudinē subli
mata: hec ad miseras infirmata: quia di
xerat nature p̄fectiōez. *Aīa* igr̄ ab eo
posita sūt deorum: idest loc⁹ sublimis:
eternitas: b̄tudo: 7 his cōtraria tria ho
minū: idest loc⁹ infim⁹: mortalitas: mi
seria. *Iter* hec terna deoz 7 hoīz quo
niā demōes medios posuit de loco nul
la ē cōtrouersia. *Inter* sublimē q̄ppe 7 ī
fīmū: medi⁹ loc⁹ aptissime hētur 7 dī.
Cetera bina restāt q̄b⁹ cura attētiō ad
hibēda ē: quēadmodū uel ēē aliena a
demōib⁹ ostēdāt: uel sic eis distribuāt
ut medietas uidet̄ exposcere: sed ab eis
aliena ēē nō possūt. *Nō* enī sicut dicim⁹
locū mediū nec ēē sūmū nec infimū: ita
demōes cū sint aīalia rōnalia nec bea
tos ēē nec misos: sicuti sūt arbusta uel
pecora q̄ sūt sēsus uel rōnis exptia: re
cte possum⁹ dicere. *Quoz* ergo ratio
mētib⁹ iest: aut misos ēē: aut b̄tōs esse
necesse ē. *Itē* nō possum⁹ recte dicē: nec
mortales ēē demōes nec eternos. *Dia*
nāq̄ uiuētia aut ī eternū uiuūt: aut fini
unt morte q̄ uiuūt. *Itē* uero isto tēporē
eternos demōes dixit. qd̄ igr̄ restat ni
si: ut hī medii de duobus sūmis unū ha
beāt: 7 de duob⁹ infimis altez. *Nam* si
utraq̄ de imis hēbūt: aut utraq̄ de sū
mis: medii nō erūt: s; ī alterutrā ptem
uē resiliāt uel recubūt. *Quia* ergo his
bonis: sicut demonstratū ē carere uirīs
que nō possūt: exceptis ex utraq̄ pte sin
gulis mediabūt. *Ac* p hoc q̄a de infimis
hī nō possūt eternitatē q̄ ibi nō ē: unū
hoc de sūmis habēt. 7 ideo nō ē alterū
ad oplēdā medietatē suā: q̄ d infimis
habeāt: nisi miseriam.

Quomō demōes si nec cū diis beati
nec cū hoīb⁹ sūt miseri: iter utrāq̄ pte
sine utriusq̄ cōmunicatōe sint medii.

Cap. 13.

Est itaqz secundum platonicos sublimiū deorū uel beata eternitas: uel eterna beatitudo: hominū uero infirmorum uel miseria mortalis: uel mortalitas misera: demonū autē medioꝝ uel misera eternitas: uel eterna miseria. nā ⁊ quinqz illis que in diffinitōe demonū posuit: nō eos medios: sicut pmittebat ostēdit. quoniā tria dixit eos hē nobiscū: q. genē aīalia: q. mēte rōnalia: q. aīo passiua sunt. cū diis autē unū q. tempore eterna: ⁊ unū ppiū q. corpore aerea. Quomō ergo medii quando unū habēt cū sūmis: tria cū infimis? Quis nō uideat relicta medietate quātū inclinēt ⁊ deprimāt i infima? s. plane ibi etiā medii possunt ita iueniri ut unū habeāt ppiū qd ē corpus aereum: sicut ⁊ illi de sūmis atqz infimis singula ppiā. dii corpus ethereū: hominesqz terrenum. duo uero cōmunia sint omnibus: q. genere sunt aīalia: ⁊ mēte rōnalia. Nā ⁊ ipse cū de diis ⁊ hoībus loqueretur: hētis ingt bina aīalia. Et non solent isti deos: nisi rōnales mente perhibere. Duo sunt residua: q. sunt animo passiua: tempore eterna. Quoz habent unum cum infimis cum sūmis alterum. ut pportionali ratione liberata medietas neqz sub tollatur i summa neqz in infima deprimatur. Ipsa est autem illa demonum misera eternitas: uel eterna miseria. Qui. n. ait aīo passiua: ēt misera dixisset: nisi pro eorū cultoribus erubisset. Porro quia prouidentia summi dei: sicut etiā ipsi fatentur: non fortuita temeritate regit mundus: nunquam esset istorum eterna miseria: nisi esset magna malitia. Si ergo beati recte dicuntur: iam demones non sunt: cum demones sint quos inter homines ⁊ deos isti in medio locauerūt. Quis ergo est locus bonorum demonum: si supra homines infra deos: istis prebeant adiutorium illis ministeriū? Si enim boni eternique sunt: profecto

⁊ beati sunt. Eterna autem beatitudo medios eos esse nō sinit: quia multum diis comparat: multumque ab hominibus separat. Unde frustra isti conabuntur ostendere: quomodo demones boni si ⁊ imortales sunt ⁊ beati: recte medii constituentur inter deos immortales ac beatos: ⁊ homines mortales ac miseros. Cum enim utrunque habeāt cum diis: ⁊ bītudinem scilicet ⁊ imortalitatem: nihil autē horum cum hominibus ⁊ miseriis ⁊ mortalibus: quomodo non potius remoti sunt ab hominibus diisqz coniuncti: qz inter utroque medii constituti. Tunc enim medii essent si haberent ⁊ ipsi duo quedā sua: non cum binis alterutroꝝ: sed cum singulis utrorunqz cōmunia: sicut hominem medium quiddam est iter pecora ⁊ angelos: ut quia pecus est aīal irrationale atque mortale. angelus autem aīal rationale ⁊ immortale: medius homo esset inferior angelis: superior pecoribus: habens cum pecoribus mortalitatem. rationem uero cum angelis: animal rōnale mortale. Ita ergo cum querimus medium inter beatos imortales miserosque mortales: hoc iuenire debemus: qd aut mortale sit beatū: aut imortale sit miserū.

An homines cum sint mortales possint uera beatitudine esse felices.

Cap. i 4.

Utrū ⁊ beat⁹ ⁊ imortalis homo ēē possit: magna ē inter homines questio. Quidā enim conditionem suam humiliter inspexerūt: negauerūtqz hominem capacē esse beatitudinis posse: quādiu mortaliter uiuit. Quidam uero extulerunt se: ⁊ ausi sunt dicere: sapientie compotes beatos esse posse mortales. Quod si ita est: cur nō ipsi potius medii constituentur iter mortales miseros ⁊ imortales beatos: beati tudinem habentes cum immortalibus

LIBER. IX.

beatis: mortalitatē cū mortalibus miseris: profecto. n. si beati sūt iuidēt ne/mini. Nā qd miseri? iuidētiā. Et iō mortalibus miseris quātū possūt ad cōsequēdā bñtudinē cōsulāt: ut etiā imor/tales ualeāt esse post mortē: ⁊ angelis imortalibus beatissq; coniungi.

De mediatore dei ⁊ hominum hoīe Christo Jesu. Cap. i s.

S autē quod multo credibili⁹ ⁊ p/babilius disputat: oēs hoīes q̄ diu mortales sunt: etiā miseri sunt neces/ se est: querendus est medi⁹: qui nō so/ lum hō uerū ē deus sit: ut homies ex mortali miseria ad beatā imortalitatē hui⁹ medi⁹ beata mortalitas iternueniē/ do pducatur: quem neq; nō fieri morta/ lem oportebat: neque permanere mor/ talē. Mortalis quippe factus est: non i/ firmata uerbi diuinitate: sed carnis in/ firmitate suscepta. Non autē p/māsit i/ ipsa carne mortalis: quam resuscitauit a mortuis. quoniam ipse est fruct⁹ me/ diationis eius: ut nec ipsi prop⁹ quos liberandos mediator effectus est: in p/ petua uel mortis carne remanerent. Proinde mediatorem inter nos ⁊ deū ⁊ mortalitatē habere oportuit transēu/ tem: ⁊ bñtudinē pmanētē: ut per id qd transit congrueret morituris: ⁊ ad id quod permanet transferret ex mor/ tuis. Boni igitur angeli inter miseros mortales ⁊ beatos immortales medi⁹ esse nō possunt: quia ipsi quoq; beati ⁊ imortales sunt. Possunt autē medi⁹ esse angeli mali: quia immortales sunt cū illis: miseri cū istis. His cōtrarius est mediator bonus: q aduersus eorū im/ mortalitatē ⁊ miseriam ⁊ mortales ēē ad tempus noluit: ⁊ beatus in eternita/ te persistere potuit. Ac si eos ⁊ immor/ tales superbos ⁊ miseros noxios: ne p/ imortalitatem iactantiam se ducerent ad miseriam: ⁊ sue mortis humilitate

⁊ sue bñtūdis benignitate destruxit: in eis quoz corda p suā fidez mudās: ab illoz imōdissima dñatōe liberauit. hō itaq; mortalis ⁊ mis lōge seic⁹ ab i/ mortalib⁹ ⁊ btis: qd eligat med iū p qd imortalitati ⁊ bñtūdini copulet. Qd possit delectare i demonū imortalitate miserum ē: qd possit offēdere i christi mortalitate iā nō ē. Ibi ergo cauēda ē mīsa sēpiterna: hic mors timēda nō ē q̄ ēē n̄ potuit sēpiterna: ⁊ bñtūdo amā/ da ē sēpiterna. Ad hoc q̄ se iterposu/ it medi⁹ imortalis ⁊ mis: ut ad imorta/ litatē beatā trāsire nō sinat. quoniā in hoc p/sistit qd ipedit: idest i ipa mīsa. Ad hoc at se iterposuit mortalis ⁊ bea/ tus: ut mortalitati trāsacta ⁊ ex mortu/ is faceret imortales: qd i se resurgēdo mōstrauit: ⁊ ex miseris btis: qd bñtū/ do nunq; ab ipso discessit. Ali⁹ ē ergo medi⁹ mal⁹ q sepat amicos: ali⁹ bo/ nus q recōciliat inimicos. Et iō multi sūt medi⁹ sepatores: qd mltitudo q bea/ ta ē uni⁹ dei picipatione fit beata. cu/ ius picipatōis priuatōe mīsa mltitu/ do maloꝝ angeloꝝ: q se opponit poti⁹ ad ipedimētū: q̄ iterponit ad bñtūdis adiutoriū: ⁊ ē ipsa multitudie obstre/ pit quodāmō ne possit ad illud unum bñficū pueniri: ad qd ut pduceremur n̄ multis: s; uno mediatore opus erat: ⁊ hoc eo ipso cui⁹ picipatōe sum⁹ btis: hoc ē uerbo dei n̄ facto: s; per qd facta sūt oīa. Nec tñ ob hoc mediator ē: qd uerbum: maxime quippe immortale ⁊ maxime beatum uerbum longe est a mortalibus miseris: sed mediator per quod homo. eo ipso ostendens utique ad illud non solum beatum: ueruz eti/ am beatificum bonum non oportere queri alios mediatores: per quos arbi/ tremur nobis peruentiois gradus ēē moliendos: quia beat⁹ ⁊ beatificus de/ us factus particeps humanitatis nrē cōpendium prebuit: participande diui/ nitatis sue. Neq; enī nos a mortalitate

et miseria liberans: ad angelos immortales beato sive ita perducit: ut eorum participatione etiam nos immortales et beati simus: sed ad illam trinitatem cuius et angeli participatione beati sunt. Ideo quando in forma serui: ut mediator esset infra angelos esse voluit: in forma dei super angelos mansit. Idem in inferioribus uia uite: qui in superioribus uita. Non enim uerum est quod idem platonius ait dixisse platone: nullus deus miscetur homini. Et hoc proprium eorum sublimitatis ait esse specimen: quod nulla attractione hominum contaminantur.

An rationabiliter platonici diffinierint: deos celestes declinantes terrena contagia hominibus non misceri: quibus ad amicitiam deorum demones suffragantur.

Cap. 16.

Ergo demones contaminari fatentur: et ideo eos a quibus contaminantur mundare non possunt: omnesque immundi pariter sunt et demones correctione hominum: et homines cultu demonum. Aut si et correctari miscerique hominibus: nec tamen contaminari demones possunt: diis perfectiores sunt: quia illi si miscerentur contaminarentur. Nam hoc deorum dicitur esse proprium: ut eos sublimiter separatos humana correctio contaminare non possit. Deum quidem summum omnium creatorem quem nos uerum deum dicimus: sic a platone predicari assueuerat: quod ipse sit solus qui non possit penuria sermonis humani: quamvis ratione uel modice comprehenditur: uix autem sapientibus uiris cum se uigore animi quantum licuit a corpore remouerunt intellectum huius dei: id quoque iter dum uelut in altissimis tenebris rapidissimo coruscamine lumen cadidum iter micare. Si ergo supra omnia uere sumus deus intelligibili et ineffabili quadam presentia: et si iter dum: et si tanquam rapidissimo coruscamine lumen cadidum iter micans: adest tamen sapientium mentibus cum se

quantum licuit a corpore remouerunt: nec ab eis contaminari potest: quod est quod isti dii propterea constituentur longe in sublimi loco: ne correctione contaminentur humana: quasi corpora illa etherea tactu tantum queant humano: et non etiam uisu contaminari. Porro si non contaminantur sidera cum uidentur: quos deus omnes uisibiles dicit: nec demones hominum et. minime aspectu: quamuis de proximo uideantur. An forte uocibus humanis contaminarentur: qui acie non contaminantur oculo: et ideo demones medios habent per quos eis uoces hominum nuncient: a quibus longe absunt: ut incontaminatissimi persenerent. Quid iam de ceteris sensibus dicam? Non enim olfaciendo contaminari uel dii posset si adesset: uel cum adsint demones possunt uiuorum corporum uaporibus humanorum: si tantum sacrificiorum cadauerinis non contaminantur uaporibus. In gustandi autem sensu nulla necessitate rescit de mortalitatis urgetur: ut fame adacti cibos ab hominibus gratetur. Tactus uero in potestate est: Nam licet ab eo potissimum sensu correctio dicta uideatur: hactenus tamen si uellent miscerentur hominibus: ut uiderent et audirent: tangere dique autem necessitas. Nam neque homines id concupiscere auderent: cum deorum uel demonum bonorum conspectu uel colloquio fruerentur. Et si in tantum curiositas progrediretur ut uellet: quo nam pacto quispiam posset inuitu tangere deum uel demonem: qui nisi captum non potest passerem? Uidendo igitur uisibusque se prebendo: et loquendo et audiendo dii corporaliter misceri hominibus possent. Hoc autem modo demones si miscerentur: ut dixi et non contaminantur: dii autem contaminarentur si miscerentur: incontaminabiles dicuntur demones: et contaminabiles deos. Si autem contaminantur et demones: quid conferunt hominibus ad uitam post mortem beatam quod

contaminati mūdare nō possūt: ut eos mūdōs diis incōtaminatis possint adiungere: inter quos et illi medii cōstituti sunt. Aut si hoc eis bñficiū non conferunt: quid prodest hominibus demōnū amica meditatio? An ut post mortē nō ad deos hoīes per demōes trāseāt: sed simul uiuant utrique cōtaminati: ac p hoc neutri beati? Nisi forte quis dicat more spōgiarū uel huiuscemōi rerū mūdare demōes amicos suos: ut tanto ipsi sordidiores fiāt: quāto fiunt homines eis: uelut tergentib⁹ mūdiores. Quod si ita ē cōtaminationib⁹ dii mīscētur demōnibus: qui ne cōtaminarentur: hominū ppingtatem cōtrectatio/ neque uitant. An forte dii possunt ab hoīb⁹ cōtaminatos mūdare demōnes: nec ab eis cōtaminari: et eo mō nō possunt et hoīes? Quis talia sentiat: nisi quem fallacissimi demōes deceperūt? Quid q si uideri et uidere cōtaminat: uidentur ab hoīb⁹ dii: quos uisibiles dicit clarissima mūdi lumina et cetera si/ dera: tutioresq; sūt demōes ab ista hominū cōtaminatione qui non possūt uideri: nisi uelit. Aut si nō uideri: sed uidere cōtaminat: negent ab istis clarissimis mūdi luminib⁹ quos deos opinātur uidere homines: cum radios suos terras usq; pertēdāt. Qui tamen eorū radii per queq; diffusi immunda inde nō contaminantur: et dii contaminantur: si hominibus miscerentur: etiam si esset necessarius in subueniendo cōtactus. Nam radiis solis et lune terra cōtigitur: nec ista cōtaminatur luce: minor autem pluriūm tā doctos hoīes: qui cuncta corporea et sensibilia que pre i corporalibus et intelligibilib⁹ postponenda iudicauerunt: cū agitur de beatitudine uitae: corporalium cōtrectationū facere mētionem. Ubi est illud Platonis tibi ait. Fugiendum est igr ad clarissimā patriā: et ibi parebunt tibi omnia. Que igr classis inquit effugat similem

deo fieri. Si ergo deo tanto similior: quanto quisque sit propinquior: nulla est ab illo alia longinquitas q̄ eius dissimilitudo. i corporali uero illi eter/ no et incommutabili: tanto est aīa hominis dissimilior: quanto rerum temporalium mutabiliumque cupidior.

Ad cōmendandā uitā beatā: que in participatione est summi boni: nō tali mediatore indigere hominē: qualis ē demon: sed tali: q̄lis ē un⁹ christus.

Cap. i 7.

Noc ut sanetur quoniam imortalitatis puritati que in summo est: ea q̄ in imo sunt mortalia et immunda cōuenire non possunt: opus est q̄dam mediatore: non tamen tali qui corpus quidem habeat immortale propinquum summis: animum autem morbidum si milem infimis: quo morbo nobis inuideat potius ne sanemur: q̄ adiuuet ut sanemur: sed tali qui nobis infimis ex corporis mortalitate coaptat⁹: imortalis spūs iustitia p quā n̄ loco distātia: s; similitudinis excellētia māsūt i summis: mūdādis liberādisq; nobis uere uiuendi pbeat adiutoriū. q̄ pfecto icōtaminabilis d̄s absit ut cōtaminatōez timeret ex hoīe quo idut⁹ ē: aut ex hoīb⁹ inter quos in hoīe uersat⁹ ē. Nō. n. parua sūt hec iterum duo q̄ salubrit̄ sua icarnatiōe mōstrauit: nec carne posse cōtaminari uerā diuinitatē: nec ideo putādos demōes nobis ēē meliores q̄ nō habent carnē. Sic ē sicut eū p̄dicat sācta scriptura mediator di et hoīez hō christ⁹. Iesus: de cui⁹ diuinitate q̄ p̄i ē sēp eq̄lis et hūanitate q̄ nobis factus ē similis: nō hic locus est: ut cōpetenter p nostra facultate dicamus.

Quod fallacia demonū dū sua inter/ cessione uiam spondet ad deum hoc cōnatur: ut hoīes a uia ueritatis auertat.

Cap. i 8.

Elli aut illi fallacesque mediato-
res demones: q̄ cū p̄ spūs imūditia
miseri ac maligni multis effectib⁹ cla-
reāt: p̄ corporaliū tñ locoꝝ iternalla: ⁊
p̄ aereoz⁹ corporū leuitate a p̄uectu ani-
moz⁹ nos auocare atque auertere moli-
untur: nec nīa p̄bēt ad deū: sed ne uia
teneat ipediūt: qñ qdē ⁊ i ipsa uia cor-
porali q̄ falsissima ē ⁊ plenissima erro-
ris: q̄ nō iter agit iusticia: quoniā n̄ p̄
corporalē altitudinē: s̄z p̄ spūale: hoc
ē icorporalē similitudinē ad deū debe-
mus ascendere: i ipsa tñ corporali uia
quam demonuz aīci p̄ elemētoꝝ gra-
dus ordināt: iter ethereos deos ⁊ ter-
renos hoīes aereis demōib⁹ mediis cō-
stituitis hoc deos opinātur h̄re p̄cipuū:
ut p̄pter hoc iternallū locoꝝ cōrecta-
tiōe n̄ taminēt hūana. Na demōes cō-
taminari poti⁹ ab hoīb⁹: q̄z hoīes mū-
dari a demōib⁹ credūt: ⁊ ideo ipsos cō-
taminari potuisse: nisi loci altitudie mu-
nirent. Quis tā iselix ē: ut ista uia mū-
dari se existiat: ubi hoīes taminātes:
demonēs cōtaminati: diū cōtaminabiles
p̄dicāt: ⁊ n̄ poti⁹ eligat uia: ubi cōtami-
nātes magis demōes euitēt: ⁊ ab icōta-
minabili deo ad ieundā societate icōta-
minatoꝝ āgeloz⁹ hoīes a cōtaminatiōe
mandentur.

Quod appellatio demonū iā nec apud
cultores eoz⁹ assumat i significatiōem
alicui⁹ boni. .Cap. 12.

Ed ne de uerbis ēt nos certare
uideamur. quoniā n̄ nulli istoꝝ: ut ita
dixerī demonicoloz⁹ i q̄b⁹ ⁊ labeo ē:
eosdē p̄hibēt ab aliis āgelos dici quos
ipsi demōes nūcupāt: iā mihi de bonis
āgelis aliquid uideo differendū quos
isti esse n̄ negāt: sed eos bonos demōes
uocare: q̄z āgelos malūt. Nos at sicut
scriptura loq̄t s̄z quā christiani sum⁹:
āgelos qdē ptim bonos: ptim malos:
nūquā uero bonos demōes legiūs. S̄z
ubicūq̄ illaz⁹ l̄fraz⁹ hoc nomē positum
reperit: siue demōes: siue demonia di-

cātur: nō nisi maligni significātur spi-
rit⁹. Et hāc loquēdi cōsuetudinez in
tātū populi usqueq̄z secuti sūt: ut eoz⁹
etiā q̄ pagani appellātur: ⁊ deos multos
ac demōes colēdos esse tēdunt: null⁹
fere sit tā l̄fatus ⁊ doct⁹: q̄ audeat i lau-
de nel suo suo dicere demōez h̄es: sed
glibet hoc dicere uoluerit: nō se alit̄ ac-
cipi: q̄z maledicere uoluisse dubitare n̄
possit. Que iḡ nos causa compellit: ut
post offensiōez anriū tā multaz⁹: ut iā
pene sint oīuz q̄ hoc uerbū: nisi in ma-
lā ptē audire cōsueuerūt: qd dixius co-
gamur exponē: cū possum⁹ āgeloz⁹
noīe adhibito: eandem offensiōē q̄ no-
mine demonū fieri poterat euitare:

**De q̄litate scientie: q̄ demōes super-
bos facit. .Cap. 20.**

Quāquā etiā ipa origo hui⁹ noīis
si diuinos intueamur libros aliqd
affert cognitiōe dignissimuz. Demōes
n. dicunt. quoniā uocabulū grecum ē
ob sciētiā noīati. Apostol⁹ at spū sācto
locutus ait. Scientia inflat: caritas uero
edificat: qd recte aliter n̄ intelligitur:
nisi scientiā tūc p̄desse cū caritas iest:
sine hac at inflare: idest in supbiā ina-
nissime q̄si uentositatis extollere. Est
ergo i demonib⁹ scientia sine caritate:
⁊ iō tā inflati: idest tā supbi sūt: ut ho-
nores diuinos ⁊ religiōis fuitate quā
uero deo deberi sciunt: sibi satis egenē
exhiberi: ⁊ quantum possunt ⁊ apud
quos possunt adhuc agunt.

**Ad quem modum dñs uoluerit de-
monib⁹ innotescere. .Cap. 21.**

Contra supbiā porro demonuz q̄
p̄meritis possidebat gen⁹ huma-
nuz: dei humilitas q̄ in christo appa-
uit quantaz uirtutē h̄eat: aīe hominum
nesciunt imunditiā elatiōis inflā: de-
monib⁹ similes supbia n̄ scientia. Ipsi
at demōes ēt hoc ita sciūt: ut eidem do-
mino iūfirmitatē cārnis iduto dixerit:

LIBER.IX.

Quid nobis et tibi Iesu nazarene: Uenisti ante tempus perdere nos. Clarum est in his uerbis: quod in eis et tanta scientia erat: et caritas non erat. Penam suam quippe formidabat ab illo: non in illo iustitiam diligebat. Tantu uero eis innotuit: quantum uoluit. tantum autem uoluit: quantum oportuit. Sed sic innotuit non sicut angelis sanctis qui eius secundum id quod dei uerbum est participata eternitate perfruuntur: sed sicut eis terrenis innotescendum fuit: ex quorum tyrannica quodammodo potestate liberaturus predestinatos in suum regnum: et gloriam sepe ueraciter et ueraciter sepepiternam. Innotuit ergo demonibus: non per id quod est uita eterna: et lumen incommutabile quod illuminat pios: cui uiuendo per fidem quam in illo est corda mundantur: sed per quedam temporalia sue uirtutis effecta et occultissime signa presentie: que angelicis sensibus etiam malignorum spiritu um potius quam infirmitati hominum posent esse conspicua. Denique quando ea paululum suppressa indicauit: et aliquantulum altius latuit: dubitauit de illo demonum princeps: eumque tentauit an Christus esset explorans: quantum se tetari ipse permitteret: ut hominem quem gerebat ad nostre imitationis temperaret exemplum. Post illam uero tentationem cum angeli sicut scriptum est ministrabant ei boni utique et sancti: ac per hoc his spiritibus imundis metuendi et tremendi: magis magisque innotescere demonibus quantus esset: ut ei iubenti quantum in illo contemptibilis uideretur carnis infirmitas: resistere nullus auderet.

Quid iter sit iter scientia factorum angelorum et scientia demonum. Cap. 22.

His igitur angelis bonis omnis corporalium temporaliumque rerum scientia quam infatur demones uilis est: non quod earum ignari sint: sed quod illis dei qua sanctificatur caritas cara est: pre cuius non tan-

tum incorporali uerum etiam incommutabili et ineffabili pulchritudine. cuius sancto amore inardescunt: omnia que infra sunt: et quod illud est non sunt: seque ipsos inter illa contemnunt: ut ex toto quod boni sunt eo bono ex quo boni sunt perfruantur. Et ideo certius etiam temporalia et mutabilia ista nouerunt: quia eorum principales causas in uerbo dei conspiciunt: per quod factus est mundus: quibus causis quedam probantur: quedam reprobantur: cuncta ordinantur. Demones autem non eternas temporum causas: et quodammodo cardinales in dei sapientia contemplantur: sed quorundam signorum nobis occultorum maiore experientia multo plura quam homines futura perspiciunt: dispositiones quoque suas aliquando prenunciant. Denique sepe isti: nunquam illi oculo falluntur. Aliud est enim temporalibus temporalia et mutabilibus mutabilia coniectare: eisque temporalis et mutabilis modum sue uoluntatis et facultatis insere: quod demonibus certa ratione permissum est. aliud autem in eternis atque incommutabilibus dei legibus que in eius sapientia uiuunt mutationes temporum perspicere: dei quoque uoluntatem que tam certissima quam potentissima est diuini spiritus eius participatione cognoscere: quod sanctis angelis recta discretionis donatum est. Itaque non solum eterni uerum etiam beati sunt. bonum autem quo beati sunt: omnis illis est a quo creati sunt. Filius quippe in idealiabiliter participatione et contemplatione perfruuntur.

Nomen deorum falso ascribi diis gentium quod in angelis sanctis et hominibus iustis ex diuinis scripturarum auctoritate comprobatum est. Cap. 23.

Des si platonici maluerint deos quam demones dicere: eisque annumerare quos a summo deo conditos deos scribit eorum auctor et magister Plato: dicant quod uolunt. non enim cum eis de uerbis .k.i.

cōtrouersia laborādū est. Si enim eos sic imortales asserunt: ut tñ a sumo deo factos: 7 si nō p seipsos: sed ei a quo facti sunt adherendo beatos ēē dicunt: hoc dicunt quod dicimus: quolibet eos nōie appellēt. Ihāc aut platonicoz esse sētētia: siue omniū: siue melioruz: i eorum litteris iueniri potest. Nam 7 de ipso nōie quo huiusmodi imortale beatāq creaturā deos appellāt: ideo inter nos 7 ipsos pene nulla dissensio est: qā 7 in nostris sacris litteris legitur. ōs deorum dominus locutus est. 7 alibi. Cōstitemini deo deoz. 7 alibi. Rex magnus super oēs deos. Illud aut ubi scriptum est. terribilis est sup omnes deos cur dictum sit deinceps ostēditur. seq̄ enī. Quoniā omnes dii gentiuz demonia: dñs aut celos fecit. Sup oēs ergo deos dixit: sed gentium idest quos gētes pro diis habent: que sūt demonia. Ideo terribilis: sub quo terrore domino dicebant. nenisti ante tempus pdere nos. Illud uero ubi dicitur ōs deoz: nō pōt intelligi ōs demoniorum: 7 rex magnus super oēs deos. absit ut dicat 7 rex magnus super oia demonia. Sz homines quoque in populo dei eadem scriptura deos appellat. Ego inqt dixi dii estis: 7 filii excelsi oēs. Potest itaq̄ itelligi hoz deoz deus: qui dictus est deus deoz: 7 super hos deos rex magnus: qui dictus est rex magnus super oēs deos. Verūtñ cū a nobis queritur si homines dicti sunt dii: q̄ in populo dei sunt quem per angelos nel p hōies alloquitur deus: quanto magis imortales eo nomine digni sunt: qui ea fruuntur beatitudine ad quā deum colendo cupiunt hōies peruenire. Quid respondebimus: nisi nō frustra i scripturis sctis expressius homines nūcupatos deos: q̄ illos imortales 7 beatos qbus nos equales futuros in resurrectione p mittitur. ne scilicet ppter illoz excellētiā aliquem eoz nobis cōstituere deus

infidelis auderet infirmitas. Quod in homine facile est cuitare. Et euiden⁹ dici debuerunt hōies dii i populo dei: ut certi ac fidentes fierent: esse cum deum suum: qui dictus est deus deorū: quia 7 si appellentur dii imortales illi ac beati qui i celis sunt: nō tamen dicti sunt dii deoz: idest dii hominum i populo dei cōstitutoz quibus dictum est. Ego dixi dii estis: 7 filii excelsi oēs. Hinc est quod ait apostolus. Et si sūt qui dicantur dii siue i celo siue i terra: sicuti sūt dii multi: 7 domini multi: nobis tñ unus deus pater ex quo oia 7 nos in ipso: 7 unus domin⁹ Iesus christus: per quem oia 7 nos per ipsuz. nō multum ergo de nōie disputādum est: cum res ipsa ita clara sit: ut a scrupulo dubitationis aliena sit. Illud uero qd nos ex eoz imortaliū beatoz numero missos angelos esse dicimus: q dei uoluntatem hominib⁹ ānunciaret: illis autem nō placet: qā hoc ministerium non per illos quos deos appellāt: idest imortales 7 beatos: sed per demones fieri credunt: quos imortales tantum non etiam beatos audēt dicē: aut certe ita imortales ac beatos: ut tñ demones bonos nō deos sublimiter collocatos: 7 ab humana cōtrectione semotos. quāuis nōis cōtrouersia uideatur: tñ ita detestabile est nomē demonum: ut hoc mōis oibus a sanctis āgelis nos remouere debeamus. Nunc ergo ita liber iste claudit: ut sciamus imortales ac beatos quomodolibet uocentur: q tñ facti 7 creati sunt: medios nō esse ad imortalitātē beatitudinē pducendis mortalibus miseris: a qbus utraq̄ dīa separātur. Qui autem mediū sunt: cōez habendo imortalitatem cū supiorib⁹: miseriam cū inferioribus: quoniā merito malitie miseri sūt: beatitudinem quā nō habent inuidere nobis possunt potius q̄ prebere. Unde nihil habent amici demonū qd nobis dignū

afferat: cur eos tanquā adiutores cole
re debeamus: quos potius: ut decepto
res vitare debemus. Quos autē bonos
et ideo non solum immortales: verū et
beatos deorum nomine sacris et sacrificiis pro
pter vitam beatam post mortē adipiscendā
colendos putant: qualescūque illi sint et
quolibet uocabulo digni sint: nos eos
uelle per tale religionis obsequium: nisi
unū deum colimus: a quo creati et cuius par
ticipatiōe beati sunt: adiuvante ipso in
sequenti libro diligentius differemus.

*Aurelii Augustini Episcopi de Civitate
dei Liber decimus.*

*Uerā beatitudinem siue angelis siue
hominibus per unū deū tribui etiam platonius
eos diffinisse: sed utrū hi quos ab hoc
ipsum colendos putat: uni tantū deo: an
etiam sibi sacrificari uelint esse querendū.*

Cap. i.

QUANTA certa scētia est
qui ratione quo
quo modo uti
possunt: beatos
esse omnes ho
mines uelle. quod
autem sint uel
unde fiat dū mortaliū querit infirmitas:
multe magneque controuersie ocitate sunt:
in quibus philosophi sua studia et oia
controuerunt: quas in mediū adducere atque
discutere et longum est et non necessariū.
Si enī recolit qui hec legit: quod in libro
egerimus octauo: in elegendis philoso
phis cum quibus hec de beata uita que post
mortem futura est questio tractaretur:
utrū ad eam uni deo uero qui etiam ē
deorum effector: an plurimis diis religio
ne sacrificisque seruiedo puenire possim?
non etiam hic eadē repeti expectet: pre
sertim cum possit relegendo si forte obli
tus est adminiculari memoriā. Elegi
mus enim platonicos omnium philoso

phorum merito nobilissimos: propterea quia
sapere potuerunt: licet immortalem
ac rationalem uel intellectualem hominis ani
mam: nisi participato lumine illius dei
a quo et ipsa et mundus factus est: bea
tā esse non posse. Ita et illud quod omnes
homines appetunt: id est uitā beatā: quē
quā isti assecuturum negant: qui non il
li uni optio quod ē incommutabilis de pari
tate casti amoris adheferit. Sed quia et ipsi
quoque siue cedentes uanitati errorique
populorum: siue ut ait apostolus euane
scētes in cogitationibus suis multos deos
colendos ita putauerunt: uel putari uolu
erunt: ut etiā quidam eorum demonibus diui
nos honores sacrorum et sacrificiorum dese
rendos esse censebant: quibus iam ex parte
non parua respondimus: nunc uidendum
ac differendū est quantum deus donat: in
mortales ac beati in celestibus sedibus:
dominatiōibus: principatibus: potestatibus
constituti: quos isti deos et ex quibus
quosdam uel bonos demones uel nobiscū
angelos nominant: quomodo credendi sunt
uelle a nobis religionē pietatēque seruari.
hoc ē ut aptius dicā: utrū etiam sibi: an tan
tū deo suo quod etiam noster ē placeat eis: ut
sacra faciamus et sacrificemus: uel aliq
nostra: seu nos ipsos religionis ritibus con
secremus. Hic est enim diuinitati: uel si
expressius dicendū est deitati debitus
cultus: propter quod uno uerbo signifi
candū. quoniam satis mihi idoneū non oc
currit latinū: greco uero necesse est insi
nuare quod uelim dicere. Patria quippe no
stri ubicūque sacrarum scripturarum positum
est: interpretati sunt fuisse. Sed ea ser
uitus quod debet hominibus: secundū quā pre
cepit apostolus seruos dominis suis sub
ditos esse debere alio nomine grece nuncu
pari solet. Patria uero secundum consuetudinē
quā locuti sunt quod nobis diuina eloquia condi
derunt: aut semper aut tam frequenter:
ut pene semper ea dicitur seruitus: quod pri
net ad colendū deū. Proinde si tantūmo
do cultus ipse dicatur: non soli deberi

nidetur. **P**icimur. n. colere homines: quos honorificatiōe uel recordatiōe uel presentia frequētamus. **N**ec soluz ea quibus nos religiosa humilitate subiciimus: sed qdā etiam q̄ subiecta sunt nobis coli perhibent. **N**am ex hoc uerbo agricolae et coloni et incolae uocantur. **E**t ipsos deos nō ob aliud appellāt celicolas: nisi q̄ celū colant. non utique uenerando: sed inhabitando tanquam quosdam celi colonos. non sicut appellantur coloni qui cōditionē debent genitrali solo propter agriculturā sub dominio possessorum: sed sicut ait qdam latinus eloqui magnus auctor. **U**rbis antiqua fuit: tirii tenuere coloni. Ab incolendo enī colonos uocauit: nō ab agricultura. **H**inc et ciuitates a maioribus ciuitatibus uelut populorum examinibus condite: colonie nuncupantur. **A**c per hoc cultū quidem nō deberi nisi deo: ppria quadam notatione uerbi huius nerissimum est. **S**ed quia et alia rerū dicitur cultus: ideo latine uno uerbo si gnari cultus deo debitus non potest. **N**am et ipsa religio quāuis distincti? nō quemlibet: sed dei cultū significare uideatur: unde isto noīe interpretati sūt nostri eā que grece trescia dicitur: tamen quia latina loquendi consuetudine nō solum imperitorum: uerum etiam doctissimorum et cognitionibus humanis atq̄ affinitatibus et quibusq̄ necessitudinibus dicitur exhibenda religio: non eo uocabulo uitatur ambigū cū de cultu deitatis uertitur questio: ut fidenter dicere ualeamus religionem nō esse: nisi dei cultū. quoniam uidet hoc uerbum a significanda obseruantia ppinquitatis humane insolenter auferri. **P**ietas quoque proprie dei cultus intelligi solet: quāz greci eusebian uocāt. **N**ec tamen et erga parentes officiose haberi dicitur. **M**ore autem uulgi hoc nomen etiam in operibus misericordie frequētatur. qd̄ ideo arbitror euenisse: q̄a hec fieri p̄ci

pue d̄s mādāt: eaq̄ sibi uel p̄ sacrificiis uel p̄ sacrificiis placere testat. **E**x q̄ loquēdi cōsuetudine factuz est: ut et deus ipse dicatur pius: quem tamen greci nullo suo sermonis usu euseben uocāt: quāuis eusebian pro misericordia illorum etiam uulgus usurpet. **U**nde in quibusdam scripturarum locis: ut distinctio certior appareat: nō eusebian quod ex bono cultu: sed theosebian: qd̄ ex dei cultu compositū resonat: dicere maluerunt. **U**trūlibet aut̄ horū nos uno uerbo enunciare nō possumus. **Q**ue itaq̄ latría grece nuncupatur: et latine interpretatur seruitus: sed ea qua colimus deum: uel que trescia grece: latine autē religio dicitur: sed ea que nobis est erga deum: uel quam illi theosebian: nos uero non uno uerbo exprimere: sed dei cultū possumus appellare: hanc ei tantū deo deberi dicimus q̄ uerus est d̄s: facitque suos cultores deos. **Q**uicunque igr̄ sūt i celestibus hirationibus imortales et beati: si nos nō amāt: nec beatos esse nos uolūt: colendū utique non sunt. **S**i aut̄ amāt et beatos uolunt: pro secto inde uolunt unde et ipsi sunt. **A**liande ipsi beati: aliunde nos.

De superna illuminatiōe quid Plotinus platonius senserit. . Cap. 2.

Ed nō ē nobis ullus cū his excellentioribus philosophis in hac quoe cōflictus. **U**iderūt enī suisque lris multis mōis copiosissime mādauerūt: hic illos unde et nos fieri beatos: obiecto quodā lumine itelligibili qd̄ d̄s est illis: et aliud ē q̄ illi: a quo illustratur ut clareāt: atq̄ ei? participatiōe pfecti beatique subsistāt. **S**epe multuzq̄ Plotinus asserit solum Platonis explanās: ne illā quidē quā credunt ēē uniuersitatis aīam aliunde beatā ēē q̄z nostraz: idque ēē lumen qd̄ ipsa n̄ est: s̄z a quo creata ē: et quo itelligibilē illuminante

intelligibiliter lucet dat etiā similitudinē ad illa icorporea: de his celestibus cōspiciū ampliusq; corporibus: tanquā ipse sit sol et ipsa luna: lunā qppe solis obiectu illuminari putat. Dicit ergo ille magnus platonius: aīam rationalē siue potius intellectualis dicenda sit: ex quo genere etiā imortalū beatorūq; aīas esse intelligit: quos in celestibus sedibus habitare nō dubitat: nō habere supra se naturā: nisi dei qui fabricatus est mundum a quo et ipsa facta est: nec aliunde illis supernis preberi uitā beatā et lumen intelligētie ueritatis: q̄ un de prebatur et nobis: consonans euangelio ubi legitur. *Fuit hō missus a deo cui nomē erat Ioannes: hic uenit in testimoniu: ut testimoniu perhiberet de lumine: ut oēs crederēt p̄ eum.* Non erat ille lux: sed ut testimoniu perhiberet de lumine. *Erat lumen uerū quod illuminat oēm hominē uenientē i hūc mundū.* In qua differentia satis ostenditur: aīam ratōalem uel intellectualem: qualis erat in Ioanne sibi lumen ēē nō posse: sed alterius ueri luminis participatōe lucere: hoc et ipse Ioannes fateri: ubi ei perhibēs testimoniu dicit. *Nos oēs de plenitudine eius accepimus.*

De uero dei cultu: a quo platonici quāuis creatorē uniuersitatis intellexerint ueniunt colendo āgelos siue bonos siue malos honore diuino.

Cap. 3.

Que cū ita sint: si platonici uel quicūq; alii ita senserūt cognoscētes deū: sicut deū glorificaret et grās agerent: nec euanescerent i cogitatōib; suis: nec populorū erroribus p̄im auctoribus fieret: p̄im resistere nō auderet: p̄fecto cōfiteretur et illis imortalibus ac beatis et nobis mortalibus ac miseris: ut immortales et beati ēē possim; unū deū deorū colēdū q̄ n̄r est et illoz;

Ad uni uero deo sacrificiū debeat.

Cap. 4.

Nunc nos seruitutē q̄ latrā grece dicit: siue i q̄busq; sacramētis: siue in nobis ipsis debemus. *Huius enī tēplū siue oēs: et singuli tēpla sumus: q̄a et omnū cōcordiā et singulos inhabitare dignatur: nō i oibus: q̄ i singulis maior: quoniā nec mole distendit: nec p̄tione minuitur cū ad illū sursum est: eius est altare cor nostrū: eius unigenito cū sacerdote placamur: ei cruentas uictimas cedimus: quādo usque ad sanguinē p̄ eius ueritate certamus: ei suauissimum adolem; icēsum: cū in ei; cōspectu pio sanctoque amore flagramus.* *Si dona eius i nobis nosq; ipos uouemus et reddimus: ei beneficiorū eius solennitatibus festis et diebus statuis dicamus sacramusque memoriā: ne uolumine tēporum ingrata subrepat obliuio.* *Si sacrificamus hostiam humilitatis et laudis: i ara cordis igne feruide caritatis.* *Ad hunc uidēdū sicut uideri poterit: ei; coherendū ab omni peccatoz et cupiditatū malaz labe mūdāmur: et eius noīe consecramur.* *Ipsē enīz fons nostre beatitudinis: ipse oīs appetitiōis ē finis: hūc eligentes uel potius reeligētes: amiseram; enī negligētes. hūc ergo reeligētes unde et religio dicta phibetur: ad eū dilectiōe tēdim;: ut pueniēdo gescam;: ideo beati: quia illo fine p̄fecti.* *Bonū. n. nostrum de cuius sine iter philosophos magna cōtētiō est: nullū est aliud: q̄ illi coherere: cuius uni; aīa intellectualis icorporeo si uici p̄i amplexu: ueris impletur secundaturq; uirtutibus. hoc. n. bonū diligere i toto corde: i tota aīa: et in tota uirtute p̄cipimur.* *Ad hoc bonū debemus et a q̄bus diligimur duci: et quos diligimus uocare: si cōplētur illa duo p̄cepta in q̄bus tota lex pendet et p̄p̄bete.* *Diliges dñz deū tuū i toto corde tuo: et in tota aīa tua: et in tota mēte tua: et diliges p*

k. 3:

xiū tuū: tanquā teipsū. **U**t. n. homo sese diligere nosset: cōstitutus est ei finis quo referret oīa q̄ ageret: ut beatus esset. Non enim q̄ se diligit aliud ubi esse q̄ beatus. hic aut finis est adherēz deo. Iā igitur sciēti diligere se ipsū: cōmēdatur de pximo diligendo: sicut se ipsū. In quo qd aliud mādāt: nisi ut ei quātū pōt cōmēdet diligendū deum. **H**ic est dei cultus: hec uera religio: hec recta pietas: hec tantū deo debita seruitus. **Q**uecunqz igitur immortalis potestas quantalibet uirtute predata: si nos diligit: sicut se ipsā: ei uult esse subditos ut beati simus: cui q̄ subdita beata est. **S**i ergo non colit deū misera est: quia deo priuatur. si aut colit deū: non uult se coli p deo. **I**lli. n. potius diuine scētie suffragatur: q̄ dilectionis uiribus fauet: qua scriptū est. sacrificans dñs eradicabitur: nisi domino soli. Nam ut alia nunc taceā que p̄tinet ad religiōis obsequiū quo colitur dñs: sacrificiū certe nullus hominū est: qui audeat dicere deberi: nisi dño soli. **M**ulta deniqz de cultu diuino usurpata sunt: que honoribus deferuntur humanis: siue humilitate nimia: siue adulatōe pestifera: ita tñ ut quibus ea deferūtur homines haberentur: qui dicuntur colēdi q̄ uenerandi. si autē eis multum additur adorandi. **Q**uis uero sacrificandum censuit: nisi ei quē deum: aut scinit: aut putauit: aut finxit: quā pozzo atiquis sit in sacrificādo dei cultus. duo illi fratres **Ca**yn q̄ **Abel** satis indicant: quorū maioris deus reprobauit sacrificiū: minoris asperxit.

De sacrificiis que dñs nō requirit: sz ad significatōez hoꝝ obseruari uoluit que requirit. .Cap. 5.

Quis autem ita desipiat: ut existimet aliquibus usibus dei esse necessaria q̄ i sacrificiis offeruntur? **Q**uod

cum multis locis diuina scriptura testetur: ne longus faciam? breue illud de psalmo cōmemorare sufficiat. **D**ixi domino deus meus es tu: quoniā bonoꝝ meoꝝ nō egēs. **N**ō solum igitur pecore uel qualibet alia re corruptibili atqz terrena: sed ne ipsa quidem iustitia hominis deū egere credendum est: totūqz quod recte colitur deus homini pdesse nō deo. **N**eqz enī fonti se quisquā dixerit p̄fuisse si biberit: aut si luci uiderit. **N**ec qd ab antiqz patribus talia sacrificia facta sunt i uictimis pecorū: que nunc dei populus legitime n̄ facit: aliud itelligendum est: nisi rebus illis eas res fuisse significatas: que aguntur in nobis ad hoc ut inhereamus deo: q̄ ad eundē finē proximo consulamus. **S**acrificiū ergo uisibile: inuisibilis sacrificiū sacramentum: idest sacru signū est. **U**nde ille penitens apud pphetam uel ipse propheta querens deū peccatis suis habere p̄picium: si uoluisses inq̄ sacrificiū dedissem: utiqz holocaustis non delectaberis. **S**acrificiū deo sp̄itus contribulatus: cor cōtritum q̄ humiliatum deus nō spernit. **I**ntueamur quēadmodum ubi deum dixit nolle sacrificiū: ibi deum ostendit uelle sacrificiū. **N**on uult ergo sacrificiū trucidati pecoris: sed uult sacrificiū cōtriti cordis. **N**ō igitur quod eū nolle dixit: hoc significatur quod eū uelle subiecit. **S**ic itaque illa deum nolle dixit: quomodo a stultis ea uelle credit: uelut sue gratia uoluptatis. **N**am si ea sacrificia que uult: quoꝝ hoc unum est cor cōtritum q̄ humiliatum dolore penitēdi: nollet eis sacrificiis significari que uelut sibi delectabilia desiderā putatus est: nō utiqz de his offerendis in lege ueteri precepisset: q̄ ideo mutanda erāt opportuno certoqz iā tēpoꝝ: ne ipi deo desiderabilia: uel certe i nobis acceptabilia: ac non poti⁹ q̄ his significata sunt crederentur. **H**ic q̄ alio loco psal

mi alterius: si esuriero inquit: nō dicā tibi. meus est enī orbis terre 7 plenitudo ei⁹. Nūqd mādūcabo carnes taurorū aut sanguinem bircoꝝ potabo: tanq̃s diceret. Atiq; si mihi necessaria essent: nō a te petere q̃ habeo in potestate. De inde subiūgens qd illa significet. Im mola inqt deo sacrificiū laudis: 7 redde altissimo uota tua. Et inuoca me in die tribulatiōis: 7 eripiam te 7 magnificabis me. Itē apud aliū pphetam. In quo inqt appbendā dñuz: 7 assumā deum meū excelsū. Si appbendā illum ī holocaustis: ī uitalis anniculis. Si acceptauerit dñus ī milibus arietū: aut in denis milibus bircoꝝ pinguiū. Si uedero primogenita mea p impietate mea: fructum uētris mei p peccato aie mee. Si annūciatū ē tibi bō bonū: aut quid dñs exgrat a te: nisi facere iudiciū 7 diligere misericordiā 7 paratū ēē ire cū domino deo tuo. Et in hui⁹ pphete uerbis utrunq; distinctū ē: satisq; declaratū illa sacrificia nō regere deuz: quib⁹ significatur hec sacrificia que requirit dñs in epistola que scribitur ad hebreos. Benefacere inquit 7 cōmunīcatores esse nolite obliuisci. talibus enī sacrificiis placatur deus. Ac p hoc ubi scriptū est: misericordiā magis uolo: q̃ sacrificiū: nihil aliud: q̃ sacrificio sacrificiū platū oportet intelligi. quoniam illud quod ab hoib⁹ appellatur sacrificiū signum ē ueri sacrificii. Porro autem misericordie uerū sacrificiū ē: unde dictum est qd pauloatē cōmemorauit. talibus enī sacrificiis placatur dñs. Quēcūq; igitur ī ministerio tabernaculi: siue templis multis modis de sacrificiis leguntur diuinitus esse pcepta: ad dilectionē dei 7 pximi significādo referuntur. In his enī duobus pceptis ut scriptū ē: tota lex pēdet 7 pphete.

De uero pfectoq; sacrificio :
Cap. 6.

Proinde uerū sacrificiū est omne opus qd agitur: ut sācta societas inhereamus dñs: relatū scilicet ad illū finē boni quo ueraciter possim⁹ esse beati. Unde 7 ipsa misericordia q̃ homini subuenitur: si propter deū non sit nō est sacrificiū. Et si enī ab hoīe sit uel offertur: tñ sacrificiū res diuina ē: ita ut hoc quoq; uocabulo id latini ueteres appellauerit. Unde ipse homo dei nō mini consecratus est 7 deo deuotus: in quātū mūdo moritur: ut deo uiuat: sacrificiū est. Nā 7 hoc ad misericordiā ptinet: quā quisque in se ipsum facit. p pterea scriptum ē. miserere anime tue placēs deo. Corpus etiā nostrū cui⁹ p tēperatiā castigam⁹ si hoc: quēadmodū debemus ppter deū facimus: ut nō exhibeamus mēbra nostra arma iniquitatis peccato: sed arma iustitiē: deo sacrificium est. Ad quod exhortans apostolus ait. Obsecro itaq; uos fratres p misericordiā dei: ut exhibeatis corpora uestra hostiā uiuētē sāctā deo placētē: rationale obsequiū uestrū. Si ergo corpus quo inferiore: tanquā famulo: uel tanquā instrumento utitur aīa: cum ei⁹ bonus 7 rectus usus ad deum refertur sacrificiū ē: quāto magis aīa ipsa cū se refert ad deū: ut igne amoris eius accēsa formā occupācie secularis amittat: ei⁹ tanquā incōmutabili forme subdita reformetur: hic ei placēs q; ex ei⁹ pulchritudinē accepit: fit sacrificiū. Quod idē apostolus cōsequēter adiungēs: 7 nolite inquit conformari seculo: sed reformamini in nouitate mētis uestre: ad pbandū que sit uolūtas dei: quod bonū 7 beneplacitū 7 pfectū. Cū igitur uera sacrificia opa sint misericordie: siue in nosipfos: siue ī pximos que referūt ad deum: opa uero misericordie nō ob aliud fiant: nisi ut a miseria liberemur: ac p hoc ut beati simus: qd nō sit nisi a bono illo de quo dictū ē: mihi at adherere deo bonū ē.

profecto efficitur: ut tota ipsa redēpta ciuitas: hoc est cōgregatio societasque sāctoꝝ: uniuersale sacrificiū offeratur deo per sacerdotē magnū: qui etiam se ipsum optulit in passiōe p nobis: ut tā ti capitis corpus essemus secūdu formā fui. **H**anc enī optulit: i hac oblatus ē: qā secūdu hāc mediator est: i hac sacerdos: i hac sacrificiū est. **C**um itaqz nos hortatus esset apostolus: ut exhibeamus corpora nostra hostiā uiuam sāctā deo placētē: rōabile obsequiū nostrū: q nō cōformemur huic seculo: sed reformemur in nouitate sensus nostri: ad pbandū que sit uoluntas dei: quod bonū q bñplacitū q pfectum: qd totum sacrificiū nos ipsi sumus. dico enī iquit p grām dei que data ē mibi oibus qui sūt iter uos: n̄ plus sapere: qz oportet sapere: sz sape ad tēperatiā: sicut unicuiqz os partitus est fidei mēsurā. **S**icut enī in uno corpore multa mēbra habem⁹: oīa at mēbra non eosdē actus habent: ita multi unum corpus sum⁹ i christo. singuli aut alter alterius mēbra habētes dona diuersa secundum grām q data est nobis. **H**oc est sacrificium christianoꝝ: multi unum corpus sumus in christo quod etiā sacramēto altaris fidelibus noto frequentat ecclesia: ubi ei demonstratur q in ipsa oblatiōe quā offert ipsa offeratur.

Quod sāctoꝝ angeloz ea sit in nos dilectio: ut nos nō suos: sed unius ueri dei uelint esse cultores. **Cap. 7.**

Merito illi i celestibus sedib⁹ constituti imortales q beati: qui creatoris sui participatiōe cōgandent: cui⁹ eternitate firmi: cuius ueritate certi: cuius munē sācti sūt. quoniā nos mortales q miseros: ut imortales beatique simus misericorditer diligunt. nolunt nos sibi sacrificare: sed ei cuius q ipsi nobiscum se esse nouerunt. **C**um ipsis enī sumus una ciuitas dei: cui dicitur

in psalmo. **G**loriosa dicta sunt de te ciuitas dei: cuius pars in nobis peregrinatur: pars in illis opitulatur. **D**e illa quippe supna ciuitate ubi dei uoluntas intelligibilis atqz incōmutabilis lex ē: de illa super nos quodāmodo cura geritur. **M**anqz ibi cura de nobis bita: ad nos administrata p angelos sancta illa scriptura descendit: ubi legitur. sacrificiās oīs eradicabitur: nīl deo soli. **H**uic scripture: huic legi: talibus pceptis tanta sunt attestata miracula: ut satis appareat cui nos sacrificare uelit imortales ac beati: q hoc nobis uolunt ēē quod sibi.

De miraculis que os ad corroborandā fidē pioꝝ: etiā p angeloz ministeriūz pmissis suis adhibet dignatus ē.

Cap. 8.

Nam nimis uetera si cōmemorem longius qz satis est reuoluere uidebor: que miracula sint facta attestantia pmissis dei: quibus ante annorum milia predixit abraē: q in semine eius oēs gentes benedictionē fuerant habiturę. **Q**uis enī nō miretur eidē abraē filium peperisse cōiugē sterilē: eo tempore senectutis quo nec parere nec esse secunda iā posset: atque i eiisdē abraē sacrificio flāmā celitus factā iter diuinas uictimas cucurrisse: eidēqz abraē p dictum ab angelis celeste incendiū sodomoz: quos hoīb⁹ similes hospitiū suscepit: q p eos de ple uentura dei pmissa tenuerat: ipsoqz imminente iā incendio mirā de sodomis per eosdē āgelos liberationē lohi filii fratris eius. **C**uius uxor in uia retro respiciens: atque i salem repente cōuersa: magno admonuit sacramēto: neminē i uia liberationis sue preterita desiderare debere. **I**lla uero q q quāta sūt q iam p moysen populo dei de iugo fuitutis eruedo in egypto mirabiliter gesta sunt: ubi magi pharaonis: hoc est regis egypti: q

populus illū dñatione idprimebat: ad hoc facere quedā mira pmissi sunt: ut mirabilius uicerentur. Illi enī faciebāt ueneficiis et icātationibus magicis: q̄b⁹ sunt mali angeli: hoc est mali demōes dediti. Moyses at̄ tāto potentius: quāto iustus in nōie dei q̄ fecit celū et terrā: facientibus angelis eos facile superauit. Deniq; i tertia plaga deficientibus magis: decē plage p̄ Moysen magna myteriorū dispositōe cōplete sūt: q̄b⁹ ad dei populū dimittēdū Pharaonis et egyptiorū dura corda cesserunt. Moyses penituit: et cū abscedēs hebreos cōsequi conarentur: illis diuiso mari per siccū trāseuntibus: unda hīc atq; hīc in sese redeunte cooperti et oppressi sūt. Quid de illis miraculis dicā: que cū in deserto idē popul⁹ duceretur stupenda diuinitate crebuerunt: aquas q̄ bibi nō poterāt: misso i eas: sicut deus p̄ceperat ligno amaritudine caruisse: sitientes faciasse: manna esuriētibus uenisse de celo: et cū esset colligentibus cōstituta mensura: quicquid amplius q̄sq; collegerat exortis uermibus putruisse: ante uero diē sabbatū duplū collectuz: quia sabbato colligere nō licebat: nulla putredine uiolatū: desiderātib⁹ carne uesci que tāto populo nulla sufficere posse uidebatur: uolatilib⁹ castra cōpleta et cupiditatis ardore fastidio facietatis extinctum obuios hostes transiitumque phibētes atq; pliantes: orante Moysen manibus eius in figura crucis extensis: nullo hebreorū cadēte p̄stratos: seditiosos i poplo dei: ac se ab ordinata diuinitus societate diuidentes: ad exemplū uisibile inuisibilis pene uiuos terra debiscēte submersos: uirga percussā petrā tāte multitudini abūdātia fluentia fuisse: serpentū morsus mortiferos imisos ad penā iustissimā peccatorū: in ligno exaltato atq; p̄specto eneo spēte sanatos: ut et populo subuēiretur afflicto: et mors morte destructa: uelut

crucis mortis similitudine significaretur. Quē sane spēte p̄pter facti memoriā reseruatū: cū postea populus eziā tāquā idolū colere cepisset: Ezechias rex religiosa potestate deo seruicens: cū magna pietatis laude cōtriuuit.

De illicitis artibus erga demonum cultū: i q̄b⁹ Porphyri⁹ platonici⁹ qdā pbādo: qdā q̄si iprobando uersatur.

Cap. 9.

Nec et alia multa huiuscemōi: oīa q̄ cōmemorare nimis lōgū ē fiebāt ad cōmemorādū unī⁹ uerī dei cultū: et multoz falsozq; phibēdum. Fiebāt autē simplici fide atque fiducia pietatis: nō icātationib⁹ et carminibus nefarie curiositatis arte cōpositis: quaz uel magian: uel detestabiliore noīe goetian: uel honorabiliore theurgian uocant: q̄ q̄si conāt ista decernere et illicitis artib⁹ deditos alios dānabil⁹ quos et maleficos uulgas appellat: hos. n. ad goetian p̄tinere dicūt. alios autē laudabiles uideri uelūt q̄b⁹ theurgian dep̄tāt: cū sint utriq; ritib⁹ fallacib⁹ demonū obstricti sub nōib⁹ āgeloz. Nā et Porphyri⁹ quādā q̄si purgatoez aīe p̄ theurgian: cūctāter tñ et pudibūda quodāmō disputatōe p̄mittit. reuersionem uero ad deū hāc artē p̄stare cuiquā negat: ut uideas eū iter uitū sacrilege curiositatis et philosophiē p̄fessionē: scētis alternatib⁹ fluctuare. Nūc enī hāc artē tāquā fallacē et i ipā actiōe piculosa et legib⁹ phibitā cauendam monet. nūc at̄ uelut ei⁹ landatorib⁹ cedēs uti lē dicit ēe mūdāde p̄ti aīe: n̄ qdē itellectuali q̄ rez itelligibiliū p̄cipiē ueritas nullas habētū similitudines corporū: s; spūali q̄ corporaliū rez capiunt imāginēs. hāc. n. dicit p̄ q̄sdā cōsecratōes theurgicas q̄s theletas uocāt: idoneā fieri atq; aptā susceptionē spiritū et angelorū ad uidēdos deos: ex q̄b⁹ tñ theurgicis theletis fatetur itellectuali aīe nī

.h. 5.

bil purgationis accedere: quod eam faciat idoneā ad uidendū deū suū: et pspicienda ea que uera sunt. Ex quo intelligi potest: qualiū deoz: uel qualem uisionē dicat fieri theurgicis cōsecrationibus: i qua non ea uidentur que uere sunt. Deniq; aīaz rationalē siue qđ magis amat dicere intellectualē i supna posse dicit enadere: etiam si qđ eius spūale ē nulla theurgica fuerit arte purgatū. porro at a theurgo spūalē purgari habet: ut nō ex hoc ad imortalitatem eternitatēq; pueniat. Quāquā itaq; discernat a demonibus angelos: aerea loca esse demonū: etherea uel empirrea differēs angeloz: et admoneat utēdūz alicuius demonis amicitia: quo subuectante: nel paululū possit eleuari a terra quisq; post mortē. aliā uero uīā ēē perhibeat ad angeloz superna cōsortia: canēdā tñ demonū societate expressa quodāmodo confessione testatur: ubi dicit aīam post mortē luēdo penas cultū demonūz a quibus circūueiebatur horrescere. Ipsaq; theurgian quā uelut ocellatrice angeloz deozq; cōmēdat: apud tales agere potestates negare nō potuit: que nel ipse inuideat purgationi aīe: nel artibz seruiat inuidoz: quere lā de hac re chaldei nescio cuius exprobrēs. Conqueritur inqt uir in chaldaea bonus: purgāde aīe magno molimine frustratos sibi esse successus: cū uir ad eadē potens: tactus inuidia adiuuatus sacris precibus potētiās alligasset: ne postulata cōcederent. Ergo et ligauit ille inqt: et iste non soluit. Quo iudicio dixit apparere theurgian: esse tā boni cōficiēdi: qđ mali: et apud deos et apud homines disciplinaz: pati ēē deos et ad illas pturbatiōes passiōesq; deduci: qđ cōiter demōibus et hoibz Apuleius attribuit. Deos tamen ab eis etheree sedis altitudine separās: et Platonis asserens in illa discretionē sententiam.

De theurgia que falsā purgationem animis demonū inuocatione pmitit.

Cap. io.

Ecce nūc alius platonici quē doctiore ferunt. Porphyrius: nescio per quā theurgicā disciplinā etiā iplos deos obstrictos passionibz et pturbatiōibus dicit. quoniā sacris precibus ad iuari terzeriq; potuerunt. ne pstant aīe purgationē: et ita terzeri ab eo qui iperabat malū: ut ab alio qui poscebat bonum p eadē artē theurgicā solui timore illo nō possēt: et ad dandū bñficiū leberari. Quis non uideat hec oīa fallaciū demonum ēē cōmēta: nisi eoz miserrimus seruus et a grā ueri liberatoris alienus. Nam si hec apud deos agerentur bonos: plus ibi utique naleret bñficiis purgator aīe: qđ maliuolus i peditor. Aut si diis iustis homo p quo agebatur purgatiōe uidebatur idignus: nō utique ab inido terziti: nec sicut ipse dicit per metum ualētioris numinis i pediti: sed iudicio libero id negare debuerunt. Mirū est aut qđ benignus ille chaldeus qui theurgicis sacris aīam purgare cupiebat: nō inuenit aliquē superiorē deuz: q uel plus terzeret atque ad beneficiendum cogeret: terzitos deos: uel ab eis terrētem compesceret: ut libere beneficerent. Sic tamen theurgo bono sacra defecerunt: quibus iplos deos quos inuocabat anime purgatores: prius ab illa timoris peste purgaret. Quid enim cause est: cur deus potenti or adhiberi possit a quo terzeatur: nec possit a quo purgentur? An inuenit deus q exaudiat inuidū et timorē diis incutiat ne bñfaciant: nec inuenitur deus q exaudiat beniuolū: et timorem diis auferat ut bñfaciant. Theurgia pclara: o aīe pdicanda purgatio: ubi plus ipetrat immūda inuidētia: qđ ipetrat pura bñficiētia: imo uero malignorū spiritūū cauēda et detestāda fallacia: et salutaris audienda doctrina. Quid enī: quia has

sordidas purificationes sacrilegis ritibus operatur: quasdam mirabiliter pulchras: sicut iste commemorat uel angelorum imagines: uel deorum: tanquam purgato spiritu uident: si tamen uel tale aliquid uident: illud est quod Apostolus dicit. quoniam niam sathanas transfigurat se: uelut angelum lucis. Eius enim sunt illa fantasmata: qui miseras animas multorum fallaciter deorum fallacibus sacris cupiens irretire: et a uero ueri dei cultu quo solo mundantur et sanantur auertere: sicut de Protheo dictum est: formas se uertit in omnes. hostiliter insequens: fallaciter subueniens: et utrobique nocens.

De epistola Porphyrii ad Anebonem egyptium: in qua petit de diuersitate deorum se doceri. Cap. ii.

Elius sapuit iste Porphyrius: cum ad Anebonem scripsit egyptium ubi consulenti similis et querenti: et prodit artes sacrilegas et evertit. Et ibi quidem omnes demones reprobatur: quos dicit ob imprudentiam trahere humum uaporem: et ideo non in ethere: sed in aere esse sub luna: atque in ipso lunae globo. Verumtamen non audet omnes fallacias et malitias et ineptias: quibus merito mouetur: omnibus demonibus dare. Quosdam namque benignos demones more appellat aliorum: cum omnes generaliter imprudentes esse fateatur. miratur autem quod non solum dii alliciantur uictimis: sed etiam compellantur atque cogantur facere quod homines uolunt: et si corpore et incorporeitate dii a demonibus distinguuntur: quomodo deos esse existimandum sit solem et lunam: et uisibilia cetera in celo que corpora esse non dubitatur. Et si dii sunt quomodo alii benefici: alii malefici esse dicantur: et quomodo incorporalibus cum sint corporei coniungantur. Querit etiam uelut dubitans utrum in diui-

nitatibus et quodam mira facientibus anime sint potentiores: an aliqui spiritus extrinsecus ueniant per quos hec ualeant: et potius uenire extrinsecus conicit eo quod lapidibus et herbis adhibitis et alligat quosdam: et aperiant clausa ostia: uel aliquid eiusmodi mirabiliter operatur. Unde dicit alios opinari esse quoddam genus cui exandit sit proprium: natura fallax: omni forme multimodum: simulans deos et demones et animas defunctorum: et hoc esse quod efficiat hec omnia que uidentur bona esse uel praua. ceterum circa ea que uere bona sunt nihil opitulari: imo uero ista non nosse: sed et male conciliare et insinuare atque ipse dire non nunquam uirtutis sedulos sectatores: et plenum esse temeritatis et fastus: gaudere nidoribus: adulationibus capi: et cetera que de hoc genere fallacium malignorumque spirituum quod extrinsecus in animam ueniunt: humanisque sensus sopitos uigilantesque deludunt non tanquam sibi persuasa confirmat: sed tam tenuiter suspicatur aut dubitat: ut hec alios asserat opinari. Difficile quippe fuit tanto philosopho cuncta diabolica societate uel nosse uel si deeter argueret: quam quilibet anicula christiana nec nosse cunctat et liberrime de testat. Nisi forte iste: et ipsum ad quem scribit Anebonem tanquam talium sacrorum perclarissimum antistitem: et alios talium operum tanquam diuinorum et ad deos colendos pertinens tantum admiratores: uerecundat offendere. sequitur tamen et ea uelut ingrediendo commemorat: quod sobrie considerata tribui non possunt: nisi si malignis et fallacibus potestatibus. quod rit. n. cur tanquam melioribus inuocatis: quasi peioribus imperet: ut iuxta hominis precepta exequatur: cur attrahatur re uenera non exaudiat ipse: cum tamen ipsi ad incessus quosque cubit quoslibet ducere non moretur: cur ab astantibus suos antistites oportet abstinere denunciet: ne uaporibus profecto corporeis polluant: ipsi uero et aliis uaporibus illiciat et nidoribus

hostiaz: cumq; a cadaueris cōtactu p
hibeatur inspector: 7 plerūq; illa cada
ueribus celebrentur: qd sit quod nō de
moni uel alicui anime defuncti: sed ipsi
soli 7 lune aut cuiūque celestiu: homo
cuiuslibet uitio obnoxius intēdit minas:
eosq; teritat falso: ut eis extorqueat ue
ritatē. Nam 7 celum se collidere cōmi
natur: 7 cetera similia hōi impossibilia:
ut illi diū tanquā insipientissimi pueri
falsis 7 ridiculis comminationibus ter
rui: quod imperatur efficiant. Dicit et
scripsisse Ceremonem quendam taliz
sacrorum uel potius sacrilegorum pe
ritum: eaque apud egyptios celebra
tur: uel de *Iside*: uel de osyride marito
eius: maximam uim habere cogēdi de
os: ut faciant imperata: quando ille q
carminib; cogit ea se prodeze uel euer
tere cōminatur: ubi se etiam *Osyridis*
membra dissipaturum terribiliter di
cit: si facere iussa neglexerit. Hec atq;
huiusmodi uana 7 insana diis boiem
minari: nec quibuscūque: sed ipsis celesti
bus 7 siderea luce fulgentibus: nec sine
effectu: sed uioleta potestate cogentem:
atque his erroribus ad faciendā q̄ uo
luerit perducentez: merito *Porphyr*
admiratur: imo uero sub specie admi
rantis 7 causas rez taliz requirētis:
dat itelligi illos hec agere spirit; quo
rum genus superius sub aliorum opi
natione descripsit: nō ut ipse posuit na
tura: sed uitio fallaces: qui simulāt de
os 7 aīas defunctorū: demones autem
nō ut ait ipse se simulant: sed plane sūt.
Et q; ei uidetur herbis 7 lapidibus 7
animantibus: 7 sonis certis quibsdaz
ac uocibus 7 figurationibus atque fig
mentis: quibusdam etiam obseruatis
in celi cōuersione motibus siderum fa
bricari in terra ab hominibus potesta
tes idoneas uariis effectibus exequen
dis: totum hoc ad eosdem ipsos demo
nes pertinet ludificatores aīarum sibi
met subditarum 7 uoluptaria sibi ludi

bria de hominum erroribus exhiben
tes. Aut ergo re uera dubitans 7 inqui
rens ista *Porphyr*: ea tamen cōme
morat quibus conuincantur 7 redar
guantur: nec ad eas potestates que no
bis ad beatam uitam capeſſendam fa
uent: sed ad deceptores demones ptine
re monstrantur: aut ut meliora de phi
losopho suspicemur: eo modo noluit
hominem egyptiuz talibus erroribus
deditum 7 aliqua magna se scire opinā
tem: non superba quasi auctoritate do
ctoris offendere: nec aperte aduersatis
altercatione turbare: sed quasi queren
tis 7 discere cupientis humilitate ad ea
cogitanda conuertere: 7 q̄ sint contem
nenda uel etiam deuītāda monstrare.
Denique prope ad epistole finem petit
se ab eo doceri: que sit ad beatitudines
uia ex egyptia sapientia. Ceterum illos
quibus conuersatio cum diis ad hoc ef
fer: ut ob inueniendū fugitiuum uel pre
dium comparandum: uel propter nu
ptias uel mercaturam: uel quid huius
modi mentem diuinam inquietarent:
frustra eos uideri dicit coluisse sapien
tiam. illa enim ip̄a numina cum quib;
cōuersarentur: 7 si de ceteris rebus ue
ra predicerēt: tñ quoniā de beatitudi
nibus nihil cautū nec satis idoneū monerēt:
nec dōs illos ēē nec benignos demōes:
sed aut illū q̄ dicit fallax: aut humanū
omne cōmētū. Neq; q̄ tāta 7 talia ge
runt his artibus: ut uniuersū modum
hūane facultatis excedāt: qd restat: ni
si ut ea q̄ mirifice tanquā diuinitus p
dici uel fieri uidēt: nec cū ad unū dei
cultū referūt: cui simplici iherere satē
tib; quoq; platonis 7 p multa testan
tibus solū beatificū bonū ē: malignoz
demonū ludibria 7 seductoria impedi
mēta q̄ uera pietate cauēda sūt prudēt
itelligantur.

De miraculis que p factoz āgelorū
ministeriū uerus deus operatur.

Dico aut quicquid miracula: siue per angelos: siue quocumque modo: ita diuinitus fiunt: ut dei uim in quo solo beata uita est cultu religionis comendunt: ea uere ab eis uel per eos qui nos secundum ueritatem pietatis diligunt fieri: ipso deo in illis operante credendum est. Neque enim audiendi sunt: qui deum uisibile uisibilia miracula operari negant: cum ipse et secundum ipsos fecerit mundum: quem certe uisibile negare non possunt. Quicquid igitur mirabile sit in hoc mundo: perfectio minus est: quam totus hic mundus: id est celum et terra et omnia que in eis sunt: que certe deus fecit. Sicut autem ipse quod fecit: ita modus quo fecit occultus est et incomprehensibilis hominibus. Quamuis itaque miracula uisibilium naturarum uidendi asseruitate uiluerint: tamen cum ea sapienter intuemur: uisitatissimis rarissimisque maiora sunt. Nam et omni miraculo quod fit per homines: maius miraculum est hominibus. Quapropter deus qui fecit uisibilia celum et terra: non dedignatur facere uisibilia miracula in celo uel in terra: quibus ad se inuisibilem colendum excitet animam: ad huc uisibilibus dedita. Ubi uero et quando faciat: incomutabile consilium penes ipsum est: in cuius dispositione iam tempora facta sunt: quecumque futura sunt. Nam temporalia mouens temporaliter non mouetur: nec aliter nouit facienda: quam facta: nec aliter inuocantes exaudit: quam inuocatos uidet. Nam et cum exaudiant angelus eius: ipse in eis exaudit tanquam in uero: nec manifesto templo suo: sicut in omnibus sanctis suis: eiusque temporaliter sunt inssa: eterna eius lege spectata.

De inuisibili deo qui se uisibilem sepe prestat: non secundum quod est: sed secundum quod poterant ferre cernentes. . Cap. 13.

Nec mouere debet: quia cum sit inuisibilis: sepe uisibiliter patribus apparuisse memoratur. Sicut enim sonus quo auditur sententia in silentio intelli-

gentie constituta: non est hoc quod ipse: ita et species qua uisus est deus in natura uisibili constitutus: non erat quod ipse. Uerum tamen ipse in eadem specie corporali uidebatur: sicut illa sententia in ipso sono uocis auditur: nec illi ignorabant: inuisibile deum in specie corporali nequaquam se posse uidere. Nam et loquebatur cum loquente Moyse: et ei tamen dicebat. Si inueni gratiam ante te: ostende mihi te ipsum scilicet ut uideam te. Cum igitur oporteret dei legem in edictis angelorum terribiliter dari: non uni hominibus paucis uel sapientibus: sed uniuersi genti: et populo ingenti: coram eodem populo magna facta sunt in monte ubi lex primum dabatur: conspiciente multitudinem metnenda et tremenda que fiebant. Non enim populus israel sic Moyse credidit: quemadmodum suo ligurgo lazedemonii: qui a Ioue seu Apolline leges quas condidit accepisset. Cum enim lex dabatur populo qui colit unum inuenerat deum in conspectu ipsius populi quantum sufficere diuina prouidentia iudicabat: mirabilibus rebus signis et motibus apparebat: ad eam de lege danda creatori finire creaturam.

De uno deo colendo non solum propter eterna: sed et propter temporalia beneficia: qui uniuersa in ipsius prouidentie potestate consistunt. . Cap. 14.

Sicut autem unius hominis: ita humani generis quod ad dei populum pertinet recta eruditio per quosdam artifices temporum tanquam etatem profecit accessibus: ut a temporalibus ad eterna capienda: et a uisibilibus ad inuisibilia surgeretur: ita sane ut et illo tempore quo uisibilia promittebantur diuinitus promissa: unum tantum colendum comedaret deus: ne mens humana uel per ipsos terrenis uite transitorie beneficiis: cuiusque nisi uero aie creatori et domino subderet: omnia quippe que prestat hominibus uel angelis: uel homines possunt: in unius esse omnipotentis potestate: quisquis diffidetur.

insanit. **D**e prudentia certe Plotinus
platonius disputat: eaq; a summo deo
cuius est intelligibilis atq; ineffabilis
pulchritudo: usq; ad hec terrena et ima
ptingere flosculoꝝ atq; folioꝝ pulchri
tudine cōprobat: q̄ oīa q̄si abiecta et ue
locissime penuria: decētilimos forma
rū suaz numeros habere nō posse con
firmat: nisi inde formentur ubi forma
intelligibilis et icōmutabilis simul ha
bens oīa p̄senerat. **H**oc dñs Iesus ibi
ostendit: ubi ait. **C**onsiderate lilia agri
quomō crescūt: nō laborāt neq; nent. dī
co aut uobis: quia nec Salomon in oī
gloria sua sic amictus est: sicut unū ex
his. **Q**uod si fenum agri quod hodie
est: et cras in clibanū mittitur: sic deus
uestit: quanto magis uos modice fidei.
Optime igitur aīa humana adhuc ter
renis desideriis infirma: ea ipsa q̄ tēpo
raliter exoptat bona infirma atque ter
rena: uite huic trāsitione necessaria et p̄
illius uite sempiternis beneficiis cōtem
nenda: nō tū nisi ab uno deo expectare
cōsuevit: ut ab illius cultu etiam i isto
rū desiderio nō recedat: ad quē cōte
ptu eoz et ab eis auersione pueniat.

De ministerio sacroꝝ angelorū quo
prudentie dei seruiunt. **Cap. 15.**

Ic itaque diuine prouidentie pla
cuit ordinare tēporum cursū: ut
queadmodū dixi et in actibꝫ apostolo
rum legitur: lex i edictis angeloꝝ dare
tur de unius ueri dei cultu: i quibus et
p̄sona ipsius dei nō qdē p̄ suam substā
tiā qua semper corruptibilibus oculis i
uisibilis permanet: sed certis indicis p̄
subiectā creatori creaturam uisibiliter
appareret: et syllabatim per trāsitorias
tēporū morulas humane lingue uoci
bus loqueretur: q̄ i sua natura nō cor
poraliter: sed spiritualiter: nō sensibili
ter: sed itelligibiliter: nō tēporaliter: sꝫ
ut ita dicā eternaliter: nec incipit loqui

nec desinit: quod apud illū sinceris an
diunt: nō corporis aure: sed mentis mi
nistri eius et nūcii: qui eius ueritate in
commutabili perscrutantur immortalit̄
beati: et quod faciendū modis ineffabi
libus audiunt: et usque in ista uisibilia
atq; sensibilia pducendum: incunctan
ter atq; idifficiliter efficiunt. **H**ec autē
lex distributiōe tēporū data est: q̄ pri
haberet: ut dictū est: promissa terrena:
quibus tamen significarentur eterna: q̄
uisibilibus sacramētis celebraret mul
ti: intelligerent pauci. **U**ni tamen dei
cultus apertissime illic et uocū et rerum
omniū contestatione p̄cipitur: nō uni
us de turba: sed qui fecit celū et terraz:
et omnē aīam et omnē spiritum: qui nō
est quod ipse. **I**lle enim fecit: hec facta
sūt: atque ut sint et bene se habeant: ei
indigent a quo facta sūt.

An depromenda beata uita his an
gelis sit credendū: q̄ se exigunt coli ho
nore diuino: an uero illis q̄ non se: sed
uni dō facta p̄cipiūt religioe seruari.

Cap. 16.

Quibus igitur angelis de beata et se
piterna uita credendum esse cen
semus. **A**trum eis qui se religionis ri
tibus coli uolunt: sibi sacra et sacrificia
flagitantes a mortalibus exhiberi: an
eis qui hunc omnem cultū uni deo cre
atori omniū debere dicūt: eiꝫ reddendū
uera pietate precipiunt: cuius et ipi
cōtēplatione beati sunt: et nos futuros
esse promittunt. **N**amque uisio dei
tante pulchritudinis uisio est: et tanto
amor dignissima: ut sine hac q̄buslibet
aliis bonis p̄ditū atq; abudātē nō du
bitet: Plotinus ifelicissimū dicere. **E**rgo
ergo ad hūc unū qdā āgeli: qdā uero
ad se ipsos latris colendos signis mi
rabilibus excitent: et hoc ita ut illi istos
coli prohibeant. isti autem prohibere
non audeant: quibus potius sit creden
dum: respōdeant platonici: respōdent

quicquid philosophi: respondeant theurgi
uel potius periurgi. Hoc enim sunt ille
oēs artes uocabulo digne. Postremo
respondeat homines: si ullus nature sue sen-
sus quod rationales creati sunt: ex aliquo parte ui-
uit in eis. Respondeat inquam: eis ne sa-
crificandum sit diis uel angelis: quod sibi sacri-
ficari iubet: an illi uni cui iubent hi quod
et sibi et istis prohibet. Si nec isti nec illi
ulla miracula facerent: sed tantum percipe-
rent: alii quidem ut sibi sacrificaret: alii ue-
ro id uetarent: sed uni tantum iuberet
deo: satis deberet pietas ipsa discernere
quod horum de fastu superbie: quod de uera re-
ligione descenderet. Plus etiam dicam si
tantum hi mirabilibus factis humanas animas
promouerent: quod sacrificia sibi expetunt. illi
autem quod hoc prohibet et uni tantum deo sa-
crificari iubent: nequaquam ista uisibili-
lia miracula facere dignarentur: pre-
sertim non sensu corporis: sed ratione me-
tis proponenda eorum esset auctoritas. Cum
uero deus id egerit ad comedenda elo-
quia ueritatis sue: ut per istos immortales
nuncios non sui fastu: sed maiestate illi-
us predicantes: faceret maiora: certiora:
clariora miracula: ne infirmis piis illi
qui sacrificia sibi expetunt falsa religi-
onem facilius persuaderet: eo quod sensibus eo-
rum quedam stupenda monstraret. quem
tamen ita desipere libeat: ut non uera eli-
gat que sectetur: ubi et aptiora inuenit
quod miretur. Illa quippe miracula deorum
gentilium quod commendat historia non ea
dico que interuallis temporum occultis
ipsius causis mundi: uerumtamen sub di-
uina prouidentia constitutis et ordinatis:
monstruosa contingunt: quales sunt iusi-
tati partus animalium et celi terreque rerum
isolita facies: siue tantum terrens: siue et
nocēs: quod procurari atque mitigari demo-
nicis ritibus fallacissima eorum astutia pro-
hibent. Sed ea dico quod ui ac potestate eo-
rum fieri satis euidenter apparet: ut et
quod fugies deorum penatum quos de Troia
Aeneas fugiens aduenit: de loco in

locum migrasse referuntur: quod cotē Tar-
quinius nouacula secuit: quod epidaurius
serpens Esculapio nauiganti Romam
comes adhesit quod nauim quod simulacrum
matris phrygie uehebatur: tantis homi-
num bouumque conatibus immobilem red-
ditam: una muliercula zona alligata:
ad sue pudicitie testimonium mouit et
traxit: quod uirgo uestalis de cuius corru-
ptione questio uertebatur: aquam imple-
to cubio et thymi neque pfluente: abstu-
lit controuersiam. Hec ergo atque alia
huiusmodi nequaquam illis quod in popu-
lo dei facta legimus uirtute ac magni-
tudine conferenda sunt. Quanto minus
ea quod illorum quoque populorum qui tales
deos coluerunt: legibus iudicata sunt:
prohibenda atque plectenda: magica sci-
licet uel theurgica. Quorum pleraque spe-
ciemus mortalium sensus imaginaria
ludificatione decipiunt: quale est luna
deponere donec suppositas: ut ait Luca-
nus: propior despumet in herbas. que
uam uero et si nonnullis priorum factis
uideatur opere coequari: finis ipse quo
discernuntur: incomparabiliter hec no-
stra ostendit excellere. Illi enim multi
tanto minus sacrificiis colendi sunt: quan-
to magis hec expetunt. his uero unus
comedat deus: quod se nullis talibus indigeat.
et scripturarum suarum testificatione: et eorum
deinde postea sacrificiorum remotioe demon-
strat. Sic ergo angeli sibi expetunt sacri-
ficium: proponendi eis sunt quod non sibi sed deo
creatori omnium cui seruiunt. Hic. n. osten-
dunt quod sincero amore nos diligunt: quoniam
per sacrificium non sibi: sed ei subdere
nos uolunt: cuius et ipsi contemplatione
beati sunt: et ad eum nos peruenire que-
runt: a quo ipsi non recesserunt. Si autem
angeli qui non uni sed plurimis sacri-
ficia fieri uolunt: non sibi: sed eis diis
nolunt quorum deorum angeli sunt: et sic eis
preponendi sunt illi qui unius dei de-
orum angeli sunt: cui sacrificari sic iu-
bent: ut alicui alteri uetent: cum eorum

nullus huic netet: cui uni isti sacrificari iubent. Porro si qđ magis indicat eoz supba fallacia: nec boni nec bonorū deoz angeli sunt: sed demones mali: qui non unū solū ac summū deū: sed seipso sacrificiis coli uolunt: qđ mai⁹ qđ dei unius cōtra eos eligendū est p̄sidiū cui seruiunt angeli boni: q non sibi sed illi iubent: ut sacrificio seuiamus: cuius nos ipsi sacrificiū ēē debemus.

De arca testamēti mirabilisq; signorum: q ad comedādā legis ac p̄missionis auctoritatē diuinitus facta sunt.

Cap. 17.

Dicoinde lex dei q i edictis data est angeloz: i q unus d̄s deorum religione sacroz insus est coli. alii nero q̄libet p̄hibiti: i arca erat posita: q arca testimonii nūcupata est. Quo nomine satis significatur: nō deum q p̄ illa oīa colebatur circūcludi solere uel cōtineri loco: cū respōsa ei⁹ q qdā humanis sensib⁹ uarētur signa ex illi⁹ arce loco: sed uoluntatis ei⁹ hic testimonia p̄hiberi: q et ipsa lex erat i tabulis cōscripta lapideis: i in arca: ut dixi: posita: quā tēpore pegrinatōnis i heremotū tabernaculo qđ similiter appellatū est tabernaculum testimonii cū debita sacerdotes ueneratione portabant. Si gnumq; erat q p diem nubes apparebat: que sicut ignis nocte fulgebat. que nubes cum moueretur castra mouebatur: i ubi staret castra ponebatur. redita sūt aut illi legi magni miraculi testimonia: p̄ter ista q dixi: i p̄ter uoces que ex illius arce loco edebantur. Nā cū terrā p̄missiōis i trātib⁹ eadē arca trāsiret: iordanis fluuius ex pte supior subsistēs: i ex inferior decurēs: i ipsi i populo siccū p̄buit trāsēdi locū. Deinde ciuitas q prima hostilis occurrit moze gentiū deos plurimos colens: septies eadē arca circūacta: muri repente ceciderunt: nulla manu oppugnati:

nullo ariete p̄cussi. Post hoc etiā cum i terra p̄missionis ēent: i eadē arca ppter eoz peccata fuisset ab hostib⁹ capta: bi qui eā ceperāt in templo dei sui quem pre ceteris colebant honorifice collocarunt: abeuntesque clauerūt: ap̄toque post triduum simulacrum cui suplicabant inuenerunt collapsū: de formiterque cōfractū. Deinde ipsi p̄ digiti acti: deformisq; puniti: arcā diuini testimonii populo unde ceperant reddiderūt. Ipsa autem redditio qual fuit: Imposuerunt eā plastro: ei⁹q; uencas a qbus nitulos sugentes abstraxerant subiunxerunt: i eas quo nellēt ire sciuerunt: etiā hic uim diuinam explorare cupientes. Et ille sine homine duce atque rectore ad hebreos uiam p̄tinaciter gradientes: nec reuocate mugitibus esuriendum filiorum: magnus sacramentum suis cultoribus reportarūt. Hec atq; huiusmōi deo parua sūt: sed magna terrēdis salubriter erudiēdisque mortalibus. Si. n. philosophi precipueque platonici recti ceteris sapuisse laudantur: sicut pauloante commemorauī: q diuinam puidētiam hec quoq; rez i fima atque terrena administrare docuerint: numerosaz testimonio pulchritudinū: q nō solum i corporibus aīaliū: uerum et i herbis senozq; gignuntur: quanto euident⁹ hec attestatur diuinitati: q ad horā predicationis eius sūt: ubi ea religio cōmendatur: que oī bus celestibus terrestrib⁹ i ferni s̄que sacrificari uetat: uni deo tantū iubens qui solus diligens i dilect⁹ beatos facit: eozque sacrificio tēpora iperata p̄finiens: eāque p̄ meliorem sacerdotē i melius mutāda p̄dicens: nō ista se appetere: sed p̄ hec alia potiora significare testatur. nō ut ipse honoribus sublimetur: s̄ ut nos ad eum colēdū ei⁹q; coherēdū igne amoris ei⁹ accēsi: qđ nobis nō illi bonū ē excitemur.

*Protra eos q de miraculis qbus dei
populus eruditus est: negat ecclesiasti-
cis libris ee credendum. Cap. i 8.*

Hic dicit aliquis ista falsa esse mira-
cula: nec fuisse facta: sed mendaci-
ter scripta. Quisq; hoc dicit: si de his
rebus negat oio ullis litteris ee crede-
dum. pot etia dicere: nec deos ullos cu-
rare mortalia. Non eni se aliter colen-
dos esse psuaserunt: nisi mirabilib; ope-
ru effectibus: quoz et historia gentiu
testis est: quaz dii se ostentare mirabi-
les: potius q; utiles ostendere potue-
runt. Unde hoc opere nostro cui? huc
ia decimu libru hemus i manibus: no
eos suscepimus refellendos q uel ullaz
esse nim diuinā negat: uel humana no
curare cotendunt: sed eos q nostro deo
cōditori sancte et gloriosissime ciuita-
tis deos suos preferunt: nescientes euz
esse ipsū et mundi hui? uisibilis et mu-
tabilis inuisibilis et icōmutabilē cōdito-
rē: et uite beate nō de his que condidit:
sed de seipso uerissimum largitorem.
Eius eni ppheta ueracissimus ait. **Q**ui
hi aut adherere deo bonum ē. De fine
nāq; boni iter philosophos queritur:
ad qō adipiscēdum oia officia referen-
da sunt. Nec dixit iste. mihi autem ni-
mis diuitiis abundare bonum est: aut in
signizi purpura et sceptro: uel diadema-
te excellere: aut quod nonnulli etia phi-
losophoz dicere nō erubuerunt: mihi
uoluptas corporis bonum ē: aut quod
melius uelut meliores dicere nisi sunt:
mihi uirtus animi bonū ē. Sed mihi i-
quit adherere deo bonū est. Hoc eum
docuerat: cui uni tantūmō sacrifican-
dum: sancti quoque angeli legalit; sa-
crificioz etia ptestatione monuerūt. un
etia ipse sacrificium eius factus fuerat:
cuius igne intelligibili correptus arde-
bat: et in eius ineffabile incorporeuzq;
complexuz sacro desiderio ferebatur.
Porro autem si multoz deoz cultores

qualescūque deos suos ee arbitrentur:
ab eis facta esse miracula uel ciuiliū re-
rum historie: uel libris magicis siue
quod honestius putat theurgicis cre-
dunt: qd cause est: cur illis litteris no-
lunt credere ista scā ee. qbus tanto ma-
ior debetur fides: quāto sup oēs ē ma-
gnus: cui uni soli sacrificiū picipiūt:

*Que ratio sit uisibilis sacrificii: q;
uni uero et inuisibili deo offerri docet ue-
ra religio. Cap. i 9.*

Qui autem putat hec uisibilia sa-
crificia diis aliis agnere: illi ne-
zo tanquā inuisibili inuisibilia et maiora
maiori: meliorib; meliora: qualia sūt
pure mētis: et bone uoluntatis officia:
pfecto nesciunt hec ita ee signa illorū:
sicut uerba signantia uel sonantia signa
sunt rez. Quocirca sicut orantes atq;
laudātes ad eum dirigimus significan-
tes uoces: cui res ipas i corde qd signifi-
cam? offerim? ita sacrificātes nō alteri
uisibile sacrificium offerendū ē ē no-
uerim? q; illi cui? i cordib; nostris in-
uisibile sacrificium nosipsi ee debem?
Tunc nobis sanet nobisque cōgandēt:
atq; ad hoc ipsuz nos p. suis uiribus
adiuāt āgeli: qz uirtutesq; supiores:
et ipsa bōitate ac pietate potēiores. Si
āt illis hec exhibere uoluerim? nō libe-
ter accipiunt: et cum ad hōies ita mittū-
tur: ut eoz psetia sentiat aptissime ue-
tant. Sunt de his exempla i litteris sa-
ctis. Putauerunt quidam deferendum
angelis honorem: uel adorando uel sa-
crificando qui debetur deo: et eoz sunt
admonitione phibiti: iussique sūt hec
ei deferre: cui uni fas esse nouerūt. Imitati
sunt angelos sanctos etiam sancti
homines dei. Nam Paulus et Barna-
bas in Lichaonia facto quodā miracu-
lo sanitatis: putati sunt dii: eisq; licha-
onii imolare uictimas uoluerunt. qō
a se humili pietate remouētes: eisq; in

quē crederēt ānūciāuerūt deū. Sed nec ob aliud fallaces illi supbe sibi hoc exigūt: nisi q̄a uero deo debere sciunt. Nō enī re uera: ut ait Porphyri⁹: ⁊ n̄ nulli putant cadauerinis nidoibus: s; diuinis honoribus gaudent. Copiam uero nidoꝝ magnā habēt undiq; ⁊ si amplius uellent: ipsi sibi poterant exhibere. Qui ergo diuinitatē sibi arrogāt spūs nō cuiuslibet corporis fumo: sed suplicantis aīo delectātur: cui decepto subiectoq; dominēt: intercludētes iter ad deū uerū: ne sit hō illius sacrificiūz dū sacrificatur cuius p̄ter illū.

De fumo ueroq; sacrificio: qđ ipse dei ⁊ hominū mediator effectus est.

Cap. 20.

Quāde uer⁹ ille mediator ī quātū formā serui accipiēs: mediator effectus ē dei ⁊ hominū hō Iesus christus: cū ī forma dei sacrificiū euz patre sumat euz quo ⁊ unus est d̄s: tñ ī forma sui sacrificiūz maluit ēē qđ sumēs. ne ul̄ hac occasiōe q̄sq̄am existimaret cuiuslibet sacrificandum ēē creature. Per hoc ⁊ sacerdos est: ipse offerens: ipse ⁊ oblatio. Qui rei sacramētū quotidiana nuz ēē uoluit ecclesie sacrificiū: cū ipsi⁹ corporis ipse sit caput: ⁊ ipsius capitis ipsa sit corpus: tam ipsa p̄ ipsūz: qđ ipse p̄ ipsā suetus offerri. Hui⁹ ueri sacrificiī multiplicia uariaq; signa erāt sacrificia prisca sāctoꝝ: cum hoc unum per multa figuraretur: tāquā uerbis multis res una diceretur: ut sine fastidio multū cōmēdaret. Hui⁹ fumo ueroq; sacrificio: cūta sacrificia falsa cesserunt.

De mō potestatis demōib⁹ date: ad gloriificādos sāctos: q̄ ptulerūt iā passio nem: q̄ aereos spūs n̄ placādo ipsos: s; ī deo pmanendo uicerūt. Cap. 21.

Moderatis at̄ p̄finitisq; tēporib⁹ et potestas p̄missa demōibus: ut

hōib⁹ quos possidēt excitatis: inimicitias aduersus dei ciuitatem tyrannice exerceant: sibiq; sacrificia nō solum ab offerentibus sumant: ⁊ a uolentibus expetant: nerū etiam ab inuitis persequēdo uolenter extorqueant: nō solum p̄niciosa non est: sed etiam utilis inuenitur ecclesie: ut martyṛū numer⁹ impleat: quos ciuitas dei tanto claziores ⁊ honoratiores ciues habet: quanto fortius aduersus impietatem potestatum etiāz usque ad sanguinem certant. Hōi multo elegantius si ecclesiastica loquendi consuetudo pateretur: nostros heroas nocaremus. Hoc enim nomen a Iuno ne dicitur tractum. quod grece Iunobera appellatur. ⁊ ideo nescio quis filius eius secundum grecorum fabulas Heros fuerit nuncupatus: hoc uidelicet uelut mysticum significante fabula. qđ aer Iunoni deputetur. ubi uolunt cum demonibus heroas habitare: quo noīe appellāt alicui⁹ meriti animas defunctorum. Sed a contrario martyres nostri heroes nuncupantur: si ut dixi usus ecclesiastici sermonis admitteret. non qđ eis esset cum demonibus ī aere societas. sed qđ eosdem demones: idest aereas uincerent potestates: ⁊ in eis ipsam quicquid putatur significare Iunonem: que non usquequaque inconuenienter a poetis inducitur inimica uirtutibus: ⁊ celum petētib⁹ uiris fortibus inuida. Sed rursus eis succumbit infelicititer ceditque Virgilius. ut cū apud eum illa dicat. Vincor ab Aenea ipsum Aeneā admoneat Helen⁹: qđ si cōsilio religioso ⁊ dicat. Iunoni cane uota libēs: vñazq; potētē suplicib⁹ supadonis. Ex qđ opinione Porphyri⁹ quāuis non ex sua sententia: sed ex aliorū bonum dicat esse deum uel genium nō uenire in hominem: nisi malus fuerit ante placatus: tanquam fortiora sint apud eos numina mala qđ bona. quāq; deꝝ mala impediūt adiutoria bonoꝝ:

nisi eis placata dent locū: malisq; nolē
tibus bona pdesse n̄ possunt. nocere at
mala possunt nō sibi ualētib⁹ resistere
bonis. Non est ita uere ueraciterque
sācte religionis uia. nō sic Junonē hoc
est aereas potestates pioꝝ uirtutibus i
uidentes nostri martyres uicunt. Nō
oīo si dici usitate posset: heroes nostri
suplicibus donis: s; uirtutibus diuinis
heram superāt. Commodius q̄ppe Sci/
pio africanus est cognominatus: q̄s uir/
tute Africam uicerit: q̄s si hostes donis
placasset: ut parcerent.

Unde sit sanctis aduersū demōes po
testas: et unde cordis uera purgatio.

.Cap. 22.

QUia pietate hōies dei aereā pote
statē inimicā cōtrariāq; pietati:
exorcizādo eiiciūt n̄ placādo: oēs tēta
tiones aduersitatisq; eius uicunt: oran
do n̄ ipsā sed suū deū aduersus ipsam.
Nō. n. aliq̄ue uicit aut subigat: nisi so
cietate peccati. In eius ergo nōie uincit
q̄ homines assumpsit: egitq; sine pec/
cato: ut in ipso sacerdote ac sacrificio fie
ret remissio peccatoꝝ: idest p̄ mediato
rē dei et hominū hōiez Ch̄istū J̄sū:
p̄ quez scā peccatoꝝ purgatiōe recōci/
liamur deo. Nō. n. nisi peccatis hōies
separātur a deo: quoꝝ in hac uita n̄ sit
nostra uirtute: s; diuina miseratione
purgatio: p̄ idulgētiā illi⁹ nō per n̄as
potētiā. q̄a et ipsa quātulacūq; uirtus
q̄ dicitur n̄ra illius est nobis bonitate
cōcessa. Multū at nobis i hac carne tri
bueremus: nisi usque ad ei⁹ depositio/
nē sub uenia uiuerem⁹. Propterea er/
go nobis p̄ mediatorē p̄stita ē gratia:
ut polluti carne peccati: carnis peccati
similitudinē mūdaremur. Hac dei gr̄a
q̄ in nobis ostendit magnam misericor
am suā: et in hac uita per fidem tegi/
mur: et post hāc uitam p̄ ipsā sp̄s incō
mutabilis ueritatis ad p̄fectionem ple/
nissimā pducemur.

De principiis i qb⁹ platonici purgati
one aie ēē p̄fiter. .Cap. 23.

Dicit etiam Porphyrius diuinis
oraculis fuisse respōsū: n̄ nos pur
gari lune teletis atq; solis: ut hic osten
deret nulloꝝ deoꝝ teletis hominē pos
se purgari. Cuius enim telete purgāt:
si lune solisque non purgant: quos iter
celestes deos precipuos habent? Deni/
que eodem dicit oraculo expressus pri
cipia posse purgare: ne forte cum dictū
esset n̄ purgare teletas solis et lune: ali
cuius alterius dei de turba ualere ad
purgandum telete crederentur. Que
autem dicat esse principia tanquā pla
tonicus: nouimus. Dicit enī deum pa
trem et deum filium: quem grece appel
lat paternum intellectum uel paternā
mentem. De spiritu autem sācto: aut ni
hil: aut non aperte aliquid dicit. Quā
uis quem alium dicat horum medium
non itelligo. Si enim tertiam sicut plo
tinus ubi de tribus p̄cipalibus sub
stantiis disputat: anime naturam etiā
iste uellet itelligi: non utique diceret
horum medium: idest patris et filii me
dium. Postponit quippe Plotinus ani
me naturam paterno intellectui. iste au
tem cum dicit medium: non postponit:
sed interponit. Et nimirum hoc dixit
ut potuit siue ut uoluit. quoniam nos
spiritum sanctum: nec patris tantū: nec
filii tantum: sed utriusque spiritus dici
mus. Liberis enim uerbis loquūtur
philosophi: nec in rebus ad intelligen
dum difficillimis: offensionem religio
saz auziū p̄timecūt. Nobis autēz ad
certam regulam loqui fas est: ne uer/
borum licentia etiam de rebus que his
significantur impiam gignat opinio/
nem. Nos itaque ita non dicimus
duo uel tria principia cum de deo loq
mur: sicut nec duos deos uel tres nobis
licitum est dicere: quāuis de unoquoq;
loquentes: uel de patre: uel de filio: uel

de spiritu sancto: etiā singulū quēq; deū esse fateamur. Nec dicimus tātū quod heretici sabelliani eūde ēē patrē q̄ ē ⁊ filius: ⁊ eūde esse spiritū sanctū q̄ ē ⁊ pater ⁊ filius: sed p̄fēz ēē filii patrem: ⁊ filium patris filium: ⁊ patris ⁊ filii spiritum sanctū nec patrē esse nec filiū. Verū itaq; dictū est nō purgari hominē nisi principio: quāuis pluraliter apud eos sint dicta principia.

De uno ueroq; principio: qđ solā humanā naturā purgat atq; renouat.

Cap. 24.

Ed subdit⁹ Porphyrius inuidis potestatibus de quibus ⁊ erubescibat: ⁊ eas libere redarguere formidabat: noluit intelligere dominū Iesum Christū ēē principium: cuius incarnatione purgamur. Cum quippe in ipsa carne cōtēpsit: quā propter sacrificiū nostre purgationis assumpsit: magnū scilicet sacramētū ea superbia nō intelligens: quam sua ille humilitate deiecit: uetus benignusq; mediator in ea se ostendēs mortalitate mortalibus: quaz maligni fallacesque mediatores nō habendo se superbius extulerunt: miserisque hominibus adiutoriū deceptorū uelut imortales mortalibus promiserūt. Bonus itaq; uerusque mediator ostendit peccatū esse malū nō carnis substantiam uel naturā: que cum aīa hominis ⁊ suscipi si peccato potuit: ⁊ haberi: ⁊ morte deponi: ⁊ in melius resurrectione mutari: nec ipsā mortē quāuis esset pena peccati: quā tñ pro nobis sine peccato ipse p̄soluit: peccādo esse uitandā: sed potius si facultas datur p̄ iustitia p̄ferendam. Ideo enī soluere potuit moriēdo peccata: quia mortuus est ⁊ nō pro suo peccato. Hūc ille platonius nō cognouit esse principium: nam cognosceret purgatoriū. Neq; enī caro principium est: aut aīa humana: s; uerbis per quod facta sunt oīa. Nō ergo caro p̄ se ipsam mū-

dat: sed per uerbū a quo suscepta est: cum uerbū caro factū est: ⁊ habitauit i nobis. Nam de carne sua māducanda mystice loquens: cum hi qui nō intellexerunt offensi recederēt dicētes: durus est hic sermo: quis eū potest audire: respondit manentibus ceteris. Spiritus ē qui uiuificat. caro aut nō p̄dest quicq;. Principiū ergo suscepta aīa ⁊ carne: ⁊ animam credētū mundat ⁊ carnem. Ideo querētibus iudeis quis esset: respondit se esse principium. Quod utique carnales infirmi peccatis obnoxii ⁊ ignorantie tenebris obuoluti: nequaquāz percipere possemus: nisi ab eo mundaremur ⁊ sanaremur: per hoc qđ eramus ⁊ non eramus. Eramus enī hōies sed iusti nō eramus. In illius aut incarnatione natura humana erat: sed iusta nō peccatrix erat. Nec ē mediatio quā manus lapsis iacentibusque porrecta est: hoc est semen dispositū per angelos: i quorū edictis ⁊ lex dabatur: qđ ⁊ unus deus coli iubebatur: ⁊ hic mediator uertur⁹ p̄mittebatur.

Des sanctos ⁊ sub legis tēpore ⁊ sub prioribus seculis: i sacramento ⁊ fide Christi iustificatos fuisse. Cap. 25.

Qui⁹ sacramēti fide: etiā iusti atq; mūdari pie uiuēdo potuerūt. non solum ante qđ lex populo hebreo daretur. neq; enī eis predicator deus uel angeli defuerunt: sed ipsi⁹ quoq; legis tēporibus quāuis in figuris rerū spiritualium habere uideretur p̄missa carnalia: ppter quod uetus dicitur testamētum. nam ⁊ pphete tūc erāt: per quos sicut ⁊ per angelos eadē p̄missio predicata est: ⁊ rex illorū numero erat cuius tā magnam diuinamq; sententiā de boni humani fine pauloante cōmemorari. Mihi aut adherere deo bonū est. In quo plane psalmo: duū testamētorū que dicuntur uetus ⁊ nouū satis est

comotos et effusos in lapsum prope modum
gressus suos: tanquam frustra deo ipse ser-
uisset. Quia ea felicitate quam de illo
expectabat contemptores eius florere
conspiceret: sequi in rei huius ingratum
laborasse: uolente cur ita esset apprehenderet:
donec intraret in sanctuarii dei. et intel-
ligeret nouissima eorum quod felices uidebantur:
errare tunc eos intellexit in eo quod se extu-
lerat: sicut dicit fuisse directos. et defecisse
ac perisse propter iniquitates suas: totumque
illud culmen temporalis felicitatis ita eis
factum tanquam somnium euigilatis: quod se re-
pente inuenit suis quod somniabat fallacibus
gaudiis destitutum. Et quoniam in hac
terza uel ciuitate eterna magni sibi uide-
bantur: donec ingratum in ciuitate tua imaginez
illoz ad nihilum rediges. Quid huic
tamen utile fuerit: etiam ipsa terrena non nisi
ab uno uero deo querere: in cuius potestate
sunt omnia: satis ostendit ubi ait. Velut
pecus factus sum apud te: et ego semper
tecum. Velut pecus dixit utique non intelli-
gens. Ea quippe a te desiderare debui quod
mibi cum ipsis non possunt esse communia.
quibus eos cum abundare cerneret putauit.
me icaquam tibi seruasse: quoniam illi hec ha-
beret quod tibi seruire nolissent. Tamen
ego semper tecum: quod est in taliu reum desi-
derio deos alios non quesiui. At per hoc
sequitur. Tenuisti manu dextere mee: et
in uoluntate tua deduxisti me: et cum gloria
assumpisti me. tanquam ad sinistram cuncta
illa pertineant: que abundare apud ipsos
cum uidisset pene collapsus est. Quid. n.
mibi est inquit in celo? Et a te quod nolui
super terram. Reprehendit se ipsuz: insequens
sibi displicuit. quia cum tam magni bonum
haberet in celo quod post intellexit: rem
transitoriā fragilem et quodammodo lu-
teā felicitate a suo deo quesiuit in terra.
Defecit inquit cor meum et caro mea:
deus cordis mei: defectu utique bono ab
inferioribus ad superna. Unde in alio
psalmo dicitur desiderat et deficit anima
mea in atria domini. Neque in alio deficit in

salutare tuum anima mea. Tamen cum de utroque
dixisset. id est de corde et carne deficiente: non
subiecit deus cordis mei et carnis mee:
sed deus cordis mei. Per cor quippe caro
mandatur. Unde dicit dominus. Audate
que intus sunt: et que foris sunt munda-
erunt. Partem deinde suam dicit ipsum deum:
non aliquid ab eo: sed ipsum. Deus ingratum cor-
dis mei: et pars mea uos in eternum: quod iter
multa que ab hominibus eliguntur: ipse illi
placuerit eligendus. Quia ecce ingratum: quod
se longe faciunt a te peribunt: perdidisti
omnem quod fornicator abs te. hoc est qui
multorum deorum uult esse prostibulum. Tamen
sequitur illud propter quod et cetera de eodem
psalmo dicenda uisa sunt. Mihi autem
adherere deo bonum est: non longe ire: non
per plurima fornicari. Adherere autem deo
tunc perfectum erit: cum totum quod liberandum
est fuerit liberatum. Nunc uero sit illud
quod sequitur. ponere in deo spem meam.
Spes. n. quod uidetur non est spes. Quod
eum uidet quod quod sperat ait apostolus.
Si autem quod non uidemus speramus: per
patientiam expectamus. In hac autem spe
nunc constituti agamus quod sequitur: et simus
nos quoque pro modulo nostro angeli
dei id est nuntii eius: annunciantes
eius uoluntatem: et gloriam gratiamque
laudantes. Unde cum dixisset ponere in
deo spem meam: ut annunciem inquit
omnes laudes tuas in portis filie sion.
Hec est gloriosissima ciuitas dei: hec unum
deum nonit et colit. hanc angeli sancti
nunciauerunt qui nos ad eius societatem
inuitauerunt: ciuesque suos in illa esse
uoluerunt. quibus non placet: ut eos co-
lamus tanquam nos electos deos: sed cum
eis et illoz et nostrum deum. nec eis sacri-
ficemus: sed cum ipsis sacrificium deo simus.
Nullo itaque dubitante: quod hec deposita
maligna obstinatione considerat: omnes
imortales beati quod nobis non invident:
neque. n. si inuiderent essent beati: sed po-
tius nos diligunt: ut et nos cum ipsis beati
simus. plus nobis fauent: plus adiuuat:
l. i.

quando unum deum cū illis colimus:
patrem ⁊ filiū ⁊ spirituz sanctuz: q̄ si
eos ipsos per sacrificia coleremus.

*De inconstātia Porphyrij iter cōfessio
nē ueri dei ⁊ cultū demonū fluctuātis.
Cap. 26.*

Nescio quo mō quātū mihi uidet
pro amicis suis theurgis erube-
scebat Porphyrius. Nam ista utcuq;
sapiebat: sed cōtra multoz deoz cultū
deum uerū nō libere defendebat. Et
āgelos q̄ppe alios esse dixit q̄ deozum
descendentes hōib⁹ theurgicis diuina
pronunciant: alios autē q̄ in terris ea
que p̄ris sunt ⁊ altitudinē eius pfundi-
tatemq; declarēt. Nō igr̄ hos āgelos
quoz ministeriū est declarā uolūtātē
patris: credendum est nos uelle subdi:
nisi ei cui⁹ nobis annūciāt uolūtātē.
Unde optime admonet etiā ip̄e platoni-
cus: imitādos eos poti⁹ q̄ uiocādos.
Nō itaq; debemus metuere ne imorta-
les ⁊ beatos uni deo subditos: non eis
sacrificādo offendamus. Quod. n. nō
nisi uni uero deo deberi sciunt: cui ⁊ ip̄i
adherendo beati sunt: p̄culdubio neq;
per ullā significantem figurā: neq; per
ip̄am rez que sacramentis significatur
sibi exhiberi uolunt. Demonū est hec
arrogantia superboz atq; miseroz: a
q̄bus lōge diuersa est pietas subditoz
deo: nec aliūde q̄ illi adherēdo b̄toz.
Ad quod bonū percipiendū: etiā nobis
sincera benignitate oportet ut faneant:
neq; sibi arrogēt quo eis subiciamur:
sz cū annūcient sub quo eis in pace so-
ciemur. Quid adhuc trepidas o philo-
sophe: aduersus potestates ⁊ ueris uir-
tutib⁹ ⁊ ueri dei muneribus iuides h̄e
liberā nocē? Jā dixisti angelos q̄ p̄ris
annūciāt uolūtātē ab eis angelis esse
diuersos q̄ ad theurgicos hoies nescio
q̄ deducti arte descendūt. Quid adhuc
eos honoras: ut dicas p̄nūciare diuina?
Que tādeq; diuina p̄nūciāt: q̄ nō uo-

luntatem p̄ris nūciāt? Nēpe illi se
quos facis p̄ribus iuidus alligauit: ne
p̄starent aie purgatoem: nec a bono ut
oicis purgare cupiētes ab illis nūculis
salui: ⁊ sue potestati reddi potuerit. Ad
huc dubitas hec maligna esse demonia
uel te fingis fortasse nescire dū non uis
theurgos offendere: a q̄bus curiositate
deceptus ista perniciofa ⁊ insana p̄ ma-
gno b̄nficio udidisti: Audes istā inui-
diā non potentiā sed pestilentia: ⁊ non
oicā dominā: sed q̄ tu fateris ancillā
potius iuido: isto aere trāscenso leua-
re in celum: ⁊ inter deos ufos etiā fide-
reos collocā: uel ip̄a quoq; sidera his
obprobriis infamare.

*De impietate Porphyrij: qua etiā
Apulei transcendit errorem. Cap. 27.*

Quanto humanius ⁊ tolerabilius
Sectaneus tuus platonicus Apu-
leius errauit: q̄ tantūmō demones a lu-
na ⁊ ifra ordiatos: agitari morbis pas-
sionū mentisq; turbelis honorans eos
q̄dem: sed uolens nolensq; cōfessus est.
deos tñ celi supiores ad etherea spacia
ptinentes: siue uisibiles quos aspiciuos
lucere cecebat: solem ⁊ lunaz ⁊ cetera
ibidē luia: siue uisibiles quos putabat
ab omni labe istaz pturbationū alie-
nos: quāta potuit disputatōe discernit.
Tu aut udidisti hoc nō a Platone sed
a chaldeis magistris tuis: ut i ethereal
uel empirreas mūdi sublimitates ⁊ fir-
mamēta celestia extollerēs uitia hūana
ut possent dii uestri theurgis p̄nūciā
diuina. Quibus diuinis te tñ p̄ intelle-
ctualēz uitā facis altiorē: ut tibi uideli-
cet tāquaz philosopho theurgice artis
purgatōes nequaq; necessarie uideāt:
sed aliis eas tñ importas: ut hāc ueluti
mercedē reddas maḡis tuis: q̄ eos q̄
philosophari non possunt: ad ista sedū-
cis que tibi tanq; superioz capaci esse
inutilia cōfiteris: ut uidelicet quāque a

LIBER. X.

philosophie uirtute remoti sūt: q̄ ardua nimis atq; paucorū est: te auctore theurgos hoīes a quibus nō qdē in aīa itelle/ctuali: uezz saltē in aīa spūali purgētur ingrant. Et quoniā istoz quos philo/sophari piget incōparabiliter maior ē mētutudo: plures ad secretos et illicitos magrōs tuos q̄ ad scholas platonicas ueire cogātur. Hoc. n. tibi imūdisimi demones dōs ethereos se esse fingētes: quoz p̄dicator et āgelus fact⁹ es: pro/miseri: q̄ in aīa spūali theurgica arte purgati ad p̄fem qdēz non redeūt: sed super aereas plagas iter deos ethereos habitabant. Non audit ista hominūz multitudo: propter quos a demonum dominatu liberādos **Chriſt⁹** aduenit. In illo. n. habent misericordissimā purgatōez et mētis: et spūs: et corporis sui. Propterea qppe totū hoīez sine peccato ille suscepit: ut totū quo constat homo a pccōz peste sanaret. Quē tu quoque uinā cognouisses: ei⁹ te potius q̄ uel tue uirtuti q̄ humana fragilis et iſirma est: uel perniciōsissime curiositati sanā dū tuti⁹ amisses. **Mo. n.** te decepisset: quē nra ut tu ipse scribis oracula scūm imortalemq; ōfessa sunt. De quo etiāz poeta nobilissimus: poetice qdēz quia in alterius adūbrata persona: ueraciter tū si ad ipsum referas dixit. Te uice si qua manēt sceleris uestigia nri. Irrita perpetua soluent formidine terras. Ea qppe dixit que etiā multū p̄ficientiū in uirtute iustitie possūt propter hui⁹ uite infirmitatē. et si nō scelera: scelerum tū manere uestigia. que nō nisi ab illo saluatoze sanāt: de quo iste uersus exp̄sul est. Nam hoc utiq; nō a se ipso dixisse **Virgilius** in egloge ipsius q̄rto ferme uersu indicat: ubi ait. Ultima cumei uenit iā carmis etas. Unde hoc a cumea **Sibilla** incunctāter apparet. **Theurgi** uero illi uel poti⁹ demones: deoz spēs figuratq; fingentes ignāt poti⁹ q̄ purgāt humanū spūz: salutate fantasmātū

et deceptorū nanāz ludificatōe forma ram. Quō. n. purgent hoīs spūm qui imundū habēt p̄pū: Alioquin nullo modo carminib⁹ inuidi hoīs ligarēt. **Ipsūq;** mane beneficiū qdē p̄staturi uidebātur: aut metu p̄merēt: aut simili inuidētia denegarent. Sufficit q̄ purgatōe theurgica neq; intellectuālez aīaz hoc ē mentē nraz dicis posse purgari: et ipsam spūālez. i. aīe nre partem mēte inferiorem: quā tali arte purgari posse asseris: imortālē tū eternāq; non posse hac arte fieri cōsiteris. **Chriſtus** autēz uitā p̄mittit eternā. unde ad eū mūdus uobis qdē stomachatibus: mirantibus tū stupentibusq; cōcurrit. Quod quia negare non potuisti in tantum a te ipso uisitare uideris: ut primū doceas errare hoīes theurgica disciplina: et q̄plurimos fallere per cecā iſipientēz sentētiā: atq; esse certissimū errorem agēdo et supplicādo ad p̄ncipes: angelosq; decurrere: et rursum quasi ne operā p̄disse uidearis ista dicēdo: mittis hoīes ad theurgos: ut p̄ eos aīa spūalis purget illoz q̄ nō s̄z intellectuālez aīaz ui/nunt.

Quibus p̄suasionibus **Porphyrus** obcecatus nō potuerit uerā sapientiam qdē est **Chriſtus** agnoscere. **Cap. 28.**

Mittis ergo hoīes in errozē certissimū. Neq; hoc tantū malū te p̄det: cū uirtutis et sapiētie te profitearis amatorē. Quā si uere ac fideliter amas ses: **Chriſtū** dei uirtutem et dei sapiam cognouisses: nec ab eius saluberrima humilitate tumore inflat⁹ uane sciētie resiliuisses. **Doſiteris** ē tū spūalē aīaz fīe theurgicis artib⁹ et sine teletis: q̄b⁹ frustra deſcēdis elaborasti posse cōtine tie uirtute purgari. Aliq̄ etiā dicis: q̄ telete nō post mortem eleuāt aīaz ut iā nec eidez ipsi quā spūālez uocas: aliqd post hui⁹ uite finem p̄desse uideantur. Et tū ūsas hoc multis mōis et repetis:

LIBER. X.

ad nihil aliud quantū existimo: nisi ut
taliū quoq; rez quasi pit⁹ appareas:
et placeas illicitaz artium curiosis: vel
ad eas facias ipse cariosos. **S**z bene q;
metuendā dicis hanc artem vel legum
periculis: vel ipsius actiōis. Atq; utinā
hoc saltem abs te miseri audiat: et inde
ne illis absorbeat abscedat: aut eo pe-
nitens nō accedat. Ignorantiam certe et
ppter eā mltā vitia per nullas teletas
purgari dicis: sed per solū p̄ez et eius
filiū. i. paternā mentez sine intellectu:
q; paterne est nolūtatis oscius. hūc autē
Christū esse nō credis. Cōtemnis eim
eū ppter corpus ex semina acceptū: et
ppter crucis obprobriū: excelsā uideli-
cet sapiētiā sp̄etis atq; abiectis ifimis:
idoneus de superiorib⁹ carpere. At ille
ip̄et qđ de illo pphete sancti ueraciter
p̄dixerūt. Perdā sapiētiā sapientiaz: et
prudētiā prudentiū reprobabo. Non
eim suam in eis perdit et reprobat quā
ipe donauit: sed quā sibi arrogant qui
non habent ipsius. Unde cōmemorato
isto pphético testimonio sequitur et dicit
apostolus. Ubi sapiens: ubi scriba: ubi
cōquisitor huius seculi. Nōne stultaz
fecit deus sapiētiā hui⁹ mundi: Naz
quoniā in dei sapiētiā non cognouit
mundus per sapiētiā deū: placuit deo
per stultitiā p̄dicationis saluos facere
credentes. Quoniā quidē iudei signa
petunt: et greci sapiētiā quērit. Nos
autē p̄dicamus inqt Christū crucifixū:
iudeis qđ scandalū: gentib⁹ autē stul-
titiā. Ipsis uero nocatis iudeis et grecis
Christū dei uirtutes et dei sapiētiā.
quoniā qđ stultū est dei sapientius est
hōib⁹: et qđ infirmū est dei forti⁹ est
hōib⁹. Hoc qđ stultū et infirmū tanq;
sua r̄tute fortes sapiētesq; r̄tēunt. Sz
hec est gr̄a q; sanat ifirmos: nō superbe
iactātes falsam beatitudinē suā: sed hu-
militer potius uerā miserā cōfiterentes.

De incarnatiōe dñi nr̄i Jesu Christi

quam cōfiteri platoniorum erubescit
impietas. Cap. 29.

Predicas patrem et eius filiū quē
uocas p̄mū intellectū seu mētez:
et hōz mediū quē putamus te dicere
sp̄m sc̄m: et more uŕo appellas tres
deos. Ubi r̄si uerbis idisciplinatis n̄ti-
mini: uidetis tñ qualitercūq; et quasi
per qđā tenuis imaginatiōis ūbracula:
quo nitendum sit: sed incarnatiōem icō-
mutabilis filij dei qua saluamur: ut ad
illa que credimus uel ex quantolacūq;
parte itelligimus puenire ualeamus: n̄
uultis agnoscere. Itaq; uidetis utcūq;
et si de lōgiquo: et si acie caligāte p̄iaz
in qua manendū est: sed uia qua eūdū
est non tenetis. Cōfiteris tñ gratiaz:
quādoquidem ad deū per uirtutes in-
telligentie puenire paucis dicis esse cō-
cessum. Nō. n. dicis paucis placuit: uel
pauci uoluerūt: sed cuz dicis esse cōcessū:
proculdubio dei gratiam nō hominis
sufficiētiā cōfiteris. Uteris etiā hoc
uerbo apertius: ubi Platonis sententiā
sequens: nec ipse dubitas i hac uita ho-
minem nullo modo ad perfectionē sa-
pientie peruenire: secundū intellectum
tñ uiuentibus omne qđ deest prudētia
dei et gratia post hāc uitā posse cōpleri.
Si cognouisses dei gratiā per Jesum
Christum dominum nostruz: ipamq;
eius incarnatiōem qua hōis aiām cor-
pusq; suscepit: sumū esse exēplū gratie
uidere potuisses. Sed qđ faciam: Scio
me frustra loq; mortuo: sed quantū ad
te attinet. Quātum autē ad eos q; te ma-
gnipendunt: et te uel qualicūq; amore
sapientie uel curiositate artū: quas nō
deuisti discere diligunt: quos poti⁹ i
tua p̄pellatiōe alloquor: fortasse n̄ fru-
stra. Gr̄a dei nō potuit grati⁹ cōmēda-
ri: qđ ut ip̄e unic⁹ dei fili⁹ i se icomuta-
biliter manēs indueret hōiem: et sp̄m
dilectiōis sue daret hōib⁹ hōie medio:
qua ad illuz ab hōibus ueniretur: qui

tam longe erat immortalis a mortalibus: incommutabilis a commutabilibus: iustus ab impiis: beatus a miseris. Et quia naturaliter indidit nobis: ut beati immortalesque esse cupiamus: manens beatus: suscipiensque mortale: ut nobis tribueret quod amamus: perpetuando docuit committere quod timeamus. Sed huic ueritati ut possemus acquiescere: humilitate opus erat: que cervici nostre difficillime persuaderi potest. Quid. n. incredibile dicitur presertim uobis quod talia sapitis: quibus ad hoc credendum uos ipsos admonere debeatis. Quid inquam uobis incredibile dicitur: cum deus dicit assumptum esse humanam animam et corpus: uos certe tantum tribuitis anime intellectuali: quod anima utique humana est: ut eam substantialem paternae illi menti quem dei filium confitemini fieri posse dicatis. Quid ergo incredibile est: si aliquam intellectuales animae modo quodam ineffabili et singulari pro multorum salute suscepta est. Corpus uero animae coherere: ut homo totus et plenus sit: natura nostra ipsa teste cognoscimus. quod nisi usitatissimum esset hoc perfectum esset incredibilius. Facilius quippe in fide recipiendum est: et si humanum diuino: et si mutabile incommutabili: tamen spiritui spiritui: aut ut uerbis utar quae in usu habetis incorporeum incorporeo: quod corpus incorporeo coheret. An forte uos offēdit inusitatus corporis partus ex uirgine. Neque hoc debet offēdere: imo potius ad pietatem suscipiendam debet adducere: quod mirabilis mirabiliter natus est. An uero quod ipsum corpus morte depositum: et in melius resurrectione mutatum: iam incorruptibile atque immortale in superna subiecit. Hoc fortasse credere recusatis: intuentes Porphyrium in his libris ex quibus multa posui: quos de regressu anime scripsit: tam crebro percipere omne corpus esse fugiendum: ut anima possit beata permanere cum deo. Sed ipse potius ista sentiens corrigendus fuit:

presertim cum de anima mundi huius uisibilis et tam ingentis corporee molis: cum illo tam incredibilia sapiatis. Platone quippe auctore animal esse dicimus mundum: et animal beatissimum quod uultis esse sempiternum. Quomodo ergo nec unquam soluetur a corpore: nec unquam carebit beatitudine: si ut anima beata sit corpus est omne fugiendum. Solē quoque istum et cetera sidera non solum in libris ueris corpora esse fatemini: quod uobiscum omnes homines et conspiciere non cunctantur et dicere: uerum etiam altiora ut putatis peritia hec esse animalia beatissima prohibetis: et cum his corporibus sempiterna. Quid ergo est quod cum uobis fides christiana suadet: tunc obliuiscimini aut ignorare nos fingitis: quod disputant aut docere soleatis quod dicimus. Quid cause est cur propter opiniones ueras quos uos ipsi oppugnatis christiani esse nolitis: nisi quia Christus humiliter uenit: et uos superbi estis. Qualia sanctorum corpora in resurrectione futura sint: potest aliquanto scrupulosius inter christianarum scripturarum doctissimos disputari: futura tamen sempiterna minime dubitamus. et talia futura quale sua resurrectione Christus demonstrant exemplum. Sed qualiacumque sint: cum incorruptibilia propterea et immortalia in nulloque animae contemplationem quae in deum figurat impedientia predicantur: uosque etiam dicatis esse in celestibus immortalia corpora immortaliter beatorum: quid est quod ut beati simus omne corpus fugiendum esse opinamini: ut fidem christianam quasi rationabiliter fugere uideamini: nisi quia illud est quod iterum dico: Christus est humilis: uos superbi. An forte corrigi pudet. Et hoc utique non nisi superbo est. Pudet uidelicet doctos homines ex discipulis Platonis fieri discipulos Christi qui piscatorem suo spiritu docuit sapere ac dicere. In principio erat uerbum: et uerbum erat apud deum: et uersus erat uerbum. hoc erat in principio apud deum: omnia

per ipsum facta sunt: et sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso uita erat: et uita erat lux hominibus: et lux in tenebris lucet: et tenebre eam non comprehendunt. Quod initium sancti euangelij cui nomen est secundum Ioannem: quidam platonius sicut a facto sene Simpliciano qui postea mediolanensi ecclesie presedit episcopus: solebam audire aureis litteris describendum: et per omnes ecclesias in locis eminentissimis proponendum esse dicebat. Sed ideo uuluit superbis deus ille magister: quia uerbum caro factum est: et habitauit in nobis. ut pax sit miseris qui egrotant: nisi se in ipsa etiam egritudine extollant: et de medicina quam sanari poterant erubescant. Non enim hoc faciunt ut erigantur: sed ut cadendo grauius affligantur.

Quanta platonici dogmatis Porphyrius refutauerit: et dissertendo conexit. Cap. 30.

Post Platonem aliquid emendare existimatur indignum: cur ipse Porphyrius nonnulla et non parua emendauit. Nam Platonem animas hominum post mortem reuolui usque ad corpora bestiarum scripsisse certissimum est. Hanc sententiam Plato doctor tenuit: et Platonis discipulo Porphyrio tamen iure displicuit. In hominum sane non sua que dimiserant: sed alia corpora redire humanas animas arbitratus est. Puduuit. scilicet illud credere: ne mater fortasse filium in muliere reuoluta nectaret: et non puduit hoc credere: ne reuoluta mater in puellam filio forsitan nuberet. Quanto creditur honestius quod sancti et ueraces angeli docuerunt: quod prophete dei spiritu acti locuti sunt: quod ipse quem uenturum saluatorem promissi nuntii predixerunt: quod missi apostoli qui orbem terrarum euangelio replerunt: Quanto inquam honestius creditur reuerti semel animas ad corpora propria: quam reuerti totiens ad diuersa. Utrum tamen ut dixi ex magna parte correctus est in hac opinione Por-

phyrius. ut saltem in folios homines humanas animas precipitari posse sentiret: belui nos autem carceres euertere minime dubitaret. Dicit etiam deum ad hoc animam mundo dedisse: ut materie corporalis cognoscens mala ad patrem recurreret: nec aliquando iam talium polluta contagione teneretur. Ubi nisi aliquid inconuenienter sapit: magis. nam. data est corpori ut bona faceret: non. nam. mala disceret si non faceret: in eo tamen aliorum platoniorum opinionem et non in re parua emendauit: quia mundatam ab omnibus malis animam et cum patre constitutam: nunquam iam mala mundi huius passuram esse confessus est. Qua sententia profecto abstulit quod esse platonium maxime perhibetur. ut mortuos ex uiuis: ita uiuos ex mortuis semper fieri. falsumque esse ostendit quod platonice uidetur dixisse Virgilius. In capos elisos purgatas animas missas. Quo nomine tamque per fabulam uidentur signari gaudia beatorum ad flumini letheum uocari: hoc est ad obliuionem peritorum. Scilicet imemores superperat: conexa reuiscat: Rursus et incipiant in corpora uelle reuerti. Perito displicuit hoc Porphyrio. quoniam reuera credere stultum est: ex illa uita quam beatissima esse non poterit: nisi de sua eternitate fuerit certissima: desiderare animas corporum corruptibilium labem: et inde ad ista remeare. tanquam hoc agat summa purgatio: ut inquinatio reagratur. Si. nam. quod profecto mundatur hoc efficit ut omnium obliuiscatur malorum: malorum autem obliuio facit corporum desiderium: ubi rursus implicetur malum: profecto erit infelicitatis causa summa felicitas: et stultie causa profectio sapientie: et imunditie causa summa munditia. Nec ueritate ibi beata erit anima quam diuicem erit ubi oportet fallatur ut beata sit. Non enim beata erit nisi segura. Ut autem segura sit: falso putabit semper se beatam fore: quoniam aliquando erit et misera. Qui ergo gaudendi causa falsitas erit: quam ob ueritate gaudebit: Uidit hoc Porphyrius.

LIBER. X.

purgatamq; aiam ob hoc reuerſi dixit ad patres: ne aliquando iam malorum polluta contagione teneatur.

Contra argumentum platonicoꝝ: quo animam humanam aſſerant deo eſſe coeternam. Cap. 31.

HAlſo igitur a quibſda platoniciſ eſt credi⁹ quali neceſſari⁹ orbis ille: ab eiſde abeundi: & ad eade reuerſe di. qđ et ſi uezz eſſet: qđ hoc ſcire pdeſ ſet: niſi forte ide ſe nobis auderet pſerri platonici. quia id nos in hac uita iam neſciremus: qđ ipſi in alia meliore uita purgaſſimi & ſapientiſſimi fuerant ne ſcitur: & falſuz credendo beati futuri. Quod ſi abſurdiſſimuz & ſtultiſſimuz eſt dicere: Porphyrij pſecto eſſe pſerda ſententia hiſ: qđ aiaz circuloſ alenate ſemper miſeria & bonitate ſuſpicati ſt. Qđ ſi ita eſt: ecce platoniciſ i meliuz a Platone diſſentit. Ecce uidit hic qđ ille non uidit. nec poſt talez ac tantuz magiſm reſugit coꝛrectionem: ſed hoi ppoſuit ueritatem. Cur ergo no poti⁹ diuinitati credimus de hiſ rebus quaſ humano igenio pueſtigare n poſſum⁹: qđ aiam quoq; ipam no deo coeternam ſed creatā dicit eſſe que no erat. Ut. n. hoc platonici nollet credere: hac utiq; cam idonea ſibi uidebantur aſſerre: qđ niſi qđ ſemper atea fuiſſet: ſempiternū deiceps eſſe n poſſet. Quanq; & de mūdo & de hiſ quos in mūdo deoſ a deo factos ſcribit Plato aptiſſime dicat eoſ eſſe cepiſſe & habere initiū: ſinez tamen nō habituroſ. ſed per cōditiōis poten tiſſimā uolūtate in eternū pmanſuroſ eſſe perhibeat. Uez id qđo intelligant uiderint non eſſe hoc uidelicet tpris: ſz ſubſtitutionis initiū. Sicut. n. inquit ſi peſ ex eꝛemitate ſemper fuiſſet i pul/ uere: ſemper ei ſubeſſet ueſtigū. quod tamen ueſtigū a calcante factuz nemo dubitaret: nec alterū altero pri⁹ eſſet:

qđis alterū ab altero factum eſſet. Sic inquit & mūdus atque in illo creati: & ſemper fuerūt & ſemper exiſtēte q fecit: & tamen facti ſunt. Nunqd ergo ſi aia ſemper fuit: etiā miſeria eiuz ſemper fu iſſe dicenda eſt. Pozzo ſi aliqd in illa quod ex eterno n fuit eſſe cepit ex tpre: cur nō fieri potuerit ut ipſa eſſet ex tē/ poze: que antea nō fuiſſet. Deinde bea titudo quoq; eiuz poſt experimentum maloꝝ firmior: & ſine fine manſura: ſi cut iſte cōſitetur. pculdubio cepit ex tē poze: & tñ ſemp erit cū antea nō fuerit. Illa igitur ois argumentatio diſſoluta ē: qua putat nihil eſſe poſſe ſine ſine tē poziſ: niſi qđ initiuz non habet tpris. Inuenta eſt. n. aie beatitudo. que cum initiū tpris habuerit: ſine tpris nō ha/ bebit. Qua propter diuine auctoritati humana cedat infirmitas: eiſq; beatis & imortalibus de uera religione creda mus: qui ſibi honorem nō expetūt que ſuo ſuo qui etiā noſter eſt deberi ſciūt. nec inbet ut ſacrificiū faciamus: niſi ei tantūmodo cuiuz et nos cum illis ut ſepe dixi & ſepe dicendum eſt ſacrificiū eſſe debemus. per eum ſacerdotem offe rendi: qui in homine quem ſuſcepit ſe/ cundum quem & ſacerdos eſſe uoluit: etiā uſq; ad mortē ſacrificiū pro nobis dignatus eſt fieri.

De uniuerſali uia aie liberāde: quā Porphyri⁹ male qrendo nō repperit: & quā ſola grā xpiana reſerauit. C. 32

Nec eſt religio que uniuerſalem cōtinet uia aie liberāde. quoniā nulla niſi hac liberari poteſt. Nec eſt eim quodāmodo regaliſ uia: que una ducit ad regnum non temporal i ueſti/ gio nutabundū: ſed etnitatiſ firmitate ſecurum. Cum autem dicit Porphyri⁹ in primo iuxta ſinē de reſreſſu anime libro: mūdū receptum in unam quā/ dam ſectam: que uniuerſalem uiam

aīe utineat liberāde: uel a philosophia
 uerissima aliqua: uel ab indoꝝ moribꝫ
 ac disciplina: aut inductioe chaldeoꝝ:
 aut alia qualibet uia nondūqꝫ in suam
 notitiā eandem uia historiali cognitioe
 perlatam: proculdubio confitetur esse
 aliquam: sed nondum in suam uenisse
 notitiā. Ita ei non sufficebat quicqd
 de anima liberāda studiosissime didi-
 cerat. sibiꝫ uel potius aliis nosse ac te-
 nere uidebatur. Sentiebat enim adhuc
 sibi deesse aliquā prestantissimam au-
 thoritatē: quā d re tanta seq oporteret.
 Tum autem dicit uel a philosophia ue-
 rissima aliqua nondū in suaz notitiā
 peruenisse sectā: que uniuersalē utineat
 uiam anime liberande: satis quantum
 arbitror ostendit: uel eā philosophiam
 in qua ipse philosophatus est n̄ esse ue-
 rissimā: uel ea non contineri talē uia.
 Et quomodo iam potest ēe uerissima:
 qua non continetur hec uia: Nam que
 alia uia ē uniuersalis anime liberāde:
 nisi qua uniuerse anime liberantur: ac
 per hoc sine illa nulla liberatur. Tum
 autem addit ꝫ dicit: uel ab indoꝝ mo-
 ribus ꝫ disciplina: uel ab inductione
 chaldeorum: uel alia qualibet uia: ma-
 nifestissima uoce testatur: neque illis
 que ab idis: neque illis que a chaldeis
 didicerat hanc uniuersalem uia liberā-
 de anime utineri: ꝫ utiqꝫ se a chaldeis
 oraculā diuina sumpsisse: quoꝝ assiduā
 memoratiōem facit: tacere nō potuit.
 Quam uult ergo intelligi anime libe-
 rande uniuersalem uia nondū receptā:
 uel ex aliqua uerissima philosophia: uel
 ex earum gentium doctrinis ꝫ magne
 uelut in diuinis rebus habebantur. q̄a
 plus apud eas curiositas ualuit: quoꝝ
 rumꝫ angelorum cognoscendorum: ꝫ
 colendorum: nondumꝫ in suā notitiā
 historiali cognitioe perlatam. Quenā
 ista est uniuersalis uia: nisi que nō sue
 cuiꝫ genti propria: sed uniuersis gēti-
 bus que communis esset diuinū ipertita

est. quam certe iste homo nō mediocri
 ingenio p̄dictus esse non dubitat: Pro-
 uidentiam quippe diuinā sine ista uni-
 uersali uia liberande anime: genus hu-
 manum relinquere non credit. Neque
 enim ait non esse: sed hoc tantū bonū
 tantūꝫ adiutorium nondū receptū:
 nondū in suam notitiā esse perlatū.
 Nec mirum. Tunc enim Porphyrius
 erat in nobis humanis: quando ista li-
 berande anime uniuersalis uia: que nō
 ē alia qꝫ religio christiana oppugnari
 permittēbatur ab idolorum demonūꝫ
 cultoribus: regibꝫqꝫ terrenis: propter
 asserendum ꝫ consecrandū martyrum
 numerum hoc est testiuꝫ ueritatis: per
 quos ostenderetur omnia corporalia
 mala pro fide pietatis ꝫ cōmendatione
 ueritatis esse toleranda. Videbat ergo
 ista Porphyriꝫ ꝫ per huiusmodi per-
 secutiones cito istam uiam perituram:
 ꝫ p̄pterea non esse ipsam liberande aīe
 uniuersalem putabat: non intelligens
 hoc quod eum mouebat: ꝫ quod in eiꝫ
 electione perpeti metuebat: ad eius cō-
 firmationem robustioremꝫ cōmenda-
 tionem potius pertinere. Nec ē igitur
 anime liberande uniuersalis uia: id est
 uniuersis gentibus diuina miseratiōe
 cessa. cuius profecto notitiā ad quos-
 cunque iam uenit: ꝫ ad quoscunꝫ uen-
 tura est: nec debuit nec debebit ei dici:
 quare modo ꝫ quare sero: quoniā mit-
 tentis consiliū nō est humano ingenio
 penetrabile. Quod sensit etiā cū dixit
 Nondum receptum hoc donum dei: ꝫ
 nondum in suam notitiā fuisse per-
 latum. Neque enim propterea uerum
 non esse indicauit: quia nondū in suā
 fidem receptum fuerat: uel in notitiā
 nondum peruenerat. Nec est inquam
 liberandorum credentium uniuersalis
 uia: de qua fidelis Abrahā diuinū acce-
 pit oraculum. In semine tuo benedicēt
 omnes gentes. Qui fuit quidem gente
 chaldeus: sed ut alia p̄missa p̄ciperet.

q̄ ex illo propagaret semen dispositū
per angelū in manu mediatoris: ī quo
esset ista liberande aīe uniuersalis uia:
hoc est omnibus gentibus data: iussus
est discedere de terra sua: ⁊ de cogna/
tione sua: ⁊ de domo patris sui. **T**unc
ipse primitus a chaldeozū superstitioni/
bus liberatus unus uerum deus se/
quando coluit. cui hoc etiā promittenti
fideliter credidit. **H**ec est uniuersalis uia
de qua in sancta prophetia dictum est.
Deus misereatur nostri: ⁊ benedicat
nobis. illumiat uultum suum super
nos: ⁊ misereatur nostri. **E**t cognosca
mus in terra uiam tuam: in omnibus
gentibus salutare tuum. unde tāto post
ex **A**brae semine carne suscepta de se ipso
ait ipse saluator. ego sum uia ueritas ⁊
uita. **H**ec est uniuersalis uia de q̄ tāto
ante prophetatum est. **E**rit in nouissi/
mis diebus manifestus mons domus
domini paratus in cacumine mōtium:
⁊ extolletur super colles: ⁊ uenient ad
eum omnes gentes: ⁊ ingredientur na/
tiones multe: ⁊ dicent. **V**enite ascenda
mus in montes domini: ⁊ in domū dei
Jacob: ⁊ annuntiabit nobis uiam suā:
⁊ ingredientur in ea. **E**x syon. n. pro/
diēt lex: ⁊ uerbū domini ab **I**erusa/
lem. **Q**uia ergo ista nō est unius gētis:
sed uniuersarū gentiū. **E**t lex uerbūq;
domini non in syon ⁊ hierusalem re/
mansit: sed inde processit: ut se per uni/
uersa diffunderet. **U**nde ipse mediator
post resurrectionem suam discipulis tre/
pidantibus ait. **O**portebat impleri que
scripta sunt in lege **M**oyſi ⁊ prophetis
⁊ psalmis de me. **T**ūc aperuit illis sensū
ut intelligerent scripturas: ⁊ dixit eis:
ga oportebat christū pati: ⁊ resurgere
a mortuis tertia die: ⁊ predicari ī noīe
eius penitentiam ⁊ remissionem pecca/
torum per omnes gentes: incipientib;
ab hierusalem. **H**ec est igitur uniuersalis
anime liberande uia: quam sancti
angeli sanctiq; prophete prius ī paucis

hominibus ubi potuerunt dei gratiam
reperientibus: ⁊ maxime in hebrea gen/
te: cuius erat ipsa quodāmodo sacrata
respublica: in prophetationem ⁊ prenū/
ciationem ciuitatis dei ex omnibus gē/
tibus congregande: ⁊ tabernaculo ⁊ tē/
plo ⁊ sacerdotio ⁊ sacrificiis significa/
uerunt: ⁊ eloquiis quibuldā manifestis
plerisque mysticis predixerūt. **P**resens
autem in carne ipse mediator ⁊ beati
eius apostoli iaz testamenti nō gratiā
reuelantes apertius indicant: que ali/
quanto occultius superioribus sunt si/
gnificata temporib;: pro etatū generis
humani distributione: sicut eam deo sa/
piētī placuit ordinare: mirabiliū opū
diuinozū quozū superius pauca iā
posui contestantibus signis. **N**on eim
tantūmodo apparuerunt uisiones an/
gelice ⁊ celestīū ministroz; sola uerba
sonuerunt: uerū etiam hominibus dei
uerbo simplicis pietatis agentibus: spi/
ritus immundi de hominū corporib;
ac sensibus pulsi sunt: uitia corporis lā/
goresque sanati: fera animalia terrarū
⁊ aquarū: uolatilia celi: ligna: elemēta:
sidera: diuina iussa fecerunt: inferna
cesserunt: mortui reuixerunt: exceptis
ipsius saluatoris ppriis singularibusq;
miraculis: maxime natiuitatis ⁊ resur/
rectionis. quozū in uno materno uir/
ginitatis tantūmodo sacramentum:
in altero autē etiam eorū qui in fine
resurrecturi sunt demōstrauit exēplū.
Hec uia totum hominem mundat: ⁊ ī/
mortalitati mortalem ex omnib; qbus
constat partibus preparat. **E**t enim nō
alia purgatio ei parti quereretur quā
uocat intellectualem **P**orphyrīus: alia
ei quam uocat spiritualem: aliaque
ipsi corpori: propterea totum suscepit
ueracissimus potentissimūq; mūdator
atque saluator. **P**reter hanc uiam que
partim cum futura prenunciantur: par/
tim cū facta nunciantur: nunq; generi
defuit hūano: nemo liberat; est: nemo
.l. 5.

liberat: nemo liberabitur. Quod autem Porphyrius universalem viam anime liberande nondum in suam notitiam historiali cognitione dicit esse perlatam: quid hac historia vel illustrius inveniri potest: que universum orbem tanto apice auctoritatis optinuit: ut fidelius: in qua ita narrantur preterita: ut futura etiam predicantur: quorum multa videmus impleta. ex quibus ea que restant sine dubio speramus implenda. Non enim potest Porphyrius vel quicumque platonici: etiam in hac via quasi terrenarum rerum et ad istam vitam mortalem pertinentium: divinationes predictionesque contemnere: quod merito in aliis uaticinationibus et quorumlibet modorum vel artium divinationibus faciunt. Negant enim hec vel magnorum fuisse hominum vel magni esse pendenda. Et recte. Nam inferiorum sunt presentione causarum: sicut arte medicine quibusdam antecedentibus signis plurima ventura valitudine preidentur: vel imundi demones sua disposita vel facta prenunciant: et in quorumvis mentibus atque cupiditatibus iniquorum congrua factis dicta vel dictis facta compensant: ut sibi ius quodammodo vendicent in materia infirma fragilitatis humane. Non talia sancti homines in ista universali animarum liberandarum via gradientes: tanquam magna prophetare curarunt: quis et ista eos non fugerint: et ab eis sepe predicta sint: ad eorum fidem faciendam que mortalium sensibus non poterant estimari: nec ad experimentum celeri facilitate produci. Sed alia erant vere magna atque divina: que quantum dabatur cognita dei voluntate futura nunciabant. Christus quippe in carne venturus: et que in illo tam clara perfecta sunt: atque in eius nomine impleta: penitentia hominum: et ad deum conversio voluntatum: remissio peccatorum: gratia iustitie: fides piorum: et per universum orbem in veras

divinitatem multitudo credentium: culture simulacrorum: demonumque subversio: et a tentationibus exercitatio. proficientium purgatio: et liberatio ab omni malo: iudicii dies: resurrectio mortuorum: angelorum societas: impiorum eterna damnatio: regnumque eternum gloriosissime civitatis dei conspectu eius immortaliter perfruētis: in huius vite scripturis predicta atque promissa sunt. quorum tam multa impleta conspiciamus: ut recta pietate futura esse cetera credamus. Huius vite rectitudines usque ad deum videndum etiam in eternum coherendum: in sanctuario scripturarum esse locatam: qua predicatur atque asseritur veritate: quicunque non credunt: et ob hoc nec intelligunt: oppugnare possunt: sed expugnare non possunt. Qua propter in decem libris istis et si minus quam nonnullorum de nobis expectabat intentio: tamen quorundam studio quantum verus deus et dominus adiuuare dignatus est satisfecimus: refutando contradictiones impiorum: qui conditori sancte civitatis de qua disputare institimus deos suos preferunt. Quorum decem librorum quinque superiores aduersus eos conscripti sunt: qui propter bona vite huius deos colendos putant. quinque autem posteriores aduersus eos qui cultum deorum propter vitam que post mortem futura est servandum existimant. Princeps itaque ut in primo libro polliciti sumus: de duarum civitatum quas in hoc seculo perplexas diximus invicemque permixtas: exortu et procursu et debitis finibus: quod dicendum arbitror quantum divinitus adiuuabor expediam.

Anselmij Augustini Episcopi de Civitate dei Liber Undecimus Incipit.

De ea parte operis: qua duarum civitatum id est celestis ac terrene initia et fines incipiunt demonstrari. Cap. i.

UIRITATEZ
 Dei dicim⁹ cu
 ius ea scriptura
 testis est: q^o nō
 fortuitis moti/
 bus animorum
 sed plane sūme
 dispositiōe pro
 uidentie super omnes omniū gentiū
 litteras: omnia sibi genera ingeniorū
 humanorum diuina excellens auctori/
 tate subiecit. Ibi quippe scriptum est.
 Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei.
 Et in alio psalmo legimus. Magnus
 dominus et laudabilis nimis: in ciuitate
 dei nostri in monte sancto ei⁹: dilatans
 exultationes uniuerse terre. Et paulo
 post in eodē psalmo. Sicut audiuimus
 ita et uidimus in ciuitate domini uirtu/
 tum: in ciuitate dei nostri: d^s fundauit
 eam in eternum. Item in alio. Fluminis
 impetus letificat ciuitates dei: sanctificauit
 tabernaculum suū altissimus: deus in
 medio eius non commouebitur. His
 atq³ huiusmodi testimoniis que omnia
 memorare nimis longū est: didicim⁹
 esse quandam ciuitatem dei: cui⁹ ciues
 esse concupiscimus: illo amore quem
 nobis illius conditor inspirauit. Huic
 conditori sancte ciuitatis ciues terrene
 ciuitatis deos suos preferunt: ignorā/
 tes eum deum esse deorū: non deorum
 falsorum hoc est impiorū et superborū:
 qui eius incommutabili omnibusque
 cōmuni luce priuati: et ob hoc ad quā/
 dam egenam potestatem redacti: suas
 quodammodo priuatas potentias cō/
 sectantur: honoresq³ diuinos a deceptis
 subditis querunt: sed deorum piorum
 atque sanctorū: qui potius se ipsos uni
 subdere q³ multos sibi. potiusq³ deum
 colere q³ pro deo delectantur coli. Sed
 huius sancte ciuitatis inimicis: decem
 superioribus libris quantū potuimus
 domino et rege nostro adiunante re/
 spōdimus. Nunc uero quid a me iam

expectetur agnosces: meiq³ nō imemor
 debiti: de duarū ciuitatum terrene sci/
 licet et celestis: quas in hoc interiz scō
 perplexas quodammodo diximus in/
 uicemq³ permixtas: exortu et excursu et
 debitis sinibus quātum ualero dispu/
 tate: ei⁹ ipsiusq³ domini et regis nostri
 ubique opitulatiōe fretus aggrediar.
 Primumq³ dicaz quemadmodū exor/
 dia duarum istarum ciuitatum in an/
 gelorū diuersitate precesserunt.

De cognoscēdo deo: ad cui⁹ notitiā
 nemo hominū puenit: nisi p mediatores
 dei et hominū hoies Iesu Xpm. Cap. 2.

MAGNUM est et admodum rarum:
 uniuersam creaturam corporeaz
 et incorpoream cōsideratā compertamq³
 mutabilem: intentiōe mentis excedere:
 atq³ ad incōmutabilem dei substantiā
 peruenire: et illic discere ex ipso q³ cū/
 ctam naturam que non est quod ipse:
 non fecit nisi ipse. Sic enim deus cum
 homine non per aliquam creaturā lo/
 quitur corporalē: corporalib⁹ instrepens
 auribus: ut inter sonantem et audientē
 aerea spacia uerberent: neq³ p eiusmōi
 spiritaliaz que corpōz similitudinib⁹
 figuratur: sicut in somnis uel quo alio
 tali modo. Nam et sic uelut corporis
 auribus loquitur: q³ uelut per corpus
 loquitur: et uelut iterposito corporalū
 locorum intervallo. Quidam enim si
 milia sunt talia uisa corporalib⁹. Sed
 loquitur ipsa ueritate: si q³ sit idoneus
 ad audiendam mente non corpore. Ad
 illud eniz hominis ita loquitur: quod
 in homine ceteris qbus homo constat
 est melius: et quo ipse deus solus est
 melior. Cū enim homo rectissime in/
 telligatur: uel si hoc nō potest saltem
 credatur factus ad imaginem dei: pfe/
 cto ea sui parte est p^opinquior supiori
 deo: quia superat inferiores partes suas:
 quas etiam cum pecoribus communes

habet. Sed quia ipsa mens cui ratio et intelligentia naturaliter inest: uitiis quibus dā tenebrositas et ueteribus inualida est: non solum ad inherendum fruendo: uerum etiam ad perseruendum merendo incommutabile lumen: donec de die in diem renouata atque sanata fiat tate felicitatis capax: fide primum fuerat imbuenda atque purganda. In qua ut fidentius ambularet ad ueritatem: ipsa ueritas deus dei filius homine assumpto non deo consumpto eandem constituit atque fundauit fidem: ut ad deum hominis iter esset homini per hominem deum. Sic est enim mediator dei et hominum homo Christus Iesus. Christus per id quod est mediator: est homo et uia perueniendi ad deum. Per hoc. n. mediator per quod et homo: per hoc et uia. Quia si inter enim qui tendit et illud quo tendit uia media est: spes est perueniendi. si autem desit aut ignoretur qua eundem sit: quod prodest nosse quo eundem sit. Sola est autem aduersus omnes errores uia munitissima: ut inde ipse sit deus et homo: quo itur deus: qua itur homo. Sic prius per prophetas: deinde per se ipsum: postea per apostolos: quantum satis esse indicauit locutus: etiam scripturam condidit que canonica notat eminentissime auctoritatis: cui fide habemus de his rebus quas ignorare non expedit: nec per nos ipsos nosse idonei sumus. Nam si ipsa sciri possunt testibus nobis: que remota non sunt a sensibus nostris: siue interioribus: siue exterioribus: unde et presentia nuncupatur: quod ita ea dicimus esse pre sensibus: sicut per oculos: que presto sunt oculis: profecto ea que remota sunt a sensibus nostris: quoniam nostro testimonio scire non possumus: de his alios testes requirimus: eis que credimus a quorum sensibus remota esse uel fuisse non credimus. Sicut ergo de uisibilibus que non uidimus eis credimus quod uiderunt: atque ita de ceteris que ad suum quicquid sensus corporis pertinet: ita

de his que animo ac mente sentiuntur: quia et ipse rectissime dicitur sensus: unde et sententia uocabulum accepit: hec est de uisibilibus que a nostro sensu ueritate remota sunt: his nos oportet credere: quod hec in illo incorporeo lumine disposita uidicerant: uel manentia conueniunt.

De auctoritate canonice scripture: de uino spiritu condite. Cap. 3.

Uisibilium omnium maximus est mundus: uisibilium omnium maximus deus est. Sed mundum esse conspiciamus: deum esse credimus. Quod autem deus fecit mundum: nulli potius credimus quam ipsi deo. Ubi enim audiuius. Nusquam interius melius quam in scripturis sanctis: ubi dixit propheta ei. In principio fecit deus celum et terram. Nunquid nam ibi fuit iste propheta: quando fecit deus celum et terram. Non: sed ibi fuit dei sapientia per quam facta sunt omnia: que in aeternum et sanctas se transfert: et amicos dei et prophetas constituit: eis que opera sua sine strepitu intus enarrat. Aequantur eis quoque angeli dei: qui semper uident faciem patris: uoluntatemque eius quibus oportet annunciant. Ex his unus erat iste propheta qui dixit et scripsit. In principio fecit deus celum et terram. Qui tam idoneus testis est: per quem deo credendum sit: ut eodem spiritu dei quo hec sibi reuelata cognouit: etiam ipsam fidem nostram futuram tanto ante predixerit.

De ordinatione mundi: que nec in temporalis sit: nec nouo dei ordinata consilio: quasi postea uoluerit quod antea noluerit. Cap. 4.

Ed quid placuit eterno deo tunc facere celum et terram que antea non fecisset. Qui hoc dicit si mundum fuisse eternum sine ullo initio: et ideo nec a deo factum uideri uolunt: nimis aduersi sunt a ueritate: et letali morbo

LIBER. XI.

impietatis ifantiūt. **E**xceptis. n. pphe-
ticis uocib⁹ mundus ipe ordinatissima
sua mutabilitate ⁊ mobilitate ⁊ uisibi-
lium omnium pulcherrima specie: quo-
dāmodo tacitus ⁊ factum se esse: ⁊ non
nisi a deo ineffabiliter atq; inuisibiliter
magno ⁊ ineffabiliter ac inuisibiliter
pulchro: fieri se potuisse pclamat. **Q**ui
autem a deo quidem factum fatentur:
non tamen eum temporis uolūt habere
sed sue creationis initium: ut modo quo-
dam uelut uix intelligibili semper sit
factus. dicunt quidem aliqd unde sibi
deū uidetur uelut a fortuita temeritate
defendere. ne subito illi uenisse credat
in mentem quod nunq̃ ante uenisset
facere mundum: ⁊ accidisse illi uolun-
tatem nouam cum in nullo sit omnino
mutabilis. **S**ed n̄ uideo quomodo eis
possit in ceteris rebus ratio ista subsi-
stere: maxieq; in aīaz quā si deo coeter
nā esse cōtenderint: unde illa acciderit
noua miseria que nunq̃ ātea per eter-
num nullo modo poterunt explicare.
Si enīz alternasse semper eius miseriā
⁊ beatitudinem dixerint: necesse est di-
cant etiam semper alternaturam. unde
illa eos sequitur absurditas: ut etiā cū
beata dicitur: in hoc utiq; nō sit beata:
si futura suaz miseria ⁊ turpitudinez
puidet. si aut nō puenidet: nec se turpez
ac misera fore: sed beatam semper exi-
stimat: falsa opinio sit beata: quo dici
stulti⁹ nihil potest. **S**i aut semper qdē
per secula retro infinita cū beatitudine
alternasse anime miseriā putant: sed
nunc iam de cetero euz fuerit liberata
ad miseriā non esse redituram: nibi
lominus conuincuntur nunq̃ eā fuisse
uere beatam: sed deinceps incipere esse
noua quadā nec fallaci beatitudine. **A**c
per hoc fatebuntur illi accideri aliquid
nouū ⁊ hoc magnū atq; p̄clarū: qd
nunq̃ retro per eternitatem accidisset.
Cuius nouitatis causa si deū negabūt
in eterno habuisse consilio: simul eum

negabūt etiā beatitudinis ei⁹ auctore.
quod nefande impietatis est. **S**i autem
dicent etiam ipsuz nouo consilio exco-
gitasse: ut de cetero sit anima in eternū
beata: quomodo eum alienū ab ea que
illis quoq; displicet mutabilitate mo-
strabunt. **P**orro si ex tempore creatam
sed nullo alterius tempore perituram:
tanq̃ uerum habere initium sed non
habere finem fatentur: ⁊ ideo semel ex-
pertā miseria: si ab ea fuerit liberata
nanq̃ miseriā postea futuram: non
utique dubitabit hoc fieri manēte in-
cōmutabilitate consilii dei. **S**ic ergo
credant ⁊ munduz ex tēpore fieri po-
tuisse: nec tamen ideo deū i eo faciendo
eternū cōsiliū uoluntateq; mutasse.

Naz non esse cogitandū de infinitis
tēporū spaciis ante mundū q̃ nec de
infinitis locorum. **A**p. 5.

Deinde uidendū est istis qui de
euz cōditorez mūdi esse cōsentīūt:
nec tamen querūt de mundi tēpore qd
respondeamus: quid ipsi respōdeant
d̄ mundi loco. **I**ta. n. q̄ritur: cur poti⁹
tūc ⁊ non antea factus sit: quēadmodū
queri potest cur hic poti⁹ ubi est ⁊ nō
alibi. **N**az si infinita spacia temporis
ante mundū cogitant: in qbus eis nō
uidetur deus ab opere cessare potuisse:
similiter cogitent extra mundū īfinita
spacia locorū: in quibus si quisquam
dicat non potuisse uacare cōpotentem:
nonne cōsequens erit ut innumerabiles
mundos euz **E**pīcuro sōniare cogat.
Ea tātū differentia q̃ eos ille fortuitis
motibus athomorum gigni asserit et
resoluit: isti aut opere dei factos dicturi
sunt: si euz per interminabiles īmen-
sitatez locorū extra mundū circūquaq;
patentiūz uacare noluerint: nec eosdē
mundos quod etiam de isto sentiunt
ulla causa posse dissolui. **A**uz his eīz
agimus: qui etiam deum incorporeum

LIBER. XI.

et omnium naturarum que non sunt quod ipse creatorum nobiscum sentiunt. Alios aut nimis indignus est ad istas disputationem religionis admittere: maxime quod eos qui multis diis sacrorum obsequium deferendum putant. Isti philosophi ceteros nobilitate atque auctoritate nesciunt. non ob aliud nisi quia logos quidem intervallo: verum tamen reliquis propinquiores sunt veritati. An forte substantiam dei quam nec includunt nec determinant nec distendunt loco: sed de ea sicut de deo sentire dignum est fatentur: incorporea presentia ubique tota: a tantis locorum extra mundum spaciis absentem esse dicuntur sunt: et uno tantum atque incomparatio illius infinitatis tam exiguo loco in quo mundus est occupata. Non opinor eos in hac uaniloquia progressuros. Cum igitur unus mundum ingenti quidem mole corporea finitum tamen: et loco suo determinatum: et operante deo factum esse dicant: quid respondeant de infinitis extra mundum locis: cur in eis ab opere desisset. et hoc sibi respondeant. de infinitis ante mundum temporibus: cur in eis deus ab opere cessauerit. Et sicut non est consequens: ut fortuito potius quam ratione diuina deus non alio sed isto in quo est loco mundum constituerit: cum spaciis locorum infinitis ubique patentibus: nullo excellentiore merito posset hic eligi potius quam alibi: quous eandem diuinam rationem qua id factum est nulla possit humana comprehendere: ita non est consequens: ut deo aliquid existimemus accidisse fortuitum: quod illo potius quam anteriore tempore condidit mundum: cum equaliter anteriora tempora per infinitum retro spaciū preterissent: nec fuisset aliqua differentia unde tempus tempore eligendo proponeret. Quod si dicant inanes esse hominum cogitationes quibus infinita imaginantur loca: cum locus nullus sit preter mundum: respondetur eis isto modo inanimiter homines cogitare preterita tempora

uacationis dei: cum tempus nullum sit ante mundum.

Creationis mundi temporis unum esse principium: nec aliud alio preueniri.
Capitulum. 6.

Si recte discernuntur eternitas et tempus: quod tempus sine aliqua mobili mutabilitate non est: in eternitate aut nulla mutatio est quod non uideatur quod tempora non fuissent nisi creatura fieret: que aliquid aliqua motione mutaret: cuius motionis et mutationis cum aliud atque aliud que simul esse non possunt cedit atque succedit in brevioribus uel productionibus morarum interuallis sequeretur. Cum igitur deus in cuius eternitate nulla est omnino mutatio creator sit temporis et ordinator: quomodo dicatur post temporis spacia mundum creasse non uideo: nisi dicatur ante mundum iam aliquam fuisse creaturam: cuius motibus tempora currerent. Porro si littere sacre maxime ueraces ita dicunt: in principio fecisse deum celum et terram: ut nihil antea fecisse intelligatur: quia hoc potius in principio fecisse non diceretur: siquid fecisset ante cetera cuncta que fecit: procul dubio non est mundus factus in tempore: sed cum tempore. Quod enim sit in tempore et post aliquod sit: et ante aliquod tempus: post id quod preteritum est ante id quod futurum est. Nullus autem ante mundum posset esse preteritum: quia nulla erat creatura: cuius mutabilibus moribus ageretur. Cum tempore autem factus est mundus: si in eius conditione factus est mutabilis motus. sicut uidetur se habere etiam ordo ille primorum sex uel septem dierum: in quibus mane et uespera nominantur: donec omnia que his diebus deus fecit sexto perficiantur die: septimoque in magno mysterio dei uacatio commendetur. Qui dies cuiusmodi sint: aut perdifficile nobis aut impossibile est cogitare: quanto magis dicere: Et idem?

LIBER .X.I

q̄ppe istos notos dies n̄ habere uesperā nisi de solis occasu: nec mane nisi de solis exortu.

De qualitate primorum dierum quia ante q̄ sol fieret uesperam ⁊ mane tradantur habuisse. Cap. 7.

Nox aut̄ p̄ores tres dies sine sole peracti sunt: qui quarto die sc̄us refertur. Et primus q̄dem lux uerbo dei facta: atq̄ inter ipsā ⁊ tenebras d̄s separasse narrat: ⁊ eandē lucē uocasse diem: tenebras aut̄ noctes. Sed qualis illa sit lux: ⁊ quo alternante motu: qualemq̄ uesperā ⁊ mane fecerit: remotus est a sensibus n̄ris: nec ita ut ē intelligi a nobis p̄t. q̄d sine ulla hesitatōe credendū est. Aut. n. aliqua lux corporea est: siue in superioribus m̄di partib⁹: longe a cōspectibus nostris: siue unde sol postmodū accēsus ē: aut lucis noīe significata est sancta ciuitas in sanctis angelis ⁊ spiritib⁹ beatis: de qua dicit apostolus. Que sursum est hierusalem mater n̄ra: eterna in celis. At quippe ⁊ alio loco. Omēs. n. uos filij lucis estis ⁊ filij dei. nō sum⁹ noctis neq̄ tenebrarum. Fit tñ ⁊ uespera diei hui⁹ ⁊ mane aliquatenus: quoniā scientia creature ī comparatōe scientie creatoris quodāmodō uesperascit. itemq̄ luceat: ⁊ mane fit: cum ⁊ ipsa refertur ad laudem dilectionis creatoris. nec ī noctē uergitur: ubi non creator a creature dilectione relinquitur. Deniq̄ scriptura cum illos dies dinumeraret ex ordine: nusquam interposuit uocabulū noctis. Non. n. ait alicubi facta est nox: sed facta est uespera ⁊ factum est mane dies unus. Ita dies secundus ⁊ ceteri. Cognitio q̄ppe creature in se ipsa decoloratio est ut ita dicam: q̄d cum in dei sapientia cognoscitur: uelut in arte qua facta est. Ita uespera cōgruentius q̄d nox dici p̄t. que tantū ut dixi cū ad laudādū ⁊ amādū refert creatorē: recurrit in mane. Et

hoc cū sit in cognitōem sui ip̄ius: dies unus est. Cū in cognitōem firmamenti q̄d inter aquas inferiores ⁊ superiores celū appellatū est: dies secundus. Tūc in cognitōem terre ac maris omnīq̄ gignentū que radicibus r̄nuata sunt terre: dies tertius. Cū in cognitōem luminarium maioris ⁊ minoris oīumq̄ siderū dies quartus. Cū in cognitōem omnīū que ex aquis nataliū atq̄ uolatiliū: dies quintus. Cū in cognitōem omnium animalium terrenorum atq̄ ipsius hominis dies sextus.

Que qualis ue intelligenda sit dei requies qua post opera sex dierū regeruit in septimo. Cap. 8.

Quam uero in die septimo regescit deus ab omnibus operibus suis: ⁊ sanctificat eū: nequaquā est accipiendū pueriliter: tanq̄ deus laborauerit opere rādo qui dixit ⁊ facta sunt uerbo itelligibili ⁊ sempiterno: non sonabili ⁊ temporalī. Sed requies dei requiem significat eorum qui requiescūt in deo sicut letitia domus letitiam significat eorū qui letantur in domo: etiam si non eos domus ipsa sed alia res aliqua letos facit. Quanto magis si eadem domus pulchritudine sua faciat letos habitatores: ut non solum eo loquendi modo leta dicatur quo significatur per id q̄d continet id q̄d cōtinetur: sicut theatra plaudunt: prata mugiunt: cum in illis homines plaudant: in his boues mugiant: sed etiā illo quo significatur p̄ efficientem id q̄d efficit: sicut leta epistola dicitur significans eorū letitiā quos legentes efficit letos. Conuenientissime itaque cum deum requieuisse prophetica narrat auctoritas significat reges eorum qui in illo requiescunt: ⁊ quos facit ipse requiescere. Hoc etiā hōib⁹ quibus loquitur ⁊ propter quos ntīq̄ conscripta est promittente prophetia:

q. etiā ipsi post bona opera que in eis et per eos operauit deus: si ad illum prius in ista uita per fidem quodamō accesserint: in illo habebunt requiem sempiternam. Hoc enim 7 sabbati uacatione ex precepto legis in ueteri dei p opulo figuratum est: unde suo loco diligentius arbitror differendum.

De angeloz additione qd fm diuina testimonia sentiendū sit. Cap. 9.

Nunc quoniam de sancte ciuitatis exortu dicere institui: 7 prius qd ad sanctos angelos attinet dicendū putari: que huius ciuitatis 7 magna pars est: 7 eo beator q. nunq. peregrinata: que hinc diuina testimonia suppetant: quantum satis uidebitur deo largiente explicare conabor. **U**bi de mundi constitutione sacre littere loquuntur: nō euidenter dicitur utrū uel quo ordine creati sunt angeli: sed si pmissi nō sūt: uel celi nomine ubi dictū est principio fecit deus celū 7 terrā: uel potius lucis huius de qua loquitur significati sunt. **N**on autem pretermittos esse hinc existimo q. scriptū est requieuisse deus in septimo die ab omnibus operibus suis que fecit: cum liber ipse ita sit exorsus: **I**n principio fecit deus celū 7 terram: ut ante celum 7 terram nihil aliud fecisse uideatur. **E**rgo a celo 7 terra ceperit: atque ipsa terra quaz primitus fecit sicut scriptura cōsequenter eloq. inuisibilis 7 incōposita nonduzq. luce facta: utique tenebre fuerint super abyssum: idest super quandaz terre 7 aque indistinctam confusionem. ubi. n. lux non est: tenebre sint necesse est. deinde omnia creando disposita sint que per sex dies cōsumata narrantur: quo mō angeli pretermitterentur tanquaz non essent in operibus dei a quibus die septimo requieuit. **O**pus autem dei esse angelos: hic quidem q. nō pmissū:

non tamen euidenter expressum est: sed alibi hoc sacra scriptura clarissima uoce testatur. **N**am 7 in hymno trium in camino uirozum: cum predictam esset Benedicite omnia opera domini dñs: in executione eozundem operum etiam sancti angeli notati sunt. **E**t in psalmo canitur. **L**audate dominum de celis: laudate eū i excelsis. **L**audate eū omēs angeli eius: laudate eum omnes uirtutes eius. **L**audate eum sol 7 luna: laudate eū oēs stelle 7 lumen. **L**audate eū celi celorum: 7 aque que super celos se laudent nomen domini. **Q**uoniam ipse dixit 7 facta sunt: ipse mandauit 7 creata sunt. **E**tiam hic apertissime a deo factos esse angelos diuinitus dictum est: cum eis inter cetera celestia commemoratis inseritur ad omnia: ipse dixit 7 facta sūt. **Q**uis porro audebit opinari post oia ista que sex dieb. enumerata sunt angelos factos: **S**i quisq. ita desipit: redarguit istam nanitatem illa scriptura paris auctoritatis ubi os dicit. **Q**uādo facta sūt sidera: laudauit me uoce magna omnes angeli. **T**am uero erant angeli quando facta sunt sidera. facta sunt aut quarto die. **N**ūquid nā ergo die tertio factos esse dicem? **A**bfit. **I**n promptu est enim quid illo die factum sit. **A**b aquis utique terra discreta ē. 7 distinctas sui generis spēs duo ista elementa sumpserūt. 7 pduxit terra quicquid ei radicitus iheret. **N**ūquid nam secundo? **N**ec hoc quidem. **T**unc eniz firmamentum factū est iter aquas superiores 7 inferiores: celumq. appellatū est. in quo firmamento quazto die facta sunt sidera. **N**imirū ergo si ad istoz dieruz opera dei pertinent angeli: ipsi sunt illa lux que diei nomen accepit: cuius unitas ut cōmendaretur nō est dictus dies primus: sed dies unus. **N**ec alius est secundus aut tertius aut ceteri: sed idem ipse unus ad iplendum senariū uel septenariū numez repetit.

LIBER . XL.

est propter senariam uel septenariam cognitionem: senaria scilicet operū que fecit deus: et septenariam quietis diei. Cum. n. dixit deus fiat lux et facta est lux: si recte in hac luce creatio intelligitur angelorum: profecto facti sunt participes lucis eterne: que est ipsa incommutabilis sapientia dei: per quam facta sunt omnia: que dicimus unigenitū dei filium: ut ea luce illuminati qua creati fierent lux: et uocarentur dies participatōe incommutabilis lucis et diei: quod est uerbum dei per quod et ipsi et omnia facta sunt. Lumen quippe uerū quod illuminat omnes hominem uenientem in hunc mundū: hoc illuminat et omnem angelum mundū: ut sit lux nō in se ipso sed in deo. a quo si aueritur angelus fit imundus: sicut sunt omnes qui uocantur mundi spiritus: nec iam lux in domino: sed in se ipsis tenebre priuati lucis eterne. Alii enim nulla natura est: sed amissio boni mali nomen accepit.

De simplici et incommutabili trinitate patris et filij et spiritus sancti unius dei: cui non est aliud quā sit aliud substantia
Cap. io.

Est itaque bonum solum simplex: et ob hoc solum incommutabile quod est deus. Ab hoc bono creata sunt omnia bona: sed non simplicia et ob hoc mutabilia. Creata sane in quāz id est facta non genita. Quod. n. de simplici bono genitū est pariter simplex est. et ob hoc est quod illud de quo genitum est. que duo patrem et filium dicimus: et utrumque hoc cum sancto spiritu unus est deus. Qui spiritus patris et filij spiritus sanctus propria quadā notione huius nominis in sacris litteris nuncupatur. Alius autem est quāz pater et filius: quia nec pater est nec filius. Sed alius dixi nō aliud: quia et hoc pariter simplex pariterque incommutabile bonum est et coeternum.

Et hec trinitas unus est deus. nec ideo non simplex quia trinitas. Neque. n. propter hoc naturam istam boni simplicem dicimus: quia pater in ea solus: aut solus filius: aut solus spiritus sanctus: nō. n. sola est ista nominis trinitas sine subsistentia personarum: sicut sabelliani heretici putauerunt. Pater qui genuit simplex est: et filius qui genitus est pariter simplex est: et hoc est quod illud de quo genitus est. Sed ideo simplex dicitur: quoniam quod habet hoc est: excepto quod relative queque persona ad alteram dicitur. Nam utique pater habet filium: nec tamen ipse est filius. et filius habet patrem: nec tamen ipse est pater. In quo ergo ad semetipsum dicit nō ad alterum: hoc est quod habet: sicut ad se ipsum dicitur uiuens habendo utique uitam: et eadem uita ipse est. Propter hoc itaque natura dicitur simplex: cui nō sit aliud habere quod uel possit amittere: uel aliud sit habens aliud quod habet: sicut uas aliquem liquorem: aut corpus colorem: aut aer lucem siue feruorem: aut anima sapientiam. Nihil enim horum est id quod habet. Nam neque uas liquor est: nec corpus color: nec aer lux siue feruor: neque anima sapientia est. Hic est quod etiam priuari possunt res quas habent: et in alios habitus uel qualitates uerti atque mutari. ut et uas euacuetur humori quo plenum est: et corpus de colore: et aer tenebrescat siue frigescat et anima desipiat. Sed et si sit corpus incorruptibile quale sanctis in resurrectione promittitur: habet quidem ipsius incorruptionis inamissibilem qualitatem: sed manente substantia corporali: non hoc est quod ipsa incorruptio. Nam illa etiam per singulas partes corporis tota est. nec alibi maior: alibi minor. Neque enim ulla pars est incorruptior quāz altera: corpus uero ipsum maius est in toto quāz in parte. et cum alia pars est in ea amplius est incorruptior quāz ea quāz minor. Aliud

est itaque corpus quod nō ubique sui totū est: alia incorruptio q̄ ubique eius tota est: quia omis pars incorruptibilis corporis etiaꝫ ceteris inequalis egliter incorrupta est. **N**eque. n. uerbi gr̄a ga digitus minor est q̄ tota manus: ideo incorruptibilior manus q̄ digitus. Ita cū sint ineq̄les manus ⁊ digitus: eglis est tñ incorruptibilitas mānus ⁊ digiti. **A**c p̄ hoc q̄uis a corpore incorruptibili inseparabilis incorruptibilitas sit: aliud est tñ substantia qua corp⁹ edicit: aliud glitas ei⁹ qua incorruptibile nūcupat. **E**t ideo sic ē non hoc est quod habet aīa quoq̄ ipsa: ē si semper sit sapiens: sicut erit cū a pñi miseria liberabitur: ga licet tūc sapiens sit in eternū: participatōe tñ incommutabilis sapiētie sapiēs erit: q̄ non est qd̄ ipa. **N**eque. n. si aer infusa luce nunquā deservatur: ideo nō aliud est ipse aliud lux qua illuminat. **N**eque hoc ita dixerim q̄ si aer sit aīa: qd̄ putauēit qdam qui non potuerunt incorporeā cogitare naturam. **S**z bābent bec ad illa ē in magna disparilitate quandā similitudinē: ut nō incōuenienter dicatur sic illuminari animam incorpoream luce incorporea simpliciis sapiētie dei: sicut illuminatur aeris corp⁹ luce corporea: ⁊ sicut aer tenebescit ista luce desertus. **N**az nihil sūt aliud que dicuntur locorū quorūcūque corporaliū tenebre: q̄ aer carens luce: ita tenebescere aīam sapiētie luce priuatam. **S**ecundū hoc ergo dicuntur illa simplicia q̄ principaliter uereq̄ diuina sunt: q̄ nō aliud est in eis glitas: aliud substantia: nec aliorum participatione uel diuina uel sapientia uel beata sunt. **E**teꝫ dictus est in scripturis sanctis spiritus sanctus sapiētia multiplex: eo q̄ multa in se habeat. sz que habet bec ⁊ est: ⁊ ea omnia unus est. **N**eque. n. multe sunt sed una sapientia est: in qua sunt immensi quidam atq̄ infiniti thesauri rez intelligibiliū: in quib⁹ sunt

omēs inuisibiles atque incommutabiles rationes rerū: etiam uisibiliū ⁊ mutabilium que per ipsam facte sūt: quoniā deus non aliquid nesciens fecit: quod nec de quolibet homine artifice recte dici potest. **P**orro si sciēs fecit omnia: ea utique fecit que nouerat: ex quo occurrit animo quiddam mirum: sed tamen uerū q̄ iste mundus nobis not⁹ esse non posset nisi esset: deo autem nisi notus esset esse non posset.

In ei⁹ beatitudinis quā sancti āgeli ab initio sui sēper habuerūt: etiā illos spūs qui in ueritate non steterūt participes fuisse credendum sit. **C**ap. i j.

Que cū ita sint: nullo quidem mō secundū aliquod tēporis spaciū prius erant spiritus illi tenebre: quos angelos dicimus: sed simul ut facti sūt lux facti sunt: nō tamen ita tātū creati: ut quoquo modo essent: ⁊ quoquo mō uiuerent: sed etiam illuminati ut sapienter beateque uiuerent. **A**b hac illuminatione auersi quidāz angeli non solum non optinuerūt excellentiam sapiētie beateque uite: que proculdubio nō nisi eterna est certa atque secura: sed ⁊ rationale uitam licet insipientem sic habent: ut eam non possint amittere nec si uelint. **Q**uatenus autem ante q̄ peccassent illius sapiētie fuerit participes: definire quis potest. **I**n ei⁹ tamen participatione equales fuisse istos illis: qui ppter ea uere pleneq̄ beati sunt: quoniā nequaquā de sue beatitudinis eternitate fallūtur: quō dicturi sumus: q̄ quidem si equales in ea fuissent: etiam isti in eius eternitate māfissent: pariter beati ga pariter certi. **N**eque enī sicut uita quādiucūq̄ fuerit: ita eterna uita ueraciter dici poterit: si finē habitura sit: siquidez uita tantūmodo uiuendo: eterna uero finem non habendo nominata est. **Q**ua ppter quāuis non q̄q̄d

eternum utinam beatum sit. dicitur enim etiam penalis ignis eternus: tñ si uere perfecteqz beata uita nō nisi eterna est: nō erat talis istoz uita beata: qā qñqz desitura: 7 ppter ea non eterna siue id scirent siue nescientes aliud putarent: quia scientie timor: nescientes error beatos esse utiqz non sinebat. Si aut hoc ita nesciebant ut falsis incertis ue non fiderent: sed utrū sempiternū an quandoqz finem habiturum esset bonū suū: in neutram partem firma assensione ferrent: ipsa de tanta felicitate cūctatio eam beate uite plenitudinē quā in scīs angelis esse credimus nō hebat. Neqz enim beate uite uocabulū ita strabim⁹ ad quasdam significationis angustias: ut solū deus dicamus beatum: q tamen ita uere beatus est: ut maior beatitudo esse non possit. In cuius cōparatiōe q angeli beati sunt: sua quādā summa beatitudine quāta esse in angelis potest: quid aut quantum est.

De cōparatiōe bñtūdis iustoz necdū tenentū pmissiois diuine pmiū: 7 pmo rū i paradiso hoīuz añ peccatū. Cap. 12.

Nec ipsos. n. huic tante bñtūdi cōparatos qō attinet ad rōnalē uel intellectualem creaturā beatos nūcupādos putam⁹. Quis. n. pmos illos hoīes in paradiso negare audeat btōs fuisse ante peccatū: qñuis de sua bñtūdi ne qz diuturna uel utrū eterna esset icertus. esset aut eterna nisi peccassent: cum bodie nō imprudenter beatos uocemus: quos uidem⁹ iuste ac pie cū spe future immortalitatis hāc uitā ducere sine crimine uastātē cōscientiā: facile iperātes peccatis huius infirmitatis diuinā misericordiā: qui licet de sue pseruantie pmo certi sint: de ipā tñ pseruātā sua reperiūtur incerti. Quis. n. hominūz se in actione pfectuqz iustitie pseruaturum usque in finem sciat: nisi aliqua

reuelatiōe ab illo fiat certus: q de hac re iusto latentiue iudicio non omnes instruit: s; neminē itaqz fallit. Quātū itaqz ptinet ad delectatiōez pñtis boni beatior erat primus hō in paradiso: qz glibet iustus in hac infirmitate mortali. Quātū aut ad spē futuri boni: beatior glibet in gbus bet cruciatib⁹ corporis: cui nō opinione sed certa ueritate manifestū est: sine fine se habiturūz omni molestia carētem societatem angeloz in participatiōe summi dei: qz erat ille hō sui casus incertus in magna illa felicitate paradisi. Quocirca cuius iā nō difficiliter occurrit utroque coniuncto effici beatitudinē: quā recto pposito in intellectualis natura desiderat: hoc est ut 7 bono incōmutabili qō deus est sine ulla molestia perfruatur: 7 in eo se eternū esse mansurū nec ulla dubitatiōe cunctetur: nec ullo errore fallat. Hanc habere āgelos lucis pia fide credim⁹: hāc nec ante qz caderent hūisse āgelos peccatores: q sua prauitate illa luce priuati sunt cōsequenti ratōe colligim⁹. Hābuisse tamen aliquā 7 si nō psciam beatitudinem: si uitaz egerit ante peccatum pfecto credendi sunt.

An ita uni⁹ felicitatis oēs angeli sint creati: ut neqz lapsuros se posse nosse q elapsi sunt: 7 post ruinā labentiā pseueratiōe sue pscientiā acceperint q steterit. Cap. 13.

Aut si duruz uidetur quādo facti sunt āgeli: alios credere ita scōs ut non acciperent pscientiam: uel per seuerantie uel casus sui: alios autē ita factos: ut ueritate certissima eternitatē sue beatitudinis nossent: sed equalis felicitatis omnes ab initio creati sunt: et ita fuerunt: donec isti qui nunc mali sē ab illo bonitatis lumine sua uoluntate cecidissent: profecto multo est durius nunc putare angelos sanctos eterne sue beatitudinis incertos: et ipsos de

semetipsis ignorare: quod nos de illis per scripturas sanctas nosse possumus. Quis. n. catholicus christianus ignorat: nullū nouum diabolū ex bonis angelis ulterius futurū: sicut nec istum in societate bonoꝝ angeloꝝ ulterius rediturum. Veritas q̄ppe in euangelio sanctis fidelibusq; p̄mittit: q̄ est eq̄les angelis dei: q̄bus etiā p̄mittitur q̄ ibūt in uitā eternā. Porro aut si nos certi sumus nunq̄ nos ex illa imortali felicitate casuros: illi uero certi non sunt: iā potiores non equales eis erimus. Sed q̄a nequaq̄ ueritas fallit: ⁊ equales eis erimus: profecto etiā ipsi certi sunt sue felicitatis eterne. Qui illi alii q̄a certi nō fuerunt: non enim erat eoꝝ eterna felicitas: cuius certi essent: que finē fuerat bitura: restat ut aut ipares fuerint: post istoꝝ ruinas illis certa sciētia sue sēpiterne felicitatis accesserit. Nisi forte q̄s dicat id q̄ dñs ait de diabolo i euāgelio. Ille homicida erat ab initio: ⁊ i ueritate nō stetit: sic esse accipiendū ut non solū homicida fuerit ab initio: idest initio hūani generis ex quo utiq; homo factus est: quē decipiēdo posset accidere: neq; etiā ab initio sue cōditōis in ueritate non stetit: ⁊ ideo nunquam beatus cum sanctis angelis fuerit: suo recusās esse subditus creatori: ⁊ supbia sua nēlūt priuata potestate elat⁹. ac per hoc falsus ⁊ fallax: quia neque unquā potestatem omnipotentis euadit. Et q̄ per piā subiectionē noluit tenere q̄d uere est: affectat per superbā elationē simulare quod non est: ut sic intelligat etiā quod beatus apostolus Ioannes ait. ab initio diabol⁹ peccat. hoc est: ex quo factus est iustitiam recusauit: quā nisi pia deoq; subdita uoluntas habere nō posset. Huic sentētie q̄sq; acquiescit: nō cū illis hereticis sapit. i. manicheis ⁊ sique alie pestes ita sentiunt: q̄ suam quandam propriam tanq̄ ex aduerso quodā principio diabolus habeat na-

turā mali: qui tanta uanitate desipiūt: ut cum uerba ista euāgelica in auctori tate nobiscum habeant: non attendant non dixisse dominū a ueritate alienus fuit: sed in ueritate nō stetit: ubi a ueritate lapsus intelligi uoluit: i qua utiq; si stetisset: eius particeps factus beatus cum sanctis angelis permaneret.

Quo genere locutionis dictum sit de diabolo q̄ in ueritate nō steterit: quia ueritas nō est in eo. Cap. i4.

Ubi citat aut indicū: quasi q̄sisse / m⁹ unde ostendatur q̄ i ueritate nō steterit: atque ait q̄a nō ē ueritas in eo. Eset aut in eo si in illa stetisset. Locutione aut dictum est min⁹ usitata. Sic .n. uidetur sonare. In ueritate nō stetit: q̄a non est ueritas in eo: tanquā ea sit causa ut in ueritate nō steterit: q̄ in eo ueritas non sit: cum potius ea sit causa ut in eo ueritas nō sit: q̄ in ueritate nō stetit. Ista locutio ē ⁊ i psalmo ubi ait. Ego clamaui quoniā exaudisti me de us: cū dicendū fuisse uideat: exaudisti me dñs quoniā clamaui. Sed cū dixisset ego clamaui tanquā ab eo quereretur unde se clamasse monstraret: ab effectu exauditionis dei clamoris sui ostendit affectum: tanq̄ diceret. Hinc ostendo clamasse me quoniā exaudisti me.

Quid sentiendū sit de eo q̄d scriptū ē ab initio diabolus peccat. Cap. i5.

Ind etia quod ait de diabolo Ioannes: ab initio diabolus peccat nō intelligunt qui inde uolunt asserere peccati naturam: cuz naturale nullū sit omnino peccatum. Sed quid respondetur pro phisicis testimoniis: siue quod ait Iaias sub figurata persona p̄cipis babylonie diabolū notans: quo modo cecidit Lucifer qui mane oriebat⁹: siue quod Ezechiel in deliciis paradisi dei

LIBER . XI .

fuit: omni pretioso lapide ornat: ubi
intelligitur fuisse aliquando sine peccato:
Nam expressius ei paulo post dicitur.
Ambulasti i dieb⁹ tuis sine uitio. **Q**ue
si aliter cōuenientius intelligi nequnt:
oportet etiam illud quod dictum est in
ueritate non stetit sic accipiamus: q³ in
ueritate fuerit sed non permanserit. **E**t
illud quod ab initio diabolus peccat:
nō ab initio ex quo creatus est peccare
putāndus est: sed ab initio peccati quod
ab ipsius superbia cepit esse peccatum.
Nec illud quod scriptū est i libro Job
cū d³ diabolo sermo esset. **H**oc ē initium
figmenti domini quod fecit ad illuden
dum ab angelis suis. **C**ui consonare
uidetur 7 psalmus ubi legitur. **D**raco
hic quem finxisti ad illudendum ei: sic
intelligendum est: ut existimemus talē
ab initio creatū cui ab angelis illude/
retur: sed in hac pena post peccatū or/
dinatum. **I**nitiū ergo eius figmentum
est domini. **N**on enim est ulla natura
etiam in extremis infimisq³ bestiolis:
quā non ille cōstituit a quo est omnis
modus: omnis species: omis ordo: sine
quibus nihil rerū inueniri uel cogitari
potest. **Q**uanto magis angelica crea/
tura: que omnia cetera que deus cōdidit
nature dignitate precedit.

De gradib⁹ 7 differentiis creaturaz
q³ aliter pendet utilitatis usus: aliter
ordo rationis. **C**ap. i 6.

In his enim que quoquo mō sūt
7 non sunt quod deus est a quo
facta sunt: preponuntur uiuentia non
uiuentibus: sicut ea que habent uim
gignendi uel etiam appetendi: his que
isto motu carent. **E**t in his que uiuant
preponuntur sentientia nō sentientib⁹:
sicut arboribus animalia. **E**t in his que
sentiant preponuntur intelligentia non
intelligentibus: sicut boies pecoribus.
Et i his q³ intelligūt pponūt imortalia

mortalibus: sicut āgeli hōib⁹ altioris
pponunt nature ordine. **E**st aut alius
atq³ alius p suo cuiusq³ usu estimatōis
modus: quo sit ut quedā sensu carētia
qbusdā sentientibus pponam⁹: in tātū
ut si potestas esset: ea prius d³ natura
re³ auferre uellemus: siue quē in ea lo/
cum habent ignorātes: siue etiā sciam⁹
nris ea cōmodis postponentes. **Q**uis
enim non domi sue panem habere q³
mures minimos q³ pulices malit: **S**ed
qd mirū cū in ipso³ etiāz hōiū est/
matione quorum certe natura tante est
dignitatis: plerumque carius oparetur
equus q³ seruus: gēma q³ familia: **I**ta
in tali libertate iudicandi plurimū oi/
stat ratio considerātis a necessitate in/
digentis: seu uoluptate cupientis: cum
ista quid per se ipsam in rerū gradib⁹
pendat: necessitas aut quid propter qd
expetat cogitet: 7 ista qd uerū luci men/
tis appareat. uoluptas uero qd iocūdū
corporis sensibus blādiatur exquirat.
Sed tantū ualet in naturis rōnabilibus
quoddā ueluti pōdus uolūtatis 7 amo/
ris. ut cū ordine nature āgeli hōib⁹: tū
lege iustitiē boni boies malis angelis
pferatur.

Initiū malitiē nō naturā esse sed 7tra
naturaz: cui ad peccandum nō cōditor
causa est sed uoluntas. **C**ap. i 7.

Propter naturā igitur nō propter
malitiā diaboli dictū recte itelli/
gimus: **H**oc est initium figmenti dñi.
quā sine dubio nisi esset initium malitiē
natura non uitiata precessit. **I**nitiū aut
ita contra naturā est ut non possit nisi
nocere nature. **N**on itaq³ esset uitiū
recedere a deo: nisi nature cui⁹ id uitiū
est: poti⁹ cōpeteret esse cum deo. **Q**ua
propter etiam uoluntas mala grande
testimonium est nature bone. **S**ed de⁹
sicut naturarū bonaz optim⁹ creator
est: ita malaz uoluntatum iustissimus
ordinator: ut cū male ille utūt naturis
m. i.

bonis: ipse bñ utatur etiam uoluntatib⁹ malis. Itaq; fecit ut diabolus institutōe illius bonus: uoluntate sua malus: in inferioribus ordinatus illuderetur ab angelis eius: idest ut profint tentatōes ei⁹ sanctis: qbus eas obesse desiderat. Et quoniā deus cū eū conderet future malignitatis ei⁹ nō erat utiq; ignar⁹: ⁊ p̄uidebat que bona de malis ei⁹ esset ipse factur⁹: propterea psalmus ait. **D**raco hic quez sinxisti ad illudendū ei: ut in eo esset q; euz sinxit: licet p suā bonitatem bonum: iam per suam p̄scientiam p̄parasse intelligatur quo modo illo uteretur in malo.

De pulchritudine uniuersitatis: que per ordinationem dei etiā ex contrariorū sit oppositione lucentior. Cap. i 8.

Neq; enim deus ullum non dico angelorū sed n̄ hoīū crearet: quem malū futurum esse p̄scisset: nisi pariter nosset qbus eos bonorū usibus cōmodaret: atq; ita ordinē seculorum tanq; pulcherrimū carmen etiam ex qbusdam quasi anthitētis honestaret. Anthiteta. n. que appellantur in ornamētis elocutōis sunt decētissima: que latine appellantur opposita: n̄ qd ex p̄ssius dicitur contrapōsita. Non est apud nos huius uocabuli consuetudo: cū tñ eisdem ornamentis locutionis ēt sermo latinus utatur: imo lingue oīū gentiū his anthitētis. ⁊ paulus apōstolus in secunda ad corinthios epistola illum locū suauiter explicat ubi dicit. p arma iustitiæ a dextris ⁊ a sinistris: per gloriā ⁊ ignobilitatē: per infamiā ⁊ bonā famā: ut seductores ⁊ ueraces: ut qui ignoramur ⁊ cognoscimur: q̄si morientes ⁊ ecce uiuimus: ut coerciti ⁊ ⁊ non mortificati: ut tristes semper aut gaudentes: sicut egeni multos aut diuites: tanq; nihil habentes ⁊ omnia possidentes. Sicut ergo ista contraria

contrariis opposita sermonis pulchritudinem reddūt: ita quadā nō uerborū s; rez eloquentia contrariorū oppositiōe seclī pulchritudo cōponit. Apertissime hoc positū est in libro ecclesiastico hoc modo. **C**ontra malū bonus est: ⁊ tra mortem uita: sic contra piū peccator. Et sic intueri in omnia opeza altissimi bina contra bina: unū contra unum.

Quid sentiendum uideatur: diuisit deus inter lucem ⁊ tenebras. Cap. i 9.

Obscuritas etiā ad hoc sit utilis: q; plures sentētias ueritatis parit: ⁊ in lucē notitiæ pducit: uē alius eū sic: ali⁹ sic intelligit: ita tñ ut quod in obscuro loco intelligitur uel attestatiōe rerum manifestat: uel aliis locis minime uerbis asseratur: siue cū multa tractatur ad id quoq; perueniatur qd sensit ille q scripsit: siue id lateat sed ex occasiōe tractatōe p̄funde obscuritatis alia qdā uera dicatur: non mihi uidetur ab operibus dei absurda sententia: si euz lux illa prima est facta angeli creati itelliguntur: ⁊ inter sanctos angelos ⁊ imūdos fuisse discretū: ubi dictū ē. ⁊ diuisit de⁹ inter lucē ⁊ tenebras: ⁊ uocauit de⁹ lucē diē: ⁊ tenebras uocauit noctē. Solus q̄ppe ille ista discernere potuit: q potuit etiā prius q̄ caderēt p̄scire casuros: ⁊ lumine puatos ueritatis in tenebrosa superbia remansuros. Nam iter istū nobis notissimū diē ⁊ noctē: idest inter hanc lucem ⁊ has tenebras uulgatissimas sensibus nr̄is luminaria celi ut diuiderēt ip̄erauit. Fiant inquit luminaria i firmamento celi ut luceant sup terrā: ⁊ diuidāt inter diē ⁊ noctē. Et paulo post. Et fecit inquit deus duo luminaria magna: luminare maius i p̄cipio diei: ⁊ luminare minus i p̄cipio noctis. Et stellas. ⁊ posuit illas os in firmamento celi lucere super terrā:

LIBER. XI.

et preesse diei et nocti: et diuidere inter lucem et tenebras. Inter uero lucē que sancta societas angelorum est illustratōe ueritatis intelligibiliter fulgens: et ei contrarias tenebras idest malorum angelorum a luce iustitie teterimas mentes: ipse diuidere potuit: cui etiā futurum non nature sed uolūtatis malū occultū aut incertū esse non potuit.

De eo quod post discretiōem lucis atque tenebrarum dictum est: et uidit deus lucem quia bona est. Ca. 20.

Quoniam nec illud est pretereundū silentio: quod ubi dixit deus fiat lux et facta ē lux: continuo subiūctū ē: et uidit deus lucem quia bona est. Nam postea quod separauit inter lucē et tenebras: et uocauit lucem diem et tenebras noctem: ne simul cū luce etiā talibus tenebris testī moniū placiti sui p̄buisse uideretur. nam ubi tenebre inculpabiles sunt: iter quas et lucem istam his oculis aspiciā luminaria celi diuidūt: nō ante sed post infertur. Et uidit deus quia bonū est. et posuit inquit illa in firmamento celi: lucere super terrā: et p̄esse diei et nocti: et separare inter lucem et tenebras. Et uidit deus quia bonum est. Utrunque placuit: quia utrumque sine peccato est. Ubi autē dixit deus fiat lux et facta est lux: et uidit deus lucē quia bona est: et postmodū infertur: et separauit deus inter lucē et tenebras: uocauitque deus lucē diem: et tenebras uocauit noctem: non hoc loco additū est: et uidit deus quia bonū est: ne utrumque appellaretur bonū: cū esset horum alterū malū uitio proprio non natura. Et ideo sola ibi lux placuit conditori. tenebre autē agelice et si fuerāt ordināde non tamen fuerant approbande.

De eterna et incommutabili sciētia dei ac uolūtate: quia sepe illi uniuersa que fecit sic placuerunt faciēda quemad-

modum facta. Cap. 21.

Quid est enim aliud intelligendū in eo quod per omnia dicitur: uidit deus quia bonū est: nisi opis approbatio secundum artem facti que sapiētia dei est. De autē nō usque adeo cū uicit factū est: tūc uidit bonum: ut nihil eorum fieret si ei fuisset incognitū. Dux ergo uidit quia bonū est quod nisi uidisset antequam fieret non utique fieret: docet bonum esse non uisit. Et Plato quidem plus ausus est dicere. elatū esse scilicet deum gaudio: mundi uniuersitate perfecta. Ubi et ipse nō usque adeo desipiebat: ut putaret deū sui operis nouitate factū beatiorem: sed sic ostendere uoluit artifici suo placuisse iā factū: quod placuerat in arte faciendū: non quod ullo modo dei sciētia uarietur: ut aliud in eo faciant que nondū sunt: aliud que iam sunt: aliud que fuerunt. Non. n. more hō ille uel quod futurus est p̄spicit: uel quod p̄fēs est aspicit: uel quod p̄teritū est respicit: sed alio modo quodā a n̄arum consuetudine cogitationū longe atque diuerso. Ille quippe non ex hoc illud cogitatiōe mutata: sed oīno incommutabiliter uidet: ita ut illa quidē quod tēporaliter fiūt: et futura nondū sint: et p̄sentia iā sint: et p̄terita iam non sint. ipse uero hec omnia stabili ac sēpiterna p̄sentia cōprehēdat: nec aliter oculis: aliter mente: non. n. ex animo cōstat et corpore. Nec aliter nunc: aliter antea: et aliter postea. quoniam nō sicut nostra ita quoque ei sciētia triū tēporum: p̄n̄is uidelicet et p̄teriti uel futuri uarietate mutatur: apud quem non est imutatio nec momenti obūbratio. Neque. n. eius intentio de cogitatiōe in cogitatiōem trāsit: in cuius incorporeo intuitu simul adsūt cuncta quod nonit. Quoniam tēpora ita nouit nullis suis tēporibus quēadmodū tēporalia monet nullis suis tēporalibus motibus. Ibi ergo uidit bonum esse quod fecit: ubi bonū esse uidit ut faceret. Nec quia factū

nidit scientiā duplicavit: uel ex aliqua parte auxit: tanq̃s minoris scientie sue rit prius q̃s faceret q̃d uideret: qui itaq̃ p̃fecte nō operaretur: nisi tam perfecta scientia: cui nihil ex eius operibus adderetur. **Q**ua p̃pter si tantū mō nobis insinuandū esset q̃s fecerit lucē: sufficeret dicere fecit deus lucem. **S**i autē non solū q̃s fecerit: uezz etiā per q̃d fecerit: satis eet ita enumerari. **7** dixit de⁹ fiat lux **7** facta est lux. ut nō tantuz deū sed etiā per uerbū lucem fecisse nossamus. **Q**uia uero tria q̃daz maxime scienda de creatura nobis itimari oportuit: q̃s eā fecerit: per q̃d fecerit: quare fecerit: deus dixit inq̃t fiat lux. **7** facta est lux: **7** uidit de⁹ lucem q̃a bona est. **S**i ergo querimus q̃s fecerit: de⁹ est. **S**i per q̃d fecerit: dixit fiat: **7** facta est. **S**i quare fecerit: q̃a bona est. **N**ec auctor est excellēti⁹ deo: nec ars efficacior dī r̃bo: nec causa melior q̃s ut bonū crearetur a bono deo. **H**anc etiāz **P**lato causam cōdendi mundi iustissimam dicit. ut a bono deo bona opera fierent: siue ista legerit: siue ab his q̃ legerant forte cognouerit: siue acerrimo igeio inuisibilia dei p̃ ea q̃ facta sunt itellecta aspexerit: siue ab his q̃ ista aspexerāt **7** ip̃e uiderit.

De his q̃ in uniuersitate rez a bono creatore bñ coditaz qdā displicent: et putāt nullā malā esse naturā. Cap. 22.

Hanc tamen causaz. i. ad bona creāda dicit bonitatē dei. hāc iquā causā tā iustā atq̃ idoneā: q̃ diligenter considerata **7** pie cogitata oēs controuersias q̃rentiū mundi originē terminat: **Q**uidā heretici nō uiderūt. quia egenā carnis huius fragilēq̃ mortalitatē iā de iusto suplicio uenientem: dum ei nō ueniunt plurima offendūt: sicut ignis aut frigus aut fera bestia: uel q̃d eiusmodi. **N**ec attēdūt q̃s uel in suis locis naturisq̃ uigeant: pulchroq̃ ordine

disponātur: quantūq̃ uniuersitati rez pro suis portōnibus decoris tanquā in cōmunē rem. p. offerant: uel nobis ip̃is si eis congruenter atque scienter utamur moditatis attribuāt. ita ut uenena ip̃a q̃ per inconuenientiam pernicioſa sunt uenienter adhibita in salubria medicamenta uertantur: q̃q̃s a cōtrario ēt hec q̃bus delectātur: sicut cibus **7** pot⁹ **7** ista lux imoderato **7** importuno usu noxia sentiantur. **U**nde nos admonet diuina p̃uidētia nō res insipienter uti tuperare. sed utilitatem rez diligenter ingreſſe. **7** ubi n̄m ingeniū uel ifirmi⁹tas deficit: ita credete occultā sicut erat q̃dam que uix potuimus inuenire. q̃a et ipsa utilitati occultatio: aut humilitatis exercitatio est: aut elatiōis attritio: cū omīno natura nulla sit malū: nomenq̃s hoc nō sit nisi p̃uatiōis boni. sed a terrenis usq̃ ad celestia: **7** a uisibilib⁹ usq̃ ad inuisibilia: sunt aliis alia bona: aliis alia meliora: ad hoc inequalia ut essent omnia. **D**eus autē ita est artifex magn⁹ in magnis: ut minor non sit in paruis. **Q**ue parua nō sua grāditate: nā pena nulla est: sed artificis sapiētia metēda sunt. sicut in specie uisibili hōis: si unū radatur superciliū: q̃s p̃pe modū nihil corpori: **7** q̃ multū detrahāt pulchritudini. quoniā nō mole ōstat: s̃z distat a parilitate ac dimensione membrorum. **N**ec sane multū miranduz est: q̃ hi q̃ nonnullaz malā putant esse naturā: suo quodā p̃po exortā p̃pagatq̃ p̃ncipio: nolunt accipere istā cām creatōis rez: ut bonus deus conderet bona: credēt eum pot⁹ ad hec mundana molimina rebellātis aduersuz se malī repellēdi: extrema necessitate perductum: suamq̃ naturam bonam malo coercendo superadoq̃ miscuisse. quā turpissime pollutā: **7** crudelissime captiuatā: **7** oppressā labore magno uix mundet ac liberet: n̄ totā tamen: sed quod eius nō potuerit ab illa inq̃natione purgari: tegmen ac

vinculum futurū hostis uicti et inclusi.
Sic autē manichei nō desiperent ul' poti⁹
 insanirent: si dei naturā sicuti est incō
 mutabilem atq; omīno icorruptibilem
 crederent: cui nocere nulla res possit:
 aiāz uero q̄ uolūtate mutari in deteri⁹
 et peccato corūpi potuit: atq; ita incō/
 mutabilis ueritatis luce p̄uari: nō dei
 partē nec ei⁹ nature q̄ dei ē: sed ab illo
 adīaz lōge iparem cōditori: xp̄iana sa
 nitate sentirent.

*De errore i quo Origenis doctrina
 inculpatur. Cap. 23.*

Ed multo est mizandū amplius:
 q̄ etiā qdā q̄ unū nobiscū credūt
 omnium rez esse p̄ncipiūz: nullamq;
 naturā que nō est qd̄ deus est: nisi ab
 illo cōditore esse non posse: noluit tñ
 istā causam fabricandi mundi tā bonā
 ac simplicez bñ ac simpliciter credere:
 ut deus bonus conderet bona: et essent
 post deū q̄ nō essent qd̄ est deus. bona
 tñ que non faceret nisi bonus deus. **S**z
 aiāz dicunt non quidez partes dei: sed
 factas a deo: peccasse a deo cōditore re
 cedendo: et diuersis p̄gressib⁹ p̄ diuer
 sitate peccatoz: a celis usque ad terras
 diuersa corpora quasi uicula meruisse.
 et hunc esse mundū: eāq; causam mūdi
 fuisse faciendi: nō ut cōderentur bona:
 sed ut mala cohiberent. **H**ic Origenes
 iure culpā. In libris. n. quos appellat
 periarchon. i. de p̄ncipiis hoc sensit:
 hoc scripsit. **U**bi p̄l q̄z dici pōt miror
 boiem in ecclesiasticis l̄ris tā doctuz et
 exercitatū nō attendisse primū q̄z hoc
 esset contrarium scripture huius tante
 auctoritatis intentioni: q̄ per oīa opera
 dei subiūgens: et uidit de⁹ q̄ bonū est:
 cōpletisq; omnibus iserens et uidit de⁹
 omīa q̄ fecit: et ecce bona ualde: nullaz
 aliā causam faciendi mundi itelligi uo
 luit: nisi ut bona fierent a bono deo.
Ubi si nemo peccasset: tātmō naturis
 bonis esset mundus ornatus et plenus.

Et q̄a p̄ccatū est: nō ideo cuncta sunt
 impleta peccatis: cū bonoz longe maior
 numerus i celestib⁹ sue nature ordinez
 seruet. **N**ec mala uolūtas q̄a nature or
 dinez fuare noluit: ideo iusti dei leges
 oīa bñ ordinātis effugit. quonīaz sicut
 pictura cū colore nigro loco suo posita
 ita uniuersitas rez sigs possit intueri
 etiā cū peccatoribus pulchra est: q̄z uis
 per se ipsos cōsideratos sua deformitas
 turpet. **D**einde uidere debuit Origenes
 et q̄cūq; ista sapiunt: si hec opinio uera
 esset: mundū ideo factū: ut aīe p̄meritis
 peccatoz suoz tanq; ergastula q̄bus
 penaliter icluderet corpora acciperet:
 superiora et leuioza que minus iserioza
 uero et grauioza que āplius peccauerūt:
 demones q̄bus deterius nihil est: terre
 na corpora q̄b⁹ inferius et graui⁹ nihil
 est: potius q̄z hoīes etiā bonos: potius
 etiā q̄z malos habere debuissent. **N**ūc
 uero ut intelleremus aiāz merita nō
 q̄litatez corpōz esse pensanda: aerē
 possidet pessimus demon. homo antez
 et nunc licet malus lōge minoris mīti/
 orisq; malitie: et certe ante peccatum tñ
 luteū corp⁹ accepit. **Q**uid autē stultius
 pōt dici: q̄z istū solem ut in uno mūdo
 unus esset: nō decori pulchritudinū uel
 etiā salutē rez corporalium consuluisse
 artificem deū: sed hoc potius euenisse
 q̄a una aīa sic peccauerat: ut tali corpō
 mereret includi: **E**t per hoc si atigisset
 ut nō una sed due: imo nō due sed decē
 uel centū similiter eq̄litezq; peccassent:
 centū soles haberet hic mundus. **Q**uod
 ut nō fieret nō opificis p̄uisione mirabili
 ad rez corporalium salutē decorēq; cō/
 sultū est: sed atigit poti⁹ tāta minus aīe
 p̄gressione peccātis: ut sola corp⁹ tale
 meretur. **N**ō plane aiāz de q̄b⁹ nesci
 unt qd loquātur: sed eoz ipoz q̄ talia
 sapiūt multū longe a ueritate et merito
 est coercenda p̄gressio. **H**ec ergo tria
 q̄ superius emendami cūz in unaquaq;
 creatura regūtur: quis eā fecerit: per

qd fecerit: quare fecerit. ut respondeat
deus per uerbū suū qā bona est: utrū
altitudine mystica nobis ipsa trinitas
intimetur: hoc est pater ⁊ filius ⁊ spūs
sanctus: an aliqd occurrat qd hoc loco
scripturaz id accipiendū esse phibeat:
multi sermonis est questio: nec omnia
uno uolūte ut explicem², urgendū est.

*De trinitate diuina que per omnia
opa sua significatiois sue sparsit iditia.
Cap. 24.*

Quod edimus ⁊ tenemus ⁊ fideliter
pdicamus: qd p^r genuerit uerbū:
hoc est sapiētiā per quā facta sūt oīa:
unigenitū filiū: unus unū: eternus coe
ternū: sūme bon² equaliter bonū: ⁊ qd
spūs scūs simul ⁊ p^ris ⁊ filij sit spūs?
⁊ ipse substātiālis ⁊ coeternus abob?
atque hoc totum ⁊ trinitas sit propter
pprietatē personaz: ⁊ unus de² ppter
inseparabilem diuinitatem: sicut unus
oīpotens ppter inseparabile oīpotētiā:
ita tñ ut etiā cuqz de singulis queritur:
unusquisqz eoz ⁊ deus ⁊ oīpotens esse
respondeatur. cū uero de oībus simul:
non tres dii uel tres omnipotentes: sed
unus dñs omnipotens. tanta ibi est in
tribus inseparabilis unitas: qd sic uoluit
pdicari. **U**trū aut boni p^ris ⁊ boni fi
lij: spūs scūs qā cōmunis abobus est:
recte bōitas dici possit aboz: n̄ audeo
temerariā pcpitare sententiā: uerū tñ
amboz eum dicere sanctitatez facilius
ausus fuero: nō amboz quasi q̄litate:
sed ipsam quoqz substantiāz ⁊ tertiam
in trinitate psonā. **A**d hoc. n. me pba
bilis ducit: qd cū sit ⁊ pater spiritus ⁊
filius spiritus: ⁊ pater scūs ⁊ fili² scūs:
pprie tamen ipse uocatur spiritus scūs:
tanqz sanctitas substātiālis ⁊ substā
tiālis aboz. **S**ed si nihil est aliud bo
nitas diuina qz sanctitas: pfecto ⁊ illa
diligentia rationis est nō presumptōis
audacia: ut i opibus dei secreto quodā
loquēdi modo. quo nostra exerceatur

itētio: eadē nobis insinuata itelligat
trinitas: unāquāqz creaturā qd fecerit:
per quid fecerit: propter qd fecerit. **P**a
ter qppe intelligitur uerbi qui dixit ut
fiat. quod aut illo dicēte factū est: pcul
dubio per uerbū factū est. **I**n eo uero
qd dicitur uidit de² qā bonū est: satis
significatur deū nulla necessitate: nulla
sue cuiusqz utilitatis indigētia: s; sola
bōitate fecisse qd factū est. i. qā cōliter
bonū: ⁊ qd spūs scūs simul ⁊ p^ris ⁊ filij
bonū est. **Q**uō ideo postea qd factū est
dicit: ut res q facta est agnere bonitatem
ppter quā facta est indicetur. **Q**ue bo
nitas si spūs scūs recte itelligitur: ani
uersa nobis trinitas in suis operibus
intimatur. **I**nde ē ciuitatis sancte q in
sanctis angelis sursum est: ⁊ origo ⁊ i
formatio ⁊ beatitudo. **N**ā si queratur
unde sit: deus eā condidit. **S**i unde sit
sapiens: a deo illuminatur. **S**i unde sit
felix: deo fruitor: substiles modificat:
cōtemplās illustratur: inherens iocū
datur. est: uidet: amat: in eternitate dei
uiget: i ueritate dei lucet: i bonitate dei
gaudet.

*De tripartita totius philosophie di
sciplina. Cap. 25.*

Quāto itelligi datur hic philoso
phi sapiētie disciplinā tripartitā
esse uoluerunt: imo uero tripartitā esse
aiaduertere potuerūt. **N**eqz. n. ipsi isti
tuerūt ut ita esset: sed ita esse potius iue
nerūt. cui² una pars appellaret phisica:
altera logica: tertia ethica. quaz noīa
latina iā multoz lris frequentata sūt:
ut naturalis: rationalis: moralisqz uo
carentur: quas et in octauo libro bre
uiter strinximus. **N**ō quo sit cōsequēs
ut isti in his tribus aliqd fm deum de
trinitate cogitauerint. **Q**uāuis plato
p^rmus istā distributiōem reperisse ⁊ cō
mentasse dicat: cui neqz naturaz oīum
auctor nisi dñs uisus est: neqz itelligētie
pator: neqz amoris quo bñ beateqz ui
uatur ispirator. **S**ed certe cū de natura

rerum et de ratione indagande veritatis
et de fine boni ad quem cuncta que agimus
referre debemus: diuersi diuersa sentiunt.
in his tamen tribus magnis et genera-
libus questionibus omnis eorum uersat
intentio. Ita ut cum in unaquaque earum
quod quisque sectetur multiplex sit discre-
pancia opinionum: esse tamen aliquam
nature causam: scientie formam uite sumam
nemo cunctetur. Etia enim sunt que in
unoquoque homine artificie spectant: ut aliquid
efficiat natura: doctrina: usus. Natura
ingenio: doctrina scientia: usus fructu
diuidendus est. Nec ignoro quod propter
fructus fruendis: usus uero utentis sit.
atque hoc iteresse uideatur: quod ea re frui
dicimur: quod nos non ad aliud referenda
per se ipsa delectat. Cui uero ea re quam
propter aliud querimus. unde temporalibus
magis utendum est quam fruendum: ut frui
mereamur eternis. Non sicut peruersi
qui frui uolunt numero: uti autem deo. quoniam
non numero propter deum impendunt:
sed deum propter numerum colunt. Quare tamen
eo loquendi modo quem plas optinuit
consuetudo: et fructibus utimur: et uisibus
frui. Nam et fructus iam proprie
dicuntur agnorum: quibus utique omnes
temporaliter utimur. Hoc itaque more
usum dixerim: in his tribus que in homine
spectanda commonui. que sunt natura:
doctrina: usus. Ex his propter optinendam
beatam uitam tripartita ut dixi a philoso-
phis inuenta est disciplina. naturalis
propter naturam: rationalis propter do-
ctrinam: moralis propter usum. Si ergo
natura nostra esset a nobis: profecto et
nostram nos genuissemus sapientiam:
nec eam ex doctrina. id est aliunde discendo
percipere careremus. et noster amor a
nobis profectus et ad nos relatus ad bea-
te uiuendum sufficeret: nec bono alio quo
frueremur ullo indigeret. Nunc uero
quia natura nostra ut esset deum habet auctorem:
proculdubio ut uera sapiamus ipsam
debemus habere doctorem: ipsam etiam

ut beati sumus suauitatis itime largitore.

*De imagine summe trinitatis que secundum
quendam modum in natura est nec omnino
beatificati hominis. Cap. 26.*

Et nos quidem in nobis tam et si
non equalem: imo ualde longeque
distantem: neque coeternam: et quo breuius
totum dicitur non eiusdem substantie cuius
est deus: tamen qua deo nihil sit in rebus ab
eo factis natura propinquius: imagine
dei hoc est summe illius trinitatis agno-
scimus: ad hoc reformatione perficienda:
ut sit etiam similitudine proxima. Nam
et sumus: et nos esse nouimus: et nostrum
esse ac nosse diligimus. In his autem tribus
que dixi: nulla nos falsitas uerisimilis
turbat. Non enim ea sicut illa que foris
sunt ullo sensu corporis tangimus. uelut
colores uidendo: sonos audiendo: odores
olfaciendo: sapores gustando: dura
et mollia contrectando sentimus. quoque
sensibilem etiam imagines eis simili-
mas nec iam corporeas cogitatione uersa-
mus: memoriam tenemus: et per ipsas in
istorum desideria concitamus: sed sine
ulla fantasia uel fantasmatum imagina-
tione ludificatoria: me esse: me idque nosse
et amare certissimum est. Nulla in his ue-
ris academicorumque argumenta formido
dicentium. Quid si falleris? Si enim
fallor sum. Nam qui non est utique nec
falli potest. ac per hoc si fallor. Quia
ergo sum qui fallor: quomodo esse me
fallor: quando certum est me esse si fallor?
Quia igitur essem qui fallerer: etiam si
fallar proculdubio in eo quod me noui esse
non fallor. Consequens est autem etiam in
eo quod me noui esse non fallar. Sicut enim
noui me esse: ita noui etiam hoc ipsum
nosse me. Eaque duo cum amo: eundem
quoque amorem quoddam tertium nec imparis
estimationis eis quod non in rebus adiungo.
Neque enim fallor amare me: cum in his
que amo non fallar. Quamquam et si illa

falsa essent: falsa me amare ueruz esset.
Nam quo pacto recte reprobenderer:
 et recte prohiberer ab amore falso: si
 me illa amare falsū eēt. **Q**uā uero et illa
 uera atq; certa sint: q; dubitet q; eorū
 que amant et ipse amor uerus et certus
 est. **A**am porro nemo est qui esse se no-
 lit: q; nemo est q non esse beatus uelit.
Quo. n. potest beatus esse si nihil sit:

**De essentia et scientia et utriusque a-
 more. Cap. 27.**

Ita uero ut quadā naturali ipso
 esse iocundus est: ut nō ob aliud
 et hi qui miseri sunt nolint interire. **E**t
 cum se miseros esse sentiant: nō se ipso
 de rebus sed miseriā suā potius auferri
 uelint. **I**llis etiam et qui sibi miserrimi
 apparent: et plane sunt. et non solum a
 sapientibus quoniam stulti: uerū etiā ab
 his q beatos se putāt: miseri iudicant:
 q; pauperes atq; mendici sunt: si quis
 immortalitātē daret: qua nec ipa miseria
 mozeretur: pposito sibi q; si in eadem
 miseria sēper esse nollent: nulli et nusq;
 essent futuri: sed omni modo perituri:
 pfecto exultarēt letitia: et sic sēper eli-
 genter esse q; omnino non esse. **H**uius
 rei testis est notissim⁹ sensus eorū. **U**n-
 enī mori metuūt: et malūt in illa erūna
 uiuere: q; eā morte finire: nisi q; satis
 apparet q; refugiat natura non esse.
Atq; ideo cū se nouerit esse morituros:
 pro magno bñficio sibi hanc impendi
 misericordiā desiderāt: ut aliquāto pdu-
 ctius in eadē miseria uiuant: tardiusq;
 moriantur. **P**roculdubio ergo indicāt
 immortalitātē saltem talem q nō habeat
 finem mendicitatis: quāta grātulatiōe
 susciperent. **Q**uid aīalia omnia etiam
 irrationabilia: qbus datū non est ista
 cogitare: ab imensie draconibus usque
 ad exiguos uermiculos. **N**ō ne se esse
 uelle atq; ob hoc interitū fugere oibus
 qbus possunt motibus indicāt. **Q**uid

arbuta omnesq; frutices: qbus nullus
 est sensus ad uitādag manifesta motōe
 perniciez. **N**on ne ut in auras tutum
 culminis germen emittant: altius terre
 radices affigunt: quo alimentū trahāt:
 atque ita suū quodāmodo esse ofuent.
Ipsa postremo corpora qbus nō solus
 sensus: sed nec ulla saltez seminalis est
 uita: ita tñ nel exiliūt in superna: uel in
 ima descēdūt: uel librantur in mediis:
 ut essentiā suā ubi fm naturā possunt
 esse custodiant. **I**ā uero nosse quantuz
 ametur: q; falli nolit natura hūana:
 uel hinc itelligi pōt: q; lamentari q; q;
 sana mēte mauult: q; letari i amentia.
Que uis magna et mirabilis mortali-
 bus pter hōi aīantibus nulla est: licet
 eorū qbusdā ad istā lucē otuēdā multo
 q; nobis sit acrior sensus oculoꝝ: sed
 lucez illā incorporeā ttingere nequnt:
 qua mens nra quodāmō radiat: ut de
 his oibus recte iudicare possimus. nā
 in quantū eā capim⁹: in tantū id possu-
 mus. **U**erū tñ inest sensib⁹ irrationaliū:
 et si scientia nullo modo: at certe qdam
 scientie similitudo. **R**etera autē reꝝ cor-
 poraliū nō q; sentiūt: sed q; sentiūt
 sensibilia nūcupata sunt. **Q**uoz i ar-
 butis hoc simile ē sensib⁹: q; alitū et
 gignūt. **U**erū tñ et hec omia corporalia
 latentes i natura cās habēt: sed formas
 suas qb⁹ mūdi hui⁹ uisibilis structura
 formosa est: sentiēdas sensib⁹ pēnt: ut
 p eo q; nosse nō possunt: q; inotescere
 uelle uideāt. **S**ed nos ea sensu corporis
 ita capim⁹: ut de his nō sensu corporis
 iudicemus. **H**abemus. n. aliū iterioris
 hōis sensuz isto longe pstantiorē: quo
 iusta et iniusta sentimus: iusta per itelli-
 gibilem speciē: iniusta sentimus p eius
 priuationē. **A**d huius sensus officiū nō
 acies pupille: nō foramen auricule: nō
 spiramēta nariū: nō gustus faucū: nō
 nullus corporeus tactus accedit. **I**bi me
 et esse: et hoc nosse cert⁹ sū: et hoc amo:
 atque amare me similiter certus sum.

In etiam ipsum amorem quo et esse et
scire diligimus diligere debeamus: quo
magis diuine trinitatis imagini propin-
quamus. Cap. 28.

Ed de duobus illis essentia. scilicet et
notitia quantum ament in nobis:
et quemadmodum etiam in ceteris rebus que
infra sunt: eorum reperiatur et si differens
quedam tamen similitudo: quantum suscepti
huius operis ratio uisa est postulare: sa-
tis diximus. De amore autem quo amantur:
utrum et ipse amor ametur non dictum est.
Amatur autem et hinc probamus: quod in hominibus
rectius amatur: ipse magis ametur.
Neque enim uir bonus merito dicitur quod scit
quod bonum est: sed quod diligit. Cur ergo et
in nobis ipsis non et ipsum amorem nos
amare sentimus: quo amamus quicquid boni
amamus. Est enim et amor quo amatur:
et quod amandum non est. Et istum amorem
odit in se qui illum diligit: quo id amat
quod amandum non est. Possunt enim
ambo esse in uno homine: et hoc bonum est
homini: ut illo perficiendo quo bene uiuimus:
iste deficiat quo male uiuimus: donec
ad perfectum sanetur: et in bonum mutetur
omne quod uiuimus. Si enim peccata esse
mus: carnalem uitam et quod secundum
sensum eiusdem est amamus: idque est
sufficiens bonum nostrum. et secundum hoc
cum esset nobis bene nihil aliud querere
mus. Itaque si arbores essemus: nihil quidem
sentiente motu amare possemus: neque tamen
id quasi appetere uideremur quo feracius
essemus: uberiusque fructuose. Si enim
lapides: aut fluctus: aut uentus: aut flamma:
uel quid eiusmodi: sine ullo quidem
sensu atque uita: non tamen nobis de-
esset quasi quidam nostrorum locorum
atque ordinis appetitus. Nam uelut
amores corporum momenta sunt potest
sine deorum grauitate: sine sensu leuitate
mutari. ita enim corporum potest: sicut animus
amore fertur: quocumque fertur. Quoniam
igitur homines sumus ad nostri creatoris
imaginem creati: cuius est uera eternitas:

eterna ueritas: eterna et uera caritas:
estque ipse eterna et uera et cara trinitas:
neque confusa neque separata: in his quidem
rebus que infra nos sunt: quoniam et ipsa
nec aliquo modo essent nec aliqua specie
continenter: nec aliquem ordinem uel
appeterent uel teneret: nisi ab illo facta
essent qui summe est: quod summe sapiens
est: qui summe bonus est: tanquam per omnia
que fecit mirabili stabilitate currentes:
quasi quedam eius alibi magis: alibi mi-
nus impressa uestigia colligamus. in nobis
autem ipsis eius imaginem contuentes
tanquam minor ille euangelicus filius ad
nosmet ipsos reuersi surgamus: et ad illum
redeamus a quo peccando recesseramus.
Ibi esse nostrum non habebit mortem: ibi
nosse nostrum non habebit errorem: ibi
amare nostrum non habebit offensionem.
Nunc autem ista tria nostra quousque certa
teneamus: nec aliis ea credamus testibus:
sed nos ipsi presentia sentiamus: atque
interiore ueracissimo cernamus aspectu:
tamen quousque futura: uel utrum nunquam
defutura. et quo si male: quo autem si bene
agantur peruentura sint. quoniam per
nos ipsos nosse non possumus: alios hic
testes uel querimus uel habemus. de quorum
fide cur nulla debeat esse dubitatio: non
est iste sed posterior erit diligentius dis-
cendi locus. In hoc autem libro de ciuitate
dei que non peregrinatur in huius uite
mortalitate: sed immortalis semper in celis
est. id est angelis sanctis deo coherentibus
quod nec fuerunt unquam nec futuri sunt deser-
tores: iter quos et illos qui eternam lucem
deserentes tenebre facti sunt: deum premitus
diuississe iam diximus: illo adiuncte quo
et cepimus ut possumus explicemus.

De sanctorum angelorum scientia: que trinitatem
in ipsa et ueritate nouerit: que operum casus
prius in operante arte quam in ipsis opibus
artificis intuentur. Cap. 29.

Illi quippe angeli sancti non per
uerba sonantia deum discunt: sed per
m. 5.

ipsam presentiam immutabilis ueritatis: hoc est uerbum eius unigenitum. Et ipsum uerbum et patrem et eorum spiritum sanctum: eamque esse inseparabilem trinitatem: singulasque in ea personas unam esse substantiam: et tamen omnes non tres deos esse sed unum deum ita nouerunt: ut eis magis ista sit nota quam nos ipsi nobis cogniti sumus. ipsam quoque creaturam melius ibi hoc est in sapientia dei tanquam in arte qua facta est: quam in ea ipsa sciunt. ac per hoc et se ipsos ibi melius quam in se ipsis: uerum tamen et in se ipsis. facti sunt. non. et aliud sunt quam ille qui fecit. Ibi ergo tanquam in cognitione diurna: in se ipsis aut tanquam in uespertina: sicut supra iam diximus. Multum autem differt utrumque in ea ratione cognoscatur aliquid secundum quam factum est: an in se ipso. sicut aliter scitur rectitudo linearum seu ueritas figurarum cum intellecta conspicitur: aliter cum in puluere scribitur. et aliter iustitia describitur in ueritate incommutabili: aliter in anima iusti. sic deinde cetera: sicut firmamentum inter aquas superiores et inferiores: quod celum uocatur est. sicut deorsum aquarum congeries terree nudatio et herbarum institutio atque lignorum: sicut solis ac lune stellarumque conditio: sicut ex aquis animalium uolucrum scilicet atque piscium belluarumque natantium: sicut quorumcumque in terra gradientium atque repentium: et ipsius hominis qui cunctis in terra rebus excelleat. Omnia hec aliter in uerbo dei cognoscuntur ab angelis: ubi habent causas rationesque suas: id est secundum quas facta sunt incommutabiliter permanentes: aliter in se ipsis. illic clarioze: hic obscuriore cognitione: uelut artis atque operum. Que tamen opera cum ad ipsius creatoris laudem ueneratio nemque referuntur: tanquam mane luceant in mentibus contemplantium.

De senarii numeri perfectione: quod partium suarum quantitate compleatur. Cap. 30.

Nec autem propter senarii numeri perfectionem: eodem die sexies repetito sex diebus perfecta narrantur. non quia deo necessaria fuerit mora temporum: quasi qui non potuerit creare omnia simul: que deinceps congruis motibus perageret tempora: sed quia per senarium numerum est operum signata perfectio. Numerus quippe senarius primus completur suis partibus: id est sexta die sui parte et tertia et dimidia: que sunt unum et duo et tria: que in summam ducta sex fiunt. Partes autem in hac consideratione numerorum ille intelligende sunt que quotae sint dici possunt. sicut dimidia tertia quarta: et deinceps ab aliquo numero denominante. Neque enim exempli gratia: quia in nouenario numero quattuor pars aliqua eius est: ideo dici possunt quotae eius sit: unus autem potest. nam nona eius est: et tria potest. nam tertia est eius. Coniuncte uero iste due partes eius: nona scilicet atque tertia: id est unum et tria: longe sunt a tota summa eius: quod est nouem. Itemque in denario quaternarius est aliqua pars eius: sed quotae sit dici non potest. unum autem potest. nam decima pars eius est. habet et quintam que sunt duo. habet dimidiam que sunt quatuor. Sed he tres partes eius: decima et quinta et dimidia. id est unum et duo et quatuor simul ducte non complent decem. sunt. non. octo. Duodenarii uero partes numeri in summam ducte transeunt eum. habet. non. duodecimam quod est unum: habet sextam que duo sunt: habet quartam que sunt tria: habet tertiam que sunt quattuor: habet et dimidiam que sunt sex. unum autem et duo et tria et quattuor et sex non duodecim sed amplius: id est sexdecim fiunt. Hoc breuiter commemorandum putavi ad commendandam senarii numeri perfectionem: qui primus ut dixi partibus suis in summam reductis ipsis perficitur: in quo perficit deus opera sua. Unde ratio numeri commendanda

non est: que in multis sanctarum scripturarum locis quam magni estimanda sit: elucet diligenter intuetibus. Nec frustra in laudibus dei dictum est. omnia in mensura et numero et pondere disposuisti.

De die septimo: in quo plenitudo et requies commendatur. Cap. 31.

In septimo autem die. i. eodem die septies repetito: qui numerus etiam ipse alia ratione perfectus est: dei requies commendatur. in qua primum scificatio sonat. Ita deus uoluit istum diem in illis suis operibus sanctificare: scilicet in requie sua que non habet uesperam. Neque enim ulla creatura ipsa est: ut et aliter in diuino uerbo aliter in se cognita faciat aliam uelut diuinam: aliam uelut uespertinam notitiam. De septenarii porro numeri perfectione dici quidem plura possunt: sed liber iste iam plenus est: et uereor ne occasione compta scientiolarum nimiam leuiter magis quam utiliter uelle iactare uideamur. habenda est itaque ratio moderatioris atque grauitatis: ne forte cum de numero multum loquimur: mensuram et pondus negligere indicemur. Hoc itaque satis sit admone re: quod totus ipse primus numerus ternarius est: totus par quaternarius. ex quibus duobus septenarius constat. Ideo pro uniuerso sepe ponitur. sicuti est: septies cadet in se: et resurget. i. quotienscumque ceciderit non peribit. Quod non de iniquitatibus sed de tribulationibus ad humilitatem producentibus intelligi uoluit. Et septies in die laudabo te. quod alibi alio modo dictum est: semper laus eius in ore meo. Et multa huiusmodi in diuinis auctoribus reperiuntur: in quibus septenarius numerus ut dixi per cuiusque rei uniuersitatem poni solet. Propter hoc eodem septennumero signatus spiritus sanctus: de quo dominus ait. Docebit uos omnes ueritatem. Hi reges dei qua regescitur in deo. In toto quippe id est plena perfectione requies: in parte

autem labor. Ideo laboramus quamdiu ex parte scimus. sed cum uenerit quod perfectum est: quod ex parte est euacuabitur. Hinc est quod etiam scripturas istas cum labore rimamur. sci uero angeli quoque societati et congregationi in hac peregrinatione laboriosissima suspiramus: sicut habent permanendi eternitatem: ita cognoscendi facilitatem: et regescendi felicitatem. Sine difficultate quippe nos adiuuat: quoniam spiritualibus motibus puris et liberis non laborat.

De opinione eorum quod angelorum creatores anteriores uoluit esse quam mundi. Cap. 32.

Ne quis autem ostendat et dicat: non sanctos angelos esse signatos in eo quod scriptum est: fiat lux et facta est lux: sed qualibet lucem tunc primum factam esse corpoream: aut opinetur aut doceat: angelos autem prius esse factos: non tantum ante firmamentum quod inter aquas et aquas factum appellatum est celum: sed ante illud quod dictum est in principio fecit deus celum et terras: atque illud quod dictum est in principio: non ita dictum tanquam primum hoc factum sit: cum ante fecerit angelos. sed quia omnia in sapientia fecit: quod est uerbum eius: et ipsum scriptura principium nominauit: sicut ipse in euangelio indeis querentibus quis esset: respondit se esse principium: non e contrario referam contentiones: maxime quia hoc me delectat plurimum: quod etiam in summo exordio. sancti libri geneleos trinitas commendatur. Cum enim ita dicitur in principio fecit deus celum et terras: atque pater intelligatur fecisse in filio: sicut attestatur psalmus ubi legitur. quam magnificata sunt opera tua domine: omnia in sapientia fecisti: conuenientissime paulo post commemoratur etiam spiritus sanctus. Cum enim dictum esset quales terram deus primitus fecerit:

uel quam molem materiam ne future constructionis mundi celi et terre noie nuncupauerit subiiciendo et addendo: terra autem erat inuisibilis et composita; et tenebre erant super abyssum. mox ut trinitatis commemoratio completeretur: et spiritus inquit dei super ferebatur super aquas. Proinde ut uolet unusquisque accipiat: quod ita profundum est: ut ad exercitationem legentium a fidei regula non aberrantes: plures possit generare sententias: dum tamen angelos sanctos in sublimibus celi sedibus non quidem deo coeternos: sed tamen de sua sempiterna et uera felicitate securos et certos esse ne in eo abigat. Ad quorum societatem pertinere paruulos suos dominus uocens: non solum illud ait erunt equales angelis dei: uerum ipsi quoque angeli qua contemplatione fruuntur ostendit ubi ait. uidete ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico. n. uobis: quia angeli eorum in celis semper uident faciem patris mei qui in celis est.

De duabus angelorum societatibus diuersis atque disparibus: quod non incongrue intelligitur lucis et tenebrarum nominibus nuncupate
Cap. 33.

Pecasse autem quosdam angelos: et in huius mundi ima detruatos: qui eis uelut carcer est usque ad futuram in die iudicii ultimam damnationem apostolus Petrus apertissime ostendit dicens: quod deus angelis peccantibus non pepercit: sed carceribus caligis inferi detrudens in iudicio puniendos tradiderit refluari. Inter hos ergo et illos deum uel persciencia uel opere diuississe quis dubitet? Illosque lucem merito appellari quis contradicat? Quando quidem nos adhuc in fide uiuentes: et eorum equalitatem adhuc sperantes utique nondum tenentes: iam lux dicti ab apostolo sumus: fuistis. n. inquit aliquando tenebre. nunc autem lux in domino. Istos uero de tenebris apertissime nuncupari profecto aduertunt qui peiores

esse eos hominibus infidelibus sine intelligunt: sine credunt. Quia propter et si alia lux in isto huius libri loco intelligenda est ubi legimus dixit deus fiat lux. et alie tenebre signate sunt in eo quod scriptum est. diuinitus deus inter lucem et tenebras: nos tamen istas duas angelicas societates. unam fruentem deo: alteram tumentem superbie tipo. unam cui dicitur adorete eum omnes angeli eius: aliam cuius princeps dicitur. Nec omnia tibi dabo si prostratus adoraueris me. unam dei sancto amore flagrantem: alteram proprie celsitudinis imundo amore fumantem. et quoniam sicut scriptum est. deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam. Illam in celis celorum habitantem: istam inde deiectam in hoc infimo aereo celo tumultuantem. Illam illuminosa pietate tranquillam: istam tenebrosas cupiditatis turbulentam. Illam dei nutu clementer subuenientem: iuste ulciscerem: istam suo fastu dominandi et nocendi libidine exestuantem. Illam ut quantum uult. consulat dei bonitatis ministras: istam ne quantum uult noceat dei potestate frenatam. Illam huic illudentem ut nolens proferat persecutoribus suis: hanc illi inuidentem cum peregrinos colligit suos. Nos ergo has duas societates angelicas inter se dispares atque contrarias. unam et naturam bonam: et uoluntate rectam: aliam uero naturam bonam sed uoluntate peruersam aliis manifestioribus diuinarum scripturarum testimoniis declaratas: quod etiam in hoc libro cui nomen est genesis lucis tenebrarumque uocabulis signatas existimauimus: etiam si aliud sensit hoc loco forte qui scripsit: non est inutiliter obscuritas huius pertractata sententiae. quia et si uoluntatem auctoris libri huius indagare nequimus: a regula tamen fidei que per alias eiusdem auctoritatis sacras litteras satis fidelibus nota est: non aberrauimus. Et si. n. corporalia hec commemorata sunt opera dei: habent proculdubio nonnullam

similitudinem spiritualium: secundum quod dicit apostolus. Omnes enim uos filij lucis estis et filij diei. non sumus noctis neque tenebrarum. Si autem hoc sensit etiam ille qui scripsit ad perfectionem disputatoris finem nostra peruenit intentio. ut homo dei tam eximie diuineque sapientie: imo per eum spiritus dei in communi moribus operibus dei que omnia sexto die dicit esse perfecta: nullo modo angelos permisisse credatur. siue in principio quod primo fecit: siue quod convenientius intelligitur: in principio: quia in uerbo unigenito fecit: scriptum sit in principio fecit deus celum et terram. quibus nominibus uniuersalis est signata creatura: uel spiritualis et corporalis quod est credibilis: uel magne due mundi partes: quibus omnia que creata sunt continentur. ut primitus eam totam proponeret: ac deinde partes eius secundum mysticorum dierum numerum exequeretur.

De eo quod quidam putant in conditione firmamenti: aquarum discretarum nomine angelos signatos: et quoddam aquas existimant non creatas. Cap. 34.

Quamquam nonnulli putauerunt aquarum nomine signatos quodammodo populos angelorum: et hoc esse quod dictum est. Fiat firmamentum inter aquam et aquam: ut supra firmamentum angeli intelligantur: infra uero uel aque iste uisibiles: uel malorum angelorum multitudo: uel omnium hominum gentes. Quod si ita est: non illic apparet ubi facti sunt angeli: sed ubi discreti. Quamuis et aquas quod peruersissime atque impie uanitatis est negent quidem factas a deo: quoniam nusquam scriptum est: dixit deus fiant aque. Quod possunt simili uanitate etiam de terra dicere. Nusquam enim legitur. dixit deus fiat terra. Sed inquit scriptum est in principio fecit deus celum et terram. illic ergo

et aqua intelligenda est. Uno enim nomine utrumque comprehensum est. Nam ipsius est mare sicut in psalmo legitur: et ipse fecit illud: et aridas manus eius finxerunt. Sed hi qui in nomine aquarum que super celos sunt angelos intelligi uolunt: potestibus elementorum mouentur: et ideo non putant aquarum fluidam grauemque naturam: in superioribus mundi locis potuisse constitui. Qui secundum rationes suas si ipsi homines facere potuissent non ei pituitam quod grece fleuma dicitur: et tanquam in elementis corporis nostri aquarum uicem optineret: capere ponerent. Ibi enim sedes est fleumatis: secundum dei opus utique aptissime: secundum istorum autem coniecturam tam absurde: ut si hoc nesciremus: et in hoc libro similiter scriptum esset: quod de humorem fluidum et frigidum ac per hoc graue: in superiore omnibus ceteris humani corporis parte posuerit: isti trutinatores elementorum nequaquam crederent. Et si auctoritati eiusdem scripture subditi essent: aliquid aliud ex hoc intelligendum esse censerent. Sed quoniam si diligenter singula scrutemur atque tractemus: que in illo diuino libro de constitutione mundi scripta sunt: et multa dicenda: et a proposito instituti operis longe digrediendum est. Namque de duabus istis diuersis inter se atque contrariis societatibus angelorum: in quibus sunt quedam exordia uarum etiam in rebus humanis societarum: de quibus deinceps dicere institui: quantum satis esse uisum est disputamus. hunc quoque librum aliquando claudamus.

Aurelii Augustini Episcopi de Ciuitate Dei Liber duodecimus.

De una bonorum angelorumque natura. Capitulum primum.

NEC QUAE
de institutione
hōis dicaz: ubi
duaz ciuitatuz
quātū ad ratio
naliū mortali/
umqz gen⁹ atti
net apparebit

exor⁹: sicut superiore libro apparuisse
in angelis iā uidetur: prius mihi qdaz
de ipis angelis uideo esse dicenda: qb⁹
demonstretur quantū a nobis potest: qz
nō incōueniens neqz incōgrua dicatur
esse hōibus angelisqz societas: ut non
quattuor: due scilicet angeloz totidēqz
hōium: sed due potius ciuitates hoc est
societates merito esse dicantur: una in
bonis: altera in malis: nō solū angelis:
uez etia hōibus ostitute. Angeloz bo
noz 7 maloz inter se cōtrarios appe
titus: nō naturis pncipiisqz diuersis:
cū deus oīuz substātiāz bonus auctor
7 cōditor utrosqz creauerit: sed uolūta
tibus 7 cupiditatibus extitisse dubitare
fas nō est. vū alii cōstantes in cōmuni
omnibus bono quod ipse illis de⁹ est:
atqz in eius eternitate: ueritate: caritate
persistunt. Alii sua potestate potius de
lectati: uelut suū bonū sibi ipsi essent: a
supiore cōmuni omniū beatifico bono
ad ppria defluerit: 7 habentes elatōis
fastū pro excellentissima eternitate: ua
nitatis astutiā pro certissima ueritate:
studia partiuz pro indiuidua caritate:
superbi: fallaces: inidi effecti sunt. Bea
titudinis igit illoz causa est adherere
deo. quō circa istoz miserie causa ex
cōtrario est intelligenda: quod est non
adherere deo. Quā ob rez si cū qritur
quare illi beati sint: recte respōdet qz
adherent deo. Et cūz queritur cur isti
sunt miseri: recte respōdetur: quia non
adherēt deo. Nō est creature rōnalis
uel intellectualis bonuz quo beata sit:
nisi deus. In qz nō oīs beata possit
esse creatura: neqz. n. hoc mun⁹ adipi

scuntur atqz capiūt fere: ligna: fa:ta: et
figd huiusmodi est: ea tñ que pōt: non
ex se ipa pōt: qz ex nihilo creata est: sz
ex illo a quo creata est. Hoc. n. adepto
beata est: quo amisso. misera est. Ille
uero q nō alio sed se ipso brūs est: ideo
miser non potest esse: quia nō se potest
amittere. Dicimus itaqz imutabile bo
num non esse nisi unū uerū deū beatū.
ea uero que fecit bona quidē esse qz ab
illo uerū tamen mutabilia: qz nō de illo
sed de nihilo facta sunt. Quāqz ergo
sūma nō sunt qbus ē deus mai⁹ bonū:
magna sunt tamen ea mutabilia bo
na: que adherere possant ut beata sint
imutabili bono. qz usqueadeo bonū est
eozū: ut sine illo misera necesse esse sit.
Nec ideo cetera i hac creature uniuersitate
meliora sunt: quia misera esse nō
possunt. neque enim mēbra cetera cor
poris nostri ideo dicendum est oculis
esse meliora: quia ceca esse non possūt.
Sicut autem melior est natura sentiēs
7 cum dolet: qz lapis qui dolere nullo
modo potest: ita rationalis natura pre
stantior est etiaqz misera: qz illa que ra
tiōis uel sensus est expers: 7 ideo in eā
non cadit miseria. Quod cum ita sit:
huic nature que in tāta excellentia cre
ata est: ut licet ipsa sit mutabilis: inhe
rendo tamen icōmutabili bono idest
summo deo beatitudinem cōsequatur:
nec expleat idigentiam suam nisi utiqz
beata sit: eique explende non sufficiat
nisi deus: pfecto nō illi adherere uitū
est. omne autem uitium nature nocet:
ac per hoc contra naturam est. Ab illa
igitur q adheret deo: nō natura differt
ista sed uitio. quo tamen uitio etiam
ualde magna multumque laudabilis
ostenditur ipsa natura. Quis. n. recte
uituperatur uitium: pcaldubio natura
laudatur. Nam recta uitii uituperatio
est: qz illo debonestat natura laudabil
Sicut ergo cum uitūz oculoꝝ dicitur
cecitas: id ostenditur qz ad naturam

oculorum pertinet usus. et cum uisum aurium dicitur surditas: ad eam naturam pertinere demonstratur auditus. Ita cum uisum creature angelice dicitur quod non adheret deo: hinc aptissime declaratur eius nature ut deo adhereat conuenire. Quare porro magna sit laus adherere deo: ut ei uiuat: ideo sapiat: illo gaudeat: tantoque bono sine morte: sine errore: sine molestia persuaatur: quis cogitare digne possit aut eloqui. Quapropter et uisum malorum angelorum quo non adheret deo: quoniam omne uisum nature nocet: satis manifestatur deum tam bonam eorum creasse naturam: cui noxiu sit non esse cum deo.

Nulla essentia deo esse contraria quia ab eo quod summe est et semper est: hoc totum uidetur diuersum esse quod non est. Cap. 2.

Nec dicta sint: ne quisquam cum de angelis apostaticis loquimur: existimet eos aliam uel ex alio principio habere potuisse naturam: nec eorum nature auctorem deum. Cuius erroris impietate tanto quisque carebit expeditius et facilius: quanto perspicacius intelligere potuerit quod per angelum dixit deus: quoniam Moyses mitebat ad filios israel: ego sum qui sum. Cum. n. deus summa essentia sit: hoc est summe sit: et ideo immutabilis sit: rebus quas ex nihilo creauit esse dedit: sed non summe esse sicut ipse est: et aliis dedit esse amplius: aliis minus: atque ita naturas essentiarum gradibus ordinauit. Sicut. n. ab eo quod est sapere uocatur sapientia: sic ab eo quod est esse uocatur essentia: nouo quidem nomine quo uisum ueteres non sunt latini sermonis auctores: sed iam nostris ipse uisum usitato: ne deesset etiam lingue nostre quod greci appellant uisum. Hoc. n. uerbum e uerbo expressum est: ut diceretur essentia. Ac per hoc ei nature que summe est: qua faciente sunt quaecumque sunt: contraria natura est uisum

que non est. Et quippe quod est: non esse contrarium est. Et propterea deo: ideo summe essentie et auctori omnium qualiumcumque essentiarum: essentia nulla contraria est.

De inimicis dei non per naturam sed per contrariam uoluntatem: que cum ipsis nocet bone utique nature nocet: quia uisum si non nocet non est. Cap. 3.

Dicuntur autem in scripturis inimici dei: qui non natura sed uisum aduersantur eius imperio: nihil ei ualentes nocere sed sibi. Inimici. n. se resistendi uoluntate non potestate ledendi. Deum namque immutabilis est: et omni modo incorruptibilis. Idcirco uisum quo resistunt deo quod eius appellantur inimici: non est deo sed ipsis malum. neque hoc ob aliud nisi quia corrumpit in eis nature bonum. Natura igitur contraria non est deo: sed uisum. quia quod malum est contrarium est bono. Quis autem neget deum summe bonum. Uisum ergo contrarium est deo: tanquam malum bono. Porro autem bonum est: et natura quam uisum: unde et huic bono utique contrarium est. Sed deo tantummodo tanquam bono malum: nature uero quam uisum non tantum malum: sed etiam noxiu. Nulla quippe mala deo noxia: sed mutabilibus corruptibilibusque naturis: bonis tamen ipsorum quoque testimonio uisum. Si enim bone non essent: eis uisum nocere non possent. Nam quid eis nocendo faciunt: nisi adimunt integritatem: pulchritudinem: salutem: uirtutem: et quicquid boni nature per uisum detrahi siue minui consuevit. Quod si omnino desit nihil boni adimendo non nocet. ac per hoc nec uisum est. Nam esse uisum: et non nocere non potest. unde colligitur quauis non possit uisum nocere incommutabili bono: non tamen posse nocere nisi bono: quia non inest nisi

abi nocet. Hoc etiam isto modo dici potest: vitium esse nec in summo posse bono; nec nisi in aliquo bono. Sola ergo bona alicubi esse possunt: sola mala nusquam: quoniam naturam etiam ille que ex male voluntatis vitio vitiate sunt: in quantum vitiate sunt male sunt: in quantum autem nature sunt bone sunt. Et cum in penis est natura vitiosa: excepto eo quod natura est: etiam hoc ibi bonum est quod impunita non est. Hoc enim est iustum: et omne iustum proculdubio bonum. Non enim quisquam de vitis naturalibus: sed de voluntariis penas luit. Nam etiam quod vitium consuetudine nimio vel progressu roboratum velut naturaliter inoleuit: a voluntate sumpsit exordium. De vitis quippe nunc loquimur eius nature cui mens est capax intelligibilis lucis: quod discernit iustum ab iniusto.

De natura irrationalium aut vitia carentium: que in suo genere atque ordine ab universitatis decore non discrepat. Capitulum. 4.

Quoniam vitia pecorum et arborum aliarumque rerum mutabilium atque mortalium: vel intellectu vel sensu vel vita omnino carentium: quibus eorum dissolubilis natura corrumpitur: vana bilia putare ridiculum est: cum iste creature eum modum nutu creatoris acceperit: ut cedendo ac succedendo peragant in finem pulchritudinem temporis in genere suo: istius mundi partibus congruentem. Neque enim celestibus fuerant terrena coequanda: aut ideo universitati deesse ista debuerit: quoniam sunt illa meliora. Cum ergo in his locis ubi talia esse contempebat: aliis alia deficientibus oritur: et succumbunt minora maioribus: et in qualitates superantium superata vertuntur: rerum est ordo transeuntium. Qui ordinis decus nos propterea non delectat: quoniam parti eius pro condicione nostre mortalitatis interit: universum

eius particule que nos offendunt satis apte decenterque conveniunt: sentire non possumus. Unde nobis in quibus eam contemplari minus idonei sumus: rectissime credenda precipitur prudentia conditoris: ne tanti artificis opus in aliquo reprehendere vanitate humane temeritatis audeamus. Quanquam et vitia rerum terrenarum non voluntaria neque penalia: naturas ipsas quarum nulla omnino est cuius non sit auctor et conditor deus: si prudenter attendamus eadem ratione commendant: quia et in eis hoc nobis per vitium tolli displicet: quod in natura placet. nisi quia hominibus etiam ipse nature plerumque displicent: cum eis fiunt noxie: non considerantibus sed utilitatem suam. sicut illa animalia quorum abundantia egyptiorum superbia uapulavit. Sed isto modo possunt ipsi et solem vituperare. quoniam quidam peccantes vel debita non reddentes ponunt a iudicibus iubentur ad solem. Non itaque ex commodo vel incommodo nostro: sed per se ipsa considerata natura dat artifici suo gloriam. Sic et natura ignis eterni sine ulla dubitatione laudabilis: quamvis damnatis ipsis futura penalis. Quid enim est igne flammante uigente atque lucente pulchrius? Quid calefaciente: curante: coquente utilius: quamvis eo nihil sit urente molestius? Idem igitur ipse penaliter appositus perniciosus est: qui convenienter adhibitus commodissimus invenitur. Nam eius in universo mundo utilitates verbis explicare quis possit? Nec audiendi sunt qui laudant in igne lucem: ardorem autem vituperant videlicet non ex sui natura. sed ex suo comodo vel incommodo videre. non volunt: ardere nolunt. Sed parum attendunt eam ipsam lucem que certe et illis placet: oculis infirmis per inconvenientiam nocere: et in illo ardore qui eis displicet: nonnulla animalia per convenientiam salubriter vivere.

LIBER. XII.

Quod in omni natura specie ac modo laudabilis sit creator. Cap. 5.

Nature igitur omnes quoniam sunt: et ideo habent modum suum: species suam: et quandam secundum pacem suam: perfectio bone sunt. Et cum ibi sunt ubi esse per nature ordinem debent: quantum acceperunt suum esse custodiunt: et quod semper non esse acceperunt: pro casu modoque rebus quibus creatoris legi subduntur in melius de rebus ut mutantur: in eum divina providentia tendentes exitum: quem ratio gubernante universitatis includit: ita ut hec tanta corruptio quantum usque ad interitum naturas mutabiles mortalesque perducit: sic faciat non esse quod erat: ut non inde fiat consequenter quod esse debebat. Que cum ita sint: deus qui summe est: atque ob hoc ab illo facta est omnis essentia: que non summe est: quia neque illi equalis esse deberet que de nihilo facta esset: neque nullo modo esse posset: si ab illo facta non esset. nec ullorum vitio offensione vituperandus: sed omnium naturarum consideratione laudandus est.

Que causa sit beatitudinis angelorum bonorum: et que causa sit miserie angelorum malorum. Cap. 6.

Non inde causa beatitudinis angelorum bonorum ea verissima reperitur: quod ei adherent qui summe est. Cum vero causa miserie malorum angelorum queritur: ea merito occurrit: quod ab illo qui summe est aversi: ad se ipsos versi sunt: qui non summe sunt. et hoc vitium quid aliud quam superbia nuncupatur? Initium quippe omnis peccati superbia. Noluerunt ergo ad illum custodire fortitudinem suam. et qui magis essent si ei qui summe est adhererent: se illi preterendo id quod minus est preterulerunt. Hic primus defectus et prima inopia: primumque vitium eius nature que ita

creata est: ut nec summe esset: et tamen ad beatitudinem habendam eo qui summe est frui posset. a quo aversa: non quidem nulla: sed tamen minus esset: atque ob hoc misera fieret. Huius porro male voluntatis causa efficiens si queratur nihil invenitur. Quid est enim quod facit voluntatem malam: cum ipsa faciat operum malum? Ac per hoc mala voluntas efficiens est operis mali: male autem voluntatis efficiens nihil est. Quoniam si res aliqua est: aut habet aut non habet aliquam voluntatem. Si habet aut bonam perfectio habet aut malam. Si bonam quod ita desipiat: ut dicat: quod bona voluntas faciat voluntatem malam? Erit enim si ita est bona voluntas causa peccati: quod absurdius putari nihil potest. Si autem res ista que putatur facere voluntatem malam: ipsa quoque habet voluntatem malam etiam eam que fecerit: res consequenter iterrogo. Atque ut sit aliquis inquirendi modus causam prime voluntatis male inquiri. Non est enim prima voluntas mala: quam nulla facit voluntas etiam mala: sed illa prima est quam nulla facit. Nam si precessit a qua fieret: illa prior est que alteram fecit. Si respondeatur quod eam nulla res fecerit: et ideo semper fuerit: quero utrum in aliqua natura fuerit. Si enim in nulla fuit: omino non fuit. Si autem in aliqua: vitabat eam: et corrumpebat: eratque illi noxia: ac per hoc bono priuabat. Et ideo in mala natura voluntas mala esse non poterat: sed in bona mutabili tamen: cui vitium hoc posset nocere. Si enim non nocuit: non utique vitium fuit. ac per hoc nec voluntas mala fuisse dicenda est. Porro si nocuit: bonum auferendo vel minnendo: utique nocuit. Non igitur esse potuit sempiterna voluntas mala in ea re: in qua bonum naturale precesserat: quod mala voluntas nocendo posset adimere. Si ergo non erat sempiterna: quis eam fecerit quero. Restat ut dicat: quod ea res

fecerit malam uoluntatem: in qua nulla uoluntas fuit. **N**ec utrū superior sit requiro: an inferior: an equalis. Sed si superior utiq; melior. Quo mō ergo nullius ac nō potius bone uoluntatis? **H**oc idem profecto et equalis si fuerit: dici pōt. Duo gippe q̄dū sunt pariter uoluntatis bone: nō facit alter in altero uoluntatez malā. Relingitur ut inferior res cui nulla uoluntas est: fecerit āgeli ce nature que p̄ma peccauit uoluntatem malam. Sed etiā res ipsa quecumq; est inferior usq; ad infimā terram: quoniā natura et essentia est: proculdubio bona est: habēs modū et speciem suā in genere atq; ordine suo. Quo mō ergo res bona efficiens est uoluntatis male? Quo modo inquam bonum est causa mali? **C**ū. n. se uoluntas relicto superiore ad inferiora conuertit: efficitur mala. non q̄a malū est quo se conuertit: sed quia peruersa est ipsa conuersio. **P**ecirco nō res inferior uoluntatem malā fecit: sed q̄a rez inferiorēz p̄aue atq; iordinate ipsa que facta ē appetiuit. **S**i. n. aliqui duo equaliter affecti in aīo et corpore: uideāt unius corporis pulchritudinez: qua uisa unus eoz ad illicite fruendū moueatur: alter in uolūate pudica stabilis perseueret: qd̄ putamus esse cause ut in illo fiat: in illo non fiat uoluntas mala: quā illa res fecit in qua facta ē. **N**eque enī pulchritudo illa corporis eaz non fecit in ambobus: quādo qdē amborū non dispariliter occurrit aspectibus. **A**n caro intuentis in causa est? **C**ur non et illius? **A**n uero aīus? **C**ur non utriusque? **A**mbos enim et animo et corpore equaliter affectos fuisse prēdiximus. **A**n dicendum est alterū eoz occulta maligni spiritus suggestionē tentatum: quasi non eidez suggestioni et qualicunq; suasioni propria uolūate consenserit? **H**anc igitur cōsensionem: hanc malā quā male suadēti adhibuit uoluntate: que in eo res fecerit q̄rim⁹.

Nam ut hoc quoq; impedimentū ab ista questione tollatur: si eadem tentatione ambo tententur: et unus ei cedat atq; consentiat: alter uero idē q̄ fuerit perseueret: quid aliud apparet nisi unū uoluisse: alterum noluisse a castitate deficere? **A**nde nisi propria uolūate ubi eadē fuerat in utroq; corporis et animi affectio? **A**mborū oculis pariter uisa ē eadem pulchritudo: ambobus pariter instituit occulta tentatio. propria igitur in uno eorum uoluntatem: que res fecerit scire uolentibus si bene intueatur nihil occurrit. **S**i enim dixerimus q̄ ipse eā fecerit: quid erat ipse ante uolūtatem malam nisi natura bona: cuius auctor bonus deus q̄ est incomutabile bonum? **Q**ui ergo dicit eū q̄ cōsensit tentanti atque suadenti: cui non cōsensit ali⁹? ad illicite utendū pulchro corpore quod uidēdū ambobus pariter affuit: cū ante illam uisionem ac tentationēz similes ambo animo et corpore fuerit: ipsum sibi fecisse uoluntatem malam: q̄ utique bonus ante uoluntatem malam fuerit: querat cur eam fecerit: utruz q̄a natura est: an quia ex nihilo facta est: et inueniet uoluntatem malā non ex eo esse incipere quia natura est: sed ex eo q̄ de nihilo facta natura est. **N**am si natura causa est uoluntatis male: quid aliud cogimur dicere: nisi a bono fieri malum: et bonum esse causam mali: si qdēz a natura bona fit uolūtas mala? **Q**uod unde fieri potest: ut natura bona q̄uis mutabilis ante q̄z habeat uolūtatem malam faciat aliquid mali: hoc est ipsam uoluntatem malam?

Causam efficientēz male uoluntatis non esse querendam. **C**ap. 7.

Nemo igitur q̄rat efficientē causam male uoluntatis. **N**on. n. est efficiens sed deficiens: q̄a nec illa effectio sed defectio. **D**eficere nanque ab

eo quod summe est ad id quod minus est: hoc est incipere habere uoluntatem malaz. Causas porro defectionū istaz cum efficientes non sint ut dixi sed deficientes: uelle inuenire tale est ac si qsqz uellet uidere tenebras uel audire silentiū. Quod tñ utrūqz nobis notū est: neqz illud nisi per oculos: neqz hoc nisi p aures: non sane in specie sed i speciei priuatōe. Nemo ergo ex me scire qrat qd me nescire scio: nisi forte ut nescire discat: quod sciri nō posse sciendū est. Ea qppe que non in specie sed in eius priuatōe sciuntur: si dici aut itelligi pōt: quodā mō nesciendo sciunt: ut sciendo nesciātur. Tñ. n. acies etiā oculi corporalis currit p species corporales: nusqz tenebras uidet: nisi ubi cepit n uidere. Ita etiā non ad alium aliquem sensuz: sed ad solas aures pertinet sentire silentiū: quod tñ nullo mō nisi nō audiēdo sentitur. Sic species intelligibiles mēs qdem nra intelligendo aspiciūt: sed ubi deficiunt nesciendo condiscit. Delicta enim qs itelligit: hoc scio naturā dei nunqz nusquā nulla ex parte posse deficere: et ea posse deficere q ex nihilo facta sunt. Que tñ quāto magis sūt: et bona faciunt. tunc. n. aliqd faciunt cū causas habēt efficiētes. in quantū aut deficiūt et ex hoc mala faciūt: qd. n. tunc faciūt nisi uana. Causas habent deficientes.

De amore peruerso: quo uoluntas ab incommutabili bono ad bonū mutabile deficit. Cap. 8.

Ite scio i quo sit mala uolūtas: id i eo fieri qd si nollet nō fieret: et ideo non necessarios sed uolūtarios defectus iusta pena cōsequitur. Deficitur enim non ad mala sed male. i. non ad malas naturas: sed ideo male qā cōtra ordinem naturaz ab eo qd summe est ad id quod minus est. Neque. n. auri uitiū est auaritia uel cupiditas: sz hōis

peruerse amantis aurūz iustitia uere licta: que incōparabiliter auro debuit anteponi. Nec luxuria est uitiūz pulchritudinē suauiumqz corporū: sed anime peruerse amāris corporeas uoluptates: neglecta tēperātia qua rebus spūaliter pulchrioribus et incorruptibiliter suauioribus coaptamur. Nec iactātia uitiū est laudis humane: sed aīe peruerse amāris laudari ab hōibz spūto testimonio cōscientie. Nec superbia uitiū ē dāris potestatem uel ipsius etiam potestatis: sed anime peruerse amāris potestātē suā potentioris iustitia cōtēpta. Ac p hoc q peruerse amat cuiuslibet nature bonū: etiā si adipiscatur ipse sit in bono malus: et miser meliore priuatus.

An sancti angeli quē habēt creatorē nature: eundēz habeāt bone uolūtatis auctorez per spūm scūm in eis caritate diffusa semper fuisse existimāt. Cap. 9.

Quam ergo male uolūtatis efficiens naturalis uel si dici pōt essentialis nulla sit causa: ab ipsa quippe incipit spiritū mutabiliū maluz: quo minuitur atque deputatur nature bonum: nec talem uoluntatem facit nisi defectio qua deseritur deus: cuius defectionis etiam causa utique deficit: si dixerimus nullā esse efficientem causam etiā uolūtatis bone: cauendum est ne uoluntas bonorum angelorum nō facta sed deo cōterna esse credatur. Quam eim ipsi facti sunt quo modo illa non esse facta dicitur: Porro quia facta est utrum cum ipis facta est: an sine illa fuerūt prius: Sed si cum ipsis: non dubiū q ab illo facta sit a quo et ipi: simulqz ut facti sūt ei a quo facti sūt amore cū quo facti sūt adheserūt. Eoqz sunt isti ab illoz societate discreti: q illi i eadē bona uolūta te manserūt: illi ab ea deficiendo mutati sunt: mala scilicet uolūtae hoc ipso q a bono defecerūt: a quo nō defecissent si

utique uoluissent. Si autem boni angeli fuerunt prius sine bona uoluntate: eāq; in se ipsis deo non operante fecerunt: ergo meliores a se ipsis q̄ ab illo facti sunt. Absit. Quid. n. erāt sine bona uoluntate nisi mali: Aut si ppter ea non mali quia nec mala uoluntas eis inerat: neque enim ab ea quam nondū ceperant habere defecerant: certe nōdū tales: nōdum tam boni q̄ esse cū bona uoluntate ceperunt. Aut si non potuerūt se ipsos facere meliores q̄ eos ille fecerat: quo nemo melius quicquā facit: profecto et bonam uoluntatem qua meliores essent nisi operāte adiutorio creatoris habere non possent. Et cum id egit eorum uoluntas bona: ut non ad se ipsos qui minus erant: sed ad illum qui summe est conuerterentur: eique adherentes magis essent: eīusque participatione sapienter beateq; uiuerent: quid aliud ostenditur nisi uoluntatem quālibet bonam: inopem fuisse in solo desiderio remansurā: nisi ille q̄ bonā naturam ex nihilo sui capace fecerat: ex se ipso faceret implendo meliorem: prius faciens excitādo anidiorē. Nā et hoc discutiendum est: si boni angeli ipsi in se fecerunt uoluntatem bonam: utrum aliqua eam an nulla uoluntate fecerunt. si nulla: utique nec fecerunt. si aliqua: utrum mala an bona. si mala: quomodo potuit esse mala uolūtas bone uoluntatis effectrix. Si bona: iam ergo habebant. Et istam quis fecerat: nisi ille qui eos cū bona uoluntate id est cū amore casto quo illi adhererent creauit: simul in eis et cōdens naturā et largiens gratiam. Unde sine bona uoluntate hoc est dei amor: nunquam sanctos angelos fuisse credendum est. Isti autem qui cum boni creati essent: tamē mali sunt: mala propria uolūate quam bona natura non fecit: nisi cum a bono sponte defecit: ut mali causa nō sit bonum sed defectus a bono: aut mi-

nozem acceperunt amoris diuini gratiam: q̄ illi qui in eadem perstiterunt: aut si utriq; boni equaliter creati sunt: istis mala uoluntate cadētibus: illi amplius adiuti ad eam beatitudinis plenitudinem unde se nunq; casuros certissimi fierent peruenerunt: sicut iam etiā in libro quem sequitur iste tractauimus. Cōfitendū est igitur cum debita laude creatoris: nō ad solos s̄ctos homines pertinere: uez etia; de sanctis angelis posse dici: q̄ caritas dei diffusa sit i eis per spiritum sanctū qui datus est eis. nec tantum hominum sed primitus precipueq; angelorum bonum esse quod scriptum est: mihi autem adherere deo bonum est. Hoc bonum q̄bus cōmune est: habent et cū illo cui adherent et iter se societatem sanctā: et sunt una ciuitas dei: eademq; unum sacrificium eius: unumq; templū eius. Cuius pars que coniungēda immortalibus angelis ex mortalibus hominibus congregatur: et nunc mortaliter pegrinat in terris: uel in eis qui morte obierunt secretis animarum receptaculis sedibusq; regescit: eodē deo creante quemadmodum exorta sit: sicut de angelis dictū est ias uideo esse dicendum. Ex uno quippe homine quem deus primum condidit genus humanum sumpsit exordium: secundum sancte scripture fidem: que mirabilem auctoritatem non imerito habet in orbe terrarū atq; in omnibus gentibus: quas sibi esse credituras iter cetera uera que dixit uera diuinitate predixit. Omittamus igitur coniecturas hominum nescientū quid loquantur de natura uel institutione generis humani. Alij nanq; sicut de ipso mundo crediderunt: semper fuisse homines opinantur. Unde ait et Apuleius cum hoc animantium genus describeret: sigillatim inquit mortales cuncti: tamen uniuerso genere perpetui. Et cū illis dictum fuerit: si semper fuit humanum

LIBER. XII.

genus: quoniam modo ueruz eoruz lo-
quatur historia: narrans q fuerit qua-
rumcunq reruz inuentores: qui pmi
liberaliuq disciplinaz aliaruq artiuq
institutores: uel a quibus pmut illa uel
illa regio parsq terraz illa atq illa
insula icoli ceperit. *Respondet* diluuiis
et flagratioibus p certa interualla te-
poruz non qdez oia: sed plurima tiaz
ita uastari: ut redigantur homines ad
exiguaz paucitates: ex quoz progenie
rursus multitudo pstina reparatur. ac
sic identidez reparari et institui quasi
pma restituantur: potius q fuerant illis
nimis uastatioib⁹ interrupta et extincta.
Ceteruz hoiez nisi ex homine existere
omnino no posse. *Dicunt aut* qd putat
no qd sciunt.

*De falsitate ei⁹ historie q multa milia
anoz preteritis temporibus ascribit.*

Cap. io.

Hallant etiaz eos quedaz menda-
cissime littere: quas perhibent in
historia teporuz multa ano⁹ milia oti-
nere: cuz ex litteris sacris ab istiu⁹de
hominis nonduz copleta annorum sex
milia coputemus. *Unde* ne multa dis-
putez: quemadmoduz illaz litteraruz
in quibus longe plura annorum milia
referuntur uanitas refellatur: et nulla
in illis rei huius idonea reperiatur
auctoritas: illa epistola Alexandri magni
ad Olympiadem matrem suam quam
scripsit narrationez cuiusdaz egyptii
sacerdotis insinuans: quam protulit
ex litteris que sacre apud illos habet:
continet etiaz regna que greca quoq
nouit historia. In quibus regnuz assy-
riorum in eadem epistola Alexandri
quinque milia excedit annoz: i greca
uero historia mille ferme et trecentos
habet ab ipsius Beli principatu: quez
reges et ille egyptius in eiusdem regni
ponit exordio. persaruz autem et mace-
donuz imperiuq usque ad ipsuz. Ale-
xandruz cui loquebatur: plus q octo

anno⁹ milia ille constituit: cuz apud
grecos macedonuz usque ad mortem
Alexandri quadringenti octogintaq
reperiantur. persaru uero donec ipsi⁹
Alexandri uictoria finiretur: oucenti
et trigintatres coputentur. Longe itaq
hi numeri annorum illis egyptiis sunt
minores: nec eis etiaz si ter tantuz co-
putarentur equarentur. Perhibentur
eniz egyptii quondam tam breues anos
habuisse: ut quaternis mēib⁹ finiret.
Unde annus plenior et uerior qualis
nunc et nobis et illis est: tres eoz anos
coplectebatur antiquos. Sed nec sic
quidem ut dixi: greca egyptie numero
temporum concordat historia. *Et* ideo
grece potius fides habenda est: quia
ueritatez non excedit ano⁹: q litteris
nostris que uere sacre sunt continetur.
Porro si hec epistola Alexandri que
maxime innotuit: multum abhorret
in spatiis temporum a probabili fide
rerum: quanto minus credendum est
illis litteris quas plenas fabulosis ue-
lut antiquitatibus preferre uoluerunt:
contra auctoritatez nouissimoz diui-
no⁹q libroz: que totum orbem sibi
creditoru esse predixit: et cum tot⁹ orbis
sicut ab ea predictu est credidit: q uera
se narraffe pterita ex his q futura pnu-
ciauit: cum tanta ueritate iplenti ostēdit.

*De his q huc qdē mūdū nō sēpit nū
putat: sed aut innumerabiles: aut eūde⁹
unū certa clusione seculoz sēp nasci et
resolui opinatur.* Cap. ii.

Alij uero qui munduz istum non
existimant sempiternum: siue non euz
solum sed innumerabiles opinentur:
siue solum quidem esse: sed certis secu-
lo⁹ interuallis innumerabiliter oriri
et occidere: necesse est fateantur hoiz
genus pus sine hoibus gignēibus ex-
titisse. Neque .n. ut alimioibus incē-
disque terraz quas ibi nō putat toto
p⁹l⁹ orbe rigere: et ideo paucos hoies
n. i:

ex quibus reparetur multitudo p̄stina
semper remanere contendunt : ita ⁊ hi
possunt putare q̄ aliquid hōiūz pereūte
mūdo relinquatur in mundo. sed sicut
ipsū mūduz ex materia sua renasci exi
stimant: ita i illo ex elemētis ei⁹ gen⁹
humanū: ac deīde a parētibz p̄geniē
pullulare mortaliū: sicut alioz aīaliū.

Quid respondēduz sit his q̄ p̄maz
additionē hoīs tardā ēē causā. Cap. 12.

Quod autēz respondimus eūz de
mundi origine questio uerteret:
his qui nolunt credere non eūz semper
fuisse sed esse cepisse : sicut etiam Plato
apertissime confitetur: q̄uis a nōnullis
tra quā loquitur sensisse credat : hoc
ēē de p̄ma hoīs conditiōe respōderiz:
p̄pter eos qui similiter mouent cur hō
p̄ innumerabilia atq̄ infinita retro ip̄ia
creatus nō sit: itaq̄ sero sit cōditur : ut
minus q̄ sex milia sint ānoz ex quo ēē
cepisse in sacris litteris inuenitur. Si
eniz breuitas eos offendit ip̄is: q̄ tam
pauci eis uidentur anni ex quo institu
tus hō in n̄ris auctoritatibz legitur:
considerent nihil esse diuturnuz i quo
est aliquid extremuz. ⁊ oīa seculozum
spacia definita: si eternitati interminate
cōparentur: non exigua existimāda ēē
sed nulla. Ac per hoc : si non quinque
uel sex: ueruz ēē sexaginta milia sine
sexcenta aut sexagesies aut sexcēties mi
lia dicerentur annoz : aut itidez per
tetidez totiēns m̄tiplicaret hec sūma:
ubi iāz nullū numeri nomē haberem⁹
ex quo deus hoīez fecit: similiter queri
posset cur ante non fecerit. Dei quippe
ab homis creatione cessatio retroz
eterna sine initio tāta est: ut si ei ⁊ferat
qualibet magna ⁊ ineffabilis numero
fita temporuz: que tamen sine cōclusa
certis spaciis terminatur: nec saltē tāta
uideri debeat: quanta si humoris bre
uissimaz gutta:z uniuerso mari etiam

quantuz oceanus circumfluit cōpare
mus. quoniam istoz duozūz unus qdē
perexiguuz est: alteruz incōparabilē
magnuz: sed utrunque finituz. Illud
uero tēporis spaciuz quod ab initio
aliquo progreditur : ⁊ aliquo termino
coerctur: magnitudine quantacunque
tendatur: cōparatuz illi quod initium
non habet : nescio utruz pro minimo
an potius pro nullo deputanduz est.
Huic enim si a fine uel breuissima si
gillatiz momēta detrahantur: decre
scente numero licet taz ingenti: ut uo
cabuluz non inueniat retrorsuz redē
undo: tanquaz si hominis dies ab illo
in quo nunc uiuit usq̄ ad illuz in quo
natus est detrahas: quādoq̄ ad initū
illa detractio perducetur. Si autem
detrahantur retrorsus in spacio quod
a nullo cepit exordio: nō dico sigilla
tiz minuta momēta uel horaz: aut die
ruz aut mensiuz aut annoz etiā quā
titates : sed taz magna spacia quanta
illa sūma cōprehendit annoz: que iāz
dici a quibzlibet cōputatoribz non
potest: que tū momētoz minutatim de
tractione ⁊sumit: ⁊ detrahātur hec tāta
spacia non semel atq̄ iteruz sepiusq̄
sed seper: qd sit: quid agitur : qñ nūq̄
ad iitium quod omnino nullū est pue
nitur. Qua propter quod nos modo
querimus post quinque milia ⁊ quod
amplius excurrit annoz: possent ⁊ po
steri etiā post annoz sexcenties milies
eadē curiositate regere si intantuz hec
mortalitas hoīuz exorēdo ⁊ occubēdo
⁊ iperita pseueraret infirmitas. Potu
erunt ⁊ q̄ fuerunt āte nos ipsis recētib⁹
hominis creati tēporibz istā mouere
questionez. Ipse deniq̄ primus homo
uel postridie uel eodem die postea q̄
factus est: potuit inquirere cur nō ante
sit factus. Et quādoq̄q̄ antea fact⁹
esset : non uires tunc alias ⁊ alias nūc
uel etiāz postea istaz de initio rerum
tēporaliuz controuersiam reperiret.

LIBER. XII.

De resolutione seculorum: quibus certo sine conclusis: uniuersa sepe in eandem ordinem eademque specie reductura: quod philosophi crediderunt. Cap. 13.

Hanc autem se philosophi mundi huius non aliter putauerunt posse vel debere dissoluere: nisi ut circuitus temporum inducerent: quibus eandem sepe fuissent: renouata atque repetita in re ipsa natura: atque ita deinceps fore sine cessatione asseuerarent uolumina ueni-entiumque pretereuntiumque seculorum siue in mundo permanente isti circuitus fierent: siue certis intervallis oriens et occidens mundus eadem semper quasi noua que transacta et uentura sunt exhiberet. A quo ludibrio pensus imortalis animam etiam cum sapientiam perceperit liberare non possunt: eundem sine cessatione ad falsam beatitudinem et ad ueram miseriam sine cessatione redeuntem. Quomodo enim uera beatitudo est: de cuius nunquam eternitate fidit: dum anima uenturam miseriam aut im-peritissima ueritate nescit: aut infelicitissima imbeatitudine pertimescit. At si ad miseriam nunquam ulterius reductura ex his ad beatitudinem pergit: sit ergo aliquid noui in tempore quod finem non habet temporis: cur non ergo et mundus: cur non et homo factus in mundo: ut illi nescio qui falsi circuitus a falsis sapientibus fallacibusque aperti in sana doctrina tramite recti itineris euitentur. Nam quidam et illud quod legitur in libro Salomonis qui uocat ecclesiastes: quid est quod fuit ipsius quod erit: et quid est quod factus est: ipsius quod fiet: et non est omne recens sub sole: nec quisque loquitur et dicit hoc nouum est: iam fuit in seculis que fuerunt ante nos: propter hos circuitus in eadem redeuntibus: et in eadem cuncta renouantes: dictum intelligi uolunt: quod ille aut de his rebus dixit de quibus superius loquabamur.

hoc est de generationibus aliis eundemque aliis uenientibus: de solis anfractibus: de torrentium lapsibus: aut certe de omnium rerum generibus que oriuntur atque occidunt. Fuerunt enim homines ante nos: sunt et nobiscum: erunt et post nos. ita quoque animantia uel arbuta. Monstra quoque ipsa que inusitata nascuntur: quis inter se diuersa sint: et quedam eorum semel facta narrentur: tamen secundum id quod generaliter miracula et monstra sunt: utique et fuerunt et erunt: nec recens et nouum est ut monstrorum sub sole nascatur. Quauis hec uerba quidam sic intellexerint: tanquam in predestinatione dei iam facta fuisse omnia sapiens ille uoluisset intelligi: et ideo nihil recens esse sub sole. Absit autem a recta fide: ut his Salomonis uerbis illos circuitus significatos esse credamus: quibus illi putant sic eadem temporum temporaliumque rerum uolumina repeti. ut uerbi gratia sicut in isto seculo Plato philosophus in urbe atheniensi: et in ea schola que academica dicta est discipulos docuit: ita per innumerabilia retro secula multumque plerumque quidem intervallis sed tamen certis: et idem Plato et eadem ciuitas: eademque schola uideque discipuli repetiti: et per innumerabilia deinde secula repetendi sint. Absit inquam ut nos ista credamus. Semel enim Christus mortuus est pro peccatis nostris. surgens autem a mortuis iam non moritur: et mors ei ultra non dominabitur: et nos post resurrectionem semper cum domino erimus: cui modo dicimus quod sacer admonet psalmus Tu domine seruabis nos: et custodies nos a generatione hac in eternum. Satis autem istis existimo conuenire quod sequitur. In circuitu impiorum ambulant. Non quia per circulos quos opinantur eorum uita est recursura: sed quia modo talis est erroris eorum uia id est falsa doctrina.

LIBER. XII.

*De tēporali conditione generis hu/
mani : quam deus nec nouo consilio
constituerit : nec mutabili uoluntate.*

Cap. 14.

Quid autem mirū est : si in his
circuitibus errātes nec aditū nec
exitū inueniunt : qui genus humanum
atq; ista nra mortalitas nec quo initio
cepta sit sciunt : nec quo fine claudatur.
quādo quidez altitudinē dei penetrare
non possunt. quia cuz ipse sit eternus
et sine initio : ab aliquo tamen initio
exorsus est tempora et homines : quem
nunquā ante fecerat fecit in tempore
non tamen nouo et repentino : sed im/
mutabili eternoq; consilio. Quis hāc
ualeat altitudinez inuestigare : et in-
scrutabiles perscrutari : secundū quāz
deus hominez tempo/
rales ante quez nemo unquā hominū
fuit : non mutabili uoluntate in tēpore
condidit : et genus humanum ex uno
multiplicauit : quādoquidem psalmus
iste cuz premisisset atque dixisset : tu
domine seruaabis nos et custodies nos
a generatione hac in eternū : ac deinde
repercuisset eos in quorū stulta im/
piaque doctrina nulla liberationis et
beatitudinis anime seruatur eternitas :
continuo subiiciens in circuitu impiū
ambulant. Tanquāz ei diceret. Quid
ergo tu credis : sentis : intelligis. Nūquā
nam existimandū est subito deo pla/
cuisse hominez facere : quem nunquā
antea infinita retro eternitate fecisset :
cui nihil noui accidere potest : in quo
mutabile aliquid non est. Et ne nos
hec audientes aliqua forte turbaret abi/
guitas : otinno respōdit ad ipsūz deum
loquens : secundūz altitudinez tuam
multiplicasti filios hoīz. Sentiant igit
hoīes qđ putāt : et qđ eis placet opinē
et disputēt : secundūz altitudinē tuā quā
nullus potest nosce hoīz : multiplicasti
filios hoīz. Valde qppe altū ē : et sēp
deū fuisse : et hominē quē nūquā fecerat

ex aliquo tēpore p̄mū facere noluisse : nec
consiliūz uoluntatemq; mutasse.

*An ut de⁹ sēp ēt dñs fuisse sēp itelli/
gatur credendū sit : creaturā quoque
nunquā defuisse cui dominaretur : et
quomodo dicatur sēp creatū : qđ dici non
potest coeternū. Cap. 15.*

Ego qđē sicut dñz deū aliquādo
dñūz nō fuisse dicere nō audeo :
ita hominem nunquā antea fuisse et ex
quodāz tēpore p̄mūz hominez creatū
esse dubitare non debeo. Sed cū cogito
cuius rei dominus semper fuerit : si sēp
creatura non fuit : affirmare aliquid
pertimesco : quia et me ipsūz intueor : et
scriptūz esse recolo. Quis hominum
potest scire consiliūz dei. Aut qđ po/
terit cogitare quid uelit domin⁹. Co/
gitationes enīz mortalūz timide : et in/
certe adinventiones nre. Corruptibile
n. corpus aggrauat animāz : et depmit
eterna ibabitatio sensū mltā cogitatē.
Ex his igitur que in hac terrena iba/
bitatione multa cogito : deprimunt me
ideo utiq; multa : quia unūz quod ex
illis uel p̄ter illa quod forte nō cogito
uerūz est inuenire nō possūz. Si dixero
sēper fuisse creaturāz : cuius dominus
esset qui dominus semper est : nec dñs
unquāz non fuit : sed uunc illam nunc
aliā p̄ alia atq; alia temporū spacia :
nec aliquā creatori coeternā esse dicam⁹ :
quod fides ratioque sana condemnat :
cauendūz est ne sit absurdum et a luce
ueritatis alienūz : mortalem quidē aliā
per uices temporūz cedentem : aliā
succeedentēz : immortales uero nō esse
cepisse nisi cum ad nostrum seculum
uentūz est : quando et angeli creati sūt :
si eos recte lux illa primum facta signi/
ficat : aut illud potius celum de quo
dictum est : In principio creauit deus
celūz et terram : cum tamen non fuerit
ante qđ fierent : ne immortales si semp

LIBER. XII.

fuisse dicantur : deo coeterni esse cre-
dantur . Si autem dixerō non tēpore
creatos esse angelos : sed ante omnia
tempora ⁊ ipsos fuisse : quorūz deus
dominus esset qui nunquam nisi dñs
fuit : queritur a me etiam si āte omnia
tempora facti sunt : utrum semper po-
tuerunt esse qui facti sunt . **H**ic respōdē-
dūz forte uideatur : q̄ quodammodo
non inconuenienter semper esse dicat̄ .
Aisque adeo autem isti omni tempore
fuerunt : ut etiāz ante omnia tempora
facti sint : si tamen a celo cepta sunt tē-
pora : ⁊ illi iam erant ante celum . **A**t
si tempus non a celo uerum ⁊ ante celū
fuit : non quidem in horis ⁊ diebus ⁊
mensibus ⁊ annis : naz iste dimensiōes
temporalium spaciōrumque usitate ac
proprie dicuntur tempora : manifestūz
est q̄ a motu siderum ceperint . unde
⁊ deus cum hec institueret dixit : ⁊ sint
in signa ⁊ in tempora ⁊ in dies ⁊ in
annos : sed in aliquo mutabili motu :
cuius aliud antēius preterierit : aliud
posterius successerit : eo q̄ simul esse
non possunt . **S**i ergo ante celum in
angelicis motibus tale aliquid fuit : ⁊
ideo tempus iam fuit : atque angeli ex
quo facti sunt temporaliter mouebant̄ :
etiam sic omni tempore fuerunt : quā-
doquidem cum illis facta sunt tēpora .
Quis autem dicat non semper fuit qđ
omni tempore fuit : **S**ed si hoc respo-
dero dicetur mihi : **Q**uomodo ergo
non sunt coeterni creatori : si semper
ille semper illi fuerunt : **Q**uomodo
etiam creati dicendi sunt : si semp fuisse
intelliguntur . **A**d hoc quid responde-
bitur . **A**n dicendum ⁊ semp eos fuisse
quoniam omni tempore fuerunt qui cū
tempore facti sunt : facti sunt autem cū
quibus facta sunt tempora : ⁊ tamen
creatos . **N**eque enim ⁊ ipsa tempora
creata esse negabimus : q̄uis omni
tempore tempus fuisse nemo ambigat .
Nam ⁊ si non omni tēpore fuit tēpus :

erat ergo tempus quando nullam erat
tempus . **Q**uis hoc stultissim⁹ dixerit .
Possumus enīz recte dicere : erat tēpus
quando non erat roma : erat tempus
quando non erat hierusalem : erat tē-
pus quando non erat **A**braam : erat
tempus quando non erat homo : ⁊ si
quid huiusmodi . **P**ostremo si non cūz
initio temporis sed post aliquod tēpus
factus est mundus : possumus dicere
erat tempus quando non erat mūdus .
At uero erat tempus quando nullum
erat tempus : itāz incōueniēter dicim⁹ :
ac si quisquāz dicat : erat homo quādo
nullus erat homo : aut erat iste mūdus
quādo iste non erat mundus . **S**i enīz
de alio atque alio intelligatur : potest
dicti aliquo modo : hoc est : erat alius
homo quando non erat iste homo . **S**ic
ergo erat aliud tempus : quando non
erat hoc tēpus : recte possumus dicere .
At uero erat tēpus quando nullūz erat
tempus : q̄s uel insipientissim⁹ dixerit .
Sicut ergo dicimus creatum tempus :
cum ideo semp fuisse dicat̄ quia omni
tempore tempus fuit : ita non est conse-
quens ut si semper fuerūt angeli : ideo
non sint creati : ut propterea semper
fuisse dicantur quia omni tēpore fuerūt :
⁊ propterea omni tempore fuerunt : q̄a
nullo modo sine his tempora esse po-
tuerunt . **U**bi enīz nulla creatura est
cuius mutabilibus motibus tempora
peragantur : tempora omnino esse non
possunt . **A**c per hoc ⁊ si semper fuerūt :
creati sunt . **N**ec si semper fuerūt : ideo
creatori coeterni sunt . **I**lle enīz semper
fuit eternitate immutabili : isti autem
facti sunt . **S**ed ideo sēper fuisse dicūt̄ :
quia omni tempore fuerunt : sine q̄bus
tempora nullo modo esse potuerunt .
Tempus autem quoniam mutabilitate
transcurrit : eternitati immutabili nō
potest esse coeternūz . **A**c per hoc etiāz
si immortalitas angelorum non trāsit
in tempore : nec preterita est quasi iam

non sit: nec futura quasi nondum sit: tamen eorum motus quibus tempora p/ aguntur: ex futuro in preteritum transeunt: et ideo creatori in cuius motu transcendendum non est uel fuisse quod iam non sit: uel futurum esse quod nondum sit: coeterni esse non possunt. Quia propter si deus semper dominus fuit: semper habuit creaturam suo dominatui seruientem: uerumtamen non de ipso genitam: sed ab ipso de nihilo factam: nec ei coeternam. Erat quippe ante illam quamuis nullo tempore sine illa: non eam spacio transcurrente: sed manente perpetua te precedens. Sed hoc si respondero eis qui requirunt quomodo semper creator semper fuit dominus: si creatura seruientis non semper fuit: aut quomodo creatura creata est: et non potius creatori coeterna est si semper fuit: Vereor ne facilius iudicem affirmare quod nescio: quam docere quod scio. Redeo igitur ad id quod creator noster scire nos uoluit: illa uero que uel sapientioribus in hac uita scire permisit: uel omnino perfectis in alia uita scienda seruauit: ultra uires meas esse profiteor. Sed ideo putavi sic affirmatione tractanda: ut qui hec legunt uideant: a quibus questionum periculis debeant temperare. nec ad omnia se idoneos arbitrentur: potiusque intelligant quam sit apostolo obtemperandum precipienti salubriter ubi ait. Dico autem per gratias dei que data est mihi omnibus qui sunt in uobis: non plus sapere quam oportet sapere: sed sapere ad temperantiam: unicuique sicut deus partitus est mensuram fidei. Si enim pro uiribus suis alatur infans fiet ut crescendo plus capiat. Si autem uires sue capacitatis excedat deficiet ante quam crescat.

Quo modo intelligendum sit promissa homini a deo uita eterna aut tempora eterna. Cap. 16.

Quae secula preterierint ante quas

genus institueretur humanum: ne fateor ignorare. Non tamen dubito nihil omnino creature creatori esse coeternum. Dicit etiam apostolus: tempora eterna: nec ea futura: sed quod magis est mirandum preterita. Sic enim ait. In spe uite eterne quas promissit non mendax deus ante tempora eterna. Manifestauit autem temporibus suis uerbis suis. Ecce dixit retro quod fuerint tempora eterna: que tamen non fuerunt deo coeterna. Si quidem ille ante tempora eterna non solus erat: uerum etiam promissit uitam eternam: quas manifestauit temporibus suis id est congruis: quid aliud quam uerbis suis. Hoc est enim uita eterna. Quomodo autem promissit cum hominibus utique promiserit: qui nondum erat ante tempora eterna: nisi quia in ipsius eternitate: atque in ipso eius uerbo eidez coeterno iam predestinatione fixum erat: quod suo tempore futurum erat.

Quod de immutabili consilio antivoluntate fides sana descendat contra rationationes eorum: qui opera ex eternitate repetita per eosdem semper uolunt seculorum redire circuitus. Cap. 17.

Illud quoque non dubito: ante quam primus homo creatus esset nunquam quenquam hominem fuisse: nec eundem ipsum nescio quibus circuitibus nescio quotiens reuolutus: nec alius aliquem naturam similem: neque ab hac fide me philosophorum argumenta deterrent: quorum acutissimum illud putatur quod dicunt: nulla infinita ulla scientia posse comprehendere. Ac per hoc deus inquit rerum quas fecit omnium finitarum omnes finita. apud se rationes habet. bonitas autem eius nunquam uacua fuisse credenda est: ne sit temporalis eius operatio: cuius retro fuerit eterna cessatio: quasi peniterit eum prioris sine initio uacationis: ac praesens

fit op̄is aggressus initium. Et ideo
 necesse est inquit eadem semper re-
 peti: eademque semper repetenda trā-
 scurrere: ul' manente mūdo mutabilit̄:
 qui licet nunquam non fuerit: 7 sine
 initio temporis tamē factus est: uel ei⁹
 quoq; ortu 7 occasu semper illis circu-
 itibus repetito semperq; repetendo: ne-
 uidelicet si aliquando primum dei opa
 cepta dicuntur: priorem suam sine ini-
 tio uacationem tanquā inertem ac de-
 ficiosam: 7 ideo sibi displicētē dānas-
 se. quodammodo: atq; ob hoc mutasse
 credatur. Si autem semper quidem tē-
 poralia sed alia atq; alia perhibet ope-
 ratus: ac sic aliquando etiā ad hoīem
 faciendū quez nunquā antea fecerat
 peruenisse: non scientia quā putant nō
 posse quecunq; infinita comprehendī:
 sed quasi ad horam sicut ueniebat in
 mentem fortuita quadam inconstantia
 uideatur fecisse que fecit. Porro si illi
 circuit⁹ admittantur inquit: quibus
 uel manente mundo uel ipso quoq; re-
 nolubiles ortus suos 7 occasus eisdem
 circuitibus inferente: eadē temporalia
 repetunt: nec ignauum ocīus presertim
 tam longe sine initio diuturnitatis deo
 tribuitur: nec iprouida temeritas opū
 suoz. Quoniam si non eadē repetāt:
 non possunt infinita diuersitate uaria-
 ta ulla ei⁹ scientia uel presciētia cōphē-
 di. Has argumentationes quibus ipī
 nostraz simplicem pietatez: ut eū illis
 in circuitu ambulemus de uia recta co-
 nātur auertere: si ratio refutare nō pos-
 set: fides irridere deberet. Huc acce-
 dit q; in adiutorio dñi dei nostri hos
 circulos nolubiles quos opinio confin-
 git: ratio manifesta confringit. Dic. n.
 maxime isti errāt: ut ī circuitu falso ā-
 bulare q̄ uero 7 recto itinere malint
 q; mentem diuinaz omnino immuta-
 bilem cuiuslibet infinitatis capacez: 7
 innumera omnia sine cogitationis alter-
 natione numerantem de sua humana

mutabili angustaq; metiūtur. Et fit il-
 lis quod ait apostolus. Cōparātes. n.
 semetipsos sibi metipsis non itelligūt.
 Nam quia illis quicquid noui facien-
 dum uenit in mentem nouo consilio fa-
 ciunt. mutabiles quippe mentes gerūt:
 profecto non deum quem cogitare nō
 possunt: sed semetipsos pro illo cogitā-
 tes non illum sed seipsos nec illi sed si-
 bi comparant. nobis autem fas non ē
 credere aliter affici deum cum uacat:
 aliter cum operatur: quia nec affici ui-
 cendū est: tanquā in eius natura fiat
 aliquid quod ante non fuerit. Patitur
 quippe qui afficitur: 7 mutabile est oē
 quod aliquid patitur. Non itaq; ī ei⁹
 uacatione cogitetur ignauia: desidia:
 iertia: sicut nec in eius opere labor: co-
 natus: industria. Nonit quiescere age-
 re: 7 agens quiescere. Potest ad opus
 nouū non nouum sed sempiternum ad-
 hibere consiliū. nec penitendo quia
 prius cessauerat cepit facere quod nō fe-
 cerat. Sed 7 si prius cessauit 7 posteri⁹
 operatus est: quod nescio quēadmodū
 ab homine possit intelligi: hoc procul
 dubio quod dicitur prius 7 posterius:
 in rebus prius non existentibus 7 po-
 sterius existentibus fuit. In illo autē
 non alteram precedentem altera subse-
 quens mutauit aut abstulit uoluntatē:
 sed una eademq; sempiterna 7 immuta-
 bili uoluntate: res quas condidit 7 ut
 prius non esset egit quādiu nō fuerūt:
 7 ut posterius essent quando esse cepe-
 runt. hinc eis qui talia uidere possunt
 mirabiliter fortassis ostendens q̄ non
 eis idiguerit sed eas gratuita bonitate
 condiderit: cum sine illis ex eternitate
 initio carente in nō minore beatitudine
 permanisset.

Contra eos qui dicunt ea que infini-
 ta sunt nec dei posse scientia cōphēdi.

Cap. i8.

Illud autem aliud quod dicūt: nec
 dei scientia que infinita sūt posse

comprehendi: restat eis ut dicere audeant: atque huic se uoragini proinde impietatis immergant: quod non omnes numeros deus nouerit. Eos quippe infinitos esse certissimus est. quoniam in quocumque numero finem faciendum putaueris: idem ipse non dico uno addito augeri: sed quamlibet sit magnus et quamlibet ingentem multitudinem continens: in ipsa ratione atque scientia numerorum: non solum duplicari uerum etiam multiplicari potest. Ita uero suis quisque numerus proprietatibus terminatur: ut nullus eorum par esse cuiquam alteri possit. Ergo et dispar es inter se atque diuersi sunt: et singuli quique finiti sunt: et omnes infiniti sunt. Ita nec numeros propter infinitatem nescit omnipotens deus: et si usque ad quandam summam numero rerum scientia dei peruenit: et ceteros ignorat: quis hoc uel demetissimus dixerit? Nec audebunt isti contendere: et numeros eos dicere ad dei scientiam non pertinere: apud quos Plato deum magna auctoritate commendat mundum numeris fabricari et apud nos deo dictum legitur: omnia in mensura et numero et pondere disposuisti. De quo et propheta dicit. qui profert numero seculum. Et saluator in euangelio. Capilli inquit uestri omnes numerati sunt. Absit itaque ut dubitemus: quod ei notus non sit omnis numerus: cuius intelligentie sicut in psalmo canitur non est numerus. Infinitas itaque numeri: quamuis infinitorum numerorum nullus sit numerus non est tamen incomprehensibilis ei cuius intelligentie non est numerus. Quapropter si quicquid scientia comprehendit scientie comprehensione finitur: profecto et omnis infinitas quodam ineffabili modo deo finita est: quia scientia eius ipsi incomprehensibilis non est. Quare si infinitas numerorum scientie dei qua comprehenditur esse non potest infinita: qui tandem nos sumus hominuli:

qui eius scientie limitem figere possumus: dicentes quod nisi eisdem circuitibus temporum eadem temporalia repetantur: non potest deus cuncta que fecit uel prescire ut faciat: uel scire cum fecerit. cuius sapientia simpliciter multiplex: et ueriformiter multiformis: tam incomprehensibili comprehensione omnia incomprehensibilia comprehendit: ut quaecumque noua et dissimilia consequentia precedentibus: si semper facere uellet: inordinata et improvisa habere non posset: nec ea prout deret ex primo tempore: sed eterna prescientia contineret.

De seculis seculorum. Cap. i 9:

Quod utrum ita faciat: et continuata sibi connexion copulentur que appellantur secula seculorum: alia tamen atque alia ordinata dissimilitudine procurrentia: eis duntaxat qui ex miseria liberantur in sua beata immortalitate sine fine manentibus: an ita dicantur: secula seculorum: ut intelligantur secula in sapientia dei inconcussa stabilitate manentia istorum que cum tempore transeunt tanquam efficiencia seculorum dissimulare non audeo. Fortassis enim possit dici seculum quod sunt secula: ut nihil aliud dicatur seculum seculi quam secula seculorum. sicut nihil aliud dicitur celus celi quam celi celorum. Nam celum deus non cauit firmamentum super quod sunt aque: et tamen in psalmo et aque inquit que super celos sunt laudent nomen domini. Quid ergo istorum diuini sit: an preter hec duo aliquid aliud de seculis seculorum possit intelligi: profundissima questio est. Neque hoc quod nunc agimus impendit: si inuiscussa iterum differatur: siue aliquid in ea diffinire ualeamus: siue nos faciat cautiore diligenter ipsa tractatio: ne in tanta obscuritate rerum affirmare temere aliquid audeamus. Nunc. n. contra opinionem

disputamus: qua illi circuitus asserunt: quibus semper eadem per intervalla temporum necesse est repeti existimant. Quelibet autem illarum sententiarum de seculis seculorum vera sit: ad hos circuitus nihil pertinet. quoniam siue secula seculorum sint: non eadem repetita: sed alterum ex altero connectione ordinatissima percurrentia: liberatoz beatitudinem sine ullo recursum miseriaz certissima permanens: siue secula seculorum eterna sint temporalium tamquam dominantia subditioz circuitus illi eadem reuoluentes locum non habent: quos maxime refellit eterna uita factioz.

De impietate eorum quae asserunt aetas summe uereque beatitudinis percipies: iterum atque iterum per circuitus temporum ad easdem miseriae laboresque redituras. (2. ap. 20.)

Quorū enim aures pioz ferant post emerſā tot tantisque calamitatibus uitā: si tamen uita ista dicenda ē que potius mors ē: ita gravis ut mors que ab hac liberat mortis huius amore timeatur: post tam magna mala tamque multa et horreda: tandem aliquando per uerā religionē atque sapiētiam expiata atque finita: ita peruenire ad cōspectū dei: atque ita fieri beatitudinē cōtemplatione incorporee lucis per participationē incomutabilis immortalitatis eius cuius adipiscēde amore flagramus? ut eā quādoque necesse sit deserere: et eos qui deserunt ab illa eternitate: ueritate: felicitate deiectos: tartaree mortalitati: turpi stultitie: miseriis execrabilibus impleri: ubi deus amittat: ubi odio ueritas hēatur: ubi per imūdas neqtias beatitudo querat: et hoc idē atque idē sine ullo fine priorū et posteriorū: certis iterualis et dimētionibus seculorum factū esse et futurū: et hoc propterea ut possint deo circuitibus definitis euntibus sepe atque redeuntibus: per nostras falsas beatitudines et ueras miseriae alternatim quādam reuolutione incessabili sempiternas

nota esse opera sua: quoniam neque a faciendo quiescere: nec quiescendo possit que infinita sunt indagare. Quis hec audiat: quis credat: quis ferat? Quae si uera essent non solum tacerentur prudenter: uerū etiā ut quomodo ualeo dicā quod uolo: doctius nescirent. Nam si hec illic in memoria non habuerimus et ideo beati erimus: cur hic per eorum scientiā grauatur amplius nostra miseria? Si autem ibi ea necessario scituri sumus: hic saltem nesciamus: ut hic felicius sit expectatio: quā illic adeptio summi boni. quādo hic eterna uita cōsequenda expectatur: ibi autem beata: sed non eterna quandoque amittenda cognoscitur. Si autem dicunt neminem posse ad illam beatitudinē peruenire: nisi hos circuitus ubi beatitudo et miseria uicissim alternant in huius uite exultatione cognouerit: quomodo ergo fatentur quāto plus quisque amauerit deū: tāto eum facilius ad beatitudinē peruenitur? qui ea doceant quibus amor ipse torpescat. Nam quis non remissius et tepidius amet eū quē se cogitat necessario deserturum: et contra eius ueritatem sapientiāque sensurum: et hoc cum ad eius plenā per suā capacitatem notitiā beatitudinis perfectione peruenierit: quando nec hominē amicum possit quisque amare fideliter cui se futurum nouit inimicum? Sed absit ut uera sint qui nobis minantur ueram miseriam nonque sciendam: sed in temporis positionis falsae beatitudinis sepe ac sine fine rumpendam. Quid enim illa beatitudine falsius atque fallacius: ubi nos futuros miseros aut in tanta ueritatis luce nesciamus: aut in summa felicitatis arce timeamus? Si enim futuram ibi calamitatem ignoraturi sumus: peritior est hic nostra miseria ubi futurā beatitudinem nouimus. Si autem nos illic clades imminentes non latebit: beatus tempora transigit anima misera quibus transactis ad beatitudinem subleuetur.

quod beata quibus transactis in miseriis reuoluatur. Atque ita spes nostre infelicitatis est felix et felicitatis infelix: unde fit: ut quia hic mala presentia patimur ubi metuimus imminetia: uerius semper miseri quam beati aliquando esse possimus. Sed quoniam hec falsa sunt clamante pietate conuincente ueritate: illa enim nobis ueraciter promittitur uera felicitas: cuius erit semper retinenda et nulla infelicitate rumpenda certa securitas: nam rectam sequentes que nobis est Christus: eo duce ac saluatore: a uano et inepto impiorum circuitu iter fidei mentemque auertamus. Si enim de istis circuitibus et sine cessatione alternantibus itionibus et reditionibus animarum: Porphyrius platonius suorum opinionem sequi noluit: siue ipsius rei uanitate permotus: siue iam temporaria christiana reueritus: et quod in libro decimo commemorauimus dicere maluit: animam propter cognoscenda mala traditam mundo: ut ab eis liberata atque purgata: cum ad patrem redierit nihil ulterius tale patiatur: quanto magis nos istam inimicam christiane fidei falsitatem detestari ac denotare debemus. His autem circuitibus euacuatibus atque frustratis: nulla necessitas nos compellet ideo putare non habere initium temporis ex quo cepit esse genus humanum: quia nescio per quos circuitus nihil sit in rebus noui: quod non et antea certis interuallis temporum fuerit et postea sit futurum. Si enim liberatur anima non reditura ad miseria: sicut nunquam antea liberata est: fit in illa aliquid quod antea nunquam factum est: et hoc quidem ualde magnum. id est que nunquam ei desinat eterna felicitas. Si autem in natura immortalis sit tanta nouitas: nullo repetita nullo repetenda circuitu: cur in rebus mortalibus fieri non posse contenditur? Si dicunt non fieri in anima beatitudinis nouitatem

quoniam ad eam reuertitur in qua semper fuit: ipsa certe liberatio noua fit: cum de miseria liberatur in qua nunquam fuit. et ipsa miserie nouitas in ea sancta est quam nunquam fuit. Hec autem nouitas si non in rebus que diuina prouidentia gubernantur ordine: sed casu potius uenit: ubi sunt illi determinati dimensique circuitus in quibus nulla noua sunt: sed repetunt eadem que fuerunt. Si autem et hec nouitas ab ordinatione diuine prouidentie non excluditur: siue elata sit anima siue lapsa sit: possunt fieri noua que neque antea facta sunt: nec tamen a rerum ordine aliena sunt. Et si potuit anima per imprudentiam facere sibi nouam miseria que non esset improuisa diuine prouidentie: ut hanc quoque in rebus ordinem includeret: et ab hac eam non improuide liberaret: qua tandem temeritate humane uanitatis audemus negare diuinitatem facere posse res non sibi: sed mundo nouas: quas neque antea fecerit nec unquam habuerit improuisas. Si autem dicunt liberatas quidem animas ad miseria non reuersuras: sed cum hoc sit in rebus nihil noui fieri. quoniam semper alie atque alie liberate sunt et liberantur et liberantur: hoc certe concedunt si ita est nouas animas fieri quibus sit et noua miseria et noua liberatio. Nam si antiquas eas dicunt esse et retrosum sempiternas: et ex quibus quotidie noui fiant homines: de quorum corporibus si sapienter uixerint ita liberentur ut nunquam ad miseria reuoluantur: consequenter dicturi sunt in finitas. Quantumlibet namque finitus numerus fuisset animarum: infinitis retro seculis sufficere non ualeret: ut ex illo semper homines fierent quorum esset anima ab ista semper mortalitate liberande: nunquam ad eam deinceps reditura. Nec ullo modo explicabunt: quomodo in rebus quas deo notas esse eo quod sint infinite non uolunt: infinitas sit numerus animarum. Quapropter quoniam circuitus illi iam explosi

sunt: quibus ad easdem miseras neces-
sario putabatur aia reditura: qd restat
cōuenientius pietati q̄s credere nō esse
impossibile deo: 7 ea que nunquā fece-
rit noua facere: 7 ineffabili prescien-
tia uoluntatem mutabilē nō habere: Por-
ro aut utrum aiarum liberatarum nec
ulterius ad miseras reditura: nume-
rus possit semper augeri: ipsi uiderint
qui de rerum nouitate cohibenda tam
subtiliter disputāt. nos uero ratiocina-
tionē nostram ex utroq; latere termi-
namus. Si enī pōt: quid cause est ut ne-
getur creati potuisse quod nunquam
antea creatum esset. si liberatarum aia-
rum numerus qui nunquā antea fuit nō
solū factus est semel: sed fieri nunquā
desinet. Si autem oportet ut certus sit
liberatarum aliquis numerus aiarum
que ad miseras nūquā redeant: neq;
iste numerus ulterius augeatur: etiam
ipse sine dubio quicūq; erit ante utiq;
nunquā fuit: qui profecto crescere 7 ad
sue quantitatis terminum puenire sine
aliquo non posset initio. Quod initium
quoniā antea nunquā fuit: hoc ergo ut
esset: creat⁹ ē hō ante quē nullus fuit.

*De cōditione unius primi hōis atq;
in eo generis humani. Cap. 21.*

Nac igitur q̄stione difficillima p-
pter eternitatē dei nona creatis si-
ne nouitate aliqua uoluntatis quantū
potuimus explicata: nō est arduum ui-
dere multo fuisse melius quod factum
est: ut ex uno homine quē primū cōdi-
dit multiplicaret genus humanum: q̄s
si id incobasset a pluribus. Nam cum
animātes alias solitarias 7 quodāmo-
do soliuagas: idest que solitudinē ma-
gis appetant: sicuti sūt aquile: milu i: le-
ones: lupi 7 quecūque alia ita sunt: ali-
as uero greges instituerit: que congre-
gate atque in gregibus malint uiuere:
ut sunt columbe: sturni: cerui: dāmule:
7 cetera huiusmodi: utrūque tamen ge-

nus nō ex singulis propagauit: sed plu-
ra simul iussit existere. Hominem ue-
ro cuius naturā quodāmodo mediam
inter angelos bestiasque condebat: ut
si creatori suo tanquam uero domino
subditus pceptum eius pia obediētia
custodiret in consortiū transiret ange-
licum: sine morte media beatam imor-
talitatem sine ullo termino cōsecutus:
Si autem dominum deum suum libera-
uoluntate superbe ac inobedienter usus
offenderet: morti addictus bestialiter
uiueret libidinis seruus: eternoque post
mortem suplicio destinatus: unus ac
singulum creauit non utique solum si-
ne humana societate deserendum: sed
ut eo modo uehementius ei commen-
daretur ipsius societatis unitas uincu-
lumque concordie: si non tantum inter
se nature similitudine: uerum etiam co-
gnitionis affectu homines necerētur:
quando nec ipsaz quidem feminam co-
pulandam uiro sicut ipsum creare illi
placuit: sed ex ipso: ut omne ex homine
uno diffunderetur genus humanum.

*Quod presciuit hominē quē primū
deus cōdidit peccaturum: simulque p-
uiderit quātū pioz populoz ex ei⁹ ge-
nere in angelicum consortiū sua eet gra-
tia translaturus. Cap. 22.*

Ec ignorabat deus homines pec-
caturū: 7 morti iā obnoxium mori-
turos propagaturum: eoq; pgressuros
peccati immanitate mortales: ut tutius
atq; pacatius iter se rationalis uolūta-
tis exptel bestie sui generis uiuerēt: q̄z
ex aquis 7 terris plurimum pullulauit
exordium: q̄s homines quorum genus
ex uno est ad commendandum cōcor-
diam propagatum. Neq; enī unquam
inter se leones: aut iter se dracones: qua-
lia homines bella inter se gesserunt.
Sed preuidebat etiam deus grā sua po-
pulum piorum in adoptionē uocandū

remissisq; peccatis iustificatū spiritu sā
cto factis āgelis ī eterna pace sociādū:
nouissima inimica morte destructa: cui
populo esset huius rei cōsideratio pro
futura: q; ex uno hōie deus ad cōmen
dādū hōib;: q; ei grata sit etiā ī pluri
bus unitas gen² instituisse humanū .

De natura humane aīe create ad ima/
ginē dei. Cap. 23.

Ergo deus hōiez ad imagi
nē suā. Talē quippe
illi aīam creauit: q; p rōez atque itelli/
gētā oībus esset prestātor aīalib; ter
restribus 7 naturalibus 7 uolantibus:
que mētē huiusmōi nō haberent. Et cū
uirū terreno formasset ex puluerē: ei q;
aīam qualem dixi: siue quā iaz fecerat
sufflando ididisset: siue poti⁹ sufflādo
fecisset: cūque statū quē sufflando fecit:
nam qd est aliud sufflare q; statū facē
aīam hōis esse uoluisset: etiā cōiūgez il
li ī adiutoriū generādi: ex ei⁹ latere os
se detracto fecit ut deus. Neq; enī hec
carnali cōsuetudie cogitāda sunt: ut ui
dere solemus opifices ex materia qua/
cūq; terrena corporalibus mēbris: q;
artis idustria potuerūt fabricātes. ma
nus dei potētia dei est: q; etiā uisibi
lia inuisibilē opat. Sed hec fabulosa po
tius q; uera ēē arbitrat; q; uirtutē 7 sa
piētā dei q; nouit 7 pōt etiā sine semi
nibus ipsa certa facē semina ex his ufi
tatis 7 quotidianis metiūt opib;. ea ue
ro q; primit⁹ īstituta sunt: quoniā non
nouerūt īfideliter cogitāt: q; si nō hec ip
sa q; nouerūt de humanis cōceptib; at
que partib;: si etiā īexpertis narrarēt
īcredibilia uiderēt: quāuis et ea ip
sa pleriq; magis nature corporalibus
causis q; opib; diuine mētis assignēt.

An ulli⁹ uel minime crature possint di
ci angeli creatores. Cap. 24.

Ed cū his nullū nobis est ī his

libris negociū: q; diuinā mētē facere uel
curāz ista nō credūt. Illi aut q; platonī
suo credunt: nō ab illo sūmo deo q; fa
bricatus est mūdū: s; ab aliis minori/
bus quos qdem ipse creauerit pmissu
siue iussu eius aīalia facta esse cuncta
mortalia: ī qb; hō pēpū oīsq; ipis
agnitū teneret locū: si supstitiōe careāt
q; q̄runt unde iuste uideat facta 7 sacri
ficia facere q; si conditorib; suis: facile
carebunt etiā hui⁹ opinatiōis errore.
Neq; n. fas ē ulli⁹ nature quālibet mi
nime mortalisp; creatorē suū nisi deū
credē ac dicere: 7 an q; possit itelligi.
Angeli aut quos illi dōs libē⁹ appel
lāt: etiā si adhibēt uel iussu uel permissu
opatōez suā reb; q; gignūt ī mūdo tā
nō eos dicim⁹ creatores aīalium: q; nec
agricolas frugū atq; arborū.

Omniū naturā 7 omniū speciē uniuersa
se creature nō nisi ope dei formari.

Cap. 25:

Quoniam enī alia sūt spēs q; adhibet ex
trinfecis cuiusque materie corpo
rali: sicut operāt homines figuli 7 fa
bri: atque id gen⁹ opifices q; etiā pigūt
7 effingūt formas siles corporib; aīa
liuz: alia uero q; intrinfecis efficiētes cās
habent de secreto 7 occulto nature ui
uētis atq; itelligētis arbitrio: q; nō solū
naturales corporū spēs: uer; etiā ipsas
aīantiū aīas dū nō sint facit: supradicta
illa spēs artificib; q; busque tribuatur.
hec aut altera nō nisi uni artifici crea
tori 7 cōditori deo: q; mūdū ipsū 7 an
gelos sine ullo mūdo 7 sine ullis ange
lis fecit. Ab illa. n. ui diuina q; oīuz re
rū diuisiua: 7 ut ita dicaz effectiua est:
q; fieri nescit: s; facit: a q; accepit spēm
cū mūdus fieret 7 rotūditas celi 7 rotū
ditas solis: eadez ui diuina 7 effectiua
q; fieri nescit: s; facit: accepit spēm ro
tūditas oculi 7 rotūditas pomi: 7 cete
re figure natales q; uideus ī reb; qui/
busque nascētib;: nō extrinfec; adhiberi

sed itima creatoris potentia qui dixit:
celū et terrā ego impleo: et cuius sapiētia
est que attingit a fine usque ad finē fontiter:
et disponit omnia suauiter. Proinde
facti primitus angeli si huiusmodi mini
steriū prebuerunt creatori cetera facien
ti: nescio nec tribuere illis audeo quod
forte non possunt: nec debeo derogare
quod possunt. Creationem tamen con
ditionemque omnium naturarum: qua
fit: ut oīo nature sint eis quoque fauen
tibus non facientibus: illi deo tribuo
cui se etiā ipsi debere quod sunt cum gra
tiaz actione nouerunt. Non solū igitur
agricolas nō dicimus fructuū quo
rumque creatores: cum legamus neque
qui plantat est aliquid neque qui rigat: sed
qui incrementū dat: sed ne ipsa quidē
terra quāuis mater omnium secūda uide
atur: que germinibus exēpētia promo
uet: et fixa radicibus continet: cum ibi
dem legamus deus illi dat corp⁹ quo
modo uoluerit: et unicuique seminum
ppriū corpus. Ita nec feminā sui puer
perii creatricē appellare debemus: sed
potius illum qui cuiusdā suo famulo dixit
prius quā te formare in utero noui te. et
quāuis anima sic uel sic affecta pregnā
tis ualeat aliquibus uelut induere qua
litatibus fetum: sicut de uirgis uariatis
fecit Jacob: ut pecora colore uario gi
gneretur: natura tamen illa que gigni
tur tam ipsa non fecit: quā nec ipsa se fe
cit. Quelibet igitur corporales uel fe
minales cause gignendis rebus adhi
beantur: siue operationibus angelorum
aut hominū aut quorūcūque animalium:
siue marium feminarūque mixtionibus:
quelibet etiam desideria motus ne ani
me matris ualeant aliquid lineamentorum
aut colorum aspergere teneris mollibusque
cōceptibus: ipsas oīo naturas que sic uel
sic in suo genere afficiantur: nō facit nisi
si sumus deus: cuius occulta potentia
cuncta penetrans incommutabili presētia
facit esse quicquid aliquo modo est: in

quantūcumque est: quia nisi faciente illo
ut tale uel tale esset: prorsus esse nō pos
set. Quapropter si in illa specie quam
forinsecus corporalibus artifices reb⁹
ponunt: urbē romā et urbem alexādrī
am: nō fabros et architectos: sed reges
quorum uolūate cōsilio et iperio fabrica
te sunt. illam Romulū illam Alexan
dram hūisse dicimus cōditores: quāto
potius nō nisi deū debemus cōditores
dicere naturarum: qui neque ex ea materia
facit aliquid quā ipse non fecerit: nec ope
rarios habet nisi quos ipse creauerit:
et si potētia suā: ut ita dicā: fabricatori
az rebus subtrahat: ita nō erunt sicut
antea quā fierent nō fuerunt. Sed ante
dico: eternitate nō tēpore. Quis enim
alius creator est tēporū: nisi qui fecit ea
quorum motibus currerēt tēpora.

De platonico opinioe: qua putane
rūt angelos quē a deo cōditos: sed ipso
ēē humano corpore cōditores.

Cap. 26.

Ita sane Plato minores et a sum
mo deo factos deos effectores ēē
uoluit aialium ceterorum: ut immortalē par
tem ab ipso sumerēt: ipsi uero mortalē
attexerunt. Proinde aiaz nostraz eos
creatores ēē uoluit sed corporum. Unde
quomā Porphyri⁹ ppter aīe purgatio
nē dicit de corp⁹ fugiendū: similis cum
suo Platone aliisque platoniciis sētit: eos
qui imoderate ac inhoneste nixerit ppter
lūēdas penas ad corpora redire morta
lia. Plato quē etiā bestiaz: Porphyri⁹
tātūmodo ad hominū seqt eos ut dicant
deos istos quos a nobis uolūt quasi parē
tes et cōditores nostros coli: nihil esse
aliud quā fabros cōpedū carcerū ne no
stro: nec institutores sed iclusores alli
gatoresque nros ergastulis erūnōsis et
grauissimis uiculis. Aut ergo definant
platonici penas aiaz ex istis corporib⁹
cōminari: aut eos nobis deos colēdos
nō pdicēt: quorum in nobis opatōez tu quātū

possum? fugiamus? et enadam? hortat:
cum tamen sit utrunque falsissimum. **N**am
neque ita luunt penas anime cum ad istas vi-
tam penales de novo reuoluunt: et omnium
uiuientium siue in celo siue in terra nul-
lus est conditor: nisi a quo facta sunt ce-
lus et terra: **N**am si nulla causa est uiuendi
in hoc corpore nisi propter pendenda su-
plici: quomodo dicit idem Plato aliter
mundum fieri non potuisse pulcherrimum
atque optimum: nisi omnium animalium. id est imor-
taliu et mortaliu generibus impletur?
Si autem nostra institutio que vel mortales
conditi sumus diuinum munus est: quomodo
pena est ad ista corpora. id est ad diuina bene-
ficia remeare? **E**t si deus quod assidue
Plato commemorat: sicut uniuersi mundi
ita omnium animalium species eterna intelli-
gentia continebat: quomodo non ipse cuncta
condebatur? **A**n aliquorum esse artifex nol-
let: quorum efficiendorum artem inefabi-
lis eius et inefabiliter laudabilis mens
haberetur? **D**erito igitur uera est religio
que mundi uniuersi eorum animalium quoque
uniuersorum hoc est et animarum et corporum
conditor agnoscit et predicat. **I**n quibus
terrenis precipuus ab illo ad eius ima-
ginem homo propter eas causas quam dixi: et si
que forte alia maior latet factus est unus
sed non relictus solus. **N**ihil enim est que
hoc genus tam discordiosum initio: tam
sociale natura. **N**eque commodum contra-
nitium discordie uel cauendum cum non dum
existeret: uel sanandum cum extitisset natura
loqueretur humana: que recordationem
illi parentis quem propterea deus crea-
re noluit unus: de quo multitudo propa-
garetur: ut hac admonitione esset in mul-
tis concors unitas seruaretur. **Q**uod
uero femina illi ex eius latere facta est: et
hinc satis significatum est quod cara mari-
ti et uxoris debeat esse coniunctio. **N**ec o-
pera dei propterea sunt utique inusitata:
quia prima que autem ista non credunt: nulla
facta prodigia debent credere. **N**eque enim
et ipsa si usitato nature curriculo gigne-

rent prodigia dicerent. **Q**uid autem tam sub
gubernatione diuine prudentie: quamuis
eorum causa lateat que monstra gignunt. **A**it
quidam psalmus sacer. uenite et uidete opera
domini que posuit prodigia super terras.
Et ergo ex latere uiri femina facta
sit: et hoc primus quodammodo prodigium quod
prefigurauerit: alio loco quantum me uis
adiuuauerit dicam.
In primo homine ortam fuisse omnem ple-
nitudinem generis humani: in quo preuidit
deus: que pars honoranda esset primio: que da-
nanda supplicio. **C**ap. 27.

Nunc quoniam liber iste claudendum
est: in hoc primo homine que primum fac-
tus est: non dum quidem secundum euidentiam: iam
tamen secundum dei prescientiam: exortas fuisse ex-
stimemus in genere humano societates
tanquam ciuitates duas. **E**x illo enim futu-
ri erant homines: alii malis angelis in
supplicio: alii bonis in primo sociandi:
quauis occulto dei iudicio: sed tamen iusto.
Qui enim scriptus sit: uniuerse uie domi-
ni misericordia et ueritas: nec iniusta ei
gratia: nec crudelis potest esse iustitia.

Aurelii Augustini Episcopi de **C**iuili-
tate dei **L**iber **X**iii.

De lapsu primorum hominum per quem est con-
tracta mortalitas. **C**ap. i.

Expediatis
de nostri seculi
exortu et de ini-
tuo generis hu-
mani difficulti-
mis questionibus:
nunc iam de lapsu
primi hominis imo
primorum hominum: et de origine ac propagine
mortis humane disputationibus a nobis
institutam: rerum ordo deposcit. **N**on
enim eo modo quo angelos condiderat
deus: ita condidit homines: ut etiam

LIBER. XIII.

si peccassent mori omnino nō possent: sed ita ut perfunctos obediētie munez: sine interuentu mortis angelica imortalitas et beata eternitas sequeretur: i obediētes autē mors plecteret dānatōe iustissima: qđ ē in libro supiore iam diximus.

De ea morte q̄ aīe sēp uicture utrūq; accidere pōt: et ea cui corporis obnoxii est. Cap. 2.

Sed de ipso genere mortis uideo mihi paulo diligētē differēdū. Quauis .n. humana aīa ueraciter imortalis phibeatur: habet tñ quādam etiam ipsa mortē suam. Nā ideo dicit imortalis: qā mō quodā quāmlōcūq; nō desinit uiuere atq; sentire. Corpus autē ideo ē mortale: quoniā a uita quā habet deseri potest: nec per se ipsum aliquatenus uiuit. Mors igitur aīe fit cū eam deserit deus: sicut corporis cum id deserit aīa. Ergo utriusq; rei idest totius hoīs mors est: cū aīa a dō desita: deserit corpus. Ita .n. nec ex deo uiuit ipa: nec corpus ex aīa. Quisimodi autē totius hominis mortē illa sequitur: qua secundam mortem diuinoz eloquioz appellat auctoritas. Hanc saluator significauit ubi ait. Eū timet q̄ habet potestatem et corp⁹ et aīaz pderē i gehēnā. Quod cū nō antea fiat: qđ cū anima corpori sic fuerit copulata ut nulla direptione separentur: mirū uideri pōt: quomō corpus ea morte dicatur occidi: qđ nō ab aīa deserit: sed aīatū senti ensq; cruciatur. Nā illa pena ultima ac sepierna: de qua suo loco diligētē differendum est: recte mors aīe dicitur quia uiuit ex dō: mors autē corporis: quonā mō: cū uiuat ex aīa. Non .n. aliter possunt ipsa corporalia que post resurrectionē futura sūt sētiē tormēta. An qā uita qualiscūq; alqđ bonū est: dolor aut malū: ideo nec uiuere corp⁹ dicēdū est: in quo aīa nō uiuēdi causa est sed dolēdi. *Uiuat itaq; aīa ex deo*

cū uiuit bene .non .n. pōt bene uiuere nisi deo operante in se quod bonū est.

Uiuat autē corpus ex aīa: cū aīa uiuit in corpore: seu uiuit ipa seu nō uiuat ex deo. Impioz nāq; in corporibus uita: nō aīaz sed corporū uita ē: quā possūt eis anime et mortue hoc ē a deo desite: quātulacūque ppria uita ex qua etiā imortales sunt nō desistēte conferre. Uerum in dānatione nouissima q̄uis homo sentire nō desinat: tñ quia sēsus ipse nec uoluptate .suauis: nec quiete salubris: sed dolore penalis est: non imerito mors est potius appellata quā uita. Ideo autē secūda quia post illam pma est: qđ sit coherētū direptio naturaz sine dī et aīe: sine aīe et corporis. De prima igitur corporis morte dici potest: qđ bonis bona sit: malis mala: secūda uero sine dubio sicut nulloz bonoz est: ita nulli bona.

Utrū mors q̄ p peccatū pmoz hoīz in oēs hoīes ptrauit: et sanctis pena peccati sit. Cap. 3.

Non aut dissimulāda nascit q̄stio utrū re uera mors qua separatur aīa et corpus bonis sit bona. Quia si ita est quomodo poterit optinere qđ ē ipsa sit pena peccati. Hāc .n. pmi hoīes nisi peccauisset: ppesti utiq; nō fuisset. Quo igitur pacto bona ēē possit hoīs que accidere nō posset nisi malis. Sed rursus si nō nisi malis posset accidere: nō deberet bonis bona esse sed nulla. Cur .n. esset ulla pena: in qb⁹ nō esset ulla pniēda. Qua propter fatendū est: primos qđ hoīes ita fuisse istitutos ut si non peccauissent nullū mortis experirēt genus: sed eosdē pmos peccatores ita fuisse mēctatos: ut ēt qcqd eoz stirpe esset exortū: eadē pena teneretur obnoxii.

Cur ab his qui per gratiam regeneratois sūt absoluti a peccato: nō auferat mors .i. pena peccati sit. Cap. 4.

Non enī aliud ex eis q̄z quod ip̄i fuerāt nasceret. Pro magnitudine q̄ppe culpe illius: natura dānatio mutauit in peius: ut q̄d penaliter precessit i peccātibz hoibz r̄nis: et naturalit̄ sequeatur i nascētibz ceteris. Neq̄. n. hō ita ex hoīe: sicut homo ex puluere. Puluis namq̄ homini faciēdo materies fuit: hō aut̄ homini gignēdo parens. Proinde q̄d est terra: non hoc est caro q̄uis ex terra facta sit caro. Quod est aut̄ parens hō: hoc est 7 ples homo. In p̄mo igitur hoīe p̄ feminā i p̄geniē trāsiturū uniuersuz gen⁹ humanū fuit: q̄n illa iugū copula diuinā sētētiā sue dānatiōis excepit. Et q̄d homo fact⁹ ē nō cuz crearetur: sed cuz peccaret ut puniretur: hoc genuit: quātuz q̄dem at tinet ad peccati 7 mortis originē. Nō .n. ad infātilez hebetudinē 7 infirmi- tatez animi 7 corporis quā uidemus in paruulis: peccato uel pena ille redact⁹ est: que deus uoluit ēē tāquā p̄mordia catulorum: quoz parētes in bestialem uitaz mortēq̄ deiecerat sicut scriptū ē. Hō cuz in honore esset non intellexit: p̄paratus est pecorib⁹ nō intelligētib⁹: 7 similis factus est illis. Nisi q̄z ifātis ifirmiores ēt cernimus in usu motuzq̄ mebroz: 7 sensu appetendi atq̄ uitādi q̄z sūt alioz tenerrimi fetus animalū: tanquam se tanto attollat excellentius supra cetera animantia uis humana: quāto magis impetū suū uelut sagitta cuz arcus extenditur retrorsuz redu- cta distulerit. Nō ergo ad ista ifātilia rudimenta presumptione illicita 7 dā- natione iusta plapsus uel impulsus est primus homo: sed hactenus in eo na- tura humana uitiata atq̄ mutata est: ut repugnantēz pateretur in membris inobedientiam concupiscendi: 7 ob id obstringeretur necessitate moriendi: atque ita id q̄d uitio penaq̄ factus est: idest obnoxios peccato mortiq̄ gene- raret. A quo peccati uicē si p̄ media-

toris christi gratiaz soluantur ifantes: hanc solaz mortēz perpeti possunt que animaz seiuugit a corpore: in secundā uero illaz sine fine penalez: liberati a peccati obligatione non transeunt. Si quē uero mouet cur ul̄ ipsaz patiāt si 7 ip̄a peccati pena est: quoz p̄ gr̄az reatus aboletur: iaz ista questio i alio nostro opere quod scripsimus de bap- tismo paruuloz: tractata 7 absoluta est. Ubi dictuz est ad hoc relinqui aīe experimentuz separationis a corpore: q̄uis ablato iaz criminis nexu: quo- niaz si regenerationis sacramentuz cō- tinuo sequeretur immortalitas corporis: ipsa fides eneuaret: que tunc ē fides: quando expectatur in spe: quod in re nonduz uidetur. Fidei autēz robore atque certamine: in maioribus dun- taxat etatibus etiāz mortis fuerat sup̄- dus timor: quod in sanctis martyrib⁹ maxime eminuit: cuius profecto cer- taminis esset nulla uictoria nulla glo- ria: quia nec ipsuz omnino posset esse certamen: si post lauacru regenerati- onis iā sācti nō possent mortēz perpeti corporalez. Cuz paruulis autem bap- tizandis quis non ad christi gratiam propterea potius curreret: ne a corpore soluerentur? Atque ita non inuisibili premio probaretur fides: sed iaz nec fides esset confestiz sui operis querēdo 7 sumendo mercedem. Nūc uero ma- iore 7 mirabilioze gratia saluatoris: in usus iustitie peccati pena conuersa est. Tunc n. dictuz ē homini morieris si peccaueris: nunc dicitur martyri mo- rere ne pecces. Tūc dictū est si mādātū transgressi fueritis morte moriemini: nunc dicitur si mortem recusaueritis: mandatum transgrediemini. Quod tunc metuenduz fuerat ut nō peccaret: nunc suscipiendum est ne peccetur. Sic per ineffabilem dei misericordiam: 7 ipsa pena uitiorum transit in arma u- tutis: 7 sit iusti meritum etiāz suplicii

LIBER. XIII.

peccatoris. **T**unc enim mors est acq-
sita peccando: nunc impletur iustitia
moriendo. **U**erū hoc in factis marty-
ribus: quibus alterutrum a persecutoribus propositum
ut aut deserant fidem: aut sufferant mortem.
Iusti. n. maluit credendo propter: quod sunt
propter: iniqui non credendo propter. **N**isi. n.
peccassent illi non morerentur: peccabunt
autem isti nisi moriantur. **D**ortui sunt ergo
illi quia peccauerunt: non peccant isti quia
moriuntur. Factum est pro illorum culpam ut ue-
niret in penam: sit pro istorum penam ne ueniat
in culpam: non quia mors bonum aliquod facta est
quam antea malum fuit: sed tantam deus fidei
prestitit gratiam: ut mors quam uidebat esse
eternam instrumentum fieret pro quod transiretur
in uitam.

¶ **Q**uod sicut iniqui male utuntur lege que
bona est: ita iusti bene utuntur morte que mala
est. **Cap. 5.**

Apostolus. n. cum uellet ostendere:
quantum peccatum gratia non subueniente
ad nocendum ualeat: et ipsam legem qua
prohibetur peccatum: non dubitauit dicere
ututem esse peccati. **A**culus inquit mortis
est peccatum: uetus autem peccati lex: necessa-
rie omnino. **A**ugustinus. n. prohibitio deside-
rius operis illiciti: quam iustitia non sic
diligatur: ut peccandi cupiditas eius di-
lectione uicetur. **U**t autem diligatur et delectetur
nequa iustitia: non nisi diuina subueniat gratia.
Sed ne propterea lex putaretur malum:
quoniam uetus est uicta peccati: ideo ipse
alio loco uersans huiusmodi questionem
ita inquit. **L**ex quod est facta et mandatum iustum
et sanctum et bonum. **Q**uod ergo bonum inquit
mihi factum est mors: Absit. sed peccatum
ut appareat peccatum: pro bonum mihi opa-
tum est mortem: ut fiat supra modum peccatus
peccatum pro mandato. **S**upra modum dixit:
quia et preuaricatio additur: cum peccandi
aucta libidine et lex ipsa continetur. **E**t
hoc commemorandum putauerimus. **Q**uia
scilicet sicut lex non est malum quam auget pec-
cantium concupiscentiam: ita nec mors bonum

est quam auget patientium gloriam: cum uel
illa pro iniquitate deseritur et efficit perui-
catores: uel ita pro ueritate suscipitur
et efficit martyres. **A**c pro hoc lex quod est
bona est: quia prohibitio est peccati: mors
autem mala: quia stipendium est peccati. **S**ed
quemadmodum iniusti male utuntur non
tantum malis uerum et bonis: ita iusti
bene non tantum bonis sed et malis. **H**inc
fit: ut et mali male lege utantur quous sit
lex bonum: et boni bene moriantur quous
sit mors malum.

¶ **De generalis mortis malo: quo anime
et corporis societas separatur. Cap. 6.**

Quia propter quod attinet ad corpo-
ris mortem. id est separationem anime
a corpore: cum eam patiuntur qui mo-
rientes appellant: nulli bona est. habet
enim asperum sensum et contra naturam:
nis ipsa qua utrumque diuinitur quod
fuerat in uiuente coniunctum atque con-
sertum: quod diu moratur: donec omnis
adimatur sensus qui ex ipso inerat anime
carnisque complexu quam tota molestia
nonnunquam unus ictus corporis uel anime
raptus intercipit: nec eam sentiri pre-
ueniente celeritate permittit. **Q**uicquid
tamen illud est in morientibus: quod
cum graui sensu adimit sensum: pie
fideliterque tolerando auget meritum
patientie: non aufert uocabulum pene.
Ita cum ex hominis primi perpetuata
propagine proculdubio sit mors pena
nascentis: tamen si pro iustitia pietateque
pendatur sit gloria resurgentis: et cum
sit mors peccati retributio: aliquando
impetrat ut nil retribuatur peccato.

¶ **De morte quam non regenerati per
christi confessionem suscipiunt. Cap. 7.**

Nam quicumque etiam non precepto
regenerationis lauacro pro christi
confessione moriuntur: tantum eis ualet

LIBER. XIII.

ad dimittenda peccata: quāvis si abluerentur sacro fonte baptismatis. Qui enim dixit si quis non renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non intrabit in regnum celorum: alia sententia istos fecit exceptos ubi non minus generaliter ait: qui me confessus fuerit coram hominibus: confitebor et ego eum coram patre meo qui in celis est. Et alio loco qui perdidit animam suam propter me inueniet eam. Hinc est quod scriptum est. Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Quid. n. preciosius quam mors: per quam fit ut et delicta omnia dimittantur: et merita cumulatius augeantur. Neque. n. tanti sunt meriti: qui cum mortem differre non possent baptizati sunt: delectique omnibus peccatis ex hac vita emigrarunt. quāti sunt hi qui mortem differre cum possent ideo non distulerunt: quia maluerunt christum ostendendo finire hanc vitam: quam eum negando ad eius baptismum peruenire. Quod utique si fecissent: etiam hoc eis in illo lauacro dimitteretur: quia timore mortis negauerant christum in quo lauacro et illis facinus tam immane dimissus est: qui occiderant christum. sed quoniam in abundantia gratie spiritus illius qui ubi uult spirat: tantum christum amare possent: ut eum in tanto uite discrimine sub tanta spe uenie negare non possent. Mors igitur preciosa sanctorum: quibus cum tanta gratia est premissa et progata mors christi: ut ad eum accedentes suam non curarent impendere animam: in eos usus redactus esse monstrauit quod ad penam peccantis antea fuerat constitutum: ut inde iustitie fructus uberior nasceretur. Mors ergo non ideo bonum uideri debet: quia in tantam humilitatem non in sua sed diuina opitulatione uersa est: ut que tunc metuenda proposita est ne peccatum committeretur: nunc suscipienda proponitur ut peccatum non committatur: commissumque deleatur: magneque uictorie debita iustitie palma reddatur.

Quod in sanctis prime mortis pro ueritate

susceptio: secunde sit mortis absolutio.

Cap. 8.

Sed et diligentius consideremus: et cum quicquid pro ueritate fideliter et laudabiliter moritur: mors cauet. Ideo quippe aliquid ei suscipitur ne tota trahatur: et secunda insuper que nunquam finiat accedat. Suscipitur. n. anime a corpore separatio: ne deo ab anima separato et ipsa separatur a corpore: ac sic totius hominis prima morte completa secunda excipitur sempiterna. Quo circa mors quod ut dixi cum eas morientes patiuntur cumque eis ut moriantur facit: nemini bona est: sed laudabiliter toleratur pro tenendo uel adipiscendo bono. Cum uero in ea sunt qui iam mortui nuncupantur: non absurde dicitur et malis mala: et bonis bona. In requie. n. sunt anime piorum a corpore separate: impiorum autem penas luunt: donec istarum ad eternam uitam: illarum uero ad eternam mortem que secunda dicitur corpora reuiuifcantur.

Tempus mortis quo uite sensus aufertur: in morientibus an in mortuis esse dicendum est.

Cap. 9.

Sed id tempus quo anime a corporis separate aut in bonis sunt aut in malis: utrum post mortem potius an in morte dicendum est. Si. n. post mortem est: iam non ipsa mors que transacta atque preterita est: sed postea uita presens anime siue bona seu mala est. Mors autem tunc eis mala erat: quando erat: hoc est quoniam eam patiebantur cum morerentur: quoniam grauis et molestus eis inerat sensus: quo malo bene utantur boni. Peracta autem mors: quomodo modo uel bona uel mala est: quod iam non est. Porro si adhuc diligenter attendamus: nec illa mors esse apparebit: cuius graue ac molestum in morientibus diximus sensum. Quoad. n. sentiunt adhuc utique uiuunt: et si adhuc uiuunt: ante mortem quam in morte potius esse dicendi sunt: quia illa cum uenerit aufert omnem corporis sensum: qui ea propinquate molestus est. Ac per hoc quomodo

moziētes dicam⁹ eos q nondū mortui sūt sed iminēte morte iā extrema 7 mortifera afflictione iactantur: explicare difficile est: et si recte isti appellantur moziētes: qā cū mors q iā iminet aduenit: nō moziētes sed mortui nūcupāt. Null⁹ ē ergo moziēs nisi uiuēs: quoniam cum in tanta est extremitate uite: i quāta sunt quos agere animā dicim⁹: pfecto q nōdū aīa caruit adhuc uiuit. Idē ipse igitur simul 7 moriens est 7 uiuens: s; morti accedēs uita decedēs: adhuc tñ i uita: quia inest aīa corpori. nōdūz aut in morte: qā nōdū abscēssit a corpore. Sed si cum abscēsserit nec tunc in morte sed post mortem potius erit: qñ sit in morte qd dixerit. Nam neq ullus moriens erit si moriens 7 uiuens nullus esse potest simul. Quādiū gpe aīa in corpore ē: nō possum⁹ negare uiuentem. Aut si moriens pot⁹ dicendus est: i cuius iam corpore agit ut moriatur: nec simul qsqūa potest ēē uiuēs 7 moriēs: qñ sit uiuens nescio.

De uita mortalium que mors poti⁹ qz uita dicenda est. Cap. io.

EX quo enīz quisque i isto corpore morituro esse ceperit: nūqz in eo nō agitur ut mors ueniat. Hoc. n. agit eius mutabilitas toto tēpore uite hui⁹ si tamen uita dicenda est: ut ueniat i mortē. Nemo quippe est qui non ei post annuz sit qz ante annū fuit: 7 cras qz hodie: 7 hodie qz heri: 7 paulo post qz nunc: 7 nūc qz paulo ante mortū ppiquior: quoniā qquid tēporis uiuit de spacio uiuendū demitur: 7 quotidie fit min⁹ minusqz qd restat: ut omnino nihil sit aliud tēpus uite hui⁹: qz curs⁹ ad mortē. In quo nemo ul paululum stare uel aliquāto tardius ire pmittit: sed urgētur oēs pari motu: nec diuerso ipelluntur accessu. Neqz. n. cui uita breuior fuit: celerius diez du xit qz ille

cui longior: sed cū equaliter 7 equalia momēta raperēt āobus: alter habuit ppius: alter remotius: quo nō impari uelocitate ābo currebant. Aliud est aut āpli⁹ uie pegisse: aliud tardi⁹ ābulasse. Qui ergo usque ad mortē pductioniora spacia tpris agit: nō lēti⁹ pgit: s; plus itineris conficit. Porro si ex illo qsqz incipit mori hoc ē esse in morte: ex quo in illo agi ceperit ipsa mors idest uite detractio: qā cū detrahēdo finita fuerit post mortē iā erit non in morte: pfecto ex quo esse incipit in hoc corpore: in morte ē. Quid. n. aliud diebus horis momētisque singulis agitur: donec ea cōsumata mors q agebatur impleatur: 7 incipiat iā tēpus esse post mortē qd cū uita detraheretur erat in morte. Nūqz igitur in uita hō est: ex quo est in isto corpore moriēte potius qz uiuente: si 7 i uita 7 i morte simul nō potest esse. An potius 7 i uita 7 i morte simul est: in uita. s. in qua uiuit donec tota detrahatur: in morte aut qā iā moritur cui uita detrahitur. Si. n. nō est i uita: qd est qd detrahitur: donec eius fiat pfecta cōsumptio.

An quisquā simul uiuens 7 possit esse 7 mortuus. Cap. ii.

Si autē non est in morte: quid est uite ipa detractio. Nō. n. frustra cū uita fuerit corpori tota detracta: post mortē iāz dicitur: nisi quia mors erat cū detrahebatur. Nā si ea detracta non est homo in morte sed post mortē quando nisi cuqz detrahitur erit i morte. Si autēz absurdū est: ut hominem ante quā ad mortem perueniat iāz esse dicamus in morte: cui enim ppinquat peragendo uite sue tempora: si iam in illa est: maxime quia nimis insolens ut simul 7 uiuens esse dicat 7 moriens: cū uigilans 7 dormiens simul esse non possit: querendū est quando erit moriens. Et. n. ante quā mors oueniat n

LIBER. XIII.

ueniat non est moriens sed uiuens: cum
 uero mors uenerit mortuus erit non
 moriens. Illud ergo est adhuc ante mor-
 tem: hoc iam post mortem. Quando
 ergo in morte: Tunc enim est moriens:
 ut quemadmodum tria sunt cum dicim⁹
 ante mortem: in morte: et post mortem: ita
 tria singulis singula: uiuens: moriens:
 mortuusque reddantur. Quando itaque
 sit moriens idest in morte: ubi neque sit
 uiuens quod est ante mortem: neque
 mortuus quod est post mortem: sed moriens
 idest in morte: difficillime diffinitur.
 Quandiu quippe est anima in corpore
 maxime si etiam sensus adsit: per dubio
 uiuit homo qui constat ex anima et
 corpore: ac per hoc adhuc ante mortem
 non in morte esse dicendus est. Cum
 uero anima abscesserit: omnemque ab-
 stulerit corporis sensum: iam post mortem
 mortuusque perhibetur. Perit igitur
 inter utrumque: quo moriens uel in morte
 sit. Quoniam si adhuc uiuit ante mortem
 est: si uiuere destitit iam post mortem est.
 Nunquam ergo moriens idest in morte
 esse comprehenditur. Nam et in transcurso
 temporum queritur presens nec inue-
 nitur: quia sine ullo spacio est: per quod
 transitur ex futuro in preteritum. Non
 ne ergo uidendum est: ne ista ratione
 mors corporalis nulla esse dicatur. Si
 enim est: quando est: que in nullo et in
 qua ullus esse non potest: quandoque
 si uiuitur adhuc non est: quia hoc ante
 mortem non in morte. Sed rursus si
 nulla mors est: ante quid uel post: quid
 est quod dicitur ante mortem siue post
 mortem. Nam et hoc inaniter dicitur:
 si mors nulla est. Atque utinam in paradiso
 bene uiuendo egissemus: ut re uera nul-
 la esset mors. Nunc autem non solum est.
 uerum et tam molesta est: ut nec ulla ex-
 plicari locutione possit: nec ulla ratio-
 ne mirari. Loquamur ergo secundum con-
 suetudinem: non. n. aliter debemus: et dicamus
 ante mortem usquam mors accedat: sicut

scriptum est: ante mortem ne laudes homines
 quoniam. Dicamus etiam cum accesserit.
 post mortem illius uel illius factum est
 illud uel illud. Dicamus et de presenti
 tempore ut possumus: uelut cum ita loquimur:
 moriens ille testatus est: et illis atque
 illis illud atque illud moriens dereliquit:
 quis hoc nisi uiuens omnino facere non
 posset: et potius hoc ante mortem fecerit non
 in morte. Loquamur etiam sicut loquitur
 scriptura diuina: que mortuos quoque
 non post mortem sed in morte esse non
 dubitat dicere. Hinc enim est illud.
 Quoniam non est in morte qui memor sit
 tui. Donec enim reuiuiscant: recte esse
 dicunt in morte. sicut in somno esse quisque
 donec euigilet dicit. Quauis in somno
 positos dicamus dormientes: non tamen
 eo modo possumus dicere eos qui sunt
 mortui morientes. Non enim adhuc
 moriuntur: quod quantum attinet ad corporis
 mortem de qua nunc differimus: iam sunt
 a corporibus separati. Sed hoc est quod
 dixi explicari aliqua locutione non posse:
 quomodo uel morientes dicantur uiuere:
 uel iam mortui etiam post mortem adhuc
 esse dicantur in morte. Quomodo. n.
 post mortem si adhuc in morte: primum
 cum eos nec morientes dicamus: sicut
 eos qui in somno sunt dicimus dormientes
 et qui in languore languentes: et qui in
 dolore utique dolentes: et qui in uita
 uiuunt. At uero mortui prius quam resur-
 gant esse dicuntur in morte: nec tamen
 possunt appellari morientes. Unde non
 inopportune neque incongrue arbitror ac-
 cidisse et si non humana industria iudicio
 fortasse diuino ut hoc uerbum quod est mori-
 tur: in latina lingua nec grammatici de-
 clinare potuerint ea regula qua cetera
 talia declinant. Namque ab eo quod est ortus
 est: et si qua
 similia sunt que per proprios preteriti participia
 declinantur. Ab eo uero quod est mori
 si queramus preteriti temporis uerbum:
 responderi solet mortuus est uel littera

LIBER. XIII.

geminata. Sic. n. dicitur mortuus quo modo fatuus: arduus: carduus: cōspi-
cuis: et si q̄ similia que nō sūt p̄teriti
temporis: sed quoniam nomina sūt sic
tempore declinātur. Illud autem quasi
ut declinetur quod declinari non pōt:
p̄o participio p̄teriti temporis poni
tur nomen. **Q**uoniam itaq; factum
est: ut quemadmodū id quod signifi-
cat non potest agendo: ita ipsū uerbū
nō posset loquendo declinari. **A**gi ta-
men potest in adiutorio gratie redem-
ptoris nostri: ut saltem secūda mortē
declinare possimus. **I**lla enim est gra-
uior: et omniū malorū pessima: que nō
fit separatione anime et corporis: sed i
eternam penam poti⁹ utriusq; comple-
xi. **I**bi e cōrazio nō erūt homines āte
mortem atq; post mortem: sed semper
in morte: ac per hoc nunquam uiuen-
tes: nunquam mortui: sed sine fine mo-
rientes. **N**unquam enim erit hōini pe-
ius in morte: q̄ ubi erit mors ipsa sic
morte.

Quā mortē p̄mis hōibus dūs si mā-
datū ei⁹ trāsgrederent fuerit cōminat⁹.
Cap. i. 2.

Quā ergo requiritur: quā mortē
deus primis hōibus fuerit cōmi-
natus si ab eo mādātū trāsgrederentur
acceptum: nec obedientiā custodirent:
utruz anime an corporis: an totius ho-
minis: an illaz que appellatur secūda.
Respondendum est: omnes. **P**rima enī
constat ex duabus: secūda ex omibus
tota. **S**icut enim uniuersa terra ex mul-
tis terris: et uniuersa ecclesia ex multis
constat ecclesiis: sic uniuersa mors ex
omnibus constat. quoniā prima ex du-
abus: una anime: altera corporis: ut sit
prima totius hominis mors cū anima
sine deo et sine corpore ad tempus pe-
nas luit: secūda uero ubi anima sine
deo cum corpore penas eternas luit.
Quando ergo dixit deus p̄mo illi ho-
mini quem i paradiso constituerat: de

cibo uetito: quacunque die ederitis ex
eo morte moriemini: non tantū prime
mortis partem p̄iozem ubi anima p̄i-
uat⁹ dō: nec tantū posteriozē ubi corp⁹
p̄iuatur anima: nec solam ipsam totā
primaz ubi anima et a deo et a corpore
separata ponitur: sed quicquid mortis
est usq; ad nouissimā que secūda dici-
tur: q̄ est nulla posterior cōminatio il-
la complexa ē.

Preuaricatio p̄moz hōinū quā p̄mā
senferit penam. **C**. i. 3.

Ad postea q̄s precepti facta trās-
gressio ē: confesti gratia d̄serēte
diuinā: de corporum suorum nuditate
confusi sunt. unde etiam solis ficulneis
que forte a perturbatis p̄ima cōperta
sunt pudenda texerūt. **Q**ue p̄ius ea
dem membra erant sed pudenda non
erant: senferūt. n. nouū motum inobe-
diētis carnis sue tāquā reci p̄cā penam
inobediētis sue. **T**am q̄ppe anima liber-
tate in p̄uersum propria delectata: et
deo dedignata seruire: pristino cor-
poris seruitio destituebat. **E**t q̄a sup̄i-
orem dominum suo arbitrio deserue-
rat: inferiorem famulum ad suū arbi-
trium non tenebat: nec omnimodo ha-
bebat subditam carnem sicut semper
habere potuisset: si dō subdita ipsa mā-
sisset. **T**unc ergo caro cepit concupisce-
re aduersus spiritum: et spiritus aduer-
sus carnem. **C**um q̄ controuersia nati
sumus: trahentes originem mortis in
membris nostris uiciatamq; naturaz
d̄tentionem eius siue uictoriā de prima
preuaricatione gestantes.

Qualis homo sit fact⁹ a deo et i quā
sortē deciderit sue uolūtatis arbitrio.

Cap. i. 4.

Deus enim creauit hominem re-
ctum: naturarū auctor non utiq;
nicioz: sed sponte deperanatus: iusteq;
damnatus: deprauatos damnatosq;
generauit. **O**mnes enim suim⁹ in illo
uno: quando omēs ille unus corruptus
o. i.

qui per seminam lapsus est i peccatū :
que de illo facta ē āte peccatū . Nōdū
erat nobis sigillatū creatā ⁊ distributa
forma i q̄ singuli uiueremus : sed iam
natā erat semialis ex q̄ purgaremur :
q̄ scilicet ppter peccatū uitiatā ⁊ uincu
lo mortis obstricta iuste q̄q̄ damnata :
nō alteri² additionis homo ex homine
nasceret : ac p hoc a liberi arbitrii ma
lo usu series calamitatis hui² exorta
ē : q̄ humanum genus originē op̄aua
ta uelud radice corrupta : usq̄ ad secū
mortis exitium q̄ nō habet finē : solis
iis exceptis qui per dī grām liberant :
miseriarum conne xione pducit .

¶ Qd̄ Adā peccās prius reliquit deū :
q̄ relinqueret a deo . ⁊ p̄mā fuisse aīe
mortem a deo recessisse Cap. i. s.

Quamobrem ēt in eo quod dictū
est morte moriemini : quoniā nō
ē dictū moribus eā solam itelligam²
q̄ sit cū aīa deserit sua uita q̄ illi dūs
ē : nō . n. ōp̄ta ē ut desereret sed ut ōse
reret deseruit . Ad malū qppe ei² p̄or ē
nolūtas creatoris ei² . siue ut eā faceret
q̄ nulla erat : siue ut reficiat q̄ lapsa p̄
erat : ēt si hanc itelligamus deū ōnunci
asse mortē in eo q̄ ait : q̄ die ederitis ex
illo morte moriemini : tāquā diceret : q̄
die me deserueritis p̄iobediētā : ōserā
uos p̄ iustitiā : p̄fecto in ea morte ēt ce
tere ōnūciate sūt : q̄ p̄culdubio fuerant
secuturē . Nā i eo q̄ inobediēs motus
in carne ex motu aīe iobediētis exort²
ē : ppter quē pudenda texerunt : sensa
ē mors una i q̄ ōseruit aīaz deus : ea si
gnificata est uerbis eius : q̄n timore de
ambulantis sese abscondētī hōi dixit :
Adā ubi es . Nō utiq̄ ignorādo q̄rēs
sed increpando admonēs : ut attēderet
ubi ēet : in quo nō ēet dūs . Cū uero iā
corpus aīa ipsa deseruit etate corruptū
⁊ senectute cōfectum : uenit i expimētū
mors altera de q̄ dūs peccatū adhuc
puniēs hōi dixerat . Terra es ⁊ i terrā

ibis : ut ex his duabus mors illa p̄ma
q̄ toti² ē hominis compleret : quā secū
da i ultio seq̄r nisi hō p grāz liberet .
Neq̄ . n . corpus q̄ de terra ē redi
ret i terrā : nisi sua morte q̄ illi accidit
cū deserit sua uita . i . aīa . Unde cōstat
iter xpianos neraciter catholicā tenen
tes fidē : ēt ipsā nobis corporis mortē nō
lege nate q̄ nullā mortem hōi dūs se
cit : sed merito iſſictā ēē peccati : quoniā
peccatū uidicās deus dixit hōi in quo
tūc oēs erāus : terra es ⁊ i terrā ibis .
¶ De philosophis q̄ separationē a corpo
re nō putāt ēē penālē cū Plato iucat
sūmū ōū minorib² p̄mittentē : q̄ nūq̄
sint corporibus exuendi . Cap. i. s.

Ed philosophi cōtra quoz calū
nias ōfēdimus ciuitatē dī hoc ē
ei² ecclesiā : sapienter sibi uidēt irride
re : q̄ dicit aīe a corpore separationē
iter penas ei² ēē deputādā . q̄a v̄z ei²
p̄fectā b̄titudinē tūc illi fieri existimāt
cū ōi p̄sul corpore exuta ad deū simplex
⁊ sola ⁊ quodammodo nuda redierit .
Ubi si nihil quo ista refelleret opinio
i eoz litteris inuenirē : op̄sius mihi
disputandū ēet : quo ōmostrare nō cor
pus ēē aīe : sed corruptibile corpus ōero
sū . Nū illud est q̄ de scripturis no
stris i supiore libro cōmemorauims .
Corp² . n . corruptibile aggrauat aīaz .
Addēdo utiq̄ corruptibile : nō q̄licūq̄
corpore sed q̄le factū ē ex peccato cōse
quēte uidicta aīaz perhibuit aggraua
ri . Quod etiā si nō addidisset : nihil
aliud itelligēz . deberēus . Sed cū aptis
sic Plato ōos a sūmo ōo factos habere
immortalia corpora p̄dicet : eisq̄ ip
sum deum a quo facti sunt indicat p̄o
magno beneficio pollicentem : q̄ i eter
nū cū suis corporibus permanebūt : nec
ab eis ulla morte soluentur : quid est
q̄ isti ad exagitandam christianā fidē
sīngunt se nescire quod sciunt : aut etiā
sibi repugnantes aduersū seipsos dicere

LIBER. XIII.

malunt: dum nobis non desinant con-
tradiceret. Nempe Platonis hec uerba
sunt: sicut ea **Cicero** in latinū uertit:
quibus inducit summū deū deos quos
fecit alloquētes ac dicentem. **Nos** qui
sub mortalitatis fato orti estis: attendi-
te quorum operū ego parens effectozqz
sum. **Hec** sunt idissolubilia nutu meo:
qzqz omne colligatū solui potest. sed
haud quāqz bonum est: ratione iū /
ctuz uelle dissoluere. **Sed** quoniā estis
orti mortales: nos quidem esse et indis-
solubiles nō potestis. **Nec** unqz tamē
dissoluēini: neqz nos ulla mortis fata
periment: nec erunt ualentiora qz con-
siliū meum: quod maius est uinculū
ad perpetuitatez uestraz: qz illa quibz
estis tunc cū gignebamini colligati.
Ecce deos **Plato** dicit et corporis aieqz
colligatione mortales: et tamen immor-
tales dei a quo facti sunt uolūtate atqz
consilio. **Si** ergo anime pena est i qli
cūqz corpore colligari: quid est qz eos
alloquens deus tanqz sollicitos ne for-
te moriantur idest dissoluantur a cor-
pore: de sua facit immortalitate securos
non propter eorum naturam que sit cō-
pacta: nō simplex: sed propter suam in-
uictissimam uoluntatem: qua potest fa-
cere ut nec orta occidāt: nec cōnexa sol-
uātur: sed incorruptibiliter pseuerent:
Et hoc quidem utrum **Plato** uerū de
sideribus dicat: alia questio est. **Neqz**
enim ei continuo concedendū est: glo-
bos istos luminū siue orbiculos luce
corporea super terras seu die seu nocte
fulgentes: suis quibz dā propriis ani-
mis uiuere: eisqz intellectualibus et be-
atis. quod ē de ipso uniuerso mūdo
tanqz uno animali maximo quo cū /
cta cetera continent animalia instāter
affirmat. **Sed** hec ut dixi alia questio
est: quam nunc discutiendam non su-
scipimus hoc tantum contra istos cō-
memorandū putauimus: qui se **Platoni**
eos uocari uel esse gloriantur: cuius

superbia nominis erubescūt esse christi-
ani: ne cōmune illis cūz uniglo uoca-
bulum: nilem faciat palliatorum: tanto
magis inflatam: quāto magis exiguā
paucitatem. et querētes quid in doctri-
na christiana reprehēdāt exagitāt eter-
nitatem corporū: tanqz hec sint inter se
contraria: ut et beatitudinē queramus
anime: et eam semper ēē uelimus i cor-
pore uelut erumoso uiculo colligatā:
cum eorum auctor et magister **Plato**:
donum a summo deo diis factis ab il-
lo dicat esse concessū: ne aliquando
moriantur idest a corporibus quibus
eos connexit separentur.

Contra eos qui asserunt terrena cor-
pora incorruptibilia fieri etna nō posse.
Cap. 17.

Quontendunt etiam isti: terrestria
corpora sempiterna esse non pos-
se: cum ipsam uniuersam terrā dei sui:
non quidem summi sed tamen magni
idest totius huius mundi: membrum
i medio positum et sempiternū esse nō
dabitent. **Cum** ergo deus ille sumus
fecerit eis alterum quem putant deum
idest istum mundum ceteris diis qui
intra euz sunt preferēdum: euz deniqz
existiment esse animantem: anima sci-
licet sicut asserunt rationali uel intel-
lectuali in tam magna mole corporis
eius inclusa: ipsiusqz corporis tāqz mē-
bra locis suis posita atqz digesta quat-
tuor constituerit elementa: quorū ian-
cturam et ne unqz deus eorum tam ma-
gnus moriatur insolubilem ac sempi-
ternam uelint: quid cause est ut in cor-
pore maioris animantis tanqz mediū
membrum eterna sit terra: et aliorum
animantium terrestrium corpora si de-
us sicut illud uelit eterna esse non pos-
sit. **Sed** terre iquiunt terra reddenda
ē unū animalū terrestria sumpta sunt
corpora: ex quo fit inquiunt ut ea sit

LIBER. XIII.

necesse dissolui et mori: et eo modo restabili ac sempiternae unde fuerat sumpta restitui. Si quis hoc etiam de igne si militer affirmat: et dicat reddenda esse universo igni corpora quae inde sumpta sunt: ut caelestia fierent animalia: nonne immortalitas quam talibus diis uelut deo summo loquente promissit Plato: tamquam uolentia disputationis huius intercidit? An ibi propterea non sit: quia deus non uult: cuius uoluntatem ut ait Plato nulla uis uincit. Quid ergo prohibet ut hoc etiam de terrestribus corporibus deus possit efficere: quando quidem ut nec ea quae orta sunt occidant: nec ea quae sunt iuncta soluantur: nec ea quae sunt ex elementis sumpta reddantur: atque ut anime in corporibus constitute nec nunquam ea deserant: et cum eis immortalitate ac sempiterna beatitudine perfruantur: posse deum facere confiteatur Plato. Cur ergo non possit: ut nec terrestria moriantur? An deus non est potens quousque christiani credunt: sed quousque platonici uolunt. Nimirum quod per consilium dei et potestatem potuerunt philosophi nec potuerunt nosse prophete: cuius potius est contrarium dei prophetas ad enuncian dum eius quantum dignatus est uoluntatem spiritus eius docuerit. philosophos autem in ea cognoscenda coniectura humana decepti: uel rursus non usque adeo decipi debuerunt: non solus ignorantia uerum etiam peruicia: ut et sibi apertissime refragentur magnis disputationum uiribus asserentes: anime ut beata esse possit non terrenum tantum sed omne corpus esse fugiendum: et terrestres deos rursus dicentes habere beatissimas animas: et tamen terrenis corporibus alligatas: caelestes uero deos ignea compage ligatos. Quousque autem ipsius animam quem mundum istum uolunt omnibus omnino corporeis elementis quibus hec tanta moles a terra in celum surgit inclusam. Hanc

enim animam Plato ab initio terre medio quod geometre centrum uocant: per omnes partes eius usque ad celi summam et extrema diffundi et extendi per numeros musicos opinatur: ut sit iste mundus animal maximum: beatissimum: sempiternum: cuius anima et perfectam sapientie felicitatem teneret: et corpus proprium non relinqueret. cuiusque corpus et in eternum ex illa uiueret: et eas quae uis non simplex sed tot corporibus tantisque compactus hebetare atque tardare non posset. Quis igitur suspicionibus suis ista permittant: cur nolunt credere diuina uoluntate atque potentia immortalia corpora fieri posse terrena: in quibus anime nulla ab eis morte separate: nullis eorum oneribus aggrauate: sempiternae ac feliciter uiuant: quod deos suos posse asserunt in corporibus igneis: Ioueque ipsum eorum regem in omnibus corporum elementis. Nam si anima ut beata sit: corpus est omne fugiendum: fugiat di eorum de globis siderum: fugiat Iupiter de celo et terra: aut si non possunt miseri iudicentur. Sed neutrum isti uolunt: qui neque a corporibus separationem audent dare diis suis: ne illis mortales colere uideantur: nec beatitudinis priuationem: ne infelices eos esse fateantur. Non ergo ad beatitudinem consequendam omnia fugienda sunt corpora: sed corruptibilia: grauiora: moribunda: non qualia fecit primis hominibus bonitas di: sed qualia esse compulit peccati pena.

De terrenis corporibus quae philosophi firman in celestibus esse non posse: quia quod terrenum est naturali pondere uocetur ad terram. Cap. i8.

Sed necesse est inquit: ut terrena corpora naturale pondus uel in terra teneat: uel cogat ad terram: et ideo in celo esse non possunt. Primi quidem illi homines in terra erant nemorosa

atq; fructuosa: que paradisi nomen op-
tinuit. Sed quia 7 ad hoc respōdendū
est: uel propter christi corpus cu3 quo
ascendit in celum: uel propter sanctoꝝ
qualia in resurrectione futura sunt: in-
tueantur paulo attentius pondera ipsa
terrena. Si enim ars humana efficit:
ut ex metallis que i aquis posita conti-
nuo submerguntur: quibusdam modis
uasa fabricata etiā natāre possint: q̄to
credibilius 7 efficacius occultus aliq̄s
modus operationis dei: cuius omnipo-
tentissima uoluntate Plato dicit nec
orta interire nec colligata posse dissol-
ui: cum multo mirabilius incorporea
corporeis q̄s quecuq; corpora corpori-
bus quibuscūq; copulētur: potest mol-
libus prestare terrenis: ut nullo in ima-
pondere deprimantur: ipsiq; animis
perfectissime beatis ut q̄uis terrena tū
incorruptibilia iam corpora ubi uolūt
ponant 7 quo uolunt agāt situ motuq;
facillimo. An uero si hoc āgeli faciūt:
7 quelibet animalia terrestria rapiāt
undelibet: constituantq; ubilibet: aut
eos sine labore non posse aut onera se-
tire credendum ē. Tur ego sanctorum
perfectos 7 beatos diuino munere spi-
ritus: sine ulla difficultate posse ferre
quo uoluerit 7 sistē ubi uoluerint sua
corpora n̄ credamus. Nā cū terrenoꝝ
corporum sicut onera i gestādo se-
tire consueuim⁹ quāto maior ē quātitas tāto
maior sit 7 grauitas: ita ut plura pōdo
q̄s pauciora plus premant: tamen mem-
bra sue carnis leuioꝝa portat anima cū
in sanitate robusta sunt: q̄s in langore
cum macra sunt. Et cum aliis gestan-
tibus onerosior sit saluus 7 ualidus q̄s
exilis 7 morbidus: ipse tamen ad suum
corpus monendum atq; portandū agi-
lior est: cū in bona naliitudine plus ha-
bet molis: q̄s cum in peste uel in fame
minime roboris. Tantum ualeat in ha-
bendis etiā terrenis corporibus: q̄uis
aduc corruptibilibus atq; mortalibus

non quantitātis pondus sed temperati-
onis modus. Et quis uerbis expli-
cat quantum distat inter presentē quā
dicimus sanitatem 7 immortalitatem
futuram. Non itaq; nostram fidem re-
uarguant philosophi de corporum pō-
deribus. Nolo enim querere cur non
credant terrenum posse esse corpus in
celo cū terra uniuersa liberetur in ni-
hilo. Fortassis enim de ipso medio mū-
di loco: eo q; in eum coeant: queq; gra-
uioꝝa: etiā argumentatio uerisimilioꝝ
habeatur. Illud dico: si dii minores q
bus inter animalia terrestria cetera ē
hominem faciendum commisit Plato:
potuerunt sicut dicit ab igne remouere
urendi qualitatem: lucendi relinquere
que per oculos emicaret: ita ne deo sū-
mo concedere dubitabimus: cuius ille
uoluntati potestatiq; ne moriantur cō-
cessit que orta sint: 7 tam diuersa tā dis-
similia: idest corporea 7 incorporea si
bimet cōnexa nulla possint dissolutiōe
seuigi: ut de carne hominis cui donat
immortalitatem: corruptionē auferat:
naturam relinquat: congruentiam si-
gure membrorumq; detineat: detrahat
ponderis tarditatem. Sed de fide resur-
rectionis mortuorum: 7 de corporib⁹
eorum immortalibus diligentias si de-
us uoluerit in fine hui⁹ operis disserē-
dum est.

Contra eorū dogmata: qui primos
homines si non peccassent immortales
fuisse non credunt. Cap. 19.

Nunc de corporibus primorū ho-
minum quod institimus expli-
cemus: quoniā nec mors ista que bona
perhibetur bonis: nec tantum paucis i-
telligentibus siue credentibus: sed om-
nibus nota est: qua sit a corpore anime
separatio: qua certe corpus animantis
quod euidenter emoritur: eis potius
set accidere nisi peccati merit⁹ seque-
retur.

Licet enim iustorum ac piorum anime defunctorum q̄ in requie uiuant dubitare fas non sit: usq̄ adeo tamē eis melius esset cū suis corporibus bene ualētib⁹ uiuere: ut etiā illi qui omni modo esse sine corpore beatissimuz existimāt hanc opinionē suā snia repugnante quincāt. Neq̄. n. quisq̄ audebit illoꝝ sapientes hoīes siue mortuos siue iaz mortuos: idest aut carentes corporib⁹ aut corpora relicturos diis immortalibus antepone: quibus summus deus apud Platonem: munus ingens: indissolubilem scilicet uitā idest eternum cū suis corporibus consortiuz pollicetur. Optime autem cum hominibus agi arbitrat̄ idem Plato: si tamen hanc uitā tam pie iusteque peregerint: ut a suis corporibus separati in ipsorū deorum qui sua corpora nunq̄ deserunt recipiantur sinum: scilicet inemores superant nexa reuisant: Rursus ꝛ incipiant in corpora uelle reuerti. Quod Virgili⁹ ex platōico dogmate dixisse laudatur. Ita q̄ppe animas mortaliū nec in suis corporib⁹ semper esse posse existimat: sed mortis necessitate dissolui: nec sine corporibus durare perpetuo: sꝫ alter nantibus uicibus indefinenter uiuos ex mortuis: ꝛ ex uiuis mortuos fieri putat: ut a ceteris hominibus hoc uideantur differre sapientes: q̄ post mortē suā feruntur ad sidera: ut aliquando diutius ī astro sibi congruo quisq̄ requiescat: atq̄ idē rursus miserie pristinae oblitus ꝛ cupiditate habendi corporis nictus: redeat ad labores erūnasq̄ mortalium. Illi uero qui stultam duxerunt uitā ad corpora suis meritis debita siue hominū siue bestiarum de primo reuoluantur. In hac itaq̄ durissima conditione constituit etiā bonas atq̄ sapientes animas: q̄bus non talia corpora distributa sunt: cum q̄bus sep̄ atq̄ immortaliter uiuerent: ut neq̄ in corporibus permanere: neq̄ sine his

possint in eterna puritate durare. De quo platonico dogmate iā in libris superioribus diximus christiano tempore erubuisse Porphyrium: ꝛ non solū ab humanis animis remouisse corpora bestiarū: uerum etiam sapientiū aias ita uoluisse de corporeis nexibus liberari: ut corpus omne fugientes beate apud patrem sine fine teneant. Itaque ne a christo uici uideretur uitā sanctis pollicente perpetuam: etiam ipse purgatas animas sine ullo ad miseras pristinas reditu in eterna felicitate constituit. Et ut christo aduersaretur resurrectionem incorruptibilium corporū negans: non solum sine terrenis: sed sine ullis omnino corporibus eas asseruit in sempiternum esse uicturas. Nec tamen iste qualicunq̄ opinione precepit saltem ne diis corporatis religionis obsequio subderentur. Quid ita: nisi quia eas q̄uis nulli corpori sociatas: non credidit illis esse meliores. Quapropter si non audebunt isti sicut eos ausuros esse non arbitror: diis beatissimis ꝛ tamē in eternis corporibus constitutis humanas animas antepone: cur eis uideatur absurdum q̄ fides christiana predicat: ꝛ primos homines ita fuisse conditos: ut si nō peccassent nulla morte a suis corporibus soluerent: sed pro meritis obedientie custodite immortalitati donati cū eis uiuerent in eternum: ꝛ talia sanctos in resurrectione habituros ea ipsa: in q̄b⁹ hic laborauerunt corpora: ut nec eorum carni aliquid corruptionis uel difficultatis: nec eorū beatitudini aliquid doloris ꝛ infelicitatis possit accidere.

Quod caro sanctorum que nunc regescit in spe: in meliorem recuperanda sit qualitatem: q̄s fuit primorū hoīum ante peccatū. Cap. 20.

Deinde nunc sanctorum anime defunctorū ideo non habēt graue

LIBER. XIII.

mortē qua separate sunt a corporibus suis: quia caro eorum requiescit in spe quasi sine ullo iam sensu contumelias accepisse uideantur. Non enim sicut Platoni uisum est corpora obliuione desiderat: sed potius quia meminerūt quid sibi ab eo sit promissū q̄ neminē fallit: qui eis etiam de capillorū suorū integritate securitatem dedit: resurrectionem corporum in quibus multa dura perpessi sunt: nihil in eis tale ulterius sensuri desiderabiliter et patienter expectat. Si enim carnem suam nō oderāt: quando eam sue menti infirmitate resistentem spirituali iure coercerant: quāto magis eam diligunt etiam ipsa spiritalē futuram. Sicut enim spiritus carni seruienti nō incongrue carnalis: ita caro spiritui seruienti recte appellatur spiritualis: non q̄ in spiritum uertetur sicut nonnulli putant: ex eo q̄ scriptū est: seminatur corpus animale: resurget corp⁹ spirituale. sed quia spiritui summa et mirabili obtemperandi facilitate subditur usque ad implendam immortalitatis indissolubilis securissimā uoluntatem: omni molestie sensu: omni corruptibilitate et tarditate detracta. Non solum .n. non erit tale quale nūc est i quauis optima ualitudine: sed nec tale qdē q̄le fuit in primis hominibus ante peccatū. Qui licet morituri non essent nisi peccassent: alimentis tñ ut boies utebātur: nōdū spūalia sed adhuc aīalia corpora terrena gestantes. Que licet senio nō ueterascerent: ut necessitate perducerentur ad mortem. qui status ei de ligno uite quod est in medio paradisi cū arborē uerita simul erat mirabili dei gratia prestabatur: tamen et alios sumebāt cibos preter unam arborē que fuerat interdicta. non q̄ ipsa erat malū: sed propter cōmendandū pure et simplicis obediētie bonum: que magna uirtus ē rationalis creature sub creatore domino constituta. Nam ubi nullum malū

tangebatur: profecto si prohibitum ēt geretur sola inobedientia peccabatur. Alebantur ergo aliis que sumebant: ne animalia corpora molestie aliquid esuriendo ac sitiendo sentrent. De ligno autem uite propterea ne mors eis undecunque surriperet: uel fenestrate confecta de cursis temporum spaciis interirent: tanquā cetera essent alimento illud sacramento. ut sic fuisse lignum uite i paradiso corporali: sicut in spirituali hoc est intelligibili paradiso sapientia dei: de qua scriptum est: Lignum uite est amplectentibus eam.

De paradiso in quo primi homines fuerant: q̄ recte possit significatiōe ei⁹ spirituale aliquid itelligi: salua ueritate narratiōis historice et corporali loco.

cap. 21.

QUide nonnulli totum illum paradysum ubi primi homines parentes generis humani sancte scripture ueritate fuisse narrantur: ad intelligibilia referunt: arboreq̄ illas et ligna fructifera in uirtutes uite moreq̄ conuertūt: tanquā uisibilia et corporalia illa non fuerint: sed intelligibilia significandi causa eo modo dicta uel scripta sint. Quasi propterea non potuerit esse paradysus corporalis: quia potest etiā spiritualis itelligi: tanquā ideo non fuerint due mulieres Agar et Sara: et ex illis duo filii Abrahę: un⁹ de ancilla alius de libera: quia duo testamēta in eis figurata dicit apostolus: aut idō et nulla petra a Moysē percutiente aq̄ defluerit: q̄ potest illic figurata significatiōe etiam xp̄s itelligi: eodē apostolo dicente: petra autem erat christus. Ne mo itaq̄ prohibet itelligi paradysum uitā beatorū. quattuor enī flumina q̄e tuor uirtutes: prudentiam: tēperantiā: fortitudinem: atq̄ iustitiā: et ligna ei⁹: omnes utiles disciplinas: et lignorum fructus: mores piorum: et lignum uite:

ipsam bonorum omnium matrem sapientiam: et lignum scientie boni et mali: transgressi mandati experimentum. Penam enim peccatoribus bene utique: quoniam iuste constituit deus; sed non bono suo experitur homo. Possunt hec etiam in ecclesia intelligi: ut ea melius accipiamus tanquam prophetica indicia precedentia futurorum. Paradisum. scilicet ipsam ecclesiam: sicut de illa legitur in cantico canticorum. Quattuor autem flumina paradisi quattuor evangelia: ligna fructifera sanctos: fructus autem eorum: opera eorum: lignum vite: sanctum sanctorum utique christum: lignum scientie boni et mali: proprium voluntatis arbitrium. Nec seipso quippe homo divina voluntate contempta nisi perniciose uti potest. atque ita discit quid intersit: utrum inhercat communionibus: bono an proprio delectetur. Se quippe amans donat sibi: ut inde timoribus meroribusque impletur: cunctet in psalmo si tamen mala sua sentit ad me ipsum turbata est anima mea: correctus quoniam iam dicat. fortitudinem meam ad te cum stodiam. Nec et si qua alia commodius dici possunt de intelligendo spiritualiter paradiso: nemine prohibente dicatur: ubi tamen et historie veritas fidelissima repleta narratio commendata credatur.

De corporibus sanctorum post resurrectionem: que sic spiritualia erunt: ut non in spiritum caro uertatur. Cap. 22.

Corpora ergo iustorum que in resurrectione futura sunt: neque ullo ligno indigebunt: quo fiat ut nullo morbo uel senectute inueterata moriantur: neque ullis aliis corporalibus alimentis: quibus esuriendi ac sitiendi quilibet molestia deuitetur. quoniam certo et omni modo inuolabili munere immortalitatis induentur: ut non nisi uelint possibilitate non necessitate uescantur. Quod angeli quoque uisibiliter et tractabiliter apparentes: non quia indigebant sed quia

nolebant et poterant: ut hominibus aggrueret sui ministerij quadam humanitate fecerit. Neque enim in fantasmate angelos edisse credendum est: quando homines eos hospitio susceperunt: quis utrum angeli essent ignorantibus consilij nobis indigentia uesci uideretur. Unde est quod ait angelus in libro Thobie. Videbatis me manducare: sed uisu uestro uidebatis: id est necessitate corporis reficiendi sicut uos facitis me cibum sumere putabatis. Sed si forte de angelis aliud credibilius disputari potest: certe fides christiana de ipso saluatore non dubitat: quod etiam post resurrectionem iam quidem in spirituali carne sed tamen uera cibum ac potum cum discipulis sumpsit. Non enim potestas sed egestas edendi aut bibendi talibus corporibus auferetur. Unde et spiritualia erunt: non quia corpora esse desistent: sed quia spiritu uiuificante subsistent.

Quid intelligendum sit de corpore animali et de corpore spirituali: ut quod moriuntur in Adam: quod uero uiuificantur in Christo. Cap. 23.

Nam sicut corpora ista que habent animam uiuentem nondum spiritum uiuificantem animalia dicuntur corpora: nec tamen anime sunt sed corpora: ita illa spiritualia uocantur corpora. Absit tamen ut spiritus ea credamus futura: sed corpora carnis habitura subsistentia: sed nullam tarditatem corruptionemque carnalem spiritu uiuificante passura. Tunc iam non terrenus sed celestis homo erit: non quia corpus quod de terra factum est non ipsum erit: sed quia dono celesti iam tale erit: ut et celo incolendo non amissa natura sed mutata qualitate ueniat. Primum autem homo de terra terrenus in animam uiuentem factus est: non in spiritum uiuificantem: quod et per obedientie meritum fuabat. Ideo corpus eius quod cibo ac potu egebat: ne fame afficeretur ac siti: et non immortalitate illa absoluta atque indissolubili: sed ligno

nite a mortis necessitate prohibebatur: atque in iuuentutis flore retinebatur: non spirituale sed aiale fuisse nō dubiū est: nequaquā tamen moriurum nisi in dei precedentis minantisq; sententiam delinquendo conuisset. Et alimentis qdē etiam extra paradysum non negatis: a ligno tamen uite phibitus tardus esset tpe uetustateq; finiendus: i ea dūtaxat uita: quam in corpore licet animali do nec spirituale obedientie merito fieret: posset in paradiso nisi peccasset habere perpetuam. **Q**ua propter etiā si mortē istam manifestam qua sit anime a corpore separatio: intelligamus simul si gnatam in eo q; deus dixerat: qua die ederitis ex illo morte moriemini: non ideo debet absurdum uideri: quia non eo prius die a corpore sūt soluti: quo cibum interdictum mortiferumq; sum pserunt. eo qppe die mutata in deterius uitiataq; natura: atque a ligno uite separatione iustissima mortis in eis etiā corporalis necessitas facta est: cu; qua nos necessitate nati sumus. propter qd apostolus nō ait corpus qdē moriturū est propter peccatū: sed ait: corpus qdē mortuum est propter peccatum: spiritus autem uita est propter iusticiā. **D**einde subiungit. **S**i autem spiritus eius qui suscitauit Christum a mortuis habitat in nobis: qui suscitauit christū a mortuis uiuificabit et mortalia corpora nostra: per inhabitantem spiritū eius in nobis. **N**unc ergo erit corp⁹ in spiritū uiuificantem: quod nunc ē in animam uiuentem. **E**t tamen mortuū dicit apostolus: quia iam moriendo necessitate constrictum est. **N**unc autem ita erat i animam uiuentem: quanuis non in spiritum uiuificantem: ut tamen mortuus dici recte nō posset: qā nisi ppetratione peccati necessitatem moriēdi habere nō posset. **C**um uero deus et dicendo **A**dā ubi es mortem significauerit anime: q̄ facta est illo deferente: et dicendo terra

es et i terram ibis: mortē significauerit corporis que illi sit anima discedente: propterea o morte secūda nihil dixisse credendum est: quia occultam esse uoluit propter dispensationem testamēti noui. ubi secunda mors aptissime declaratur: ut prius ista mors prima que cōmunis est omnibus proderetur ex illo uenisse peccato: quod in uno commune factum est omnibus. mors uero secunda non utiq; cōmunis est oibus ppter eos qui secundum propositū uocati sūt sancti: quos ante prescuiuit et predestinauit sicut ait apostolus conformes fieri imagini filii sui: ut sit ipe primogenitus in multis fratribus: quos a secūda morte per mediatorem dei gratia liberauit. **I**n corpore ergo aiali primum hōinem factū: sicut apostolus loquitur. **V**olēs enim ab spirituali quod in resurrectoe futurum ē hoc quod nunc est animale discernere: seminatur inquit in corruptione: surget incorruptibile. **S**eminat in cōtumelia: surget i gloria. **S**eminat in infirmitate: surget in uirtute. **S**eminatur corpus animale: surget corpus spirituale. **D**einde ut hoc probaret: si est inquit corpus animale: est et spirituale. **E**t ut quod esset corpus aiale ostenderet: sic inquit scriptum est: factus est primus homo in animam uiuentem. **N**ō igitur modo uoluit ostendere qd sit corpus animale: quanuis scriptura non dixerit de homine primo qui est appellatus Adam: quando illi aia flatus dei creata est: et factus est homo in corpore animali. sed factus est homo in animam uiuentem. **I**n eo ergo qd scriptum est factus est primus homo in animam uiuentem: uoluit apostolus intelligi corpus hominis animale: spirituale autē quemadmodū intelligendum esset ostendit addendo. nouissimus autē Adam in spiritum uiuificantem: procul dubio Christum significans: qui iam ex mortuis ita resurrexit: ut mori oīno

deinceps non possit. Deinde sequitur: et dicit. Sed non primus quod spirituale est: sed quod animale: deinde spirituale. Ubi multo apertius declarauit se animale corpus insinuasse in eo quod scriptum est factum esse primum hominem in animam uiuentem: spiritualement autem in eo quod ait nouissimus Adam in spiritu uiuificatus. Prius est enim animale corpus quale habuit primus Adam: quous non mortuus nisi peccasset: quale nunc habemus: et nos hactenus eius mutata uitiatque natura: quatenus in illo postea quod peccauit effectus est: unde haberet iam moriendi necessitate: quale pro nobis et Christus habere dignatus est promissus: non quidem necessitate sed potestate: postea uero spirituale quale iam precessit in Christo tanquam in capite nostro. secuturus est autem in membris eius ultima resurrectionis mortuorum. Adiungit deinde apostolus duorum istorum hominum euidentissimam differentiam dicens. Primus homo de terra terrenus: secundus homo de celo celestis. Quales terrenus: tales et terreni. Quales celestis: tales et celestes. Et quomodo induimus imaginem terreni: induamus et imaginem eius qui de celo est. Hoc apostolus ita posuit: ut nunc quidem in nobis secundum sacramentum regenerationis fiat: sicut alibi dicit: quot quot in Christo baptizati estis: Christum induistis. re autem ipsa tunc perficitur: cum et in nobis quod est animale nascendo: spirituale fuerit factum resurgendo. Ut enim eiusdem uerbis utar: spe salui facti sumus. Induimus autem imaginem terreni hominis propagatione preuentionis et mortis quam nobis intulit generatio. sed induimus imaginem celestis hominis gratia indulgentie uiteque perpetue: quod nobis prestat regeneratio: non nisi per meritum dei et hominum hominem Iesum Christum: quem celestes hominem uult intelligi: quia de celo uenit: ut terrene mortalitatis corpore uestiretur quod

celesti immortalitate uestiret. Celestes uero ideo appellat et alios quia fiunt per gratiam membra eius: ut cum illis sit unus Christus uelut caput et corpus. Hoc in eadem epistola euidentius ita ponit: per hominem mors: et per homines resurrectio mortuorum. Sicut. n. in Adam omnes moriuntur: sic et in Christo omnes uiuificabuntur. Ita utique in corpore spirituali quod erit in spiritu uiuificantem. non quia omnes qui in Adam moriuntur erunt membra Christi: ex illis enim multo plures secunda in eternum morte perlectentur. Sed ideo uictus est omnes atque omnes: quia sicut nemo corpore animali nisi in Adam moritur: ita nemo corpore spirituali nisi in Christo uiuificatur. Proinde nequaquam putandus est nos in resurrectione tale corpus habituros: quale habuit homo primus ante peccatum. neque illud quod dictum est qualis eremus tales et terreni: secundum illud intelligendum est quod factus est admissione peccati. Non. n. existimandum est eum prius quam peccasset spirituale corpus habuisse: et peccati merito in animale mutatum. Ut. n. hoc potest parum attenduntur tanti uerba doctoris qui ait. Si est corpus animale est et spirituale: sicut scriptum est. Primus homo Adam factus est in animam uiuentem: secundus homo in spiritu uiuificatus. Nunquid hoc post peccatum factum est: cum sit ista hominis prima conditio: de qua beatissimus Paulus ad corpus animale monstrandum hoc testimonium legis assumpsit.

Qualiter accipienda sit uel illa insuslatio in qua primus homo factus est in anima uiuente: uel illa quam dominus fecit uices: Accipite spiritum sanctum. Ga. 24.

Unde et illud parum considerate quibusdam uisum est: in eo quod legitur inspirauit deus in faciem eius spiritum uite: et factus est homo in animam uiuentem: non tunc animam primo homini

LIBER. XIII.

datam: sed eam quæ iam inerat spiritu sancto uiuificatâ. **N**ouet enim eos: quod dominus **I**esus postea quod resurrexit a mortuis insufflauit dicens discipulis suis: accipite spiritum sanctum. **U**nde tale aliquid existimant factum quale tunc factus est: quasi et hic securus euangelista dixerit: et facti sunt in animâ uiuentes. **Q**uod quidem si dictum esset: hoc intelligeremus quod animarum quedam uita sit spiritus dei: siue quo animæ rationales mortue deputande sunt: quibus earum presentia uiuere corpora uideatur. **S**ed non ita factum quando est conditus homo: satis ipsa libri uerba testantur: quæ ita se habent. **E**t formauit deus hominem puluerem de terra. **Q**uod quidem planius interpretandum putantes dixerunt. **E**t finxit deus hominem de limo terre: quoniam niam superius dictum fuerat, fons autem ascendebat de terra: et irrigabat omnem faciem terre: ut ex hoc limus intelligendus uideretur: humore scilicet terrarum concretus. **U**bi enim hoc dictum est continuo sequitur: et formauit hominem deus puluerem de terra: sicut greci codices habent: unde in latinam linguam scriptura ipsa conuersa est. **S**ive autem formauit siue finxit: quod dicere uoluerit quod græce dicitur ephraim: ad rem nihil interest. **M**agis tamen proprie dicitur finxit: sed æbignitas uisa est deuitanda eis qui formauit dicere maluerunt: eo quod in latina lingua illud magis optinuit consuetudo: ut dicantur fingere quod aliquid mendacio simulante componunt. **H**uc igitur formatum hominem de terre puluere siue limo: **E**rat enim puluis humectus: hunc inquam ut expressius dicam sicut scriptura locuta est: puluerem de terra: animale corpus factus esse docet apostolus cum animam accepit. **E**t factus est iste homo in animâ uiuentem: id est formatus iste puluis factus est in animam uiuentem. **N**am inquit habebat animâ: alioquin non appellaretur

homo: quoniam homo non est corpus solus uel anima sola. sed qui ex anima constat et corpore. **H**oc quidem uerum est: quod non totus homo sed pars melior hominis anima est: nec totus homo corpus sed inferior hominis pars est. sed cum est utrumque coniunctum: simul habet hominis nomen: quod tamen et singula non amittunt etiam cum de singulis loquimur. **Q**uis enim dicere prohibetur quotidiani quadam lege sermonis homo ille defunctus est: et nunc in requie est uel in penis: cum de anima sola possit hoc dici: et illo aut illo loco homo ille sepultus est: cum hoc nisi de solo corpore non possit intelligi. **A**n dicturi sunt sic loqui scripturas non solere diuinis. **I**mmo uero illa ita nobis in hoc attestatur: ut etiam cum duo ista iuncta sunt: et uiuit homo: tamen etiam singula hominis uocabulo appellet: animam scilicet interiorem hominem: corpus uero exteriorem uocans: tanquam duo sint homines: cum simul utrumque sit homo unus. **S**ed intelligendus est secundum quid dicatur homo ad imaginem dei: et terra homo atque iturus in terras. **I**llud enim secundum animam rationalem dicitur: qualem deus insufflando uel si commodius dicitur inspirando ididit homini id est hominis corpori: hoc autem secundum corpus qualem hominem deus finxit ex puluere: cui data est anima: ut fieret corpus animale id est homo in animam uiuentem. **Q**ua propter in eo quod dominus fecit quando insufflauit dicens: accipite spiritum sanctum: nimirum hoc intelligi uoluit: quod spiritus sanctus non tantum sit patris: uerum etiam unigeniti ipsius spiritus. **I**dem ipse quippe spiritus est patris et filii: cum quo est trinitas pater et filius et spiritus sanctus: non creatura sed creator. **N**eque enim flatus ille corporeus de carnis ore procedens substantia erat spiritus sancti atque natura: sed potius signifi-

catio: qua intelligeremus ut dixi spūm sanctum patri esse filioque cōmunem: quia non sunt eis singulis singuli: sed unus amborum est. Semper autē iste spiritus in scripturis sanctis greco uocabulo pneuma dicitur: sicut eū ⁊ alio loco dominus appellauit: quando euz corporalis sui oris flatus significans discipulis suis dedit: ⁊ locis omnibus diuinoꝝ eloquioꝝ n̄ mihi aliter unq̄ nuncupatus occurrit. **H**ic uero ubi legitur: ⁊ finxit deus hominez puluerē de terra: ⁊ insufflauit siue inspirauit in faciem eius spirituz uite: nō ait grecus pneuma quod solet dici spiritus scūs: sed pnoen: quod nomen in creatura q̄ in creatore frequentius legitur. **U**nde nonnulli etiam latini ppter differentiā hoc uocabulum non spiritum sed flatū appellare maluerunt. **H**oc enim et in greco etiam illo loco apud **Isaiam** ubi deus dicit: omnem flatuz ego feci: oēs animam sine dubitatione significat. **Q**uod itaque grece pnoen dicitur: n̄ aliquando flatum: aliquando spiritū: aliquando inspirationem uel aspiratiōez: aliquando etiā animū interpretati sunt. **P**neuma uero nunq̄ nisi spirituz siue hominis de quo ait apostolus. q̄s enim scit hominuz que sunt hominis: nisi spiritus hominis q̄ in ipso est: siue pecoris: sicut in **Salomonis** libro scriptum est. quis scit si spiritus hominis ascendat in celuz sursum: ⁊ spiritus pecoris descendat deorsum i terram: siue istum corporeū q̄ etiaꝝ uentus dicitur. naz eius hoc nomen est ubi in psalmo canitur ignis grando nix glacies spiritus tempestatis: siue iam non creatū sed creatorem: sicut est de quo dicit dominus in euangelio: accipite spiritum sanctum: eum i corporeo sui oris flatu significans. **E**t ubi ait. **R**e baptizate omnes gentes in nomine patris ⁊ filij ⁊ spirit⁹ sancti: ubi ipsa trinitas excellentissime ⁊ euidentissime commēdata

est. **E**t ubi legitur deus spiritus est. et aliis plurimis sacraruz litteraz locis. **I**n his quippe omibus testimoniis scripturarum quantum ad grecos attinet non pnoen uidemus scriptum esse sed pneuma. quantū autē ad latinos non flatum sed spiritum. **Q**ua propter i eo quod scriptum est inspirauit: uel si magis proprie dicendum est insufflauit in faciem eius spirituz uite: si grecus non pnoen sicut ibi legitur sed pneuma posuisset: nec sic esset consequens ut creatorem spiritum qui proprie dicitur in trinitate spiritus sanctus intelligere cogeremur: quando quidem pneuma ut dictum est non solum est de creatore: sed etiam de creatura dici solere manifestum est. **S**ed cum dixisset inquit spiritum: nō adderet uite nisi illum spiritum sanctum uellet intelligi. **E**t cum dixisset factus est homo in animam nō adderet uiuentem: nisi anima uitam significaret: que illi diuinit⁹ impertitur dono spiritus dei. **E**uz enim uiuat aia inquit propuo sue uite modo: quid opus erat addere uiuentem: nisi ut ea uita itelligeretur: que illi per spiritum sanctū datur. **H**oc quid est aliud nisi diligenter pro humana suspitione contendere: ⁊ scripturas sanctas non itelligenter attendere. **Q**uid enim magnū erat non ire longius: sed in eodē libro ipso paulo supius legere: pducatur terra animam uiuentem: quando animalia terrestria cuncta creata sunt. **D**einde aliquāis interpositis in eodem tamen ipso libro: quid magnū erat aduertere quod scriptum est. ⁊ omnia que habēt spiritum uite: ⁊ omnis qui erat super aridam mortuus est: cū insinaret oia que uiuebant in terra perisse diluuiū. **S**i ergo ⁊ animam uiuentem ⁊ spiritū uite etiā in pecoribus inuenimus: sicut loqui scriptura diuina consueuit: ⁊ euz hoc quoq̄ loco ubi legitur omnia que habent spiritum uite nō grec⁹ pneuma

LIBER. XIII.

sed phoen dixit: cur non dicimus quid opus erat ut adderet uiuentem: cum anima nisi uiuat esse nō possit. Aut qd opus erat ut adderet uite cum dixisset spūm: Sed intelligimus aīam uiuentē et spūm uite scripturā suo more dixisse: cū animalia. i. corpora animata uellet intelligi: quib⁹ iesset p aīam perspicu⁹ iste ē corporis sensus. In hōis at conditionem obliuiscimur quēadmodum loq scriptura cōsueuerit: cum suo pī⁹ more locuta sit: quo insinualet hominē ēt rationali aīa accepta: quā non sicut alia carnium ags et terra pducētib⁹: sed deo flante creatā uoluit itelligi. sic tñ factum ut in corpore aīali qd sit aīa in eo uiuente sicut illa aīalia uiueret de qb⁹ dixit: pducatur terra aīam uiuentē: et q idem dixit habuisse in se spiritum uite: ubi ēt in greco non dixit pnenma sed phoen: nō utiqz spiritum factū sed eoz aīam tali expmēs noīe. Si. n. dī fiat⁹ inquit dei ore exisse itelligit: quē si aīam credim⁹ consequens erit ut ei⁹ dem fateamur ēe substantie: patrēqz illi⁹ sapientie q dicit: ego ex ore altissimi pdi. Non qdem dixit sapiētia ore dī eiffatā se fuisse: sed ex ei⁹ ore pdisse. Si cut at nos possumus non de nostra natura q hōies sumus: sed d isto aere cir cūso quē spirādo ac respirādo ducius ac reducim⁹: flatū facere cū sufflamus: ita potens deus n de sua natura neqz d subiacenti creatura: sed ēt de nihilo potuit facere flatū quē corpori hōis inse rendo inspirasse ul insufflasse cōueniē tissime dictus ē: icorporeus icorporeū: sed imutabilis imutabilem: qā non cre atus creatū. Verumtū ut sciant isti q d scripturis loq uolunt: et scripturaz lo cutiōes non aduertūt: nō hoc solū dici exire ex ore dei qd ē eq̄lis ei⁹ dē natu re: audiāt uel legant qd deo dicēte scri ptus ē: quoniam tepid⁹ es et neqz cali dus neqz frigidus: incipiā te euicere ex ore meo. Nulla itaqz cā ē cur apertissi

me loquenti resistam⁹ apostolo: ubi ab spiritali corpore corp⁹ aīale discēnēs .i. ab illo in quo futuri sumus hoc in quo nunc sum⁹ ait: seminat corpus ani male: surget corp⁹ spirituale: si ē corp⁹ animale ē et spirituale: sicut scriptū est factus ē p̄mus hō Adam in aīam uiuē tem: nouissimus Adam in spiritum ui uificantē. Sed non p̄mū quod spiritu ale sed qd aīale: postea spirituale. Pri mus hō de terra terrenus: secund⁹ hō de celo celestis. Qualis terrenus tales et terreni: et qualis celestis tales et cele stes. Et quomodo induimus imaginē terreni induam⁹ et imaginem ei⁹ q de celo ē. De qbus oibus apostolicis uer bis superi⁹ locuti sumus. Corp⁹ igit aīale in quo p̄mū hōies Adam factū dicit apostolus: sic erat factum non ut mori omnino non posset: sed ut nō mo reretur nisi homo peccasset. Nā illud qd spiritu uiuificante spirituale erit et imortale mori omnino nō poterit: sicut aīa creata ē imortalis: q licet peccato mortua phibeatur carēs qdā uita sua hoc ē dei spiritu: quo etiā sapienter et beate uiuere poterat: tamen propria q dam licet miseria uita sua non desinit uiuere: qua iam imortalis ē creata. Sicut enī desertores āgeli licet secūdū quendā modum mortui sunt peccando quia fontem uite deseruerunt qui deus est: qui non peccando sapienter et beate poterant uiuere: tamen non sic mori po tuerunt ut omnino desisterent uiuere atqz sentire: quoniā imortales creati sūt: atqz ita in secundā mortē post ultimū precipitabantur iudicium: ut nec illic uita careant: quandoquidem etiam sē su cum in doloribus futuri sunt non carebunt. Sed homines ad dei gratiā pertinentes ciues sanctorum angeloz i beata uita manentiū: ita spiritalib⁹ corporibus induentur: ut neqz peccent amplius neqz moriantur: ea tamen im mortalitate uestiti: que sicut angeloz

nec peccato possit auferri: natura qdē manente carnis: sed nulla omnino carnali corruptibilitate vel tarditate remanente. Sequitur autem questio necessario pertractanda: et domino deo ueritatis adiunāte soluenda. Si libido membrorum inobediētū ex peccato inobediente in illis primis hominibus cum illos diuina gratia deseruisset exorta est: unde in suam nuditatē oculos aperuerunt: id est eā curiosi⁹ aduerterūt: et quia impudēs motus uoluptatis arbitrio resistebat pudenda texerūt: quo modo essent filios propagaturi: si ut creati fuerant sine preuazicatione mansissent. Sed quia et liber iste claudend⁹ est: nec tanta ista questio in sermonis angustias coartanda: in eū qui sequitur cōmodiore disputatione differatur.

Aurelii Augustini Episcopi de Ciuitate dei Liber. XIII.

Per inobediētā pmi hominis in se: cunde mortis perpetuitatem ruituros fuisse multos: nisi dei gratia liberaret. Cap. i.

DIXI ADUS iaz in superioribus libris ad humanū gen⁹ non solum naturae similitudine sociandum: nerū etiā quadā cognationis necessitudine in unitatem concordem pacis uinculo colligandū: ex homine uno deum uoluisse homines instituire: neq; hoc genus fuisse in singulis quibusq; moriturū: nisi duo primi quoz creatus est unus ex nullo alter ex illo: id inobediētia meruisset: a qb⁹ admissū est tam grāde peccatū: ut in deterius eo natura mutaretur humana: et in posteros obligatione pec-

cati et mortis necessitate transmissa. Mortis at regnum in hōies usq; adeo dominatū est: ut oēs in secundā quoq; mortem cuius nullus est finis pena debita precipites ageret: nisi ide quosdā indebita dei gratia liberaret. Ac p hoc factū est: ut cū tot tanteq; gentes p terrarū orbe diuersis ritibus moribusq; uiuentes: multiplici linguarum armorū: uestiū: sint uarietate distincte: non tamen amplius q; duo quedā genera humane societatis existerent: quas ciuitates duas secundum scripturas nostras merito appellare possumus. Una qppe est hōiū fm carnē: altera secundū spiritū uiuere in sui cuiusq; generis pace uolētū: et cū id quod experūt assequūt sui cuiusq; gnis pace uiuētū.

De uita carnali q nō ex corporis tāto: sed et ex aī sit itelligenda uitis. Cap. 2.

PRIUS ergo uidendum ē quid sit secundū carnē: qd fm spiritum uiuere. Quisq; n. hoc qd diximus pma fronte inspicit: uel non recolens uel minus aduerterēs quēadmodū scripture sancte loquantur: potest putare philosophos qdem epicureos secundū carnem uiuere. quia sumūz bonū hōis in corporis uoluptate posuerūt: et si q alii sunt quoquo modo corporis bonū sumū bonū esse hominis opinati sunt: et omne eorū uulgus q nō aliquo dogmate uel eo modo philosophantur: sed proclines ad libidinē: nisi ex uoluptatib⁹ q; corporeis sensibus capiūt gaudere nesciūt: stoicos at q sumū bonū hōis in aīo ponūt fm spiritum uiuere: qā et hōis aīus qd ē nisi spiritus. Sed sicut loq^r scriptura diuina: fm carnē uiuere utriq; monstrant. Carnē qppe appellat non solū corpus terrenū atq; mortalis animātis: uelut cum dicit non oīs caro eadem caro: sed alia quidem hominis: alia autem caro pecoris: alia

noluerunt alia piscium: sed aliis multis modis significatiōe huius nominis utitur: iter quos uarios locutionis modos: sepe et ipsum hominem. id est naturam hominis carnem nuncupat: modo locutionis a parte totum: quod est ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. **Quid** enim hic uoluit intelligi nisi omnes homines: **Quod** apertius paulopost ait. **In** lege nemo iustificatur. **Et** ad galathas. **Sciētes** autem quia non iustificatur homo ex operibus legis. **Secundum** hoc intelligitur uerbum caro factum est id est homo. **Quod** non recte accipietes quidam: putauerunt christo humanam animam defuisse. **Sicut** enim a toto pars accipitur: ubi **Mariae** magdalene uerba in euangelio leguntur dicentis: tulerunt dominum meum: et nescio ubi posuerunt eum: cum de sola christi carne loqueretur: quam profecto sepultam de monumento putabat ablatam: ita et a parte totum carne nominata intelligitur homo: si cut ea sunt quae supra commemorauimus. **Cum** igitur multis modis quos percutari et colligere longum est: diuina scriptura nuncupet carnem: quod sit secundum carnes uiuere: quod profecto malum est cum ipsa carnis natura non sit malum ut indagare possimus: inspicimus diligenter illud locum epistolae **Pauli** apostoli quam scripsit ad galathas ubi ait. **Manifesta** autem sunt opera carnis quae sunt fornicationes: imunditiae: luxurie: idolorum seruitus: ueneficia: inimicitiae: contentiones: emulationes: animositates: dissensiones: hereses: inuidiae ebrietates: comestiones: et his similia: quae predico uobis sicut praedixi. quoniam quae talia agunt: regnum dei non possidebunt. **Iste** totus epistolae apostolice quantum locum ad rem praesentem satis esse uidebitur consideratus: poterit hanc dissolvere questionem: quod sit secundum carnem uiuere. **In** operibus namque carnis quae manifesta esse dixit: eaque commemorata damnauit: non illa tantum inuenimus quae ad uoluptatem pertinent car-

nis: sicut sunt fornicationes: imunditiae: luxurie: ebrietates: comestiones: uergetur etiam illa quibus animi initia demonstratur a uoluptate carnis aliena. **Quis** enim seruitutem quae idolis exhibetur: ueneficia: inimicitias: contentiones: emulationes: animositates: dissensiones: hereses inuidias: non potius intelligat animi uitia esse quam carnis: quandoquidem fieri potest ut propter idolatriam uel heresis alicuius errorum: a uoluptatibus carnis temperetur. **Et** tamen et tunc homo quamuis carnis libidines continere atque cohibere uideatur: secundum carnem uiuere hac apostolica auctoritate conuincitur. **Et** in eo quod abstinere a uoluptatibus carnis: damnabilia opera carnis agere demonstratur. **Quis** inimicitias non in animo habeat. **Aut** quis ita loquatur ut inimico suo uel quem putat inimicum dicat: malam carnem ac non potius malum animum habes aduersum me. **Postremo** sicut carnalitates ut ita dicam si quis audisset: non dubitaret carni tribuere. ita nemo dubitat animositates ad animum pertinere. **Tur** ergo haec omnia et his similia doctor gentium in fide et ueritate opera carnis appellat: nisi quia eo locutionis modo quo totum significatur a parte: ipsum hominem uult nomine carnis intelligi. **Quod** si quisque dicit carnem eam esse in malis moribus quorumque uitiorum: eo quod anima carne affecta sic uiuit: profecto non uniuersam hominis naturam diligenter aduertit. **Non** corpus quidem corruptibile aggrauat animam. **Unde** et idem apostolus agens de hoc corruptibili corpore. de quo paulo ante dixerat et si exterior homo noster corrumpitur. scimus inquit quia terrena nostra domus huius habitatio nis dissoluatur. quod aedificationem habemus a deo domum non manu factam eternam in celis. **Et** non in hoc ingemiscimus: habitaculum nostrum quod de celo est superidui cupientes: si tantum iduti non nudi inueniant. **Etenim** quod

in sumus in hac habitatione: ingem i
scimus grauati eo quod nolumus expo
liari sed superuestiri: ut absorbeat mor
tale a uita. Et aggrauamur igitur cor
ruptibili corpore: et ipsius aggrauatio
nis causa non naturam substantiaque cor
poris: sed eius corruptionem scientes: no
lumus corpore expoliari: sed eius imor
talitate superuestiri. Et tunc ergo erit cor
pus. sed quia corruptibile non erit: non gra
uabit. Aggruat ergo nunc animam corp
corruptibile: et deprimat terrena inha
bitatio sensum multa cogitantem: uerum
tamen qui omnia anime mala ex corpore
putant accidisse: in errore sunt.

*Peccati causa ex anima non ex carne pendit
se: et corruptionem ex peccato contractam
non peccatum esse sed penam. Cap. 3.*

Quamuis. n. Virgilius platoniam
uideatur luculentis uersibus ex
plicare sententiam dicens: Igneus est il
lis uigor et celestis origo. Seminibus
quantum non noxia corpora tardant. Per
renique hebetant artus moribundaque me
bra. Omnesque illas notissimas quatuor
aut perturbationes: cupiditate: timore:
letitia: tristitia quasi origines omnium pec
catorum atque uitiorum uolens intelligi ex cor
pore accidere: subiungat et dicat. Hinc
metuunt cupiunt gaudetque dolentque. Nec
aures suscipiunt clausae tenebris et carce
re ceco. Tamen aliter se habet fides no
stra. Nam corruptio corporis que ag
gruat animam: non peccati primi est causa
sed pena: nec caro corruptibilis animam
peccatricem: sed anima peccatrix fecit esse
corruptibilem carnem. Ex qua corruptione
carnis licet existant quedam incitamen
ta uitiorum et ipsa desideria uitiosa: non
tamen omnia uita inique uitia tribuenda
sunt carni: ne ab his omnibus purgemus
diabolum qui non habet carnem. Cuius enim
diabolus fornicator uel ebriosus: uel si
quid huius mali est quod ad carnis per

tinet uoluptates non potest dici: cum sit et
talium peccatorum suator et instigator oc
cultus: et tamen maxime superbus atque
inuidus. Que illi uitiositas sic opti
nuit: ut propter hanc esset in carceribus
caliginosi huius aeris eterno supplicio
destinatus. Nec autem uitia que tenent in
diabolo precipitum: carni tribuit apo
stolus: quam certum est diabolum non ha
bere. Dicit. n. inimicitias: contentiones:
emulationes: animositates: inuidias esse
opera carnis: quorum omnium malorum ca
put atque origo superbia est: que sine car
ne regnat in diabolo. Quis illo est
inimiciorum sanctis? Quis aduersus eos
contentiorum: animosiorum: et magis emu
lus atque inuidus iuenit? Et hec omnia cum
habeat sine carne: quomodo sunt ista
opera carnis: nisi quia opera sunt homi
nis quem sicut dixi nomine carnis ap
pellat. Non enim habendo carnem quam non
habet diabolus: sed uiuendo secundum
seipsum hoc est secundum hominem: factus est
homo similis diabolo: quia et ille secun
dum seipsum uiuere uoluit: quando in ueri
tate non stetit: ut non de dei sed de suo
mendacium loqueretur: quod non solum men
dax: uerum etiam mendacium pater est. Primum
est quippe mentis: et a quo peccatum: ab illo
cepit esse mendacium.

*Quid sit secundum hominem: quod ne secun
dum deum uiuere. Cap. 4.*

Quamuis ergo uiuit homo secundum ho
minem non secundum deum: similis est
diabolo. quia nec angelo secundum angelum
sed secundum deum uiuendum fuit ut sta
ret in ueritate: et ueritate illi non de suo
mendacium loqueretur. Nam et de homine
alio loco idem apostolus ait. Si autem ue
ritas dei in meo mendacio abundauit:
Deum dixit mendacium: ueritate uero. Cum
itaque uiuit homo secundum ueritatem: non uiuit secundum
se ipsum sed secundum deum. Deus est
enim qui dixit ego sum ueritas. Cum ne
ro uiuit secundum se ipsum: hoc est

secundum homines nō secundū deū: profecto secundū mendacium uiuit. non quia homo ipse mendacium est cū sit eius auctor ⁊ creator deus. qui nō est utiq; auctor creatorq; mendacii. sed quia homo ita factus est rectus: ut nō secundum seipsum sed secundum eum a quo factus est uiueret. idest illius potius q̄ suā faceret uoluntates: non autem ita uiuere quemadmodum est factus ut uiueret: hoc est mendacium. **Beatus** quippe uult esse: etiam non sic uiuendo ut possit esse. **Quid** est hac uoluntate mendacius? **Unde** non frustra dici potest omne peccatū esse mendaciū. **Non**. n. sit peccatū: nisi a uoluntate qua uolumus ut bene sit nobis. **Ergo** mendaciū ē qđ cū fiat ut bene sit nobis: hinc potius male ē nobis: uel cū fiat ut melius sit nobis: hinc potius peius ē nobis. **Unde** hoc nisi qđ de dō hū pot esse hōi quē delinquendo deserit: nō de seipso secundū quē uiuendo deliquit. **Quod** itaq; diximus hic extitisse ciuitates duas diuersas inter se atq; contrarias: q̄ alii secundum carnē: alii secundū spiritum uiuerent. potest etiā isto modo dici quod alii secundū hōies: alii secundū deū uiuant. **Apertissime** q̄ppe **Paulus** ad corinthios dicit. **Cū**. n. sint iter uos emulatio ⁊ cōtētio: nōne carnales estis: ⁊ secundū hōies ambulatis? **Quod** ergo ē ambulare secundū hominem: hoc est secundū hōiem uiuere: quod a carne idest a parte hominis minore intelligitur homo. **Eodē** ipsos q̄ppe dixit superius animales quos postea carnales ita loquens. **Quis** enī scit inquit hominum que sūt hōis: nisi spiritus hominis qui est in ipso? **Sic** ⁊ que dei sūt nemo scit: nisi spiritus dei. **Mos** autē inquit non spiritum huius mūdi accepi mus: sed spiritū qui ex deo ē: ut sciaūs que a deo donata sunt nobis: que ⁊ loquimur non in sapientie humane doctis

nerbis: sed in doctrina spiritus spiritum alibus spiritualia cōparantes. **Alia** autē homo nō percipit que sunt spiritus dei. **Stultitia** ē enī illi. **Talibus** igitur .i. animalibus paulopost dicit. **Et** ego fratres non potui loqui uobis q̄si spiritum alibus sed quasi carnalibus. **Et** illud ⁊ hoc eodē loquendi modo intelligitur idest a parte totum. **Et** ab aīa naq; ex carne que sūt partes hōis: potest totū significari qđ est hō. atq; ita non est aliud aīalis hō aliud carnalis: sed idē ipsum est utrunque idest secundum hominem uiuens hō. **Sicut** ⁊ non aliud quā homines significatur: siue ubi legitur ex operibus legis non iustificat omnis caro: siue quod scriptum est. **Lxxv.** anime descenderūt in egyptū cū **Jacob.** ⁊ ibi. n. per omnē carnē omnis hō: ⁊ ibi per. **Lxxv.** animas. **Lxxv.** homines intelliguntur. **Et** quod dictū ē non in sapientie humane doctis uerbis potuit dici nō sapientia carnalis: sicut quod dictum est secundū hominē ambulatis: potuit dici secundū carnē. **Magis** autem hoc apparuit i his que subiūxit. **Cū**. n. q̄ dicat ego sū **Pauli:** alius autē ego **Apollo:** nonne hōes estis? **Quod** dicebat animales estis ⁊ carnales estis: expressius dicit homines estis: qđ ē secundum hominē uiuitis nō secundū deū: secundū quē si uiueretis dii essetis.

Quod de corporis aīque natura tolerabiliō qđē platōicoz q̄ maicheoz sit opinio: sed ⁊ ipsi reprobantur: quoniam nīa uicioz cās nature carnis ascribūt.

Cap. 5.

Non igitur opus ē i peccatis uiuere: ⁊ nostris: ad creatoris iuriam carnis accusare naturā: q̄ i genere atq; ordine suo bona est: sed deserto creatore bono: uiuere secundū creatum bonū nō ē bonū. siue q̄que secundū carnem: siue secundum animam: siue secundum hominem totum qui constat

ex anima ⁊ carne. unde ⁊ nomine soli-
us anime ⁊ nomine solius carnis signi-
ficari potest: eligat uiuere. Nam qui
uelut sūmum bonū laudat anime na-
turā: ⁊ tanq̃ malum naturam carnis
accusat: profecto ⁊ animam carnaliter
appetit: ⁊ carnez carnaliter fugit. quo-
niam id uanitate sentit humana: nō ue-
ritate diuina. Non quidem platonici
sicut manichei desipiunt: ut tanq̃ mali
naturaz terrena corpora detestentur:
cum omnia elementa quibus iste mun-
dus uisibilis contractabilisq̃ cōpactus
est: q̃litatezq̃ eorum deo artifice tribu-
ant. Verum tamen ex terrenis artubus
moribundisq̃ membris sic affici ani-
mas opinantur: ut hinc eis sint morbi
cupiditatum ⁊ timorū ⁊ letitie sine tri-
stitie. quibus quattuor uel perturbatio-
nibus ut Cicero appellat: uel passioni-
bus ut pleriq̃ uerbu de uerbo greco ex-
primunt: ois humanoꝝ moꝝ uitiosi-
tas cōtinetur. Quod si ita est quid ē
q̃. Eneas apud uirgiliū cū audisset a
patre apud inferos: animas rursus ad
corpora redituras: hanc opinionē mi-
ratur exclamans. O pater an ne aliq̃s
ad celū hic ire putādum ē Sublimes
animas: iterūq̃ ad tarda reuerti Cor-
pora: que lucis miseris taz dira cupi-
do. Nunquid nam hec tam dira cupi-
do ex terrenis artubus moribundisq̃
membris adhuc inest aīaz illi predi-
catissie puritati. Nōne ab huiusmodi
corporeis ut dicit pestibus oibus eas af-
ferit ēē purgatas: cū rursus incipiunt ī
corpora uelle reuerti. Unde colligitur
etiā si ita se haberet quod ē omnino na-
missimū: uicissi alternans incessabiliter
euntium atq̃ redeuntū aīamaz mūda-
tio ⁊ ingnatio: nō potuisse ueraciter di-
ci oēs culpabiles atq̃ uitiosos motus
animarū eis ex terrenis corporibus
iolescere. Si qdē secūduz ipsos illa ut
poeta prefatus elogi lucis tam dira cu-
pido: usq̃ adeo non est ex corpore: ut

ab oī corporea peste purgatā: ⁊ extra
omne corpus animā cōstituat: ipsā cō-
pellat ēē ī corpore. Unde ēt illis fatēti-
bus non ex carne tantū afficitur aīa: ut
cupiat metuatur letetur ⁊ tristetur: neq̃ ēt
ex seipsa his potest motib⁹ agitari.
De qualitate uoluntatis humāe sub
cuius iudicio affectiones animi aut pia
ue habentur aut recte. Cap. 6.

Interē at q̃lis sit uolūtas hōis
ga si peruersa ē puerfos habe-
bit hos motus: si at recta ē: non solū ī
culpabiles neq̃ ēt laudabiles erūt. Uo-
luntas ē qppe in omnibus: imo omnes
nihil aliud q̃s uoluntates sūt. Nā qd
ē cupiditas ⁊ letitia: nisi uolūtas ī eoꝝ
cōsensionem que uolumus. Et quid ē
metus atq̃ tristitia: nisi uolūtas in dis-
sensionem ab iis que uolumus. Sed cū
cōsentimus appetēdo ea que uolumus
cupiditas: cū at cōsentimus fruēdo his
que uolumus letitia uocatur. Itēq̃ cū
dissentimus ab eo qd accidere nolum⁹
talis uoluntas metus est. cū at dissenti-
mus ab eo quod nolentibus accidit: ta-
lis uoluntas tristitia est. Et omnino
p uarietate rez q̃ appetūt atq̃ fugi-
untur: sicut allicitur uel offenditur uo-
lūtas hōis: ita in hos uel illos affectus
mutatur ⁊ uertitur. Qua ppter homo
q̃ secūdu deum nō secūdu hominem
uiuit: oportet ut sit amator boni: uide-
fit cōseq̃s ut malū oderit. Et quoniā
nemo natura: sed q̃s malus est uitio
mal⁹ est pfectum odiū debet malis q̃
secūdu deū uiuit: ut nec propter uitū
oderit hominem nec amet uitū ppter
hominē: sed oderit uitū: amet homi-
nē. Sanato. n. uitio: totū quod ama-
re nihil at qd debeat odisse remāebit.
Amorē ⁊ delectationē idifferenter ⁊
ī bono ⁊ ī malo apud sacras litteras ī-
ueniri. Cap. 7.

Am cui⁹ ppositū ē amare deuz:
⁊ nō secūduz hōiez sed secūdu

latur: sed amor quoque secundum easdem
sacras litteras dicitur. Nam et amato
rem boni dicit apostolus esse debere:
quem regendo populo precipit eli/
gendum. Et ipse dominus Petrum apo
stolum interrogans: cum dixisset dili
gis me plus his: ille respondit domine
tu scis quia amo te. Et iterum domini
quesiuit non utrum amaret sed utrum
diligere eum Petrus. At ille respondit
ei iterum. Domine tu scis quia amo te.
Tertia uero interrogatione et ipse Iesus
non ait diligis me sed amas me: ubi
secutus ait euangelista. Contrista
tus est Petrus quia dixit et tertio: cum do
minus non tertio sed semel dixerit a
mas me: bis autem dixerit diligis me.
Unde intelligimus quia cum dicebat
dominus diligis me: nihil aliud dice
bat quam amas me. Petrus autem non mutauit
huius unius rei uerbum sed etiam tertio
domine inquit tu omnia scis: tu scis quia
amo te. Hoc propterea commemorandum
putaui: quia nonnulli arbitrantur aliud
esse dilectionem siue caritatem: aliud amo
rem. Dicunt. n. dilectionem accipiendam
esse in bono: amorem in malo. Si autem nec
ipsos auctores secularium litterarum locutos
esse certissimum est. Sed uiderit philoso
phi utrumque ratione ista discernant.
Amorem tamen eos in bonis rebus et
erga ipsos deum magnipendere: libri
eorum satis loquuntur. Sed scripturas reli
gionis nostre quare auctoritatem cete
ris quibus litteris atepomus: non ali
ud dicere amorem aliud dilectionem uel
caritatem insinuandum fuit. Nam et amorem
in bono dici iam ostendimus. Sed ne
quis existimet amorem quidem et in bono
et in malo: dilectionem autem non nisi
in bono esse dicendam: illud attendat quod
in psalmo scriptum est. Qui autem dili
git iniquitatem: odit animam suam. Et
illud apostoli Ioannis: si quis dilexerit
mundum non est dilectio patris in il
lo. Ecce uno loco dilectio et in bono et

in malo. Amorem autem in malo: quia in
bono iam ostendimus: ne quis flagi
tet legat quod scriptum est. Erunt enim
homines se ipsos amantes: amatores utique
pecunie. Recta itaque uoluntas est bonus
amor: et uoluntas perversa malus amor.
Amor ergo in bonum habere quod amat:
cupiditas est. id autem habens eoque fruens
letitia. Fugiens quod ei aduersatur tior
est. idque si acciderit setiens: tristitia est.
Proinde mala sunt ista si malus est amor:
bona si bonus. Quod dicimus de scri
pturis probemus. Concupiscit aposto
lus dissolui et esse cum christo: et concupi
uit anima mea desiderare iudicia tua
omni tempore. Vel si accommodatius di
citur: desiderauit anima mea concupi
scere iudicia tua. Et concupiscentia sa
piencie producit ad regnum. Hoc tamen lo
quendi optinuit consuetudo: ut si cupi
ditas uel concupiscentia dicatur: nec ad
datur cuius rei sit: non nisi in malo pos
sit intelligi. Letitia apud psalmistam in
bono est. letamini in domino et exulta
te iusti: et dedisti letitiam in corde meo:
et adimplebis me letitia cum uultu tuo.
Amor in bono est apud apostolum ubi
ait. Cum timore et tremore uestra ipso
rum salutem operamini. Et noli altum
sapere sed time. Et timeo autem ne si
cut serpens. Euas seduxit astutia sua:
sic uestre mentes corrumpantur a castita
te que est in christo. De tristitia uero
quam cicero magis egritudinem appellat
dolorem Virgilius ubi ait: gaudentque
dolorque: sed ideo maluit tristitiam dice
re: quia egritudo uel dolori usitati in cor
poribus dicitur: scrupulosior questio est
utrum inueniri possit in bono.

De tribus probationibus quas in animo
sapientis stoici esse uoluerunt: exclusis do
lore siue tristitia quam uirtus animi senti
re non debeat. Cap. 8.

Quas. n. greci appellant euphantas
latine autem Cicero constantias nominauit.

stoici tres esse uoluerunt pro tribus p-
turbationibus in animo sapientis. Pro
cupiditate uoluntate: pro letitia gaudi-
um: pro metu cautionem: pro egritudine
uero uel dolore quam nos uitande a-
biguitatis gratia tristitia malimus
uicere: negauerunt aliquid posse esse i
animo sapientis. Voluntas quippe inqui-
unt appetit bonum quod facit sapiens.
Gaudiu de bono adeptu est: quod ubique
adipiscitur sapiens deuitare. Tristitia
pono quia de malo est quod iam accidit.
nullum autem malum existimant posse
accidere sapienti: nihil i eius animo p-
illa esse posse dixerunt. Sic ergo illi lo-
quuntur: ut uelle gaudere cauere negent ni-
si sapiens: stultum autem non nisi cupere:
letari: metuere: contristari. Et illas tres
esse constantias. has autem quatuor per-
turbationes secundum Ciceronem: secundum
plurimos autem passiones. Grece autem
illi tres sicut dixi appellatur euphate:
iste autem quatuor phate. Nec locutio utrum
scripturis sanctis congruat: cum quererem
quantum potui diligenter: illud ueni quod
ait propheta. Non est gaudere impiis
dicit dominus. Quamquam impij letari pos-
sint potius quam gaudere de malis: quia
gaudium proprie bonorum et piorum
est. Item illud in euangelio. Quicumque
uultis ut faciant uobis homines: hec et
uos facite illis: ita dictum uidetur: tamquam
nemo possit aliquid male uel turpiter
uelle seu cupere. Denique propter con-
suetudinem locutionis nonnulli inter-
pretes addiderunt bona: et ita interpre-
tati sunt. Quicumque uultis ut faciant
uobis homines bona. Sciendum enim
putant: ne quisquam inhonesta uelit sibi
fieri ab hominibus: ut de turpioribus taceam
certe. Luxuriosa conuiuia in quibus se ipse
et si illis faciat similia: hoc preceptum
existimet impleturum. Sed in greco
euangelio unde in latinum translatum
est non legitur bona: sed quicumque uul-
tis ut faciant uobis homines: hec et fa-

cite illis. Credo propterea quia et eo quod di-
xit uultis: iam uoluit intelligi bona. non
enim ait cupitis sed uultis. non tamen
semper his proprietatibus locutio no-
stra frenanda est: sed interdum his uten-
dum est. Et cum legimus eos quorum
auctoritati resultare fas non est: ibi
sunt intelligende ubi rectus sensus alium exi-
tum non potest inuenire: sicut ista sunt quod
exempli gratia parti ex propheta: prius
ex euangelio commemorauimus. Quis
enim nescit ipsos exultare letitia: Et
tamen non est gaudere impiis dicit dominus.
Unde quia nisi gaudere aliud est: quando
proprie signateque hoc uerbum ponitur:
Itaque quod negauerit non recte precipi homi-
nibus: ut quicumque sibi ab alijs fieri cu-
piunt: hec eis et ipsi faciant: ne se inuicem
turpitudine illicite uoluptatis oblecten-
tur. Et tamen saluberrimum uerissimumque
preceptum est: quicumque uultis ut fa-
ciant uobis homines: eadem et uos faci-
te illis. Et hoc uide: nisi quia hoc loco
modo quodam proprio uoluntas po-
sita est: quod in malo accipi non potest. Locuti-
one uero usitatori quam frequentat maxi-
me consuetudo sermonis: non utique dicere
tunc noli uelle metiri omne mendacium: ni-
si esset et uoluntas mala: a cuius prauita-
te illa distinguitur: quam predicauerunt
angeli dicentes: pax in terra hominibus bo-
ne uoluntatis. Nam ex abundantia additum
est bone: si esse non potest nisi bona. Quid
autem magnum in caritatis laudibus
dixisset apostolus: quod non gaudeat sup-
er iniquitate: nisi quia ita malignitas gau-
det. Nam et apud auctores secularium
litterarum talis istorum uerborum indis-
ferentia reperitur. Ait enim Cice-
ro orator amplissimus. Cupio patres con-
scripti uos esse demetres. Quia hoc uer-
bum in bono posuit: quis itaque puer se do-
ctus existat: qui non eum cupio sed uolo
potius dicere debuisse contendat. Por-
ro apud Terentium flagitiosus adolescens
insana flagrans cupidine: nihil uolo

alii inquit nisi Philomenaz. Quam uoluntates fuisse libidine: responsio que ibi fuit eius senioris inducitur satis indicat. Ait namque domino suo. Quāto satius est te id dare operam: quo istuz amorem ex aīo amoueas tuo: q̄ id loq̄ quo magis libido frustra accendatur tua. Gaudiū uero eos in malo posuisse ille ipse uirgilius testis est uersu ubi has quattuor perturbatiōes sūma breuitate cōplexus est: Hinc metuunt: cupiūt: gaudentq̄: dolētq̄. Dixit etiā idem auctor mala mentis gaudia. Proinde uolunt: cauent: timent: gaudent et boni et mali. Atq̄ ut eadez aliis uerbis enuncemus: cupiunt: timent: letantur et boni et mali. Sed illi bene: isti male: sicut hominibus seu recta seu peruersa uoluntas est. Ipsa quoque tristitia: p̄ qua stoici nihil in aīo sapientis iuenti posse putauerunt: reperitur in bono: et maxime apud nostros. Nam laudat apostolus corinthios: q̄ cōtristati fuerunt secundum deum. Sed fortasse quis dixerit illis apostolū fuisse cōgratū q̄ cōtristati fuerunt penitendo: qualis tristitia nisi eoruz qui peccauerunt esse non pōt. Ita enim dicit. Et ideo q̄ epistola illa et si ad horam cōtristauit nos nūc gaudeo. nō q̄ cōtristati estis: sed quia cōtristati estis in penitentiā. Cōtristati enī estis secundū deū: ut in nullo detrimētū patiāini ex nobis. Que enim secundū deū tristitia ē: penitentiā in salutem operatur. mūdī aut tristitia operatur mortē. Ecce. n. id ip̄s secundū deū cōtristari: q̄tam perfecit in nobis industriā. Ac per hoc possūt stoici p̄ suis partib⁹ respondere. ad hoc uideri utile esse tristitiā: ut peccasse peniteat. in aīo aut sapiētis ideo eē nō posse: quia nec peccatu in eū cadit cui⁹ penitentiā cōtristet: nec ullū aliud malū q̄ perpetiēdo et sentiēdo sit tristis. Nā et alcybi adē ferūt si me de noīe hōis memoria nō fallit: cū sibi beat⁹ uideretur: Socrate

disputante: et ei q̄ miser esset quoniam stultus esset demonstrante flemisse. huic ergo stultitie fuit causa etiā hui⁹ utilis optādeq̄ tristitie qua hō esse se dolet: quod esse non debet. Stoici autem non stultum sed sapientem aiunt triste esse non posse. Et p̄ his philosophis quod ad hāc questionem de animi perturbationib⁹ attinet iam respondim⁹ in nōno hui⁹ operis libro: ostendētes eos nō tag de rebus q̄ de uerbis cupidiores eē cōtentionis q̄ ueritatis.

De perturbatiōib⁹ animi: q̄ p̄ affect⁹ rectos habet uita iustorū. Ca. 8.

Aud nos aut iuxta scripturas sacras, sanāq̄ doctrinā: ciues sacte ciuitatis dei in hui⁹ uite peregrinatiōe secundum deum uiuentes metuiunt: cupiuntq̄: dolent: gaudentq̄. Et q̄ rect⁹ est amor eoz: istas omnes affectiones rectas habent. Metuūt penam eternā: cupiunt uitā eternā: dolent in re: quia ipsi in semetipsis adhuc ingemiscūt ad optionem expectantes redemptionem corporis sui: gaudent in spe: quia fiet sermo qui script⁹ ē: Absorpta est mors in uictoriam. Item metuunt peccare: cupiunt perseverare. dolēt in peccis. gaudent in operibus bonis. Et enim metuunt peccare: audiāt: quoniam abundabit iniquitas: refrigescet caritas multorū. Et cupiant perseverare: audiāt quod scriptū est: qui perseverauerit usq̄ in finē hic saluus erit. Et doleant in peccatis: audiāt si dixerimus q̄ peccatū nō habem⁹: nosip̄s seducim⁹: et ueritas in nobis nō est. Et gaudeāt in operib⁹ bonis: audiāt. hilarem patorem diligit deus. Item sicut se infirmitas eoz firmat⁹: et uita habuerit: metuūt tētari: cupiūt tentari: dolent in tentationibus: gaudent in tentationibus. Et enim metuāt tentari: audiunt. Siquis preoccupatus fuerit in aliquo delicto: uos qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis: intendens seip̄s

ne et tu tenteris. **U**t autem cupiat tentari: audiant quendam uirum fortem ciuitatis dei dicentem. **P**roba me dñe: et tenta me: ure renes meos et cor meum. **U**t doleat in tentationibus: uident Petrum flentem. **U**t gaudeant in tentationibus: audiunt Jacobum dicentem. **O**mne gaudium exultimate fratres mei: cum in tentationes uarias incideritis. **N**on solus autem propter semetipsum his mouentur affectibus: neque etiam propter eos quos liberari cupiunt: et ne percant metuunt: et dolent si pereunt: et gaudet si liberantur. **N**ullum quippe optimum et fortissimum uirum qui in suis infirmitatibus gloriatur: ut cum potissimum commouemur: qui in ecclesiam christi ex gentibus uenimus? doctorem gentium in fide et ueritate: qui et plus omnibus suis coapostolis laborauit: et pluribus epistolis populos dei non eos tantum qui presentes ab illo uidebantur: uerum etiam illos qui futuri preuidebantur instruimus. **I**llum inquam uerum athletam christi doctum ab illo: unctum de illo: crucifixum cum illo: gloriosum in illo. in theatro huius mundi cui spectaculum factus est et angelis et hominibus: legitime magnum agonem certantem: et palmam superne uocationis in anteriora sectantem: oculis fidei libentissime spectant gaudere cum gaudentibus: flere cum flentibus. foris habentem pugnas: intus timores: cupientem dissolui: et esse cum christo. desiderantem uidere romanos: ut aliquem fructum habeat in illis sicut et in ceteris gentibus. emulantem corinthios et ipsa emulatione metuentem ne seducantur eorum mentes a castitate que in christo est. magnam tristitiam et continuum dolorem cordis de israelitis habentem: qui ignorantem dei iustitiam et suam uolentes ostendere iustitiam dei non essent subiecti. nec solum dolores: neque etiam luctum suum denudantem quibusdam ante peccauerunt: et non egerunt penitentiam super inuidiam

et fornicationibus suis. **H**ic motus hi affectus de amore boni et de sancta caritate uenientes: si uicia collocata sunt: sinamus ut ea que uere uitia sunt uirtutes uocentur. **S**ed cum rectam rationem sequatur iste affectiones: quando ubi oportet adhibentur: quis eas tunc moribus seu uiciosas passionibus audeat dicere? **Q**uamobrem etiam ipse dominus in forma serui agere uitam dignatus humanarum sed nullum habens omnino peccatum: adhibuit eas ubi adhibendas esse iudicauit. **N**eque enim in quo uerum erat hominis corpus et uerum hominis animus: falsus erat humanus affectus. **E**rgo eius in euangelio ista reuerentur: qui super puritatem cordis iudeorum cum ira conuersatus sit: qui dixit gaudeo propter uos ut credatis: qui lazarum resuscitatur? et iachrymas iudaeorum: qui concupiscit cum discipulis suis manducare pascha: qui propinquate passionis tristis fuerit anima eius usque ad mortem: non falso utique referuntur. **U**erum ille hoc motus? cui te dispensationis gratia ita cum uoluit suscepit animo humano: ut cum uoluit factus est homo. **P**roinde quod fatendum est: etiam cum rectas et secum deum habemus has affectiones: huius uite sunt: non illius quam futurum speramus? et sepe illis et inuiti cedimus. **I**taque aliquando quis non culpabili cupiditate sed laudabili caritate moueamur: etiam dum uolumus flere? **H**abemus ergo eas ex humane conditionis infirmitate: non autem ita dominus iesus: cuius et infirmitas fuit ex potestate. **S**ed dum uite huius infirmitatem gerimus: si eas omnino nullas habeamus: tunc potius non recte uiuimus. **C**oncupiscit enim et detestabatur apostolus quosdam: quos etiam esse dixit sine affectione. **I**llos et culpauit sacer psalmus de quibus ait. **S**ustinui qui simul contristaretur: et non fuit. **N**am omnino non dolere dum sumus in hoc loco miserie: perfectio sicut quidam etiam apud seculi huius litteratos

sensit et dixit: non sine magna mercede
 contingit inanimatis in animo: stuporis
 in corpore. **Q**uo circa illa que aphasia
 grece dicitur: que si latine possit ipsa/
 sibilis diceretur: si ita intelligenda
 est: in animo quippe non in corpore accipitur:
 ut sine his affectionibus uiuatur: que
 contra rationem accidunt: mentemque
 perturbant: bona plane et maxime optanda
 est: sed nec ipsa breuis est uite. **N**on enim
 qualiumcunque uox est: sed maxime pi
 orum multumque iustorum atque sanctorum.
 si dixerimus quoniam peccatum non ha
 bemus: nosipsum seducimus: et ueritas in
 nobis non est. **N**unc itaque aphasia ista
 erit: quando peccatum in homine nullum erit.
Tunc uero satis bene uiuitur sine cri
 mine. sine peccato autem qui se uiuere exi
 stimat: non id agit: ut peccatum non habeat:
 sed ut ueniam non accipiat. Porro si aphasia
 illa dicenda est: cuius alium contingere
 omnino non potest ullus affectus: quod hunc
 stuporem non omnibus uitijs indicet esse pe
 iorem. **P**otest ergo non absurde dici:
 perfectam beatitudinem sine stimulo et i
 moris: et sine ulla tristitia futuram. **N**on
 ibi autem futurum amorem gladiique: quis
 dixerit: nisi omnimodo a ueritate seclusus.
Si autem aphasia illa est: ubi nec metus
 ullus exterrere: nec angit dolor: aduer
 sanda est in hac uita si recte hoc est secu
 dum deum uiuere uolumus. **I**n illa uero
 beata que semper in premitur: timor pla
 ne superadus est. **T**imor namque ille de
 quo dicit apostolus **I**oannes: timor
 non est in caritate. sed perfecta caritas for
 ras mittit timorem: quia timor penam habet.
 qui autem timet non est perfectus in carita
 te. **N**on est eius generis timor: cuius ille
 quo timebat apostolus **P**aulus: ne **C**o
 rinthijs serpentina seduceretur astutia.
 hunc enim timorem habet caritas. immo non
 habebit nisi caritas. sed illi est generis
 timor: qui non est in caritate de quo et
 ipse apostolus **P**aulus ait. **N**on enim
 accepistis spiritum seruitutis iterum in

timore. **T**imor uero iste castus perma
 nens in seculum seculi: si erit et in futu
 ro seculo. nam alio modo non potest in
 telligi permanere in seculum seculi. non
 erit timor exterrere a malo. quod ac
 cidere potest: sed tenens in bono quod
 amitti non potest. **U**bi enim boni ade
 pti amor immutabilis est: perfecto si di
 ci potest: mali cauendi timor securus est.
Timoris quippe casti nomine ea uolu
 tas significata est: qua nos necesse erit
 nolle peccare. et non sollicitudine infir
 mitatis ne forte peccemus: sed tranquill
 itate caritatis cauere peccatum. **A**ut si
 nullius omnino generis timor esse po
 terit: in illa certissima securitate perpetu
 orum felicitumque gaudiorum: sic dum est ti
 mor omni castus permanens in seculum se
 culi: quemadmodum dictum est. patientia
 pauperum non peribit in eternum. **N**eque
 enim eterna erit ipsa patientia: que ne
 cessaria non est nisi ubi toleranda sunt
 mala. sed eternum erit quo per patient
 iam peruenitur. **I**ta fortasse timor castus
 in seculum seculi dictus est permanens
 quia id permanebit quo timor ipse perman
 et. **Q**ue cum ita sint: quomodo recta uita
 dicenda est: qua perueniendum sit ad
 beatitudinem: omnes effectus istos uita recta actos
 habet: peruersa peruersos: beata uero ea
 demque eterna amorem habebit et gau
 dium non solum rectum uerum et certum. **T**imo
 rem autem et dolorem nullum. **U**nde itaque
 apparet ut cumque quales esse debeant
 in hac peregrinatione ciues ciuitatis dei
 uiuentes secundum spiritum non secundum
 carnem. hoc est secundum deum: non secu
 dum hominem: et quales in illa quo tendunt
 immortalitate futuri sunt. **C**uius porro
 hoc est societas ipsorum: non secundum
 deum: sed secundum hominem uiuentium:
 et in ipso cultu false: contemptumque uere
 diuinitatis: doctrinas hominum: demo
 num ne sectantium his affectibus prauis
 tanquam morbis et perturbationibus quibus.
Et si quos ciues habet qui moderari

tales motus: et eos quasi temperare uideantur: sic impietate iuperba elati sunt: ut hoc ipso sint in eis maiores timores: quo minores dolores. Et si nonnulli tanto immaniore quanto rarioze uanitate hoc in seipsis adornauerit: ut nullo prius erigantur et excitentur: nullo fleantur et inclinentur affectu: humanitatem totam potius admittunt quam ueram assequantur tranquillitatem. Non enim quia durum aliquid ideo rectum: aut quia stupidum est ideo sanum.

An primos homines in paradiso constitutos nullis perturbantibus prius quam delectaretur affectos fuisse credendum sit. *Cap. 10.*

Sed utrum primum homo uel primi homines duorum erat quippe coniugium: habebant istos affectus in corpore animalis ante peccatum: quales in corpore spirituali non habebimus omni purgato finitque peccato: non immerito queritur. Si. n. habebant: quomodo erant beati in illo memorabili beatitudinis loco. i. in paradiso. Quis tandem absolute dicentibus potest: quod timore afficitur uel dolore. Quid autem timere uel dolere poterant illi homines in tantorum tanta affluentia bonorum: ubi nec mors metuebatur: nec ulla corporis mala ualuitudo: nec aberat quicquam quod bona uoluntas adipisceret: nec inerat quod carnem animam uel hominem se liciter uiuentis offenderet. Amor erit perturbatus in deum: atque inter se coniugium fida et sincera societate uiuentium: et ex hoc amore grāde gaudium non desisteret quod amabatur ad fruendum. Erat igitur imitatio trāgilla peccati: qua manente nullo omnino aliunde malum quod tristaret irruerat. An forte cupiebant prohibere lignum ad uescendum tringere: sed mori metuebant: ac per hoc et cupiditas et metus iam tunc illos homines etiam in illo perturbabat loco. Absit ut hoc existimemus fuisse: ubi nullum erat omnino peccatum. Neque. n. nullum peccatum est: ea quod lex dei prohibet occupare: atque ab his quoque

abstinere timore penę: non amore iustitie. Absit inquam ut ante omnem peccatum iam ibi fuerit tale peccatum: ut hoc de ligno admitteret quod de muliere dominus ait. qui uiderit mulieres ad concupiscendas eam iam mechatus est eam in corde suo.

Quam igitur felices erant: et nullis agitabantur perturbantibus animorum: nullis corporum ledebatur incommodis: tam felix uniuersa societas esset humana si nec illi malum quod etiam in posteros traherent: nec quisque ex eorum stirpe iniquitatem mitteret que uanationes reciperet. Atque ista permanente felicitate: donec per illam benedictionem qua dictum est Crescite et multiplicamini: predestinatio sanctorum numerus compleretur: alia maior daretur que beatissimis angelis data est: ubi iam esset certa securitas peccaturum neminem esse: neminemque moriturum: et talis esset uita sanctorum post nullum laboris et doloris mortis experimentum: qualis erit post hec omnia in incorruptioe corporum reddita resurrectione mortuorum. De lapsu primi hominis in quo bene condita natura est: nec potest nisi a suo auctore reparari. *Cap. 11.*

Sed quia deus cuncta presciuit: et ideo homines quoque peccaturum ignorantes non potuit secundum id quod presciuit atque disposuit ciuitatem sanctam eam debemus asserere: non secundum illud quod in nostram cognitionem peruenire non potuit: quia in dei dispositione non fuit. Non. n. homo peccato suo diuinum potuit perturbare consilium quasi deus quod statuerat mutare compulerit: cum deus presciendo utrumque prouiderit: id est et homo quem bonum creauit quod malus esset futurus: et quid boni etiam sic de illo esset ipse factururus. Deus enim et si dicitur statuta mutare: unde tropica locutione in scripturis sanctis etiam penitus legitur deum. in christa id dicitur quod homo sperauerat: uel naturalium causarum ordo gestabat: non in christa id quod se omnipotens facturum esse prescuerat:

Fecit itaq; deus sicut scriptū ē hominem rectum: ac per hoc uoluntatis bone. Non. n. rectus esset: bonaz nō habēs uoluntates. Bona igitur uolūtas op⁹ est dei: cū ea q̄ppe ab illo fact⁹ est hō. Mala uero uoluntas prima: quoniam oīa mala opera precessit in homine: defectus potius fuit quidā ab op⁹ ei ad sua opera: q̄s opus illū. Et ideo mala opera q̄a secadū se nō secun⁹z deū: ut eoz op⁹ tanq̄ fructuum maloz uoluntas ipsa esset uelut arbor mala: aut ipse homo i quantum male uolūtatē. Porro mala uolūtas q̄uis nō sit secūdū naturā: sed tra naturā: q̄a uitium ē: tamē eius nature ē: cui⁹ est uitium: quod nisi i natura non pōt esse: sed in ea quā creauit ex nihilo: n̄ quā genuit creator de semetipso: sicut genuit uerbū per quod facta sunt oīa. Quia i si de terre puluere de⁹ finxit hominē: eadē terra oīsq; terrena materies omio de nihilo est: aīamq; de nihilo factā dedit corpori cum factus est homo. Itq; adeo aut mala uincūtur a bonis: ut q̄uis sinantur esse ad demonstrandum q̄s possit: i ipis bene uti iustitia puidētissima creatoris: bona tamen sine malis esse possint: sicut deus ipse uerus i summus: sicut omis sup istum caliginosum aerem celestis iuisibilis uisibilisq; creatura: mala uero nisi in bonis esse nō possint: q̄a nature in quibus sunt in q̄tū nature sunt utiq; bōe sūt. Detrahūz porro malū nō aliqua natura q̄ accesserat: nulla ei⁹ pte sublatā: s; ea q̄ uitiatā ac deprauatā fuerat sana a atq; correctā. Abūtiū igitur uolūtatē tūc est uerū liberū: cū utiq; peccatisq; nō seruit. Tale datū ē a deo: q̄o amissuz pprio uitio: nisi a quo dari potuit: reddi nō pōt. Unde ueritas dicit: si uos fili⁹ liberauerit: tūc uere liberi eritis. Ad ipsum ē ac si diceret: si uos filius saluos fecerit: tūc uere salui eritis. **¶**

q̄ppe liberator: unde saluator. Quia bat itaq; hō secūdū deū in paradiso i corporali i spūali. Neq; n. erat paradisus corporalis ppter corporis bona: i ppter mētē nō erat spiritualis. Aut uero erat spūalis quo p interiorē i nō erat corporalis quo p exteriorē sens⁹ hō frueretur. Erat plac utiq; ppter utiq;. Postea uero q̄s sup⁹ ille angel⁹: ac p hoc inuid⁹: p eadē supbia a deo ad semetipz: uersus: i quo dā q̄si tyrānico fastu gaudere de subditis q̄s esse subditus eligens: de spūali paradiso cecidit: de cuius lapsu sociorūq; eius qui ex angelis dei āgeli eius effecti sunt: in libris undecimo i duodecimo huius operis satis q̄sum potui disputari: male suasa uerluta i hōis sensuz serpere affectās: cui utiq; stanti quonā ipse ceciderat: inuidebat colubium in paradiso corporali ubi cū duobus illis hōibus masculo i femina aīalia ēt terrestria cetera subdita i innoxia uersabatū i: aīal. i. lubricū i tortuosus anfractibus mobile operi suo congruū per quē loqueretur elegit: eozq; per āgelicā presentia prestantioreq; naturā i. ualē nequitia sibi subiecto: i tanq; instrumento abutens fallatia sermocinatus est fecit: a parte i. inferiore illius humāe copule inciēs: ut gradatim perueiret ad totū: nō existimās uirū facile credulū: nec errāde p se decipi: sed dū aliēo cedit errori. Aut. n. Aaron errātū poplo ad idolū fabricādū nō sensit iduct⁹ sed cessit obstrictus. nec salomōne credibile ē terrore putasse idolis esse seruendū: sed blāitijs femineis ad illa sacrilegia fuisse cōpulsū: ita credēdū ē illum uirū sue femie: uni unū hōies homini: coniugem coniugi ad dei legē trāsgrediendū: nō tanq; uerū loquenti credidisse seductum: sed sociali necessitudine paruissē. Nō. n. frustra dixit apostolus. Ad i; nō est seduct⁹.

mulier aut seducta est: nisi quia illa quod ei serpens locutus est tanq̃ ue ru esset accepit. ille aut ab unico nolu it cōsortio dirimi: nec in cōmuniōe peccati: nec iō minus reus: sed sciens prudensq̃ peccauit. Unde 7 apostol⁹ nō ait nō peccauit: s3 nō ē seductus. Nam utiq̃ ip̃s peccasse ostendit: ubi dicit. p̃ unū hominē intrauit peccatū in mundum: 7 paulo post apert⁹ in similitudinē inq̃t p̃uaricationis Ade. Hos autē seductos intelligi uoluit: q̃ id qd faciunt nō putāt esse peccatū: il le aut sciuit. Alioq̃ quō uerum erit: Adā nō ē seductus: Sed in xptus di nine seueritatis i eo falli potuit: ut ue niale crederet esse cōmissus. Ac p̃ hoc i eo quidē q̃ mulier seducta ē: nō est ille seductus: sed eū fefellit quomō fu erat iudicādum qd erat dicturus mu lier quāp̃edisti mihi sociam: ipa mihi dedit 7 mādūcaui. Quid ergo opus ē pluribus: Et si credendo non sunt ambo decepti: peccando tamen ambo sunt capti: 7 diaboli laqueis implica ti.

De qualitate primi hominis pecca ti admissi. Cap. 12.

Si quē uero mouet cur aliis peccis sic natura nō mutetur humana quēadmodū illa duorū primorū hoīūz p̃uaricatione mutata ē: ut tante corru ptioi quātam uidem⁹ atq̃ sentimus: 7 p̃ hāc subiaceret morti. ac tot 7 tan tis tanq̃ int̃ se contrarijs p̃turbaret: 7 fluctuaret affectib⁹: q̃lis i paradiso ante peccatū licet in corpe esset aīalis utiq̃ nō fuit. si quis hoc mouet: ut di xi: non iō d3 existimare leue ac puū illud fuisse cōmissum quā in esca fa ctū est: non quidem mala nec noxia nisi quia phibita. Neq̃. n. quicq̃ ma li de⁹ i illo tante felicitatis paradiso crearet atq̃ plātaret. Sed obedientia cōmendata ē i p̃cepto: que uirtus i creatura rationali mater quodāmodō ē

oīum castosq̃ uirtutū: q̃n quidē sic facta ē: ut ei subdita esse ut utile: p̃ni tiosum aut suā nō eius a quo creata ē facere uoluntatē. Hoc itaq̃ de uno ci bi genere nō edendo: ubi aliorū tāta copia subiacebat: tā leue p̃ceptū ad obseruandaz: tam breue ad memoriā retinendū: ubi p̃sertim nōdum uo luntati cupiditas resistebat: qd de pe na trāsgressiōis postea subsecutū ē: tāto maiore iūstitia uiolatū ē: q̃to fa ciliore posset obseruantia custodiri.

Quod i p̃uaricatione Ade ad opus malū mala p̃cessit uoluntas. Ca. 13.

In occulto aut mali cē cepit ut i apta inobediētia laberent. Nō. n. ad malū opus pueniretur: ni si p̃cessisse mala uoluntas. Porro ma le uoluntatis initū quid potuit ēē ni si supbia. Initū. n. omnis peccati su pbia ē. Quid ē autē supbia: nisi per uerse celsitudinis appetitus. Peruer sa. n. ē celsitudo: deſto eo cui d3 aīus inherere: principū sibi quodā mō fie ri atq̃ esse. Principium hoc fit: cū si bi nimis placet. Sibi uero ita placet: cū ab illo bono imutabili deficit: qd ei magis placere debuit: q̃ ipse sibi. Spontane⁹ aut ē iste defectus: quōiā si uoluntas in amore superioris imu tabilis bōi a quo illu strabatur ut ui deret: 7 accendebatur. ut amaret: sta bilis pmaneret: nō idē ad sibi placen dū auerteretur: 7 ex hoc tenebrescere 7 frigesceret: ut uel illa uerū crederet dixisse serpente: uel ille dei mandato uxoris p̃pōeret uoluntatē: putaretq̃ se uenialiter trāsgressorē esse p̃cepti: si uite sue sociam nō desereret ei i so cietate peccati. Non ergo malū opus factum est. i. illa trāsgressio: ut cibo phibito uescerentur: nisi ab eis factū esset: quī mali iam erant. Neq̃. n. fie ret ille fructus malus: nisi ab arboze mala. Ut autem esset arbor mala con tra naturam factum est: quia nisi

uitio uoluntatis quod contra naturā
ē: nō utiq; fieret: sed 7 uitio depraua
ri nisi ex nihilo facta natura nō pos
set. Ac p hoc ut natura sit ex eo hz q;
a deo facta est. ut aut ab eo qd facta
ē deficiat: ex hoc q; de nihilo facta ē.
Nec si deficit hō ut oīo nihil esset: sz
ut inclinatus ad semetipsum min⁹ es
set q; erat: cum ei qui sume est inhere
bat. Relicto itaq; deo eē in semetipso
hoc ē sibi placere: non iam nihil esse
ē sed nihilo ppinquare. Unde supbi
secundū scripturas sanctas alio noīe
appellantur sibi placentes. Bonū est
enī sursum habere cor: nō tamē ad se
ipm qd ē superbie: sed ad dominum
quod ē obedientie: que nisi humiliū
nō pōt esse. Est igitur aliquid humi
litas mirō mō: qd sursum faciat cor.
7 est aliquid elationis qd deorsum fa
ciat cor. Hoc quidē quasi contrariū
uidetur: ut elatio sit deorsum: 7 humi
litas sursum. Sed pia hūilitas facit
subditū superiorī: nihil est aut supe
ri⁹ deo: 7 ideo exaltat humilitas que
facit subditū deo. Elatio aut que i ui
tio est eo ipso quō respuit subiectionē
cadit ab illo quo non est quicq; supe
ri⁹: 7 ex hoc erit inferius. 7 sit quod
scriptū ē. Deiecisti eos cum extolle
rentur. Nō. n. ait cū elati fuissent: ut
prius extollerentur: 7 postea deicerē
tur. sz cū extollerentur tūc deieci sūt.
Ips quippe extolli iā deici est. Qua
ppter q; nunc in ciuitate dei 7 ciuita
te dei in hoc seculo pegrinanti maxie
cōmendatur humilitas: 7 in eius re
ge q est Christus maxime pōdatur.
Contrariūq; huic uirtuti elationis uitiū
i ei⁹ aduersario q ē diabolus maxie
domiari sacris litteris edocetur: Pro
fecto ista est magna dñā: qua ciuitas
ūde loqmur utraq; discernitur: una
scilicet societas piorū hōinū: alia ipio
rū: singula queq; cū angelis ad se pti
nentib⁹: in quib⁹ pcessit hac amor di:

bat amor sui. Manifesto ergo aptoq;
peccato: ubi factum ē qd deus fieri p
hibuerat: diabolus hominē nō dece
pisset: nisi iā ille sibi placere cepisset.
Hinc. n. 7 delectauit qd dictum ē eri
tis sicut di: quod melius esse possent
summo ueroq; principio coherēdo p
obedient iam: non suū sibi existendo
principiū p superbiā. Dij. n. creati sūt
sua uirtute sed dei ueri participatiōe
sunt di: plus autē hō appetendo mi
nus ē: q dum sibi sufficere uoligit ab
illo qui ei uere sufficit deficit. Illud
itaq; malū quo cuz sibi homo placet
tanq; sit 7 ipse lumē: aueritur ab eo
lumie: quod ei placet: 7 ipse fit lumē.
Illud inquā lumen precesserat i ab
duo: ut sequeretur hoc malū qd ppe
tratu ē in apto. Verum est. n. qd scri
ptū ē in aperto. Verū est. n. qd scri
ptū ē. Ante ruinā exaltatur cor: 7 an
gloriā humiliatur. Ila pzi⁹ ruina
que fit in occulto: precedit ruinā que
fit in manifesto: dū illa ruina esse nō
putatur. Quis. n. exaltatione ruinā
putat: cū iā fit ibi defectus: quo ē reli
ctus excelsus. Quis aut ruinā eē nō
uideat: quādo fit mādati euidēs atq;
indubitata transgressio: ppter hoc
deus illud phibuit: quod cū esset ad
missum: nulla defendi posset imagina
tione iustitie. Et ideo audio di ei su
pbis esse utile cadere in aliquod ap
tū manifestūq; peccatū: unde sibi dis
pliceat qui iā sibi placēdo ceciderāt.
Salubri⁹. n. Petr⁹ sibi displicuit: qñ
flet: q; sibi placuit qñ p̄supsit. Hoc
dicit 7 sacer psalmus. Imple facies eo
rū ignominia: 7 querent nomē tuum
domie. i. ut tu eis placeas querētib⁹
nome tuū: q sibi placuerāt quēdo suū
De Superbia transgressionis: que
ipsa fuit transgressionē deiertor.

Capit. 14.

Sed est peior damabilioreq; su
perbia: qua est in peccatis manifestis

suffugium excusationis ingritur. sicut illi primi hoies: quorum 7 illa dixit serpens sedu xit me: 7 mādūcaui. 7 ille dixit. mulier quam dedisti mihi hec mihi dedit de ligno 7 edi. **N**usq; hic sonat petitio uenie: nusq; imploratio medicine. **N**ā licet isti nō sicut Layn quod commiserunt negent: adhuc tñ superbia querit in alium referre quod perperam fecit. superbia mulieris in p̄pente: supbia uiri in mulierem. **S**ed accusatio poti⁹ q̄s excusatio uera est: ubi mandati diuini ē apta transgressio. **N**eq; n. hoc p̄pterea nō fecerūt: q̄ id mulier serpente suadente: uir muliere ipertinēte cōmisit. q̄si q̄s deo cui uel crederet uel cederet anponendū fuit. **D**e iustitia retributiōis: quam p̄mi homines pro sua inobedientia receperunt. **Cap. i. s.**

Quia ergo cōtēpt⁹ est de⁹ m̄bēs qui hoies creauerat: q̄ ad suam imaginē eum fecerat: qui ceteris animalibus preposuerat: qui in paradiso cōstituerat: q̄ rez oīuz copiā salutisq; prestiterat: qui preceptis nec plurib⁹ nec grandibus nec difficilibus onerauerat: sed uno breuissimo atque leuissimo ad obediētie salubritatem admīniculat⁹ fuerat: quo super eā creaturā cui libera seruit⁹ expediret se esse dominum commonebat: iusta damnatio subsequuta est talisq; dānatio: ut homo qui custodiendo mandatum futurus fuerat etiā carne spūalis: fieret etiā mente carnalis. 7 quia superbia sibi placuerat: dei iustitia sibi donaretur. ne sicut affectabat i sua esset omni mō potestate: sed a seipso quoq; distitēs: sub illo cui peccādo cōsēsit: p̄ libertate quā cōcupiuit durā misēq; ageiet seruitutem mortuus spiritu uolens 7 corpore: moriturus inuitus: desertor eterne uite: etiam eterna nisi gratia liberaret morte dānatus. **Q**uisque huiusmodi damnationem uel nimiaz uel

inīustam putat: metiri profecto nescit quanta fuerit in peccādo inīqtas: ubi tanta erat nō peccādi facilitas. **S**icut enim abrae nō inmerito magna obediētia p̄dicatur: q̄a ut occideret filiū res difficillima est iperata: ita 7 i paradiso tanto maior inobediētia fuit: quāto id q̄ p̄ceptū est nll⁹ difficultatis fuit. **E**t licet obedientia secundi hois eo p̄dicabilior quo fact⁹ est obediens usq; ad mortē: ita iobediētia p̄mi hōinis eo detestabilior quo factus ē inobediens usq; ad mortē. **U**bi. n. magna ē inobediētie pena p̄posita: 7 res a creatore facilis iperata: quā nā sans explicet quātū malū sit nō obedī in re facili: 7 tate potestatis iperio: 7 tāto terrenti supplicio. **D**eniq; ut breuiter dicatur: i illi⁹ peccati pena: q̄d iobediētie nisi iobediētia retributa ē. **N**am que hois est alia miseria: nisi aduersus eū ipuz iobediētia ei⁹ ipsi⁹: ut quoniam noluit quod posuit: quod non potest uelut: **I**n paradiso. n. etiā si non omnia poterat aīe peccatū: q̄cqd tamen non poterat nō uolebat. 7 ideo poterat omnia q̄ uolebat. **N**ūc uero sicut in eius stirpe cognoscimus: 7 diuina scriptura testatur: homo uāitati similis factus est. **Q**uis. n. enumerat q̄ multa que non potest uelut: dū sibi ipe idest uolūtati ei⁹ ipse animus ei⁹ eoque inferior caro eius non obtemperat: **I**pso nanq; inuito: 7 animus plerunq; turbat: 7 caro dolet: 7 uetescit: 7 morit: 7 q̄cqd aliud patimur quod nō pateremur inuiti: si uolūtati nostre nra natura omni modo atque ex omnibus partibus obediret. **A**t enī aliqd caro patitur. quo fūte nō finit. **Q**uid interest iude: dū tamē p̄ iusticiā dominantis dei cui subditi seruī nō luim⁹: caro nostra que nobis subdita fuerat nō seruendo molesta sit: quāuis nos deo non seruendo molesti nobis potuerim⁹ esse nō illi⁹. **N**eq;

enim sic ille nostro ut nos seruitio corporis indigemus: et ideo nostra est quod percipimus non illius pena quod fecimus. Dolores porro qui dicuntur carnis aie sunt in carne et ex carne. Quid n. caro per seipsam sine anima uel dolet uel concupiscit: sed concupiscere caro dicitur uel dolere: aut ipse homo est sicut differuimus: aut aliquid anime quod carnis afficit passio: uel aspera ut faciat dolore: uel lenis ut uoluptate. Sed dolor carnis tantummodo offensio est aie ex carne: et quedam ab eius passione diffusio: sicut anime dolor que trinitia nuncupatur. offensio est ab his que nobis uolentibus acciderunt. Sed trinitiam plerumque precedit metus: qui et ipse in anima est non in carne. Dolor enim autem carnis non precedit ullus quasi metus carnis: qui ante dolore in carne sentiatur. Voluptatem uero precedit quidam appetitus qui sentitur in carne: quasi cupiditas ei: sicut fames et sitis et ea que in genitalibus usitatus libido nominatur: cum hoc sit generale uocabulum omnis cupiditatis. Nam et ipsam iram nihil aliud esse quam ulciscendi libidine ueteres diffinire: quis nonnunquam homo ubi uindicta nullus est sensus: rebus inanibus irascatur. ut male scribentem stilum collidat: uel calamum frangat iratus. Neque et ista licet iratio nobilior: tamen quedam ulciscendi libido est: et nescio qua ut ita dixerim quasi umbra retributionis: ut qui mala faciunt mala patiantur. Et igitur libido ulciscendi que ita dicitur: est libido habendi pecuniam que auaritia: est libido quocumque uiuendi que perniciat: est libido gloriantis que tactatia nuncupatur. Sunt multe uarięque libidines: quarum nonnullę habent etiam uocabula propria: quedam uero non habent. Quis n. facile dixerit quid uocetur libido dominandi: quam tamen plurimum ualere in tyrannorum animis actum ciuilia bella testantur.

De libidinis malo: cuius nomen eorum multis uitiis congruat: proprie tamen motibus obscenis corporis ascribitur. Cap. 16.

Quare igitur sint multarum libidines: neque tamen cum libido dicitur: neque rei libido sit additur: non fere assolet animo occurrere nisi illa qua obscene partes corporis excitantur. Nec autem sibi non solum totum corpus: nec solum extrinsecus neque etiam intrinsecus uendicat: totumque commouet hominem: animi similis affectu cum carnis appetitu coniuncto atque permixto. ut ea uoluptas sequatur qua maior in uoluptatibus corporis nulla est: ita ut momento ipso ipse quo ad eum peruenitur extremum: pene omnino acies et quasi uigilia cogitationis obruantur. Quis autem amicus sapientie sanctorumque gaudiorum coniugale agens uitam: sed sicut apostolus monuit sciens suum uas possidere in sanctificatione et honore: non in morbo desiderium: sicut et gentes que ignorant deum non mallet si posset sine hac libidine filios procreare: ut et in hoc serende pluris officio sic eius menti ea que ad hoc operis creata sunt: quemadmodum cetera suis quęque operibus distributa membra seruirent: nutu uoluntatis acta non esset libidinis icitata. Sed neque ipsi amatores huius uoluptatis: siue ad concubitus coniugales: siue ad immunditias flagitiorum cum uoluerit commouetur. Sed aliquando inopportuna est ille motus nullo potestate: aliquando autem destituit inhiante. et cum in animo concupiscentia ferueat tunc in corpore atque ita mirum in modum non solum generandi uoluntati: neque etiam lasciuendi libidini libido non seruit: et cum tota plerumque mente cohibenti aduersetur non nunquam aduersus seipsam diuidit: commotoque animo in commouendo corpus seipsam non sequitur.

De nuditate primorum hominum quam post peccatum turpe pudendamque uiderunt. Cap. 17.

Propterea huius libidinis maxime pudet merito et ipsa membra que

uo quodā ut ita dixerit iure: nō omni modo ad arbitriū nrm mouentur aut nō mouent pudenda dicuntur: qđ ate peccatū hōis nō fuit. **N**ā sicut scriptū ē nudi erāt: nō cōfidebant: non qđ eis sua nuditas esset incognita: sed turpis nuditas nondū erat: quia nondū libido mēbra illa preter arbitriū cōmouebat: nōdū ad hōis iobediētiā redarguendam sua iobediētiā caro quodāmodo testimoniū phibeat. Neq; enim ceci creati erant: ut ipitū uulg^o opinatur: quādoqđ ille uidit aialia quibus nomina imposuit: nō de illa legitur: uidit mulier qđ bonū est lignū in escam: nō quia placet ocalis ad uidēdum. Patebant ergo oculi eorū: sed ad hoc non erant aperti: hoc est non attēti: ut cognosceret qđ eis idumēto gratie prestaretur: quādo mēbra eorū uoluntati repugnare nesciebant. **Q**ua gratia remota: ut pena reciproca iobediētiā plecteretur: extitit i motu corporis quedā ipudēs nouitas: nū esset indecēs nuditas: nō fecit attētos: reddiditq; confusos. **H**inc est qđ postea qđ mādātū dei apta trāsgressione uiolant scriptū est de illis. **E**t apti sunt oculi amboz: nō cognouerūt quia nudi erāt nō consueuerunt folia ficus: nō fecerūt sibi cāpestria. **A**perti sunt igit oculi āboz: nō ad uidēdū: nam nō antea uidebāt: sed ad discernendū inter bonū quod amiserant: nō malum quo ceciderant. **U**nde nō ipsum lignū eo qđ istā faceret dinoscentiam: si ad uescendum contra uetiū tangere: ex ea re nomē accepit: ut appellaret lignū sciēne boni nō mali. **E**x apta enim morbi molestia: euidentior fit etiā iocūditas sanitatis. **C**ognouit ergo qđ nudi erāt: nudati scilicet ei grā: qđ fiebat ut nuditas corporis nulla eos lege peccati menti eorū repugnate cōfunderet. hoc itaq; cognouit qđ felici^o ignoraret: si deo credētes nō obediētes nō cōmitteret qđ eos

cogeret expiri: infidelitas nō iobediētiā quid noceret: Proinde cōfusi iobediētiā carnis sue: itaq; teste pena iobediētiā sue: cōsuerūt folia ficus: nō fecerūt sibi cāpestria: idest succictoria genitaliū.

Nam quidam interpretes succictoria posuerunt. **P**orro aut cāpestria latinū quidem uerbum est: sed ex eo dictū: qđ iuuenes qui nudi exercebāt in cāpo pudēda operiebāt. unde qui ita succicti sunt cāpestratos uulgus appellat. **Q**uod itaq; aduersus damnatā culpā iobediētiā uolūtate libido iobediēter mouebat: uerecundia pudenter tegebat. **E**x hoc oēs gentes quoniā ab illa stirpe procreate sunt: utq; adeo tenēt in usu pudēda uelare: ut qđam barbari illas corporis partes nec i balneis nudas habeāt: sed cū eaz tegumētis lauāt p opacas quoq; in die solitudines: cum qđā nudi philosophent: unde gymnosophiste nominantur. adhibent tamen genitalibus tegumēta: quibus p cetera membrorum carent.

De pudore. **C**oncubitus non solum uulgaris sed etiā coniugalis. **C**ap. 18.

Opus uero ipsum qđ libidine taliter peragitur: nō solum i quibusq; stupris ubi latebre ad subterfugienda humana iudicia requirūtur: uerū etiā in usu scortorum quam terrena ciuitas licitam turpitudinem fecit: quāuis id agatur quod eius ciuitatis nulla lex uindicat: deuitat tamen publicū etiā permissa atq; ipunita libido cōspectū: nō uerecundia naturali habent pūitū lupanaria ipsa secreta: faciliusq; potuit ipudicitia nō habere uincula prohibitionis: qđ ipudentia remouere la tībula illius seditatis. **S**ed hāc ēt ipsi turpes turpitudine uocant: cui^o licet sint amatores: ostentatores esse nō audent. **Q**uid cōcubitus coniugalis: qui secundum matrimonialiū prescripta tabulaz pcreādoz sit causa liberorū? **N**ōne nō ipse qđ sit licitus nō honest^o

remouum ab arbitris cubile cōgrit.
 Nōne omnes famulos atq; ipos etiā
 paranympbos 7 quosunque ingredi
 q̄libet necessitudo pmiserat: ate mittit
 foras q̄s uel blandiri coniunx cōiugi
 incipiat. Et quoniā sicut ait qdā etiā
 romani maximus auctor elogi omia
 recte facta i luce se collocari uolūt id ē
 appetūt sciri: hoc recte factū sic appetūt
 sciri: ut tamen erubescat uideri. Quis
 enim nescit ut filii procreentur qd iter
 se coniuges agant: quandoq; dem ut id
 agatur tata celebritate ducunt uxores
 7 tamen cū agitur unde filii nascantur.
 nec ipsi filii si qui ide iā nati sūt testes
 fieri permittuntur. Sic enim hoc recte
 factū ad sui notitiā luce appetit aioz:
 ut tamē refugiat oculorū. Unde hoc
 nisi qā sic geritur qd deceat ex natura
 ut etiā qd pudeat comitetur ex pena.
 Quod partes ire atq; libidinis tam
 uitiose mouent: ut eas necesse sit frenis
 sapiētie cobibere: q̄ i illa ante peccatū
 nature sanitate nō fuerūt. Cap. 19.

Hic ē q̄ 7 illi philosophi q̄ ueri
 tati ppi² accesserūt. ira atq; libidi
 nē uitiosas anī partes esse cōfessi sūt:
 eo q̄ turbide atq; iordinate mouerēt
 ad ea etiā q̄ sapiētia perpetrati uetat.
 ac per hoc op² hīe moderatrice mente
 atq; rōe. Quā partē aīmi tertiā uelut
 i arce quadā ad istas regēdas phibēt
 collatā: ut illa iperāte: istis fuentib²:
 possit in homie iustitia ex omni aīmi
 parte cōseruari. He igitur partes q̄s
 7 in hoīe sapiente ac tēperāte fatētur
 esse uitiosas: ut eas ab his reb² ad q̄s
 iniuste mouent: mens compescendo 7
 cobibendo refrenet ac reuocet: atq; ad
 ea pmittat que sapiētie lege concessa
 sūt: sicut iram ad exercendam iustā
 coercionē: sicut libidinē ad ppagāde
 plis officiū: he inq; partes i paradiso
 ante peccatū uitiose non erant. Nōn
 enim cōtra rectā uoluntatē ad aliqd
 mouebantur: unde necesse esset eas rōis

tangūā frenis reg: ntribs abstinere
 Nā q̄ nunc ita mouent: 7 ab eis
 tēperāter 7 iuste 7 pie uiuunt: alias
 facilius: alias difficilius: tamen cobi
 bendo 7 refrenādo modificantur: nō
 est utique sanitas ex natura: sed lāgor
 ex culpa. Quod autē ire opera alia q̄q;
 affectionū in q̄busq; dictis atq; factis
 non sic abscondit uerecundia ut opera
 libidinis que fiunt gēitalibus mēbris:
 quid cause est nisi qā i ceteris membra
 corporis non ipse affectiones: sed cum
 eis consenserit uoluntas mouet: que in
 usu eorum omnino dominatur. Nam
 quisquis uerbū emittit iratus: uel etiā
 q̄q; percutit: non posset hoc facere nisi
 lingua et manus iubente quodāmodo
 uoluntate mouerentur: que membra etiā
 cū ira nēla est mouētur eadē uolūtate.
 At uero genitales corporis partes ita
 libido suo inzi quodāmodo manci
 pauit: ut moueri non ualeant: si ipsa
 defuerit: 7 nisi ipsa uel ultro uel excitata
 surrexerit. Hoc est quod pudet: hoc est
 quod intuentium oculos erubescendo
 deuittat. Magisq; fert homo spectātium
 multitudinem quando iniuste irascitur
 homini: q̄s uel unius aspectum quado
 iuste miscetur uxori.
 De uanissima turpitudine Cynico
 rum. Cap. 20.

Hoc illi Cynici philosophi: hoc
 Cynici non uiderūt: proferētes
 contra humanā uerecundia: qd aliud
 q̄ caninam hoc est immundā impu
 dentemq; sententiā: ut scilicet quoniā
 iustum est quod fit cum uxore: palam
 non pudeat id agere: nec in uico nec i
 platea qualibet coniugalem cōcubitiū
 deuittare. Uicit tamen pudor naturalis
 opinionē eius erroris. Nam 7 si per
 hibent hoc aliquando gloriabundum
 fecisse Diogenem: ita putantem sectā
 suam nobiliorem futuram: si in hoīum
 memoriā isignior ei² ipudētia figeret
 postea tamen a Cynicis fieri cessatum

est. plusq; ualuit dolor ut erubescerent
hoies hoib²: q̄ error ut hoies canib²
esse similes affectarent. Unde 7 illū uel
illos q̄ hoc fecisse referatur: poti² arbi
tror cocubētum motus dedisse oculis
hoiuz nesciētiū qd sub pallio gesser^t:
q̄ hūmāo pinere cōspeciū potuisse illā
peragi uoluntate. Ibi. n. philosophi n̄
erubescēbat uideri se uelle cocubē ubi
libido ipsa erubesceret surgere. Et nūc
uidem² adhuc esse philosophos cyni
cos. Ibi. n. sunt q̄ nō solū amicum iur
pallio: neq; etiā clauā ferunt. nemo tñ
eoz audeo hoc facere. qd si aliqui aui
essent: ut non dicā iocibus lapidantiū:
certe cōspuentiū saluū obruerentur.
Undet igitur huius libidinis hūmānā
sine ulla dubitatione naturā: 7 merito
pudet. In eius q̄ppe inobedientia que
genitalia corporis membra solis suis
monib² subdidit: 7 potestate uolūtatis
eripuit: satis ostenditur qd sit hois illi
prime inobediētie retributū. quod in
ea parte maxie oportuit apparere: q̄
generatur ipsa natura: que ilo primo
7 magno in dīer² est mutata peccato:
a cui² nexu nullus eruitur: nisi id qd
cum omnes in uno essent in cōmunem
perniciē ppetratū est: 7 dei iustitia uin
dicatū: dei grā in linguis expietur.
De benedictiōe multiplicade secūdi
tatis hūmane ante peccatū: qua preua
ricatio non adimeret: 7 cui libidinis
morbis accesserit. Cap. 21.

Quit itaq; ut credam² illos cōi
ges in paradiso cōstitutol: p hāc
libidinem: de qua erubescendoseadem
mēbra tēxerūt: 7 ipleturos fuisse qd i sua
benedictiōe deus dixit: Crescite 7 mul
tiplicamini: 7 implete terrā. Post peccatū
q̄ppe orta est hec libido: post peccatū
eā natura nō ipudēs amissa potestate
cui corp² ex omni parte fūiebat: sēsit
nutendit: erubuit: operuit. Illa uero be
nedictio nuptiaz: ut cōiugati crescerēt
7 multiplicarentur: 7 impletēt terram:

quis 7 in delinquentibus māsērit. tñ
anteq; delinquerent data est: ut cogno
sceretur pcreatiōez filioz ad gloriā
cōiugii nō ad penā pertinere peccati.
Sed nūc hoies plecto illius que in pa
radiso sunt felicitatis ignari: nisi p hoc
quod expte sunt: idest per libidinem:
de qua uidemus ipsā etiā honestatē
erubescere nuptiaz: nō potuisse gigni
filios opinātur: alii scripturas diuinas
ubi legitur post peccatū puduisse nudi
tatis: 7 pudēda esse cōiecta: prsus nō
accipientes: sed infideliter iudicantes.
alii uero quis eas accipiat: 7 honoret
illud tñ qd dictū est crescite 7 multipli
camini nō secūdu carnalē fecunditatē
nolūt intelligi: qā 7 secūdu animam
legitur tate aliqd dictū. Multiplicabis
in aia mea uirtutē: ut id quod i genesi
sequitur 7 implete terrā: 7 dominamini
eius: terram intelligant carnem quam
pīentia sua implet aia eius: que maxime
dominatur: cū i uirtute multiplicatur.
carnales autē fetus sine libidine q̄ post
peccatū exorta: inspecta cōsilia: uelata
est: nec tūc nasci potuisse sicut neq; nūc
possūt: nec in paradiso futuros fuisse:
sed foris sicut 7 factū est. Nam postea
q̄ in de dimissi sunt: ad gignēdos fili
os coierunt: eosq; genuerunt.

De Popula cōiugali a deo pmiū
instituta atq; benedicta. Cap. 22.

In Os ante nullo mō dubitamus:
secūdu benedictiōez dei crescere
7 multiplicari 7 implete terrā: donū esse
nuptiarum quas deus ante peccatū
hois ab initio cōstituit: creādo mascu
lū 7 femina: qui sexus euidentis utiq; i
carne est. Hūc quippe operi dei 7 be
nedictio ipsa subiuncta est. Nam cum
scriptura dixisset masculū 7 feiaz fecit
eos: cōtinuo subdidit 7 benedixit eos
de² dicens. Crescite 7 multiplicamini
7 implete terram: 7 dominamini eius: 7
cetera. Que oia q̄q; nō icōuenienter
possint etiā ad intellectuū spiritualem

refecti: masculus tñ 7 femina uō sicut
simile aliquid etiā in hoīe uno itelligi
pōt: quia uidelicet i eo aliud est quod
regit: aliud quod regitur. sed sicut eui
dentissime apparet in diuersi sex² cor
porib² masculū 7 femina ita creatos:
ut prole generādo crescerent: 7 mul
tiplicarentur 7 iplerent terram. Cui
sententie tā euidenti magne obsurdi
tis est reluctari. Neq³. n. de spiritu q
iperat i carne que obtemperat: aut de
aio rationali q regit: 7 irationali cu
piditate que regitur: aut de uirtute cō
tēplatiua que excellit: 7 de actiua que
subdit: aut de intellectu mentis 7 sensu
corporis: sed apte de uiculo cōiugali
quo inuicem sibi uterq³ sexus obstrin
gitur: dñs interrogatus: utrū liceret
qcuq³ causa dimittere uxore: quoniā
ppter duriciam cordis israhelitarum
Moyses dare libellū repudiū pmisit:
respondit atq³ ait. Nō legistis. quia q
fecit hoiez ab initio: masculū 7 feiam
fecit eos: 7 dixit. Propt³ hoc dimittet
homo patrem 7 matrem: 7 adhaerebit
uxori sue: 7 erunt duo in carne una.
Itaq³ iam nō sunt duo sed una caro.
Quod ergo dñs cōiūxit: hō nō sepet.
Certū est igitur masculū 7 femina ita
pmixtus institutos: ut nūc hoies duos
diuersi sexus uidimus 7 nouim² unū
aut dici ul² ppter cōiunctionē ul² ppter
originē femine: que de masculi latere
creata est. Nā 7 apostol² p hoc pmū
qō deo istituēte pcessisset exemplū: sin
gulos quosq³ admōet: ut uiri uxores
suas diligant.

An etiā i paradiso generādū fuisset:
si nemo peccasset. ul² utrū contra actū
libidinis pugnatura illic fuisset tradi
tio castitatis. Cap. 23.

Quāuis aut dicit nō fuisse coitu
ros nec generaturos nisi peccasset: qd
dicit nisi ppter numerositatē factoz
necessariū hōis fuisse peccatū. Si .n.
nō peccādo soli remanerent: qā sicut

putāt nisi peccasset generār nō posset:
pfecto ut nō soli duo iusti hoies pos
sent esse sed multi: necessariū peccatū
fuit. Quod si credere absurdū ē: illd
potius est credendū: q³ sanctorū nume
rus quātus complende illi sufficit bea
tissime ciuitat: tantus existeret 7 si ne
mo peccasset: quantus nūc p dei grāz
de multitudine colligit peccatorum:
quousq³ filii huius seculi generant 7
generantur. Et ideo ille nuptie digne
felicitate paradisi si peccatū nō fuisset
7 d ligendā plē gignerent: 7 pudēdā
libidinē nō haberent. Sed quomodo
id fieri posset: nūc nō est quo demon
stretur exēplo: nec i deo tñ incredibile
debet uideri: etiā illud unū sine ista li
bidine uolūtati potuisse fūire: cui tot
mēbra nunc seruiūt. At uer o man² 7
pedes mouem² cū uolum²: ad ea que
bis mēbris agēda sē sine ullo renissu
tanta facilitate: quā a 7 in nobis 7 in
aliis uidemus: maxime in artificibus
quozq³ operum corporalium: ubi ad
exercēdā ifirmioz tardiozq³ natu
rā agilior accessit idustria: 7 nō credi
mus ad op² generatōis filioz: si libi
do nō fuisset que peccato iobediētie
retributa est obediēti hōib² ad uolū
tatis nutū similiter ut cetera potuisse
illa mēbra fūire. Nōne Cicero in
libris de de. p. cū de ipioz differētia
disputaret: 7 hui² rei similitudine ex na
tura hōis assumeret ut filiis dixit ipa
ri corporis mēbris ppter obediēdi fa
cilitatē. ut iofas uero animi partes ut
suos asperi² coarcezi: Et utiq³ ordine
naturali aius atēponit corporis: 7 tñ
ipe aius iperat corpori facili² q³ ibi.
Nez tñ hec libibo de q nūc differim²
eo magis erubescēda existit: quo aius
in ea nec sibi efficaciter iperat: ut oīno
nō libeat: nec omni mō corpori: ut pu
dēda mēbra uoluntas poti² q³ libido
omoneat. Quod si ita esset: pudēda nō
essent. Nūc uer o pudet animū resisti

sibi a corpore: quod ei natura inferiore subiectum est. In alijs quippe affectibus cum sibi resistit: ideo minus pudet: quia cum a seipso vincitur ipse se vincit. et si inordinate atque vitiose: quia ex his partibus que rationi subiici debet: tamen a partibus suis: ac per hoc ut dictum est a seipso vincitur. Nam cum ordinate se animus vincit: ut irrationales motus eius mentis rationique subdantur: si tamen et illa deo subdita est: laudis atque virtutis est. **¶** *¶* In tamen pudet cum sibi animus ex vitiosis suis partibus non obtemperat: quod cum ei corpus quod alterum ab illo atque infra illud est: et cuius sine ullo ulla natura non uiuit: uolenti iubenti non cedit. **¶** Sed cum alia membra retinentur uoluntatis imperio: sine quibus illa que contra uoluntatem libidine concitantur id quod appetunt implere non possunt. pudicitia custoditur: non amissa sed non permixta delectatione peccati. **¶** Hunc remissam hanc repugnantiam: hanc uoluntatis et libidinis rixam: uel certe ad uoluntatis sufficientiam: libidinis indulgentiam: perculdubio nisi culpabilis inobedientia peccati inobedientia plecteretur: in paradiso nuptie non haberent: sed uoluntati membra illa ut cetera cuncta seruiret. Ita genitale alium uas in hoc opere creatum seminaret: ut nunc terram manus et quod modo de hac re nobis uolentibus diligenter disputare uerecundia resistit: et compellit ueniam honore prefato a pud cis auribus poscere. cur id fieret nulla causa esset: sed in omnia que de huiusmodi membris sensum cogitantis attingeret: sine ullo timore obsecratis liber sermo ferretur: nec ipsa uerba essent que uocarentur obscena: sed quicquid inde diceretur tam honestum esset quod de alijs cum loquimur corporis partibus. **¶** Quis ergo ad has litteras impudicitis accedit: culpam refugiat non naturam: facta denotet sue turpitudinis non uerba nostre necessitatis. **¶** In quibus mi-

hi facillie pudicus et religiosus lector uel auditor ignoscit: do. nec infidelitatem refellat: non de fide reque in experta: sed de sensu expertarum argumentate. Legit. n. hoc sine offensione: qui non exhorret apostolum hominem da semina flagitia reprehedentes: qui imitauerunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam: precipue quia nos non danda bilem obscenitatem nunc sicut ille commemoram atque reprehendi: sed in explicandis quantum possuimus humane generatois affectibus: ubi tamen sicut ille o bicea omnia. **¶** Quod fontes homines et merito obediencie in paradiso permanentes. ita genitalibus membris fuissent usuri ad generationem plis: sicut ceteris ad ar-

¶ *¶* **S**tru uoluntatis. **Cap. 24.** **¶** *¶* **S**eminaret igitur plerumque uir: susceperet semina genitalibus membris: quoniam id opus esset: et quantum opere esset: uoluntate motis non libidine concitatis. **¶** Neque enim ea sola membra mouemur ad nutum que compactis articulata sunt ossibus: sicut pedes et manus et digitos: uerum et illa que mobilibus reuoluta sunt nervis cum uoluntate mouentur: agitando et porrigendo produci et torquendo flecti: et contrahendo ducere: sicut ea sunt que in ore ac facie quousque potest mouet uoluntas. **¶** Pulmones denique ipsi omnes medullarum mollissimi ac uiscerum et ab hoc antro pectoris omitti: ad spiritum oucedum ac remittendum uocemque emittenda seu modificanda: sicut folles fabrorum et organorum flantis: respirantis: loquentis: clamantis: cantantis: fuerunt uoluntati. **¶** Mitto quod animalibus quibusdam naturaliter insita est: ut tegmine quo corpus de uenestit: siquidem in quocunque loco ei senserit abigendum: ubi tantum moueat ubi sentiunt: nec solum infideles muscas: uerum et heretes aristas cutis tremore discutiunt. **¶** Numquid quia id non potest homo: ideo creatum quibus uoluit animalibus odare non potuit. **¶** Sic ergo et ipse homo potuit obedientiam etiam inferiorum habere membris: quam

sua iobediētia perdidit. Neq. n. deo difficile fuit sic illū condere: ut in ei² carne ēt illud nō nisi eius uoluntate moueretur: qđ nunc nisi libidine nō mouetur. Nam et hominū quorūdā naturas nouimus multum ceteris dispares: et ipsa raritate mirabiles: non nulla ut uolūt de corpe suo facientiu qđ alij nullo mō possunt: et audita uix credunt. Sunt. n. qui et aures moueat uel singulas uel ambas simit. Sunt qui totā cesariē capite imoto. quāuis capilli occupāt deponit ad frontem: reuocātq. cu uolūt. Sunt qui eorū qđ uorauerūt incredibiliter pluria et uaria paululū precordiis cōtrectatis tā qđ de sacculo quod placuerit iegerri ma pferūt. Quidā uoces aurium pecorūq. et aliorū quoralibet hōiū sic imitāt atq. exprimūt: ut nō uideāt discerni oīo n. possint. Nonnulli ab imo sine pudore ullo ita numerosos par bitrio sonitus edūt: ut ex illa ēt pte cantare uideantur. Ipse sum expert² sudare hominē solere cū uellet. Nō tū est quosdā flere cū uolūt: atq. ubertim lachrymas fundere. Tam illō mōto est incredibili²: quod pleriq. frēs memoria recensissima expri sunt. Pre sbit fuit: quidā nomine Restitut²: in parochia calamentis ecclesie: quando ei placebat: rogabatur aut ut hoc faceret ab eis qui re mirabile corā scī cupiebāt: ad imitandas qđ lamētātis cuiuslibet hominis uoces ita se auferēbat a sensib²: et iacebat simillim² mortuo: ut nō solū uellicātes atq. punge res minime sentiret: sed aliquādo ēt si igne ureretur admoto: sine ullo doloris sensu nisi postmodū ex uulnere nō autē obnitendo: sed non sentiendo nō mouere corp² eo pbabat: qđ tāq. in defuncto nullus inueniebatur anbelitus: hōiū tamē uoces si clarus loqueretur tanq. de longinquo se audisse postea referebat. Cum itaq. cor

pus etiaz nunc: quibusdā licet i carne corruptibili hanc erānosā ducentib² uitā: ita in plerisq. motionibus et affectionibus extra usitatus nature modū mirabiliter seruiat: quid cause ē ut nō credamus ante inobediētie peccatū et corruptionis suppliciu ad ppagādā plen sine ulla libidine seruire uoluntati. hūmāe humana mēbra potuisse? Donat² est itaq. hō sibi quia deseruit deū placendo sibi: et nō obediens deo: non potuit obedire nec sibi. Hinc euidentis miseria est: quā hō non uiuit ut uult. Nā si ut uellet uiueret: beatum se putaret: sed nec sicuti esset si turpiter uiueret.

De uera beatitudine quā tēporalis uita non optinet. Cap. 25.

Quāq. si diligentius attendam² nisi beatus nō uiuit ut uult: et nēlus beat² nisi iust². Sz et ipse iustus nō uiuit ut uult: nisi eo puenit: ubi mori: falli: offendi oīo nō possit. ei qđ sit certū ita semp futurū. Hoc. n. natura expetit. nec plene atq. pfecte beata erit: nisi adepta quod expetit. Nūc uero quis hōiū pot ut uult uiuere: qđ ipm uiuere nō ē in potestate. Ti uere. n. ult mori cogitur. Quō ergo uiuit ut uult: qui nō uiuit qđcū uult? Qđ si mori uoluerit: quō pot ut uult uiuere: qui non uult uiuere: et si ideo mori uelit: nō quo nolit uiuere: sed ut post mortē meli² possit uiuere. Nō dū ergo ut uult uiuit: sed cū ad id qđ uult moriendo puenit. Verū etiam uiuit ut uult quoniā se exorist sibi: qui imperauit sibi non uelle qđ non pot: atq. hoc uelle quod pot: sicut ait Terentius. Quoniā non pot id fieri qđ uis: id uelis quod possis. Nā tamen ideo beatus ē: quia patienter miser ē. Beata qppe uita si nō amatur nō habetur. Porro si amatur et hētur ceteris oībus reb² excellenti² necesse ē ametur: quoniā ppter hāc amādā

est quicquid aliud amatur. Porro si tantum amatur quantum amari digna est: non. n. beatus est a quo ipsa beata uita non amatur: ut digna est: fieri non potest: ut eam qui sic amat non eternam uelit. **T**unc igitur beata erit quando erit eterna. **Q**uod felicitas in paradiso uiuentium sine erubescendo appetitu generandi officium credenda sit implere potuisse.

Capitulum. 25.

Quia itaque homo in paradiso sicut nolebat: quod in hoc nolebat: quod deus iusserat. Quiebat fruens deo ex quo bono erat bonus: quiebat sine ulla egestate: ita semper uiuere habens in pietate. **L**ibis aderat ne esuriret: potus ne sitisset: lignum uite ne illum senectas dissoluere: nihil corruptio in corpore uel ex corpore ullas molestias ullis eius sensibus irgeret. **N**ullus intrinsecus morbus: nullus ictus metuebat extrinsecus. **S**uma in carne sanitas: in animo tanta tranquillitas. **S**icut in paradiso nullus estus aut frigus: sic in eius habitatoze nulla ex cupiditate et timore accedebat bone uoluntatis offensus. **N**ihil oio triste: nihil erat in animi letum. **S**audium neque perpetuabatur ex deo in quem flagrabat caritas ex corde puro et conscientia bona et fide non ficta: atque in se uigilantia fida ex honesto amore societas. **C**onsortis mentis corporisque uigilia: et mandati sine labore custodia. **N**on lassitudo fatigabat otiosum: non somnus premebat iuuenum. **I**n tanta facilitate reum et felicitate hominum absit ut suspicemur non potuisse perlem feri sine libidinis morbo: sed eo uoluntatis nutu moueretur illa membra quo cetera: et sine ardoris illecebroso stimulo cum tranquillitate animi et corporis in illa corruptione integritatis infunderetur gremio maritus uxoris. **N**eque. n. ga experientia probari non potest ideo credendum non est: quoniam illas corporis partes non ageret turbidus calor: sed spontanea potestas sicut opus esset ad

hiberet: ita tunc potuisse utero coniugis salua integritate feminei genitalis uirile semen imitti: sicut nunc potest eadem integritate salua et utero uirginis fluxus mensui cruoris emitti. **E**adem quippe uia posset illi intuci: qua hoc potest eici. **U**t. n. ad partendum non doloris gemitus sed maturitatis impulsus feminea uiscera relaxaret: sic ad ferendum et concipiendum non libidinis appetitus: sed uoluntarius uisus natura utraque coniungeret. **D**e rebus loquimur nunc pudendis: et ideo quibus antequam earum puderet quales esse potuissent: coniciamus ut possumus: tamen necesse est ut nostra disputatio magis frenetur ea: quam nos reuocat uerecundia: quam eloquentia quam nobis parum suppetit adiunct. **N**am cum id quod dico nec ipsi experti fuerint quam experiri potuerit: quoniam preoccupate peccato exilium in paradiso ante meruerat: quam sibi in opere ferende per paginis tragallo arbitrio conueniret: quo nunc cum ista memorant sensibus occurrat humanis nisi experientia libidinis turbide: non coniecura placide uoluntatis. **H**inc est quod ipedit loquenter pudor: et si non deficiat ratio cogitare. **C**erum tamen omnipotenti deo summo ac summo bono creatori omnium naturarum: uoluntatum autem bonarum adiutori et remuneratori: malarum aut relictore et dannatore: utrarumque ordinatore: non desuit utique consilium quo certum numerum ciuium in sua sapientia predestinatum etiam ex dannato genere humano sue ciuitatis implet non eos iam meritis: quando quidem uniuersa massa tanquam uiciata radice dannata est: sed gratia discernens et liberans non solum de seipsum: uerum et de non liberantibus quod eis largiatur ostendes. **N**on. n. debita sed gratuita bonitate tunc se gloriatur agnoscat erant malis: cum ab eorum hominum consortio sit immis: cum quibus illi iusta esset pena condita. **E**rgo non crearet deus quos peccatores esse presciuit quando eundem in eis et ex eis et quid eorum culpa

mereret. et siq[ue] sua g[ra]tia donaretur posset ostendere: nec sub illo creatore ac disposito[re] puerfa inordinatō deliquētiū rectū puerteret ordinem reru[m].

De peccatoribus et angelis et hoib[us] quoru[m] puerfitas non peruibat pro uidentiam dei. Cap. 27.

Proinde peccatois et ageli et hoies nihil agūt quo ipediatur magna opera dei: exquisita in omēs uolūta[tes] eius. Quoniam qui puidenter atque oī potenter sua cuiq[ue] distribuit: non solū bonis: uerū etia[m] malis beñ uti nouit. Ac per hoc ppter meritum pime male uoluntatis: ita damnato atq[ue] obdura to angelo malo: ut iam bonam uolūta tem ulterius non haberet: bene utēs de us: cur non permitteret ut ab illo pri mus hō qui rectus: hoc est bone uolū tatis creat[ur] fuerat tentaretur: qñq[ue] sic erat institut[us]: ut si de adiutorio dei fideret: bonus homo malum angeluz uiceret. si aut[em] creatorem atq[ue] adiutorem deū superbe sibi placendo defereret: uiceretur: meritū bonū habēs in adiuta diuinitus uoluntate recta: malum uero in deferēte deū uolūta[te] puerfa: quia et ipsum fidere de adiutorio dei non qdē posset sine adiutorio dei: nec tamen iō ab his diuine gratie beneficijs sibi placendo recedere nō habebat i potestate. Nā sicut in hac carne uiuere sine ad iumentis alimentorum in potestate nō est: nō aut[em] in ea uiuere in potestate est: quod faciunt qui seipfos necāt: ita beñ in ea uiuere sine adiutorio dei etia[m] i paradiso non erat i potestate: erat aut[em] i potestate male uiuere. sed beatitudie non permansura: et pena iustissima se cutura. Cum igitur hui[us] futuri casus humani deus nō esset ignarus: cur euz non sineret inuidi angeli malignitate tentari: nullo mō quidem q[uod] uinceret incertus. sed nihilomin[us] p[re]sci[us] q[uod] ab eius semine adiuto sua gratia idē ipse diabolus fuerat sanctoru[m] g[ra]tia maior

nuncendus. Ita factum est: ut nec deū aliquid futuro[rum] lateret: nec p[re]sciēdo queq[ue] peccare p[er]telleret: et quid ēet inf[er] p[ro]p[ri]a cuiusq[ue] p[re]sumptionem et suaz tui tionem: angelice et humane rationali creature cōsequenti experientia demōstra ret. Quis. n. audeat credere aut dicē ut neq[ue] angelus: neq[ue] hō caderet i dei potestate nō fuisse. Sed hoc eoz pote state maluit non auferre: atq[ue] ita et q[uod] tum mali eoz supbia: et quantū bonū sua gratia ualeret ostendere.

De qualitate duaru[m] ciuitatum terre ne atq[ue] celestis. Cap. 28.

Ecerūt itaq[ue] ciuitates duas amo res uno: terrenā. s. amor sui usq[ue] ad cōtemptum dei. celestem uero amor dei usq[ue] ad cōtemptū sui. Denique illa in seipsa: hec in domio gloriatur. Illa enī querit ab hominibus gloriā: huic aut[em] de[us] cōsciētie testis maxima ē g[ra]tia. Illa in gloria sua exaltat caput suum: hec dicit deo suo g[ra]tia mea et exaltans caput meū. Illi i principibus: ijs uel in ijs quas subiugat nationibus dominā di libido dominatur: i hac fuit iuice in caritate: et p[re]positi cōsulēdo: et sub diti obtēperādo. Illa in suis potētib[us] diligit uirtutem suā: hec dicit deo suo diligā te domine uirtus mea. Ideoque in illa sapientes eius secundum hōi[n]e uiuētes: aut corporis: aut animi sui bo na aut utriusq[ue] secati sunt: aut q[uod] po tuerūt cognoscere deū non ut deū ho norauerunt: aut grās egerunt: sed ena nuerunt i cogitauōibus suis: et obscu ratum est insipiens cor eoz. Dicentes enī se esse sapientes. i. dñante sibi sup bia in sua sapientia sese extollētes: stul ti facti sunt: et imutauerūt gloriā in corruptibilis dei i similitudinē imāgi nis corruptibilis hoīs et uolucrum et q[uod] drupedū et serpentū. Ad huiusmodi enim simulacra adoranda: uel duces populorū uel sectatores fuerunt. et co luerunt atq[ue] seruiērūt creaturę pot[estati]

q̄ creatori qui est benedict⁹ in secula .
In hac aut nulla est hoīs sapiētia: nisi
pietas q̄ recte colitur uerus de⁹ . id ex
pectās premiū in societate sanctorū: nō
solū hominū uerū ē ⁊ angelorum: ut
sit deus omnia in omnibus. Amen.

*Aurelij Augustini episcopi de ciuita/
te dei liber . i . s . Incipit .*

*De duobus ordinibus generatiōis
humane in diuersos fines ab initio p
currentis . Cap . i .*

De felicitate Para
disi: uel de ipso pa
radiso: ⁊ de uita ibi
primorum hoīum
eorūq; peccato atq;
supplicio mltū mltā
ta sēserūt: mltā lris
dixerūt: mltā lris
mandauerunt. Nos quoq; secundum
scripturas sacras: uel qđ i eis legim⁹:
uel qđ ex eis itelligere potuimus: eaz;
pgruentes auctoritati de his rebus in
superioribus libris diximus. **C**nuclea
ti⁹ aut si ista querantur: multiplices
atq; multimodas pariunt disputatiōes
que pluribus inferende sunt uolumini
bus: q̄s hoc opus tempusq; deposcit.
Quod non ita largum hēmus: ut i oī
b⁹ que possunt requirere ociosi ⁊ scru
pulosi: paratiores ad interrogandum:
q̄s capaces ad itelligendum: nos
oporteat imorari. Arbitror autē n̄ satis
nos fecisse magnis ⁊ difficillimis que
stionibus: de initio uel mundi: uel aīe
uel ipsius generis humāi: quod i duo
genera distribuimus: unus eorum qui
secundum hominem: alterum eorum q
secundum deum uiuunt: quas etiā my
stice appellamus ciuitates duas: hoc ē
duas societates hoīū: quarū est una
que predestinata est in eternum regna
re cum deo: altera eternum suppliciu
subire cum diabolo. **S**ed iste finis est
eaz; de quo post loquendū est. **N**unc
autem quoniam de exortu earū: siue

in āgelis quorum numerus ignoratur
a nobis: siue in duobus primis homi
nibus satis dictū est: iam mihi uidet⁹
earū aggrēdēdus excursus: ex quo
illi duo generare ceperunt: donec hoī
nes generare cessabunt. **H**oc enim uni
uersum tempus siue seculum: in quo ce
dunt morientes: succedūtq; nascentes:
istaru. n̄ duarum ciuitatum de quibus
disputamus excursus est.

*De filiis carnis: ⁊ filiis promissiōis
Cap . 2 .*

Natus est igit prior **L**ayn ex illis
duobus generis hūani parētib⁹
primis ad hominū ciuitatem: posteri
or **A**bel ad ciuitatē dei. **S**icut . n . i uno
hoīe quod dixit apostolus experimur
quā non primum quod spirituale est
sed quod animale: postea spirituale:
unde: unusquisq; quoniam ex damnata
propagine exoritur: primo sit necesse ē
ex **A**dām malus atq; carnalis: qđ si in
Christum renascendo profecerit: post
bon⁹ ⁊ spūalis: sic in uniuerso genere
humano cum primum due iste ceperūt
nascendo atq; moriendo procurrere ci
uitates: prior ē natus: cuius huius secu
li: posterius aut isto peregrinus in se
culo: ⁊ pertinet ad ciuitatem dei: gra
tia predestinatus: grā electus: grā pe
grinus deorsum: gratia cuius sursum.
Nam quantum ad ipsū attinet: ex ea
dem massa oritur que originaliter ē to
ta damnata: sed tanq; figulus deus:
hanc . n . similitudinem non imprudenter
sed prudenter itroducit apostolus: ex
eadem massa fecit aliud uas i honore:
aliud in cōtumeliā. **P**rius aut factum
est uas i cūmel: aq; post uero alterum
in honore: qđ ⁊ in ipso uno sicut iā di
xi hoīe pri⁹ ē reprobū: unde necesse est
incipiamus: ⁊ ubi non est necesse ut re
maneamus: posterius uero probū quo
pficientes ueniamus: ⁊ quo puenietes
maneamus. **P**roinde nō quidē oīs hō
malus erit bonus: nemo tñ erit bon⁹

qui non erat malus. Sed quāto quisq[ue]
citius mutatur in meli[us]: hoc in se facit
nominari quod apprehendit celerius:
et postero[rum] cooperit vocabulū prius.
Scriptum est itaq[ue] d[icitur] Layn q[ui] codidit
ciuitatem. Abel autem tanq[ua]m peregrin[us]
non odidit. suprema est enim sāctorum
ciuitas: q[ui]us hic pariat ciues: i quib[us]
peregrinatur donec regni eius temp[us]
adueniat: cū cōgregatura est omnes i
suis corporibus resurgentes: quādo
eis p[ro]missum dabitur regnū: ubi cū suo
p[ro]cipe rege seculo[rum] sine ullo temp[or]is
fine regnabunt. Umbra sane quedam
ciuitatis huius et imago prophetica ei
significande potius q[uam] presentande ser
uiuit in terris: quo eam tempore demō
strari oportebat: et dicta est etiam ipsa
ciuitas sancta merito significātis ima
ginis: n[on] exp[re]sse sicut futura est ueritat[is]
De hac imagine seruiente: et de illa quā
significat libera ciuitate: sic apostolus
ad galathas loquitur. Dicite mihi igit[ur]
sub lege uolentes esse legē nō audistis.
Scriptum est enim q[uod] Abrahā duos fili
os habuit: unum de ancilla et unum de
libera. Sed ille quidem qui de ancilla
secundū carnē nāt[us] est: qui aut de libe
ra per repromissionē. q[ui] sunt p[er] allego
riā dicta. Hec enī sunt duo testamēta.
Unū quidē a monte syna: in seruitutē
generās que est Agar. Syna enī mons
est i arabia: qui iunctus est huic: que
nūc hierusale[m]. seruit. n. ann filiis suis
Que aut sursum ē hierusalem libera
est: q[ui] est mater oīum n[ost]rum. Scriptum
est ei[us]: Letare sterilis que n[on] paris. erū
pe et exclama que non parturis. quia
multi filij deserte magis: q[uam] eius q[ui] hēt
uirū. Nos aut fratres secundū Isaac
promissionis filij sumus. Sed sicut tūc
qui secundū carnē natus fuerat: perseq[ue]
batur eū qui secundū spiritū: ita et nūc.
Sed q[uod] dicit scriptura. Ecce ancillaz
et filium eius. Non enim heres erit fi
lius ancille cū filio libere. Nos autē

fratres non sumus ancille filij: sed li
bere. qua libertate Xps nos liberauit
Hec forma intelligendi de apostolica
auctoritate descēdes: locū nobis apit:
quēadmodū scripturas diuinorū testa
mento[rum] ueteris et noni accipere debea
mus. Pais. n. quedaz eterne ciuitatis:
imago celestis ciuitatis effecta est: nō
se significando: sed alterā: et ideo fuit
Neq[ue] eim propter seip[s]am: sed p[ro]pter
aliā significandā est instituta: et p[re]ce
dente alia significatione. et ip[s]am p[re]figu
rans p[re]figurata est. Nāq[ue] Agar ancil
la Sare: eiusq[ue] filius. imago quedā h[uius]
imagis fuit. Et quoniam trāsire erāt
imbrie luce uementis: ideo dicit libera
Sara significabat liberā ciuitate[m]: cui
rurs[us] alio modo significande etiā illa
umbra seruiebat. Ecce ancillā et filium
eius. Non eui[us] heres erit filius ancil
le cū filio meo Isaac. quod ait aposto
lus Cū filio libere. Inuenimus ergo in
terrena ciuitate duas formas: unā suā
presentiaz demonstrationem. alterā ce
lesti ciuitati significande suā presentia
seruientem. parit autem ciues terrene
ciuitatis peccato uitiata natura. cele
stis uero ciuitatis ciues parit a peccato
naturā liberās gratia. unde illa uocā
tur uasa ire: ista uasa misericordie. Si
gnificatū est hoc etiā in duobus filiis
Abrahę: q[uod] unus de ancilla que dicebat
Agar secundum carnem natus. Est i[saac]
mael. alter aut de Sara lib[er]a secundū
repromissionē natus Isaac. Uterque
quidē de semine Abrahę. sed illū genuit
demōstrās cōsuetudo naturam. istum
uero dicit p[ro]missio significans gratia[m]
ibi humanus usus ostenditur: hic di
uinum beneficium commendatur.
De sterilitate Sare: quā dei gratia
fecundauit. **Capitulum 3.**

Sara quippe sterilis erat: et despe
ratione pl[us] saltē de ancilla suā
recupiscens habere: quod de ipsa nō se
posse cernebat: dedit eaz fecundā uiro

de quo parere uoluerat: nec potuerat.
Exegit itaq; etiā sic debitū de marito:
 utēs iure suo in utero alieno. **N**at9 ē
 ergo **I**smael sicut nascuntur homines
 per mixtiōe sexus utriusq; usitata lege
 nature. **D**eō dictum est secundū carnē
 nō q; ista beneficia dei nō sint: aut nō
 illa operetur deus cuius opifex sapien
 tia attingit sicut scriptū est a fine usq;
 ad finem fortiter: et disponit omia sua
 uiter. sed ubi significandum fuerat dei
 donum quod indebituz hoībus gratif
 gratia largiretur: sic oportuit dari fili
 um: quē ad modū nature nō debebatur
 excursib9. **N**egat enim natura iā fili
 os tali cōmixtiōi maris et femine: q̄lis
 esse poterat. **D**icit et **S**are in illa iā eta
 te: etiā mulieris accedēte sterilitate que
 nec tunc parere potuit: quando nō erat
 fecunditati sed etati fecunditas defuit.
Quod ergo nature sic affecte fructus
 posteritatis non debebatur: significat
 q; natura generis hūani peccato uicia
 ta: ac per hoc iure dānata nihil uere fe
 licitatis in posterū merebatur. **R**ecte
 igit̃ significat **I**saac per repromissiōē
 nat9: filios gr̄e ciues ciuitatis libeꝝ. so
 cios pacis eterne: ubi sit n̄ amor pprie
 ac puate quodāmo uolūtatis: s; cōi eo
 deq; mō inmutabili bono gaudēs atq;
 ex multis unum cor: faciens: idest perfe
 cte facta concors obediētia caritatis.

De terrene ciuitatis concertatione l'

Quod pace. **Cap. l'm. 4.**
Terrena porro ciuitas que sempi
 terna non erit: neq; eiz cū in extremo
 supplicio dānata fuerit iā ciuitas erit:
 hic habet bonum suum cuius societate
 leiatur: qualis esse de talibus rebus le
 tina pōt. **E**t quoniā non est tale bonū
 ut nullas angustias faciat amatoribus
 suis: ideo ciuitas ista aduersus seipam
 plerūq; diuiditur: litigando: bellādo:
 a tq;e pugnando: et aut mortiferas aut
 certe mortales uictorias regrēdo. **N**ā
 ex quacunq; sui parte aduersus alterā

sui partem bellādo surrexerit q̄rit esse
 uictori x gentiū: cū sit captiua uictorum
Et siquidē cū uicerit superbi9 extollit
 etiam sic mortifera. **S**i uero cōditiōez
 cogitās casusq; cōmunes: magis que
 accidere possunt: aduersus angitur: q̄
 eis q; puenerit secundis reb9 inriatur: tā
 tū mō mortalis ē ista uictoria. **N**eq;
 eniz sepe dominari poterit permanē
 do ijs: quos potuerit subiugare uicen
 do. **N**ō aut recte dicuntur ea bona nō
 eē q; cōcupiscit hec ciuitas: quando est
 et ipsa in suo genere humano melior.
Cōcupiscit enim terrenā quandā pro
 rebus infimis paces. ad eā nāq; deside
 rat peruenire bellando. **Q**uoniā si ui
 cerit et q; iustitiam nō fuerit: pax erit: quā
 non habebant partes inuicē a duerlian
 tes: et pro his reb9 quas simul habere
 non poterant infelici egestate certātes.
Hāc pacē requirit laboriosa bella: hāc
 adipiscitur: que putat gl̄iosa uictoria.
Quādo aut uincunt qui causa iustiore
 pugnabāt: q; dubitet gratulādā esse
 uictoriam: et puenisse optabilem pacem.
Nec bona sunt: et sine dubio dei bona
 sunt. **S**ed si neglectis melioribus que
 ad supernā pertinent ciuitatē: ubi erit
 uictoria in eterna et sūma pace secura:
 bona ista sic cōcupiscātur: ut uel sola eē
 credantur: uel his q; meliora creduntur
 amplius diligātur: necesse est miseria
 cōsequatur: et que inerat augeatur.

**De pio terrene ciuitatis auctore fr̄i
 cida: cui9 impietati roane urbis cōditi9
 germani cede responderit. Cap. 5.**

Primus atq; fuit terrene ciuitatis
 cōditi9 fr̄atricida. nā suū fratrē
 ciuez ciuitatis eterne in hac tra pegri
 nantez inuidencia uict9 occidit. **Q**uā
 mirandū non est: q; tanto post in ea
 ciuitate cōdenda que fuerat huius ter
 rene ciuitatis de qua loquimur caput
 futura: et tā multis gentib9 regnatura
 hūc primo exemplo: et ut greci appel
 lant **Archethypo**: quedam sui generis

Imago respondit. **N**az et illic sicut ipsa facinus quidam poeta commemorauit illoz. Fraterno pmi maduer sanguine muri. Sic enim condita est Roma: qm occisum Remum a fratre Romulo romana testatur historia: nisi qd isti terre ne ciuitatis ambo ciues erant: et ambo gloriam de romane rei. p. institutione querebant: sed ambo eam tantā quātā si unus esset habere nō poterant. Qui enim uolebat dominando gloriari: minus utiqz dominaretur: si ei? potestas uiuō cōsorte minueretur. Et ergo totā dominationem haberet unus: ablatus est socius: et scelere creuit in pei? quod innocentia minus esset in meli?. Ad aut fratres Caim et Abel nō habebant abo iter se simile rez terrenaz cupiditatē. nec in hoc alter alteri inuidit: qd eius dominatus fieret angustior: qui altez occidit: si ambo dominarentur. Abel quippe non querebat dominationez in ea ciuitate que condebatur a fratre: sed inidentia illa diabolica qd uident bōis mali: nulla alia causa est: nisi quia illi boni sūt: illi mali. Nullo. n. modo sit minor accedente seu permanente sorte possessio bonitatis: imo possessio bonitatis tanto sit latior: quāto concordior eaz indiuidua socioz possidet caritas. Nō habebit deniqz istā possessionē: qd eā noluerit habere cōmunem. Et tāto eā reperiet apliozem: quāto aplius ibi potuerit amare consortes. Illud igitur quod inter Remū et Romulū exortuz ē: quēadmodū aduersus seipsā terrena ciuitas diuidatur ostendit. quod autez inter Caim et Abel: inter duas ipsas ciuitates dei et hoīuz inimicitias demonsttrauit. Pugnat ergo iter se mali et mali. Ita pugnat iter se boni et boni. boni uero et boni si perfecti sunt inter se pugnare nō possūt. Proficiētes aut nōdū perfecti: ita possunt: ut bon? qsqz ex ea parte pugnet cōtra alterum: qua etiaz contra semetipsum. Et in uno quippe

homie caro concupiscit aduersus spūz: et spiritus aduersus carnem. Concupiscentia ergo spiritualis cōtra alterius pōt pugnare carnalē: uel cōcupiscentia carnalis cōtra alteri? spirituales: sicut inter se pugnant boni et mali: uel certe ipse cōcupiscentie carnales iter se duoz bonoz nōdū utiqz pfectoz: sicut inter se pugnat mali et mali: donec eo? qd curat ad ultimā uictoriā salitas pducatur. De lagonib? quos ex pena peccati et ciues ciuitatis dei in hac uite peregrinatione patiuntur: et a quibus deo medente sanantur. Cap. 6.

I Angor est qppe iste. i. illa iobedi entia de qua i libro decimo qrtō dissennim? pme iobedientie suppliciu. et ideo nō natura: sed uitium. Propter qd dicitur pficientib? bonis: et ex fide in hac peregrinatōe uiuentibus: uiciez onera uestra portate: et sic adimplebitis legē Christi. Item alibi dicitur. Corripite inquietos: solamini pusillanimes: suscipite infirmos: patientes estote ad omnes: uidete ne quis malū pro malo alicui reddat. Item alio loco. Si poccupatus fuerit hō in aliquo delicto: uos q spūales estis instruite huiusmodi i spū mansuetudinis: intendens te ipsum ne et tu tenteris. Et alibi. Sol non occidat super iracundiā nrāz. Et in euangelio. Si peccauerit tñ te frater tuus: corripe eum inter te et ipsum. Item de peccatis in quibus multoz cauetur offensio sic apostolus dicit. Peccātes corā omnib? argue: ut et ceteri timorē habeant. Propter hoc et de uenia inuicē dāda multa pēcipiuntur: et magna cura ppter tenendā pacē sine qua nemo poterit uidere deuz: ubi ille terror qd iubetur seruus .x. milū talento? reddere debita que illi fuerāt relaxata: quoniā debitū denario? centū seruo suo nō relaxauit. Qua similitudine pposita: dñs adiecit: atqz ait. Sic et uobis faciet pater uester celestis: si non dimiseritis unusquisque

fratri suo de cordib⁹ uestris. Hoc mō
curatur ciues ciuitatis dei in hac terra
peregrinantes: et pati superne patrie su
spirantes. Spiritus aut sanctus operat^r
intrinsecus: ut ualeat aliqua medicina:
que adhibetur extrinsecus. Alioqn etiā
si de⁹ ipse utens creatura sibi subdita
in aliqua specie humana sensus alloq^r
humanos: siue istos corporis: siue illos
quos istis simillimos habem⁹ i sonis:
nec interiore gratia mentes regat atq³
agat: nihil prodest hōi omnis p^rdicatio
ueritatis. Facit autem hoc deus: a uasis
misericordie: ira uasa discernens: dispē
satione: qua ipsa nouit multū occulta:
sed tamen iusta. Ipso quippe adiūate
mirabilib⁹ et latentibus modis: cū pec
catū quod habitat i membris nostris:
quod sic peccatum est: ut sit etiam pena
peccati: sicut apostol⁹ p^rcipit nō regnat
in n^ro mortali corpore ad obediendū
desideris eius: nec ei mēbra n^ra uelut
iniquitatis arma exhibem⁹: conuertitur ad
mentē nō sibi ad mala deo regēte cōse
tientē: et eam regens tranquillius nunc:
habebit postea sanitatem pfectā: atq³
immortalitate percepta homo sine ullo
peccato in eterna pace regnabit.

De causa et p^rtinacia sceleris Cayn:
quem a facinore concepto nec dei p^rmo
reuocauit. Cap. 7.

Ed hoc ipsū qd sicut potuimus
exposuim⁹: cum de⁹ locutus esset
ad Cayn eo mō quo p^rmis hōibus per
creaturam subiectam uelut eoz socius
forma cōgrua loquebatur: qd ei p^rfuit.
Nonne conceptum scelus in necando
fratre: etiā post uerbū diuine admoni
tionis impleuit. Nam cū sacrificia discer
nisset amboz: in illius respiciens: hui⁹
respiciens. quod non dubitandum est
potuisse cognosci signo aliquo attestā
te uisibili. et hoc ideo fecisset d⁹s: quia
mala erāt opera eius: fratris uero ei⁹
bona: cōtristat⁹ ē Cayn ualde: et occidit
facies ei⁹. Sic. n. scriptum est. Et dixit

domin⁹ ad Cayn. Quare tristis fact⁹
es: et quare cōcidit facies tua. Nō ne si
recte offeras: recte aut nō diuidas: statū
i forib⁹ peccatū aderit. Peccasti. qesce.
ad te. n. cōuersio ei⁹ et tu dominaberis
illius. In hac admonitione quam deus
p^rtulit ad Cayn: illud quod dictū est
nōne si recte offeras: recte aut nō diui
das: peccasti: qā non elucet cur uel uide
sit dictum: multos sensus peperit eius
obscuritas: cū diuina et scripturarum
q³q³ tractor secundum fidei regulam
id conatur exponere. Recte qppe offert^r
sacrificiū: cū offertur deo uero: cui uni
tantū sacrificandū est. Non autem
recte diuidit^r: dū non discernūtur recte
uel loca uel t^rpa: uel res ipse q³ offert^r:
uel q³ offert uel cui offertur: uel hi q³bus
ad uelendū distribuitur quod oblatū
est: ut diuisione intelligamus hic dis
cretionem. siue cum offertur ubi non
oportet: aut quod nō ibi sed alibi opoz
tet. siue cū offert^r quando non oportet:
aut quod non tunc sed alias oportet.
Siue cum id offertur quod nusquam et
nunq³ penitus debuit. siue cū electiora
sibi eiusdē generis tenet homo: q³ sunt
ea que offert deo. siue cum eius rei que
oblata est sit particeps prophanus: aut
glibet quem fas non est fieri. In quoz
aut horū deo displicuerit Cayn: facile
nō pōt inueniri. Sed quoniam Ioannes
apostolus cū de his fratrib⁹ loq^retur:
non sicut Cayn inquit: qui ex maligno
erat: et occidit frēm suū: et cui⁹ rei grā
occidit euz: quia opera illius maligna
fuerunt: fratris autē illius iusta. datur
intelligi propterea nō respexisse deū in
munera eius: qā hoc ipso male diuide
bat: dās deo aliqd suū: sibi aut seipz.
Quod omnes faciūt q nō dei sed suas
sectantes uoluntatem: id est nō recto:
sed peruerso corde uiuentes: offert deo
tantū munus quo putant euz redimi:
ut eoz non opituletur sanādis prauis
cupiditatib⁹: sed explendis. Et hoc est

propria terre civitatis dei ut eos
colere: quibus adiuvantibus regnet in
victoria et pace terrena: non caritate
consulendi: sed dominandi cupiditate.
Bonum quippe ad hoc utitur mundo: ut fru-
antur deo: mali autem contra ut fruatur
mundo: ut nolunt deo. qui tamen cum
vel esse vel res humanas curare iam cre-
dunt. sunt enim multo deteriores qui nec
hoc quidem credunt. Cognito itaque
Layn: qui super ei⁹ gerant sacrificium
nec super suum respexerat deus: utique
fratrem bonum mutatus imitari: non
clatus debuit emulari. Sed quia tri-
stis est et concidit vultus eius: hoc
peccatum maxime arguit deus tristitia
de alteri⁹ bonitate: et hoc status. Hoc
quippe arguendo interrogavit dicens.
Quare contristatus es: et quas concidit
facies tua. Quia enim fratri inidebat:
vultus inidebat: et hoc arguebat. Nam homi-
bus quibus absconditum est cor alienius: esse
posset abigui: et prorsus incertum: utrum
illa tristitia malignitate suam in qua
se deo displicuisse didicerat: an fratris
doluerit bonitatem que deo placuit: cum
in sacrificium ei⁹ aspexit. Sed ratione
reddens de⁹ cur ei⁹ oblationem accipe
noluerit: ut sibi ipse poti⁹ merito quod ei
inmerito frater displiceret: cum esset iustus
non recte dividendo: hoc est non recte
vivendo: et indignus cui⁹ approbare
oblatio quod esset iustior quam frater iustus
gratis odisset ostendit. Non tamen eum
dimittens sine mandato sancto iusto et
bono. Quiesce igitur ad te enim conversio
eius. et tu dominaberis illi. Nunc frater
Absit. Cui⁹ igitur nisi peccati. Dixit. n.
peccasti. tunc deinde addidit: quiesce. ad te
n. conversio ei⁹. et tu dominaberis illi. Po-
test quidem ita intelligi: ad ipsum hominem con-
versio esse debet peccati: ut nullo alio quam
sibi sciat tribui debet quod peccat. Hec
est. n. salubris penitentiae medicina: et ve-
nie petitio non incongrua: ut ubi ait ad te
enim conversio ei⁹: non subaudiatur eris

sed sit precipiens iudicet non predicet
tis modo: tunc enim dominabitur quisque pec-
cato: si id sibi non defendendo proponit
sed penitendo subiecit. Alioqui et illi
serviet dominanti: si patrocini adhi-
buerit accidenti. Sed ut peccatum intelli-
gatur concupiscentia ipsa carnalis de
qua dicit apostolus. Caro concupiscit
adversus spiritum: in cuius carnis fur-
cibus et invidiam commemorat: qua
uniquae Layn stimulabatur et accende-
batur in fratris exitium: bene subaudi-
tur eris: id est ad te enim conversio ei⁹
erit: et tu dominaberis illius. Tu enim
commota fuerit pars ipsa carnalis: quam
peccatum appellat apostolus ubi dicit.
non ego operor illud sed quod habitat
in me peccatum: quam partem animi
etiam philosophi dicant esse invidiosam
non que mentem debet trahere: sed cui
mens debeat imperare: cum ab illicitis
operibus ratione cohibere. cum ergo
commota fuerit ad aliquid perperam com-
mittendum: si accescatur et obreperet de-
creti apostolo. ne exhibueritis membra
vestra arma iniquitatis peccato: ad mentem
domita et victa conveniatur: ut subdita
ratio dominetur. hoc precepit de⁹ huic
qui facibus invidie inflammabatur in
fratrem: et quem debuerat imitari cupie-
bat auferre. Quiesce igitur: manus ab
seelere contine. Non regnet peccatum
in tuo corpore mortali ad obediendum
desideris eius. nec exhibeas membra
tua iniquitatis arma peccato. Ad te enim
conversio eius. dum non adiuvatur re-
laxando sed quiescendo frenatur. Et tu
dominaberis illius: ut cum forinsecus
non permittitur operari: sub potestate
mentis regentis et benevolentis abstergeat
etiam intrinsecus non moveri. Dicitur
est tale aliquid in eodem divino libro
et de muliere: quando post peccatum deo
interrogata atque iudicata damnationis
sententias acceperat in serpente diabolus:
et in seipso mulier et maritus. Tu. n.

dixisset ei: Multiplicans multiplicabo
tristitias tuas: et gemitum tuum: et in
tristitiis paries filios: deinde addidit
et ad uirum conuersio tua: et ipse domi
nabitur tui. Quod dictum est ad Cayn
de peccato uel de uitiosa carnis concu
piscencia: hoc isto in loco de peccatrice
femina: ubi intelligendum est uirum ad
regendam uxorem: animo carnem re
genti simile esse oportere. Propter quod
dicit apostolus. Qui diligit uxorem suam
seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem
suam odio habuit. Sananda sunt enim
hec sicut nostra: non sicut aliena. Sananda
Sed illud dei preceptum Cayn
sicut preuicator accepit. Inualescite
quippe inuidie uitio: fratrem insidiat
occidit. Talis erat terrene conditor ci
uitatis. Quo modo autem significauerit
etiam Cayn iudeos a quibus Christus
occisus est: Christum uero magnam pasto
rem omnium: peccatorum custos prefigurabat
Abel: quia in allegoria prophetica res
est: parco nunc dicere. Et quedam hinc
aduersus Faustum manicheum dixisse
me recolo.

Que ratio fuerit ut Cayn inter pinci
pia generis humani cederet ciuitatem. Ca. 8

Inc autem deservenda uidetur mihi
historia: ne sit scriptura incredibi
lis, que dicit edificatam ab uno homine
ciuitatem: eo tempore quo non plusquam uiri
quattuor uel potius tres postea quam frater
fratrem occidit fuisse uidentur in terra:
id est primus homo pater omnium: et ipse
Cayn et eius filius Enoch: ex cuius nomine
ipsa ciuitas nuncupata est. Sed hoc quos
mouet: parum considerant non omnes
homines qui tunc esse potuerunt: scri
ptorem sacre huius historie necesse ha
buisse notare: sed eos solos quos opis
suscepti ratio postulabat. Propositum
quippe scriptoris illius fuit per quem spi
ritus sanctus id agebat per successiones
certarum generationum ex uno homine pro
pagatam peruenire ad Abraham: ac uide

ex eius semine ad populum dei: in quo
distincto a ceteris gentibus prefiguraret
et prenunderet omnia que de ciuitate
cuius eternum erit regnum: et de rege eius
eodemque conditore Christo in spiritu
preuidebantur esse futura: ita ut nec
altera societate hominum taceretur: quam
terrenam dicimus ciuitatem: quantum ei
more satis esset. ut ciuitas dei et sue
aduersarie comparatione clarescat. Cum
igitur scriptura diuina ubi et numerum
annorum quos illi homines uixerunt
commemoratur ita includat: ut dicat de illo
de quo loquebatur: et genuit filios et fi
lias: et fuerit omnes dies illius uel illius
quos uixit anni tot: et mortuus est nunc
quia eosdem filios et filias non nominat:
ideo intelligere non debemus per tam
multos annos quibus tunc in seculo huius
prima etate uiuebat nasci potuisse plu
rimos homines: quorum cetibus conditi
possent etiam plurime ciuitates. Sed
pertinuit ad deum quo ista inspirate
comscripta sunt: has duas societates suis
diuersis generationibus primitus di
gere atque distinguere: ut seorsum
hominum hoc est secundum hominum uiue
tium: seorsum autem filiorum dei id est
hominum secundum deum uiuentium gene
rationes cotereretur usque ad diluuium
ubi ambarum societatum discretio co
cretioque narratur: discretio quidem quod ab
separati generationes commemorantur:
unius fratricide Cayn: alterius autem
qui uocabatur Seth. Natus quippe fue
rat et ipse de Adama: pro illo quem frater
occidit. Concretio autem: quia bonis in
deterius declinantibus tales uniuersi facti
fuerant ut diluuiio deleberentur, excepto
uno iusto cui nomen erat Noe: et eius
uixit: et tribus filiis: totidemque uiribus.
Qui homines octo ex illa omnium uasta
tione mortalium per arcam euadere meue
runt. Quod igitur scriptum est cogno
uit Cayn uxorem suam: et concipiens pe
cepit Enoch: et erat edificans ciuitatem.

in nomine filii sui **E**noch. nō est qdē consequens: ut istum primū filium genuisse credatur. Neque enī hoc ex eo putandū est: quia dictus est cognouisse uxores suas: quasi tunc se illi primitus concubendo miscuisset. Nam et de ipso patre omnium **A**dām: non tunc solū hoc dictum est quando cōceptus est **C**ayn: quem primogenitūz uidetur habuisse: uerum etiā posterius eadē scriptura cognouit inquit **A**dām uxorem suam: et cōcepit: et peperit filium: et nominauit nomen illius **S**eth. Unde intelligitur ita solere illam scripturam loqui: quāuis non semper: cui in ea legitur factus hominum fuisse cōceptus: nō tamen solū cum primum sibi se xus uterq; miscetur. Nec illud necessario ē argumētum: ut primogenitū pri existimemus **E**noch: quod eius nomine illa ciuitas nuncupata est. Non enim ab re est: ut propter aliquas causas cum et alios haberet: diceret euz pater ceteris amplius. Neq; enī et **I**udas primogenitus fuit: a quo et iudea cognominata est et iudei. Sed etiam si conditori ciuitatis illius iste filius primus est natus: non ideo putandū est tunc a patre condite ciuitati nomen eius impositūz quando natus est: quia nec constitui tunc ab uno poterat ciuitas: que nihil est aliud q̄ hominūz multitudo aliquo societatis uicūlo colligata. sed cum illius hominis familia tāta numerositate cresceret: ut haberet iā populi quantitatez: tunc potuit utiq; fieri: ut et constitueret: et nomen primogeniti sui ostendere imponeret ciuitati. Quā lōga qppe uita illoz hominūz fuit: ut illic memoratoz quoq; et āni taciti nō sūt: qui minimū uiuē ante diluuiū ad septingentos quinquaginta perueniret. Nam plures nongentos annos etiā trāsierūt: quous nemo ad mille perueniret. Quis itaq; dubitauerit per unius hoīs etatē tantum multiplicari potuisse genus humanū: ut esset unde constitueretur nō una

sed pluzime ciuitates: Qd ex hoc iudici facillime potest: quia ex uno **A**brāā nō multo amplius quadringentis annis numerositas hebraice gentis tāta pcreata ē: ut i exitu eiusdē poplī ex egypto sexcenta milia hoīūz fuisse referat bellice iuuentutis: ut omittam gentē **I**du meoz nō pertinētē ad populū israhel: quē genuit frat ei? **E**sau nepos **A**brāe et alias gentes natas ex semine ipsius **A**brāe: nō per **S**arā cōiuges pcreatas. De longa uita hominū que fuit ante diluuiū: et d' aploze humanoꝝ corpoꝝ

forma. Cap. 2.
Quamobrem nullus prudens rerū existimator dubitauerit: **C**ayn nō solū aliquā: uez etiā magnā potuisse cōder ciuitatem: quando in tam longum tempus protendebatur uita mortaliuz: nisi forte infidelium quispiāz ex ipsa numerositate annorum nobis ingerat questionem: qua uixisse tunc hoīes scriptum est in auctoritatibus nrīs: et hoc neget esse credendūz. Ita qppe non credunt: etiam magnitudines corpoꝝ longe ampliores tunc fuisse q̄ nūc sunt. Unde et nobilissimus eorū poeta **V**irgilius: de igēti lapide quē in agroꝝ limite isī xū uir fortis illoꝝ tempoꝝ pugnās et rapuit: et cucurrit: et intorsit: et immisit. **V**ix illūz inquit lecti bis sex ceruice subirent. Qualia nunc hominūz pducit corpora tellus. Significans maiora tūc corpora pducere solere tellurē. Quāto magis igitur temporib' recētionib' mūdi: ante illud nobile diffamatumq; diluuiūz. Sed d' corpoꝝ magnitudine plerunq; incredulōs nudata per uetustatem siue per uim fluminūz uariosq; casus sepulchra conuincunt: ubi apparuerunt uel unde ceciderūt: incredibilis magnitudinis ossa mortuorum. **V**idi ipse non solus sed aliqui mecum in utensi lutoze molarem hominis dentem tam ingentem: ut si in nostrorum dentium modulos minutatim cōcideretur:

centū nobis uideretur facere potuisse.
Sed illum gigantis alicuius fuisse cre-
 diderimus. Nam preter q̄ erant oīaz
 multo maiora q̄ nostra tunc corpora:
 gigantes lōge ceteris anteibant. Sicut
 alius deinde nostrisq̄ temporibus rari
 quidez: sed nunq̄ ferme defuerunt qui
 modum aliorum plurimum excederet.
Plinius Secundus doctissimus homo:
 q̄sto magis magisq̄ p̄terit seculi excur-
 sus: mīora corpora naturā fere testat.
Quod etiaz Homerum commemorat
 sepe carmine fuisse conquestū. non hec
 uelut poetica figmēta deridens: sed ita
 historicam fidem tanq̄ miraculorum
 naturalium scriptor assumens. Veruz
 ut dixi antiquorum magnitudines cor-
 porum inuenta plerunque ossa quoniā
 diuturna sunteti am multo posteriori-
 bus seculis produnt. annorum autem
 numerositas cuiusq̄ hominis qui tem-
 poribus illis fuit: nullis tunc talibus
 documentis uenire i experimentū pōt.
Nec tamen i deo fides sacre huic histo-
 rie derogāda est: cuius tāto ipudenti-
 narrata non credimus quanto impleri
 certius p̄nunciata d̄spicim⁹. Dicit tñ
 etiam idem Plinius: esse adhuc gentes
 ubi ducentos ānos uiuitur. Si ergo hu-
 manaz uitaz diuturnitates qual expti
 nō sumus: hodie habere credūtur ico-
 gnita nobis loca: cur non habuisse cre-
 dantur 7 ip̄ia. An uero est credibile ali-
 cui esse quod hic non est: 7 incredibile
 aliquando fuisse quod nunc non est.
De differentia qua inter hebreos et
 n̄ros codices uidentur annoz numeri
 dissonare. Cap. io.

Quo circa 7 si iter hebreos 7 n̄ros
 codices de ipso numero annoz
 nonnulla uidetur esse distantia: quod
 ignoro qua ratione sit factū: nō tamen
 tanta est: ut illos homines tā longeuos
 fuisse dissentiat. Nam ipse homo p̄m⁹
 Adam ante q̄ gigneret filium qui est
 appellatus Seth: ducentos triginta ui-

xisse ānos reperitur in codicib⁹ n̄ris:
 in hebreis aut centū triginta phibetur:
 Sed postea q̄ euz genuit septingentos
 uixisse legitur in nostris: octingentos
 uero in illis. Atque ita in utrisq̄ uni-
 uersitatis summa concordat: ac deinde
 per consequentes generationes ante q̄
 gignatur qui gigni commemoratur:
 minus uixisse apud hebreos pater eius
 inuenitur centum annos. sed postea q̄
 est genitus: idē ipse centum minus q̄
 in hebreis inueniatur in nostris. Atq̄
 ita hinc 7 inde utriusque uniuersitas
 consonat. In se p̄ta aut generatōe nūq̄
 utriusque codices discrepant. In septima
 uero ubi ille qui natus est Enoch non
 mortuus sed q̄ deo placuerit trāslatus
 esse narratur: eadez dissonantia est que
 in superioribus quinq̄ de centū annis
 ante q̄ gigneret eū q̄ ibi cōmemorat⁹
 filium: atque ita in summa simul con-
 sonantia. Vixit enim annos ante quā
 transferretur secunduz utrosq̄ codices
 trecentos sexagintaquinq̄. Sciaua ge-
 neratio habet qdē nōnullā diuersita-
 tez: sed minore ac dissimilem ceteris.
Datusalem quippe quē genuit Enoch
 anteq̄ gigneret eum qui in ipso ordine
 sequitur: secundum hebreos non centū
 minus sed uiginti amplius uixit ānos:
 qui rur sus in nostris postea q̄ euz ge-
 nuit reperiuntur additi: 7 in utrisq̄ sibi
 summa uniuersi numeri occurrūt. In sola
 nona generatiōe idest i annis Lamech
 filii **D**atusalem: patris autem Noe:
 summa uniuersitatis discrepat: sed non
 plurimū. Triginti. n. 7 quattuor annos
 plus uixisse in hebreis q̄ in nostris co-
 dicib⁹ inuenitur. Nā ante q̄ gigneret
 filiū q̄ uocat⁹ est Noe: sex min⁹ habet
 in hebreis q̄ in n̄ris: postea uero q̄ eū
 genuit: triginta amplius in eisdez q̄
 in n̄ris. Unde sex illis detractis: restāt
 uiginti quattuor ut dictum est.

De ānis **D**atusalez: cui⁹ etas. xiiij.
 ānis uidetur diluuiū excedere. Cap. xi.

Per hanc autem discrepantiam hebreorum codicum atque nostrorum exoritur illa famosissima questio: ubi **A**datusalem quattuordecim annos uixisse post diluuium putatur: cum scriptura ex omnibus quod in terra tunc fuerant solos octo homines in arca exitum commemorat euasisse diluuii: in quibus **A**datusalem non fuit. Secundum codices enim nostros **A**datusalem prius quam gigneret illum quem nuncauit Lamech: uixit annos centum sexaginta septem: deinde ipse Lamech ante quam ex illo natus esset Noe: uixit annos centum octoginta octo: qui simul fiunt trecenti quinquaginta quatuor. His adduntur sexcenti Noe: quoto eius anno diluuium factum est: qui fiunt nongenti quinquaginta quatuor ex quo **A**datusalem natus est usque ad annum diluuii. Omnes autem anni uite **A**datusalem nongenti sexaginta nonem computantur. Quia cum uixisset annos centum sexaginta septem: et genuisset filium qui est appellatus Lamech: post eius genitum uixit annos octingentos duos. Qui omnes ut diximus nongenti sexaginta nouem fiunt. Unde detractis nongentis quinquaginta quatuor ab ortu **A**datusalem usque ad diluuium remanent quattuordecim: quibus uixisse creditur post diluuium. Propter quod nonnulli rati eius in terra ubi omnem carnem quam uiuere in aqua natura non finit: constat fuisse deletam cum patre suo qui translatus fuerat aliquanto fuisse: atque ibi donec diluuium periret uixisse arbitrantur. Molentes derogare fidei codicum quos in auctoritatem celebriorem suscepit ecclesia: et credentes iudeorum potius quam istos non habere quod uerum est. Non enim admittunt quod magis hic esse poterit error interpretum: quam in ea lingua esse falsum: unde in nostram per grecam scriptura ipsa translata est. Sed inquit non esse credibile: septuaginta interpretes quod uno similes tempore unoque sensu interpretati sunt errare potuisse: aut ubi nihil eorum iterum

noluisse mentiri: indeos nero dum nobis inuident quod lex et propheta ad nos interpretando transierunt: mutasse quedam in codicibus suis ut in nostris minueretur auctoritas. Hanc opinionem uel suspiciones accipiat quisque ut putauerit: certum est tamen non uixisse **A**datusalem post diluuium: sed eodem anno fuisse defunctum: si uerum est quod de numero annorum in hebreis codicibus inuenitur. De illis lxx. interpretibus quod mihi uideatur suo loco diligentius inferendum est: cum ad ipsa tempora quantum necessitas huius operis postulat memoranda adiuuante domino uenerimus. Presenti enim sufficit questioni: secundum utrosque codices tam longas habuisse uitas illi? cui homines: ut posset etate unius qui de nobis quos solos terra nunc habuit parentibus primus est natus: ad constituendam etiam ciuitatem multiplicari genus humanum.

De opinione eorum qui primorum temporum homines tam longeuos quam scribitur fuisse non credunt. Cap. 12.

Non quod nullo modo sunt audiendi: sed quod putant aliter annos illis temporibus computatos: id est tante breuitatis: ut unus annus noster decem illos habuisse credatur. Quia propter inquit cum audierit quisque uel legerit nongentos annos quoniam uixisse: debet intelligere nonaginta. Decem quippe illi anni unus annus est noster: et decem nostri centum illi fuerunt. Ac per hoc ut putant uiginti trium annorum fuit Adam: quando genuit Seth. Et ipse Seth uiginti habebat et sex menses quando ex illo natus est Enos: quos appellat scriptura ducentos et quinquaginta annos. Quoniam sicut isti suspicantur quorum exponimus opinionem unum annum qualem nunc habemus in decem partes illi diuidebant: et easdem partes annos uocabant. Quarum partium habet una quadratum senarium: eo quod dens sex diebus prefecerit opera sua: ut in se primo requiesceret. De qua re in libro

tridécimo sicut potui disputari. **Sexties** autem seni qui numerus quadrati senarii facit: triginta sex dies sunt. qui multiplicati decies: ad trecentos sexaginta perueniunt: id est: xij. menses lunares. Propter quinque dies enim reliquos quibus solaris annus impletur: et diei quadratè propter quem quater ductum eo anno quo bisextum uocant unus dies adijcitur addebantur a ueteribus postea dies: ut occurreret numerus annorum: quos dies romani intercalares uocabant. Proinde etiam Enos quem genuit Seth: decem et nouem agebat annos: quando ex illo natus est filius eius Laynan. quos annos dicit scriptura centum nonaginta. Et deinceps per omnes generationes in quibus hominum anni commemorantur ante diluuium: nullus fere in nostris codicibus inuenitur: qui cum esset centum annorum: uel infra: uel etiam centum uiginti aut non multo amplius genuerit filium. sed qui minima etate genuerunt: annorum centum sexaginta et quod excreuit fuisse referuntur: quia nemo inquit decem annorum homo potest gignere filios: qui numerus centum appellabatur àn ab illis hominibus: sed in annis sexdecim est matura pubertas: et proli iam idonea procreande quos centum et sexaginta annos illa tempora nuncupabatur. Ut autem aliter annum tunc fuisse computatum non sit incredibile adiiciunt quod apud plerosque scriptores historie repetit egyptios habuisse annum quattuor mensium: acarnanas sex mensium: lauinius tredecim mensium. Plinius secundus cum commemorasset relatum fuisse in litteris quendam uixisse centum quinquaginta duos annos: alium decem amplius: alius ducentorum annorum habuisse uitam: alios trecentorum: quosdam ad quingentos: alios ad sexcentos: nonnullos ad octingentos etiam peruenisse. hec omnia propter initia temporum accidisse arbitratum est. Alij quippe ingratè estate determinabant annos: et alteri hyeme: alij quod dripartitis temporibus sicut Arcades inquit: quorum anni trimenses fuerunt. Adiecit etiam aliquando egyptios: quorum paruos annos quadernorum mensium fuisse supra diximus: lunæque sine eorum limitasse annum. Itaque apud eos ingratè singula milia annorum uixisse potest. His uelut probabilibus argumentis quidam non destruentes fidem sacre huius historie: sed astruere nitentes: ne sit incredibile quod tam multos annos uixisse referuntur antiqui: persuaserunt sibi nec se suadere imprudenter existimant tam exiguum spacium temporis tunc annum uocatum: et illi decem sint unus noster: et decem nisi centum illorum. Hoc autem falsissimum esse documento euidentissimo ostenditur. Quod ante quod faciam non mihi tacendum uidetur: quod credibilior possit esse suspicio. Poteramus certe hanc asseuerationem ex hebreis codicibus redarguere: atque conuincere: ubi Adam non ducentorum triginta: sed centum triginta annorum fuisse reperitur: quando tertium genuit filium: qui anni si tredecim nostri sunt: procul dubio primum genuit quando duodecim uel non multo amplius annorum fuit. Quis potest hac etate generare usitata ista nobisque notissima lege nature? Sed huc omittam: quod fortasse etiam quando creatus est potuit. Non enim cum tam paruus quod infantes nostri sunt: factus fuisse credibile est. Seth filius eius non ducentorum quinque sicut nos legimus: sed centum quinque fuit quando genuit Enos. ac per hoc secundum istos nondum habebat undecim annos etatis. Quid dicam de Laynan eius filio: qui cum apud nos centum septuaginta reperitur annorum apud hebreos septuaginta legitur fuisse quando genuit Malalehel. Quis generat homo septennis: si tunc anni. lxx. nuncupabatur: quod septem fuerit? An in dinumeratione annorum hebreorum magis quod. lxx. interpretus sit sequenda auctoritas. Cap. 13.

Ed cū hoc dixerō: otinuo referet illud iudeorum esse mendaciū: de quo superius satis actus est. Nam septuaginta interpretes laudabiliter celebratos uiros potuisse mentiri difficile est. Ubi si querā qd sit credibilis iudeorum gentem tam longe lateque diffusam in hoc conscribendum mendacium uno consilio conspirare potuisse: et dū aliis inuideant auctoritatem: sibi abstulisse ueritatē. an. lxx. homines qui etiam ipsi iudei erāt: in uno loco positos: quoniam rex egypti Ptolemæus eos ad hoc opus ascinerat: ipsam ueritatem gentibus alienigens iudisse: et communicato istud tunc fecisse consilio: quis non uideat qd pculius faciliusq; credatur? Sed absit ut prudens quispiam uel iudeos cuiuslibet peruersitatis atque malitiæ tantum potuisse credat in codicibus tā multis et tam longe lateque dispersis: uel. lxx. illos memorabiles uiros hoc de inuicenda gentibus ueritate unum communicasse consilium. Credibili ergo quis dixarit: cū primum de bibliotheca Ptolemæi describi ista ceperunt: tunc aliquid tale fieri potuisse in codice uno: scilicet primitus inde descripto: unde iā latius emanaret. ubi potuit quidem accidere etiam scriptoris error: Sed hoc in illa questione de uita Danielis non absurdum suspicari est: et in illo alio ubi superantibus uiginti quatuor annis summa non conuenit. In his autem in quibus continuatur ipsius mendositatis similitudo: ita ut ante genitum filium qui ordini inseritur: alibi supersint centum anni: alibi desint. post genitum aut ubi deerant supersint: ubi supererāt desint: ut summa conueniat. et hoc in prima: secunda: tertia: quarta: quinta: septimaq; generatione inuenitur: uidetur habere quandā si dici potest error ipse instantia: nec casus redolet sed industria. Itaq; illa diuersitas numerorum aliter se habentium in codicibus grecis et latinis:

aliter in hebreis: ubi nō est ita de centum annis prius additis postea detractis per tot generationes otinuata paritas: nec malitiæ iudeorum: nec diligentie uel prudentie septuaginta interpretum: sed scriptoris tribuat error: q de bibliotheca supradicti regis codicem describendus primus accepit. Nam etiam nunc: ubi numeri non faciunt intentum ad aliquid quod facile possit intelligi: uel quod appareat utiliter disci: et negligenter describuntur: et negligenter emendantur. Quis. n. existimet sibi esse discendum quot milia hominum tribus israel sigillatim habere potuerit: quoniam prodesse aliquid non putatur: et quotus quisque hominum est cui profunditas utilitatis huius appareat? Hic uero ubi per tot textas generationes centum anni alibi adsunt: alibi desunt: et post natū q memorad fuerat filius: desunt ubi affuerit: adsunt ubi defuerit: ut summa concordet: nimirum cum uellet persuadere q hoc fecit ideo numerosissimos annos uixisse antiquos q eos breuissimos nuncupabant: et hoc de maturitate pubertatis: qua idonea filij gignerentur conaretur ostendere: atq; ideo in illis centum annis decem nros insinuandos putaret incredulis: ne homines tam diu uixisse recipere infidez nollent: addidit centum: ubi gignedis filiis habile nō inuenit etatem: eosdēq; post genitos filios ut congrueret summa detraxit: sic quippe uoluit credibiles facere idoneaz generande proles conuenientias etatus: ut tamen numero: non fraudaret uniuersas etates uiuentium singulorum. Quod autem in sexta generatione id nō fecit: hoc ipsum est quod magis mouet illum ideo fecisse euz res quā dicimus postulauit: quia non fecit ubi non postulauit. Inuenit nanque in eadē generatione apud hebreos uixisse Jared ante q genuisset Enoch centus sexaginta duos annos: q secundū illā rationem breuium annorum sunt anni

sexdecim: et aliquid minus quam menses duo: que iam etas apta est ad gignendum: et ideo addere centum annos breues ut non stri uigintifex fierent necesse non fuit: nec post natum Enoch eos detrabere quos non addiderat ante natum. Sic factum est ut hinc nulla esset inter codices utroque uarietas. Sed rursum monetur in octaua generatione ante quam de uatufale nasceretur Lamech: cum apud hebreos legantur centum octoginta duo anni: uiginti duo anni minus inueniuntur in codicibus nostris: ubi potius additum solent. et post genitum Lamech complendam restituuntur ad summam que in codicibus utrisque non discrepat. Si enim centum septuaginta annos propter pubertatis maturitatem decem et septem uolebat intelligi: sicut nihil addere: ita nihil detrabere iam debebat: quia inuenerat etatem idoneam generationi filiorum: propter quas in aliis centum annos ubi eas non inueniebat addebat. hoc autem de uiginti annis merito putarem? causa mendocitatis accidere potuisse: nisi eos sicut prius detraherat restituere postea curaret: ut summe ueneret integritas. An forte astutius factum existimandum est: ut illa qua centum anni prius solent adijci et postea detrabi occultaretur industria: cum et illic ubi necesse non fuerat non quidem de centum annis: uerum tamen de quantocunque numero prius detracto: post reddito tale quid fieret. Sed quomodolibet istud accipiat: siue credatur ita esse factum: siue non credatur: siue postremo ita: siue non ita sit: recte fieri nullo modo dubitauerim: ut eorum diuersum aliquid in utrisque codicibus inuenitur: quando quidem ad fidem regum gestarum utrumque esse non potest: neque ei ligue potius credatur: unde est in alia per interpretes facta translatio. Nam in quibusdam etiam codicibus grecis tribus et uno latino et uno etiam syro inter se consentientibus: inuenitur est de uatufalem sex

annis ante diluuium fuisse defunctus:

De Parilitate annorum: qui iisdem quibus nunc spaciis: et in prioribus seculis concurrebant. Cap. 14.

Nunc iam uideamus quo nam modo euidenter possit ostendi: non tam breues ut illi decem unus esset noster: sed tante prolixitatis annos: quante nunc habemus. quos utique circiter centis solis: in illorum hominum uita plurius computatos. Sexcentesimo nempe anno ante Noe: scriptum est factum esse diluuium. Cur ergo ibi legitur: et aqua diluuii facta est super terram sexcentesimo anno uite Noe: secundi mensis septima et uicesima die mensis: si annus ille minimus quales decem faciunt nostrum: triginta sex dies habebat? Tantillus quippe annus si antiquo more hoc nomen accepit: aut non habet menses: aut mensis eius est triduum ut habeat undecim menses. Quomodo igitur hic dictum est: sexcentesimo anno secundi mensis septima et uicesima die mensis: nisi quia tales quales nunc sunt etiam tunc erant menses? Nam quo pacto aliter uicesimo et septimo die secundi mensis diceretur ceptum esse diluuium? Deinde postea in fine diluuii ita legitur. Et sedit arca in mense septimo: septima et uicesima die mensis super montes arach. Aqua autem minuebatur usque ad undecimum mensem. In undecimo autem mense prima die mensis apparuerunt capita montium. Si igitur tales menses erant: tales profecto et anni erant: quales nunc habemus. Menses quippe illi tridui uiginti et septem dies habere non poterant. Aut si pars tricesima tridui tunc appellabantur dies: ut omnium proportionales minuantur. ergo nec toto quatrigeno nostro factum est illud tam grande diluuium: quod memoratur factum quadraginta diebus et quadraginta noctibus. Quis hanc absurditatem et uanitatem ferat? Proinde remoueatur

hic error: qui coniectura falsa ita nult
 astruere scripturaz fidem: ut alibi de/
 struat. Proius tantus etiā tūc dies fuit
 quātus 7 nūc est: quē uiginti 7 quattuor/
 bore diurno curiculo nocturnoq; de/
 terminant. Tātus mensis quātus 7 nūc
 ē: quē luna cepta 7 finita cludit. Tāt/
 annus quātus 7 nūc est: quē duodecim
 menses lunares additis propter cursuz
 solarem quinque diebus 7 quadrante
 consumant. Tātus anni sexcentissimi
 uite Noe secundus erat mensis: eiusq;
 mensis uicesim^{us} 7 septim^{us} dies: quādo
 cepit esse diluuium: in quo dies .xl.
 continuate igentes pluuie memorātur.
 qui dies non binas ac paulo amplius
 horas habebant: sed uicenas 7 q̄ternas
 die noctuque transactas. Ac per hoc tā
 magnos annos uixit illi antiqui usq;
 amplius q̄ nongētos: quantos postea
 uixit Abrahā centū septuagintaquinq;
 7 post eum filius eius Isaac centū octo
 ginta: 7 filius eius Iacob prope centū
 quinquaginta: 7 quantos interposita
 aliquanta etate Moyses centū triginti:
 7 quantos etiā nunc uiuunt homines
 septuaginta uel octoginta: uel nō multo
 amplius. de quibus etiā dictum est.
 Et amplius eorum labor 7 dolor. Illa
 uero numeroz uarietas q̄ inter codices
 hebreos inuenitur 7 nostros: neque de
 hac antiquoz longeuitate dissentit: 7
 si quid habet ita diuersum: ut uerū esse
 utrumque non possit: rez gestaz fides
 ab ea lingua repetenda est: ex qua iter
 pretatum est quod habemus. Que fa/
 cultas euz uolentibus ubique gentium
 preſto sit: non tū uacat q̄ septuaginta
 interpretes in plurimis que diuersa di/
 cere uidentur: ex hebreis codicib^{us} emē
 dare ausus est nemo. Non. n. est illa
 diuersitas putata mendocitas: nec ego
 ullo modo putandū existimo. Sed ubi
 nō est scriptoris error: aliqd eos diuino
 spu ubi sensus esset ōsentaneus ueritati:
 7 pdicans ueritatez non interpretantium

more: sed pphetantiuz libertate aliter
 dicere uoluisse credendum est. Unde
 merito nō solum hebreis: neq; etiā ipis
 cū adhibet testimonia de scripturis uti
 apostolica inuenitur auctoritas. Sed
 hinc me oportuniore loco si adiuerit
 dominus pmisi diligentius locuturuz.
 nunc quod instat expediaz. Non enim
 ambigendum est ab homine q̄ ex pmo
 hoie primus est natus: quando taz diu
 uidebant potuisse ōstitui ciuitatez sane
 terrenā: nō illā que dicitur ciuitas dei:
 de qua ut scriberem^{us} tanti labore hui^{us}
 operis in manus sumpsimus.

An credibile sit primi seculi uiros
 usq; ad eaz etatem qua filios generasse
 referuntur: a concubitu continuisse.

Capitulum .i.s.

Dicet aliquis. Ita nē credendū est
 hoiem filios incessanter genera/
 turuz: nec habentes propositū ōtinētie
 centum 7 amplius uel secundū hebreos
 non multo minus idest octoginta sexa/
 ginta annos a concumbendi opere ua/
 cauisse: aut si non uacaret nihil prolia
 gignere potuisse. Hec questio duobus
 modis soluitur. Aut enim tanto serior
 fuit proportionē pubertas: quāto uite
 totius maior annositas: aut quod ma/
 gis uideo esse credibile: non hic primō
 geniti filij commemorati sunt: sed quos
 successionis ordo poscebat: ut peruenire
 tur ad Noe: a quo rursus ad Abrahā
 uidemus esse peruentū: ac deinde usq;
 ad certum articulum tēporis: quan/
 tum oportebat signari etiam generatio/
 nibus commemoratis cursum glorio/
 sissime ciuitatis in hoc mundo peregrin/
 antis: 7 supernam patriaz regentis.
 Quod. n. negari non pōt: prior oium
 Rayn ex coniunctione maris 7 femine
 nat^{us} est. Neq; n. illo nato dixisset Adā
 quod dixisse legitur: acquisiui hominē
 per deum: nisi illis duobus ipse fuisset
 homo nascendo additus primus. Hūc
 assecut^{us} Abel. quē maior frater occidit

prefiguratione quadam peregrinantis
ciuitatis dei: q̄ esset ab impiis ⁊ quo-
dammodo terigenis idest terrenaz ori-
ginem diligentibus: ⁊ terrene ciuitatis
terrena felicitate gaudentibus: persecu-
tiones iniquas passura p̄mus ostendit.
Sed quot annorum erat **Adaz** cum eos
genuit non apparet. Exinde digeritur
generationes alie de **Layn**: alie de illo
quem genuit **Adam** in eius successione
quem frater occidit: ⁊ appellauit nomē
illius **Seth**: dicens ut scriptum est. **Su-**
scitauit enim mihi de⁹ semen aliud pro
Abel quem occidit **Layn**. Cum itaque
iste due series generationum: una de
Seth: altera de **Layn**: has duas de qui-
bus agimus distinctis ordinibus: insi-
nuent ciuitates: unam celestem in terris
peregrinantes: alteraz terrenā terrenis
tanq̄ sola sit gaudiis inbiantem: uel
inherentem: nullus de progenie **Layn**
cum dinumerata sit connumerato **Adā**
usque ad octauam generationem: quot
annorum fuisset expressus est: q̄n genuit
eum qui cōmemoratur post eum. **No-**
luit enī spiritus dei in terrene ciuitatis
generatōibus t̄p̄a notare āte diluuiū:
sed in celestis maluit tanq̄ essent mēoria
digniores. Porro autē: **Sed** quādo nat⁹
est: non quidem taciti sunt anni patris
eius: sed iam genuerat alios: ⁊ utrum
solos **Layn** ⁊ **Abel** affirmat q̄s audeat
Non enī quia soli nominati sunt pro-
pter ordines generationū quas com-
memorari oportebat: ideo consequens
uideri debet solos fuisse tūc generatos
ex **Adam**. Cum enī silentio coopertis
omniū nominibus ceterorū: legatur
eū genuisse filios ⁊ filias: quāta fuerit
ista proles ei⁹ quis presumat asserere:
si culpā temeritatis euitat. Potuit ap̄pe
Adam diuinitus admonitus dicere po-
stea q̄s **Seth** natus est. **Suscitauit** enim
mihi deus semen aliud pro **Abel**: quan-
do talis erat futurus qui impleter illi⁹
sanctitatem: non q̄ ipse prior post eum

temporis ordine nasceretur. Deinde q̄d
scriptum est uixit autem **Seth** quinque
⁊ ducentos annos: uel secundū hebreos
quinq̄ ⁊ centū annos: ⁊ genuit **Enos**:
quis possit nisi inconsideratus asseue-
rare hunc eius primogenitum fuisse: ut
admirantes merito regramus: quomo-
do per tot annos immunis fuerit a cō-
nubio sine ullo proposito continentie:
uel non fuerit coniugatus. Quando
quidem etiā de ipso legitur ⁊ genuit fi-
lios ⁊ filias: ⁊ fuerūt omnes dies **Seth**
duodecim ⁊ nongenti anni: ⁊ mortuus
est: atq̄ ita deinceps quorum anni cō-
memoratur: nec filios filiasq̄ genuisse
reticentur. Ac per hoc non apparet oīo
utrum qui nominatur genitus ipse fue-
rit primogenitus: immo uero quonias
credibile non est patres illos etate tam
longa: aut impubes fuisse: aut cōiugib⁹
caruisse uel scitibus: nec illos eorū filios
primos eis natos fuisse credibile est.
Sed cum sacre scriptorū historie ad omī
uitamque **Noe**: cuius tempore diluuiū
factus est per successiones generationū
notatis temporibus intenderet perue-
nire: eas utiq̄ commemorauit: nō que
primis suis parentibus fuerint: sed que
in ppagationis ordine uenerint. Exē-
pli gratia quo id fiat apertius aliquid
interponaz: unde nullus ambigat fieri
potuisse quod dico. **Euangelista** **Ma-**
theus generationem dominice carnis
per seriem parentū uolens cōmendare
memorie: ordines a patre **Abraā**: atque
ad **Dauid** primitus ut perueniret inten-
dens. **Abraam** inquit genuit **Isaac**: cur
nō dixit **Imael** quez primitus genuit:
Isaac autem inquit genuit **Jacob**: cur
non dixit **Esau**: qui eius primogenitus
fuit. Quia scilicet per illos ad **Dauid**
peruenire non posset. Deinde sequi-
tur. **Jacob** autem genuit **Judam** ⁊ fra-
tres eius. Nunquid **Judas** primo-
genitus fuit. **Judas** inquit genuit **Pha-**
res et **Saram**. Nec istorum geminoz

aliquis fuit primogenitus Iude: sed ante illos iam tres genuerat. *Eos itaque tenuit in ordine generationum: per quos ad David atque inde quo intenderat perveniret. Et quo intelligi potest: veteres quoque homines ante diluvium non primogenitos: sed eos fuisse memoratos: per quos ordo succedentium generationum ad Noe patriarcham duceretur: ne serie pubertatis illorum obscura et non necessaria questio nos fatigaret.*

De iure coniugiorum: quod dissimiliter a subsequētibz matronis habuerint prima connubia. Cap. 16.

Quam igitur genus humanum post primam copulam viri facti ex pulvere: et coniuges eius ex viri latere: marium feminarumque coniunctione operum haberet: ut gignendo multiplicarent: nec essent illi homines nisi qui ex illis duobus nati fuissent: viri sorores suas coniuges acceperunt. Quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate: tanto postea factum est damnabilius religione prohibente. Habita est enim ratio rectissima caritatis: ut homines quibus esset utilis atque honesta concordia: diversarum necessitudinum vinculis ne cterentur: nec unus in una multas haberet: sed singule spargerentur in singulos: ac sic ad socialem vitam diligentius colliganda plurime plurimos optinerent. Pater quippe et socer duarum sunt necessitudinum nomina. Ut ergo alium quisque habeat patrem: alium socrum: numerosius se caritas porrigit. Utrumque autem unus Adam esse cogebatur: et filiis et filiabus suis: quando fratres sororesque connubio iungebantur. Sic et sua uxor eius utrique sexui filiorum fuit et socrus et mater. Que si due femine fuisset: mater altera: et socrus altera: copiosius se socialis dilectio colligaret. Ipsa denique iam soror quod etiam uxor fiebat duas tenebat una necessitudines: quibus per singulas distributis: ut altera esset soror

altera uxor: hominum numero socialis propinquitas augetetur. Sed hoc unde fieret tunc non erat: quando nisi fratres et sorores: ex illis duobus primis nulli homines erant. Fieri ergo debuit quando potuit: ut existente copia unde ducerent uxores que non erant iam sorores: et non solum illud ut fieret nulla necessitas esset: neque etiam si fieret nefas esset. Nam si nepotes primorum hominum quod iam consobrinas poterant accipere coniuges: sororibus matrimonio iungerentur: non iam due sed tres in homine uno necessitudines fierent: que propter caritatem numerosiore propinquitate neccendam: disseminari per singulos singule debuerunt. Eset enim unus homo filiis suis fratri scilicet sororique coniugibus: et pater et socer et avunculus: ita et uxor eius eisdem coniugibus filiis: et mater et amita et socrus. Idemque inter se filii eorum non solum essent fratres atque coniuges: neque etiam consobriini: quia et fratrum filii. Omnes autem iste necessitudines que uni homini tres homines connectebant: nonem connecterent: si essent in singulis singule: ut unus homo haberet alteram sororem: alteram uxorem: alteram consobrinam: alterum patrem: et alterum avunculū: alterum socrum: alteram matrem: alteram amitam: alteram socram. atque ita se non in paucitate coartatum: sed latius atque numerosius propinquitatibus crebris vinculum sociale diffunderet. Quod humano genere crescente et multiplicato: etiam inter impios deorum multorum falsorumque cultores sic observari cernimus: ut etiam si peruersis legibus permittantur fraterna coniugia: melior tamen consuetudo ipsam malitiam exhorzere licentiam: et cum sorores accipere in matrimonium primis humani generis temporibus omnino licuerit: sic aduersetur quasi nunc licere potnerit. Ad humanum enim sensum vel allicendum vel offendendum: mos valet

plurimum. Qui eoz in hac causa moderationem concupiscentie coerceat: eū designari atq; corrumpi merito esse ne farium iudicatur. Si enim est iniquus auiditate possidendi transgredi limites agrorum: quanto est iniquius libidine concumbendi subvertere limitē morū? Experti autem sumus in connubiis consobrinarum etiam nostris temporibus: propter gradus propinquitatis fraterno gradui proximus: quā raro per mores fiebat: q̄ fieri per leges licebat quia id nec diuina prohibuit: nec nōdū phibuerat lex humana. Verū tamen factū etiā licitum propter uicinitatē horrebatur illiciti: et quod fiebat cum consobrina pene cum sorore fieri uidebatur: quia et ipsi inter se propter tam propinquam consanguinitatem fratres uocantur: et pene germani sunt. Fuit autē antiquis patribus religiose cure: ne ipsa propinquitās se paulatim propaginum ordinibus dirimens longius abire: et propinquitās esse desisteret: eā nondū longe positā rursus matrimonij uinculo colligare: et quodāmodo reuocare fugientem. Unde iam pleno hominibus orbe terrarum non quidem sorores ex patre uel matre: uel ambobus suis parentibus natas: sed tamen amabat de suo genere ducere uxores. Verum tamen quis dubitet honestius hoc tempore etiam consobinarum prohibita esse coniugia: nō solum secundum ea que disputauimus propter multiplicandas affinitates: ne habeat duas necessitudines una persona: cum due possint eas habere: et numerus propinquitatis augeri. sed etiam quia nescio quomodo inest humane uerē die quiddam naturale atq; laudabile: ut cui debet causa propinquitatis uere cundum honorem ab ea cōtineat quāuis generatricem tamen libidinem: de qua erubescere uidemus et ipsam pudicitiam coniugalem. Populatio igitur maris et femine quātū attinet ad gen⁹ mortaliū

quoddam seminarium est ciuitatis: sed terrena ciuitas generatiōe tantumodo: celestis autē etiā regeneratione opus habet. ut noxā generatiōis euadat. Utrū autē aliquid fuerit: uel si fuit quale fuerit corporale atq; uisibile regeneratiōis signum ante diluuiū: sicut Abrae circūcisio postea est impazata: sacra historia tacet. Sacrificasse tamen deo etiā illos antiquissimos hoies non tacet. quod et in duob⁹ p̄mis fratribus clauit. et Noe post diluuiū cū de arca fuisset egressus hostias deo legitur imolasse. De qua re in predicentibus libris iam dixim⁹: non ob aliud demones arrogantes sibi diuinitatem: deosq; se credi cupientes: sibi expetere sacrificium: et gaudere huiusmodi honoribus: nisi quia uerum sacrificium deo uero deberi sciunt. De duobus ex uno genitore procreatis patribus atque principibus.

Capitulum .17.

Cum ergo esset Adam utriusque generis pater: idest et cui⁹ series ad terrenam et cuius series ad celestem pertinet ciuitatem: occiso Abel atque in eius interfectione commendato mirabili sacramento: facti sunt duo patres singulorum generum Lān et Seth: in quorum filiis quos cōmemorari oportebat: duarum istarum ciuitatum in genere mortalium euidentius iudicia clare ceperrunt. Lān quippe genuit Enoch: in cuius nomine cōdidit ciuitatē scilicet nō peregrinantē in hoc mūdo: sed in eius temporali parte ac felicitate quiescente. Lān autem interpretatur possessio: unde dictum est quādo natus est siue a patre siue a matre eius: acqui siui hominem per deum. Enoch uero dedicatio. hic enim dedicat terrena ciuitas ubi conditur: quoniam hic habet eum quem intendit et appetit finem. Porro ille Seth interpretatur resurrectio: et Enos filius eius interpretat homo: non sicut Adam. Et ipsam enim

nomen interpretatur homo: sed cōmine perhibetur esse in illa lingua idest hebreica masculino & femine. Nam sic de illo scriptum est. **A**sculum & femina fecit eos: & benedixit illos: & cognominavit eorum nomen **Adam**. Unde non ambigitur sic appellatā fuisse femina **Eua** proprio nomine: ut tamen **Adam** quod interpretatur homo nomen esset aboy. **Enos** autem sic interpretatur homo: ut hoc non posse feminam nuncupari periti lingue illius asseuerent: tanq̃ filii resurrectionis: ubi non nubent: neque uxores ducunt. Nō enim erit ibi generatio: cū illuc perduxerit regeneratio. Quare & hoc non incassum notādum arbitror: q̃ in his generationibus que propagantur ex illo qui est appellatus **Seth**: cū genuisse filios filiasq; dicat: nulla ibi genita nominatiz femina expressa est. In his autē que propagantur ex **Layn**: i ipso fine quousq; ptendūt: nouissima femina genita nominatur. Sic enī legitur. **L**atusael genuit **Lamech**. Et sup̃is sibi **Lamech** duas uxores. Nomen unius **Ada**: & nomen secū de **Sella**. & peperit **Ada** **Jabel**. hic erat pater habitantium in tabernaculis peccatoriorum. Et nomen fratris eius **Jubal**: hic fuit qui ostendit psalterium et citharam. **Sella** autem peperit & ipsa **Tubalcaym**: & erat erari & malleator eramenti & ferri. Soror autem **Tubalcaym** **Nema**. Hucusque porrecte sunt omnes generationes **Layn**: que sunt oēs ab **Adam** octo: annūmerato ipso **Adā**: septem scilicet usque ad **Lamech**: & duarum maritus uxore fuit: & octava est generatio in filiis: in quibus & femina cōmemoratur. Ubi eleganter significatā est: terrenarū ciuitatem usq; in sui finēz carnales habituraz generationes: que marium seminarūq; coniunctione prodeunt. Unde & ipse quod preter eas nusq; reperiunt ante diluuiūz noībus p̃p̃iis exprimuntur uxores illiū hōīz:

qui nominatur hic nouissimus pater: Sicut autē **Layn** q̃ interpretat possessio terrene cōditor ciuitatis: & filius eius i cuius nomine condita est **Enoch** qui interpretatur dedicatio: indicat istam ciuitatem & initium & finē habere terre nū: ubi nihil sperauit ampli⁹ q̃ quod in hoc seculo cerni potest: ita **Seth** qui interpretatur resurrectio: cum sit generationū seo sum cōmemoratarum pater quid de filio eius sacra hystoria dicat intueudum est.

Quid signatum sit in Abel & Seth & Enos: quod appareret ad Christum et corpus eius idest ecclesiam pertinere.

Cap. 18.

Et **Seth** inquit natus est filius: & noiauit nomen eius **Enos**. Hic sperauit inuocare nomen domini dei. Nempe clamat attestatio veritatis. In spe igitur uiuit homo filii resurrectionis: in spe uiuit q̃diu peregrinatur hic ciuitas dei: q̃ gignitur ex fide resurrectionis Christi. Ex duobus namq; illis hōībus **Abel** qui interpretatur luctus: & eius fratre **Seth** qui interpretatur resurrectio mortis Christi & uita eius ex mortui si guratur. Ex qua fide gignitur hic ciuitas dei idest homo q̃ sperauit inuocare nomen domini dei. Spe enim salui facti sumus ait apostolus. Spes autem que uidetur non est spes. Quod enim uidet quis: quid sperat? Si autē quod non uidemus speramus: per patientiam expectamus. Nā quis uacare hoc existimet ab altitudine sacramēti. Nūqd enim **Abel** non sperauit inuocare nomen domini dei: cuius sacrificium scriptura tam acceptum deo fuisse commemorat. Nunquid ipse **Seth** non sperauit nomen domini dei: de quo dictum est. Scitauit enim mihi deus semen aliud p̃ **Abel**. Cur ergo huic proprie tribuitur quod piorum omnium intelligitur cō commune: nisi qui oportebat in eo qui de patre generationum in meliorem

partem hoc est superne ciuitatis separa-
tarum: primus commemoratus exortus
psefigurat: hominem: id est hominum
societatem: que non secundum vires ter-
rene felicitatis: sed secundum deum uiuit
in spe felicitatis eterne. Nec dictum est
hic sperauit in dominum deum: aut hic
inuocauit nomen domini dei: sed hic
sperauit inquit inuocare ubique prophetia
est exortum populum qui secundum
electionem gratie inuocauit nomen domini
dei: hoc est quod per alium prophetam
dictum est apostolus de hoc populo in-
telligit ad dei gratiam pertinere. Et erit
omnis quicumque inuocauerit nomen
domini saluus erit. hoc enim ipsum quod
dicitur et nominauit nomen eius. Enos:
quod interpretatur homo: ac deinde
additur hic sperauit inuocare nomen
domini dei: satis ostenditur: quod non in
seipso spem ponere debeat homo. *Da-*
ledictus enim omnis sicut alibi legitur
qui spem suam ponit in homine. ac per hoc
in se ut sit ciuis alterius ciuitatis que non
solum secundum filium Cayn dedica-
tur hoc tempore: hoc est mortalis huius
seculi labente transcurso: sed in illa im-
mortalitate beatitudinis sempiternae.
De significatione que in Enoch trans-
latione monstratur. Cap. 19.

Nam et ista propago cuius est pater
Seth in ea generatione habet de-
dicatois nomen: que septima est ex Adā
annumerato Adam. Septimus enim ab
illo natus est Enoch qui interpretatur
dedicatio. sed ipse est ille translatus qui
placuit deo: et insigni numero in ordine
generationum quo sabbatum consecra-
tum est: septimus scilicet ab Adam. ab
ipso autem patre istarum generationum
que discernuntur a generatione Cayn:
id est a Seth sextus est: quoto die factus
est homo: et consumauit deus omnia o-
pera sua. Sed huius Enoch translatio
nre dedicationis est pfigurata dilatio.
Que quidem iam facta est in Christo

capite nostro: qui sic resurrexit: ut non
moriatur ulterius: sed et ipse traslatus
est. Restat autem altera dedicatio uni-
uerse domus cuius ipse Christus est fun-
damentum: que diffunditur in finem: quam
do erit omnium resurrectio non mortuo-
rum amplius. Siue autem domus dei
dicatur: siue templum dei: siue ciuitas
dei: id ipsum est: nec abhorret a latini
eloquii consuetudine. Nam et Virgilius
imperiouissimam ciuitatem domum ap-
pellat Assaraci: romanis uolens intel-
ligi qui de Assaraco per troianos origi-
nes ducunt: et domum Enee eosdem ipsos:
quia eo uoce troiani cum in italiam uenisset
ab eis condita est Roma. Imitatus namque
est poeta ille litteras sacras: in quibus
dicitur domus Jacob tam ingens po-
pulus hebreorum.

*De eo quo Cayn successio in octaua
ab Adam generatione clauditur: et in
posteris ab eodem patre Adam Noe
decimus inuenitur. Cap. 20.*

Dicit aliquis. si hoc intendebat scri-
ptor huius historie in commemorandis
generationibus ex Adam per filium eius
Seth: ut per illas perueniret ad Noe:
sub quo factus est diluuium: a quo rursus
contingeretur ordo nascentium: quo per-
ueniret ad Abrahā: a quo Mathaeus e-
uangelista incipit generationes quibus
ad Christum peruenit eternum regem
ciuitatis dei: quid intendebat in gene-
rationibus ex Cayn: et quo eas perducere
uolebat. Respondetur usque ad diluuium
quo totum illud genus terrene ciuitatis
absumptum est: sed reparatum est ex fi-
liis Noe. Neque enim deesse poterit
hec terrena ciuitas societasque hominum
secundum hominem uiuentium: usque ad
huius seculi finem: de quo dominus ait:
filij huius seculi generant et generantur:
Ciuitatem uero dei peregrinantem in
hoc seculo regeneratio perducit ad al-
terum seculum: cuius filij nec generant
nec generantur. Hic ergo generari et

generare ciuitati utriusque commune est: quousque dei ciuitas habeat etiam hic multa ciuium milia que ab opere generandi se abstinere. Sed habet etiam illa ciues nonnullos isti similes ex imitatione quadam licet errantes. Ad eam nanque pertinent etiam qui deuiantes ab huius fide diuersas hereses condiderunt: secundum hominem quippe uiuunt: non secundum deum. Et indorum gignosophe qui nudi perhibentur philosophari in solitudinibus indie: ciues eius sunt: et a generando se cohibent. Non enim est hoc bonum: nisi cum sit secundum fidem summi boni qui deus est. Hoc tamen nemo fecisse ante diluuium reperitur: quando quidem etiam ipse Enoch septimus ab Adam: qui translatus refertur esse non mortuus: genuit filios et filias ante quam transferrentur: in quibus fuit adatusalem: per quem generationum memorandarum ordo transcurrit. Cur ergo tanta paucitas successionum commemoratur in generationibus? ex Cayn: si eas usque ad diluuium produci oportebat: nec erat diuturna etas perueniens pubertatem: que centum uel amplius annos uacaret a fetibus. Nam si non intendebat auctor libri huius aliquem ad quem necessario perduceret seriem generationum: sicut in illis qui ueniunt de semine Seth: intendebat peruenire ad Noe: a quo rursus ordo necessarius sequeretur: quid opus erat permittere primogenitos filios ut perueniret ad Lamech: in cuius filiis finitur illa contextio octaua generatione scilicet ex Adam: septima ex Cayn: quasi esset idem aliquid deinceps connectendum: unde perueniretur uel ad israeliticum populum: in quo celestis ciuitas etiam terrena hierusalem figuram prophetice prebuit: uel ad Christum secundum carnem qui est super omnia deus benedictus in secula: superne hierusalem fabricator atque regenerator: cum tota progenies

Cayn diluuium sit deleta. Unde nideri potest in eodem ordine generationum: primogenitos fuisse commemoratos. Cur ergo tam pauci sunt? Non enim usque ad diluuium tot esse potuerunt non uacantibus usque ad centenariam pubertate patribus ab officio generandi: si non erat tunc proportione longuitatis illius etiam sera pubertas. Ut enim per eque triginta annorum fuerint cum filios generare ceperit octies tricenarius: quoniam octo sunt generationes cum Adam et cum eis quos genuit Lamech: ducti et quadraginta sunt anni. Num itaque toto deinde tempore usque ad diluuium non generauerunt? Qua tandem causa qui hec scripsit generationes commemorare noluit que sequuntur? Nam ex Adam usque ad diluuium computantur anni secundum codices nostros duo milia ducenti sexaginta duo: secundum hebreos autem mille sexcenti quinquaginta sex. Ut ergo istum numerum minorem credamus esse ueriores: de mille sexcentis quinquaginta sex annis: ducenti quadraginta detrahuntur. Non quid credibile est per mille quadringentos et quatuordecim annos qui restant usque ad diluuium progeniem Cayn a generationibus uacare potuisse? Sed qui ex hoc moueri meminerit cum quaererem quo modo credendum sit antiquos illos homines per tam multos annos a gignendis filiis cessare potuisse: duobus modis istam solutam esse questionem: aut de sera pubertate proportionem tam longe uite: aut de filiis qui commemorantur in generationibus: quod non fuerint primogeniti sed hi per quos ad eum quem intendebat auctor libri poterat perueniri: sicut ad Noe in generationibus Seth. Proinde in generationibus Cayn si non occurrit que deberet intendi: ad quem pretermisissimis primogenitis per eos qui commemorati sunt perueniri oportebat sera pubertas intelligenda restabat: ut

aliquanto post centū annos puberes
babilesq; ad gignendum facti fuerit:
ut ordo generationū per p̄mogenitos
curreret: et usq; ad diluuiū ad nūm̄
annorū tante quantitatis occurreret.
Quāuis fieri possit ut ppter aliquā
secretiorem causam que me latet: usq;
ad Lamech et eius filios generationū
perueniente contextu: commendaretur
hec ciuitas quam dicimus terrenā: ac
deinde cessaret scriptor libri cōmēozā
ceteras: que usq; ad diluuiū esse po
tuerunt. Potest et illa esse causa cur nō
ordo generationū per p̄mogenitos
duceretur: ut necesse nō sit illis hōib;
tam seram credere pubertatem: q; sci
licet eadem ciuitas quam Layn in no
mine Enoch filii sui condidit: longe
lateq; regnare potuerit: et reges habēz
non simul plures: sed suis etatib; sin
gulos: quos genuisset sibi successuros
quicunq; regnassent. Noz regū p̄m;
esse potuit ipse Layn. secundus ei; filius
Enoch: in cui; nomine ubi regnaret
condita est ciuitas. tertius Irad quem
genuit Enoch. quartus Daniel quē
genuit Irad. quintus Danusael quē
genuit Daniel. sextus Lamech quē
genuit Danusael: qui est septimus ab
Adam per Layn. Nō autem erat con
sequens: ut primogeniti in regnum re
gnatibus succederēt p̄ribus: sed quos
regnandi meritum propter uirtutem
terrene uilem ciuitati: uel fors aliqua
reperiret: uel ille potissimuz succederet
patri hereditario quodaz iure regnā
di: quē pre ceteris filiis dilexisset. Po
tuit autem uinēte adhuc Lamech atq;
regnante fieri diluuiū: ut ipsum cū
aliis omnibus hominib; exceptis qui
in arca fuesit quem perderet iuueniret.
Neque enī mirādum est: si uaria quā
titate numerositatis annoz interposita:
per taz logā etatē ab Adā usq; ad di
luuiū nō equalis numeri generatiōes
habuit utraq; progenies: sed p Layn

septem: p Seth autē decem. septimus ē
enī ut iam dixi ab Adā usq; Lamech;
decimus Noe. Et ideo nō unus fili;
Lamech sicut in ceteris superius: sed
plures commemorati sunt. quia icertū
fuerat q; ei finisset mortuo successur;
si regnandi tempus iter ipsum et dila
uiū remāsisset. Sed quoquomodo se
habeat siue per primogenitos siue per
reges ex Layn generationū ordo de
currens: illud mihi nullo pacto preter
eundū silentio uidetur: q; cū Lamech
septimus ab Adam fuisset iuentus: tot
eius annumerati sunt filii: donec unde
narius numerus impleteretur: quo signi
ficatur peccatum. Adduntur enim tres
filii et una filia. Uxorēs autem aliud
possunt significare: nō hoc quod nūc
commendandū uidetur. Nūc enī de
generationibus loquimur. Ille uerō
unde sint genite tacitū est. Quomā
ergo lex denario numero predicatur:
unde est memorabilis ille decalogus:
perfecto numeris undenari; quoniā
transgreditur denarium: transgressio
nem legis ac per hoc peccatum signifi
cat. Hinc est q; in tabernaculo testi
monii quod erat in itinere populi dei
uelut templum ambulatorum: undecū
uela cilicina fieri precepta sunt. In cili
cio quippe recordatio est peccatorū:
propter hedōs ad sinistram futuros:
q; cōsistentes in cilicio prosternimur
tanq; dicentes quod i psalmo scriptū
est: peccatum meum ante me est semp.
Progenies ergo ex Adam p Layn
scelezatam undenario numero finitur:
quo peccatum significatur: et ipse nu
merus a femina clauditur: a quo sexū
initium factū est peccati: per quod oēs
moriāmur. Commissum est autem ut et
uoluptas carnis que spiritui resisteret
sequeretur. Nam et ipsa filia Lamech
Nema uoluptas interpretat. Per Seth
autem ab Adam usque ad Noe dena
rius insinuat legitim; numer;. Qui

Noe tres adiciuntur filii: unde uno lapso duo benedicunt a p̄re: ut remoto reprobo et probatis filiis ad numerum additis: etiam duodenarius numerus intinetur: qui et in patriarcharum et in apostolorum numero insignis est propter septenarij partes altera per altera multiplicatas. Nam ter quaterni uel quater terni ipsi faciunt. His ita se habentibus: uideo considerandum et commemorandum: ista utraq; progenies quod distinctis generatōibus duas insinuat ciuitates: una terzigenarum: altera regeneratarum: quo modo postea sic commixta fuerit atque confusa: ut uniuersum genus humanum exceptis octo hominibus perire mereretur diluuiū.

Qua ratione commemorato Enoch qui fuit filius Lamech totius generatōis eius usque ad diluuiū sit continuata narratio. commemorato autem Enos qui fuit filius Seth ad conditionis humane principium sit redditum. Cap. 21.

Primo autem intueendum est quædam modum cum ex Lamech generationes enumerarentur: commemorato ante celos posteros eius illo in cuius nomine condita est ciuitas idest Enoch: cōte xii scilicet ceteri usque ad illud finem de quo locutus suus: donec illud genus atque illa uniuersa propago diluuiū deleteretur. cum uero filius Seth unus commemoratus fuisset Enos: nondum usque ad diluuiū additis ceteris: articulus quidam interponitur et dicitur: hic liber natiuitatis hominum: qua die fecit deus Adam: ad imaginem dei fecit illum: masculum et feminam fecit eos: et benedixit illis: et cognominauit nomen eorum Adam: qua die fecit illos. Quod mihi uidetur ad hoc interpositum: ut hinc rursus inciperet ab ipso Adam diuina ratio temporum: quam uoluit facere: qui hec scripsit in ciuitate terrena. tanquam etiam deus sic commemoraret: ut non computaret. Sed quare hinc redditur ad istas recapitulatores: postea quod commemoratus est filius Seth homo qui sperauit

inuocare nomen domini dei quia sic oportebat istas duas proponere ciuitates: unam per homicidam usque ad homicidam. nam et Lamech duabus uxoribus sese perpetrasse homicidium confitetur: altera per eum qui sperauit inuocare nomen domini dei. Hoc est quippe in hoc mundo peregrinantis ciuitatis dei totum atque summum in hac mortalitate negotium: quod per unum hominem quæ sane occisi resurrectio genuit: commendandum fuit. Homo quippe ille unus toti superne ciuitatis est unitas: nondum quidem completa: sed promissa ista prophetica prefiguratione complenda. Filius ergo Lamech hoc est filius possessionis: cui nisi terrene ciuitatis habeat nomen: in ciuitate terrena que in eius nomine condita est. De his est. n. de quibus cantatur in psalmo. Inuocabunt nomina eorum in terris ipsorum: propter quod sequitur eos quod in alio psalmo scriptum est. Domine in ciuitate tua imagines eorum ad nihilum rediges. Filius autem Seth hoc est filius resurrectionis speret inuocare nomen domini dei. Eam quippe societatem hominum prefigurat que dicit: Ego autem sicut oliua fructifera in domo dei: speraui in misericordia dei. Vanas autem glorias famosi in terra nominis non requirat. Beatus enim uir cuius est nomen domini spes eius: et non respexit in uanitates et in infanias falsas. Propositis itaque duabus ciuitatibus: una in re huius seculi: altera in spe dei: tanquam ex communi que aperta est in Adam ianua mortalitatis egressis ut percurrant et discurrant ad discretos proprios et debitos fines: incipit diuinitas temporum: in qua et alie generatōes adiciuntur: facta recapitulatione ex Adam: ex cuius origine damnata uelut massa una: merite damnationi tradita fecit deus alia in contumeliam uasa ire: alia in honorem uasa misericordie: illis reddens quod debet in pena: istis donans quod non debetur

in gratia: ut ex ipsa etiam cōparatione
ualozum ire: superna ciuitas discat que
peregrinat i terris: nō fidere libertate
arbitrii sui: sed speret inuocare nomen
domini dei: quoniam uoluntas in na-
tura que facta est bona a bono deo: s;g
mutabilis ab immutabili: ex nihilo ab
eo qui est: et a bono potest declinare: ut
faciat maluz: quod fit libero arbitrio:
et a malo ut faciat bonū: quod non fit
sine diuino adiutorio.

De lapsu filioꝝ dei alienigenaz mu-
lieꝝ amore captoꝝ: unde et oēs exceptis
ruj. hoibꝝ diluuiū p̄ire meruerit. L. 22.

Itaq; libero uolūtatis arbi-
trio: generatione humana pgre-
diente atq; crescēte facta est pmi xio: et
iniquitate participata qdam utriusq; cōsu-
sio ciuitatis: qd malum a sexu femineo
causā rursus iuenit: nō qdē illo modo
quo ab initio. Non. n. cuiusq; etiā tūc
fallacia seducte ille femine p̄uaserunt
peccatū uirīs: sed ab initio que p̄auis
moribus fuerant in terrena ciuitate. i. i
terigenaz societate: amate sunt a filiis
dei: ciuibꝝ. s. pegrinātis in hoc seculo
alterius ciuitatis: ppter pulchritudinē
corpoꝝ: quod bonū dei qdē donū est:
sed propterea id largitur etiā malis: ne
magnum bonū uideatur bonis. Deserto
itaq; magno bono et bonoꝝ proprio:
lapsus ē factus ad bonū minimū: nō bo-
nis propriuz: sed bonis malisq; cōe: ac
sic filij dī filiaz hoīuz amore se capti:
atq; ut eis cōiugibꝝ fruerent in amorē
societatis terzigenē defluerunt. defra-
pietate quam in sancta societate serua-
bant. Sic enim corpoꝝ pulchritudo a
deo quidem factum sed t̄pale carnale
infimum bonum: male amatur postpo-
sito de eterno: ieterno: sempiterno bo-
no: quemadmodum iustitia deserta et
auruz amatur ab avaris nullo peccato
auri: sed hominis. Ita se habet omnis
creatura. Cum enim bona sit: et bene
potest amari et male: bene scilicet ordie.

custodito: male autē ordine pturbato:

Quod in laude qdā creatoris breuiter
uersibus dixit. Nec tua sunt bona sūt:
ga tu bonus ista creasti. Nil nostrum
est in eis: nisi quod peccamus amātes.
Ordine neglecto pro te qd cōditur abs-
te. Creatur autem si ueraciter ametur:
hoc est si ipse non aliud pro illo quod
non est ipse ametur: male amari nō po-
test. Nam et amor ipse ordinate amā-
dus est: quo bene amatur qd amandū
est: ut bene sit in nobis uirtꝝ qua uiuē
bene. Unde mihi uidetur q. diffinitio
bienis et uera uirtutis ordo est amoris.
Propter quod in sancto cantico cāico
ruz cantat sponsa Christi: ciuitas dei.
Ordinate in me caritatē. Qui? igitur
caritatis hoc est dilectionis et amoris
ordie pturbato: deū filij dei neglexit:
et filias hominum dilexerunt: quibus
duobus nominibus satis ciuitas utraq;
discernitur. Neque. n. et illi non erant
filij hominum per naturam: sed aliud
nomen habere ceperant per gratiam.
An credendu sit angelos substantie
spiritalis amore speciosarū mulierum
captos eorūdez inisse coniugia: ex qbꝝ
gigantes sunt creati. Cap. 23.

Nam et in eadē scriptura ubi dicti
sunt dilexisse filias hominū filij
dei: idem dicti sunt etiam angeli dei.
unde illos multi putant non homines
fuisse sed angelos. Quā questionē nos
transientes commemoratam: in tertio
huius operis libro reliquimus insolūtā.
utrum possint angeli cum spiritus sint
corporaliter coire cū feminis. Scriptū
est enim. Qui facit angelos suos spūs
idest eos qui natura spiritus sunt: facti
esse angelos suos: inuigēdo eis officiū
nunciandi. Qui. n. grece dicitur ange-
los: quod nomen latina declinaōne
angelus phibetur: latina lingua nūciꝝ
interpretatur. Sed utrum eorum cor-
pora consequenter adiūxerit dicendo
et ministros suos ignem ardentem: an

q̄ caritate tanq̄ igne spiritali feraere debeant ministri eius: ambiguum est. Apparuisse tamen hominibus angelos in talibus corporibus: ut non solum uideri: ueram etiam tangi possent eadem uerissima scriptura testat̄. Et quoniam creberrima fama est: multiq̄ se exptos uel ab eis qui experti essent: de quorū fide dubitandum non est: audisse confirmāt: siluanos et faunos quos uulgo incubos uocat̄: improbos sepe extitisse mulieribus: et earum appetisse ac peregrisse concubitus: et quosdam demones quos uisios galli nuncupant: hanc assidue immunditiam et tentare et efficere plures talesq̄ asseuerāt: ut hoc negare impudente uideatur. Non hinc aliquid audeo temere diffinire: utrum aliqui spiritus elemento aereo corporati sint: nam hoc elementum etiā cum agitur fiabellō: sensu corporis tactusq̄ sentitur: possint etiam hanc pati libidinem: ut quomodo possunt sentientibus feminis misceantur. Dei tamen angelos sanctos nullo modo illo tempore sic alibi potuisse crediderim: nec de his dixisse apostolum Petrum. Si enim deus angelis peccantibus nō p̄perit: sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos reservari: sed potius de illis qui primum apostatantes a deo cum diabolo principe suo ceciderunt: q̄ primū homines per inuidiā serpentina fraude decepit. Angelos autem fuisse etiam homines nuncupatos: eadē scriptura sancta locupletissima testis est. Nam et Joanne scriptū est. Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam: qui preparabit uiam tuam. Et Malachiās propheta propria quadam idest proprie sibi impertita gratia dictus est angelus. Verum hoc mouet quosdam q̄ ex illis qui dicti sunt angeli dei: et ex mulieribus quas amauerūt: non quasi homines generis nostri: sed gigantes legimus esse natos: quasi uero corpora

hominum modum nostrū longe excedentia: q̄ etiam supra commemorauit: n̄ etiam temporibus nostris nata sunt. Nonne ante paucos annos cū romane urbis q̄ a Gothis factum est p̄p̄qua ret excidium: rome fuit femina cū suo patre et sua m̄re: que corpore quodāmodo giganteo longe ceteris premineret: ad quam uisendam mirabilis fiebat usque quaque concursus. Et hoc erat maxime admirationi q̄ abo parentes eius nec saltem tam longi homines erant: quas longissimos uidere consueuimus. Dixerunt igitur gigantes nasci: et prius q̄ filii dei: qui et angeli dei dicti sunt: filiabus hominum hoc est secundum homines inuentiū misceantur: filii scilicet Seth filiiab? Cayn. Nam et canonica scriptura sic loquitur: in quo libro hec legimus: cui uerba ista sunt. Et factū est postq̄ ceperunt hoīes multi fieri super terrā: et filie nate sunt illis: uidentes angeli dei filias hominum quia bone sunt: sūpserunt sibi uxores ex omnibus quas elegerāt. Et dixit dominus deus. Nō permanebit spiritus meus in hoībus his in eternum: propter quod caro sunt. Erunt autē dies eorum centum uiginti anni. Gigantes autē erant super terrā in diebus illis. Et post illud cū intraret filii dei ad filias hominum: et generarent sibi: illi erant gigantes a seculo hoīes nominati. Nec libri uerba diuini satis indicant: iam illis diebus fuisse gigantes super terrā: quando filii dei acceperunt uxores filias hominum: cū eas amarent bonas idest pulchras. Consuetudo quippe scripture huius est: etiam speciosos corpore bonos nocare. Sed et postq̄ hoc factum est nati sunt gigantes. Sic enī ait. Gigantes autem erant super terrā in diebus illis. Et post illud cū intrarent filii dei ad filias hominum. Ergo et ante illis diebus et post illud. Quod autem ait: et generabant sibi: satis ostendit: q̄ prius ante q̄ sic caderet filii

dei: deo generabant non sibi: id est non dominatos sibi libidine coeundi: sed seruiente officio p[ro]pagandi: n[on] familiā fast[us] sui: sed ciues ciuitatis dei: q[uod]b[et] annūciāuerant tanq[uam] angeli dei: ut ponerent in deo sp[eci]es suā: similes illius qui nat[us] est de Seth filius resurrectionis: et sperauit inuocare nomen d[omi]ni dei: i[n] q[uo] spe essent cū suis posteris coheredes eternorum bonorum: et sub deo patres fratres filio[rum]: Non autē illos ita fuisse angelos dei: ut homines nō essent sicut putant q[uo]dā: sed homines proculdubio fuisse scriptura ipse sine ulla ambiguitate declarat. Cum enim premissum esset q[uod] uidentes angelū dei filias hominum quia bone sunt: sumplerunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant: mox adiunctum est: et dixit domin[us] deus. nō p[er]manebit spiritus me[us] in hominibus his in eternum: propter quod caro sunt. Spiritus dei quippe fuerūt facti angeli dei et filii dei. sed declinando ad inferiora homines dicuntur nomine nature nō gratie: dicuntur et caro desertores spiritus: et deserendo deserti. Et septuaginta q[uo]dē interpretes: et angelos dei dixit istos et filios dei: quod quidem etiam nō habent omnes codices. nam quidam nisi filios dei non habent. Aquila autē que[re] interpretem iudei ceteris anteponunt: non angelos dei nec filios dei: sed filii[us] deorum interpretatus est. Utrunq[ue] autē uerum est. Nam et filii dei erant: sub quo patre suo[rum] patrum etiam fratres erant: filii deorum: quoniam a d[omi]no generati erant: cum quibus etiam ipsi d[omi]ni erant: iuxta illud psalmi. Ego dixi. d[omi]ni estis: et filii excelsi omnes. Merito eim creduntur septuaginta interpretes accepisse propheticum spiritū: ut si quid ei[us] auctoritate mutaret[ur]: atq[ue] aliter q[uam] erat quod interpretabant[ur] diceret[ur]: neq[ue] hoc diuinit[us] esse dictū dubitaret[ur]. Quāuis hoc in hebreo esse perhibeatur ambiguum: ut filii dei et filii deorum posset

interpretari. Omittamus igitur earum scripturarum fabulas que apocrife nūcupantur: eo q[uod] eaz[um] occulta origo non claruit patribus: a quibus usq[ue] ad nos auctoritas ueracium scripturarum certissima et notissima successiōe peruenit. In his autem apocryphis et si inuenitur aliqua ueritas: tamen propter multa falsa nulla est canōica auctoritas. Scripsisse quidem nonnulla diuina Enoch illum septimum ab Adam negare non possumus: cum hoc in epistola canōica Judas apostolus dicat. Sed nō frustra non sunt in eo canōne scripturarum: q[uod] seruabatur in templo hebrei populi succedentium diligentia sacerdotum. Tur autem hoc nili quia ob antiquitatem suspecte fidei iudicata sunt. nec utrum hec esset que ille scripsisset poterat inueniri: non talibus proferētibus qui ea per seiem successiōis reperiretur rite seruasse. Unde illa que sub ei[us] nomine proferuntur: etiā continent istas de gigantib[us] fabulas: q[uod] nō habuerūt hoies patres: recte a prudentibus iudicantur nō ipius esse credenda: sicut multa sub nominibus et alio[rum] prophetarum: et recentiora sub nominibus apostolorum ab hereticis proferuntur: que sub omni nomine apocryforum ab auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt. Igit[ur] secūdu[m] scripturas canonicas hebreas atq[ue] christianas: multos gigantes ante diluuium fuisse dubiū non est. et hos fuisse ciues terrigenae societatis hominum: dei autē filios qui secundum carnem de Seth propagati sunt: in hac societatem deserta iustitia declinasse. Nec mirandum est q[uod] etiam de ipsis gigantes nasci potuerūt. Neq[ue] enim oēs gigantes fuerūt: sed magis multi utiq[ue] tunc fuerūt: q[uam] post diluuiū temporibus ceteris. Quos propterea creare placuit creatori: ut hinc etiaz ostēderetur non solum pulchritudines: ueruz etiam magnitudo et fortitudines corpo[rum] non

magnipendendas esse sapienti: q̄ spūali
bus atq; immortalibus longe meliorib;
atq; firmitatibus: et bonorum propriis:
non bonorum malorumq; communibus
beatificat bonis. Quā rez ali⁹ ppheta
cōmendans ait. Ibi fuerūt gigantes illi
noīati: qui ab initio fuerūt staturosi: sci
entes p̄liū. Non hos elegit dñs: nec
nīa scientie dedit illis: sed interieit q̄a
non habuerūt scientiā: perieit propter
inconsiderantiā.

Quomodo itelligendū sit: q̄ iis qui
diluvio p̄dendi erāt dñs dixit: erūt
dies eorū centū viginti anni. Cap. 24.

Quod autem dixit deus: erūt dies
illoz centū viginti anni: non sic
accipiendum est: quasi p̄nunciatur sit
post hec homines centum viginti ānos
vivendi non transgredi: cum et post di
luvium etiam quingentos excessisse iue
niamus. Sed intelligēdum est hoc deū
dixisse cum circa finem quingentorum
annoz esset Noe: idest quadringētos
octoginta vite ānos ageret: quos more
suo scriptura quingentos vocat: nomine
totius maximā partem plerūq; signi
ficans: sexcentesimo quippe anno vite
Noe: secundo mense factū est diluviū.
Ac sic centū viginti anni p̄dicti sunt
futuri vite hominū perituroz: q̄b;
transactis diluvio deleantur. Nec fru
stra creditur sic factum esse diluvium:
iam non inuentis in terrā qui non erāt
digni tali morte defungi: quā in ipios
iudicatum est: nō q̄ hic quicq; bonis
quādoq; morituris tale genus mortis
faciat aliqd quod eis possit obesse post
mortem. Verū tamen nullus eorū a di
ludio mortu⁹ est: quos de semine Seth
propagatos sancta scriptura cōmemo
rat. Sic autem divinitas diluvij causa
narratur. Videns inquit dominus de⁹
quia multiplicatae sunt malitiae hominū
super terram: et quod unusquisque cogitat
in corde suo diligenter super malignā
omnes dies: cogitavit quia fecit boiem

super terram: et recogitavit et dixit de⁹.
Delebo boiem quem feci a facie terre:
ab homine usque ad pecus: et a reptili
bus usque ad volatilia celi. q̄a iratus sū
quoniam feci eos.

De ira dei que incommutabiles tran
quillitatem nulla inflāmate pertur
bat. Cap. 25.

Ira dei nō perturbatio animi ei⁹
est: sed iudiciū quo irrogat pena
peccato. Cogitatio vero ei⁹ et recogita
tio: mutandarū rerum est immutabilis
ratio. Neque enim sicut hominem ita
deū cuiusq; facti sui penitet: cui⁹ est de
omnibus omnino rebus tam fixa sen
tentia q̄ certa p̄scientia. Sed si nō utat^r
scriptura talibus verbis: non se quodā
modo familiarius insinuat omni ge
neri hominum quibus vult esse cōsultū:
ut et terreat superbientes: et exerceat que
rentes: et excitet negligentes: et aliat in
telligentes. Quod non faceret: si non
se prius inclinaret: et quodammodo de
scenderet ad iacētes. Quod autem etiā
interitum omniū animalium terrenoz
volatiliūq; denūciat: magnitudinem
future cladis effatur: non animantibus
rationis expertibus tanq; et ipsa pecca
uerint minuatur exitium.

Quod arca quā Noe iussus ē facere
in omib; Xpm ecclesiamq; significet.

Capitulum. 26.

Iam vero q̄ Noe homini iusto et
sicut de illo scriptura veridica lo
quitur in sua generatiōe p̄fecto: nō utiq;
sicut perficiendi sunt ciues civitatis dei
in illa immortalitate qua equabuntur
angelis dei: sed sicut esse possunt in hac
peregrinatione p̄fecti: imperat deus:
ut arcā faciat: in qua cū suis idest uxō
filiis et nuriis: et cū animalibus que
ad illum ex dei p̄cepto in arcā in
gressa sunt liberaretur a vastitate dilu
vij: proculdubio figura est peregrinan
tis in hoc seculo civitatis dei: hoc est
ecclesie: que sit salva per lignū in quo

pendit mediator dei et hominum homo
Christus Iesus. Nam et mensure ipse
 longitudinis et latitudinis et altitudinis
 eius: significat corpus humanum: in cuius
 ueritate ad homines prenuiciatus
 est uenturus: et uenit. **Humani** quippe
 corporis longitudo a uertice usque ad
 uestigia: sexties tantum habet quam latitudo:
 que ab uno latere usque ad alterum latus:
 et decies tantum quam altitudo: cuius alti-
 tudinis mensura est in latere a dorso
 usque ad uentre: uelut si iacentem hominem
 metiaris supinum seu prouum: sexties
 tantum longus est a capite usque ad pe-
 des: quam latus a dextera in sinistram: uel
 a sinistra in dexteram: et decies quam al-
 tus a terra. **Unde** facta est arca trecen-
 torum in longitudine cubito: et quinquaginta
 in latitudine: et triginta in altitudine.
Et quod ostium in latere accepit: profecto
 illud est uulnus quando latus crucifixi
 lancea perforatum est. **Hac** quippe ad illum
 uenientes ingrediuntur: quia inde sacra-
 menta manant quibus credentes iniciantur.
Et quod lignis quadratis fieri iubetur:
 undique stabilem uitam sanctorum signifi-
 cat. **Quacunque** enim uerteris quadratum
 stabit. **Et** cetera que in eiusdem arce co-
 structione dicuntur: ecclesiasticarum signa
 sunt rerum. **Sed** etiam nunc prosequi longum
 est. et hoc iam fecimus in opere quod
 aduersus Faustum manicheum scripsimus:
 negantem in libris hebreorum aliquid
 de **Christo** esse prophetatum. **Et** fieri
 quidem potest: ut et nobis quispiam: et
 alius alio exponat hec aptius: dum tamen
 ea que dicuntur ad hanc de qua loquimur
 dei ciuitatem: in hoc seculo maligno
 tanquam in diluuiio peregrinantes omnia
 referantur: si ab eius sensu qui ista com-
 scripsit: non uult longe aberrare qui ex-
 ponit. **Exempli** gratia: uelut si quispiam
 quod hic scriptum est arce inferiora bi-
 camerata et tricamerata facies ea: non
 quod ego in illo opere dixi uelit intelligi:
 quia ex omnibus gentibus ecclesia congregat.

bicamerata dicta: propter duo genera
 hominum: circumcisionem scilicet et preputium:
 quos apostolus et alio modo dicit iude-
 os et grecos: tricamerata uero eo quod omnes
 gentes de tribus filiis **Noe** post dilu-
 uium reparate sunt: sed aliud dicat aliquid
 quod a fidei regula non sit alienum. **Nam**
 quoniam non solum in inferioribus man-
 siones habere arca: uoluit: uerum etiam in
 superioribus. et hec dixit bicamerata: et
 superioribus superiorum: et hec appellauit
 tricamerata: ut ab imo sursum uersus
 tertia consurgeret habitatio: possunt hec
 intelligi et illa tria que commendat apo-
 stolus: fides: spes: caritas: possunt etiam
 multo conuenientius tres ille uirtutes
 euangelice: tricena: sexagena: centena:
 ut in infimo habitat pudicitia coniugal-
 is: supra uidualis: atque hac superior uirgi-
 nalis. et siquid melius secundum fidem
 ciuitatis huius intelligi: et dici potest.
Hoc etiam de ceteris que hic exponenda
 sunt dixeris: quia si non uno differuntur
 modo: ad unam tamen catholice fidei
 concordiam reuocanda sunt.

De arca atque diluuiio nec illis esse
 consentiendum: quia sola historia recipiunt
 sine allegorica significatione: nec illis
 qui solas figuras defendunt: repudiata
 historica ueritate. **Cap. 27.**

Non tamen quisque putare debet: aut
 frustra hec esse scripta: aut tantum
 modo rerum gestarum ueritatem sine
 ullis allegoricis significatibus hic esse
 querendam: aut e contrario hec omnino
 gesta non esse: sed solas esse uerborum
 figuras: aut quicquid illud est nequaquam
 ad prophetiarum ecclesie pertinere. **Quis**
 enim nisi mente peruersus inaniter scri-
 ptos esse contendat libros: per annorum
 milia tanta religione: et tam ordinate
 successionis obseruantia custoditos: aut
 solas res gestas illic intrudat: ubi cer-
 te ut alia omittat: si numerositas animarum
 coquebat arce tanta fieri magnitudine:
 imunda bina et munda septena intrudat.

animalia quid cogebat: cum equali numero possent utraq; seruari: **S**ed uero deus qui propter reparandū genus seruanda precepit: eo modo illa quo instituerat restituere nō ualebat: **Q**ui uero non esse gesta: sed solas rerum significandarū figuras esse contendūt: p̄mū opinantur taz magnū fieri nō potuisse diluuiū: ut altissimos mōtes quideciz cubitis aqua crescendo transcenderet: propter olympi uerticem montis supra quā perhibentur nubes non posse cōscendere. q̄ tam sublimis q̄s celum sit: ut non ibi sit aer iste crassior: ubi uenti nebule ibiq; gignuntur: nec attendūt omnium elementoz crassissimam terrā ibi esse potuisse. **A**n forte negāt esse terram uerticem montis. **T**ur igitur usq; ad illa celi spacia trīs exaltari licuisse: 7 aquis exaltari non licuisse cōtendūt: cuz isti mensores 7 pensores elemētoz aquas terris perhibeāt superiores atq; leuiiores: **Q**uid itaque rationis afferre: quare terra grauior 7 inferior locum celi tranquillioris inuaserit per uolūmina tot annorum: 7 aqua leuior ac superior permissa nō sit hoc facere saltē ad tempus exiguum: **P**icunt etiam nō potuisse capere arce illius quantitatem animaliu genera taz multa in utroq; sexu: bina de imūdis: septena de mūdis qui mihi uidentur nō cōputare nisi trecenta cubita longitudinis: 7 latitudinis quinquaginta: triginta altitudinis: nec cogitare aliud tantū esse i superioribz: itemq; aliud tantū in superioribus superiorum: ac per hoc ter ducta illa cubita fieri nongenta per longum: centū quinquaginta per latū: nonaginta per altū. **S**i aut cogitemus quod **O**rigenes non ineleganter astruxit: **M**oylen scilicet hominem dei eruditum sicut scriptum est omni sapientia egyptiorū: qui geometricaz dilexerunt: geometrica cubita significare potuisse: ubi unum quantū sex nostra ualere asseuerant: quis non

uideat quantum rez capere potuit illa magnitudo: **N**az illud quod disputāt tante magnitudinis arcaz non potuisse compingi: ineptissime calūniantur: cuz sciant imensas urbes fuisse cōstructas: nec attendunt centum annos quibus arca illa est fabricata. nisi forte lapis lapidi adherere potest sola calce iunctus: ut murus per tot milia circumagatur: 7 lignū ligno per fuscudines: epyros: clauos: gluten bituminis non potest adherere: ut fabricaretur arca non curuis sed rectis lineis longe lateq; porrecta: quaz nullus in mare mittit conatus hominum: sed leuet unda cum uenerit naturali ordine ponderum: magisq; diuina prouidentia q̄s humana prouidentia natantez gubernet: ne incurrat ubicūq; naufragium. **Q**uod autem scrupulosissime queri solet de minutissimis bestiolis: non solūz quales sunt mures 7 stelliones: uerum etiam quales locuste: scarabei: musce denique 7 pulices: utrum non amplioris numeri in arca illa fuerint q̄s qui est diffinitus: cum hoc imperaret deus: prius admonēdi sunt quos hec mouent: si accipiendum esse quod dictum est: que reptant super terram: ut necesse non fuerit cōseruari in arca que possunt in aquis uiuere: non solūz mersa sicut p̄sces: uerū supernatantia sicut multe alites. **D**einde cum dicitur: masculus 7 femina erunt: profecto intelligitur ad reparandum genus dici. **A**c p hoc nec illa necesse fuerat ibi esse: que possunt sine cubitu de quibzq; rebus uel rerū corruptionibus nasci: uel si fuerint sicut in domibus esse consueuerunt: sine ullo numero diffinito esse potuisse. **A**ut si mysterium sacratissimū quod agebatur: 7 tante rei figura etiaz in ueritate facti aliter non posset impleri: nisi ut omnia ibi certo illo numero essent que uiuere in aquis natura prohibente non possent: non fuit ista cura illius hominis uel illorum hominum:

sed diuina. Non enim ea Noe capta
intromittebat: sed uenientia et irantia
permittibat. Ad hoc enim ualeat quod
dictum est: intrabunt ad te: non scilicet
hominis actu: sed dei nutu. ita sane ut
non illic fuisse credenda sint: que sexus
carent. Prescriptum est. n. atque diffinitum.
masculus et femina erunt. Alia sunt quippe
que de quibusque rebus sine concubitu
ita nascuntur: ut postea concubant: et
et generent: sicut mulce. Alia uero in quibus
nihil sit maris et femine: sicut apes. Ea
porro que sic habent sexum ut non habe
ant fetum sicut muli et mule: mixti si ibi
fuerunt: ac non potius parentes eorum
idcirco fuisse suffecerit: equum uidelicet atque
asinum genus: et si qua alia sunt que
mixtione diuersi generis genus aliquod
gignunt. Sed et si hoc ad mysterium pertine
bat: ibi erant. habet enim et hoc genus
masculum et feminam. Solet etiam mouere
nonnullos: genera escarum que illic ha
bere poterant animalia: que non nisi carne
uesci putantur: utrum preter numerum
ibi fuerit sine transgressione mandati:
que aliorum alendoque necessitas illic coe
gisset includi. An uero quod potius est
credendum preter carnes aliqua alimenta
esse potuerit: que omnibus conuenirent.
Nouimus. n. quod multa animalia quibus caro
cibus est: frugibus pomisque uescantur:
et maxime fico atque castaneis. Quid er
go mirum: si uir ille sapiens et iustus etiam
diuinitus admonitus: quid cuique con
grueret: sine carnibus apta cuique generi
alimonia preparauit et condidit. Quid
est autem quo uesci non cogeret fames: Aut
quod si suaue aut salubre facere posset deus:
qui etiam ut sine cibo uiuerent diuina
facilitate donaret: nisi ut pascerentur
etiam hoc implende figure tanti mysterij
conueniret. Non autem ad presignandam
ecclesiam pertinere tam multiplicia rerum
signa gestarum: nisi fuerit attentius ne
mo permittit opinari. Nam. n. gentes ita
ecclesiam repleuerunt: mundi quoque et imundi

donec certum perueniat ad finem: ita eius
unitatis quadam copagine diuinentur:
ut ex hoc uno manifestissimo etiam de
ceteris que obscurius aliquanto dicta
sunt et difficilius agnosci quunt idubitari
fas non sint. Que cum ita sint: sic nec ina
niter ista esse conscripta putare quisque
uel durus audebit: nec nihil significare
cum gesta sint: nec sola dicta esse signi
ficatiua non facta: nec aliena esse ab ec
clesia significanda probabiliter dici potest:
sed magis credendum est: et sapienter
esse memorie litterisque mandata: et gesta
esse: et significare aliquid: et ipsius aliquid
ad presigurandam ecclesiam pertinere.
Iam usque ad hunc articulum perductus
liber iste claudendus est: ut ambarum
ciuitatum cursus: terrene scilicet secundum
hominem uiuentis: et celestis secundum
deum post diluuium: et deinceps in rebus
consequentibus requiratur.

Aurelij Augustini Episcopi de Si
uitate dei Liber. xvi. Incipit.

An post diluuium a Noe usque ad
Abraam aliquae familie secundum deum
uiuentium reperiantur. Cap. i.

NOSTRUM Diluuium
um procurantis
sancte uestigia
ciuitatis: utrum
continua sint:
an intercurrentibus
pietatis iterum
rupta temporibus: ita
ut nullus hominum ueri unius dei cultor
existeret: ad liquidum scripturis loquen
tibus inuenire difficile est: propterea quia
in canonicis libris post Noe: qui cum
iuge ac tribus filiis totidemque nuribus
suis: meruit per arcam a uastatione di
luuij liberari: non inuenimus usque ad
Abraam cuiusque pietatez euidenti domino
elogo predicata: nisi quod Noe duos filios

suos Sem et Japhet prophetica benedictione commendat intuens et providens quod longe fuerat post futurum. Unde factum est etiam illud: ut filium suum medium hoc est primogenito minorem: ultimoque maiorem: qui peccauerat in patrem: non in ipso sed in filio eius suo nepote malediceret his verbis. **Maledictus Chanaan** puer: famulus erit fratribus suis. **Chanaan** porro natus fuerat ex **Cham**: qui patris dormientis nec texerat: sed potius prodiderat nuditatem. Unde et consecutus adiungit benedictionem duorum maximis et minimis filiorum: dicens. **Benedictus dominus deus Sem**: et erit **Chanaan** puer illius. letificet deus **Japhet**: et habitet in domibus **Sem**: sicut ipsa eiusdem **Noe** vinee plantatio: et ex eius fructu iebriatio: et dormientis nudatio: et que ibi cetera facta atque conscripta sunt: prophetici sunt graudata sensibus et uelata tegminibus.

Quid in filiis Noe propheticè fuerit prefiguratum. Cap. 2.

Sed nunc repperit effectum iam in posteris consecuto: que operata fuerat satis aperta sunt. Quis enim hoc diligenter et intelligenter aduertens non cognoscat in **Christo**: **Sem** quippe de cuius semine natus est **Christus**: interpretatur noiat. Quid autem noiat **Christus**: cuius nomen ubique iam flagrat: ita ut in cantico canticorum etiam ipsa precinente prophetia unguento comparetur effuso: in cuius domibus id est ecclesiis habitat gentium latitudo. Nam **Japhet** latitudo interpretatur. **Cham** porro qui interpretatur callidus: medius **Noe** filius tanquam se ab utroque discernens: et inter utrumque remansens: nec in primitiis israelitarum: nec in plenitudine gentium: quid significat nisi hereticorum genus callidum non spiritum sapientie: sed spiritum uersipellis astutiae: quod solet hereticorum seruire discordia: et pacem conturbare sanctorum. Sed hec in usus cedunt perficientium: iuxta illud apostoli.

Oportet hereses esse: ut probati manifesti fiant in uobis. Unde etiam scriptum est. **Filius eruditus sapiens erit: imprudentie autem ministro utetur.** Multa quippe ad fidem catholicam pertinentia: cum hereticorum callida igetudine exagitant: ut aduersus eos defendi possint: et considerantur diligentius: et intelliguntur clarius: et instantius predicantur: et ab aduersario mota questio discendi existit occasio. Quamuis non solum qui sunt apertissime separati: uerum omnes qui in christiano uocabulo gloriatur: et predicate uiuunt: non absurde possunt uideri medio **Noe** filio figurati. Passione quippe **Christi** que illius hominis nuditate significata est: et annunciant profitendo: et male agendo exhorant. De talibus ergo dictum est. Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Ideo **Cham** in filio suo maledictus est: tanquam in fructu suo: id est in opere suo. Unde conuenienter et ipse filius eius **Chanaan** interpretatur motus eorum. Quod aliud quid est quam opus eorum. **Sem** uero et **Japhet** tanquam circumcisio et proprius: uel sicut alio modo eos appellat apostolus indei et greci: sed uocati et iustificati: cognita quoque omnis nuditate patris: qua significabat passionem saluatoris: lumentes uestimentum posuerunt supra dorsa sua: et intrauerunt auersi: et operuerunt nuditatem patris sui: nec uiderunt quod reuerendo texerunt. Quodam enim modo in passione **Christi** et quod pro nobis factum est honoramus: et indeorum facinus aduersamur. uestimentum significat sacramentum: dorsum memoriam preteritorum: quia passionem **Christi** eo scilicet iam tempore quo habitat **Japhet** in domibus **Sem**: et malus frater in medio eorum transactam celebrat ecclesiam: non adhuc prospectat futuram. Sed malus frater in filio suo id est in opere suo. puer id est seruus est fratrum bonorum: cum ad exercitationem patientie: uel ad perfectum sapientie scienter

ntuntur malis boni. Sunt enī teste a/
postolo qui **Xpm** annunciant nō caste.
sed sine occasione inquit siue ueritate
Christus annuncietur: in hoc gaudeo:
sed et gaudebo. Ipse quippe plantauit
uineas: de qua dicit ppheta. Uinea dñi
sabaoth domus israhel est. Et bibit de
uino ei⁹: siue ille calix hic intelligatur
o quo dicit. Potestis bibere calicē quē
ego bibiturus sum: et pater si fieri pōt
transcat a me calix iste: quo suam sine
dubio significat passionem. siue quia
uinum fructus est uinee: hoc potius si/
gnificatum est: q̄ ex ipsa uinea hoc est
ex genere israhelitarū carnē pro nobis
et sanguinem ut pati posset assumpsit: et
inebriatus est idest passus est: et nuda/
tus est. Ibi nanque nudata est: idest ap/
paruit ei⁹ infirmitas: de qua dicit apo/
stolus. Et si crucifix⁹ est ex infirmitate.
Unde item dicit. Infirmitas dei fortius
est hominibus: et stultum dei sapientius
est hominibus. Quod uero cuz dictuz
esset: et nudat⁹ est: addidit scriptura in
domo sua: elegāter ostēdit: q̄ a sue car/
nis gēte et domesticis sanguis sui utiqz
iudeis fuerat crucem mortēqz passur⁹.
Hanc passionem **Christi** foris in sono
tantum uocis reprobi annunciant: non
enim quod annūciant intelligunt: pbi
autem in interiori homine habent tam
grande mysterium: atqz honorāt intus
in corde infirmum et stultum dei: quia
fortius est et sapientius hōibus. Ihuius
rei figura est: q̄ **Abam** exiens hoc nū/
ciauit foris. Sem uero et **Japhet** ut hoc
uelarēt: hoc est honorarent igressi sūt:
hoc est interius id egerūt. Hec scripture
secreta diuine indagamus ut possum⁹:
alius alio magis minus ue cōgruenter:
uerū tamen fideliter certuz tenentes nō
ea sine aliqua p̄figuratione futurorū
gesta atque conscripta: neque nisi ad
Christum et eius ecclesiam: que ciuitas
dei est esse referenda: cuius ab initio ge/
neris humani non defuit p̄dicatio quā

per omnia uidem⁹ impleri. benedictis
igitur duobus filiis **Noe** atqz uno in
medio eorum maledicto: deinceps usqz
ad **Abraam** de iustorum aliquorū qui
pie deum colerent cōmemoratiōe silutū
est: per annos amplius q̄ mille. Nec
eos defuisse credideriz: sed si omnes cō/
memorarent nimis longū fieret: et esset
hec magis historica diligentia q̄ pro/
phetica prouidentia. Illa itaqz exegitur
litterarum sacrarū scriptor istarū:
ul potius per eū dei spūs: qbus nō solū
narrantur preterita: neqz etiaz p̄nūciant
futura: que tamen p̄tinent ad ciuitatem
dei: quia et de hominibus qui non sunt
ciues eius quicquid hic dicitur ad hoc
dicitur: ut illa ex cōparatione contraria
uel proficiat ul emineat. Non sane oīa
que gesta narrantur aliquid etiaz signi/
ficare putāda sunt: sed propter illa que
aliquid significant etiam ea que nihil
significāt attextūtur. Solo enī uocere
terra prosciditur: sed ut hoc fieri possit
etiam cetera aratri membra sunt neces/
saria. Et soli nerui in citbara atque
huiusmodi uasis musicis aptantur ad
cantuz: sed ut aptari possint infunt et ce/
tera in compaginibus organorum: que
non percussa resonāt his cōnectātur. Ita
in prophetica historia dicitur et aliqua
que nihil significant: sed quibus ad/
hereant que significant: et quodāmodo
reliquentur.

*De Generationibus trium filiorū
Noe. Cap. 3.*

Generationes ergo filiorū **Noe**
deinceps intue: et quod de his
dicēdū uidet attendū est huic operi:
quo ciuitatis utriusqz terrene scilicet et
celestis p̄t̄ra p̄curus ostendit. **Septe**
sunt aut cōmemorari a minimo filio: q
uocatus est **Japhet**: cuius filij octo no/
minati sunt. nepotes autem septem de
duob⁹ filiis eius: tres ex uno: quattuor
ex altero. Fiunt itaqz omnes quidēdecim.

LIBER. XVI.

Filij aut **Chaz** hoc est medij filij **Noe** quattuor: et nepotes quique ex uno ei⁹ filio: pronepotes duo ex nepote uno fit eorum summa undeciz. Quibus enu- meratis reditur taq³ ad caput: et dicit. **Chus** aut genuit **Nemroth**: hic cepit esse gigas super terraz. Hic erat gigas uenator contra dominu deuz. Propter hoc dicunt sicut **Nemroth** gigas uenator contra dominu. Et factu est initiu regni ei⁹ **Babylon**: **Oreg**: **archad**: et **chalanee**: in terra **Sennaar**. De terra illa exiit **Assur**: et edificauit **Ninuen** et **Joboth** ciuitatem: et **caleth** et **dalem** inter medi- um **Ninues** et **Caleth** hec ciuitas ma- gna. **Ite** porro **Chus** pater gigantis **Nemroth**: primus nominatus est in fi- liis **Cham**: cuius quinq³ filij ia fuerat computati: et nepotes duo. Sed istum gigantem aut post nepotes suos natos genuit: aut quod est credibilius seorsu de illo propter eius eminentiam scrip- tura locuta est. quando quidem et re- gnum eius commemoratum est: cuius initium erat illa nobilissima **Babylon** ciuitas: et que iuxta commemorate sunt sine ciuitates sine regiones. Quod uero dictum est de terra illa idest de terra **Sennaar** que pertinebat ad regnum **Nemroth**: exiisse **Assur**: et edificasse ni- nine et alias quas contexit ciuitates: longe postea factu est: quod ex hac occa- sione perstrinxit: propter nobilitatem regni **assyrio**: qd mirabiliter dilata- uit **Ninus** **Beli** fili⁹ conditor **Ninive** ciuitatis magne: cuius ciuitatis nomen ex illius noie deriuatum est: ut a **Nino** **Ninive** uocaretur. **Assur** autem unde **assyri** non fuit in filiis **Cham** medij filij **Noe**. sed in filiis **Sez** reperitur: q fuit **Noe** maximus fili⁹. Unde apparet de progenie **Sez** exortos fuisse qui postea regnu gigantis illi⁹ optinerent: et inde pcederent: atq³ alias oderet ciuitates: quaz prima est a **Nino** appellata **Ni- niue**. Hic reditur ad aliu filiu **Chaz**:

q uocabatur **Desrain**: et commemoratur quos genuit no tanq³ singulos hoies: sed nationes septem. Et de sexta uelut de sexto filio gens commemoratur exiisse q appellatur **Philistiz**: unde sunt octo. Inde iterum ad **Chanaan** reditur: in quo medius **Noe** filius maledictus est **Cham**: et quos genuit undeci noiantur. Deinde usq³ ad quos fines puenerint commemoratis quibsdam ciuitatibus dicit. Ac per hoc filius nepotibus pputatis de progenie **Cham** trigintaunus geniti refe- runtur. Restat commemorare filios **Sem** maximi filij **Noe**. Ad eum quippe gra- datim generationum istaz peruenit a minimo exorta narratio. Sed unde ici- piunt commemorari filij **Sez** habet qddam obscuritatis: qd expositioe illustranduz est: quia et multuz ad rem pertinet qua requirimus. Sic eniz legitur. Et **Sem** natus est: etiam ipsi pri omniu filioz **Heber** ffr **Japhet** maiori. Ordo uerbo- rum est. Et **Sem** natus est **Heber**: qui **Sez** pater est omniu filioz suoz. **Sez** ergo patriarcha intelligi uoluit omni- um qui de stirpe eius exorti sunt: quos commemoratur⁹ est: siue sint filij: siue sint nepotes et pronepotes: et deinceps inde exorti. Non sane istuz **Heber** ge- nuit **Sem**: sed ab illo qntus in proge- nitoru serie reperitur. **Sez** quippe iter alios filios genuit **Arfaxat**: **Arfaxat** genuit **Laynan**: **Laynan** genuit **Sala** **Sala** genuit **Heber**. No itaq³ frustra ipse primus est nominatus in progenie ueniente de **Sem**: et prelatus est etiam filius cum sit quintus nepos: nisi quia iteru est quod traditur ex illo hebreos esse cognominatos tanq³ hebreos: cum et alia possit esse opinio: ut ex **Abraam** tanq³ **Abrei** dicti esse uideantur. Sed nimirum hoc uerum est q ex **Heber** hebrei appellati sunt: ac deinde una de tracta littera hebrei: quam linguam so- lus **israhel** populus potuit optinere: in quo dei ciuitas et i sanctis peregrinata

LIBER .XVI.

est: et in omnibus sacramento aduibrata: Igitur filij Sem prius sex nominantur: deinde ex uno eorum nati sunt quattuor nepotes eius. itemque alter filiorum Sem genuit eius nepotem. atque ex illo itidem pronepos natus est: atque inde abnepos qui est Heber. Genuit autem Heber duos filios: quorum unum appellauit Phalech: quod interpretatur diuidens: Deinde scriptura subiungens: rationemque huius nominis reddens: quia in diebus inquit eius diuisa est terra. Hoc autem quid sit post apparebit. Alius uero qui natus est ex Heber genuit duodecim filios: ac per hoc sunt omnes progeniti de Sem uiginti et septem. In summa igitur omnes progeniti de tribus filiis Noe: idest quindecim de Japhet: et triginta unus de Chā: et uigintiseptem de Sez: sunt septuaginta et tres. Deinde sequitur scriptura dicens. Hi filij Sem in tribus suis secundum linguas suas in regionibus suis et in gentibus suis. Itemque de omnibus he inquit tribus filiorum Noe secundum generationes eorum. Ab his disperse sunt insule gentium super terram post diluuium. Unde colligitur. lxxiij. uel potius quod postea demonstrabitur septuaginta duas gentes tunc fuisse: non homines. nam et prius cum fuissent commorati filij Japhet: ita conclusum est. ex his segregate sunt insule gentium in terra sua: unusquisque secundum linguam suam in tribubus suis et in gentibus suis. Jaz uero in filiis Cham quodam loco apertius gentes commemorare sunt: sicut superius ostendi. Desraim genuit eos qui dicuntur Ludim: et eodem modo ceteri usque ad septem gentes. Et enumeratis omnibus postea concludens: hi filij Cham inquit in tribubus suis secundum linguas suas: in regionibus suis et in gentibus suis. Propterea ergo multorum filij non sunt commemorati: quia gentibus aliis nascendo accesserunt: ipsi autem gentes facere nequeunt. Nam que alia causa

extitit: ut cum filij Japhet octo enumerantur: ex duobus eorum tantum filij nati commemorantur. et cum filij Cham quattuor nominantur: ex tribus tantum qui nati sunt adiciuntur. et cum filij Sez noientur sex: duorum tantum posteritas attexitur. Nunc ceteri sine filiis remanserunt: Absit hoc credere. Sed gentes propter quas commemorari digni essent non utique fecerunt: quia sicut nascebantur aliis gentibus addebantur. *De diuersitate linguarum: principioque Babylonis. Cap. 4.*

Cum ergo in suis linguis iste gentes fuisse referantur: redit tamen ad illud ipsum narratio quando una lingua omnium fuit: et inde iam exponit quid acciderit: ut linguarum diuersitas nasceretur. Et erat inquit omnis terra labium unum: et uox una omnibus. Et factum est cum mouerentur ipsi ab oriente: inuenit caput in terra Sennaar: et habitauerunt ibi. Et dixit homo proximo suo. Venite: faciamus lateres: et coquamus illos igni. Et facti sunt illis lateres in lapidem: et bitumen erat illis lutum. Et dixerunt: uenite edificemus nobis metipsis ciuitatem: et turrim: cuius caput eat usque ad celum: et faciamus nobis nomen ante quam dispagamur in faciem omnium terre. Et descendit dominus uidere ciuitatem et turrim quam edificauerunt filij hominum. Et dixit dominus deus. Ecce genus unum et labium unum omnium: et hoc incohauerunt facere: et nunc non deficient ex illis omnia que conati fuerunt facere. uenite: et descendentes confundamus ibi linguam eorum: ut non audiat unusquisque uocem proximi sui. Et dispersit eos dominus inde super faciem omnium terre: et cessauerunt edificantes ciuitatem et turrim. Propter hoc appellatum est nomen illius confusio: quia ibi confudit dominus labium omnium terre: et inde dispersit eos dominus deus super faciem omnium terre. Ista ciuitas que appellata est confusio: ipsa est Babylon: cuius mirabilem constructionem

LIBER. XVI.

gentium etiam commendat historia. Babylon quippe interpretatur confusio. Unde colligitur gigantum illū Nemroth fuisse illius aditorem: quod superbius benaier fuerat intimatum. ubi cum de illō scriptura loqueretur ait. Initium regni eius fuit Babylon: ut cum ciuitatum ceterarum gereret principatum: ibi esset tanquā in metropoli habitaculum regni: quāuis perfecta non fuerit usque in tantum modum quantum superbie cogitabat impietas. Nam nimia disponebatur altitudo que dicta est usque in celum: siue unus turris eius quā precipuā moliebantur inter alias: siue omniū turrium que per numerum singularem ita significare sunt: ut dicitur milies: et intelliguntur milia milium: ut rana et locusta. Sic enim appellata est multitudo ranarum et locustarum in planis quibus egyptii percussī sunt per Moysen. Quid autem factura fuerat humana et uana presumptio: Que si cuiuslibet et quantumlibet in celum aduersus deum altitudinem molis extolleret: quando mores transcederet uniuersos: Quando spacium nebulosū aeris huius euaderet: Quid denique noceret deo quantacūque uel spiritualis uel corporalis elatio. Quāquam ueramque in celum uias molitur humilitas: sursum leuans cor ad omniū nostrum: non contra dominum. sicut dictus est gigas iste uenator contra dominum. Quod non intelligētes nonnulli ambiguo greco decepti sunt: ut non interpretarentur contra dominum: sed ante dominum. Enantiōn quippe et contra et ante significat. Hoc enim uerbum est etiam in psalmo: Et ploremus ante dominum qui fecit nos. Et hoc uerbum est etiam in libro Job: ubi scriptum est: In furorem erupisti contra dominum. Sic ergo intelligendus est gigas iste uenator contra dominum. Quid autē hic significatur hoc nomine quod est uenator: nisi aialium trigenarum deceptor:

oppressor: extictor: Erigebat ergo cum suis populis turrim contra dominum: qua est ipia significata superbia. De rito autem malus punitur affectus: etiam cui non succedit effectus. Genus uero ipsum pene quale fuit: Quoniam enim dominatio imperātis in lingua est: ibi dānata est superbia: ut non intelligeret iubens hominē: qui noluit intelligere: ut obediret deo iubenti. Sic illa conspiciatio dissoluta est: cum quisque ab eo quē non intelligebat abscederet: nec se nisi ei cum quo loqui poterat aggregaret: et per linguas diuise sunt gentes: dispersęque per terras: sicut deo placuit: qui hoc modis occultis nobisque incomprehensibilibus fecit.

De descensione domini ad confundendam linguam edificantium turris.

Capitulum. f.

Quod enim scriptum est: et descendit dominus uidere ciuitatem et turrim: quas edificauerunt filii hominum: hoc est non filii dei: sed illa societas secundum hominem est uiuens: quā terrenā dicimus ciuitatem: non loco mouetur deus qui semper est ubique totus: sed descendere dicitur eum aliquid facit in terra: quod preter usitatum nature cursum mirabiliter factum presentiaz quodammodo eius ostendat. Nec uidendo discit ad tempus quod nunquam potest aliquid ignorare. sed ad tempus uidere et cognoscere dicitur: quod uideri et cognosci facit. Non sic ergo uidebatur illa ciuitas quo modo eam dominus uideri fecit: quando sibi quantum displiceret ostendit. Quāuis possit intelligi deus ad illam ciuitatem descendisse. quia descenderunt angeli ei in quibus habitat: ut quod adiunctum est: et dixit dominus deus. Ecce genus unum et labiū unum omnium: et cetera. ac deinde additum. Venite: et descendentes confundamus ibi linguam eorum: recapitulatio sit demonstrans: quē ad modum factus sit quod dictus fuerat:

LIBER . XVI .

descendit dominus. Si enī iam descēderat: qd sibi uult uenite: ⁊ descēdētes confundamus ibi linguā eorum: quod intelligitur angelis dictum: nisi quia per angelos descendebat: q in angelis descendētibz erat: Et bene non ait uenite: ⁊ descēdētes cōfundite: sed cōfundamus ibi linguam eorum: ostēdēs ita se operari per ministros suos: ut sint etiā ipsi cooperatores dei: sicut apostolus dicit. Dei enim sumus cooperarij.

Qualis intelligenda sit locutio: qua deus angelis loquitur. Cap. 6.

Poterat ⁊ illud quando factus est homo: de angelis intelligi quod dictum est. Faciamus hominem: qā nō dixit faciāz. Sed quia sequitur ad imaginem nrām: nefas est credere ad imaginem angeloz hoīez factū aut eandē esse imaginem angeloz ⁊ dei. Et ideo recte illic intelligitur pluralitas trinitatis: qd trinitas: qd angeli trinitatis. Que tamen trinitas qua unus est de⁹ etiam cum dixisset faciāz. ⁊ fecit ingt deus hominem ad imaginem dei: non dixit fecerunt oīj: aut ad imaginem deozū. Poterat ⁊ hic eadem intelligi trinitas: tanqz pater dixerit ad filium et spiritus sanctū. Venite et descendentes confundamus ibi linguam eorum: si aliquid esset: quod angelos prohiberet intelligi: qbus potius conuenit uenire ad deum motibus sanctis: hoc est cogitationibus piis: quibz ab eis consuebat incommutabilis ueritas tanqz lex eterna: i illa eoz curia superna. Neqz eīm sibi ipsi sunt ueritas: sed creatricis particeps ueritatis: ad illaz mouentur tanqz ad fontem uite: ut qd nō habent ex se ipsis capiant ex ipsa: ⁊ ideo eoz stabilis est iste motus: quo ueniūt qui non recedunt. Nec sic loquitur āgelis deus quomodo nos inuicē loquimur nobis: uel deo uel āgelis: uel ipsi āgeli nobis: siue per illos deus nobis: sed

ineffabili suo modo. nobis autem hōē indicatur nro mō. Dei qppe sublimior ante suum factū locutio: ipsius sui facti est immutabilis ratio: quo non habet sonum strepentem atque transeuntem: sed uim sempiternę manentem: ⁊ temporaliter operantem. Hac loquitur angelis sanctis: nobis autē aliter longe positis. Qñ aut etiā nos aliquid tale locutōis interioribus auribus capim⁹ angelis ppiquamus. Non itaqz mihi assidue reddenda est ratio i hoc opere de locutionibus dei. Aut enim ueritas incommutabilis per se ipsam ineffabiliter loquitur: rationalis creature mētibus aut per mutabilem creaturā loquitur: siue spiritualibus imaginibus nostro spiritui: siue corporalibus uocibus corporis sensui. Illud sane quod dictum ē ⁊ nunc nō deficient ex illis omnia que conati fuerint facere: non dictū est cōfirmando: sed tanqz interrogādo sicut solet a comminantibus dici: quēadmodum ait qdam. Num arma expediēt: totaqz ex urbe sequentur. Sic ergo accipiendū est tanqz dixerit. Nōne oīa deficient ex illis: q conati fuerint facere. Sed si ita dicatur: non exprimit cōminantem. Verum propter tardiusculos addidimus particulam idest ne: ut uiceremus: nōne quoniā uocē pñūciātis scribere non possum pro ne non: ⁊ pro ni nisi scribere solem⁹. Ex illis igitur tribus hōibus. Noe filiis: septuaginta tres uel potius ut ratio declarata est septuagintadue gentes: totidēque lingue per terras esse ceperunt: que crescēdo ⁊ insulas impleuerunt. Auctus est aut nūmerus gentiū multo āplius qz lignaz: Nā ⁊ in africa barbaras gentes i una lingua plurimas nouim⁹. Et homines quidem multiplicato genere humano: insulas inhabitādas nauigio transire potuisse quis ambigat. An omne bestiarum genus etiam remotissime a terris insule ex eo numero

acceperunt: qui in arca diluuij inonda-
tione seruatus est. **Cap. 7.**

Ed questio de omni genere besti-
arum est: que sub cura hominum
non sunt: uel sicuti rane non nascantur
ex terra: sed sola commixtione maris et
semine propagantur: sicuti lupi: et huius
modi cetera: quomodo post diluuium
quo ea que in arca non erant cuncta de-
leta sunt: etiam in insulis esse potuerint:
si reparata non sunt: nisi ex his quorum
genera in utroque sexu arca seruauit.
Possunt quidem credi ad insulas natando
transisse: sed proximas. Sunt autem
quedam tam longe posite a continentibus
terris: ut ad eas nulla uideatur natare
potuisse bestia. **Q**uod si homines eas
captas secum adnexerunt: et eo modo
ubi habitabant earum genera instituerunt:
uenandi studio fieri potuisse incredibile
non est. Quamuis iussu dei siue permissu
etiam opere angelorum negandum non
sit potuisse transferri. Si uero ex terra
exorte sunt: secundum originem primam
quando dixit deus. producat terra ani-
mam uiuam: multo clarius apparet: non
tam reparandorum animalium causa:
quod significandarum uariarum gentium
propter ecclesie sacramentum in arca fuisse
omnia genera: si in insulis quo transire
non possent multa animalia terra produxit.
An ex propagine Adam uel filiorum
Noe quedam genera hominum monstruosa
prodierint. **Cap. 8.**

Queritur etiam utrum ex filiis Noe:
uel potius ex illo uno homine unde
etiam ipsi extiterunt propagata esse cre-
dendum sit quedam monstruosa hominum
genera: que gentium narrat historia:
sicut perhibetur quidam unum habere
oculum in fronte media. quibusdam platas
uersas esse post crura. quibusdam utriusque
sexus esse naturam: et dexteram matrem
uirilem: sinistram muliebrem: uicibusque
alternis coeundo: et gignere: et parere.
aliis ora non esse: eosque per nares tam

tumodo suscepto et emisso halitus inueniunt.
Alios statura esse cubitales: quos pig-
meos a cubito greci uocant. alibi quin-
quennes concipere feminas: et octanum
a natiuitate annum non excedere. Item
ferunt esse gentem: ubi singula crura in
pedibus habent: nec popliteus flectunt:
et sunt mirabilis celeritatis: quos scipio
das uocant: quod per estum in terra iacentes
resupini umbra se pedum pretegant. quos
autem sine ceruice oculos habere in humeris:
et cetera hominum uel quasi hominum
genera que in maritima platea chartagi-
nis musino picta sunt: ex libris de prophetis
uelut curiosioris historie. **Q**uid dicam
de cynocephalis: quorum canina capita
atque ipse latratus magis bestias quam ho-
mines confitetur. Sed omnia genera hominum
que dicuntur esse: esse credere non est
necesse. **U**t quisquis usquam nascitur
homo id est animal rationale et mortale:
quantumlibet nostris inusitatum sensibus
gerat corporis formam: seu colorem: siue
motum: siue sonum: siue quantumlibet ui-
sibilem: quantumlibet qualitate nature: ex illo
protoplasto uno origine ducere nul-
lus fidelium dubitauerit. Apparet tamen
quid in pluribus natura optinuerit: et
quid sit ipsa raritate mirabile. Qualis
autem ratio redditur de monstruosis
apud nos hominum partibus: talis de
monstruosis quibusdam gentibus reddi
potest. Deus enim creator est omnium:
qui ubi et quando creari quid oportet:
at: uel oportuerit ipse nouit: sciens uni-
uersitatis pulchritudinem: quarum par-
tium uel similitudine uel diuersitate con-
textat. Sed qui totum inspicere non po-
test: tanquam deformitate partis offendi-
tur: quoniam cui congruat: et quo re-
feratur ignorat. Pluribus quam quinque
digitis in manibus et pedibus nasci ho-
mines nouimus. et hec leuior est quam illa
distantia: sed tamen absit: ut quis ita desipi-
at: ut existimet in numero humanorum
digitorum errasse creatorem: quamuis

nesciens cur hoc fecerit. Ita et si maior diuersitas oriatur: scit ille quid egerit: cuius opera iuste nemo reprehendit. Apud Hipponem natus est homo quasi lunatas habens plantas: et in uis binos tantummodo digitos: similes et manus. Si aliqua gens talis esset: illi curiose atque mirabili adderet historie. Num igitur istum propter hec negabimus ex uno illo quod primus creatus est esse propagatum? Androgeni quos etiam hermaphroditos nuncupant: quibus admodum rari sint: difficile est tamen: ut temporibus defint: in quibus sic uterque sexus apparet: ut ex quo potius debeant accipere nomen in certum sit. A meliore tamen hoc est a masculino ut appellantur loquendi consuetudo preualuit. Nam nemo unquam androgenas aut hermaphroditas nuncupauit. Ante annos aliquot nostra certe memoria: in oriente duplex homo natus est superioribus membris: inferioribus simplex. Nam duo erant capita: duo pectora: quattuor manus. uenter autem unus: et pedes duo: sicut uni homini: et tam diu uixit: ut multos ad eum uidendum fama contraheret. Quis autem omnes commemorare possit humanos fetus longe dissimiles his ex quibus eos natos esse certissimum est. Sicut ergo hec ex illo uno negari non possunt originem ducere: ita quecumque gentes in diuersitatibus corporum ab usitato nature cursu: que plures et prope omnes tenet uelut exorbitasse traduntur: si definitione illa includuntur: ut rationalia animalia sint atque mortalia: ab eodem ipso uno primo patre omnium stirpem trahere confutendum est. si tamen uera sunt que de illarum nationum uarietate et tanta inter se atque nobiscum diuersitate traduntur. Nam et simias et circopeticos et spingas: si nesciremus non homines esse sed bestias: possent illi historici de sua curiositate glorianes: uelut gentes aliquas hominum nobis impunita uanitate mentiri.

Sed si homines sunt de quibus illa mira conscripta sunt: quid si propterea deus uoluit etiam nonnullas gentes ita creare: ne in his monstris que apud nos patet ex hominibus nasci eius sapientia: quam naturam fingit humanam uelut artem cuiuspiam minus perfecti opificis putaremus errasse. non itaque nobis uideri debet absurdum: ut quemadmodum in singulis quibusque gentibus quedam monstra sint hominum: ita in uniuerso genere humano quedam monstra sunt gentium. Qua propter ut istam questionem pedetentim cauteque concludam mire quidem de monstris omnibus diffinitum: aut illa aut alia que de quibusdam gentibus scripta sunt omnino nulla sunt: aut si sunt homines non sunt: aut ex Adas sunt: si homines sunt.

An inferiorem partem terre que nostre habitationi contraria est antipodas habere credenda sit. Cap. 9.

Quod uero et antipodas esse fabulantur: id est homines a contraria parte terre ubi sol oritur quando occidit nobis: aduersa pedibus nostris calcare uestigia nulla ratione credendum est. Neque hoc ulla historica cognitio uidicisse se affirmant: sed quasi ratiocinando reiectant: eo quod intra mœna celi terra suspensa sit: eundemque locum mundus habeat et inferum et medium: et ex hoc opinantur alteram terre partem que infra est habitatione hominum carere non posse. Nec attendunt etiam si figura conglobata et rotunda mundus esse credatur: siue aliqua ratione monstretur: non tamen esse consequens: ut etiam ex illa parte ab aquarum congerie nulla sit terra. Deinde etiam si nuda sit: neque hoc statim necesse esse ut homines habeat: quoniam nullo modo scriptura ista mentis: que narratis preteritis facit fidem: eo quod ei predicta compleretur. Nimisque absurdum est: ut dicatur aliquos homines ex hac in illam partem Oceani immensitate

traiecta: nauigare ac peruenire potuisse: ut etiam illic ex uno illo primo homine genus institueret humanū. Quia propter inter illos tunc hominum populos: qui per septuaginta duas gentes et totidem linguas colliguntur fuisse diuisi: quam si possumus inuenire illam in terris peregrinantem ciuitatem dei: que usque ad diluuiū arcamque perducta est: atque in filiis Noe per eorum benedictiones perseuerasse monstratur: maxime in maximo qui est appellatus Sem: quondam Iaphet ita benedictus est: ut in eiusdem fratribus suis domibus habitaret.

De generatōe Sem: in cuius progenie tendens ad Abraam ciuitatis dei ordo dirigitur. Cap. 10.

Conenda est igitur series generationum ab ipso Sem: ut ipsa ostendat post diluuiū ciuitatem dei: sicut eam series generationum ab illo qui est appellatus Seth ostendebat ante diluuiū. Propter hoc ergo scriptura diuina cum terrenam ciuitatem in babilone hoc est in confusione esse monstrasset: ad patriarcham Sem recapitulando reuertitur: et orditur ide generationes usque ad Abraam commemorato etiam numero annorum: quanto quisque ad hanc seriem pertinentem filium genuisset: quātoque uixisset. Ubi certe agnoscendum est quod ante promiseram: ut appareat quā sit dictū de filiis Heber nomen illius Phalec: quia in diebus eius diuisa est terra. Quid. n. aliud intelligendum est terram esse diuisam: nisi diuersitatem linguarum. Omissis igitur ceteris filiis Sem ad hanc rem non pertinentibus: illi connectuntur in ordine generationum: per quos possit ad Abraam perueniri: sicut illi connectebantur ante diluuiū: per quos peruenitur ad Noe: generationibus que propagate sunt ex illo Adā filio qui appellatus est Seth. Sic ergo incipit generationum ista contextio. Et he generationes Sem. Sem filius Noe centum annorum erat cum

genuit Arfaxat secundo anno post diluuium. Et uixit Sem postquam genuit Arfaxat quingentos annos: et genuit filios et filias: et mortuus est. Sic exegitur ceteros: dicens quoto quisque anno uite sue filium genuerit ad istum generationum ordinem pertinentem: qui pertinet ad Abraam: et quot annos postmodum uixerit: intimans enim filios filiasque genuisse: ut intelligamus unde potuerint populi accrescere: ne in paucis qui commemorantur hominibus occupati pueriliter hesitemus unde tanta spacia terrarum atque regnorum repleri potuerint de genere Sem: maxime propter assyriorum regnum. unde Ninus illa orientalium dominator usqueque populorum ingenti prosperitate regnauit: et latissimum ac fundatissimum regnum quod diuturno tempore duceretur suis posteris propagauit. Sed nos ne diutius quā opus est immoremur: non quot annos quisque in ista generationum serie uixerit: sed quoto anno uite sue genuerit filium hoc ordine memorandū tantummodo ponimus: ut et numerum annorum transacto a diluuiū usque ad Abraam colligamus: et propter illa in quibus nos cogit necessitas immorari: breuiter alia cursimque tagamus. Secundo igitur anno post diluuiū Sem cum esset centum annorum genuit Arfaxat. Arfaxat autem cum esset centum trigintaquinque annorum genuit Chaynam. Qui cum esset centum triginta annorum genuit Sala. Porro etiam ipse Sala totidem annorum erat: quando genuit Heber. Centum uero et triginta et quattuor agebat annos Heber: cum genuit Phalec: in cuius diebus diuisa est terra. Ipse autem Phalec uixit centum triginta annos: et genuit Ragau. et Ragau centum et triginta duos: et genuit Seruch. et Seruch centum et triginta: et genuit Nachor. et Nachor septuaginta nouem: et genuit Tharam. Thara autem septuaginta: et genuit

Abram : quem postea nominauit deus mutato uocabulo **A**braam. Fiunt itaqz anni a diluuiio usque ad **A**braam mille septuaginta et duo secundum uulgatam editionem : hoc est interpretum septuaginta duorum. In hebreis aut codicibus longe pauciores annos perhibent inueniri : de quibus rationem aut nullam : aut difficillimam reddunt. Cum ergo querimus in illis septuaginta duabus gentibus ciuitatem dei non possumus affirmare illo tempore quo erat illis labium unum idest loquela una : tunc iam genus humanum alienatum fuisse a cultu veri dei : ita ut in solis istis generationibus pietas uera remaneret : quod descendit de semine **S**em per **A**rfaxat : et tendunt ad **A**braam. Sed ab illa superbia edificande turris usque ad celum : qua impia significatur elatio : terrena apparuit ciuitas : hoc est societas impiorum. Utrum itaque ante **N**oe fuerit : an latuerit : an potius utraque permanserit. pia scilicet in duobus filiis **N**oe qui benedicti sunt eorumque posteris : impia uero in eo qui maledictus est : atque eius progenie : ubi etiam exortus est gigas uenator contra dominum : non est diuidicatio facilis. Fortassis enim quod profecto est credibilis et in filiis duorum illorum iam tunc ante quam babylonia cepisset institui fuerunt contemptores dei : et in filiis **C**ham cultores dei : utriusque tamen hominum genus terris nunquam defuisse credendum est. Si quidem et quod dictum est omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt : non est quod faciat bonum : non est usque ad unum : in utroque psalmo ubi hec uerba sunt : et hec legitur : nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitate : qui deuorant plebem meam sicut escam panis. Erat ergo etiam tunc populus dei : unde illud quod dictum est. non est qui faciat bonum : non est usque ad unum : de filiis hominum dictum est : non de filiis dei. Nam premissum est :

deus de celo prospexit super filios hominum : ut uideret si est intelligens aut requirens deum. Ac deinde illa subiuncta : que omnes filios hominum idest ad ciuitates pertinentes : que uiuit secundum hominem et non secundum deum : reprobos esse demonstrant.

Quod ea primitus lingua in usu hominum fuerit : que postea **H**ebrea ab **H**eber nomine nuncupata est : et in cuius familia remansit : cum diuersitas esset facta linguarum. Cap. ij.

Quam ob rem sicut lingua una cum esset omnium : non ideo filii pestilencie desiderunt. nam ante diluuium una erat lingua : et tamen omnes preter unam **N**oe iusti domum deleri diluuium meruerunt : ita quando merito elationis impietatis gentes linguarum diuersitate punite atque diuise sunt : et ciuitas impiorum confusionis nomen accepit : hoc est appellata est babylon : non defuit domus **H**eber ubi ea que antea fuit omnium lingua remaneret. Unde sicut supra memorauimus cum cepisset enumerari filii **S**eg : qui singuli gentes singulas procreant : primus est commemoratus **H**eber : cuius sit abnepos ipsius hoc est ab illo quantus inueniatur exortus. Quia ergo in eius familia remansit hec lingua : diuisis per alias linguas ceteris gentibus : que lingua prius humano generi non immerito creditur fuisse communis : ideo deinceps hebreica est nuncupata. Tunc. n. opus erat eam distinguere ab aliis linguis nomine proprio : sicut alie quoque uocate sunt nominibus propriis. Quando autem erat una : nihil aliud quam humana lingua uel humana locutio uocabatur : qua sola uniuersum genus hominum loquebatur. Dixerit aliquis. Si in diebus **P**halech filii **H**eber diuisa est terra per linguas : idest homines qui tunc erant in terra : ex eius nomine potius debuit appellari lingua illa que fuit omnibus ante communis. Sed intelligendum est ipsum

Heber propterea tale nomen ipso fuisse filio suo: ut uocaretur Phalech quod interpretatur diuisio: quia tunc ei natus est: quando per linguas terra diuisa est: id est ipso tempore: ut hoc sit quod dictum est. In diebus eius diuisa est terra. **N**am nisi adhuc Heber uiueret quando linguarum facta est multitudo: non ex eius nomine nomen acciperet lingua que apud illum potuit permanere. Et ideo credenda est ipsa fuisse prima illa communis: quoniam de pena uenit illa multiplicatio mutatioque linguarum. et utique preter hanc penam esse debuit populus dei. Nec frustra linguam istam hoc est quam tenuit Abrahama: nec in omnes filios suos transmittere potuit: sed in eos tantum qui propagati per Jacob: et insignius atque eminentius in dei populum coalescentes: dei testamentum et stirpem Christi habere potuerunt. Nec Heber ipse eandem linguam in uniuersam progeniem suam refudit: sed in eam tantum cuius generationes perducuntur ad Abrahamam. Qua propter etiam si non euidenter expressam est: fuisse aliquod primum genus hominum quando ab ipsius babilonia condebatur: nec ad hoc ualuit hec obsecratis: ut querentis fraudaretur: sed potius ut exerceretur intentio. **L**uz. n. legitur unam fuisse linguam primitus omnium: et ante omnes filios Sem commendatur Heber quous ab illo quinto oritur: et hebreia uocatur lingua quas patriarcharum et prophetarum non solum in sermonibus suis: uerum etiam in litteris sacris custodiuit auctoritas. Profecto itaque cum queritur in diuisione linguarum: ubi lingua illa remanere potuerit: que fuit ante communis: que sine ulla dubitatione ubi remansit non ibi fuit illa pena que facta est mutatione linguarum: quid aliud occurrit nisi quod in huiusmodi gente remansit: a cuius nomine nomen accepit: et hoc iustine gentis huius non paruum apparuisse uestigium:

quod cum alie gentes plecterentur mutatione linguarum: ad istam non peruenit tale supplicium. Sed si adhuc illud monet quomodo potuerit singulas gentes facere Heber et filius eius Phalech: si una lingua permansit ambobus: et certe una est hebreia gens ex Heber propagata usque ad Abrahamam. et per eum deinceps: donec magnus fieret populus israel. Quomodo igitur omnes filii qui commemorati sunt trium filiorum Noe fecerunt singulas gentes: si Heber et Phalech singulas non fecerunt. Nimirum illud est probabilius quod gigas ille Nemroth fecerit etiam ipse gentem suam: sed propter excellentiam dominationis et corporis seorsum excellentius nominatus est: ut maneat numerus septuaginta duarum gentium atque linguarum. Phalech autem propterea commemoratus est: non quod gentem fecerit. nam eadem ipsa est eius gens hebreia eademque lingua: sed propter tempus insigne quod in diebus eius terra diuisa est. Nec mouere nos debet: quomodo potuerit gigas Nemroth ad illud tempus etatis occurrere: quo babilonia condita est: et confusio facta linguarum: atque ex hac diuisio gentium. Non enim quia Heber sextus est a Noe: ille autem quartus: ideo non potuerunt ad idem tempus conuenire uiuendo. Hoc enim contigit: cum plus uiuerent ubi pauciores sunt generationes: minus ubi plures. aut serius nati essent: ubi pauciores: maturius ubi plures. Sane intelligendum est: quando terra diuisa est non solum iam natos fuisse ceteros filios filiorum Noe: qui commemorantur patres gentium: sed etiam eius etatis fuisse: ut iam uniuersi familias haberent suas: que digne fuissent nominibus gentium: unde nequaquam putandum quod eo fuerint ordine geniti: quo commemorati leguntur. Alioquin duodecim filii Jectan: qui erat filius alius Heber frater Phalech quo potuerunt iam gentes facere si post Phalech fratres suos Jectan

natus est: sicut post eū commemoratus est. quando qdez tpe quo natus est Phalec diuisa est terra: Proinde intelligendum est priorem quidez Phalec nominatū: sed longe post fratrem suum Jectan fuisse natum: cuius Jectan duodecim filij taz grandes iam familias haberent: ut in linguas proprias diuidi possent. Sic enim potuit prior commemorari q erat etate posterior: quemadmodum prius cōmemorati sunt ex tribus filiis Noe procreati filij Japhet qui erat minimus eorum: deinde filij Cham qui erat medius: postremo filij Sem qui erat p̄m^{us} et maximus. Illarum autem gētium uocabula partim manserunt ita ut hodie appareat unde fuerit deriuata: sicut ex Assur assyrijs: et ex heber hebrei: partim tēporis uetustate mutata sunt ita ut uix homines doctissimi antiq̄ssimas histo- rias perscrutantes: nec omniuz: sed ali quātarum ex istis origines gentiuz pōtuerint reperire. Nam quod ex filio Cham q uocabat̄ a Desraim pibent̄ r egyptū exorti nulla hic resonat origo uocabuli: sicut nec ethyopū q dicunt̄ ad eū filiū Cham ptinere: q Thus appel- latus est. Et si omia cōsiderentur: plura mutata q̄s manentia noia apparent.

De articulo t̄pis in Abraā a quo s̄a cte successiois non^o ordo d̄texit. Cap. 12.

Nunc iaz uideamus p̄ocursū ciui- tatis dei: et ab illo articulo t̄pis q factus est in patre Abraā: unde icipit esse notitia eius euidentior: et ubi clari- ora leguntur promissa diuina: que nūc in Christo uidemus ipleri. Sicut ergo scriptura sancta indicante didicim^{us}: in regione chaldeorum natus est Abraz: que terra ad regnum pertinebat assyri- orum. Apud Chaldeos aut̄ iā etiā tunc superstitiones impie p̄ualebant: quē- admodū per ceteras gētes. Una igitur Abare domus erat: de qua natus est Ab- raā: in qua uni^{us} dei cultus: et q̄stū credibile est i qua iam sola etiā hebrei

lingua remanserat: q̄ntis et ipse sicut iā manifestior dei populus in egypto: ita in mesopotamiā seruisse diis alienis Je- su-nane errante refertur: ceteris ex pro- genie illius Heber in linguas paulatim alias et in nationes alias posteris de- fluentibus. Proinde sicut per aquarum diluuiū una domus Noe remanserat ad reparandum genus humanum: sic i diluuiō multarum superstitionum per uniuersum mundum una remanserat dom^{us} Abare: in qua custodita est plā- tatio ciuitatis dei. Denique sicut illic enumeratis supra generationibus ab Adam usq̄ ad Noe simul cum annoz numeris: et exposita diluuii causa: p̄i^{us} q̄s deus inciperet de arca fabricāda loq̄ ad Noe dicitur: he autem generatiōes Noe: ita et hic enumeratis generatiōib^{us} ab illo q est appellatus Sem filio Noe usque ad Abzaam: deinde insignis arti- culus similiter ponitur: ut dicatur. he sunt generatiōes Abare. Abare genuit Abzaam et Nachor et Aram. et Arā ge- nuit Loth. Et mortuus est Araz coram Abare patre suo in terra: in qua natus in regione chaldeorum. Et sumpserūt Abzaam et Nachor sibi uxores: nomen mulieris Abzaā Saray: et nomen muli- eris Nachor Delcha filia Aram. Iste Araz pater Delche fuit: et p̄r Jesebe: q̄ Jesebe cōdit̄ ipa ēe ēt Sara uxor Abzae. Que ratio fecisse uideat̄: ut i trāsmi- gratione Abare: q̄ chaldeos deserēs in mesopotamiā trāsiuit: nulla filii eius Nachor facta sit mentio. Cap. 13.

Deinde nazat̄ quēadmodū Aba- re cum suis regionem reliquerit Chaldeoz: et uenerit in mesopotamiā: et habitauit in Chazam. Tacetur aut̄ de uno filio ei^{us}: q uocabatur Nachor: tanquā eum non duxerit secum. Nam ita nazatur. Et sumpsit Abare Abzaā filium suum: et Loth filium Aram filii sui: et Saray norem suam uxorem Ab- raz filii sui: et duxit illos de regione

Chaldeorū: ut iret in terram Chanaā
 et uenit in Charrā: et habitauit ibi. Nūq̃
 hic nominatus est Nachor: et uxor ei
 Melcha. Sed inuenimus postea cum
 seruum suum mitteret Abraam ad acci-
 piendā uxore filio suo Isaac: ita scri-
 ptū. Et accepit puer decem camelos de
 camelis domini sui et de omnibus bonis
 domini sui secum: et exurgens profectus
 est in mesopotamiā in ciuitatē Nachor
 Iste et alius sacre huius historie testimo-
 niis ostenditur etiam Nachor frater
 Abrae exisse de regione Chaldeorum
 sedesq̃ constituisse in Mesopotamiā: ubi
 cum patre suo habitauerat Abraā. Cur
 ergo cum scriptura non commemorat:
 quando ex genere Chaldeorū cum suis
 profectus est Abare: et habitauit in me-
 sopotamiā: ubi non solus Abraā filius
 eius: uerū etiam Sara uxor eius et Loth
 nepos eius commemorantur: quod eos duce-
 rit secum. Cur putamus nisi forte quod a
 paterna et fraterna pietate desinuerat: et
 superstitioni adheuerat Chaldeorū: et
 postea inde siue penitendo siue persecu-
 tionem passus quod suspectus haberetur:
 et ipse emigravit. In libro enim quod inscri-
 bitur Iudith cum quereretur Holofernes
 hostis israelitarum: quoniam illa gens
 esset: utrum aduersus eam bellandum
 fuisset: sic ei respondit Achior dux amo-
 nitarum. Audiat dominus noster uerbum ex
 ore pueri sui: et referam tibi ueritatem
 de populo qui habitat iuxta mortuam
 hanc: et non exhibet mendacium de ore
 serui tui. Nec enim progenies populi
 est Chaldeorum: et antea habitauerunt
 mesopotamiā: quia noluerunt sequi deos
 patrum suorum: quod fuerat in terra chaldeo-
 rum gloriosi: sed declinauerunt de uia
 parentum suorum: et adorauerunt deum
 celi quem cognouerunt: et proiecerunt
 eos a facie deorum suorum: et fugerunt in
 mesopotamiā: et habitauerunt ibi dies
 multos. Dixitque illis deus eorum ut exi-
 rent de habitatione sua: et irent in terrā

Chanaā. et illic habitauerunt: et cetera quae
 narrat Achior amonites. Unde manifestū
 est domum Abare persecutorem passum
 fuisse a Chaldeis pro uera pietate: quia
 unus et uerus ab eis colebatur deus.

De annis Abare: qui in Charra uite
 tempus impleuit. Cap. 14.

Defuncto autem Abare in mesopota-
 miā: ubi uixisse phibet ducentos
 quinque annos: iam indicari ad Abraam
 iuste promissiones dei: quod ita scriptum est.
 Et fuerunt dies Abare in Charra quinquaginta
 et ducenti anni: et mortuus est in Charra
 Non sic autem accipiendum est quasi omnes dies
 huius uite ibi egerit: sed quia omnes dies
 uite sue quod fuerit anni ducenti quinque ibi
 compleretur. Alioquin nesciret quot annos
 uixit Abare in Charra: quoniam non le-
 gitur quoto anno uite sue in Charram
 uenerit: et absurdum est existimare in ista
 serie generationum ubi diligenter come-
 moratur quot annos quis uixerit: huius
 solius numerum annorum uite non com-
 datū esse memorie. Quod. n. quorundam
 quos eadem scriptura commemorat ta-
 centur anni: non sunt in hoc ordine: in
 quorum temporum dinumeratio decessione
 gignentium et genitorum successio continetur.
 Iste autem ordo qui dirigitur ab Adam
 usque ad Noe: et inde usque ad Abraam sine
 numero annorum uite sue neminem continet.

De tempore promissionis Abrae:
 qua secundum preceptum dei exiit de
 Charra. Cap. 15.

Quod uero commemorata morte
 Abare patris Abraam: deinde legi-
 tur et dixit dominus ad Abraam. Exi de terra
 tua: et de cognatione tue: et domo patris
 tui: et cetera. non quia hoc sequitur in
 sermone libri: hoc etiam in rebus gestis
 tempore sequi existimandum est. Erit
 quippe si ita est indissolubilis questio.
 Post hec enim uerba dei quae ad Abra-
 am facta sunt: scriptura sic loquitur.
 Et exiit Abraam quemadmodum locutus
 est illi deus: et abiit cum illo Loth. Abraam

aut erat quippe 7 septuaginta annorum
 cum exiret ex Charrā. Quomodo potest hoc
 uerum esse: si post mortem patris sui exiit
 de Charrā. Cum, n. esset Thare septu-
 aginta annorum sicut supra intimatum est:
 genuit Abraam. Qui numero additis
 septuagintaque annis quos agebat
 Abraam quā egressus est de Charrā: sunt
 anni centum 7 quadragintaque. Tot
 igitur annorum erat Thare quādo exiit
 Abraam de illa Mesopotamie ciuitate.
 Agebat. n. annū etatis sue septuagesimū
 quintum: ac per hoc pater eius qui eum
 septuagesimo anno suo genuerat: agebat
 ut dictum est centesimū 7 quadagesimū
 7 quintum annū. Non ergo inde post
 mortem patris idest post ducentos quique
 annos quibus pater eius uixit egressus
 est: sed annus de illo loco pgressionis
 eius: quoniam ipse septuagesimū quātū
 erat: proculdubio patris eius qui eum
 septuagesimo suo anno genuerat cente-
 simus quadagesimus quintus fuisse
 colligitur. Ac per hoc intelligendum est
 more suo scripturam reduisse ad tempus
 quod iam narratio illa transierat: sicut
 superius cum filios filiorum Noe com-
 memorasset: dixit illos in linguis fuisse
 7 in gentibus suis: 7 tamen postea quasi
 hoc etiā in ordine sequeretur temporis:
 7 erat inquit omnis terra labium unū
 7 uox una omnibus. Quomodo ergo
 secundum suas gentes 7 secundum suas
 linguas erāt: si erat una omnibus: nisi ga-
 ad illud quod iam transierat recapitu-
 lando est reuersa narratio. Sic ergo 7
 hic cum esset dictum: 7 fuerit dies Thare
 in Charrā quinque 7 ducenti anni: et
 mortuus est Thare in Charrā. Deinde
 scriptura redeundo ad id quod ideo p-
 termiserat: ut prius de Thare id quod
 inchoatum fuerat compleretur. Et dixit
 inquit dominus ad Abraam: exi de terra
 tua etc. Post que uerba dei subiungitur
 Et exiit Abraam quēdammodum locutus
 est illi dominus: 7 abiit cum illo Loth.

Abraam autem erat quinque 7 septuaginta
 annorum cum exiit ex Charrā. Tunc
 itaque hoc factum est quando pater eius
 centesimū quadagesimū 7 quātū annus
 agebat etatis. tunc enim fuit huius se-
 ptuagesimus et quintus annus. Soluta
 est autem ista questio 7 aliter: ut septuaginta
 quinque anni Abrae quā egressus est de
 Charrā: ex illo computarentur ex quo d-
 igne chaldeorum liberatus est: non ex quo
 natus est: tanquam tunc natus potius ha-
 bendus sit. Sed beatus Stephanus in acti-
 bus apostolorum cum ista narraret. Deus
 inquit glorie apparuit Abrae patri nostro:
 cum esset in mesopotamia prius quam habi-
 taret in charrā. Et ait ad illū. Exi de
 terra tua: 7 de cognatione tua: 7 domo
 patris tui: 7 ueni in terram quam tibi
 demonstrabo. Secundum hec uerba Ste-
 phani: non post mortem patris eius lo-
 cutus est deus Abrae: qui utique in charrā
 mortuus est: ubi cum illo 7 ipse filius
 habitauit: sed prius quam habitaret in eadē
 ciuitate: iam tamen cum esset in mesopo-
 tamia. Itaque adiungit Stephanus. tunc Abraam
 egressus est de terra chaldeorum: 7 habi-
 tauit in charrā: non demonstrat quod sit factum
 postea quam locutus est illi deus. Neque
 enim potest illa dei uerba egressus est de
 terra chaldeorum: cum dicat ei locutus
 deum esse in mesopotamia. sed ad totum
 illud tempus pertinet quod ait. tunc. i.
 ex quo egressus est a chaldeis: et habi-
 tauit in charrā. Item quod sequitur: 7
 inde postquam mortuus est pater eius col-
 locauit illum in terra hac: in qua uos
 nunc habitatis 7 patres uestri. non autem
 postquam mortuus est pater eius exiit de
 Charrā: sed inde postquam mortuus est pater
 eius hic eum collocauit. Intelligendum
 est igitur locutus deum fuisse cum Abraam
 cum esset in Mesopotamia prius quam
 habitaret in Charrā: sed eū in charrā
 peruenisse cum patre retento apud se
 precepto dei. 7 inde exisse septuagesimo

7 quinto suo: patris aut sui centesimo quadragesimo qnto anno. Collocatio nem uero eius in terra Chanaan: non profectionez de Chazra postqz mortez patris eius factam esse dicit: quia iam mortu⁹ erat pater eius: qñ emit terram cuius ibi iaz sue rei cepit esse possessor. Quod autem iam in mesopotamia cōstituto hoc est iā egresso de terra chal/ deoz dixit deus: **E**xi de terra tua 7 de cognatione tua 7 de domo pñs tui: nō ut corp⁹ inde eiceret: quod iā fecerat: sed ut animū auelleret dicitur. **N**ō. n. exierat inde aīo: sed spe redeūdi 7 desi derio tenebatur: que spes 7 desideriu⁹ deo iubente ac iuuante 7 illo obediente fuerat apūtādū. **N**ō sane incredibiliter existimat: cū postea secut⁹ est Nachor patrem suū: tunc Abraam preceptū dñi impleuisse: ut cū Sara cōiuge sua 7 Loth filio fratris sui exiret de Chazra. / **De ordine 7 qualitate promissionuz dei: que ad Abraam facte sunt.**

Capitulum. i. 6.

Iam cōsiderande sunt pmissiones dei facte ad Abraā. In his. n. apti ora dei nñi Jesu Xpi hoc est dei ueri o/ racula apparere cepēit de popl'o pioz: quē pphetica prenuncianit auctoritas. haruz prima ita legitur. **E**t dixit dñs ad Abraaz: exi de terra tua 7 de cognatione tua 7 de domo pñs tui: 7 nade in terram quam tibi demonstrauero: 7 faciam te in gentem magnaz: 7 benedicā te: 7 magnificabo nomen tuum: 7 eris benedict⁹. **E**t benedicam benedicentes te: 7 maledicā maledicentes te: 7 benedicentur in te omnes tribus terre. **A**d/ uertenduz est igitur duas res pmissas Abrae: unam scilicet qz terrā Chanaan possessurū fuerat semen eius: quod si/ gnificatur ubi dictū est: nade in terraz quam tibi demonstrauero: 7 faciam te in gentem magnam. aliam uero longe pñtatiorem nō de carnali sed de spūali semine: per quod pater est non unius

gentis israhelitice sed omniū gentium que fidei eius uestigia consequuntur. Quod pmissi cepit his uerbis. **E**t benedicentur in te omnes tribus terre. **H**anc pmissionem factā arbitrat Eusebius septuagesimo quinto etatis anno Abrae: tanqz mox ut facta ē de Chazra exierit Abraaz: quoniā scripture tra/ dici non potest: ubi legitur. Abraā erat quinqz 7 septuaginta ānoz cū exiit de chazra. **S**ed si eo āno facta est ista pro missio: iam utiqz in chazra cum pñe suo demorabat Abraā. **N**eqz. n. exire inde posset: nisi pñs ibi habitasset. **N**unqd nā ergo tradicitur Stephano dicēti: **D**eus glorie apparuit Abrae patri nñō cū esset i mesopotamia pñs qz habita/ ret in chazra: **S**ed intelligendū est qz eodez anno facta sunt omia: 7 dei pro missio ante qz in chazra habitaret Abraā: 7 in chazra habitatio ei⁹ 7 ide pfectio: nō solū quia Eusebius in cronis ab āno huius pmissionis cōputat: 7 osten dit post quadrigentos 7 triginta ānos exitum esse de egypto: quando lex data est: uerum etiam quia id commemorat apostolus Paulus.

/ **De tribus excellentioribus gentium regnis: quoz idest assyrioz iā Abraā sublimius eminebat. Cap. 17.**

Per idem tempus eminentia erāt regna gentiū: i qbus terrigenaz ciuitas hoc est societas hoium secundū hominem uiuentiū: sub dominatu an/ geloruz deserto⁹ insigni⁹ excelebat: regna uidelicet tria: sichimoz: egyptio rum: assyriorum: sed assyrioruz multo erat potentius atqz sublimius. naz rex ille Nin⁹ Beli fili⁹ excepta india uni/ uersos asie populos subiugauerat. **A**siā uero dico non illaz partem que huius maioris asie una provincia est: sed eaz qz uniuersa asia nuncupatur: quā qdaz in alteram duarum: plerique autem in tertiā totius orbis partem posuerūt: ut sint omēs: Asia: Europa: Africa: quod

non equali diuisione fecerit. Nāq; ista que asia nuncupatur: a meridie per orientem usq; ad septentrionez peruenit: europa uero a septentrione usq; ad occidentez: atque inde africa ab occidente usq; ad meridiem. Unde uident orbeꝝ dimidium due tenere: europa ⁊ africa: aliud uero dimidiū sola asia. Sz ideo ille due partes facte sūt: qā iter utrāq; ab oceano ingreditur q̄quid aquaz terras interluit: ⁊ ab hoc mare magnū nobis facit. Qua ppter si i duas ptes orbeꝝ diuidas orientis ⁊ occidentis: asia erit i una: i altera uero europa ⁊ africa. Quam ob rez unus trium regnoꝝum que tunc precellebant regnum scilicet sichimozū non erat sub assyrijs. quia in europa erat. Egyptioꝝ aut quomō eis non subiacebat: a quibus tota asia tenebat: solis indis ut phibet exceptis. In assyria igitur preualnerat domiat⁹ impie ciuitatis. Huius caput erat illa babylon cui⁹ terrigene ciuitatis nomē ap̄issimū est idest confusio. Ibi anteq; Ninus regnabat post mortē patris sui Bēli: qui primus illic regnauerat sexagintaquinq; annos. Filius uero eius Ninus qui defuncto patri successit in regnū qnquagintaduos regnauit ānos. Et habebat in regno quadragintatres ānos quādo nat⁹ est Abraā q erat ān⁹ circit̄ millesim⁹ ducētesim⁹ āte cōditā romaz: ueluti alteraz i occidēte baby/loniam.

De iterato allogo dei ad Abraā quo ei ⁊ seini ei⁹ Chanaan t̄ra p̄mittitur.
Cap. i8.

Egressus est ergo Abraā de chara septuagesimoquinto āno etatis sue: centesimo autem quadagesimo ⁊ quito p̄is sui: cū Loth filio fratris sui ⁊ Sara coninge: ⁊ perrexit in terram Chanaan: ⁊ peruenit usq; ad sychem: ubi rursus diuinum accepit oraculum: de quo ita scriptū est. Et apparuit dñs Abrae: ⁊ dixit illi. Seini tuo dabo t̄ra

hanc. Nihil hic de illo semine ei pro misus est: in quo pater fact⁹ ē omniū gētū: sed de illo solo de quo pater est uni⁹ israhelice gētis. Ab hoc. n. semie t̄ra illa possessa est.

De Sare pudicitia i egypto per dñz custodita: qua Abraā no uxoreꝝ suam eē dixerat: sed sororeꝝ. Cap. i9.

Deinde edificato ibi altari ⁊ in/ nouato deo Abraā p̄scūs ē inde: ⁊ habitauit in bezero: atq; inde ire in egyptū famis necessitate cōpulsus ē: ubi uxoreꝝ suaz dixit sorore suā nihil mentit⁹. Erat. n. i hoc qā p̄pinquerat sāguine: sicut etiā Loth eadeꝝ p̄p̄itate cū fr̄is ei⁹ esset fili⁹ frater ei⁹ est dict⁹. Itaq; uxoreꝝ tacuit nō negauit: iungis tuendā pudicitiam mittens deo: ⁊ hu manas cauens isidias ut hō. Quoniā si periculū quantū cauere poterat non caueret: magis tētare deū: q̄ speraret in deo. De qua re cōtra calumniantes Faustum manicheum multa diximus. Deniq; factus est qd de dño plumpsit Abraā. Nā Pharaō rex egypti q eam sibi uxoreꝝ acceperat: grauer afflicto marito reddidit. Ubi absit ut credam⁹ alieno ocubitu fuisse pollutam. Quia multo est credibili⁹ hoc Pharaonē fa cer afflictoib⁹ magnis n̄ fuisse p̄missū.

De secessiōe Loth ⁊ Abrae: que illis salua caritate cōplacuit. Cap. 20.

Ruerso igit Abraā ex egypto in locū dñ uenerat: tūc Loth fr̄is fili⁹ ab illo in terram sodomoz salua caritate discessit. Diuites qppe facti erāt: pasto resq; multos pecoz habere ceperant: qbus inter se rixatib⁹ eo mō familiaꝝ suaz pugnātez discordiā uitauerūt. Po terat qppe hinc ut sunt humana ⁊ iter ipos aliqua rixa surgere. Proinde hoc malū p̄cauentis Abrae uerba ista sunt ad Loth. Non sit rixa inter me ⁊ te: ⁊ iter pastores meos ⁊ pastores tuos: qā

omnes nos fratres sumus. Nā ecce tota terra ante te est: discede a me. Si tu in sinistram: ego in dextram. uel si tu in dextrā: ego in sinistram. Hic fortassis effecta est inter homines pacifica cōsuetudo: ut qñ terrenoz aliqd partienduz est: maior diuidat. minor eligat.

De tertia pmissione dei: q̄ terrā chanaan Abrae et seini ei in ppetuū pollicetur. Cap. 21.

Cum ergo digressi essent: separa-
timq; habitarent Abraā et Loth:
necessitate sustentāde familie n̄ feditate
discordie: et Abraā in terra Chanaan:
Loth autē esset in sodomis: oraculo r̄tio
dixit dñs ad Abraā. Respiciens oculis
tuis uide a loco i quo nūc tu es ad aq/
lonem: et a fricū: et orientes: et mare: qā
omnes terrā quaz tu uides tibi dabo et
semini tuo usq; in seculū: et faciā semen
tuū tanq; arenā terre. si pōt aliqs diu-
merare arenā terre: et semen tuū diu-
merabit. Surgens perambulā terram in
lōgitudinem ei? et in latitudinē ei?: qā
tibi dabo eā. In hac pmissione utrū sit
etiā illa q̄ pater scūs est omīuz gentiū:
nō euidenter apparet. Potest. n. uideri
ad hoc ptinere: et faciā semen tuū tanq;
arenā terre: qđ ea locutione dictum est
quā greci hyperbolen: q̄ utiq; tropica
est non propa: quo tñ modo ut ceteris
tropis uti solez scripturā nullus q̄ eaz
didicit abigit. Iste autē trop? .i. modus
locutionis sit: qñ id quod dicitur lōge
est āplius q̄ qđ eo dicto significatur.
Quis. n. n̄ uideat q̄ sit icōparabiliter
āplior arene numer?: q̄ pōt esse oīuz
hoīum ab ipso Adā usq; ad terminum
seculi. Quanto ergo magis q̄ semen
Abrae: nō solū quod ptinet ad israheli-
ticā gentem: neq; etiā qđ futurū est fm
imitationez fidei toto orbe terraruz in
oībus gentib?. Quod semen. s. Abrae
in comparatōe multitudinis ipioz pfecto
in paucis est: q̄uis et ipsi pauci faciant

innumerabiles multitudinez suaz: que
significata est fm hyperbolen per are-
nā terre. Sane ista mltitudo q̄ pmittit
Abrae: non deo est innumerabilis sed
hoīb?. deo autē nec arena terre. Proinde
qā non tantū gens israhelitica sed uni-
uersuz semen Abrae: ubi est exp̄ssa pro-
missio: non fm carnez: sed fm spirituz
plurimoz filioz: congruentius arene
multitudini comparatur: pōt hic intelligi
ut iteretur pus facta pmissio. S; ideo
dixim? q̄ nō euidenter appareat: qā et
illius gentis unius multitudo que fm
carnē nata est ex Abraā per ei? nepotē
Jacob: i tantū creuit: ut pene oēs partes
orbis impleuerit. Et ideo potuit et ipa
fm hyperbolen arene multitudini com-
parari: qā et hec sola innumera est homini
multitudo. terrā certe solaz significatā
q̄ appellata est chanaan nemo abigit.
Sed quod dictū est tibi dabo eā et seini
tuo usq; in seclm: pōt mouere nōnullos:
si usq; in seclm intelligant in eternum.
Si autē in seclm hoc loco sic accipiant:
quēadmodū fideliter tenem?: initium
futuri seclī a fine p̄ntis ordiri: nihil eos
mouebit: qā n̄si expulsi sūt israhelites d
hierosolimis: manent tñ in aliis ciuita-
tibus terre Chanaan: et usque in finem
manebunt: et uniuersa terra illa cum a
xpianis inhabitat et ipz semen ē Abrae.

*De superatis ab Abraā hostibus So-
domoz: qñ Loth cu captiuitate eripuit
et a Melchisedech sacerdote bñdctus ē.
Cap. 22.*

Hic responso pmissionis accepto
migravit Abraam: et māsit i alio
eiusdez terre loco: idest iuxta quercum
dambre que erat ebron. Deinde ab
hostib? qui sodomis inuerat: cu qnq;
reges aduersus q̄ttuor bellū gererent:
et uictis sodomitis etiam Loth captus
esset: liberauit eum Abraam adductis
secum in preliū trecentis decem et octo
uernaculis suis: et uictoriā fecit d regi/
.s. 2.

bus sodomorum: nihilque spoliis aufere
uoluit: cum rex cui uicerat optulisset.
Sed plane tunc benedictus est a Mel-
chisedech qui erat sacerdos dei excelsi.
de quo in epistola que inscribitur ad
hebreos: quam plures Pauli apostoli esse
dicunt: quidam uero negant: multa et ma-
gna conscripta sunt. Ibi quippe primus
apparuit sacrificium: quod nunc a christianis
offertur deo toto orbe terrarum: impletque
illud quod longe post hoc factum per
prophetas dicitur ad christum qui fuerat
adhuc uenturus in carnem: tu es sacerdos
in eternum secundum ordinem Melchisedech:
non scilicet secundum ordinem
Aaron: qui ordo fuerat auferendus: illu-
cessentibus rebus que illis uerbis prenotabantur.

De uerbo domini ad abraam: quo ei pro-
mittitur secundum multitudinem stellarum mul-
tiplicanda posteritas: quod credens iusti-
ficatus est adhuc in preputio institutus.

Cap. 23.

Et iam tunc factum est uerbum domini
ad abraam in uisu. Qui cum ei
protectionem mercedisque promitteret ualde
multam: ille de posteritate sollicitus quedam
Eliezer uernaculum suum futurum sibi
dixit heredem. Continuoque illi promissum
est heres: non ille uernaculus: sed qui de
ipso abraam fuerat exiturus. rursusque se-
men innumerabile: non sicut arena terre:
sed sicut stelle celi: ubi mihi magis ui-
detur promissa posteritas celesti felicitate
sublimis. Nam quantum ad multitudinem
pertinet: quod sunt stelle celi ad arenam
terre: nisi quod et istam preparationem in tantum
esse simile dicat: in quantum etiam stelle
dinumerari non ualent: quia nec omnes eas
uideri posse credendum est. Nam quanto
quodque acutius ituetur: tanto plures uidet.
Unde et acerrime cernentibus aliquas
occultas esse merito existimamus: exceptis
illis sideribus que in alia parte orbis a
nobis remotissima oriuntur et occidere phi-
bentur. Postremo quicumque uniuersum

stellarum numerum comprehendisse et con-
scripsisse iactantur: sicut Aratus et Eu-
doxius: uel si quis alij sunt: eos libri huius
contemnit auctoritas. Hic sane illa sententia
ponitur: cuius apostolus meminit propter
dei gratiam commendandam. Credidit abraam
deo: et reputatum est illi ad iustitiam: ne
circumcisio gloriaretur: gentesque in cir-
cuncisionem ad fidem christi nollet admitti.
Hoc. namque quantum factum est ut credenti abrae
deputaretur fides ad iustitiam: nondum
fuerat circumcisus.

De significatione sacrificij: quod abraam
offerre preceptus est: cum poposcisset ut
de his que crederet doceretur. Cap. 24.

In eodem visu cum loqueretur ei deus
etiam hoc ait ad illum. Ego deus qui
te eduxi de regione chaldeorum: ut dederim
tibi terram hanc: ut heres sis eius. Ubi cum
interrogasset abraam finem quid sciret qui
heres eius erit: dixit illi deus. Accipe mi-
hi iuuenem trimam: et capram trimam: et arietem
et trimum: et turturem et columbam.
Acceptit autem ille hec omnia: et diuisit illa
media: et posuit ea contra faciem alterum
alteri. Aues autem non diuisit. Et descendit
sicut scriptum est aues: et sedit super cor-
porum que diuisa erant: et cecidit illis abraam.
Circa solis autem occasum paucorum iuuenum super
abraam: et ecce timor tenebrosus magnus
incidit ei. et dictum est ad abraam. Sciendo
scias quia peregrinum erit semen tuum in
terra non propria: et in finitibus redigent
eos: et affliget eos quadringentis annis.
gentem autem cui seruerint indicabo ego.
Post hec uero exhibuit hic cum suppellectilibus
multa. Tu autem ibis ad patres tuos cum
pace: nutritus in senecta bona. Quarta
uero generatione uertent se hic. nondum
enim impleta sunt peccata amoniorum
usque adhuc. Cum autem ita sol erat ad
occasum: facta est flamma: et ecce fornax
fumibunda: et lampades ignis que pertransierunt
per media diuisa illa. In die illa
disposuit dominus deus testamentum

ad **Abraā** dicens. Semini tuo dabo terrā
 banc a flumine egypti usque ad flumen
 magnū euphraten: ceneos: et cenezeos:
 et cethmoneos: et cetheos: et perezeos: et
 raphaim: et amoneos: et cananeos: et
 eueos: et gergezeos: et iebuseos. **Hec**
 omnia in uisu facta diuinitus atque dicta
 sunt. de quibus singulis enucleate dis-
 serere longum est: et intentione operis
 huius excedit. Quod ergo satis est nosse
 debemus: postea quod dictum est credidisse
Abraam deo: et deputatum esse illi ad
 iustitiam: non eum in fide defecisse: ut
 diceret dominator domine secundum quod
 sciam quod heres eius ero. **Terre** quippe
 illi promissa erat hereditas. **Non. n.**
 ait unde sciam quasi adhuc non crede-
 ret: sed ait sibi quid sciaz: ut ei rei quam
 crediderat aliquam similitudinem adhiberet:
 qua eius modus agnosceretur. **Sicut**
 non est uirginis **Darie** diffidentia quod
 ait. Quo modo fiet istud: quoniam uirum
 non cognosco. **Quod. n.** futurum esse
 certa erat: modum quo fieret ingrebat.
Et hoc cum quesisset audiuit: Spiritus
 sanctus superueniet in te: et uiri altissi-
 mi obumbrabit tibi. **Denique** et hic si-
 militudo data est de tribus animalibus
 iuuenca: capra: et aziete: et duabus uolu-
 cribus: turture et columba: ut secundum
 hec futurum sciret quod futurum esse iam
 non ambigeret. **Sive** ergo per iuuenca
 significata sit plebs posita sub iugo le-
 gis: per capra eadem plebs et peccatrix
 futura: per arietem eadem plebs etiam
 regnatura: que animalia propterea tria
 dicuntur. quia cum sint insignes articuli
 temporum ab **Adā** usque ad **Noē**: et inde
 usque ad **Abraā**: et inde usque ad **Dauid**:
 qui reprobato **Saule** primus in regno
 gentis israelitice est domini uoluntate
 fundatus in hoc ordine tertio: et tendit
 ex **Abraā** usque ad **Dauid**: tanquam tertia
 etate gerens ille populus adoleuit: siue
 aliquid aliud convenientius ista signifi-
 cent: nullo modo tamen dubitauerim

spirituales in ea typos figuratos ad-
 ditameto turturis et columbe. **Et ideo**
 dictum est: aues autem non diuisit: quo-
 niam carnales inter se diuidunt: spirituales
 autem nullo modo: siue a negotiosis
 conuersationibus hominum se remoueant
 sicut turtur: siue inter illas degant sicut
 columba. **Utraque** tamen avis est simplex
 et innoxia: significans et in illo israeli-
 litico populo: cui terra illa uandata erat:
 futuros individuos filios promissionis:
 et heredes regni in eterna felicitate man-
 suros. **Aues** autem descendentes super cor-
 pora que diuisa erant: non boni aliquid
 sed spiritus indicant aeris huius pastum
 quendam suum de carnalium diuisione
 querentes. **Quod** autem illis concedit
Abraā: significat etiam inter illas car-
 naliū diuisiones spirituales esse nonnullos
 ueros usque in finem seculi perseveraturos
 fideles. **Et** circa solis occasum quod pauor
 inuit in **Abraam**: et timor tenebrosus
 magnus: significat circa huius seculi
 finem magnam perturbationem ac tri-
 bulationem futuram fidelium: de qua
 omnis dixit in euangelio. **Erit. n.** tunc tri-
 bulatio magna qualis non fuit ab initio.
Quod uero dictum est ad **Abraā**: sciendo
 scias quia peregrinum erit semen tuum in
 terra non propria: et in finitum redigent eos:
 et affligent eos quadringentis annis. de
 populo israel qui fuerat in egypto fui-
 turus aptissime prophetatum est. **Nō** quod in eadem
 seruitute sub egyptiis affligentibus qua-
 dringentos annos populus ille fuerat
 peracturus: sed in ipsis quadringentis annis
 pronuntiatus est hoc futurum. **Quemadmodum**
 enim scriptum est de **Thare** patre **Abrae**:
 et fuerunt dies **Thare** in charrā quinquaginta
 et octo anni: non quia ibi omnes acti sunt:
 sed quia ibi completi sunt: ita et hic pro-
 pterea interpositum est: et in seruitu semini
 redigent eos: et affligent eos quadringentis
 annis: quoniam iste numerus in eadem
 afflictione completus est: non quia ibi
 uniuersus perfectus est. **Quadringenti** sane

dicunt anni ppter numeri plenitudinē
 quibus aliquāto āplius sint: siue ex hoc
 tpe pputentur: quo ista pmittebantur
 abrae: siue ex quo nat⁹ est Isaac ppter
 semen abrae: de quo ista predicuntur.
 Pputantur. n. sicut superi⁹ iā dixim⁹
 ab anno septuagesimo et qnto abrae:
 qñ ad eū facta est pma pmissio usq;
 ad exitū israhel ex egypto quadrigenti
 et triginta anni: quorum apostolus ita
 meminit. Hoc aut inquit testamentū
 cōfirmatū a deo: que post qdringentos et
 triginta annos est facta lex: nō ifirmat
 ad euacuandam pmissionē. Jam ergo
 isti quadrigenti et xxx. āni: qdringenti
 poterant nuncupari: qā non sunt mto
 amplius. Quanto magis cum aliquot
 iaz ex isto numero preterissent: qñ illa
 in uisu demōstrata et dicta sunt abrae:
 uel qñ Isaac natus est centenariū patri
 suo a pma pmissione post. xxy. ānos:
 cū iā ex istis quadrigentis et triginta:
 qdringenti et qnq; remanerent: quos
 de⁹ qdringentos uoluit noiare: et cetera
 que sequuntur in uerbis pñciātis dei:
 nullus dubitauerit ad israheliticū po/
 pulū pertinere. Quod uero adiūgit:
 cū aut sol erat ad occasum flāma facta
 est: et ecce forma x fumabūda et lāpades
 ignis que transierūt per media diuisa
 illa: significat iā in fine scī per ignem
 iudicādos esse carnales. Sicut. n. affli/
 ctio ciuitatis dei q̄lis antea nunq; fuit
 que sub anticristo futura speratur: si
 gnificat tenebroso timore abrae circa
 solis occasum. i. propinquante iā fine
 seculi: sic ad solis occasum. i. ad ipsū
 iam finem seculi significatur isto igne
 dīes iudicij: dirimens carnales p ignē
 saluādos: et in igne damnādos. Deinde
 testamentū factum ab abraam terram
 Chanaan proprie manifestat: et noiāt
 in ea undecim gentes a flumine egypti
 usque ad flumen magnum euphraten.
 Nō ergo a flumie magno egypti hoc
 ē nilo: s; a puo qd diuidit iter egyptū

et palestina: ubi est ciuitas ryrocura.

*De Agar ancilla Sare: quā eadē Sa
 ra abrae uoluit esse concubina. Cap. 25*

Iam hinc tpe sequuntur filiorū
 abrae: unius de Agar ancilla: al
 terius de Sara libera: de quib; i libro
 superiore iā diximus. Quod aut atti/
 net ad rez gestā: nullo mō iferendū est
 de hac concubina crimen abrae. Usus
 est ea qppe ad generandā prole: non
 ad explendam libidine: nec insultaz:
 sed potius obediens iungi: que sue ste
 rilitati credidit esse solatiū: si secundū
 ancille uterum quoniā natura nō pote
 rat uoluntate faceret suū: et eo iure quo
 dicit apostolus similiter: et uir nō ha/
 bet potestatem corporis sui: sed mulier:
 utens mulier ad pziendū ex altera qd
 nō poterat ex se ipsa. Nulla est hic cu/
 pido lasciuie: nulla neq; turpitudine.
 Ab uxore causa plis ancilla marito tra/
 ditur: a marito causa proli accipit. ab
 utroq; nō culpe lux sed nature fruct⁹
 exquiritur. Deniq; cū ancilla grauida
 domine sterili superbiret: et hoc Sara
 suspiciōe muliebri uiro poti⁹ iputaret:
 etiā ibi demonstrauit abraā nō se ama/
 torez seruū: sed liberū fuisse genitorē:
 et in Agar Sare iungi pudicitia custo/
 disse. nec uoluptatē suā: sed uoluntates
 illi⁹ impleuisse: accepisse nec ptiisse. ac/
 cessisse nec hesisse: semiasse nec amasse.
 ait. n. Ecce ancilla tua in manib; tuis:
 utere ea quo mō tibi placuerit. Quirū
 uiriliter utentē feminis: diuge tēperater:
 ancilla obtēpanter: nulla intēperater.

*De testificatōe ad abraā: q̄ eidē seni
 de sterili Sara filiū spopodit: p̄māq;
 cū gentium statuit: et pmissi fides sacra
 mēto circūcisionis obsignat. Cap. 26.*

Post hec nat⁹ est Ismael ex Agar:
 i quo putare posset impletus quod

ei promissum fuerat: cū sibi uernaculū suum adoptare uoluisset: dicēte deo nō erit heres tuus hic: sed qui exiet de te ille erit heres tuus. Hoc ergo pmissū ne in ancille filio putaret impletū: iam cum esset annorum nonaginta et nouē apparuit ei dominus: et dixit illi. Ego sum deus: place in aspectu meo: et esto sine querela: et ponam testamentū meū inter me et inter te: et implebo te ualde. Et prociuit Abram in faciem suam: et locutus est illi deus dicens. Ecce ego: et ecce testamentum meum tecum: et eris pater multitudinis gentiū: et nō appellabitur nomen tuū adhuc Abraz: sed erit nomen tuū Abrahā: qui patrem multarū gentium constitui te. Et augebo te ualde: et ponam te in gentes: et reges ex te exibunt. Et statuam testamentū meū inter me et te: et inter semen tuū post te in generationes eorū in testamentū eternū: ut sim tibi deus et semini tuo post te. Et dabo tibi et seini tuo post te terrā in qua icola es: et oēm terrā chanaan in possessionem eternā: et ero illi deus. Et dixit deus ad Abrahā. Tu autem testamentum meum conseruabis tu et semen tuum post te in progenies suas. Et hoc est testamentū meū quod obseruabis inter me et uos et iter semen tuum post te in generatōes suas. Circūcides omne uestrum masculinum: et circūcides carnes preputij uestri: et erit in signum testamenti inter me et uos. Et puer octo dierū circūcideretur: et uirum omne masculinū in progenies uestras. Uernaculus et emptitiū ab omni filio alienigena qui non est de semine tuo: circūcisiōe circūcideretur: et uernaculus domus tue et emptitiū. Et erit testamentum meum in carne uestra in testamentum eternum. et qui non fuerit circūciscus masculus: qui non circūcidet carnem preputij sui octauo die: iterabit aīa illa de genere eius: quia testamentū meū dissipauit. Et dixit deus ad Abrahā.

Sarai uxor tua nō appellabitur nomen eius Sarai: sed Sara erit nomen eius: Benedicaz autem illam: et dabo tibi ex ea filium: et benedicam illum: et erit in nationes: et reges gentiū ex eo erunt: et prociuit Abrahā super faciem suam: et risit: et dixit in animo suo dicens. Si mihi centū annos habenti nasceret fili? et si Sara annorum nonaginta pariet? Dixit autem Abrahā ad deū. Ismael hic uiuat in cōspectu tuo. Deus autem dixit ad Abrahā. Ita Ecce Sara uxor tua pariet tibi filiū: et uocabis nomen eius Isaac: et statuam testamentū meū ad illum in testamentum eternum: ut sibi deus et semini eius post illum dem Ismael. Ecce autem audiui te: ecce benedixi eū: et āplificabo: et multiplicabo illum ualde. Duodecim gentes generabit: et dabo illum in magnā gentem. Testamentū autē meū statuā ad Isaac: quem pariet tibi Sara in tempore hoc ad annū sequentem. Hic apertiora promissa sunt de uocatione gentiū Isaac: idest in filio promissionis quo significatur gratia non natura: quia de senē et de anū sterili pmittitur fili? Quāuis. n. et naturalē procreationis excusum deus operetur: ubi tñ euidentis dei op^{us} est uitiatā et cessante natura: ibi euidentius intelligitur gratia. Et quia hoc nō per generationem sed per regenerationem futurum erat: ideo nūc iperata est circūcisio quā de Sara promissus est filius. Et quia oēs non solū filios: uerū etiam seruos uernaculos et emptitiōs circūcidi iubet: ad omēs istam gratiā pertinere testatur. Quid enim aliud circūcisio significat: quā uetustate exuta naturam renouatā. Et quid aliud quā Christus octauus dies: quā hebdomada completa: hoc est post sabbatū resurrexit: Parentū mutantur et nomina. omnia resonant nouitatē: et in testamento ueteri obumbratur nouū. Quid est enī quod dicitur testamentum uetus: nisi

noni occultatio: Et qd est aliud quod dicitur nouū nisi ueteris reuelatio: **Ri** sus Abrae exultatio est gratulantis: nō trisio diffidentis. Verba quoq; ei⁹ illa in aīo suo: si mihi centū annos habēti nascetur filius: et si Sara annoz nona ginta pariet: nō sunt dubitātis sed ad mirātis. Siquem uero mouet qd dictū est: et dabo tibi et semini tuo post terrā in qua tu incolā es: omnem terrā chanaan in possessionem eternam: quomō accipiatur impletum: siue adhuc expectetur implendum: cū possessio q̄cunq; terrena eterna cuiuslibet gēti esse n̄ possit sciat eternuz a nostris interpretari qd greci appellant eomon: quod a seculo ueriuatum est. Non quippe grece scēz nuncupatur. Sed non sunt ausi latini hoc dicere seculare: ne longe in aliud mitterent sensum. Secularia quippe dicuntur multa que in hoc seculo sic aguntur: ut breui etiam tēpore transeant. Eomon autē qd dicitur aut non habet finē: aut usq; in hui⁹ seculi tendit finē.

De masculo q si octauo die nō fuerit circumcīsus perit anima eius: qā testamentum dei dissipauit. Cap. 27.

Item potest monere quomō itelligi oporteat quod hic dictum est masculus qui non circumcidet carnem preputij sui octauo die interibit anima illa de genere suo: quia testamentum meuz dissipauit: cuz hec nulla culpa sit paruuli cuius dixit animaz perituraz: nec ipse dissipauerit testamentū dei: sed maiores q euz circumcidere n̄ curauerūt: nisi quia etiaz paruuli non fm sue uite proprietatem: sed secundū communem generis humani originez omnes i illo uno testamentum dei dissipauerunt: in quo omnes peccauerūt. Multa quippe appellātur testamenta dei exceptis illis duobus magnis uetere et nouo: qd licet cuique legendō cognoscere. Testamētū

antem primū quod factuz est ad hominem primū profecto illud est. Quā die ederitis morte moriemini. **U**n scriptum est in libro qui ecclesiasticus appellatur. Omnis caro sicut uestis ueterascet. Testatū ergo est a seculo morte mori eos: qui trasgrediuntur precepta dei. Cum. n. lex euidentior postea data sit: et dicat apostolus: ubi autem nō est lex nec preuaricatio: quo pacto in psalmo quod legitur uezz est: preuaricatores existimaui omnes peccatores terre: nisi quia omnes legis alicuius preuaricate sunt rei: qui aliquo peccato tenetur obstricti. Quam ob rem si etiam paruuli quod uera fides habet nascuntur non proprie sed originaliter peccatores: uide illis gratiam remissionis peccatorum necessariam cōsitemur: profecto eo mō quo sunt peccatores: etiaz preuaricatores legis illius que in paradiso data est agnoscuntur: ut ueruz sit utrunq; quod scriptū est: et preuaricatores existimaui omnes peccatores terre: et ubi lex nō est nec preuaricatio. Ac per hoc quia circūcisio signum regenerationis fuit non immerito paruulum propter originale peccatum: quo primum dei dissipatum est testamentum generatio disperdet: nisi regeneratio liberet. Sed itelligenda sunt hec uerba diuina tanq; dictum sit: qui non fuerit regeneratus interibit aīa illa dō genere ei⁹: qā testamentū dei dissipauit: qū in Adam cū omnibus etiam ipse peccauit. Si enim dixisset qā hoc testamentum meuz dissipauit: non nisi de ista circūcisione itelligi cogeret. Nunc uero quoniaz non expressit cuiusmodi testamentum paruulus dissipauerit: liberum est itelligere de illo testamento dictum: cuius dissipatio pertinere possit ad paruulum. Si autem quisq; hoc non nisi de ista circūcisione dictum esse credidit: q in ea testamentū dei qui non est circumcīsus dissipauerit paruulus: querat locutionis aliquem

modū: quō nō absurde possit intelligi: ideo dissipasse testamentū: qā licet non ab illo tamen in illo dissipatum. **¶** Et sic quoq; animaduertendum est nulla ī se negligentia sua iuste iterire icircū cisi aīam paruuli: nisi originalis obli- gatione peccati.

¶ De mutatiōe nōiuz Abrae et Sare: q cū ob unius sterilitatem: ob utriusq; aut senectutē generare nō possent: mun- dū fecunditatis adepti sunt. Cap. 28.

Acta igitur promissiōe tā magna tamq; lucida ad Abraam: cui eui- dentissime dictū est p̄ez multaz genti- um posui te: et augebo te ualde: et ponā te in gentes: et reges exībūt ex te: et da- bo tibi ex Sara filium: et b̄dicā illuz: et erit in nationes: et reges gentiū ex eo erunt. quā p̄missiōez non in Christo cernimus reddi. ex illo deiceps illi iū- ges nō uocātur in scripturis sicut antea uocabantur Abram et Sarai: sed sicut nos eos ab initio uocauim: quoniā sic iā uocātur in omnibus Abraā et Sara. **¶** Cur autē mutātū sit nomen Abrae: red- dita est ratio. qā p̄em inquit multaz gentiū posui te. **¶** Hoc ergo significare intelligendū est Abraam. Abraz uero qd ante uocabatur interpretatur pater excelsus. De noīe autē mutato Sare nō est reddita ratio. Sed sicut aiunt q scri- pserunt interpretatiōes nōiuz hebreoz que his litteris sacris cōtinent: Sarai interpretatur princeps in ea: Sara autē uirtus. **¶** Unde scriptū est in epistola ad hebreos. fide et ipsa Sara uirtutē acce- pit ad emissiōez seminis. Ambo autēz senes erant sicut scriptura testatur: sed illa etiā sterilis et liquoze menstruo iā destituta. ppter qd iā parere nō posset etiā si sterilis non fuisset. Porro si femi- na ita sit profectionis etatis: ut ei solita muliez adhuc fluant: de iuene parere potest: de seniore non pōt: q̄uis adhuc possit ille senior sed de adolescentula

gignere: sicut Abraā post mortē Sare de Bethura potuit: quia iuuiam eius inuenit etatem. **¶** Hoc ergo est qd mirū cōmēdat apostolus: et ad hoc dicit Abrae iam fuisse corpus emortuum: quoniam non ex omni semina: sed ex ea cui esset adhuc aliquod pariēdi tēpus extremū generare: ipse ī illa etate adhuc posset. Ad aliquid. n. emortuū corpus ei? intel- ligere debemus: non ad omnia. **¶** Nam senectas uiui non iam cadauer est mor- tui. Quannis etiā sic solui solet ista questio: qd de Bethura postea genuit Abraam. qā donū gignendi qd a dño accepit: etiā post obitū māsīt uxoriz. Sed propterea mihi uidetur illa quam secuti sumus questionis huius solutio preferenda. quia cētenarius qdā senex sed t̄p̄is nostri de nulla potest semina gignere: non tunc quidem qn tā diu ui- uebant: ut centum anni nondū facerēt hominem decrepite senectutis.

¶ De tribus niris uel angelis: in quibus ad queru mābre apparuisse Abrae dñs manifestatur. Cap. 29.

Item de? apparuit Abrae ad quer- cū alambze ī tribus niris: quos dubitandū nō est angelos fuisse: q̄uis quidam existiment unum in eis fuisse dñm Christum: asserentes eum ēt ante indumentū carnis fuisse uisibilem: esse quidē diuine potestatis inuisibilis in- corporalis incōmutabilisq; nature sine ulla sui mutatione etiā mortalib? aspe- ctib? apparere: nō per id qd est sed per aliquid quod sibi subditū est. Quid autē illi subditū non est. **¶** Verū tamen si propterea confirmant hōz triū aliqū fuisse Christū: quia cū tres uidisset ad dñm singulariter est locutus. sic enim scriptum est. et ecce tres niri stabāt sup eum: et uidens procurrit obuiā illis ab hostio tabernaculi sui: et adorauit super terraz: et dixit. Domine si inueni grāz

ante te: et cetera: cur non etiā illud aduertit: duos ex eis uenisse: ut sodomite deleterentur: cū adhuc Abrahā ad unum loqueretur dñm appellās: et intercedens ne simul iustū cū ipso in sodomis pderet. Illos autē duos sic suscepit Loth: ut etiā ipse in colloquio suo cū illis singulariter dñm appellaret. Nā cū eis pluraliter dixisset: ecce domini declinate in domū pueri ur̄i: et cetera q̄ ibi dicuntur: postea cū ita legitur. Et tenuerit āgeli manū eius: et manū uxoris ei⁹: et man⁹ duarū filiarū ei⁹: eo q̄ dñs parceret illi. Et factū est mox ut eduxerit illū foras: dixerit: Saluam fac animam tuam. Ne respexeris retro: nec steteris in tota regione. In monte saluū te fac: ne quādo apprehendaris. Dixit autē Loth ad illos. Oro dñe quia inuenit puer tuus misericordiā ante te: et q̄ sequuntur. Deinde post hec uerba singulariter illi respōdit dñs: cū in duobus angelis est dicens. Ecce misertus sum faciez tuā et cetera: Unde multo est credibilis q̄ et Abrahā in tribus et Loth in duobus uiris dñm agnoscebāt: cui per singularem numerū loquebantur: etiā cū eos hoīes esse arbitrantur. Neq̄ enī aliā ob causā sic eos suscepit: ut tanq̄ mortalibus et humana refectione indigentib⁹ ministraret. Sed erat profecto aliquid quod ita excelebant licet tanq̄ hoīes: ut in eis esse dñm sicut esse assolet in pphetis: hi q̄ hospitalitatē illis exhibebāt dubitare nō possent: atq̄ ideo et ipsos aliquā pluraliter ut dños: aliquā singulariter ut in eis dñm appellabāt. Angelos autē fuisse scriptura testatur: nec solū in hoc genesis libro ubi hec gesta narrantur: neq̄ etiā in epistola ad hebreos: ubi cū hospitalitas laudaretur: per hāc inquit etiā quidam nescientes hospitio receperunt angelos. Per illos igitur tres uiros cuꝝ rursus filius Isaac de Sara promitteretur Abrahę diuinitus datum est etiā tale responsū: ut diceret Abrahā:

erit in magnā gentē et multam: et bñdicentur in eo omnes gentes terre. Et hic duo illa breuissime plenissimeq̄ promissa sunt: gens israel fm carnem: et omnes gentes secundum fidem.

De Loth a sodomis liberato atq̄ iudex celesti igne consumptis: et de Abimelech: cuius concupiscentia castitati Sare nocere non potuit. Cap. 30.

Post hāc promissionē liberato de sodomis Loth: et ueniente igneo imbri de celo: tota illa regio ipse ciuitatis in cinerem uersa est: ubi stupra in masculos in tantam consuetudinem cōuertuerat: quantā leges solent aliorū factorum prebere licentiā. Neq̄ et hoc eorū suplicium: specimen futuri iudicii diuini fuit. Nā ad qd pertinet q̄ prohibiti sūt qui liberabantur ab angelis retro respicere: nisi q̄ non est aio redeundum ad ueterem uitā: q̄ per grām regenerati exuimur: si ultimū iudiciū euadere cogitamus. Deniq̄ uxor Loth ubi respexit remāsit: et in salem uersa hoīb⁹ fidelibus quoddam pstitit odimentū: quo sapiant aliquid unū illud caneatur exemplū. Inde rursus Abrahā fecit in geraris apud regē ciuitatis illud Abimelech: qd in egypto de iunge fecerat: etque intacta similiter reddita est. Ubi sane Abrahā obiurganti se regi cur tunc uisisset uxore sororeq̄ dixisset: aperiens qd timuerit etiā hoc addidit. Et enim uere soror mea est d̄ p̄e sed nō de m̄re: q̄ de p̄e suo soror erat Abrahę: de quo p̄pina eius erat. tante autē pulchritudinis fuit: ut etiā in illa etate posset adamari.

De Isaac fm promissionē nato: cui nomen ex risu utriusq̄ parētis ē iditū. Cap. 31.

Post hec natus est Abrahę secundū promissionē dei de sara fili⁹: euq̄ nōiauit Isaac: quod interpretatur risus.

LIBER. XVI.

Riserat. n. et pater quando ei promissus est admiras in gaudio: riserat et mater quoniam per illos tres viros iterum promissus est: dubitas in gaudio. Quauis exprobrante angelo quod risus ille etiam si gaudij fuit: tamen plene fidei non fuit. Post ab eodem angelo etiam in fide confirmata est. Ex hoc ergo puer nomen accepit. Nam quod risus ille non ad iridendum obprobrium: sed ad celebrandum gaudium pertinebat nato Isaac: et eo nomine uocato Sara monstrauit. Aut quippe: risum mihi fecit deus. Quicquid enim audierit gaudebit mihi. Sed post aliquantum tempus ancilla de domo eicitur cum filio suo: et duo illa secundum apostolum testamenta significantur uetus et nouum: ubi Sara illius supne hierusalem hoc est ciuitatis dei figuram gerit.

De obedientia et fide Abrae: quam per oblationem imolandi filij probatus est: et de morte Sare. Cap. 32.

Inter hec que omnia commemorare nimis longum est: tentatur Abrahā de imolando dilectissimo filio suo Isaac: ut pia eius obediētia probaretur: scilicet in notitia preferenda non deo. Neque enim omnis est culpanda tentatio: quia et gratulanda est qua fit probatio. Et plerumque aliter animus humanus sibi ipsi innotescere non potest: nisi vires suas sibi non uerbo: sed experimento: tentatione quodammodo interrogante respondeat. ubi si dei munus agnouerit: tunc pius est: tunc solidatur firmitate gratie: non inflat inanitate iactantie. Nunquam sane crederet Abrahā quia uictimis deus delectaretur humanis: quousque diuino intonante precepto obediendum sit non disputandum. uerum tamen Abrahā festum filium cum fuisset imolatus resurrecturum credidisse laudandus est. Dixerat namque illi deus: cum de ancilla et filio eius foras eiecisset uoluntatem coniugis nolle implere: in Isaac uocabitur

tibi semen. Et certe ibi sequitur ac dicitur. Filium autem ancille huius in magnam gentem faciam: quia semen tuum est. Quo modo ergo dictum est in Isaac uocabitur tibi semen: cum et Ismaelem deus semen eius uocauerit? Exponēs autem apostolus quid sit in Isaac nocabitur tibi semen: id est inquit non qui filii carnis hi filii dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Ac per hoc filij promissionis ut sint semen Abrae in Isaac uocantur: hoc est in Christum uocante gratia congregantur. Hanc ergo promissionem pater pius fideliter tenēs: quia per hunc oportebat impleri: quem deus iubebat occidi: non hesitauit quod sibi reddi poterat immolari: quod dari poterat non speratus. Sic intellectum est et in epistola ad hebreos: et sic expositum. Fide inquit precessit Abrahā in Isaac tentatus: et unicum optulit qui promissiones suscepit: ad quem dictum est in Isaac uocabitur tibi semen: cogitās quia et ex mortuis excitare potest deus. Proinde addit. Pro hoc etiam eum et in similitudinem adduxit. Cuius similitudinem nisi illum de quo dicit idem apostolus: qui proprio filio non pepercit. sed pro nobis omnibus tradidit illum? Propterea et Isaac sicut dominus crucem suam: ita sibi ligna ad uictime locum: quibus fuerat imponendus ipse portauit. Postremo quia Isaac occidi non oportebat: postea quod est pater eum ferire prohibitus: quis erat ille aries: quo imolato impletum est significatio sanguine sacrificium? Nempe quando eum uidit Abrahā: cornibus in frutice tenebatur. Quis ergo illo figurabat nisi Iesus Christus ante immolaretur spinis iudaicis coronatus? Sed diuina per angelum uerba potius audiamus. Aut quippe scriptura. Et extendit Abrahā manum suam sumere macheram: ut occideret filium suum. Et uocauit illum angelus domini de celo: et dixit. Abrahā

Ille autem dixit, ecce ego. Et dixit, ne iniicias manū tuā super puerum: neque facias illi quicquid. Nunc enim sciui quia times dñm deū tuū: et nō pepercisti filio tuo dilecto propter me. Nūc sciui dictū est, i. nūc sciri feci. Neque enim hoc nōdū sciebat deus. Deinde ariete illo imolato pro Isaac filio suo: uocauit ut legisset **Abraam** nomen loci illius dñs uidit: ut dicatur hodie in monte dñs apparuit. Sicut dictū est nūc sciui: pro eo quod est nūc sciri feci, ita hic dñs uidit: pro eo quod est dñs apparuit: hoc est se uideri fecit. Et uocauit angelus dñi **Abraam** secundo de celo dicens. Per metipsum iuravi dicit dñs: propter quod fecisti uerbis hoc: et non pepercisti filio tuo dilecto propter me: nisi benedicens benedicā tibi: et multiplicās multiplicabo semen tuum sicut stellas celi: et tanquā arenam quā est iuxta labiū maris. Et hereditate possidebit semen tuum ciuitates aduersarioꝝ suoꝝ: et benedicent in semine tuo omnes gentes terre: quia obaudiuisti uocem meam. Hoc modus est illa de uocatione gentiū in semine **Abrae** post holocaustum: quo significatus est **Christus**: et iuratione dei firmata promissio. Sepe enim promiserat: sed nunquā iurauerat. Quid autē ē dei ueri ueracisq; iuratio: nisi promissi confirmatio et infidelium quāda increpatio. Post hec **Sara** mortua est centesimo et uicesimo et septimo anno uite sue: centesimo autē et tricesimo septimo uiri sui. Decem quippe annis eam pcedebat etate: sicut ipse quā sibi ex illa promissus est filius ait. Si mihi annoꝝ centū nascetur filius: et si **Sara** annoꝝ nonaginta pariet. Tunc emit agrū **Abraam** in quo sepeliuit uxorem. Tūc ergo secundum narrationem **Stephani** in terra illa est collocatus: quoniam cepit ibi esse possessor post mortem scilicet patris: quod colligit ante biennium fuisse defunctus.

De **Rebecca** nepte **Nachor**: quam

Isaac accepit uxorem. Cap. 33.

Deinde **Rebecca** neptem **Nachor** patris sui: cū annoꝝ .xl. eēt **Isaac** duxit uxore: scilicet centesimo et quadragesimo anno uite patris sui: triennio post mortē matris sue. ut autē eam duceret quā ab eius patre in mesopotamiaz seruus missus est: quod aliud demonstratū est cū eideꝝ suo dixit **Abraam**. pone manū tuā sub femore meo: et adiurabo te per dñm deū celi et dñm terre: ut nō sumas uxore filio meo **Isaac** de filiabus chanaan eoꝝ nisi dñm celi et dñm terre in carne que ex illo femore traheret fuisse nentia. Nunquid hec parua sunt pñciata in dicia ueritatis: quā plerique uident? **Christus**.

Quid intelligēdū sit in eo quod **Abraam** post mortem **Sare** accepit uxorem **Lechuram**. Cap. 34.

Quid autem sibi uult: quod **Abraam** post mortē **Sare** **Lechuram** duxit uxorem? Ubi absit ut incontinentiam suspicemur: presertim in illa iam etate et in illa fidei sanctitate. An adhuc procreandi filij querebantur: cuius iam deo promittente tanta multiplicatio filioꝝ ex **Isaac** per stellas celi et arenas terre fide probatissima teneretur. Sed profecto si **Agar** et **Ismael** doctor apostolo significauerunt carnales ueteris testamenti: cur non etiā **Lechura** et filij ei? significet carnales qui se ad testamētū nouū existimāt pertinere? Ambe quippe et uxores **Abrae** et concubine sunt appellate. **Sara** uero nunquā dicta ē **Abrae** concubina: sed uxor tantum. Nam et quando data est **Agar** **Abrae** ita scriptum est. Et apprehendit **Sara** uxorem **Abraam** **Agar** egyptiam ancillam suam: post decem annos quā habitauerat **Abraam** in terra **Chanaan**: et dedit eā **Abraam** suo uiro uxorem. De **Lechura** autem quam post obitum **Sare** accepit

sic legitur. Adiciēs autē Abrahā assūpsit uxores: cui nomen Lethura. Ecce abe dicuntur uxores: ambe porro cōcubine fuisse reperiuntur: postea dicēte scriptura Dedit autē Abrahā omnem censū suū Isaac filio suo: et filiis concubinarum suarum dedit Abraham dona: et diuisit eos ab Isaac filio suo adhuc se uiuū ad orientem in terrā orientis. Habet ergo nonnulla munera filij cōcubinarum in plaga oriētis: sed nō puenient ad regnū pmissū: nec heretici: nec iudei carnalēs: quia pter Isaac nullus est heres: et qui non filij carnis: hī filij dei. sed filij promissionis deputantur in semine: de quo dictū est. In Isaac uocabitur tibi semen. Neq. n. uideo cur etiā Lethura post uxores mortē ducta: nisi ppter hoc mysteriū dicta sit concubina. Sed quisquis hec non uult in istis significationib⁹ accipere nō calumniatur Abrahā. Quid. n. si et hoc prouisum est contra hereticos futuros secundāz aduersari os nuptiaz: ut in ipso patre multarum gentium post obitum coniugis iterum coniugari: demonstraretur nō esse peccatū. Et mort⁹ est Abraham cum esset a⁹⁹ centum septuagintaq. An⁹⁹ ergo septuagintaq. Isaac dereliquit filiū: quem centenarius genuit.

De geminis adhuc in utero Rebeccae matris inclusis quid indicauerit diuina responsio. Cap. 35.

Iam ex hoc quēadmodū p posterōs Abrahā ciuitatis dei pcurant tēpā uideamus. A primo igitur annoz uite Isaac usq. ad sexagesimum quo ei nati sunt filij illud memoriale est: q. cū illi deū roganti ut pareret uxor eius q. sterilis erat: concessisset dñs quod petebat: atq. haberet illa cēptūz gestiebāt gemini adhuc i utero eius inclusi. Quā molestia cū āgeretur dñm iterrogauit: accepitq. respōsū. Due gentes in utero

tuo sunt: et duo populi de uentre tuo separabūt: et populus populū superabit: et maior fūiet minor. Quod Paulus apostolus magnū uult intelligi gratie documentū: quia nondum illis natis: nec aliquid agentibus boni seu mali: sine ullis bonis meritis eligitur minor maior reprobo: quoniam proculdubio quantum attinet ad originale peccatūz ambo pares erāt: quantū autē ad ppuz nullius eoz erat. Sed nunc de hac re dicere aliqd latius instituti operis ratio nō sinit. unde et alij iā multa dixim⁹. Quod aut dictum est maior fūiet minor: nemo fere nō aliter intellexit: q. maiorem populū iudeorum minori populo christiano seuitur. Et re uera quāuis in gēte idumeoz que nata est de maiore: cui duo nomina erant: nam et Esau uocabat⁹ et Edom: uñ et idumei: hoc uideri possit impletum: quia postea superada fuerat a populo qui ortus est ex minore idest israhelitico: ei⁹ fuerat futura subiecta: tamen in aliquid mai⁹ intentam fuisse istam prophetiam: quā dictum est populus populū superabit: et maior seruiet minori: conuenientius creditur. Et qd est hoc: nisi q. i iudeis et christianis euidenter impletur.

De oraculo et bñdictione quā Isaac non aliter q. pater ipius merito eiusdem ac dilectione accepit. Cap. 36.

Accepit etiam Isaac oraculū tale: quale aliquotiens pater ei⁹ acceperat: de quo oraculo sic scriptum est. Facta est aut fames super terrā: pter famē que prius facta est in tēpā Abrahā. Abiit autem Isaac ad Abimalech regē philistinorum in gerara. Apparuit autē illi dominus: et dixit. Noli descendere in egyptū. Habita autem in terra quā tibi dixero: et incole in terra hac: et ego ero tecum: et benedicam te. Et dabo semini tuo omnem terram hanc:

hanc. Et statu iuramentum meum quod iuravi Abrae patri tuo: et multiplicabo semen tuum sicut stellas celi: et dabo seini tuo omnem terram hanc: et benedicentur in semine tuo omnes gentes terre: pro eo quod obaudiuit Abraam pater tuus uoces meas: et custodiuit precepta mea: et mandata mea: et iustificationes meas: et legitima mea. Iste patriarcha nec uxorem habuit aliam: nec aliquam concubinam: sed posteritate duorum geminorum ex uno concubitu procreatorum contentus fuit. Timuit sane etiam ipse periculum de pulchritudine coniugis: cum habitaret inter alienos: fecitque quod pater: ut eam sororem diceret taceretque uxorem. Erat. n. ei propinqua et paterno et materno sanguine. Sed etiam ipsa ab alienigenis cognito quod uxor esset mansit intacta. Nec ideo tamen istum patri eius preferre debemus: quia iste nullam feminam preter unam coniugem nouerat. Erant. n. proculdubio paterne fidei et obedientie merita potiora: in tantum ut propter illum dicat deus huic se facere bona que fecit. Benedicentur inquit in semine tuo omnes gentes terre: pro eo quod obaudiuit Abraam pater tuus uocem meam: et custodiuit precepta mea: et mandata mea: et iustificationes meas: et legitima mea. Et alio rursus oraculo: Ego sum inquit deus Abraam patris tui: noli timere: tecum enim sum: et benedixi te: et multiplicabo semen tuum propter Abraam patrem tuum. Ut intelligamus quod caste Abraam fecerit: quod hominibus impudicis et nequitie sue de scripturis sanctis patrociniis regentibus uidetur fecisse libidine. Deinde ut etiam hoc non uerimus non ex bonis singulis inter se homines comparare: sed in unoquoque consideremus uniuersa. Fieri. n. potest ut habeat aliquid in uita et moribus quod prauum quo superet alium: idque sit longe prestabilius quod est illud unde ab alio superatur. Ac per hoc solo dei ueroque iudicio: cum continentia coniugio preferatur:

melior tamen est homo fidelis coniugatus quam continens infidelis. Sed continens infidelis homo non solum minus laudandus est: quia se continet dum non credat: uerum etiam multo magis superandus: quia non credit cum se contineat. Constituamus ergo ambos bonos. Et tamen sic profecto melior est coniugatus fidelissimus et obedientissimus deo: quam continens minoris fidei minorisque obedientie. Si uero paria sint cetera: utinetur coniugato preferre quis abigat?

De his que in Esau et Jacob mystice prefigurantur. Cap. 37.

Quo igitur Isaac filij Esau et Jacob pariter crescunt. Primatus maioris transfunditur in minorem ex pacto et placito inter illos: eo quod leticula quem cibum minor parauerat maior imoderatius concupiuit: eoque pretio primo genita sua fratri iurationi interposita uendidit. Ubi discimus in uescendo non sibi genere sed auaritia imoderata uel imoderata quinquam culpam. Benescit Isaac: eiusque oculus per senectutem uisus aufertur. Uult benedicere filium maiorem: et pro illo nesciens benedicit minorem: pro fratre maiore qui erat pilosus se paternis manibus supponentem: heditur sibi pelliculam coaptatis uelut hedina peccata portatam. Iste dolus Jacob ne putaretur fraudulentus dolus: et in eo magis mysterium esse quereretur: superius predixit scriptura. Et erat Esau homo sciens uenari agrestis. Jacob autem homo simplex habitans domum. Hoc nostri quidam interpretati sunt sine dolo. Siue autem sine dolo: siue simplex: siue potius sine fictione dicatur: quod est grece aplosto: quis est in ista benedictione percipienda dolus hominis sine dolo? Quis est dolus simplicis? Que fictio non mentientis: nisi profundum mysterium ueritatis? Ipsa autem benedictio

qualis est. **E**cce inquit odor filij mei tanq̃ odor agri pleni. quem benedixit dominus. **E**t det tibi deus de rore celi ⁊ de pinguedine terre: multitudinez frumenti ⁊ uini: ⁊ seruiat tibi gentes: ⁊ adorabunt te principes: ⁊ fias dñs fr̃is tui: ⁊ adorabunt te filij patris tui. Qui maledixerit te maledictus erit: ⁊ qui benedixerit te benedictiōibus repleatur. **B**enedictio igitur Jacob p̃dicatio xp̃i est in om̃ibus gentibus. **H**oc facto igr̃ lex ⁊ prophetia est Isaac. **E**t per os in deoz̃ **C**hr̃stus ab illa b̃ndicitur uelut a nesciente: q̃a in ea ab eis ip̃e nescitur. **O**dore nōis **C**hr̃sti sicut agger mūd⁹ impletur. **E**ius est benedictio de rore celi: hoc est d̃ uerboz̃ pluuia diuinoz̃: ⁊ de ubertate terre: hoc ē de cōgregatōe populoz̃: eius est ⁊ multitudo frum̃ti ⁊ uini: hoc est multitudo quā colligit frumentum ⁊ uinū in sacramento corporis eius ⁊ sanguinis eius. **E**t funt gentes: ipsuz̃ adorant principes. **I**p̃se ē dominus fratris sui: quia populus ei⁹ dominatur iudeis. **I**p̃suz̃ adorant filij patris eius: hoc est filij **A**brae secundū fidē: quia ⁊ ip̃se est fili⁹ **A**brae secundū carnem. **I**p̃sum qui maledixerit maledictus: ⁊ qui benedixerit b̃ndictus est. **C**hr̃stus inq̃ noster etiam ex ore **I**udeorum q̃suis errantium: sed tñ legem p̃phetasq̃ cantantuz̃ b̃ndicitur: idest ueraciter dicitur: ⁊ alius b̃ndici putat̃ qui ab eis errantibus expectatur. **E**cce b̃ndictionem p̃missam petente maiore expauescit Isaac: ⁊ aliū pro alio se b̃ndixisse agnoscit. **A**piratur: ⁊ q̃suz̃ ille sit percunctatur: nec tamen se deceptuz̃ esse cōqueritur: imo cōfestim reuelato sibi intus in corde magno sacramento deuitat indignatōem: cōfirmat b̃ndictionem. **Q**uis ergo inq̃t uenatus est mihi uenationem: ⁊ intulit mihi: ⁊ mādū caui de om̃ibus ante q̃ tu uenires. **E**t benedixi eū: ⁊ b̃ndictus sit. **Q**uis non hic maledictōez̃ poti⁹ expectaret irati:

si hec nō supernt. inspiratōe sed t̃reno more gereantur. **O** res gestas: sed p̃phetice gestas. in terra: sed celitus. per hoies: sed diuinitus. **S**i excutiant singula tantis secūda mysteriis: multa sūt iplenda uolumina: s̃z huic op̃i modus ip̃onēdus: nos ī alia festinare p̃pellit.

De missione Jacob in Mesopotamiam ad accipiendam uxorem: ⁊ de uisio ne quā ī itinere somniauit: ⁊ de q̃ttuor ip̃i⁹ feminis: cū unaz̃ petiisset uxorez̃.
Capitulum. 38.

Mittitur Jacob a parentibus in Mesopotamiam: ut ibi ducat uxore: patris mittentis hec uerba sunt. **N**on accipies uxore ex filiabus chananeoꝝ. **S**urgens fuge in Mesopotamiaz̃ in domū **B**athuel patris matris tue: ⁊ sume tibi inde uxore de filiabus **L**aban fr̃is m̃ris tue. **D**eus aut̃ meus b̃ndicat te: ⁊ augeat te: ⁊ multiplicet te. **E**t eris in congregationes gentiū: ⁊ det tibi benedictionem **A**braam patris tui: ⁊ tibi et semini tuo post te: ut heres fias terre incolatus tui: quam dedit deus **A**brae. **H**ic iaz̃ intelligimus segregatū semen Jacob ab alio semine Isaac: quod scūz̃ est per **E**sau. **Q**uando enīz̃ dictuz̃ est in Isaac uocabitur tibi semen: pertinēs utique semen ad ciuitatem dei separatū est inde aliud semen **A**brae quod erat in ancille filio: quod futuruz̃ erat in filiis **L**ethure. **S**ed adhuc erat ambigū de duobus geminis filiis Isaac: an ad uirūque: an ad unum eoz̃ illa benedictio pertineret. **E**t si ad unum quisq̃z̃ esset illoꝝ. **Q**uod nūc declaratum est: cūz̃ p̃phetice a parte benedicitur Jacob: ⁊ dicitur ei. ⁊ eris in cōgregationes gentium: ⁊ det tibi benedictionem **A**brae patris tui. **P**ergens itaq̃ in Mesopotamiaz̃ Jacob: ī fontis accepit oraculum: de quo sic scriptum est. **E**t exiuit Jacob a puteo iuratōis: ⁊

profectus est in chazzam: et ibi dormiuit in loco: et dormiuit ibi. Occiderat enim sol: et sumpsit ex lapidibus loci: et posuit ad caput suum: et dormiuit in loco illo et sonauit. Et ecce scala stabilita super terram: cuius caput pertingebat ad celum: et angeli dei ascendeabant et descendeabant per illam: et dominus incumbebat super illam: et dixit. Ego sum deus Abraham patris tui: et deus Isaac: noli timere: terram in qua dormis super eam: tibi dabo illam et semini tuo. Et erit semine tuum sicut arena terre: et dilatabitur super mare: et in africanum: et in aquilonem: et ad orientem: et benedicentur in te omnes tribus terre et in semine tuo. et ecce ego sum tecum custodiens te in omni uia quacunque ibis: et reducam te in terram hanc. quia non te derelinquam: donec faciam omnia que tecum locutus sum. Et surrexit Jacob de somno suo: et dixit: quia dominus est in loco hoc: et ego nesciebam. Et timuit et dixit: quaterribilis locus hic: non est hic nisi domus dei: et hec porta est celi. Et surrexit Jacob: et sumpsit lapidem quem supposuit capiti suo: et statuit illum in titulum: et superfudit oleum in cacumine eius: et uocauit Jacob nomen illius domus dei. Hoc ad prophetiam pertinet. Nec more idolatrie lapides perfudit oleo Jacob: uelut faciens illum deum. neque enim adorauit eundem lapidem: uel ei sacrificauit: sed quoniam Christi nomen a chrismate est id est ab unctione: perfecto figuratum est hinc aliquid quod ad magnum pertineat sacramentum. Scalam uero istam intelligitur ipse saluator nobis in memoriam reuocare in euangelio. Ubi cum dixisset de Mathanaele: ecce uere israelitam quo dolus non est: quia israel niderat istam uisionem. Ipse est enim Jacob eodem loco ait. Amen amen dico uobis. uidebitis celum apertum et angelos dei ascendentes et descendentes super filium hominis. Perrexit ergo Jacob in Mesopotamiam: ut inde acciperet

uxorem. Unde autem illi acciderit quatuor habere feminas: de quibus duodecim filios et unam filiam procreauit: cum eam nullam concupisceret illicite indicat scriptura diuina. Ad unam quippe accipienda uenerat: sed cum illi altera pro altera supposita fuisset: nec ipsam dimisit: quia nesciens usus fuerat in nocte: ne ludibrio eam uideretur habuisse. Et ex eo tempore quoniam multiplicande posteritatis causa plures uxores lex nulla prohibebat: accepit etiam illam cui unam futuri coniugij fidem fecerat. Que cum esset sterilis: acillam suam de qua filios ipsa fusciperet marito dedit: quod etiam maior soror eius quous peperisset imitata: quoniam multiplicare prolem cupiebat effecit. Nullam igitur Jacob legitur petiisse preter unam: nec usus plurimis nisi gignende proles officio coniugali iure seruato. ut neque hoc faceret: nisi uxores eius id fieri flagitassent: que corporis uiri sui habebant legitimum potestatem.

¶ Que ratio fuerit ut etiam Israhel cognominaretur. Cap. 32.

Genuit ergo duodecim filios et unam filiam ex quattuor mulieribus. Deinde ingressus est in Egyptum per filium suum Ioseph qui uenditus ab inuentibus fratribus: eoque perductus fuit atque ibidem sublimatus. Jacob autem etiam Israhel sicut paulo ante dixi uocabatur: quod nomen magis populus ex illo procreatus optinuit. Hoc autem nomen illi ab angelo impositum est: qui cum illo fuerat itinere de Mesopotamia redeunte luctatus: typum Christi euidentissime gerens. Nam quod ei pualuit Jacob utique uolenti: ut mysterium figuraret: significat passionem Christi: ubi uisi sunt ei preualere iudei. Et tamen benedictiones ab eodem angelo quem superauerat impetrauit: ac sic huius nominis impositio

benedictio fuit. Interpretatur autem Israel
uidens deum: quod erit in fine primus
sanctorum omnium. Tetigit porro illi idem
angelus uelut preuolenti latitudinem
femoris: eumque isto modo claudum reddidit.
Erat itaque unus atque idem Jacob: et be-
neditus et claudus. beneditus in his quae
in Christus ex eodem populo credide-
runt: atque in infidelibus claudus. Nam
femoris latitudo generis multitudo est.
Plures quippe sunt in ea stirpe de quibus
propheticè predictum est: et claudicauerunt
a semitis suis.

Quo modo cum lxv. aialibus egyptum
narratur ingressus cum plerique ex iis qui
memorantur tempore sunt geniti. Cap. 40.

Ingressi itaque referuntur in egyptum
simul cum ipso Jacob. lxv. homines:
annumerato ipso cum filiis suis. In quo
numero due tantum femine commemorantur:
una filia: neptis altera. Sed res diligenter
considerata non indicat quod tantus numerus
fuerit in progenie Jacob: uel nel anno
quo ingressus est egyptum. Commemorati
sunt quippe in eis et pronepotes Joseph:
qui nullo modo iam tunc esse potuerunt:
quia tunc centum triginta annorum erat
Jacob: filius uero eius Joseph triginta-
nouem. Quae cum accepisse tricesimo
anno suo uel amplius constet uxorem:
quo modo potuit per nouem annos habere
pronepotes de filiis quos ex eadem uxore
suscepit? Cum igitur nec filios haberet
Effrem et Danasse filij Joseph: sed eos
pueros israel quos nouem annos Jacob
egyptum ingressus inuenit: quo pacto eorum
non solum filij: sed etiam nepotes in illis
septuagintaquinque numerantur: qui tunc
egyptum ingressi sunt cum Jacob? Nam
commemoratur ibi Danachir filius Danasse
nepos Joseph: et eiusdem Danachir filius.
i. Galaad nepos Danasse: pronepos Joseph.
Ibi est et quem genuit Effrem alter filius Jo-

seph. i. Uthalaam nepos Joseph. Ibi est
et Bareth filius ipsius Uthalae. i. nepos
Effrem: pronepos Joseph: qui nullo modo
esse potuerunt quando uenit Jacob in
egyptum: et filios Joseph nepotes suos
auios istorum minores quam nouem annorum
pueros inuenit. Sed nimirum introitus
Jacob in egyptum quando eum in
septuagintaquinque hominibus scri-
ptura commemorat: non unus dies aut
unus annus: sed totum illud est tempus
quod uixit Joseph. per quem factum est
ut intrarent. Nam de ipso Joseph eadem
scriptura sic loquitur. et habitauit
Joseph in egypto: ipse et fratres eius et
omnis cohabitatio patris eius: et uixit
annos centum et decem: et uidit Joseph
Danasses et Effrem filios usque in ter-
tiam generationem. Ipse est ille prone-
pos eius: ab Effre tertius. generatio-
nem quippe tertia dicit: filium: nepotem:
et pronepotem. Deinde sequitur. Et si-
lij Danachir filij Danasse nati sunt su-
pra femora Joseph. Et illic ille ipse est
nepos Danasse: pronepos Joseph. Sed
pluraliter appellati sunt sicut scriptura
consuevit: quae unam quoque filiam Ja-
cob filias nuncupauit: sicut in latine li-
gue consuetudine liberi dicuntur plu-
raliter filij: etiam si non sint uno apud
Cur ergo ipsius Joseph predicetur fe-
licitas: quia potuit uidere pronepotes:
qui nullo modo putandi sunt iam fuisse
tricesimo anno proauis sui Joseph: qui
ad eum in egyptum Jacob pater eius
aduenit. Illud autem est quod fallit mi-
nus ista diligenter intuentes: quoniam
scriptum est. hec autem nomina filiorum
israel qui intrauerunt in egyptum simul
cum Jacob patre suo. Hoc enim dictum
est quia simul cum illo computantur
septuagintaquinque: non quia simul
iam erant omnes quando egyptum in-
gressus est ipse. sed ut dixi totum tempus
habetur eius ingressus: quo uixit Jo-
seph: per quem eius uidetur ingressus.

De Benedictione quam in Iudam
filium suum promisit. Cap. 41.

Igitur propter populū xpianum in quo dei ciuitas peregrinat in terris: si Christi carnem in Abiae seie requiramus: remotis cōcubinaz filiis occurrit Isaac. si in semine Isaac: remoto Esau qui est etiam Edom occurrit Jacob: qui est et Israel. Si in semine Israel ipsius remotis ceteris occurrit Iudas: quia de tribu Iuda exortus est Xpus. Ac per hoc cū i egypto moritur? Israel filios suos benediceret: quēad modū Iudā ppheticē bñdixerit audi/amus. Iuda inqt te laudabunt fratres tui. manus tue super dorsus inimicorū tuorum. te adorabunt filij pñs tui. Catulis leonis Iudas. ex germinatione filij mi ascēdisti: recubens dormisti ut leo: et ut catulus leōis. Quis suscitabit eū? Non deficiet pñceps ex Iuda: et dux d' femoribus ei? donec ueniāt q̄ reposita sunt ei: et ipse erit expectatio gentium. Alligans ad uites pullum suū: et ciliū pullū asine sue. lauabit in uino stolam suam: et in sanguine uue amictū suū. Fului oculi eius a uino: et dentes candiores lacte. Exposui hec aduers? Da nicheū faustum disputans: et satis esse arbitror quantū ueritas pphetie hui? elucet: ubi et mors Xpi p̄dicta est uerbo dormitiōis: et nō necessitas s̄ potestas in mortem nomine leonis. Quā potestate in euangelio ipse p̄dicat: dicens potestates habeo ponendi aīaz meaz: et potestates habeo iterū sumendi eaz. Nemo eā tollit a me: sed ego eā pono a me metipso: et iterū sumo eaz. Sic leo fremuit: sic quod dixit impleuit. ad eā namq̄ pertinet potestatem: quod de resurrectione eius adiunctū est. Quis suscitabit eum: hoc est q̄a nullus hoīum nisi se ipse suscitauit: q̄ etiaz de corpore suo dixit. Soluite templum hoc: et in triduo resuscitabo illud. Ipsum autem

gen? mortis hoc est sublimitas crucis: in uno uerbo intelligitur: qđ ait ascēdisti. Quod uero addidit recubens dormisti: euāgelista exponit ubi dicit. et inclinato capite tradidit spiritū. Aut certe sepultura eius agnoscitur in qua recubuit dormiens: et unde illū nullus hoīum sicut prophete aliquos: uel sicut ipse alios suscitauit: sed sicut a somno ipse surrexit. Stola porro ei? quā lauāt in uino: idest mundat a peccatis in sanguine suo: cuius sanguinis sacramentū baptizati sciunt: unde et adiungit. et in sanguine uue amictum suū: qđ est nisi ecclesia. Et fului oculi eius a uino spiruales eius inebriati poculo eius: de quo canit psalm? et calix tuus iebriās qđ preclarus est. Et dentes ei? candidiores lacte: quod potant apud apostolū paruuli: uerba scilicet nutritia: nōdū idonei solido cibo. Ipse igitur est in quo reposita erant promisse Iude: que donec uenirent nūq̄ principes hoc est reges israel ab illa stirpe defuerant. Et ipse expectatio gentiū: quod clari? est uidendo qđ sit exponendo.

De filiis Ioseph: quos Jacob ppheticā manu suā trāsmutatōe bñdixit. Capitulū. 42.

Sicut autem duo Isaac filij Esau et Jacob figuram prebuerūt duorū populorū in iudeis et christianis. quāuis quod ad carnis propaginem pertinet: nec iudei uenerunt ex semine Esau: sed Idumei. nec xpiane gētes de Jacob: s̄ potius iudei. Ad hoc. n. tantum figura ualuit: qđ dictū ē maior fuit minor: ita factū est et in duob? filiis Ioseph. Nam maior gessit typum iudeorum: xpianorū autem minor. Quos cam benediceret Jacob: manū dexteram ponens super minores quem habebat ad sinistram. sinistram uero super maiorem: quem habebat ad dexterā. graue

nisi est patri eorum: et admonuit patrem
uelut corrigens eius errorem: et quoniam esset
eorum maior ostendens. Et ille mutare
manum noluit: sed dixit. Scio fili mi scio.
Et hic erit in populum: et hic exaltabitur:
sed frater eius minor maior illo erit: et
semen eius erit in multitudinem gentium.
Etiam hic duo illa promissa demonstrant.
nam ille in populum: iste in multitudinem
gentium. Quid euidentius: quam his duabus
promissionibus contineri populum israeli-
tarum: orbemque terrarum in semine Abrahæ:
illum secundum carnem: istum secundum fidem.

*De temporibus Moysi et Iesu. Nane ac
iudicium: atque exinde regum: quorum quidem
Saul primus est: sed David principis et
sacramento habet et merito. Cap. 43.*

Defuncto Jacob: defuncto etiam
Ioseph: per reliquos centum. xliiij.
annos donec exiretur de terra egypti: in
modum incredibilem illa gens creuit:
etiam tantis attrita persecutionibus: ut
quodam tempore nati masculi necarentur:
cum mirantes egyptios nimiam populi
illi incrementa tenerent. Tunc Moyses
subtractus furto trucidatoribus paru-
lorum: ad domum regis ingentia pericula
per eum deo preparante peruenit: nutri-
tusque et adoptatus a filia Pharaonis: quod
nomen in egypto omnium regum fuit: in
tantum peruenit uirum: ut ipse illam gentem
mirabiliter multiplicata: ex durissimo
et grauissimo quod ibi ferebat iugo ser-
uitutis extraheret: imo per eum deus qui
hoc promiserat Abrahæ. Prius quippe ex
inde in terram Chanaan fugisse refertur:
quod cum israelitam defenderet egyptum
occiderat: et territus fugeret: postea di-
uinitus missus in potestate spiritus dei
superavit Pharaonis resistentes magos.
Tunc per eum egyptus illata decem
memorabiles plage: cum dimittere po-
pulum dei nollent: aqua in sanguinem
uersa: rane: scinifæ: cynomia: mors pe-

corum: ulcera: grando: locusta: tenebre:
mors primogenitorum. Ad extremum
israelitas quos plagis tot tantisque per-
fracti tandem aliquando dimiserant egypti
in mari rubro dum persequuntur extincti
sunt. Illis quippe abeuntibus diuisum
mare uiam fecit. Hos autem insequentes
in se rediens unda summersit. Deinde
per annos quadraginta duce Moysi dei
populus per desertum actus est: quando
tabernaculum testimonij nuncupatum
est: ubi deus sacrificiis futura prenun-
ciatibus colebatur: cum scilicet iam data
lex fuisset in morte multumque terribiliter.
attestabatur enim euidentissima mira-
bilibus signis uocibusque diuinitas.
Quod factum est mox ut exitus est de
egyptum: et in deserto populus esse cepit
quingagesimo die post celebratum pa-
scha per omnis immolationem. Que
usque adeo typus Christi est: prenun-
tias eum per uictimam passionis de hoc
mundo transiturum ad patrem. pascha
quippe hebreæ lingua transitus interpretatur:
ut iam cum reuelaretur testamentum nouum:
postea quam pascha nostrum imolatus est
Christus: quingagesimo die ueniret
de celo spiritus sanctus: qui dictus est in
euangelio digitus dei: ut recordationes
nostram in primi prefigurati facti me-
moriam reuocaret: quia et legis ille ta-
bule digito dei scripte referuntur. De-
functo Moysi populum rexit Iesus Na-
ne: et in terram promissionis introduxit:
eamque populo diuisit. Ab his duobus
mirabilibus uicibus bella etiam sperari
me ac mirabiliter gesta sunt deo testā-
te: non tam propter merita hebrei populi
quam propter peccata earum que debellarent
gentium. illas eis prouenisse uictorias.
Post istos duces iudices fuerunt iam
in terra promissionis populo colloca-
to: ut inciperet interim reddi Abrahæ
prima promissio de gente una idest he-
breæ: et in terra Chanaan nondum de
omnibus gentibus et toto orbe terrarum

q̄ Christi aduētus in carne: et non ue-
teris legis obseruationes: sed euāgelij
fides fuerat impletura. Cuius rei pre-
figuratio facta ē: q̄ nō Moyses q̄ legē
populo acceperat i mōte syna: sed Ies⁹
cui etiā nomen deo precipiente mutātū
fuerat: ut uocaret Iesus: populū in trā
promissionis introduxit. Temporib⁹
aut iudiciū: sicut se habebant et peccata
populi et misericordia dei alternauerūt
p̄spera et aduersa belloz. Inde uentus
est ad regnū t̄p̄a. Quoz p̄mus regna-
uit Saul: quo reprobato et bellica cla-
de p̄strato: cuiusq̄ stirpe reiecta ne ide
reges orirentur: Dauid successit in re-
gnū: cui⁹ maxime Xpus dictus ē fili⁹.
In quo articulus quidam factus est: et
exordiū quodāmodo iuuentutis populi
dei: cuius generis quedā uelut adole-
scentia ducebatur ab ipso Abraz usq̄
ad hunc Dauid. Neque enim frustra
Matheus euangelista sic generatiōes
cōmemorauit: ut hoc p̄mūz interuallū
quattuordeciz generationibus cōmen-
daret: ab Abraam scilicet usq̄ ad Da-
uid. Ab adolescentia quippe incipit hō
posse generare. p̄pterea generationūz
series ab Abraam sumpsit exor diūz: q̄
etia pater gentiū cōstitutus est: quādo
mutātū nomen accepit. Ante hūc ergo
uelut pueritia fuit hui⁹ generis populi
dei: a Noe usque ad ipsum Abraz: et
ideo prima lingua inuenta est idest he-
brea. A pueritia nanque hō incipit loq̄
post infantiam: que hinc appellata est
quod fari non potest. Quam profecto
etatez primaz demergit obliuio: sicut
etas prima generis humani est deleta
diluuio. Quotus. n. q̄sq̄ est qui suam
recordetur ifantiaz: Quam ob rez in
isto p̄cursu ciuitatis dei sicut superior
unā eandēq̄ primā: ita duas etates se-
cundam et tertiam liber iste cōtineat. In
qua tertia propter uaccāz trimā: caprā
trimam: arietem trimum: et ipositū est
legis iugum. et apparuit abundantia

peccatoz: et regni terreni surrexit exor-
diū: ubi nō defuerūt uiri sp̄iales: quoz
in turture et colūba figurātū est sacra-
mentum.

Aurelij Augustini Episcopi de Ciui-
tate dei Liber. Xvij. Incipit.

De Temporib⁹ p̄phetaz. Cap. i.

Quoniam uero quae fa-
cte sūt ad Abraz
am: cui⁹ semini
et gentem isra-
beliticā secūdū
carnē: et omēs
gentes debent
secūdū fidem deo p̄mittente diuicim⁹:
quemadmodū p̄pleantur: per ordinem
tempoz p̄curans dei ciuitas idicauit.
Quoniam ergo superioris libri usq̄ ad
regnum Dauid factus est finis: nunc
ab eodem regno quantum suscepto o-
peri sufficere uidetur: cetera que sequū-
tur attingamus. Hoc itaque tempus
ex quo sanctus Samuel prophetare ce-
pit: et deinceps donec populus Israhel
captiuus in Babyloniā duceretur: atq̄
inde secundum sancti Hieremie p̄phe-
tiam post septuaginta annos reuerſis
Israhelitis dei domus instauraretur: totūz
tempus est prophetaz. Quāuis
enim et ipsum Noe patriarcham: in
cuius diebus uniuersa terra diluuio de-
leta est: et alios supra et infra usque ad
hoc t̄p̄s: quo reges in dei populo esse
ceperūt: propter quedāz per eos futura
siue quoquomodo significata siue p̄e-
dicta: que pertinent ad ciuitatez dei re-
gnūq̄ celozum: non immerito possum⁹
appellare p̄phetas: p̄sertim quia
nōnullos eozū id exp̄ssius legimus
nūcupatos: sicut Abraz: sicut Moysen:
tamen dies prophetaz precipue maxi-
meq̄ hi dicti sunt. ex quo cepit p̄phe-
tare Samuel: qui et Saulē p̄ius: et eo
reprobato ipsum Dauid deo p̄cipiente

inxit in regem : de cuius ceteri stirpe succederent : quousque illos succedere sic oporteret. Que igitur a prophetis sint predicta de Christo : communiendo de ceteris dentibus et nascendo succedentibus suis membris ciuitas dei per ista curreret tempora : si omnia uelim commemorare in immensum pergitur. Primum quia ipsa scriptura que per ordinem reges eorumque facta etuenta digeritis : uidetur tanquam historica diligentia rebus gestis occupata esse narrandis : si adiuncte dei spiritui considerata tractetur : uel magis uel certe non minus pronuntiandis futuris quam preteritis enunciandis inuenietur intentum. Et hoc perscrutando indagare ac disserendo monstrare : quod sit operosius atque plurius : et quod multis idigeat uoluminibus quis ignorat : qui hec uel mediocriter cogitat. Deinde quia ea ipsa que ad prophetiam non ambiguntur pertinere : ita sunt multa de Christo regnoque celorum que ciuitas dei est : ut ad hoc aperiendum maior sit disputatio necessaria : quam huius operis modus flagitat. Proinde ita si potero stilo moderabor meo : ut huic operi in dei uoluntate pagendo nec ea que supersunt dicam : nec ea que satis sunt pretermittam.

Quo tempore sit impleta promissio dei de terra Chanaan : quam in possessionem etiam israel carnalis accepit. Cap. 2.

In precedente libro diximus ab initio Abraam promissionum dei duas res fuisse promissas. Unam scilicet quod terram Chanaan possessurum foret semen eius : quod significat ubi dictum est. Uade in terram quam tibi demonstrauero : et faciam te in gentem magnam. Aliam uero longe postantiores non de carnali sed de spirituali semine : per quod pater est non unius gentis israelitice sed omnium gentium que fidei eius uestigia consequuntur. Quod promitti cepit his uerbis. Et benedicentur in te omnes tribus terre. Et deinceps

aliis multis admodum testimoniis hec duo promissa esse monstrauimus. Erat igitur iam in terra promissionis aliud semine Abraam id est populus israel secundum carnem : atque ibi non solum tenendo ac possidendo ciuitates aduersarioz : uerum etiam reges habendo regnare iam ceperat : impletis de ipso populo promissionibus dei magna iam ex parte : non solum que tribus illis patribus Abraam Isaac et Jacob quibusque dictis uel signis aut figuris temporibus eorum facte sunt : uerum etiam que per ipsos Moy sen per quem populus idem de fuitute egyptiaca liberatus : et per quem cuncta preterita reuelata sunt : temporibus eius cum populum per heremum duceret facte fuerant. Neque autem per insignes ducem Iesum Naue : per quem populus ille in promissionis inductus est terram : qui expugnatis gentibus eam duodecim tribubus quibus deus iusserat diuisit : et mortuus est : neque post illum toto tempore iudicium impleta fuerat promissio dei de terra Chanaan : quod a flumine egypti usque ad flumen magni eufraten populus ille dominaretur : nec tamen adhuc prophetabatur futurum : sed expectabatur implendum. Impletum est autem per Dauid et filium eius Salomonem : cuius regnum tanto quanto promissus fuerat spacio dilatatum est. Uniuerfos quippe illos subdiderunt : tributariosque fecerunt. Sic igitur in terra promissionis secundum carnem hoc est in terra Chanaan sub his regibus semen Abraam fuerat constitutum : ut nihil deinde superesset : quo terrena illa dei promissio compleretur : nisi ut in eadem terra quantum ad prosperitatem attinet temporalem : per posteritatis successionem in concusso statu usque ad mortalis huius seculi terminum gens permaneret hebreica : si domino dei sui legibus obediret. Sed quoniam deus nouerat hoc eam non esse facturam : usus est etiam temporalibus penis ad exercendos in ea paucos fideles

suos: et admonendos: qui postea futuri erant in omnibus gentibus quas per eos admoneri oportebat: in quibus alteram promissionem reuelato nouo testamento per incarnationem christi fuerat impletur.

De tripartitis significatōibus prophetae: que nunc ad terrēnam: nunc ad celestē hierusalē: nunc autē ad utraq; referunt.
Cap. 3.

Quo circa sicut oracula illa diuina ad Abrahā Isaac et Iacob: et que cunctis alia signa uel dicta prophetica in sacris litteris precedentibus facta sunt: ita etiam cetera ab isto regum tempore prophetice partim pertinent ad gentem carnalis Abrahę: partim uero ad illud semen illius in quo benedicunt omnes gentes coheredes Christi per testamentum nouum: ad possidendam uitam eternam regnumque celorum. Partim ergo ad ancillam quę in fuitutem generat ad terrēnam hierusalē que fuit cum filiis suis. partim uero ad liberam ciuitatem dei. id est ueram hierusalem et eternam in celis: cui filii omnes secundum deum uiuentes peregrinantur in terris: sed sunt in eis quedam que ad utraq; pertinere intelligunt: ad ancillam proprie: ad liberam figurate. Tripartita itaque reperiuntur eloquia prophetarum. siquidem aliqua sunt ad terrēnam hierusalē spectantia: aliqua ad celestē: nonnulla ad utraq;. Exemplis uideo probandum esse quod dico. Diffus est Nathan propheta a deo: quę regē David argueret de peccato graui: et ea quę secuta sunt mala futura prediceret. Hec atque huiusmodi siue publice id est pro salute uel utilitate populi: siue priuatim cum pro suis quisque rebus diuina premeret eloquia. quibus pro usu temporalis uite futuri aliquid agnosceretur: ad terrēnam ciuitatem pertinuisse quę ambigat. Ubi autem legitur ecce dies ueniunt dicit dominus: et consumabo domum israel: et domum iuda testamentum nouum: non secundum testamentum quod disposui

patribus eorum: in die qua apprehendi manum eorum: ut educerem eos de terra egypti: quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo: et ego neglexi eos dicit dominus: quia hoc est testamentum meum: quod constitui domui israel post dies illos dicit dominus. dabo leges meas in mentem eorum: et super corda eorum scribam eas: et uidebo eos: et ego illis in deum: et ipsi erunt mihi in plebem. hierusalem sine dubio superna prophetatur: cuius deus ipse premium est: eumque habere atque ipsius esse summum illi est atque totum bonum. Ad utraq; uero pertinet hoc ipsum quod hierusalem dicitur dei ciuitas: et in ea prophetatur futura domus dei: eaq; prophetia uidetur impleri cum Salomon rex edificat illud nobilissimum templum. Hec enim et in terrēna hierusalem secundum historiam contigerunt: et celestis hierusalem figure fuerunt. Quod genus prophetie ex utroque ueluti pactum atque comixtum: in libris ueteribus canonicis quibus rerum gestarum narrationes continentur ualet plurimum: multumque exercuit et exercet ingenia scriptantium litteras sacras: ut quod historice predictum completumque legitur in semine Abrahę secundum carnem: etiam in semine Abrahę secundum fidem quid implendum allegorice significet igratur. in tantum ut quibusdam uisum sit nihil esse in eisdem libris uel prenunciatur et effectum: uel non effectum: quāuis prenuiciatum: quod non insinnet aliquid ad supernam ciuitatem dei eiusque filios in hac uita peregrinos figurata significatione referendum. Sed si hoc ita est iam bipartita non tripartita erunt eloquia prophetarum: uel potius illarum scripturarum omnium que ueteris instrumenti appellatione censentur: nihil iam erit illic quod ad hierusalem terrēnam tantum pertineat: sed quicquid ibi de illa uel propter illarum dicitur atque completur: significat aliqd quod etiam ad hierusalem

LIBER. XVII.

celestes allegorica p̄figuratiōe referat: sed erūt sola duo genera: unum qđ ad hierusalem liberā: alterū qđ ad utrāqz ptineat. **H**ibi aut̄ sicut multū uidetur enare: qđ nullas res gestas in eo genere literaz aliqd aliud p̄ter id qđ eo mō geste sunt significare arbitrantur: ita multū audere: qđ p̄orsus ibi omia significatiōibus allegoricis inuoluta esse tenent. Ideo tripartita nō bipartita esse dixi. **H**oc. n. existimo: non tñ culpans eos qđ potuerūt illic de quacūqz re gesta sensus intelligentie spūalis exculpere: p̄uata p̄mit⁹ dūtaxat historie ueritate. **E**tēz que ita dicuntur: ut rebus humanis seu diuinitus gestis siue gerēdis uenire n̄ possint: qđ fidelis dubitet nō esse inaniter dicta. **Q**uis ea nō ad itelligētiā spūalez reuocet si possit: aut ab eo qđ pōt reuocāda esse fateatur.

De p̄figurata mutatiōe israhelitici regni et sacerdotii: et de his que antea mater Samuelis p̄sona gerens ecclesie prophetauit. Cap. 4.

Procurus igit̄ ciuitatis dei: ubi puenit ad regis t̄p̄ia: qñ **D**auid **S**auile reprobato ita regnū p̄m⁹ optinuit: ut eius deinde posterī in terrena hierusalem diuturna successiōe regnarent dedit figurā rei geste: significans atqz p̄nunciās qđ non est p̄tereundum filitio: de rez mutatiōe futuraz: quod attinet ad duo testamenta uet⁹ et nouū: ubi sacerdotiū regnūqz mutātū est per sacerdotem eundemqz regem nouū ac sempiternū: qui est **C**hris⁹ **I**esus. **N**ā et **I**heli sacerdote reprobo: substitut⁹ in dei ministeriū **S**amuel simul officio functus sacerdotis et iudicis: et **S**auile abiecto rex **D**auid fundat⁹ in regno: hoc qđ dico figurauit. **M**ater quoqz ipsa **S**amuelis **A**нна: qđ p̄us fuit sterilis: et posteriore secūditate letata est p̄phetare aliud n̄ uidet cū gratulatōes

suā dñō fundit exultans: quādo qđem eundem puerū natum et ablactatū deo reddidit eadem pietate qua nouerat. **D**icit. n. confirmatuz est cor meum in dñō: et exaltatū est cor meū i deo meo. **D**ilatatur est super inimicos meos os meū: letata suz in salutarī tuo. quoniā non est sanctus sicut dñs: et non est iustus sicut deus noster. non est sanctus p̄ter te: nolite gloriari: et nolite loqui excelsa: neqz procedat magniloquiū de ore uestro. quoniā deus scientia et dñs: et deus preparans adinventiones suas. **A**rcum potentiū fecit infirmū: et infirmi p̄incti sunt uirtute. **P**leni panibus innotati sunt: et esuriētes transiit terrā. quia sterilis peperit septem: et multa in filiis ifirmata est. **D**omin⁹ mortificat et uiuificat: deducit ad inferos et reducit. **D**ominus pauperem facit et ditat: humiliat et exaltat. **S**uscitat a terra pauperem: et de stercore erigit inopē. **U**t collocet eum cū potentibus populi: et sedē glorie hereditatez dāns eis: dāns uotū uouenti: et bñdicens annos iusti. **Q**uoniam non in uirtute potens est uir: minus infirmum facit aduersariū suū: dñs sanctus. **N**on gloriatur prudens in prudentia sua: et nō gloriatur potēs in potentia sua: et n̄ gloriatur diues in diuitiis suis. **S**ed i hoc gloriatur qđ gloriatur intelligere et scire dñm: et facere iudiciū et iustitiā in medio terre. **D**ñs ascendit i celos: et tonuit: ipse iudicabit extrema terre: qđ iust⁹ est: et dat p̄tutē regibus nostris: et exaltauit cornu **X**p̄i sui. **I**ta ne uerba hec uni⁹ putabuntur esse muliercule: de nato sibi filio gratulantis. **Q**antū ne mens hoīz a luce ueritatis aduersa ē: ut n̄ sentiat sup̄gredi modum femine huius dicta que fudit. **P**orro qui rebus ipsis que iā ceperunt etiam et in hac terrena peregrinatione compleri conuenienter mouetur: nōne intendit et aspicit et agnoscit: p̄r hanc mulierem cuius etiā nomen id ē **A**нна

LIBER .XVII.

gratia eius interpretatur ipsa religione christianam: ipsam ciuitatem dei cuius rex est et conditor Christus: ipsa postremo dei gratiam prophetico spiritu sic locuta: a qua superbi alienantur ut cadant: qua humiles implentur ut surgant: quod maxime hymnus iste personauit. Nisi quisquam forte dicturus est nihil istas prophetasse mulierem: sed deus tantum propter filium quem peccata impetrauit exultanti predicatione laudasse. Quid ergo sibi uult quod ait: arcum potentius fecit infirmum: et infirmi precincti sunt uirtute: pleni panibus minorati sunt: et esurientes transierunt terram: et sterilis peperit septem: et multa in filiis infirmata est. Nunquid septem ipsa pepererat? Quamuis sterilis fuerit: unicum habebat quando ista dicebat. Sed nec postea septem peperit siue sex quibus septimus esset ipse Samuelem: sed tres mares et duas feminas. Deinde in illo populo cum adhuc nemo regnaret: quod in extremo posuit ad uirtutem regibus nostris: et exaltauit cornu Christi sui: unde dicebat si non prophetabat: Dicat ergo ecclesia christi ciuitas regis magni: gratia plena: plebs fecunda. dicat quod tanto ante de se prophetatum per os huius pie mentis agnoscit. Confirmatum est cor meum in domino: et exaltatum est cornu meum in deo meo. Vere confirmatum est cor: et cornu uere exaltatum: quia non in se sed in domino deo suo. Dilatus est super inimicos meos os meum. quia et in angustiis pressuram sermo dei non est alligatus: nec in precibus alligatus. Letata sum inquit in salutari tuo. Christus est ipse Iesus quem Symeon sicut in euangelio legit senex amplectens paruulum: agnoscens magnum: Nunc dimittis inquit domine seruum tuum in pace: quoniam uiderunt oculi mei salutare tuum. Dicat itaque ecclesia: letata sum in salutari tuo. Quoniam non est sanctus sicut dominus: et non est iustus sicut deus noster: tanquam sanctus

et sanctificans: et iustus et iustificans. Non est sanctus preter te: quia memo sit nisi abs te. Denique sequitur. Nolite gloriari superbe: et nolite loqui excelsa: neque exeat magniloquium de ore uestro: quoniam deus scientiarum dominus ipse: et nemo scit quod ipse scit: quoniam qui putat se aliquid esse cum nihil sit: semper seducit. Hec dicuntur aduersariis ciuitatis dei ad babyloniam pertinentibus: de sua uirtute presumptibus: in se non in domino gloriantibus: ex quibus sunt etiam carnales israelite terre hierusalem ciues terrigenae qui ut dicit apostolus ignorant deus iustitiam: id est quam uat hominibus deus qui solus est iustus et iustificans: et suam uolentes constituere: id est uelut a se sibi paratam non ab illo impartitam: iusticie dei non sunt subiecti. Itaque quia superbi se de suo putantes non de dei posse placere deo: quod est deus scientiarum atque ideo et arbiter scientiarum ibi uidens cogitationes hominum quoniam uane sunt si hominum sunt: et ab illo non sunt. Et preparans inquit adinventiones suas. Quas adinventiones putamus: nisi ut superbi cadant: et humiles surgant. Has quippe adinventiones exegit dicens. Arcus potentius infirmatus est: et infirmi precincti sunt uirtute. Infirmatus est arcus id est intentio eorum: qui tam potentes sibi uidentur: ut sine dei dono atque adiutorio humana sufficientia diuina possint implere mandata. Et precipiuntur uirtute: quorum interna uox est. Miserere mei domine quoniam infirmus sum. Pleni panibus inquit minorati sunt: et esurientes transierunt terram. Qui sunt intelligendi pleni panibus: nisi iidem ipsi quasi potentes id est israelite: quibus credita sunt eloquia dei. Sed in eo populo ancille filii minorati sunt. Quod uerbo minus quidem latine bene tamen expressum est ex maioribus minores facti sunt: quia et in ipsis panibus id est diuinis elogiis que israelite soli tunc

LIBER. XVII.

ex omnibus gentibus acceperit: terrena sapiunt. **B**etes aut quibus lex illa non erat data: postea quod per nouum testamentum ad eloquia illa uenerunt: et multum esuriendo terram transierunt: quia in eis non terrena sed celestia sapuerunt. **E**t hoc uelut quereretur causa cur factum sit: quia sterilis inquit peperit septem: et multa in filiis infirmata est. **H**ic totum quod prophetabat eluxit agnoscendum numerum septenarium: quo est uniuersa ecclesie significata profectio. **P**ropter quod et **J**oannes apostolus ad septem scribit ecclesias: eo modo se ostendens ad unius plenitudinem scribere. **E**t in prophetis **S**alomonis hoc ante figuram sapientia inquit edificauit sibi domum: et suffulsi columnas septem. **S**terilis ergo erat in omnibus gentibus dei ciuitas: ante quam iste fetus per quem ea facta secundum cernimus oriretur. **T**erminus etiam que multa in filiis erat nunc infirmatam hierusalem terrenam: quoniam quicquid filii libere in ea erant: uirtus erat eius. **N**unc uero ibi quoniam littera est et spiritus non est: amissa uirtute infirmata est. **D**ominus mortificat et uiuificat: mortificauit illam quam multa erat in filiis: et uiuificauit hanc sterilem: que peperit septem. **Q**uanuis commodius possit intelligi eosdem uiuificare quos mortificauerit. **I**d enim uelut repetiuit addendo deducit ad inferos et reducit. **Q**uibus. n. dicit apostolus si mortui estis cum **C**hristo: que sursum sunt querite: ubi **C**hristus est in dextera dei sedes: salubriter utique mortificantur a domino quibus adiungit: que sursum sunt sapite: non que super terram: ut ipsi sint illi qui esurientes transierunt terram. **M**ortui. n. estis inquit. **E**cce quomodo salubriter mortificat deus. **D**einde sequitur. **E**t uita ustra abscondita est cum **C**hristo in deo. **E**cce quomodo eosdem ipsos uiuificat deus. **S**ed nunquid eosdem deduxit ad inferos et reduxit: **H**oc utrumque sine controuersia fidelium in illo potest uidetur

impletum capite scilicet nostro: cum quo uitam nostram in deo apostolus dixit absconditam. **N**am qui proprio filio non peperit: sed pro nobis omnibus tradidit eum: isto modo utique mortificauit eum. **E**t quia resuscitauit eum a mortuis eundem rursus uiuificauit. **E**t quia in prophetia uox eius agnoscitur: non derelinques animam meam in inferno: eundem deduxit ad inferos et reduxit. **H**ac eius paupertate ditati sumus. **D**ominus. n. pauperes facit et ditat. **N**am quid hoc sit ut sciamus quod sequitur audiamus: **H**umiliat et exaltat utique: superbos humiliat: et humiles exaltat. **Q**uod. n. alibi legitur: deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam: hoc totum habet sermo huius cuius nomen interpretatur gratia eius. **I**am uero quod adiungit: **S**uscitat a terra pauperem de nullo melius quam de illo intelligo quod propter nos factus est pauper cum diues esset: ut eius paupertate sicut paulo ante dictum est ditaremur. **I**psus. n. de terra suscitauit tam cito: ut caro eius non uideret corruptionem. **N**ec illud ab illo alienabatur quod additum est: et de stercore erigit iopem. **I**nops quippe idem est quod pauper. **S**tercus uero unde erectus est rectissime intelligatur persecutores iudei. **I**n quo numero cum se dixisset apostolus ecclesiam persecutum: que mihi inquit fuerunt lucra: hec propter **C**hristum damna: nec solum detrimenta uerum etiam stercora existimaui esse: ut **C**hristum lucifacerem. **D**e terra ergo suscitatus est supra omnes diuites ille pauper: et de illo stercore erectus est supra omnes opulentos ille iops: ut sedeat cum potentibus populi: quibus ait. **S**edebitis super duodecim sedes. **E**t sedem glorie hereditatem dabis eis. **D**ixerant enim potentes illi. **E**cce nos reliquimus omnia: et secuti sumus te. **H**oc uotum potentissimi nouerant. **S**ed unde hoc eis: nisi ab illo de quo hic continuo dictum est dabis uotum uouenti?

LIBER. XVII.

Alioqn ex illis essent potētibz: quoz infirmatus est arcus dans inquit uotū uouenti. Non eniz dño quisqz quicqz ratū uoueret: nisi qui ab illo acciperet quod uoueret. Sequitur. **E**t benedixit annos iusti: ut cuqz illo scilicet sine fine uiuat: cui dictum est. **E**t anni tui non deficiēt. **I**bi enim stant anni: hic autēz transeunt: imo pereunt. Ante q̄s enim ueniant non sunt: cum autēz uenerint non erunt: quia cum suo fine ueniunt. **H**orū autem vnum idest dans uotum uouenti: et bñdicens annos iusti: unuz est quod facimus: alterum quod sumimus. Sed hoc alterum deo largitore non sumitur: nisi cū ip̄o adiutore p̄mū illud efficitur. **Q**uia non in uirtute potens est uir. **D**ominus infirmuz faciet aduersarium eius: illū scilicet qui homini uouenti iudet: et resistit ne ualeat implere quod uouit. **P**otest ex ābiguo greco intelligi et aduersarium suum. **C**um eniz dominus possidere nos ceperit: profecto aduersarius qui noster fuerat ip̄us fit: et uincetur a nobis: sed non uiribus n̄is: quia non in uirtute sua potens est uir. **D**ominus ergo infirmum faciet aduersarium suum: dñs sanctus ut uincatur a sanctis: quos dominus sanctus sanctoz effecit sanctos. **A**d per hoc n̄ gloriatur prudens in prudentia sua: et non gloriatur in diuitiis suis diues: et n̄ gloriatur potens in potentia sua: sed in hoc gloriatur qui gloriatur intelligere et scire dñuz et facere iudicium et iustitiam in medio terre. **N**ō parua ex parte itelligit et scit dñz: qui intelligit et scit hoc a domino sibi dari: ut intelligat et sciat dñm. **Q**uid .n. habes ait apostolus qđ n̄ accepisti? **S**i autēz et accepisti: quid gloriaris q̄si non acceperis. i. quasi a te ip̄o tibi sit unde gloriaris. **F**acit autem iudicium et iustitiam qui recte uiuit. **R**ecte autēz uiuit qui obtemperat precipienti deo. **E**t finis precepti id ē ad quod refertur

preceptum: caritas est de corde puro et cōscientia bona et fide non ficta. **P**orro ista caritas sicut **I**oannes apostolus testatur ex deo ē. **S**ed quid est in medio terre? **N**eqz .n. nō debent facere iudicium et iustitiā: qui habitant in extremis t̄re. **Q**uis hoc dixerit? **E**t ergo additum ē in medio terre. **Q**uod si non adderetur: et tantūmō diceretur facere iudicium et iustitiā: magis hoc p̄ceptū ad utrosqz homines pertineret: et mediterraneos et maritimos. **S**ed ne q̄qz putaret post finem uite que in hoc agit corpore: superesse tempus iudicium iustitiāqz faciendi que cū esset in carne non fecit: et sic diuinum euadi posse iudicium: in medio terre mihi uidetur dictum: cum quisque uiuit in corpore. **I**n hac q̄ppe uita suā q̄sqz terraz circūfert: quā moriēte hoīe recipit t̄ra cōmunis: resurgēt utique reditura. **P**roinde in medio terre id ē cū anima nostra isto terreno clauditur corpore: facienduz ē iudicium et iustitiā: quod nobis proffit in posterum: quando recipiet quisque secunduz ea que per corpus gessit: siue bonum siue maluz. **P**er corpus quippe ibi dixit apostolus: per t̄pus quo uiuit in corpore. **N**on enim si quis maligna mente atqz ip̄ia cogitatōe blasphemet: neqz id ullis mēbris corporis operet: ideo non erit reus quia id non motu corporis gessit: cuqz hoc per illud t̄pus gesserit quod gessit et corpus. **I**sto mō congruēt intelligi potest etiam illud quod in psalmo legitur. **D**eus autem rex noster ante secula operatus est salutem i medio terre: ut dominus **I**esus accipiat deus noster q̄ ē ante secula: quia per ipsum facta sunt secula: operatus est salutem nostram i medio terre: cum uerbum caro factuz est: et terreno habitauit in corpore. **D**einde postea q̄z prophetatū est in his uerbis. **A**nne quomodo gloriari debet q̄ gloriatur non i se utique sed i dño propter retributōez

LIBER. XVII.

que in die iudicii futura est: dñs iquit
ascendit in celos: et tonuit: ipse iudicabit
extrema terre: quia iustus est. Proius
ordinez tenuit confessionis fidelium. Ascē/
dit. n. in celū dñs Christus: et inde uen/
tur⁹ ē ad uiuos et mortuos iudicādos.
Nam qs ascendit sicut dicit apostolus
nisi q et descendit in inferiores partes
terre: Qui descendit ipse est q ascendit
super omnes celos: ut adimpleret omnia.
Per nubes ergo suas tonuit: quas spū
sancto cū ascendisset impleuit: de quibus
ancille hierusalem hoc est igrate uinee
ominat⁹ est apud isaiam pphetam: ne
pluant super eā imbres. Sic aut dictus
est ipse iudicabit extrema terre: ac si di/
ceretur: etiā extrema terre. Nō. n. alias
terre partes nō iudicabit: q omēs hoies
proculdubio iudicabit. Sed meli⁹ itel/
liguntur extrema terre extrema hoies:
quoniā nō iudicabūt q in melius ul/
deterius medio tpe mutantur: sed in
qb⁹ extremis inuent⁹ fuerit q iudicabit.
Propter qd dictum ē. q perseverauerit
usq in fine hic saluus erit. Qui ergo
perseuerāter facit iudiciū et iustitiaz in
medio terre: non damnabitur cū iudi/
cabuntur extrema terre. Et dat inquit
uirtutem regibus nrīs: ut non eos in/
dicando condemnet. Dat eis uirtutem
qua carnem sicut reges regant: et in illo
mundū qui ppter eos fudit sanguinez
uincat. Et exaltabit cornu Christi sui.
Quomō Christi⁹ exaltabit cornu Xpi
sui: de quo. n. supradictū est: dominus
ascendit in celos: et intellectus est dñs
Christ⁹: ipse sicut hic dicitur exaltabit
cornu Christi sui: q est Xps. Christus
ergo Christi sui cornu exaltabit: id est
uniuscuiusq fidelis sui: sicut ista ipsa i
principio huius hymni ait. Exaltatum
est cornu meuz in deo meo. Dēs qppe
unctos ei⁹ chrismate recte christos pos/
sumus dicere. Qd tñ totū cū suo capi/
te corpus un⁹ est Christus. Illec Anna
pphetauit Samuelis sancti uiri mater

multūq⁹ laudati. In quo quidem tunc
figurata est mutatio ueteris sacerdotij:
et nunc impleta qm infirmata est q multa
erat in filiis: ut nouum haberet in Xpo
sacerdotiū sterilis que peperit septem.

*De his que ad Itheli sacerdotem hō
dei ppheticē locut⁹ est significās sacer/
dotiū quod secundum Aaron institutu
fuerat auferendum. Cap. 5.*

Sed hoc euidentius ad ipsuz Itheli
sacerdotē missus loquitur hō dei:
cuius qdem nomen tacet sed intelligit
officio ministerioq⁹ suo sine dubitatōe
ppheta. Sic. n. scriptum est. Et uenit
hō dei ad Itheli: et dixit. Hec dicit dñs.
Reuelās reuelatus sum ad domū patris
tui: cū essent in terra egypti fui i domo
pharaonis: et elegi domuz patris tui ex
omnibus sceptris israhel mibi sacerdo/
tio fūgi: ut ascenderent ad altare meū:
et icēderent incensuz: et portarent ephot.
Et dedi domui patris tui omia q sunt
ignis filioz israhel in escam. Et ut qd
respexisti incensuz meū: et in sacrificiū
meum impudenti oculo: et gloriificasti
filios tuos super me: benedicere pmi/
tias oīs sacrificij in israhel in aspectu
meo: Propter hoc hec dicit dominus
dñs israhel. Dixi domus tua et patris
tui transibunt corā me usq in eternū.
Et nunc hec dicit dñs. Nequaq⁹: sed
glorificātes me glorificabo: et q spernit
me spernetur. Ecce dies ueniūt: et exter/
minabo semen tuū et semen dom⁹ patris
tui: et non erit tibi senior in domo mea
omnibus diebus: et uirū exterminabo
tibi ab altari meo: ut deficiāt oculi ei⁹:
et defluat anima eius. Et omnis qui
supererit domus tue: decedet in gladio
uirozum. Et hoc tibi signum quod ue/
niet super duos filios tuos: Ophni: et
Phinees. Una die morietur ambo. Et
suscitabo mibi sacerdotem fidelem: q
omnia q in corde meo et in anima mea

sunt faciet: et edificabo ei domum fidelem: et transibit coram Christo meo omnibus diebus. Et erit qui supererit in domo tua: ueniet adozare ei obolo argenti dicens. Facta me in unam partem sacerdotij tui manducare panem. Non est ut dicatur istam prophetiam ubi sacerdotij ueteris tanta manifestatione pronuntiata mutatio est: i. Samuele fuisse completa. Quamquam. n. non esset o alia tribu Samuel: quod constituta fuerat a domino: ut seruiret altari: tamen non erat de filiis Aaron: cuius progenies fuerat deputata: ut inde fierent sacerdotes. Ac per hoc in ea quoque gesta eadem mutatio quam per Christum Iesum fuerat futura adumbrata est: et ad uetus testamentum proprie: figurate uero pertinebat ad nouum: prophetia tam facto etiam ipso quam uerbo: id scilicet facto significans: quod uerbo ad Meli sacerdotem dictum est per prophetam. Nam fuerunt postea sacerdotes ex genere Aaron: sicut Sadoch et Abiathar regnante dauid: et alii deinceps antequam ueniret quo ista que o sacerdotio mutando tanto ante predicta sunt effici per Christum oportebat. Quis autem nunc fidei oculo hec intuens non uideat esse completa: quod quidem nullum tabernaculum: nullum templum: nullum altare: nullum sacrificium: et ideo nec ullus sacerdos remansit iudeis: qui bus ut o semine Aaron ordinaretur in dei fuerat lege mandatum. Quod et hic commemoratum est illo dicente propheta: hec dicit dominus deus Israel: dixi: domus tua et domus patris tui transibunt coram me usque in eternum. Et nunc dicit dominus. Nequaquam: sed glorificantes me glorificabo: et qui me spernit spernet. Quod. n. nominat domum patris eius: non eum de proximo patre dicere: sed de illo Aaron: qui primus sacerdos est institutus: de cuius progenie ceteri sequuntur superiora demonstrat: ubi ait. Reuelatum sum ad domum patris tui: cum essent in

terza egypti serui in domo Pharaonis: et elegi domum patris ex omnibus sceptris Israel mihi sacerdotio fungi. Quis pater fuit huius in illa egyptia seruitute: unde cum liberati fuissent electus est ad sacerdotium nisi Aaron. De huius ergo stirpe isto loco dixit futurum fuisse: ut non essent ulterius sacerdotes. Quod iam uidemus impletum. Vigilet fides: presto sunt res: cernuntur: tenentur: et uidere uolentium oculis eius ingerunt. Ecce inquit dies ueniunt: et exterminabo semen tuum et semen domus patris tui: et non erit tibi senior in domo mea omnibus diebus: et uirum exterminabo tibi ab altari meo: ut deficiat oculi eius. et defluat anima eius. Ecce dies qui pronuntiati sunt iam uenerunt: nullus sacerdos est secundum ordinem Aaron. Et quicumque ex eius genere est homo: cum uidet sacrificium christi: non toto ore pollere: sibi autem honorem illum magnum esse subtrahunt: deficiunt oculi eius: et defluit anima eius tabe meroris. Proprie autem ad huius domum Meli cui hec dicebantur quod sequitur pertinet: et omnis qui supererit domum tuam decidet in gladio uiroium. Et hoc tibi signum quod ueniet super duos filios tuos Ophni et Phinees. Die uno morientur ab eo. Hoc ergo signum factum est mutandi sacerdotii de domo huius: quo signo significatum est mutandum sacerdotium domus Aaron. Mors quippe filiorum huius: significauit mortem non hominum: sed ipsius sacerdotii de filiis Aaron. Quod autem sequitur ad illud iam pertinet sacerdotes: cuius figuram gessit huic succedendo Samuel. Proinde qui sequuntur: de Christo Iesu noui testamenti uero sacerdote dicuntur. Et suscitabo mihi sacerdotes fideles: qui omnia que in corde meo et que in anima mea sunt faciat. et edificabo ei domum fidelem. Ipsa est eterna et superna Hierusalem. Et transibit inquit coram Christo meo omnibus diebus. Transibit inquit et uersabitur:

sicut superius dixerat d' domo Aaron: dixi domus tua et domus patris tui transibunt coram me in eternum. Quod autem ait coram Christo meo transibit: de ipsa utique domo intelligendus est: non de illo sacerdote qui est Christus ipse mediator atque saluator. Domus ergo eius coram illo transibit. Potest et transibit intelligi de morte ad uitam: omnibus diebus quibus peragitur usque in fine seculi huius ista mortalis. Quod autem ait deus: qui omnia que in corde meo et que in anima mea sunt faciat: non arbitremur habere animam meam deum cum sit odorator anime: sed ita hoc de deo tropice non proprie dicitur: sicut manus et pedes et alia corporis membra. Et ne secundum hoc credatur homo in carnis huius effigie factus ad imaginem dei: additur et aliquid quas utique non habet homo: et dicitur deo: sub umbra alarum tuarum protege me: ut intelligant homines de illa ineffabili natura: non propriis sed translatis rerum uocabulis ista dici. Quod uero adiungitur: et erit qui supererit in domo tua ueniet adorare ei: non proprie dicitur de domo huius Iherusalem: sed illius Aaron: de qua usque ad aduentum Christi homines remanserunt. de quo genere etiam nunc usque non desunt. Nam de illa domo huius Iherusalem iam supradictum erat. Et omnis qui supererit domus tue decedet in gladio uirorum. Quomodo ergo hic uere dici potuit: et erit qui supererit in domo tua: ueniet adorare ei: si illud est uerum quod ultro gladio nemo inde supererit: nisi quia illos intelligi uoluit qui pertinent ad stirpem: sed illi totius sacerdotum secundum ordinem Aaron. Ergo si est de illis predestinatis reliquis de quibus alius propheta dixit: religue salue fient. unde et apostolus: sic ergo inquit et in hoc tempore reliquie per electionem gratie salue facte sunt. quia de talibus reliquiis bene intelligitur esse de quo dictum est. qui supererit in domo

tua profecto credit in Christum: sicut temporibus apostolorum ex ipsa gente plurimi crediderunt. neque nunc desunt qui licet rarissime tamen credant: et impletur in eo quod hic iste homo dei continuo secutus adiunxit: ueniet adorare ei obolo argenti: cui adorare nisi summo illi sacerdoti qui et deus est. Neque. n. in illo sacerdotio secundum ordinem Aaron ad hoc ueniebant homines ad templum uel altare dei: ut sacerdotem adorarent. Quid est autem quod ait obolo argenti: nisi breuitate uerbi fidei: de quo commemorat apostolus dictum uerbum consummans et breuians faciet dominus super terram. Argentum autem pro eloquio poni psalmista testis est ubi canitur. Eloquia domini eloquia casta: argentum igne examinatum. Quid ergo dicit iste: qui uenit adorare sacerdoti dei et sacerdoti deo. Facta me in partem sacerdotum tuorum manducare panes. Nolo in patrum meorum collocari honore: quod nullus est. Facta me in partem sacerdotum tuorum: elegi enim abiectus esse in domo domini: quaecumque et quantulumcumque membrum esse cupio sacerdotum tuorum. Sacerdotium quippe hic ipsa plebs dicit: cuius plebis ille sacerdos est mediator dei et hominum homo Christus Iesus. Qui plebi dicit apostolus Petrus: plebs sancta regale sacerdotium. Quamuis nonnulli sacrificium tuum sint interpretati non sacerdotum tuum. Quod nihilominus eundem significat populum christianum. unde dicit Paulus apostolus: unus panis unum corpus multum sumus. Et iterum. exhibeatis corpora ustra hostiam uiuam. Quod ergo addidit manducare panem: etiam ipsum sacrificium genus eleganter expressit: de quo dicit sacerdos ipse. panis quem ego uedero caro mea est pro seculi uita. Ipsum est sacrificium non secundum ordinem Aaron: sed secundum ordinem Melchisedech: qui legit intelligat. Breuis itaque est ista confessio: et salubriter humilis: qua dicitur. Facta me in partem sacerdotum tuorum manducare

panem. Ipse est obolus argenti: quia et breue est: et eloquū dñi est habitantis in corde credentis. Quia n. dixerat superius dedisse se domui Aaron cibos de uictimis ueteris testamēti: ubi ait dedi domui p̄is tui oīa q̄ sūt filioꝝ israhel ī eścā. hec qppe fuerāt sacrificia iudeoꝝ ideo hic dixit māducare panē: qđ est ī nouo testamento sacrificiū xpianoz.

De iudaico sacerdotio et regnō: que cū in eternū dicātur statuta n̄ pmanēt: ut alia intelligātur q̄ spōdentur eterna. Cap. 6.

Cum igitur hec tanta tūc altitudine p̄nunciata sint: quanta nūc manifestatione clarescūt: non frustra tūc moueri q̄spia pōt ac dicere. Quō fidim? cōuenire omīa q̄ in libris illis uentura p̄dicta sunt: si hoc ip̄s qđ ibi diuinit? dictū est: domus tua et domus p̄is tui transibunt corā me in eternū: effectum habere n̄ potuit: quoniā uidem? illud sacerdotium fuisse mutātū: et quod illi p̄missum ē nec sperari aliquādo p̄plendū: qā illud quod ei reprobato mutatoq; succedit hoc poti? p̄dicat eternū. Hoc q̄ dicit: nondū intelligit aut non recolit etiā ipsum secundum ordinem Aaron sacerdotiū tanq; umbrā futuri eterni sacerdotis constitutū. ac per hoc quando ei eternitas promissa est: non ipsi umbrę ac figure: sed ei qđ per ipsā adumbrabatur figurabaturq; p̄missus est. Sed ne putaret ipsa umbra māsura ideo etiā mutatio eius debuit p̄phetari. Regnum quoq; isto modo etiā Saulis ip̄ius q̄ certe reprobatus atq; reiectus est: futuri regni erat umbra in eternitate māsuri. Oleus quippe illud quo unctus est: et ab eo chrismate Xpus est dictus: mystice accipiendū et magnū sacramentum intelligendū est. Quod in eo tātum ueneratus est ipse Dauid: ut percusso corde pauitauerit quādo in tenebroso occultatus antro: quo etiā

Saul urgente intrauerat necessitate nature: exiguam particulam uestis eius retrosum latenter abscondit: ut haberet unde monstraret quomō ei pepercerit cū posset occidere. atq; ita suspicionem de animo eius qua sanctum Dauid putans inimicum suum uehementer persequabatur auferret. Ne itaq; reus esset tanti sacramēti in Saule uiolati: quia uel indumentum eius sicut attrectauit extimuit. Ita enim scriptū est. Et percussit cor Dauid super eū: qā abstulit pennulaz chlamidis eius. Viri autē qui cum illo erant: et ut Saulem in manus suas traditum interimeret suadebant: non mihi inquit contingat a domino: si fecero hoc uerbuz dñi meo Christo domini: inferre manuz meaz super eū: quia Christus domini est. Huic ergo umbrę futuri: non p̄pter ipsam sed p̄pter illud quod p̄figurabat tanta ueneratio exhibebatur. Unde et illud qđ ait Sauli Samuel: quoniā nō seruasti mandatum meuz quod mandauit tibi dominus: quemadmodū nunc paruērat dñs regnū tuum usq; in eternū super israhel: et nunc regnum tuum nō stabit tibi. Et q̄ret dominus nunc sibi hominem secundum cor suum: et mandabit ei dominus esse in princepez sup populum suuz: quia nō custodisti que mandauit tibi dominus: non sic accipiendum est ac si ipsum Saulem deus in eternum p̄parauerit regnaturū: et hoc postea noluerit seruare peccanti. Neq; enim eum peccaturum esse nesciebat: s; preparauerat regnū in quo figura regni esset eterni. Ideo addidit: et nunc regnū tuum nō stabit tibi. Stetit ergo et stabit quod in illo significatum est. Sed non huic stabit: qā non in eternū ipse fuerat regnatur? nec p̄genies ei? ut saltem per posteros altero alteri succedente uideretur impleri quod dictū est in eternum. Et queret inquit deus sibi hominem: siue Dauid: siue ipsum me/

LIBER. XVII.

diatorē significās testamenti noni: qui figurabatur in chysmate etiam quo uictus est ipse **Dauid** et progenies eius. Non autem quasi nesciat ubi sit ita deus hominem sibi querit: sed per homines more hominum loquitur: quia et sic loquendo nos querit. Non solum enim deo prius etiam ipsi quoque unigenito eius quod uenit querere quod ei perierat: usque adeo iam eram? noti: ut in ipso essem? electi ante constitutionem mundi. Querit sibi ergo dixit pro eo ac si diceret: quē suū esse ita cognouit: sibi esse familiare: aliis ostendit. Unde in latina lingua hoc uerbum scilicet querit accipit prepositiones: et accipit dicitur: quod satis apertum est quid significet. Quamquam et sine addita mentio prepositiois querere intelligat accipere, ex quo lucra uocantur et questus.

De diruptione regni israelitici: qua figuratur perpetua diuisio israelitis spiritualis ab israhel carnali. Cap. 7.

Rursus peccauit **Saul** per iobedientiam: et rursus **Samuel** ait illi in uerbo domini. Quia spreuisti uerbum domini: spreuit te dominus: ut non sis rex super israhel. Et rursus pro eodem peccato cum id offerretur **Saul**: et ueniam precaretur: rogaretque **Samuelem** ut reuertet cum illo ad placandum deum: non reuertar inquit tecum: quia spreuisti uerbum domini: et spreuit te dominus ut non sis rex super israhel. Et conuerit **Samuel** faciem suam ut abiret. et tenuit **Saul** pennulam diploidis eius: et dirupit eam. et dixit ad eum **Samuel**. Dirupit dominus regnum israhel de manu tua hodie: et dabit proximo tuo bono super te. Et diuidetur israhel in duo: et non uertetur: nec penitebit eum: quoniam non est sicut homo ut peniteat eum. Ipse minatur et permanet. Iste cui dicitur spreuit te dominus ut non sis rex super israhel: et dirupit dominus regnum ab israhel de manu tua hodie:

.xl. regnauit annos super israhel: tanto scilicet spacio temporis: quanto et ipse **Dauid**: et audiuit hoc primo tempore regni sui: ut intelligamus ideo dictum: quia nullus de stirpe eius fuerat regnaturus: et respiciamus ad stirpem **Dauid**: unde exortus est secundum carnem mediator dei et hominum homo **Christus Iesus**. Non autem habet scriptura quod in plerisque latinis codicibus legitur: dirupet dominus regnum israhel de manu tua: sed sicut a nobis positum est inuentum in grecis: dirupit dominus regnum ab israhel de manu tua: ut intelligatur per manu tua quod est ab israhel. Populi ergo israhel personarum figurate gerebat homo iste: qui populus regnum fuerat amissus? **Christo Iesu domino nostro** per nouum testamentum non carnaliter sed spiritualiter regnaturo. De quo cum dicit: et dabit illud proximo tuo ad carnis cognationem id refertur. Ex israhel. n. **Christus** secundum carnem: unde et **Saul**. Quod uero additum est bono super te: potest quidem intelligi meliori te. Nam et quidam sic sunt interpretati: sed melius sic accipitur bono super te: iuxta illud aliud propheticum. Donec ponam omnes inimicos tuos sub pedibus tuis. In quibus est et israhel: cui suo persecutori regnum abstulit **Christus**. Quamuis fuerit illic et israhel: in quo uolus non erat: quoddam quasi frumentum palearum illarum. Nam utique inde erant apostoli: inde tot martyres: quorum prior **Stephanus**: inde tot ecclesie quas apostolus **Paulus** commemorat in conuersione eius magnificantes deum. de qua re non dubito intelligendum esse quod sequitur: et diuidetur israhel in duo: in israhel scilicet inimicum **Christi**: et israhel adhaerentem **Christo**. in israhel ad ancillam: et israhel ad liberam pertinentem. Nam ista duo genera primum simul erant: uelut **Abraam** adhuc adhaereret ancille: donec sterilis per dei gratiam secundum datam clamaret: eice ancillam et filium eius. Propter peccatum quidem

Salomonis: regnate filio eius Roboam scimus israel i duo fuisse diuisu: atq; ita pseuerasse habentibus singulis partibus reges suos: donec illa gens tota a chaldeis esset ingenti uastatione subuerfa atq; translata. Sed hoc quid ad Saulez: cu si tale aliqd mutadu esset: ipsi David fuerit potius cominanduz: cuius erat filius Salomon. Postremo nuc inter se gens hebreza diuisa no est: sed indifferenter in eiusde erroris societate dispersa p terras. Diuisio uero illa qua deus sub psona Saulis illi regni et populi figuram gerentis eidem regno populoq; minatur e: eterna atq; imutabilis significata est per hoc quod adiunctus est. et no uertetur: neq; penitebit euz: quonia no est sicut ho: ut peniteat eu. Ipse minatur: et permanet. Id e homo minatur: et no permanet: non aut deus que no penitet sicut hoiez. Ubi. n. legitur q; eu peniteat: mutatio rez signifi- cat imutabili pscientia manente diuina. Ubi ergo no penitere dicitur: no mutare intelligitur. Prius isolubile uide- mus per hec uerba prolataz diuinitus fuisse sententia: de ista diuisione populi israel et omnino perpetuaz. Quicunq; enim ad Christu transierit uel transiunt uel transibunt inde: erant inde fm dei prescientiam: non fm generis humani una eademq; naturam. Prius q; cuq; ex israelitis adherentes Christo perseuerant in illo: nunq; erunt cu iis israelitis qui ei? inimici usq; in fine uite huius esse persistunt: sed in diuisione que hic pzenunciata est perpetuo permanebunt. Nihil enim prodest testamentu uetus de monte syna in seruitute generas: nisi quia testimoniū perhibet testamēto nouo. Alioq; q; diu legitur Moyse: uelamen super corda eoz posituz est. Cu aut inde quisq; transierit ad Christu: auferetur uelamen. Trāseuntū q; intentio ipsa mutatur: de uetere ad nouū: ut non iaz q; que itendat

accipere carnalem: sed spiritalem felicitate. Propter qd ipse magnus ppheta Samuel ante qd unxisset regem Saul: qn exclamauit ad dñm pro israel: et exaudiuit euz: et cu offerret holocaustū accedentibus alienigenis ad pugnam tra populū dei: tonuit dñs super eos: et cōfusi sunt: et offenderūt corā israel atque superati sunt: assumpsit lapidem unum: et statuit illum inter Dasphat nouā et ueterem: et uocauit nomen eius Abnezer: qd est latine lapis adiutorii. Et dixit usque huc adiunxit nos dñs. Dasphat interpretatur intentio. Lapis ille adiutorii medietas est saluatoris: per quez transeundum est a Dasphat uetere ad nouā. i. ab intentione qua expectabatur in carnali regno beatitudo falsa carnalis: ad itentōez qua p nouū testamentū expectat in regno celorum beatitudo uerissima spūalis. Qua quoniam nihil e meli: hucusq; adiunxit dñs.

De pmissionibus ad David in filio ei: qd nullatenus i Salomone: sed plenissime inueniuntur in Christo. Cap. 8.

Iam nuc uideo esse monstradū: qd ipsi David q; Sauli successit in regnū: cui? mutatio finalis illa mutatio figurata e: ppter quā diuinit? cūcta dicta. cuncta scripta sūt: deus pmiserit qd ad re de q; agim? ptinet. Cu regi David multa pspera puenissent: cogitauit facere deo domū: templū illud. i. excellentissime diffamatū: qd a rege Salomoe filio eius postea fabricatū est. Hoc eo cogitate factū est uerbum dñi ad Nathan pphetaz: qd perferret ad regem. Ubi cum deus dixisset q; non ab ipso David sibi edificaret domus: neq; per tantū tpus se mandasse cuiq; in poplo suo: ut sibi fieret domus cedrina: et nuc ingit hec dices seruo meo David. Nec dicit dñs omnipotens. Accepi te de ouili ouiu: ut esses in ducem super populum

LIBER .XVII.

meū israhel: et erā tecū in oībus quib⁹
igrediebaris: et extermināui oēs inimi
cos tuos a facie tua: et feci te nominatū
sū nomen magnorū q sunt super terrā.
Et ponā locum populo meo israhel: et
plātābo illū: et inhabitabit securū: et nō
solicitus erit ultra: et nō apponet fili⁹
iniquitatis humiliare eū: sicut ab initio a
diebus quibus constitui iudices super
populū meū israhel: et reges tibi dabo
ab oībus inimicis ei⁹: et nūciant tibi
dñs: quoniam domū edificabis ipsi. Et
erit cū impleti fuerint dies tui: dormies
cum patribus tuis: et suscitābo semen tuū
post te: q erit de uentre tuo: et reparābo
regnū eius. **H**ic edificabit mibi domū
nomini meo: et uirgā thronū ei⁹ usq⁹
in eternū. Ego ero illi in patres: et ipse
erit mibi in filiū. Et si uenerit iniquitas
redarguam illum in uirga uirorū et in
tactibus filiorū hominum: misericor
diam autem meā nō amoueas ab eo:
sicut amouit a quibus amouit facies meā.
et fidelis erit dom⁹ eius: et regnū ei⁹
erit usque in eternū coram me: et thro
nus eius erit erectus usque in eternū.
Hanc ergo tā grandem pmissione q
putat in Salomone fuisse completam
multum errat. Attendit eīm quod dictū
est hic edificauit mibi domū: quoniam
Salomon templū illud nobile stuxit.
et non attēdit fidelis erit domus eius:
et regnū eius usq⁹ in eternū corā me.
Attendat ergo et aspiciat Salomonis
domum plenā mulieribus alienigenis
colentibus deos falsos: et ipsum ab eis
regem aliquando sapientē in eandem
idolatriā seductū atq⁹ deiectum. et non
audeat existimare deum uel hoc promi
sisse mendaciter: uel tale Salomonez
domumq⁹ eius futurā nō potuisse pre
scire. Non hinc autem deberem⁹ am
bigere: nec si nō Christo domino nrō
qui factus est ex semine Dauid secundū
carnem iam uideremus ista compleri:
ne nane atq⁹ inaniter hic alium aliquē

requiramus: sicut carnales iudei. **N**ā
et ipsi usque adeo filium quem loco isto
regi Dauid promissum legūt itelligūt
non fuisse Salomone: ut eo q pmissas
est tanta iaz manifestatione declarato:
adhuc mirabili cecitate alium sperare
se dicāt. Facta est qdez nōnulla imago
rei future etiam in Salomone: in eo q
templum edificauit: et pacem habuit se
cundum nomen suum. Salomon qppe
pacificus est latine: et in exordio regni
sui mirabiliter laudabilis fuit. sz eadē
sua persona per umbram futuri prenū
ciabat etiā ipse **C**hriste **C**hristus dñm
nostrum: non exhibebat. **U**nde de illo
quedam ita scripta sunt: quasi de ipso
ita predicta sint: dum scriptura sancta
etiā rebus gestis pphetans quodāmodū
in eo figuram delineat futuroz. Nam
pter libros diuine historie ubi regnasse
narratur: psalmus etiaz septuagesimus
primus titulo noīs eius inscriptus est:
in quo tam multa dicuntur que omīno
ei conuenire non possunt: domino autē
Christo apertissima perspicuitate cōue
niunt: ut euidenter appareat q in illo
figurata qualiscunq⁹ adumbrata sit: i
isto autē ipsa ueritas presentata. **M**otū
est. n. quibus terminis regnū conclu
sum fuerat Salomonis. Et tamen i eo
psalmo legitur ut alia taceam. domina
bitur a mari usq⁹ ad mare: et a flumie
usq⁹ ad terminos orbis terre: quod in
in **C**hristo uidem⁹ impleri. **A** flumine
qppe dominādū: sūpsit exordū: ubi ba
ptizatus a Joāne eo demonstrāte cepit
agnosci a discipulis: q eū nō solū ma
gistrū: neq⁹ etiā dominū appellauerūt.
Nec ob aliud uiuente adhuc patre suo
Dauid regnare Salomon cepit: quod
nulli eorum regū contigit: nisi ut hic
quoq⁹ satis eluceat nō esse ipsū quem
pphetia ista psignat: que ad eius pa
tre loq⁹ dicens. Et erit cū impleti fuerit
dies tui: et dormies cū patribus tuis: su
scitābo semen tuū post te q erit d uentre

mo: et parabo regnū illius. Quomodo ergo propter id quod sequitur hic edificabit mihi domus: iste Salomon putabitur prophetatus: et non potius propter id quod pcedit. cum impleti fuerint dies tui: et domus cum patribus tuis: suscitabo semen post te: alius pacificus intelligitur esse promissus: qui nante sicut iste sed post mortem David pronuntiatus est suscitandus. Quolibet. n. longo ipso tempore Jesus Christus uenerit: pculdubio post mortem regis David: cui sicut est promissus eum uenire oportebat: qui edificaret domum domino non de lignis et lapidibus: sed de hominibus: qualem illum edificare gaudemus. Huius. n. domui dicit apostolus hoc est fidelibus Christi. Templum. n. dei sanctum est quod estis uos.

Qua similis i psalmo. lxxviii. sit prophetia de Christo his que i regno libris Nathan prophetate pmittitur. La. 2.

Propter quod et i psalmo. lxxviii. cuius est titulus intellectus ipsi Ebraei israelite: commemorantur promissiones dei facte regi David: et istis que in libro regno sunt posita quedam ibi similia dicuntur sicut est: Iuravi David seruo meo usque i eternum: parabo semen tuum. Et iterum. Tunc locutus es in aspectu filiis tuis et dixisti: posui adiutorium super potentes: et exaltavi electum de plebe mea. Inueni David seruum meum: oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei: et brachium meum confortabit eum. Non proficiet inimicus in eo: et filius iniquitatis non apponet nocere ei. et concidam inimicos eius a facie ipsius: et eos qui oderunt eum subigabo. Et ueritas mea et misericordia mea cum ipso: et in nomine meo exaltabit cornu eius. Et ponam in mari manus eius: et in fluminibus dexteram eius. Ipse inuocabit me pater meus es tu: deus meus et susceptor salutis mee. Et ego

primogenitum ponam illum: excelsum apud reges terre. In eternum seruabo illi misericordiam meam: et testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen eius: et thronum eius sicut dies celi. Que omnia de domino Jesu intelliguntur sub nomine David: propter formam serui quam de semine David idem mediator dei assumpsit ex uirgine. Continuo etiam dicitur de peccatis filiorum eius tale aliquid: quale i regno libro positum est: et quasi de Salomone pclinus accipitur. Ibi namque hoc est in regnorum libro: et si uenerit inquit iniquitas eius: redarguam illum i uirga uirorum et in tactibus filiorum hominum: misericordiam autem meam non amoueam ab eo. Tactibus significas plagas correctionis: unde illud est. ne tetigeritis christis meos. Quod quid est aliud quam ne leseritis. In psalmo uero cum ageret tanquam de David: ut quiddam eiusmodi etiam ibi diceret. Si dereliquerint inquit filii eius leges meas. et in iudiciis meis non ambulauerint: si iustitias meas perphanauerint: et mandata mea non custodierint: uisitato i uirga iniquitates eorum: et in flagellis delicta eorum: misericordiam autem meam non dispergam ab eo. non dixit ab eis cum loqueretur de filiis eius: non de ipso sed dixit ab eo: quod bene intellectum tandem ualet. Non enim Christi ipsius quod est caput ecclesie possent inueniri illa peccata que opus esset humanis correctionibus seruata misericordia diuinitus coerceri: sed in eius corpore ac membris quod populus eius est. Ideo in libro regno iniquitas eius dicitur: i psalmo autem filiorum eius: ut intelligamus de ipso dici quodammodo quod de eius corpore dicitur. Propter quod et ipse de celo cum corpus eius quod sunt fideles eius persequeret Saulus: Saule inquit Saule quid me persequeris. Deinde in consequentibus psalmi: neque nocebo inquit in ueritate mea: neque

LIBER. XVII.

pphanabo testamentū meū q̄ pcedūt
de labiis meis non reprobo. Semel
iuravi in sancto meo si Dauid mētiar
idest neq̄q̄ Dauid mentiar. Solet. n.
sic log scriptura. Quid aut̄ n̄ mentiat̄
adiūgit: et dicit semen ei⁹ in eternū ma
nebit: et sedes eius sicut sol in conspectu
meo: et sicut luna perfecta in eternum:
et testis i celo fidelis.

Quā diuersa acta sint i regno t̄rene
hierusalem: ab his q̄ pmiserat deus: ut
intelligeretur pmissionis ueritas ad al
terius regis et regni gl̄iam pertinere.
Cap. i o.

Post hec tante pmissionis ualidis
firma firmamēta: ne putarentur
in Salomone p̄pleta: tanq̄ id speraret
nec ueniretur: tu uero inq̄t repulisti: et
ad nihilū deduxisti dñe. Hoc qppe sa
ctū est de regno Salomonis i posteris
ei⁹: usq̄ ad euerسیونē ipsius t̄rene hie
rusalem: que regni eiusdem sedes fuit:
et maxime ipsius templi labē quod fue
rat a Salomone ostructum. Sed ne ob
hoc putaretur deus ostra sua pmissa se
cisse: cōtinuo subiecit. Distulisti Xpm̄
tuum. Non est ergo ille Salomon: sed
nec ipse Dauid: sed dilatus est Christ⁹
dñi. Quz. n. Xpi dicerentur oēs reges
mystico illo chrismate osecrati nō solū
a rege Dauid et deinceps: s̄ ab illo et
Sanle qui populo eidem rex prim⁹ est
unctus. Ipse qppe Dauid eū Xpm̄ dñi
appellat: erat tñ unus Christus uerus:
cui⁹ illi figurā pphetica unctiōe gesta
bāt: q̄ s̄z opiniōez hoīuz q̄ eū putabāt
in Dauid ul̄ in Salomone intelligendū
differebatur in longū: fm̄ aut̄ dispositi
onez dei uenturus suo t̄pre parabatur.
Interea dū ille differtur: qd̄ factum sit
de regno t̄rene hierusalem ubi spera
bat utiq̄ regnaturus: secutus iste psal
mus adiunxit atq̄ ait. Eueristi testa
mentū fui tui: pphanasti i terra scitatē
eius. Destruixisti oēs macerias ei⁹: po
suisti munitiones eius in formidinem.

Diripuert euz oēs trāseūtes uia: fact⁹
est obprobrium uicinis suis. Exaltasti
dexterā inimicoz eius: iocundasti oēs
inimicos ei⁹. Aueristi adiutorū gladij
ei⁹: et nō es opitulatus ei in bello. Dis
soluisti eū ab emūdatōe: sedē ei⁹ i terra
collidisti. Dimuisti dies sedis eius: per
fudisti euz in ofusione. Nec oīa uenerūt
super ancillā hierusalē: in qua regna
uerūt nōnulli et filij libere regnū illud
tenentes in dispensatōe t̄pali: regnum
aut̄ celestis hierusalem cui⁹ erāt filij in
uera fide habentes: et in uero Christo
sperātes. Quō aut̄ ista uenerit sup̄ il
lud regnū: iudex ē rez gestaz si legat̄
historia.

De substantia poplī dei: q̄ per successi
onez carnis in Christo ē: q̄ solus eru
endi aīaz suā ab iferis hūit potestates.
Cap. i j.

Post hec autem ista pphetata: ad
p̄candum deum ppheta uertit̄:
sed et ipsa p̄catio p̄phetatio est. Us
quequo dñe auertis in finem subaudi
faciē tuam: sicut alibi dicitur. usq̄quo
auertis faciē tuā a me. Nā ideo qdā
codices hic nō habent auertis sed auer
teris. q̄q̄ possit intelligi auertis mise
ricordiā tuā quam pmisisti Dauid.
Quod aut̄ dixit in finem: quid est nisi
usq̄ in finē. Qui finis intelligēdus est
ultimū t̄ps: qñ in christum Iesuz etiā
gens illa est creditura: ante quē finem
illa fieri oportebat que sup̄ius erūnosa
defleuit: ppter que et hic sequitur: exar
descit sicut ignis ira tua: memento que
est mea substantia. Nihil hic melius q̄
ipse Iesus intelligitur substantia popu
li eius: ex quo natura est carnis eius.
Non. n. nane inquit ostimisti omnes
filios hoīuz: nisi enī esset unus filius
hōis substantia israhel: per quem filij
hōis liberarentur multi filij hominū:
nane utiq̄ constituti essent omnes filij
hoīuz. Nūc uero omis q̄dez humana
natura per peccatum primi hominis

LIBER. XVII.

in uanitatē de ueritate collapsa est .
propter qđ dicit alijs psalm⁹ . Homo
uanitati similis fact⁹ est : dies ei⁹ uelut
umbra p̄tereunt . Sed n̄ uane deus cōsti-
tuit omnes filios hoīuz : qā ⁊ multos a
uanitate liberat per mediatōez Jēfuz .
Et quos liberandos nō esse p̄sciuit ad
utilitatē liberādo ⁊ ⁊ p̄paratōez duaz
inter se a cōtrario ciuitatum : nō utiqz
uane in toti⁹ rationalis creature pul-
cherzima atqz iustissima ordinatōe cō-
stituit . Deinde seq̄tur . Quis est hō qui
uiuet : ⁊ nō uidebit mortem : eruet aīam
suam de manu inferi . Quis ē iste nisi
d̄ substantia illa israhel ex semine Da-
uid X̄ps Jēfuz : de quo dicit apostolus :
q̄ surgens a mortuis iā nō moritur : ⁊
mors ei⁹ ultra nō dñabit . Sic . n . uiuit
qui nō uidebit mortem : ut tñ mortuus
fuerit : sed aīam suam eruerit de manu
inferi : qā p̄pter quorūdā soluenda pec-
catoz uincula ad inferna descēderat .
Eruiť autē potestate illa de qua in euan-
gelio dicit : potestatem habeo ponendi
aīaz meā : ⁊ potestātē hēo itē ⁊ sumēdi
eam .

Ad quoz psonā pertinere itelligēda
sit flagitatio p̄missoz : d̄ qbus ī psalmo
dicitur . ubi sunt misēcordie tue ātīque
domine . Capitulum . i . 2 .

Sed cetera psalmi huius q̄ ita se
habent : ubi sunt misēcordie tue an-
tīque dñe : q̄s iurasti Dauid in ueritate
tua . Remor esto dñe obprobrijs suorū
tuorū : qđ cōtinui in sinu meo multarū
gentiū : qđ exprobrauerūt inimici tui
dñe : qđ exprobrauerūt cōmutatōez chri-
sti tui : utrū ex persona dicta sint illoz
israhelitarū q̄ desiderabāt reddi sibi p
missionē q̄ facta ē ad Dauid : an poti⁹
ad xpianoz q̄ non fm carnem : sed fm
sp̄m sunt israhelite merito queri pōt .
Dicta sēť q̄ppe ista uel scripta t̄p̄e quo
fuit Etbā : de cuius noīe titulū iste psal-
m⁹ accepit : ⁊ idē t̄p̄s regni dauid fuit :

ac per hoc nō diceret ubi sēť misēcordie
tue ātīque dñe : quas iurasti Dauid in
ueritate tua : nisi eoz personā in se pro-
pheta trāfiguraret : q̄ lōge postea iuti
erāt : qđ hoc t̄p̄s esset antiquū qñ regi
Dauid ista p̄missa sunt . Pot aut itelli-
gi dictū hoc esse p̄pter multas gentes :
qñ xpianos perseq̄bant p̄phetā expro-
braffe illis passionē X̄pi : quā scriptura
cōmutatōem uocat : quoniam moriendo
imortalis est factus . Potest ⁊ cōmutatio
christi sēť hoc accipi exprobrata israhe-
litis : qā cū eoz speraretur futur⁹ fact⁹
est gentiū : ⁊ hoc eis nūc exprobrabant
multe gentes : q̄ crediderūt in eū per te-
stamētū nouū illis in uetustate rema-
nentibus : ut ideo dicatur memento dñe
obprobrijs suorū tuorū : qā nō eos obli-
uiscēte sed potius miserāte dñō : ⁊ ipsi
post hoc obprobriū credituri sūt . Sed
ille quē prius posui uementior sensus
mibi uidetur : inimicis . n . X̄pi qđ ex-
probratur q̄ eos ad gentes trāsiliens re-
liquerit X̄ps : icōgrue uox ista coaptat̄ :
memento dñe obprobrijs suorū tuorū .
Nō . n . serui dei nūcipandi sunt tales
iudei . Sed eis uerba ista cōpetunt : qui
cū graues humilitates persecutionum
pro Christi noīe paterentur : recordari
potuerūt excelsuz regnū semini Dauid
fuisse p̄missū : ⁊ ei⁹ desiderio dicere n̄
desperādo sed petendo : querēdo : pul-
sādo . ubi sēť misēcordie tue ātīque dñe :
quas iurasti Dauid in ueritate tua . Me-
mento dñe obprobrijs suorū tuorū : qđ
cōtinui in sinu meo multaz gentiū : hoc
ē in iterioribus meis patienter pertuli :
q̄ exprobrauerūt inimici tui dñe : q̄ ex-
probrauerunt cōmutationem Christi
tui non eam putantes cōmutationem :
sed consumationem . Quid est autem
memento domine : nisi ut miserearis :
⁊ pro tolerata patiēter humilitate mea
reddas celsitudinem quam iurasti Da-
uid in ueritate tua . Si autem Iudeis
assignemus hec uerba : illi serui dei

italia potuerit dicere: q̄ expugnata t̄rena
hierusalē ante q̄s J̄sus X̄ps humanit̄
nasceret in captiuitatē duci sunt itelli/
gentes imutatoēs Ch̄risti. q̄a scilicet n̄
per eū t̄rena carnalisq̄ felicitas q̄lis
paucis ānis regis Salomōis apparuit:
sed celestis esset ac sp̄ualis fideliter ex/
pectanda: quā tunc ignorans ifidelitas
gentiū cū dei populū exultabat atq̄ i/
sultabat esse captiuum: qd aliud q̄s X̄pi
imutatoēs sed scientib⁹ nesciēs exp̄o/
brabat. Et ideo qd̄ sequitur ubi psalm⁹
iste cludit: b̄ndictio dñi in eternū fiat
fiat: uniuer⁹o populo dei ad celestē hie/
rusalē pertinēt: siue in illis q̄ latebāt
in testamēto ueteri ante q̄s reuelaretur
nouū: siue in his q̄ iā testamento nouo
reuelato manifeste pertinere cernūt ad
Ch̄ristū: satis igr̄uit. B̄ndictio quippe
dñi in semine Dauid: non ad aliquod
t̄ps qualis dieb⁹ Salomōis apparuit:
sed in eternū sperāda est in qua certissi/
ma spe dicitur fiat fiat. Illi⁹. n. spei est
c̄firmatio: ubi h̄m̄ iteratio. Hoc ergo
itelligēs Dauid ait in secūdo regnorū
libro: un̄ ad istū psalmū digressi sum⁹
et locutus es pro domo serui tui in lon/
ginqum. Ideo aut̄ post paululuz ait.
Nunc incipe: et b̄ndic domuz serui tui
usq̄ in eternū: et cetera: q̄a tūc genitur⁹
erat filiū: ex quo p̄genies eius duceret̄
ad Ch̄ristū: per quē futura erat dom⁹
eius eterna: eadēq̄ domus dei. Dom⁹
.n. Dauid p̄pter genus Dauid: dom⁹
aut̄ dei eadēq̄ et ipsa p̄pter templū dei:
de hōib⁹ factū non de lapidib⁹: ubi
habitet in eternū populus euz deo et in
deo suo: et deus cū populo atq̄ i poplō
suo: ita ut deus sit implēs populū suū:
et populus plenus deo suo: cū deus erit
omnia in omnib⁹: ipse in pace p̄miuz
qui uirtus in bello. Ideo euz in uerbis
Nathan dictū sit: et enūciauit tibi dñs
quoniā domum edificabis ipsi: postea
dictum est in uerbis Dauid: quoniam
tu dñs oipotens deus israhel reuelasti

aurē serui tui dicēs: domū edificabo
tibi. Hanc. n. domuz et nos edificam⁹
bene uiuendo: et deus ut bene uiuamus
opitulādo. Quia nisi dñs edificauerit
domū: in uanum laborauerit edificātes
eam. Cuius dom⁹ cum uenerit ultima
uedicatio tūc fiet illud qd̄ hic per Na/
than locutus est deus dicens. Et ponā
locū poplō meo israhel: et plātabo illū
et inhabitabit seorsum: et n̄ sollicit⁹ erit
ultra: et n̄ apponet fili⁹ iniquitatis humi/
liare euz: sicut ab initio a diebus q̄bus
constitui iudices sup poplū meū israhel.

An p̄misse pacis ueritas illis t̄p̄ibus
possit ascribi: q̄ sub Salomone fluxerit
Cap. i 3.

Nec tam magnū bonū q̄squis in
hoc seculo et in hac terra sperat:
insipienter sapit. An q̄sp̄a putabit i pace
regni Salomonis id esse c̄pletū: Pacē
q̄ppe illā scriptā in umbra futuri excel/
lenti p̄dicatōe cōmendat. Sed huic su/
spicioni uigilanter occurr̄uz est: cū po/
stea q̄s dictuz est nō apponet fili⁹ in/
iquitatis humiliare eū: cōtinuo subiunctū
est. Sicut ab initio a dieb⁹ quibus cō/
stitui iudices sup populū meū israhel.
Iudices nanque prius q̄s ibi reges esse
cepissent super illum populū fuerant
constituti: ex quo terram p̄missionis
accepit. Et utiq̄ humiliabat eum fili⁹
iniquitatis: hoc est hostis alienigena:
per interualla t̄p̄um: quib⁹ legūt̄ur pa/
ces alternasse cum bellis: et inueniuntur
illic pacis t̄p̄a prolixiora q̄s Salomoni
habuit: q. xl. regnauit annos. Nā sub
eo iudice qui est appellat⁹ Roib. lxxx.
āni pacis fuerit. absit ergo ut Salomo/
nis t̄p̄a in hac p̄missione predicta esse
credantur. Multo minus itaq̄ cuiusli/
bet regis alterius. Non enim quisquā
eorū in tanta quāta ille pace regnauit:
nec unq̄ omnino gens illa ita regnum
tenuit: ut sollicita nō fuerit: ne hostib⁹
subderetur: quia in tanta mutabilitate

rex humanarum nulli aliquando populo concessa est tanta securitas: ut huic uite hostiles non formidaret incursus. Locus ergo qui permittit tam pacate ac secure habitationis: eternus est: eternisque debetur in matre hierusalem libera: ubi erit ueraciter populus israel. hoc. n. nomen interpretatur uidens deum. Cuius premij desiderio pia per fide uita in hac erumosa peregrinatione ducenda est.

*De studio David in dispositione psal-
morum. Cap. 14.*

Procurante igitur per ipsa ciuitate dei: primo in umbra futuri in terrena scilicet hierusalem regnauit David. Erat autem David uir in canticis eruditus: qui armoniam musicam non uulgari uoluptate sed fideli uoluntate dilexit: eaque deo suo qui uerus est deus mystica rei magne figuratio fuit et diuersorum nomine sonorum rationabiles moderatusque actus: et cordi uarietate compactus bene ordinate ciuitatis insinuat unitates. Denique omnes fere prophetie eius in psalmis est: quos centum quinquaginta liber continet: quem psalmorum uocamus. In quibus nonnulli uolunt eos solos factos esse a David: qui eius nomine inscripti sunt. Sunt itaque qui putant non ab eo factos nisi qui prenotantur ipsius David: ab aliis factos persone ipsius fuisse coaptatos. Que opinio uoce euangelica saluatoris ipsius refutatur: ubi ait: quod ipse David in spiritu Christi dixerit esse suorum dominum: quoniam psalmus centesimus non sic incipit. Dixit dominus domino meo sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et certe idem psalmus non habet in titulo ipsius David: sed ipsi David: sicut plurimi. Quibus autem credibilis uidentur existimare quod omnes illos centum et quinquaginta psalmos eius operi tribuit: eumque aliquos prenotasse et nominibus aliorum aliquid quod ad regem pertineat figurantibus: ceteros autem nullius hominis nomen in titulis habere uoluisse: sicut

ei uarietatis huius dispositionem quousque latebrosa non tam inane dominus inspirauit. Nec mouere debet ad hoc non credendum quod nonnullorum nomina prophetarum qui longe post David regis ipsa fuerunt: quibusdam psalmis in eo libro leguntur inscripta: et qui ibi dicuntur uelut ab eis dici uidentur. Neque enim non potuit propheticus spiritus prophetanti regi David hec etiam futurorum prophetarum nomina reuelare: ut rex aliquid quod eorum persone uenire prophetice cantaretur: sicut rex Josias exorturus et regnaturus post annos apostoli quod trescentos: cuiusdam prophete qui etiam facta eius futura predixit cum suo nomine reuelatus est.

An omnia que in psalmis de Christo et ecclesia prophetantur: ad contextum huius operis coaptanda sint. Cap. 15.

Nunc iam expectari a me uideo: ut hoc loco libri huius aperiam: quod in psalmis David de domino Iesu Christo uel eius ecclesia prophetauerit. ego autem ut hoc non ita faciam sicut uidetur ipsa expectatio postulare: quousque iam in anno fecerim copia quam inopia magis impediatur. Dia. n. ponere uitae plenitudinis causa prohibeor. uereor autem ne cum aliqua elegero: multis quod ea non est uidear magis necessaria preterisse. Deinde quia testimonium quod profertur de contextu totius psalmi: debet habere suffragium. ut certe nihil sit quod ei reprobetur: si non omnia suffragantur: ne more centonarum ad rem quam uolumus tanquam uersiculos decerpere uideamur: uelut de retrogrado carmine quod non de re illa sed de alia longaque diuersa reperiatur esse compositum. Hoc autem ut in quocumque psalmo possit ostendi: exponendus est totus: quod quanti operis sit et aliorum et nostra uoluntaria in quibus hoc fecimus satis indicat. Legat ergo illa qui uoluerit et potuerit: et inueniet quot et quanta rex David idemque propheta de Christo et eius ecclesia prophetauerit:

de rege scilicet et ciuitate quā cōdidit.

*De his que in. xliij. psalmo ad Xp̄m
et ecclesiam pertinentia: aut aperte dicū
tur aut tropice. Cap. i. 6.*

Quālibet. n. de quacūq; re pprie
sint atq; manifeste pphetice locu
tiones: necesse est ut eis etiā tropice mi
sceantur: que maxime propter tardiores
ingert doctōibus laboriosū disputādi
exponendique negociū. Quedā tamen
Christū et ecclesiā ipsa p̄ma facie mox
ut dicunt ostendunt. et si ex ocio restāt
exponenda que i eis minus intelligūt.
Quale illud est i eodē psalmo. libro.
Fructuant cor meū uerbis bonū: dico
ego opa mea regi. **A**igna mea calam⁹
scribe uelociter scribentis. Speciosus
forma p̄ filiis hoīum: diffusa est gr̄a
in labiis tuis: propterea benedixit te
deus in eternū. Accingere gladiū tuū
circa femur tuū potētissime. Specie tua
et pulchritudine tua: intēde p̄spere p̄ce
de et regna. Propter ueritatē et māsue
tudinē et iustitiā: et deducet te mirabi
liter dextera tua. Sagitte tue acute po
tētissime: populi sub te cadēt in corda
inimicōrum regis. Sedes tua de⁹ i scl̄z
secla: uirga directōis uirga regni tui.
Dilexisti iustitiā et odio habuisti inig
tatem: p̄pterea unxit te deus de⁹ tuus
oleo exultatiōis p̄ participibus tuis.
Myrrha et gutta et cassia a uestimentis
tuis a domibus eburneis: ex qbus dele
ctauit te filij regū i honore tuo. Quis
nō hic Xpm̄ quez p̄dicamus et in quez
credim⁹ quālibet sit tardus agnoscat:
cū audeat deū cuius sedes est in secula
seclōrum: et unctū a deo utique sicut ungit
deus: non uisibili sed spūali atq; itelli
gibili chrismate. Quis. n. tā rudis est
in hac religiōe uel tā surdus aduersus
eius famā lōge lateq; diffusaz: ut Xpm̄
a chrismate hoc ē ab unctiōe appellatū
esse non noit: Agnito autē rege christo

iam cetera que hic tropice dicta sunt:
quo modo sit speciosus forma p̄ filiis
hoīum: qdaz tāto magis amāda atque
mirāda quāto minus corporea pulchri
tudine: qd gladius: que sagitte et cetera
istō mō nō pprie sed tropice posita: iā
subditus ei q regnat propter ueritatē
et mansuetudinē et iustitiāz ingrat ex
ocio. Deinde aspiciat eius ecclesiam tā
to uiro suo spiritali connubio et diuī
no amore coniunctam: de qua dicitur
in his que sequūt. **A**stitit regina a dex
tris tuis i uestitu deaurato circūamicta
uarietate. **A**udi filia et uide: et inclina au
rem tuam: et obliuiscere populum tuū
et domū patris tui. Quoniā occupauit rex
speciē tuam: quia ipse est dñs deus tuus:
et adorabunt eū filij tyri i munerib⁹.
Ultum tuum deprecabuntur omnes
diuites plebis: omnis gloria eius filie
regis intrinsecus in fimbriis aureis cir
cumamicta uarietate. **A**fferentur regi
uirgines post eā: p̄xie ei⁹ afferent tibi
in letitia et exultatione: adducentur in
templū regis. **P**ro p̄ribus tuis nati sūt
tibi filij: constitues eos p̄cipes sup̄ oēm
terram. **A**demores erunt nominis tui
domine: in omni generatiōe et p̄genie.
Propterea poplī cōfitebunt tibi i eternū
et in secl̄z secl̄i. **N**on opinor quenq; ita
desipere: ut hic aliquā mulierculā p̄di
cari credat atque describi: diuigē uideli
cet illi⁹ cui dictus ē. **S**edes tuā deus in
secla seclōrum: uirga directōis uirga regni
tui. **D**ilexisti iustitiā: et odisti iniquitatē
p̄pterea unxit te de⁹ de⁹ tu⁹ oleo exul
tatiōis p̄ participibus tuis: Xpm̄ utique
p̄ xp̄ianis. **H**i sunt. n. participes ei⁹ ex
quoz in oibus gentibus unitate atque
cōcordia fit ista regina: sicut et in alio
psalmo de illa dicit: ciuitas regis ma
gni. **I**psa ē syon spūaliter. **Q**uō nomen
latine it̄p̄tatur est speculatio. **S**pecta
tur. n. futuri secl̄i magnus bonus: quo
niā illuc dirrigit ei⁹ itentio. **I**psa est et
hierusalem eodē mō spūaliter: unū mētā

ia diximus: eius inimica est ciuitas diaboli babilon que confusio interpretatur. ex qua tñ babilone regina ista i oium gentium generatione liberatur: et a pessimo rege ad optimum regem. i. a diabolo transit ad Christum. Propter quod ei dicit: obliuiscere populum tuum et domum patris tui. Qui ciuitatis ipse portio sunt israelite sola carne non fide: inimici etiam ipsi magni huius regis eiusque regie. Ad ipsos. n. uenies: et ab eis Christus occisus: magis aliorum factus est quos non uidit in carne. Unde per cuiusdam psalmi prophetiam dicit ipse rex noster. Erues de contradictionibus populi: constitues me in caput gentium. Populus quem non cognoui seruauit mihi: in auditu auris obediuit mihi. Populus ergo iste gentium quem non cognouit Christus presentia corporali: in qua tñ Christum sibi annunciatum credit: ut merito de illo diceretur in obauditu auris obediuit mihi: quia fides ex auditu est: iste igitur populus additis ueris et carne et fide israelitis: ciuitas est dei: qui ipse quoque secundum carnem peperit Christum: qui in solis illis israelitis fuit. Unde quippe erat uirgo Maria: in qua carne Christus ut homo esset assumpsit. De qua ciuitate psalmus alius ait. Mater syon dicit homo et homo factus est in ea: et ipse fundauit eam altissimus. Quis est altissimus nisi deus? Ac per hoc Christus deus ante quam in illa ciuitate per Mariam fieret homo: ipse in patriarchis et prophetis fundauit eam. Cum igitur hanc regine ciuitati dei tanto ante dictum sit per prophetiam quod iam uidemus impletum: pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnes terrarum: ex filiis quippe eius super omnes terram sunt prepositi principes. cum confiteantur ei populi conuenientes ad eam sessionem laudis eterne in seculum seculi: perculdubio quicquid hic tropicis locutionibus subobscurè dictum est quoquomodo intelligatur debet his rebus manifestissimis conuenire.

De his que ad sacerdotium Christi in psalmo centesimonono: et de his que in psalmo. xxi. ad passionem ipsius spectant. Cap. 17.

Sicut etiam in illo psalmo ubi sacerdos Christus quemadmodum hic rex aptissime predicat. Dixit dominus domino meo: sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. sede re Christus ad dexteram dei patris credit: non uidetur. ei etiam inimicos poni sub pedibus eius nondum apparet. Id igitur apparebit in fine. nunc hoc uere credit: post uidebitur. Neque hoc quod sequitur: Virga uirtutis tue emittet dominus ex syon dominare in medio inimicorum tuorum: ita clarum est: ut non solum infideliter et infelicer: sed etiam imprudenter negetur. Et ipsi quippe fatentur inimici ex syon missam fuisse legem Christi: quod euangelium nos uocamus: et eam uirga uirtutis agnoscimus. Dominari uero eum in medio inimicorum suorum uidemus ipsi iter quos dominatur dentibus et tabescendo et nihil aduersus eum ualendo testantur. Deinde quod paulo post dicit. Iurauit dominus: et non penitebit eum: quibus uerbis immutabile futurum esse signat quod adiungitur: tu es sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedech: ex eo quod iam nunc est sacerdotium et sacrificium secundum ordinem Aaron: et ubique offertur sub sacerdote Christo: quod protulit Melchisedech: quando benedixit Abraam quod ambigere permittitur de quo et ista dicantur. Ad hec itaque manifesta referuntur que paulo obscurius in eodem psalmo posita sunt. quod quanto recte intelligantur in nostris etiam popularibus sermonibus notum fecimus. Sic et in illo ubi passionis sue humilitatem per prophetiam Christus loquitur dicens. Foderunt manus meas et pedes meos: diruerunt omnia ossa mea. Ipsi uero confiderauerunt et insperauerunt me. Quibus utique uerbis in cruce corporis significauit

extentis: manibus pedibusque fixis: et clauorum transuerberatōe confossis: eoque modo se spectaculū considerantibus et cōspicientibus p̄buisse. Addens etiā: diuifert sibi uestimenta mea: et super uestes meā miserūt sortē. Que p̄phetia quēadmodū impleta sit euangelica narrat historia. Tūc p̄fecto alia recte et itelligitur que ibi minus aperte dicta sunt: cū agerūt his que tanta manifestatōe claruerūt: p̄fertur cū et illa quā nō trāfacta credim⁹ sed p̄sentia cōtemur. sicut in eodem psalmo leguntur tanto ante p̄dicta: ita nūc exhibita iā toto orbe terrarū cernuntur. Ibi. n. paulo post dicitur. memento rabūt et auertentur ad dñm uniuersi fines terre: et adorabūt in conspectu eius omnes patrie gentiū: quoniam dñi est regnum: et ipse dominabitur gentiū.

De psalmo tertio et de. xl. et de. xv. et de. lxxvii. in quibus mors et resurrectio domini p̄phetantur. Cap. 18.

De resurrectione quoque eius nequē psalmoz oracula tacuerūt. Nam quod est aliud quod in psalmo tertio ex persona eius canit. ego dormiui: et somnū cepi: et exurrexi quoniam dñs suscepit me. An forte quicquid ita desipit: ut credat neque aliqd magnū nobis indagare uoluisse p̄phetā: quod dormierit et exurrexit: nisi somnus iste mors esset: et euigilatio resurrectio: quam de Christo sic oportuit p̄phetari. Nam et in. xl. multo manifest⁹ id ostenditur: ubi ex persona eiusdem mediatoris more solito tanquā p̄terita narratur que futura p̄phetat: quoniam que uentura erant iam in p̄destinatione et p̄scientia dei uelut facta erant: quia certa erant. Inimici inquit mei dixerunt mala mihi: quoniam morietur et peribit nomen eius. Et si ingrediebatur ut uideret: uana locutum est cor eius: congregauit iniquitatē sibi. Egrediebatur foras: et loquebatur simul in unū: aduersū

me susurrabāt omnes inimici mei: aduersū me cogitabāt mala mihi: uerbis iniquis constituerunt aduersus me. Nunquid quod dormit nō adiciet ut resurgat. Nec certe uerba ita posita sūt: ut nihil aliud dixisse intelligatur quā si diceret: nunquid qui moritur nō adiciet ut reuiuifcat. Superiora quippe demonstrāt mortē ipsius cogitasse et disposuisse inimicos eius: et hoc actum esse per eū qui ingrediebatur ut uideret: et egrediebatur ut proderet. Qui autē hic non occurrat ex discipulo eius factus proditor Judas. Quia ergo facturi erant quod moliebantur: id est occisuri erāt eū: ostēdens illos uana malitia frustra occisuros resurrecturū: sic adiecit hūc uersus uelut diceret. Quid agitis uani. Quod uirg est scelus: meus somnus erit. Nunquid qui dormit nō adiciet ut resurgat. Et tūc tā magnū nefas non ipse facturos consequentibus indicat uersibus dicens. Etiam homo pacis mee in quo speraui: qui edebat panes meos: āpliauit super me calcaneum suum. Quia autem inquit dñe miserere mei: et resuscita me: et redde illis. Quis hoc iā neget: quod iudeos post passionē resurrectionēque Christi de sedibus suis bellica strage et excidio funditus eradicator uidet. Occisus. n. ab eis resurrexit: et reddidit eis iterim temporaneam disciplinam: excepto quod non correctis fuit quoniam uiuos et mortuos indicabit. Nam dominus ipse Iesus istum ipsum traditorem suū per panes porrectum ostēdens apostolis: hunc et uersum psalmi huius cōmemorauit: et in se dixit impletū. Qui edebat panes meos āpliauit super me calcaneū suū. Quod autem ait in quo speraui: non congruit capiti sed corpori. Neque enim nesciebat eū ipse saluator: de quo ante dixerat: unus ex uobis diabolus est: sed solet in se membrorum suorum transferre personarum: et sibi tribuere quod est illorum: quia caput et corpus un⁹ est Christus.

Unde illud est in euāgelio. Esurui: et
deditis mihi māducare. qđ exponens
ait. Qñ uni ex minimis meis fecistis
mibi fecistis. Se itaque dixit sperasse:
qđ tñc sperauerit de Iuda discipuli ei?
qñ est connumeratus apostolis. Iudei
autē Ibristum quem sperāt moriturus
esse nō sperāt. Ideo quem lex et pphete
annunciauerunt: nřm esse non putant:
sed nescio quez suum: quez sibi alienū
a mortis passione confingunt. Ideo mi
rabili uanitate atq; cecitate uerba que
posuimus non morte et resurrectione:
sed somnū et euigilationem significasse
contendunt. Sed clamat eis etiā qñtus
decimus psalmus: propter hoc iocun
datum est cor meū: et exultauit lingua
mea: insuper et caro mea requiescet in
spe: quoniam non derelinques animā meā
in inferno: nec dabis sanctū tuū uidere
corruptionem. Quis in ea spe diceret
requiescere carnē suam: ut nō derelicta
anima sua in inferno: sed cito ad eā re
deunte reuiuisceret: ne corūperet sicut
cadavera corrumpi solent: nisi qui die
tertio resurrexit. Quod utique dicere
non possunt de ppheta et rege David.
Clamat et sexagesim⁹ septim⁹ psalm⁹.
Deus noster deus saluos faciēdi: et do
mini dñi exitus mortis. Quid aperti⁹
diceretur: Deus enim saluos faciēdi:
dñus est Iesus qđ interpretatur saluator
siue salutaris. Nam ratio nōis huius
hec reddita est qñ prius qđ ex uirgine
nāsceretur dictū est: paries filiū: et uo
cabis nomen eius Iesum: ipse. n. saluū
faciet populu suu a peccatis eoz. In
quoꝝ peccatoꝝ remissionē quā sāguis
eius effusus est non utiq; oportuit eum
de hac uita exitus alios habere qđ mor
tis. Ideo cum dictum esset De⁹ noster
deus saluos faciēdi: cōtinuo subiūctū
est: et domini domini exitus mortis:
ut ostenderetur moriēdo saluos esse fa
cturus. Sed mirando dictum est et dñi
tanq; diceret. Talis est ista uita mor

talium: ut nec ipse dominus aliter ab
illa exiret nisi per mortem.

De psalmo. lxxij. in quo iudeorum
pertinax infidelitas declaratur. Cap. 19.

Sed ut iudei taz manifestis hui⁹
pphetie testimoniis: etiā rebus
ad effectum tam clarum certūq; perdu
ctis omnino non credant. profecto in
eis illud impletur: quod in eo psalmo
qui hunc sequitur scriptum est. **Q**ui
enim et illic ex persona Ibristi que ad
eius passionem pertinent propheticē di
cerentur: cōmemoratum est qđ in euā
gelio patuit. **D**ederit in escā meā zel:
et in siti mea dederūt mihi potū acerū.
Et uelut post tale uiuiū epulasq; sibi
huiusmodi exhibitas mox intulit. **S**i
at mensa eoz corāz ipsis in misipulā:
et in retributione et in scandalū. **O**b
scuretur oculi eoz ne uideant: et dorsū
eoz semper inuoluat. et cetera que nō
optando sunt dicta sed optandi specie
pphetando predicta. Quid ergo mir⁹
si hec manifesta nō uident: quoꝝ oculi
sunt obscurati ne uideāt. Quid mir⁹
si celestia nō suspiciunt: qđ ut in terrena
sint proni dorsū eoz semper icuruatū
est. **H**is. n. uerbis translatis a corpore
nitia significant aīoꝝ. **N**ota de psalmis
hoc est dī prophetia regis David satis
dicta sint: ut aliq; modus sit. Ignoscāt
autē qui hec legunt: et cuncta illa noue
rūt: et de his que fortasse firmiora me
pretermisisse uel intelligunt uel existi
mant non querantur.

De regno ac merito David: et de si
lio Salomone: eaq; ppheta qđ ad Xpm
pertinens inuenitur: uel in iis libris q
scriptis ipsius copulāt: uel in iis quos
ipsius esse non dubiū est. Cap. 20.

Regnante ergo David in terrena
hierusalē fili⁹ celestis hierusalem

LIBER. XVII.

omnino multuz testimonio predicatus:
 ga 7 delicta eius tanta pietate superata
 sunt per saluberrimam penitendi humi-
 litatem: ut proflus inter eos sit: de qb²
 ipse ait. **Beati** quozū remisse sunt ini-
 quitates: 7 quozum tecta sunt peccata.
 Post hunc regnavit eidem populo uni-
 versus Salomon eius filius: q ut supra
 dictū est p^{re} suo iuente cepit regnare.
Hic bonis initiis malos exit² habuit.
 Quippe secūde res que sapientiū aios
 fatigant magis huic obfuerunt: q³ p^{er} hū
 it ipsa sapientia etiam nunc 7 deinceps
 memorabilis: 7 tunc longe lateq³ lau-
 data. **Prophetasse** etiam ipse reperitur
 in suis libris: qui tres recepti sunt in
 auctoritatem canonicā. **Proverbia:** Ec-
 clesiastices: **Canticū cāticoz.** Alij uero
 duo: quoz un² **Sapientia:** alter **Ecce-**
siasticus dicitur: ppter eloquij nullā
 similitudine: ut **Salomonis** dicantur
 optinuit consuetudo. nō aut esse ipsius
 non dubitant doctiores: eos tamen in
 auctoritatem maxime occidentalis an-
 tiquitas recepit ecclesia. Quozum in
 uno q appellatur **Sapientia Salomo-**
nis: passio **Christi** apertissime prophe-
 tatur. **Impij** quippe interfectores eius
 cōmemorantur dicentes. **Circūuenia-**
mus iustū: quoniā insuavis est nobis:
 et contrarius est operibus nostris: et
 improperat nobis peccata legis: 7 infā-
 mat in nos peccata discipline nostre.
Promittit se scientiā dei habere: 7 filiū
 dei se noiāt. factus est nobis in tradu-
 ctionez cogitationū nostraz. **Gravis**
 est nobis etiā ad uidendum: quoniam
 dissimilis est aliis uita illi²: 7 imutate
 nie ei². **Tanq³ nugates** estimati sum²
 ab illo: 7 absit et se a uis nostris quasi
 ab immunditiis. **Profert** nouissima in-
 storum: 7 gloriatur patres se deū h^{re}.
Uideamus ergo si sermones illius uerū
 sunt: 7 tentemus que uentura sunt illi:
 7 sciamus que erunt nouissima illius.
Si enim iustus est filius dei: suscipiet

illū: 7 liberabit eū de manu strariorū.
Contumelia 7 tormento interrogemus
 illum: ut sciamus reuerentiam illius: 7
 probemus patientiā ipsius: morte tur-
 pissima condemnemus eum. **Erit. n. ei**
 respectus in sermonibus illius. **Hec co-**
 gitauerūt: 7 errauerunt. excecavit enim
 illos malitia eozum. **In Ecclesiastico**
 autem fides gentium futura predicitur
 isto modo. **Miserere** nostri domiator
 deus omnium: 7 imitte timorem tuum
 super omnes gentes. **Extolle** manum
 tuam super gentes alienas: 7 uideant
 potentiam tuam. ut sicut corā illis san-
 ctificatus es in nobis: ita coram nobis
 magnificeris in illis: 7 agnoscant te se-
 cunduz quod nos agnouimus te: quia
 non est deus preter te domine. **Hanc**
 sub optandi 7 precandi spem pphetiā
 per **Jesus Christum** uidemus impletā.
 sed aduersus contradictores nō tanta
 auctoritate proferuntur que scripta nō
 sunt in canone indeozū. **In** tribus uero
 illis quos **Salomonis** esse constat: et
 indei canonicos habent: ut ostendatur
 ad **Christū** 7 ecclesiaz pertinere: quod
 in eis eiusmodi reperitur: operosa di-
 sputatio necessaria ē: que nos ultra q³
 oportet si nunc adhibeatur extendit.
Amen q³ in proverbiis legitur uiros
 ipios dicere: abscondamus i terra uirū
 iustum iniuste: absorbeamus uero eum
 tanq³ infernus uiuentez: 7 auferamus
 eius memoriā de terra: possessionē eius
 pretiosaz apprehendamus non ita ob-
 securum est ut de **Christo** 7 possessione
 eius ecclesia sine laboriosa expositione
 non possit intelligi. **Tale** quippe aliqd
 etiaz dominus ipse **Jesus** per euange-
 licam parabolā ostendit dixisse malos
 colonos. **Hic** est heres. **Venite:** occida-
 m² eum: 7 nostra erit hereditas. **Itēq³**
 illud in eodem libro qd iam ante per-
 strinximus cū ageremus de sterili que
 peperit septem non nisi de **Christo** et
 ecclesia mox ut fuerit p^{ro}nūciatū p^{ro}uenit

LIBER. XVII.

intelligi: ab his qui Christum sapientiam dei esse nouerunt. Sapientia edificauit sibi domum: et suffulit columnas septem: immolauit suas uicimas: miscuit in cratere uinum suum: et parauit mensas suas. Misit seruos suos uocans cum excellenti predicatione ad craterem uicem. Quis est insipiens diuertat ad me. Et in opibus sensu dixit. Venite et manducate de meis panibus: et bibite uinum quod miscui uobis. Hic certe agnoscimus dei sapientiam: hoc est uerbum patris coeternum in utero uirginali domum sibi edificasse corpus humanum: et huic tanquam capiti membra ecclesie subiunxisse: martyrum uicimas immolasse: mensam in uino et panibus preparasse. Ubi apparet etiam ad sacerdotium secundum ordinem Melchisedech insipientes et inopes se esse uocasse: quia sicut dicit apostolus: infirma huius mundi elegit deus: ut confunderet fortia. Quibus etiam tamen infirmis quod sequitur dicit. Derelinquite insipientiam ut uiuatis: et querite prudentiam: ut habeatis uitam. Participes autem fieri mense illius: ipsum est incipere habere uitam. Nam et in alio libro quod uocat Ecclesiasten ubi ait. non est bonum homini nisi quod manducabit et bibet: quod credibiliter dicere intelligitur: quod quod ad participationem mense huius pertinet: et quod sacerdos ipse mediator testamenti noui exhibet secundum ordinem Melchisedech: de corpore et sanguine suo. Id est. n. sacrificium successit omnibus illis sacrificiis ueteris testamenti: que imolabantur in umbra futuri. Propter quod etiam uocem illam in psalmo tricesimo et nono eiusdem mediatoris per prophetiam loquentis agnoscimus. Sacrificium et oblationem nolui: corpus autem perfecisti mihi. quia pro illis omnibus sacrificiis et oblationibus corpus eius offertur: et participationibus ministratur. Nam istum ecclesiasten in hac sententia manducandi et bibendi: quas sepe repetit: plurimumque

commendat: non sapere carnales epulas uoluptatis satis illud ostendit ubi ait. Melius est ire in domum luctus quam ad domum potus. Et paulo post. cor inquit sapientium in domo luctus: et cor insipientium in domo epularum. Sed illud magis commemorandum existimo de hoc libro: quod pertinet ad ciuitates duas: unam diaboli: et alteram Christi. Et earum reges: diabolus et Christum. Ue tibi terra inquit: cuius rex adolescens: et principes tui mane comedunt. Beata tu terra: cuius rex filius ingenuorum: et principes tui in tempore comedunt in fortitudine et non in confusione. Adolescens dixit diabolus: propter similitudinem et superbiam et temeritatem et petulantiam: ceteraque uitia que huic etati assolent abundare. Christum autem filium ingenuorum sanctorum scilicet patriarcharum pertinetum ad liberam ciuitatem: ex quibus est in carne progenitus. Principes illius ciuitatis mane manducantes. id est. ante horam congruam: quia non expectant opportunitatem que uera est in futuro seculo felicitatem festinanter beati huius seculi celebritate cupientes. Principes autem ciuitatis Christi tempus non fallacis beatitudinis patienter expectant. Hoc ait in fortitudine et non in confusione: non eos fallit spes de qua dicit apostolus. Spes autem non confundit. Dicit et psalmus. Etenim qui te expectant non confundentur. Jam uero canticum canticorum spiritualis quedam sanctorum est uoluptas mentium in coniugio illius regis et regine ciuitatis: quod est Christus et ecclesia. Sed hec uoluptas allegoricis tegminibus inuoluta est: ut desideretur ardentius: uideaturque iocundius. et appareat sponsus cui dicitur in eodem canticum: equitas dilexit te: et sponsa que ibi audit: caritas in delictis tuis. Faciem meam transiit cura huius operis emendandi.

De Regibus post Salomonem siue

LIBER. XVII.

in Iuda siue in Iſrahel. Cap. 21.

Ceteri post Salomonem reges hebreorum uix inueniuntur p aliqua enigmata doctoꝝ suoꝝ rerū ue gestaꝝ quod ad Christum ⁊ ad ecclesiā pertineat prophetaſſe: siue in iuda siue in iſrahel. Sic enim appellate sunt illius populi partes: ex quo ppter Salomonis offensam tꝑe filij eius Roboam q patri successit in regnū deo uindicāte diuisus est. Proinde tribus decem quas accepit Ieroboam seruus Salomonis rex eis in samaria constitutus: proprie uocabant Iſrahel: quibus hoc uniuersi illius populi nomen esset. Duabꝫ uero tribubꝫ Iude scilicet ⁊ Benjamin: que ppter Dauid ne penitus regnū stirpis eius fuisset eradicatum remanserāt sub iacētēs ciuitati hierusalē: Iude nomen fuit: quia ipa erat tribus: Iude Dauid. Benjamin uero tribus altera ad idem regnū sicut dixi pertinens erat: unde fuit Saul rex ante Dauid. Sed simul iste due tribus ut dictum est Iuda uocabatur: ⁊ hoc noīe discernebantur ab Iſrahel: qꝫ appellabantur proprie decē tribus habētes suū regem. Nā tribus Levi quoniam sacerdotalis fuit: dei non regū seruitio mancipata: tertia decima numerabatur. Ioseph quippe unus ex duodecim filiis Iſrahel: non unus sicut ceteri singulas: sed duas tribus fecit: Effren: ⁊ Manassen. Uex tñ ē tribus Levi ad regnū hierosolimitanū ptinebat magis: ubi erat dei tēplū cui fuit: bat. Diuiso igitur populo primus regnauit in hierusalem Roboā rex iuda filius Salomonis: ⁊ in samaria Ieroboam rex iſrahel seruus Salomonis. Et cū uoluisset Roboā tāqꝫ tyrānideꝫ diuise partis illius bello persequi: pbitus est populus pugnare cū fratribꝫ suis: dicēte deo p pphetā se hoc fecisse. Unde apparuit nullū in ea re ul regis Iſrahel uel populi fuisse peccatum: sed

noluntatem dñi iudicantis impletam fuisse. Qua cognita pars utraqꝫ inter se pacata cōquieuit. non. n. religionis sed regni fuerat facta diuisio.

De Ieroboam q impietate idolatrie subditū sibi populū pphanauit: in quo tñ nō destitit deꝫ ⁊ pphetias iſpirare: ⁊ multos sub idolatrie crimine custo/ dire. Cap. 22.

Uerū rex Iſrahel Ieroboā: mēte peruersa non credens dei quem ueracē pmissio sibi regno datoꝝ pba uerat: timuit ne ueniendo ad tēplū dei quod erat in hierusalem: quo fm diuina legeꝫ sacrificandi causa uniuersi illi genti ueniendū fuit: seduceretur ab eo populꝫ: ⁊ stirpi Dauid tanqꝫ regio semini redderetur: instituit idolatrias i regno suo: ⁊ populū dei secū simulacroꝝ cultu obstrictus nefanda impietate decepit. Nec tñ omnino cessauit deus non solū illum regem: uex ē successoꝝ res ⁊ impietatis imitatoꝝ populūqꝫ ipsum arguere per prophetas. Nā ibi extitit ⁊ magni illi insignesqꝫ prophete: qui etiaꝫ mirabilia multa fecerunt: Helias: ⁊ Heliseus discipulus eiꝫ. Ibi etiaꝫ dicenti Helie dñe pphetas tuos occiderunt: altaria tua suffodeſt: ⁊ ego relictus sum solus: ⁊ querunt animam meam. Responsum est illic esse septem milia uiroꝝ: q nō curauerūt genua ante Baal.

De nario utriusqꝫ regni hebreorum statu: donec abo populi in captiuitateꝫ diuerso tꝑe ducerent: reuocato postea Iuda in regnū suū: quod nouissime in romanoꝝ trāsūt potestateꝫ. Cap. 23.

Lemqꝫ in regno iuda ptinēte ad hierusalē: ē succedentiꝫ regū tꝑibꝫ nō defuerūt pphete: sicut deo placebat eos mittere ul ad pñunciandum qd opus erat: ul ad corripiēda peccata pñipiendāqꝫ iustitiā. Nam ⁊ illic tñ

longe minus q̄ in israhel. tñ e x̄iterūt reges q̄ suis impietib⁹ deū grauit offēderēt: 7 moderatis flagellis cū populo simili plecterentur. Propter sane regum merita ibi nō parua laudat. In israhel autem reges alios magis: alios min⁹: omnes tñ reprobos legimus. Utraque iḡ pars sicut iubebat diuina puidetia ul' sinebat: uariis 7 erigebat p̄speritatibus: 7 aduersitatibus premebat: 7 sic affligebatur nō solū externis: neq; etiā inter se ciuilibus bellis: ut certis existētibus causis misericordia dei uel ira patesceret: donec ei⁹ indignatōe crescente uniuersa gens illa a chaldeis debellātib⁹ nō solū subuerteret in sedibus suis: sed et ex maxima sui parte trāfferetur in terras assyrioz: pus illa pars q̄ uocabat israhel in tribubus decem: postea uero et Judas euerfa hierusalē 7 tēplo illo nobilissimo in q̄b⁹ terris per ānos .lxx. captiuū egit ocū: post quos inde dimissa tēplū qd euerfū fuerat istaurauit. Et q̄uis pluzim⁹ ei⁹ in aliēgenaz degerent terris: nō habuit tñ uinceps duas regni partes 7 duos diuersos in singulis partib⁹ reges: s; in hierusalē p̄nceps eoz unus eoz erat: atq; ad dei templū qd ibi erat oēs undiq; ubiq; essent 7 undecūq; possent per certa p̄a ueniebāt. S; nec tūc eis hostes ex aliis gentib⁹ expugnatores defuerūt. Nā et rōanoz iā tributarios eos Xps iūnit.

De pphetis q̄ uel apud iudeos potestremi fuerūt: ul' quos circa tps natiuitatis Christi euāgelica producit historia.
Cap. 24.

Quo aut illo tpe ex quo redierūt de Babylonia post Malachiaz: Aggeū: 7 Zachariāz q̄ tūc pphetauerūt 7 Esdrā: nō habuerūt pphetas usq; ad saluatoris aduentū: nisi aliū Zachariā p̄em Joannis: 7 Helisabeth ei⁹ uxore Christi natiuitate iā p̄ima: 7 eo iam nato Simeonē senē 7 Annā uiduā iāq;

grandenā: 7 ipm Joannez nouissimū: q̄ iuuenis iā iuuenem Christū nō qdez futurū pdixit: sed tñ icognitū pphetica cognitōe mōstrauit. ppter qd ipse dñs ait, lex 7 pphete usq; ad Joanne. Sed istoz qnq; pphetatio ex euāgelio nobis nota ē: ubi 7 ipsa uirgo mater dñi ante Joānem pphetasse iuenit. S; hāc istoz pphetiā iudei reprobi nō accipiūt acceperūt aut q̄ ex ei⁹ innumerabiles euāgelio crediderūt. Tunc. n. uere israhel diuisus est in duo: diuisiōe illa que per Samuelē pphetā Sauli regi ē imutabilis p̄nūciata. Malachiā uero Aggeū Zachariā 7 Esdrā etiā iudei reprobi i auctoritatē canonicā receptos nouissimos habēt. Sūt. n. 7 scripta eoz sicut alioz q̄ i magna multitudie pphetarūt p̄paci: 7 scripserūt q̄ auctoritatē canonicis optinerēt. De quoz pdictis q̄ ad Xpm ecclesiāq; ei⁹ p̄tinēt: nō nullā mihi i hoc opere uideo ponēda esse. Quod omodi⁹ fiet adiunāte dño seqnti libro: ne hunc tā p̄lixū ulterius oneremus.

Aurelij Augustini de Ciuitate dei Liber. Xviij. Incipit.

De his que usque ad t̄p̄a saluatoris decē 7 septē uolumib⁹ disputata sunt.
Cap. i.

De Ciuitatum duaz quaz dei una: seculi hui⁹ est altera: i qua nūc est quātum ad hōiūz gen⁹ p̄tinēt etiā ista peregrina exortu 7 p̄cursu 7 debitis finib⁹ me scripturū esse p̄misi: cū pus inimicos ciuitatis dei qui cōditori ei⁹ Christo deos suos p̄ferūt: 7 liuore sibi p̄niciosissimo atrociter inident christianis: quantum me adiunaret eius grā refellissē: qd uoluminib⁹ decē poribus feci. De hac uero

LIBER. XVIII.

mea quam mō cōmemorari tripartita pmissione: decimū sequētib⁹ quattuor libris ābāz est digestus exor⁹. Deīde pcurfus ab hoīe pmo usqz ad diluuiū libro uno: q est hui⁹ operis qntusdecimus: atqz inde usqz ad Abraā: rursus ambe sicut in t̄p̄rib⁹ ita ⁊ in n̄ris l̄f̄is cucurserunt. Sed a patre Abraam usqz ad regū tēpus israhelitaaz: ubi sextum decimū uolumen absoluius: ⁊ inde usqz ad ipsius in carne saluatoris aduentū: quousqz decimus septimus liber tendit: sola uidet in medio stilo cucurisse dei ciuitas: cū in hoc seclō nō sola cucurrit: sed ābe utiqz in genere humano sicut ab initio simul suo pcurfu t̄p̄ra uariauerint. **U**ex hoc ideo feci: ut prius ex quo apertiores dei pmissioēs esse ceperit usqz ad eius ex uirgine natiuitatez in quo fuerat que pmittebāt īplenda sine interpellatione a cōtrario alterius ciuitatis ista q dei est pcurrens distinctius apparet: q̄nis usqz ad reuelationem testamenti noui: non in lūe: sed in umbra cucurrit. **N**ūc ergo qd̄ intermiserā uideo esse faciendū: ut ex Abrae t̄p̄rib⁹ quomō etiā illa cucurrit quantūz satis uidet attingā: ut ābe iter se possit cōsideratōe legētiū opazari

De terrene ciuitatis regib⁹ atqz t̄p̄rib⁹: qbus ex ortu Abrae sanctoz t̄p̄ra supputata conueniunt. Cap. 2.

Societas igitur usquequaqz mortaliū diffusa per terras: ⁊ ī locoz quātilibet diuersitatibus uni⁹ tamen eiusdemqz nature: quadaz cōmunionē distinctas: unicates ⁊ cupiditates suas qbusqz sectātib⁹: dū id qd̄ appetit aut nemini aut nō omnibus sufficit: qā nō est id ipsuz: aduersuz seip̄am plerūqz diuiditur: ⁊ pars partē q p̄ualet opprimē. **V**ictici. n. uicta succubūt: dñatiōi scilicet uel etiā libertati q̄lēcūqz pacem pferens ac salutem: ita ut magne fuerit

admiratiōi q perire q̄s fūire maluerit. **N**ā in omnibus fere gentib⁹ quodā mō uox nature: ista personuit: ut subiugari uictoribus mallet quibus cōtigit uici: q̄s bellica omniphazia uastatōe deleri. **H**inc factū est ut nō sine dei puidētia in cui⁹ potestate est ut qsqz bello subiugetur aut subiugetur: qdaz essent regnis p̄diti: qdā regnātib⁹ subditi: s̄z iter plurima regna terraz in q̄ terrene utilitatis uel cupiditatis ē diuisa societas: quā ciuitatem mundi huius uniuersali uocabulo nuncupamus: duo regna cernimus longe ceteris puenisse clarioza: assyrioz primū: deinde romanorū: ut temporibus ita locis inter se ordinata atqz distincta. **N**ā quo mō illud prius: hoc posterius eo mō. illud in oriente: hoc in occidēte surrexit. **D**eniqz ī illi⁹ fine huius initiū confestiz fuit. Regna cetera ceterosqz reges uelut appendices istoz dixerim. **M**inus ergo iā secūd⁹ rex erat assyrioz: q p̄i suo Belo successerat regni illius primo regi: quādo in terra chaldeoz natus est Abraā. **E**rat aut t̄p̄e illo regnū sichimoz admodū parū: a quo ille undecūqz doctissim⁹ **M**arcus **V**arro scribens de gente populi romani uelut āt̄quo t̄p̄e exorsus est. **A**b his. n. sichimoz regib⁹ ad atheniēses peruenit: a qbus ad latinos: ide ad romanos: s̄z ante cōditā Romā in oparatiōe regni assyrioz p̄xigua ista memoratur. **Q**uāis atheniēses ī grecia plurimū clariisse fateatur ē Salustius roman⁹ historicus: plus tñ fama q̄s re ipsa. **N**ā loquēs de illis atheniēsiū igt: res geste sicuti ego existimo satis āple magnificeqz fuerit. **U**ex aliquā fuerit: minores tñ q̄s fama feruntur. **S**z qā puenire ibi scriptoz magna īgenia per terraz orbez atheniensū facta pro maximis celebrantur. **I**ta eoz q fecere uirtus tāta hētur: quātum eam uerbis potuere extollere p̄clara īgeia. **A**ccedit huic ciuitati non parua etiā litteris et

LIBER. XVIII.

philosophis gl'a: q' ibi potissimū talia studia uiguerūt. Nā quantū attinet ad imperiū nullū mai' primis t'pibus q's assyrioz fuit: nec tā lōge lateq; diffusū. Quippe ubi Ninus rex Bēli fili' uni uersā Asiā que totius orbis ad numez partiū tertia dicitur: ad magnitudinez uero dimidia reperitur: usq; ad Libye fines subegisse traditur. Solis quippe indies in partibus orientis nō dñabat: quos tamē eo defuncto Semiramis uxor eius est aggressa bellādo. Ita factū est: ut qūque in illis terris populi sine Reges erāt Assyriozū regno uiuentiq; pa rerent: et quicq; imperaretur efficerēt. Abraā ergo i eo regno apud chaldeos Nini t'pibus natus est. Sed quoniam res grece historie multo sunt nobis q's assyrie notiores: et p grecos ad latinos ac deinde ad romanos q etiā ipi latini sunt tēpōz seriē deduxerūt: qui gentē populi romani in originis eius antiquitati rimati sūt: ob hoc debem' ubi op' est assyrios memorare reges: ut appareat quēadmodū babilōia quasi pma roma cū peregrina in hoc mundo dei ciuitate procurat. Res aut quas ppter oparationē ciuitatis utriusq; terrene. s. celestis huic operi oportet inferere. magnis ex grecis et latinis: ubi ipsa roma quasi secūda babilonia est debem' assumere. Quādo ergo natus ē Abraā secundi reges erant: apud assyrios Nīnus: apud sichimos Cyclops. Primi aut illic Belus: hic Agaleus fuit. Cū uero egresso Abraā de babilonia pmi sit ei deus ex illo magnā futurā gentē: et i ei' semine oīz gentiū bñdictionē: assyrij quartū regēz habebant: sichimi qntum. Apud illos. n. regnabat filius Nini post mēz semiramidē: q ab illo interfecta phibet: ausa filiū mī icesitare cūbitu. Hāc putāt nōnulli condidisse babilonē: quā qdem potuit istaurare. Quā aut uel quō cōdita fuerit in sexto decio libro dixim'. Filiū porro Nini

et Semiramidis q mīi successit i regnū qdam etiam ipsum Ninū: qdam uero deriuato a p're uocabulo Ninū uocat. Sichimo z aut regnū tūc tenebat Tellexion. Quo regnāte usq; adeo ibi mitia et leta t'p'a fuerūt: ut eū defunctū uelut deum colerent sacrificādo: et ludos celebrādo: quos ei pmit' institutos fēit.

Quib' regnātib' apud assyrios atq; sichimos Abrae cētenario Isaac de pmissione sit natus: ul' ipsi Isaac sexagenario Esau et Jacob gemi de Rebecca sint editi. Cap. 3.

Huius t'pib' ē Isaac ex pmissiōe dei nat' est cētenario p'ri fili' Abrae: o Sara iuge: q sterilis et anus tam spēs plis amiserat. Tūc et assyriis qnt' erat rex Arab'. ipsi uero Isaac sexagenario nati sūt filij gemini Esau et Jacob: quos ei Rebecca uxor pepit auo eoz Abraā adhuc uiuente: et centū sexaginta etatis ānos agēte: q expletis centū septuaginta gñque ānis defunctus est: regnātibus apud assyrios Xerse illo antiquore: q et Bale' uocabat. et apud sichimos Abyriaco: quē qdā Abyrimacū scribūt septimis regibus. Regnū aut argiuozū simul cū Abrae nepotibus ortū est. ubi primus regnauit Inachus. Sane quod ptereundū nō fuit: etiā apud sepulchrū septimi sui regis Abyriaci sacrificare sichimos solere Plazzo refert. Regnātibus porro octauis regibus Azmamitre assyrioz: sichimoz Leucippo: et primo argiuoz Inacho de' locut' ē ad Isaac atq; ipsi quoq; eadez que p'ri eius duo illa pmissit: seini. s. eius terrā Chanāā: et in ei' seine bñdictiōem cūctaz gētiū. Hec ipsa promissa sunt etiam filio eius nepoti Abrae qui est appellatus primo Jacob: post israhel: cū iā Bellion' rex non' assyriis: et Phoroneus Inachi filius secundus regnaret argiuis: Leucippo apud sichimos adhuc pmanēte.

LIBER. XVIII.

His temporibus grecia sub Phoroneo argolico rege legum iudicioque quibusdam clarior est facta instituta. Phlegous tamen frater huius Phoronei iunior cum esset mortuus ad eius sepulchrum templum est constitutum: in quo coleretur ut deus: et ei boues imolaretur. Credo honore tanto ideo dignum putant: quia in regni sui parte: pater quippe loca ambobus distribuerat in quibus eo uiuente regnaret. iste sacella constituerat ad colendos deos. et docuerat obseruari tempora per menses atque annos: quid eorum quatenus metirentur atque numerarent. Nec in eo noua mirantes rudes adhuc homines: morte subita deum esse factum siue opinati sunt siue uoluerunt. Nam et Iphigeneia filia Inachi fuisse prohibetur: quae postea Iphis appellata: ut magna dea culta est in egypto: quous alij scribant eam ex ethiopia in egyptum uenisse reginam: et quae late iustaque iperauerit: eisque multa comoda et litteras instituerit: hunc honorem ei habitum esse diuinum postea quam ibi mortua est: et tantum honorem ut capitali crimine reus existeret: si quis eam fuisse hominem diceret.

De temporibus Jacob et filij eius Joseph. Cap. 4.

Regnantibus assyriorum decimo rege Saleo: et sichimorum nono Delappo: quod etiam Cephisos a quibusdam traditur: si tamen duum nominum homo unus fuit: ac non potius alterum pro altero putauerunt fuisse hominem: quod in suis posuerit scriptis alterum nomen: cum rex argiuorum tertius Apis esset: mortuus est Isaac annorum centum. lxx. et reliquit geminos suos annorum centum et uiginti. Quorum minor Jacob pertinet ad ciuitatem dei de qua scribimus maiore utique reprobato habebat duodecim filios: quorum illum qui uocabatur Joseph mercatoribus in egyptum transeuntibus fratres adhuc Isaac anno eorum uinente uendiderant. Stetit autem ante Pharaonem Joseph: quando ex humilitate quam

pertulit sublimatus est cum triginta annorum esset: quoniam somnia regis diuine interpretatus: prenuuciauit seipsum ubertatis annos futuros: quorum abundantiam prepollente consequentes alij septem steriles fuerant consumpturi: et ob hoc eum rex prefecerat egypto de carcere liberatum: quo eum coniecerat intergritas castitatis: qua fortiter seruans male amati domine et male credulo domino mentiture ueste et derelicta de manibus attrahentis au fugiens non sensit ad stuprum. Secundo autem anno septem annorum steriliu: Jacob in egyptum cum oibus suis uenit ad filium: agens annos centum et triginta sicut interrogati regi ipse respondit: cum Joseph ageret triginta et nouem ad. xxx. scilicet quos agebat: quando a rege honoratus est: additis septem ubertatis et duobus famis.

De Api rege argiuorum: quem egyptii Seraphin nominatum diuino honore coluerunt. Cap. 5.

His temporibus rex argiuorum Apis nauium transuectus in egyptum: ibi cum mortuus fuisset factus est Serapis omnium maximus egyptiorum deus. Nois autem huius cur non Apis etiam post mortem sed Serapis appellatus sit: facillima ratione clario reddidit. Quia. n. arca in qua mortuus ponitur quod omnes iam sarcophagi uocant foros dicitur grece et ibi eum sepultum uenerari ceperunt prius quam templum eius esset extractum: uelut Sorosapis uel Sorapis primo deinde una littera ut fieri assolet mutata Serapis dictus est. Constitutum est et de illo ut quisquis eum fuisset hominem dixisset: capitale penderet penam. Et quoniam fere in omnibus templis ubi colebantur Isis et Serapis: erat etiam simulacrum quod digito labijs impresso admonere uideretur ut silentium fieret: hoc significare idem clario existimat ut homines eos fuisse tacerent. Ille autem bos quem mirabili uarietate decepta egyptus in eius honorem uelut

affluētib⁹ alebat. quoniā eū sine sarco
fago uiuū uenerabāt: apis n̄ Serapis
uocabat. Quo boue mortuo quoniā q̄
rebat⁹ trepiebat uitul⁹ colous eiusdez
hoc ē albis qbusdā maculis similiter ī
signitus: mirū q̄ quidā diuinitus sibi
procuratū ēē credebāt. Nō enī magnū
erat demonibus ad eos decipiēdos: tā
tasiā talis tauri quā sola cerneret ostē
tare uacce concipienti atq; pregnantī:
unde libido matris attraheret quod ī
eius fetu iā corporaliter appareret: si
cut Jacob ō uirgis uariatis ut oues q̄
capre uarie nascerentur effecit. Quod
enim homines coloribus q̄ corporibus
ueris hoc demōes figuris fictis facillie
possunt aialib⁹ accipientibus exhibere.

¶ Quo regnāte apud argiuos quo ue
apud assyrios Jacob ī egypto mortuus
sit. Cap. 6.

Apis at rex nō egyptioꝝ sed argi
uoꝝ mortuus ē ī egypto. Huic si
lius Argus successit ī regnū: ex cuius
nomine Argi q̄ ex hoc Argiui appella
ti sūt. Superioribus at regibus: nōdū
nē locus uel gēs habebat hoc nomen.
Hoc regnāte apud argiuos: q̄ apud si
chimos Eracho: apō assyrios uero ad
huc manēte Balco: mortuus ē Jacob ī
egyptō annoꝝ cetū quadragitaseptē cū
moriturus filios suos q̄ nepotes ex Jo
seph benedixisset christūq; apertissime p
phetasset dicēs ī benedictione Jude: nō
officiet princeps ex iuda q̄ dux de femori
bus eius: donec ueniant q̄ reposita sūt
ei: q̄ ipse erit expectatio gētū. Regnāte
Argo cepit uti frugibus grecia q̄ habe
re segetes in agricultura: delatis aliūde
feminibus. Argus quoq; post obitū ōs
haberi cepit: templo q̄ sacrificiis hono
ratus. Qui honor eo regnāte q̄ ate il
lū delatus ē homini priuato q̄ fulminā
to cuiā Omogiro: eo q̄ primus ad a
raturū boues iūxerit.

¶ Quoꝝ regū tēpore Joseph ī egypto

defunctus ē. Cap. 7.

Regnātibus assyrioꝝ duodecimo
Thermasco q̄ undecio sichimoꝝ
Plemineo q̄ argis adhuc manēte Argo
mortuus ē Joseph ī egypto annoꝝ cetū
q̄ decē. Post cuius mortē populus dei
mirabiliter crescēs māsit ī egypto cetū
quadragitaiq; ānos: itaq; ille prius
donec morerēt qbus Joseph notus fue
rat. Deinde qā iudebat īcremētis eius
eratq; suspectus: quo usq; iō liberaret
psecutionibus affligebat innumeris:
iter quas tamē diuinitus secūdata mul
tiplicatione crescebat: q̄ laboribus pme
bat itolerabilis seruitutis: In assyria
uero q̄ grecia p idē tēpus regna eadē
permanebāt.

¶ Quoꝝ regū etate Moyles natus
sit: q̄ quoꝝ demū iisdē tēporibus sit
orta religio. A. 8.

Quam ergo regnaret assyriis quar
tus decius Safrus: q̄ sichimis du
odecimus Outhopolus: q̄ Triasus qui
tus argiuis: natus ē ī egypto Moyles:
per quē populus dei de seruitute egypti
liberatus ē. In q̄ eū ad desideradū
sui creatoris auxiliū sic exerceri oportē
bat. Regnātib⁹ memoratis regib⁹: fu
isse a qbusdam creditur Prometheus:
quē pprea fert de luto formasse hoies:
qā optimus sapiētie doctor fuisse per
hibetur. nec tamen ostenditur q̄ ei tē
poribus fuerint sapientes. Fraier eius
Athlas magn⁹ fuisse astrologus dicit.
Cū occasione fabula iuenit: ut eū celū
portare cōfigeret: q̄uis eius nomine nū
cupetur: cui⁹ altitudinē potius celi por
tatio in opinionē uulgi uenisse uideat.
Multa quoq; alia ex illis ī grecia tēpo
ribus cōfingi fabulosa ceperūt. sed us
q; ad Cecropem regē atheniensium:
quo regnante eadem ciuitas etiā tale
nomen accepit: q̄ quo regnante ōs per
Moylen pduxit ex egypto populū suū
relati sūt ī dōꝝ numeꝝ aliq mortui ce
ca q̄ uana cōsuetudinē supstitiōe grecoꝝ.

LIBER. XVIII.

In quibus **Eirasi** regis coniūx **melā** comice et **Forbas** filius eorū qui post patrem rex argiuorū sextus fuit: et **septimi** regis **Triope** filius **Jasus**: et rex nonus **Stenelas** siue **Steneleus**: uarie quippe in diuersis auctoribus inuenitur. His temporibus etiam **Mercurius** fuisse perhibetur nepos **Atlātis** ex **Uicia** filia eius: quod uulgatiores etiam literē personāt. multarum autem artium peritus claruit: quas et hominibus tradidit: quo merito eū post mortem deū esse uoluerunt siue etiam crediderunt. Posterior fuisse **Hercules** dicitur: ad ea tamen tempora pertinens argiuorū: quous nūlli eū **Mercurio** pferāt tpe: quos falli existimo. sed quolibz tpe nati sint: constat inter historicos graues qui hec atq litteris mādauerūt: ābos homīes fuisse: et q mortaliū ad istā uitā cōmodius ducendā beneficia multa cōtulerint: honores ab eis meruisse diuinos. **Minerua** uero lōge his ātquior. Nā temporibus **Ogygi** ad locū qui tritonis dicit uirginali fertur apparuisse etate: uide et **Aritonia** nuncupata est multoz sane opezz inuentrix: et tāto proclius dea credita: qto minus origo eius innotuit. Quod. n. o capite **Jouis** nata canitur: poetis et fabulis nō historie rebusq gestis est applicādū. Quāq **Ogygius** ipse quādo fuerit: cuius temporibus etiā diluuiū magnū factū est: nō illud maximum i quo nulli hoīes euaserūt nisi qui in arca esse potuerunt: q gentiū nec greca nec latina nouit historia: sed tñ maius q postea tempore **Deucalionis** fuit: inter scriptores historie nō conuenit. Nā **Varro** inde exorsus est libū cuius mentionem superius feci: et nihil sibi ex quo perueniat ad res romanas pponit ātquius q **Ogygi** diluuiū: hoc est **Ogygi** factum temporibus. Nostri autem qui cronicam scripserūt: prius **Cassiodorus** post **Hieronymus**: q utique

precedentes aliquos historicos in hac opinione secuti sūt: post annos amplius q trecentos iam secundo argiuorū **Phoroneo** rege regnate: **Ogygi** diluuiū fuisse mēmorat: sed quolibet tēpore fuerit iā tamen **Minerua** tanq oia colebatur: regnante atheniensibus **Cecrope**: sub quo rege etiam ipsam ul in stauratam ferunt: ul cōdiā ciuitatez:

Quādo atheniensium ciuitas sit cōdita: et quā cām nominis eius **Varro** perhibeat. Cap. 9.

Nam ut athenē uocarentur quod certe nomen a **Minerua** est que grece athena dicitur: hanc causā **Varro** indicat. Cū apparuisset illic repente oliue arbor et alio loco aq erupisset: regez pdigia ista mouerūt. Et misit ad **Apollinē** delphicū sciscitatu: qd itelligēdū eēt qd ue faciēdū. Ille respōdit q olea **Minerua** signaret: unda **Neptunū**. et q esset in ciuiū potestate: ex cuius nomine potius duoz deoz quoz signa illa essent ciuitas uocaret. Isto **Cycrops** oraculo accepto ciues omnes utriusq sexus. mos. n. eis tūc in eisdē locis erat ut etiā femine publicis cōsultatōibus itereissent: ad ferēdū suffragiū cōuocauit. Cōsulita igit multitudinem mares p **Neptūo**: femine pro **Minerua** tulere sententias. Et qā una plus inuenta est feminaz: **Minerua** uicit. Tūc **Neptunus** iratus marinis fluctib exestnatib terras atheniensium populatus est quoniā spargere latius quolibz aquas difficile demonibus nō est. Tūc i ut iracōdia placaret: triplici supplio dicit idez auctor ab atheniensibus affectas esse mulieres: ut nulla ulterius ferrent suffragia: ut nullus nascentium mīnū nomē acciperet: ut neq eas athenias uocaret. Ita illa ciuitas mī ac nutrix liberalium doctrinaz: et tot tātorumq philosophorum qua nihil habuit grecia clarius atq nobilius: ludificantib

demonibus de lite deorum suorum maris et femine: et de victoria per feminas femine athenas nomen accepit. Et a uicto lesa ipsam uictoris uictoriam punire copulata est: plus aquis Neptuni quam Minerve arma foris midans. Nam in mulieribus que sic punite sunt: et Minerva que uicerat uicta est. Nec affuit suffragatricibus suis: ut suffragiorum deinceps perditam partem et alienas filias a nobis matrum athenias saltem uocari liceret: et eius de mereri uocabulum quam uiri dei uictorem fecerant ferendo suffragium: ut quo satis apparet quod et quamta hic dici possent: nisi sermo ad alia properaret.

Quid Varro tradat de nuncupatione ariopagi et de diluio Deucalionis l. io.

Nam tamen Marcus Varro non uult fabulosis aduersus deos fide adhibere figmentis: ne de maiestatis eorum dignitate indignum aliquid sentiat. Et ideo nec ariopagon ubi cum atheniensibus Paulus apostolus disposuit: ex quo loco ariopagite appellati sunt curiales urbis eiusdem uult inde accepisse nomen: quod Mars qui grece Ares dicitur: cum homicidii crimine reus fieret: iudicantibus duodeci diis in eo pago sex sententiis absolutus est. et quia ubi paris numeri sententie fuissent: preponi absolutio damnationi solebat. Sed contra istam que multo est amplius celebrata opinionem aliam quamdam de obscurarum notitia litterarum causam huius conatur abstruere: ne Ariopagon athenienses de nomine Martis et pagi quasi Martis pagum nominasse credatur iniuriam uidelicet numinum a quibus litigia uel iudicia existimat aliena non minus hoc quod de Marte dicitur falsum esse asseuerans: quam illud quod de tribus deabus Junone scilicet et Minerva et Venere: que pro malo aureo adipiscendo apud iudicem Paridem de

pulchritudinis excellentia certasse narratur: et ad placandos ludis deos qui delectantur seu ueris seu falsis istis criminibus suis: inter theatricos plausus cantantur atque saltantur. Nec Varro non credidit: ne deorum nature seu moribus credat incongrua: et tamen non fabulosam sed historicam rationem de athenarum uocabulo reddens tantam Neptuni et Minerve litem suis litteris inserit: de cuius nomine potius illa ciuitas uocaretur: ut cum prodigio ostenditur: inter eos iudicare nec Apollo consultus auderet: sed deorum iurgium finiendum sicut memoratarum trium deorum ad Paridem Jupiter ita et iste ad homines mitteret: ubi uinceret Minerva suffragiis: et in pena sitarum suffragatricum uinceretur: que in aduersariis suis uiris optinere athenas potuit: et amicas suas feminas athenas habere non potuit. His temporibus ut Varro scripsit regnante atheniensibus Eranao successore Cecropis: ut autem nostri Gusebius et Hieronymus adhuc codec Cecrope permanente diluuium fuit quod appellatum est Deucalionis eo quod ipse regnabat in earum terrarum partibus ubi maxime factum est.

Quo tempore Moyses populum dei de egipto eduxerit: et Jesu naue quod eisdem successit quoque regum etate sit mortuus? l. a. ii.

Nec aut diluuium neque ad egiptum neque ad eius uicina peruenit. Eduxit ergo Moyses ex egipto populum dei nominis ipse Cecropis atheniensium regis: cum apud assyrios regnaret Astatades: apud sichinos Darath: apud argiuos Ariopas. Educto aut populo in monte syna diuinitus acceptam tradidit legem: quod uetus deus testamentum: quia promissiones eternas habet: et per Jesum Christum futurum erat testamentum nouum quo regnum celorum promitteretur. Hunc. n. ordinem suum oportebat sicut in unoquoque homine qui in deum proficit id agitur quod ait apo-

LIBER. XVIII.

stolus: ut nō sit prius qđ spūale est: s; quod aiale: postea spūale. quoniam sicut dicit 7 uerū est. primus homo de terra terrenus: secundus hō de celo celestis. **R**exit aut populū **M**oyſes per annos .xl. in deserto: 7 mortuus est annorum centū 7 uiginti: cū **X**p̄m etiā ipse pphetaſſet per figurā obſeruatiōnū carnaliū in tabernaculo 7 sacerdotio 7 sacrificiis: aliisq; mysticis plurimisq; mādatis. **M**oyſi ſucceſſit **J**eſus **N**auē: 7 i terra pmiſſionis introductū poplū collocauit ex auctoritate diuina: debelatis gentibus a qbus eadē loca tenebātur: qui cū populū rexisset post mortem **M**oyſi uiginti 7 septem ānos: etiā ipse defunctus est: regnāte apud aſſyrios octanodecimo **A**niuita: apud ſichimōs sextodecimo **E**ozace: apud argiuos decimo **D**anao: apud athenienſes quarto **E**richthonio.

De ſacris falſoz deozum: que reges grece illis tēpibus iſtituerūt: q ab exitu **I**ſrahel de egypto uſque ad obitū **J**eſu **N**auē diuinerantur. **Cap. i. 2.**

Post hec tēpora. i. ab exitu ex egypto uſq; ad mortem **J**eſu **N**auē: per quem populus idem terrā repromiſſionis accepit: ſacra ſūt iſtituta diis falſis a regibus grece: que memoriāz diluuij 7 ab eo liberationis hominum uiteq; tunc erūnoſe: mō ad alta: modo ad plana migratiū: ſolenni celebritate reuocarunt. **N**ā 7 lupercoz per ſacrā uiam aſcenſuz atque deſcenſum ſic interpretantur: ut ab eis ſignificari dicāt homines qui propter aque iundatōem ſumma montiū petiuerūt: 7 rursus eadē reſidente ad ima redierūt. **I**ſis tēpibus **D**ionioū qui etiā **L**iber pater dicitur: 7 post mortem deus habitus: uitez oſtendiſſe ferunt in actica terra hoſpiti ſuo. **T**unc **A**pollini delphico iſtituti ſunt ludī muſici: ut placaretur ira eius q̄ putabāt afflictas ēē ſterilitate grece

regiones: quia non defenderūt templū eius: qđ rex **D**anaus cū eaſde; terras bello inuaſiſſet incendit. **H**os aut ludos ut iſtituerent oraculo ſunt ei⁹ admoniti. In actica uero rex **E**richthonius ei ludos p̄mus iſtituit. nec ei tātū ſed etiā **D**inērie: ubi p̄miū uictoribus oleū ponebat: q̄ eius fructus inuentrice **D**inēriā: ſicut uini **L**iberū tradūt. **P**er eos annos a rege **X**anto cretenſiū cui⁹ apud alios aliud nomen iueniunt: rapta perhibetur europa: 7 inde geniti **R**hadamātus: **S**arpedon: 7 **D**inos: quos magis ex eadē muliere filios **J**ouis eſſe uulgatū eſt. **S**ed taliū deozum cultores illud quod de rege cretenſiū diximus hiſtorice ueritati. hoc autem quod de **J**oue poete cantāt theatra cōcrepant: populi celebrāt: uanitati depotant fabulā: ut eſſet unde ludi fierent placandis numinibus etiā falſis eozum criminibus. **I**ſis tēpibus **H**ercules in tyria habebatur clarus. **S**ed nimirū alius nō ille ū quo ſupra locuti ſum⁹. **S**ecretiore q̄ppe hiſtoria p̄les fuiſſe dicunt: 7 **L**iberi p̄res 7 **H**ercules. **H**unc ſane herculē cui⁹ igentia. xii. facta numerāt: iter q̄ **A**nteyasci aſri necem non commemorāt: q̄ ea res ad alterū herculē p̄tinet i oeta mōte a ſe ipſo icēſuz p̄dūt ſuis l̄is: cū ea uirtute q̄ mōſtra ſubegerat: morbū tñ quo lāguebat ſuſtinerē n̄ poſſet: illo tēpore ul rex ul poti⁹ tyrānus **B**uſiris ſuis diis: ſuos hoſpites i molabat: quē filiū phibent fuiſſe **N**eptuni ex m̄re **L**ibya filia epaphij. **N**e; n̄ credat hoc ſtuprū ppetraſſe **N**eptun⁹: ne dij accuſent: ſ; poetis 7 theatris tribuāt iſta: ut ſit un placēt. **E**richthonij regis athenieſiū: cui⁹ nouiſſis ānis **J**eſus naue mortu⁹ reperiē. **V**ulcan⁹ 7 **D**inēria parentes fuiſſe dicuntur. **S**ed quoniam **D**inēriā uirginē nolūt: i aborū attentione **V**ulcanū omotū effuſiſſe aiūt ſemen in terrā: atque idē hōi nato ob eam cauſam tale inditum nomen.

LIBER. XVIII.

Greca. n. lingua erix ceterio: et thon etia est: ex quibus duobus positum uocabulum est Erichthoni. Quod quod fatendum est refellitur: et a suis diis repellunt ista doctiores qui hanc opinionem fabulosam hinc exortas ferunt: quia in templo Vulcani et Minervae quodammodo unum habebant atheis: expositum inuenitur est puer dracone involutus: qui cum significauit magnam futurum: et propter hoc communem templum cum essent parentes eius ignoti: Vulcani et Minervae dictum esse filium: nominis tamen eius originem fabula illa potius quam ista designat historia. Sed quod ad nos hoc cum isti in ueracibus libris homines instruant religiosos: illud in fallacibus ludis demones delectet impios. Quos tamen illi religiosi tanquam deos colunt: et cum de illis hec negant ab omni eos crimine purgare non possunt: quoniam ludos eis poscentibus exhibent: ubi turpiter aguntur qui uelut sapienter negant: et his falsis ac turpibus diis placantur: ubi et si fabula catat tamen hominum crimen quam nuntium falsum. Delecta ri tamen falso crimine crimen est uerum.

Qualium fabularum signum exorta sit eo tempore quo hebreis iudices pesse ceperit
Cap. 13.

Post mortem Iesu Naue populus dei iudices habuit: quibus temporibus alternauit apud eos et humilitates laborum pro eorum peccatis: et prosperitates solationum propter miserationem dei. His temporibus fabule facte sunt de Triptolemo qui iubente Cerere anguibus portatus alitibus indigentibus terris frumenta uolando intulit. De minotauro qui bestia fuerit inclusa labyrintho: quo cum intrassent homines inextricabili errore inde exire non poterant. De centauris qui equorum hominumque natura fuerint coniuncti. De cerbero qui sit triceps inferorum canis. De Phryxo et Helae eius sorore qui uecti ariete uolauerunt. De Gorgone qui fuerit crinita serpentina: et aspicientes uertebat in lapides. De Bellotofote qui equo penis uolante

sit uectus: qui equus Pegasus dictus est. De Amphione qui citrare suauitate lapides mulxerit: et attraxerit. De fabro Dedalo et eius filio Icaro qui sibi coaptatis pennis uolauerit de Edipo: qui monstrum quoddam quod spinga dicebatur humana facie quam drupes soluta: quam ab illa proponi solebat uelut insolubili questione suo precipitio perire conpulerit. De Anteo quem necauit Hercules qui filius terre fuerit: propter quod cadens in terram fortior soleret assurgere. Et siquidem sorte alia premissi. De fabule ad bellum usque troianum ubi secundum librum Marci Varro de populi romani gente finit ex occasione historiae quam res ueraciter gestas continet ita sunt ingenio hominum fictae: ut non sint obprobriis nuntius affixae. Porro autem quoniam finxerit a Ioue ad stuprum raptum pulcherimum puerum Ganymedem: quod nefas rex Tantalus fecit: et Ioni fabula tribuit. Mel Danaes per imbrem aureum appetisse concubitum: ubi intelligitur pudicitia mulieris auro fuisse corrupta: quam illis temporibus uel facta uel ficta sunt: aut facta ab aliis et ficta de Ioue dici non potest quantum mali de hominum presumptis cordibus: qui possent ista patienter ferre mendacia: quae tamen etiam libenter amplexi sunt. Qui utique quanto deuotius Ioue colunt: tanto eos qui hec de illo dicere ausi sunt seuerius punire debuerunt. Nunc uero non solum uis qui ista finxerit irati non sunt: sed nisi talia signum etiam in theatris agerent: ipsos deos potius iratos habere timuerunt. His temporibus Latona Apollinem peperit: non illum cuius oracula solere consuli superius loquebantur: sed illum quem cum Hercule fert Admeti regis arma panisse. Qui tamen sic est deus creditur: ut plurimi ac pene omnes unum eundemque Apollinem fuisse opinentur. Tunc et Liber pater bellauit in India: qui multas habuit in exercitu feminas: quae bacche appellatae sunt: non tam uirtute nobiles quam furore. Aliqui sane et uictum

LIBER. XVIII.

scribāt istum Liberū et ninctū nōnullū
et occisū in pugna a Perseo: nec ubi fue-
rit sepultus tacent. Et tū eius uelut dei
noie p̄mundos demones bacchanalia
sacra uel potius sacrilegia sē instituta:
De quoz̄ rabiosa turpitudine post tā
multos ānos sic senatus erubuit: ut in
urbe romana ēē phiberet. Per ea t̄p̄a
Perseus et uxor ei⁹ Andromeda postea
q̄ sunt mortui: sic eos in celū esse rece-
ptos crediderūt: ut imagines eoz̄ stellis
designare: eoz̄que appellare nōibus
non erubescerent nec timerent.

De theologis poetis. Cap. i. 4.

Per idēz t̄p̄is internallū extiterūt
poete q̄ etiā theologi dicerentur:
quoniā de diis carmina faciebāt: s̄z ta-
lib⁹ diis: q̄ licet magni hoies: tū hoies
fuert: aut mūdi huius quē uerus deus
fecit elementa. Sūt aut̄ in p̄cipatib⁹ et
potestatibus pro uolūtate creatoris et n̄
suis meritis ordinati: et si quid de uno
uero deo inter multa uana et falsa ceci-
nerūt: colēdo cū illo alios q̄ dii nō sūt:
eisque exhibendo famulatū: q̄ uni tantū
debetur deo: nō ei utique rite seruiert:
nec a fabuloso deoz̄ suoz̄ dedecore ēē
ip̄i se abstinere potuerūt: ex quoz̄ nume-
ro fuisse phibent̄ Orpheus: Museus:
Linus. Et isti theologi dios coluerūt:
nō pro diis culti sūt: q̄uis Orpheū ne-
scio quo mō ifernis sacris ul⁹ poti⁹ sa-
crilegiis p̄ficere soleat ciuitas ip̄ioz̄.
Uxor aut̄ regis Adamātis: q̄ uocabat̄
Iō: et ei⁹ filius Delicretes p̄cipitio spō-
taneo i mari perierūt: et opiniōe hoīz̄ i
deos relati sunt: sicut et alij hoies eorū
t̄p̄m iter quos fuerūt Castor et Pollux.
Illa sane Delicretis m̄rem Leuchoteā
greci: naturā latini uocauerūt: utriq̄z tū
putātes deā.

De occasu regni arginorū: quo t̄p̄e
apud Laurentes Picus Saturni filius
regnū patris primus accepit. Cap. i. 5.

Per ea t̄p̄a regnū finitū est argi-
noz̄: trāslatū ad micenas unū fuit
Agamemnon: et exortū est regnū laurē-
tum ubi Saturni filius Picus regnum
primus accepit: iudicāte apud hebreos
feia Delboza: sed per illā dei spūs id
agebat. nā et p̄phetissa erat. Cui⁹ p̄phe-
tia minus aperta est q̄ ut possim⁹ eas
sine diuturna expositiōe de x̄po demō-
strare platā. Iā ergo regnabāt lauren-
tes utiq̄z in italia. Ex q̄bus euidentior
ducitur origo rōana post grecos: et tū
adhuc regnaz̄ assyrioꝝ p̄manebat ubi
erat rex uicesimus et tertius Lampares:
cū prim⁹ Laurentū Picus esse cepisset.
De hui⁹ Pici p̄re Saturno uiderit qd
sentiat taliū deoz̄ cultores. q̄ cū negāt
hoiem fuisse: de quo et alij scripserūt q̄
ante Picū filiū suū in italia ipse regna-
uerit: et Virgili⁹ notioribus l̄ris dicit.
Is genus idocile et uispsū mōtib⁹ altis
Proposuit: legesq̄ dedit: latiusq̄ uocār
Maluit: his quoniā latuisset tut⁹ i ho-
ris. Aurea q̄ phibet illo sub rege fuere
Secula. Sed hec poetica opinentur esse
figmenta: et Pici p̄rem Sterten potius
fuisse asseuerent: a quo peritissimo agri-
cola inuentum ferunt: ut simo aialium
agri secūdarentur: qd ab ei⁹ noie ster-
cus dictū est. un⁹ et hūc qdā Stercutius
uocatū fert. Qualibet aut̄ ex causa euz̄
Saturnū appellare uoluerūt: certū ē tū
hūc fuisse Sterten siue Stercutiū quez
merito agriculture fecerūt deū. Picum
quoq̄ siliter ei⁹ filiū in taliū deoz̄ nu-
merū receperūt: quez p̄clarū augurē et
belligeratorē fuisse asserūt. Picus Fau-
nū genuit: laurentū regem secundum.
etiam iste deus illis siluestris fuit.

De Diomede post troie excidiū i de-
os relato: cui⁹ socij traditi sūt i uolucres
esse uersi. Cap. i. 6.

Hos ante troianū bellūz̄ diuinus
honores mortuis hoīb⁹ uenerūt
Troia uero eūsa et excidio illo usque

quaqz cātato: puerisqz notissimo: qd̄ 7
magnitudie sui 7 scriptoz excellentibz
liguis ifigniter diffamatu atqz ul̄garū
ē: gestūqz: regnāte iā Latino fauni fi/
lio: ex quo latinoz regnuz dici cepit:
laurētūqz dici cessauit. Greci uictores
deletaz troiā derelinquētes: 7 ad ppa
remeātes: diuersis 7 horridis cladibz
dilacerati atqz triti sunt: 7 tñ ē ex eis
deoz suoz numerum auxerit. Nam et
Diomedē fecerit deū: quē pena diuitus
rogata phibēt ad suos nō reuertisse:
eiusqz socios i uolucres fuisse uersos:
non fabuloso poeticoqz mendacio: sed
historica attestatōe cōfirmāt: qbz nec
deus ut putāt factus humanā reuocare
naturā: uel ipse potuit: uel certe a Ioue
suo rege tanqz celicola nouit⁹ ipetra/
uit. Quin etiā templū eius esse aiūt in
insula diomedea: nō lōge a mōte gar/
gano q est in apulia. 7 hoc tēplū circū
uolare atqz incolere alites tā mirabili
obsego: ut rostrū aq̄ ipleāt 7 aspgāt: et
eo si greci uenerit ul̄ grecoz stirpe p/
geniti: nō soluz getas esse: uez 7 super/
aduolare. si aut̄ alieigenas uiderit sub/
uolare: 7 capita eoz tāqz grauibz icti/
bus ut ēt pimat̄ uulnerare. Nā duris
7 gradibz rostris satis ad hec plia phi/
bent̄ armate.

De incredibilibz hoīuz cōmutatōibz
qd̄ Uazzo crediderit. Cap. i 7.

N De Uazzo ut astruat cōmemorat
alia nō min⁹ incredibilia d̄ maga
illa famosissima Circe: q̄ socios quoque
Ulyxis i bestias mutauit: 7 de archadi/
bus q̄ sorte ducti trāsnatabāt quoddā
stagnū: atqz ibi uertebantur i lupos:
7 cū filiis feris p illi⁹ regionis d̄sta/
uinebāt. Si uero carne n̄ uelcerent hu/
mana: rursus post nouē annos eodem
renatato stagno reformabant̄ i hoies.
Deniqz ēt noīanz exp̄ssit qndā hoīem
cū gustasset de sacrificio qd̄ Archades
imolato puero dō suo Lyceo facere so-

lent: in lupū fuisse mutatu: 7 āno decio
i figurā ppam restitutu: pugilatū sese
exercuisse: 7 olympiaco uicisse certamie
Nec idē ppter aliud arbitrat̄ histori/
cus i archadia tale nomen affictū Panī
Lyceo 7 Ioui lyceo: nisi ppter hāc i lu/
pos hoīuz mutatoez: q̄ ea nisi ui diui/
na fieri n̄ putarēt. Lup⁹. n. grece lycos
dicit̄. uñ Lycei nomen apparet islexuz.
Romanos ēt lupos ex illoz mysteri/
ozū ueluti semine dicit̄ exortos. Sed de
ista tanta ludificatiōe demonū nos qd̄
dicamus: q̄a hec legent fortassis 7 xpe/
ctant quid christiani agere debeant: qñ
iter idola gētū miracula fieri asserūt.
Et qd̄ dicem⁹ nisi de medio babylois
esse fugiēdū: Qd̄ pceptū ppheti cū ita
spiritualiter intelligitur: ut de huius
seculi ciuitate que pfecto 7 angelozū et
hoīuz societas ipioz est: fidei passibus
q̄ per dilectionem operat̄ in deū uiuuz
p̄ficiēdo fugiamus. Quāto p̄p̄e i hec
ima potestātē demonū maiore uidem⁹
tāto tenaci⁹ mediatori est iberendū: p
quē de imis ad sūma c̄scēdim⁹. Si. n.
dixerim⁹ ea n̄ esse credēda: n̄ desunt et
nūc q̄ eiusmodi qdā ul̄ certissima audisse
ul̄ et exptos se ēe asseuerēt. Nā 7 nos
cū essemus i italia: audiebam⁹ talia de
qdā regione illaz partiū ubi stablari/
as mulieres ibutas his mal̄ artibz in
caseo vare solef dicebāt: qbz uellēt seu
possent uiatoribz: unde in iumēta ilico
uerterētur: 7 necessaria q̄qz portarent.
post q̄ p̄fūcta opera itez ad se redirēt.
nec tñ i eis mētē fieri bestialē: sz ratio/
nalē humanāqz fuari: sicut Apulei⁹ in
libris quos asini aurei titulo inscripsit
sibi ipi accidisse: ut accepto ueneno hu/
mano aio pmanēte asin⁹ fieret: aut idi/
cavit: aut finxit.

Quid credēdū sit d̄ trāsfomatōibz
q̄ arte demonū hoībus uidēt accidere.
Cap. i 8.

N Ec aut falsa sunt aut tā iusitata:
ut merito n̄ credāt. Firmissie tñ

credendū est omnipotentem deū oīa posse
facere que uoluerit: siue iudicādo: siue
prestādo: nec demones aliqd operari
sz nature sue potētia: qā 7 ipsa āgelica
creatura ē licet ppo sit uisio maligna:
nisi quod ille permiserit cuius iudicia
occulta sunt multa: iniusta nulla. Nec
sane demones naturas creat: si aliquid
tale faciunt de q̄libus factis ista uertit
q̄stio: sz specietenus que a uero deo sūt
creata cōmutāt: ut uideant esse qd non
sunt. Qdodo itaqz solū animū: sed nec
corpus qdem ulla ratione crediderim
demonū arte uel potestate in mēbra be
stiazz uel limamenta bestialia ueraciter
posse cōuerti: sed fantastici hōis quod
ēt cogitādo siue sōniando per rez inu
merabiliū genera uariatur: 7 cū corp⁹
n̄ sit: corp⁹ tñ similes mira celeritate
formas capit: sopitis aut oppsitis corpo
reis hōis sensibus: ad alioz sensuū ne
scio quo ineffabili mō figura corporea
posse pducī: ita ut corpora ipsa hōim
alicubi iaceant: uiuentia qdē: sz multo
grauit⁹ atqz uehementi⁹ qz somno suis
sensibus obseratis. Fantastici⁹ autem
illud ueluti corporatū in alicui⁹ aīalis
effigie apparet sensibus alienis: talisqz
ēt sibi hō esse uidetur: sicut talis sibi ui
deri posset in somnis: 7 portare onera
que onera si uera sunt: corpora portāt
a demonib⁹: ut illudat hōibus: partim
uera onerū corpora: partim inuentoriū
falsa cernentibus. Nā qdā noie pre
stantius p̄ri suo otigisse indicat: ut ue
nenū illud p̄ caseū i domo sua sumeret:
7 iaceret in lecto suo quasi dormiēs: q
tñ nullo modo poterat excitari. Post
aliquot aut dies eū uelut euigilasse ui
cebat: 7 q̄si somnia narraffe que passus
est: caballū se. s. factum annonaz inter
alia iumenta baiulasse militibus q̄ uici
tur retica: quoniā ad retias oportauit.
Quod ita ut narrauit factum fuisse cō
pertum est: q̄ tñ ei sua somnia uidebāt.
Indicauit 7 aliud se domui sue p noctē

ante qz regesceret uidisse nenientem ad
se quendam philosophū sibi notissimū
sibi⁹ exposuisse quedā platonica que
antea rogatus exponere noluisse. Et
cū ab eodē philosopho quesitū fuisset
cur in domo ei⁹ fecerit qd i domo sua
petenti negauerat: non feci inq̄: sed me
fecisse somniaui. Ac per hoc alteri per
imaginē fantastica exhibitu ē uigilati:
quod alter uidit i somnis. Hec ad nos
nō qbuscūqz q̄libus credere putarem⁹
indignū: sed eis referētibus puenit:
quos nobis n̄ existimarem⁹ fuisse mē
titos. Proinde qz hoies dicuntur: mada
tūqz est lris diis uel potius demonib⁹
arcades in lupos solere conuerti: 7 qz
Carmib⁹ circe socios mutauit ulyxis:
fm istū modū mihi uidet fieri potuisse
qd dixi: si tñ factū est. Diomedes aut
uolucres quando qdez genus eaz per
successione ppaginis durare phibetur
nō mutatis hōib⁹ factas: sz subtractis
credo fuisse suppositas: sicut cerua pro
Iphigenia regis Agamemnonis filia.
Neque. n. demonib⁹ iudicio dei per
missis huiusmodi p̄stigia difficilia esse
possiūt. sed quia illa uirgo postea uiua
reperta est: supposita pro illa cerua esse
facile cognitū ē. Socij uero Diomedis
ga nūqz subito cōparuerunt: 7 postea
nullo loco apparuerunt: perdētibus eos
ultionibus āgelis malis: 7 pro eis anes
occulte ex aliis locis: ubi est hoc gen⁹
anū ad ea loca pducte sunt: ac repente
supposite ideo credūtur eē uersi. Qd
aut Diomedis in templū aquā rostris
affert 7 aspgūt. 7 qd blādiunt grece
nis: atqz alienigenas psequūt: mirādū
n̄ est fieri demonū istictu: quoqz iterest
.i. ad quos psuadere ptinet deū factuz
esse Diomedē ad decipiēdos hoies: ut
fallos deos cū ueri dei iūria m̄tos co
lāt: 7 hōib⁹ mortuis: q nec cū uiuerent
nere uixēt: tēplis: altarib⁹: sacrificiis
sacerdotib⁹: q oīa cū recta sunt nō nisi
uni deo uiuo 7 uero debent in fuit.

LIBER. XVII.

Quod eo tempore Eneas in Italia uenerit: quo Lapidon iudex predebat hebreis.

Cap. 19.

Eo ipse post captam troiam atque deletam: Eneas cum .xx. nauibus quibus portabant reliqua troianorum in italia uenit: regnante ibi Latino: et apud Athenienses Menestheo: apud sichimos Polynside: apud assyrios Antane. apud hebreos autem iudex Abdon fuit. Mortuo autem Latino regnauit Eneas tribus annis eisdem in supradictis locis manentibus regibus: nisi quod sichimorum iam Pelasgus erat: et hebreorum iudex Sanson. Qui cum mirabiliter fortis esset putatus est Hercules. Sed et Enea quoniam quam mortuus est non cooperuit: deum sibi fecerit latini. Sabini etiam regem suum prius Xanthum siue ut aliqui appellant Xanthum rettulerunt in deos. Per idem tempus Locrus rex atheniensium peloponnesibus eiusdem hostibus ciuitatis se interficiendum ignotus obiecit: et factum est. hoc modo eum predicant prius liberasse. Responsus. non acceperat peloponneses tunc demum se suspiraturos: si eorum reges non occidissent. Fecellit ergo eos habitu pauperis appendendo: et in sua necesse per uirgia puocando. Unum ait Virgilius. Et uirgia Locrus. Hunc athenienses tanquam deum sacrificiorum honore coluerunt. Quarto latino rege Silvio Enee filio non de Creusa de qua fuit Ascanius: qui tertius ibi regnauit: sed de Lauina Latini filia quem posthumum Eneas dicit habuisse. Assyriorum autem uicesimo et nono Eneo et Delanto atheniensium sextodecimo. Iudice autem hebreorum Peli sacerdote: regnum sichimorum consumptum est: quod prius annos nonaginta octo. *Liuij. traditur fuisse porrectum*

De Successione ordinis regni apud Israelitas post iudices. Cap. 20.

Ox eisdem per longa tempora memorata regnantibus: israelitarum regnum finitum tempore iudicis a Saule rege sumptum

exordium: quo tempore fuit propheta Samuel. Ab illo igitur ipse hi reges latinoz esse ceperunt: quos cognouerat siluios: ab eo qui filius Enee prius dictus est Siluius: ceteris subsecutis: et propria nomina imponebant. et hoc non defuit cognomentum: sicut longe postea Cesares cognominati sunt qui successerunt cesari Julio. Reprobato autem Saule ne quisque ex eius stirpe regnaret: eoque defuncto David successit in regnum post annos a Saulis imperio. xl. Tunc athenienses hunc deinde reges post Lodri interitum destiterunt: et magistratus hunc ceperunt admodum rei. p. Post David qui etiam ipse. xl. regnauit annos: filius eius Salomon rex israelitarum fuit: qui illud nobilissimum dei hierosolimitanum templum condidit. Cuius ipse apud latinorum adira est Alba. ex qua deiceps non latinoz sed albanoz reges appellari in eodem tempore Latio ceperunt. Salomoni autem successit filius eius Roboam: sub quo in duo regna populus ille diuisus est: et singule partes suos singulos reges hunc ceperunt.

De regibus Latinis: quorum prius Eneas et duodecim? Auentinus dii facti sunt. Cap. 21.

Latinus post Eneam quem deum fecerant. xi. reges habuit: quorum nullus scus et deus. Auentinus autem qui duodecimo loco Eneam sequitur: cum esset perstratus in bello sepelitus et in eo more qui et nunc eius nomine nuncupatur deorum talium quales sibi faciebant numero est additus. Alii sane uoluerunt eum in plio scribere occisum: sed non apparuisse dixerunt: nec ex eius uocabulo appellatum monte: sed ab aduentu auum dictum aduentinum. Post hunc non est deus scus in latio nisi Romulus conditor rome. Inter istum autem et illum reperiuntur reges duo: quorum prius est ut in uirgiliano eum esse eloquitur. Proximus ille prius troiane gentis. cuius ipse quia iam quodammodo roma puriebat: illud omnium regnorum maximum assyriorum finem tante diuturnitatis accepit. Ad medos prope

trāslatū post ānos ferme mille trecētos
gnque: ut etiā **Beli**: q̄ **Ninū** genuit: 7
illic paruo cōtentus iperīo p̄mus fuit:
t̄p̄a p̄putent. **Procas** aut̄ regnauit āte
Amuliū. Porro **Amulius** fr̄is sui **Nu-**
mitoris filiā **Rheā** noie: que etiā **Alia**
uocabatur: **Romuli** m̄f̄ez uestalez uir
ginē fecerat: quā uolūt de marte gemi
nos ocepisse: isto mō stuprū ei⁹ hono/
rātes ul̄ excusantes: 7 adhibētes argu
mētū q̄ ifātes expoitos lupa nutrexit.
Hoc. n. ḡns bestie ad martē existimāt
ptinere: ut uidelicet ideo lupa credatur
admoisse ubera paruulis: quia filios
oñi sui martis agnouit. Quāuis non
desint q̄ dicāt: cū expōiti uagiētes iace
rēt a nescio q̄ meretrice p̄mū fuisse col
lectos: 7 primas ei⁹ suxisse māmillas.
Meretrices aut̄ lupas uocabāt: un̄ etiā
nūc sp̄ia loca eaz̄ lupanaria nūcupāt.
Et eos postea ad Faustulū puenisse pa
storē: atq̄ ab ei⁹ **Acca** uxore nutritos.
Quāq̄ si arguēdū hōiez regē q̄ eos
in aquā p̄ici crudeliter iusserat eis ifā
tibus p̄ quos tāta ciuitas odeda fuerat
de aqua diuinitus liberatis: p̄ lactantē
ferā de⁹ uoluit subuenire qd mirū est:
Amulio successit i regnū latiale frater
ei⁹ **Numitor** auus **Romuli**: cui⁹ **Nu**
mitoris p̄mo āno odata ē **Roma**: ac per
hoc cuz suo deiceps. i. **Romulo** nepote
regnauit.

Quo eo t̄p̄e **Roma** sit condita: quo
regnū **Assyrioz** iteridit: quo **Ezechī**
as regnauit in **Iudea**. Cap. 22.

In Az altissima tūc cōdita ē ciuitas
Roma: uelut altera **Babylon** 7 uelut
p̄oris filia **Babylonis**: per quā deo pla
cuit orbē debellare terraz̄: 7 in unā so
cietatē rei. p. legūq̄ p̄ductū lōge lateq̄
pacare. Erāt. n. iā poplī ualidi 7 for/
tes: 7 armis gētes exercitate: q̄ n̄ facile
cederent: 7 q̄s op⁹ esset igentib⁹ piclīs
7 uastatōe utriq̄ nō parua: atq̄ horrē
do labore superare. Nā qñ regnū assy

rioz totam pene **Asiā** subiugauit: licet
bellādo sit factū: nō tñ multū asperis 7
difficilibus bellis fieri potuit: q̄a rudes
adhuc ad resistendū gentes erāt: nec tā
multe ul̄ magne. Si qdē post illud mā
ximū atq̄ uniuerſale diluuiū: cū i arca
Noe octo soli hoies euasert: anni non
m̄lto āpli⁹ q̄ mille trāſierāt: qñ **Nin⁹**
asiā totā excepta **idia** subiugauit. **Ro**
ma uero tot gentes oriētis 7 occidētis
quas ip̄eno romano subditas cernim⁹
non ea celeritate ac facilitate p̄domuit
quoniā paulatiz increſcendo robustas
eas 7 bellicosas q̄querſuz dilatabatur
inuenit. T̄p̄e igr̄ quo **Roma** cōdita est
popul⁹ **israhel** hebat in t̄ra p̄missiois
ānos septingentos decē 7 octo. Ex q̄b⁹
. x. xviij. ptinent ad **Jeſum** **Maue**: deide
ad t̄ps iudiciū trecenti uigintinouē. Ex
quo autē reges ibi esse ceperant anni
erāt trecenti. lxii. 7 rex tūc erat i **iuda**
cuius nomen erat **Acham**: uel ſicut alii
putāt q̄ ei ſuccellit **Ezechias**: quē ſtat
optimū 7 piſſimū regem **Romuli** re/
gnasse t̄p̄ibus. In ea uero his t̄p̄ibus
hebraici poplī parte que appellabatur
israhel regnare ceperat **Osee**.

De ſibilla **Erythrea**: q̄ inter alias ſi
billas cognoſcit de **Xpo** euidentia m̄lta
ceciſſe. Cap. 23.

E Odē t̄p̄e nulli ſibillā **erythreā**
uaticinatā ſert. **Sibillas** aut̄ **Uaz**
ro p̄dit plures fuiſſe nō unā. Nec ſane
erythrea ſibilla qdā o **Chriſto** manife
ſta ſcripſit: q̄ etiam nos p̄us in latina
lingua ſibibus male latinis 7 n̄ ſtātib⁹
legim⁹ p̄ nescio cui⁹ it̄p̄tis ip̄eritiāz:
ſicut poſt cognouim⁹. Nā uir clariffi
mus **Flactianus** q̄ etiam p̄ocōſul fuit:
hō facillime faciēdie multeq̄ doctrine:
cum de **Chriſto** loqueremur grecū no
bis codicē ptulit carmina eſſe dicens
Sibille **erythreæ**: ubi oñdit quodā loco
in capitibus uerſuū ordinez l̄fraz ita ſe
habentēz: ut hec in eo uerba legerētur

Iesus: **C**hristos: **t**heos: **y**os: **s**oter. qđ est latine **I**esus **C**hristus dei filius saluator. **I**bi aut uersus quoz pme littere istum sensum quem diximus reddunt: sicut eos qđ latinus extatibus uerlib⁹ est interpretatus hec continent.

Iudicij signuz tellus sudore madescet.
E celo rex adueniet per secla futurus.
Scilicet i carne p̄sens ut iudicet orbē.
Unde deū cernēt icredul⁹ atq; fidelis
Tellum cū factis eui iā termino i ipo.
Sic aīe cū carne adēst: q̄s iudicet ip̄e:
Cū iacet icultus dēsis i uepib⁹ orbis.
Reciēt simlācra uiri: cūctā quoq; ga
zā. **E**xuret t̄ras ignis pōtūq; polūq;
Ingrens tetri portas effringet auerni.
Sanctoꝝ sed. n. cuncte lux libera carni
Tradet. sōtes eterna flāma cremabit.
Ocultos actus retegens: tūc q̄sq; loq̄t
Secreta: atq; d̄s reſerabit pectora luci.
Tūc erit **l**uct⁹: stridebūt dētib⁹ oēs.
Eripit solis iubar: **q** chor⁹ iterit astris
Coluet celū: lunaris splēdor obibit.
Deticiet colles: ualles extollet ab imo.
Nō erit i reb⁹ hōiūz sublime n̄l altū.
Iā equant cāpis mōtes **q** cerula ponti.
Omnia cessabūt tellus fracta peribit.
Sic pariter sōtes torrent: fluiq; igni.
Et tuba tūc sonitū tristē dīmutet ab al
to. **O**rbe gemēs facin⁹ mifū uariosq;
labozes. **A**rtareūq; chaos mōstrabit
terra dehiscens. **E**t corā hic dño: reges
sistēt ad unū. **R**esidet e celo ignisq;
q sulphuris amnis. **I**n his latinis uerſi
bus de greco utcuq; trāslatis: ibi non
potuit ille sensus occurrere: qui sit cum
littere que sunt in eoz capitibus cōne/
ctūtur: ubi y l̄ra in greco posita est: qā
non potest latina uerba inueniri: que
ab eadē l̄ra inciperent: **q** sentētie ue/
nirēt. **I**bi aut sunt uersus tres. **Q**uīt⁹
q octauusdecimus: **q** nonusdecim⁹. de/
inde l̄ras q̄ sunt in capitibus omnium
uerſu inectentes hōz triū que scripte
sunt nō legam⁹: sed p̄eis y l̄raz tanq;
i uisdē locis ipa sit posita recordemur:

q exprimitur in quinque uerbis: **I**esus
Christus dei filius saluator. **S**ed cum
grece hoc dicit nō latine. **E**t si uersus
uiginti **q** septē q̄ numerus quadratum
ternariū solidū reddit. **A**ria. n. ter ou
cta sūt nouē: **q** ipsa nouē si ter oucant
ut ex lato in alium figura ōsurgat: ad
uiginti **q** septē pueniunt. **H**oz aut gre
coꝝ qnque uerboꝝ q̄ sunt **I**esus: **C**hri
stos: **t**heus: **y**os: **s**oter. qđ ē latine **I**es⁹
Xps dei filius saluator: si primas l̄ras
iungas: erit ictis. i. p̄icis. **I**n quo noīe
mystice itelligitur **X**ps: eo q̄ in huius
mortalitatis abyſſo uelut in aquarum
profunditate uiuus hoc est sine peccato
esse potuerit. **I**hec aut **S**ibilla siue ery/
threa siue ut qđaz magis credunt cu/
mana: ita nihil habet in toto carmine
suo: cui⁹ exigua ista particla est: quod
ad deoz falsoꝝ siue factoz cultū p̄i/
neat. q̄nimo ita ēt contra eos **q** contra
cultores eoz loq̄tur: ut i eorū numero
deputāda uideatur: q̄ p̄tinet ad cinitatē
dei. **I**nsertit ēt **L**actāti⁹ opi suo qđā de
Christo uaticinia sibille: q̄m n̄ exp/
mat cui⁹. **S**ed q̄ sigillatim ipse posuit:
ego arbitrat⁹ sū iunctis esse ponēda:
tāq; unū sūt plixū q̄ ille plura mēmo
rauit **q** breuia. **I**n manus igt ifidelium
postea ueniet: **q** dabūt deo alapas mā/
nib⁹ icesis: **q** ipurato ore exp̄nēt uene
natos sputos. **D**abit uero ad uerbera
simpliciter scūm dorsū: **q** colāphos acci/
piēs tacebit: ne q̄s agnoscat qđ uerbū
uel unū uenit ut iferis loq̄tur: **q** corona
spinea coronetur. **A**d cibū aut fel **q** ad
sitiz acetū dedit. **I**n hospitalitate hāc
monstrabūt mensaz. **P**sa. n. insipiens
gens tuū deūz n̄ intellexisti: ludentem
mortaliū mētib⁹: sed spinis coronasti:
q horridum fel miscuisti. **T**empli uero
uelum scindetur: **q** medio die nox erit
tenebrosa nimis i trib⁹ horis: **q** morte
moriet tribus diebus somno suscepto.
Et tunc ab iferis regressus ad lucē le/
tam ueniet: prim⁹ resurrectōis p̄ncipio

renocatus ostēso. Ita Lactātiū car-
pi p̄ iternalla disputatiōis sue: sicut
ea poscere uidebāt que probare inten-
derat adhibuit testimonia Sibyllina.
Que nos nihil iterponētes sed i unā
seriē cōnexa ponentes solis capitib⁹:
tñ deinceps ea scriptores seruare non
negligāt distinguēda curauim⁹. Nō
nulli sane Erythreā Sibyllā: n̄ Rōuli
sed belli troiani ip̄e fuisse scripserūt.
Quod regnāte Rōmulo septē sapi-
ētes claruerūt: quo t̄por̄ decē trib⁹ que
israhel dicebāt i captiuitatē achaldeis
ducte sunt: idēq; Rōmulus mortuus
diuino honore donatus ē. Cap. 24:
E Odē Rōmulo regnāte Thales
dilectus fuisse perhibet un⁹ de
septē sapiētib⁹: q post theologos poe-
tas i qbus Orpheus maxime omnīū
nobilitat⁹ ē: sophos appellat⁹ ē: quod
est latine sapiēs: per idē tēpus decem
tribus que ioinisiōe populi uocate sūt
israhel debellate a chaldeis: i in eas
tras captiue ducte sūt: remanētib⁹ i iu-
dea terra duab⁹ illis tribub⁹ que noie
tude uocabātur: sedēq; regi habebāt
Hierusalē. Mortuū Rōmū cū i ip̄e
nō cōparasset: in deos quod i uulgo
notissimū ē rettuler̄ rōani. Quod us-
q; adeo iā fieri desierat: nec postea nī
si adulādo nō errādo factū ē tēporib⁹.
Refaz ut Cicero magnis Rōmū lau-
dib⁹ tribuat: q nō rudib⁹ i idocis
tēporib⁹: qndo facile hoies fallebāt:
sz iā expolit⁹ i erudit⁹ meruit hos
honores: q̄uis nōdū essebnerat ac p̄-
lulauerat philosophoz subtilis i acu-
ta loq̄citas. Sed et si posteriora tēpo-
ra deos hoies mortuos nō istinerūt:
tamē ab ātiq; institutos colē ut deos
i h̄re nō destiterūt. Quinetiā simila-
cris q̄ ueteres nō habebāt au x̄r̄t nāc
atq; impie superstitionis illecebrā: id
efficiētib⁹ immūdis in eoz corde de-
monibus: per fallaciā quoq; oracula
decipiētib⁹: ut fabulosa etiam crimina

deoz que iā urbanior̄ seculo nō finge-
bāt p ludos tamē i eozdē falsoz nu-
minū obsequiū sp̄it agerēt. Regnauit
deide Numa post Rōmulū. Qui cū
illā ciuitatē putauerit deoz profecto
falsoz numerositate muniēdā: i eadē
urbā referri mortuus ip̄e nō meruit
tāq; ita putatus sit celum multitudie
nūmū cōstipasse: ut locū ibi rep̄z non
posset. Hoc regnāte rome i apud he-
breos in initio regni Danasse: quo i
pio rege propheta Isaias phibet occi-
sus: Samiā fuisse Sibyllā referunt.
Qui pholosophi eniuerūt regnāte
apud romanos Tarquinio Prisco: a
pud hebreos Zedechia: cū hierusalem
capta est tēplūq; subuersū. Cap. 25.
Regnāte uero apud hebreos Ze-
dechia: i apud romanos Targ-
nio Prisco q successerat Anco Marti-
no: duct⁹ ē captiu⁹ i babilōiā popul⁹
indeoz euerfa hierusalē i tēplo illo
a Salomōe cōstructo. Incrēpātes enī
eos pphete de iūctatib⁹ i iūctatib⁹ su-
is: hec eis uētura p̄dixerāt: maxie Hi-
eremias q̄ ē nūez definiuit ānoz eo
t̄p̄ Pittacus Milesiensis ali⁹ e septē
sapiētib⁹ fuisse phibet. Et qnq; cere-
ros q ut septē namerēt: Thaleti quē
supra cōmemorauim⁹ i huic Pittaco
addūt eo tēpor̄ fuisse scribit Eusebi⁹
quo captiu⁹ dei popul⁹ i Babilōiā te-
nebat. Hi sūt aut Solō atheniensis:
Philō lacedemonius: Periādr⁹ cori-
thius: Cleobolus Lydius: Bias Pri-
eneus. Omnes hi septē appellati sapiē-
tes: post poetas theologos claruerūt:
q̄ gēra uite qdā laudabilia p̄stabāt
hominib⁹ ceteris: i mox nonnulla p̄ce-
pta sentētiāz breuitate cōplexi sunt.
Nihil aut monimētoz q̄ ad litteras
attinet posteris reliq̄t: nisi q Solon
q̄sdā leges atheniētib⁹ dedisse phibet
Thales uero physic⁹ fuit: i mox do-
gmatū libros reliq̄t. Eo captiuitatis
iudaice tēpor̄: i Ana ximander i Ana

xiens: et Zenophanes physici clauent
Tunc et Pythagoras ex quo ceperunt
appellari philosophi.

Quod eo tempore quo ipletis lxx. annis
iudeorum est resoluta captiuitas: ro-
mani quoque a dominatu sunt regio
liberati. Cap. .26.

Per idem tempus Cyrus rex persarum
et etiam chaldeis et assyriis ipse
relaxata aliquanta captiuitate iudeorum
quingenta milia hominum ex eis ad istam
ducentum regredi fecit: a quo tantum prima
cepta fundamina: et altare constructum est
Incursum autem hostibus nequaquam pro-
gredi edificando ualuerunt. Dilatius
opus est usque ad Darium. Per idem tempus
etiam illa gesta sunt que conscripta sunt in li-
bro iudicum: que sane in canone scripturae
raz iudei non receperunt dicunt. Sub Da-
rio ergo rege persarum ipletis septuaginta
annis quos Hieremias propheta predixe-
rat: reddita est iudeis soluta captiuitas
libertas: regnante romano septimo
rege Targenio: quo expulso et ipsi a re-
gum suorum dominatione liberi esse cepunt.
Usque ad hoc tempus prophetas habuit po-
pulus israel: qui cum multi fuerint: pau-
corum et apud iudeos et apud nos cano-
ca scripta retinent. De quo me aliquis po-
tuit promissi in hoc libro cum claudere su-
piorum: quod iam uideo esse faciendum.

De temporibus prophetarum quoque oracu-
la habet in libris: quae tunc de uocatione
gentium multa cecinerunt: quando romano-
rum regnum cepit: assyriorumque
defecit. Capitulum. .27.

Tempora igitur eorum ut possum
aduertere in aeterna paululum recur-
ram. In capite libri Osee prophetae qui
primus in duodecim ponitur: ita scriptum est
Verbum domini quod factum est ad Osee in
diebus Ozie Joathan et Achas et
Ezechie regum iuda. Amos quoque die-
bus Ozie regis propheta se scribit.
Addit etiam Jeroboam regem israel qui per
eodem dies fuit. Nec non Isaias filius

Amos sine supradicti prophetae siue qui
magis perhibetur alienus: qui non propheta
eodem nomine uocabatur. eosdem reges
quattuor quos posuit Osee in capite li-
bri sui ponit: quorum diebus se propheta se
prophetasse. Dicitur etiam eadem suae prophetie
commemorat tempora: post dies Osee. nam
tres qui sequuntur reges notat: quos et
Osee noiauit. Joathan et Achas et Eze-
chia. Ibi sunt quos eodem tempore simul
propheta se ex eorum litteris inuenit. His
adiungitur Jonas eodem Ozia rege re-
gnante: et Jobel: cum iam regnaret Joa-
than qui successit Ozie. Sed istorum pro-
phetarum duorum tempora in cronica non in
eorum libris inueniri potuimus: quoniam de
suis diebus tacet. Adhuc autem hi dies
a rege latinorum Proca: siue superiore
Aetio usque ad regem Romulum iam roma-
num: uel etiam usque ad regni primordia suc-
cessoris eius Nume populi. Ezechias
quippe rex iuda ad eius tempora usque
regnavit: ac per hoc per ea tempora isti uelut
fontes prophetie pariter eruperunt: quando
regnum defecit assyriorum: cepitque roma-
norum: ut scilicet quemadmodum regni as-
syriorum primo tempore exiit Abraha: cum
promissiones apertissime fieret in eius semine
benedictionis omnium gentium ita in occide-
ntalis babylonis exordio qui fuerat christus
imperare regnatus: in quo implet illa
promissa ora prophetarum non solum
loquentium: uerum etiam scribentium in tante
rei future testimonium solueret. Quia enim
prophetae nunquam fere defuissent populo
israel: ex quo ibi reges esse ceperunt in
usum tantummodo eorum iure non gentium:
quando autem scripta manifesti prophetica
condebatur quae gentibus quandoque pro-
desset: tunc oportebat incipere quando code-
batur hec ciuitas: quae gentibus iparet.
De his qui ad euangelium christi pertinent quod
Osee et Amos prophetauerunt. Cap. 28.

Osee igitur propheta quanto plurius
quidem loquitur: tanto opotius
penetratur. Sed aliquid idem sumendum

est: et bice x nostra pmissioe ponendū
 Et erit iquit in loco quo dictū est eis
 nō popul⁹ me⁹ uos: uocabūtur et ipsi
 filii dei uiui. Hoc testimoniū ppheti
 cū de uocatioe populi gētiū qui p̄us
 non pertinebat ad deū: etiā apostoli i
 telle xerūt: et quia ipse quoq; populus
 gentiū spiritualiter est i filiis Abrae:
 ac p hoc recte dicitur israhel: p̄pterea
 sequit⁹ et dicit. Et cōgregabūt filii iu
 da et filii israhel in id ipluz: et ponent
 sibi p̄cipituz unū et ascendet a terra.
 Hoc si adhuc uelim⁹ exponē: elogi
 prophetici obtūdetur sapor. Recolat⁹
 tamen lapis ille angularis: et duo illi
 parietes: unus ex iudeis: alter ex gēti
 bus: ille nomine filioz iuda: iste noīe
 filioz israhel: eidē uni p̄cipitui suo
 i idipsū initentes: et ascendentes agno
 scantur i terra. Istos autem carnaliter
 israhelitas qui nunc nolunt credē in
 Christum: postea credituros idest fi
 lios eorum: nā utique isti in suoz locū
 moriēdo trāsbūt: idē ppheta testat⁹
 dicēs. Quoniā dieb⁹ multis sedebūt
 filii israhel sine rege: sine p̄cipe: sine
 sacrificio: sine altari: sic sacerdotio: si
 ne manifestationib⁹. Quis nō uidet
 hūc sine istis ēē iudeos: Sed quid ad
 iūgat audiam⁹. Et postea iquit reuer
 tēt filii israhel: et inquirēt dñz deū suū
 et David regē suū: et stupescēt in dño
 et in bonis eius in nouissimis diebus.
 Nihil est ista prophetia manifestius:
 qua David regis nomine signat⁹: ut
 ligat⁹ Christ⁹: qui fact⁹ est sicut dicit
 apostolus ex semine David secundum
 carnem. Prenunciant ista ppheta et
 etio die Christi resurrectionem futurā
 sicut eā pphetica altitudine p̄nūciari
 oportebat ubi ait: Sanabit nos post
 biduū: et i die etiā resurgem⁹. Secūdu
 hoc. n. dicit nobis apostol⁹: si cōsurre
 xistis cū Christo q̄ sursum sūt querite.
 Amos quoq; de rebus talib⁹ sic pphē
 tat. Prepara iquit te ut inuoces dñm tuū

i israhel: quia ecce ego firmās tōitū et
 creās spiritū: et ānūciās in hominibus
 christū suū. Et alio loco. In illa die i
 quit iſuscitabo tabernaculū David
 qd cecidit: et reedificabo q̄ ceciderūt ei⁹
 et destructa ei⁹ resuscitabo: et iedifica
 bo ea sicut dies scli: ita ut exquirāt me
 residui boiū et oēs gētes i quib⁹ inuo
 catū ē nomē meū sup eos: dicit dñs fa
 ciēs hec. Que ab Isaia de Christo
 et ecclesia sint predicta. Cap. .29.

Isaías propheta nō est in libro
 duodeciz pphetaz: qui p̄pterea
 dicūt miores quia p̄moēs eoz sūt bre
 ues: in eoz p̄paratioe q̄ ideo maiores
 dicūt q̄ p̄lixa uolūta cōsiderūt: ex qui
 bus hic ē Isaias: quē p̄pter eadē p̄
 phetie ip̄sa subiūgo supradictis duo
 b⁹. Isaias ergo iter illa iniq̄ q̄ arguit
 et iusta precepta et peccatori poplō fu
 tura mala p̄dixit. etiā de Christo et ec
 clesia hoc ē de rege et ea quā cōdidit
 ciuitate: multo plura q̄ ceteri ppheta
 uit: ita ut a q̄b⁹ dā euāgelista q̄ pphē
 ta poti⁹ diceretur. Sed p̄pter rationē
 opis terminādi unū de multis hoc lo
 co ponā. Ex p̄sona p̄p̄e dei patris lo
 quēs: ecce iquit itelliget puer me⁹: ex
 altabitur et glorificabit⁹ ualde. Quē
 admodū sup te stupescēt multi ita glo
 ria priuabitur ab hoibus spēs tua: et
 gloria tua ab hoibus: ita mirabuntur
 gētes mltē sup eū: et triebūt reges os
 uū: quoniā q̄bus nō est ānūciatū de
 filio uidebūt: et qui nō audierūt intelli
 gēt. Dñe quis credidit auditui nō: et
 brachiū dñi cui reuelatū ē: ānūciatū
 mus corā illo: ut iſirmus ut radix in
 fra sitiēt. Nō ē spēs illi neq; gloria
 Et uidimus eū et nō habebat speciem
 neq; decorē: sed spēs ei⁹ sine honoꝝ o
 ficiēs p̄ oib⁹ hoib⁹. Nō in plaga po
 situs et sciēs ferre iſirmitatē: quoniā a
 uersa ē facies ei⁹. Inhonorat⁹ ē: nec
 magni existiāt⁹. Hic peccata n̄ra por
 tat: et p nobis dolet Et nos existiam⁹
 .n.2.

mus illū esse in dolore: et i plaga: et in afflictione. Ipse autē uulneratus est propter iniquitates nras: et infirmatus ē propter peccata nra. Iudicio pacis nre in eo: luore eius sanati sumus. Quis ut oues errauim? Homo a uia sua errauit: et dominus tradidit illū pro peccatis nris: et ipse propter quod afflictus ē non aperuit os. Ut ouis ad immolandum ductus est: et ut agnus ante eū qui se tonderet sine uoce sic nō aperuit os suum. In humilitate iudiciū eius sublatum est. generationē eius quā enarrabit. Quoniam tolletur de terra uita eius. ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem: et dabo malignos pro sepultura eius: et diuites pro morte ei. quoniam iniquitatē nō fecit: nec dolus inuentus est in ore eius: et dñs uult purgare eū de plaga. Si dederitis pro peccato animā urām uidebitis semē loquenti. Et dominus uult auferre a doloribus aīa eius: ostendere illi lucē: et formare intellectū: iustificare iustum bene pluribus seruientē: et eorum peccata ipse portauit. Propterea ipse hereditabit plures: et fortū diuidet spolia. Propter quod tradita ē ad mortē aīa eius: et iter iniquos existatus est: et ipse multorum peccata portabit: et propter peccata eorum traditus est. De Christo hec. Iam uero de ecclesia quod sequitur audiamus. Letare inquit sterilis que nō paris: erumpe et clama que nō paris: quoniam multi filii deserte magis quā eius que habet uirum. Dilata locū tabernaculi tui: et palos caularum tuarum sige. Noli parcere: prolōga funiculos tuos: et palos tuos cōforta. Adhuc in dexterā et sinistrā partē extēde: et semē tuū hereditabit gētes: et ciuitates desertas inhabitabis. Ne timeas quoniam cōfusa es: neque reueraris quia exprobrata es: quoniam cōfusiōne eternā obliuisceris: et obprobrium uindictae tue non eris memor: quoniam dñs facies te dñs Sabaoth nomē ei.

et quod te eruit ipse deus israel uniuersę terre uocatur et cetera. Quia ista satis: et in eis sūt exponēda nōnulla: sed sufficere arbitror quia ita sūt apta: ut etiā intelligere cogantur inimici inuiti. Quae Micheas et Jonas et Iobēl nō uo testamēto cōgruetia pphetauerūt.

Capitulum .30.

Micheas ppheta Christū i figura ponēs cuiusdā magni mōtis hec loq̃t. Erit i diebus nouissimis magnus festus mōs domus dñi: preparatus super uertices montiū et exaltabitur super colles: et festinabūt ad eū plebes: et gētes multe ibūt et dicēt. Venite ascendam⁹ in mōtē dñi: et i domum dei Jacob: et ostendat nobis uiam suam: et ibimus in semitis eius: quia ex Syon procedet lex: et uerbum dñi de hierusalem. Et iudicabit iter plebes multas: et redarguet gētes potētes usq̃ i longinquū. Predicēs ille ppheta et locū in quo Christus ē natus: et tu inquit Bethlehē dom⁹ ephrata: nequāquā minima es ut sis i milibus iude. Ex te mihi prodiet dux ut sit i principem israel: et egressus ei⁹ ab initio et ex diebus eternitatis: propterea dabit eos usq̃ ad tēpus quo parturiēs parturiet: et relidui fratres eius uertent ad filios israel. Et stabit et uidebit et pascet gregē suū i uirtute dñi et in honore nominis dñi dei sui erūt quoniam nūc magnificabit usq̃ ad summū sē. Jonas autē propheta nō tam sermone quā sua quadam passione pphetauit Christū: profecto aptius quā si ei⁹ mortem et resurrectionem uoce clāaret. Ut quod enī exceptus est uētre beluio: et die tūcio reddat⁹: nisi ut significaret xp̃s de profundo inferni die tūcio rediturū. Iobēl oīa que pphetat multis uerbis cōpellit et exponi: ut que ad xp̃m et ecclesiā pertinent dilucel cāt. Annū tamen quod etiā apostoli commemorauerūt quādo in cōgregatos credētes spūs sanctus sicut a xp̃o pmissus fuerat desuper uēit:

non pretermittā. Et erit igit post hec:
et effūdā de spū meo sup ōnem carnē:
et pphetabūt filii nři et filie nře: et se/
niores nři sōnabunt sōnia: et iuuenes
nři uisa uidebūt. Et qdem i suos me
os et ancillas meas in diebus illis ef/
fundā de spiritu meo. Que i Ab
dia i Naum et Abacuc de salute mūdi
in xpō pñuciata reperiāt. Cap. 31.

Ques pphete de minoribus: Ab
dias Naū Abacuc: nec sua tem
pora dicūt ipi: nec i cronicis Eusebii
et Hieronymi quādo pphetauerit iue
nitur. Abdias qdem positus est ab eis
cū Michēa: sed nō eo loco ubi notāt
ip̄a: quādo Michēa pphetasse: ex ei⁹
litteris cōstāt: quod errore negligent
describentū labores alienos existio
cōtigisse. Duos alios uero cōmemo
ratos i codicib⁹ cronicorū quos ha
buimus nō potuim⁹ inuenire: tāen qā
i canone cōtinent: nec ipsi oportet pre
reātur a nobis. Abdias quātū ad et⁹
scripturā attinet omnī breuissimus
prophetaz: aduersus Idumēā gentem
loquitur. f. Esau uni⁹ ex duob⁹ gemi
nis filiis Isaac nepotib⁹ Abrahā maio
ris illi⁹ reprobati. Porro si Idumēā
mō locutiōis quo itelligit a parte to
tū: accipiamus positā esse pro gentib⁹
possumus de xpō agnoscere quod di
cit iter cetera. In monte aut syon erit
salus: et erit factū. Et paulo post i fine
ipsius pphetie et ascendent igit saluati
ex monte syon ut descendant mōtes. E
sau: et erit dño regnum. Apparet appē
id esse cōpletum: cum saluati ex mōte
syon idest ex iuda credentes in xpūz
qui precipue agnoscuntur apostoli ascē
derunt ut defenderent montes Esau.
Quomodo defenderunt: nisi per euā
gelii predicationē saluos eos faciēdo
qui crediderunt ut eruerentur de pote
state tenebrarū: et trāsferrentur i regnū
dei. Quos sequent⁹ expressit addēdo
et erit dño regnum. mons enim syon

iudeaz significat: ubi futura p̄dicta est
salus: et sanctū quod ē Christ⁹ Iesus.
mons uero Esau Idumēa ē. p quā si
gnificata est ecclesia gentiū. quā defen
derūt sicut et xp̄osui saluati de monte
syon ut esset dño regnū. Hoc obscurū
erat anteq̄ fieret: sed factū qd nō fide
lis agnoscat. Naū uero propheta imo
per illū deus. exterminabo inq̄ scul/
ptilia et cōflabilia: ponā sculpturā tuā.
quia ecce ueloces sup mōtes pedes euā
gelizātis annūciātis pacez. Celebra
iuda dies tuos. festos redde nota tua.
quia tā nō adiciēt ultra ut trāsceant in
uetustatē. Cōsumatū ē: cōsumptū est:
ablatum est. Ascendit qui insufflat i fa
ciem tuā: eripiens te in tribulatione.
Quis ascenderit ab inferis et insuffla
uerit in faciē iude: hoc ē iudeorū disci
puloz. Spiritū recolit factū. q memi
nit euangelium. Ad nouū. n. testamen
tūz p̄tinent: quoz dies festi i ā spiritū
taliter inonātur: ut in uetustatem tran
sire nō possint. Porro per euāgelii ex
terminata sculptilia et cōflabilia idest
idola deoz falsoz: et obliuione tanq̄
sepulture tradita tā uidemus: et hāc et
in hac re prophetiam cōpletam esse. co
gnoscam⁹. Abacuc de quo alio q̄s de
christi aduentu qui futurus fuerat in
telligitur dicere: et respondit dominus
ad me et dixit: scribe uisum apte in bu
xo: ut assequatur qui legit ea quia adhuc
uisio ad tēpus: et orietur in fine: et nō
i uacū ibit: si tardauerit sustine euz:
quia ueniēs ueniet: et non morabitur.
De pphetia que i oratione Abacuc
et cārico cōtinetur. Cap. 32.

In oratione autē sua cū cārico
cui nisi dño xpō dicit: dñe audi
ui auditionē tuā et timui dñe cōsōrāni
opera tua et expaui. Quid. n. hoc est
nisi precognite noue ac repentine salu
tis hominum ineffabilis ammiratio:
In medio duoz aialinz cognosceris:
qd ē nisi aut i medio duoz testātorū

aut in medio duorum latronum: aut in medio Moysi et Helie cum eo in monte sermocinatum: **D**um appropinquat anni cognosceris in aduentu temporis ostenderis: hoc quia per se patet non est exponendum. **Q**uod uero legitur exponendum: in eo dum conturbata fuerit anima mea: in ira misericordie memor eris: quod est nisi quia iudeos in se transfigurauit de quorum gente fuit: qui cum magna ira turbati crucifigerent Christus: ille misericordie memor dixit. **P**ater ignosce illis: quia nesciunt quod faciunt. **D**e de theman ueniet: et factus de monte umbroso et condenso. **Q**uod hic dictum est de theman ueniet: alii interpretati sunt ab austro uel ab africo: per quod significatur meredies id est feruor caritatis et splendor ueritatis. **M**onte uero umbratum atque condensum: quibus multis modis possit intelligi: libentius accipe perim scripturarum altitudinem diuinam. quibus Christus prophetatur est. **M**ulta quippe ibi umbrata atque condensa sunt: que mentes querentis exerceant. **I**nde autem uenit: cum ibi esset qui intelligit inuenit. **O**ppuit celos uirtus eius: et laudis eius plena est terra: quod est nisi quia in psalmo etiam dicitur: exaltare super celos deus: et super omnem terram gloria tua. **S**plendor eius ut lumenerit: quid est nisi fama eius credentes illuminabit. **C**ornua in manibus eius sunt: quod est nisi trophaeum crucis. **E**t posuit caritatem firmam fortitudinis sue: nec exponendum est. **A**n te faciem eius ibit uerbum et perdet in caput ante pedes eius: quod est nisi quod et antea quod huc ueniret pronuntiatus est: et postea quod hic reuersus est annuntiatus est. **S**tetit et terra commota est: quod est nisi quod ad subueniendum stetit: et terra commota est ad credendum. **R**espexit et tabuerunt gentes: hoc est misertus est et fecit populus penitentes. **C**otriti sunt montes uolentia: hoc est nimis facientibus miraculis elatoz contrita est superbia. **D**efluerunt colles eternales: hoc est humiliati sunt ad tempus ut erigerentur in eternum. **I**ngressus

eternos eius pro laboribus uidi: hoc est non sine mercede eternitatis laborem caritatis aspexi. **T**abernacula ethiopum expauescet: tabernacula terre madian: hoc est gentes repetite perterritae nuncio mirabilium tuorum: etiam que non sunt in iudeo romano erunt in populo christiano. **N**umquid in fluminibus iratus es domine: aut in fluminibus furor tuus: aut in mari impetus tuus. **H**oc ideo dictum est: quia non uenit nunc ut iudicet mundum: sed ut saluet mundum per ipsum. **Q**ui ascendens super equos tuos. et equatio tua salus: hoc est euangeliste tui portabunt te: quia regunt a te: et euangelium tuum salus est eis quia credunt in te. **I**ntendens intendens arcum tuum super sceptrum dicit dominus: hoc est dominaberis iudiciu tuum etiam regibus terre. **F**luminibus scindetur terra: hoc est influentibus omnibus predicatione te apientur ad confitendum hominum corda: quibus dictum est scindite corda uestra et non uestimenta uestra. **Q**uid est uidebunt te et dolebunt populi: nisi ut laedo sint beati. **Q**uid est dispensans aquas icesu nisi ambulatio in eis quia te usque quaque annunciat: hac atque hac dispensis fluencia doctrine. **Q**uid est abissus dedit uocem suam: an profunditas cordis humani: quod ei uideret expressit. **A**ltitudo fantasie sue: tanquam uerus superioris est expositio. **A**ltitudo. n. est abyssus. **Q**uod autem ait fantasie sue subaudiendum est uoces dedit: hoc est quod diximus quod ei uideretur expressit. **F**antasie quippe uisio est quam non tenuit: non operuit: sed confitendo eructauit. **E**leuat est sol: et luna stetit in ordine suo: hoc est ascendit Christus in celum: et ordinata est ecclesia sub rege suo. **I**n luce iacula tua ibunt: hoc est non in occultum sed in manifestum tua uerba mittentur. **I**n splendore cornu scationis armorum tuorum subaudiendum est iacula tua ibunt. **D**ixerat. n. suis: que dico uobis in tenebris dicite in luce. **I**n comminatione terram mirabis: id est comminatio humiliabis homines: et in furore deiicies

LIBER. XVIII.

gentes: quia eos qui se exaltant undi-
cādo collides. **E**xisti in salutē populi
tui: ut saluos faceres x̄pos tuos. misisti
in capita inimicorū mortē: nihil horū
exponendū est. **E**xcitasti uincula usq̃
ad collū. **E**t bōa hic possūt itelligi ui-
cula sapiētie: ut uinciantur pedes i cō-
pedes eius: et collū i torquē eius. **P**re-
cedisti in stupore mētis: subaudiamus
uincula. **E**xcitauit. n. bona: precidit
mala: de quibus dicitur ei: dirupisti ui-
cula mea. **E**t hoc in stupore mentis id
ē mirabiliter. **C**apita potētū mouebūt
in ea: scilicet in ea admiratione. **A**da-
periet morsus suos: sicut edēs pauper
absconse. **P**otentes. n. quidā iudeorū
ueniebant ad dñz: uerba eius et facta
mirati: et esurientes panem doctrine
manducabant absconse ppter metuz in
deorū: sicut eos prodidit euangelium.
Et immisisti in mare equos tuos: tur-
bantes aquas multas: que nihil aliud
sunt q̃ multi populi. **N**on eniz alij ti
more conuerterentur: alij furore perse-
queret̃: nisi oēs turbaret̃. **O**bsuau-
it et expanit nēter meus a uoce orationis
labiorū meorū. **E**t introiuit tremor in
ossa mea: et subtus me turbata est ha-
bitudo mea. **I**ntendit i ea que dicebat:
et ipse sua ē oratione pteritus: quā p-
phetice effudebat: et in qua futura cer-
nebat. **T**urbatis. n. populis multis: ui-
dit imminētes ecclesie tribulationes: ori-
nuos se eius mēbrū agnouit atq̃ ait.
Requiescam in die tribulatiōis tanq̃
ad eos pertinēs qui sūt spe gaudētes:
in tribulatione patientes. **E**t ascendaz
inquit ad populū peregrinatiōis mee.
Recedēs utiq̃ a populo maligno car-
nalis cognatiōis mee: nō peregrināte
i hac terra: neq̃ supnā patriā regrete.
Quoniā ficus inquit non auferet fru-
tus: et non erunt natiuitates in uineis.
Adetrietur opus oliue: et campi nō faci-
ent escas. **D**efecerūt ab esca oues: et nō
superfunt i p̄sepibus boves. **V**idit eā

gentem que christum fuerat occisura
ubertatē copiarū spiritualium p̄diturā
quas per terrenam fecunditatem more
prophético figurauit. **E**t quia irā dei
talem propterea passa est illa gens: q̃
dei ignorās iustitiā suā uoluit cōstitu-
ere: iste continuo ego autem inquit in
dño exultabo: gaudebo i deo saluari
meo. **D**ñe deus uirtus mea statuit pe-
des meos in consumationez. super ex-
cella imponet me: ut uincam in cantico
de quo similia quedam dicuntur i psal-
mo. Statuit supra petrā pedes meos.
et diuexit gressus meos: et immisit i os
meum canticum nouum hymnum deo
nostro. **I**pse ergo uincit in cantico dñi
qui placet in eius laude nō sua: ut qui
glorietur in domino gloriatur. **A**deli?
aut mihi uidetur quidam codices h̄re
gaudebo in deo **I**esu meo: q̃s h̄i qui
uolentes id latine ponere: nomen ipsū
non posuerunt: quod est nobis amici-
cius et dulcius nominare.

De christo et uocatione gētiū: que
Ieremias et **S**ophonias prophético
spiritu sunt p̄fati. **C**ap. 33.

Ieremias propheta de maiorib?
est sicut **I**saías: nō de minorib?
sicut et ceteri: de quorū scriptis nōnulla
iā posui. **P**rophetauit aut̃ regnāte **J**o-
sia i hierusalē: et apud romanos **A**nco-
Martio: iā appropinquāte captiuitate in
deorū. **E**t cēdit aut̃ prophetiā suā usq̃
ad quitum menses captiuitatis: sicut i
eius litteris iuenitur. **S**ophonias aut̃
unus de minorib? adiūgitur ei. **N**am
et ipse in diebus **J**osie prophetauit se di-
cit: sed quousq̃ nō dicit. **P**rophetauit
ergo **I**eremias nō solū **A**ncimartij:
uerum et **L**argnij p̄sci tēporib?: quē
romani habuerūt quitū regē. **I**pse. n.
quādo est illa captiuitas facto regnāte
iā ceperat. **P**rophetās ergo d̃ **C**hristo
Ieremias: spūs inquit oris nr̄i dñs
Christus captus est in peccatis nr̄is:
sic breuiter ostēdēs et dñz nr̄s x̄pus et
u. 4.

passū esse pro nobis. **N**e alio loco: hic de⁹ meus iquit: et nō extimabitur alter ad eū qui inuenit oēs uiam prudentie: et dedit eā Jacob puero suo: et israhel dilecto suo. Post hec i terris uisus est: et cū hoibus uersatus ē. Hoc testimo niū quidē nō Hieremie sed scribe ei⁹ attribuit: qui uocabatur Baruch: sed Hieremie celebrati⁹ habetur. Rursus idem propheta de ipso. Ecce iquit dies ueniunt dicit dñs: et suscitabo Dauid germen iustū: et regnabit rex: et sapiēs erit: et faciet iudiciū et iustitā in terra. In diebus illis saluabitur iuda: et israhel habitabit cōfidenter: et hoc ē nomē qd uocabunt eum dñs iustus noster. De uocatione autē gentiū que futura fu erat: et eam nūc impletas cernimus: sic locutus est. Dñe deus meus et refugiu meū i die maloz: ad te gētes ueniēt ab exiremo terre. et dicēt. Vere mendacia coluerūt patres nūi simulacra: et nō est i eis utilitas. Quia uero nō erāt eum agniti iudei: a quibus eum et occidi oportebat: sic idē propheta significat. Graue cor p oīa: et hō est: et qs cognosceat eū: **H**uius ē etiā illud qd in libro .i7. posui de testamento nouo: cuius ē mediator christus. Ipse quippe Hieremias ait. Ecce dies ueniūt dicit dñs: et cōsumabo sup domū Jacob testamētū nouū: et cetera q ibi legūtur. Sophonie autē prophete q cū Hieremia pphetizabat: hec pdicta iterim de xpo interponā. Expecta me dicit dñs i die resurrectionis mee in futurū: qā iudiciū meū et cōgregem gentes: et colligā regna. Et iterū. Horribilis inquit dñs super eos: et eximabit oēs deos tē: et adorabit eū uir de loco suo: oēs insule gētū. Et paulo post. Aūc inquit trāsuertā i populos linguā et pgenies ei⁹: ut oēs inuocēt nomē dñi: et seruiāt ei sub uno iugo. A sinibus fluminum ethyopie afferēt mihi hostias: in illo die nō cōfuderis ex oībus adinuentib⁹

tius: quas impie egisti i me: quia tunc auferam abs te prauitates iniurie tue: et itā nō adiciēs ut magnificeris super montem sactum meū. Et subrelinquā in te populū mansuetum et humilim: et uerebuntur in nomine dñi qui relig fuerint israhel. **H**ec sūt relige: de qbul alibi prophetatur: quod apostolus etiā cōmemorat. Si fuerit numerus filiozu israhel sicut arena maris: relige salue fiēt. **H**ec qppe i xpuz illi⁹ gēns relige crediderunt.

De pphetia Danielis et Ezechielis q i xpuz eccliasq concordat. La. 34.

In ipsa porro captiuitate babylonie Daniel et Ezechiel ppheta uert prius: alii. s. duo ex prophetis maioribus. Quoz Daniel etiā tempus quo uenturus Christ⁹ fuerat atq: passurus numero diffiniuit annoz: quod longum est cōputādo mōstrare: et ab aliis factitatū est ante nos. De potestate uero eius ecclēsia et gloriosa sic locutus ē. Videbam inqt i uisione noctis: et ecce cū nubibus celi filius hominis ueniens erat: et usq ad uetustum diez puenit. In cōspecu eius prelati sunt: et ipsi datus ē principatus et honor et regnū et oēs populi. tribus et lingue ipsi seruiant. Potestas ei⁹ potestas ppetua que nō trāsibit: et regnum eius quod non corrumpetur. Ezechiel quoque more prophetico per Dauid christum significās. qā carnē de Dauid semine assumpsit: propter quam formaz seui qua factus est homo etiam seruus dei dicitur idem dei filius: sic eum pphetādo prenūciat ex persona dei patris. Et suscitabo inquit super pecora mea pastorem unū: qui pascet ea fuū meus Dauid. et ipse pascet ea. et ipse erit bis in pastorem. Ego autem dñs ero eis i deuz. et seruus meus Dauid princeps in medio eorum ego dominus locut⁹ sum. Et alio loco. et rex iqt unus erit omnibus imperans: et non erunt ultra

due gentes: nec diuidentur amplius in
duo regna: neq; polluēt ultra idolis
suis: et abhominatib⁹ suis: et in cū
ctis iniquitatib⁹ suis. Et saluos eos
faciā d⁹ uniuersis sedibus suis: in qb⁹
peccauerunt: et mundabo eos: et erunt
mibi populus: et ego ero eis deus: et
seruus meus rex Dauid super eos: et
pastor unus erit omnium eorum.

De tria prophetarū uaticinio idest
Aggei Zacharie et Malachie. La. 35

Rstant tres minores prophete: q
prophetauerūt i fine captiuitatis
Aggei Zacharias: et Malachias. Quo
rum Aggeus christum et ecclesiam hac
apertius breuitate prophetat. Ille dīc
dominus exercituum. Adhuc unum
modicum: et ego commonebo celum et
terram et mare et aridam: et omnes gē
tes mouebo: et ueniet desideratus cun
ctis gentibus. Ille prophetia partim
iam completa cernitur: partim sperat⁹
in fine complenda. Nouit enim celū
angelorum et fiderum testimonio: quā
do christus incarnatus est. Nouit ter
ram ingēti miraculo: de ipso uirginis
partu. Nouit mare et aridam: et in
salis et in orbe toto christus ānunci
tur. Ita moueri omnes gentes uide
mus ad fidem. Nam uero quod seq⁹:
et ueniet desideratus cunctis gentibus:
de nouissimo eius expectatur aduētū.
Et enī desideratus esset et expectādus
cunctis gentibus: prius oportuit eum
dilectum esse credentibus. Zacharias
de Christo et ecclesia. exulta iquit ual
de filia syon: uibila filia hierusalē: ec
ce rex tu⁹ ueniet tibi iust⁹ et saluator.
Ipse pauper et ascendens super asinū
et super pullū filiū asine. Et potestas
eius a mari usque ad mare: et a flumi
nibus usque ad fines terre. hoc quan
do factū sit: ut dñs Christus i itinere
iumento huius iteretur: in euangelio
legitur: ubi et hec pphetia commemo
ratur ex parte quantū illi loco suffice

re uisum est. Alio loco ad ipsum chri
stum in spiritu prophetie loquens de
remissione peccatoꝝ per eius sangui
nem: tu quoque inquit in sanguine te
stamenti tui emisisti iunctos tuos de
lacu in quo non est aqua. Quid per
hunc lacum uellet intelligi: possunt di
uersa sentiri: etiā secundum rectam fi
dem. Mihi tamen uidetur non eo si
gnificari melius: nisi humane miserie
tunc profunditatem quodammodo
et sterilem: ubi non sūt fluēta iustitie:
sed iniquitatis lutum. De hoc quippe
lacu i psalmo ē dicitur: et edu xit me
de lacu miserie et de luto fecis. Mala
chias prophetans ecclesiam quam per
Christū iaz cernimus propagatā: in
deis dicit apertissime ex persona dei.
Nō est mihi uolūtas in uobis: et mu
nus non suscipiam de manu uestra.
Ab ortu. n. solis usq; ad occasum ma
gnū est nomen meum in gentibus: et
in omni loco sacrificabitur: et offeret
nomini meo oblatio munda: quia ma
guum nomen meū i gētib⁹ dicit dñs.
Hoc sacrificiū p sacerdotiū Christi
secundum ordinem Melchisedech: cū
in omni loco a solis ortu usq; ad oc
casum deo tā uideamus offerri. Sacri
ficiū autem iudeoꝝ quibus dictū est:
nō est mihi uolūtas in uobis: nec acci
piā de manib⁹ uestris munus: cessasse
negare nō pūt: q adhuc expectat aliū
Christū cuz hoc quod prophetatum
legunt et impleum uident: impleri nō
potuerit nisi p ipsum. Dicit. n. paulo
post ex persona dei de ipso. Testamē
tum meum erit cum eo uite et pacis: et
dedit ei ut timore me timeret: et a facie
nominis mei reueretur. Lex uerita
tis erit i ore eius. i parte uirgēs abu
labit mecum: et multos ab iniquitate
uertet. quoniam labia sacerdotis cu
stodient scientiā: et legem inquirent
de ore eius: quoniam āgelus domini
omnipotentis est. Nec mirādū ē. quia
..n. 5.

omnipotentis dñi angelus dictus est
christus Iesus. Sicut. n. seruis prop
formam serui in qua uenit ad hoies:
sic angelus propter euangelium quod
nunciauit hominibus. Nam si grece
ista ita interpretemur: et euageliū bona
nunciatio est: et angelus nuncius. De
ipso quippe iterum dicit. Ecce angelū
meū mittā: et p:ospiciet uia ante faciem
meā: et subito ueniet in templum suum
dominus quem uos queritis: et angelus
testamenti quem uos uultis. ecce ueniet
dicit dominus deus omnipotens: et q
sustinebit diem introitus ei? aut quis
sistet in aspectu ei? Hoc loco et pri
mum et secundū christi prenūciat ad
uentū. Primum scilicet de quo ait. Et
subito in tēplū suū ueniet dominus
idest in carnem suam: de qua dicit in
euangelio: soluite tēplū hoc: et in triduo
resuscitabo illud. Secundū uero ubi
ait. Ecce ueniet dicit dominus oipotēs:
et quis sustinebit diem introitus eius:
aut quis persisteret in aspectu ei? Quod
autem dixit dñs quē uos queritis: et
angelus testamenti quē uos uultis: si
gnificauit utiq; etiā iudeos secundum
scripturas quas legunt Ibristū que
rere: et uelle. Sed multi eoz quē que
sierūt et uoluerūt: uenisse non agno
uerunt: excecati in cordibus suis prece
dentibus meritis suis. Quod sane hic
nominat testamentū: uel supra ubi ait
testamentū meū erit cū eo: uel hic ubi
dixit eum angelum testamēti: nouū p
culdubio debemus accipere testamētū
ubi sempiterna: non uetus ubi tēpora
lia sunt promissa: quē pro magno hic
habentes plurimi infirmi: et deo uero
taliū rez mercede seruientes: quando
uident impios abūdare turbātū. Pro
pterea idē propheta: ut noui testamēti
eternā beatitudinē quē non nisi bonis
dabitur distingueret a ueteris terrena
felicitate quē plerūque datur et malis.
Agrauastis inq; super me uerba ur̃a

dicat: et dixistis. In quo deira xim? de
te. Dixistis uanus est omnis qui fuit
deo. Et quid plus nobis quia custodi
uimus obseruationes eius: et quia abu
lauius supplicātes ante faciem dñi oipo
tentis. Et nūc uos beatificatis aliēos:
et reedificantur omnes qui faciunt ini
qua: aduersati sūt deo: et salui facti sūt.
Hec oblocuti sunt qui timebunt dñm:
unusquisq; ad proximū suū: et ani
maduertit dominū: et audiuit: et scripsit
librum memoriē in conspectu suo: eis
qui timeant dominū: et reuerētur nomē
eius: per istum librum significatū ē te
stamentū nouū. Deniq; quod sequitur
audiemus. Et erunt mihi dicit dñs
omnipotens in die quam ego facio in
acquisitionem: et eligam eos sicut ho
mo eligit filium suū seruientem sibi.
Et conuertemini et uidebitis inter iu
stum et iniustū: et inter seruientem deo
et non seruientem. Quoniam ecce di
es ueniet ardens sicut clibanus: et cre
mabit eos: et erunt omnes alienigenę:
et omnes facientes iniquitatem sicut sti
pula: et incēdet illos dies qui adueniet
dicit dominus omnipotens: et non de
relinquetur crum radix neq; sarmen
tum: et orietur uobis timentibus nomē
meū sol iustitię et sātas in pēnis ei? et
exibitis et exultabitis sicut uinuli ex ui
culis resoluti. Et calcabitis iūquos: et
erunt cinis sub pedibus uestris in die in
quo ego facio: dicit dñs omnipotens.
Ihic est q dicit dies iudicij: de quo suo
loco si de? noluerit loqmur uberius.
De Helderā et dachabeorū libris.

Capitulum. 36.

Post hoc tres prophetas: Aggei:
Zachariā: Malachiā: p idē tem
pis liberationis populi ex babylonica
fuitute scripsit etiā Esdras: qui magis
rez gestaz scriptor ē habit? qz pphe
ta: sicut ē liber qui appellatur Ester.
Cuius res gesta in laudē dei nō longe
ab his tēporibus iuenitur. Nū i forte

Esdras i eo Christū pphetasse intelli-
gēdus est: q̄ inter iuuenes quosdā or-
ta q̄stione quid āplius ualeret i reb⁹:
cū reges un⁹ dixisset: alter uinū: terti⁹
mulieres: que plerunq̄ue regibus impe-
rarēt: idem tamē terti⁹ ueritatē sup
oīa demonstrauit esse uictrīce. Con-
sulto autem euangelio christū cogno-
scimus esse ueritatē. Ab hoc tempore
apud iudeos restituito tēplo: nō reges
sed p̄cipes fuerunt usq̄ ad Aristobo-
lum. Quoꝝ supplicatio tempoꝝ nō in
scripturis sanctis que canonicē appel-
lātur: sed i alijs inuenit: i q̄b⁹ sūt i ma-
chabeoꝝ libri: quos nō iudei sed eccle-
sia pro canonicis habet: p̄pt̄ quorūdā
martyꝝ passiōes uehementēs atq̄ mira-
biles: q̄ atē q̄s Christ⁹ uenisset i carnē
usq̄ ad mortē p̄ dī lege certauerūt: et
mala grauissia atq̄ horribilia p̄uēit.
¶ Qd̄ p̄phetica auctoritas omni origi-
ne gentilis philosophie inueniatur an-
tīquior. Capitulum. 37.

Quod tempore igitur nostroz ppheta-
rū quoꝝ iam scripta ad notitias
fere omniū gētū peruenerūt: philoso-
phi gētū nodū erant: qui hoc etiam
nomine uocaretur: quod cepit a famio
Pythagora: qui eo tēpore quo iudeoꝝ
soluta est captiuitas: cepit excellere at-
q̄ cognosci. Multo ergo magis ceteri
philosophi post prophetas reperiuntur
fuisse. Nam ipse Socrates atheniēsis
magister omniū qui tunc maxime cla-
ruerunt: tenens in ea parte q̄ moralis
uel actiua dicitur principatū: post Es-
drā in cronicis inueniunt. Nō multo
post etiā Plato est natus: qui longe ce-
teros Socratis discipulos anteciret.
Quibus si addamus etiā superiores q̄
noduz philosophi uocabantur: septem
s. sapiētes: ac deinde philosophicos
qui Abaleti successerūt: in p̄scrutanda
natura rerū studiū eius imitati: Ana-
ximadrū. s. et Anaxienē ⁊ Anaxagorā
aliosq̄ nōnullos ante q̄ Pythagoras

primus philosophiā profiteretur: nec
illi prophetas nostros uel uniuersos tē-
porū antiquitate p̄cedūt: quandoqui-
dem Abales post quē ceteri fuerunt re-
gnante Romulo eminuisse fertur: quā-
do de fontibus israhel in eis litteris q̄
toto orbe manarent prophetie flumen
erupit. Soli igitur illi theologi poete:
Orpheus: Linus: Musaeus: ⁊ si quis
alius apud grecos fuit his prophetis
hebreis quoꝝ scripta i auctoritate ha-
bemus: annis reperiatur priores. Sed
nec ipsi uex theologum nostꝝ Moy-
sen: qui unuz deū uex ueraciter p̄dica-
uit: cuius nunc scripta in auctoritatis
canone prima sūt: tempore p̄uenērūt.
Ac per hoc quātum ad grecos attinet
in qua lingua littere huius seculi ma-
xime floruerat: nihil habet unde sapi-
entiā suā iactent: quo religione nostra
ubi uera est sapientia: si non superior
salē uideatur antiquior. Merū qd̄ fa-
tendū est: nō quidē in grecia sed i bar-
baris gentibus sicut iā in egypto ante
Moysem nonnulla doctrina fuerat que
illoꝝ sapientia diceretur. Alioquin nō
esset scriptū in sanctis libris: Moysem
eruditū fuisse omni sapiētia egyptioꝝ
tūc utiq̄ q̄ndo ibi natus est: et a fili a
Pharaonis adoptatus atq̄ nutritus:
et liberaliter educatus ē. Sed nec sapi-
entia egyptioꝝ sapiētiā prophetarū
nostroz t̄pore at. cedere potuit: quādo
q̄dez et Abrahā ppheta fuit. Quid autē
sapientie esse potuit i egypto: ante quā
eis Iis quā mortuā tanq̄ magnā deā
colēdā putarūt litteras traderet. Iis
porro Inachi filia fuisse p̄dit: q̄ prim⁹
regnare cepit argiuis: q̄ndo iā Abrahā
nepotes reperiūt exorti. ¶ Qd̄ qdā
sāctoꝝ scripta ecclesiasticē canō prop̄
nūmā n̄ recepit uetustate: ne p̄ occasio-
nē eoꝝ falsa ueris ihererent. Cap. 38.

Iam uero si lōge ātīgora repētā:
⁊ an illō grāde diluuiū n̄ erat
utique Noe patriarcha: quē prophe-

tam quoque non immerito dixerim. Si quidem ipsa arca quam fecit: et in qua cum suis euasit: prophetia nostrorum temporum fuit. Quid Enoch septimus ab Adam: Nonne etiam in canonica epistola apostoli Iude prophetasse predicasse: quorum scripta ut apud iudeos et apud nos in auctoritate non essent: nimia fecit antiquitas: propter quod uidebantur suspecta esse habenda: ne proferrentur falsa pro ueris. Nam et proferuntur quodamque ipso esse dicatur: ab eis qui pro suo sensu passim quod uolunt credunt, sed ea castitas canonis non recepit: non quod eorum hominum qui deo placuerunt reproberetur auctoritas: sed quod ista esse non credatur ipsorum. Nec mirum debet uideri quod suspecta habent: que sub tante antiquitatis nomine proferuntur: quando quidem in ipsa historia regum iude et regum israel que res gestas continet: o quibus eidez scripture canonice credimus: commemoratur plurima que ibi non explicatur: et dicuntur in libris alijs inueniri quos prophete scripserunt: et alibi eorum quoque prophetarum nomina non tacentur: nec tamen inueniuntur in canone: quem populus dei recepit. Cuius rei fateor causa mihi latet nisi quod existimo etiam ipsos quibus ea que in auctoritate religionis esse deberet: sancti utique spiritus reuelabat: alia sicut homines historica diligentia: alia sicut prophetas inspirati one diuina scribere potuisse. atque hec ita fuisse distincta: ut illa tanquam ipsis: ista uero tanquam deo per ipsos loquenti iudicarentur esse tribuenda. ac si illa perneret ad libertatem cognitionis: hec ad religionis auctoritatem in qua auctoritate custoditur canon: preter que si qua iam et sub nomine uerorum prophetarum scripta proferuntur: nec ad ipsam copiam scientie ualere. Quoniam utrum eorum sint quorum esse dicatur incertum est: et ab hoc eis non adhibetur fides: maxime his in quibus etiam contra fidem librorum canonicorum quedam

legantur: propter quod ea proisus illorum non esse apparent.

De hebraicis litteris que nunquam in sue lingue puritate fuerunt. Cap. 39.

Non itaque recedendum est: quod nonnulli arbitrantur hebraeam tantum linguam per illam qui uocabatur Heber: unde hebreorum uocabulum est fuisse: euata: atque inde ad Abraham peruenisse. hebreas autem litteras a lege cepisse quod data est per Moysen: sed potius per illam successionem patrum memorata lingua cum suis litteris custodita. Denique in populo dei Moyses constituit quod docedis litteris pessent: prius quam diuine legis ulla nosset litteras. Hos appellat scriptura grammatos Isagogos quod latine dici possunt litterarum inductores uel introductores: eo quod eas inducant id est introducant quodammodo in corda discipulorum: uel in eas potius ipsos quos docent. Nulla igitur gens de antiquitate sapientie sue super patriarchas et prophetas nostros quibus ierat diuina sapientia: ulla se iniqua uanitate iactauerit: quando nec egyptus inuenitur que solet falso et inaniter de suarum doctrinarum antiquitate gloriari: qualicunque sua sapientia patriarcharum nostrorum tempore sapientiam peruenisse. Neque enim quicquam dicere audebit mirabiliu disciplinarum eos pitissimos fuisse ante quam litteras nosset: id est ante quam illis eo uenisset: easque ibi docuisset. Ipsa porro eorum memorabilis doctrina quod appellata est sapientia: quod erat nisi maxime astronomia: et si quod aliud talium disciplinarum magis ad exercenda ingenia: quam ad illuminandas mentes sapientia uera ualeat solet. Nam quod ad philosophiam attinet: que se docere aliquid potest unde fiat homines beati: circa tempora Mercurij quem Erilmegistum uocauerunt: in illis terris eiusmodi studia claraerunt. Longe quidem ante sapientes quam philosophos habuit grecia. Sed tamen post Abraham et Isaac et Iacob et Ioseph. Nimirum etiam post ipsum Moysen. Eo quippe

tēpore quo *Moyſes* natus eſt fuiſſe re-
pertur *Atlas* ille magnus aſtologus
frater *Promethei* *Adernus* : *Auus*
Mercurij maioris : cuius *Nepos* fuit
Trimegiſtus iſte *Mercurius*.

De egyptioꝝ mēdacīſſima uanitate
que antiquitati ſcientie ſue centū milia
aſcribit annorum. *Cap. 40.*

Euſtra itaq; uaniſſima pſūptōe
garrūt quidam dicētes : ex quo
egyptius ratio nōs ſiderū cōprehendit :
amplius q̄ cētūz ānoꝝ milia nūerāz.
In q̄bꝫ n. libris iſtuz collegeit nūerū :
qui non multū ante annoꝝ duo milia
litteras magiſtra pſide didicerūt. *Nō*
enīz paruus ē auctor i hiſtoria *Varro*
q̄ hoc p̄didit : q̄ a litteraz ēt diuinaz
ueritate nō diſſonat. Cū enim ab ipſo
primo homine qui appellatus ē *Adam*
nōdum ſex annoꝝ milia compleātur :
quomodo nō iſti ridendi potius q̄ re-
fellendi ſunt : qui de ſpatio tempoꝝ taz
diuerſa et huic exploꝝate ueritati tam
contraria perſuadere conātur. Cui n.
narrāt melius p̄terita credimus : q̄
qui etiā futura p̄dixerit que p̄ſentia
tam uidemus. Nam et ipſa hiſtoricoꝝ
inter ſe diſſonātia : copiam nobis p̄re-
bet : ut eis potius credere debeamꝫ qui
diuine quā tenemus nō repugnāt hi-
ſtorie. Porro aut̄ cūes imple ciuitatis
diffuſi uſq; quaq; per ceteras : cū legūt
homines doctiſſimos quorum nullus
cōtēnenda uideatur auctoritas : inter
ſe de rebus geſtis ab etatis n̄re memo-
ria remotiſſimis diſcrepātes : cui cre-
dere potius debeant nō inueniūt. Nos
uero i n̄re religiōis hiſtoria ſulti auc-
toritate diuina q̄quid ei reſiſtit nō du-
bitamus eē falſiſſimuz : quomodolibet
ſeſe habeāt cetera i ſecularibꝫ litteris :
q̄ ſiue uera ſeu falſa ſūt niſil momēti
aſſerunt : quo recte beateq; uiuamus.

*De philoſophicaz opinionū diſſen-
ſionibus : et canonicarū apud eccleſiaz
cōcordia ſcripturaz. Capitulum 41.*

Ut aut̄ cognitionē omittamus hi-
ſtorie : ipſi philoſophi a q̄bus ad
iſta progreſſi ſumus : qui nō uidentur
laboraſſe i ſtudiis ſuis : niſi ut ueneret
quomodo uiuendum eſſet accōmodate
ad beatitudinem capeſſendam : cur di-
ſenſerūt et a magiſtris diſcipuli : et iter-
ſe condiscipuli : niſi quia ut homines
humanis ſenſibꝫ et humanis ratiocina-
tionibꝫ iſta queſierūt. Ubi quīs eē po-
tuerit et ſtudiū gloriandi : quo quiſque
alio ſapientior et acutior uideri cupit :
nec ſententiē quodāmodo addictus alie-
ne : ſed ſui dogmatis et opiniōis inuētoꝝ
tū ut nōnullos uel etiā eoꝝ plurimos
fuiſſe cōcedam : quos a ſuis doctoribꝫ
uel diſceat ſociis amor ueritatis abru-
perit : ut pro ea certaret quā ueritatez
putaret : ſiue illa eſſet ſiue nō eſſet : cuius
aiunt quo uel qua ad beatitudinē pue-
niat : humana ſe porrigit ifelicitas : ſi
diuina nō ducit auctoritas. Denique
auctores noſtri in quibus non fructra
ſacraz litterarū figitur et terminatur
canon : abſit ut inter ſe aliqua ratione
diſſentiāt. Unde nō immerito cum illa
ſcriberent eis deū uel p̄ eos locutū nō
pauci i ſcholis atq; gymnaiis litigio-
ſis diſputationibꝫ garruli : ſeu i agris
atq; in urbibus cū doctis atq; idoctis
tot tantique populi crediderūt. Ipſi ſa-
ne pauci eſſe debuerūt : ne multitudine
uileſceret : q̄ carū religione eſſe opor-
teret : nec tū ita pauci : ut eoꝝ nō ſit mi-
rāda cōſenſio. Neq; n. in multitudie
philoloſophoꝝ qui labore etiā litterazio
monimēta ſuoꝝ dogmatū reliquerūt
facile q̄s inueniunt : it̄ quos cuncta q̄ ſen-
ſere cōueniāt : q̄ oſtēdere hoc ope lon-
gū ē. Quis aut̄ ſecte cuiuſlibet auctor
ſic ē in hac lacedemonicola ciuitate ap-
probatꝫ : ut ceteri improbarentur : qui
diuerſa et aduerſa ſenſerūt. Nōne apud
athenas et epicurei clarebāt : aſſerētes
res humanas ad deorum curam non
pertinere : et ſtoici qui contraria

sentientes: eas regi atq; muniri diis adiutoribus atq; tutorib; disputabāt. Unde miror cur dñs xagoras reus factus sit quia solem dixit esse lapidē ardentem negans utiq; deum cū in eadē ciuitate gloria floruerit. Epicur⁹: uixit atq; securus: non solum solem uel ullum siderum deū esse nō credens: sed nec Iouē nec ullum deoz oīo ī mūdo habitare cōtendens: sed ad quē preces hoīuz supplicatiōesq; pueniat. Nōne ibi Aristippus ī uoluptate corporis sūmum bonū ponēs: ibi Antisthenes uirtute animi potius hoīez beatū fieri asseuerans: duo philosophi nobiles ī abo socratici in tam diuersis atq; inter se contrarijs finibus uite summā locantes: quoz etiā ille fugiendā: iste amīnistrandā sapiēti dicebat esse rēpublicā: ī ad suā quisq; sectā sectandam discipulos cōgregabat. Nempe palam ī cōspiciua ī notissīma porticu: in gymnasiis: ac priuatis cateruatim: ī hortulis: in locis publicis: pro sua quisque opinione certabat. Alij asserētes unum: alij innumerabiles mūdos: ipsum autē unum alij ortū esse: alij uero initū non habere: alij interitū: alij semp futurū: alij mēte diuinā: alij forauitū ī casib; agi. Alii mortales esse animas: alij immortales. Et qui immortales: alij reuolui in bestias: alij nequaquā. Qui uero mortales: alij mox interire post corpus: alij uiuere etiā post uel paululū uel diutius: non tamen semper. Alij cōstituentes in corpore finem boni: alij in aīo: alij in utroq;. Alij extrinsec⁹ posita ēt bona ad aīmā ī corp⁹ addētes. Alii sensibus corporis semper: alij nō seper. Alii putātes nūquā esse credēdū. Has ī alias pene innumerabiles dissensiones philosophoz: quis unquam populus: q; senatus: q; potestas ul' dignitas publica impie ciuitatis: diiudicandas: ī alias probādas ac recipiendas: alias iprobādas repudiādasq; curauit:

et nō passim sine ullo iudicio cōfususq; habuit in gremio suo tot cōtrouersias hoīuz dissidētiū: nō d' agris ī domib; ul' quacūq; pecuniaria ratione: s; de his reb; qbus aut misere uiuntur aut beate: ī ubi si uera aliqua dicebantur eadē ī falsa porsus licētia dicebatur: ut nō frustra talis ciuitas mysticū uocabulū babilōis acceperit. Babylon qppe īterpretatur cōfusio: qd nos iam dixisse meminim⁹. Nec īterest diabolō regi eius q; cōtrariis īter se rixent errorib;: quos merito multe uarieque ipictatis piter possidet. A uero populus: gens illa: illa ciuitas: illa rēpublica: illi israhelice quibus credita sūt eloqa dei: nullo modo pseudo prophetas cū ueris pphetis pari licētia cōfudēt: sed cōcordes īter se atq; in nullo dissētiētes sacrarū litterarū ueraces ab eis agnoscebatur: ī tenebantur auctores. Ipsi erāt eis philosophi: hoc est amatores sapiētie: ipsi sapiētes: ipsi theologi: ipsi pphete: ipsi doctores pbitatis atq; pietatis. Quicūque secūdu illos sapuit ī uixit: non secūduz homies: s; secūdu deū qui per illos locutus est sapuit ī uixit. Ibi si phibitum est sacrilegium deus prohibuit. Si dictum est honora patrem tuū ī matrem tuā: iussit deus: si dictum ē nō mechaberis: non homicidiūz facies: nō furaberis: ī cetera huiusmodi: nō hec ora humana: sed diuina oracula fudeūt. Quicqd philosophi quidam īter falsa que opati sunt neq; uidere potuerūt ī laboriosis disputationibus persuadere moliti sunt: q; mundum istum deus fecerit: eumque ipse prouidentissimus amminiaret: de honestate uirtutuz: de amore patrie: de fide amicitie: de bonis operibus: atq; omnibus ad mores probos pertinentibus rebus: quāuis nesciētes ad quēz fines: ī quoniāz modo essent ista omnia referenda: prophetici hoc est diuini uocibus: quous p homies ī

argumentationū certationib⁹ iculcata
ut nō hominis ingenū sed oī eloquī cō
tēnere formidaret: q̄ illa cognosceret.
Qua dispēsatiōe puidētie de scrip
pse sacre ueteris testamēti ex hebreo
i grecū eloquī trāsslate sit: ut uniuersis
gētib⁹ inotesceret. Cap. 42.

His sacras litteras etiam unum
Ptolemeoz regū egypti nosse
studuit: et habere. Nā post Alexandri
macedonis qui etiā magn⁹ cognomi
natus est mirificētissimam minimeq³
diuturnam potentiam qua uniuersam
asiam: immo pene totū orbēz partim
ui et armis: partim terrore subegerat:
quādo inter cetera oriētis regna etiā
Iudeā ingressus optinuit. Eo mortuo
comites eius cū regnū illud amplissi
mum nō pacifice iter se possessuri diui
fissent uel poti⁹ dissipassent bellis oīa
uastaturi: Ptolemeos reges habere ce
pit egyptus: quoz p̄mus Lagi filius
multos ex iudea captiuos in egyptum
trāstulit. Huic aut succedēs Ptoleme⁹
alius qui appellatus est Philadelph⁹
oēs quos ille adduxerat subiugatos
liberos redire permisit: insup et dona
regia in templū dñi misit: petiuitq³
ab Eleazaro tūc pōtifice dari sibi scri
pturas quas profecto fama audierat
p̄dicante diuinas: et ideo cōcupiuerat
bēre i bibliotheca quā nobillissia fece
rat. Has ei cū misisset idēz pontifex:
hebreas post etiam ille interpretes po
stulauit: et dati sunt ei. lxxii. de singulis
tribubus duodecim senī hoīes lingue
utriūsq³ doctissimi: hebreē scilicet at
que grece. Quorum interpretatio ut
.lxx. uocetur iam optinuit cōsuetudo.
Traditur sane tam mirabilem ac stu
penduz plenēq³ diuinū in eoz uerbis
fuisse consensum: ut euz ad hoc opus
separatim singuli sederint: ita. n. eorū
fidem Ptolemeo placuit explorare: in
nullo uerbo quod idem significaret: et
tantundem ualeret: et i uerboz ordine

alter ab altero discreparet: sed tāquā
unus esset iterpres: ita quod oēs interp
tati sūt unū erat: quonīa re uera spūs
erat unus in omnib⁹. Et ideo tam mi
rabile dei munus acceperant: ut illaz
scripturarū nō tāquā humanarū:
sed sicut erāt tanquā diuinarū etiā
iīto modo commēdaretur auctoritas:
crediturus quādoque gētib⁹ profutu
ra quod iā uidemus effectum.

De auctoritate. lxx. interpretū: que
saluo honore hebraice lingue oib⁹ sit
interpretibus preferenda. Cap. 43.

Nam cum fuerint et alii interpretes
qui ex hebreā in grecā linguā tra
cra illa eloga trāstulerūt: sicut Agla:
Sinachus: Theodotion: sicut etiā illa
est interpretatio cuius auctor nō appa
ret: et ob hoc sine nomine interpretis
quinta editio nuncupatur: hanc tamē
que septuaginta est tāquam sola esset
sic recipit ecclesia: eaque utuntur greci
populi christiani: quoz pleriq³ utrū
alia sit aliqua ignorāt. Ex hac septu
aginta interpretatione etiā in latinā
linguā interpretatum est quod latine
ecclesie tenet: quāuis non defuerit in
nostris tēporibus p̄sbyter Hierony
mus: homo doctissimus et omniū tri
um linguaz peritus qui nō ex greco
sed ex hebreo i latinū eloquū easdē
conuertit scripturas: sed eius tantū lit
teratum laborem quāuis iudei fateāt⁹
esse ueracē. lxx. uero interpretes i mē
tis errasse contendunt: tamen ecclesie
Christi tot hominū auctoritati ab
Eleazaro tūc pontifice: ad hoc tātū
opus electorum neminē iudicāt p̄se
rendum: quia et si nō in eis unus ap
paruiisset spūs sine dubitatiōe diuin⁹:
sed iter se uerba interpretatiōis sue .lxx.
docti morte hoīz cōtulisset: ut q³ pla
cuisset oib⁹ hoc maneret: null⁹ eis un⁹
iterpres debuit āteponā. Cū uero tātū
i eis signū diuinitatis apparuit p̄fecto
q̄sq³ ali⁹ illaz scripturaz ex hebreo

in quālibet aliā linguā interpretis est uerax: aut cōgruit illis. lxx. interpretib⁹: aut si cōgruere non uidentur: altitudo ibi prophetica esse credēda est. Spus enī qui in prophetis erat quando illa dixerunt: idem ipse erat in septuaginta uiris quādo illa sunt interpretati. Qui pfecto auctoritate diuina et aliud dicere potuit: tanquam propheta ille utrūq; dixisset: quia utrūq; idem spiritus diceret: et hoc ipsum aliter: ut si non eadez uerba: idem tamen sensus bene intelligentibus dilucesceret: et aliquid pmittere: et aliquid addere: etiam ut hinc ostenderetur nō humanam fuisse in illo opere seruitutē: quā uerbis debebat interpretis: sed diuinam potius potestatem: que mētem replebat et agebat interpretis. Nonnulli autē codices grecos interpretationis. lxx. et ex hebreis codicibus emendandos putarunt: nec tamen ausi sūt detrabere qd̄ hebrei non habebant et. lxx. posuerunt: sed tantummodo addiderūt que in hebreis innēta apud. lxx. nō erat: eaq; signis quibusdā in stellaz modū factis ad capita eorundem uersuū notauerunt: q̄ signa asteriscos uocant. Illa uero que nō habent hebrei: habet autem. lxx. similiter ad capita uersuum tacētib⁹: uirgulis sicut scribuntur unciē signauerunt. Et multi codices greci has notas habētes usq; quaq; diffusi sunt et latini. Que autē nō p̄missa uel addita: sed aliter dicta sūt: siue alium sensum faciant etiam ipsum nō ab horrentem: siue alio modo eūdem sensum explicare mōstrētur: nisi utrisq; codicib⁹ inspectis nequeūt reperiri. Si igitur ut oportet nihil aliud itueamur in scripturis illis nisi quid per hoīes dixerit dei spiritus: qcquid ē i hebreis codicib⁹ et nō ē apud interpretes. lxx. noluit hoc per istos sed p illos pphetas dei spiritus dicere: quicquid uero est apud. lxx. in hebreis aut codicib⁹

nō est: per istos maluit q̄ p illos idē spiritus dicere: sic ostēdens utrosque fuisse prophetas. Istō enī modo alia p Isaiam: alia p Hieremiam: alia per alium atq; alium prophetā: uel aliter eadem p hunc ac per illum dixit ut noluit. Quicquid porro apud utrosque inuenitur: p utrosq; dicere uoluit un⁹ atq; idē spiritus: sed ita illi ut pcederent pphetado: isti sequerētur pphetice illos interpretado. Quia sicut i illis uera et cōcordātia dicētib⁹ spūs pacis unus fuit: sic et in istis nō secū uerētib⁹ et tñ tanquā ore uno eucta itēptantibus: idē spiritus unus apparuit. / Quid intelligendū sit de nimitaz et xcidio: cui⁹ denūciatio i hebreo qd̄a gita dierū spacio tēditur i septuaginta aut tūdiu breuitate cludit. Cap. 44

Ed ait aliquis. Quomodo scia qd̄ Jonas ppheta dixerit Nimitis uirū triduo et Ninīue euerteretur: an. xl. dies. Quis. n. non uideat non potuisse utrūque tūc dici a ppheta: q̄ missus fuerat terrere omīnatione imitatis exiitū ciuitatem: cui si tertio die tuerat futurus iteritus: non utiq; die q̄dragelimo si aut q̄dragelimo non utiq; tertio. Si ergo a me queritur qd̄ Jonas hoz dixerit: hoc puro potū qd̄ legiur in hebreo: quadraginta dies et Ninīue subuerteretur. Septuaginta q̄ppe loge poster⁹ iterptati aliud dicer potuerūt: qd̄ tamē ad rem p̄tineret: et in unū eūdeq; sensum q̄uis sub altera significatione cōcurreret: amoneretq; lectorem utraq; auctoritate nō spreta ab historia sese attollere: ad ea regreda propter q̄ significāda historia ipsa cōscripta est. Sesta sunt q̄ppe illa in Ninīue ciuitate: sed aliq̄ etiā significauerūt quod modum illius ciuitatis excedat: sicut gestū est q̄ ipse ppheta in uentre ceti triduo fuit: et tñ aliū significauit in profundū triduo futurū qui domin⁹ est omnium prophetaz.

Quapropter si per illā ciuitatē recte accipitur ecclesia gētiū: prophetice figuratur euerſa ſcilicet per penitentiā: ut qualis fuerat iā nō eſſet. Hoc quoniā per Chriſtum factum eſt i eccleſia gētiū: cuius illa Ninive figurā gerbat: ſiue per .xl. dies ſiue per triduum idem ipſe ſignificatus ē Chriſt⁹. Per .xl. ſcilicet quia tot dies peregrinatus ē diſcipulis ſuis poſt reſurrectionē ſuā: ⁊ aſcēdit in celum per triduum uero quia die tertio reſurrexit: itaq; lectorē nihil aliud q̄s hitorie reꝝ geſtarū inherere cupiētem de ſomno excitauerint. lxx. interpretēs: idēq; pphete: ad pſcrutandū altitudinē pphete: ⁊ quodammodo dixerit in .xl. diebus ipſum queſi iquo ⁊ triduum poteris inuenire: illud i alcēſionē hoc in eius reſurrectionem repies. Propter quod utroq; numero ſignificari cōueniētiſſime potuit: quoz unū per Ionam pphetam: alterū per .lxx. interpretum prophetiam: tamen unus atq; idē ſpiritus dixit. Longitudinem fugito: ut nō hec p mltā demōſtrare: in quibus ab hebraica ueritate putat lxx. interpretes diſcrepar: ⁊ bene intellecti inueniuntur eſſe cōcordes. Unde etiā ergo pro meo modulo uestigia ſeq̄s apoloꝝ: q̄ ⁊ ipſi ex utriſq; idēſt ex hebreis ⁊ ex .lxx. teſtionia pphetica poſuerūt: utraq; auctoritate utēdū putauit: quoniā utraq; una atq; diuina ē. Sed iā q̄ iſtāt ut poſſam⁹ exq̄m̄ur.

Quo poſt iſtauratiōē tēpli pphetas iudei habere deſtiterūt: ⁊ exinde uſq; ad natiuitatē xpi cōtinuē a dūerſitatib⁹ ſit afflicti ut pbarer alteri⁹ tēpli edificatiōem propheticiis uocibus fuiſſe pmiſſam. Cap. 45.

Poſtq; gens iudea cepit nō habere pphetas: pculdubio deterior facta eſt: eo ſcilicet tēpore quo ſe ſperabat iſtaurato tēplo poſt captiuitatem q̄ fuit in babilonia futuram eſſe meliorem. Sic quippe intelligebat popul⁹

ille carnalis quod prenunciātū eſt per Aggei ppheta dicentem. Magna erit gloria domus iſti⁹ nouiſſime plus q̄s prime: quod de nouo teſtamēto dictū eſſe paulo ſuperius demōſtrauit: ubi ait aperte chriſtū promittēs: ⁊ mouebo omēs gētes: ⁊ ueniet deſideratus cūctis gētib⁹. Quo loco ſeptuaginta interpretes alium ſenſum magis corpori q̄s capiti: hoc ē magis eccleſie q̄s chriſto cōueniētiē prophetica auctoritate dixerūt. Veniēt q̄ electa ſūt dñi de cūctis gētib⁹: idēſt hoies de quibus ipſe Jeſus in euāgelio: mlti iquit uocati: pauci uero electi. Talibus enī electis gētiū: domus dei edificatur p teſtamētū nouum lapidibus uiuis: lōge glorioſior q̄s tēplum illud fuit qd a rege Salomōe cōſtructū ē: ⁊ poſt captiuitatē iſtauratū. Propter hoc ergo nec pphetas ex illo tēpore habuit illa gens: ſed mltis cladibus afflicta ē ab alienigēis regib⁹ ipſiq; romanis: ne hāc Aggei pphetiā i illa iſtauratione tēpli opinaretur impletam. Non multo enī poſt adueniēte Alexandro ſubiugata eſt: quādo ⁊ ſi nulla facta eſt uariatio: quoniā nō ſunt aui ei reſiſtere: ⁊ ideo placatū ſacillime ſubditi receperunt: nō erat tamē gloria tāta domus illius. quanta fuit in ſuorum regū libera poteſtate. Hoſtias ſane Alexander imolauit in dei tēplo: nō ad eius cōſuetudinem uera pietate conuerſus: ſed impia uanitate cū diis euz falſis colēdū putās. Deinde Ptolemus Lagi filius: qd ſupra cōmemorauit poſt Alexandri morte captiuos inde i egyptū tranſtulit: quos eius ſucceſſor Ptolemus Philadelphus beniuolētiſſime inde dimiſit: p quē factū ē quod paulo ante narraui: ut. lxx. interpretia ſcripturas haberem⁹. Deinde uicini ſūt bellis q̄ i machabeoz libris explicat⁹ poſt hec capti a iuge alexandrie Ptolemeo q̄ ē appellat⁹ Epifanes: idē ad Antiocho iuge ſyrie mltis ⁊

grauissimis malis ad idola colenda opti-
 ti templorum ipsum repletus sacrilegis
 superstitionibus gentium: quod tamen
 dux eorum strenuissimas Judas qui
 etiam Machabeus dicitur et Antiochi du-
 cibus pulsus: ab illa omni idolatrie con-
 taminatione mundauit. Non autem multo
 post Alcimus quidam per ambitionem
 cum a genere sacerdotali esset alienus:
 quod nefas erat pontifex factus est. Hic
 iam post annos fere quinquaginta: in
 quibus eis tamen pax non fuit: quamvis
 aliqua et prospere gesserit: prius apud
 eos Aristobolus assumpto diademate
 et rex et pontifex factus est. Antea quippe
 ex quo de babilonia captiuitate reuersi
 sunt templumque instauratum est: non
 reges sed duces uel principes habuerunt:
 quamvis et qui rex est possit dici princeps
 a principatu imperandi: et dux eo quod sit
 ductor exercitus. Sed non continuo
 quicumque princeps uel duces sunt: etiam
 reges dici possunt: quod iste Aristobolus
 fuit. Cui successit Alexander etiam ipse
 rex et pontifex: qui crudeliter in suos re-
 gnasse traditur. Post hunc uxor eius
 Alexandra regina iudeorum fuit: ex cuius
 deinceps tempore mala sunt eos secuta
 grauiora. Filii quippe huius Alexandri
 Aristobolus et Hyrcanus: inter se de
 populo dimicantes: vires aduersus israheli-
 ticam gentem prouocauere romanas. Hyr-
 canus namque ab eis ita fratrem poposcit
 auxilium. Tunc iam roma subiugauerat
 aethiopicam et greciam: lateque etiam aliis
 orbis partibus imperans: tamquam seipsam
 ferre non ualens: se suamque quodammodo
 magnitudinem fregerat. Peruenerat quippe
 ad seditiones domesticas graues at-
 que inde ad bella socialia: moxque ciuilia
 tantumque se comminuerat atque oriuuerat:
 ut ei mutandus reipublice status quo re-
 geretur regibus immineret. Pompeius
 ergo romani populi perarissimus prin-
 ceptus: iudeam cum exercitu ingressus ciuitatem
 capit: templum reuerat: non deuotione sup-

plicis sed iure uictoris: et ad sancta san-
 ctorum quo nisi summum sacerdotem non li-
 cebat intrare: non ut uenerator sed ut per-
 phanator accedit. Confirmataque Hyr-
 cani pontificatu: et subiugata genti ipso
 custode Antipatro: quos tunc perura-
 tores uocabant uictum secum Aristobolum
 ducit. Et ex illo die iudei et tributarii
 romanorum esse cepunt. Postea Cassius
 etiam templum expoliuit. Deinde post
 paucos annos etiam Herodes alienigenam
 regem habere meruerit: quo regnante
 natus est Christus. Ita enim uenerat pleni-
 tudo temporis significata prophetico
 spiritu per os patriarche Jacob: ubi ait
 Non deficiet princeps de iuda neque dux
 ex femoribus eius: donec ueniat cui re-
 positum est: et ipse erit expectatio gen-
 tium. Nec ergo defuit iudeorum princeps
 ex iudeis usque ad istum Herodem quem
 primum acceperunt alienigenam regem.
 Tempus ergo erat ut ueniret ille cui
 repositum erat: quod nouo promissum
 est testamento: ut ipse esset expectatio
 gentium. Fieri autem non posset ut expectaret
 gentes eum uenturum: sicut eum cernimus
 expectari ut ueniat: ad faciendum iudicium
 in claritate potestatis: nisi prius crederet
 in eum cum uenit ad patiendum iudicium in
 humilitate patientie. De ortu sal-
 uatoris nostri secundum quod uerbu caro factum
 est: et de dispositione iudeorum per omnes gentes
 sicut fuerat prophetatum. Cap. 46.

Regnate ergo Herode in iudea:
 apud romanos autem iam mutato rei
 publicae statu: imperante Cesare Augusto: et
 per eum orbem terre pacato: natus est Christus
 secundum praecedentem prophetiam in bethlehem
 Iude: homo manifestus ex homine uirgi-
 ne: deus occultus ex deo patre. Sic
 enim propheta praedixerat. Ecce uirgo in
 utero accipiet et pariet filium et uocabitur
 nomen eius Emmanuel: quod est interpretatum
 nobiscum deus. Qui ut se commendaret deum
 multa miracula fecit: ex quibus quedam
 quantum ad eius praedicandum satis uisum

est esse i scriptura enangelica continet
 Quoz pzimuū est q̄ tā mirabiliter
 natus est : ultimum autēz. cum suo
 resuscitato corpore a mortuis ascendit
 ad celū. Iudei autem qui eū occiderūt
 et in eū credere noluerunt : quia opor
 tebat eū mori et resurgere : uastati infe
 licius a romanis funditusque a suo
 regno ubi iam eis alienigene domina
 batur eradicati sunt : dispersiq; per
 terras. Quādoquidē ubiq; nō desūt
 per scripturas suas testimonio nobis
 sunt pphetias nos nō fin xisse de xpo
 quas pluzimi eoz cōsiderātes : 7 ante
 passionē 7 maxie post ei² resurrectionē
 nē crediderūt i eum : de qb² pdictū ē.
 Si fuerit numer² filioz israhel sicut
 arena maris : relige salue fiēt. Ceteri
 uero execrati sunt : de quib² pdictū
 ē. Fiat mēsa eoz coram ipsis i laque
 um 7 in retributionē 7 in scandalum
 obfurentur oculi eoz ne uideant : 7
 dorsum eorū semper incuruet. Proinde
 cum scripturis nostris nō credūt : cō
 plētur in eis sue quas ceci legūt : nisi
 qs forte dixerit illas pphetias xpia
 nos fin xisse de Christo : que Sibylle
 noie uel alioz pferunt : si que sūt que
 non pertinent ad populum iudeorū .
 Nobis qdē ille sufficiunt que de no
 stroz inimicorū codicib² proferunt :
 quos agnoscimus ppter hoc testimo
 nium quod nobis iuiti phibēt : eosdē
 codices habēdo atq; fruādo p omnes
 gētes : etiā ipsos esse dispōs q̄q uersū
 Christi ecclesia dilatatur. Nam pro
 phetia in psalmis quos etiā legunt de
 hac re pmissa est ubi scriptū ē. Deus
 me² misericordia ei² pueniet me . De²
 me² demonstrauit mihi de iniicis meis
 Ne occideris eos ne quādo obliuiscā
 tur legē tuā. Disperge eos 7 i uirtute
 tua. Demonstrauit ergo deus ecclesie
 in eius inimicis iudeis gratiā miseri
 cordie sue : quoniā sicut dicit apostol²
 delictū eoz salus est in gentib² . Et

ideo nō occidit : id est nō i eis pdidit
 q̄ sunt iudei : quous deuicti 7 oppressi
 fuerint a romanis : ne obliti legē dei
 ab hoc de quo agimus testimonium
 nihil ualeret. Ideo paz fuit ut diceret
 ne occideris eos nequādo obliuiscant
 legem tuā : nisi etiā adderet disperge
 eos : quoniā si cū isto testimonio scrip
 turam in sua tātūmodo terra nō ubiq;
 essent : pfecto ecclesia que ubiq; ē eos
 pphetiarū que de Christo premissē
 sunt testes in omnib² gēnibus habē
 re non posset.

An ante tēpora Christi aliq fuerit
 extra israheliticū gen² : q ad celestis
 ciuitatis cōfortiū pueniret. Cap. 47.

¶ Quapropter quisquis alienigena
 id est nō ex israhel pgēitus : nec
 ab illo populo in canone sacrarū litte
 raz recept² : legit aliqd pphetasse de
 Christo : si i nram noticiā uēit aut ue
 nerit : ad cumulū a nobis cōmemorari
 potest : nō q̄ necessari² sūt etiā si desit :
 sed quia nō credit fuisse incongrue
 et in aliis gentib² homines qb² hoc
 mysteriū reuelatū est : et qui hoc etiam
 predicere impulsī sunt : siue participes
 eiusdē gratie fuerūt siue exptes : siue
 per malos āgelos docti sint : quos p
 sētē Christū quē iudi nō agnoscebāt
 scimus fuisse confessos Nec ipsos iu
 deos existimo audē rēdere : neminē
 pertinuisse ad deū pter israhelitas : ex
 quo ppagatio israhel eē cepit repro
 bato ei² fratre maiore . Populus eni
 re uera qui dei populus pprie diceret
 n² l²us alius fuit. Homines autē quosdā
 nō tenēa sed societate celesti ad ueros
 israhelitas supne ciues patrie ptinē
 tes etiā i aliis gētib² fuisse negare nō
 possūt. Quia si negāt facillime conui
 cunt de sancto 7 mirabili uiro Job :
 q nec idigena nec proseliū id est ad
 uēa popl² israhel fuit : sed ex gēte Jdu
 mea gen² ducēs : ibi ori² : ibidē mortu
 us. Qui diuino sic laudat eloquio : n.

quod ad iustitiā pietatēq; attinet: et nullus ei homo suorum temporum coequetur. **Q**ue tēpora eius quauis nō inueniamus i cronici: colligimus tamē ex libro ei⁹ quē pro sui merito israhelite i auctoritatē canonicam receperūt: tertia generatione posteriorē fuisse q̄ israhel. **D**iuinitus autē fuisse paup̄m nō dubito: ut ex hoc uno sci⁹ rem⁹ etiā per alias gētes esse potuisse qui secūdu deū uixerūt: ei⁹ placuēre pertinētes ad spirituale hierosolimā. **Q**uod nemini cōcessum fuisse credendum est: nisi cui diuinitus reuelatus ē unus mediator dei ⁊ hominum homo **Christus Iesus**: qui uēturus in carne sic antiquis factis prenūciabatur: quē admodū nobis uenisse nunciatus est: ut una eadēq; fides per ipsū omēs in dei ciuitatē dei domum: dei templum predestiatos pducatur ad deū. **S**ed quē cūq; alioz prophetie de dei p̄ Iesum **Christum** gratia profertur: possunt putari a **Christianis** esse cōfite. **I**deo nihil est firmi⁹ ad cōuincēdos quoslibet alienos: si de hac re cōtenderit: nostrosq; fulciendos si recte sapuerit q̄ ut diuina p̄dicta de **Christo** ea p̄ferat quē i indeoz codicib⁹ sūt scripta. **Q**uibus auulsis de propriis sedibus: ⁊ propter hoc testimonium toto orbe dispersis: **Christi** usquequaque creuit ecclesia.

Prophetia Aggei quē dixit maiore futurā gloriā dom⁹ dei q̄ primū fuisset: nō in reedificatione tēpli: sed i ecclesia **Christi** esse cōpletā. **Cap. 48.**

Hec domus dei maioris ē glorie q̄ fuerat illa p̄ma: lignis ⁊ lapidib⁹ ceterisq; p̄ciosis reb⁹ metallisq; constructa. **N**ō itaq; **Aggei** p̄phetia in tēpli illius instauratiōe cōpleta ē. **E**x quo enim instauratū est: nunquā ostenditur tantā gloriā habuisse quā tam habuit tēpor⁹ **Salomonis**: immo potius ostēdit⁹ priuim cessatione pro

phetie fuisse domus illius gloriā diuinitatē: deinde ipsi⁹ gentis cladib⁹ tātis usq; ad ultimum excidiū quod factum est a **Romanis**: sicut ea quē supra sūt cōmemorata testat⁹. **H**ec autem domus ad nouum pertinens testamentū: tāto utiq; maioris ē glorie quāto meliores sūt lapides uini: q̄bus credentibus renouatisq; construit⁹. **S**ed ideo per instauratiōē tēpli illi⁹ significata est: quia ipsa renouatio illius edificiū significat eloquio prophetico alterum testamētū quod appellat⁹ nouum. **Q**uod ergo dixit deus p̄ memoratū prophetā: ⁊ dabo pacē i loco isto: per significatē locū ille qui eo significatur est intelligēdus. **E**t quia illo loco istaurato signata ē ecclesia q̄ fuerat edificāda p̄ christū: nihil accipiatur quod dictū est dabo pacē i loco isto: nisi dabo pacē i loco quē significat loc⁹ iste. **Q**uia quodāmodo omnia significātia uidēt⁹ earū rez⁹ quas significat sustinēre personas: sicut dictū ē ab apostolo. **petra** erat **Christ⁹** quoniam **petra** illa de qua hoc ē dictū significabat utiq; **Christū**. **M**aior est itaque gloria dom⁹ hui⁹ noui testamētū q̄ dom⁹ prioris ueteris testamētū ⁊ tūc apparebit maior cū iudicabit⁹. **T**ūc enī ueniet desiderat⁹ cūctis gētib⁹ sicut legitur in hebreo. **N**ā p̄m⁹ aduētus eius nondū erat desideratus omnibus gētib⁹. **N**ō enī quē debent desiderare sciebāt: i quē nō crediderāt. **T**ūc etiā secūdu. **lxx.** interpretes: q̄a ⁊ ipse ē p̄phetic⁹ **Iesus**: ueniet quē electa sūt dñi de cūctis gētib⁹. **T**ū enī uere non uenient nisi electa: de quibus dicit apostolus: sicut elegit nos i ipso aīe mundi cōstitutionem. **I**pse quippe architect⁹ qui dixit mlti uocati: pauci uero electi: non de his dixit q̄ uocati sic uēxerūt ut de cōiūio p̄icerēt: sed de electis demonstrat⁹ est edificatā domū quē nullā deinceps

formidabit ruinā. Nūc autē et hi quādo replēt ecclesias: quos tanquā i area uētilatio separabit: nō apparet tāta gloria domus huius: quāta tūc apparebit quando quisquis ibi erit semper erit. *De incerta multiplicatione ecclesie: qua in hoc seculo multi reprobi misceantur electis. Cap. 49.*

In hoc ergo maligno seculo in his diebus malis: ubi per humilitatem presentem futuram cōparet ecclesia celsitudinē: et timorū stimulis: dolorum tormentis: laborum molestiis: tentationum periculis eraditur: sola spe gaudens quādo sane gaudet: multi reprobi miscetur bonis: et utrique tanquā i sagemā euāgelicā colliguntur: et in hoc mundo tanquā in mari utriusque inclusi retibus indiserete nātāt: donec perueniatur ad littus: ubi mali segregentur a bonis: et in bonis tanquā in templo suo sit deus omnia in omnibus. Proinde uocē nūc agnoscimus ei? impleri qui loquebatur in psalmo atque dicebat. Annunciaui et locutus sum: multiplicati sūt super numerum. Hoc fit nunc ex quo primum per hos precursoris sui Joānis. deinde per os propriū annunciaui: et locutus est dicens. Agite penitentiā: appropinquauit enim regnū celorum. Elegit discipulos: quos et apostolos nominauit: humiliter natos: ibonozatos: illiteratos: ut quicquid magnū esset et facerent: ipse in eis esset et faceret. Habuit inter illos unū: quo malo utens: bene et sue passionis dispositum impleat: et ecclesie sue tolerando malorum preberet exemplum. Seminato quantum per eius oportebat presentiam corporalem factō euāgelio: passus est: mortuus est: resurrexit: passionē ostendens quid sustinere pro ueritate: resurrectione quid sperare in eternitate debeamus: excepta altitudine sacramenti qua sanguis eius i remissione peccatorum sufficit. Cōuersus ē in traxi. dies cū discipulis suis: atque

ipsis uidentibus ascendit in celū: et post dies .x. promissum spiritū sanctū militi patris sui: cuius aduenientis in eos qui credi derāt tunc erat signum maximum: et maxime necessarium: ut unusquisque eorum linguis omnium gentium loqueretur: ita significās unitatē catholice ecclesie per omnes gentes futurā: ac si linguis omnibus locuturam.

De predicatione euangelij: que per passionem predicantium clarior et potentior facta est. Capitulum. 50.

Deinde secundum illā prophetiā: *De* ex syon lex pender: et uerbum domini de hierusalem: et secundum dñi ipsius Christi predicta: ubi post resurrectionem stupentibus eorum discipulis suis aperuit sensum: ut intelligerent scripturas: et dixit eis quoniam sic scriptum est: et sic oportebat christum pati: et resurgere a mortuis die tertia: et predicari in eius nomine penitentiā et remissionem peccatorum per omnes gentes: incipientibus ab hierusalem. Et ubi rursus eis de aduentu eius nouissimo requirētib? respondit atque ait. Nō est ueltrū nosse tempora uel momenta que pater posuit in sua potestate: sed accipietis uirtutes spiritus sancti superuenientis in uos: et eritis testes mihi in hierusalem: et in tota iudea et samaria: et usque in fines terre. Primum se ab hierusalem diffudit ecclesia: et cū in iudea atque samaria plurimi credi discent: et in alias gentes seminatum est eis annūciantibus euāgelium quos ipse sicut luminaria coaptauerat uerbo: et accēderat spiritu sancto. Dixerat enim eis nolite timere eos qui corpus occidunt: animā autē nō possunt occidere: qui ut frigiditate timore nō esset: igne caritatis ardebant. Denique per ipsos nō solum quod eorum ante passionē et post resurrectione suā uiderat et audierat: uerū et post obitū eorum per posteros eorum inter horrendas persecutiones et uarios cruciatus: ac funera martyrum predicatū ē toto orbe euāgelium.

cōtestāte dño signis et ostēdis: et uariis uirtutib⁹: et spiritus sancti munerib⁹: ut populi gētiū credentes in eū q pro eoz redēptione crucifixus est: christiano amore ueneraretur sanguinē martyꝝ: quē diabolico furore fuderūt: ipsiq; reges quoz legib⁹ nāstabatur ecclesia: eius nomini salubriter fūderetur: qd de terra crudeliter auferri conati sūt. et falsos deos iciperēt pseq: quoz causa cultores di ueri fuerāt atea psecuti. / Quod etiā p hereticoz dissensiones fides catholica roborer. **Lap. xi.**

Quidens aut diabolus tēpla demonū deserit: et ad nomē liberantis mediatoris currere gen⁹ humanū: hereticos mouit: q sub uocabulo xpiano doctrine resisterēt christiane: quasi posent idifferēter sine ulla correptione habere i ciuitate dei: sicut ciuitas cōfusiōis idifferēter habuit philosophos inter se diuersa et aduersa sentiētes. Qui ergo i di ecclesia morbidū aliquid prauūq; sapiūt: si correpti ut sanū rectūq; sapiant resistūt otumaciter: suaq; pestifera et mortifera dogmata emēdare nolūt: sed defensare p̄sistūt: heretici sūt: et foras exeūtes habētur in exercitib⁹ inimicis: etiā sic quippiā neris illis catholicis mēbris xpi malo suo p̄sūt. Dum eniz deus utitur et malis bene et diligētibus eū omnia cooperat i bonū: iūmici oēs ecclesie quolibet errore cecentur uel malitia deprauentur: si accipiūt potestātē corporaliter affligēdi: exercent eius patiētā si tantūmodo male sentiēdo aduersantur: exercēt ei⁹ sapientiā. **U**t aut etiā inimici diligātur: exercent ei⁹ beniuolētiā: aut etiā beneficētiā: si ue sensibili doctrina cū eis agatur: siue terribili disciplina. **A**c p hoc diabolus princeps impie ciuitatis: aduersus peregrinātes in hoc mūdo ciuitatem dei nasa propria imouēdo: nihil ei nocere permittit: cui procul dubio et rebus p̄solatio ut nō frāgatur aduersis:

exercitatio: ut nō corumpat p̄speris: p diuinā prouidentia procuratur: atq; ita tēperat utriq; ab alterutero: ut in psalmo illā uocē nō aliunde cognoscamus exortāpsecūdū multitudinem dolorū meoz i corde meo: cōsolatiōes tue iocūdauert animā meā. **H**inc ē et illud apostoli spe gaudētes: in tribulatione patientes. **N**ā et id qd ait idē doctor quicūq; uolūt pie uiuere i christo p̄secutionē patiūt. nullis putandū ē oēē posse tēporibus: quia et cum ab eis qui foris sunt non seuiētib⁹ uidetur esse tranquillitas: et re uera est: plurimūq; cōsolationis aufert infirmis maxime: nō tamē desūt: imo multi sūt itus: qui corda pie uiuētū suis perditis morib⁹ cruciant: quoniā per eos blasphematur christianū et catholicū nomen. **Q**uod q̄sto est carius eis qui uolūt pie uiuere in christo: tāto magis dolet q; per malos intus positos sit: ut min⁹ q; pioꝝ mentes desiderāt diliga. **I**psi quoq; heretici cū christianū cogitāt habere nomē et sacramenta xpiana et sc̄ptas et p̄fessionem: magnū dolorē faciūt in cordibus pioꝝ: quia et multi uolentes esse christiani ppter eoz dissensiones hesitare cogūtur: et multi maledici etiā i his inueniūt materiā blasphemādi christianū nomen: quia et ipi quoquomodo christiani appellāt. **I**his atq; huiusmodi prauis moribus et errorib⁹ hominū persecutionē patiūt qui uolūt i christo pie uiuere: etiā nullo iſestante neq; ue xante corpus illoꝝ. **P**atiūtur q̄ppe hāc p̄secutionē nō in corporib⁹ sed in cordibus. **U**nde illa uox est: secundum multitudinē dolorū meoz i corde meo. **N**ō. n. ait in corpore meo. Sed rursus quoniā cogitatur imutabilia diuina p̄missa: et qd ait apostolus nouit dñs q sūt ei⁹: quos. n. p̄sciuit et p̄destinauit cōformes fieri imaginis filij sui: ex eis nullus p̄ire potest. ideo sequitur in i. lo psalmo. cōsolationes tue

iocundauerunt animā meā. **P**olor autē ipse qui sit i cordibus pioꝝ: quos persequitur mores christiaꝝ maloꝝ: siue falsoꝝ: prodest dolentibus: quoniā de caritate descendit: qua eos p̄ire nolunt: nec impedire salutem alioꝝ. **D**e niqꝫ magne consolationes fiunt: etiā de correctionibus eoꝝ: qui pioꝝ aīas tāta iocunditate pfundunt: quātis de sua perditione doloribꝫ crucianerāt. **S**ic in hoc seculo i his diebus malis: nō solū a tp̄e corporalis p̄sētie **C**hristi ⁊ apostoloꝝ eius: sed ab ipso **A**bel quē primū iustum impius frater occidit: ⁊ deinceps usqꝫ ad hū us seculi finē inter p̄secutiones mundi ⁊ cōsolationes dei pegrinādo p̄currit ecclesia. An credendū sit quod quidā putāt: impletis decēz p̄secutionibus que fuerunt: nullā sup̄esse preter undecimā: q̄ i ipso antichristi tp̄e sit futura. La. 52

Proinde nec illud qdē temere puto esse dicendū: siue credēdū qd nonnullis uisum est uel uidet: nō apliꝫ ecclesiā suam passuraz p̄secutiones usqꝫ ad tēpus Antichristi: q̄ q̄ iā passa ē: idest decē: ⁊ undecimā: eadēqꝫ sit ab Antichristo nouissima. Primā qp̄pe p̄putāt a **N**erōe: Secūdā a **D**omitiano: Tertiā a **T**raiano: Quartā ab **A**ntonio: Quintā a **S**euero: Sextā a **M**aximino: Septimā a **D**etio: Octauā a **V**aleriāo: Nonā ab **A**ureliano: Decimā a **D**ioclitiano ⁊ **M**aximiāo. **P**lagas. n. egyptioꝝ quoniā decē fuerunt atē q̄z inde exire iciperet populꝫ dei: putāt ad hunc it̄lectū esse referēdas: ut nouissima Antichristi p̄secutio similis uideatur undecime plage: qua egyptii dū hostiliter p̄sequerēt hebreos: in mari rubro populo dei p̄ siccū transeunte perierūt. **S**ed ego illa re gestā i egypto istas p̄secutiōes p̄phetice significatas esse nō arbitror: q̄zuis ab eis qui hoc putant exquisitē ⁊ ingeniose illa singula his singulis op̄para

ta uideantur: nō p̄phetico spiritu sed uictura mētis humane: qua aliquādo ad uerū puenitur: aliquando fallitur. **Q**uid. n. qui hoc sentiūt dicturi sūt d̄ p̄secutione qua ipse dñs crucifixus ē: In quo eam sunt numero posituri: Si autē hac excepta existimāt cōputādū tāquā ille numerande sint que ad corpꝫ p̄tinēt: nō qua ipsū caput ē appetitꝫ ⁊ occisū: qd agēt de illa que postea q̄z **C**hristus ascendit i celū hierosolimis facta ē: ubi b̄tus **S**tephanus lapidatꝫ est: ubi **J**acobus frater **J**oānis gladio trucidatus est: ubi apostolus **P**etrus ut occideret inclusus est: ⁊ per angelū liberatus: ubi fugati atqꝫ disp̄si d̄ hierosolimis fratres: ubi **S**aulꝫ q̄ postea **P**aulus apostolus factus est uastabat ecclesiā: ubi ipse quoqꝫ iā fidē quā persequabatur euangelizans: quālia faciebat est passus: sine per iudeam sine p̄ alias gentes: quacūqꝫ **C**hristū seruētissime predicabat: **E**rgo eis a **N**erone uidetur ordiendum: cū ad **N**eronis tēpora inter atrocissimas p̄secutiones de qbꝫ nimis est lōgū cūcta dicet: ecclesiā crescēdo puenit: **N**ō si a regibꝫ factas p̄secutiones i numero existimāt ēē debere: rex fuit **H**erodes qui etiā post ascensum dñi grauissimā fecit. **D**einde quid respōdent ēt de **J**uliano: quē nō numerāt i decem: **A**n ipse nō est ecclesiā p̄secutus: qui christianos liberales litteras docet ac dicere uetuit: sub quo **V**alentinianus maior q̄ post eū tertius ip̄erator fuit: fidi christiāe cōfessor extitit: militiaqꝫ priuatus est: **U**t omittā que apud antiochiā facere ceperat: nisi unius fidelissimi ⁊ cōstāntissimi iuuenis: qui cum multis apprehēsis ut torquerentur p̄ totū diem primus est tortus: inter ungulas cruciatꝫqꝫ psallētis: libertatē atqꝫ hilaritatem miratꝫ exhoruisset: ⁊ in ceteris deformius erubescere timuisset. **P**ostremo nostra memoria ualēs

supradicti Valentiniani frater Julianus: none magna persecutio p orientis ptes catholica uastauit ecclesia. Quale est aut non considerat ecclesia p totu mundu fructificationem atqz crescentes: posse in aliquibus getibus persecutione pati a regibus: et quando in aliis non patitur? Nisi forte non est persecutio computanda: quando rex gothorum in ipsa gothia persecutus est christianos crudelitate mirabili: cum ibi non esset nisi catholici: quorum pluri martyrio coronati sunt: sicut a quibusdam fratribus qui tunc illic pueri fuerant: et se ista uidisse iunctanter recordabantur audiuimus. Quid modo in pfide? None ita in christianos feruit persecutio si tunc iam quiescit: ut fugientes inde nonnulli usqz ad rome oppida puenerint. Hec atqz huiusmodi mihi cogitati non uidetur esse diffiniendum: numerus persecutionum: quibus exerceri oportet ecclesia. Sed rursus affirmare aliquas futuras a regibus pie illam non uisimam de qua nullus abigit christianus: non minoris est temeritatis. Itaqz hoc in medio relinquam: neutra pre questionis huius astruere siue destruere: sed tantum ab affirmandi quodlibet horum audace presumptione reuocantes. Illam sane nouissimam persecutionem que ab Antichristo futura est: presens sua extinguet ipse Iesus. Sic. n. scriptum est qd eu iterficiet spiritu oris sui: et euacuabit illuminatione presencie sue. Hic queri solet quando istud erit. importune omnino. Si. n. hoc nobis nosse prodesset a quo melius qz ab ipso deo magistro iterogantibus discipulis diceretur? Non. n. siluerunt inde apud eu: sed a presente quiescerunt dicentes. Domine si hoc in tempore representabis regnum israhel: At ille non est inquit uestrum nosse tempora: que pater in sua posuit potestate. Non unquam illi de hora: uel die: uel anno: sed de tempore interrogauerunt: quando illud accipere responsu. Frustra igitur annos qd huius

seculo remanet computare ac diffinire conamur: cum hoc scire non esse nostrum ex ore ueritatis audiamus. Quos tamen alii quadrigeros: alii quingentos: alii et mille: ab ascensione domini usqz ad eius ultimum aduentu compleri posse dixerunt. Queadmodum aut quisqz eorum astruat opinionem suam: longum est demonstrare: et non necessarium.

De tempore nouissime persecutionis occulto. Cap. 53.

Conieturis quippe utuntur humanis: non ab eis aliquid certum de auctoritate scripture canonice perfert. Omnium uero de hac re calculatum digitos resoluit: et quiescere iubet ille qui dicit. Non est uestrum scire tempora que pater in sua posuit potestate. Sed hec quia euangelica sententia est: mixta est non ea repositos fuisse deorum multorum falsorumqz cultores: quo minus fingeret demonum responsis quos tamqz deos colunt defini: tum esse quanto tempore matura esset religio christiana. Quod. n. uideret nec tot tantisqz persecutionibus ea potuisse consumi: sed his potius incrementa mira supersisse: excogitauerunt nescio quos uersus grecos: tamqz consuleri cuiusdam diuini oraculo effusos. Ubi Christum quidem ab huius tamqz sacrilegii crimine faciunt inocere. Petrum aut maleficia fecisse subiungunt: ut coleretur christi nomen per trecetos sexagintaquinqz annos. Deo completo memorato numero annorum: sic mora sumeret finem. Quod hominum corda doctorum: o ingenia litterata digna credere ista de christo: qd credere non uultis in christum: qd eius discipulus Petrus ab eo magicas artes non didicerit: sed ab ipso inocere tamen eius discipulus maleficus fuit: nomenqz illi qd suus colit maluerit magicis suis artibus: magnis laboribus et piculis suis: postremo etiam effusione sanguinis sui. Si Petrus maleficus fecit ut christum sic diligeret mundus: quid fecit inocens Christus: ut eum sic

viligeret Petrus: Respondeant igitur sibi ipsi: et si possunt intelligant: illa sup-
na gratia factus esse: ut propter eternā
uitā. **¶** Puz viligeret mūdus. qua gra-
tia factū est ut propter eternā uitā ab
illo accipiendā: et usque ad temperariā
mortē pro illo patiendā. **¶** Christū dilige-
ret Petrus. **¶** Deinde isti oīi qui sūt: qui
possunt ista predicare: nec possunt aner-
tere ita succumbētes uni malefico et uni
sceleri magico quo puer ut dicunt anni-
culus occisus: et dilaniatus: et ritu nesa-
rio sepultus est: ut sectam sibi aduersa-
riam tam prolixo tēpore ualesceret: tot
tantarūq; persecutionū horredas cru-
delitates nō resistēdo sed patiēdo supe-
rare: et ad suoz simulacroz: tēplorū:
sacroz: oraculoz: euerfionē peruenire
pmitterent. **¶** Quis postremo ē deus:
non noster utiq; sed ipsorū: qui uel il-
lectus tanto scelere uel impulsus est ista
prestare. **¶** Nō enī alicui demoni hoc
ascribitur: sed deo dicunt illi uersus:
hec Petruz arte magica diffinisse. **¶** Ta-
lem deū habet: q; Christū nō habent.
¶ De stultissimo mēdacio paganorū:
quo christianā religionē nō ultra tre-
centos sexagitaquinque annorū mensu-
ram esse sinxerunt. **¶** Cap. 54.

Hec atq; huiusmodi multa colli-
gerē: si nōdū ānus iste trāsisset:
queq; diuinatio ficta promisit: et decep-
ta uanitas credidit. **¶** Cum uero ex quo
nominis Christi cultus per eius i car-
ne pſentiā: et per apostolos institutus ē
āte aliquot annos anni trecēti sexagin-
taquinque cōpleti sint: qd aliud qrim?
unde ista falsitas refellat. **¶** Ut. n. in xpi
natiuitate huius rei nō ponam? initiū
quia infans et puer discipulos nō ha-
bebat: tñ qndo habere cepit: pculdu-
bio tūc innotuit per eius pſentiam cor-
porale doctrina et religio christiana:
idest postea q; i fluuio iordane misse-
rio Joānis ē baptizatus. **¶** Propter hoc
enī de quo pphetia illa preceſſerat:

dominabit a mari usq; ad mare: et a
flumine usq; ad terminos orbis terre.
¶ Sed quoniā pri⁹ q; eēt passus et resur-
rexisset a mortuis: nondū fides oibus
fuerat definita: in resurrectione qppe
christi definita est. **¶** Naz sic apostolus
Paulus atheniensibus loquitur dicens.
¶ Iā nūc annūciat hoibus oēs ubiq; age-
re penitentiā: eo q; statuit diē iudicare
orbez in equitate i iūro quo diffiniuit
fidē oibus: resuscitās illū a mortuis:
melius in hac questione soluenda inde
initū sumimus: presertim quia tūc etiā
datus spiritus est sanctus: sicut eū dari
post resurrectionē Christi oportebat
i ea ciuitate ex qua debuit incipere lex se-
cūda: hoc ē testamentū nouū. **¶** Prima
enī data fuit lex in mōte syna p. **¶** Mo-
ysen: quod testamētū uocatur uetus.
¶ De hac autē que per christū dāda erat
predictū est. **¶** Ex syon lex pdiēt: et uer-
bū domini ex hierusalē. **¶** Unde et ipse
per oēs gētes dixit predicari oportere
in nomine suo penitentiam: sed tamen
incipientibus ab hierusalē. **¶** Ibi ergo
exortus huius nominis cultus: ut i Je-
sum Christū qui crucifixus fuerat et
resurrexerat crederetur. **¶** Ibi hec fides
tā insignibus initis incanduit: ut ali-
quot hominū milia in christi nomine
mirabili alacritate inersa uēditis suis
rebus ut egenis distribuerēt: pposi-
to sacro et ardentissima caritate ad pau-
pertatē uolūtariā puenirēt: atq; inter-
fremētes et sāguinē sitientes iudeos
usq; ad mortē pro ueritate certare: nō
armata potentia: sed potētiore potētia
prepararēt. **¶** Hoc si nullis magicis ar-
tibus factū ē: cur credere dubitat eadē
uirante diuina p totū mūdū idēz fieri
potuisse qua hic factū est. **¶** Si autē ut in
hierosolimis sic ad cultū huius nomi-
nis christi accēderet tāta hominū mul-
tudo: que illū in cruce uel fixerat cō-
prehensum: uel riserat fixū iā maleficiū
illū fecerat. **¶** Petr⁹: ex ipso āno querēdū.

e: qñdo treceti sexagitaquique cõpleti
sunt. **A**postolus est ergo **C**hristus duo
bus geminis cõsulibus .viii. kalendas
Aprilis. Resurrexit tertio die: sicut apo
stoli sui etiã sensibus pbauerunt. De
inde post .xl. dies ascendit in celũ: post
decẽ dies idest quinquagesimo die post
suã resurrectionẽ misit spiritũ sanctũ.
Tunc tria milia hominum aposto
lis eum predicantribus crediderunt.
Tunc itaqz nominis illius cultus exor
tus e: sicut nos credim?: et ueritas ha
bet: efficacia spiritus sancti. Sicut autẽ
finxit uanitas ipia uel putauit magicis
artibus **P**etri. **P**aulo post et signo mi
rabili facto: quãdo ad uerbus ipsius
Petri quidã medicus ab utero matris
ita claudus ut ab aliis portaretur: et ad
portã tẽpli ubi stipes peteret poneret:
in nomine **J**esu **C**hristi saluus exiit:
quinque milia hominũ crediderunt.
Ac deinde aliis atqz alijs accessib? cre
dentiũ creuit ecclesia. **A**c per hoc colli
gitur etiã dies ex quo ann? ipse supsit
initiu: scilicet quãdo missus est spiritus
sanctus idest per **J**ds **A**daias. Nume
ratis deinde cõsulibus. ccc.lv. ani reperi
untur impleti per eadẽ **J**ds **A**daias:
cõsulatu **H**onorii et **E**uticiani. **P**orro
sequenti anno cum sociũ accepisset **H**o
norius cõsules **A**dallius **A**beodoz:
qñ iam secundũ illud oraculũ demo
nũ aut figmentum hominũ nulla debu
it esse religio christiana: quid p alias
terrãz partes forsitan factũ sit: nõ fuit
necesse perquirere. Interim qđ scimus
in ciuitate notissima et eminentissima
carthagine afixe: **G**audetius et **J**oni?
comites iperatozis **H**onorii quartode
cimo kalendas Aprilis falsoz deoz tẽ
pla euerterũt: et simulacra fregerunt:
Ex quo usqz ad hoc tẽpus p. xxx. fere
ãnos qđ nõ uideat qñqz creuerit cult?
nominis christi: pñertiz postea qđ mul
ti eoz christiani sunt facti: q tãqz illa
uera diuinatiõe reuocabat a fide: eãqz

cõpleto eodẽ añoz numero inanẽ irri
dẽdãqz uiderũt. **N**os igitur q sumus
uocamurqz christiani: nõ in **P**etrũ cre
dim?: sed i quẽ credidit **P**etr?: **P**etri
de christo edificati fmonibus: nõ car
minib? beneficiis: nec decepti malefi
ciis: sed beneficiis eius adiuti. **I**lle **P**e
tri magister **C**hristus i doctrina q ad
uitã ducit et nã ipẽ e magister noster.
Sed aliquãdo iã claudam? hũc librũ:
hucusqz differẽtes et qñtũ satis uisũ est
demonstrantes: qđ nã sit duaz ciuitatũ
celestis atqz terrene ab initio usqz ad fi
nẽ pmixtaz mortalis excursus: quaz
illa que terrena e fecit sibi quos uoluit:
ut undecũque ut et ex hoibz deos fal
sos: quibus sacrificãdo fuitet. **I**lla aut
celestis que peregrinat in terra: falsos
deos non facit: sed a uero deo ipsa sit:
cuius uerũ sacrificiũ ipsa sit. **A**mbẽ tũ
tẽporalibus uel bonis utũtur pariter:
uel magis pariter affliguntur: diuersa
fide: diuersa spe: diuerso amore: donec
ultimo iudicio separẽtur: et percipiat
unaqueqz suũ finẽ: cui? nullus e finis.
De qđ abaz finib? diceps differẽdũ
est:

Aurelij Augustini Episcopi de Ciuita
te dei Liber .iij.

Quod in questione quã de finibus
bonoz et maloz philosophica disputa
tio uenitauit: ducẽtas octagita et octo se
ctas eẽ **A**dare? **V**ario pñpexent. **C**a. i.

Quoniam de ciuitatis utri
usqz terrene. s.
et celestis debi
tis finibus dei
ceps mihi uideo
disputãdũ: pñ
exponenda sũt
quãta operis huius terminadi ratio pa
titur argumenta mortalium quibus sibi
ipsi beatitudinẽ facere i huius uite ite

licitate moliti sunt: ut ab eorum uanis rebus spes nostra quod differat quas deus nobis dedit et res ipsa hoc est uera beatitudo quam dabit: non tantum auctoritate diuina: sed indubitata et ratione: quale propter infideles possumus adhibere clarescat. **De** finibus enim malorum et bonorum: multa et multipliciter inter se philosophi disputarunt. Quam questionem maxima intentione uersantes conati sunt inuenire quid efficiat homines beatum. Illud enim est finis boni nostri propter quod adpetenda sunt cetera: ipsum autem propter seipsum. Et illius finis mali propter quod uitanda sunt cetera: ipsum autem propter seipsum. Finem ergo boni nunc uicimus: non quo consumatur ut non sit: sed quo perficiatur ut plenus sit: et finis mali non quo esse definat: sed quousque nocendo producat. Fines itaque isti sunt summum bonum: et summum malum: de quibus inueniendis atque ita in hac uita summo bono adipscedo: uitando autem summo malo: multum sicut dixi laborauerunt qui studium sapientie in huius seculi uanitate professi sunt: nec tamen eos quousque diuersis errantes modis: nature limes intantum ab itinere ueritatis deuiare permisit: ut non alii in animo: alii in corpore: alii in utroque fines bonorum ponerent et malorum. Ex qua tripartita uelut generalium distributione sectarum: Marcus Varro in libro de philosophia tam multam dogmatum uarietatem diligenter et subtiliter scrutatus aduertit: ut ad ducentas octoginta et octo sectas non quae iam essent: sed quae esse possent: adhibens quasdam differentias facillime perueniret. Quod ut breuiter ostendamus inde oportet incipiamus quod ipse aduertit et posuit in libro memorato: quattuor esse quedam quae homines sine magistro: sine ullo doctrine adminiculo: sine industria uel arte uiuendi: quae uirtus dicitur et proculdubio dicitur: uelut naturaliter appetunt aut uolup-

tatem qua delectabiliter mouetur corporis sensus: aut quietem qua fit ut nullam molestiam corporis quisque patiat: aut utramque quam tamen uno nomine uoluptatis Epicurus appellat: aue uniuersaliter prima nature in quibus et haec sunt et alia: uel in corpore ut membrorum integritas et salus atque incolumitas eius: uel in animo ut sunt ea quae uel parua uel magna in hominum reperiuntur ingenis. Haec igitur quattuor id est uoluptas: quae: utrumque prima nature ita sunt in nobis ut uel uirtus quam post ea doctrina inserit: propter haec appetenda sit: aut ista propter uirtutem: aut utramque propter seipsam. Ac per hoc sunt hinc duodecim sectae. Per haec. n. ratione tripliciter singule: quod cum in una demonstrauero: difficile non erit in ceteris id inuenire. Cum ergo uoluptas corporis animi uirtuti aut subditur: aut praefertur: aut iungitur: tripartita uariatur diuersitate sectarum. Subdit autem uirtuti: quando in usum uirtutis assumitur pertinet quippe ad uirtutis officium: et uiuere patrie: et propter patriam: filios procreare: quorum neutrum fieri potest sine corporis uoluptate. Nam sine illa nec cibus nec potus sumitur: ut uiuatur: nec concubitus: ut generatio propagetur. Quam uero praefertur uirtuti ipsa appetitur propter seipsam: uirtus autem assumenda creditur propter illa: id est ut nihil uirtus agat nisi ad consequendam uel conservandam corporis uoluptatem: quae uita deformis est. Quippe ubi uirtus fuit diuine uoluptatis: quousque nullo modo haec dicenda sit uirtus. Sed tamen etiam ista hominibus turpitudine habuit quosdam philosophos patronos et defensores suos. Uirtuti porro uoluptas iungitur: quando eorum neutra propter alteram: sed propter seipsas ab eis appetitur. Quia propter sicut uoluptas uel subdita uel praefata uel iuncta uirtuti: tres sectas facit: ita quae: ita utramque: ita prima nature: alias ternas inueniuntur efficere. Pro uarietate quippe

humanarum opinionum uirtuti aliquam sub/
duntur: aliquando preferunt: aliquam iungunt:
ac sic ad duodenarium sectarum numerum
peruenitur. Sed iste quoque numerus
duplicatur: adhibita una differentia so-
lius uidelicet uite: quoniam quisque
sectatur aliquam istarum duodecim se-
ctarum: profecto aut propter se tantum
id agit: aut etiam propter socium cui de-
bet hoc uelle quod sibi. Quo circa, xii.
sunt eorum qui propter se tantummodo
unamquamque tenendam putant: et alie
duodecim eorum qui non solum propter
se si quid uelint philosophandum esse
decernunt: sed etiam propter alios quorum
bonum appetunt sicut suum. De autem
secte uiginti quattuor iterum geminat
addita differentia ex academicis no-
mis: et sunt quadraginta octo. Illarum
quippe uiginti quattuor unamquamque
sectarum potest quisque sic tenere ac
defendere ut certam: quemadmodum
stoici defenderunt: quod hominis bonum
quo beatus esset in animi tantummodo
uirtute consisteret. Post est alius ut in-
certam: quemadmodum defenderunt
academici noui: quod eis si non cer-
tum tamen uerisimile uidebatur. Tri-
ginti quattuor ergo sunt per eos qui ue-
lut eas certas propter ueritatem: et alie
uiginti quattuor per eos qui easde uel-
lut incertas propter ueri similitudinem
sequendas putant. Rursus quia unam
quamque istarum quadraginta octo sectarum
potest quisque sequi: habitu ceterorum
philosophorum. Itemque aliis potest
habitu cynicorum: ex hac etiam differentia
duplicatur: et nonaginta sex fiunt. De
inde quia earum singulas quasque itueri
homines possunt atque sectari: ut aut
ociosam diligant uitam: sicut hi qui tan-
tummodo studiis doctrine uacare no-
luerunt: atque ualuerunt: aut negociosam
sicut hi qui cum philosopharentur: tamen
administratione reipublice regendisque
rebus humanis occupatissimi fuerunt:

aut ex utroque genere temperatas: sicut
hi qui partim erudito ocio: partim neces-
sario negotio alternantia uite sue tempora
tribuerunt. Propter has differentias po-
test et triplicari numerus iste sectarum:
et ad ducentas octoginta octo perducitur.
Hec de Varronis libro quantum po-
tuit breuiter ac dilucide posui sententias
eius meis uerbis explicans. Quomodo
autem refutatis ceteris unam eligat:
quam uult esse academicorum ueterum:
quos a Platone institutos usque ad
Polemonem qui ab illo quartus eius
scholam tenuit: que academia est dicta
habuisse certa dogmata uult uideri: et
ob hoc distinguit ab academicis no-
mis quibus incerta sunt omnia: quod phi-
losophie genus ab Archetilo cepit suc-
cessore Polemonis: eamque sectam id est
ueterum academicorum sicut dubitatione:
ita omni errore carere arbitretur. Longum
est per omnia demonstrare: nec tamen
ex omni parte res omnes illas differ-
entias que numerum multiplicauere
sectarum: quas ideo remouendas putat: quia
non in eis est finis boni. Neque enim
existimat ullarum philosophie sectarum esse
dicendam: que non in eo distet a ceteris
quod diuersos habeat fines bonorum et
malorum: quando quidem nulla est ho-
mini causa philosophandi: nisi ut beatus
sit. Quod autem beatus facit: ipse est boni
finis. Nulla est igitur causa philosophan-
di nisi finis boni. Quamobrem que nullum
boni finem sectatur: nulla philosophie
secta dicenda est. Cum ergo queritur
de sociali uita utrum tenenda sit sapienti
ut summum bonum quo sit homo beatus
ita uelit et curet amici sui quemadmodum odum
suum: an sue tantummodo beatitudinis
causa faciat quicquid facit: non de ipso
summo bono questio est: sed de assu-
mendo uel non assumendo socio ad huius
participationem boni: non propter se ipsum
sed propter eundem socium: ut eius

bono ita gaudet sicut suo gaudet. Itē cum queritur de achademicis nouis quibus incerta sunt omnia : utrum ita sint res habende i qbus philosophādū est: an sicut aliis philosophis placuit certas eas habere debeamus: nō querit quid in fine boni sectandū sit : sed de ipsius boni ueritate qd uidet sectandū utrum sit: nec ne dubitandum : hoc est ut id planius eloquar: utrū ita sectādū sit: ut qui sectatur dicat esse uerum: an ita ut qui sectatur dicat uerū sibi uideri etiam si forte sit: falsus tamē uterq; sectetur unus atq; idem bonus. In illa enim differētia que adhibetur ex habitu et consuetudine cynicorum: nō queritur quisnam sit boni finis: sed utrum in illo habitu et consuetudine sit uiuendum ei qui uerum sectatur bonum : quodlibet ei uerum esse uideatur atque sectandum. Deniq; sunt qui cum bona finalia sequerentur : alij uirtutem: alij uoluptates: eundem tamen habitū et consuetudinem tenebant: ex quo cynici appellabantur. Ita illud quicquid est unde philosophi cynici discernunt a ceteris: ad eligendū ac tenendum bonū quo beati fierent: utiq; nil ualebat. Nam si ad hoc aliquid interesset: pfecto idē habitus eundem finem sequi cogeret : et uersus habitus eundem sequi finem non sineret.

Quomodo remotis oib⁹ differētiis que non secte sed questiones sunt : ad tripartitam summi boni diffinitionem Varro perueniat : quarum tamen una sit eligenda. Capit⁹ 2.

In tribus quoque illis uite generibus: uno. s. non segniter sed in contēplatione uel inquisitione ueritatis ocioso : altero in gerendis rebus humanis negocioso: tertio ex utroque genere temperato: cui queritur qd sit horū potius eligendū: non finis boni habet cōtrouersiam: sed quid horū triū difficultatem uel facilitates asse-

rat ad consequendū uel retinendū sinez boni: id in ista questione uersat. Finis enī boni cum ad eū quisque peruenit: protinus facit beatum. In ocio autē litterato uel i negocio publico uel quando utrunque uicibus agitur : non cōtinuo quisque beatus ē. Multi quippe in quolibet horū trium uiuere possunt : et in appetendo boni finem quo sit homo beatus errare. Alia est igitur questio de finibus malorum et bonorum: que unanquamque philosophi sectam facit: et alie sūt questionēs de sociali uita: de cunctatione achademicorum: et de uictu et uestitu cynicorum de trib⁹ uite generib⁹: ocioso: actiuo: ex utroque modificato. Quorū nulla est in qua de bonorū et malorū finibus disputatur. Proinde quoniam **Varro** has quattuor adhibens differētiās: idest ex uita sociali. Ex achademicis nouis: ex cynicis : ex isto uite genere tripartito : ad sectas uicē octoginta octo peruenit: et si que alie possūt similiter adici : remotis eis oib⁹ quoniam de sectando summo bono nullam inferūt questionē: et ideo secte non sūt: nec uocande sūt: ad illas duodecim : i quibus queritur quid sit boni hominis: quo affecto sit beatus: ut ex eis unam ueram ceteras falsas ostendat esse reuertitur. Nā remoto illo tripartito genere uite : due ptes hui⁹ numeri detrabuntur: et secte nonaginta sex remanēt. Remota uero differētia ex cynicis addita: ad dimidiū redigūt et quadraginta octo fiunt. Auferamus etiā quod ex achademicis nouis adhibetur ē: rursus dimidia pars remanet: idest triginta quattuor. De sociali quoq; uita quod accesserat similiter auferat: et duodecim sunt relique quas ista differētia ut triginta quattuor fieret duplicauerat. De his ergo duodecim nihil dici potest cur secte nō sint habende. Nihil qppe aliud i eis querit: qm finis

bonorum et malorum. Inuentis autem bonorum finibus: profecto e contrario sunt malorum. Hec autem ut ita fiat duodecim secte: illa quattuor triplicantur: uoluptas: quies: utrumque: et prima nature: que primigenia Varro uocat. Hec quippe quattuor dum sigillatim uirtuti aliquando subduntur: ut non propter se ipsa sed propter uirtutis officium appetenda uideantur: aliquando preferuntur: ut non propter se ipsa: sed propter hec adipiscenda uel conseruanda necessaria uirtus putetur: aliquando iunguntur: ut propter se ipsa et uirtus et ipsa appetenda credantur: quaternarium numerum triplum reddunt: et ad duodecim sectas perueniunt. Ex illis autem quattuor rebus tres Varro tollit: uoluptatem. scilicet. et quietem: et utrumque: non quod eas improbet: sed quod primigenia illa nature et uoluptatem in se habeant et quietem. Quid ergo opus est ex his duabus que dam tria facere duo. scilicet. duz sigillatim appetuntur uoluptas aut quies: et tertium cum ambe simul: quandoquidem prima nature: et ipsas et preter ipsas alia multa contineant. De tribus ergo sectis ei placet diligenter esse tractandum: quenam sit potius eligenda. Non enim ueram plusquam unam: uera ratio esse permittit: siue in his tribus sit: siue alibi alibi: quod post uidebimus. Interim de his tribus quomodo una Varro eligat: quantis breuiter apteque possumus disseramus. Iste nanque tres secte ita fiunt: cum uel prima nature propter uirtutem: uel uirtus propter prima nature: uel utraque idest uirtus et prima natura propter se ipsa sunt expetenda. De tribus sectis summum hominis bonum querentibus quam eligendam Varro diffiniat: sequens ueteris academie Antiocho auctore sententias. Cap. 3.

Quid ergo istorum trium sit uerum atque sectandum: isto modo persuadere conatur. Primus quia summus bonus

in philosophia non arboris: non pecoris: non dei: sed hominis queritur: quid sit ipse homo querendus putat. Sentit quippe in eius natura duo esse quedam: corpus et animam. Et horum quidem duorum melius esse animam: longeque prestabilius omnino non dubitat. Sed utrum anima sola sit homo: ut ita sit ei corpus tanquam equus equiti credendum putat. Equus enim non homo et equus: sed solus homo est: ideo tamen equus dicitur: quod aliquo modo se habeat ad equum. An corpus solum sit homo aliquo modo se habens ad animam: sicut poculus ad potiones. Non enim calix et potio quas continet calix simul dicitur poculum: sed calix solus: ideo tamen quod potioni continetur sit accommodatus. An uero nec anima sola: nec solum corpus: sed simul utrumque sit homo: cuius sit pars una siue anima siue corpus: ille autem totus ex utroque constet: ut homo sit. sicut iunctos duos equos bigas uocamus: quorum siue dexter siue sinister pars sit bigarum: unum uero eorum quoquomodo se habeat ad alterum bigas non dicimus: sed ambos simul. Horum autem trium: hoc eligit tertium: hominemque nec animam solam nec corpus solum: sed animam simul et corpus esse arbitrat. Proinde summum bonum hominis quo sit beatus: ex utriusque rei bonis constare dicit: et anime scilicet et corporis. Ac per hoc prima illa nature propter se ipsa existimat esse appetenda: ipsamque uirtutem quas doctrina inserit: uelut artem uiuendi que in anime bonis est excellentissimum bonum. Quia propter eadem uirtus idest ars agende uite: cum acceperit prima nature: que sine illa erant sed tamen erant: et quando eis adhuc doctrina deerat: omnia propter se ipsam appetit simulque etiam se ipsam: oibusque simul et se ipsa utitur: eo sine ut oibus delectetur atque perfruat: magis minusque: ut queque inter se maiora atque

minora sunt: tamē omnibus gaudēs:
 ⁊ quedam minora si necessitas postu-
 lat propter maiora uel adipiscenda uel
 tenenda contemnēs. **O**mnium autēz bo-
 norū uel animi uel corporis nihil sibi
 uirū omnino preponat: hec enīz bene
 uirtutis ⁊ se ipsa: ⁊ ceteris que hominē
 faciunt beatum bonis. **U**bi uero ipsa
 non est: quanlibet bona sint multa:
 non bona eius sunt cuius sunt. **A**c per
 hoc nec eius iam bona dicenda sunt:
 eūz male utenti utilia esse non possunt.
Nec ergo uita hominis que uirtute ⁊
 aliis animi ⁊ corporis bonis sine quib-
 us esse non potest fruitur: beata
 esse dicitur. **S**i uero ⁊ aliis sine quib-
 us esse uirtus potest uel ullis uel pluribus
 beator. **S**i autē prorsus omnibus ut
 nullus omnino bonus desit uel animi
 uel corporis: beatissima. **N**ō enīz hoc
 est uita quod uirtus: quoniam non
 omnis uita sed sapiens uita uirtus est.
Et tamen qualiscūq; uita sine ulla uir-
 tute potest esse: uirtus uero sine ulla ui-
 ta esse nō potest. **H**oc ⁊ de memoria di-
 xerim atq; ratione: ⁊ si qd aliud tale
 ē in hoīe. **S**unt. n. hec ⁊ atē doctrinā
 sine his autēz non potest ulla esse do-
 ctrina: ac per hoc nec uirtus que utiq;
 discitur. **B**ene autē currere: pulchrū esse
 corpore: uiribus preualere ingentibus
 ⁊ cetera huiusmodi: talia sunt ut ⁊ uir-
 tus sine his esse possit: ⁊ ipsa sine uirtute.
Bona sunt tamē: ⁊ secundum istos ē
 ipsa propter se ipsam diligitur uirtus:
 utiturq; illis ⁊ fruitur sicut uirtutem
 decet. **H**anc uitāz beatāz ē esse phibēt
 sociales: que amicorum bona propter
 se ipsa diligit sicut sua: eisq; propter
 se ipsos hoc uelit quod sibi: siue in do-
 mo sint sicut coniunx ⁊ liberi: ⁊ quicūq;
 domestici: siue ī loco ubi domus eius
 est sicut urbs est: ut sunt hi qui ciues
 uocantur: siue in orbe toto ut sunt gē-
 tes quas eis societas humana cōiūgit:
 siue in ipso mundo qui censetur nomie

teli et terre: sicut dicūt esse deos quos
 uolūt amicos esse hoīni sapienti: quos
 nos familiarius angelos dicim⁹. **D**e
 bonorū autē ⁊ e contrario malorū fini-
 bus: negant ullo modo esse dubitan-
 duz: ⁊ hanc inter se ⁊ nouos achade-
 micos affirmant esse distantiam. **N**ec
 eorū interest quicquāz siue cynico
 siue alii quolibet habitu ⁊ uictu: in
 his finibus quos ueros putāt qualiter
 quisq; philosophetur. **E**x trib⁹ porro
 illis uite generib⁹: ocioso: actiuo: ⁊
 qd ex utroque est composituz: hoc
 tertiu⁹ sibi placere asseuerant. **H**oc sē-
 sisse atque docuisse achademicos ue-
 teres **A**arro asserit: **A**ntiocho auctore
 magistro **C**iceronis ⁊ suo: quē sane
Cicero in pluribus fuisse stoicum: qz
 achademicum mirabilē uult uidē.
Sed quid ad nos qui potius de rebus
 ipsis iudicare debem⁹: qz pro magno
 de hoībus quid quisque scire senserit:

De summo bono ⁊ summo malo qd
 christiani sentiant cōtra philosophos:
 qui sumum bonum in se sibi esse de-
 xerunt. **C**ap. 4.

Igitur queratur a nobis quid
Uirtus dei de his singulis iter
 rogata respōdeat: ac primū de finibus
 bonorū malorūq; qd sētiat: respōde-
 bit: eternam uitā esse sumum bonum:
 eternam uero mortem sumum malū:
Propter illam proinde adipiscendam
 istāq; uitandā: recte nobis esse nūcēdū
 propter qd scriptum est iustus ex fide
 uiuit. **Q**uoniam neq; bonum nostrū
 iāz uidemus: unde oportet ut credēdo
 queramus. **N**eq; ipsum recte uiuere
 nobis ex nobis est: nisi credētes ad-
 iuuēt ⁊ orantes qui ⁊ ipsā fidē dedit:
 qua nos ab illo adiuuandos esse cre-
 dam⁹. **I**lli autē q in ista uita fines bo-
 norū ⁊ malorū esse putauerūt: siue in cor-
 pore siue in aīa: siue ī utroq; ponētes

summu z bonuz: atque ut id efficacius eloquar: siue in uoluptate: siue in uirtute: siue in utroque: siue in uoluptate simul ⁊ quiete: siue in uirtute: siue in utrisq: siue in primis nature: siue in uirtute: siue in utrisque. **H**inc beati esse: ⁊ a se ipsis beati fieri mira uanitate uoluerūt. **I**rrisit hos ueritas p pphetā dicentem. **N**ouit domin⁹ cogitationes hominum quoniam uane sunt. **A**ut sicut hoc testimoniū posuit apostolus Paulus. **D**ominus nouit cogitationes sapientū qđ uane sūt. **Q**uis enim sufficit quanto uis eloquentie flumine uite huius miseras explicare: quam lamentatus est **C**icero in consolatione de morte filie sicut potuit. **S**ed quantū ē qđ potuit. **E**a qđ dicuntur prima nature: quādo: ubi: quomodo: tam bene se in hac uita habere possunt: ut nō sub incertis casibus fluctuent. **Q**uis enim dolor contrarius uoluptati: que ingetudo contraria geti: in corpus sapientis cadere non potest. **D**ēbrozū certe amputatio uel membrozū debilitas: hominis expugnat icolumitatē: deformitas pulchritudinē: imbecillitas sanitatem: uires lassitudo: mobilitatez torpor actarditas. **E**t quid horū est qđ nequeat in carnē sapientis irruere. **S**tatus quoque corporis atq; motus: cū decentes atque congruentes sunt inter nature prima numerantur. **S**ed qđ si aliquaz mala ualitudo mēbra tremore cōcutiat. **Q**uid si usq; ad ponēdas manus in terram doxi spina curuetur: ⁊ hominez quodāmodo quadrupedē faciat. **N**onne omnem statuendi corporis ⁊ mouendi speciem decusque peruertet. **Q**uid ipsius animi primigenia que appellantur bona: ubi duo prima ponunt propter comprehensionem perceptionemque ueritatis sensum ⁊ intellectuz. **S**ed qualis quantuscunq; sensus remanet: ut si alia taceam fiat homo cecus ⁊ surdus. **R**atio uero ⁊ in-

telligentia quo recedet ubi sopitur: si aliquo morbo efficiatur insanus. **F**renetici multa absurda cū dicūt ut faciūt: plurimumque a bono suo proposito ⁊ moribus aliena: imo suo bono pposito moribusque contraria: siue illa cogitemus siue illa uideamus: si digne rēderemus lachrymas tenere uix possum⁹: aut forte nec possumus. **Q**uid dicam de his qui demonuz patiuntur icur⁹. **U**bi habent absconditam ⁊ obrutam intelligentiam suam: quando secundū suam uoluntatez ⁊ anima eorum ⁊ corpore malignus utitur spiritus. **E**t qđ confidit hoc maluz in hac uita sapienti euenire non posse. **D**einde perceptio ueritatis i hac carne qualis aut quāta est: quando sicut legim⁹ i ueraci libro sapientie corpus corruptibile aggrauat animam: ⁊ deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. **I**mpetus porro uel actionis appetit⁹: si hoc mō recte latini appellant eam quam greci uocant ormen: quia ipsā primis bonis nature deputant: nonne ipse est quo geruntur etiam insanorum illi motus miserabiles: ⁊ facta qđ horremus: quādo peruertitur sēsus: ratioq; sopitur. **P**orro ipsa uirtus que non est inter prima nature: quoniam eis doctrina postea introducente superuenit: cum sibi bonozum culmen uindictet humanorum quid hic agit nisi perpetua bella cum uitis: nec exteriorib⁹ sed interiorib⁹: nec alienis sed plane nostris ⁊ ppris: maxime illa que grece sophros siue latine temperantia nominatur: qua carnales frenantur libidines: ne in queq; flagitia mentem consentientez trabāt. **N**eque enim nullum est uitium cum sicut dicit **A**postolus caro concupiscit aduersus spiritum: cui uitio contraria uirtus est: sicut dicit idem: spiritus cōcupiscit aduersus carnem. **H**ec enim inquit sibi inuicem aduersātur: ut nō ea que uultis faciatis. **Q**uid autem

facere nolumus cum perfici nolumus
finē summi boni: nisi ut caro aduersus
spiritum non concupiscat: nec si in no-
bis hoc uitium contra quod spiritus
concupiscat. Quod in hac uita quis
uelimus quoniam facere nō ualeam?
id saltem in dei adiutorio faciamus: ne
carni concupiscenti aduersus spiritum
succumbente spiritu cedamus: et ad per-
petrandum peccata nostra consensione
pertrabamur. Absit autem ut quādiu
in hoc bello intestino sumus: iam nos
beatitudinem ad quas uincendo uolu-
mus peruenire adeptos esse credamus.
Et quis est usque adeo sapiens: ut con-
tra libidines nullum habeat omnino
conflictum? Quid illa uirtus que pru-
dentia dicitur? Nonne tota uigilantia
sua bona discernit a malis: ut in illis
appetendis: istisq; uitandis error nullus
obrepit? Ac per hoc et ipsa nos in malis:
uel in nobis esse mala testatur. Ipsa enī
docet nos: malum esse ad peccandū cō-
sentire: bonūq; esse ad peccandū non
consentire libidini. Illud tamen malū
cui nos non consentire prudentia docet
facit temperantia. Nec prudentia nec
temperantia omnino uel imprudentia
uel intemperantiam tollit huic uite.
Quid iustitia cuius munus est sua cuiq;
tribuere: unde sit in ipso homine quā-
iustus ordo nature: ut anima subdatur
uō: et anime caro: ac per hoc deo et ani-
ma et caro? Nonne demonstrat in eo
se adhuc opere labore potius quam in
huius operis iā sine requiescere? Dato
quippe minus anima subdit deo: quanto
minus deus in ipsis suis cogitationib;
concupit: et tanto minus anime subdit
caro: quāto magis aduersus spiritum
concupiscit. Quādiu ergo nobis in-
est infirmitas: hec pestis: hic languor:
quomodo nos iam saluos: et si nodum
saluos: quomodo iā beatos illa finali
beatitudine uicere audebimus? Jam ue-
ro illa uirtus cuius nomē est fortitudo

in quācūque sapientia euidentissima
testis est malorum humanorum: que
compellitur patientia tolerare. Que
mala stoici philosophi miroz qua frō-
te mala nō esse contēdat. quibus fatē-
si tanta fuerint: ut ea sapiens uel non
possit uel non debeat sustinere: eum co-
gi mortem sibi inferre: atque ex
hac uita migrare. Tantus autem super-
bie stupor est in his hominibus: hic
se habere finē boni et a se ipsis fieri be-
atos putantibus: ut sapiens eoz hoc ē
qualem mirabili uanitate describunt:
et si cecetur: absurdescat: obmutescat:
membris debilitetur: doloribus cruci-
etur: et si quid aliud talū maloz dici
aut cogitari potest incidat in eum: quo
sibi mortem cogatur inferre: hanc in his
malis uitam constitutaz eas non pude-
at uocare beataz. Quia beata: que ut
finiatur mortis querit auxiliū. Si bea-
ta est maneat in ea. Si uero propter
ista mala fugitur ab ea: quomodo est
beata? Aut quomodo ista nō sūt mala:
que uincunt fortitudinis bonum: ean-
demq; fortitudinem non solum sibi ce-
dere: uerum etiam delirare cōpellunt:
ut eandem uitam dicant beatam: et per-
suadeant esse fugiendam? Quis usq;
adeo cecus est ut non uideat: ut si bea-
ta esset fugienda non esset? Sed si propter
infirmitatis pondus qua premitur hanc
fugiendam fatentur. Quid igitur cau-
se est? cur non etiam miseram fracta
superbie ceruicē fateantur? Utruz obse-
cro Cato ille patientia: an potius impatiē-
tia se premit? Nō enī hoc fecisset nisi
uictoriam Cesaris impatiēter tulisset.
Ubi est fortitudo? Nempe cessit: nepe
succubuit: nempe usque adeo superata
est: ut uitam beatam dereliqueret: de-
sereret: ac fugeret. An nō erat iā beata.
Misera ergo erat. Quomodo ergo
mala nō erāt: quāta miserā fugiēdaq;
faciebant? Quapropter et ipsi q; mali
ista esse confessi sunt: sicut peripatetici:

sicut veteres academici: quorum sectam
Carro defendit: tolerabilius quidem
 loquantur: sed eorum quoque mirus est
 error: quod in his malis et si tam grava
 sunt ut morte fugienda sint: ab ipso si-
 bimet illata qui hec patitur: uitam beatam
 tamen esse contendunt. **M**ala sunt inquit
 tormenta atque cruciatus corporis: et tam-
 to sunt peiora quanto potuerunt esse
 maiora: quibus ut careas ex hac ui-
 ta fugiendum est. **Q**uia uita obsecro
 hac inquit: quod tantis aggrauat malis.
Verte ergo beata est in iisdem ipsis ma-
 lis: propter que dicitur esse fugiendam:
 an ideo beatam dicitur quia licet tibi ab
 his malis morte recedeat? **Q**uid si er-
 go in eis aliquo diuino tenereris iudi-
 cio: nec permittereris mori: nec unquam
 sine illis esse sineris? **N**epe tunc saltem
 miseram diceres talem uitam. **N**on igitur
 propterea misera non est: quia cito re-
 linquitur: quandoquidem si sempiterna
 sit etiam abs te ipso misera iudicabitur:
 non itaque propterea quia brevis est nul-
 la miseria uideri debet: aut quod est absur-
 dius: quia brevis miseria est ideo etiam
 beatitudo appellari. **M**agna uis est in
 iis malis: que cogunt hominem secundum
 ipsos etiam sapientem: sibi met auferre quod
 homo est: cum dicant et uerum dicant hanc
 esse nature primam quodammodo et ma-
 ximam uirtutem: ut homo concilietur
 deo: et propterea mortem naturaliter
 fugiat: ita sibi amicus ut esse animal: et
 in hac coniunctione corporis atque anime
 uelit uiuere: uehementerque appetat. **M**a-
 gna uis est in iis malis quibus iste na-
 ture uincitur sensus: quo mors omni-
 modo omnibus uiribus conatibusque uitatur:
 et ita uincitur ut que uitabatur optetur
 appetatur: et si non potuerit aliunde con-
 tingere ab ipso homine sibi met infera-
 tur. **M**agna uis est in iis malis: que
 fortitudine faciunt homicidas: si tamen
 adhuc dicenda est fortitudo: que ita his
 malis uincitur: ut hominem quem si-

cut uirtus regendum tuendumque susce-
 pit: non modo non possit per patientiam custodire
 sed ipsa insuper cogatur occidere. **D**ebet
 quidem etiam mortem ferre sapiens pati-
 enter: sed que accidit aliunde. **S**ecundum
 istos autem si ea sibi ipsi inferre compelluntur:
 profecto fatendum est eis: non
 solum mala: sed intolerabilia etiam ma-
 la esse: que hoc eorum perpetrare compellunt.
Uita igitur que istorum tam magnorum
 tam grauiumque malorum aut premitur
 oneribus aut subiaceret casibus: nullo
 modo beata diceretur: si homines qui hoc
 dicunt sicut uicti malis ingrauescentibus
 cum sibi mortem ingerunt: cedunt in-
 felicitati: ita uicti certis rationibus cum
 querant beatam uitam dignarentur
 cedere ueritati: et non sibi in ista mor-
 talitate putarent siue summi boni esse
 gaudendum: ubi ipse uirtutes quibus
 hic nihil certe melius atque utilius in
 homine reperitur: quanto maiora sunt
 adiutoria contra uim squalorum: laborum
 dolorum: tanto fideliora testimonia mi-
 seriarum. **S**i enim uere uirtutes sunt:
 que nisi in iis quibus uera inest pietas
 esse non possunt: non se profitentur hoc
 posse: ut nullas miseriae homines pa-
 tiantur in quibus sunt. **N**eque enim
 mendaces sunt uere uirtutes: ut hoc
 profiteantur: sed ut uita humana que
 tot et tantis huius seculi malis cogitur
 misera: spe futuri seculi sit beata sicut et
 salua. **Q**uomodo enim beata est: que
 nondum salua est? **U**nde et apostolus
 Paulus non de hominibus impruden-
 tibus: impatientibus: intemperantibus.
 et iniquis. sed de his qui secundum ue-
 ram pietatem uiuerent. et ideo uirtutes
 quas habent ueras haberent ait. **S**pe
 enim salui facti sumus. **S**pes autem que
 uidetur non est spes. **Q**uod enim quis
 uidet: quid sperat. **S**i autem quod non
 uidemus speramus per patientiam ex-
 pectamus. **S**icut ergo spe salui. ita spe
 beati facti sumus. et sicut salute in uita

beatitudinem nō iā tenemus presentes
sed expectamus futuram: et hoc p pati
entiam: quia in malis sumus que pati
enter tolerare debemus: donec ad illa
ueniamus bona: ubi omnia erunt q̄b̄
ineffabiliter delectemur. nihil erit autē
quod iam tolerare debeamus. **T**alis
salus que in futuro seculo erit: ipsa erit
etiā finalis beatitudo. **Q**uam beati
tudine ipsi philosophi quoniam non
uidentes nolunt credere: hic sibi conā
tur falsissimā fabricare: quāto sup̄bioꝝ
tanto mendacior uirtute.

**De sociali uita: q̄ cū maxie expetēda
sit multis offēsiōib̄ sepe subuertitur.**

Capit̄ 3. 5.

Quod autē sociale uita eē uolūt
sapientes: nos multo āplius ap p
bamus. **N**am unde ista dei ciuitas de
qua hui⁹ opis ecce iā uñ nonūdecimū
libroz uersamus in manibus: uel in
coharet exortu: uel progredetur ex
cursu: uel debitos apprehēderet fines:
si nō eēt socialis uita factoz. **S**ed in
hui⁹ mortalitatis eūna: quot ⁊ quātis
abūdet malis humana societas q̄s enu
merare ualeat. **Q**uis existimā suffici
at: Audiant apud amicos suos: hoiez
cū sensu atq; consensu omnium hoiez
dicere: duxi uxores: quā ibi miseriam
uidi: nati filij: alia cura. **Q**uid itidem
illa que in amore uitia comemorat idē
Terentius: iniurie: suspiciōes: inimici
tie: belluz: pax rursus. **N**onne res
humanas ubique impleuerunt. **N**ōne
hec ⁊ in amicorū honestis amorib̄ ple
runque contingunt. **N**onne his usque
quaque plene sunt res humane: ubi in
iurias: suspiciones: inimicitias: belluz
certa mala sentimus: pacem uero incer
tuz bonum: quoniam corda eoz cū q̄b̄
eā tenere uolumus ignoramus: ⁊ si ho
die nosse possemus: qualia cras futura
essēt utiq; nesciremus. **Q**ui porro iter
se amicitiores solent esse uel debet: q̄s
quā domo et tinentur. **E**t tamē q̄s

inde securns est: cū tanta sepe mala ex
eoz occultis insidiis extiterint: tanto
amarioꝝa quanto dulcior pax fuit: que
uera putata est cū astutissime fingeret.
Propter quod omniū pectora sic attin
git: ut cogat in gemitū: quod ait **A**ul
lius. **N**ulle sunt occultiores insidie: q̄s
he que latent in simulatione officiū: aut
in aliquo necessitudinis nomine. **N**ā
eū qui palam est aduersarius facile ca
uendo uitare possis: hoc uero occultū
intestinuz ac domesticum maluz: non
solū existit: uerum etiā opprimit ate q̄s
p̄spicere atq; explorā potueris. **P**rop
ter q̄d etiā diuina uox illa: ⁊ inimici
hominis domestici eius cū magno do
lore cordis auditur: quia ⁊ si quisque
tā fortis sit ut a quo animo pferat: ul
tā uigilans ut puido cōsilio caueat: que
aduersus eum molitur amicitia simu
lata: eozum tamen hominuz perfidoꝝ
mala cū eos esse pessimos experitur. si
ipse bonus est grauiter excrucietur ne
cesse est. siue semper mali fuerint: ⁊ se
bonos finxerint. siue in istā malitiam
ex bonitate mutati sint. **S**i ergo dom⁹
commune perfugium in his malis hu
mani generis tuta nō ē: quid ciuitas:
que quanto maior est tanto forum ei⁹
litibus ciuilibus ⁊ criminalib̄ plenū:
etiā si quiescāt non soluz turbulēte:
uerum etiā sepius ⁊ cruenta seditio
nes ⁊ bella ciuilia: a quoz euentibus
sūt aliquando libere ciuitates: a piculis
nunquam.

**De errore humanoꝝ iudicioꝝ cum
ueritas latet. Capit̄ 3. 6.**

Quid ipsa iudicia hominuz de ho
minib̄: que ciuitatibus et quāta
libet pace manētibus deesse nō possūt:
qualia putamus esse q̄miserā: q̄dolē
da quando quidē hi iudicāt: qui cō
scientias eoz de quibus iudicāt cernerē
nequeunt. **U**nde sepe coguntur tormen
tis innocentium testium ad alienam cau
sam pertinentem querere ueritatem.

Quid cū in sua causa quisq; torquetur: et cuius queritur utrius sit nocēs cruciati: et innocens luit pro incerto scelere certissimas penas: nō quia illud cōmisisse detegitur: sed quia non commisisse nescitur. Ac per hoc ignorantia iudicis plerunque est calamitas innocentis. Sed quod intolerabilius est: magisque plangendus: rigādūque si fieri posset fōribus lachrymarū: cuius propterea iudex torqueat accusatus: ne occidat ne sciens innocentē: sit per ignorantie miseriam: ut et tortus et innocentē occidat: quē ne innocentē occideret torserat. Si. n. secundū istorū sapiētiā delegerit ex hac uita fugere: q̄ diutius illa sustinere tormenta: quod non commisit cōmisisse se dicit. Quo damnato et occiso: utrius nocentem aut innocentem iudex occiderit adhuc nescit: quem ne inocētē nesciens occideret torserat: ac per hoc inocentē et ut sciret torserat: et dū nesciret occidit. In his tenebris uite socialis sedebit iudex ille sapiens: an nō audebit. Sedebit ille plane. Constringit enī cū: et ad hoc officium pertrahit humana societas: quam deserere nefas ducit. Hoc enī nefas esse non ducit: q̄ testes inocētes in causis torquentur alienis: q̄ hi qui arguuntur in doloris plerunque supati et de falsa confessi: etiam puniuntur innocentē: cū iāz torti fuerint inocētes. Quod et si non morte puniantur: in ipsis uel ex ipsis tormentis plerunque moriuntur. Quod aliquando et ipsi qui arguunt humane societati fortasse ne crimina impunita sint prodesse cupiētes: et mentientibus testibus reoq; ipso cōtra tormenta durante immaniter necessitante: probare quod obiciūt non ualentes q̄uis uera obiecerint: a iudice nesciente damnatur. Nec tot et tanta mala deputat esse peccata. Non enī hec facit sapiens iudex uoluntate nocēdi: sed necessitate nesciendi: et tamē q̄

cogit humana societas iudicandi etiā necessitate. Nec est ergo quam dicim⁹ miseria certe hominis: et si non malitia sapientis. An uero necessitate nesciendi atq; iudicandi torqueat infantes: punit infantes: et parum est illi q̄ non est reus: si non sit insuper et beatus. Quāto cōsiderati⁹ et homine digni⁹: et hominē agnoscit in ista necessitate: eamq; miserā in se odit: et si pie sapientia clamat ad deū: de necessitatib⁹ meis erue me.

De diuersitate linguarū qua societas hominū dirimitur: et de miseria belloz etiā que iusta dicuntur. Cap. 7.

Post ciuitates uel urbē sequitur orbis terra: in quo tertiu gradū ponunt societatis humane: incipientes a domo atq; inde ad urbem: deinde ad orbem terre et progrediendo uenientes. Qui utique sicut aquarū geries quanto maior est tanto periculis plenior. In quo primū linguarū diuersitas hominē alienat ab homine. Nam si duo sibi inuicem fiant obuiam: neq; preterire sed simul esse aliqua necessitate cogatur: quorū neuter nouit linguā alterius: facilius sibi animalia muta etiā diuersi generis: q̄ cū illi sint homines ambo sociatur. Quādo. n. que sentiunt inter se cōmunicare nō possunt propter solam linguarū diuersitatē: nihil prodest ad sociandos homines tanta similitudo nature: ita ut libenti⁹ homo sit cū cane suo: q̄ cuius homine alieno. At enī opera data est ut impio sa ciuitas: non solū iugum uerū etiā linguam suam domitis gentibus per pacē societatis imponeret: per quam non deesset imo et abundaret etiā interpretū copia. Verum est. Sed hoc q̄ multis et q̄ grandibus bellis: quanta strage hominū: quanta effusione humani sanguinis comparatū ē. Quib⁹ transactis: non est tamen eorū malorum finita miseria. Quāuis

.n. non defuerint neq; hostes desint exercere nationes: contra quas semper bella gesta sunt et geruntur. tamē etiā ipsa imperii latitudo peperit peioris generis bella: socialia. s. atq; civilia: quibus miserabilius quatitur genus humanū: siue cū belligerat ut aliqndo conquiescat: siue cū timetur ne rursus exurgant. Quorū malorum multas et multiplices clades: duras et diras necessitates: si ut dignū ē eloqui nelim: quanq; nequaquam sicut res postulat possim: quis erit prolixē disputatiōis modus? Sed sapiens inquit iusta bella gesturus est. Quasi nō si se hōiez meminit: multo magis dolebit iustorū necessitates sibi extitisse bellorum: quā nisi iusta essent: ei gerenda nō essent. Ac per hoc sapienti nulla bella essent. Iniquitas enī partis aduerse iusta bella ingerit gerēda sapiēti: quē iūctas homini utique est dolēda: quia hominū est: et si nulla ex ea bellādi necessitas nasceretur. Nec itaq; mala tā magna: tam horrenda: tam fœua: quisq; cū dolore considerat: miseriam necesse est fateatur. Quisquis autē uel patitur ea sine animi dolore uel cogitat: mēto utiq; miserius ideo se putat beatū quā et humanum perdidit sensum.

Quod amicitia bonorū secura esse nō possit: dum a periculis quę in hac uita sūt trepidari necesse est. Cap. 8.

Sicut autē nō cōtingat quedā ignorantia similis dementie: quę tāen in huius uite misera conditione sepe contingit: ut credatur uel amicus esse qui inimicus est: uel inimicus qui amicus est: qd nos cōsolatur in hac humana societate erroribus erūnisq; plenissima: nisi fides nō ficia: et mutua dilectio uerorū bonorūq; amicorū: quos quāto plures et in pluribus locis habemus: tāto lōgius latiusq; metuim? ne qd eis uringat mali tō tātis malorū aggeribus huius seculi. Nō. n. tātūmo

soliciti sum? ne fame: ne bellis: ne morbis: ne captiuitatibus affligantur: ne in eadem seruitute talia patiantur qualia nec cogitare sufficimus: neum etiā ubi timor multo amarior est: ne in pſidiam malitia: nequitiaque mutantur. Et quādo ista contingunt: tanto utiq; plura quāto illi sūt plures: et in pluribus locis: et in nostrā notitia pferuntur quib? cor nostrū flagris uratur: quis potest nisi qui talia sentit aduertere? Mortuos quippe malleus audire: quanuis et hoc sine dolore audire nō possemus. Quorū enī nos uita ppter amicitie specialis solatia vlectabat: unde fieri potest ut eorū mors nobis nō lā ingerat mestitudinē? Quam qui phibet: phibeat si potest amica colloquia: interdicat amicabilē societates: uel intercідat affectus omnium humanarum necessitudinum: uincula mētis immitis immiti stupor dirumpat: aut si eis utendū censet: ut nulla ex eis animum dulcedo perfundat. Quod si fieri nullo modo potest: etiā hoc quo pacto futurū est ut eis nobis amara mors nō sit: cuius dulcis est uita? Hic est enī et luctus quidā in humano corde quasi uulnus aut ulc? cui sanando adhibetur officiose cōsolationes. Nō enī ppterea nō ē quod sanet: quoniā quanto est animus melior: tanto in eo facilius citiusq; sanatur. Cum igitur etiam de carissimorū motibus: maxie quorū sunt humane societati officia necessaria: nunc mitius: nūc asperi? affligatur uita mortalium: tamen eos mortuos quos diligimus: quanuis a fide uel a bonis moribus lapsos: hoc est in ipsa animā mortuos: audire seu uideri malleus. Qua ingenti materia malorū plena est terra propter quod scriptū ē. Nunquid non tentatio est uita humana super terram? Et propter quod dominus ipse ait: ne mundo a scādalis. Et iterū. Quoniā abūdauit

inquit iniquitas : refrigescet caritas multoꝝ . **E**x quo fit ut bonis amicis mortuis gratulemur : ⁊ tñ mors eorū nos cōtristet : ipsa nos certius cōsolet : quātum malis caruerūt quibus ī hac uita ēt boni homines ul' coterūtūz : ul' deprauantur : ul' in utroqꝝ periclitāt' .
De amicitia angeloz que homini ī hoc mūdo nō pōt esse manifesta ppter fallaciā demonū : i quos icidezt q ml' tos sibi dōs colēdos putauerūt . Ca. 9.

In societate uero sāctoꝝ āgeloꝝ rū : quā philosophi illi q nobis deos esse amicos uoluerunt quarto cōstituerūt loco : uelut ad mūdū uenientes ab orbe terraz : ut sic quodāmodo cōplecterentur : ⁊ celū nullo mō qdez metūm' : ne tales amici ul' morte nos sua uel deprauatione cōtristēt . **S**ed qā nobis nō ea qua hoīes familiaritate miscētur : qd ⁊ ipsū ad erūnas pertinet hui' uite : ⁊ aliquādo **S**athanas sicut legimus trāsfīgurat se in angelū lucis ad tentandum eos quos ita uel erudiri opus est : uel decipi iustū est : magna dei misericordia necessaria ē : ne quisqñā euz bonos āgelos amicos se habere putat : habeat malos demōes amicos fictos : eosque tāto nocētiores : quāto astutiores ac fallaciores patiāt' inimicos . **E**t cui magna dei misericordia ita est necessaria nisi magne hūmane miserie : que ignorantia tāta premitur : ut facile istoz simulatione fallatur : **E**t illos quidē philosophos in impia ciuitate qui deos sibi amicos ēē dixērūt in demones malignos incidisse certissimū est : quibus tota ipsa ciuitas subdit' eternū cum eis habitura supplicij . **E**x eoz quippe sacris uel potius sacrilegiis qbus eos colēdos : ⁊ ex ludis immundissimis ubi eoz cūmina celebrātur : quib' eos placādos putauerūt : eisdē ipsis auctoribus ⁊ ex actorib' taliū tātoꝝqꝝ dedecorūz : factis ab eis qui colantur apertum est .

Qui fructus sāctis de superata hui' uite tentatione pariat' . Cap. 10.

Sed neqꝝ sancti ⁊ fideles unius ueri dei sumqꝝ cultores : ab eoz fallaciis ⁊ multiformi tentatione securi sunt . In hoc .n. loco infirmitatis ⁊ dieb' malignis : etiam ista sollicitudo nō est inutilis : ut illa securitas ubi pax plenissima atque certissima est : de siderio feruentiore queratur . **I**bi erūt enīz nature munera : hoc est que nre ab omnium naturaz creatore donāt' : nō solum bona uerū etiā sempiterna : non solum in animo qui sanabitur p sapientiam : uerum etiam ī corpōr qd resurrectione renouabitur : **I**bi uirtutes nō contra ulla uita uel mala que cūque certantes : sed habentes uictorie premium eternam pacem : quam null' aduersarius inquiet . Ipsa est .n. beatitudo finalis : ipsa perfectionis finis : q consumentem finē non habet . **I**hic aut dicimur beati : quādo pacē habem' : quantalacunque hic haberi potest in uita bona . **S**ed hec beatitudo illi quā finale dicim' beatitudini comparata : prorsus miseria reperitur .

De beatitudine pacis eterne : in qua sāctis finis ē idest uera pfectio . Ca. 11.

Hanc ergo pacē qualis hic potest esse : mortales hoīes ī reb' mortalibus quando habemus : si uiuimus recte bonis ei' recte utitur uirtus : quādo uero eam nō habemus : etiā malis que hō patitur bene utitur uirt' . **S**ed tunc est uera uirtus : quando ⁊ omnia bona quib' utitur bene : ⁊ quicquid ī bono usu bonoz ⁊ maloz facit : ⁊ se ipsā ad euz finē refert : ubi nobis talis ⁊ tāta pax erit : qua melior ⁊ maior ēē nō possit . **Q**ua propter possum' dicēz fines bonorum nostrorum esse pacē : sicut eternam diximus uitam : preferim quia ipsi ciuitati dei de qua nobis est ista opeiosissima disputatio : in sancto dicitur psalmo . **A**uda **I**herusalē

dominum. **A**uda deum tuum syon.
Quoniam confortauit seras porta/
 rü tuarum: benedixit filios tuos in te.
Qui posuit fines tuos pacem. **Q**uoni/
 am cõfirmate fuerunt sere portaz ei?
 iã in illam nullus intrabit: nec ab il/
 la ullus exiit. **A**c per hoc fines ei? eã
 debemus hic intelligere pacem: quam
 uolumus demonstrare finalem. **N**am
 7 ipsius ciuitatis mysticum nomē idest
 hierusalem: quod ut ante iam diximas
 utio pacis interpretatur. **S**ed quoniã
 pacis nomē etiã in his reb? mortalib?
 frequentat: ubi utiq? nō ē uita eterna:
 propterea finē ciuitatis huius ubi erit
 ei? sũmuz bonũ: eternã uitã malum?
 memozare q? pacē. **D**e quo sine apo/
 stol? ait. **N**ũc uero a peccato liberati:
 fui aut facti: deo habetis fructũ uřum
 in sanctificatione: finē uero uitã eter/
 nam. **S**ed rursus quia uita eterna ab
 eis qui familiaritatē nō habēt cũ scri/
 pturis sãctis: potest et accipi maloꝝ ui/
 ta: uel et secũduz quosdã philosophos
 ppter aie immortalitatem: uel et secũdũ
 fidem nostrã ppter penas intermina/
 biles impioꝝ qui utiq? in eternũ cruci/
 ari nō poterunt: nisi etiã uixerint in
 eternuz: profecto finis ciuitatis huius
 in quo summuz bonũ habebit: uel pax
 in uita eterna: uel uita eterna in pace
 dicendus est: ut ab oibus facili? possit
 intelligi. **T**antum est enĩ pacis bonũ:
 ut etiã in rebus terrenis atq? mortali/
 bus nihil gratius soleat audiri: nihil
 desiderabilius cõcupisci: nihil postre/
 mo possit melius inueniri. **D**e quo si
 aliquãto diutius loqui uoluerim? nō
 erimus quãtuz arbitror onerosi legē/
 tibus: 7 propter finem ciuitatis huius
 de qua nobis sermo est: 7 ppter ipsam
 dulcedinez pacis que omnibus ē cara.
Quod et bellantiũ seuitia omnesq? ho/
 minum iquietudines ad pacis finē cu/
 piant puenire: sine cuius appetitũ nul/
 la natura sit. **C**ap. 12.

Quod eniz quisq? meuz res hu/
 manas naturãq? omunē utcũq? i/
 metur: agnoscit. **S**icut eniz nemo est q
 gaudere nolit: ita nemo est qui pacem
 habere nolit. **Q**uando quidē 7 ipsi q
 bella uolunt nihil aliud q? uincere uo/
 lunt. ad gloriosam ergo pacem bellan/
 do cupiunt peruenire. **N**am qd aliud
 est uictoria: nisi subiecto repugnãtiũ?
Quod cuz factũ fuerit pax erit. **P**a/
 cis ergo intentione gerantur 7 bella:
 ab his etiã qui uirtutez bellicam stu/
 dent exercere: imperando atq? pugnã/
 do. **U**nde pacem constat belli esse op/
 tabilem finem. **O**mnis enĩ homo etiã
 belligerando pacem regrit: nemo autē
 bellum pacificando. **N**am et illi qui
 pacem in qua sunt perturbari uolunt:
 non pacem oderunt: sed eam pro arbi/
 trio suo cupiunt cõmutari. **N**on ergo
 ut sit pax nolunt: sed ut ea sit quam uo/
 lunt. **D**eniq? 7 si per seditionem se ab
 aliis separauerint: cum eis ipsis cõspi/
 ratis uel cõiuratis suis nisi qualẽcũq?
 pacis speciem teneant: non efficiunt qd
 intendunt. **P**roinde latrones ipsi ut
 uehemẽtius 7 tutius infesti sint paci ce/
 teroꝝ: pacē uolunt habere sottiõrum.
Sed 7 si unus sit tam prepollens uiri/
 bus 7 consocios ita cauens ut nulli so/
 cio se committat: solusque insidiãns et
 preualens quibus potuerit oppressis
 7 extinctis: predas agat cum eis certe
 quos occidere non potest: 7 quos uult
 latere quod facit: qualẽcũque ũbram
 pacis tenet. **I**n domo autem sua: cum
 uxore cũ filiis et si quos alios illic ha/
 bet: studet profecto esse pacatus. eis q
 pe ad nutuz obtemperantibus sine du/
 bio delectatur. **N**am 7 si non fiat in/
 dignatur: corripit: uindicat: et domus
 sue pacem si ita necesse sit etiã seuien/
 do componit: quã sentit esse non posse
 nisi cuidam principio quod ipse in do/
 mo sua est: cetera in eadem dome/
 stica societate subiecta sint: ideoque

si offerretur ei seruitus plurius: uel ciuitatis uel gentis: ita ut sic ei seruirent quemadmodum sibi domi sue fuire uolebat: non se iam latronem latebris cōderet: sed regem cōspiciū sublimaret: cum eadem in illo cupiditas: et malitia permaneret. Pacem itaque cum suis omnes habere cupiunt: quos ad suum arbitriū uolunt uiuere. Nam et cum quibus bellū gerunt: suos facere si possunt uolunt: eisque subiectis leges sue pacis imponere. Sed faciamus aliquē qualem canit poetica et fabulosa narratio. Quem fortasse propter ipsam insociabilem feritatem: semihominem quā hominem dicere maluerunt. Quāuis ergo huius regnum uire spelunce fuerit solitudo: tamque malitia fuerit singularis: ut ex hac ei nomen sit inuentum: nam malus grece cacos dicitur: quod ille uocabatur ut nulla constanter ei blande ferret: referretque sermonē nullis filiis uel alluderet paruulis: uel gratia diuiculis imperaret: nullo amici colloquio frueret: nec Vulcani patris: quo uel huic tantum non parum felicius fuit: quia tale monstrum ipse non genuit: nihil cuiquam daret: sed a quo posset quicquid uellet et quantum: et quando posset: et quantum uellet auferret. Tamen in ipsa sua spelunca solitaria: cuius ut describitur semper recēte cede tepebat humus: nihil aliud quā pacem uolebat: in qua nemo illi molestus esset: nec ei quētem uis ullius terrorque turbaret. Cum corpore suo denique pacem habere cupiebat: et quantum habebat: tantum illi bene erat. Quando quidem membris obtemperantibus imperabat: et ut suam mortalitatem aduersus se ex indigentia rebellantem: ac seditio neque famis ad dissociandā atque excludendā de corpore animā cōcitātē: quāta posset festinatiōe pacaret: rapiebat: necabat: uozabat: et quāuis immanis ac ferus: paci tamen sue uite ac salutis im-

maniter ac ferociter consulebat. Ac per hoc si pacem quā in sua spelunca atque in se ipso habere satagebat: cum aliis etiā habere uellet: nec malus: nec monstrum: nec semihomo uocaretur. Aut si eius corporis forma et atrox ignis uomitus ab eo deterrebat hominū societate: forte non nocendi cupiditate sed uiuendi necessitate seuebat. Verum iste non fuerit: uel quod magis credendū ē talis non fuerit: qualis uanitate poetica describitur. Nisi enim nimis accusaretur. Tacus: parum Ihercules laudaretur. Talis ergo homo siue semihomine melius ut dixi creditur non fuisse. sicut multa signa poetarum. Ipse enim fere se uisissime uide ille partem habuit feritatis: nam et semiferus dictus ē. genus propriū quadam pace custodiuit. cocundo. gignendo. patiendo. foetus fouendo atque nutriendo. cum sint plerique insociabiles et soliuage. Non scilicet ut oues. cerui: colūbe: sturni: apes: sed ut leones: uulpes: aquile: noctue. Que enim tigris non filiis suis mitis inurmutat: et pacata feritate blanditur. Quis melius et quātumlibet solitarius rapinis circumuolet. non coniugium copulat. nidum cōgerit. oua confouet. pullos alit et quasi cum sua matrefamilias societatem domesticam quanta potest pace conseruat. Quanto magis homo fertur quodāmodo nature sue legibus ad ineundam societatem pacemque cum hominibus quantum in ipso est omnibus optinendam: cum etiam mali pro pace suorum belligerent: omnesque si posset suos facere uelint: ut uni cuncti et cuncta deseruiant. quo pacto nisi ut in eius pacem uel amando uel timendo consensiant. Sic enim superbia peruerse deum imitatur. Deum namque odit. cum suis sociis non equalitatem sub illo: sed imponere uult sociis dominationem suā pro illo. Odit ergo iustā pacem dei. et amat iniquam pacem suam. Non

amare tamen qualencūq; pax nullo modo potest. Nullum quippe uitium ita contra naturam est: q̄ ut nature debeat etiā extrema uestigia. Itaq; pacē iniquorum in pacis comparatione iustorum: ille uidet nec pacem esse dicēdā qui nouit preponere recta prauis: et ordinata peruersis. Quod autē etiā est peruersum: hoc necesse est ut in aliqua et ex aliqua et cum aliqua rerum parte pacatus sit: in quibus est uel ex quib⁹ constat. Alioquin nihil esset omnino. Velut si quisquā capite deorsus pendat: peruersus est utiq; situs corporis et ordo mēbroꝝ: quia id quod de super est natura postulat: subitus est: et qd̄ illa subter uult esse desuper factus est. Conturbabit carnis pacem ista peruersitas: et ideo est molesta. Verum tñ anima corpori suo pacata est: et pro eius salute satagit: et ideo est qui doleat. Que si molestis eius exclusa discesserit: quādiu manet compago mēbroꝝ non est sine quadam partium pace quod remanet. Et ideo adhuc ē qui pendeat: et qd̄ tenens corpus in terram nititur: et uinculo quo suspēsus est renititur: in sue pacis ordinem tendit: et locus quo requiescat quodāmodo ponderis uoce poscit: iamque examine sine ullo sensu: a pace tamen naturali sue ordinis non recedit: uel eū tenet eam: uel cum fertur ad eam. Si enī adhibeantur medicamenta atque curatio: que formam cadaueris dissolui dilabique nō sinat: adhuc pax quedā partes partibus iungit: totam que molem applicat terreno et conuenienti: ac per hoc loco pacato. Si autē nulla adhibeatur cura cōdiendi: sed naturali cursu relinquatur: tū diu quasi tumultatur dissidentibus exalatiōib⁹: et nō inconuenientibus sensu: id enī est qd̄ in putore sentitur: donec mundi conueniat elemētis: et in eorum pacem particulatim paulatimq; discedat. Nullo

modo tamē inde aliquid legibus sumi illius creatoris ordinatorisque subtrahitur: a quo pax uniuersitatis administrat. Quia et si de cadauere maioris animatis animalia minuta nascantur: eadem lege creatoris queq; corpuscula in salutis pace suis aialib⁹ seruiunt. Et si mortuoz carnes ab aliis aialibus deuorēt: easde; leges p cuncta diffusas ad salutem generis cuiusq; mortaliū congrua congruis pacificantes: quaquaterq; trahantur: et rebus quibuscunque iungantur: et res quas libet uertatur: et comutetur inueniunt. De pace uniuersali: q̄ iter quilibet perturbationes parari nō potest lege nature: du; sub iusto indice ad id quicq; puenit ordinatiōe: q̄ meruit uolūtate.

Capit. 13.

Pax itaq; corporis est ordinata temperatura partium. Pax aīe irrationalis: ordinata requies appetitionū. Pax aīe rationalis ordinata cognitionis actionisque sensus. Pax corporis et anime ordinata uita et salus animatis. Pax hominis mortalis ē dei immortalis ordinata in fide sub eterna lege obedientia. Pax hominū: ordinata cōcordia. Pax dom⁹: ordinata ipandi atque obediendi cōcordia cohabitatiū. Pax ciuitatis: ordinata imperādi obediendique concordia ciuiū. Pax celestis ciuitatis: ordinatissima et cōcordissima societas fruendi deo: et inuicem uidēdi deū. Pax omnium rerum: tranquillitas ordinis. Ordo est parium dispariumque rerum: sua cuique loca distribuens dispositio. Proinde miseri inquantum miseri utiq; i pace nō sūt. Tranquillitate quidē ordinis carent: ubi perturbatio nulla est. Verum tamen quia merito iusteque miseri sunt: in ea quoque ipsa sua miseria preter ordinem esse nō possunt non quidem coniuncti beatis: sed ab eis tamen ordinis lege seiuncti. Qui cum sine perturbatione nō sint.

rebus quibus sunt quātacūque cōgētia
coaptantur. Ac per hoc est i eis ordinis
nōnulla trāqllitas: inest ergo nōnulla
pax. Verūz deo miseri sunt: quia qsi
in aliqua securitate non dolent: non
tamen ibi sunt ubi securi esse ac dolere
non debeant. Miseriores autē si pax
eis cum ipsa lege nō est: qua naturalis
ordo administratur. Tūz aut dolent
ex qua parte dolent pacis perturbatio
facta ē: nulla uero adhuc pax est i qua
nec dolor uizit: nec opago ipsa dissoluit.
Sicut ergo est quedam uita sine dolo-
re: dolor autē sine aliqua uita esse non
potest. sic est quedā pax sine ullo bel-
lo: bellum uero sine aliqua pace esse nō
potest: non secundum id quod bellūz
est: sed secundum id quod ab eis uel
in eis geritur: que aliq̄e nature sūt:
quod nullo modo essent si non quali-
cūque pace subsisterēt. Quia propter
naturā est in qua nullūz malūz est:
uel etiāz in qua nullū malū esse potest.
Esse autē natura in qua nullū bonū
sit non potest. Proinde nec ipsius dia-
boli natura inquantūz natura est ma-
lūz est: sed peruerſitas eam malā facit.
Itaque in ueritate non stetit: sed uerita-
tis iudicium non euasit. Quia in or-
dinis tranquillitate nō māsit: nec ideo
tamen a potestate ordinatoris effugit.
Bonūz dei quod illi est in natura: nō
eūz subtrahit iustitie dei: qua ordinat
in pena: nec ibi deus inſequitur bonū
qđ creauit: sed malūz quod ille cōmi-
sit. Neque enim totūz aufert quod
nature dedit: sed aliquid adimit: ali-
quid relinquit: ut sit qui doleat quod
adimit: et ipse dolor testimoniū ē boni
adepti: et boni relictī. Nisi enīz bonū
relictum esset bonum: amissum do-
lere non posset. Nam qui peccat peior
est si letatur in damno equitatis. Qui
uero cruciat: si inde nihil boni acgrat:
dolet damnum salutis. Et quoniam
equitas ac salus utrunque bonum est:

bonique amissione dolēdum est poti⁹
q̄z letandū: si tamen non sit cōpensatio
melioris. Melior est autem animi
equitas q̄z corporis. sanitas. Profecto
conuenientius iniustus dolet in suppli-
cio q̄z letatus est in delicto. Sicut ergo
letitia deserti boni in peccato testis est
uoluntatis male: ita dolor amissi boni
in supplicio: testis est bone nature.
Qui enim dolet amissam nature sue
pacem: ex aliquibus reliquiis pacis id
dolet: quibus sit ut natura sibi amica
sit. Hoc autem in extremo supplicio
recte sit ut iniqui et impii naturalium
bonorum damna in cruciatib⁹ defleat:
sentientes eorum ablatozem iustissimū
deum: quē contēperunt benignissimū
largitozem. Deus ergo naturarū oīz
sapientissimus conditor et iustissimus
ordinator: qui terrenorūz ornamentoꝝ
maximūz instituit mortale genus hu-
manum: dedit hominib⁹ quedā bona
huic uite congrua: idest pacem tem-
poralem pro modulo mortalis uite: in
ipsa salute et incolumitate ac societate
sui generis: et queque huic paci uel tu-
ende uel recuperande sunt necessaria
sicut ea que apte ac cōueniēter adiacēt
sēlib⁹. lux ista uisibilis: aure spirales:
aque potabiles: et quicquid ad alendū
uel tegendū: curandū: ordinādūq̄z
corpus congruit: eo pacto equissimo:
ut quicunque mortalis bonis talibus
paci mortalium accommodatis recte
usus fuerit: accipiat ampliora atque
meliora: ipsā scilicet immortalitatis pa-
cem: eique conuenientem gloriā et
honorem in uitā eternā: ad fruēdū
deo et proximo in deo. Qui autem
pperam idest iniuste: nec illa accipiat
et hec amittat:

De ordine ac lege siue terrena siue
celesti per quā societati humane etiam
dominādo consulitur: et consulendo
seruitur. Cap. i4.

Omnis igitur usus rerum tēporaliū

referatur ad fructus terrene pacis in ciuitate terrena : in celesti autem ciuitate : refertur ad fructum pacis eterne. Quia propter si irrationabilia essemus animantia: nihil appeteremus preter ordinatas temperaturas partium corporis: et requiem appetitionis. Nihil igitur preter quietem carnis et copiam uoluptatibus: ut pars corporis prodesset paci anime. Si enim desit pax corporis: impeditur etiam rationalis pax anime quia requiem appetitionis consequi non potest. Vtrumque autem simul eius paci prodest: quam inter se habet anima et corpus: idest ordinate uite ac salutis. Sicut enim pacem corporis amare se ostendunt animantia cum fugiunt dolores: et pacem anime cum propter explendas indigentias appetitionem uoluptatibus consequuntur: ita mortem fugiendo satis indicant quantum diligant pacem: qua sibi conciliantur anima et corpus. Sed quia homini rationalis anima inest: totum hoc quod habet commune cum bestiis: subdit paci anime rationalis ut mente aliquid contempletur: et secundum hoc aliquid agat ut sit ei ordinata cognitionis actionisque consensio: quam pacem rationalis anime dixeramus. Ad hoc enim uelle debet nec dolore molestari: nec desiderio perturbari: nec morte dissolui: ut aliquid utile cognoscat: et secundum eam cognitionem uitam moresque componat. Sed ne ipso cognitionis studio propter humane mentis infirmitatem: in pestem alicuius erroris incurrat: oportet habet magisterio diuino: cui certius obtemperet: et adiutorio ut liber obtemperet. Et quoniam quamdiu est in corpore mortali isto: peregrinatur a domino: per fidei ambulat non per speciem: ac per hoc omnes pacem uel corporis uel anime: uel simul corporis et anime refert ad illam pacem: que homini mortali est cum deo immortalis: ut ei sit ordinata in fide sub eterna lege

obedientia. Nam uero quia duo precepta hoc est dilectionis dei et dilectionis proximi docet magister deus: in quibus homo tria inuenit que diligat deum: se ipsum: et proximum: atque ille in se diligendo non errat qui deus diligit: consequens est ut etiam proximo ad diligendum deum consulat: que iubetur sicut se ipsum diligere. Sic uxori: sic filiis: sic domesticis: sic ceteris hominibus quibus potuerit: et hoc sibi a proximo si forte indiget consuli uelit. Ac per hoc pacatus erit quantum in ipso est omni homini: pace hominum idest ordinata concordia: cuius ordo hic est. Primum ut nulli noceat. Deinde etiam ut prosit cui poterit. Primum ergo igitur ei suorum cura: ad eos quippe habet opportuniorē facilioremque aditum consulendi uel ordine nature: uel ipsius societatis humane. Unde apostolus ait. Quisquis autem suis et maxime domesticis non prouidet: fidem denegat: et est infidelis deterior. Hinc itaque etiam pax domestica oritur: idest ordinata imperandi obediendique concordia cohabitatio. Imperant enim qui consulunt: sicut uir uxori: patres filiis: et domini seruis. Obediunt autem quibus consuliur sicut mulieres maritis: filii parentibus: serui dominis: sed in domo iusti uiuentis ex fide: et adhuc ab illa celesti ciuitate peregrinantis: etiam qui imperant uiuent eis quibus imperare uidentur. Neque enim dominandi cupiditate imperant: sed officio consulendi: neque principandi superbia: sed prouidendi misericordia. De libertate naturali: et de fuitate cuius prima causa peccatum est: quia homo male uoluntas et si non est malitiam alterius hominis: sed est propter libidinis. La. i. c. h. De naturalis ordo prescribit. Ita deus hominibus edidit. Nam domine inquit piscium maris: et uolatilium celi: et omnium reptantium que repunt super terrarum. Rationales factus a dimagine .y. 2.

suā: noluit nisi irrationabilibus domi-
nari: non homines homini: sed homines
pecorū. Inde primi iusti pastores pecorū
magis quā reges hominū constituti
sunt: ut deus etiam sic insinuaret quid
postulet ordo creaturarū: et quid exi-
gat meritū peccatorū. **C**onditio quippe
fuit iure intelligitur imposita pec-
catori. Proinde nusquam scripturarum
legimus seruū: ante quā hoc uocabulo
Noe iustus peccatū filii vindicaret.
Nomen itaque istud culpa meruit: non
natura. **O**rgo autem uocabuli suorum
in latina lingua idē creditur ducta: quod
hi qui iure belli possent occidi a victoribus
cuius seruabantur serui fiebant a fūendo
appellati: quod ipsum etiam sine me-
rito peccati non est. **M**agis et cum iustū
geritur bellū: pro peccato ē contrariū
dimicatur: et omnis victoria cum malis
etiam prouenit: diuino iudicio uictos
humiliat: uel emendans peccata uel pu-
niens. **T**estis est homo dei Daniel cum
in captiuitate positus peccata sua et pec-
cata populi sui confitetur deo: et hanc
esse causā illius captiuitatis pro uolore
testatur. **P**rima ergo seruitutis causa
peccatū est: ut homo homini additionis
uinculo subderetur: quod non fit nisi deo
iudicante: apud quem non est iniquitas:
et nonit diuersas penas meritis distri-
buere delinquentium. **S**icut autem dominus
supernus dicit. **O**mnis qui facit pecca-
tū seruus est peccati: ac per hoc multi
quidem religiosi dominis iniquis non
tamē liberis seruiunt. a quo enim quis
deuictus ē: huic et seruus addictus est.
Et utique feliciter seruitur homini quā
libidini: cum sensu domino dominatu uastet
corda mortalium: ut alias: omittat libido
ipsa dominari. **D**ominibus autē illo
pacis ordine: quo aliis alii subiecti sunt:
sicut prodest humilitas seruientibus:
ita nocet superbia dominantibus. **N**ullū
autē natura in qua deus prius hominē
condidit: suus ē hominis aut peccati. **S**eruus

et penalis fuitus ea lege ordinat: quā
naturalem ordinē seruari iubet: perur-
bari uetat. **Q**uia si contra eā legē factū
non esset: nihil esset penali seruitute
coercendum. **I**deoque apostolus monet
seruos subditos esse dominis suis: et
ex animo eis cum bona uolūtate seruire:
ut scilicet si non possunt a dominis li-
beri fieri: suarū seruitutem ipsi quodā-
modo liberarū faciant: non timore sub-
dolo: sed seruendo dilectione fideli:
donec transeat iniquitas: et euacuetur
omnis principatus et potestas humana:
et sit deus in omnibus.

De equo iure dominandi.

Capitulum. 16.

Quo circa etiam si habuerūt seruos
iusti patres nostri: sic quod admini-
strabāt domesticā pacem: ut secundū hec
temporalia bona filiorū sorte a seruo-
rum conditione distingueret: ad deū autē
colendū in quo eterna bona speranda
sunt: omnibus domus sue membris pari
dilectione cōsuleret. **Q**uod naturalis
ordo ita prescribit: ut nomen patrum
familias hinc exortū sit: et tam late
uulgatū: ut inique etiā dominantes hoc
se gaudeant appellari. **Q**ui autem ueri
patres familias sunt: omnibus in fami-
lia sua tanquam filiis ad colendū et
promouendū deus consulunt: deside-
rantes atque optantes uenire ad celestē
domū: ubi necessariū non sit imperandi
officiū mortalibus: quia non neces-
sarium erit officium consulendi: iam
in illa immortalitate felicibus. **Q**uo do-
nec ueniantur: magis debent patres quod
dominantur: quam serui tolerare quod fiunt.
Si quis autē in domo per inobediētiam
domestice aduersatur paci: corripitur
uerbo seu uerberare: seu quolibet alio ge-
nere pene iusto atque licito: quantum
societas humana cōcedit: pro eius qui
corripit utilitate: ut paci uide dissiliat
coaptetur. **S**icut. n. non est beneficentia

adiuvando efficere ut bonū qđ malū est amittatur : ita nō est innocentie par-
cendo sinere ut in malū gravius in-
cidatur . Pertinet ergo ad innocentis
officiū nō solū nemini malū inferre :
uerū etiam cohibere a peccato nel pu-
nire peccatum : ut aut ipse qui plectitur
corrigatur experimento : aut alii terre-
antur exemplo . Quia igitur omnis
domus inuitū sine particula debet eē
ciuitatis : omnes autē inuitū ad aliquē
sui generis fines : et omnis pars ad uni-
uersi cuius pars est integritatē refert :
satis apparet esse cōsequens : ut ad pacē
ciuitatū pax domestica referatur : idest
ordinata imperādi obediendique con-
cordia cohabitantiū : referatur ad or-
dinatū imperandi obediendique con-
cordiā ciuitū . Ita fit : ut ex lege ciuita-
tis pcepta sumere patrēfamilias opor-
teat : quibus suarū domū sic regat : ut
sit paci accommodata ciuitatis .

Unde celestis societas cū terrena ciui-
tate pacez habeat : et unde discordiam .

Capit. 17.

Ed domus hominū q nō uiuūt
ex fide : pacem terrenā ex huius
temporalis uite rebus commodisq
sectatur . Domus ergo hominū ex fide
uiuentiū : expectat ea que in futurum
eterna promissa sunt : terrenisq rebus
ac temporalibus tanquam peregrina-
ntur : non quibus capiatur et auertat
quo tēdit in deū : sed quibus sostēet
ad facilius tolerāda : minimeq agēda
onera corporis corruptibilis qđ aggra-
nat animam . Idcirco rerū uite huic
mortali necessariorū : utrisque homi-
nibus fidelibus et infidelibus et utriq
domui cōmunis ē usus : sed finis utēdi
cuique suus proprius : multumque di-
uersus . Ita etiam terrena ciuitas que
non uiuit ex fide terrenā pacez appetit :
in eoque defigit imperādi obediēdiq
concordiam ciuitū : ut eis sit de rebus
ad mortalem uitā pertinentib : huma-

narū quedā compositio uoluntatum .

Ciuitas autē celestis nel potius pars
eius : q i hac peregrinatur mortalitate :
et uiuit ex fide : etiam ista pace necesse ē
utaf : donec ipsa cui talis pax necessaria
mortalitas transeat . Ac per hoc dum
apud terrenā ciuitatē uelud captiua
uitam sue peregrinationis agit : iam
promissione redemptionis et spiritali
dono tanquā pignore accepto legib
terrene ciuitatis qbus hec amīnistrat
que sustentande mortali uite accōmo-
data sunt : obtemperare non dubitat .
Et quoniam cōmunis est ipsa mortali-
tas : seruetur in rebus ad eā ptinētib
inter ciuitatem utranque concordia .
Verū qā terrena ciuitas habuit quosdā
suos sapientes : quos diuina improbat
disciplina : qui nel suspicati nel decepti
a demonibus : crederent multos deos
conciliandos esse rebus humanis : atq
eorū diuersa quodāmodo officia : di-
uersa subdita pertinere ad aliū corpus
ad aliū animū . Inque ipso corpore
ad aliū caput : ad aliū cervicem : et
cetera singula ad singulos . Similiter
in animo : ad aliū ingeniū : ad aliū
doctrinā : ad aliū irā : ad aliū con-
cupiscentiā . inque ipsis rebus uite ad-
iacentibus : ad aliū pecus : ad aliū
triticiū : ad aliū uinum : ad aliū oleū :
ad aliū siluas : ad aliū nūmos : ad
aliū nauigationē : ad aliū bella atq
uictorias : ad aliū coniugiā : ad aliū
partū ac fecunditatem : et ad alios alia
cetera . Celestis autem ciuitas unum
deū solū colendū nosset : eique tātū
modo seruēdū seruitute illa que gre-
ce latrā dicitur : et non nisi deo debet :
fidei pietate censeret : factum est ut re-
ligionis leges euz eterna ciuitate non
posset habere cōmunes : proque his ab
ea dissentire haberet necesse atq oneri
esse diuersa sentientibus : eorūq iras
et odia et psecutionū impetus sustinere :
nisi cum animos aduersantiū aliquā

do terrore sue multitudinis : ⁊ semper
 diuino adiutorio ppulsaret. Nec ergo
 celestis ciuitas cū peregrinatur ī terra:
 ex omnibus gētibus ciues euocat: tqp ī
 omnibus linguis peregrinaz colligit
 societate: nō curās quicquid ī morib⁹:
 legibus: institutisque diuersū est: qb⁹
 pax terrena uel congritur uel tenetur:
 nihil eorūz rescidens nec destruens:
 imo etiā seruans ac sequēs: quod licet
 diuersuz sit in diuersis nationibus: ad
 unūz tamē eundemque finēz terrene
 pacis intenditur: si religionē qua un⁹
 sumus et uerus deus colēdus docetur
 non impedit. Utitur etiā ergo celestis
 ciuitas in hac sua peregrinatione pace
 terrena: ⁊ de rebus ad mortales hoīs
 naturam pertinentibus: humanarum
 uoluntatum compositionēz quantum
 salua pietate ac religione conceditur:
 tuetur: atque appetit eamque terrenam
 pacez refert ad celestē pacem: que uere
 ita pax est: ut rationalis diuitaxat crea
 ture sola pax habenda atque dicenda
 sit ordinatissima scilicet atque concor
 dissima societas fruendi deo: ⁊ inuicēz
 in deo: quo cum uentum fuerit nō erit
 uita mortalis: sed plane certeqz uitalis:
 nec corpus animale qd̄ ouz corrūpitur
 aggrauat animā: sed spirituale sine
 ulla indigentia ex omni parte subditū
 uolūtati. Hāc pacē ouz peregrinatur ī
 fide habet: atqz ex hac fide iuste uiuit:
 cū ad illā pacē adipiscēdaz refert qd̄
 quid bonaz actionū gerit erga deū
 ⁊ proximū: quoniā uita ciuitatis utiqz
 socialis est.

*Quaz diuersa sit achademie nona
 abiguitas a stātia fidei christiane.*

Capitūm. i8.

Quod autē attinet ad illaz diffe
 retiā quā de Achademicis nouis
 Carro adhibuit: quibus sunt incerta
 oia omnino ciuitas dei talē dubitatio
 nez tanq̄ dementiā detestatur habens
 de rebus quas mente atque ratione

comprehendit: etiā si prauaz propter
 corpus corruptibile quod aggrauat
 animaz: quoniāz sicut dicit apostolus
 ex parte icimus: tamen certissimam
 scientiam: creditqz sētib⁹ in rei cuiusqz
 emidentia quibus per corpus animus
 utitur: quoniā miserabilius fallitur q
 nunquaz eis putat esse credendum. cre
 dit etiā sanctis scripturis ⁊ ueteribus
 ⁊ nouis quas canonicas appellamus
 unde fides ipsa concepta est: ex qua iu
 stas uiuit: per quaz sine dubitationē
 ambulamus quadiu peregrinamur a
 dño: qua salua atqz certa de qbusdam
 rebus quas neque sensu neque ratione
 percipimus: neque nobis per scripturā
 canonicaz claruerunt: nec per testes
 quibus nō credere absurdū ē in nrāz
 notitiaz puenierunt: sine iusta reprehē
 sione dubitamus.

De habitu ⁊ morib⁹ poplī christiāi.

Capitūm. i9.

Nihil sane ad istā p̄tinet ciuitatē:
 quo habitu uel more uiuendi si
 nō est cōtra diuina precepta: istaz fide
 qua peruenitur ad deū quisque sectet.
 unde ipsos quoque philosophos quā
 do fiunt christiani: non habitum uel
 consuetudinem uictus que nihil im
 pedit religionem: sed falsa dogmata
 pmutare cōpellit. Unde illā quā Car
 ro adhibuit ex cynicis differentiaz: si
 nihil turpiter atque intēperāter agat:
 omnino nō curat. Ex tribus uero uite
 illius generibus: ocioso: actiuo: ⁊ ex
 utroque pposito: q̄uis salua fide qsqz
 possit in quolibet uitaz eorūz ducere:
 ⁊ ad sempitēna p̄mia peruenire. interest
 tamen quid amore teneat ueritatis: qd̄
 officio caritatis ipendat. Nec si quisqz
 debet esse ociosus: ut in eodē ocio utili
 tatez nō cogitet proximi: nec sic actiuo
 sus: ut comtemplationēz non requirat
 dei. In ocio non iners uacatio delectat
 debet: sed aut inquisitio aut inuentio
 ueritatis: ut in ea quisque proficiat: ⁊

quod innenerit teneat: et alteri non inuideat. In actione uero non amandus est honor in hac uita: siue potentia: quoniam omnia uana sub sole: sed opus ipsius quod per eundem honorem uel potentiam sit: si recte atque utiliter sit: id est ut ad eam salutem ualeat subditoque secundum deum est: unde iam superius disputauimus. Propter quod ait apostolus. Episcopatus qui desiderat bonum opus desiderat. Exponere uoluit quid sit episcopatus: quia nomen est operis non honoris. Breuius est enim atque inde ductum uocabulum: quod illa qui praeficitur superintendit curam scilicet eorum gerens. Epi quippe super scopos uero intentio est. Ergo episcopum grece latine superintendere possumus dicere: ut intelligat non se episcopum: qui praesse dilexerit non prodesse. Itaque a studio cognoscende ueritatis nemo prohibetur: quod ad laudabile pertinet officium. Locus uero superior sine quo populus regi non potest: et si ita teneatur atque amministretur ut decet: tamen indecenter appetitur. Quam ob rem officium sanctius querit caritas ueritatis: negotium iustius suscipit necessitas caritatis. Quas sarcinas si nullas imponit: precipiende atque intuenae uacandum est ueritati. Si autem imponitur: suscipienda est propter caritatis necessitatem. Sed nec sic omni modo ueritatis delectatio deferenda est: ne subtrahatur illa suauitas et opprimatur ista necessitas.

Quod ciues sanctorum in huius uite tempore spe beati sint. Cap. 20.

Quam ob rem sumus bonus ciuitatis dei cum pax sit eterna atque perfecta non per quas mortales transeant nascendo atque moriendo: sed in qua imortales maneant nihil aduersi omni modo patiendi: quis est qui illam uitam uel beatissimam neget: uel in eius comparatione istam que hic agitur quamlibet animi et corporis externarumque

rerum bonis plena sit: non miserrimam iudicet. Quam tamen quicumque sic habet: ut eius usus referat ad illius finem quem diligit ardentissime ac fidelissime sperat: non absurde dici etiam nunc beatus potest: spe illa potius quam re ista. Res uero ista sine spe illa: beatitudo falsa et magna miseria est. Non enim ueris animi bonis utitur: quoniam non est sapientia uera: que intentionem suam in his que prudenter discernit: gerit fortiter: cohibet temperate: iusteque distribuit: non in illum sinez dirigit ubi deus erit omnia in omnibus eternitate certa atque pace perfecta.

An secundum definitiones Scipionis qui in dialogo Liceronis sunt: unquam fuerit romana respublica. Cap. 21.

Quia propter nunc est locus ut quam potero breuiter ac dilucide explicem: quod in secundo libro huius operis me demonstraturum esse promisi: secundum definitiones quibus apud Liceronem uicitur Scipio in libris de republica: nunquam rempublicam fuisse romanam. Breuiter enim rempublicam definit esse rem populi. Que definitio si uera est: nunquam fuit romana respublica: quia nunquam fuit res populi quam definitionem uoluit esse reipublice. Populum enim esse diffiniuit ceteram multitudinis iuris consensum et utilitatem communione sociatum. Quid autem dicat iuris consensum: disputando explicat: per hoc ostendens geri sine iustitia rempublicam non posse. Ubi ergo iustitia uera non est: nec ius potest esse. Quod enim iure fit profecto iuste fit. Quod autem fit iniuste: nec iure fieri potest. Non enim iniuste dicenda sunt uel putanda iniqua hominum constituta: cum illud etiam ipsi ius esse dicant: quod de iustitie fonte manauerit: falsumque esse quod a quibusdam non recte sentientibus dici solet: id esse ius quod ei quod plus potest utile est. Quo circa ubi non est uera iustitia: iuris consensum societatem hominum non potest esse: et ideo

nec populus iuxta illam Scipionis definitionem uel Liceronis. Et si non populus nec res populi: sed qualiscunque multitudinis quod populi nomine digna non est: ac per hoc si res publica res est populi: et populus non est qui consensu non sociatus est iuris: non est autem ius ubi nulla est iustitia: proculdubio colligitur: ubi iustitia non est non esse rem publicam. Iustitia porro ea uirtus est: que sua cuique distribuit. Que igitur iustitia est hominibus: quod ipse hominibus deo uero tollit: et immundis demonibus subdit. Hoc non est cuique sua distribuere. An fudum aufert ei? a quo deputus est: et tradit ei qui nihil habet in eo iuris: iniustus est: et qui se ipsam aufert dominati deo a quo factus est: et malignis fuit spiritibus iniustus est. Disputat certe acerrime ac fortissime in istisde ipsis de republica libris: aduersus iniustitiam pro iustitia. Et quoniam cum prius ageret pro iniustitie partibus contra iustitiam: et diceretur nisi per iniustitiam rem publicam stare: augeri que non posse: hoc uelud ualidissimum positum erat: iniustus ut esse homines hominibus dominantibus seruiant: quam tamen iniustitiam nisi sequatur imperiosa ciuitas cuius est magna res publica: non ea posse prauis imperari. Respondum est a parte iustitie ideo iustum esse quod talibus hominibus sit utilis seruitus: et pro utilitate eorum fieri cum aliquid recte sit: id est cum improbis aufertur iniuriarum licentia: et domiti se melius habebunt quam indomiti se habuerunt. Subditumque est ut ista ratio firmaretur: ueluti a natura sumptum nobile exemplum atque dictum est. Cor igitur deus homini: animus corpori imperat: ratio libidini ceterisque uitiosis animi partibus. Plane hoc exemplo satis edoctus est: quibusdam esse utilem seruitutes: et deo quidem ut seruiatur utile esse hominibus. Seruiens autem deo animus recte corpori imperat: in quo ipso animo ratio domino deo subdita

recte imperat libidini ceterisque uitiosis. Qua propter ubi homo deo non fuit: quid in eo putandum est esse iustitie: quam quidem deo non seruiens nullo modo potest iuste animus corpori: aut humana ratio uitis imperare. Et si in homine tali non est ulla iustitia. proculdubio nec in hominum cetui: qui ex talibus constat hominibus. Non est ergo hic iuris ille consensus: qui hominum multitudinem populum facit: cuius res dicitur esse res publica. Nam de utilitate quod dicam: cuius communione etiam sociatus hominum cetus: sicut sese habet ista definitio populus nuncupatur. Quamuis enim si diligenter attendas: nec utilitas sit ulla uiuentium quam impie uiuunt: sicut uiuit omnis qui deo non seruit seruitque demonibus: tato magis impiis quanto magis sibi cum sint imundissimi spiritibus tamque diis sacrificari uolunt. Quam quod de iuris consensu diximus satis esse arbitror: unde appareat per hanc definitionem non esse populum cuius res publicae esse dicatur in quo iustitia non est. Si enim dicunt non immundis spiritibus: sed diis bonis atque sanctis in sua republica fuisse romanos: nunquid eadem toties repetenda sunt: que iam satis imo ultra quam satis est diximus. Quis enim ad hunc locum per supiorum huius operis libros peruenit: quod dubitare possit malis et impuris demonibus fuisse romanos: nisi uel nimium stolidus uel impudentissime otiosus. Sed ut taceam quales sunt quos sacrificiis colebatur: in lege dei ueri scriptum est. Sacrificas diis eradicabitur nisi domino tantum. Nec bonis igitur nec malis diis sacrificari uoluit: quod hec cum tanta omni ratione precepit. An uerus sit deus cui christiani seruiunt: cui soli debeat sacrificari. Cap. 22. Sed responderi potest. Quis iste deus est: aut unde dignus probatur cui deberet obtinere romani: ut nullum deorum coleret sacrificiis propter ipsum. Magne cecitatis est adhuc querere: quod iste deus sit. Ipse est deus: cuius prophete prederunt ista

LIBER .XVIII.

que cernim⁹. Ipse ē de⁹: a quo respōsū accepit Abrahā: i semine tuo oēs benedi cētur gētes. Quod in christo fieri qui secūduz carnē de illo semine exort⁹ ē: idest ipsi qui remāserūt hui⁹ noīs ini mīci uelint nolint ue cognoscant. Ipse ē de⁹ cui⁹ diuin⁹ spūs p eos locut⁹ ē: quoz p̄dicta atqz p̄pleta p ecclesiā quā uidem⁹ toto orbe diffusaz in libris su periorib⁹ posui. Ipse ē de⁹ quē **U**arro doctissim⁹ romanoz Jōuē putat: q̄nis nesciens qd loquat⁹. Qd tñ ideo me/ morādū putauī: quoniā uir tāte sciētie nec ullū istū deū potuit existimā nec uilē. **H**ūc. n. eū credidit: quē sumū pu tauit deū. Postremo ipse est deus quē doctissim⁹ philosophoz q̄nis christi ano⁹ acerrim⁹ inimic⁹: et p eoz ora cula quos deos putat: deus magnum Porphyrius confitetur.

Que Porphyrius dicat oraculis de/ orū responsa de christo. Cap. 23.

In Am in libris quos Theologion philosophias appellat: i qb⁹ exe quit atqz describit rez ad philosophiā p̄nētū uelut diuina responsa: ut ipsa uerba eius quēadmodū ex greca lingua i latinā it̄ptata sūt ponā. Interrogāti inquit quē deū placādo reuocā possit uxore suā a christianismo: hec ait uer sibi⁹ Apollo. Deīde uerba uelut Apol/ linis ista sunt. Forte magis poteris in aqua ipressis lris scūbere: aut i flās pē/ nas leues p aera ut auis uolare: q̄ se/ mel pollute reuoces ipie uxoris sēfuz: p̄gat quomō uult ianibus fallacis p/ seuerans: i lamētatioib⁹ fallacissimis mortuū deū cārās: que iudicibus recta sentiētibus p̄ditū: pessima in speciosis ferro uincta mors it̄fecit. Deīde post hos uersus Apollinis: qui nō stāte me tro latine it̄ptati sūt subiūxit atqz ait. In his quidem tergiversationem irremediabilis sētentie eoz manifesta uir dicēs. Quoniā iudei suscipiūt deū magis q̄ isti. Ecce uti decolorās xpūz

iudeos p̄posuit christiāis: cōsītēs q̄ iudei suscipiant deuz. Sic. n. exposuit uersus Apollinis: ubi a iudicib⁹ recta sentiētibus christū dicit occisuz: tāqz illis iuste iudicantibus: merito sit ille punit⁹. Uiderint qd de christo uates mēdax Apollinis dixerit: atqz iste cre diderit: aut fortasse uatē qd non dixit dixisse iste ipse cōfuxerit: quā sibi cōstet nē ipsa oracula inter se faciat cōuenī: postea uidebim⁹. **H**ic tñ iudeos tāquā dei susceptores recte iudicasse dicit de christo: q̄ eū morte pessima excruciadū ēē cēsuerint. De⁹ itaqz indeoz cui p/ hibet testimoniū: audiēd⁹ fuit sic dicēs. Sacrificās diis eradicabitur nisi dño tātū. Sed ad manifestiora ueniamus: et audiam⁹ q̄ magnū deū dicat ēē iude/ oz. Itē ad ea q̄ iūterrogauit Apollinē quid melius: uerbū: siue ratio: an lex. Respondit inquit uersibus hec dicēs. Ac subiecit Apollinis uersus: in qb⁹ et isti sūt: ut quātū satis ē ide decerpā. In deuz ueruz inquit generatorē: i regē āte oīa: quē tremet celū i terra atqz ma re: i infernoz abdita: i ipsa numina perhorrescunt. Quoz lex ē pater: quē ualde sācti honorāt hebrei. Tali oracu lo i ei sui Apollinis Porphyrius tam m gnū deuz ēē hebreoz dixit: ut deū i ipa numina phouescāt. Cū ergo de⁹ iste dixerit: sacrificās diis eradicabit⁹: miror qd ipe Porphyri⁹ nō phouerit: i sacrificās diis eradicari nō for midauerit. Dicit etiā bona de christo philosoph⁹ iste: q̄si oblit⁹ illi⁹ de qua paulo ante locuti sumus iumelie sue: aut quasi in somnis uir ei⁹ maledixerit xpō: i euigilātes eū bonū esse cognoue rint: dignēqz laudauerit. Deniqz tāqz aliqd mirabile atqz icredibile platur⁹: p̄ter opinionē inquit p̄fecto quibusdā uideat ēē quid dicturi sum⁹. Christuz eniz diu piissimū p̄nūciauerunt: i im/ mortālē factū: i cū bōa p̄dicatione ei⁹ meminerūt. Christiāos autē pollutos

igitur et stamiatos et terrores implicatos esse dicunt: et multis talibus aduersus eos blasphemias infutit. Deinde subiicit ultimum deorum oracula blasphemantium christianos. Et post hec de christo ait inquit interrogantibus si est deus: ait hec cate. Quoniam quod immortalis anima post corpus ut insidit nosti: a sapientia autem abscessa erat semper uiri pietate prestantissimi est illa anima: hac colunt alieni a ueritate. Deinde post uerba eius quasi oraculi sui ipse preces. Pessimum igitur uirum inquit eum dixit: et eius animam sicut et aliorum piorum post obitum immortalitati donata: et hanc christianos colere enantes. Interrogantibus autem inquit. Cur ergo danatus est: oraculo respondit dea. Corpore quod debilitantibus tormentis semper oppositum est: anima autem piorum celesti sedi insidet. Illa uero anima aliis animabus fataliter dedit. quibus fata non annuerunt deorum optinere dona: neque habere Iouis immortalis agnitionem errore implicari. Propterea ergo diis exosus: quia quibus fato non fuit nosse deum: nec dona a diis accipere: his fataliter dedit iste implicari errore. Ipe uero pius et celum sicut pii incessit. Itaque hunc quidem non blasphemabis: miraberis autem demeritam hominum: ex eo in eis facile preceptum periculum. Quis ita stultus est ut non intelligat aut ab homine callido eorum christianis inimicissimo: hec oracula fuisse ficta aut consilio simili ab impuris demonibus ita fuisse responsa: ut. scilicet quoniam laudant christum: propterea credant ueraciter uituperare christianos atque ita si possint itercludant uiam salutis eterne in qua quisque sit christianus: Sive quippe nocendi astutie milleformi sentiunt non esse contrarium: si credat eis laudantibus christum: dum tamen credat etiam uituperantibus christianos: ut eum qui utrumque crediderit tale christi faciat laudatorem ne christianus esse uelit. Ac sic quis ab illo laudatur ab istorum tamen demonum dominatione non liberet christus: presertim quia ita laudatur christus: ut quisque in eum tales crediderit qualis ab ipsis predicatur: christi

an? uer? non sit. Sed Fotinianus hereticus et tantummodo homines non etiam deus nouerit christum: et ideo per eum saluus esse non possit: nec istorum mendaciloquorum demonum laqueos uitare uel solueri. Nos autem neque Apollinem uituperante christum: neque Heccaten possumus approbare laudare. Ille autem tanquam iniquum christum uult credi: quoniam a iudicibus recta sententia dicit esse occisum: ista homines pessimum: sed homines tantum. Una est tamen et illis et huius intentio: ut nolint homines esse christianos quia nisi christiani erunt: ab eorum enim potestate non poterunt. Iste uero philosophus uel potius qui talibus aduersus christianos quasi oraculis credit: per faciat si possunt: ut inter se de ipso christo Heccate atque Apollo concordet. eumque abo uituperet aut ambo collaudet. Quod si facere potuissent: nihilominus nos et uitupatores et laudatores christi fallaces demones uitaremus. Cum uero eorum deus et dea inter se de christo ille uitupando: ista laudando dissentiant: profecto eis blasphemantibus christianos non credunt homines: si recte ipsi sentiant: sane christum laudas uel Porphyrius uel Heccate: cum dicant eum ipsum fataliter dedisse christianis ut implicaretur errore: causas tamen eiusdem sicut putat patitur erroris: quos atque ex uerbis eius exponam: prius quero si fataliter dedit christus christianis erroris implicationem. Utrum uoles aut nolens dederit. Si uoles quomodo iustus: Si nolens quomodo beatus? Sed iam ipsius erroris casus audiamus. Sunt inquit spiritus etiam in nimirum loco terreno quodam: malorum demonum potestati subiecti: ab his sapientes hebreorum quorum unus etiam iste Iesus fuit: sicut audistis diuina Apollinis oracula que superius dicta sunt: ab his ergo hebrei demonibus pessimis et minoribus spiritibus uetabatur religiosos: et ipsis uacare prohibebatur: uenerari autem magis celestes deos: apertius autem uenerari deum patres. Iste autem inquit et diu precipiunt

LIBER .XVIII.

in superioribus ostendimus quædam
modum aduertere ad deum mouent: et
illud imperant colere. Verum ubi indocti
et impie nature: quibus uere fatum non con-
cessit a diis dona optinere: neque habere for-
tis immortalis nationem: non audientes et
deos et diuinos uiros: deos quod omnes
recusauerunt: prohibitos autem demones non
solum nullis odiis insequi: sed et reuereri
delegerunt. Deum autem simulanter se co-
lere: ea sola per que deus adoratur non agunt.
Nunc deus quod utpote omnium pater
nullius indiget: sed nobis est bene cum eum
per iustitiam et castitatem aliamque adoramus
uirtutes: ipsam uitam preceps ad ipsum facien-
tes per imitationem et inquisitionem de ipso.
Inquisitio. n. purgat igitur: imitatio dei-
ficat affectionem ad ipsum opando. Bene
quod predicauit deum patrem et quod mori-
bus sit colendus dixit. Quibus preceptis
prophetici libri pleni sunt hebreorum: quoniam
sanctorum uita siue laudatur siue imitatur.
Sed in christianis tantum erat: aut tantum
calumniatur quantum uolunt demones quos
deos opinantur: quasi cuiusque difficile sit re-
colere que turpia: quod dedecora erga de-
orum obsequium in theatris agebant et templis:
et attendere que legantur: dicantur: audiatur
in ecclesiis: uel deo uero quod offeratur: et hic
intelligere ubi edificium et ubi ruina sit
morum. Quis autem dixit huic uel inspira-
uit: nisi diabolicus spiritus tam uanum
apertumque mendacium: quod demones ab hebreis
coli prohibitos reuerentiam potius quam oderit
christiani. Sed deus ille quem coluerunt
sapientes hebreorum et celestibus sanctis
angelis et uirtutibus dei: quos beatissi-
mos tanquam ciues in hac nostra peregrinatione
mortali uenerant et amant. sacrificari
uocat in omnes in lege sua quam dedit popu-
lo suo hebreo: et ualde miaciter intulit
dicēs. Sacrificas diis eradicabit. Et ne-
quod quis putaret demonibus pessimis et reusque
spiritibus. quos iste dicit mimos uel mi-
nores: ne sacrificet esse preceptum: quia et in scri-
pturis sanctis ipsi dicti sunt dii: non hebre-

orum sed gentium quod euidenter in psalmo
septuagesimo interpretes posuerunt dicentes.
Quoniam dii gentium demones: ne quis
ergo putaret istis quod demonibus prohi-
bitum esse: celestibus autem uel omnibus uel
aliquibus sacrificari esse permissum: mox
addidit: nisi domino soli: id est nisi domino
tantum: ne forte quod ait domino soli: dominum
solum credit esse quispiam cui sacrificandum
putat. Quod non ita esse intelligendum in
scripturis grecis facillime reperit. Deus
igitur hebreorum cui tam magnam tantum est
iste philosophus prohibet testimonium: legem
dedit suo populo hebreo: hebreo primo/
ne scriptam: non obscuram et incognitam: sed
omnibus iam gentibus diffamata: in qua lege
scriptum est. Sacrificas diis eradicabit:
nisi domino tantum. Quid opus est in hac ei? le-
ge eiusque prophetis de hac re multa per-
rere: imo non pergrere. Non. n. obstru-
sa uel rara sunt: sed aperta et crebra
colligere: et in hac disputatione mea po-
nere quibus luce clarius apparet: nulli
omnino nisi tantum sibi deum uerum et summum
sacrificari uoluisse. Ecce hoc unum bre-
uiter imo graditer: minaciter: sed ne-
raciter dictum ab illo deo quem tam excellen-
ter eorum doctissimi predicant: audiatur:
timeatur: impleatur. ne iobediētes era-
dicatio consequatur. Sacrificas diis eradi-
cabit inquit nisi domino tantum. Non quo rei
egeat alicuius: sed quia nobis expedit ut
res ei sumus. Huic. n. canit in sacris litteris
hebreorum. Dixi domino deus meus es tu:
quoniam bonorum meorum non eges. Huius
autem perclarissimum atque optimum sacrificium
nos ipsi sumus. Nec est ciuitas ei: cuius rei
mysterium celebramus oblationibus nostris:
quod fidelibus note sunt: sicut in libris prece-
dētib⁹ disputauimus. Messaturas. n. uicti-
mas quas in uictima futuri offerebant in di-
um: et unum sacrificium gentes a solis ortu usque
ad occasum sicut iam fieri cernimus oblata-
ras: per prophetas hebreos oracula incre-
puerunt diuina. Ex quibus quantum satis
uisum est nonnulla protulimus: et iam

huic operi aspersimus. Quia propter ubi non est ista iustitia: ut secundum suam gratiam civitati obedienti deus imperet unus et summus: nec cuius sacrificet nisi sibi tantum: et per hoc in omnibus hominibus ad eandem pertinentibus civitatem: atque deo obedientibus: animus etiam corpori atque vitis ratio: ordine legitimo imperet fideliter: ut quemadmodum iustus unus: ita ceterus populusque iustorum vivat ex fide que operatur per dilectionem: qua homo diligit deum sicut diligendum est deus: et proximum sicut se ipsum. Ubi ergo non est ista iustitia: profecto non est ceterus hominum iuris consensu et utilitatis communione sociatus. Quod si non est utique populus non est: si vera est hec populi definitio: ergo nec respublica est: quia res populi non est: ubi ipse populus non est. Quia definitio ostendit populi et reipublice nuncupatione recte sibi non solum romanos sed et regna alia vendicare. Cap. 24.

Sed autem populus non isto sed alio definitur modo: velut si dicatur populus est cetera multitudinis rationalis: rerum quas diligit concordie communione sociatus: profecto ut videatur qualis quisque populus sit ista sunt ita quod diligit. Quicunque tamen diligit si cetera est multitudinis non pecorum sed rationalium creaturarum: et eorum que diligit communione concordie sociatus est: non absurde populus nuncupatur: tanto utique melior quanto in melioribus: tantoque deterior quanto est in deterioribus concordis. Secundum istam definitionem nostram: romanus populus est: et res eius sine dubitatione respublica. Quid autem primis temporibus suis quid ne sequentibus populus ille dixerit et quibus moribus ad cruentissimas seditiones: atque inde ad socialia atque civilia bella perveniens: ipsarum concordiarum que salus est quodammodo populi ruperit: atque corruerit testatur historia: de qua in precedentibus libris multa posuimus.

Nec ideo tamen vel ipsius non esse populum: vel eius res dixerim non esse rempublicam: quando manet qualiscunque multitudinis rationalis cetera: rerum quas diligit concordie communione sociatus. Quod autem de isto populo et de ista republica dixi: hoc de atheniensium vel quorumcunque grecorum vel egyptiorum: hoc de illa priorie babylone assyriorum: quando in rebus suis publicis imperia vel parva vel magna tenuerunt: et de alia quacunque aliarum gentium intelligat dixisse atque sensisse. Generaliter quippe civitas impiorum cui non imperat deus obediendi sibi: ut sacrificium non offerat nisi tantummodo sibi: et per hoc in illa et animi corpori ratioque vitis recte ac fideliter imperet: caret iustitie veritate. Quod non possint ibi vere esse virtutes: ubi non est vera religio. Cap. 25.

Quamlibet enim videatur animus corpori: et ratio vitis laudabiliter imitari si deo animi et ratio ipsa non sunt sicut sibi serviendum esse ipse deus precepit: nullo modo corpori vitisque recte imitari. Nam qualis corporis atque vitiorum potest esse mens domina dei veri nescia: nec ei ipso subiugata: sed vitiosissimis demonibus corruptentibus constituta. Proinde virtutes quas sibi habere videtur per quas imperat corpori et vitis: ad quodlibet adipiscendum vel tenendum rettulerit nisi ad deum: etiam ipsa vitia sunt potius quam virtutes: nam licet a quibusdam tunc vere et honeste putentur esse virtutes cum ad se ipsas referunt: nec propter aliud expetunt: tunc et inflata atque superbe sunt: et ideo non virtutes sed vitia iudicanda sunt. Sicut. nam non est a carne sed super carne quod carne facit vivere: sic non est ab homine sed super hominem quod hominem facit beate vivere: nec solum hominem sed et quolibet potestatem virtutemque celestem. De pace populi alieni a deo: qua utilis ad pietatem populus dei: dum in hoc peregrinus est mundo. Cap. 26.

LIBER .XVIII.

Quo circa ut uita carnis anima ē:
ita beata uita hoīs de^o ē: de quo
dicunt sacre littere hebreorū. Beatus
populus cuius est dominus de^o ipsi^o.
Miser igitur populus ab isto alienat^o
deo. Diligit tamen etia^m ipse quandā
pace^m suam non improbanda^m: quāz
quidem non habebit in fine: qui non
ea bene utitur ante fine^m. Hanc autem
ut interim habeat in hac uita nostra
etia^m interest: quoniā quandiu p^{ro}m^{ix}te
sunt ambe ciuitates: utimur et nos pace
babylonis: ex qua ita per fidem dei
populus liberatur: ut apud hāc interiz
peregrinetur. Propter q^{uo}d et apostolus
ammonuit ecclesiā ut oraret pro re/
gibus eius atque sublimibus: addens
et dicens ut quietaz et tranquillam uitā
agamus cū omni pietate et caritate. Et
propheta Hieremias cū populo ueteri
dei uenturaz p^{re}nunciaret captiuitatē:
et diuinitus imperaret ut obedierit
in babyloniaz t^{er}rent. deo suo etia^m ista
patientia seruientes: monuit et ipse ut
oraretur pro illa dicens: quia in pace
eius est pax uest^{ra}. Utique interiz tē/
poralis pax ē bōis malisq^{ue} omnis ē.
De pace seruientis deo: cui^{us} perfecta
tranquillitas in hac temporali uita non
potest apprehendi. Cap. 27.

Pax autem nostra propria et hic est
cū dō per fidē: et in eternū erit cū
illo per speciem. Sed hic siue illa cō/
munis: siue nostra propria talis ē pax:
ut solatiū miserie sit potius q^{uam} beatitu/
dinis gaudium. Ipsa quoque nostra
iustitia q^{uam}uis uera sit: propter ueri boni
finem ad quem refertur: tamen tanta
est in hac uita: ut potius peccatorū re/
missione constet q^{uam} perfectiōe uirtutū.
Aestis est oratio toti^{us} ciuitatis dei que
peregrinatur in terris. Per omnia
quippe membra sua clamat ad deum.
Dimitte nobis debita n^{ost}ra: sicut et nos
dimittimus debitoribus nostris. Nec
p^{ro} eius ē efficax hec oratio: quorū fides

sine operibus mortua est: sed p^{ro} eis
quorū fides p^{er} dilectionē operat^{ur}. Quia
enim deo quidē subdita: in hac tamen
conditione mortali et corpore corrup/
tibili q^{uo}d aggrauat animā: non p^{er}fecte
uitis ratio imperat: ideo necessaria est
iustis talis oratio. Nā p^{ro}fecto quāq^{ue}
iperetur: nequa^mq^{ue} sine conflictu uitis
imperatur. Et utique aliquid subiepit
in hoc loco infirmitatis et bene assigēti.
siue hostibus talibus uictis subditisq^{ue}
dominanti: unde si nō facili operatiōe
certe labili locutione aut uolatili cogi/
tatione peccet. Et ideo quandiu uitis
imperatur plena pax non ē: quia et illa
que resistunt periculoso debellantur
p^{re}lio: et illa que uicta sunt nondum
seculo triumphantur ocio: sed adhuc
solicito p^{ro}muntur imperio. In his ergo
tentationibus de quibus omnibus in
diuinis eloquiis breuiter est dictum:
nunquid nō tentatio est uita humana
super terraz. quis ita uiuere se p^{re}sumat
ut dicendo deo dimitte nobis debita
nostra: non necesse habeat: nisi homo
elatus: nec uero magnus sed inflat^{us} ac
tumidus: cui per iustitiaz resistit qui
gratiaz largitur hominibus: propter
quod scriptū est. deus superbis resistit:
humilibus aut dat gratiaz. Illic itaq^{ue}
in unoquoque fideli iustitia est: ut obe/
diēt de^o homini: anim^o corpori: ratio
antez uitis etia^m repugnātib^{us} iperet:
uel subigendo uel resistendo: atque
ut ab ipso deo petatur et meritorū grā
et uenia delictorum: ac de acceptis bōis
gratiarum actio persoluatur. In illa
uero pace finali quo referenda et cuius
adipiscende causa habenda est ista iu/
stitia quoniāz sanata immortalitate atq^{ue}
icorruptione natura uitia nō habebit:
nec unicuiq^{ue} nostrū ab alio u^{el} a se ip^{so}
quicq^{ue} repugnabit: non opus erit ne
ratio uitis que nulla erūt imperet. sed
imperabit de^o homini: anim^o corpori.
tantaq^{ue} obediendi ibi erit suauitas et

facilitas: quāta uiuendi regnandiq; se-
licitas: et hoc illic i omnib; hominib;
atq; in singulis eternus erit: eternusq;
esse certus erit: et ideo pax huius beati-
tudinis: uel beatitudo pacis hui; sumū
bonum erit.

In quem finem uenturus sit exiūs
improborum. Capitulum 28.

Ergo autē qui non pertinet ad
istā ciuitatē dei: erit et cōtrario
miseria sempiterna: que etiā secunda
mors dicitur: quia nec anima ibi uiuēt
dicenda ē: que a uita dei alienata erit:
nec corpus quod eternis doloribus
subiacebit. Ac per hoc ideo durior ista
secūda mors erit: quia finiri morte nō
poterit. Sed quoniam sicut miseria bea-
titudini et mors uite: ita bellum paci
uidetur esse contrarium: merito qritur
sicut pax in bonorū finibus predicata
est atq; laudata: quod uel quale bellū
in finibus malorum ē cōtrario possit
intelligi. Tūc qui hoc querit: attēdat
quid in bello noxiū perniciosūque
sit: et uidebit nihil aliud esse inter se q̄s
rerū aduersitates atq; conflictū. Qd
igitur bellū grauius et amariū co-
gitari potest: q̄s ubi uolūtas sic aduer-
sa est passioni: et passio uoluntati: ut
nullius earū uictoria tales inimicitie
finiatur: et ubi sic offigit cū ipsa natura
corporis uis doloris: ut neutrum alteri
cedat. Illic enī quādo cōtingit iste cō-
flictus: aut dolor uincit et sensū mors
adimit: aut natura uincit et dolorē
sanitas tollit. Ibi aut et dolor pmanet
ut affligat: et natura pdurat ut sentiat.
Quia utrūq; ideo nō deficit: ne pena
deficiat. Ad hos autē fines bonorū ma-
lorū: illos expetēdos: istos cauēdos:
quoniam per iudiciū transibunt ad
illos boni: ad istos mali: de hoc iudi-
cio quātū dens donauerit in sequeūti
uolumine disputabo.

Aurelij Augustini Episcopi de Tri-
nitate dei Liber. 20. Incipit.

Qd quis omni tēpore de; iudicet;
i hoc tñ libro de nouissimo ei; iudicio
sit proprie disputandū. Cap. 1.

DE UL-
timi iudicij dei
qd ipse donane-
rit locutari:
eumq; asserturi
aduersus ipios
et incredulos:
tanq; i edificij
fundamento pri; ponere testimonia di-
uina debemus. Quib; q uolūt credere
humanis ratiūculis falsis atq; fallaci-
bus trauenire conāt ad hoc aut aliud
significare cōtendant: quod adhibetur
testimoniū de litteris sacris: aut omni-
no diuinitus esse dictū negēt. Nā nul-
lus existimo esse mortalium qui eū ea
sicut dicta sūt intellexerit: et a sumo ac
uero deo per aīas sacras dicta esse cre-
diderit: nō eis cedat atq; cōfetiā: sine
id ore etiā fateatur: siue aliquo uitio fa-
teri erubescat aut metuat: nē ēt puicacia
simillima isanie id qd falsū esse nouit
aut credit: etiā cōtētiōissime defendere
moliatur. Qd ergo in cōfessiōe ac p-
fessione tenet oīs ecclesia dei ueri: xp̄s
de celo eē uenturū ad uiuos ac mortuos
iudicandos: hūc diuini iudicij ultimū
diē dicim; id est nouissimū tēp;. Nā
p qd dies hoc iudiciū tēdat incertū est:
sed morte sactarū scripturarū diē poni
solere pro tpe: nemo qui illas litteras
quālibet negligēt legerit nescit. Ideo
aut cū diē iudicij dei dicim; addim;
ultimū nē nouissimū: qā et nūc iudicat;
et ab humani generis initio iudicauit:
dimittēs de paradiso et a ligno uite se-
parās p̄mos hoīes magni peccati ppe-
tratores. Immo etiā quando angelis
peccantibus non pepercit: quorū p̄n-
ceps homines a se ipso subuersos inui-
dendo subuertit: pculdubio iudicauit:
nec sine illius alto iustoque iudicio

et in hoc aereo celo et in terris et demonum
et hominum miserrima uita est: erroribus
erumnisque plenissima. Verum et si
nemo peccasset: non sine bono rectoque
deus iudicio uniuersam creaturam ra-
tionalem perseverantissime sibi domi-
no suo coherere in eterna beatitudine
retineret. Iudicat etiam non solum
uniuersaliter de genere demonum atque
hominum: ut miseri sint propter peccatorum
meritum peccatorum: sed et de singulorum
operibus propriis que gerunt arbitrio
uoluntatis. Nam et demones ne tor-
queantur precantur: nec iniuste utique
uel parcitur eis: uel pro sua quique in-
probitate torquentur. Et homines plerumque
apte: plerumque occulte laudantur pro suis factis
diuinitus penas: siue in hac uita: siue
post mortem: quoniam nullus hominum agat
recte nisi diuino adiuuet auxilio: nul-
lus demonum aut hominum agat iniuste nisi
diuino eodemque iustissimo dei iudicio
permittatur. Sicut. n. ait apostolus: non est
iniquitas apud deum. Et sicut ipse dicit
alibi inscrutabilia sunt iudicia dei: et in-
uestigabiles uie eius. Non igitur in hoc
libro de illis primis: nec de istis mediis
dei iudiciis: sed de ipso nouissimo iudi-
cio quantum ipse tribuerit disputabo: quoniam
Christus de celo uenturus est uiuos
iudicaturus et mortuos. Iste quippe
dies iudicii proprie uocatur: eo quod nul-
lus ibi imperite erit querere locus: cur
iniustus ille sit felix: et cur iustus ille
infelix. Quia namque tunc non nisi bonorum
plena et uera felicitas: et omnium non nisi ma-
lorum digna et summa infelicitas apparebit.
De uarietate rerum humanarum cui
non potest dici deesse iudicium dei quousque
nequeat inuestigari. Cap. 2.

Nunc autem et mala equo animo fer-
re discimus: que patiuntur et boni:
et bona non magnipendere que adipi-
scuntur et mali. Ac per hoc etiam in his
rebus in quibus non apparet diuina in-
iustitia: salutaris est diuina doctrina. Ne-

scimus. n. quo iudicio dei bonus ille sit
pauper: malus ille sit diues. Iste gau-
deat quod pro suis peccatis moribus cruciari
debuisset meritis arbitramur: tristetur
que uita laudabilis gaudere debuisset
persuadet: exeat de iudicio non solum
inultus uerum etiam damnatus innocens:
aut iniquitate iudicis passus: aut falsis
obrutus testimoniis. Et contrario sce-
lus aduersarius eius non solum ipse
uerum etiam uindictatus insultet. Impius
optime ualeat: pius langore tabescat.
Atrociter sanissimi iuuenes: et qui
nec uerbo ledere que potest diuersa
morborum atrocitate affligantur: infantes
utiles rebus humanis immatura morte
rapiantur: et qui uidentur nec nasci de-
buisse diutissime insuper utantur: plenus
criminibus sublimetur honoribus: et
hominem sine querela tenebre ignobili-
tatis abscondant: et cetera huiusmodi.
Que quis colligit? Quis enumerat?
Que si haberet uelut in ipsa absurdita-
te constaret: ut in hac uita in qua sicut
sacer psalmus eloquitur homo uanitati si-
milis factus est: et dies eius sicut umbra
pretereunt: non nisi mali adipisceretur tra-
sitoria bona ista atque terrena: nec nisi
boni talia paterentur mala. posset hoc
referri ad iudicium dei iustum: siue et be-
nignum ut qui non erant assecuturi bona
eterna que beatos faciunt: his temporalibus
uel deciperentur pro malitia sua: uel pro
dei misericordia consolarentur bonis.
et qui non erant passuri eterna tormenta:
temporalibus uel pro suis quibuscunque
uel quantumlibet peccatis affligerentur:
uel propter impletas uirtutes exercerentur
malis. Nunc uero quando non solus in
malo sunt boni et in bono mali: quod
uidetur iniustus: uerum etiam plerumque
et malis mala eveniunt: et bonis bona
perueniunt: magis inscrutabilia sunt iudi-
cia dei: et inuestigabiles uie eius. Quam-
uis ergo nesciamus quo iudicio deus ista
uel faciat uel fieri sinat: apud quem summa

virtus est et summa sapientia : summaque iustitia: nulla infirmitas: nulla temeritas: nulla iniquitas : salubriter tamen discimus non magnipondere seu bona seu mala quae uidemus bonis malisque communia : et illa bona querere quae bonorum : atque illa mala maxime fugere quae propria sunt malorum. Tu uero ad illud iudicium dei uenerimus: cuius tempus iam proprie dicitur dies iudicii: et aliquando dies domini nuncupatur: non solum quaecumque tunc iudicabuntur: uerum etiam quaecumque ab initio iudicata : et quaecumque usque ad illud tempus adhuc iudicanda sunt: appebunt esse iustissima : ubi hoc quoque manifestabit quod iusto dei iudicio fiat: ut nunc tam multa ac pene omnia dei iudicia lateant sensus mortalesque mentes : cum tamen in hac re piorum fide non lateat esse iustum quod latet.

Quid in libro ecclesiastae Salomon de his quae in hac uita et bonis et malis sunt communia disputauit. Cap. 3.

Nempe Salomon sapientissimus rex israel qui regnauit in hierusalem: librum qui uocatur ecclesiastes et a iudeis quoque habetur in sacrae canonis litterarum sic exorsus est. Vanitas uanitatum dixit ecclesiastes : uanitas uanitatum et omnia uanitas. Quae homini abundantia ex omni labore suo quod laborat sub sole. Et cum ex hac sententia conecteret cetera: commemorans erumnas errorumque huius uite: et euanescentes iterum tempora lapsus: ubi nihil solidum nihil stabile retinetur in ea rerum uanitate sub sole: illud et deplorat quodammodo: quod cum sit abundantia sapientie super insipientiam sicut est lucis abundantia super tenebras sapientisque oculi sint in capite ipsius: et stultus in tenebris ambulet: unus tamen omnibus incurrat utique in hac uita quae agitur sub sole significans uidelicet ea mala quae bonis et malis uidemus esse communia. Dicit etiam illud quod et boni et mali patiantur mala tanquam sint mali: et mali

tanquam boni adipsantur bona: ita loquens. Est inquit uanitas quae facta est super terram: quia sunt iusti super quos uenit sicut factum impiorum: et sunt impii super quos uenit sicut iustorum factum. Dixi quoniam hoc quoque est uanitas : in hac uanitate cui quantum satis uisum est itimandum istum librum totum uir sapientissimus deputauit: non utique ob aliud nisi ut eam uitam desideremus quae uanitate non habet sub sole sed ueritate sub illo quod fecit hunc solem : in hac ergo uanitate: numquid nisi iusto rectoque dei iudicio similis eidez uanitati factus uanesceret homo. In diebus tamen uanitatis suae interest plurimum: utrum resistat an obtineat peret uanitati : et utrum sit expers uere pietatis an particeps. Non propter uite huius uel bona accreda: uel mala uitanda uanescendo transeuntia : sed propter futurum iudicium: per quod erunt bonis bona: et malis mala sine fine mensura. Denique iste sapiens hunc librum sic conclusit ut diceret. Deum time: et mandata eius custodi: hoc est omnis homo: quia omnem hoc opus deus adducet in iudicium in omni despecto: siue bonum siue malum. Quid breuius: uerius: salubrius dici potuit. Deum inquit time: et eius mandata custodi: quia hoc est omnis homo. Quicunque enim est: est custos utique mandatorum dei: quoniam qui hoc non est nihil est. Non enim ad ueritatis imaginem reformat remanens in similitudine uanitatis. Quia omne hoc opus idest quod ab homine fit in hac uita siue bonum siue malum: deus adducet in iudicium in omni despecto: idest in omni etiam qui contemptibilis hic uidetur. et ideo nec uidetur quia deus et ipsum uidet nec eum despicit: nec eum tunc iudicat praeterit.

Quod ad differendum de nouissimo iudicio dei: noui primum testamenti ac ueteris testimonia platur sit. Ca. 4.
Huius itaque ultimi iudicii uerba testimonia de sanctis scripturis: quae ponere

institui prius eligenda sunt de libris
testamēti noui: postea de ueteri. **Quā-**
uis. n. uetera priora sint tēpore: noua
tamē āteponēda sūt dignitate: quoniā
illa uetera preconia sunt nouoz. **No-**
ua igitur ponenda sunt prius: que ut
firmius probem⁹ assumūtur et uetera.
In ueteribus habētur lex et prophete:
et nouis euāgeliū et apostolice litte^{re}. **Aut**
autē apostolus. Per legem enīz co-
gnitio peccati. **Nunc** autem sine lege
iustitia dei manifesta est: testificata per
leges et prophetas. Iustitia autē dei p
fidez Jesu christi et omnes qui credūt.
Hec iustitia dei ad nouoz pertinet te-
stamentum: et testimonium a ueterib⁹
libris habet: hoc est a lege et pphetis.
Prius igitur ipsa causa ponenda est:
et postea testes introducendi. **Hunc** et
iple **Jesu** christi ordinē suādū esse de-
mōstrans: scriba iquit erudit⁹ i regno
dei: similis ē patri familias pferēti de
suo thesauro noua et uetera. **Non** dixit
uetera et noua: q. utiqz dixisset nisi ma-
luisse mentozū ordinē suāz qz tēporū.
Quibus sententiis dñi saluatoris:
diuinū iudiciū futurum in fine seculi
declaretur. **Capitlm. 5.**

Ergo ipe saluator cū obiurgaret
ciuitates in qb⁹ magnas uirtutes
fecerat: neque crediderāt: et eis alieni-
genas anteponeret: uerū tñ inqt dico
uobis: tyro et sydoni remissius erit in
die iudicij qz uobis. **Et paulo** post al-
teri ciuitati. **Amen** inquit dico uobis
quia terre sodomoz remissius erit in
die iudicij qz tibi. **Hic** euidentissime
predicat diē iudicij eē nēturū. **Et alio**
loco. **Uiri** iquit niniuite surgent in iu-
dicio cū ista generatione: et cōdenabūt
eam: quia penitentiam gerūt in predi-
catōe **Jone**. **Et ecce** plus qz Jona hic
Regina austri surget in iudicio cum
generatione ista: et cōdenabit eam:
ga uenit a finibus terre audire sapiētiā
Salomonis: et ecce plus qz Salomon

hic duas hoc loco res discimus: et
neutrum esse iudiciū: et cū mortuozū
resurrectione uenturum. **De** niniuitis
.n. et regina austri quādo hec dicebat:
de mortuis sine dubio loquebat: quos
tamen in diē iudicij resurrecturos esse
predixit. **Hec** ideo dixit cōdenabūt:
quia ipsi iudicabūt: sed quia ex ipsorū
comparatione isti merito damnabūt.
Rursus alio loco cū de maloz hoium
et bonorum nūc permixtione postea se-
paratione: que utiqz diē iudicij futura
est loqueretur: adhibuit similitudinē
de tritico seminato: et super seminatis
zizaniis: eamqz suis exponens disci-
pulis. **Qui** seminat inqt bonū semē ē
fili⁹ hois ager autē ē hic mūdus. bonū
semē autē hi sūt filij regni. zizania autē
filij sūt nequam. **Inimicus** autem qui
seminauit ea: est diabol⁹. **Messis** uero
cōsumatio seculi ē. messores autē āgeli
sunt. **Sicut** ergo colliguntur zizania
et igni cōburuntur: sic erit cōsumatiōe
seculi. **Mittet** filius hominis angelos
suos: et colliget de regno eius omnia
scandala: et eos qui faciūt iniquitatē: et
mittent eos in caminū ignis. **Ibi** erit
fletus et stridor dētū. **Tūc** iusti fulge-
bunt sicut sol in regno patris eozum.
Qui habet aures audiēdi audiat. **Hic**
quidē iudiciū uel diē iudicij nō nomi-
nauit: sed multo eū clarius ipsis reb⁹
expressit et in fine seculi futurū eē predi-
xit. **Itē** discipulis suis. **Amē** inqt dico
uobis q. uos qui secuti estis me: in re-
generatiōe cū sederit filius hois in sedē
maiestatis sue: sedebitis et uos super
sedes duodecim iudicantes duodecim
trib⁹ israhel. **Hinc** discim⁹ cum suis
discipulis **Jesu** indicaturū. **Unde** et ali-
bi iudeis dixit. **Si** ego in **Belzebub**
eiicio demonia: filij uři in quo eiciūt:
Ideo ipsi iudices uři erūt. **Hec** quoniā
super duodecim sedes sessuros esse ait:
duodeciz solos hoies quz illo indica-
turos debem⁹ putare. **Duodenario**

110
 quippe numero uniuersa quā significata
 ē multitudo iudicātiū propter duas partes
 numeri septenarij: quo plerūq; signifi-
 catur uniuersitas: que due partes idest
 tria et quattuor altera per alterā mul-
 tificate duodecim sunt uel faciūt. Nam
 quattuor ter et tria quater duodecim
 sunt: et si qua alia huius duodenarij
 numeri: quā ad hoc ualeat ratio reperit.
 Alioquin quoniam in loco traditoris
 Jude apostolū Mathiā legimus ordi-
 natū. Apostolus Paulus qui plus illis oib;
 laborauit: ubi ad iudicandū sedeat nō
 habebit: qui profecto cum aliis sanctis
 ad numerū iudicū se pertinere demō-
 strat cum dixit. Nescitis quia angelos
 iudicabimus. De ipsis quoque iudican-
 dis: in hoc numero duodenario similis
 causa est. Non enī quia dictus est iu-
 dicantes duodecim tribus israel: tribus
 Lem que tridecima ab eis ē iudica-
 da non erit. Aut solus illum populum
 non etiā gētes cetera iudicabūt. Quod
 autē ait in regeneratione: procul dubio
 mortuorum resurrectionē nomine rege-
 nationis uoluit intelligi. Sic. n. caro
 nra regenerabitur per incorruptionē:
 quemadmodū aīa nra regenerata est per
 fidē. Multa propterea que de ultimo iudi-
 cio ita dici uidētur: ut diligētē conside-
 rata reperiātur ambigua: uel magis ad
 aliud pertinentia: siue. scilicet ad eū saluato-
 ris aduentū: quo per totum hoc tēpus
 in ecclesia sua uenit: hoc est in mēbris
 suis particulatim atque paulatim: quoniam
 tota corpus eius ē: siue ad excidiū ter-
 rene hierusalē: quia et de illo cum loquē-
 tur: sic loquitur tamque de fine seculi
 atque de illo die iudicii nouissimo et
 magno loquatur: ita ut dignosci non
 possit omnino: nisi ea quā apud tres euā-
 gelistas: Mathiā: Marcū: et Lucā: de
 hac re similiter dicta sunt: inter se oīa
 conferātur. Quedā quippe alter obscuri:
 alter explicat planius: ut ea quā ad unam
 rem pertinetia dicantur appareat uide-

dicantur. Quod facere utriusque curam
 in quadam epistola quaz rescripti ad
 beate memorie uirū Eusebiū salo-
 mtane urbis episcopum: cuius epistole
 titulus ē de fine seculi. Proinde ita illud
 hic dicaz quod in euāgelio secundum
 Mathiā de separatione bonorum et
 malorum legitur: per iudiciū presētissimū
 atque uouissimū christi. Tunc autem ue-
 nerit inquit: filius hominis in maiestate
 sua: et omnes angeli cum eo: tunc sedebit
 super sedē maiestatis sue. Et congregabūt
 ante eum omnes gentes: et separabit
 eos ab inuicē sicut pastor segregat oues
 ab hedis. Et statuet quidem oues a
 dextris suis: hedos autē a sinistris. Tunc
 dicet rex his qui a dextris ei⁹ erūt. Ue-
 nite benedicti patris mei: possidete pa-
 ratū uobis regnū a cōstitutione mūdi.
 Esuriui. n. et dedistis mihi māducare:
 sitiui et destis mihi bibere. Hospes erā:
 et collegistis me. Nudus: et coopuistis
 me. Infirmus: et uisitastis me. In carcerē
 erā: et uenistis ad me. Tunc respōdebūt
 ei iusti dicentes. Domine quando ui-
 dimus te esurientes et paui⁹? Rē-
 spondit et uedimus tibi potum. Quando autē
 te uidimus hospitem: et collegimus te.
 Aut nudus: et cooperuim⁹ te. Quando
 autē te infirmum uidimus aut in carcerē
 et uenimus ad te. Et respondens rex
 dicet illis. Amen dico uobis: quādiu se-
 cistis uni de his fratribus meis mini-
 mis: mihi fecistis. Tunc dicet et his qui a
 sinistris ei⁹ erūt. Discedite a me male-
 dicti in ignē eternū: quia parat⁹ ē diabolus
 et angelis eius. Deinde similiter etiam
 his enūerat: quod illa nō fecerit quā dexte-
 ros fecisse memorauit. Similiterque in-
 terrogātibus quādo eū uiderint et eorum
 indigentia cōstitutū: quod minimis suis nō
 ē factū: sibi factus nō fuisse respondet.
 Sermonemque cōcludens: et hi inquit ibūt
 in supplicium eternum: iusti autē
 in uitā eternā. Joānes uero euāge-
 lista apertissime narrat eū in resurrectione

mortuorum futurum p̄dixisse iudiciū. Cum enī dixisset neque enī pater iudicat quenq̃: sed omne iudiciū dedit filio: ut omnes honorificet filius sicut honorificant patres. qui non honorificat filius: nō honorificat patres: qui misit illum. protinus addidit. Amen amen dico vobis: quia qui uerbū meū audit: et credit ei qui misit me: habet uitā eternā: et in iudiciū nō ueniet: sed a morte transiet in uitā. Ecce hic dixit suos etiam fideles in iudiciū non uenire. Quomodo ergo per iudiciū separabūtur a malis: et ad ei⁹ de xterā stabunt: nisi quia hoc loco iudiciū pro dānatione posuit. In tale. n. iudiciū non uenient qui audiunt uerbū eius: et credunt ei qui illū misit.

Que sit p̄ma resurrectio: q̄ secūda.

Capit. 3. 6.

Deinde adiungit et dicit. Amen amen dico uobis: quia uenit hora et nūc est: quādo mortui audient uoces filii dei: et qui audierint uiuent. Sicut. n. pater habet uitā in semet ipso: sic dedit et filio uitā habere in semet ipso. Nōdū de resurrectione secūda idest corporū loquitur: que in fine futura est: sed de p̄ma que nūc est. Hanc quippe ut distingueret ait. Venit hora et nūc est. Non autem ista corporum sed animarū est. Habent. n. et anime mortē suā in impietate atque peccatis: secūdam quā mortē sūt mortui: de quib⁹ idem dominus ait. Sine mortuos sepelire mortuos suos: ut scilicet in anima mortui in corpore mortuos sepelirent. Propter istos ergo impietate et iniquitate in anima mortuos: uenit inquit hora et nūc est: quando mortui audient uoces filii dei: et qui audierint uiuent. Qui audierint dixit: q̄ obedi erint: qui crediderint: et usque in fines p̄seuerauerint. Nec fecit hic ullā differentia bonorū et malorū. Omnibus. n. bonū ē audire uocē istius: et uiuere ad

uitā pietatis ex impietatis morte trāseūdo. De quā morte ait apostol⁹ Paul⁹. Ergo omnes mortui sunt: et pro oib⁹ mortuus est unus: ut qui uiuunt non iam sibi uiuant: sed ei q̄ pro ipsis mortuus est et resurrexit. Omnes itaque mortui sunt in peccatis: nemine p̄sus excepto siue originalibus siue etiam uoluntate additis: uel ignorando uel sciendo nec faciendo quod iustum: et pro omnib⁹ uiuis mortuis uiuus mortuus est unus: idest nullum habens omnino peccatū. ut qui per remissionē peccatorū uiuit: iam nō sibi uiuāt: sed ei q̄ pro omnibus mortuus est propter peccata nostra: et resurrexit p̄pter iustificationē nostrā: ut credentes in eū qui iustificat impij: ex impietate iustificati tanq̃ ex morte uiuificati: ad primam resurrectionem que nūc est pertinere possumus. Ad hanc enī p̄mam non pertinent nisi qui beati erūt in eternā. ad secūdam uero de qua mox locuturus ē: et beatos docebit pertinere et miseros. Ista est misericordie: illa iudicij: p̄pter quod in psalmo scriptū ē. Misericordias et iudiciū cantabo tibi domine. De quo iudicio consequēter adiunxit: atq̃ ait. Et potestates dedit ei iudiciū facere quia filius hominis est. Hic ostendit qd̄ in ea carne ueniet iudicaturus: in qua uenerat iudicā⁹. Ad hoc enī ait quoniam filius hominis ē. Ac deinde subiūgēs unde agim⁹. Nolite inquit mirari hoc quod dixi: quia ueniet hora in qua oēs q̄ in monumentis sunt audient uocē filii dei: et p̄cedēt qui bona fecerūt in resurrectionē uite: qui uero mala egerūt in resurrectionē iudicij. Hoc est illud iudiciū quod paulo ante sicut nūc pro dānatione posuerat dicēs. Qui uerbū meū audit: et credit ei qui misit me: habet uitā eternā: et in iudiciū nō ueniet: sed trāsiēt a morte in uitā: idest p̄tinēdo ad primā resurrectionē qua nūc transiūt

a morte animarū ad uitā virtutū : in dānationez nō ueniet quā significauit appellatione iudicii. Sicut etiā in hoc loco ubi ait. Qui uero mala egerūt in resurrectionē iudicii idest dānationis. Resurgat ergo in p̄ma q̄ nō uult i secūda resurrectione dānari. Venit ergo hora ⁊ nūc est: q̄ mortui audiet uocē filij dei: ⁊ qui audierint uiuent idest in dānationez non uenient: que secunda mors dicitur: in quā secūda mortē post secūdam que corporum futura est resurrectionē precipitabuntur: qui in prima que animarū est nō resurgūt. Veniet enī hora: ubi non ait ⁊ nūc ē. quia in fine seculi erit: hoc ē in ultimo ⁊ maximo dei iudicio: quādo oēs qui in monumentis sunt audient uocem eius: ⁊ pcedent. Non dixit quemadmodū in prima: ⁊ qui audierint uiuent. Non. n. oēs uiuent: ⁊ uita que scilicet quoniam beata ē sola uita dicēda ē. Nā utique non sine qualicūque uita possēt audire: ⁊ de monumentis resurgēte carne pcedere. Quare aut nō oēs uiuent: in eo quod sequitur docet. Qui bona inq̄ fecerūt: in resurrectionē uite: qui uero mala egerunt i resurrectionē iudicii. Hi sunt qui nō uiuent: quia secūda morte morient. Mala q̄ppe egerūt: quoniam male uixerūt. male aut uixerūt: quia i p̄ma que nūc ē aīaz resurrectione nō reuixerūt: aut in eo qd̄ reuixerant: nō usque in fines manserūt. Sicut ergo due sūt regeneratiōes de qb̄ iā supra locutus sū: una q̄ secūda fidē ē que nūc fit per baptismū: altera secūda carnem que fiet in eius iconuptione atq̄ immortalitate p iudiciū magis atq̄ nouissimū: ita sūt ⁊ resurrectiones due: una p̄ma que nūc est: ⁊ ē aīaz: que uenit in mortem secūda nō permittit: alia secunda que nūc nō est: sed in fine seculi futura ē: nec animarū sed corporum est: que per ultimū iudiciū alios mittit in secūda mortē: alios

in eaz uitā que non habet mortē:
De duabus resurrectionib⁹ ⁊ de mille annis qd̄ in apocalipsi Joānis scriptū sit: ⁊ quid de his rationabiliter sētiat.

Capitl. 7.

De his duabus resurrectionibus uidez Joānes euāgelista i eo libro qui dicitur apocalipsis eo mō locutus est: ut p̄ma eaz a quibūdā nostris nō intellecta: etiā in quāsdā ridiculas fabulas uerteretur. Ait quippe in libro memorato Joānes apostolus. Et uidi angelū descendentem de celo: habētes clauem abyssi: ⁊ cathenā in manu sua: ⁊ tenuit draconē illum sp̄tes antiquū qui cognominatus est diabolus ⁊ sathanas: ⁊ alligauit illū mille ānis: ⁊ misit illū in abyssum: ⁊ clausit et signauit super eum: ut iā nō seduceret gētes donec finiantur mille anni. Post hec oportet eū solui breui tempore. Et uidi sedes: et sedentes super eas: et iudiciū datū est illis: et animas occisorū ppter testimoniū Jesu: et propter uerbū dei. Et si qui nō adorauerunt bestiam nec imaginem eius: neque acceperunt inscriptionē in frōte aut in manu sua: et regnauerunt cum Jesu mille ānis. Reliqui eorum non uixerūt: donec mille anni finiātur. Nec resurrectio prima est. Beatus et sanctus ē qui habet i hac prima resurrectione partem. In istis secūda mors non habet potestātē: sed erūt sacerdotes dei et christi: et regnabūt cū eo annis mille. Qui propt̄ hec uerba huius libri primā resurrectionē: futuram suspicati sūt corporalē: inter cetera maxime numero ānoꝝ mille p̄moti sunt tanq̄ oporteret in sanctis eo mō uelut tāti tēporis fieri sabbatismū: uacationem scilicet sanctā post labores ānoꝝ sex milium ex quo creat⁹ ē hō: et magni illi⁹ peccati merito in huius mortalitatis erūnas de paradisi felicitate dimissus est: ut quoniam scriptū est unus dies apud dñs sicut āni mille: et

mille anni sicut dies unus: sex annorum milibus tanquam diebus sex impletis sequatur uelut sabbati septimus in annis mille postremis: ad hoc scilicet sabbatum celebrandum resurgentibus sanctis. Que opinio est utrumque tolerabilis si delitie aliquae spirituales in illo sabbato affutur sanctis per omni presentiam crederent. Nam nos hoc etiam suum opinati aliquando. Sed cum eos qui tunc resurrexerint dicant imoderatissimis carnalibus epulis uacuos: in quibus cibis sit tantus accipiens: ut non solum nullam modestiam teneant: sed modum quoque ipsius indulgentiae excedant: nullo modo possunt nisi a carnalibus ista credi. Hi autem qui spirituales sunt: istos ista credentes chiliastas uocant greco uocabulo. Quod uerbum e uerbo exprimites: nos possumus miliarios nuncupare. eos autem longum est refellere ad singula: sed potius quem admodum hec scriptura accipienda sit iam debemus ostendere. Ait ipse dominus noster Iesus christus. Nemo potest introire in domum fortis: et uasa eius eripere: nisi prius alligauerit fortem: diabolum uolens intelligi fortis: quia ipse genus humanum potuit tenere captiuum: uasa uero eius quae fuerat erepturus: fideles suos futuros quos ille in diuersis peccatis atque impietatibus possidebat. Ut ergo alligaret hic fortis: propterea uidit iste apostolus in apocalypsi angelum de celo descendente: habentem clauem abyssi: et cathenam in manu sua. Et tenuit inquit draconem illum spiritum antiquum: qui cognominatur diabolus et sathanas: et alligauit illum mille annis. hoc est potestatem eius ab iis seducendis ac possidendis qui fuerant liberandi cohibuit atque frenauit. Mille autem anni duobus modis possunt quantum mihi occurrit intelligi. Aut quia in ultimis mille annis res ista agit idest sexto annorum miliario: tanquam sexto dies cuius nunc spatia posteriora uoluit: secuturo dei sabbato quod non habet uesperam. regem. s.

sanctorum quem non habet finem: ut huius miliarii tanquam diei nouissimae partem: que remanebit usque ad terminum seculi: mille annos appellauerit: eo loquendi modo quo pars significatur a toto. Aut certe mille annos pro annis omnibus huius seculi posuit: ut perfecto numero notaret ipsa temporis plenitudo. Milenarius quippe numerus denarii numeri quadratum solidum reddit. Decem quippe decies ducta: fiunt centum: que iam figura quadrata sed plana est. Et autem in altitudine surgat et solida fiat: rursum centum decies multiplicantur: et mille sunt. Porro si centum ipsa aliquo modo pro uniuersitate ponantur: quale illud est quod dominus omnia sua dimittendi et eum sequenti promisit dicens: accipiet in seculo centuplum: quod exponens quodammodo apostolus ait: quasi nihil habentes et omnia possidentes: quia et ante iam dictum est: fidelis hominis totus mundus diuitiarum est: quanto magis mille per uniuersitatem ponuntur: ubi est soliditas ipsius denarii quadrature. Unde nec illud melius intelligitur: quod in psalmo legitur. Memor fui in seculum testamenti sui: uerbi quod mandauit in mille generationes: idest in omnes. Et illum inquit in abyssum misit: utique diabolum in abyssum misit: quo nomine significata est multitudo innumeralis impiorum: quorum in malignitate aduersus ecclesias dei multa profunda sunt corda. Non quia diabolus ibi ante non erat: sed ideo dicitur missus illuc: quia exclusus a credentibus plus cepit ipsos possidere. Plus namque a diabolo possidetur: qui non solum alienatus a deo: uerum etiam gratis odit fruens deo.

De alligatione et solutione diaboli.
Cap. 8.

Et clausit inquit et signauit super eum: ut iam non seduceret gentes donec finiatur mille anni. Clausit super eum dictum est: iter dixit ei ne possit exire idest

netituz transgredi. Signauit aut quod addidit: significasse mihi uidet qd oc- cultū esse uoluit qui pertineat ad partē diaboli: et qui nō pertineat. Hoc qppe in seculo isto prius latet: quia et qui uidetur stare: utrū sit casurus: et qui uidetur iacere: utrū sit surrectus? ignotū est. Ab eis aut gentib? seducēdis: hui? interdicti uinculo et claustro diabolus phibetur atq; cohibet: quas ptinētes ad Christū seducebat atēa uel tenebat. **H**as. n. deus elegit ante cōstitutionem mundi eruere de potestate tenebrarū: et trāsferre in regnū filij claritatis sue: si cut dicit apostolus. **N**ā seducere illuz gētes ēt nūc et secū trahere in eternam penā: sed nō pdestinatas i eternā uitaz quis fidelis ignorat? **N**ec moueat: qd sepe diabolus illos ēt seducit: qui iā re generati in xpō uias igrediuntur dei. **N**ouit. n. dñs qui sunt eius: ex his in dānatioem eternā neminē ille seducit. **S**ic. n. nouit dñs eos ut de? quē nihil latet etiā futurorū: nō ut homo qd hōiez ad p̄sens uidet: si tñ uidet cuius cor nō uidet: qualis aut postea sit futur? nec se ipsuz uidet. **A**d hoc ergo ligat? est diabolus et inclusus in abyssu: ut iā non seducat gentes ex quibus constat ecclesia: quas antea seductas tenebat ante quaz esset ecclesia. **N**eq; n. dictū est ut non seduceret aliquē: sed ut nō seduceret inquit iaz gentes: in quibus ecclesiaz proculdubio intelligi uoluit: donec inquit finiatur mille anni: idest aut qd remanet de sexto die qui cōstat ex mille annis: aut āni omnes quibus deinceps hoc seculū pagendū est. **N**ec sic accipienduz est quod ait ut non seduceret gētes donec finiant? mille āni quasi postea sit seducturus eas dūtaxat gentes ex quibus pdestinata constat ecclesia: a quibus seducendis illo est uinculo claustroq; phibit? **S**ed aut illa locutiōe dictuz ē que in scripturis aliquoties iuenitur qualis ē i psalmo,

Sicut oculi nostri ad dominum deum nostruz donec misereat nri. **N**eq; n. cū misertus fuerit non erūt oculi suorū eius ad dñz deū suuz: aut certe iste est ordo uerborū. **E**t clausit et signauit sup eū donec finiantur mille anni. **Q**uod uero interposuit ut non seduceret iam gentes ita se habet: ut ab hui? ordinis connexionē sit liberū: et seorsū intelligē dū uelut si post adderet: ut sic se hret tota sentētia. **E**t clausit et signauit sup eum donec finiantur anni mille: et iam non seducet gentes: idest ideo clausit donec finiantur anni mille: ut iaz non seduceret gētes. **P**ost hoc inqt oportet eum solui breui tempore. **S**i hoc est diabolo ligari et includi ecclesiam nō posse seducere: hec ergo erit solutio eius ut possit. **A**bsit. **N**unq; n. ab illo ecclesia seducetur pdestinata et electa ante mundi cōstitutionez: de qua dictū est nouit dominus qui sunt eius. **E**t tamen hic erit ecclesia illo tempore etiam quo soluendus est diabolus: sicut ex quo ē instituta hic fuit et erat omni tempore: in suis utiq; qui succedunt nascendo morientibus. **N**am paulo post dicit: qd solutus diabolus seducet has gentes toto orbe terrarū: ac trahet in bellum aduersus eam: quorū hostium erit numerus ut arena maris. **E**t ascenderūt inquit sup terre latitudinē: et cinxerunt castra sāctorū et dilectā ciuitatē. **E**t descendit ignis de celo a deo et cō- medit eos: et diabolus qui seducebat eos miss? ē i stagnū ignis et sulphuris: ubi est et bestia et pseudo pphete: et cruciabitur die ac nocte in secula seculorū amen. **S**ed hoc iaz ad nouissimum iudicium pertinet: quod nunc propterea cōmemorandum putauit: ne quis existi- met eo ipso tempore paruo quo soluet diabolus in hac terra ecclesiam non futuram: illo hic eam uel nō iueniēte cum fuerit solutus: uel absumēte cum fuerit modis oibus psecut? **N**ō itaq;

per totum hoc tempus quod liber iste
cōplectitur: a primo. s. aduentu christi
usq; in finē seculi: quo erit eius secūd^{us}
aduentus: ita diabolus alligat ut hec
eius ipsa sit alligatio: per hoc interval
luz qđ mille annoꝝ numero appellat
non seducere ecclesiā: quādo quidem
illam nec solut^{us} utiq; seductur^{us} ē. **Nā**
profecto si eius alligatio est non posse
seducere siue nō permitti: qđ erit solui
nisi posse seducere siue permitti. **Qđ**
absit ut fiat. Sed alligatio diaboli est
non permitti exercere totā tētionem
quam potest: uel ui uel dolo ad seducē
dos homines in partē suā cogendo
uolenter fraudulenter ne fallendo.
Quod si permetteretur: in taz longo
tēpore tāta infirmitate multoꝝ: plurimos
tales quales deus id perpeti non uult:
et fideles deiceret: et ne crederet ipedi
ret. **Quod** ne faceret alligatus ē. **Tūc**
aut soluetur quādo et breue tēpus erit.
Nā tribus annis et sex mētib^{us} legitur
totis suis suorumq; uiribus seniturus.
et tales erūt cū quibus ei belligerādus
est: ut uinci tanto eius impetu isidiusq;
non possint. **Si** autē nūq; solueretur
minus appareret maligna ei^{us} potētia:
minus sancte ciuitatis fidelissima pati
entia pbareretur. **Quin^{us}** deiq; pspiceret^{ur}
qđ magno eius malo tā bene usus fuerit
omnipotens deus: qui eū nec omnino
abstulit a tētionē sanctoꝝ: qđuis ab
eoz interioribus hominibus ubi i deū
creditur foras missus: ut forinsecus ei^{us}
oppugnatione pscerent. et in iis qui
sunt ex parte ipsius alligauit: ne quātā
posset effundendo et exercēdo malitiā
innumerales infirmos ex quib^{us} mul
tiplicari ecclesiā et impleri oportebat.
alios credituros alios iā credētes a
fide pietatis hos deterreret: hos frāge
ret: et solueretur in fine: ut qđ fortem
aduersariū dei ciuitas supauerit: cū i
genti gloria sui redēptoris: adiutoris:
liberatoris: aspiciat. **In** eoz sane qui

tunc futuri sunt atq; fidelīuz pparatiōe
quid sumus nos: quādo qđez ad illos
pbandos tantus soluetur inimicus: cū
quo nos ligato tātis periculis dimica
mus. **Quāuis** et hoc tēporis iternallo
quosdā christi milites tā prudētes et
fortes fuisse atq; esse nō dubium est: ut
etiā si tunc in ista mortalitate uiuerēt
quādo ille soluetur: omnes ei^{us} isidias
atq; impetus et cauerent prudentissime
et patientissime sustinerēt. **Dec** autē
alligatio diaboli nō solum facta est ex
quo cepit ecclesia preter indeāz terraz
in natiōe alias aliasq; dilatari: sed nūc
ē sit et fiet usq; ad terminū seculi quo
est soluendus: quia et homines nūc ab
infidelitate in qua ipse eos possidebat
conuertuntur ad fidē: et usq; in illum
finē conuertentur sine dubio. **Et** utiq;
unicuiq; fidelī iste fortis tūc alligat^{us}:
quādo ab illo tāq; uas ei^{us} eripitur: et
abyssus ubi inclusus ē nō i eis cōsupta
est quādo sunt mortui: qui tunc erant
quādo cepit esse inclusus: sed successerūt
iis alij nascendo: atque succedūt donec
finiatur hoc seculuz qui oderint chri
stianos: in quoꝝ quotidie uelut in
abyssu cecis et profundis cordibus in
cludatur. **Et**rum autē etia illis ulti
mis tribus annis et sex mētrib^{us}: qđ
solutus totis uiribus seuitur^{us} ē: aliq;
in qua nō fuerat sit accessurus ad fidē
nonnulla questio est. **Quomodo** enī
stabit quod dictuz est: quis intrat in
domuz fortis ut uasa eius eripiat: nisi
prius alligauerit fortem: si etiā soluto
eripiuntur. **Ac** per hoc cogere uidetur
ista sētētia: ut credamus illo licet exi
guo tēpore neminē accessurū esse popu
lo christiano: sed cū iis q iā christiani
reperi fuerint diaboluz pugnaturuz:
ex quibus etiā si uicti aliqui secuti cū
fuerint: non eos ad predestinatum fi
lioꝝ dei numerum pertinere. **Neq;** n.
frustra idem **Ioannes** apostolus qui
et hāc apocalipsim scripsit: in epistola
3.2.

sua de quibusdam dixit. Ex nobis exierunt: sed non erant ex nobis. Nam si fuisset ex nobis: mansissent utique nobiscum. Sed quod fiet de parvulis? Nimirum quippe incredibile est nullos iam natos et nondum baptizatos preoccupari christianorum filios illo tempore infantes: nullos et ipsis nasci iam diebus: aut si erunt non eos a parentibus suis usque ad generationis lauerum quocumque modo produci. Quod si fiet: quo pacto soluto iam diabolo uasa ista eripientur: in cuius domum ne modo intrat ut eis uasa eripiat: nisi prius alligauerit eum? Immo uero id potius esse credendum nec qui cadant de ecclesia nec qui accedant ad ecclesiam illo tempore defuturos: sed perfecti tam fortes erunt et parentes per baptizandis suis parvulis: et hi qui tunc primitus credituri sunt: ut illum fortem uincant etiam non ligatum: id est hominibus qualibet antea nunquam uel artibus insidiatis: uel urgente uiribus: et uigilanter intelligant: et toleranter ferant: ac si et illi non ligato eripiant. Nec ideo falsa erit euangelica illa sententia. Quis intrat in domum fortis ut uasa eius eripiat nisi prius alligauerit fortem. Secundum enim eius sententie ueritatem ordo iste seruatus est ut prius alligaretur fortis: ereptisque uasis eius longe lateque ex firmis et infirmis omnibus gentibus ita multiplicaretur ecclesia: ut ex ipsa res diuinitus predicta et impleta robustissima fide: etiam soluto uasa posset auferre. Sicut enim fatendum est multorum refrigerare caritate cum abundat iniquitas etiam inusitatis maximisque persecutionibus atque fallacis diaboli iam soluti eos: qui in libro uite scripti non sunt esse multos cessuros: hinc cogitandum est: non solum quos bonos fideles illud tempus inueniet: sed nonnullos etiam qui fortis adhuc erunt adiuuante dei gratia per scripturam consideratione: in quibus et alia et finis ipse prenucciatur quem uenire iam sentiunt ad credendum quod non credebant futuros

esse firmiores: et ad uincendum etiam non ligatum diabolum fortiores. Quod si ita erunt: propterea precessisse credenda eius alligatio: ut et ligati et soluti expoliatio sequeretur: quoniam de hac re est dictum. Quis intrabit in domum fortis ut uasa eius eripiat: nisi prius alligauerit forte.

Quid sit regnum sanctorum cum christo per mille annos: et quo discernat a regno eterno.

Cap. 9.

Iterum dum mille annis ligatus est diabolus: sancti dei cum christo regnant: etiam ipsius mille annis iudicium sine dubio et eodem modo intelligemus: id est iam isto tempore prioris eius aduentus. Excepto quippe illo regno de quo i fine dicturus est: uenite benedicti patris mei possidere paratum uobis regnum. Nisi enim alio aliquo modo longe quidem impari: iam nunc regnarent cum illo sancti eius quibus ait: ecce ego uobiscum sum usque in consumationem seculi: perfecti non etiam nunc diceretur ecclesia regnum eius: regnum ue celorum. Nam utique isto tempore in regno dei eruditur scriba ille qui profert de thesauro suo non na et uetera: de quo supra locuti sumus. Et de ecclesia collecturi sunt zizania messores illi: que permisit cum tritico simul crescere usque ad messes. Quod exponens ait: messis est finis seculi: messores autem sunt angeli. Sicut ergo colligunt zizania et igni comburuntur: sic erit in consumatione seculi. Mittet filius hominis angelos suos: et colligent de regno eius omnia scandala. Namque de regno illo ubi nulla sunt scandala: De isto ergo regno eius quod est ecclesia hic colligetur. Ite dicit. Qui soluerit unum de mandatis istis minimis: et docuerit sic homines minimus uocabitur in regno celorum. Qui autem fecerit et sic docuerit: magnus uocabitur in regno celorum. Atque dicit in regno celorum: et qui non facit mandata que docet: hoc est enim soluere: non facere:

LIBER. XX.

nō facere: et illum qui facit et sic docet: sed istuz minimum: illum magnum: et cōtinuo secutus adiungit. **D**ico enim uobis: quia nisi abundauerit iustitia uestra sup scribarū et phariseoz: id est sup iustitiā eorū qui soluūt qđ docēt. **D**e scribis. n. et phariseis alio loco dicit: quoniam dicūt et nō faciūt. Nisi ergo sup eos abundauerit iustitia uſa: id est ut uos nō soluatis: sed potius qđ docebitis faciatis: non intrabitis inquit in regnum celoꝝ. Alio modo igitur intelligenduz est regnū celoꝝ ubi ābō sūt: et ille. s. qui soluit qđ docet: et ille qui facit. **E**t ille mīm? ille magn? Alio modo aut regnū celoꝝ dicit: quo non intrat nisi ille qui facit. **A**c per hoc ubi utrūq; genus ē: ecclesia est qualis nūc ē. **U**bi aut illud soluz erit: ecclesia est qualis tūc erit: quādo malus ī ea non erit. **E**rgo ecclesia et nūc est regnū xpī regnūq; celoꝝ. Regnant cum illo et nunc sancti eius: aliter quidem qđ tunc regnabunt: nec tamē cum illo regnāt **S**izania: qđuis in ecclesia cum tritico crescāt. **R**egnāt. n. cū illo qđ faciūt qđ ait apostolus. **S**i surrexisis cū xpo que sursum sunt sapite: ubi christus est in dextera dei sedens: que sursum sūt querite: non que sup terrā. **D**e qualib; itez dicit qđ eorūz uersatio sit in celis. **P**ostremo cū illo regnāt: qui eo mō sunt in regno eius: ut ipsi etiā sint regnū christi qui ut alia taceaz: qđuis ibi sint donec colligant in fine seculi de regno eius omnia scandala: tamen illic sua querunt non que Iesu christi. **D**e hoc ergo regno militie in quo adhuc cum hoste pſigitur: et aliquādo repugnātib; uitis aliquādo cedētib; iperat: donec ueniatur ad illud pacatissimum regnū ubi sine hoste regnabitur. **E**t de hac resurrectione pma que nūc est: liber iste sic loquitur. **C**um. n. dixisset alligari diabolu mille annis et postea

breui tēpore solui: mox recapitulando quid in illis mille annis agat ecclesia uel agat in ea: et uidi inqt sedes et sedētes sup eas: et iudiciuz datū ē. **N**ō est hoc putādum de ultimo iudicio dici: sedes ppositōrū et ipi ppositi intelligēdi sunt: per quos nunc ecclesia gubernat. **J**udicium autēz dictū nullū accipiēdū melius uidetur: qđ id quod dictuz est: que ligaueritis in terra ligata erūt et in celo. et qđ solueritis in terra soluta erunt et in celo. **U**nde apostolus: quid eniz mihi est inquit de his qui foris sūt iudicare? **N**onne de his qui sunt intus uos iudicatis? **E**t anime inqt occisoꝝ propter testimonium Iesu et ppter uerbum dei: subauditur quod postea dicturus est: et regnauerūt cū Iesu mille annis: anime scilicet martyrum nondū sibi corporibus suis redditis. **N**eq; n. piorū anime mortuorū separantur ab ecclesia: que nūc est etiā regnū xpī. **A**lioquin nec ad altare dei eorū memoria fieret ī communione corporis xpī: nec aliquid prodesse ad ei? baptisimū in periculis currere: ne sine illo finiat hec uita: nec ad recōciliationē si forte per penitentiam malam ne conscientia quisque ab eodem corpore separat? ē. **C**ur eniz fiunt ista nisi quia fideles et defuncti membra eius sunt? **Q**uanuis ergo cum suis corporibus nondum: iaz tamen eorum anime regnant cum illo: ouz isti mille āni occurrūt. **U**nde in hoc eodez libro et alibi legitur. **B**eati mortui qui in domino moriuntur. **A**mōdo etiā iaz dicit spirit? ut requiescāt a laboribus suis: nam opera eorū sequūtur illos. **R**egnāt itaq; cū christo nūc pmi ecclesia ī uiuis et mortuis. **P**ropterea enim sicut dicit apostolus mortuus est christus: ut uiuoz et mortuoz dominet. **S**ed ideo tātummodo martyruz aīas memorauit. quia ipsi mortui precipue regnāt: qui usque ad mortē p ueritate certauerūt. **E**t apte

totum etiā mortuos ceteros intelligim⁹ pertinentes ad ecclesiā qđ est regnū christi. Quod uero sequitur : 7 si qui nō adorauerint bestiā nec imaginē ei⁹ : nec acceperint inscriptionē in fronte aut in manu sua : similiter 7 de uiuis 7 mortuis debemus accipere. Que porro sit ista bestia q̄uis sit diligēt⁹ regē dū : nō tamē abhorret a fide recta : ut ipsa impia ciuitas intelligat : 7 popul⁹ infidelium contrarius fideli populo 7 ciuitati dei. Imago uero ei⁹ simulatio ei⁹ mihi uidetur : i iis scilicet hominibus qui uelut fidem p̄sentantur : 7 infideliter uiuūt. Singūt enī se esse quod nō sūt. Vocanturq̄ non ueraci effigie : sed fallaci imagine christiani. Ad eāde nāq̄ bestiaz pertinent non solū apti iūmici nominis christi : 7 eius gloriōsissime ciuitatis : sed et zizania que de regno eius quod est ecclesia in fine seculi colligenda sunt. Et qui sunt q̄ bestiaz nō adorant nec imaginē eius : nisi q̄ faciūt qđ ait apostol⁹ : ne sitis iugū ouētes euz infidelibus. Non adorant enim idest non consentiūt : nō subiiciūt : neq̄ accipiant inscriptionē : notā. s. criminis in fronte : propter p̄fessionē : in manu propter operationes. Ab his ergo malis alieni siue adhuc in ista mortalitate uiuentes siue defuncti : regnāt cū xpō : iaz nūc quodāmo huic tēpori cōgruo per totū hoc interuallū qđ numero mille significatur annoz. Reliq̄ eoz inquit non uixerunt. Hora enīz nūc ē : cū mortui audiunt uocem filii dei : 7 q̄ audierint uiuent. Reliq̄ eoz nō uiuēt. Quod uero subdidit donec finiantur mille anni : intelligendū est q̄ eo t̄p̄e non uixerunt quo uiuere debuerūt : ad uitā scilicet de morte transeundo. Et ideo cū dies uenerit quo fiet 7 corpoz resurrectio : nō ad uitā de monumētis p̄cedent : sed ad iudiciū : ad dānationē scilicet que secunda mors dicit. Donec enīz finiāt mille anni : q̄cūq̄ nō uixerit

idest isto toto tēpore quo agitur p̄ma resurrectio : non audierit uocē filii dei : 7 ad uitā de morte transierit : p̄fecto in secunda resurrectione que carnis ē in morte secūda cū ipsa carne trāsi bit. Sequitur. n. 7 dicit. Hec resurrectio p̄ma est. Beatus 7 sanctus qui habet in hac p̄ma resurrectione partē : idest particeps eius est. Ipse est aut p̄iceps eius : qui nō solum a morte que in peccatis est reuiuiscit : uerū etiā in eo qđ renixerit permanet. In his inquit secūda mors non habet potestatem. Habet ergo in reliquis de quib⁹ superius ait : reliqui eoz nō uixerūt donec finiātur mille anni : quonīa isto toto tēporis iternallo quod mille ānos uocat : quā tuncūque in eo quisq̄ eoz uixit i cor/ pore nō renixit a morte : in qua eum tenebat impietas : ut sic reuiuiscēdo p̄me resurrectionis particeps fieret : atq̄ in eo potestate secūda mors nō haberet.

Quid rēspōdendū sit iis qui putant resurrectionem ad sola corpora non et ad animas pertinere. Cap. 10.

¶ Qui putant resurrectionem dici nō posse nisi corpoz : ideo istā quoq̄ in corporibus p̄mā futuram esse p̄tendunt. Quo⁹ n. est cadere inquit : eoz esse resurgere. Cadūt aut corpora moriendo : nam a cadendo cadauera nuncupātur. Nō ergo animaz inquit resurrectio potest esse : sed corpoz. Sed quid cōtra apostolum dicunt qui eam resurrectionē appellāt. Nam secūda interiorē non secūda exteriorē hominē utiq̄ resurrexerāt : q̄bus ait. Si surrexistis cū xpō que sursum sūt sapite. Quē sensum aliis uerbis alibi posuit dicens : ut quemadmodū Chri/ st⁹ a mortuis resurrexit p̄ gloriā patris : sic 7 nos in nouitate uitae ambulemus. Hinc est illud. Surge q̄ dormis : 7 exurge a mortuis : 7 illuminabit te xp̄us.

Quod autem dicunt non possunt resurgere nisi qui cadunt: et ideo putant resurrectionem ad corpora non ad animas pertinere: quia corporum est cadere: cur non audiunt non recedatis ab illo ne cadatis: et suo domino stat aut cadit: et qui putat se stare uideat ne cadat. Puto. n. q. in anima non in corpore casus iste cauēdus est. Si igitur cadentium est resurrectio: cadunt et anime: perfectio et animas resurgere confitendum est. Quod autem cum dixisset in istis secunda mors non habet potestatem: adiunxit atque ait: sed erunt sacerdotes dei et christi: et regnabunt cum eo mille annis. Non utique de solis episcopis: et presbiteris dictum est: qui proprie iam uocantur in ecclesia sacerdotes: sed sicut omnes christianos dicimus propter mysticum chrismā: sic omnes sacerdotes quoniam membra sunt unius illius sacerdotis. De quibus apostolus Petrus. Plebs inquit sancta regale sacerdotium. Sane licet breuiter atque transeunter insinuauit deum esse christum: dicendo sacerdotes dei et christi: hoc est pater: et filius: quis propter formam serui sicut filius hominis: ita etiam sacerdos christi effectus sit in eternum secundum ordinem Melchisedech. De qua re in hoc opere non semel diximus.

De Gog et Magog: quos ad persequendam ecclesiam dei solutus prope finem seculi diabolus incitabit. Cap. ii.

Ecce cum finiti fuerint inquit mille anni: soluet satanas de custodia sua: et exibit ad seducendas nationes que sunt in quattuor angulis terre. Gog et Magog: et trahet eas in bellum quorum numerus est ut arena maris. Ad hoc ergo tunc seducet: ut in hoc bellum trahat. Nam et antea modis quibus poterat: per multa mala et uaria seducebat. Exibit autem dictum est in apertam persecutionem: de latebris erumpet odiorum. Nec enim erit nouissima persecutio: nouissimo

imminente iudicio: quas sancta ecclesia toto terrarum orbe patietur: uniuersa scilicet ciuitas christi ab uniuersa diaboli ciuitate: quātacūq; erit utraq; super terrarum. Gentes quippe quas appellat Gog et Magog: non sic sunt accipiende tanquam sint aliqui mali in aliqua parte terrarum barbari constituti: siue quod quidam suspiciant Getas et Massagetas propter horum nominum litteras primas: siue alios aliquos alienigenas et a romano iure seiunctos. Toto namque orbe terrarum significati sunt isti esse: cum est dictum nationes que sunt in quattuor angulis terre: easque esse subiecit Gog et Magog. Quorum interpretationem nominum esse cōperimus. Gog tectum: Magog detectum: tanquam domus et ipse qui procedit de domo. Gentes ergo sunt in quibus diabolus uelut in abyssu superius intelligebamus inclusus: et ipse de illis quodammodo sese offerens et procedens: ut ille sint tectum: ille detectum. Si autem utrunque referamus ad gentes non unum horum ad illas: alterum ad diabolum: et tectum ipse sunt gentes: quia in eis nunc includitur et quodammodo tegitur inimicus antiquus: et de tecto ipse erunt: quando in apertum odium de operto erumpere sunt. Quod uero ait et descendent super terram latitudinem: et cinxerunt castra sanctorum et dilectam ciuitatem: non utique ad unum locum uenisse uel uenturi esse significati sunt: quasi aliquo uno loco futura sint castra sanctorum: et dilecta ciuitas cum hec non sit nisi christi ecclesia toto orbe terrarum diffusa: ac per hoc ubicunque tunc erit que in omnibus gentibus erit: quod significatum nomine latitudinis terre: ibi erunt castra sanctorum: ibi dilecta deo ciuitas eius: ibi ab omnibus inimicis suis: quia et ipsi cum illa in omnibus gentibus erunt: persecutionis illius immanitate cingentur: hoc est in angustia tribulationis atque tabis: urgebis: cludes: nec militiam suam deseret: quod uocabulo est appellata castrorum.

An ad ultimū suplicium ptineat ipioz:
q. descendisse ignis de celo: 7 eosdē
comedisse memoratur. Cap. 12.

Quod uero ait 7 descendet ignis
 de celo: 7 comedet eos: nō extremū
 putandū est id esse suplicium: quod
 erit euz dices discedite a me maledicti
 in ignem eternū. Tunc quippe in ignē
 mittentur ipsi: non ignis de celo ueniet
 super ipsos. hic autē bene intelligitur
 ignis de celo: de ipsa firmitate factoz
 qua nō cessuri sunt senientibus: ut eoz
 faciant uoluntates. Firmamentum. n.
 est celū: cuius firmitate illi cruciabunt
 ardentissimo zelo: quoniā nō potuerūt
 attrahere in partes antichristi sanctos
 christi. Et ipse erit ignis qui comedet
 eos. Et hoc a deo: qā dei munere sūt
 facti insuperabiles uide excruciatū ini/
 mici. Sicut. n. zelus in bono positus
 est ubi legitur: zel⁹ dom⁹ tue comedit
 me: ita e cōtrario in malo ubi dicitur:
 zelus occupauit plebē ieruditā. Et nūc
 ignis cōtrarius comedet: 7 nūc utiqz
 excepto scilicet ultimi illi⁹ igne iudicii.
 Aut si ipsaz plagaz qua percutiēdi sūt
 ecclesie persecutores ueniente iā xpo.
 quos uiuentes inueniet super terrā qū
 interficiet antichristū spiritu oris sui: ignē
 appellauit descendētē de celo eosque
 comedētē. Neqz hoc ultimū suplicium
 erit ipioz: sed illud qd facta corporū
 resurrectione passuri sunt.

An ate tēpus psecutionis antichristi
mille ani a numerādi sint. Cap. 13.

Hec persecutio nouissima que su/
 tura ē ab antixpo: sicut iā dixim⁹
 quia 7 in hoc libro supius 7 apd Da/
 nielez pphetaz positū est: trib⁹ ānis
 7 sex mēlibus erit. Quod tēp⁹ qūis
 exiguum utruz ad ānos mille ptineat:
 quib⁹ et diabolū ligatū dicit: 7 factos
 cū christo regnare: an eisdez ānis hoc

parūqz spacūqz subaddatur: atque sit
 extra merito abigit. Quia si dixerim⁹
 ad eosdē ānos hoc ptinere nō tāto tē/
 pore: sed plixiore cū xpo regnū factoz
 reperietur extēdi: qz diabol⁹ alligati.
 pfecto. n. sancti cū suo rege etiā i ipsa
 pcepue persecutione regnabunt: mala
 tanta uincentes qū iāz nō erit diabol⁹
 alligatus: ut eos persequi oib⁹ uirib⁹
 possit. Quomodo ergo ista scriptura
 eisde mille ānis utrūqz determiat dia/
 boli. s. alligationez regnūqz sanctoz:
 euz triūz ānoz 7 sex mensium iterual
 lo: prius desinat alligatio diaboli: qz
 regnum sanctoz in his mille annis cū
 christo. Si autē dixerimus paruum
 persecutionis huius hoc spacium non
 cōputandū in mille ānis: sed eis iple/
 tis potius addiciendū: ut pprie possit
 intelligi: q. euz dixisset sacerdotes dei
 7 christi regnabunt cū eo mille annis
 adiecent 7 euz finiti fuerint mille anni
 soluetur sathanas de custodia sua: isto
 .n. modo 7 sanctoz regnūqz 7 uinculū
 diaboli simul cessatura ēē significat: ut
 demū illius persecutionis tempus nec
 ad sanctoz regnum nec ad custodiāz
 sathane quoz utrūqz in mille ānis est
 pertinere: sed superadditū 7 extra opu/
 tandum esse credat: cogemur fateri sa/
 ctos in illa psecutione regnaturos non
 esse cū xpo. Sed quis audeat dicere cū
 illo tunc nō regnatura sua mēbra: qū
 ei maxime atqz fortissime cohererunt:
 7 quo tēpore quāto erit acrior ipetus
 belli: tanto maior gloria non cedenti:
 tāto densior corona martyriū. Aut si
 propter tribulationes quas passuri sūt
 nō dicēdi sūt regnatūri: psequens erit
 ut et superioribus diebus i iisdē mille
 ānis quicūque tribulabuntur sanctoz:
 eo ipso tēpore tribulationis seu cū xpo
 nō regnasse dicantur. Ac per hoc 7 illi
 quoz animas auctor hui⁹ libri uidisse
 se scribit occisoz propter testimonium
 Jesu 7 propter uerbū dei: nō regnabāt

cū christo: quādo patiebāt psecutione:
 ⁊ ipsi regnū xpī non erant quos xpūs
 excellentius possidebat. Absurdissimū
 id quidē ⁊ omni modo aduersandū.
 S; certe anie uictices gloriofissimo ⁊
 martyrum omnibus doloribus ac la/
 boribus superatis atq; finitis: postea
 q̄ mortalia membra posuerūt cū xpō:
 ut q; regnauerunt ⁊ regnāt donec fi/
 niant mille āni: ut postea ēt corporib;
 receptis iam immortalib; regnēt. Pro/
 inde illis tribus annis atq; dimidio:
 anime occiso ⁊ pro eius martyrio ⁊ que
 tunc antea de corporib; exierūt ⁊ que
 ipsa nouissima persecutiōe sūt exire:
 regnabūt cū eo donec finiatur mortale
 seculum: ⁊ ad illud seculū ubi mors
 nō erit transeat. Quo circa cū xpō
 regnantium sanctoꝝ plures anni erūt
 q̄ uinculi diaboli atq; custodie. Quia
 illi cū rege suo filio dei: iaz diabolo
 nō ligato etiā per tres illos annos ac
 semisles regnabunt. Remanet igit cū
 audimus sacerdotes dei ⁊ christi re/
 gnabunt cū eo mille annis: ⁊ cū finiti
 fuerint mille āni soluetur sathanas de
 custodia sua: aut nō regni hui; factoz
 intelligamus annos mille finiri: sed
 uinculi diaboli atq; custodie: aut ānos
 mille idest oēs ānos suis quosq; bonis
 diuersis ac propriis prolixitatibus si/
 niēdos āpliores factoz regno breui/
 res diaboli uinculo: aut certe quorū
 triū ānoꝝ ⁊ sex mēsiū breuissimum
 spaciū est computari uoluisse credat:
 siue q; min; sathane uinculū: siue q;
 amplius uidet habere regnū sanctorū
 sicut o quadrigētis ānis i sextodecimo
 hui; opis uolumine disputauī. quoniā
 aliq; pl; erāt ⁊ tñ q̄dīgēti sūt nūcupati:
 ⁊ talia sepe repiūt i sacris litteris si q;
 aduertat.

De dānatione diaboli cū suis: ⁊ per
recapitulationeꝝ de resurrectione cor
porū omniū mortuorum: ⁊ de ultima
retributione. Cap. i4.

Post hanc autē persecutionis no/
 uissime cōmemorationem: breuiter cō/
 plectitur totū: quod ultimo iā iudicio
 diabolus ⁊ cū suo iaz principe ciuitas
 inimica passura ē. Dicit. n. Et diabol;
 qui seducebat eos missus est in stagnū
 ignis ⁊ sulphuris: quo ⁊ bestia ⁊ pseudo
 ppheta excruciatū die ac nocte i scā
 scloꝝ. Bestiaz bene itelligi ipsā ipiaz
 ciuitateꝝ supra diximus. Pseudo uero
 ppheta eius: aut antichristus est: aut
 imago illa idest figmētū illud de quo
 ibi locuti sum. Post hoc ipū nouissi/
 mū iudiciū qd̄ erit i secūda resurrectione
 mortuoz: que corpoꝝ ē recapitulādo
 narrat quomō sibi fuerit reuelatū. Et
 uidi inquit thronū magnū ⁊ cādidū ⁊
 sedentem super euz: ⁊ ab ei; facie fugit
 celū ⁊ terra: ⁊ locus eoz nō est inuēt.
 Non ait uidi thronū magnū ⁊ cādidū
 ⁊ sedentē super eū: ⁊ ab ei; facie fugit
 celum ⁊ terra: quoniā nō tunc factum
 est idest āte q̄ esset de uiuis ⁊ mortuis
 iudicatur: sed euz se uidisse dixit in
 throno sedētē: a cui; facie fugit celū
 ⁊ terra: sed postea. Peracto quippe iu/
 dicio tunc desinet esse hoc celum ⁊ hec
 terra: quādo incipiet celū nouū esse ⁊
 terra noua. Mutatione itaq; rerū non
 omnino in iteriūz trāibit hic mūd.
 Unde ⁊ apostolus dicit. Preterit enī
 figura huius mūdi: uolo uos sine soli/
 tudine esse. Figura ergo preterit: non
 natura. Quz ergo iohannes se uidisse
 dixisset sedentem sup thronū: a cuius
 facie qd̄ postea futūz fugit est celum
 ⁊ terra: ⁊ uidi iquit mortuos magnos
 ⁊ pusillos. Et aperti sunt libri: ⁊ alius
 liber apert; est qui ē uite uniuscuiusq;
 ⁊ indicati sunt mortui ex ipsis scriptu/
 ris libroꝝ: secundum sua facta. Libros
 dixit esse apertos: ⁊ librū de quo cui/
 modi sit nō tacuit. Qui est inquit uite
 uniuscuiusq;. Ergo illi libri quos loco
 priore posuit: intelligēdi sunt sancti ⁊
 ueteres ⁊ noui: ut in illis ostenderetur

que deus madata sua fieri iussisset. In illo aut q e uite uniuscuiusq: qd hoꝝ qsq: nō fecisset siue fecisset. Qui liber si carnaliter cogitetur: quis ei? magni tu. Inē aut lōgitudinē ualeat estimare. Aut quāto tēpore legi poterit liber: in quo sc̄ipte sunt uniuerse uite uniuersoz. An tātus āgeloz numer? aderit: quantus hominuz erit: ut 7 uitā suaz qsq: ab āgelo sibi adhibito audiat recitari. Non ergo unus liber erit oīuz sed singuli singuloꝝ. Scriptura uero ista unus uolens itelligi: 7 alius iquit liber apertus est. Quedaz igitur uis est intelligenda diuina: qua fiet: ut cuiq: opera sua uel mala cūcta in memoriaz reuocētur: 7 mētis ituitu mira celeritate cernātur: ut accuset uel excuset sciētia cōsciētia: atq: ita īsimul 7 oēs 7 singuli iudicētur. Que nimirū uis diuina libri nomē accepit. In ea quippe quodāmodō legitur quicqd a faciēte recolit. Ut aut ostēdat qui mortui sint iudicādi: idest pusilli 7 magni: recapitulādo dicit: tāq: ad id rediēs qd p̄terierat uel potius distulerat. Et exhibuit mortuos mare q in eo erāt: 7 mors 7 īfern? reddiderūt mortuos quos ī se habebāt. Hoc pcul dubio pus factū est qz mortui essēt iudicati: 7 tñ illud prius dictū est. Hoc ē ergo qd dixi: recapitulādo eum ad id redisse qd intermiserat. Hunc autem ordinē tenuit: atq: ut explicaret īpe ordo modū ē de mortuis iudicatis: qd iā dixerat suo repetiuit loco. Tum. n. dixisset 7 exhibuit mortuos mare q in eo erāt: 7 mors 7 īfern? reddiderunt mortuos quos ī se habebāt: mox addidit qd paulo āte posuerat: iudicati sunt singuli secūdu facta sua.

Qui sūt mortui quos ad iudiciū exhibuit mā: uꝝ quos mors 7 īferi reddiderūt. Cap. i5.

Hoc est. n. quod supra dixerat: iudicati sunt mortui secūdu facta sua. Sed q sunt mortui quos mare ex-

hibuit qui in eo erāt? Neq. n. qui in mari moriūtur nō sunt in īferno: aut corpora eoz fuantur ī mari: aut quod est absurdi? mare habebat bonos mortuos 7 infernus malos. Quis hoc putauerit? Sed pfecto cōueniēter qdaz hoc loco mare pro isto seculo positum accipiūt. Cū ergo 7 quos hic inueniet xp̄us in corpore cōstitutos: simul significaret cū his q resurrecturi sūt iudicādos ēt ipsos mortuos appellauit 7 bonos qbus dicitur mortui. n. estis 7 uita uꝝ abscondita ē in dō cū xp̄o: 7 malos de qbus dicitur: sine mortuos sepelire mortuos suos. Possūt mortui etiā pꝑ hoc dici: q mortalia gerunt corpora: Unde apostol? corp? qdē ait mortuū est propter peccatū: sp̄itus aut uita ē propter iustitiā: utrūque in hoīe uiuēte atq: in hoc corpore cōstituto ēē demōstrās 7 corpus mortuū 7 sp̄itū uitā. Nec tamē dixit corpus mortale: sed mortuū: qz uis eadez paulo post etiam mortalia corpora sicut usitatus uocāt appellet. Hos ergo mortuos exhibuit mare q in eo erāt: idest exhibuit hoīes hoc seculū qcuq: in eo erāt: qui nōdū obierāt. Et mors 7 īfern? igit reddiderūt mortuos quos ī se habebāt. Mare exhibuit: qz si qui inuēti sūt affuerūt. Mors uero 7 infernus reddiderunt: quoniā uite de qua iā exierāt renocast. Nec frustra fortasse nō satis fuit: ut diceret mors aut īfern?: s; utruq: dictū est. Mors ppter bonos q tantummodo mortē perpeti potuerūt nō 7 infernuz: infernus autē ppter malos: qui etiā apud īferos penas pendunt. Si enim non absurde credi uidetur: antiquos etiā sanctos q uenturi christi tenuerūt fidez: locis qdez a tormētis impioruz remotissimis: sed apud īferos fuisse: donec īde eos sanguis xp̄i 7 ad ea loca descēsus erueret: pfecto deinceps boni fideles effuso illo p̄cio iā redēpti pꝑ īferos nesciūt: donec ēt receptis corpo-

LIBER. XX.

ribus bona recipiāt que merētur. **C**ū autē dixisset et iudicati sūt figuli secundū facta sua breuiter subiecit quēadmodū iudicati fuerit. Et mors et infernus inquit missi sunt in stagnū ignis. **H**is nominib⁹ significat diabolū quoniā mortis est auctor: et penarū infernarū: uniuersaq; simul demonū societatez. Hoc est. n. qđ supra euidentius p̄occupando iā dixerat: et diabol⁹ q̄ seducebat eos miss⁹ est in stagnū ignis et sulphuris. Quod ibi uero obscurius adiūxerat dicens q; et bestia et pseudo propheta: hic apert⁹ et qui nō sunt inquit inuēti i libro uite scripti: missi sūt in stagnū ignis: nōdū liber iste memorat ne obliuio fallat: sed p̄destinationē significat eoz quib⁹ eterna dabit uita. Neq; n. nescit eos deus: et in hoc libro legit ut sciat: sed potius ipsa ei⁹ p̄sciētia de illis q̄ facili nō potest liber ē uite: in quo sūt scripti idest p̄cogniti. Finito autē iudicio quo p̄nūciauit iudicādos malos: restat ut de bonis etiā dicat. **I**ā n. explicauit q̄breuiter a dño dictū est: sic ibūt isti in supliciu eternū: sequit ut explicet qđ ibi ēt cōnecti: iusti autē i uitā eternā.

De celo nouo et terra noua. Cap. i6.

Et nidi inquit celus nouū et terrā nouā. **N**ā p̄mū celū et terrā p̄ma recesserunt et mare iā non est. **I**sto fiet ordine qđ supius p̄occupādo iā dixit: uidisse se super thronū sedentē a cui⁹ facie fugit celū et terrā. Iudicatis q̄ppe his q̄ scripti nō sunt in libro uite: et in eternū ignē missi: q̄ ignis cuiusmodi et in qua mundi uel rez parte futurus sit: hominez scire arbitror neminē nisi forte cui diuinus spirit⁹ ostēdit. **A**unc figura hui⁹ mundi mundanoz regnū cōflagratione p̄teribit: sicut factum est mundanarū aquarū iudatiōe diluuij. **I**lla itaq; ut dixi cōflagratiōe mundana elemētōz corruptibilium q̄litates que

corporib⁹ n̄ris corruptibilib⁹ igne/bāt ardēdo penit⁹ interibunt: atq; ipsa substantia eas q̄litates habebit: q̄ corporib⁹ imortalibus mirabili mutatione ueniunt: ut mundus. s. in meli⁹ inuatus: apte accōmodetur hoibus ēt carne in melius inuatis. Quod autē ait et iā mare non erit: utruz maximo illo ardore siccetur: an et ipsuz uertatur in melius: nō facile dixeris. Celus q̄ppe nouus et terrā nouā futurūz legimus: de mari autē nouo aliqd me uispiā legisse nō recolo: nisi qđ in hoc eodez libro repit tāq; mare uitreū. christallo simile. Sed tunc nō de isto fine seculi loq̄batur: nec p̄pe dixisse uidet mare: sed tāq; mare. Quauis et nunc sicut clamat p̄phetica locutio p̄priis uerbis trāslata miscere: ac si quodāmodo uelare qđ dicit: potuit de illo mari uicere: et mare iāz nō est: de quo supra dixerat: et exhibuit mare mortuos gerāt i eo. **I**am. n. tunc nō erit hoc scēz uita mortaliuz: turbulētuz et p̄cellosuz qđ maris nomine figurauit.

De ecclesie glorificatione sine fine post mortē. Cap. i7.

Et ciuitatez inquit magnaz **H**ierusalem nouaz uidi descendētem de celo a deo aptatā: quasi nouā nuptā ornata marito suo. Et audiui uocem magnaz de throno dicētē. Ecce tabernaculuz dei cūz hoibus: et habitabit cūz eis: et ipsi erunt populus ei⁹: et ipse de⁹ erit cūz eis. Et absterget omnem lachrymā ab oclis eoz: et mors iā nō erit neq; luctus neque clamor: sed nec ullus dolor: q̄a priora abigerunt. Et dixit sedēs i throno. Ecce noua facio oia. De celo descēdere dicitur ciuitas ista: quoniā celestis ē gratia qua de⁹ fecit eā. Propter qđ dicit ei per ysaiā: Ego sum dominus faciens te. Et de celo quidem ab initio sui descēdit: ex quo per huius seculi tēpus gratia dei desuper ueniēte: per lauacru regene/

rationis misso spū scto de celo : subide
cives eius accrescūt. Sed per iudicium
dei quod erit nouissimū per eius filiū
Iesuz christuz: tanta eius ⁊ tam noua
de dei munere claritas appebit: ut nul
la remaneat uestigia uetustatis: quādo
quidē corpora ad incorruptionē atque
imortalitatē nouā ex uetere corruptiōe
ac mortalitate transibunt. Nam hoc
de isto tēpore accipere: quo regnat cū
regno suo mille annis: ipudētie nimie
mibi uidetur: cū apertissime dicat. **A**b
sterget deus omnes lachrymaz ab o
culis eoz: ⁊ mors iam non erit neqz
luctus neqz clamor: sed nec dolor erit
ullus. Quis. n. tam sit absurdus ⁊ ob
stinatissima pentione uesanus: q̄ audeat
affirmare in hui⁹ mortalitatis erūnis:
nō dico populum sctū: sed unūquēqz
sanctoz: qui hāc uel ducat uel ouctur⁹
sit uel duxerit uitaz: nullas habentem
lachrymas ⁊ dolores: cū potius quāto
quisque est sanctior ⁊ sancti desiderii
plenior: tanto sit eius in orando fletus
uberior. An nō est uox ciuitatis supne
hierusalem: que dicit facte sunt mihi
lachryme mee panes die ac nocte. Et
lauabo per singulas noctes lectū meū:
lachrymis meis stratum meū rigabo:
⁊ gemitus meus nō est absconditus a
te: ⁊ dolor meus renouatus ē: aut uero
non eius sūt filii: q̄ igemiscūt grauati:
in quo nolūt expoliari sed supuestiri:
ut absorbeat mortale hoc a uita. Nō
ne ipsi sunt q̄ pmitias spiritus habētes
in semet ipsis igemiscunt: adoptionez
expectātes redemptionē corporis sui.
An ipse apostol⁹ **P**aul⁹ nō erat supn⁹
hierosolimitanus: uel nō multo magis
hoc erat: quādo pro israheliticis car
nalibus fratrib⁹ suis tristitia illi ma
gna erat: ⁊ dolor cōtinuus cordi eius.
Quādo autē mors nō erit in isto tēpore:
nisi quādo dicetur ubi est mors p̄tētio
tua: ubi est mors aculeus tuus. Acule⁹
antez mortis peccatus est. Quod tunc

ntiqz nō erit qm̄ dicetur ubi ē. Nūc ue
ro nō quilibet illi⁹ ciuitatis ism⁹: sed
idē ipse **J**oānes i epistola sua clamat.
Si dixerimus q̄ nō habemus peccatū
nos ipsos seducimus: ⁊ ueritas i nobis
nō est. Et in hoc qdē libro cui⁹ nomē
est apocalypsis: obscure multa dicūtur
ut mētem legentis exerceant. Et pauca
in eo sunt ex quoz manifestatione in
dagētur cetera cū labore: maxime quia
sic eadē multis modis repetit: ut alia
atqz alia dicere uideatur: cum aliter
atqz aliter hec ipsa dicere inuestigetur.
Utrū in his uerbis ubi ait absterget
deus oēs lachrymaz ab oculis eoz: ⁊
mors iā nō erit: neqz luct⁹ neqz clamor
sed nec dolor ullus: tanta luce sūt dicta
de futuro seculo ⁊ de immortalitate atqz
eternitate sanctoz. Tunc enim solum
atqz ibi solū ista nō erunt: ut nulla de
beamus in sacris litteris querere uel
legere manifesta: si hec putauerimus
obscura.

Quid apostol⁹ **P**etr⁹ de nouissimo
dei iudicio p̄dicare docuerit mortuoz.

Cap. 18.

In Uinciaz uideam⁹ qd ē apostol⁹
Petrus de hoc iudicio scripserit.
Ueniet inq̄t in nouissimo diez illusiōe
illudētes: secūdū p̄pas cōcupiscentias
suas euntes ⁊ dicentes. Ubi est p̄missū
presentie eius. Ex quo enim patres
dormierūt: sic omnia perseverant ab
initio creature. Latet. n. illos hoc uo
lētes: q̄a celi erant oliz ⁊ terra de aqua
⁊ per aquaz cōstituta dei uerbo per quē
qui tunc erat mundus aqua mūdatus
deperit. Qui autē nunc sūt celi ⁊ terra
eodē uerbo sūt repositi igni reseruādi
i die iudicii ⁊ perditōis ipioz hoīz.
Hoc unum uero nō lateat uos fratres
carissimi: quia unus dies apud dñm
sicut mille anni: ⁊ mille anni sicut un⁹
dies. Non tardat dominus p̄missum
suū: sicut quidaz tardantes existimāt.
sed patienter fect p̄p̄t nos nolēs ali

quē perire: sed oēs in penitentiā uerti.
Veniet autē dies dñi sicut fur: in quo
 celi magno ipetu trācurrēt: elementa
 autē ardentia resoluentur: et terra et q̄
 in ipsa sunt opera exurentur. His ergo
 oībus perentib⁹: quales nos esse oportet
 in sanctis cōuersationibus expectātes:
 et pperātes ad presentiā diei dñi:
 per quā celi ardentē soluentur: et elementa
 ignis ardore decoquentur. **N**os
 uero uero celos et nouam terrā secundū
 pmissa ipsi⁹ expectam⁹: in quib⁹ iusti
 tiam inhabitat. Nihil hic dixit de resur/
 rectione mortuorū: sed sane satis de hui⁹
 mundi perditione. Ubi etiā memoras
 factū āte diluuiū: uidetur ammonu/
 isse quodāmodo: q̄tenus in fine seculi
 istum mundū peritūrum esse credam⁹.
Nam et illo tempore perisse dixit qui
 tunc erat mundum: nec solum orbem
 terre uerū etiā celos: quos utiq; istos
 aereos intelligimus: quorū locū ac spa/
 ciū tunc aqua crescendo superauerat.
Ergo totus ac pene totus iste aer uē/
 tosus quod celū uel pot⁹ celos uocat:
 sed utique imos istos nō illos sup̄mos
 ubi sol et luna et sidera cōstituta sunt:
 conuersus fuerat in humidā qualitātē:
 atq; hoc modo cū terra perierat: cuius
 utique terre prior facies fuerat deleta
 diluuiō. Qui autē nūc sūt celi et terra:
 eodē uerbo repositi sunt: igni resuādi
 in diem iudicii et perditionis hominū
 impiorū. Proinde qui celi et que terra
 idest qui mundus pro eo qui diluuiō
 periit ex eadem aqua repositus est: ipse
 igni nouissimo reseruatur i diē iudicii
 et perditionis hominum impiorū. **N**ā
 hominum propter quandam magnam
 cōmutationem: nō dubitat dicere pdi/
 tionē futurā: cum tamen eorū q̄uis in
 et̄nis penis sit māsua natura. Querat
 forsitan aliquis: si post factum iudiciū
 mundus iste ardebit āte q̄ p illo celū
 nouū et terra noua reponatur: eo ipso
 ipse cōflagrationis eius ubi erūt sancti:

cū eos corpora habentes in aliquo cor/
 porali loco necesse sit ēē. Possum⁹ eos
 respondere esse futuros in superiorib⁹
 ptib⁹: quo ita nō ascēdet flamma illi⁹
 incēdiū: quēadmodū nec unda diluuij.
Alia q̄ppe illis inerūt corpora: ut illic
 sint ubi esse uoluerint. Sed nec ignem
 cōflagrationis illi⁹ ptimescūt imortales
 atq; incorruptibiles facti: si triū uiroz
 corruptibilia corpora atq; mortalia: in
 camino ardenti illesa uiuere potuerūt.

Quid apostol⁹ Paul⁹ thesalonicē/
 sibus scripsit: et de manifestatiōe aī/
 christi: cuius tēp⁹ dies dñi subsequitur.

2ap. 19.

Multas tamē euangelicas aposto/
 licalq; sententias de diuino isto
 iudicio uideo esse mihi ptereundas: ne
 hoc uolumē in nimiam longitudinem
 puoluat. Sed nullo modo ē ptereūd⁹
 apostolus Paulus: qui scribēs ad the/
 salonicēses. Rogam⁹ inquit uos fr̄es
 p aduentum dñi nostri Jesu xpi et nre
 congregationis in ipsum: ut non cito
 moueamini mēte neq; terreāini: neq;
 p spiritum: neq; per uerbum: neq; per
 epistolam tāq; per nos missā: quasi i/
 stet dies dñi. Ne q̄s seducat uos illo
 mō. Quoniā nisi uenerit refuga p̄mū:
 et reuelatus fuerit homo peccati filius
 iteritus: qui aduersatur et extollit sup̄
 omne quod dicitur de⁹ aut quod co/
 litur: ita ut in tēplo dei sedeat ostēdēs
 se tanq; sit de⁹. **N**ō retinetis i memo/
 ria: quod adhuc cum essem apud uos
 hec dicebam uobis: **E**t nunc qd deti/
 neat scitis: ut in suo tēpore reuelet. **N**ā
 enim iniquitatis mysteriū operatur:
 tantum qui modo tenet teneat: donec
 de medio fiat. **E**t tūc reuelabitur in/
 quis ille quē dñs Jesus interficiet spū/
 oris sui: et euacuabit illuminatione
 sue p̄sentie: cuius est p̄sentia secundum
 operationem sathane in omni uirtute
 et signis et p̄digiis mēdaci⁹ et i omni

seductione iniquitatis: his qui pereunt pro eo q̄ dilectione uentatis non receperunt: ut salui fierent: et ideo mittet illis deus operatione erroris: ut credant mendacio: et iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati: sed offenserunt iniquitati. Nulli dubium est eum de antichristo ista dixisse: dieque iudicii. **N**unc. n. appellat diem domini non esse uenturum: nisi post ille ueniet. **Q**uem refugam uocat utique a domino deo. **Q**uod si de omnibus impiis merito dici potest: quanto magis de isto. **S**ed in quo dei templo deus sit sessurus incertum est: **A**trum in illa ruina templi quod a Salomone rege constructum est: an uero in ecclesia. **N**on. n. templum alicuius idoli aut demonis: templum dei apostolus diceret. **U**nde nonnulli non ipsum principem: sed uniuersum quodammodo corpus eius id est ad deum pertinentes hominum multitudinem simul cum ipso suo principe: hoc loco intelligi antichristum uolunt: rectiusque putant etiam latine dici sicut in greco est: non in templo dei: sed in templo dei sedeat: tanquam ipse sit templum dei quod est ecclesia. **S**icut dicimus sedet in amicis id est uelut amicus: uel aliquid aliud isto locutionis genere dici solet. **Q**uod autem ait: et nunc quid detineat scitis: id est quid sit in mora: quod causa sit dilationis eius: ut reueletur in suo tempore scitis. **Q**uod illos scire dixit aperte hoc dicere noluit. **E**t ideo nos qui nescimus quod illi sciebant: peruenimus cum labore ad id quod sensit apostolus cupimus: nec ualemus: presertim quia et illa que addidit: et hunc sensum obscurum faciunt. **N**am quid est iam enim mysterium iniquitatis operatur: tantum qui modo tenet teneat donec de medio fiat. **E**t tunc reuelabitur ille iniquus. **E**go propterea quid dixerit fateor me ignorare: suspensiones tamen hominum quas uel audire uel legere de hac re potui non tacebo. **Q**uidam putant hoc de imperio dictum fuisse romano: et propterea Paulum

apostolum non id apte scribere noluisse: ne calumniam uidelicet incurreret quod romano imperio male optaretur: cum speraretur eternum. ut hoc quod dixit iam enim mysterium operatur iniquitatis: **H**ieronem uoluerit intelligi: cuius iam facta uelut antichristi uidebantur. **U**nde nonnulli ipsius resurrexerunt et futurum antichristum suspicantur. **A**lij uero nec eum occisum putant: sed subtractum potius ut putaretur occisus: et uiuus occultari in uigore ipsius etatis in qua fuit cum crederetur extinctus: donec suo tempore reueletur: et restituatur in regnum. **S**ed multum mihi mira est hec opinantium tanta presumptio. **N**am quod ait apostolus: tantum qui modo tenet teneat donec de medio fiat: non absurde de ipso romano imperio creditur dictum: tanquam dictum sit: tantum qui modo imperat imperet: donec de medio fiat id est de medio tollatur. **E**t tunc reuelabitur iniquus quem significari antichristum nullus abiigit. **A**lij uero et quod ait quid detineat scitis. et mysterium operatur iniquitatis: non putant dictum nisi de malis et fictis qui sunt in ecclesia: donec perueniat ad tantum numerum qui antichristo magnam populum faciat: et hoc esse mysterium iniquitatis quia uidetur occultum. **M**ortari autem apostolorum fideles ut in fide quam tenent tenaciter perseverent: dicendo quod modo tenet teneat donec de medio fiat: id est donec exeat de medio ecclesie mysterium iniquitatis quod nunc occultum est. **A**d ipsius enim mysterium pertinere arbitrantur: quod ait in sua epistola **J**oannes euangelista. **U**erum nouissima hora est: et sicut audistis quod antichristus sit uenturus: nunc autem antichristi multi facti sunt. **U**nde cognoscimus quod nouissima sit hora. **E**t nobis exierunt: sed non erant ex nobis. **Q**uod si fuissent ex nobis: permansissent utique nobiscum. **S**icut ergo ante finem in hac hora ingunt quam **J**oannes nouissimam dicit: exierunt multi heretici

de medio ecclesie quos multos dicit
antichristos: ita oēs tūc inde exhibunt:
qui nō ad christū: sed ad illū nouissi-
muz antichristū ptinebūt: et tūc reuela-
bit. Ali⁹ ergo sic: alius autē sic apostoli
obscura uerba dicit: qd̄ tamen eum
dixisse non dubiū est: non ueniet ad
uiuos et mortuos iudicādos. **Christ⁹:**
nisi prius uenerit ad seducendos in aīa
mortuos aduersarius ei⁹ antichristus.
quis ad occultū iā iudiciū dei ptineat
q̄ ab illo seducerebuntur. Presētia q̄ppe
eius erit sicut dictū est secūduz op̄ti-
onem sathane: in omni uirtute et signis
et pdigiis mēdaciū: et in omni seductiōe
iniquitatis his qui pereunt. Tūc. n. sol-
uetur sathanas: et per illuz antichristuz
in omni sua r̄tute mirabiliter qd̄e: sed
mendacit̄ operabit. Qd̄ solet ambigi
utrū ppter ea dicta sint signa et pdigia
mendaciū quonīaz mortales sensus per
fantasmata decepturus est: ut qd̄ non
facit facere uideat. An q̄ illa ipsa etiā
si erūt uera pdigia ad mendaciū per-
trahent credituros: nō ea potuisse nisi
diuinitus fieri: r̄tute diaboli crescente
maxime qm̄ tantā quātā nunq̄ habuit
acceperit potestates. **Nō. n.** qm̄ de celo
ignis cecidit: et tāta familia cū tantis
gregibus porcorū facti Job uno ipetu
absupsit: et tbo iuues et domū deiiciēs
filios eius occidit fantasmata que tamen
fuerūt opera sathane cui deus dederat
hanc potestates. Propter quid ergo
horū sint dicta prodigia et signa men-
daciū: nōc potius apparebit. **Sz** ppter
quodlibet horū dictū sit: seducētur iis
signis atq̄ prodigiis q̄ seduci merebūt
pro eo q̄ ueritatis dilectionem inquit
nō recepūt ut salui fierēt. Ne dubita-
nt apostolus addere ac dicere: et ideo
mittet illis de⁹ opationem erroris: ut
credant mēdacio. **De⁹. n.** mittet: quia
deus diabolu ista facere pmittet iusto
ipso iudicio: quis ipse faciat in quo ma-
lignosq̄ silio. **Ut** iudicentur inqt oēs

qui nō crediderunt ueritati: sed cōse-
runt inqtati. Proinde iudicati seducēt:
et seduci iudicabuntur. **Sed** iudicati
seducuntur illis iudiciis di occulte ius-
tis: iuste occultis: q̄b⁹ ab initio peccati
rationalis creature nūq̄ iudicare ces-
savit: seducti autē iudicabūt nouissimo
manifestoq̄ iudicio: p̄ **Jesus** xp̄uz iustis-
sime iudicaturū: iustissime iudicaturū.

Quid idez apostol⁹ i p̄ma ad eodē
epistola de resurrectione mortuorum
docuerit. **Cap. 20.**

Ed hic apostolus tacuit de resur-
rectione mortuorū. Ad eodē autē
in epistola p̄ma scribēs: nolum⁹ inqt
uos fratres ignorare de dormientibus:
ut nō tristemi sicut et ceteri qui sp̄e
nō habent. **Naz** si credim⁹ qd̄ **Jesus**
mortuus est et resurrexit: ita et de⁹ eos
qui dormierunt per **Jesus** adducet cū
eo. **Apoc. n.** uobis dicimus in uerbo
dñi: quia nos uiuentes qui reliq̄ sum⁹
in aduentu dñi nō preueniemus eos q̄
ante dormierunt: quonīa ipse domin⁹
in iussu et in uoce arcangelī et in tuba
dei descendet de celo: et mortui qui in
christo sunt resurgent p̄mi. Deinde nos
uiuentes qui reliqui sumus: simul eoz
illis rapiemur in nubibus obuiāz xp̄o
in aera: et ita sēper cū domino erim⁹.
Hec uerba apostolica resurrectionez
futuraz mortuorū quando ueniet dñs
christus utiq̄ ad uiuos et mortuos iu-
dicandos: preclarissime ostendūt. **Sz**
queri solet utrū illi quos hic uiuentes
inuenturus est christus: quorū personā
in se atq̄ illos qui tunc secum uinebāt
trāfigurabat apostol⁹: nunq̄ omnino
sint morituri: an ipso tēpore p̄mcto
quo cum resurgētibz rapiēt in nubi-
bus obuiā christo in aera: ad imorta-
litate per mortem mira celeritate trā-
sibunt. **Neq̄. n.** dicēdū ē fieri n̄ posse:
ut dū p̄ aera i sublimē portantur: i illo

spacio : et moriatur : et reuiuifcāt. **Q**uod enim ait et ita semper cum domino erimus non sic accipiendum est tanquam in aere nos dixerit semper cum domino esse mēsurōs : quia nec ipse utique ibi manebit : quia ueniēs trāsiturus est. **V**eniēti quippe ibit obuiā non manēti : sed ita cum domino erimus : id est sic erimus habētes semper corpora sempiterna : ubicunque cum illo fuerimus. Ad hunc autē sensum quo etiā existimamus illos quos hic uiuos inuenturū ē dominus : in ipso paruo spacio et passuros mortē et accepturos immortalitātē : ipse apostolus nos uidetur urgere ubi dicit in christo omnes uiuificabūtur : cum aliquo loco de ipsa loquēs corporū resurrectione dicat : tu quod semias uō uiuificabit nisi prius moriatur. **Q**uomodo ergo quos uiuētes hic christus inueniet per immortalitatem in illo uiuificabūtur : et si non moriantur cum uideamus propter hoc esse dictū : tu quod semias non uiuificatur nisi prius moriatur. **A**ut si recte non dicimus seminari nisi ea corpora hominū quae moriendo quoquomodo inuertuntur in terrā : sicut sese habet etiā in illa trāsgressorē patrem generis humani diuinitus placita sententia : terra es : et in terrā ibis fatēdū est istos quos nōdum de corporibus egressus cum christo ueniet inueniet : et istis uerbis apostoli et illis de genesi non teneri : quoniam sursum in nubibus rapti non utique seminantur : quia nec eunt in terrā nec redeunt : siue nullā prius expiantur mortē : siue paululum in aere moriatur. **S**ed aliud rursum occurrit quod idē dicit apostolus : cum de resurrectione corporū ad corinthios loqueretur : omnes resurgemus : uel sicut alij codices habent : omnes dormiemus. **C**um ergo nec resurrectione fieri possit nisi mors praecesserit : nec dormitionē illo loco intelligere possumus nisi mortem : quomodo omnes uel dormiēt uel resurgēt : si tam multi quos in corpore inuenturus est christus nec dormiēt nec resurgēt. **S**i ergo sanctos qui

reperientur christo ueniēte uiuentes : eique in obuiā rapiēt. crediderim⁹ in eodē raptu de mortalibus corporibus exituros et ad eadē mox immortalia redituros nullas in uerbis apostoli patiemur agustias : siue ubi dicit tu quod semias non uiuificatur nisi prius moriatur : siue ubi dicit omnes resurgemus aut omnes dormiemus : quia nec illi per immortalitatem uiuificabūtur : nisi quilibet paululum tantum moriatur : ac per hoc et a resurrectione non erūt alieni : quā dormitio praecedet quibus breuissima : non tamē nulla. **C**ur autē nobis incredibile uideatur illā multitudinē corporū et aere quodāmodo seminari : atque ibi protinus immortaliter atque icorruptibiliter reuiuifcere : cum credamus quod idē ipse apostolus alibi aptissime dicit : in ictu oculi futurā resurrectionē : et in mēbra sine fine uictura tanta facilitate tātaque inextimabili uelocitate redituros antiquissimorum cadauerum puluere : nec ab illa sententia qua homini dictū est : terra es et in terrā ibis futuros illos esse sanctos arbitremur imunes : si eorum morientium in terra corpora non recedēt : sed sicut in ipso raptu moriūtur : ita et resurgēt oues feruntur in aera. **I**n terram quippe ibis id est in hoc ibis amissa uita quod eras ante quod fueres uitā : id ē hoc eris exanimis quod eras ante quod animatus es. **R**e et quippe insufflauit de⁹ in facie flatū uitae : cum factus esset homo in animam uiuā. **T**anquam diceretur. **T**erra animata es quod non eras : terra eris exanimis sicut eras. **Q**uod sunt et ante quod putrescant omnia corpora mortuorum : quod erunt et illa si moriētur ubicunque moriatur cum uita carebūt quā continuo sunt receptura. **S**ic ergo ibit in terrā quādo ex uiuis hominibus terra erūt : quēadmodum it in cinerem quod sit cinis : it in uetustatē quod sit uetus : it in testā quod ex luto sit testa : et alia arefcentia lic loquimur. **Q**uomodo aut sit futurū : quod nūc pro nostre rationis cule uiribus ut cuique incim⁹ : tūc potius

erit ut nosse possimus. Resurrectiones quippe mortuorum futurus esse in carne: quando christus uenturus est uiuos iudicaturus et mortuos: oportet si christiani esse nolumus ut credamus: sed non ideo de hac re iannis est fides nostra: si quæ admodum futura sit perfecte apprehendere non ualeamus. Verum itaque sicut promissum de hoc iudicio dei nouissimo etiam prophetici ueteres libri quod pronunciauerit quanta satis esse uidebitur debemus ostendere. Que sicut arbitror non tanta mora necesse erit tractari et exponi si istis quod promissum lector curauit adiunari.

Quid Isaias propheta de mortuorum resurrectione et retributione iudicii sit locutus. Cap. 21.

Propheta Isaias resurgens inquit mortui: et resurgens qui in sepulchris erant: et letabuntur omnes qui sunt in terra. Nos enim qui abs te es: sanitas illis est: terra uero impiorum cadet. Totum istud superius pertinet ad resurrectionem beatorum. Quod autem ait terra uero impiorum cadet: bene intelligit dictum: corpora uero impiorum ruina damnationis excipiet. Jam uero si de bonorum resurrectione quod dictum est diligentius et distinctius itueri uelimus: ad primam referendum est quod dictum est: resurgens mortui: ad secundam uero quod sequitur: et resurgens qui in sepulchris erant. Jam et si illos sanctos inquiremus quos hic uiuos inuenturus est dominus: eis congrue deputabitur quod adiunxit: et letabuntur omnes qui sunt in terra. Nos enim qui abs te est: sanitas illis est. Sanitate loco isto immortalitate rectissime accipimus. Quia namque est plenissima sanitas: quod non reficit alimentis tamque quotidianis medicamentis. Item de die iudicii spiritus datus per bonis: deinde tenens malos idem propheta sic loquitur. **Hec dicit dominus. Ecce ego declinabo in eos ut flumen pacis: et ut torrens iundans gloriam gentium. Filii eorum super humeros portabunt: et super genua consolabuntur.** Quæadmodum si quem mater

consolatur: ita ego uos consolabor: et in hierusalem consolabimini. **Et uidebitis et gaudebit cor uestrum: et ossa uestra ut herba exorietur. Et cognoscetur manus domini colentibus eum: et comminabitur contumacibus.** Ecce enim ut ignis dominus ueniet: et ut tempestas currus eius: reddere in indignatione iudicia: et uastatione in flamma ignis. **In igne enim domini iudicabitur omnis terra: et in gladio eius omnis caro: multi quoque uulnerati erant a domino.** In bonorum promissione se declinare dicit ut flumen pacis: quod perfecto abundantia pacis illius debemus accipere quia maior esse non possit. **Hac utique in fine rigabimur: ut quia in precedenti libro abundanter locuti sumus.** Hoc flumen se in eos declinare dicit. quibus tanta beatitudine pollicetur: ut intelligamus in illius felicitatis regionem quod in celis est: hoc flumine omnia faciri. **Sed quia eternis corporibus pax incorruptionis atque immortalitatis ui influet: ideo declinare se dicit hoc flumen: ut de superius quodammodo et inferiora perfundat: et homines equales angelis reddat.** Hierusalem quoque non illa quod fuit cum filiis suis: sed liberam matrem nostram secundum apostolum eternam intelligamus in celis: ubi post labores eternarum curarumque mortalium consolabimur: tanquam pauli eius humeris genibusque portati. **Rudes enim nos et nouos: blandissimis adiutoris insolita nobis beatitudo illa suscipiet: ubi uidebimus et gaudebit cor nostrum.** Nec expressit quod uidebimus: sed quod nisi deum: ut in nobis impleat promissum euangelicum: **Beati mundo corde quoniam ipsi deum uidebunt: et omnia illa quod nunc non uidemus: credentes autem ea pro modo dulo capacitatis humane longe minus quam se atque incorporabiliter cogitamus.** **Et uidebitis inquit: et gaudebit cor uestrum.** **Hic creditis: ibi uidebitis.** Sed quoniam dixit et gaudebit cor uestrum: ne putarem illa bona hierusalem ad nostrum spiritum tantum pertinere: et ossa igitur uestra ut herba exorietur

ubi resurrectione corporum strinxit: uelut quod non dixerat reddēs. Neque .n. cum uiderim⁹ fient: sed cum fuerit facta uidebimus. **N**ā et de celo nouo ac terra noua iam supra dixerat: dū ea q̄ factis pmittuntur i fine: sepe ac multiformitē dicēt. **E**rit inquit celus nouus et terra noua: et non erūt memores priorū: nec ascēdent i cor ipsoꝝ: sed letitiā et exultationem inueniēt i ea. **E**cce ego faciā hierusalem exultationē et populū meū letitiā: et exultabo i hierusalē: et letabor in populo meo: et ultra nō audietur in illa uox flet⁹: et cetera que qdē ad illos carnales mille ānos referre conātur. **L**ocutiōes aut tropice p̄p̄tis p̄pheticō more miscetur: ut ad spiritalē intellectū intentiō sobria cū quodam utili ac salubri labore pueniat. **D**igritia uero carnalis uel inrudite uel iexercitate tarditas mentis: contenta littere sup̄ficie: nihil putat interius requirendum. **H**ec de p̄pheticis uerbis que ante istū locum scripta sunt satis dixerim. **I**n hoc aut loco uide ad illa digressi sum⁹: cum dixisset et ossa uestra ut herba exorientur: ut resurrectionē quidē carnis sed tantum bonoꝝ se nunc commemorare mōstraret adiunxit: et cognoscetur manus dñi colentib⁹ eū. **Q**uid ē hoc nisi manus dñi distinguēt cultores suos a cōtēptoribus suis: de quib⁹ sequētia texēs: et minabitur inqt otumacib⁹. **S**ive ut ait alius interpres incredulis. **N**ec tunc cōminabitur: sed que nunc dicunt minaciter: tūc efficaciter implebūt. **E**cce .n. inquit dominus ut ignis ueniet: et ut tēpestas currus eius: reddere in indignatione uindictā et nastatiōez in flamma ignis. **I**n igne enīz domini iudicabitur omnis terra: et in gladio ei⁹ omnis caro: multiq; uulnerati erūt a dño: siue igne: siue tēpestate: siue gladio: penā iudicii significat: q̄ndo qdēz ipsum dominus dicit esse uenturū: p̄fecto eidē quib⁹ penalis erit ei⁹ aduēt⁹.

Currus uero eius: qui pluraliter dicti sūt: angelica ministeria nō inueniēter accipimus. **Q**uod autē ait omne terrā et omne carnem i eius igne et i gladio indicari: nō etiā hic spirituales intellīgamus et sanctos: sed terrenos atque carnales: de quibus dictus est qui terrena sapiūt: et sapere secūdū terrā mors est: et quales omnino caro appellatur a dño ubi dicit: non permanebit spirit⁹ meus in hominib⁹ istis quoniam caro sunt. **Q**uod uero hic positus est multi uulnerati erunt a dño: isto uulnere fiet mors secūda. **P**otest quidem et ignis et gladius et uuln⁹ in bono accipi. **N**ā et ignem dominus uelle se dixit mittere in mundus: et uise sunt illis lingue diuerse uelut ignis quādo uenit spiritus sanct⁹ et nō ueni inquit domin⁹ idem pacem mittere in terras: sed gladiū et s̄monē dei dicit scriptura gladium bis acutus: propter aciem gemināz testamētōꝝ duoz: et in cantico canticorum caritate se dicit sācta ecclesia uulneratā: uelut amoris impetu sagittatā. **S**ed hic euz legimus uel audimus ultores dñz esse uenturus quemadmodū hec intelligenda sint clarū est. **D**einde breuiter uis cōmemoratis qui per hoc iudicium cōsumantur: sub figura ciboꝝ in lege ueteri uetitoꝝ a quibus se nō abstinuerūt: peccatores impiosque significans recapitulat gratiam ab initio noui testamēti: ex p̄mo saluatoris aduētū usq; ad ultimū iudicium: de quo nunc agimus: perducēs finiensq; s̄monem. **N**arrat nāq; dicere dñm se uiuere: ut cōgreget oēs gētes: easq; nēturas et uisuras eius gloriā. **O**mnes enim sicut dicit apostolus peccauerūt: et egēt gloriā dei. **E**t relicturū se dicit sup̄ eos signa: que utique mirātes credāt in eū: et emissurū ex illis saluatos i gētes diuersas: et in lōgiquas īfulas q̄ nō audierūt nomē ei⁹: neq; uiderūt ei⁹ gloriā: et ānunciaturōs gloriā ei⁹ in gētib⁹: et

fratres istoꝝ quibꝰ loquebatur : idest
i fide sub deo patre fratres israelitaz
electoꝝ: adducturos aut ex omnibus
gentibus munus deo in iumentis et
uehicularis. **Q**ue iumēta ⁊ uehicularia be
ne intelligūt adiutoria diuina: p cuiusqꝫ
generis mysteria uel āgelica uel huma
na in sanctam ciuitatē hierusalē que
nunc in sanctis fidelibus est diffusa p
terras. **U**bi. n. diuinitus adiunātur: ibi
credunt: ⁊ ubi credūt ibi ueniūt. **C**ōpa
rauit autem illos dominus tanqꝫ per
similitudinē filijs israel: offerentibꝰ
ei suas hostias cuz psalmis in domo
eius: quod ubiqꝫ iaz facit ecclesia: ⁊
pmisit ab eis se accepturū sibi sacerdo
tes ⁊ leuitas: quod' nihilominus fieri
nunc uidemꝰ. **N**ō. n. ex genere carnis
⁊ sanguinis sicut erat primuz. secundū
ordinez aaron: sed sicut oportebat in
testamento nouo ubi secundū ordinez
Melchisedech summus sacerdos est
Christus: pro cuiusqꝫ merito quod in
eo gratia diuina contulerit sacerdotes
⁊ leuitas elegit: sicut nūc uidemus: qui
nō isto nomine quo sepe assequūt i/
digni: sed ea que nō est bonis malisqꝫ
communis sanctitate pensandi sunt.
Hec cum de ista que nunc impertitur
ecclesie perspicua nobisqꝫ notissima dei
miseratione dixisset: promisit ⁊ fines
ad quos per ultimū iudiciū facta bo
noꝝ maloꝝqꝫ discetioē ueniet: dicēs
per prophetam uel de dño dicens ipse
ppheta. **Q**uomodo. n. celuz nouum ⁊
terra noua corā me manebit dicit dñs:
sic stabit semē uestꝛū ⁊ nomē uestꝛuz:
⁊ erit mēsis ex mēse: ⁊ sabbatū ex sab
bato: ⁊ ueniet omis caro i aspectu meo
adorare me in hierusalē dicit dñs. **E**t
egredientur ⁊ uidebunt mēbra hoium
qui puaricati sunt in me. **T**ermis eoꝝ
nō morietur: ⁊ ignis eoꝝ nō extingue
tur: ⁊ erunt uisui omni carni. **A**d hoc
iste ppheta terminauit librū: ad quod
terminabit seculū. **Q**uidā sane nō in

terpretati sūt mēbra hoium sed cadaue
ra uiroꝝ: per cadauera significantes
seuientē corporū penā: qꝫuis cadauer
nisi caro exanimis nō soleat nūcupari:
illa uero aiata erūt corpora. **A**lioquin
nulla potēt sēire tormēta. **N**isi forte
ga mortuoꝝ corpora erūt: idest eoꝝ q
i secundaz mortez cadēt: ideo ē nō ab
surde cadauera dici possūt. **U**nde est ⁊
illud qđ ab eodē ppheta iā dictū su
pra posui: fra uero ipioꝝ cadet. **Q**uis
aut nō uiderat a cadēdo esse appellata
cadauera: **U**iroꝝ aut pro eo posuisse
illos itēptes qđ hoium ē: manifestū ē.
Neqꝫ. n. quisqꝫ dicitur est puaricati
ces feminas i illo supplicio nō futuras:
sed ex potiore preferitꝰ de quo femina
facta est uterqꝫ sexus accipitur. **U**eruz
qđ ad rez maxime ptinet: cū ⁊ in boīs
dicitur ueniet oīs caro: ga ex omni ge
nere hoium populꝰ ille stabit. **N**ō. n.
oēs hoies erūt ibi qñ in penis plures
erūt: sꝫ ut dicere ceperaz cū ⁊ in bonis
caro ⁊ in malis membra ul' cadauera
nomināt: pfecto post resurrectionē car
nis cuiꝰ fides his rez uocabulis om
nino finiat illud qđ boni ⁊ mali suis
finibꝰ dirimūt: futuruz esse iudiciū
declaratur.

Qualis futura sit egressio factorum
ad uidendas penas maloꝝ. **C**ap. 22.

Ed quomodo egrediēf boni ad
uidendas penas maloꝝ. **N**ūqd
corporis motu biās illas relicturi se
des: ⁊ ad loca penalia precturi: ut tor
mēta maloꝝ aspiciāt psetia corporali.
Absit. **S**ed egrediēf p sciētā: hoc eniz
uerbo significatur est eos q cruciabūt
extra futuros. **P**ropter quod ⁊ dñs ea
loca tenebras exteriores uocat: quibꝰ
contrarius est ille ingressus de quo dicit
seruo bono: intra in gaudiuz dñi tui.
Nec mali illic putātur igredi ut sciāt:
sed ad alios potius uelut egredi p sci
entiā qua eos cognituri sūt boni: ga id

quod extra est cognituri sūt. Qui. n. erūt in penis qd agat intus in gaudio domini nescient. qui uero erūt in illo gaudio: quid agatur foris in illis tenebris exterioribus scient. Ideo dictum ē egredient: qd eos ēt qui foris ab eis erūt nō utiq; latebūt. Si. n. hec pphē/te nōdū facta nosse potuerūt: p hoc qd erat de^o q̄tulūcūq; in eorūq; mortaliū mētibus: quomodo imortales facti iā tunc facta nesciēt cū de^o erit omnia in omnibus. Stabit ergo in illa beatitudine sanctorū semē et nomē. Semen. s. de quo Ioānes ait. Et semē ei⁹ i ipso manet. Nomen uero de quo nunc per hūc Isaiāz dictū ē: nomē eternū dabit eis. Et erit eis mēsis ex mēse: et sabbatū ex sabbato: tanq; luna ex luna: et reges ex regnie: quoz utrūq; ipsi erūt: cū ex his umbris ueteribus et tēporalib⁹ in illa lumina noua ac sēpīna trāsibūt. In penis aut maloz et inextinguibilis ignis et uinacissimus uermis: ab aliis atq; aliis aliter atq; aliter ē exposit⁹. Alij q̄ppe utrūq; ad corp⁹: alij utrūq; ad aīaz rettulerūt: alij pprie ad corp⁹ ignez. uermē uero tropice ad animā: qd credibilis esse uidetur. Sed nunc de hac differentia nō est hui⁹ tēporis disputare. De iudicio nanque ultimo quo fiet dīrectio bonoz et maloz: hoc uolumē implere suscepim⁹: de ipsis uero premiis et penis alias diligentius differēdum est.

Quid pphetauerit Daniel d psecutiōe anti xpi: et de iudicio dei regnoq; sanctorū. Cap. 23.

Daniel de hoc ultimo iudicio sic pphetat: ut ātichristū p⁹ quoq; uenturum esse prenunciet: atq; ad eternū regnum sanctorum suā narrationē perducit. Cum. n. uisione prophetica quattuor bestias significātes quattuor regna uidisset: ipsumq; quartū a quodā rege supatū q̄ ātichrist⁹ agnoscit: et post hec eternū regnū filii hominis

qui intelligitur Christ⁹. horrnit inq; spirit⁹ me⁹ ego Daniel in hebetudine mea et uis⁹ capitis mei turbabāt me. Et accessi inquit ad unū de astātibus: et ueritatē querebā ab eo de his oib⁹. Et dixit mihi ueritatē. Deinde quid ab illo audierit atq; de omnibus his quesiiuit: tanq; eo sibi exponente sic loq̄t. De bestie q̄tuor: magna q̄tuor sunt regna q̄ surgēt i terra q̄ auferent et accipiet regnū sācti altissimi: et optinebūt illud usq; i seculū et usq; i seculū seculoz. Et querebā inq; diligēter de bestia quarta q̄ differēs erat p̄e omni bestia: terribilis āpl⁹: dētes ei⁹ ferrei: et ūgues ei⁹ erei: māducās et minūēs: et reliqua pedibus suis cūcūcans: et de cornibus eius decem que erāt in capite ei⁹: et de altero quod ascēdit et exauisit de p̄ioribus tria cornua: in quo erant oculi et os loquens magna: et uisus ei⁹ maior ceteris. Videbāz: et cornu illud faciebat bellū cū sanctis: et p̄ualebat ad ipsos donec uetusus dierūz uenit: et regnū dedit sāctis altissimi. Et tēp⁹ peruenit et regnūz optinuerūt sancti. Hoc Daniel quesisse se dixit: deinde quid audierit orinuo subiūges: et dixit inquit idest ille a quo q̄sierat: respōdit et dixit. Bestia quarta quartū regnum erit in terra: quod p̄ualebit omnib⁹ regnis: et manducabit omnē terram: et cūcūcabit eam: et cōcidet. Et decē cornua ei⁹ decē reges surgēt. Et post eos surget alius: q̄ supabit suis malis oēs qui ante eū fuerūt: et tres reges humiliabit: et uerba uersus altissimū loq̄t: et sāctos altissimi oteret: et suspicabitur mutāre tēp̄a et legē: et dabit i manu ei⁹ usq; ad tēp⁹ et tēp̄a et dimidiū tēporis: et iudiciū sedebit: et p̄ncipatū remouebit ad ext̄minandū et pdēdū usq; in finē: et regnū et potestas et magnitudo regū qui sub omni celo sunt est data sanctis altissimi. Et regnū eius regnū sēpiter nūz: et omnes principatus ipsi seruiēnt

7 obedient. **H**uc usq; inq; finis fmo/
nis. **E**go **D**aniel: multū cogitationes
mee conturbabāt me: 7 forma mea imu/
tata est super me: 7 uerbū in corde meo
seruauī. Quattuor illa regna expo/
suerunt quidam assyrioz: persaz: ma/
cedonū: 7 romanoz. Quaz uero que/
nienter id fecerint: qui nosse desiderāt
presbiteri legant **H**ieronimi librum i
Danielez: satis erudite diligenterque
scriptū. Antixpi tñ aduers⁹ ecclesiam
seuissimū regnū: sz exiguo tpris spacio
sustinendū: donec ultimo dei iudicio
regnum accipiat sācti sempiternūz qui
uel dormitans hec legit dubitare non
sinitur. **T**empus quippe 7 tempora 7
dimidiūz tempozis: unus annūz esse
7 duos 7 dimidiū: ac per hoc tres
annos 7 semissem: etiā numero dierū
posterius posito diluceat: aliquando
in scripturis ac mensuraz numero decla/
ratur. **V**identur enīz tēpora idiffinite
hic dicta lingua latina: sed per duales
numerū dicta sunt quē latinū nō habet
Sicut autē greci ita hūc dicunt habere
7 hebrei. **S**ic ergo dicta sunt tempora
tanq; dicerentur duo tempora. **V**ereri
me sane fateor: ne in decē regib⁹ quos
tanq; decēz hoies uidetur inuenturus
antichrist⁹ forte fallamur: atq; ita ille
inopinatus adueniat: nō existentibus
tot regibus i orbe romano. **Q**uid. n.
si numero isto denario uniuersitas re/
gū significata ē: post quos ille uenit⁹
est: sicut millenario cētenario: septena/
rio: significatur pleunq; uniuersitas:
7 aliis atq; aliis numeris quos nūc
memorare nō ē necesse. **A**lio loco idē
Daniel. **E**t erit inquit tēpus tribula/
tionis: qualis nō fuit ex quo gēs nata
est super terraz usq; ad tēp⁹ illud. **E**t
i tempore illo saluabitur popul⁹ tuus:
oīs qui inuentus fuerit scriptus i libro
uite. **E**t multi dormientiū i terre aggere
exurgent: hi in uitam eternam 7 hi in
obprobriūz 7 in cōfusione eternā. **E**t

intelligētes fulgebunt sicut claritas fir/
mamenti: 7 multi ex iustis sicut stelle
in secula. **E**t adhuc illi sententie eū/
gelice ē locus ille simillimus: de resur/
rectionē dūtaxat corpoz mortuozū. **N**ā
q; illic dicti sunt esse in monumētis: ipi
hic dormiētes in terre aggere: ul⁹ sicut
alij interpretati sūt in puluere terre. **E**t
sicut ibi pcedēt dictū est: ita hic exur/
gēt. **S**icut ibi q; bona fecerūt i resurre/
ctionē uite: q; aut mala egerūt in relur/
rectionē iudicii: ita 7 isto loco hi i uitā
eternā: 7 hi in obprobriū 7 i cōfusione
eternā. **N**ō aut diuersū patetur: q; cū
ibi positi sūt oēs qui sūt i monumētis:
hic non ait propheta omnes: sed multi
dormientiūz in terre aggere. **P**onit. n.
aliquādo scriptura pro omnib⁹ mltos.
Propterea 7 **A**brae dictū est. **P**atrem
multarūz gentiūz posui te: cui tamē 7
alio loco: in semine tuo inquit benedi/
centur oēs gētes. **D**e tali aut resurre/
ctione huic quoque **D**anieli pphete
paulo post dicit. **E**t tu ueni 7 regeſce.
Adhuc. n. dies i cōpletionē cōsumatiōis.
Et regeſces: 7 resurges in sorte tua in
fine diez.

In psalmis dauidicis que de fine scēi
hui⁹ 7 que de nouissimo dei iudicio p
phetantur. **L**ap. 24.

Multa de nouissimo iudicio dicūt
i psalmis: sz eoz plura trāseūter
7 strictiz. **H**oc tamē qd de fine huius
seculi est apertissime dictū ibi nequaq;
silentio pteribo. **I**n principio terram
tu fundasti domine: 7 opera manuum
tuarū sunt celi. **I**psi peribunt tu autem
permanebis: 7 omnes sicut uestimētūz
ueterascēt: 7 sicut opertozūz mutabis
eos 7 mutabuntur: tu aut idē ipse es:
7 anni tui nō deficiēt. **Q**uid est hoc
q; **P**orphyr⁹ cū pietatē hebreoz lau/
daret qz magn⁹ 7 uer⁹ 7 ipis numib⁹
terribilis ab eis colitur deus: xpīaos
ob hoc arguit maxime stultitie: etiā ex
oraculis deoz suoz: q; istū mundum
a. i.

dicunt esse perituros. **E**cce in litteris pietatis hebreorum dicitur deo quod constitute tanto philosopho etiam ipsa numina perhorrescunt: opera manuum tuarum sunt celi: ipsi peribunt. **N**unc quoniam celi peribunt: mundus cuius idem celi superior pars est et tutior non peribit. Si hec sententia Ioui displicet: cuius ut philosophus hic scribit uelut grauioris auctoritatis oraculo in christianorum credulitate culpatur: cur non similiter sapientiarum tamque stultitiam culpatur hebreorum: in quorum libris piissimis inuenitur. Porro si in illa sapientia iudeorum que Porphyrio tam multum placet: ut eas deorum quoque suorum uocibus predicet: legimus celos esse perituros: cur usque adeo uana est ista fallacia: ut in christianorum fide uel iter cetera uel pre ceteris detestetur hoc quod in ea mundus creditur periturus: quo utique nisi penitus celi perire non possunt. **E**t in litteris quidem sacris que proprie nostre sunt non hebreis nobisque omnes id est in euangelicis et apostolicis libris legitur: preterit figura huius mundi: legitur mundus transire: legitur celus et terra transibunt. Sed puto quod preterit: transit transibunt: aliquanto mitius dicta sunt quam peribunt. In epistola quoque Petri apostoli ubi aqua mundatus quod tunc erat perisse dictus est mundus: satis clare est: et que mundi pars a toto significata est: et quod perisse sit dicta: et qui celi repositi igni reseruandi in die iudicii et perditionis hominum impiorum. **E**t in eo quod paulo post ait ueniet dies domini ut fur: in quo celi magno impetu transcurrunt: elementa autem ardentia resoluuntur: et terra et que in ipsa sunt opera exurentur. **A**c deinde subiecit his omnibus pereuntibus quales uos esse oportet. Possunt illi celi intelligi pituri quos dixit repositos igni reseruandos: et ea arsura accipi elementa: quod in hac una parte mundi subsistunt percellosa et turbulenta: in qua eosdem celos dixit esse repositos: saluis illis superioribus et in sua integritate manentibus: in quorum

firmitate sunt sidera constituta. **N**am et illud quod scriptum est stellas de celo esse casuras: propter quod potest multo probabilius et aliter intelligi: magis ostendit illos celos esse mansuros: si tamen stelle inde sunt casure: uel cum tropica sit locutio quod est credibilis: uel in isto uno celo futurum sit utique mirabilius quam nunc sit. **U**nde et illa uirgiliana stella facit ducem multa cum luce cucurrit: et ideo se condidit silua. **H**oc autem quod de psalmo commemoravi nullum celorum uidetur relinquere: quod periturum esse non dixerit. **U**bi. n. dicitur opera manuum tuarum sunt celi: ipsi peribunt: quam nullum eorum ab opere dei: tam nullum eorum a perditione secernitur. **N**on. n. dignabuntur de apostoli Petri locutione quem uehementer oderunt: hebreorum de fendere pietatem deorum suorum oraculis approbatam: ut saltem ne totus mundus periturus esse credatur: sic a toto pars accipiat in eo quod dictum est ipsi peribunt: cum soli celi ipsi pituri sunt: quemadmodum in apostolica epistola illa a toto pars accipit quod diluuium perisse dictus est mundus quamuis sola ei cum suis celis pars una perierit. Sed quia hoc quod ut dixi non dignabuntur: ne uel apostoli Petri approbet sensum: uel tantum cedat orationi nouissime quantum dicimus ualuisse diluuium: qui nullis aquis nullis flammis totum genus humanum perire contendunt. **R**estat ut dicat quod propterea omnes eorum hebream sapientiam laudauerunt: quia istum psalmum non legerant. In psalmo etiam quadragesimo nono de iudicio dei nouissimo intelligitur dictum. **D**eus manifeste ueniet: deus noster et non silebit: ignis in conspectu eius ardebit: et in circuitu eius tempestas ualida. **A**duocabit celum desursum: et terram discernere populum suum. **C**ongregate illi factos eius: qui disponunt testamentum eius super sacrificia. **H**oc nos de domino nostro Iesu christo intelligimus: que de celo

LIBER. XX.

speramus esse uenturū ad uiuos ⁊ mortuos iudicādos. **M**anifestius. n. ueniet inter iustos ⁊ iniustos iudicatur⁹ iuste: qui prius uenit occultus ab iniustis iudicandus iniuste. Ipse inquam manifestus ueniet ⁊ nō silebit: idest in uoce iudicis euidēs apparebit qui prius cū uenisset occultus ante iudicē siluit qū sicut ouis ad immolādū ductus est: ⁊ sicut agn⁹ corā tōdēte se fuit sine noce. **Q**uēadmodū de illo per **I**saia legim⁹ pphetatū: ⁊ i euāgelio uidem⁹ impletū. **D**e igne uero ⁊ tēpestate cum in **I**saia ppheta tale aliqd tractaremus quomō esset hec intelligēda iā diximus. **Q**uō uero dictū est aduocabit celū sursum: quoniā iusti ⁊ sancti recte celū appellāt: nimirū hoc est qd ait apostolus: simul cū illis rapiemur in nubibus obuiam christo in aera. **N**am secūdam littere superficiem quomodo sursum aduocatur celū quasi possit ēē nisi sursum. **Q**uō autē adiunctū est: ⁊ terrā discernere populū suū: si tantūmō subaudiā aduocabit idest aduocabit terrā nec subaudiatur sursum: hūc uidetur habere sēsu factū: rectū: fidelē: ut celū intelligatur i eis q cū illo sūt iudicaturi: terrā i eis q iudicandi sūt: ut aduocabit celū sursum nō hic intelligamus rapiet in aera: sed in iudiciarias sedes eriget. **P**otest ⁊ illud intelligi aduocabit celū sursum: aduocabit angelos in supernis ⁊ excelsis locis cū quib⁹ descēdat ad iudiciū faciēdū: aduocabit ⁊ terram idest homines in terra utiqz iudicandos. **S**i autē utrūqz subaudiēdū est cū dicitur ⁊ terrā idest aduocabit ⁊ sursum: ut iste sit sensus. **A**duocabit celū sursum: ⁊ terram aduocabit sursum: nihil melius existimo intelligi qz homines q rapiēt obuiā christo in aera: sed celū dicitur ppter aias: terrā ppter corpora. **D**iscernere porro populū suū qd est nisi per iudiciū separare bonos a malis tāqz oues ab hedis. **D**einde uersio sermonis ad

angelos facta est: congregate illi iustos ei⁹. **P**rofecto. n. p angelicū ministeriū tanta res peragēda est. **S**i autē qrimus quos iustos ei⁹ congregaturi sūt angeli: q disponūt inqt ei⁹ testamētū sup sacrificia hec est ois uita iustoꝝ: disponere dei testamentum sup sacrificia. **A**ut. n. opa misericordie sūt sup sacrificia idest sacrificiis pponēda iuxta sētentiā dei dicentis: misericordiam uolo plus qz sacrificiū: aut si super sacrificia i sacrificiis intelligitur dictum: quomō super terram fieri dicitur qd utiqz sit i terra. **P**rofecto ipsa opera misericordie sūt sacrificia qbus deo placet: sicut i libro decimo huius operis me differuisse iāz reminiscor: in quibus operibus disponunt iusti testamētū dei. **Q**uia ppter pmissiones que nouo eius testamento continentur hec faciunt. **A**nde congregatis sibi iustis suis: ⁊ ad suā dexterā cōstituitis: nouissimo utiqz iudicio dicitur⁹ est **C**hristus. **V**enite bñdicti patris mei: possidete paratū uobis regnū a cōstitutione mūdi. **E**surini. n. ⁊ dedistis mihi māducare: ⁊ cetera: q ibi pferuntur de bonoꝝ opibus bonis: ⁊ eoꝝ pmtis sēpiternis: per sētentiā ultimā iudicātis.

De pphetia **D**alachie qua dī iudiciū ultimū declaratur: ⁊ quoꝝ dicit⁹ p purificatorias penas faciēda mūdatio.

Cap. 25.

Propheta **D**alachiel: sine **D**alachias q ⁊ angelus dictus est: q ē **E**sdras sacerdos cuius alia in canone sūt scripta recepta ab aliquib⁹ credit⁹. **N**am de illo hanc hebreoꝝ opinionē ēē dicit **H**ieronym⁹: iudiciū nouissimū pphetauit dicēs. **E**cce uenit dicit dñs oipotens: ⁊ quis sustinebit diē introit⁹ eius: aut quis ferre poterit: ut aspiciat eū. **Q**uia ipse ingreditur quasi ignis conflatorii: ⁊ quasi herba lauatiū. **E**t sedebit cōflans ⁊ emūdans sicut aurū ⁊ sicut argētū: ⁊ emūdabit filios **L**eni.

A. 2.

Et fundet eos sicut aurū et argentū:
et erunt dñō hostias offerentes in iu-
stitia. Et placebit dō sacrificiū Iuda et
Hierusalem sicut dieb⁹ p̄stis et sicut anis
prioribus. Et accedam ad uos in iudi-
cio: et ero testis uelox super maleficos
et super adulteros: et super eos q̄ iurāt
in nomine meo mendaciter: q̄ frandāt
mercedem mercenario: et opprimunt
per potentiam uiduas: et percutiunt
pupillos: et peruertūt aduene iudiciū:
et qui me non timent dicit dominus
oipotēs. Quoniā ego domin⁹ su⁹ de⁹
uester: et nō mutor. Ex his que dicta
sunt uidetur euidentius apparere: i illo
iudicio quasdam quorundam purgato-
rias penas futuras. Ubi. n. dicitur: q̄s
sustinebit diem introitus eius: aut q̄s
ferre poterit ut aspiciat euz: quia ipse
ingredietur quasi ignis conflatoriū: et
q̄si herba lauatiū: et sedebit assal et emū-
dās sicut aurū et sicut argētū: et emūda-
bit filios Leui: et fundet eos sicut aurū
et argentū: quid aliud intelligendum
est. Dicit tale aliqd et Isaias. Lauabit
dominus sordes filioꝝ et filiarū syon:
et sanguinem emundabit de medio eoz
spiritu iudicij: et spū obustionis. Nisi
forte sic eos dicendum est emundari a
sordibus: et eliquari quodāmodo cuz
ab eis mali per penale iudiciū separāt:
ut illoꝝ segregatio: atq; dānatio pur-
gatio sit istoꝝ: q̄a sine taliū de cetero
mixtiōe uicturi sūt. S; cū dicit et emū-
dabit filios Leui: et fundet eos sicut aurū
et argētū: et erūt dñō offerētes hostias
in iustitia: et placebit dñō sacrificiū
Iuda et Hierusalem: utiq; ostendit eos
ip̄os qui emundabunt deinde in sacri-
ficiis iustitie ēē domino placituros. ac
per hoc ip̄i a sua iustitia mūdabūtur
in qua dñō hostie displicebant: porro
in plena perfecta q; iustitia cū mūdati
suerint ip̄i erunt. Quid. n. acceptius
deo tales offerūt q̄s se ip̄os. Verum
ista questio de purgatoriis penis: ut

diligentius pertrāctetur in tēp⁹ aliud
differenda ē. Filios aut Leui: et Iuda et
hierusalem ipsaz dei ecclesiam debem⁹
accipere. et nō ex hebreis tantū: s; aliis
etiā gētib⁹ aggregatam: nec tales q̄lis
nunc est: ubi si dixerimus quia peccatū
non habemus: nosip̄os seducimus: et
ueritas in nobis nō est: sed qualis tūc
erit uelut area per uentilationē: ita per
iudiciū purgata nouissimū: eis quoq;
igne mundatis quibus talis mundatio
necessaria est: ita ut nullus omnino sit
qui sacrificiū offerat p̄ peccatis suis.
Dēs. n. q̄ sic offerūt p̄lecto in peccatis
sūt: pro q̄bus dimittebis offerūt: ut cū
optulerit: acceptūq; deo fuerit: tūc di-
mittātur.

De sacrificiis q̄ facti offerent deo sic
placitura: quomō in diebus p̄stis et
anis priorib⁹ placuerunt. Cap. 26.

Uolens autē de⁹ ostēdere ciui-
tatez suā tunc in ista consuetudine
non futurā: dixit filios Leui oblaturos
hostias in iustitia. Nō ergo i peccato:
ac per hoc non pro peccato. Unde in-
telligi potest in eo qd̄ secutus adiunxit
atque ait. Et placebit dñō sacrificiū
Iuda et hierusalem sicut diebus p̄stis
et sicut annis prioribus: frustra iudeos
sibi secundū legeꝝ ueteris testamēti:
sacrificioꝝ suoꝝ p̄terita tempora pol-
liceri. Non. n. tūc i iustitia sed i peccis
hostias offerebāt: quādo pro peccatis
precipue ac p̄mit⁹ offerebāt usq; adeo
ut sacerdos ipse queꝝ debemus utique
credere ceteris fuisse iustiorē: secundū
dei mandatū solet pro suis offerre pec-
catis p̄mū: deinde p̄ poplī. Qua p̄p̄
exponere nos oportet quomodo sit ac-
cipiendū quod dictū est: sicut diebus
p̄stis et sicut anis priorib⁹. Fortassis
eniz tēpus illud cōmemorat: quo p̄mi
homines in paradiso fuerunt. Tūc. n.
puri aq; integri ab omni sorde ac labe
peccati: se ip̄os dō mūdissimas hostias

*De aduentu Helie ante iudiciū: cui
p̄dicatione scripturaz secreta referāte
iudei cōuertētur ad christū. Cap. 29.*

Qum autē amonisset et meminisset legis Moysi: quoniam p̄uidebat eos multo adhuc tēpore nō eam spiritaliter sicut oportuerat accepturos: cōtinuo subiecit. Ecce ego uobis mittam Heliaz tesbiten aīe q̄s ueniet dies dñi magnus et illustris: q̄ uertet cor p̄ris ad filiū: et cor hominis ad proximum suū: ne forte ueniēs percutiat terram penitus. Per hunc Heliam magnus mirabilemque prophetam: exposita sibi lege ultimo tempore: aīe iudiciū iudeos in christus uerum idest i christū n̄rū esse credituros: celeberrimū ē i f̄mōib⁹ corporib⁹q̄ fidelīū. Ipse quippe ante aduentū iudicis saluatoris nō imerito sperat esse uentur⁹: qui ēt nō uiuere nō imerito creditur. Curru namq̄ igneo rap⁹ est de reb⁹ humanis: qd̄ euidentissime sancta scriptura testatur. Cum uenerit ergo exponēdo legē sp̄itualit̄ quā nūc iudei carnaliter sapiūt: uertet cor p̄ris ad filiū: idest cor patrū ad filios. Singularem quippe pro numero plurali it̄p̄tes. lxx. posuerunt. Et est sensus: ut filii ēt sic itelligāt legē idest iudei: quēadmodū eā patres itellext̄ idest p̄phete: i q̄b⁹ erat et ip̄e Moyses. Sic. n. cor patrū conuertetur ad filios: cū intelligentia patrūz perducetur ad intelligentiāz filioz: et cor filioz ad patres eoz: ut in id qd̄ senserunt illi cōsentiant et isti. Ubi et lxx. dixerūt: et cor hominis ad p̄ximū suū. Sunt. n. it̄ se ualde p̄ximi p̄res et filij. Quāq̄ in uerbis. lxx. it̄p̄tū qui p̄pheticē sūt it̄p̄tati: potest ali⁹ s̄s̄us idēq̄ lectioni cōgruēs inueniri: ut itelligat Helias cor dei p̄ris uersur⁹ ad filiū: edocēdo q̄ pater diligat filiū: ut et iudei quē p̄ius oderāt eundē diligāt: q̄ noster est Xpus: iudeis. n. nūc auersus

cor habet deus a christo nostro: q̄a nō putāt eūz deum esse neq̄ dei filiū. Eīs ergo tunc cor eius cōuertetur ad filiū: cū ip̄i uerso corde didicerit dilectionē patris in filiū. Quod uero sequitur et cor hominis ad p̄ximū suū: idest uertet Helias cor hominis ad p̄ximū suū: quid melius itelligitur q̄s cor hominis ad hominē christū. Cum. n. sit in forma dei deus noster: formam serui accipiens: esse etiam dignatus est noster p̄ximus. Nec ergo faciet Helias: ne forte inq̄t ueniā et pcutiā terrā penitus. Terra sunt enim qui terrena sapiūt: sicut iudei carnales usq̄ nūc: ex quo uitio contra deum murmura illa uenerūt: q̄a mali ei placent: et uanus ē qui deo seruit.

Qd̄ in libris ueteris testamēti cum deus legitur iudicaturus: nō euidenter xp̄i p̄sona monstretur: sed ex q̄buldaz testimoniis ubi dominus deus loquit̄ appareat nō dubie q̄ ip̄e sit christus. Cap. 30.

Multa alia sunt scripturaz diuinarūz testimonia de nouissimo iudicio dei: que si oīa colligā nimis longuz erit: satis ergo sit q̄ et nouis et ueteribus litteris sacris hoc p̄nunciatum esse probauimus: per christū futurū esse iudiciū: idest iudicem christū de celo esse uenturū: non tam ueteribus q̄ nouis euidenter expressum: propterea quia cūz ibi dicitur dominus deus esse uenturus: uel dominus deū dicitur esse uenturū: non cōsequenter itelligit̄ Christus. dominus enīz deus: et pater et filius et sp̄itus sanctus. Neq̄ hoc tamē itestātū nos reliquere oportet. Primo itaque demonstrandum est quemadmodūz Iesus Christus tanq̄z dñs deus loquatur i p̄pheticis libris: et tñ Iesus Christ⁹ euidenter appareat: ut et qñ non sic appareat: et tñ ad illud ultimū iudiciū dñs deus dicitur esse

uēturus: possit Iesus Christ⁹ intelli-
gi. Est locus apud Isaiam pphetā: q
hoc qd dico euidenter ostēdit. De⁹. n.
p pphetā audi me inqt Iacob ⁊ israhel
quē ego uoco. Ego suz primus ⁊ ego
in sempiternuz: manus mea fundauit
terrā: ⁊ dextera mea celuz firmauit.
Uocabo eos: ⁊ stabunt simul: ⁊ grega-
bunt oēs ⁊ audiēt. Quis eis nūciauit
hec? Diligēs te feci uoluntatē tuā sup
babilonē: ut auferre semē chaldeoz.
Et locut⁹ sū: ⁊ ego uocaui: adduxi eu:
⁊ pspaz feci uia eius. Accedite ad me:
⁊ audite hec. Nō a pncipio ī abscondi-
to locutus suz: qñ fiebāt ibi eram. Et
nūc dñs deus misit me: ⁊ spintus eius.
Nēpe ipse est q loquebatur sicut dñs
deus: nec tñ intelligeretur Iesus Xpus:
nisi addidisset ⁊ nūc dñs de⁹ misit me
⁊ sp⁹ ei⁹. Hoc. n. dixit secūdū formā
serui de re futura pteriti tēporis utēs
uerbo: quemadmoduz apud eundem
pphetam legitur: sicut ouis ad imolā-
dūz ductus est. Nō. n. ait ducetur: sed
pro eo quod futurū erat pteriti tēporis
uerbuz posuit: ⁊ assidue prophetia sic
loqitur. Est ⁊ alius loc⁹ apud Zacha-
riam q hoc euidenter ostēdit: q oīpo-
tētes misit oīpotēs. Quis: quem: nisi
deus pater deū filiū. Nā ⁊ ita scriptū
est. Hec dicit oīpotēs. Post gloriā mi-
sit me sup gētes que spoliauerūt uos q
qui tetigerūt uos: qñ qui tēgit pupillaz
oculi ei⁹. Ecce ego inferā manuz meā
sup eos: ⁊ erūt spolia his q fuerāt eis:
⁊ cognoscetis q dñs omnipotēs misit
me. Ecce dicit dñs deus oīpotēs a dño
omnipotēte se missū. Quis hic audeat
intelligere nisi christuz loquētem. s.
onibus que perierant domus israhel:
Aut nāq in euāgelio: non suz missus
nisi ad oues q perierunt dom⁹ israhel:
quas hic cōparauit pupille oculi dei:
propter excellentissimuz dilectionis
affectuz: ex quo genere onū etiam ipsi
apostoli fuerunt: sed post gloriā utiqz

resurrectionis sue: que ante qz fieret ait
euāgelista Joānes: nōduz erat spirit⁹
datus: quia Iesus nonduz fuerat glo-
rificat⁹: et sup gētes miss⁹ ē ī apostolis
suis: ac sic impletum est qd in psalmo
legitur. Erues me de iradictionibus
populi: cōstitues me in caput gentiuz.
Ut qui spoliauerāt israhelitas: qbusqz
israhelite fuerant qñ sunt gētib⁹ sub-
diti: nō uicissiz eodē mō spoliarentur:
sed ipsi spolia fierēt israhelitas. Hoc
.n. apostolis pmiserat dicēs: faciā uos
piscatores hoīuz. Et uni eoz Jā ex hoc
inquit hoies eris capiēs. Spolia ergo
fierent: sed in bonuz: tāq erepta uasa
illi forti: sed forti alligato. Itē p eūdē
pphetā dñs loquēs: ⁊ erit inqt in die
illa querā auferre oēs gētes q ueniunt
tra hierusalem: ⁊ effūdaz sup domuz
Dauid ⁊ sup hitatores hierusalē sp⁹
gratie ⁊ misericordie: ⁊ aspiciēt ad me
pro eo q insultauerūt: ⁊ plangent sup
eo plāctū qñ sup carissimuz: ⁊ olebūt
dolore quasi super unigenituz. Nūqd
nisi dei est auferre oēs gētes inimicas
sancte ciuitatis hierusalem: que ueniūt
cōtra eaz idest trarie sūt ei: Vel sicut
alii sunt interpretati ueniunt super eaz
idest ut eā sibi subiiciāt: aut sup domū
Dauid effundere: ⁊ super habitatores
eiusdez ciuitatis spirituz grē ⁊ misē-
cordie. Hoc utiqz dei est: ⁊ ex psona dī
dicitur per pphetaz: ⁊ tamē hūc deuz
tā magna ⁊ taz diuina facientē se ipsū
Xpus adiūgēdo ostendit atqz dicēdo.
Et aspiciēt ad me pro eo q insultauerūt
⁊ plangēt super eo planctum qñ super
carissimuz siue dilectum: ⁊ dolebunt
dolore quasi sup unigenituz. Penitebit
quippe iudeos in die illa etiaz eos qui
accepturi sunt spiritum gratie ⁊ mise-
ricordie: q in eius passione insultauerūt
christo: cum ad eum aspexerint in sua
maiestate uenientē: eūqz esse cognoue-
rint quē prius humilē in suis parētib⁹
illuserūt: qñis ⁊ ipsi parētes eoz tātē

illi⁹ impietatis auctores resurgētes uide
bunt euz: sed puniēdi iā nō adhuc cor
rigēdi. Nō itaq; hoc loco ipi itelligē
di sūt: ubi dictū est et effūdā sup domū
David et super habitatores hierusalem
spiritū gratie et misericordie. et aspiciēt
ad me pro eo q; insultauerunt: sed tātū
de illorū stirpe ueniētes: q; per **Helīā**
illo tempore credituri sunt. Sed sicut
dicim⁹ iudeis uos occidistis christū:
quāuis parentes eoz hoc fecerunt: sic et
isti se uolebunt fecisse quodāmodo qd
fecerunt illi ex quoz stirpe descendūt.
Quāuis ergo accepto spiritu gratie et
misericordie iaz fideles non dānabūt
euz impiis parentibus suis: uolebunt
tamē tanq; ipsi fecerint qd illi fecerūt:
Non igit uolebunt reatu criminis: s; z
pietatis affectu. Sane ubi dixerūt. lxx.
interpretes et aspiciēt ad me pro eo q;
insultauerunt: sic interpretatus est ex
hebreo: et aspiciēt ad me quez **fixerūt**.
Quo quidem uerbo euidentius **Ip̄us**
crucifixus apparet. Sed illa insultatio
quā. lxx. ponere maluerūt: ei⁹ uniuerse
nō defuit passio. Nā et detēto: et alli
gato et adiudicato: et opprobrio igno
miniose uestis iduto et spinis coronato:
et calamo i capite percusso: et irridēter
fixis genibus adorato: et crucē suā por
tātū: et in ligno iaz pēdenti utiq; insul
tauerūt. Proinde itērationē nō sequēt
magis: sed utranq; iungentes: euz et in
sultauerūt et **fixerunt** legim⁹: plenius
ueritatē dominice passionis agnoscim⁹.
Euz ergo in pphetiis litteris ad no
uissimū iudiciū faciēduz deus legīt ēē
uentur⁹: et si ei⁹ alia distinctio nō ponat
tantummo ppter ipsuz iudiciūz **Ip̄us**
debet intelligi: quia et si ipse pater iu
dicabit: per aduentūz tū filii hominis
iudicabit. Nam et ipse per sue presētie
manifestationē nō iudicabit quēq;: s; z
omne iudiciū dedit filio: qā manife
stabitur homo iudicaturus sicut hō est
iudicat⁹. Quis est. n. alius de quo itē

deus loquitur per **Isaiāz** sub nomine
Jacob et **israhel**: de cuius semine corp⁹
accepit. Quod ita scriptū est. **Jacob**
puer meus: suscipiā illūz. **israhel** elect⁹
meus assumpsit illum anima mea: dedi
spiritūz meum in illum: iudiciū gē
tibus pferet. Non clamabit neq; cessa
bit: neq; audietur foris uox eius. **Ca**
lamūz quassatus nō conteret: et linum
fumigans non extinguet: sed i ueritate
proferet iudiciū. **Resulgebit** et non
confringetur: donec ponet in terra
iudiciū: et in nomine eius gentes spe
rabunt. In hebreo non legitur **Jacob**
et **israhel**: sed quod ibi legitur seruus
meus: nimirum. lxx. iterptes admonē
uolentes quatenus accipiēduz sit: qā
scilicet propter formam serui est dictūz
in qua se altissimus humillimū p̄buit:
ipsius hominis nomen ad euz signifi
candum posuerunt de cui⁹ genere eadē
serui forma suscepta est. Datus est in
euz spiritus sanctus: quod columbe
specie euangelio teste monstratum est.
Iudiciū gentibus protulit: quia pre
nunciāuit futurum quod gentibus erat
occultūz. **Ansuetudine** nō clamauit:
nec tamen in predicanda ueritate cessa
uit: sed non est audita foris uox eius
nec audietur: quando quidem ab eis q;
foris ab ei⁹ corpore sunt precisi: non
illi obeditur: ipsosq; suos persecutores
iudeos qui calamo quassato perdita i
tegritate: et lino sumati amisso lumine
comparati sunt. Non contriuit: non
extinxit: quia pepercit eis qui nondūz
uenerat eos iudicare: s; ab eis iudica
ri. In ueritate sane iudiciū protulit:
predicens eis quādo puniendi essent: si
in sua malignitate p̄sisterent. **Resulsi**
in monte facies eius idest in orbe fama
eius: nec contractus siue contritus est:
quia nec in se nec in ecclesia sua: ut esse
desisteret persecutoribus cessit. Et ideo
non est factum nec fiet quod inimici
eius dixerunt uel dicūt: quādo moriet⁹.
A. S.

et peribit nomen eius: donec ponat in terra iudicium. **E**cce manifestatum est quod absconditum querebamus. Hoc est nouissimum iudicium quod ponet in terra cum ipse uenerit de celo: de quo iam uidemus impletum quod hic ultimum positum est: et in nomine eius gentes sperabunt. Per hoc certe quod negari non potest: et illud credatur quod impudenter negatur. Quis enim speraret quod et hi qui nolunt adhuc credere in christum: iam nobiscum uiderentur: et cum negare non possunt uerbis suis frendentem et tabescentem? Quis inquam speraret gentes in christi nomine speraturas esse: quando tenebatur: ligabatur: cedebatur: illudebatur: et crucifigebatur: quando et ipsi discipuli spem perdidissent quam in illo habere iam ceperant? Quod tunc uix unus latro sperauit in cruce: nunc sperant gentes longe lateque diffuse: et ne in eternum moriantur: ipsa in qua ille mortuus est cruce signantur. Nullus igitur uel negat uel dubitat: per Jesum christum tale quale istis sacris litteris preannunciatur nouissimum futurum esse iudicium: nisi qui istis litteris nescio qua incredula animositate seu cecitate non credit: que iam ueritatem suam orbi demonstrauere terrarum. In illo itaque iudicio uel circa illud iudicium: has res futuras esse didicimus. Iherosolimitanum fidem iudeorum: antichristus persecutus: christum iudicaturum: mortuorum resurrectionem: bonorum malorumque direptionem: mundi flagrationem: eiusdemque renouationem. Que omnia quod uentura esse credendum est: sed quibus modis et quo ordine ueniant: magis tunc docebit res experientia: quam nunc ad perfectum hominum intelligentia ualet assequi. Existimo tamen eo quo a me commemorata sunt ordine esse uentura. Duo nobis ad hoc opus pertinentes reliqui sunt libri ut adiuuante domino promissa compleamus: quorum primus erit de malorum suppliciis: alius de felicitate iustorum. In quibus sicut

deus dictauerit argumenta refellentur humana: que contra predicta ac promissa diuina sapienter sibi miseri reddere uidentur: et salubris fidei nutrimenta uelut falsa et ridenda contemnunt. Qui uero secundum deum sapiunt: omnia que incredibilia uident hominibus: et tamen scripturis sanctis quare iam ueritas multis modis asserta continentur: maximus argumentum tenent ueracem dei omnipotentiam: que certum nullo modo habent in eis potuisse metiri: et posse facere quod impossibile est infideli.

Aurelii Augustini Episcopi de ciuitate dei Liber. xxi. Incipit.

De ordine disputationis qua prius differendum est de perpetuo supplicio damnatorum cum diabolo: quam de eterna felicitate sanctorum. Cap. i.

QUAD PER Jesum christum dominum nostrum iudicem uiuorum ac mortuorum ad debitos fines ambe peruenit ciuitates: quarum est una dei: altera diaboli: cuiusmodi sit futurum supplicium diaboli et omnium ad eum pertinentium: in hoc libro a nobis quantum ope diuina ualebimus diligenter disputandum est. Ideo autem hunc tenere ordinem malui: ut postea differam de felicitate sanctorum: quoniam utrique cum corporibus erunt: et incredibili uideri esse in eternis cruciatibus durare corpora: quam sine ullo dolore in eterna beatitudine permanere. Ac per hoc cum illam penam non debere esse incredibilem demonstrauero: adiuuabit me plurimum: ut multo facilius omni carens molestia immortalitas corporis in sanctis futura credatur. Nec a diuinis ordo iste abhorret eloquiis: ubi aliquando quidem

bonorum beatitudo prius ponitur: ut est illud qui bona fecerunt in resurrectione uite: qui autem mala egerunt in resurrectione iudicii. Sed aliquando et posterius: ut est mittet filius hominis angelos suos: et colligent de regno eius omnia scadala: et mittent in caminum ignis ardentis: illic erit fletus et stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Et illud: sic ibunt impii in eternum supplicium: iusti autem in uitam eternam. Et in prophetis quod memorare longum est: nunc ille nunc iste ordo si quis inspiciat inuenitur. Sed ego istum qua causa elegeris dixi.

An possunt corpora in uestione ignis esse perpetua. Cap. 2.

Quid igitur ostendatur unde vincatur increduli: posse humana corpora animata atque uiuentia non solum nunquam morte dissolui: sed in eterno quoque ignium durare tormentis. Nolunt. n. hoc ad omnipotentis nos referre potentiam: sed aliquo exemplo persuaderi sibi flagitant. Quibus si respondebimus esse animalia perfectio corruptibilia quia mortalia: que tamen in mediis ignibus uiuant: nonnullus etiam genus uermium in calidam aquam scaturigine reperiri: quam feruorem nemo impune tractat. illos autem non solum sine ulla sui lesione ibi esse: sed extra esse non posse: aut nolunt credere si ostendere non ualeamus: aut si ualuerimus suis oculis demonstrare res ipsas: siue per testes idoneos edocere: non satis hoc esse ad exemplum rei de qua questio est: eadem infidelitate creditur: quia hec animalia nec semper uiuunt: et in illis feruoribus sine doloribus uiuunt: siue quippe nature convenientibus uegetantur: illis non cruciantur elementis: quasi non incredibili sit uegetari quam cruciari talibus rebus. Mirabile est. n. in ignibus dolere: et tamen uiuere: sed mirabilius ignibus uiuere nec dolere. Si autem hoc creditur: cur non et illud?

An sequens sit ut corporum dolorem sequatur carnis interitus. Cap. 3.

Ed nullum est corpus inquit quod dolere possit nec mori possit. Et unde hoc scimus? Nam de corporibus quis certus est demonum utrum in eis doleant: quando se affligi magnis cruciatibus consentunt. Quod si consentit terrenum corpus solidum scilicet atque conspicuum nullum esse: atque ut uno potius id nomine explicet nullum esse carnes quod dolere possit: mori quoque non posse: quod dicit aliud nisi quod sensu corporis homines et experientia collegerunt. Nullam namque carnem nisi mortalem sciunt. Et hec est tota eorum ratio: ut quod experti non sunt: nequaquam esse posse arbitrentur. Nam cuius rationis est dolorem facere mortis argumentum: cum uite potius sit iudicium. Et si enim querimus utrum semper uiuere possit: certum tamen est uiuere omne quod dolet: doloremque omnem nisi in re uiuente esse non posse. Necessesse est ergo ut uiuat dolens: non est necesse ut occidat dolor: quia nec corpora ista mortalia et utique moritura omnis dolor occidit. Et autem dolor aliquis possit occidere: illa causa est: quoniam sic est anima connexa huic corpori: ut summis doloribus cedat atque discedat. Quoniam et ipsa compago membrorum atque uitalium sic infirma est: ut eam uidelicet que magnus uel summus dolor facit non ualeat sustinere. Tunc autem tali corpori anima et eo modo conectetur: ut illud uinculum sicut nulla temporis longitudine soluitur: ita nullo dolore rumpatur. Proinde etiam si caro nunc talis nulla est que sensus doloris perpetui possit: mortemque non possit: erit tamen tunc talis caro qualis nunc non est. Non enim nulla sed sempiterna mors erit: quando nec anima uiuere poterit deum non habendo: nec doloribus corporis carere moriendo. Prima mors

animam nolentem de corpore pellit: secunda mors animam nolentem tenet in corpore. Ab utraq; morte omnia id habetur: ut quod non uult anima de suo corpore patiat. Attendant autem isti contradictores: nullam nunc esse carnem quam dolore pati possit: mortemque non possit: et non attendunt tamen aliquid tale esse quod corpore maius sit. Ipse quippe animus cuius presentia corpus uiuit et regitur: et dolore pati potest et mori non potest. Ecce inuenta res est: que cum sensum doloris habeat: immortalis est. Hoc igitur erit tunc etiam in corporibus dñatoz quod nunc esse scimus in animis omnium. Si autem diligentius consideremus: dolor qui dicitur corporis magis ad animam pertinet. Anime enim est dolere non corporis: etiam quando ei dolendi causa existit a corpore: cum in eo loco dolet ubi leditur corpus. Sicut enim dicimus corpora sentientia et corpora inuenta: cum ab anima sit corporis sensus et uita: ita et corpora dicimus et dolentia cuius dolor corporis nisi ab anima esse non possit. Dolet itaque anima cum corpore in eo eius loco ubi aliquid trahit ut doleat. Dolet et sola quousque in corpore sit: cuius aliqua causa etiam inuisibiliter tristis est ipsa in corpore incolumi. Dolet. n. non in corpore constituta. Nam utique dolebat diues ille apud inferos quoniam dicebat: crucior in hac flamma. Corpore autem nec exanime dolet: nec animatum sine anima dolet. Si ergo a dolore argumentum recte sumeretur ad mortem: ut ideo mors possit accidere quia potuit accidere et dolor: magis ad animam mori pertineret ad quam magis pertinet et dolere. Cum illa uero que magis dolere potest non possit mori: quod momenti aufert cur illa corpora quoniam in doloribus sunt futura: ideo moritura esse credamus. Dixerunt quidam platonici: ex terrenis corporibus moribusque membris: esse anime et metuere et cupere

et dolere atque gaudere. Unde uirgilius. Hinc inquit. i. ex moribus terrenis corporis membris: metuunt: cupiunt dolentque gaudentque. Sed conuicimus eos in. xii. huius operis libro habere animas secundum ipsos ab omni et corporis labe purgatas diram cupiditatem quam rursum incipiunt in corpora uelle reuerti. Ubi autem potest esse cupiditas: profecto etiam dolor potest. Frustra quippe cupiditas siue non pueniendo quo tenebat siue amittendo quo peruenierat: uertit in dolorem. Quia propter si anima que uel sola uel dolet maxime: habet tamen quandam pro suo modo immortalitatem suam: non ideo mori poterunt illa corpora quia dolebunt. Postremo si corpora faciunt: ut anime doleant: cur eis dolorem possunt mortem uero inferre non possunt: nisi quia non est consequens: ut mortem faciat quod dolore facit. Cur ergo incredibile est ita ignem illis corporibus dolore posse inferre non mortem sicut ipsa corpora dolere animas faciunt: quas tamen non ideo mori cogunt. Non est igitur necessarium future mortis argumentum dolor.

De naturalibus exemplis: quorum fide ratio doceat posse inter cruciatum uiuentia corpora permanere. Cap. 4.

Quia propter sicut scripserunt qui naturas animarum curiosi indagant Salamandra in ignibus uiuit: et quidam notissimi Sicilie montes: quia tanta temporis diuturnitate atque uetustate usque nunc et uiceversa flammis estuat: atque integri plene rant: satis idonei testes sunt non omne quod ardet absui: et anima indicat non omne quod dolere potest posse et mori. Quid adhuc a nobis rebus poscunt exempla: quibus doceamus non esse incredibile: ut hominum corpora sempiterno supplicio punitorum: et in igne animam non amittant: et sine detrimento ardeant: et sine interitu doleant. Habebit enim tunc ista carnis substantia qualitatem suam ab illo

iditaz: qui taz miras 7 nazias tot reb?
indidit quas uidemus: ut eas qa multe
sunt non miremur. Quis. n. nisi deus
creator omniuz dedit carnis pauonis
mortui ne putresceret. Qd cuqz auditu
incredibile uideretur: quantum uisum
est decerptuz iussimus seruari. Quod
post diez tantuz spaciū quanto euenit
ut apud caribaginē nobis cocta appo
neretur. hec auis: de cuius pectore pul
paruz alia caro cocta: quecunqz pu
tresceret prolatus atqz oblatuz: nihil
nostrum offendit olfactum. Itemque
repositum est post dies amplius qz tri
ginta: idēz qd erat inuentū est. Idēqz
post annū nisi qz aliquātuz corpulētē
siccioris 7 cōtractionis fuit. Quis palee
dedit uel taz frigidam uiz: ut obuitas
niues seruet: uel taz feruidam: ut po
ma imatura maturer. De ipso igne
mira qs explicet. Quo queqz adusta
nigrescunt: cum ipse sit lucidus: 7 pene
omnia que ambit 7 lambit colore pul
cherrimus decolorat: atqz ex prima ful
gida carbonē tēterrimū reddit. Neqz
id quasi regulariter diffinituz est. Nā
ex contrario lapides igne candente
pcocti: 7 ipsi fiunt candidi: 7 quis ille
magis rubeat: illi albedo colore nitet
cant: congruit tamē illi luci qd album
est sicut nigrum tenebris. Cum itaqz
ignis i lignis ardeat ut lapides coquat:
contrarios habet non in contrariis
rebus effectus. Et si. n. lapides 7 ligna
diuerfa sint: contraria tamē non sūt:
sicut album 7 nigrū: quoz i lapidib?
unū facit: alterū in lignis clarus illos
clarificans: hec obfuscans: cuqz in illis
desiceret nisi in istis uineret. Quid in
carbonibus. Nonne miranda est 7 tā
ta infirmitas: ut ictu leuissimo frāgāt:
pressu facillimo conterantur: 7 tanta
firmitas ut nullo humore corrupātur:
nulla etate uincantur: usqz adeo: ut eos
substernere soleāt qz limites figunt: ad
quincēdū litigatozē: quisqz post quā

talibet ipia extiterit si xūqz limitē non
esse cōderit. Quis eos i terra humida
in fossos ubi ligna putrescerēt: tandiu
durare i corruptibiliter posse nisi rez
ille corruptor ignis efficiat. Intueāt et
miraculū calcis. Excepto eo de quo iā
satis dixim⁹ qz igne cādescat quo alia
tetra reddunt: occultissime et ab igne
ignē accipit. Cūqz iam gleba tāgētib?
frigida sit: ignē tā latēter fuat: ut nulli
nro sensui pzoisus appareat: sed opert?
experimento etiam dum non apparet
sciatur inesse sopitus. Propter quod eā
uiuam calcē loquimur: uelut ipse ignis
latens anima sit inuisibilis uisibilis
corporis. Jam uero qz mirū est qz cuqz
extinguitur tunc accenditur. Ut enim
occulto igne careat aqua ei infunditur:
aqua ue perfundatur. Et cum ante sit
frigida: inde seruescit unū sezuētia cūcta
frigescent. Ergo uelut expirante illa
gleba: discedēs ignis qz latebat apparet
ac deinde tāqz mortua sic frigida est ut
adiecta unda non sit arsurā: 7 quam
calcem uocabamus uiuam: uocemus
extinctā. Quid est qd huic miraculo
addi posse uideat. Et tamen additur.
Nam si non adhibeas aquā sed oleū:
qd magis fomes est ignis: nulla eius
perfusione uel infusione seruescit. Hoc
miraculū si de indico lapide legerem⁹
siue audiremus: 7 i nostruz expimētū
uenire nō posset: profecto aut mēdaciū
putarem⁹ aut certe grādīt mirāremur.
Quaz uero rez aīe oculos nros quo
tidiana documēta uersātur nō genere
minus mirabili: sed ipsa assiduitate ui
lescunt: ita ut ex ipsa india que remota
est pars orbis a nobis: desieremus nō
nulla mirari q ad nos potuēt mirāda
perduci. Adamantem multi apud nos
habēt: 7 maxie aurifices isignitoresqz
lapidē gēmaruz: q lapis nec ferro nec
igni: nec alia ni ulla phibetur preter
bircino sanguine uinci. Sed qui eum
habent atqz nouerūt: nunqd ita mirāē

ut hi quibus primum potētia eius ostēditur: Quibus autem non ostenditur fortasse nō credunt: aut si credunt inexpectata mirantur. Et si cōtigerit experiri: adhuc quidem mirantur insolita: sed assiduitas experiedi paulatim subtrahit admirationis incitamentū. Magnētē lapidem nouimus mirabilem ferri esse raptorez: qđ cum p̄mum uidi uehemēter inhorui. Quippe cernebam a lapide ferreum annuluz raptum atque suspensū. Deinde tāq; ferro qđ rapuerat uiz dedisset suam: cōmunēque fecisset: idēque ānulus admotus ē alteri: eūq; suspendit: atque ut ille prior lapidi: sic alter annulus pori annulo coherebat. Accessit illi eodez modo tertius: accessit et quartus. Neque sibi p̄mutua inexistis circulis non implicatoz intrinsecus: sed extrinsecus adherētū: q̄si cathena pēpēderat ānuloz. Quis istā uiz lapidis nō stupeat: q̄ illi nō solū inerat: uerū etiā p̄ tot suspēsa trāsibat: et inuisibilib; ea uinculis subligabat. Sed multo est mirabilius: qđ a fratre et coepiscopo meo Seuero milleuitano: d̄ isto lapide comperi. Se ipsuz nanque uidisse narrauit: quēadmodū Bathanus comes quondā africe euz apud eum uiuaret episcopus: eundem protulerit lapidem: et tenuerit sub argento: ferūque super argētū posuerit. Deinde sicut sub monebat manus qua tenebat lapidem: ita ferruz desup mouebat: atque argento medio nihilq; patiēti: citatissimo cursu ac recurso īfra lapis ab hoīe: supra ferrum rapiēbat a lapide. Dixi qđ ipse aspexi: dixi qđ ab illo audiui: cui tāq; ipse uiderim credidi. Quid etiā d̄ isto magnete legeriz dicam. Quādo iuxta euz ponitur adamas: nō rapit ferruz: et si iā rapuerat: ut ei appropinquauerit mox remittit. India mittit hos lapides. Sed si eos nos cognitos iā desistimus admirari: quāto magis illi a quib; ueniūt si eos facillimos habēt: sic forsitā

habēt: ut calcem nos quā miro modo aqua feruescētē qua solet ignis extingui et oleo nō feruescētē quo solet ignis accēdi: qā ī prōptu nobis ē nō miramur?

Quāta sint q̄ nō recte agnosci queant: et in eadē esse nō sit ambigū.

Cap. 5.

Cur tamē homines inf̄deles: quibus cū uicina uel p̄terita uel futura miracula p̄dicamus: q̄ illis experieda nō ualem; ostēdere: rationē a nobis eaz rez flagitāt: quā quoniā nō possumus reddere: excedunt. n. uires mētis humani: existimāt falsa esse que dicim; ipsi de tot mirabilibus rebus quas uel uidere possumus uel uidem; deberēt reddere rationez. Qđ si fieri ab homine nō posse uiderint: fatēdū ē eis nō ideo aliquid nō fuisse uel futurū nō ēē: qā ratio reddi nō potest: qñ qđ sūt ista de q̄bus similē non potest. Nō itaque p̄go p̄plurima q̄ mandata sūt litteris: nō gesta atque trāsacta: sed in locis quibusque manētia: quo si iis quisq; uoluerit et potuerit: utrum uera sint explorabit. Sed pauca cōmemoro. Agrigētinum sicilie salem phibent cū fuerit admot; igni uelut i aqua fluere: cū uero ipi aque adiūgit uelut i igne crepitare. Apud garamātas quēdā fōtē fert ēē tā frigidū dieb; ut nō bibat: tā feruiduz noctibus ut nō tangat. In epiro alium fontē in quo faces ut i ceteris extinguntur accēse: sed nō ut in ceteris accendut extincte. Albeston archadie lapidē p̄pterea sic uocari: qđ accēsus semel iā nō possit extingui. Lignū cuiusdā sic; egyptie: nō ut ligna cetera i aq; natate sed mergi: et qđ ē mirabilis cū i ima aliquādiu fuerit inde ad aque supficiē rurs; emerget: qñ made factū debuit humoris p̄dere p̄grauari. Poma i t̄ra sodomoz gigni qđē et maturitatis faciē peruenire: s; ore morstu ue tentata in fumū ac fauillā corio fa-

LIBER. XXI.

creauit.

Quod in rebus miris summa credendi ratio sit omnipotentia creatoris. Cap. 7.

Cur itaque facere non possit deus ut resurgant corpora mortuorum: et in igne eterno crucientur corpora damnatorum: qui fecit mundum: celum: et terram: et aera in aquis: innumerabilibus miraculis plenus: cum sit omnibus quibus plenus est proculdubio maius et excellentius etiam mundus ipse miraculum. Sed isti cum quibus uel contra quos agimus: qui deum esse credunt a quo factus est mundus: et deos ab illo factos per quos ab illo administratur hic mundus et miraculorum effectrices: siue spontaneorum siue ritu et cultu quolibet impetratorum: siue etiam magicorum mundanas uel non negant uel insuper et predicant potestates: quando eis res uig. mirabile proponimus aliam: quod nec aialia sunt rationalia: nec ulla ratione predicti spiritus: sicut sunt ea quorum pauca commemorauimus respondere assolent. His est ista natura: natura eorum sic se habet: proprium istis sunt efficacie naturarum. Tota itaque ratio est cur agrigentinus salis flamma fluere faciat: aqua crepitare: quia hec est natura eius. Ac hoc esse potius contra naturam uidetur que non igni: sed aque dedit salis solueri: torrere autem igni non aque. Sed ista inquit salis huius naturalis est uis: ut his contraria patitur. Hec igitur ratio reddit et de illo forte grammatico: ubi una uena friget diebus: noctibus fernet: ut utraq. molestia tangentibus. Hec et de illo alio qui cum sit directus frigidus: et facit sicut alii fontes extinguit accensas: dissimiliter tamen atque mirabiliter idem ipse accedit extincta. Hec et de lapide asbeston: qui cum ignem nullum habeat proprium: accepto tamen sic ardet alieno: ut non possit extinguere. Hec de ceteris que piget retexere: quibus licet uis insolita contra naturam inesse

uideatur: alia tamen de illis non reddit ratio: nisi ut dicatur hanc eorum esse naturam. Breuis sane ista est ratio fateor sufficiensque responsio. Sed cum deus auctor sit naturarum omnium: cur uolunt fortiozem nos reddere rationem: quando aliquid ueluti impossibile nolunt credere: eisque redditionem rationis poscentibus respondemus hanc esse uoluntatem omnipotentis dei: quod certe non ob aliud uocat omnipotens nisi quoniam quicquid uult potest. Qui potuit creare tam multa: que si non ostenderentur: aut a credendis hodieque testibus dicerentur: profecto impossibilia putarentur: non solum que ignotissima apud nos: uerum etiam que notissima posui. Illa. n. que apud nos preter eos quorum de his libros legimus non habent testes: et ab eis conscripta sunt qui non sunt diuinitus docti: atque humani falli forte potuerunt: licet cuiusque sine recta reprehensione non credere. Nam nec ego uolo temere credi cuncta que posui: quia nec a me ipso ita creduntur: tanquam nulla de illis sit in mea cogitatione dubitatio: exceptis his que uel ipse sum expertus: et cuius facile est experiri: sicut de calce que feruet in aqua et in oleo frigida est. De magnete lapide que nescio quomodo uisione insensibili stipulam non moueat: et ferrum rapiat: de carne non putrescente pauonis cum putruerit et caro Platonis de palea sic frigente et fluere niuem non sinat: sic calere: ut maturescant poma compellat. De igne fulgido quod secundum suum fulgorem lapides coquendo candescit. Et contra eundem suum fulgorem urendo plurima obscurat. Tale est quod et nigre macule offunduntur ex oleo splendido: similiter nigre linee de candido impinguntur argento. De carbombus et quod accedente igne sic uertatur in contrarium: ut de lignis pulcherrimis tetri fragilesque de duris: imputribiles de putribilibus fiant. Hec ipsa quedam cum multis: quodam cum omnibus noui: et alia plura

que huic libro inferere longū fuit. **D**e his autē que posui nō expecta: s; lecta: p̄ter de fonte illo ubi faces extingunt ardētes: ⁊ accēdūt extincte: ⁊ de pomis terre sodomoz forinsecus q̄si maturis: intrinsecus fumeis: nec testes aliquos idoneos a q̄bus utrū uera esset audire potui uel reperire. **E**t illū q̄de; fōtem nō iueni qui i epyro uidisse se diceret: sed qui in gallia similē nossēt nō lōge a gratianopoli ciuitate. **D**e fructibus autē arboz sodomitaz: non tantum littere fide digne indicant: uerū etia; taz multi se loquuntur exptos: ut hinc dubitare non possim. **C**etera uero sic habeo: ut neq; negāda neq; affirmāda decreuerim. **S**ed ideo etiā ipsa posui: quoniā apud eoz cōtra quos agimus historicos legi: ut ostendere q̄lia mltā multiq; illoz nulla reddita ratione: i suo; litteratoz scripta litteris credāt: q; nobis credere q̄n id q̄o eoz expiētā sensumq; trāsgreditur oipotentēz deū dicimus esse factuz: nec in hac reddita ratione dignantur. **N**ā que melior ⁊ ualidior ratio de rebus talib; reddit: q̄s cūz oipotens ea posse facere phibet: ⁊ factur⁹ dicitur: que p̄nunciauit ibi legitur: ubi alia multa p̄nunciauit que fecisse mōstratur. **I**pse q̄ppe facit: q̄a se facturuz esse p̄dixit que ipossibilia esse putātur: q; p̄misit ⁊ fecit: ut ab incredulis gētib; incredibilia crederēt.

Non esse cōtra naturā cū in aliqua re cui⁹ natura innotuit: aliqd ab eo q̄o erat notū: incipit esse diuersū. **Cap. 8.**

Sed autem propterea respondent se nō credere q̄ de humanis sēper arfuzis nec unq; mortuis corporibus dicimus. q̄a humano; corpoz naturā nouimus longe aliter institutaz: unde nec illa ratio hic reddi potest q̄ de illis naturis mirabilibus reddebat: ut dici possit uis ista naturalis ē: rei hui⁹ ista

natura ē: quoniā scimus humane carnis istaz non esse naturaz. **H**abemus quide; q̄o respondeamus de litteris sacris: hanc ipsam scilicet humanam carnem aliter institutā fuisse ante peccatū: idest ut posset nunq; p̄peti mortē: aliter autē post peccatū: q̄lis i erumna huius mortalitatis innotuit: ut p̄petem uitam tenere nō possit. **S**ic ergo aliter q̄s nobis nota ē: instituet i resurrectione mortuoz. **E**t quoniā istis nō credunt litteris ubi legitur qualis in paradiso uixerit homo: quantuncq; fuerit a necessitate mortis alien⁹: q̄bus utiq; si crederent: nō cūz illis de pena dāna; toz: que futura est operosius agerem⁹ de litteris eoz q; doctissimi apud illos fuerūt aliquid p̄ferendum ē: quo appareat posse fieri ut aliē se habeāt que; q; res: q̄s prius in rebus innotuerāt sue determinatiōe nature. **E**st in **Q**uarci **V**arronis libris: quo; inscriptio ē de gente populi romani: q̄o iisdē uerbis quibus ibi legitur: ⁊ hic ponaz. **I**n celo inquit mirabile extitit portentum. **N**am stellam **V**eneris nobilissimam **P**laut⁹ uesperuginē **H**omer⁹ esperon appellat pulcherrimā dicens: **C**astor scribit tantum portentum extitisse: ut mutaret colorē: magnitudinē: figurā cursum: q̄o factum ita neq; antea nec postea sit. **S**ic hoc factū **O**gygio rege dicebant adrastus cyzecenoz ⁊ dio; neapolites mathematici nobiles. **N**ec certe **V**arro tantus auctor portentum non appellaret: nisi esse cōtra naturaz uideretur. **O**mnia quippe portēta cōtra naturā dicim⁹ esse sed nō sūt. **Q**uomō est. n. contra naturam quod dei sit uoluntate: cum uoluntas tanti utique cōditoris condite rei cuiusq; natura sit: **P**ortentum ergo sit nō cōtra naturā: s; cōtra quā est nota natura. **Q**uis autē portento; numerat multitudinē: que hystoria gentiū cōtinent. **S**ed nūc i hoc uno attēdam⁹: q̄o ad rē de qua agim⁹

LIBER. XXI.

pertinet. Quid ita dispositum est ab auctore naturæ celi et terre: quæadmodum cursus ordinatissimus siderum? Quid ita ratis legibus fixis et firmatū? Et tamen quando ille uoluit qui summo regit imperio ac potestate quod condidit: stella præ ceteris magnitudine ac splendore notissima coloribus: magnitudinē figuram: et quod est mirabilius sui cursus ordinem legemque mutauit: curuauit. Profecto tunc si ulli iam fuerunt qui canones astrologorum quos uelut inerrabili computatione de præteritis ac futuris astorum motibus descriptos habent quos canones sequendo ausi sunt dicere: hoc quod de Lucifero contingit nec antea nec postea contigisse. Nos autem in diuinis libris legimus: etiam solē ipsū et stetit cū hoc a domino deo petiuisset uir sanctus Iesus Naue: donec ceptū plū uictoria terminaret: et retrorsus redisse: ut regi Ezechie. i. s. anni ad uiuendū additi: hoc etiā prodigio promissioni dei signarent adiuncto. Sed ista quoque miracula: que meritis scimus concessa factorum: quā credūt isti facta: magicis artibus tribuūt: unde illud est quod superius memorauimus dixisse Virgiliū: Sistere aquā fluuiis: et uertere sidera retro. Nam et fluuius stetit superius inferiusque fluxisse: cuius populus dei ductore supra memorato Iesu Naue uia carperet: et Helia propheta transeunte: ac postea discipulo eius Heliseo id esse factū in sacris litteris legimus: et retrouersum fuisse maximus sidus regnante Ezechia mō memorauimus. Quod uero de Lucifero Harro scripsit: nō ē illic dictum alicui petenti homini id fuisse cessum. Non ergo de notitia naturæ caliginē sibi faciāt infideles: quasi nō possit in aliqua re diuinitus fieri aliud quā ei natura per humanā suā expiētiam cognouerūt. Quāuis et ipsa que in re natura omnibus nota sunt: nō minus mira sint: essetque stupenda considerantibus cunctis: si solerent homines mirari nisi

rara. Quis enim consulta ratione non uiderat in hominum innumerabili numero sitate et tanta nature similitudine: ualde et mirabiliter sic habere singulos singulas facies: ut nisi inter se similes essent non discerneretur species eorum ab animalibus ceteris: et rursus nisi inter se dissimiles essent: non discerneretur singuli ab hominibus ceteris. Quos ergo similes existemur: eosdem dissimiles inuenimus. Sed mirabilior est consideratio dissimilitudinis: quoniam similitudinē iustius uidetur exposcere natura communis. Et tamen quoniam que sunt rara ipsa sunt mira multo amplius admiramur quam uos ita similes repimus: ut in eis discernedis aut semper aut frequenter erremus. Sed quod dixi scriptum a Harro: licet eorum sit historicus idemque doctissimus: fortasse uere factū esse non credunt: aut quia non diu mansit alius eiusdem sideris cursus: sed reditū est ad solitū: minus isto mouentur exemplo. Habeat ergo aliud quod etiam nunc possit ostendi: eisque puto debere sufficere: quo commoueantur cū aliud aduerterint in aliqua institutione nature: eamque sibi notissimā fecerint: non se inde deo debere prescribere: quasi eam non possit in loco aliud quam eis cognita ē uertere atque mutare. Terra sodomorum non fuit ita utique ut nunc ē: sed iacebat simili ceteris facie: eademque uel et uberioze fecunditate pollebat. Nam dei paradiso in diuinis eloquiis comparata est. Hec postea quæ tacta de celo est: sicut illorum quoque attestatur historia: et nunc ab eis qui ueniunt ad loca illa conspiciunt: prodigiosa fuligine horrori est: et poma eius interiore fauillam medicis superficie maturitatis includunt. Ecce non erat talis: et talis est. Ecce a conditore naturarum natura eius in hac fecidissimam diuersitatem mirabili mutatione uersa est. Et quod post ita longum accidit tempus: ita longo tempore perseuerat. Sicut ergo non fuit impossibile deo quas

uoluit instituire: sic ei nō ē impossibile: in quicquid uoluerit quas instituit mutare naturas. Unde illoꝝ quoq; miraculoꝝ multitudo siluescit: que mōstra: ostēta: portēta: prodigia nuncupantur. Que recolere ⁊ cōmemorare si uelis: huius operis quis erit finis? **D**onstra sane dicta phibent a mōstrando: qđ aliqd significādo demōstrēt. Et ostēta ab ostēdendo: ⁊ portēta a portēdendo: idest preostēdendo: ⁊ pdigia q; porro dicāt idest futura pdicāt. Sed uiderint eoꝝ uictores quomō ex iis siue fallāt: siue instinctu spiritū qbus cura est tali pena dignos aios hoīuz noxie curio/ sitatis rhetibꝫ iplicare: et uera pdicāt: siue multa dicēdo aliquādo in aliquid ueritatis incurrāt. **N**obis tamē iūta q̄ uelut cōtra naturā fiūt ⁊ cōtra naturā fieri dicuntur: quo moꝛe hoīuz locutꝫ est apostolꝫ dicēdo cōtra naturā ī olea insitū oleastaz factū esse participē pin guedinis olei: ⁊ mōstra: ostēta: portē ta: pdigia nūcupantur: hoc mōstrare dicitur hoc ostēdere nō pōtēdere: hoc pdicare qđ facturꝫ sit deꝫ: qđ de corpo/ ribus hoīuz se pñciauit esse facturū nulla ipediēte difficultate: nulla p̄scri/ bēte lege nature. Quomodo autē pñciā ciauerit: satis in libro supioꝛe docuisse me existimo: decerpēdo de scripturis factis ⁊ nouis ⁊ ueteribus: nō qđ oīa ad hoc p̄tinētia: sed q̄ sufficere huic opi iudicaui.

De gehēnā: eternarūq; qlitate pēaz.

Cap. 9.

Quod igit de sempiterno suplicio damnatoꝝ per suoz prophetaz deꝫ dixit: fiet omnino fiet: uermis eoꝝ nō morietur: ⁊ ignis eoꝝ nō extinguet. Ad hoc .n. uehemētius cōmendanduz: etiā dominus Iesus cū mēbra q̄ hoīez scandalizant p̄ his hominibꝫ poneret: quos ut sua mēbra dextera q̄s diligit: eaꝫ p̄ciperet amputari. Bonum est tibi inquit debile introire in uitam q̄s

duas manus habētem ire in gehennaz ignis inextinguibilis: ubi uermis eoꝝ nō moritur: ⁊ ignis eoꝝ nō extinguitur. Similiter d̄ pede. bonū est tibi inquit clauduz introire in uitā eternā: q̄s duos pedes habentē mitti ī gehēnā ignis inextinguibilis: ubi uermis eoꝝ nō moritur: ⁊ ignis non extinguitur. Non aliter ait ⁊ de oculo. Bonum est tibi luscum introire in regnum dei: q̄s duos oculos habentem mitti ī gehēnā ignis: ubi uermis eoꝝ nō moritur: ⁊ ignis nō extinguitur. **N**on .n. pigrit uno loco eadē uerba ter dicere. Quē non terreat ista repetitio: ⁊ illius pene cōminatio tam uehemens ore diuino? **Q**uam aut eoꝝ ignē scilicet ac uermes qui uolunt ad anime penas nō ad cor/ poris pertinere: dicunt etiā uri dolore cum sero atq; infructuose penitentes eos qui fuerint a regno dei separati: ⁊ ideo ignem pro isto dolore urente non cogruē poni potuisse contendūt. Unde illud apostoli est. Quis scandalizator ⁊ ego non uror? **E**undem etiā dolozē: uermem putant intelligendū esse. **N**ā scriptuz est inquit. Sicut tinea uesti mentum: ⁊ uermis lignum: sic meror excruciat cor uiri. Qui uero penas ⁊ anime ⁊ corporis in illo suplicio futu/ ras esse non dubitant: igne uri corpꝫ: animam autem rodī quodāmo uerme meroris affirmant. Quod ⁊ si credi/ bilius dicitur: quia utiq; absurdū est ibi dolorem aut corporis aut anime defutuz. Ego tñ facilius existimo: ut ad corpus dicam utruq; pertinere q̄s neutru: ⁊ ideo tantū in illis diuine scri/ pture uerbis animi dolozem: quomō cōsequens esse intelligitur: etiam si non dicatur: ut corpore sic dolente animus quoq; sterili penitentia cruciet. Legitꝫ q̄ppe ⁊ in ueteribus scripturis: uindicta carnis impii ignis ⁊ uermis. Potuit breuius dici uindicta ipii. **E**ur ergo dictū ē carnis ipii: nisi q̄a utrūq; idest

ignis et uermis pena erit carnis: **N**am si uindicta carnis propterea dicere uoluit quia hoc in homine uindicabitur quod secundum carnem uixerit: propter hoc enim ueniet in mortem secundum: quam significauit apostolus dicens: si enim secundum carnes uixeritis moriemini. **E**ligat quisque quod placet: aut ignem tribuere corpori: aut uermes: hoc prope: illud tropice: aut utrumque prope corpori. **I**am. n. satis superius disputauimus posse animalia etiam in ignibus uiuere in uisione sine consumptione: in doloribus sine morte: per miraculum omnipotentissimi creatoris cui hoc possibile est qui negat a quo sit quicquid in naturis omnibus miratur ignorat. **I**pse enim est deus qui omnia in hoc mundo magna et parua miracula que commemorauimus: etiam incomparabiliter plura que non commemorauimus fecit: eadem que ipso mundo atque omnium maximo miraculo inclusit: **E**ligat ergo unusquisque quod placet: utrum uermem et ignem ad corpus prope: an ad animum translatum a corporalibus ad incorporea uocabulo existimet pertinere. **Q**uid autem istorum uerum sit: res ipsa expediri indicabit: quando erit scientia tanta sanctorum: ut eis cognoscenda illarum penarum necessaria non sit experientia: sed ea que tunc erit plena atque perfecta: ad hoc. n. sciendum sapientia sola sufficiat. **N**unc. n. experiri scimus: donec ueniat quod perfectum est: dum tamen nullo modo illa corpora talia futura credamus: ut nullis ab igne afficiantur doloribus.

In ignis gehēnalis si corporalis est possit malignos spiritus. i. demones incorporeos tactu suo adurere. **Cap. io.**

Nam occurrit querere si non erit ignis incorporealis sicut est animi dolor: sed corporalis tactu noxi? ut eo possint corpora cruciari: quomodo in eo erit et pena spirituum malignorum? **R**espondeo quippe

ignis erit suplicio. s. hominum attributus et demonum: dicente christo. **D**iscedite a me maledicti in ignem eternum: qui paratus est diabolo et angelis eius: nisi quia sunt quidam sua et demonibus corpora sicut doctis hominibus uisus est: ex isto aere crasso atque humido cuius impulsus uento flate sentitur: **Q**uod genus elementum si nihil igne prope possit non ureret seruatus in balneis. **U**t. n. uratur prope uritur: facitque quod patitur. **S**i autem quicquid nulla habere demones corpora asseuerat: non est de hac re aut laborandum operam investigatione: aut otiosa disputatione certandum. **C**ur. n. non dicamus: quis miris tamen ueris modis et spiritus incorporeos esse et pena corporalis ignis affligi si spiritus hominum et ipsi perfecti incorporei et nunc potuerint includi corporalibus membris: et tunc poterit corporum suorum uinculis insolubiliter alligari? **A**dhererunt ergo si eis nulla sunt corpora: spiritus demonum imo spiritus demones licet incorporei corporalibus ignibus cruciari: non ut ignes ipsi quibus adhererunt eorum iunctura inspurentur: et aialia fiant que consistunt spiritu et corpore: sed ut dixi miris et ineffabilibus modis adherendo accipietes ex ignibus penam non dantes ignibus: quia et iste alius modus quo corporalibus adheret spiritus et aialia fiunt: omnino mirus est nec comprehendi ab homine potest: et hoc ipse homo est. **D**iceres quidem sic arduos sine ullo suo corpore spiritus: sicut ardebat apud inferos ille diues quando dicebat crucior in hac flamma: nisi ueniret responderi cerneret tale fuisse illam flammam: quales oculi quos lenauit et Lazarus uidit: quales lingua cui humorem exiguum desiderauit infundere: quales digitus Lazari de quo id sibi fieri postulauit: ubi tamen erat sine corporibus aere. **S**ic ergo incorporealis et illa flamma qua exarsit: et illa guttula quam poposcit: quia sunt et uisa dormientium: siue in extasi cernentium res incorporeales habentes tamen similitudinem corporum. **N**am et ipse homo cum

spū nō corpore sit in talibus uisibilibus : ita se tamē tunc similez suo corpori uidet : ut discernere omnino nō possit. Aut uero gehēna illa qđ ē stagnum ignis ⁊ sulphuris dictū est corporeus ignis erit ⁊ cruciabit corpora dānatorum . aut ⁊ hoīuz ⁊ demonū : solida hoīuz : aerea demonū. Aut tāuiz hoīuz corpora cuiz spiritibus : demones aut spūs sine corporibus herētes sumēdo penā nō īperitiēdo uitā corporalib⁹ ignibus. Unus quippe utriusq; ignis erit sicut ueritas dixit.

⁊ An hoc ratio iustitie habeat : ut non sint extēsiōra penaz tēpora q̄s fuerunt peccatoz. Cap. 11.

Hic autē quidam eoz cōtra quos defendimus ciuitatez dei iniustū putāt : ut pro peccatis quālibet magnis paruo . s. tēpore ppetratis : pena quisq; dānetur eterna : q̄si illius id unq̄s iustitia legis attēdat : ut tanta mora tēporis q̄sq; puniatur : quāta mora tēpis unde puniretur admittit. Octo genera penaz in legibus esse scribit **A**ullius. Dānū : uincula : uerbera : talionē : ignominiaz : exiliū : morte : seruitutez. Quid horū est qđ in breue tēpus p cuiusq; peccati celeritate coartetur : ut tanta uindictetur morula quāta dephēdit ppetratū : nisi forte talio : Id. n. ait ut hoc patiat q̄sq; qđ fecit. Unde illud ē legis. Oculū p oculo : dētem pro dēte. Fieri . n. potest : ut taz breui tēpore q̄sq; amittat oculuz feneritate uindictę : quez tulit ipse alteri improbitate peccati. Porro aut si aliene femine osculū infixū : ranōis sit uerberē uindicare : nōne qui illud puncto tēpis fecerit : icorporabili horaz spacio uerberatur : ⁊ suauitas uoluptatis exigue diutino dolore puniit. Quid i uiculis. Nūqd ibi tā diu q̄sq; iudicād⁹ est esse debere : q̄s diu fecit unū meruit alligari : cū iustissime ānosas penas fuus ī opedibus pendat : q uerbo aut ictu celerrie trāseūter ul' lacessiuu dñz ul' plagauit.

Taz uero damnuz : ignomina : exiliū : ⁊ seruitus : cū plerūq; sic īstigūf ut nulla uenia relaxentur : nōne pro huius uite mō similia penis uident eternis. Ideo qppe eterna esse nō possunt : qā nec ipsa uita q̄ his plectitur porrigit ī eternuz. Et tñ peccata que uindictur lōgissimi tēporis penis : breuissimo tēpre ppetrāt : nec quisq; extitit qui censeret tam cito nocētiuz finiēda esse tormēta q̄s cito factuz est uel homicidiū uel adulteriū : ul' sacrilegiū : ul' quodlibet aliud scel⁹ : nō tēporis lōgitudine : sed iniquitatis ⁊ īpietatis magnitudine metiēduz. Qui uero pro aliquo grandi crimine morte mēctatur : nūqd mora qua occiditur q̄ pbreuis ē ei⁹ suplicii leges existimāt : ⁊ nō q̄ eū in sēpitemuz auferūt de societate uiuētuz. Qđ est autē o ista ciuitate mortali : hoies suplicio pme mortis hoc est de illa ciuitate īmortali hoies suplicio secūde mortis auferre . Sicut . n. nō efficiunt leges huius ciuitatis : ut in eaz q̄sq; reuocet oculus : sic nec illi⁹ leges ciuitatis admittūt : ut ad eius q̄s ultra beatitudinē reuocetur eterna : secūda morte dānatus. Quo mō ergo ueruz est īquāt qđ ait **Th**rist⁹ uester : ī qua mēsurā mēsi fueritis ī ea remetiet uobis : si temporale peccatum suplicio puniatur eterno . Nec attendunt non ppter equale tēporis spaciuz : s; ppter uicissitudinez mali : idest ut qui mala fecerit mala patiatur : eandē dictā mēsuraz fuisse. Quāuis hoc in ea re ppe possit accipi de qua dñs cū hoc diceret loq̄batur . i. de iudiciis ⁊ dēnatiōib⁹. Proinde q̄ iudicat ⁊ dēnat iniuste : si iudicatur ⁊ dēnat iuste : ī eadē mensura recipit : q̄uis nō hoc qđ dedit. Iudicio . n. fecit : iudicio patit⁹. Quāuis dānationē fecerit qđ iūquū ē : patitur damnationē qđ iustuz est.

⁊ De magnitudie puaricatōis pme : ob quā eterna pena oib⁹ debeat q̄ extra gratiaz fuerint saluatoris. Cap. 12.

Ed pena eterna ideo dura et iuu-
sta sensibus uidetur humanis: quia in
hac infirmitate moribundorum sensuum
deest ille sensus altissime purissimeque
sapientie: quo sentiri possit quantum nefas
in illa prima prevaricatione commissum est.
Quanto enim magis homo fruebatur
deo: et factus est malo dignus eterno: quod
hoc in se peremit bonum quod esse possit
in eternum. Hinc est uniuersa generis
humani massa damnata: quoniam qui hoc
peccatum admisit: cum ea que in illo fuerat
radicata sua stirpe punitus est: ut nullus
ab hoc iusto debitoque supplicio nisi mi-
sericordia et indebita gratia liberetur:
atque ita dispiciatur genus humanum: ut
in quibusdam demonstretur quod ualeat mi-
sericors gratia: et in ceteris quid iusta
uindicta. Neque enim utrumque demonstraret
in omnibus: quia si omnes remanerent in penis
iuste damnationis: in nullo appareret
misericors gratia dirimens. rursum si omnes a
tenebris transferretur in lucem in nullo ap-
pareret seueritas ultionis. In qua prope
multo plures quam in illa sunt ut sic ostendat
quod omnibus deberetur. Quod si omnibus:
redderetur iustitia uindictae: iuste ne-
mo reprehenderet. quia uero tam multi exinde
liberantur: est unum agantur maxime gratie
gratuito muneri laborantis.

Altra opinionem eorum qui putant cri-
minosis supplicia post mortem causa pur-
gationis adhiberi. Cap. 13.

Platonici quod quis impunita nulla
uelint esse peccata: tamen omnes penas
emendationi adhiberi putant: uel humanis
inflictas legibus uel diuinis: siue in hac
uita siue post mortem: si autem parcat hic
cuique: aut ita plectatur ut hic non corri-
gatur: Hinc est Ciaronis illa sententia:
ubi cum dixisset de eternis corporibus mor-
ribundisque membris: quod anime hinc metuunt
cupiant gaudereque dolentque: nec auras

Suscipiunt clauis tenebris et carcerem ceco:
secutus adiunxit atque ait. Quin et supre-
mo cum lumine uita relinquit. id est cum die non
uissimo relinquit eas ista uita: non tamen inquit
Omne malum misens: nec fuditus omnes
Corporis excedunt pestes peccatorumque necesse
est multa diu creta modis inolescere
miris. Ergo exercetur peni: ueterumque
malorum Supplicia expendunt: alie padunt
ianes Suspense ad uentos: aliis sub gur-
gite uasto Infectum eluitur scelus: aut
exurit igni. Qui hoc opinantur nullas
penas nisi purgatorias uolunt esse post
mortem: ut quoniam terris super iora sunt
elementa: aqua: aer: ignis: ex aliqua
istorum mundetur per expiatorias penas: quod
terrena oratione tractum est. Aer quippe
accipitur in eo quod ait suspense ad uentos:
aqua in eo quod ait sub gurgite uasto: ignis
aut suo nomine expressus est cum dixit: aut
exurit igni. Nos uero et in hac quod
uita mortali esse quosdam penas purgato-
rias ostendimus: non quibus affliguntur quorum
uita uel inde fit melior uel potius inde
fit peior: sed illis sunt purgatorie: quod eis
coerciti colliguntur. Ceterae omnes pene
siue temporarie siue perpetue: sicut unus-
quisque diuina providentia tractandus est
inferuntur: uel pro peccatis siue preteritis
siue in quibus adhuc uiuit ille qui plectitur
uel pro exercendis declarandisque uirtutibus
pro bonis et angelis: seu bonos seu malos.
Nam et quisque mali aliquid alterius impro-
bitate uel errore patitur: peccat quod homo
quod uel ignorantia uel iniustitia cuiusque mali
aliquid facit: sed non peccat deus qui iusto
quod quis occulto iudicio fieri sinir. Sed tem-
porarias penas alii in hac uita tantum: alij
post mortem: alij et nunc et tunc: ueritamen
ante iudicium illud seuerissimum nouis-
simisque patiuntur. Non autem ueniunt omnes
in perpetuas penas: quod post illud iudicium
his sunt future qui post mortem sustinent
temporales. Nam quibusdam quod in isto
non remittitur: remitti in futuro seculo:
id est ne futuri seculi eterno supplicio
B. 2.

poniantur: iaz supra diximus. Karis/
simi sūt aut: q nullas i hac uita sz tātū
post eaz penas luunt. Fuisse tñ aliquos
q usqz ad decrepitā senectutē: ne leuif/
simā qdez febriculā senserint: getāque
duxerit uitā: 7 ipi nouim? 7 audiui?.

*De penis tēporalis hui? uite: quib?
subiecta est humana cōditio. Cap. 14.*

Quāqz ipsa uita mortalium tota
pena sit: qā tota tētatio est: sicut
sacre littere personāt: ubi scriptuz. est.
Nūqd nō tētatio est uita humana sup
ērā? Nō. n. parua pena ē ipa īsipiētia
ul īperitia: que usqz adeo fugiēda me/
rito iudicatur: ut per penas doloribus
plenas pueri cogāt queqz artificia uel
lras discere ipsūqz discere ad qd penis
adiguntur tā penale est eis: ut nōnūqz
ipsas penas per quas cōpellūt discere:
malint ferre qz discere. Quis autē nō
exhorreat 7 mori eligat: si ei pponatur
aut mors perpetiēda: aut rursus īfātia
que quidē non a risu sed a flectu ordit
hanc lucē: quo qd maloz ingressa sit
nesciēs pphetat quodāmo: Solum qñ
nat? est ferūt risisse Zoroastren: nec ei
bōi aliqd mōstruos? ris? ille portēdit.
Nā magica? artū phibet fuisse iue/
tor. Que qdē illi nec ad presentis uite
uanā felicitatē: oīra suos inimicos p/
desse potuerūt. A Nino quippe rege
assyrioz: cuz esset ipse bactrianoz rex
bello supatus ē. Prorsus qd scriptū ē:
grane iugū sup filios Adaz: a die exit?
de uentre matris eoz usqz in diem se/
pulture in matre omnium: usque adeo
ipleri necesse ē: ut ipsi paruuli p laua/
crū regeneratōis ab originalis peccati
quo solo tenebātur uinculo iam soluti:
mala mltā patiētes: nōnulli 7 īcursus
spūū malignoz aliqñ patiātur. Que
qdē passio absit ut eis obsit: si hāc uitā
ī illa etate ēt ipsa passione īgrauescēte
7 aiām de corpore excludēte finierūt.

*Qd omne opus grē dei ernētis nos
ō pfūditate ueteris mali: ad futuri se/
culi ptineat nouitatem. Cap. 15.*

Utrum tamē in graui iugo quod
posituz est sup filios Adaz a die
exitus de uētre matris eoz: usqz i diez
sepulture in matrē oīuz: ēt hoc mediū
mirabile repit: ut sobrii simus atque
intelligamus hāc uitam de peccato illo
nimis nefario qd ī paradiso ppetratuz
est: factam nobis esse penalē totūqz qd
nobiscū agit p testamētū nouū: nō p/
tinere nisi ad noui seclī hereditatē no/
uaz: ut hic pignore accepto illud cuius
hoc pignus ē suo tpre cōsequamur: nūc
autē ābulē? in spe: 7 pficiētes de die
in diem spū facta carnis mortificemus.
Nouit. n. oīs q sūt eius. Et quotquot
spū dei agūt hi filij sūt dei: sz grā non
natura. Unic? n. natura dei fili?: ppt
nos misericordia fac? est hoīs filius: ut
nos natura filij hoīs filij dei p illū grā
fierem?. Mānēs qppe ille imutabilis:
naturā nrāz i qua nos suscipet suscepit
a nobis. 7 tenax diuinitatis sue nrē īfir/
mitatis particeps fac? ē: ut nos i meli?
mutati: q pccōres mortalesqz sumus:
ei? īmortalitatis 7 iusticie participatōe
amittam?: 7 qd in natura nrā bonum
fecit: implet sūmo bono ei? nature bo/
nitate fruē?. Sicut. n. p unū hominez
peccātē i hoc tā graue malū uenēim?:
ita p unū hoīez eūdeqz deū iustificātē:
ad illō bonū tā sublie uenēim?. Nec qd
qz se debet ab isto ad illū transisse cō/
dere: nisi cū ibi fuerit ubi tētatio nulla
erit: nisi pacē tenuerit: quā belli hui? i
quo caro occupiscit aduers? spūz 7 spūs
uersus carnē mltis 7 uariis certamib?
grit. Hoc aut belluz nūqz ulluz esset:
si natura humana p liberū arbitriūz i
rectitudie i qua facta ē pstitisset. Nūc
uero q pacē felix cū dō hīe noluit: secū
pugnat īfelix: 7 hoc quoqz cū sit malū
mifabile: meli? ē tñ qz pōza uite hui?.

Melius affligitur quippe cum uitiis: quam cum sine ulla afflictione dominatur. Melius est inquam bellum cum spe pacis et ne: quam sine ulla liberationis cogitatione captiuitas. Cupimus quidem et hoc bello carere: et ad capeffendam ordiatissimam pacem: ubi firmissima stabilitate potioribus inferiora subdatur: igne diuini amoris accedimus. Sed si quod absit alibi tanti boni spes nulla esset: male debuimus in huius conflictationis molestia remanere: quam uitiis in nos dominationem non eis resistendo permittere.

Sub quibus gratie legibus omnes regeneratores habeant etates. Cap. 16.

Utrum tanta est dei misericordia in uasa misericordie quam preparauit in gloria: ut et prima hominis etas, id est infans quam sine ullo renissu subiaceat carni: et secunda quam pueritia nuncupatur: ubi nondum ratio suscepit hanc pugnam: et fere sub omnibus uitiis delectationibus iacet: quia licet fieri iam ualeat: et ideo infans transisse uideatur: nondum in ea est precepti capacitas infirmitas mentis: si sacramenta mediatoris acceperit: et si hanc in eis annis uitae finiat transacta scilicet a potestate tenebrarum in regnum christi: non solum penis non preparet eternis: sed ne ulla quidem post mortem purgatoria tormenta patiantur. Sufficit enim sola spiritualis regeneratio: ne post mortem obsit quod carnalis generatio cum morte traxit. Cum autem uentus fuerit ad etates que preceptum iam capit: et subditi potest legis imperio: suscipiendus est bellus contra uitia et gerendum acriter: ne ad damabilia peccata perducatur. Et si quidem nondum uictoriarum consuetudine roborata sunt: facilius uincuntur et cedunt: sin autem uicere atque ipare consueuerunt: laboriosa difficultate superantur. Neque enim id sit ueraciter atque sinceriter: nisi uera delectatione iustitie. Hoc est autem fide christi. Nam si lex iubens adsit: et spiritus iuuans desit: per ipsarum prohibitionem desiderio crescente

atque uicere peccati: et reatius per uariationis accedit: ut nonnunquam sint apertissima uitia que aliis uitiis uicunt occultis: queque putantur esse uitutes in quibus regnat superbia: et quedam sibi placendi altitudo ruinosa. Tunc itaque uicta uitia deputanda sunt: cum dei amore uicuntur: quem nisi deus ipse non donat: nec aliter nisi per mediatorem dei et hominum hominem christum Iesum: qui factus est princeps mortalitatis nostre: ut nos participes faceret diuinitatis sue. Paucissimi autem sunt tante felicitatis: ut ab ipsa ineunte adulescentia nulla damabilia peccata committant: uel in flagitiis uel in facinoribus: uel in nefarie cuiusque impietatis erroribus: sed magna spiritus largitate operantur: quicquid in eis posset carnali delectatione domari. Plurimi uero precepto legis accepto: cum prius uicti fuerint per uarietates uitiis: et per uariatores effectus: tunc ad gratiam confugiunt adiunxerunt qua fiat et amarius penitendo et uehementius perueniendo prius deo subditi atque ita carni proposita mente uictores. Quisquis ergo penas cupit euadere sepiernas: non solum baptizetur uerum et iustificetur in christo: ac sic uere transseat a diabolo ad christum. Purgatorias autem penas nullas futuras opinetur nisi ante illud ultimum tremendumque iudicium. Nequaquam tamen negandum est: et ipsum eternum ignem per diuersitate meritorum: quoniam malorum: aliis leniore: aliis futurum esse grantorem: siue ipsi uis atque ardor pro pena digna cuiusque uarietur: siue ipse equaliter ardeat: sed non equali molestia sentiat.

De his qui putant nullos hominum penas in eternum esse manuras. Cap. 17.

Nunc iam cum misericordibus nostris agendum esse uideo: et pacifice disputandum quod uel omnibus illis hominibus quos iustissimè iudex dignos gehene supplicio iudicabit: uel quibusdam eorum noluit credere penam sepiernam futuram: sed post certi ipsius metas: per cuiusque peccati quantitate logarithis.

sine breuioris eos ide existimant libe-
ratos. Quia in re misericordior pfecto
fuit Quigenes q 7 ipsuz diabolū 7 an-
gelos ei: post grauiora pro meritis 7
diuturniora suplicia: ex illis cruciatib⁹
eruēdos atq; sociādos sanctis angelis
credidit. Sz illū 7 ppter hoc 7 ppter
alia nōnulla: 7 maxie ppter alternātes
sine cessatione beatitudines 7 miserias: 7
statutis seculoz interuallis ab istis ad
illas atq; ab illis ad istas it⁹ ac redit⁹
termiābiles: non immerito reprobauit
ecclesia. Quia 7 hoc q; misericors uide-
bat amisit: faciēdo factis ueras misias
qbus penas luerēt: 7 falsas beatitudines
i qbus uerū ac securuz hoc ē sine tiorie
certū sēpiēni boni gaudiū nō haberēt.
Longe autē aliter istoz misericordia
humano erat affectu: qui hominū illo
iudicio dānatoz misias tēpales: oīam
uero q ul' citius ul' tardius liberātur:
etnā felicitatē putāt. Que sētētia si p
pterea nera 7 bona qā misericors ē: tāto
erit melior 7 uerior quāto misericordi-
or. Extēdat ergo ac pfūdāt sōs hui⁹
misericordie usq; ad dānatos āgelos: psal-
tē post mltā atq; plixā qstūlibet secl'a
liberādos. Quz usq; ad uniuersā natāz
manat humanā: 7 cū ad āgelicā uentū
fuerit mox arefcit. Nō audēt tū se ul-
teri⁹ miserādo porrigere: 7 ad liberati-
onē ipsi⁹ quoq; diaboli puenire. Uerū
si aliqs audeat uicē nepe istos: 7 tū tā-
to iuenit errat deformius: 7 tra recta
di uerba pueri⁹ qto sibi uidet sētire
clemētius.

De his q nouissimo iudicio ppe in-
tercessionē factoz neminē putāt dānā-
dū esse. Sap. 18.

Sunt et quales in colloctionib⁹
nrīs ipse suz expt⁹: q cū uenerari
uideantur scripturas factas: moribus
iprobādi sūt: 7 agēdo causā suā: multo
maiorē q̄ isti misericordiā deo tribuunt
erga humanuz gen⁹. Dicunt. n. de ma-
lis 7 ifidelib⁹ hoib⁹ diuitus qdē uerū

pdictū ēē q; digni sūt: sz cū ad iudiciū
uetoq; fuerit: misericordiā ēē supaturaz.
Donabit. n. eos inquit misericors de⁹:
pētib⁹ 7 intercessioibus sanctoz suoz.
Si. n. orabāt p illis qn̄ eos patiebant
inimicos: quāto magis qn̄ uidebūt hu-
miles suplicesq; pstratos. Neq; eniz
credenduz ē aut tūc amissuros factos
uiscera misericordie: cū fuerit plenissime
ac pfectissime factitatis: ut q tūc orabāt
p inimicis suis qn̄ 7 ipsi sine peccato nō
erāt: tunc nō orēt p suplicibus suis qn̄
nulluz ceperint hīre peccatuz. Aut uero
de⁹ tunc eos nō exandiet tot 7 tantos
filios suos: qn̄ i tāta eoz factitate nul-
luz inueniet oratiōis ipedimētū. Te-
stimoniuz uero psalmi: 7 illi q pmittūt
infideles atq; ipios hoies psaltē longo
tēpore cruciari: 7 postea de malis oibus
erui: sed magis isti pro se dicūt esse ubi
legitur. Nunqd obliuiscetur misereri
de⁹: aut rtinebit in ira sua suas misa-
tiones. Tra ei⁹ est inquit: ut oēs idigni
beatitudie sēpiēna ipo iudicāte puniāt
suplicio sēpiterno. Sed si ul' lōguz uel
ullū ēē pmisit: pfecto: ut possit hoc fie-
ri rtinebit i ira sua misfatiōes suas: qd
eū psalmus dicit nō ēē factuz. Nō. n.
ait affirmādo rtinebit: sed negationem
sub interrogatiōe ponēs: cū an rtinebit
icogāt: nimiz ostēdit: qā nō diu mi-
fatiōes suas i ira rtineat. Sic ergo isti
uolūt iudiciū dei omiationē nō esse mē-
dacē: q̄uis sit neminē dānatur⁹: quē-
admodū eius omiationem qua dixit
eneruz se esse ninine ciuitatē: mēdacē
nō possum⁹ dicere: 7 tū nō est factum
igunt q; sine ulla additiōe pdixit. Non
. n. ait ninine eueret si nō egerit peni-
tētiā seq; correxerit: sz hoc nō addito
prenunciauit euerfionē futurā illi⁹ ci-
uitatis. Quaz omiationem ppterea
neracē putāt: qā hoc predixit deus qd
uere digni erāt pati: q̄uis hoc nō esset
ipse factur⁹. Naz 7 si penitētib⁹ pe-
percit igunt: utiq; illos penitētiāz nō

LIBER. XXI.

ignorabat acturus: et tñ absolute ac dif-
finite eoz euerfionez futuraz esse p̄di-
xit. Hoc ergo erat inquit in ueritate
feueritatis: qua erant digni: sed in ra-
tione miserationis non erat: quā non
crinuit i iſa ſua: ut ab ea pena ſuplicib⁹
parceret: quā fuerat cōtumacibus omi-
natus. Si aut tunc peccit aiūt: quando
ſanctū ſuūz pphetam fuerat parcendo
tristatur⁹: quāto magis tūc mirabili⁹
ſuplicantibus parceret: qñ ut parcat oēs
ſancti eius orabunt. Sed hoc quod ipi
ſuis cordibus ſuſpiciantur: ideo putant
ſcripturas tacuiſſe diuinas: ut multi ſe
corrigāt uel prolixarū uel eternaz tione
penaz: et ſint q poſſint orare p eis qui
nō ſe correxerint. Nec tñ opināt omni
modo id eloquia diuina tacuiſſe. Nā
quo p̄tinet inquit quod ſcriptuz eſt:
qz multa multitudo dulcedinis tue dñe
quā abſcondiſti timētibus te: niſi ut i-
telligam⁹ p̄pter timorē fuiſſe abſcōditā
miſericordie diuine tam multaz ſecre-
tamqz dulcedinē. Addunt ēt p̄pterea
dixiſſe apoſtoluz: conſuſit enim deus
oēs in iſidelitate ut omnib⁹ miſereat:
quo ſignificaret qz ab illo nemo dam-
nabitur. Nec iſti tamen q hoc ſentiūt:
hāc opinionē ſuaz uſqz ad liberationē
uel nullaz damnationem diaboli atqz
angeloz ei⁹ extendūt. Humana q̄ppe
circa ſolos hoies mouēt miſericordia: et
cauſaz maxie agunt ſuaz: p̄pterea
in genus humanū q̄ſi dei miſerationē
ipunitatē ſalſam ſuis p̄ditis moribus
pollicētes. Ac p hoc ſupabunt eos i p-
dicāda dei miſericordia: q hāc ipunitatē
ēt p̄ncipi demonū et ei⁹ ſatellitib⁹ polli-
centur.

*De his q impunitatē oīuz peccatorū
pmittunt et hereticis p̄pter participa-
tionez corporis chriſti. Cap. i 2.*

Item ſunt alii ab eterno ſuplicio
liberationē nec iſtis ſaltem oib⁹
hominibus promittentes: ſed tantūmō

xpi baptiſmate ablutis qui participes
ſiunt corporis ei⁹: quomolibet uiixerit:
in q̄cūqz heresi uel impietate fuerit p̄pter
illud qd ait Jeſus. Hic eſt panis qui d
celo deſcendit: ut ſi q̄s ex ipo maduca-
uerit nō moriat⁹. Ego ſuz panis uiu⁹
qui de celo deſcēdi. Si q̄s maducauerit
ex hoc pane uiuet in eternū. Ab eterna
ergo morte inquit neceſſe ē iſtos erui:
et ad uitam eternam quandoqz p̄duci.

*De his q nō oib⁹: ſed iis tantuz q
apud catholicos ſunt regenerati: et ſi
poſtea in multa crimina errozeſqz p-
ruperit indulgētiā pollicētur. Cap. 2 o.*

Item ſunt qui hoc nec omnibus
habētibus baptiſmatis xpi et ei⁹
corporis ſacramentuz: ſz ſolis catho-
licis q̄ſuis male uiuentibus pollicētur:
quia nō ſolum ſacramento: ſed re ipa
maducauerit corp⁹ xpi: in ipſo corpore
eius cōſtituti. De quo dicit apoſtolus
un⁹ panis unū corp⁹ mlti ſumus: ut ēt
ſi poſtea in aliquā heresi uel etiam in
gentiliū idolatriā lapſi fuerit: tantū q̄
i corpore xpi. i. i catholica eccleſia ſu-
perſit baptiſmum xpi: et maducauerunt
corpus xpi nō moriāt in eternuz: ſed
uitā qñqz ſequāt eternā: atqz illa ois
impietas quāto maior fuerit: nō eis na-
leat ad eternitatē: ſz ad diuturnitatem
magnitudinemqz penaz.

*De his q eos qui pmanēt i catholica
fide: et ſi peſſime uiixerint et ob hoc uri-
meruerint tñ p̄pter fidei fundamentuz
ſaluandos eſſe diſſiniunt. Cap. 2 i.*

Eſt aut qui p̄pter id qd ſcriptū
eſt qui perſeuerauerit uſqz in ſines
hic ſaluus erit: nō niſi in eccleſia catho-
lica perſeuerantibus q̄ſuis in ea male
uiuentibus hoc promittunt: per ignem
uidelicet ſaluādis: merito ſudamēti de
quo ait apoſtolus. Fundamentum. n.
aliud nemo poteſt ponere p̄ter id qd
d. 4.

positus est: quod est Christus Iesus. Si quis aut edificauerit supra fundamētum hoc aurū: argētū: lapides p̄ciosos: ligna: fenū: stipulā: uniuscuiusq; op̄ manifestabit. Dies. n. dñi declarabit: quia in igne reuelabit: et uniuscuiusq; opus q̄le sit ignis p̄babit. Si cui op̄ p̄manserit qđ sup̄edificauit: mercedem accipiet. Si cui opus aut arserit: detrimentū patietur: ip̄e aut saluus erit: sic tñ q̄si p̄ ignē. Dicūt ergo cuiuslibet uite catholicū christianū xp̄um h̄re in fundamento: quod fundamētum nulla heresis habet a corporis ei⁹ unitate p̄cisa: et ideo p̄pter hoc fundamētum et si male uite fuerit catholic⁹ xp̄ianus: uelut q̄ sup̄edificauerit ligna: fenū: stipulā: putāt eū saluū fieri p̄ ignē. i. post penas ignis illius liberari: quo igne in ultimo iudicio puniētur mali.

De his q̄ putāt ea crīa q̄ iter elemosinaz opa mittūt ad dñatōis iudiciū nō uocari. Cap. 22.

Conperī aut ēt quosdā putare: eos tātmōdo arsurōs illi⁹ etermitate suplicii: q̄ p̄ peccatis suis facere dignas elemosinas negligūt. Juxta illud apostoli Jacobi. Iudiciū aut sine misericordiā fiet illi q̄ nō fecit misericordiā. Qui ergo fecerit iquū q̄uis mores i melius non mutauerit: sed inter ipsas suas elemosinas nefarie ac neq̄ uixerit: cū misericordiā illi iudiciū futurū est: ut aut nulla dñatiōe plectat: aut post aliquod tēpus siue parū siue prolixū ab illa dñatiōe liberetur. Ideo iudicē ipsuz uiuoz atq; mortuozum noluisse existimāt aliud mēmorā se ēē dicturū: siue de xteris q̄bus daturus ē uitā eternā: siue sinistris quos et nō suplicio dñaturus: nisi elemosinas siue factas siue nō factas. Ad hoc pertinere aiunt: et in oratione dominica quotidianam postulationes. *Dimittite nobis debita n̄ra sicut et nos dimittimus debitorib⁹*

n̄ris. Quisquis. n. illi q̄ in eū peccauit dimittit ignoscēdo peccatū: p̄culdubio elemosinaz facit. Quam rez dñs ipse sic mēdauit ut diceret. Si. n. dimiseritis peccata homib⁹: dimittet uobis et pater uester peccata ūra. Si aut nō dimiseritis homib⁹: neq; pater uester q̄ i celis ē dimittet uobis. Ergo et ad hoc gen⁹ elemosinaz p̄tiet qđ ait apostol⁹ Jacob⁹: iudiciū futurū sine misericordiā ei qui non fecit misericordiā. Nec dixit dñs inquit magna uel parua: sed dimittet uobis pater uester peccata ūra: si et uos dimiseritis hominibus. Ac p̄ hoc putāt et eis q̄ p̄dite uixerint donec claudant oīez uite hui⁹ extremū: per hanc orationē q̄liacūq; et quācūq; fuerint oīa quotidie peccata dimitti: sicut ipsa quotidie frequētatur oratio: si hoc tātmō custodir meminerit: ut qñ ab eis ueniaz petūt q̄ eos peccato qualicūque leserūt: ex corde dimittāt. Cum ad hec oīa deo donāte respondero: liber iste claudēdus est.

Contra opinionem eoz q̄ dicunt nec diaboli nec hominū maloz p̄petua futura suplicia. Cap. 23.

Aprimus queri oportet atque agnosci: cur ecclesia ferre neque rit oīez disputationē: diabolo et post maxias et diuturnissimas penas purgationē uel indulgētiā pollicēte. Neq; .n. tot sancti et sacris ueterib⁹ ac nouis l̄ris eruditi: mūdationē et regni celoz beatitudinē post qualiācūq; et quācūq; suplicia qualibetūq; et quācūq; agelis inideēt: s̄z poti⁹ uidēēt diuinaz uacuari uel infirmari nō posse scētīā: quā se p̄nunciauit dñs in iudicio platurū atq; dicturū. Discedite a me maledicti in ignē eternum: qui parati ē diabolo et agelis eius: sic q̄ppe ostēdit eterno igne diabolum et angelos eius arsurōs. Et qđ scriptū ē in apocalipsi. Diabolus q̄ seducebat eos missus est i stagnū ignis et sulphuris: quo et bestia

et pseudo propheta cruciabunt die ac nocte in secula seculorum. Quod ibi dictum est et nunc: hic dictum est in secula seculorum. Quibus uerbis nihil scriptura diuina significare consuevit: nisi quod sine non habet temporis. Quam ob rem prorsus nec alia causa nec iustior atque manifestior inueniri potest: cur uerissima potestate teneat fixum et immobile: nullum regressum ad iustitiam utique sanctorum diabolum et angelos eius habituros: nisi quia scriptura quod nemo nec fallit dicit eis deus non peccasse: et sic ab illo esse inter ipsos perdatos: ut carceribus inferni retrusi traderentur fructui atque ultimo iudicio puniendi: quoniam eos eternus ignis accipiet: ubi cruciabunt in secula seculorum. Quod si ita est: quomodo ab huius eternitate pene uel uniuersi uel quidam homines post quantumlibet temporis subtraherentur: ac non statim eneruabitur fides qua creditur seipsum eternum futurum esse supplicium. Si. n. quibus dicitur discedite a me maledicti in ignem eternum qui paratus est diabolo et angelis eius: uel uniuersi uel alii eorum non semper ibi erunt: quod cause est cur diabolus et angeli eius: semper ibi futuri esse credantur. An forte dei sententia quod in malos angelos et homines perferetur: in angelos uera erit: in homines falsa. Ita plane hoc erit si non quod deus dixit: sed quod suspicatur homines plus ualebit. Quod fieri quia non potest: non argumetur aduersus deum sed opinio potius dum tempus est debent parere precepto: quod seipsum eternum cupiunt carere supplicio. Deinde quod est eternum supplicium pro igne diuturni temporis existimare: et uitam eternam credere sine fine: cum Christus eodem ipso loco in una eademque sententia dixerit utrumque complexus: sic ibunt isti in supplicium eternum: iusti autem in uitam eternam. Si utrumque eternum: perfectio aut utrumque cum fine diuturnum: aut utrumque sine fine perpetuum debet intelligi: per paria. n. relata sunt: hinc supplicium eternum: inde uita eterna. Diceret autem in hoc uno eodemque sensu: uita eterna sine fine erit: supplicium eternum

sine fine habebit: multum absurdum est. Unde quia uita eterna sanctorum sine fine erit supplicium quoque eternum quibus erit: proculdubio sine fine non habebit.

Contra eorum sensum quod in iudicio de omnibus rebus propter sanctorum preces putatur esse parcendum:

Cap. 24.

Hoc autem et aduersus eos ualet: quas agentes causas contra dei ueniam uerba uelut misericordia maiore conantur: ut ideo uidelicet uera sint: quod ea quod dixit homines esse passuros pati digni sunt: non quia passuri sunt. Donabit. n. eos igitur precibus sanctorum suorum: et tunc tanto magis orantium pro inimicis suis: quanto sunt utique sanctiores: eorumque est efficacior oratio et exauditione dei dignior: iam nullum habentium omnino peccatum. Cur ergo eadem perfectissima sanctitate: et cuncta impetrare ualentibus mundissimis et misericordissimis precibus et pro angelis non orabunt quibus paratus est ignis eternus: ut deus sententiam suam mitiget: et reflectat in melius: eosque ab illo igne faciat alios. An erit forsitan quicquam qui et hoc futurum esse presumat: affirmans et sanctos angelos simul cum sanctis hominibus qui tunc equales erunt angelis dei: per donandis et angelis et hominibus oraturos: ut misericordia non patiantur quod ueritate merentur pati: quod nemo sane fidei dixit nemo dicitur est. Alioquin nulla causa est cur non et pro diabolo nunc et angelis eius oret ecclesia: quam magister deus per inimicis suis iussit orare. Nec igitur causa qua fit ut nunc ecclesia non oret per malos angelos: quos suos nouit esse inimicos: eadem ipsa causa est qua fiet: ut in illo tunc iudicio et per hominibus eterno igni cruciandis: quous perfectio sit sanctitate non oret. Nunc. n. propterea per eis orat: quos in genere humano habet inimicos: quia tempus est penitentie fructuose. Nam ut quod maxime per eis orat: nisi ut det illis deus sicut dicit apostolus penitentiam et respiciat de diaboli laqueis: a

quo captiui tenentur secundum ipsius voluntatem: denique si de aliquo ita certa esset: ut quod sunt illi et nosset: qui licet adhuc in hac sint constituti: tamen predestinati sunt in eternum ignem ire cum diabolo: tamen pro eis non oraret: quod nec pro ipso. Sed quia de nullo certa est: orat pro omnibus duntaxat hominibus inimicis suis in hoc corpore constitutis: nec tamen pro omnibus exaudit. Pro his enim solis exauditur: qui quasi aduersarii ecclesie: ita sunt tamen predestinati: ut pro eis exaudiat ecclesia: et filii efficiantur ecclesie. Si qui autem usque ad mortem habebunt cor impenitens: nec ex inimicis reuertentur in filios: nunquid iam pro eis. id est pro talium defunctorum spiritibus orat ecclesia? Cur ita nisi quia in parte iam diaboli operantur: quod dum essent in corpore non sunt translati ad christum. Eadem itaque causa est: cur non oratur tunc pro hominibus eterno igne puniendis: que causa est ut neque nunc neque tunc oratur pro angelis malis: quod itidem causa est: ut quis pro hominibus nunc oratur pro infidelibus ipsius defunctis. Nam pro defunctis quibusdam: vel ipsius ecclesie vel quorundam propter exauditur oratio: sed pro his quorum in christo regeneratores nec usque adeo vita in corpore male gesta est ut tali misericordia iudicetur digni non esse: nec usque adeo bene ut talis misericordia reperiat necessaria non habere: sicut et facta resurrectione mortuorum non deest quibus post penas quas patiuntur spiritus mortuorum imputatur misericordia: ut in ignem non mittantur eternum. Neque enim de quibusdam veraciter diceretur: quod non eis remittatur neque in hoc seculo neque in futuro nisi essent quibus quasi non in isto tamen remitteretur in futuro. Sed cum dictum fuerit a iudice uiuorum atque mortuorum: uenite benedicti patris mei possidete paratum uobis regnum a constitutione mundi: et aliis e contrario: discedite a me maledicti in ignem eternum quod paratum est diabolo et angelis eius: et ibunt isti in supplicium

eternum: iusti autem in uitam eternam: nimie presumptionis est dicere cuius eorum et nunc supplicium non futurum: quos deus ituros in supplicium dixit eternum: et per huius presumptionis persuasionem facere: ut de ipsa quoque uita vel desperetur vel dubitet eterna. Nemo itaque sic intelligat psalmum canentem. Nunquid obliuiscetur misereri deus: aut continebit in ira suas miserationes suas: ut opinetur de hominibus bonis ueram: de malis falsam: aut de bonis hominibus et malis angelis ueram: de malis autem hominibus falsam: uel esse sententiam. Hoc enim quod ait psalmus ad uasa misericordie pertinet: et ad ipsos filios promissionis: quorum erat unus et ipse propheta. Qui cum dixisset nunquid obliuiscetur misereri deus aut continebit in ira suas miserationes suas: continuo subiicit. Et dixi nunc cepi. Hec est imitatio dextere excelsi. Expositum profecto quid dixerit. Nunquid continebit in ira suas miserationes suas. Ita enim dicitur et ista uita mortalis: ubi homo uanitati similis factus est: et dies eius uelut umbra pretereunt: in qua tamen ira non obliuiscitur misereri deus: faciendo solum suum oriri super bonos et malos: et pluuem super iustos et iniustos: ac sic non continet in ira suas miserationes suas. Adhuc itaque in eo quod expressit hic psalmus dicendo nunc cepi. Hec est imitatio dextere excelsi: quoniam in hac ipsa eorum uanissima uita que ira dei est uasa misericordie mutat in melius: quousque adhuc in huius corruptionis miseria maneat ira eius: quia nec in ipsa ira sua continet miserationes suas. Quia ergo in isto modo compleatur diuini illius cantici ueritas: non est eam necesse etiam illic intelligi: ubi non pertinentes ad ciuitatem dei seipiterno supplicio puniuntur. Sed quibus placet istam sententiam usque ad illa impiorum tormenta protendere: saltem sic intelligant: ut manente in eis ira dei que eterno est pronuntiata supplicium: non contineat deus in hac ira sua miserationes suas: et faciat eos non tanta quanta digni sunt penam

astrocitate cruciari : ut eas penas vel nunquā subeant ul' aliquando finiāt : sed ut eas mitiores q̄ merita sunt eoz leuiioresque patiantur . Sic enim ⁊ ira dei manebit : ⁊ in ip̄a ira sua misfatoes suas non continebit : quod quidez nō ideo confirmo : quia nō resisto . Ceterū eos qui putant minaciter potius q̄ ueraciter dictuz : discedite a me maledicti in ignez eternum : ⁊ ibunt isti in suplicium eternum : ⁊ cruciabuntur in secula seculorum : ⁊ uermis eozum non morietur : ⁊ ignis non extinguetur : ⁊ cetera huiusmodi : non tam ego q̄ ip̄a scriptura diuina planissime atq̄ plenissime redarguit ac refellit . Niniuite quippe in hac uita egerunt penitentia : ⁊ ideo fructuosam : uelut in hoc agro seminantes in quo uoluit deus euz la- chrymis seminari : q̄ postea cū letitia meteretur . Et tamen quis negabit q̄ dominus predixit in eis fuisse cōpletū nisi parum aduertat quemadmodum peccatores deus nō solum iratus : uerū etiaꝫ miseratus euerat . Euertuntur eniz peccatores duob⁹ modis : aut sicut sodomite ut pro peccatis suis ipsi hoies puniantur : aut sicut niniuite ut ip̄a hominum peccata penitendo destrua- tur . Factuz est ergo q̄ pdixit deus . Euersa eniz est niniue que mala erat : ⁊ bona edificata ē que non erat . Stā- tibus enim menibus atque domibus : euersa est ciuitas in perditis moribus . Ac sic quuis propheta fuerit contraista- tus : quia non est factuz quod illi ho- mines timuerunt illo prophetante uen- turuz : factuz est tamē quod fuerat dō presciente predictuz : quoniaz nouerat qui predixit quomodo in melius esset implenduz . Ut autem nouerint isti in peruersum misericordes : quo perti- neat quod scriptum est . Quaz multa multitudo dulcedinis tue domine quā abscondisti timentibus te : legant ⁊ q̄ sequitur : perfecisti auteꝫ sperantibus

in te . Quid est abscondisti timentib⁹ : perfecisti sperantibus : nisi quia illis q̄ timore penarum suarum suam uolunt iustitiaz constitutere : que in lege est nō est iustitia dei dulcis : quia nesciunt eam . Non eniz gustauerunt eaz . In se nanq̄ sperant non in ipso : ⁊ ideo absconditur eis multitudo dulcedinis dei quoniaz timent quidez deum : sed illo timore seruili qui non est in cari- tate : quia perfecta caritas foras mittit timores . Ideo sperantibus i euz pficit dulcedinez suam : in sperando eis ca- ritates suam : ut timore casto non quē caritas foras mittit : sed permanente in seculuz seculi : cum glorientur in dño glorientur . Iustia dei quippe **Christ⁹** est : qui factus est nobis sicut dicit apo- stolus sapientia a deo : ⁊ iustitia : ⁊ sā- ctificatio : ⁊ redemptio : ut quēadmodū scriptum est : qui gloriatur in domino gloriatur . Hanc dei iustitiam quam donat gratia sine meritis : nesciunt illi qui suaz iustitiam uolunt constitutere : ⁊ ideo iustitie dei qui est **Christ⁹** sunt subiecti . In qua iustitia est multa multitudo dulcedinis dei : propter quā dicitur in psalmo . Gustate ⁊ uidete q̄ dulcis est dominus . Et hanc quidē in hac peregrinatione gustātes : nō ad facietates sumētes : esurimus eaz poti⁹ ac sitimus : ut ea postea saturemur cum uidebimus eum sicuti est : ⁊ implebitur quod scriptuz est . Satiabor cum mani- festabit gloria tua . Itā pficit **Christ⁹** multam multitudinem dulcedinis sue sperantibus in euz . Porro autē si eam quā illi putant dulcedinem suam deus abscondit timentibus euz : qua non ē ip̄os damnaturus : ut hoc nescientes ⁊ dānari timētes recte uiuāt : ac sic pos- sint esse qui orent p̄ nō recte uiuētib⁹ : quomodo eaz perficit sperantibus in euz : quandoquidez sicut somniāt per hanc dulcedinez non damnaturus est eos qui non sperāt in euz . Illa igitur

eius dulcedo queratur: quā pficit sperantibus in euz: non quā pficere putat contemptentibus ⁊ blasphemantibus euz. Frustra itaque homo positus in hoc corpore: occultoz di iudicioz sibi notitiam arrogare presumit. Illud quoque apostolicuz: conclusit enim deus omnes in infidelitate: ut omnib⁹ misereatur: non ideo dictum est qd sit neminem damnaturus: sed superius apparet unde sit victuz. Nam cum de Iudeis postea credituris Apostol⁹ loqueretur ad gentes: ad quas utique iaz credētes scribebat epistolas. Sicut eniz uos inquit aliquando non credidistis deo: nunc autem misericordiaz consecuti estis in illoz incredulitate: sic ⁊ hi non crediderunt in uestra misericordia: ut ⁊ ipsi misericordiam cōsequantur. Deinde subiicit unde isti sibi errando blandiuntur: atque ait: Concluserit enim deus oēs i infidelitate ut omnibus misereatur. Quos omnes nisi de quibus loquebatur: tanquam dicens ⁊ uos ⁊ illos: Deus ergo ⁊ iudeos ⁊ gentiles quos presciuit ⁊ predestinavit conformes fieri imaginis filii sui: omnes in infidelitate cōcluserit ut de amaritudine infidelitatis sue penitendo confusi: ⁊ ad dulcedinem misericordie dei credendo conuersi: clamarent illud in psalmo. Quam mēta multitudo dulcedinis tue domine: quā abscondisti timentibus te: perfecisti autez sperantibus non in se sed in te. Omnium itaque misereatur. uasorum misericordie quidem omnium ⁊ eorum scilicet quos ex gentilib⁹ ⁊ eorum quos ex iudeis predestinavit: uocauit: iustificauit: gloriificauit: non omniū hoīz: sed istoruz omnium neminē dānatur⁹.

An hi q̄ iter hereticos baptizati sunt ⁊ ueteriores postea male uiuendo sunt facti: uel hi qui apud catholicos renati ad hereses aut scismata transferunt: ul

hi qui a catholicis apud quos renati sunt non recedentes criminoſe uiuere perſtiterunt: poſſint priuilegio ſacramentorum remiſſionem eterni ſperare ſuplicij. Cap. 25.

Ed iaz respondeamus etiā illis: qui nō ſolum Diabolo ⁊ āgelis eius ſicut nec iſti: ſed ne iſtis quidem omnibus hominibus liberationem ab eterno igne pmittunt: uerum eis tātz qui Chriſti baptiſmate abluti: ⁊ corporis eius ⁊ ſanguinis participes facti ſunt: quomodolibet uixerint: in quacunque heresi ul impietate fuerint. Sed contradicit eis apoſtolus dicēs. manifesta autē ſunt opera carnis. Que ſunt fornicatio: imunditia: luxuria idoloruz ſeruitus: ueneficia: inimitie: contēſiones: emulatiōes: animoſitates: diſſēſiones: hereses: inuidie: ebrietates: comēſationes: ⁊ his ſimilia: que predico uobis ſicut predixi: quoniam qui talia agunt regnuz di nō poſſidebunt. Hec proſecto apoſtolica ſententia falſa eſt: ſi tales poſt quantalibet tempora liberati regnum dei poſſidebunt. Sed quoniam falſa nō eſt: proſecto regnū dei nō poſſidebunt. Et ſi in regni dei poſſeſſione nunq̄ erunt eterno ſuplicio tenebuntur: quoniaz nō eſt medius locus ubi nō ſit in ſuplicio: qui illo nō fuerit cōſtitutus in regno. Quā ob rez qd ait dñs Ieſus hic eſt panis q̄ de celo deſcendit: ſi quis ex ipſo maducauerit nō morietur: ego ſum panis uiuus q̄ de celo deſcendi: ſi quis maducauerit ex hoc pane uiuet in eternum: quomō ſit accipiendum merito queritur. Et ab iſtis quidez quibus nunc reſpondemus: hunc intellectuz auferunt illi: quibus deinde reſpondenduz eſt. Hi ſunt autem qui hanc liberationem nec omnibus habentib⁹ ſacramentū baptiſmatis ⁊ corporis chriſti: ſed ſolis catholicis q̄uis male uiuentibus pollicentur. Qui non ſolum inquit

sacramento: sed re ipsa manducant corpus xpi: in ipso scilicet eius corpore constituti de quo ait apostolus. **Unus** panis unus corpus multi sumus. **Qui** ergo est in eius corporis unitate idest i christianorum compage membrorum: cuius corporis sacramentum fides communicantes de altari sumere consueverunt: ipse uere dicendus est manducare corpus christi: et bibere sanguinem christi. Ac per hoc heretici et scismatici ab huius unitate corporis separati: possunt idem percipere sacramentum: sed non sibi utile: imo uere et noxium: quo iudicentur grauius quam uel tardius liberent. **Non** sunt quippe in eo uinculo pacis: quod in illo exprimitur sacramentum. **Sed** rursus et isti qui recte intelligunt non dicendum eum manducare corpus christi qui in corpore non est christi: non recte permittunt eis qui uel in heresibus uel et in gentiliis superstitione ex illius corporis unitate labuntur: liberationem quandoque ab eterni igni supplicii. **Primo** quia debent attendere quam sit intolerabile atque a sana doctrina nimis denium: ut multi ac pene omnes qui hereses ipias condiderint exeuntes de catholica ecclesia et facti sunt hereticorum: meliores habeant causas quam hi qui nunquam fuerunt catholici: cum in eorum laqueos incidisset: si illos hereticos hoc facit liberari a supplicio sempiterno: quod in catholica ecclesia baptizati sunt: et sacramentum corporis christi in uero christi corpore percipere acceperunt: cum peior sit utique desertor fidei et ex deserto oppugnator eius effectus: quam ille qui non deseruit quam nunquam tenuit. **Deinde** quia et his occurrit apostolus: eademque uerba proferens: et enumeratis illis carnis operibus eadem ueritate predicans: quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt. **Unde** uel illi in peccatis et damnable moribus debent esse securi: qui usque in finem quidem uelut in comunione ecclesie catholice perseverant: intuentes quod dictum est. **Qui** perseverauerit

usque in finem hic saluus erit: et per uite iniquitatem ipsam uiam iustitie quod eis **Christus** est deserunt: siue fornicando siue alias imunditias flagitiorum quas nec apostolus exprimere uoluit in suo corpore perpetrando: siue turpitudine luxurie diffuendo: siue aliquid aliud eorum agendo: de quibus ait: quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt. **Ac** per hoc quicquid agunt talia: nisi in supplicio sempiterno non erunt: quia in regno dei esse non potuerunt. **In** his enim perseverando usque in huius uite finem: non utique dicendi sunt in christo perseverasse usque in finem: quia in christo perseverare est in eius fide perseverare: que fides ut eam definit apostolus per dilectionem operatur. **Dilectio** autem sicut ipse alibi dicit malum non operatur. **Nec** isti duo ergo dicendi sunt manducare corpus christi: quoniam nec in membris computandi sunt christi. **Ut** enim alia taceam: non possunt simul esse et membra christi et membra meretricis. **Denique** ipse dicens qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum: in me manet: et ego in eo: ostendit quod sit non sacramentotenus: sed re uera corpus christi manducare: et eius sanguinem bibere. **Hoc** est enim in christo manere: ut in illo maneat et christus. **Sic** enim hoc dixit tamquam diceret. **Qui** non in me manet et in quo ego non maneo: non se dicat aut existimet manducare corpus meum: aut bibere sanguinem meum. **Non** itaque manet in christo: qui non sunt membra eius. **Non** sunt autem membra christi: qui se faciunt membra meretricis: nisi malum illud penitendo esse destiterint: et ad hoc bonum reconciliatione redierint.

Quid sit in fundamento habere christum: et quibus spondeatur salus quasi per ignis iustitiam.

Capitulum 26.

Ed habet inquit christiani catholici
 in fundamento christum: a cuius ueri-
 tate non recesserunt: tamen si huic fundamēto
 superedificauerit quilibet pessimam uitam: ue-
 lut ligna: fenuz: stipulam. Recta itaque
 fides per quam Christus est fundamētum: quous
 cum dāno quoniam illa quae superedificata sunt
 exurentur: tamen poterit eos quous ab illius
 ignis perpetuitate saluari. Respondeat eis
 breuiter Iacobus apostolus. Si quis dicat
 se fidem habere: opera autem non habeat: nunquid
 poterit fides saluare eum? Et quis est qui
 de quo dicit apostolus Paulus. Ipse autem
 saluus erit: sic tamen quasi per ignem.
 Simul quis iste sit inquiramus. Hunc
 tamen non esse certissimum est: ne duorum
 apostolorum sententias mittamus in ri-
 xam. Si unus dicit etiam si mala opera
 quis habuerit saluabit eum fides per
 ignem: alius autem si opera non habeat
 nunquid poterit fides saluare eum? In-
 uenimus ergo qui possit per ignem sal-
 uari: si prius inuenerimus quid sit habere
 in fundamento christum. Quod ut de
 ipsa similitudine quantoties aduertimus:
 nihil in edificio preponitur fun-
 damento. Quisquis itaque sic habet in
 corde christum: ut ei terrena et temporalia
 nec ea quae licita sunt atque concessa pre-
 ponat: fundamentum habet christus.
 Si autem preponit: et si uideatur habere
 fidem Christi: non est tamen in eo fun-
 damentum Christus: cui talia prepo-
 nuntur. Quanto magis si salutaria
 precepta contemnens committat illicita:
 etiam non preposuisse Christum: sed
 postposuisse conuincitur: quem post-
 habuit imperantem siue concedentem:
 dum contra eius imperata siue concessa
 sua per flagitia delegit explere libidinem.
 Si quis itaque christianus diligit mere-
 tricem: eique adherens unum corpus
 efficitur: iam fundamentum non ha-
 bet christum. Si quis autem diligit uxorem
 suam: si secundum christum: quis ei on-
 dabit in fundamento esse Christum? Si

uero secundum hoc seculum: si carna-
 liter: si in morbo concupiscentiarum
 sicut et gentes quae ignorant deum: etiam
 hoc secundum ueniam concedit apostolus:
 imo per apostolum Christus. Potest
 ergo et iste in fundamento habere chri-
 stum. Si enim nihil ei talis affectiois
 uoluptatisque preponat: quous superedi-
 ficet ligna: fenuz: stipulam: Christus
 est fundamentum: propter hoc saluus
 erit per ignem. Delicias quippe huius
 modi amoresque terrenos: propter com-
 mune quidem copulam non damna-
 biles: tribulationis ignis exuret: ad
 quem pertinent ignem: et orbantes et
 quaecunque calamitates quae auferunt
 hec. Ac per hoc ei qui edificauit erit
 edificatio ista damna: quia non ha-
 bebant quod superedificauit: et eorum
 amissione cruciabitur: quibus fruendo
 utique letabatur. Sed per hunc ignem
 saluus erit merito fundamenti: quia et
 si utrumque id an Christum habere mallet
 a persecutore preponeretur: se mallet
 Christum habere quam ista liberrime per-
 ficeretur. Uide in apostoli uerbis huius
 edificantem super fundamentum hoc:
 aurum: argentum: lapides preciosos.
 Qui sine uxore est inquit: cogitat quae
 sunt dei: quomodo placeat deo. Uide
 alium edificantem ligna: fenuz: stipulam.
 Qui autem matrimonio iunctus est
 inquit: cogitat quae sunt mundi: quomodo
 placeat uxori. Uniuscuiusque opus
 quale sit manifestabitur. Dies enim
 domini declarabit: dies utique ire dies
 tribulationis: quoniam in igne inquit
 reuelabitur. Eandemque tribulationem
 ignem uocat: sicut alibi legitur. Uasa
 figuli probat fornax et homines iustos
 tentatio tribulationis. Et uniuscuiusque
 opus quale sit ignis probabit. Si cuius
 opus permanserit: permanet enim
 quod quisque cogitat quae sunt dei
 quomodo placeat deo quod superedi-
 ficauit: mercedem accipiet: id est unde

LIBER. XXI.

cogitauit hoc sumet. Si cuius aut opus arserit: dānuz patiet: quoniā qđ dilexerat nō habebit. Ipse aut salu⁹ erit qā nulla eū tribulatio ab illi⁹ fundamenti stabilitate semouit. Sic tñ qđ p ignē. Qđ. n. sine illiciēte amore nō habuit: sine urente dolore nō pdit. Ecce quātū mihi uidetur iuētus est ignis: q nullū eoz dānet: sz unū: dicit alterū dānificet: abos pbet. Si aut ignē illuz loco isto uoluerim⁹ accipe: d quo dñs dicit sinistris. Discedite a me maledicti in ignē eternū: ut in eis ēt isti esse credāt q edificant sup fundamētū ligna: fenu: stipulam: eosque ex illo igne post tēp⁹ p malis meritis ipertituz liberet boni merituz fundamētū: quid arbitramur dexteros qbus dicet⁹ uenite benedicti pñs mei: possidete paratū nobis regnū: nisi eos q superedificauerūt sup fundamētuz: aurū: argētū: lapides pñsiosos. Sed in illuz ignem de quo dictuz est: sic tamen quasi per ignez: si hoc modo est intelligendus: utriqz mittendi sunt: 7 dexti. s. 7 sinistri. Illo qppe igne utri que pbandi sunt de quo dictuz ē: dies .n. dñi declarabit. qā i igne reuelabit 7 uniuscuiusqz op⁹ qle sit: ignis pba/ bit. Si ergo utrūqz pba/ bit ignis: ubi si cui⁹ opus pmāserit. i. nō fuerit igne consumptuz quod superedificauit: mercedez accipiat: si cuius autem opus arserit: dānuz patiatuz: profecto non est ille ipse eternus ignis. In illuz eniz soli sinistri nouissima 7 ppetua dānati one mittentur: iste aut dextros probat. Sed alios eozum sic probat ut edificatū quod super christum fundamentuz ab eis inuenerit esse constructū: nō exurat atque consumat: alios autem aliter idest ut quod superedificauerūt ardeat damnumque inde patiantur: salui fiāt autem quoniā Christum in fundamētum stabiliter positum precellenti caritate tenuerunt. Si autez salui fient: profecto 7 ad dexteram stabunt: 7 cum

ceteris audient: uenite benedicti patris mei possidete paratū nobis regnū non ad sinistram ubi illi erūt qui salui non erunt: 7 ideo audient discedite a me maledicti i ignem eternum. Nemo quippe ab illo igne saluabituz: quia in suplicium eternuz ibunt illi omnes: ubi uermis eozū non morietur: 7 ignis non extinguetur: quo cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum. Post istius sane corporis mortem: donec ad illuz ueniatuz qui post resurrectionez corporuz futurus est dānationis 7 remunerationis ultim⁹ dies: si hoc tēp⁹is intervallo spiritus defunctorū eiusmodi ignem dicuntur perpeti: quem non sentiant illi qui non habuerunt tales mo/ res 7 amores in huius corporis uita: ut eozum ligna 7 fenum 7 stipula consu/ matur: alii uero sentiant qui eiusmodi secum edificia portauerunt: siue ubi tā tuz siue hic 7 ibi: siue ideo hic ut non ibi: secularia qzuis a dānatōe uenialia cremātem ignem transitorie tribula/ tōis inueniant: nō redarguo: qā forsītā ueruz ē. Potest qppe ad istā tribulati/ onez ptinere etiā mors ipa carnis: que de peccati primi perpetratione cōcepta est: 7 secunduz cuiusqz edificium tēp⁹is suo ab unoquoque suscepta: possunt 7 persecutiones ecclesie qbus martyres coronati sunt: 7 quas patiūtuz qunqz Christiani probant utraque edificia uelut ignis: 7 alia cōsumunt cum ipsis edificatoribus: si christum in eis non inueniunt fundamentuz: alia siue ipsis si inueniunt: quia licet cuz dāno salui erunt: ipsi non consumētuz propter xpi uidelicet meritum in fundamento re/ perti qui manet in eternum. Erit. n. tribulatio in fine seculi tempore anti/ christi: qualis nunquam antea fuit qā multa erunt tunc edificia siue aurea si/ ue fenea super optimum fundamentuz quod est Christus Iesus: ut ignis ille pbet utraqz: 7 de aliis gaudiū: de aliis

inferat damnum. Nētros tñ perdat: in quibus hec inueniet propter stabile fundamentum. Quicunq; autem non dico uxorem cuius etiam commixtione carnis ad carnalem utitur voluptate: sed ipsa q̄ ab huiusmodi delectationib⁹ aliena sunt nomina pietatis: humano more carnalit' diligēdo: xpo atepōit: non eum habet in fundamento. Et ideo nō per ignē saluus erit: s; saluus non erit: quia esse cum saluatore non poterit: qui de hac re aptissime loquēs ait. Qui amat patrem aut matrem plus q̄ me non est me dignus: et qui amat filiū aut filiā sup me: nō ē me dign⁹. Verū qui has necessitudines sic amat carnaliter: ut tñ eas christo dño non preponat: malitq; ipsis carere q̄ xpo: si ad hunc fuerit articul⁹ tētationis adductus: p ignē erit saluus: q̄a et eaz amissione tantū necesse est urat dolor: quātur beferat amor. Porro q̄ patres: matres: filios: filias: secūduz christ⁹ dilexerit: ut ad eius regnū optinēdū ei⁹ coherendū illis consulat: n̄ hoc i eis diligit q̄ membra sunt xpi: absit ut ista dilectio reperiatur i lignis feno et stipula sumēda: sed prorsus edificio aureo: argēteo: gēmeoq; deputabitur. Quomō aut potest eos plus amare q̄ christ⁹: quos amat utiq; ppter xpūz.

¶ Contra eoz p̄suasionez q̄ putant sibi nō obfutura peccata: i qbus cū elemosinas facerent perstiterunt. Cap. 27.

Restat eis respōdere: q̄ dicūt et nō rigne illos tantummodo arsuos qui p peccatis suis dignas facere elemosinas negligunt: ppter illud qd ait apostolus iacobus: iudiciū autē sine misericordia illi q nō fecit misericordiā. Qui ergo fecit inquit q̄uis nō correxerit perditos mores: sed nefarie ac nequiter inter ipsas suas elemosinas nixerit: cum misericordia illi futur⁹

est iudiciū: ut aut nō vānetur omnino: aut post aliquod tēpus a vānatione no uissima liberetur. Nec ob aliud existimant christ⁹ de solo delictu atq; neglectu elemosinaz discretionez inter dextros et sinistros esse facturū quozuz alios in regnū: alios in supliciu mittet eternum. Ut autē quotidiana sibi opinentur que facere omnino non cessant: qualiacunq; et quātacunq; sint: p elemosinas dimitti posse peccata: orationem quā docuit ipse dñs: et suffragatricem sibi adhibere conantur et testem. Sicut .n. nullus est inquit dies quo a xpīais hec oratio nō dicat: ita nullum ē quod tidian⁹ qualecunq; peccatum: qd p illā nō dimittatur: cum dicim⁹ dimitte nobis debita n̄ra: si qd sequitur facere curemus: sicut et nos dimittimus debitoribus n̄is. Non .n. ait dñs inquit: si dimiseritis peccata hominib⁹: dimittet uobis pater quotidiana paruā peccata: s; dimittet igt uobis peccata n̄ra. Qualiacunq; ergo uel quātacunq; sint etiam si quotidie perpetrentur: nec ab eis uita discedat in melius cōmutata p elemosinam uenia non negata: remitti sibi posse presumunt. Sed bene q̄ isti dignas pro peccatis elemosinas commonent esse faciendas. Quoniam si dicerent qualescunq; elemosinas pro peccatis quōtidiaīs et magnis: et quātacunq; scelerū s̄uetudine misericordiā posse ipetrare diuinā: ut ea quotidiana remissio sequeretur: uiderēt se rez dicere absurdam atq; ridiculam. Sic .n. cogerentur fateri fieri posse: ut opulētissim⁹ homo decē denariis in diurnis elemosinas ipensis: homicidia et adulteria et nefaria queq; facta redimeret. Qd si absurdissim⁹ et insanissim⁹ ē dicere profecto si queratur que digne sint elemosine pro peccatis: de quibus etiaz christi precursor ille dicebat: facite ergo fructus dignos penitentie: proculdubio non inuenietur eas facere

LIBER. XXI.

qui uitam suam usque ad mortē quo-
tidianoꝝ criminum perpetratione cō-
fodiunt. **P**rimus quia in auferendis
rebus alienis longe plura diripiunt:
ex quibus per exigua pauperibus lar-
giēdo xp̄us se ad hoc pascē existimāt:
ut licentiam malefactorū se ab illo emis-
se uel quotidie potius emere credentes
securi damnabilia tanta cōmittāt. **Q**ui
si pro uno scelere oīa sua distribuerent
indigentibus membris christi: nisi de-
sisterent a talibus factis habēdo cari-
tatem que non agit perperam: aliquid
eis pdesse nō posset. **Q**ui ergo dignas
pro suis peccatis elemosinas facit: pri-
us eas incipit facere a se ipso. **I**ndignū est
enim ut in se non faciat qui facit in p-
ximum: cum audiat dicentem deum
diliges proximum tuum tāquam te ipsū.
Item audiat. **M**iserere anime tue pla-
cens deo. **H**anc elemosinam idest ut
deo placeat nō faciēs anime sue: quo-
mō dignas p peccatis suis facere ele-
mosinas est dicendus. **A**d hoc enim
et illud scriptū est. **Q**ui sibi malignus
est cui bonus erit. **P**rationes quippe
adiuant elemosine. **E**t utiq; intue-
dū est quod legimus. **F**ili peccasti: non
adiciās iterū: et de preteritis tuis de-
precare ut tibi dimittant. **P**ropter hoc
ergo elemosine faciende sunt: ut cum de
p-ritis peccatis deprecamur exaudiamur:
non ut in eis perseverantes licentiam
malefaciendi nos p elemosinas ppare
credam. **I**deo autē dominus et dextris
elemosinas ab eis factas: et sinistris
non factas se imputaturum esse predi-
xit: ut hinc ostenderet quantum ualeāt
elemosine ad priora delenda: non ad
perpetua impune cōmittenda peccata.
Tales autē elemosinas non dicendi
sunt facere: qui uitā nolunt a cōsuetudine
scelerum in melius cōmutare. **Q**uia et
in hoc qd ait: quādo uni ex minimis
meis non fecistis mihi non fecistis:
ostendit eos nō facere etiā qm se facere

existimant. **S**i enī christiano esurienti
panem tanq; christo darent: profecto
sibi panem iustitie quod ipse christus ē
non negarent. **Q**uoniam deus non cui
datur sed quo animo datur attendit.
Qui ergo christus diligit i christiano
hoc animo ei porrigit elemosinas quo
accedit ad xp̄um: nō quo uult recedere
impunitus a christo. **T**anto. n. magis
quisque deserit christus: quāto magis
diligat quod improbat christus. **T**iaq;
quid cuiq; prodest q baptizatur si nō
iustificatur. **N**onne qui dixit nisi qs
renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto
non intrabit in regnum dei: ipse etiā
dixit nisi abundauerit iustitia uestra
super scribarū et phariseorū: non i-
trabitis in regnum celoz. **T**ur illud
timendo mlti curant baptizari: et hoc
nō timendo nō multi curāt iustificari.
Sicut ergo non dicit fratri suo fatue: q
cum hoc dicit non ipsi fraternitati: sed
peccato ei? isensus ē: alioquin reus erit
gehēne ignis: ita e cōtrario q porrigit
elemosinam christiano: nō christiano
porrigit qui non in eo diligit christū:
non autē diligit christus qui iustifi-
cari recusat a christo. **E**t quēadmodū
si quis preoccupatus fuerit in aliquo
delicto: ut fratri dicat suo fatue. i. non
eius peccatus uolens auferre: uincit
iustitie: parus ē illi ad hoc redimēdū
elemosinas facere: nisi etiā quod ibi
sequit remediū recōciliatōis adiūgat.
Ibi enī sequit. **S**i ergo offers munus
tuum ad altare: et ibi recordatus fueris
quia frater tuus habet aliquid aduer-
sū te: relinque ibi munus tuū ad altare:
et uade prius recōciliari fratri tuo: et
tunc ueniens offers munus tuū: ita
parus est elemosinas quāta libet facere
pro quocunque scelere: et i cōsuetudine
sceloz pmanere. **O**ratio nero quoti-
diana quam docuit ipse dominus: unī
et dominica nominatur: delet quidem
quotidiana peccata cum quotidie dicit

LIBER. XXI.

dimitte nobis debita nostra: quando id quod sequitur non soluz dicitur sed et fit: sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Sed quia fiunt peccata: ideo dicitur: non ut ideo fiant quia dicitur. Per hanc. n. uoluit saluator ostendere: quam tulibet iuste in huius uite caligine atque infirmitate uiuam: non nobis deesse peccata pro quibus dimittendis debeamus orari: et eis qui nos peccat ut et nobis ignoscat ignoscere. Non itaque propterea dominus ait. Si dimiseritis hominibus peccata dimittet uobis pater uester peccata uestra: ut de hac oratione nisi secuti quotidiana scelera faceremus: uel potentia qua non timeremus hominum leges: uel astutia qua ipsos homines falleremus: sed ut per illam disceremus non putare nos esse sine peccatis: etiam si a criminibus essemus immunes: sicut etiam legis ueteris sacerdotes hoc ipsum deus de sacrificiis admonuit: qui iussit eos primum pro suis: deinde pro populi offerre peccatis. Nam etiam ipsa uerba tanti magistris et domini nostri uigilanter intuenda sunt. Non. n. ait si dimiseritis peccata hominibus: et pater uester dimittet uobis qualiacumque peccata: sed ait peccata uestra. Quotidianam orationem docebat: et iustificatis utique discipulis loquebatur. Quid ergo peccata uestra nisi peccata sine quibus nec uos estis qui iustificati et sanctificati estis? Ubi ergo illi qui per hanc orationem occasione perpetrando scelerum quotidie querunt: significasse dicunt dominum etiam magna peccata quoniam non dixit dimittet uobis peccata parua: sed peccata uestra ibi nos considerantes qualibus loquebatur: et audientes dictum peccata uestra: nihil aliud debemus existimare quam parua: quoniam talium iam non erat magna. Verum tamen nec ipsa magna a quibus omnino mutatis in melius moribus recedendum est dimittuntur orantibus: nisi fiat quod ibi dicitur sicut et nos di-

mittimus debitoribus nostris. Si. n. minima peccata sine quibus non etiam est uita iustorum aliter non remittuntur: quanto magis multis et magnis criminibus inuoluti etiam si ea perpetrare itaque desinant: nullam indulgentiam consequuntur si ad remittendum aliis quod in eos quicquid peccauerit inexorabiles fuerint: cum dicat dominus: si autem non dimiseritis peccata hominibus nec pater uester dimittet uobis. Ad hoc enim ualet quod etiam Iacobus apostolus ait. Iudicium futurum sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Venite quippe debet in mentem etiam fuus ille: cui debitori dominus suus relaxauit decem milia talentorum: que postea iussit ut redderet. quia ipse non misericors est conserui sui qui ei centum debebat denarios. In his ergo qui filii sunt promissionis et uasa misericordie: ualet quod ait idem apostolus consequenter adiungens: superexaltat autem misericordia iudicium. Quoniam et illi iusti qui tanta sanctitate uixerunt ut alios quoque recipiant in tabernacula eterna: quibus amici facti sunt de membris iniquitatis: ut tales essent: misericordia liberati sunt ab eo qui iustificat impium imputans mercedem secundum gratiam non secundum debitum. In eorum quippe numero est apostolus qui dicit. Misericordia consecutus sum: ut fidelis essem. Illi autem qui recipiuntur a talibus tabernacula eterna: fatendum est quod non sint his moribus predicti: ut eis liberandis sine suffragio sanctorum sua possit uita sufficere: ac per hoc multo amplius in eis superexaltet misericordia iudicium. Nec tamen ideo putandus est quisque sceleratissimus nequaquam uita uel bona uel tolerabiliore mutatus: recipi in tabernacula eterna: quoniam obsecutus est sanctis de mammona iniquitatis: id est de pecunia uel diuitiis que male fuerant acquisite: aut etiam si bene non tamen ueris: sed quibus iniquitas

putat esse diuitias: quoniam nescit que sint uere diuitie: quibus illi abundant q̄ 7 alios recipiant i tabernacula et̄na. Est itaq̄ quidam modus uite: nec taz male ut his qui eam uiuunt nihil p̄sit ad capeſcendum regnum celorū largitas elemosinaruz quib⁹ etiā iustoꝝ ſuſtentatur inopia: 7 ſiunt amici qui in tabernacula eterna ſuſcipiant: nec tam bone ut ad tantam beatitudinem adipiſcēdam eis ipſa ſufficiat: niſi eoꝝ meritis quos amicos fecerit miſericordiā ſequantur. **A**ſpirari autem ſoleo etiaꝝ apud **V**irgilium iſtam domini repiri ſententiā: ubi ait facite uobis amicos de māmona iniquitatis: ut 7 ipſi recipiāt uos in tabernacula eterna: cuius ē illa ſimillima. **Q**ui recipit p̄phetā i nomie p̄phete mercedem p̄phete accipiet: 7 qui recipit iuſtum in nomine iuſti mercedem iuſti accipiet. **N**az cum elifeos cāpos poeta ille deſcriberet: ubi putant habere animas beatorum: non ſoluz ibi poſuit eos qui p̄p̄riis meritis ad illas ſedes peruenire potuerunt: ſed adiecit atque ait. **Q**uique ſui memores alios fecere merendo: idēſt qui p̄meruerunt alios eoſque ſui memores p̄merendo fecerunt. **P**roſus tanq̄ eis uiceret qđ frequentatur ore chriſtiano cum ſe cuiq̄ ſanctorum humilis quiſq̄ cōmendat: 7 dicit memor eſto mei atq̄ ut id eſſe poſſit p̄merendo efficit. **S**z quis iſte ſit modus: 7 que ſint ipſa peccata que ita impediunt peruentiōē ad regnum dei: ut tamen ſanctorum amicoruz meritis ipetrent indulgētiā: difficillimū eſt inuenire: piculoſiſſimū diſſinire. **E**go certe uſque ad hoc tēp̄ cum inde ſatagerem: ad eoꝝ ioaginez puenire non potui. **E**t fortāſſis p̄p̄ea latent: ne ſtudioſum p̄ficiendi ad oīa peccata cauenda pigreſcat. **Q**uoniam ſi ſciērentur que uel qualia ſint delicta pro quibus etiaꝝ permanentibus: nec p̄uocet uite melioris aſſumptis: iter/

ceſſio ſit inquirenda 7 ſperāda ſāctoꝝ: eis ſecura ſe obuolueret humana ſegnities: nec euolui talibus implicamentis ullius uirtutis expeditione curaret: ſed tātummodo quereretur aliorum meritis liberari: quos amicos ſibi de māmona iniquitatis elemosinarum largitione feciſſet. **N**unc uero dū uenialis iūctas etiaꝝ ſi perſeueret ignoratur: modus p̄fecto 7 ſtudioſum in meliora p̄ficiēdi orando 7 inſtādō uigilātius adhibet: 7 faciendi de mammona iniquitatis ſāctos amicos cura nō ſpernitur. **C**erū iſta liberatio que ſit ſiue ſuis quibuſq̄ orationibus ſiue intercedētib⁹ ſāctis: id agit ut in ignem quiſq̄ nō mittatur eternum: non ut cum fuerit miſſus poſt quantumcunq̄ inde tēpus eruatur. **N**ā 7 illi qui putant ſic intelligendum eſſe qđ ſcriptuz ē: afferre terraz bonā uberem fructum: aliam tricenum: aliā ſexagenū: aliam centenum: ut ſancti pro ſuorum diuerſitate meritorum: alii tricenos hoīes liberēt: alii ſexagenos: alii centenos: hoc in die iudicii futurū ſolent ſuſpicari non poſt iudiciū. **Q**ua opinione qdam cuz uideret hoīes ipu/ nitatem ſibi puerſiſſime pollicentes eo qđ oēs iſto mō ad liberationē p̄tinere poſſe uideātur: elegātiſſime reſpōdiſſe p̄hibetur: bene potius eſſe uiuendū: ut iter eos qſq̄ reperiatur qui pro aliis interceſſuri ſunt liberādis: ne taz pauci ſint ut cito ad numerū ſuū ul̄ tricenū: ul̄ ſexagenū: uel centenum: unoquoq̄ eoꝝ pueniēte: multi remaneāt q̄ cui iā de penis illoꝝ interceſſiōe nō poſſint: 7 in eis inueniatur qſq̄ ſibi ſpē fruct⁹ alieni temeritate uaniſſima pollicetur. **N**ec me illis reſpondiſſe ſuffecerit: qui ſacraz litteraz quas omnes habem⁹ auctoritatē nō ſpernūt: ſz eas male intelligēdo: nō qđ ille loquūt: ſz hoc poti⁹ putāt futurū ēē qđ ipi uolunt. **H**ac itaq̄ reſpōſiōe reddita librū ſicut p̄miſimus terminamus.

Aurelii Augustini Episcopi de ciuitate dei Liber. Xxii. Incipit.

De conditione angelorum et hominum.

Cap. i.

DEUS IN proximo libro superiore promissimus: iste huiusmodi operis ultimis: disputatione de ciuitate dei et naque beatitudine continebit. Que non propter etatis per multa secula longitudine tamen quantacumque finiendam eternitatis nomen accepit: sed quemadmodum scriptum est in euangelio: regni eius non erit finis. Nec ita ut aliis moriendo decedentibus: aliis succedentibus oriendo: species in ea perpetuitatis appareat: sicut in arbore que penne fronde uestit: eadem uidetur uiriditas permanere: dum labentibus et cadentibus foliis subinde alia que nascuntur faciem suam opacitatis. sed omnes in ea ciues immortales erunt: adipiscantibus et hominibus quod nunc sancti angeli perdidierunt. Faciet hoc deus omnipotentissimus eius conditor. Promisit. n. nec metui potest: et quibus fidem hinc quoque faceret: quod multa sua et non promissa et promissa iam fecit. Ipse est enim qui in principio condidit mundum plenum omnibus bonis uisibilibus atque intelligibilibus rebus in quo nihil melius instituit quam spiritus quibus intelligentiam dedit: et sue contemplationis habiles capacemque sui prestitit: atque una societate deuinxit: quam sanctas et supernam dicimus ciuitatem. In qua resideant: in qua sustententur: beati sint. Deus autem ipse illis est tanquam uita uictusque communis: quod liberum arbitrium eidem intellectuali nature tribuit tale: ut si uellet deferere deus beatitudinem scilicet suam: continua miseria esset secutura. Qui cum presciret angelos quosdam

per elationem qua ipsi sibi ad beatam uitam sufficere uellent tanti boni deferiores futuros: non eis ademit hanc potentem: et melius esse iudicantem etiam de malis bene facere: quam mala esse non sinere. Que omnino nulla essent: nisi natura mutabilis quousque bona et a summo deo atque incommutabili bono qui bona omnia condidit instituta: peccando mala ea sibi ipsa fecisset: quo et peccato suo teste conuincitur bonam conditam se esse naturam. Nisi enim magnum et ipsa licet non equale conditori bonum esset profecto desertio dei tanquam luminis sui mali in eius esse non posset. Nam sicut cecitas oculi uitium est: et idem ipsum indicat ad uidendum lumen esse occultum creatum: ac per hoc etiam ipso uitio suo excellentius ostenditur. ceteris membris membrum capax luminis: Non. n. alia causa esset uitium eius care re lumine: ita natura que fruebatur deo: optimam se institutam docet etiam ipso uitio: quo ideo misera est quia non fruitur deo: qui casum angelorum uoluntarium iustissima pena sempiternae infelicitatis obstruxit: atque in eo summo bono permanentibus ceteris: ut de sua sine fine permanente certi essent: tanquam ipsius premium permanens dedit. Qui fecit hominem etiam ipsius rectum eum eodem libero arbitrio: terrenum quidem animal: sed celo dignum si suo cohereret auctori: miseria similiter si eum defereret secutura: quousque nature huiusmodi mereretur. Quae similiter cum peruatione legis dei: per dei distinctionem peccatum esse presciret: nec illi ademit arbitrii liberi potestatem: simul prouidens quod boni de malo eius ipse esset facturus: qui de mortali progenie merito iustisque uanata: tantum populus propter gratiam suam colligit ut inde suppleat et instauret partem quam lapsa est angelorum: ac sic illa dilecta et superna ciuitas non fraudet suorum numero ciuium: quin etiam fortassis et uberius letetur.

De eterna dei et incommutabili eius voluntate. Cap. 2.

Multa enim sunt quod a malis contra voluntatem dei: sed tamen est ille sapientie tamenque virtutis: ut in eos exitus sine finis quos bonos et iustos ipse presciunt tamen dant omnia quod voluntati eius videntur aduersa: Ac per hoc cum deus mutare dicitur voluntatem: ut quibus lenis erat verbi gratia redatur iratus: illi potius: quam ipse mutantur: et eum quodammodo mutatum in his que patiuntur inueniunt: sicut mutatur sol oculis sauciatis: et asper quodammodo ex miti: et ex delectabili molestus efficitur: cum ipse apud seipsum maneat idem quod fuit. Dicitur etiam voluntas dei quam facit in cordibus obedientium mandatis eius de qua dicit Apostolus. Deus est enim qui operatur in nobis et vult. Sicut enim iustitia dei non solum quod ipse iustus est dicitur: sed illa etiam quam in homine quod ab illo iustificatur facit: sic et lex eius vocatur potius est hominum: sed ab illo data. Nam utique homines erant quibus ait Iesus: in lege nostra scriptum est cuius loco legamus: lex dei eius in corde eius. Secundum hanc voluntatem quam deus operatur in hominibus: etiam vult dicere quod non ipse vult: sed suos id volentes facit: sicut dicitur cognouisse: quod ut cognosceret facit a quibus ignorabatur. Neque enim dicente Apostolo: nunc autem cognoscetes deum imo cogniti a deo: fas est ut credamus quod eos tunc cognouerit deus: prescognitos ante constitutionem mundi: sed tunc cognouisse dictus est: quod tunc ut cognosceretur effectus. De his locutionum modis: iam et in superioribus libris memini disputatus. Secundum hanc ergo voluntatem qua deum vult dicimus quod alios efficit vult: a quibus futura nesciuntur: multa vult nec facit. Multa enim volunt fieri sancti eius ab illo inspirata sancta voluntate: nec fiunt: sicut orant per quibusdam pie sancteque: et quod orant non facit: cum ipse in eis hanc orandi voluntatem sancto spiritu suo fecerit. Ac

per hoc quoniam sed deum volunt et orant sancti: ut quisque sit saluus: possumus illo modo locutionis dicere vult deus et non facit: ut ipsum dicamus velle: qui ut velint illi facit. Secundum vero illam voluntatem suam que cum eis prescientia sempiterna est: presceto in celo et in terra omnia quecumque voluit: non solum preterita vel presentia: sed etiam futura iam fecit. Verum antequam veniat tempus quo voluit ut fieret quod ante tempora uniuersa presciuit atque disposuit: dicimus quando deus voluerit fiet. Si autem non solum tempus quo futurum est: verum etiam utrum futurum sit ignoramus: dicimus fiet si deus voluerit: non quia deus novam voluntatem quam non habuit tunc habebit: sed quia id quod eternitate in eius immutabili preparatum est voluntate tunc erit.

De promissionibus eterne beatitudinis sanctis et perpetuis supplicis impiorum. Cap. 3.

Quia propter ut certa tam multa preterita: sicut in christo nunc videmus impleti quod promisit Abrahe dicens: in semine tuo benedicetur omnes gentes: ita quod eidem semini eius promisit implebitur: ubi ait per prophetam: resurgens qui erant in monumentis. Et quod ait erit celum novum et terra nova: et non erunt memores priorum nec ascendent in cor ipsorum: sed letitiam et exultationem inueniet in ea. Et ecce ego faciam hierusalem exultationem et populum meum in letitia: et exultabo in hierusalem et letabor in populo meo: et ultra non audietur in ea vox fletus. Et per alium prophetam quod pronunciauit dicens eideque prophete. In tempore illo saluabitur populus tuus omnes qui inuentus fuerit scriptus in libro: et multi dormientium in terre puluere: siue ut alii interpretati sunt agere exurgant: hi in vitam eternam: et hi in obprobrium et in confusionem eternam. Et alio loco per eundem prophetam. Et accipiet regnum sancti altissimi. .i.

et optinebunt illud usque in seculum: et usque in secula seculorum. Et paulo post. Regnum inquit eius regnum sempiternum. Et alia que ad hoc pertinentia in libro uigesimo posui: siue que non posui: et tamen in eisdem litteris scripta sunt: uenient et hec: sicut et ista uenerunt: que increduli non putabant esse uentura. Idem quippe deus utraque promisit utraque uentura esse predixit: quem phorrescunt numia paganorum: teste etiam Porphyrio nobilissimo philosopho.

Contra sapientes mundi: qui putant terrae hominum corpora ad celeste habitaculum non posse transferri. Cap. 4.

Sed uidelicet homines docti atque sapientes contra uim tante auctoritatis quam omnia genera hominum: sicut tanto ante predixit: in hoc credendum sperandumque conuertit: acute sibi argumetari uidentur aduersus corporum resurrectionem: et dicere quod in tertio de reipublica libro a Cicerone commemoratum est. Nam cum Hercules et Romulum ex hominibus deos esse factos asseueraret: quorum non corpora inquit sunt in celum elata. Neque enim natura patere tur: ut id quod esset et terra: nisi in terra maneret. Hec est magna ratio sapientium: quorum dominus nouit cogitationes: quoniam uane sunt. Si enim ante tantummodo essemus: id est sine ullo corpore spiritus et in celo habitantes terrena animalia nesciremus: nobisque futurum esse diceretur: ut terrenis corporibus animadus quodam uinculo mirabiliter necteremur: nonne multo fortius argumemur id credere recusantes: et dicere naturam non pati: ut res incorporea ligamento corporeo uinceretur. Et tamen plena est terra uegetantibus animis: quibus hec membra terrena miro modo sunt conexa et implicata. Cur ergo eodem uolente deo qui fecit hoc animal non poterit terrenum corpus in celeste corpus attolli: si animus omnia hec terrena transcendens per hoc et celesti corpore perstabilius ter-

reno corpori potuit alligari? In terrae particula tam exigua potuit aliquid celesti corpore melius apud se tenere: ut sensum haberet et uitam: et ea sentientes atque uiuentem dedignabitur celum suscipere: aut susceptam non poterit sustinere: cum de re sentiat et uiuat ista meliore: quam est corpus omne celeste. Sed ideo nunc non fit: quia nondum est spiritus quo id fieri uoluit. Quid hoc quod prudentia dei multo mirabilius: quam illud quod ab istis non creditur fecit? Cur enim non uehemētius admiramur incorporeos animos: celesti corporis potiores: terrenis alligari corporibus: quam corpora licet terrena sedibus quamuis celestibus tamen corporeis sublimari: nisi quia hoc uidetur consueuimus: et hoc sumus: illud uero nondum sumus: nec aliquando adhuc uidimus. Nam profecto sobria ratione consulta: mirabilioris esse diuini operis reperitur: incorporealibus corporalibus quodammodo atque xer: quam licet dixeris: quia illa celestia ista terrestria: tamen corpora et corpora copulare.

De resurrectione carnis: quam quidam mundo credentes non credunt. Cap. 5.

Sed hoc incredibile fuerit aliquando. Ecce iam credidit mundus sublatum terrenum christi corpus in celum: resurrectionem carnis et ascensionem in supernas sedes paucissimis remanentibus atque stupentibus: non doctis uel indoctis: iam crediderunt docti et indocti. Si res credibile crediderunt: uidentur quod sint stolidi qui non credunt. Si autem res incredibile credita est: et hoc utique incredibile est: sic creditum esse quod incredibile est. Hec igitur duo incredibilia: resurrectionem. scilicet non corporis eternum: et rem tam incredibile mundum esse crediturum: idem deus ante quam uel unum eorum fieret ambo futura esse predixit. unum duorum incredibile iam factum esse uidemus: ut quod erat incredibile crederet mundus. Cur id quod reliquum est despatur: ut et hoc ueniat quod incredi-

bile credidit mūdus: sicut iā nēit quod
sifr icredibile fuit: ut rē tā icredibilem
crederet mūdus: qūqdem hoc utrūq; i
credibile quoꝝ uidem⁹ unū alterū cre
dim⁹: i eisdē lris p̄dictū sit: p q̄s credi
dit mūdus: Et ipse modus quo credi
dit mūdus si cōsideret icredibilior in
uenitur. Ineruditos liberalibus disci
plinis ⁊ oīo q̄tū ad istoꝝ attinet do
ctrinas ipolitos nō peritos grāmatica
n̄ armatos dialectica: nō rhetorica ista
tos: piscatores christ⁹ cū rhetib⁹ fidei
ad mare hui⁹ seculi paucissimos misit.
atq; ita ⁊ ex omni genere tā multos pi
scos: ⁊ tāto mirabiliores: quāto vario
res: et ipsos phōs cepit. Duobus illis
icredilibus: si placet imo quia placez
debet: addamus hoc tertius. Jam ergo
tria sūt icredibilia: q̄ tū facta sūt. Incre
dibile ē christū resurrexisse in carne: ⁊
i celū ascēdisse cū carne. Incredible ē
mūdū rē tā icredibilē credidisse. In
credibile ē homies ignobiles: infirmos:
paucissimos: iperitos: rē tā icredibilē
tā efficaciter mūdo: ⁊ in illo etiā doctis
psuadere potuisse. Hoꝝ triū icredibi
liū primū nolūt isti cū quib⁹ agimus
credere: sz coguntur ⁊ cernere: qd nō
inueniūt unde sit factū: si nō credunt ter
tium. Resurrectio certe christi: ⁊ i celū
cum carne in qua resurrexit ascēsiō: to
to iā mūdo predicatur ⁊ creditur: si cre
dibilis nō ē: unde toto terraz orbe iā
credita ē. Sed mlti nobiles: sublimes:
docti: etiā uidisse dixerūt: ⁊ qd uiderūt
diffamare curarūt: eis mūdū credidisse
nō mirum est: sed istos adhuc credez
nolle: p̄durum ē. Si at ut uerū est: pau
cis: obscuris: minimis: indoctis: eaz se
uidisse dicentib⁹ ⁊ scribētibus credidit
mūdus: cur pauci obstinatissimi q̄ re
manserūt ipsi mūdo iā credenti adhuc
usque nō credūt: q̄ p̄pterea numero exi
guo: ignobiliū: infirmoꝝ: imperitorū
hoiū credidit: qā in tā contemptibili
bus testibus multo mirabilis diuinitas

seipsa psuasit. Eloga nanq; persuaden
tium q̄ dicebāt: mira fuerunt facta nō
uerba. Qui enī christū in carne resur
rexisse: ⁊ cū illa in celū ascēdisse nō ui
derāt: hec se uidisse nazanubus nō lo
quentibus tātum: sed etiā mirifica faci
entibus signa credebāt. Hoies quippe
quos unus uel ut multū dīaz ligaz
fuisse nouerāt: repente linguis oīz gē
tium loquētes mirabiliter audiebant.
Clandū ab uberibus matris: ad eoz
uerbū in christi noie post. xl. annos in
colūmē cōstitisse. Sudaria de corpori
bus eoz ablata sanādis psuisse langū
tibus: in uia qua fuerāt transituri posi
tos in ordie innumerabiles morbis ua
ziis laborātes: ut ambulātium sup eos
umbra transfret cōtinuo salutē solē re
cipere: ⁊ alia multa stupēda in christi
noie p eos facta. postremo etiā mortu
os resurrexisse cernebāt. Que si ut le
guntur gesta ēē cōcedunt: ecce tot icre
dibilia tribus illis icredibilib⁹ addi
mus: ⁊ ut credatur unū icredibile: qd
de carnis resurrectione atq; in celūz ascē
sione dicitur: multoꝝ icredibilitū testi
monia tanta cōgerim⁹: ⁊ nōdū ad cre
dendum ab horrenda duritia incredu
los flectimus. Si uero p apostolos chri
sti: ut eis crederetur resurrectionem atq;
ascensionē predicātibus christi: etiā ista
miracula facta esse nō credunt: hoc no
bis unū grande miraculū sufficit: q̄ ea
terraz orbis sine ullis miraculis cre
didit.

Quo Roma cōditorē suūz Romulū
diligendo deu fecerit. ecclesia autē chri
stum dominum credendo dilexit.

Cap. 6.

Recolamus et hoc loco illud qd
de Romuli credita diuinitate. Quil
li⁹ admirat: ūba ei⁹ ut scripta sūt iserā.
Magis ē ingt in Romulo admirandū
q̄ ceteri q̄ dī ex hōib⁹ facti ēē dicū/
tur: minus eruditis hōiūz seculis fue
rūt: ut fingendi procliuor esset ratio:

.C.2.

cū iperiti facile ad credēdū ipellerent. Romuli autē etatē mīus his lexcētis an-
 nis iā inueteratis litteris atq; doctrinis
 oīumq; illo antiquo ex inculta hoīum
 uita errore sublato fuisse cernimus. Et
 paulo post de eodē Romulo ita loqui-
 tur: qđ ad hūc pīnet sensū. Ex quo in-
 telligi potest inquit: multis ānis ante
 Homerū fuisse: qđ Romulū: ut iāz vo-
 ctis hoībus ac tēporibus ipsis eruditis
 ad fingendū uix qđq; esset loci. Antiq-
 tas enī recepit fabulas fictas etiam nō
 nunquā incondite. Hec etas autē iā ex-
 culta presertim eludēs omne quod fieri
 nō pot respuit. Unus e numero doctis-
 simoz hoīum idēq; eloquētissimus oī-
 um **Marcus Tullius Cicero**: ppter ea
 dicit diuinitatē Romuli mirabiliter cre-
 ditam: q; erudita ip̄a iā fuerūt que fal-
 sitatē nō reciperet fabulaz. Quis autē
 Romulum deum: nisi Roma credidit:
 atq; id parua et incipiēs. Tū deinde po-
 steris sequare fuerat necesse qđ accepe-
 rant a maioribus: ut cū ista supstitōne
 in lacte quodammodo matris ebibita
 crederet ciuitas: atq; ad tā magnā per-
 ueniret imperiū: ut ex eius fastigio: ue-
 lut ex altiore quodā loco alias quoque
 gentes qbus dīaret hac sua opinioe p-
 funderet: ut nō qđē crederet: sed tū di-
 ceret deū Romulū: ne ciuitatē cui seui-
 ebāt de cōditore ei⁹ offēderet: aliter eū
 nominādo qđ Roma q id nō amore q
 dem huius erroris: sed cū amoris erro-
 re crediderat. Christus at quāq; sit cē-
 lestis et sepiterne cōditor ciuitatis: non
 tū eū: quoniā ab illo cōdita ē deum cre-
 didit: sed ideo potius ē cōdēda qā cre-
 didit Roma cōditore suū iā cōstructa
 et dedicata tanq; deū coluit i tēplo. hec
 autē i hierusalē deū christū cōditorem
 suū: ut cōstrui posset et dedicari: posuit
 i fidei fūdamētū. Illa illū amando esse
 deū credidit: ista istū deū ēe credendo
 amauit. Sicut ergo pcessit vñ amaret il-
 la: et de amato iā libēter et falsū bonuz

crederet: ita pcessit unde ista crederet:
 ut recta fide non temere quod falsum:
 sed quod ueruz erat amaret. Exceptis
 enī tot et tantis miraculis q pūaserunt
 deū esse christū: pphetie quoq; diuine
 fide dignissime pcesserunt que i illo nō
 sicut a patribus adhuc credunt iplēde:
 sed iā a toto demonstrantur iplete. De
 Romulo autē qā cōdidit Romā i eaq;
 regnauit: auditur: legitur: nō qā factū
 est quod ante fuisset pphetatum: sed q
 sit receptus in deos creditum tenet lre:
 nō factū docet. Nullus qppe reruz mi-
 rabiliū signis: id ei uere puenisse mon-
 strat. Aupa qppe illa fruz duoz nutrix
 qđ uidetur quasi magnū extūisse portē-
 tum: qle aut quātū ē ad demonstrandū
 deū. Terte enī et si nō meretrix fuit la-
 pa illa: sed bestia: cū frīb⁹ portētū cōe-
 fuerit ambobus: frater tū ei⁹ nō hētur
 deus. Quis autē pphibitus ē aut Ro-
 mulū: aut Hercules: aut alios tales ho-
 mines deos dicere: mori maluit qđ nō
 dicere. Aut uero aliq; gētū coleret iter
 deos suos Romulū: nisi romani nois
 metus cogeret. Quis porro enumera-
 ret qmūlti quantalibet seuitia crudeli-
 tatis occidi: qđ christū deū negare ma-
 luerunt: proinde metus quālibet leuis
 indignatōis: q ab animis romanoz si
 nō fieret posse putabat existere: cōpel-
 lebat aliq; ciuitates positas sub iur ro-
 mano: tanq; deū colere Romulū. a chri-
 sto autē deo nō solū colēdo uerū etiam
 confitendo: tantā per orbē terre marty-
 rū multitudinem metus ullus aut terror
 renocare nō potuit. blāditie nulle: pro-
 missio nulla demonuit: sed nec facultatū
 uiolentia subtractio: nec acerbitas uni-
 uersarūq; penaz: et ipsius mortis que
 plus ceteris formidat. Neq; tunc ciui-
 tas christi: quis adhuc peregrinaret i
 terris: et hīet tā magnoz agmina popu-
 loz aduersus impios persecutores su-
 os pro temporali salute pugnauit: sed
 poti⁹ ut optineret eternā nō repugnaui.

Ligabantur: includebantur: cedebant: urebantur: torquebantur: laniabatur: cruciabantur: et multiplicabantur. Non erat eis pro salute pugnare: nisi salutem pro saluatore continere. Scio in libro *Ciceronis* tertio: nisi fallor: de reipublica disputari: nullum bellum suscipi a ciuitate optimam: nisi autem pro fide aut pro salute. Quid autem dicat pro salute: uel intelligi quod salutem uelit alio loco demonstrans: sed his penis inquit quod est stultissimi sentiunt: egestate: exilio: uiculis: uerberibus: elabuntur sepe priuati: oblata mortis celeritate. Ciuitatibus autem mors ipsa pena est: que uidetur a pena singulos iudicare. Debet enim constituta sic esse ciuitas: ut eterna sit. Itaque nullus iterum est reipublice naturalis: ut homines in quo mors non modo necessaria est: neque et optata per sepe. Ciuitas autem cum tollitur: deletur exstinguitur: simile est quodammodo: ut magnis parua conferamus: ac sic omnes hic mundus intereat et cōcidat. Hoc ideo dicit *Cicero*: quia mundum non interiturum: cum platonis fecit. Cōstat ergo eum pro ea salute uoluisse bellum suscipi a ciuitate: quod sit ut maneat hic ciuitas: sicut dicit eterna: quāuis morietibus et nascētibz singulis: sicut pennae est opacitas olei uel lauri: atque huiusmodi ceterarum arborum singulorum lapsu ortuque foliorum. Adorsum ut dicit non hominum singulorum: sed uniuersae pena est ciuitatis: quod a pena plerumque singulos uindictat. Unde merito queritur: utrum recte fecerit *Saguntini* quā uniuersam ciuitatem suam iterum maluerit: quod fidem frangere: quia cum ipsa romana reipublica tenebantur. In quo suo facto laudantur ab omnibus terrarum reipublica ciuibz. Sed hi quo huius disputatio possit obediunt non uideo: ubi dicit nullum suscipiendum esse bellum: nisi autem pro fide aut pro salute. Nec dicitur si in unum simile periculum ita duo ista cōcurrerit: ut teneri alterum sine alteri amissione non possit: quod sit potius eligendum. Profecto enim *Saguntini*

non si salutem eligeret: fides eis fuerat de secedenda. Si fides tenenda: amittenda utique salus: sicut et factum est. Salus autem ciuitatis dei talis est: ut cum fide ac pro fide teneri uel potius acquiri possit: fide autem pro dita ad eam quicquid uenire non possit. Que cogitatio firmissimi ac paucissimi cordis tot ac tantos martyres fecit: qualem ne unum quidem habuit uel habere potuit: quando est deus creditus *Romulus*.

Quod ut mundus in christum crederet: uirtutis fuerit diuine non persuasionis habu mane. Cap. 7.

Ed ualde ridiculum est de *Romulo* falsa diuinitate cum de christo loquimur facere mentem. Veritamen cum sexcentis ferme annis ante *Ciceronem* *Romulus* fuerit atque illa etas iam fuisse doctrinis dicatur exulta: ut quod fieri non potest omne respiceret: quanto magis post sexcentos annos ipsius tempore *Cicero*: nis: maximeque postea sub *Augusto* atque *Tiberio* eruditioribus utique temporibus resurrectionem carnis christi atque in celos ascensionem: tanquam id quod fieri non potest mens humana fieri non posset: eladesque ab auribus cordibusque respiceret: nisi eam fieri potuisse: atque factam esse diuinitas ipsius ueritatis uel diuinitatis ueritas: et constantia miraculorum signa monstraret: ut terrentibus et contradicentibus tam multis tamque magnis persecutoribus praecedens in christo. Deinde in ceteris ad nouum seculum secunda resurrectio atque immortalitas carnis et fidelissime crederetur: et predicaretur itrepide: et pro orbem terre pullulatura secundum cum in martyrum sanguine sereretur. Legebatur enim praecognita praedictum prophetarum: concurrebant ostenta uirtutum: et persuadebat ueritas noua consuetudine non contraria rationi: donec orbis terrae quod persequeretur furore persequeretur fide.

De miraculis que ut mundus in christum crederet facta sunt: et fieri mundo credente non desinant. Cap. 8.

QUod inquit nunc illa miracula quae praedicatis facta esse non fiunt: posse quod de dicere necessaria fuisse prius quam crederet mundus: ad hoc ut crederet mundus. Quisq; adhuc prodigia ut credat inquirat: magnum est ipse prodigium: quod mundo credente non credit. Verum hoc ideo dicunt: ut nec tunc illa miracula facta fuisse credantur. Unde ergo christus tanta fide usqueque catatur in celum cum carne sublatum: Unde temporibus eruditus et omne quod fieri non potest responsibus: sine ulla miraculis nimium mirabiliter incredibilia credidit mundus: An forte credibilia fuisse: et ideo credita esse dictum sunt: Cur ergo ipsi non credunt? Brevis est igitur nostra complexio. Quod incredibili rei quod non videbatur: alia incredibilia quod tamen fiebant et videbantur fecerunt fidem: aut certe ita credibilia: ut nullis quibus persuaderet miraculis idigeret: istorum nimiam redarguit infidelitatem. Hoc ad refellendos vanissimos dixi. Nam facta esse multa miracula quae attestarentur illi uni gratia salubrius miraculo: quo christus in celum cum carne in qua resurrexit ascendit: negare non possumus. In eisdeque quippe veracissimis libris cuncta scripta sunt: et quae facta sunt et propter quod credendum sancta sunt: hec ut fidem facerent innotuerunt: hec per fidem quas fecerunt multo clarius innotescunt. leguntur quippe in populis ut credantur: nec in populis tamen: nisi credita legerentur. Nam etiam nunc fiunt miracula in eis nomine: siue per sacramenta eius: siue per officios vel memorias sanctorum eius: sed non eadem claritate illustrantur: ut tanta quanta illa gloria diffamantur. Tamen quippe factarum laus: quae diffamatum esse oportebat: illa facit ubique recitari: et memorie cunctorum inherere populo. hec autem ubicunque fiunt ibi sciuntur: uix a tota ipsa civitate: vel quocunque commanenti loco. Nam plerumque etiam ipsi paucissimi sciunt ignorantes ceteris: maxime si magna sit civitas: et quando alibi aliisque narratur: non tanta ea commendat

auctoritas: ut sine difficultate vel dubitatione credatur: quantum christianis fidelibus a fidelibus indicentur.

Miraculum quod mediolani factum est: cum illic essemus quando illuminatus est cecus: ad multorum notitiam potuit pervenire: quia et grandis est civitas: et ibi erat tunc imperator: et immenso populo teste res gesta est: concurrente ad corpora martyrum Prothasii et Gervasii. Quae cum laterent et penitus nesciretur: Episcopo Ambrosio per somnium revelata reperta sunt: ubi cecus ille depulsis veteribus tenebris diem vidit. Apud Thartagine autem quis novum preter admodum paucissimos: salutem quae facta est Innocentio ex advocato uicariae praefecture: ubi nos interfuimus et oculis aspeximus nostris: Venientes enim de transmarinis: me et fratrem meum Hippium nondum quidem clericos: sed iam deo servientes: ut erat cum tota domo sua religiosissimus ipse suscepit: et apud eum tunc habitabamus: curabatur a medicis propter fistulas quas innumeras atque perplexas habuit in posteriore atque ima corporis parte. Iam se curaverant eorum: et artis suae cetera medicamentis agebant. Passus autem fuerat in sectione illa et diuturnos et acerbos dolores. Sed unus iter multos sinus fefellerat medicos: atque ita latuerat: ut eum non tangeret quem seculo aperire deberent. Denique sanatis omnibus quae aperta curabant: iste remanserat solus: cui frustra impendebatur labor. Quas moras suspectas ille habens: multumque formidans ne iterum secaretur: quod ei praedixerat alius medicus domesticus eius quod non admitterat illi: ut saltem videret cum primum secutus est: quomodo id facerent: iratusque illum domo abiecerat: uixque receperat: erupit atque ait: Iterum me secturi estis: Ad illius quem voluistis esse praesentem verba venturus sum. Prudere illi medicus imperitum ceperunt: metumque hominis bonis

uerbis promissionibusq; lenire. preter
erūt et alii dies plurimi: nihilq; pficie
bat omne qd fiebat: medici tñ i sua pol
licitatōe persistebāt: non se illū sinū fer
ro: sed medicamentis esse clausuros. Ad
hibuerūt et aliū grādēū iam medicū
satisq; in illa arte laudatū. Adhuc enī
uiuebat. Ammonitū dico. Qui loco in
specto idēz quod illi eoz diligentia pe
nitiazq; promisit. Quis ille factus aucto
ritate securus: domesticus suo medico q
futuram predixerat aliā sectionē: face
ta hilaritate: uelut iā saluus illūsit. qd
plura. Postea tot dies inaniter cōsumpti
trāsierant: ut fessī atq; confusi faterent
eū: nisi ferro nullo modo posse sanari.
Expauit: expalluit: nimio timore tur
bat. Atq; ubi se collegit fariq; potuit:
abire illos iussit: et ad se amplius nō ac
cedere: nec aliud occurrat fatigato la
chrymis et illa iāz necessitate cōstricto:
nisi ut adhiberet. Alexandrinū quendāz
qui tunc cyrurgus mirabilis habebat:
ut ipse faceret qd ab illis fieri nolebat
iratus. sed postea qd uenit ille: laboreq;
illoz in cicatibus: sicut artifex uidit:
boni uiri sanctus officio persuasit bo
mini: ut illi potius qui in eo tantum la
borauerant: quantū ipse inspiciens mi
rabatur: sue curatōis sine fruenterat:
adiiciens q; re uera nisi secus esset sal
uus esse nō posset. Sed ualde abhorre
a suis moribus: ut hominibus quorūz
artificiosissimā operam: industriaz: di
ligentiam admirans in cicatricib; ei
uideret: propter quod remansit palmā
tanti laboris auferret. Redditi sūt aīo
eius: et placuit ut eodem Alexandrino
assistente: ipsi sinum illum ferro qui iā
cōsensu omnium aliter insanabilis pu
tabatur aperirent. Que res dilata est i
cōsequentem diem. Sed cū abiissent il
li: ex mezore nimio domini tantus est i
domo illa exortus dolor: ut tanquā fu
neris planctus aīx cōprimeretur a no
bis. Visitabant eum quotidie uiri san/

cti: Episcopus tūc Uralensis beate me
morie Saturninus et presbiter Gelo
sus ac diaconi chartaginēsis ecclesie: i
quibus erat et ex quibus solus est nunc
in rebus humanis iā Episcopus: cū ho
nore a nobis debito nominādos Aure
lius: cū quo recordantes mirabilia opa
re di. hac re sepe colloqui sum: eūq;
ualde meminisse qd cōmemoramus in
uenimus. Qui cum eum uespere: sicut
solebant uisitarent: rogauit eos misera
bilibus lachrymis: ut mane uignaretur
esse presentes suo funeri potius qd dolo
ri. Qātus enī cū metus ex prioribus in
uaserat penis: ut se inter medicos ma
nus non dubitaret esse moritūrum. Cō
solati sunt enī illi: et hortati ut in deo fi
deret: eūsq; uoluntatez uiriliter ferret.
Inde ad orationē ingressi sumus. Ubi
nobis ex more genua figentibus atq; uē
incumbentibus terre: ille se ita picciū tā
quā fuisset aliquo grauitate ipellente p
stratus: et cepit orare. Quib; modis:
quo effectu: quo motu animi: quo flu
uio lachrymarum: quibus gemitibus
atq; singultibus succutientibus omnia
mēbra eius et pene intercludentibus spi
ritum: quis ullis explicet uerbis. Quid
oraret alii nec in hec eorum auerteret
intentio nesciebā. Ego tamen prorsus
orare nil poteram: hoc tantūmodo bre
uiter in corde meo dixi. Domine quas
tuorum preces exaudis: si has nō exau
dis. Nihil enī mihi uidebatur addi iā
posse: nisi ut exspiraret orando. Surre
ximus et accepta ab Episcopo benedicti
one discessim: rogāte illo ut mane ad
esset: illis ut equo animo esset hortan
tibus. Fluxit dies q metuebatur. Ade
rant serui dei: sicut se affuturos esse p
miserāt. Ingressi sūt medici: parāt oīa
que hora illa poscebat. Remēda feru
menta proferuntur attonitis suspēsisq;
omnibus. eis autē quoz erat maior au
ctoritas defectū animi eius cōsolando
erigentibus. Ad manus secturī mēbra

in lectulo componitur. Soluuntur non di ligamento: nudatur locus: inspicit medicus: et secundum illum sinum ar-
 manus atque intentus ingrit. Scrutatur oculis: digitisque cōtrectat. Tentat de-
 nique modis omnibus: inuenit firmis-
 simā cicatricem. Tā illa letitiae laus atque
 gratiarum actio misericordiae omnipoten-
 ti deo: quae fusa est ore omnium lachry-
 mantibus gaudiis: non est cōmittenda
 meis uerbis. Cogitetur potius quod di-
 catur. In eadem Chartagine Inno-
 centia religiosissima femina de prima-
 riis ipsius ciuitatis in māmilla cācrum
 habebat: rem sicut medici dicunt nul-
 lis medicamentis sanabile. Aut ergo pro-
 cidi solet mēbrum ubi nascitur et a cor-
 pore separi: aut ut aliquanto homo ge-
 tus uiuat fomentis est pestis mitiganda
 frequentibus. Nam ut inde mortē quā
 tūlibet tardius affuturaz confidamus:
 secundum Hippocratis: ut fertur sentē-
 tiam: omnis est omittenda curatio. hoc
 illo a perito medico et sue domui fami-
 liarissimo acceperat: et ad solum deum
 se orando cōuerterat. Admonetur in so-
 nis propinquante pascha: ut in parte
 feminae observanti ad baptisterium
 quaecūque illi baptizata primitus occur-
 risset: signaret ei locū signo crucis chri-
 sti: fecit et cōfestig sanitas secuta est. me-
 dicus sane qui ei dixerat: ut nihil cura-
 tionis adhiberet: si paulo diutius uine-
 re uellet: cum inspe xisset eam postea: et
 sanissimā cōperisset: quod prius hūc illud
 malū tali inspectione cognouerat: quae
 fuit ab ea uehementer quod adhibuisset
 curatiois: cupiens quātum intelligi dat
 nosse medicamentū quo Hippocratis
 diffinitio uinceretur. Quod ab ea quid
 factū esset audisset: uoce uelut contēnē-
 tis et uultu ita ut illa metueret ne aliqd
 cōtumeliosum uerbum proferret in chri-
 stum: religiosa urbanitate respondisse
 fertur. Putabā inquit magnū aliqd te mi-
 hi fuisse dicturam. Atque illa iam exhor-

rescente mox addidit. Quid grande fe-
 cit christus saluare cācrum: qui quatri-
 duanū mortuū suscitauit. Hoc ergo cū
 audissem: et uehementer stomacharer
 in illa ciuitate atque in illa persona non
 utique obscura: factū tam ingens mira-
 culum sic latere: hinc eā et admonendā
 et pene obiurgandā putauī. Quae cum mi-
 hi respondisset: non se inde tacuisse: quae
 fini ab eis quod forte tunc matronas ami-
 cissimas secū habebat: utrū hoc antea scis-
 sent. Responderūt se oīo nescisse. Ecce i-
 quam: quomodo non taces: ut nec iste
 audiant quae tibi tanta familiaritate iū-
 guntur. Et quia breuiter ab ea quae-
 uerā: feci ut illis audientibus multūque
 mirantibus et glorificantibus deū: totū
 ex ordine quae admodum gestum fuerit
 indicaret.

In eadem urbe: qui cū uedisset no-
 men ad baptismum: et pridie quod bapti-
 zaretur in somnis a pueris nigris cir-
 ratis quos intelligebat demones: ba-
 ptizari eodez anno prohibitus fuisset:
 eisque non obtemperās etiā cōculcantibus
 pedes eius in dolore acerrimum quae-
 lem nunquā expertus est estuasset: ma-
 gisque eos uincens lauacro regenera-
 tionis: ut nouerat ablini non distulisset: in
 baptismo ipso non solum dolore quo
 ultra solitum cruciabatur: uerū etiā po-
 dagra caruisse: nec amplius quod diu po-
 stea uixisset pedes uoluisse quis nouit.
 Nos tū nouim⁹ et paucissimi fratres: ad
 quos hic potuit puenire et uicio. Qui-
 dam curubitanus non solum a palisi: uezz
 etiā ab informi pōdere genitaliū: cum
 baptizaretur saluus effectus est: et libe-
 ratus utraq; molestia: tanquā mali nihil
 habuisset in corpore de fonte regenera-
 tionis ascendit. Quis hoc preter curu-
 bini nouit: et preter rarissimos aliquos
 qui hoc ubicunque audire potuerunt.
 Nos autem cōperissem⁹: cum hoc iu-

bente sancto Episcopo Aurelio etiā ut ueniret Thartaginem fecimus: quāuis a talibus prius audierimus: de quorū si de dubitare nō possemus.

Uir Tribunitius Ihesperius q apud nos est: habet in territorio iussula leni fundū: Sabedi appellatū: ubi cum afflictione aīaliū et seruoꝝ suoꝝ domū suā spūus malignoꝝ uim noxiā perpeti cōperisset: rogauit nostros me absente presbyteros: ut aliq̃ eoz illo pgeret cuius oratōibus cederet. perrexit unus optulit ibi sacrificiū corporis christi: orās quātū potuit ut cessaret illa uexatio: deoꝝ protinus miserante cessauit. Acceperat aut ab amico suo terrā sanctā de hierosolimis allatā: ubi sepultus christus die tertio resurrexit: eāque su spēderat i cubiculo suo: ne qd mali etiā ipse pateret. At ubi domus ei⁹ ab illa iſſetatioe purgata est: qd de illa terra fieret cogitabat quā diūtius in cubiculo suo reuerentie causa habere nolebat. Forte accidit: ut ego et collega tunc meus Episcopus Synistensis ecclesie Damianus in proximo essemus: ut ueniremus rogauit: et uenimus. Cūq̃ oīa nobis rettulisset: etiā hoc petiuit: ut iſode retur alicubi: atque ibi orationū locus fieret: ubi etiā christiani possent ad celebrāda que dei sunt congregari. Nō restitimus: factū est. Erat ibi paraliticus iuuenis rusticanus: qui hoc audito petiuit a patribus suis: ut illū ad eum locū sanctū non cunctanter afferrent. Quo cū fuisset allatus orauit: atq̃ ide cōtinuo pedibus suis sanus abcessit.

Uictoriana uilla dicitur q ab Hypone regio minus .xxx. milibus abest. Memoria martyru mediolanensiu ibi ē Prothasii et Seruasii. Portatus ē illo qdā adolescēs: qui cū die medio tēpore estatis equū ablueret in fluminis gurgite demonē incurrit. Ibi cū

iaceret uel proximus morti: uel similis mortuo: ad uespertinos illuc hymnos et oratōes: cū ancillis suis et gbulda sanctimonialibus ex more dñā possessionis iurauit: atq̃ hymnos cātā ceperunt. Qua nocte ille quasi percussus excussus est: et cū terribili fremitu altā cōprehensū mouere nō audēs siue non ualens: tanq̃ eo fuerit alligatus aut affixus tenebat: et cū grandi eiulatu parci sibi rogās: cōfitebat ubi adolescentē et quādo et quō inuaserit: postremo se exiturum esse denūcians: mēbra ei⁹ singula nominabat que se amputaturum exiens minabat. Atq̃ inter hec uerba discessit ab hoīe. Sed oculus eius i maxillā iusus tenui uenula ab interiore: q̃ si radice pendebat: totūq̃ eius mediū quod nigellū fuerat albicauerat. Quo uiso qui aderāt: cōcurrerāt autē etiam alii uocibus eius acciti: et se oēs p illo in oīem statuerāt: quāuis eū sana mente stare gauderēt. rursus tñ ppter eius oculū contristati: medicū querendū ēē dicebāt. Ibi maritus sororis eius q eū illo detulerat: potēs est inq̃ deus sanctoꝝ oratōibus qui fugauit demonem lumen ei reddere. Quē sicut potuit oculū lapsū atq̃ pendētē: loco suo reuocātū ligauit oratio: nec nisi post septē dies putauit esse soluendū. Quod cū fecisset sanissimū inuenit. Sanati sunt illic et alii de quib⁹ dicere lōgum est. Hypponēsē quādā uirginē scio: cui se oleo perunxisset: cui pro illa orās presbyter instillauerat lachrymas suas: mox a demonio fuisse sanatā. Scio etiā Episcopū semel p adolescente quē a demonio correptū uidit orasse: illūq̃ illico demone caruisse.

Erat quidā senex florētī⁹ Hypponēsis noster homo religiosus et pauper qui sartoris se arte pascebat. Asulā pdiderat: et unde sibi emeret: nō habebat. Ad .xx. martyres quoꝝ memoria apud nos ē celeberrima: clara nocē

ut uestiretur orauit. Audierunt eum adole-
scentes qui forte aderant irrisores: eumque
discedentem exagitantem prosequerentur:
quasi quia martyribus quinquagenos sol-
les unde uestimentum emeret petuisset. ac
ille tacitus ambulans eiecit gradum piscem
palpitantem uidit in litore: eumque illis
fanentibus atque adiuuantibus apprehen-
dit: et eundem coccum **C**artoso nomine bene
christiano: ad coquinam conditariam indi-
cans quid gestum sit trecentis follibus ue-
didit: lanam comparare inde disponens: ut
uxor eius quomodo posset ei quo indueretur
afficeret. Sed coccus concidens piscem
annulum aureum in uentriculo eius inuenit:
moxque miseratorem flexus et religione per-
territus: homini eum reddidit dicens. Ecce
quomodo te. xx. martyres uestierunt. Ad aquas
tibitanas Episcopo afferente. Proie-
cto reliquias gloriosissimi Stephani
martyris: ad eius memoriam ueniebant
magne multitudinis concursus et occursum.
Ibi ceca mulier ut ad episcopum portatam
pignora sacra duceretur orauit: flores
quos sequebatur dedit: recepit: oculis ad-
monuit: protinus uidit. Stupentibus cum
etis qui aderant preibat exultans: uiaque
carpens: et uie ducem ulterius non requirit.
Demorati memoriam martyris que po-
sita est in castello Sinicensi: quod hy-
ponensi colonie uicinum est: eiusdem lo-
ci **L**ucillus episcopus populo prece-
dente atque sequente in manu portabat
fistulam: cuius molestia tam diu labora-
rat: et familiarissimi sui medici eam sece-
re uellent: operiebatur manus illius pie
sarcine nectione. **U**bi uero sanctas at-
tigit reliquias repente sanata est. **N**am
deinceps eam in suo corpore non inuenit.

Elchazius presbyter ex hispania
chalame habitans: uetere morbo
calculi laborabat. Per memoriam supra
dicti sancti martyris quam possidimus
illo aduenit episcopus: saluus factus est.
Idem ipse postea morbo alio preuale-

scente mortuus sic iacebat: ut ei tam polli-
ces ligarentur. **O**pitulatione memorati
martyris cum de memoria eius reporta-
ta fuisset: et super iacentis corpus missa
ipsius presbyteri tunica: sanatus est.
Fuit ibi uir in ordine suo primarius no-
mine **M**artialis: eum iam grauis: et mul-
tum abhorrere a religione christiana.
Habebat sane fidelem filiam: et generum
eodem anno baptizatum. **Q**ui cum eum egro-
tante multis et magnis precibus et la-
chrymis rogareret: ut fieret christianus:
prius abnuuit: eosque a se turbida idigna-
tione submouit. **C**isum est genero eius: ut
iret ad memoriam sancti Stephani: et illic
quantum posset pro eo oraret: ut deus illi da-
ret bonam mentem: qua credere non differ-
ret in christum: fecit hoc ingenti gemitu
et fletu: et sinceriter ardente pietatis affe-
ctu. **D**einde abscedens aliquid de altari flo-
rum quod occurrit tulit: eique cum iam nox es-
set ad caput posuit. **T**unc dormitum est.
Et ecce ante uiliculu clamant: ut ad epi-
scopum cuceretur qui forte eum tunc erat
apud hyponem. **C**um ergo eum audisset
absente: uenire presbyteros postulauit.
uenerunt: et statim credere se dixit: ad-
mirantibus atque gaudentibus omnibus
baptizatus est. **H**oc quidam uixit in ore
habebat **C**hriste accipe spiritum meum: cum
hec uerba beatissimi Stephani quando
lapidatus est a iudeis ultima fuisse nesci-
ret: que huic quoque ultima fuerunt. nam
non multo post etiam ipse defunctus est.
Sanati sunt illic per eundem martyrem
etiam tres podagrici: duo ciues: peregri-
nus unus: sed ciues omni modo: pere-
grinus autem per reuelationem quid adhibe-
ret quando doleret audiuit: et cum hoc
fecisset: dolor continuo conquieuit.

Indutus nomen est fundi: ubi ec-
clesia est: et in ea memoria marty-
ris Stephani. **P**uerum quandam paruulum cum in
area luderet: exorbitantes bones qui
uehiculum traherent rota obtriuierunt:
et confestim palpitauit expirans. **H**unc

mater arreptū ad eandē memoriā po-
suit: et nō solum reuixit: uerū etiam ille-
sus apparuit. Sanctimonialis quedā
in uicina possessione que cisalpina uici-
tur: cū egritudine laboraret ac despeza-
retur: ad eandē memoriā tunica eius al-
lata est. Que ante q̄s reuocaret illa de-
fūcta ē. Hac tñ tunica opuerūt cadauer
ei⁹ parētes: et recepto spū salua scā est.
Apō hyponē bassus qdam syrus ad
memoriā eiusdem martyris orabat p
egrotante et piclitate filia: eoq; secū ue-
ste eius detulerat: cū ecce pueri dōmo
cucurrerūt qui ei mortuaz nunciarent.
Sed cū orāte illo ab amicis eius excipe-
rentur: phibuerūt eos illi dicere ne per
publicū plāgeret. Qui cū domū redi-
set iā suoz eiulātib⁹ psonātē: et uestē si-
lie quā ferebat sup eā piccisset: reddita
uitē ē. Rurs⁹ ibidē apō nos hyrenei
cuiusdā collectarii filius: egritudine ex-
tinctus est. Tumq; corpus iaceret exa-
nime: atque aliis gemētib⁹ et lamētā-
tib⁹ e xege pararet: amicoz eius quidā
iter alioz cōsolantiū uerba sugessit: ut
eiusdē martyris oleo corp⁹ pungeret.
factū est: et reuixit. Itēq; apud nos
uir Tribunitius Eleusinus sup memo-
riā martyru que in suburbano eius est
egritudine exanimatū posuit isatū fili-
um: et post oꝛoēz quā multis cū lacry-
mis ibi fudit uiuētē leuauit.

Quid faciā: Urget huius opis im-
plēda pmissio: ut nō hic oīa pos-
sim cōmemorare q̄ scio: et pculdubio
pleriq; nꝛoz cū hec legēt dolebūt me
p̄termisisse tā multa q̄ utiq; mecū sciūt.
Quos iā nunc ut ignoscāt rogo: et co-
gitent q̄s plixi laboris sit facere: quod
me hic nō facere suscepti opis necessitas
cogit. Si enī miracula sanitatū ut alia
taceā ea tātūmodo uelim scribere: que
p hūc martyrem: idest gloriosissimam
Stephanum facta sunt i colonia chala-
mensi: et in nostra: plurimi conficiendū
sunt libri. nec tñ oīa colligi potuēt: sz

tātū d q̄b⁹ libelli dati sūt q̄ recitarent i
populis. Id nāq; fieri uolum⁹: cum ui-
derem⁹ antiqs sūtia diuiaz signa uir-
tutū et nꝛis iprib⁹ frēq̄tari: et ea nō de-
bere mltōz notitie depire. Nōdū ē
āt biēniū ex quo apō hyponē regiū ce-
pit ēē ista memoria: et multis qd nobis
certissimū ē nō datis libellis de his que
mirabiliter scā sūt: illi ipsi q̄ dati sunt
ad. Lxx. ferme numerū puenerāt: quā-
do ista cōscripsi. Chalame uero ubi et
ipā mēoria pri⁹ ēē cepit et crebri⁹ uā-
tur: icōpabili mltitudine supāt. Trali
et q̄ colonia Uice uicia ē: mltā pclara
p eūdē martyre scā cognouim⁹: cuius
ibi memoria lōge pri⁹ q̄s apō nos ab
episcopo Euodio cōstituta ē. Sz libel-
loz dādoz ibi cōsuetudo nō ē: uel po-
tius nō fuit. nā fortasse nūc ēē iā cepit.
Tū enī nup illic essem⁹ Petroniā claris-
simā semiam q̄ ibi mirabilr ex magno
atque diuturno i quo medicoz adiuto-
ria cūcta defecerāt lāgoze sanata ē: hor-
tati sum⁹ uolēte supradicti locō episco-
po: ut libellū daret q̄ recitaret i poplo:
et obediētissie paruit. In quo posuit et
qd hic reticet nō possū: q̄uis ad ea q̄
hoc op⁹ urgēt festinaz pellar. A quo
dā iudeo dixit sibi fuisse psuasū: ut anu-
lū capillatō uicō iserexet: quo sub oī ue-
ste ad nuda corporis cigeret: q̄ annul⁹
h̄ret sub gēma lapidē i renib⁹ iuentū
bonis. Hoc alligata q̄si i medio: ad sū-
cti martyris limia ueniebat. Sz pfecta
a Chariagine cū i cōfinio fluminis ba-
grade i sua possessiōe māisset: surgens
ut iter pageret: an pedes suos illū iacē-
tē anulū uidit: et capillatiā zonā q̄ sue-
rat alligatus mirata tētauit. Quā cūz
oīo suis nodis firmis: sicut erat con-
perisset astrictā: cepuisse atq; exiisse
anulū suspicata ē. q̄ et ipse cū itegerim⁹
fuiisset inuētus: future salutis quodam
mō pignus de tāto miraculo se accepit
se p̄spit: atq; illud uiculū soluēs: sicut
cum eodem annulo proiecit in flumen.

Nō credūt hoc q̄ ē dñm Iesū p̄ inte-
gra uirginalia matris enixum: 7 ad di-
scipulos suos ostiis clausis ingressū fuisse
se nō credūt. Sed hoc certe q̄rant: 7 si
uerū inuenerit: illa credāt. Clarissima
femina est nobiliter nata: nobiliter na-
pta: Chazagie habitabat: ampla ciuitas:
ampla p̄sona rem querētes latere non
sinunt. Martyr certe ipse quo ipetrāte
illa sanata est: in filiū p̄manētis uirgi-
nis credidit: in eū qui ostiis clausis ad
discipulos ingressus est credidit. Po-
stremo propter qd̄ oia ista dicuntur a
nobis: in eū qui ascēdit i celū cū carne
in q̄ resurrexerat credidit: 7 ideo p̄ eū
tāta fuit: q̄a p̄ ista fide aīam posuit.

Ergo etiā nūc multa mira-
cula eodē deo faciente per quos
uult: 7 quēadmodū uult. qui 7 illa que
legimus fecit: sed ista nec similē inote-
scunt: neq; ut non excidāt aīo: q̄si clara
memorie crebra lectione tunduntur. nā
7 ubi diligentia est que nunc apud nos
esse cepit: ut libelli eoz qui beneficia p̄-
cipiūt recitentur i populo: semel hoc au-
diunt q̄ adsūt: plures que non adsunt.
ut nec illi qui affuerūt post aliquot di-
es quod audierunt mēte retineāt: 7 nix
quisq; reperiatur illoz: qui ei que nō
affuisse cognouerit indicet quod audi-
uit. Unum est apud nos factum nō ma-
ius q̄ illa que dixi: sed tam clarū atq; illu-
stre miraculum: ut nullum arbitrer
esse Hypponensium qui hoc uel non ui-
derit: uel uidicerit: nullum qui obliui-
sci ulla ratione potuerit. / Decem q̄-
dem fratres quorum septē sūt mares:
tres femine: de cesarea cappadocie suo-
rum ciuium non ignobiles: maledicto
matris recenti patris eorum obitu de-
stitute: que iniuriam sibi ab eis factam
acerbissime tulit: tali pena sunt diuini-
tus coerciti: ut horribiliter quateren-
tur omnes tremore membrorum. In
qua sedissima specie: oculos suorum ci-

uium non ferentes: quaquaersum cui
q̄ ire uisum est: toto pene uagabantur
orbe Romano. Ex his enim ad nos
uenerunt duo frater 7 soror: Paulus 7
Palladia: multis aliis locis miseria dif-
famante iam cogniti. Uenerunt autem
ante pascha ferme dies. xy. 7 ecclesiam
quondie ingredientēs: in ea memoriā
gloriosissimi martyris Stephani frequen-
tabāt orātes ut sibi iā placaret d̄s: 7 sa-
lutē pristinā redderet. Et illic 7 quo-
cūq; ibāt: cōuertebāt in se ciuitatis aspe-
ctū. Nonnulli q̄ eos alibi uiderāt: cau-
sāq; tremoris eoz nouerāt: aliis 7 cui
cūq; poterāt idicabāt. Venit 7 pascha:
atq; ipso die dominico mane cū iā po-
pulus frequēs presēs esset: 7 loci sancti
cancellos ubi martyri erat idē iuuenis
orās teneret: repēte p̄stratus ē: 7 dor-
miētī simillim⁹ iacuit: non tñ tremens
sicut etiam per somnum solebat: stupē-
tibus qui aderant: atque aliis pauētib⁹
aliis uolentibus cum eum quidam uel
lent erigere: nonnulli prohibuerunt:
sed potius exitum expectandum esse di-
xerunt. Et ecce surrexit 7 nō tremebat:
quoniam sanatus erat: 7 stabat incolu-
mis intuens intuentēs. Quis ergo ituen-
tiū se tenuit a laudib⁹ dei? Clamantiū
gratulantūq; uocibus ecclesia usq; q̄q;
completa est. Inde ad me curritur: ubi
sedebam iam processurus. Irruit alter
quisque post alterum: omnis posterior
quasi nouum quod aliis prius dixerat
nunciantes. Neq; gaudēte 7 apud me
deo gratias agente: ingreditur etiā ipse
cū pluribus. Inclinator ad genua men-
erigitur ad osculū meum. Procedimus
ad populum: plena erat ecclesia: per-
sonabat uocib⁹ gaudioruz: deo grās:
deo laudes nemine tacente: hinc atque
ide clamantium. Salutaui populum: 7
rursus eadē seruētiore uoce clamabāt.
Facto tandem silentio scripturarum
diuinarum sūt lecta solēniā. Ubi autē
uentū ē ad mei fmōis locū: dixi pau-

ca pro tēpore ⁊ pro illi⁹ iocunditate le-
titie. **P**agis enī eos ī opere diuīo quā-
dam dei eloquētiā nō audire: sed cōsi-
derare permisi. **N**obiscum homo prā-
dit: ⁊ diligenter nobis omnē sue frater-
ne ac matēne calamitatis indicauit hi-
storiā. **S**equēti itaque die post sūmo-
nem redditum: nazationis eius libel-
lum in crastinū populo recitandū pro-
misi. **Q**uod cum ex dominico pasce die
tertio fieret: in gradibus exēde in qua
de superiore loq̄bar loco: feci stare am-
bos fratres: cum eorum legeretur libel-
lus. **I**ntuebatur populus uniuersus se-
xus utriusq̄ unū stantem sine disformi
motu: alteram membrīs omnibus con-
tremētē. **E**t qui ipsū nō uiderant quid
in eo diuine misericordie factum esset ī
eius sorore cernebant. **V**idebant enim
quid in illo gratulandum: quid pro il-
la esset orandum. **I**nter hec recitato eo-
rum libello: de cōspectu populi eos abi-
re precepi: ⁊ de tota ipsa causa aliquan-
to diligentius ceperam disputare: cum
ecce me disputante uoces alię de memo-
ria martyris nouę gratulatōis audian-
tur. **T**ruersi sunt eo qui me audiebāt:
ceperuntq̄ concurrere. **I**lla enī ubi de
gradibus descendit in quibus steterat
ad sanctū martyrem orare perrexerat.
Que mox ut cancellos attigit colapsa
similiter uelut frater eius post somnū
sana surrexit. **D**um ergo regreremus
quid factum fuerit: unde ille strepitus
letus extiterit: ingressi sunt cum illa in
basilicam ubi eramus: adducentes eam
sanam de martyris loco. **T**um uero tā-
tus ab utroque sexu admirationis cla-
mor exortus est: ut uox cōtinuata cum
lachrymis non uideretur posse finiri.
Perducta est ad eum locum ubi paulo
ante steterat tremēs: exultabāt eam si-
milem fratri factam cui doluerāt remā-
sisse dissimile: ⁊ nōdū suas preces suas
pro ea: iam tamen preuiam uoluntates
tam cito exauditam esse cernebāt. **E**xul-

tabant in dei laudem uoce sine uerbis
tanto sonitu: quātum nostre aures ui-
ferre possent. **Q**uid erat in corde exul-
tantium: nisi fides christi p̄ qua Ste-
phani sanguis fusus est.

Quanto dignius martyres honorā-
tur: qui ideo multa mira optinent: ut
deus uerus colatur: q̄s demones q̄ ob
hoc quedā faciunt: ut ipsi dii esse cre-
dantur. **Cap. 2.**

Qui nisi huic fidei attestantur ista
miracula: ī q̄ christus p̄dicat re-
surrexisse ī carne: ⁊ ī celū ascendisse cum
carne: **N**ā ⁊ ipsi martyres huius fidei
martyres: idest huius fidei testes fue-
runt: huic fidei testimonium phibētes
mundū inimicissimū ⁊ crudelissimum
ptulerūt: eūq̄ nō repugnādo: sed mori-
endo uicerūt. **P**ro ista fide mortui sūt
q̄ hec a dño īpetrare possunt: p̄pter cu-
ius nomē occisi sunt. **P**ro hac fide p̄ces
sūt eoꝝ mira patientia: ut in his miracu-
lis tanta ista potentia sequeretur. **N**ā
si carnis ī eternū resurrectio uel nō p̄ue-
nit ī christo: uel nō nēcīta ē: sicut p̄ueni-
ciāt a christo: uel sicut p̄nūciata ē a pro-
phetis a q̄b⁹ p̄nūciatus ē christus: q̄re
martyres tāta possūt: q̄ p̄ ea fide q̄ hec
resurrectio p̄dicat occisi sūt. **S**iue enim
d̄s ipse p̄ se ipsū miro mō quo res tem-
porales opat etern⁹: siue p̄ suos mini-
stros ista faciat: ⁊ eadē ipsa q̄ p̄ mini-
stros facit: siue q̄dā faciat ēt p̄ marty-
res: sicut p̄ hoīes ad huc ī corpore cōsti-
tutos: siue oīa ista p̄ anḡlos q̄b⁹ inuisi-
biliter īmutabiliter ⁊ īcorporealiter īpe-
rat op̄es: ut q̄ p̄ martyres fieri dicūtur:
eis orātibus tātū ⁊ īpetrātib⁹ n̄ ēt ope-
rātib⁹ fīat siue alia istis siue alia illis
modis: q̄ nullo mō cōprehēdi a morta-
lib⁹ possunt: ei profecto attestāt hec si-
dei: in qua carnis ī eternum resurrectio
predicatur.

Cōtra platonicos: q̄ de naturalibus
elemētōrū ponderibus argumētantur
terrenū corpus ī celo ēē nō posse.

Cap. io.

Ite forte dicturi sunt etiam deos suos aliqua mira fecisse. Bene si iam incipiunt deos suos mortuis hominibus comparare: adiiciant etiam se habere deos ex hominibus mortuis: sicut Hercule: sicut Romulum: sicut alios multos quos in deorum numerum receptos opinantur. Sed nobis martyres non sunt dii: quia unum eundemque deum et nostrum scimus et martyrum: nec tamen miraculis que per memoriam martyrum nostrorum fiunt: ullo modo sunt comparanda miracula que facta per templa perhibent illorum. Verum si qua similia videntur: sicut a Moyse magi Pharaonis: sic eorum dii uicti sunt a martyribus nostris. Fecerunt autem illa demones eo fastu imperante superbie quo eorum dii esse uoluerunt. Faciunt autem ista martyres uel potius deus uel orantibus aut cooperantibus eis: ut fides illa perficiat: qua eos non deos nostros esse: sed unum deum nobiscum habere credamus. Denique illi talibus diis suis et templa edificauerunt: et statuerunt aras: et sacerdotes instituerunt: et sacrificia fecerunt. nos autem martyribus nostris non templa: sicut diis: sed memorias sicut hominibus mortuis quorum apud deum uiuunt spiritus fabricamus. Nec ibi erigimus altaria in quibus sacrificemus martyribus: sed uni deo et martyrum et nostro sacrificium immolamus. ad quod sacrificium sicut homines dei qui mundum in eius confessione uicerunt: suo loco et ordine nominatur: non tamen a sacerdote qui sacrificat inuocat. Deo quippe non ipsis sacrificat: quamuis in memoria sacrificet eorum: quia dei sacerdos est non illorum. Ipsum uero sacrificium corpus est christi: quod non offertur ipsis: quia hec sunt et ipsi. Quibus igitur potius credendum est miracula facientibus? Eiusne qui seipsum uoluit haberi deos ab his quibus ea faciunt: an eis qui ut in deum credatur quod et christus est: fa-

ciant quicquid mirabile faciunt? Eiusne qui sacra sua etiam crimina sua esse uoluerunt: an eis qui nec laudes suas uolunt esse sacra sua: sed totum quod ueraciter laudantur ad eius gloriam proficere in quo laudantur? In domino quippe laudantur anime eorum. Credamus ergo eis et uera dicentibus: et mira facientibus. Dicendo enim uera passi sunt ut possent facere mira. In eis ueris est precipitum quod christus resurrexit a mortuis: et immortalitate resurrectionis in sua carne primus ostendit: quam nobis assuetam uel in principio noui seculi: uel in huius fine promisit.

Contra platonicos: qui de naturalibus elementorum ponderibus argumentantur terrenum corpus in celo esse non posse. Cap. ii.

Contra quod magnus dei donum: ratiocinatores isti quorum cogitationes dominus nouit: quoniam uane sunt: de ponderibus elementorum argumentantur: quoniam scilicet magistro Platone didicerunt mundi duo corpora maxima atque postrema duobus mediis aere scilicet et aqua esse copulata atque coniuncta. Ac per hoc inquirunt: quoniam terra ab hinc sursum uersus est prima: secunda aqua super terram: tertius aer super aquam: quartum super aera celum: non potest esse terrenum corpus in celo. Argumentis enim propriis ut ordinem suum teneant: singula elementa librantur. Ecce qualibet argumentis omnipotentie dei humana contradicit infirmitas: quam possidet uanitas. Quid ergo faciunt in aere terrena tot corpora: cum a terra sit aer tertius? Nisi forte quod plumam et penam lenitatem donauit animi: terrenis corporibus ut portetur in aere: immortalibus sanctis corporibus hominum non poterit donare uirtute: quam et in fumo celo ualeant

bitare: Aialia quoq; terrena que uolaf
nō possūt in qbus ⁊ homines sunt: sicut
sub aqua pisces que sūt aq; aialia: ita
sub terra uiuere debuerunt. **Q**ur ergo
nō saltē de secundo: idest de aq;: sed d
elemēto tertio terrenū aial carpit hanc
uitam: **Q**uare cū pertineat ad terraz :
i secūdo qd sup terraz ē elemēto uiuē
si cogat continuo suffocatur: ⁊ ut uiuat
muit in tertio: **A**n erat hic ordo elemē
toꝝ ul poti⁹ n i natura rez: sed i istoꝝ
argumentatōibus deficit: **O**mitto di
cere quod iam in tertiodécimo libro di
xi: qm multa graua terrena sint corpora
sicut plūbum: ⁊ formā tñ ab artifice ac
cipiant: qua natate ualeāt super aquā :
⁊ ut accipiat qualitātē corp⁹ humanū :
qua ferri i celū ⁊ esse possit in celo om
nipotēti artifice cōtradicitur. Jam uero
cōtra illud qd iam di xi superius: etiā
istum cōsiderantes atque tractātes ele
mētoꝝ ordinē: quo confidunt non inue
niunt dī modo qd dicāt. **S**ic ē enī hic
sursum uersus terra prima: aq; secūda:
tertiū aer: quartū celū: ut sup omnia
sit aīe natura. **M**ā ⁊ **A**ristoteles quitū
corpus eā dixit esse: ⁊ **P**lato nullū. **S**i
quitū esset: certe superius esset ceteris .
Qu uero nullū est: multo magis supat
oia. **I**n tereno ergo quid facit corpor⁹:
In hac mole quid agit subtilior oib⁹ :
In hoc pondere quid agit lenior omni
bus: **I**n hac tarditate quid agit celeri
or omnibus: **I**ta ne per huius tā excel
lentis nature meritū non poterit effici:
ut corpus eius leuetur in celum: ⁊ cum
ualeat nunc natura corporum terenoꝝ
deprimere animas deorsum: aliquo
modo ⁊ anime leuare sursum terrena
corpora nō ualebunt: **J**am si ad eorū
miracula ueniamus: que facta a diis su
is opponūt martyribus nostris: nonne
etiā ipsa p nobis facere ⁊ nobis reperi
entur omnino proficere: **T**am itez ma
gna miracula deoꝝ suoꝝ: profecto ma
gnū illud est: quod **V**arro commemo

rat: **V**estalē uirginē cum picitaretur
falsa suspitione de stupro: cubū iples
se aq; de tiberi: ⁊ ad suos iudices nulla
eius parte stillāte portasse. **Q**uis aque
pōdus supra cribraz tenuit: **Q**uis tot
cauernis patētib⁹ nihil ide i terrā cade
re pmisit: **R**espōsuri sunt: aliq; deus
uel aliq; demon. **S**i deus: nūquid ma
ior est dō qui fecit hūc mundus: **S**i de
mon: nunquid potētor ē angelo q deo
seruit a quo factus est mundus: **S**i er
go deus minor uel angelus uel demon
potuit pondus humidi elementi sic su
spendere: ut aquarum uideatur mutata
fuisse natura: ita ne deus omnipotens
qui ipsa creauit elementa tereno cor
pori graue pondus auferre nō poterit:
ut in eodē elemento habitet uiuificatū
corpus in quo uoluerit uiuificans spīi
tus: **D**einde cum aerem mediū ponāt
inter ignē desuper ⁊ aquam subter: qd
est q; cum inter aquā ⁊ terrā sepe inue
nimus: **Q**uid enī uolūt ēē nubes aquo
sas inter quas ⁊ maria aer medius inue
nitur: **Q**uonam qō elemētoꝝ ponderē
atque ordine efficitur: ut torētes uiolē
tissimi atq; unduosissimi ante quā sub
aere in terris currāt: sup aera in nubib⁹
pendeāt: **Q**ur deniq; aer ē medius itez
summa celi ⁊ ima terraz: quaquauersum
orbis extēditur: si locus ei⁹ iter celum
⁊ aquas: sicut aquarum inter ipsum ⁊
terras est constitutus: **P**ostremo si ita
est elemētoꝝ ordo dispositus: ut secū
dam **P**latonem duobus mediis: idest
aere ⁊ aqua: duo extrema idest ignis ⁊
terra iungantur: celiq; optineat ille sū
mum locum: hec autem imi uelut fun
daminis mundi: ⁊ ideo in celo esse nō
potest terra: cur est ipse ignis in terra:
Secundum hāc quippe rationem: ita
ista duo elemēta in locis propriis imo
ac summo terra ⁊ ignis esse debuerūt:
ut quēadmodum nolunt in summo ēē
posse qd imi ē: ita nec in imo posset ēē
quod summi est. **S**icut ergo nullam

parat esse nel futurā esse particulā terre
i celo: ita nullā particulā uidere debui-
mus ignis i terra. **T**unc uero nō solum
i terris uerz et sub terris: ita ē: ut cū er-
etēt uertices montiū: pter qd i uisibus
hoiuz ē ignē i terra: et cū nasci uide-
mus ex terra: qūqdem et de lignis et de
lapidibz nascitur: que sūt corpora sine
oubitatōe terrēna. Sed ille ingūt ignis
est tranquillū: purus: innoxius: sepiter-
nus. iste aut turbidus: fumens: corru-
ptibilis atqz corruptor. Nec tū corrum-
pit mōies i qbus ingiter estuat cauet-
nasque terraz. **Q**uēz esto: sit illi iste uis
similis: ut terrēnis bitatōibus aguat.
Quēz ergo nolūt ut credamus naturam
corporū terrēnoz aliqū incorruptibile
faciā celo cōueniētē futurā: sicut nunc
ignis corruptibilis his cōuenit terris.
Nihil igitur afferūt ex pōderibz atqz
ordine elemētōz: unde omnipotēti deo
quo minus faciat corpora nostra talia
ut etiā i celo possint bitare pscibant.

Quēz calumnias infidelīū: qbus chri-
stianos de credita resurrexōe carnis ir-
rident. **C**ap. 12.

Ed scrupulosissime querere et si-
de qua credim? resurrexōe car-
nē ita querendo assolēt irridere: utruqz
fetus abortiui resurgāt. Et quoniā do-
minus ait: amen dico uobis: capillus ca-
pitis uestri nō peribit: utrum statura et
robur eqlia futura sint oibus: an diuer-
se corpōz quātitates. **S**i enī equalitas
erit corpōū unde hēbūt qd hic nō ha-
buerūt in mole corpōis illi abortiui re-
surgēt et ipsi: aut si non resurgent: quia
nec nati sūt sed effusi. **E**adē questōnez
de paruulis uersant: unde illis mēsurā
corpōis quā nūc defuisse uidemus ac-
cedat: cū in hac etate moriuntur. **N**eqz
enī dicturi sumus eos nō resurrexōes
qui nō solū generatōis capaces sūt: ue-
rū etiā regeneratōis. **D**einde interrogāt
quēadmodum ipsa equalitas habitura

sit. **S**i enī tā magni et tā lōgi erūt om-
nes qz fuerant quicunqz hic fuerūt ma-
ximi atque lōgissimi nō solū de paru-
lis: s; et de pluribus magnis querant:
unde illis accessurū sit quod hic defu-
it: si hoc qsqz recipiet quod hic habuit.
Si aut quod ait apostolus occursum
nos omnes in mēsurā etatis plenitudi-
christi: et illud alterū quos pdestinauit
cōformes fieri imagines filii sui: sic in-
telligendū est: ut statura et modus cor-
pōis christi oīuz q in regno eius erūt
hūanoz corpōz sit futurus: multis erit
iqunt de magnitudie et lōgitudie corpo-
ris detrahēdū. **E**t ubi iā erit: capillus
capitis uestri nō peribit: si de ipsa cor-
pōis quātitate tā multum pibit. **Q**uā-
uis et de ipis capillis possit igri: utrum
zedeat qquid tōdētibz decidit. **Q**uod
si redditurā ē: qz nō exhorreat illā de-
formitatē. **N**ā hoc et de unguibz uide-
tur necessario secuturū: ut redeat tam
multū qd corpōis curatura defecuit.
Et ubi erit decus qd certe maius: qz in
ista esse corruptōe potuit in illa iā im-
mortalitate ēē debet. **S**i aut nō redi-
bit: ergo pibit: quō igr ingūt: capillus
capitis uestri nō pibit. **D**e macie quoqz
uel pinguedine similr disputāt. **N**ā si
eqls oēs erūt nō utiqz alii macri: alii
pingues erūt. **A**ccedet ergo aliis aliqd:
aliis minuet. **Q**uēz p hoc nō qd erat reci-
piendum: sed alicubi addēdū ē qd nō
fuit: et alicubi pdēdū qd fuit. **D**e ipis
et corruptōibus et dilapsionibus corpo-
pōz mortuoz: cū aliud uertat i pulue-
rē: i auras aliud exaletur: siue quos be-
stie: siue quos ignis absumat: naufra-
gio nē qbuscūqz ags ita qdē pareant:
ut eoz carnes i humore putredo dissol-
uat: nō mediocritr pmonētur: atqz oīa
ista recolligi i carnē et reitegrari posse
nō credūt. **C**ōsectāt et qsdā feditates et
uitia siue accidāt siue nascantur: ubi et
monstruosos partus cū horrore atque
irisione cōmemorāt: et regrūt quenam

cuiusq; deformitatis resurrectio sit futura. Si enī nihil tale redire in corpus hoīs dixerimus: respōsionē nostrā: qđ locis uulnerū cū qbus dñm christū resurrexisse predicamus: se cōsūturos et se presumunt. Sed inter hec oīa q̄stio illa difficillima pponitur: in cuius carne reditura sit caro: q̄ corpus alteri? ne scētis hūana uiscera fame cōpellēte nutritur. In carne q̄ppe conuersa est eius qui talib? nixit alimentis: et ea q̄ macies ostēderat detrimēta supplēunt. Cū hoc illi redeat homini cuius caro prius fuit: an illi potius cui? postea facta est: ad hoc percūctātur ad fidē resurrectio nis illudāt ac sic aīe hūane aut alternātes: sicut ait Plato: ueras ifelicitates falsasq; pmittāt bñtūdines: aut post multas itidē p diuersa corpora rēuolūtōes: aliquando tamen eā sicut Porphyrius finiri misērias: et ad eas nunquā redire fateantur: nō tamen corpus habēdo imortale: s; corpus omne fugiēdo.

An abortiuū nō pertineat ad resurrectionē: si p̄tinet ad numerū mortuorū.

Cap. i 3.

Hec ergo que ab eorū pte cōtra ria me digerente mihi uidentur opposita: misericordia dei nissib? meis opem ferente respōdeā. Abortiuos fetus qui cū iā in xisset i utero ibi sūt mortui resurrecturos ut affirmare ita negat nō audeo: Quāuis nō uideā quomodo ad eos nō p̄tineat resurrectio mortuorū: si nō eximantur de numero mortuorū. Aut enī nō oēs mortui resurgēt: et erūt aliq̄e hūane aīe sine corporibus i eter nū: q̄ corpora hūana quāuis inter uiscera materna gestarunt: aut si oēs hūane aīe recipient resurgētia corpora sua q̄ hūerunt ubicunq; uiuentia: ac mortētia reliquerunt: nō inuenio quēadmodum dicā ad resurrectōez nō p̄tinere mortuorū: quoscunq; mortuos etiā i uteris matru. S; utrūlibet de his quisq; sentiat: qđ de iam natis ifatib? dixerimus

hoc etiā de illis intelligēdū est si resurgent.

An ad corporis dominici modum omnium mortuorum resurrectura sint corpora. *Cap. i 4.*

Quid ergo de infantibus dicturi sumus: nisi quia non in ea resurrecturi sūt corporis exiguitate q̄ mortui: sed quod eis tardius accessurū erat t̄pre hoc sūt illo dī ope miro atq; celerimo recepturi. In sententia quippe domini: ubi ait. Capillus capitis uestri n̄ peribit: dictum est non defuturum esse quod fuit: non autem negatum est affuturum esse qđ defuit. Defuit autem ifati mortuo perfecta quantitas sui corporis: perfecto quippe infanti deest utiq; perfectio magnitudinis corporalis: q̄ cū accesserit: iā statura longior esse nō possit. Hunc perfectōis modum sic habent omnes: ut cum illo concipiantur atque nascantur: sed habent in ratione non mole: sicut ipsa membra omnia iā sunt latenter in semine: cum etiam natis nonnulla adhuc defint: sicut dentes ac si quid eiusmodi. In qua ratione unius cuiusque materia indita corporali iam quodammodo: ut ita dicam: innatus est se uidetur quod nondū est: immo qđ latet: sed accessu temporis erit uel potius apparebit. In hoc ergo infans iam breuis aut longus est: qui breuis longus ue futurus est. Secundum hanc rationem profecto in resurrectione corporis detrimēta corporis non timemus: quia et si equalitas futura esset omniū: ita ut omnes usque ad gigantes magnitudines peruenirent: ue illi qui maximi fuerunt minus haberent aliquid in statura quod eis contra sententiam christi periret: qui dixit nec capillum capitis esse peritūrum: creatori utique qui creauit cuncta de nihilo: quomodo deesse posset unde adderet: quod addēdum esse mirus artifex nosset.

An ad corporis dominici modū oīū

mortuorum resurrectura sint corpora.

Cap. i. 5.

Iutique Christus in ea mensura corporis in qua mortuus est resurrexit nefas est dicere: cum resurrectionis oium tempus uenerit accessuram corpori eius eam magnitudinem quam non habuit: quando in ea discipulis in qua illis notus erat apparuit: ut longissimis fieri possit equalis. Si autem dixerimus ad dominici corporis modum etiam quorumque corpora maioribus plenius: cum ipse nec capillum piturum esse promiserit, restat ergo ut sua incipiat quisque mensuram: quam uel habuit in iuuentute etiam si senex est mortuus: uel fuerat habiturus si ante est defunctus. Atque illud quod commemorauit Apostolus de mensura etatis plenitudinis christi: aut propter aliud intelligamus dictum esse. id est. ut illi capiti in populis christianis accedente oium perfectionem membrorum etatis eius mensura compleatur: aut si hoc de resurrectione corporum dictum est: sic accipiamus dictum: ut nec ultra nec infra iuuenilem formam resurgant corpora mortuorum: sed in ea etate et robore usque ad quam hic christum peruenisse cognouimus. Circa triginta quippe annos desinere esse etiam seculi huius doctissimi homines iuuentutem: quam cum fuerit proprio spacio terminata: inde iam hominem in detrimenta uergere grauioris ac senilis etatis: et ideo non esse dictum in mensuram corporis uel in mensuram stature: sed in mensuram etatis plenitudinis christi.

Qualis intelligentia sit sanctorum conformatio ad imaginem filii dei. Cap. i. 6.

Illud etiam quod ait predestinatos fieri conformes imaginis filii dei potest et secundum interiore hominem intelligi: unde nobis alio loco dixit. Nolite conformari huic seculo: sed reformamini in nouitate sensus uestri. Ubi ergo

reformemur ne conformamur huic seculo: ubi conformamur dei filio. Potest et sic accipi ut quemadmodum ille nobis immortalitate: ita nos illi efficiamur mortalitate conformes: quod quidem et ad ipsam resurrectionem corporum pertinet. Si autem etiam in his uerbis quae forma resurrectura sint corpora sumus admoniti: sicut illa mensura: ita et ista conformatio non quantitatis intelligenda est sed etatis. Resurgent itaque omnes tam magni corpore: quam uel erat uel futuri erat iuuenili etate: quauis nihil oberit etiam si erit infantilis uel senilis corporis forma: ubi nec mentis nec ipsius corporis ulla remanebit infirmitas. Unde etiam si quis in eo corporis modo in quo defunctus est resurrectionem unumquemque contendit: non est cum illo laboriosa contradictio persequenda.

An in suo sexu resuscitanda atque masculina sint corpora seminarum mortuorum.

Cap. i. 7.

Nonnulli propter hoc quod dictum est: donec occurramus omnes in uirum perfectum: in mensuram etatis plenitudinis christi: et conformes imaginis filii dei: nec in sexu femineo resurrectiones feminas credunt: sed in uirili omnes aiunt: quoniam deus solum uirum fecit ex limo: feminam ex uirgine. Sed mihi melius sapere uidentur: qui utranque sexum resurrectionis esse non dubitant. Non enim libido ibi erit que confusionis est causa. Nam prius quam peccassent nudi erant: et non confundeantur uir et femina. Corporibus ergo illis uicia detrahentur: natura seruetur. Non est autem uicium sexus femineus: sed natura. quae tunc quidem et a concubitu et a partu immunis erit: erant tamen membra feminea non accommodata usui ueteri sed decori nouo: quo non alliciat aspiciendi concupiscentia

que nulla erit: sz dei laudetur sapien-
tia atq; clemētia: q̄ t̄ qđ nō erat fecit:
t̄ liberauit a corruptōe qđ fecit. **U**t enī
exordio generis humani de latere uiri
dormiēns costa detracta semina fieret:
christū t̄ ecclesiā tali facto iam tūc pro-
phetari oportebat. **P**opor q̄ppe ille ui-
ri mors erat christi cui⁹ exanimis i cui⁹
ce pendētis latus lancea pforatum est:
atq; idē sāguis t̄ aq̄ pfluxit: q̄ sacramē-
ta eē nomīn⁹: q̄bus edificatur ecclesia.
Nā hoc ēt uerbo scriptura usa ē: ubi nō
legitur formauit aut finxit: sed edifica-
uit eā in mulierē. **U**nde t̄ **A**postol⁹ edi-
ficatōez dicit corporis christi quod est
ecclesia. **C**reatura ē ergo dei semina: si-
cut uir: sed ut de uiro fieret unitas cō-
mēdata ē. ut at illo mō fieret christus:
ut dictū est t̄ ecclesia figurata est. **Q**ui
ergo utrūq; sexū iſtituit: utrūq; restitui-
et. **D**eniq; ipse **J**esus iterrogat⁹ a sadu-
ceis q̄ negabāt resurrectōez: cui⁹ septē-
ſſum erit uxor quā singlī hūerūt: dūz
quisq; eorū uellet defuncti semen: sicut
lex p̄ceperat excitare: erratis inquit ne-
sciētes scripturas neq; uirtutē dei. **E**t
cum aptus locus esset ut diceret: de qua
enī me iterrogatis uir erit ipsa nō mu-
lier: nō hoc dixit: sz dixit. in resurrecti-
one enī neq; nubēt neq; uxores ducēt:
sed sūt sicut angeli dei i celo. **E**quales
utriq; anglīs immortalitate ac felicitate:
nō carne sicut nec resurrectōe q̄ nō idē
gnerūt angeli: q̄a nec mori poterūt. nu-
ptias ergo dñs futuras negauit esse i re-
surrectōe nō seminas: t̄ ibi negauit: ubi
talis questio uertebat: ut eā negato se-
xu muliebri celeriore facilitate dissol-
ueret si eū ibi p̄nosceret nō futurū: imo
etiā futurū esse firmauit dicēdo: nō nu-
bent qđ ad seminas p̄tinet: nec uxores
ducēt quod ad uiros. **E**rgo ergo que
uel nubere hic solēt uel ducēt uxores:
sed ibi hoc nō facient.
De uiro p̄fecto: idest christo: t̄ cor-
pore: idest ecclesia q̄ ē ipi⁹ plenitudo.

Cap. i8.

Proinde quod ait **A**postolus oc-
cursuros nō oēs i uirum p̄fectū:
totiusq; ipsius circūstātiā lectōis confi-
derare debem⁹: q̄ ita se hēt. **Q**ui descē-
dit igit ipse ē: t̄ q̄ ascēdit sup oēs celos:
ut adimpleret oīa. **E**t ipse dedit quosdā
qdē apostolos: quosdā at̄ p̄phetas:
quosdā uero euangelistas: quosdā
autem pastores t̄ doctores: ad cō-uma-
tionē scōz i op⁹ ministeriū: i edificatōem
corporis christi: donec occurrām⁹ om-
nes in unitatem fidei t̄ agnitionē filii
dei: in uirum p̄fectū: in mensurā eta-
tis plenitudinis christi: ut ultra nō sim⁹
paruuli lactati t̄ circūlati omni uento
doctrinē in illusione hominum: in astu-
tiam ad machinatōnem erroris. **U**eri-
tatē aut̄ faciētes i caritate augeamur in
illo per omnia qui est caput christus:
ex quo totū corp⁹ cōnexū t̄ cōpactū:
per omnem tactum subministratōis
secundum operatōem in mensuram
uniūscuiusque partis incrementū corpo-
ris facit i edificatōem sui in caritate.
Ecce qui est uir p̄fectus: caput t̄ cor-
pus quod cōstat oībus mēbris que suo
tempore cōplebuntur. **Q**uotidie tamē
eidem corpori accedunt dum edifica-
tur ecclesia: cui dicitur uos autem estis
corpus christi t̄ membra. **E**t alibi pro
corpore inquit eius quod est ecclesia.
Itē alibi: unus panis unū corpus mul-
ti sumus. **D**e cuius corporis edificatōe
t̄ hic dictum. **A**d cōsumatōem sanctoz
in opus ministeriū: in edificatōem cor-
poris christi. **A**c deinde subiectum est:
unde nunc agimus: donec occurrām⁹
omnes in unitatem fidei t̄ agnitionem
filii dei: in uirū p̄fectū: in mensuram
etatis plenitudinis christi t̄ cetera: donec
eadem mensura in quo corpore intelli-
genda esset ostenderet dicēns. **A**ugea-
mur in illo per omnia qui est caput
Christus: ex quo totum corpus conne-
xum t̄ compactum: per omnem tactum

subministratōis fꝫ operatōem i mensu-
ra uniuscuiusqꝫ ptis. Sicut ergo ē men-
sura uniuscuiusqꝫ ptis: ita totū corpo-
ris qđ oibꝫ suis ptibꝫ cōstat. ē unque
mēsurā plenitudis de qđ dictū ē: i mēsu-
rā etatis plenitudis christi. Quā pleni-
tudiez ēt illo commemorauit loco: ubi
ait de christo. Et ipꝫ dedit caput sup
oēm ecclesiā qđ ē corpus eius: plenitudo
eiꝫ qđ oia i oibus adplet: ueꝫ si hoc ad
resurrectōis formā i qđ erit unuqꝫ re-
ferēdū est: qđ nos impediret nomiato
uiro itelligere qđ seminā: ut uirū p ho-
mine positi accipemus: sicut i eo quod
dictū est. Beatus uir qđ timet dñꝫ utiqꝫ
ibi sunt qđ femie qđ timent dominum.

Qđ oia uita i hac uita hūano cōtra-
ria sunt decori: i resurrectōe nō sunt fu-
tura: ubi manēte naturali substantia in
uina pulchritudinem qđ qūtas cōcurrēt qđ
quātitas. Cap. 19.

Quid iā respondeā de capillis atqꝫ
unguibꝫ. Bemel qꝫpe intellectio
ita nihil periturū ēē de corpore: ut de-
forme nihil sit i corpore: siml itelligit
ea qđ forme factura fuerūt enormitatem
masse ipsi accessura esse nō locis i qbus
mēbroꝫ forma turpes. uelut si de limo
uas fieret: qđ rursus i eundē limum re-
dactū totū de toto iterū fieret: nō esset
necesse: ut illa pars limi qđ in ansa fue-
rat ad ansā rediret: aut qđ fundū fecerat
ipsa rursus faceret fūdū: dū tamen to-
tū reuenteret i totū: idest totꝫ ille limꝫ
i totū uas nulla sui perdita pte remea-
ret. Quā ppter si capilli toties rōsi un-
gues ue defecti: ad sua loca deformiter
redeunt: nec tñ cuiqꝫ resurgenti pibūt:
qā in eandem carnē ut quecunqꝫ ibi lo-
cum corporis teneant: seruata partium
congruentia materie mutabilitate uer-
tentur. Quāuis quod ait dominus: ca-
pillus capitis uestri nō pibit: non dñ lo-
gitudie: sed de numero capillorū dictū
mūto aptiꝫ possit itelligi. Unde alibi

dicūt. Capilli capitis uestri numerati
sunt. Neqꝫ hoc ideo dixerim: qđ aliqd
existimem corpori cuique periturū qđ
naturaliter inerat: sed quod deforme
natum fuerat: nō utiqꝫ ob aliud: nisi ut
hinc quoqꝫ ostenderetur qđ sit penalis
conditio ista mortalium: sic esse reditu-
rum: ut seruata integritate substantie sola
substantie deformitas pcreat. Si enim
statuam potest artifex homo quam p
pter aliquam cām deformem fecerat: cō-
flare qđ pulcherrimam reddere: ita ut ni-
hil inde substantie: sed sola deformitas
pareat: ac si quid in illa figura priore i
decenter extabat: nec parilitati priꝫ cō-
gruebat: nō de toto unde fecerat āputa-
re atque separare: sed ita conspergere:
uniuerso atque miscere: ut nec feditateꝫ
faciat nec minuat quātitatem: quid de
omnipotente artifice sentiendū est. Er-
go ne poterit quasqꝫ deformitates hu-
manoꝫ corporū nō mō usitatas: neꝫ
ēt razas atqꝫ mōstruosas qđ huic misere
uite cōgruūt: abhorret aut ab illa futu-
ra felicitate sanctoꝫ: sic auferre aut per-
dere: ut qđcūqꝫ eaꝫ faciūt qđ si naturalia
tñ idecora extremēta substantie corpora-
lis: nulla eius diminutione tollantur.
Ac per hoc nō est macris pinguibꝫ ue-
menēdū: ne ibi etiā tales sint: quales si
possent nec hic esse uoluissent. Dis enī
corporis pulchritudo est ptū cōgrue-
tia cū quadā coloris suauitate. Ubi āē
nō est partium congruentia: aut ideo
quid offēdit quia paruum est: aut ideo
quia parū: aut ideo quia nimīū. Proin-
de nulla erit deformitas quam fecit in
congruentia partium: ubi qđ parua
sunt corrigentur: qđ minus est qđ
debet: unde creator nouit in die supple-
bitur: qđ plus est qđ decet: materie
seruata integritate detrahatur. Colozis
porro suauitas quanta erit: ubi iusti sul-
gebunt: sicut sol in regno patris sui.
Que claritas in christi corpore: cū re-
surrexit ab oculis discipulorum potius

abscondita fuisse q̄ defuisse credenda ē.
Non. n. eaz ferret humanus atq; iſir-
 mus aspectus: q̄n ille a ſuis ita deberet
 attēdi: ut poſſet agnoſci. Quo p̄tinuit
 etiā ut cōrectatibus oſtenderet ſuoz
 vulnerū cicatrices: ut etiā cibū potūq;
 ſumeret: nō alimētoꝝ indigentia: ſed
 ea qua ⁊ hoc poterat poteſtate. **C**um
 aut aliquid non uidetur: q̄uis adſit: a
 quibus alia q̄ pariter adſunt uidetur:
 ſicut illā claritatē dicimus aſſuiſſe non
 uſam: a quib⁹ alia uidebātur: aorasia
 grece dicitur: qd̄ n̄i interpretes latine
 dicere non ualentes: in libro geneſeos
 cecitate interpretati ſunt. **H**ac. n. paſſi
 ſunt ſodomite q̄n querebāt oſtiū iuſti
 niri: nec poterāt inuenire. **Q**ue ſi ceci-
 tas fuiſſet: q̄ fit ut nihil poſſit uideri: n̄
 oſtiū quo īgredērent: ⁊ duces itineris
 a q̄bus īde abducerentur inquirerent.

Ad in reſurrectōe mortuoz natura
 corpoꝝ quib⁹libet modis diſſipatoꝝ:
 in integrū undecunq; reuocanda erit.

Cap. 20.

Nſcio quo at modo ſic efficiamur
 amoꝝe martyꝝ b̄toꝝ: ut uelimus
 in illo regno in eoꝝ corpoꝝ uidere
 vulnerum cicatrices: que pro **C**hr̄ſti
 noie pertulerūt. **E**t forte uidebim⁹.
Non. n. deformitas in eis ſz dignitas
 erit: ⁊ quedā q̄uis in corpoꝝe nō cor-
 poꝝis ſz uirtutis pulchritudo fulgebit.
Nec ideo tñ ſi aliqua martyrib⁹ apu-
 tata ⁊ ablata ſunt mēbra: ſine ipſis mē-
 bris erunt in reſurrectōez mortuoz:
 quibus dictū eſt: capillus capitis n̄i
 non peribit. **S**ed ſi hoc decebit in illo
 nono ſeculo: ut indicia glorioſoz uul-
 nerū in illa īmortalī carne cernātur:
 ubi mēbra ut p̄ciderentur percuſſa uel
 ſecta ſunt: ibi cicatrices: ſed tñ eiſdem
 mēbris redditis n̄ perditis apparebūt.
Quanuis itaq; omnia que acciderunt
 corpoꝝi uita tūc non erūt: non ſunt tñ
 deputāda uel appellāda uita ſz uirtutis

indicia. **A**bsit autem ut ad reſuſcitāda
 corpoꝝa uiteq; reddenda: nō poſſit oī/
 potentia creatoris omnia reuocare: que
 uel beſtia uel ignis abſumpſit: uel q̄cqd
 in puluerem cinerem uel collapſum: uel
 in humore ſolutū: uel in auras eſt exa-
 latū. **A**bsit ut ſinus ullus ſecretūq; na-
 ture ita recipiat aliqd ſubtractū ſeſib⁹
 noſtris: ut omium creatoris aut lateat
 cognitionem: aut eſſugiat poteſtatem.
Deū certe uolēs ſicut poterat diſſimulare
Cicero tantus auctor ipſoꝝ: mens qdā
 ē ingt ſoluta ⁊ libera: ſecreta ab omni
 concrectione mortali: omnia ſentiens ⁊
 mouens: ip̄aq; p̄dicta motu ſepiterno.
Hoc aut reperit in doctrinis magnoꝝ
 philoſophoꝝ. **E**t igitur ſecundū ipſos
 loquar: quo mō aliquid uel latet omnia
 ſentiētem: uel īrenocabiliter fugit oīa
 mouentem. **U**nde iaz etiā queſtio illa
 ſoluenda eſt: que difficilior uidetur ce-
 teris: ubi querit: cū caro mortui hōis
 etiā alterius ſit uiuentis caro: cui poti⁹
 eoꝝ in reſurrectione reddatur. **S**i eim
 quiſpiā cōfectus fame atq; compulſus
 ueſcat cadaueribus hōis quod malū
 aliquotiens accidit ⁊ uetus teſtatur
 hiſtoria: ⁊ n̄oꝝ tempoꝝ infelicia ex-
 perimenta docuerūt. **N**on quiſquam
 ueridica ratōne cōtendet: totū digeſtū
 fuiſſe per imos meatus: nihilq; inde in
 eius carne mutātū atq; conuerſum: cū
 ipſa macies que fuit ⁊ nō eſt: ſatis in-
 dicet que illis eſcis detrimēta ſuppleta
 ſint. **I**az itaq; aliqua paulo ante p̄miſi
 que ad iſtū quoq; modū ſoluendū ua-
 lere debebūt. **Q**uicquid enim carniū
 exhauiſit fames: utiq; in auras ē exa-
 latū. **U**nde diximus omnipotentē deū
 poſſe reuocare quod fugit. **R**eddetur
 ergo caro illa homini: in quo eſſe caro
 humana primitus cepit: ab illo quippe
 altero tāq; mutuo ſūpta deputāda ē: q̄
 ſicut es alienū redhibēda ē unū ſūpta ē
 ſua uero illi quez fames exinanierat:
 ab eo qui poteſt etiā exalata reuocare
 .D. i.

reddetur. Quauis tñ omib⁹ perisset modis: nec ulla eius materies in ullis nature latebris remansisset unde uellet eā repararet omnipotens. Sed ppter sententiā ueritatis qua dictū est: capillus capitis uestri nō peribit: absurdū est ut putemus: cū capillus hōis perire non possit: tātas carnes fame depastas atq; sumptas perire potuisse. Quib⁹ omnibus pro nō modulo cōsideratis atq; tractatis: hec summa cōficitur: ut in resurrectione carnis in eternum eas mensuras habeat corpoꝝ magnitudo: quas habebat perficiende siue perfecte cuiusq; indita corpori ratio inuentutis in membroꝝ quoq; omnium modulis cōgno decore seruato. Quod dec⁹ ut seruetur: si aliquid demptū fuerit idecenti alicui granditati in parte aliqua constitute: qđ per totū spargatur. ut neq; id pereat: et cōgruentia partiū ubique teneatur: non est absurdū ut aliquid inde etiam stature corporis addi posse credamus: cū oib⁹ partibus ut decorē custodiant id distribuitur quod si enormiter i una esset utiq; nō deceret. Aut si cōtenditur: in ea quēq; statura corporis resurrecturū esse in qua defūctus est. nō pugnaciter resistendū est tantū absit omnis deformitas: omnis infirmitas: omnis tarditas: omnisque corruptio. et siqđ aliud illud non decet regnū in quo resurrectōis et pmissio nis filii equales erūt angelis dei: si nō corpore: non etate: certe felicitate.

De nonitate corporis spirital: i quā sanctoꝝ caro mutabitur. Cap. 21.

Restimel ergo et quicquid de corpore uiuis: uel post mortē de cadaveribus perit: et siml cū eo quod in sepulchris remāsit: i spiritalis corporis nonitate ex aīalis corporis uetustate mutatū resurget: incorruptione atq; immortalitate uestitū. Sed et si ul

casu aliquo graui: uel inimicoꝝ imanitate totū penitus ɔteratur i puluere: atq; in auras uel in aquas dispersum: quātū fieri pōt nūq; esse sinatur: oīno nullo mō subtrahi poterit omnipotentie creatoris: sed capillus in eo capitis nō peribit: erit ergo spīritui subdita caro spiritalis. sed tñ caro nō spīritus: sicut carni subditus fuit spūs ipse carnalis: sed tamen spīritus non caro. Cui⁹ rei experimentū habemus in nostre pene deformitate. *1. 11. fm carnē* s; utiq; secundū spīritū erant carnales: quibus apostolus ait. *Nō potui uobis loqui quasi spiritalib⁹ s; quasi carnalib⁹.* Et hō spūalis sic i hac uita dicitur: ut tamen corpore adhuc carnalis sit: et ui deat aliā legē in mēbris suis repugnātem legi mētis sue. Erit aut etia corp⁹ spūale: cū eadez caro sic resurrexerit: ut fiat quod scriptum est. *Seminatur corp⁹ aīale: resurget spūitale: que sit at et q; magna corporis spūalis gratia q̄ nondū uenit in experimentū: nereor ne temerariū sit omne qđ de illa pferet eloquiū.* Verūtamen quia spēs nostre gaudiū ppter dei laudē nō est tacēdū: et de intimi ardentis sancti amoris medullis dictum est: dñe dilexi decorem domus tue: de donis eius que in hac uita erūnosissima bonis malisq; largitur: ipso adiuuante coniciamus: ut possumus: quātū sit illud qđ nōdū expti utiq; digne eloqui n̄ ualem⁹. Omitto enim qñ fecit hōiem rectū: omitto uita illā duoꝝ coniugum in paradisi secūditate felicez: quando tam breuis fuit: ut ad nascentiū sensum nec ipsa perueniret: i hac quā nouim⁹: in qua adhuc sumus: cuius tentatōnes imo quā totā tentationem q̄diu in ea sumus: quātū libet pficiamus p̄peti nō desinimus: que sūt indicia circa genus humanū bonitatis dei: quis poterit explicare?

De miseriis ac malis qbus humanū

genus merito prime preuicationis
obnoxius est: et a quibus nemo nisi per
Christi gratia liberatur. Cap. 22.

Nam quod ad primam originem pertinet:
omnium mortalium progeniem fuisse
condamnatam: hec ipsa uita si uita uicenda est:
tot et tantis malis plena testatur. Quid
enim aliud indicat horrenda quodam profundi-
tas ignorantie: ex qua omnis error existit:
qui omnes filios Adae tenebroso quodam
sinu suscipit: ut homo ab illo liberari sine
labore: uolens: timore non possit. Quid
amor: ipse tot rebus uanarum atque noxiarum
et ex hoc mordaces cure: perturbaciones:
merores: formidines: insana gaudia:
discordie: lites: bella: insidie: iracundie:
inimicitie: fallacia: adulatio: fraus: fur-
tus: rapina: perfidia: superbia: ambitio:
inuidia: homicidia: parricidia: crue-
litas: sententia: nequitia: luxuria: petulantia:
impudencia: impudicitia: fornicaciones: adul-
teria: incesta: et contra naturam utriusque
sexus tot stupra atque immunditie: quas
turpe est etiam dicere: sacrilegia: hereses:
blasphemie: piuria: opprobriaciones inocentium
calumnie: circumuentiones: peruicationes:
falsa testimonia: iniqua iudicia: uiolen-
tia: latrocinia: et quicquid talium malorum
in mentem non uenit: et tamen de uita ista
hominum non recedit. Atque hec hominum sunt
malorum: ab illa tamen erroris et peruersi
amoris radice ueniencia: cum qua omnis
filius Adae nascitur. Nam quis ignorat
cum quanta ignorantia ueritatis: que iam in
infantibus manifesta est: et cum quanta
abundantia uane cupiditatis que in pueris
incipit apparere: homo ueniat in hanc uitam:
ita ut si dimittatur uiuere ut uelit: et fa-
cere quicquid uelit in hec facinorosa et fla-
gitia que commemoravi et que commemorare
non potui uel cuncta uel multa perueniat.
Sed diuina gubernatione non omni modo
deferente condamnatos: et deo non continere
in ira sua miserationes suas: in ipsis sensi-
bilis generis humani prohibitio et eruditio

contra istas cum quibus nascimur tenebras
uigilant: et contra hos impetus opponunt:
plene tamen etiam laborum et uolunt.
Quid. n. sibi uolunt multimode for-
midines: que cohibendis paruulorum
uanitatibus adhibentur. Quid peda-
gogi: quid magistri: quid ferule: quid
loza: quid uirge: quid disciplina illa que
scriptura sancta dicit dilecti filii latera
esse tundenda: ne crescat indomitus: do-
marique iam diuus aut uix possit: aut for-
tasse nec possit. Quid igitur agit his
penis omnibus: nisi ut debelletur imperitia:
et parua cupiditas refrenetur: cum quibus
malis in hoc seculo uiuimus. Quid est
enim quod cum labore meminimus: sine
labore obliuiscimur. cum labore discimus:
sine labore nescimus. cum labore strenui:
sine labore inertes sumus. Nonne hinc
apparet: in quo uelut pondere suo preli-
uis et prona sit uitiosa natura: et quanta
ope ut hinc liberetur indigeat desidia:
segnitia: pigritia: negligentia. Uita se-
utique quibus labor fugitur: cum labor est
ipse qui est utilis pena sit. Sed preter
pueriles penas: sine quibus disci non potest
quod maiores uolunt: qui uix aliquid
utiliter uolunt: quot et quantis penis
genus agitur humanum: que non ad ma-
litiā nequitiamque iniquorum: sed ad
conditionem pertinet miseriarumque corporum:
quis ullo sermone digerit: quis ulla
cogitatione comprehendit: quantum est metus:
quanta calamitas: ab orbitatibus atque
luctu: a damnis et damnationibus: a de-
ceptionibus et mendaciis hominum: a
suspicionibus falsis: ab omnibus uiolētis
facinoribus et sceleribus alienis: quando
quidem ab eis et depredatio et captiuitas
et uincta et carceres et exilia et cruciat
et aputatio membrorum et priuatio sensuum
et oppressio corporis ad obscenam libidi-
nem opprimentis et explenda et alia multa
horrenda sepe contingunt. Quid ab
innumeris casibus qui forinsecus cor-
pori formidantur. estibus et frigoribus:
D. 2.

tepestatibus: imbribus: alluvionibus:
 conuulsione: tonitru: grādine: fulmi-
 ne: motib⁹ hiatibusq; terraz: oppressi
 onibus ruinaz: ab offensionibus q; pa-
 uore uel etiā malitia iumentoz: a tot
 uenenis fruticum: aquaz: aurarum:
 bestiarum ac ferarum: uel tantūmodo
 molestiis: uel etiā mortiferis morib⁹:
 a rabie que contingit ex rabido cane:
 ut etiā blanda et amica suo dñō bestia
 nonnunq; uehementius et amarius q; le-
 ones draconesq; metuantur: faciatq;
 hominem quem forte contaminauerit
 contagione pestifera ita rabiosus: ut a
 parentibus: coniuge: filiis: pei⁹ omni
 bestia formidet. **Q**ue mala patiuntur
 nauigātes: **Q**ue terrena itinera gra-
 dientes: **Q**uis ambulat ubicunq; non
 inopinatis subiācens casibus: **D**e foro
 quidā rediēs domū sanis pedib⁹ suis
 cecidit: pedem fregit: et ex illo uulnere
 finiuit hāc uitā. **Q**uid uidetur sedēte
 securus: **D**e sella in qua sedebat ceci-
 dit. **P**eli sacerdos: et mortuus est. **A**gi-
 cole imo uero omnes homines: quot et
 quātos a celo et terra uel a pernitiōsis
 aīalibus casus metuunt agroꝝ fructi-
 bus: **S**olēt tamen de frumentis tandē
 collectis et reconditis esse securi. **S**ed
 quibusdā quod nouimus: pronentus
 optimū frumentoz fluius ipronisus
 fugientibus hōibus de horreis eiecit:
 atq; abstulit. **C**ontra milleformes de-
 monum incurfus quis innocentia sua
 fidit: quandoquidem ne quis fideret:
 etiā paruulos baptizatos quibus certe
 nihil est inocētius aliquādo sic uexāt:
 ut in eis maxime deo ista sinente mō-
 stretur huius uite flenda calamitas: et
 alterius desideranda felicitas. **I**ā uero
 de ipso corpore tot existunt morboꝝ
 mala: ut nec libris medicorum cuncta
 cōprehensa sint: in quoz pluribus ac
 pene omnibus etiā ipsa adiumenta et
 medicamenta tormenta sunt: ut hōies
 a penaz exitio penali eruātur auxilio.

Nōne ad hoc perduxit sitientes hōies
 ardor imanis: ut urīnā quoq; hūanaz
 uel etiā suam biberent. **N**ōne ad hoc
 fames ut a carnibus hōiū abstinere
 se nō possent: nec inuentos hōies mor-
 tuos: sed propter hoc a se occisos: nec
 quoslibet alienos: uex et etiā filios ma-
 tres icredibili crudelitate quā rabida
 esuries faciebat assumere. **I**pse postre-
 mo somnus qui pprie quietis nomen
 accepit: quis uerbis explicet sepe sōno-
 rum uisis q; sit inquietus: et q; magnis
 licet falsaz reruz terroribus: quas ita
 exhibet: et quodāmodo exprimit: ut a
 ueris eas discernere nequeamus: aīam
 miserā sensusq; perturbet. **Q**ua falsi-
 tate uiroz etiā uigilantes in quibusdā
 morbis et uenenis misabili⁹ agitantur:
 quā multimoda uarietate fallacie ho-
 mines etiā sanos maligni demones nō
 nunq; decipiat talibus uisis etiā si eos
 per hec ad sua traducere non poterit
 sensus eoz: tamen solo appetitu quali-
 tercūq; persuadente falsitatis illudat.
Ab huius taz misere quasi quibusdā
 inferis uite: non liberat nisi gratia sal-
 uatoris **X**risti dei ac domini nostri:
 hoc. n. nomen est **I**esus: interpretatur
 quippe saluator: maxime ne post hanc
 miserioꝝ ac sempiterna suscipiat: nō ui-
 ta sz mors. **N**ā in ista quāuis sunt per-
 secta: et per sanctos curationuz magna
 solatia: tamen ideo nō semper etiā ipa
 bñificia tribuuntur petentibus: ne ppter
 hoc religio queratur que propter aliā
 magis ubi mala non erūt omīno ulla
 grēnda ē. **E**t ad hoc meliores quosq;
 in his malis adiunat gratia: ut quāto
 fidelioꝝ: tāto fortioꝝ corde tolerētur:
 ad quam rem etiā prophetiā pdesse
 dicūt docti hui⁹ seculi: quā dii quibsdā
 paucis ut ait **T**ullius ueram dederūt.
Nec hominib⁹ inqt ab his ante datū
 est maius donū: aut potuit ullū dari:
 usq; adeo et ipsi itra quos agim⁹ quo
 quo mō impulsī sunt: in habenda non

quacumque sed uera philosophia diuinā gratiā confiteri. Porro si paucis diuinitus datū est uere philosophiē contra miseriā huius uite unicū auxiliū: satis et hinc apparet humanū genus ad lucē das miseriāz penas esse damnatum. Sicut autē hoc ut fatētur nullū diuinū maius est donum: sic a nullo deo dari credendū est: nisi ab illo quo et ipsi qui multos deos colūt: nullū dicūt ēē maiorem.

De his que pter illa mala que bonis malisq; omnia sūt: ad iustoz laboze specialiter pertinent. Cap. 23.

Peter hec autē mala huius uite bonis malisq; cōmunia: habent et ea iusti etiā proprios quosdā labores suos: quibus aduersus uitia militant: et in taliū pzeloz tentationibus periculisq; uersantur. Aliquādo. n. cocitatus: aliquando remissius: non tamen desinit caro concupiscere aduersus spūz: et spūs aduersus carnem: ut nō ea que uolumus faciamus: omnem malā concupiscentiāz consumendo: sed eam nobis quantū diuinitus adiuti possumus nō ei consentiendo subdamus: uigiliis cōtinuis excubantes: ne opinio uerisimilis fallat: ne decipiat sermo uersutus: ne se tenebre alicuius erroris effundant: ne quod bonū est malū: aut quod malum bonū esse credat. Ne ab his q agenda sunt metus reuocet: ne in ea que agēda non sunt cupidō precipitet: ne super iracundiā sol occidat: ne inimicitie puocēt ad retributōez mali pro malo: ne absorbeat inhonesta uel imoderata tristitia: ne ipartiendoz beneficioz igerat mens ingrata corporez: ne maledicis rumoribus bona cōscientia fatigetur: ne temeraria suspicio nra decipiat: ne aliena de nobis falsa nos frangat: ne regnet peccatum in nostro mortali corpore ad obediendū desideris eius: ne membra nra exhibeantur iniquitatis

arma peccato: ne oculus sequatur concupiscentiā: ne uedicādi cupiditas uicet: ne in eo quod male delectat uel uisio uel cogitatio demoretur: ne improbus aut indecens uerbus libenter audiat: ne fiat quod nō licet etiā si libet: ne in hoc bello laboz periculorūq; plenissimo: uel de uiribus nostris speretur faciēda uictoria: uel uiribus nris nostra facta tribuatur: sz ei⁹ gratie: de quo ait apostolus. Gratias autē dō qui dat nobis uictoriā per Iesum christū dñm nrm. Qui et alio loco. In his inquit oibus superuincimus per eū qui dilexit nos. Sciamus tñ quantalibet uirtute pliādi uitis repugnemus: uel etiā uitia superemus uel subiugemus: q̄dū sumus in hoc corpore nobis deesse nō posse: uide dicam⁹ deo dimitte nobis debita nra. In illo autē regno ubi semper cū corporibus imortalibus erimus: nec pzelia nobis erūt ulla: et debita que nusquā et nūq; essent si natura nostra sicut tecta creata est permaneret. Ac per hoc etiā iste tūc cōfictus in quo periclitamur: et de quo nos uictoria nouissima cupim⁹ liberari ad uite huius mala p̄tinet: quā tot tantorumq; testimonio maloz probauimus esse damnatam.

De bonis quibus etiā hāc uitā dñā tioni obnoxia creator implet. Cap. 24.

Nunc iam considerandū est hanc ipsam miseriā generis humani in qua laudatur iustitia punientis: quālibet et q̄ multis impleuerit bonis eiusdem bonitas cuncta q̄ creauit administrātus. Primū benedictionem illā quā ptulerat ante peccatū dicēs. Crescite et multiplicamini et replete terram: nec post peccatūz uoluit inhibere: mansitque in stirpe damnata donata fecunditas: nec illam uim mirabilem seminū: imo etiā mirabiliorē qua efficiuntur et semina inditā corporibus hūanis et quodāmodo

intexta: uitium peccati potuit auferre: quo nobis impacta est etiam necessitas mortis: sed utrumque simul currit isto quasi fluuio atque torrente generis humani malum quod a parente trahitur: et bonum quod a creatore tribuitur. In originali malo duo sunt: peccatum atque supplicium. In originali bono alia duo: propagatio et conformatio. Sed quantum ad presentem pertinet intentionem nostram: de malis quorum unum de nostra uenit audacia. id est peccatum: alterum de iudicio dei. id est supplicium. iam satis diximus. Nunc de bonis dei que ipsi quoque uitate danteque nature constituit: siue usque nunc confert dicere institui. Neque enim damnando aut totum abstulit quod dederat: alioquin nec esset omnino: aut remouit a sua potestate etiam cum diabolo penaliter subdidit: cum nec ipsum diabolum a suo alienauerit imperio: quandoquidem ut ipsius quoque diaboli natura subsistat: ille facit qui sume est: et facit esse quicquid aliquo modo est. Quum igitur illorum que diximus bona: et in natura peccato uitata supplicioque damnata: de bonitatis eius quodam ueluti fonte manare propagationem: in primis mundi operibus benedictione largitus est: a quibus operibus die septimo requieuit. Conformatio uero in illo ei opere est: quousque nunc operatur. Efficacez quippe potentia sua si rebus subtrahat: nec progredi poterunt et suis diuini motibus peragere tempora: nec prorsus in eo quod create sunt aliquatenus permanebunt. Sic ergo creauit hominem deus: ut illi adderet fertilitatem quandam qua alios homines propagaret: generans eis etiam ipsam propagationis possibilitatem non necessitatem. Quibus tamen uoluit hominibus abstulit eam deus: et steriles fuerunt. Non tamen generi humano abstulit semel datam primis duobus coniugibus benedictionem generandi. Nec ergo propagatio quousque peccato ablata non fuerit: non tamen etiam ipsa talis est:

qualis fuisset si nemo peccasset. Ex quo enim homo in honore positus: postea quod deliquit comparatus est pecoribus: similiter generat. Non in eo tamen penitus extincta est quedam uelut sintilla rationis: in qua factus est ad imaginem dei. Huic autem propagationi si conformatio non adhiberetur: nec ipsa in sui generis formas modosque procederet. Si enim non concubuissent homines: et nihilominus deus uellet implere terras hominibus quomodo creauit unum sine coniunctione maris et femine: sic posset omnes: conuumbentes uero nisi illo creatore generantes esse non possunt. Sicut ergo ait apostolus de institutione spiritali qua homo ad pietatem iustitiamque formatur: neque qui plantat est aliquid neque qui rigat: sed qui incrementum dat deus. Ita etiam hic dici potest: nec qui conuumbit nec qui seminat est aliquid: sed qui format deus. Nec mater que conceptum portat et partum nutrit est aliquid: sed qui incrementum dat deus. Ipse namque operatione qua nunc usque operatur: facit ut numeros suos explicent semina: et a quibusdam latentibus atque inuisibilibus inuolueris in formas uisibiles huius quod aspicimus decoris euoluant. Ipse incorporeas corporeasque naturam: illas prepositas: istam subiectam: miris modis copulans et connectens animantes facit. Quod opus eius tam magnum et mirabile est: ut non solum in homine quod est animal rationale et ex hoc cunctis terrenis animantibus excellentius atque prestantius: sed in qua libet minutissima muscula bene considerati stupore mentis ingerat: laudemque pareat creatoris. Ipse itaque anime humane mentem dedit: ubi ratio et intelligentia in infante sopita est quodammodo quasi nulla sit: excitanda scilicet atque exercenda etatis accessu: qua fit scientie capacitas atque doctrine: et habilis perceptioni ueritatis et amoris boni. Quia capacitate hauriat sapientiam: uirtutibusque sit peditus:

ta. quibus prudēter: fortiter: tēperāter
 ⁊ iuste aduersus errores ⁊ cetera ige/
 nerata nitā dimicet: eaque nullius rei
 desiderio nisi boni illius summi atque
 incommutabilis uincat. **Q**uod ⁊ si nō
 faciat ipsa talium bonorum capacitas
 in natura rationali diuinitus instituta:
 quātum sit boni q̄s mirabile op⁹ omni
 potentis quis competenter effatur aut
 cogitat. **P**reter eīm artes bene uiuēdi:
 ⁊ ad immortales perueniendi felicitatē
 que nūrites uocātur: ⁊ sola dei gratia
 q̄ in **C**hristo ē filiis promissionis re/
 gniq; donantur: nonne humano inge/
 nio tot tanteque artes sunt inuente et
 exercitate: partim necessarie: partiz uo/
 lūtarię. **E**t tamen excellens uis mētis
 atque rationis: in his etiā rebus quas
 superfluas immo ⁊ periculosas perni/
 ciosasq; appetit: quantū bonuz babeat
 in natura unde ista potuit uel inuenire
 uel discere uel exercere testatur. **C**esti/
 mentoz ⁊ edificiorum ad q̄s mirabilia
 q̄s stupenda industria humana perue/
 nerit: quo in agricultura: quo in navi/
 gatione profecerit: que in fabricatione
 quozq; uasozum uel etiam statuaruz
 ⁊ picturaruz uarietate excogitauerit ⁊
 implenerit: que in theatris mirabilia
 spectantibus audientibus incredibilia
 facienda ⁊ exhibenda molita sit: in ca/
 piendis: occidendis: domandis irratio/
 nabilibus animantibus: que ⁊ quanta
 repperit: aduersus ipsos homines tot ge/
 nera uenozum: tot armozum: tot ma/
 chinamentozum: ⁊ pro salute mortali
 tuenda atque reparanda quot medica/
 menta atq; adiuuamenta comprehendit:
 pro uoluptate fauciū: quot condimēta
 ⁊ gule incitamenta repperit: ad iudicā/
 das ⁊ suadendas cogitationes q̄s mul/
 titudinem uarietatemq; signozum: ubi
 precipuū locum uerba ⁊ littere tenent:
 ad delectādos animos quos elocutōis
 ornatus: q̄s diuersozum carminum co/
 pia: ad mulcendas aures quot organa

musica: quos cantilene modos exco/
 gitauerit: quantā peritiāz dimensionū
 atque numerozū: meatūq; ⁊ ordines
 siderū: quāta sagacitate cōprehēderit:
 q̄s multa reruz mundanarum cogitata
 cognitōne se impleuerit: quis possit elo/
 qui: maxime si uelimus non acruatiz
 cuncta regere sz in singulis imorari.
In ipsis postremo erroribus ⁊ falsita/
 tibus defendēdis q̄s magna claruerint
 igenia philosophozum atq; hereticoz
 quis existimare sufficiat. **L**oquimur
 enim nunc de natura mentis humane:
 qua ista uita mortalis ornatur: non de
 fide atque itinere ueritatis qua illa im/
 mortalis acquiritur. **H**ui⁹ tāte nature
 conditor cum sit utique deus uerus et
 summus: ipso cuncta que fecit admini/
 strante: ⁊ summam potestatem sumāq;
 habente iustitiam: nunquā profecto in
 has miseras decidisset: atque ex his
 preter eos solos qui liberabuntur in
 eternas esset itura: nisi nimis grande
 peccatū in homine primo de quo ceteri
 exorti sūt precessisset. **T**am uero in ipso
 corpore quāuis nobis sit cum beluis
 mortalitate commune: multisq; eazum
 reperiatur infirmus: quāta dei bonitas
 q̄ta puidētia tāti creatoris apparet.
Nonne ita sunt in eo loca sensuum ⁊
 cetera mēbra disposita: spēs q; ipsa ac
 figura ⁊ statura toti⁹ corporis ita mo/
 dificata: ut ad ministeriū anime rōnal/
 se indicet factum. **N**on enim ut aīalia
 rationis expertia pna esse uidemus in
 terram: ita creatus est homo: sz erecta
 in celum corporis forma admonet euz
 que sursum sunt sapere. **P**orro mira/
 mobilitas que lingue ac manib⁹ attri/
 buta est ad loquendum ⁊ scribendum
 apta atq; ueniens: ⁊ ad opera artium
 plurimaz officiozq; cōplenda: nōne
 satis ostendit quali aīe ut seruiret tale
 sit corpus adiūctum. **Q**uāq; ⁊ petra/
 ctis necessitatibus operandi ita omni/
 um partū congruentia numerosa sit ⁊

pulchra sibi parilitate respondeat. ut nescias utrum in ea condenda maior sit utilitatis ratio: quā decoris. Terte enim nihil creatum uidemus in corpore utilitatis causa quod non habeat etiam decoris locum. plus autem id nobis appareret: si numeros mensurarū quibus inter se cuncta connexa sunt et coaptata nossemus: quos forsitan data opera in his que foris eminent humana posset inuestigare solertia. Que uero tecta sunt atque a nostris remota conspectibus: sicut est tanta perplexitas uenarum atque neruorum et uiscerum secreta uitalium: inuenire nullus potest. Quia et si medicorum diligentia non nulla crudelis: quos anatomicos uocant lanianit corpora mortuorum: siue etiam inter manus secantis et perscrutantis morientium: atque in carnibus humanis satis inhumane abdita cuncta rimata ē: ut quid: et quomodo: et quibus locis curandus esset addisceret: numeros tamen de quibus loquor: quibus coaptatio que armonia grece dicitur: tanquam cuiusdam organi extrinsecus atque intrinsecus totius corporis constat. Quid dicam: nemo ualuit inuenire: quos nemo ausus ē querere: quod si noti esset potuisset: interioribus quoque uisceribus que nullū ostētant decus: ita delectaret pulchritudo rationis: ut omni forme apparenti que oculis placet: ipsius mentis que oculis utitur preferretur arbitrio. Sunt uero quedam ita posita in corpore: ut tantū modo decorem habeant: nō etiam usū sicut habet pectus uirile mammillas: sicut facies barbam: quam non esse munimento: sed uirili ornamento: indicat pure facies feminarum: quas utique infirmiores muniri tutius conueniret. Si ergo nullum membrum est in his quod conspicuis: unde ambigit nemo quod ita sit alicui operi accommodatus: ut nō etiam sit decoꝝ: sunt autē nonnulla quo

ram solam decus et nullus est usus: parito facile intelligi in conditione corporis dignitatem necessitati fuisse prelatam. Transitura est quippe necessitas: tempusque uenturum quando sola iuicem pulchritudine sine ulla libidine perfruamur: quod maxime ad laudem referendum est conditoris: cui dicitur in psalmo. Confessionem et decorem induisti. Jam cetera pulchritudo et utilitas creature: que homini licet in istos labores miserasque proiecto atque damnato: spectanda atque sumēda diuina largitate concessa est. Quo sermone terminari potest: in celi et terre et maris multimoda et uaria pulchritudine: etiam ipsius lucis tanta copia: tamque mirabili specie in sole ac luna et sideribus: in opacitatibus nemorum: in coloribus et odoribus florum: in diuersitate ac multitudine uolucrum garrularum: atque pictarum: in multiformi specie tot tantarumque animantium: quorum illa plus habent admirationis que molis minimum. plus enim formicarum et apicularum opera stupemus: quā imensa corpora balnearum in ipsius quoque maris tam grandi spectaculo: cum se se diuersis coloribus: uelut uestibus induit: et aliquando uiride: atque hoc multis modis: aliquando purpureus: aliquando ceruleum est. Quam porro delectabiliter spectatur etiam quando: cumque turbatur: et fit inde maior suauitas: quia sic demulcet intuentem: ut nō iaceat et quatiat nauigantem. Quid ciborum usquequaque copia contra fame: quod saporū diuersitas contra fastidium nature diffusa diuini: nō cocoꝝ arte ac labore quesita. Quanta in multis rebus tuende ac recuperande salutis auxilia: quā grata uicissitudo diei alternantis et noctis: aurarum quā blanda temperies: in frutibus et pecoribus indumento conficiendo quā materia: omnia commemorare quod possit. Hec autē sola que a me: uelut

in quēdā aggerē sūt coartata: si nelles
uelut colligata inuolucra soluere atq;
discutere: quanta mihi mora esset in
singulis quibus plarima continentur.
Et hec oīa miseroꝝ sūt damnatoꝝq;
solatia: non premia beatoꝝ. Que igit̃
illa sūt: si tot ac talia ⁊ tanta sunt ista.
Quid dabit eis quos predestinauit ad
uitā: q̃ hec dedit eis quos p̃destinauit ad
mortē. Que bona in illa beata uita fa-
ciet eos sumere: p̃ quibus in hac miseria
unigenitū filiū suū noluit usq; ad mor-
tem mala tanta perferre. Unde aposto-
lus de ipsis in illud regnū predestina-
tis loquens. Qui p̃prio inq̃t filio non
pepercit: sed p̃ nobis oībus eū tradidit
quomodo nō etiā cū illo oīa nobis do-
nauit. Cū hec p̃missio cōplebitur: qd̃
erimus: quales erimus: que bona i illo
regno accepturi sumus: quandoq̃dem
christo morietē p̃ nobis tale iā pignus
accepimus. Qualis exiit spiritus homi-
nis nullū oīo habens uitū: nec sub quo
iaceat: nec cui cedat: nec cōtra qd̃ saltē
laudabiliter dimicet: pacatissima uirtu-
te perfectus. Rerum ibi oīum quanta
q̃ speciosa q̃ certa scientia: sine aliquo
errore uel labore: ubi dei sapientia de
ipso suo fonte potabitur cum sūma feli-
citate: sine ulla difficultate. Quale erit
corp⁹ qd̃ omni mō spiritui subditū: ⁊
eo sufficienter nutritū: nullis alimo-
niis indigebit: nō enī aiāle sed spirita-
le erit habens quidem carnis: sed sine
ulla carnali corruptione substantia.

De pernicacia quorundā: qui resurre-
ctionē carnis quā sicut predictū est to-
tus mundus credit impugnant.

Cap. 25.

Utrum de animi bonis q̃bus post
hanc uitā beatissimus perfruet̃:
non a nobis dissentiant philosophi no-
biles: qui de carnis resurrectione conten-
dunt. Hanc quāntū possunt negāt: sed
credentes multi negantes paucissimos

reliquerunt: ⁊ ad christū qui hoc quod
istis uidetur absurdū in sua resurrecti-
one mōstrauit: fideli corde conuersi sūt
docti ⁊ indocti: sapientes mundi ⁊ insi-
pientes. Hoc enī credidit mundus: qd̃
predixit deus q̃ et hoc predixit: q̃ hāc
rem mūdus fuerat crediturus. Neque
enim Petri maleficiis eā cū laude cre-
dentiū tanto ante prenūciare cōpulsus
est. Ille est enī deus quē: sicut iam dixi
aliquotiens nec cōmemorare me piget.
cōfiteute Porphyrio atq; id oraculis de-
orū suoꝝ probare cupiente: ipsa numi-
na phorrescant. Quem sic laudauit ut
eū ⁊ deum patrē ⁊ regē nocaret. absit
enī ut sic intelligēda sint q̃ p̃dixit: quo
modo uolant hi qui hoc cū mūdo non
crediderunt: q̃ mandū crediturū esse
predixit. Cur enim nō potius ita sicut
creditur? tanto ante predictus est mun-
dus: nō sicut paucissimi garriūt: q̃ cum
hoc mūdo q̃ crediturus predictus ē
credere noluerunt. Si enim p̃pterea di-
cunt alio modo esse credenda: ne si di-
xerint uana esse conscripta: iniuriā faci-
ant illi deo cui tam magnum perhibēt
testimoniū: tantā prorsus ei uel etiaꝝ
grauiores faciūt iniuriā: si aliter uicūt
esse intelligenda: non sicut mundus ea
credidit quē crediturū ip̃e laudauit: ip̃e
promisit: ip̃e cōpleuit. Cur enī nō pōt
facere ut resurgat caro ⁊ uiuat in eter-
nū. An p̃pterea credendū nō ē id eum
esse facturū: quia malū ē atq; indignū
deor. Sed de oipotētia eius que tot ⁊ tā-
ta facit incredibilia: iā multa dixim⁹:
si uolunt inuenire quod oipotens non
potest habent: prorsus ego dicam mētiri
nō pōt. Credamus ergo qd̃ pōt: nō cie-
dendo quod non pōt. Non itaq; cre-
dentes q̃ mētiri possit: credāt esse factu-
rū qd̃ facturū esse p̃misit. Et sic credāt
sicut id credidit mundus: quē crediturū
esse predixit: quē crediturū esse lauda-
uit: quē crediturū esse promisit: quem
credidisse iam ostendit: hoc autē malū
D. 5.

esse unde demonstrant. Non erit illic
ulla corruptio quod est corporis malus.
De ordine elementorum iam disputaui
mus: de aliis hominum coniecturis satis vi
ximus. Quanta sit futura in corpore
corruptibili facilitas motus: de presen
tis ualitudinis bone temperamento: que
utique nullo modo illi comparanda est imor
talitati: in libro. xiii. satis: ut opinor:
ostendimus legant superiora opis hu
ius: quod uel non legent: uel nolunt recollere
quod legerant.

Quo Porphyrii diffinitio: quod beatis
aïis putat corpus esse fugiendum ipsi Pla
tonis scetitia destruat: quod dicit sumum de
um diis promississe: ut nunquam corporibus
exurentur. Cap. 26.

Ed Porphyrius ait inquit: ut
beata sit aïa corpus omne esse fugiendum.
nihil ergo potest quia incorruptibile di
ximus futurum corpus: si aïa beata non
erit nisi corpus omne effugerit. Sed iam
hic in libro memorato quantum oportuit
disputari: uerum hic unum inde tantum come
morabo. Emendet libros suos istorum
omnium magister Plato: et dicat eorum
deos ut beati sint sua corpora fugituros
id est esse morituros: quos in celestibus
corporibus dixit inclusos: Quibus tamen
deus a quo facti sunt: quo possent esse securi
imortalitatem: id est in eisde corporibus
eterna promissione: non eorum natura id ha
bente: sed suo consilio pualente promissit.
Ubi etiam illud euerit quod dicunt: quoniam
est impossibile ideo resurrectionem carnis
non esse credendam. Aptissime quippe iuxta
eundem philosophum: ubi diis a se factis promissit
deus non factus immortalitatem: quod impossi
bile est se dixit esse facturum. Sic enim eum locu
tum narrat Plato. Quoniam estis orti in
quit: immortales esse et dissolubiles non po
testis. Non tamen dissoluemini: neque uos
ulla mortis fata perimet: nec erunt uale
tiora: quod consilium meum: quod maius est uicu
lum ad perpetuitatem uestram: quod illa quibus
estis colligati. Si non solum absurdi: sed

sardi non sunt quod hec audiant: non utique di
bitat diis facis ab illo deo qui eos fecit
sed Platonem quod est impossibile fuisse promissu.
Qui enim dicit uos quidem immortales
esse non potestis: sed mea uoluntate imor
tales eritis: quid aliud dicit quam id quod
fieri non potest me faciente tamen eritis. Ille
igitur carnem incorruptibilem: immortalem:
spiritualē resuscitabit: qui iuxta Plato
nem id quod impossibile est se esse facturum
promissit. Quid adhuc quod promissit deus
quod deo promittenti credidit mundus: qui
etiam ipse promissus est crediturus: esse im
possibile clamant: quandoquidem nos deum
qui etiam secundum Platonem facit impossi
bilia: id facturum esse clamamus. Non er
go ut beate sint aïe corpus est omne fugi
endum: sed corpus incorruptibile recipien
dum. Et in quo conuenientius incorruptibi
li corpore letabuntur: quam in quo corru
ptibili gemuerunt. Sic enim non in eis erit
illa dira cupiditas quam posuit ex Plato
ne Virgilius ubi ait. Rursus et incipient
in corpora uelle reuerti. Sic in quam cu
piditatem reuertendi ad corpora non ha
bebunt: cum corpora in que reuerti cupiunt
secum habebunt: et sic habebunt ut nunquam
non habeant: nunquam ea prorsus uel ad exi
gium quolibet tempus ulla morte depo
nant.

De contrariis diffinitionibus Plato
nis atque Porphyrii: in quibus si uterque
alteri crederet: a ueritate neuter deuia
ret. Cap. 27.

Angula quedam dixerunt Plato
atque Porphyrius quod si inter se co
municare potuissent: facti essent fortasse
christiani. Plato dixit sine corporibus
aïas in eternum esse non posse. Ideo enim
dixit etiam sapientium aïas post quolibet
longum tempus tamen ad corpora redituras.
Porphyrius autem dixit aïam purgatis
simam cum redierit ad patrem: ad hec ma
la mandata nunquam esse reditura. At per hoc
quod uerum uidit Plato si dedisset Por
phyrio: etiam iustorum atque sapientium pur

gatissimas aīas ad humana corpora redituras. rursus qđ uerum uidit Porphyrius si dedisset Platoni: nanq̃ redituras ad miserias corruptibilis corporis aīas sanctas: ut non singuli hec singula: sed ambo ut singuli utruq̃ dicerent: puto qđ uiderent esse iā consequēs ut redirent aīe ad corpora: et talia reciperent corpora: in quibus beate atq̃ immortaliter uiuerēt: quoniam secundū Platōē etiam anime sancte ad humana corpora redibunt: secundū Porphyrium ad mala mundi huius sancte anime nō redibunt. Dicat itaque cum Platone Porphyrius: redibunt ad corpora dicat Plato cum Porphyrio non redibunt ad mala: et ad ea corpora redire consentient: in quibus nulla patiātur mala. Hec itaque non erunt nisi illa que promisit deus: beatas animas: i eternum cum sua eterna carne factur⁹. Hoc enim quantum existimo iam facile nobis concederent ambo: ut qui fateantur ad immortalia corpora redituras animas esse sanctoꝝ: ad sua illas redire permitterent: i quibus mala huius seculi pertulerunt: in quibus deus: ut his malis carerent pie fideliterq̃ coluerunt.

Quid ad ueram resurrectionis fidem uel Plato uel Labeo uel etiam Varro conferre potuerint: si opiniones eozum in unā sententiā cōuenissent.

Cap. 28.

Nonnulli nostraz ppter quoddā pclarissimum loq̃di genus: et ppter nōnulla q̃ ueraciter sēsit: amantes Platōē dicunt eum aliquid simile nobis ēt de mortuorum resurrectione sensisse. Quod quidē sic tangit i libris dī repu. Tullius: ut eum luisse potius q̃ qđ id uerum esset affirmando dicere noluisse. Inducit hominem reuixisse: et narrasse quedam que platonici disputatōibus congruebant. Labeo etiaz unus dicit uno die fuisse defunctos et oc-

currisse inuicem in quodam compito. Deinde ad corpora sua iussos fuisse remeare: et constitui se inter se amicos se esse uicturos: atque ita esse factum donec postea morerentur. Sed isti auctores talem resurrectionem corporis factam fuisse narrarunt: quales fuerunt eorū quos resurrexisse nouim⁹: et huic quidem redditos uite: sed non eo modo ut non morerentur ulterius. Mirabilis autem quoddā Marcus Varro ponit in libris quos conscripsit de gente populi Romani: cuius putauī uerba ipsa ponenda. Genethiliaci quidam scripserunt inquit: esse in renascentibus hominibus quam appellant palingenesiam: greci hanc scripserunt confici in annis numero quadringentis quadraginta: ut idem corpus et eadem anima que fuerant cōiuncta in homine aliquando: eadem rursus redeant in cōiunctionem. Iste Varro quidem siue genethiliaci illi nescio qui: non enim nomina eorum prodidit quorum cōmemorauit sententiam: aliquid dixerūt qđ licet falsū sit: cum enim semel ad eadez corpora que gesserunt anime redierūt nunquā ea postea sunt relictura: tamen multa illius impossibilitas que contra nos isti garriunt argumenta conuellit et destruit. Qui enim hec sentiunt sine senserūt: nō eis uisum ē fieri nō posse: ut dilapsa cadauera: in auras: in puluerē: i cinerē: in humores: in corpora nascentium bestiarum: uel ipsoꝝ quoque hominum: ad id rursus redeant qđ fuerūt. Quapropter Plato et Porphyrius: nō potius quicunq̃ illos diligūt et adhuc uiuant: si nobis consentiunt: etiam sanctas animas ad corpora redituras: sicut ait Plato: nec tamen ad mala ulla redituras: sicut ait Porphyrius: ut ex his fiat consequens quod fides predicat christiana: talia corpora recepturas i quibus sine ullo malo i eternū feliciter uiuāt. Assumāt et hoc dī Varro:

nt ad eadem corpora redeāt i q̄b̄ ātea fuerunt: 7 apud eos tota questio de carnis in eternū resurrectione soluetur.

De qualitate uisionis: qua in futuro seculo sancti deum uidebunt. Cap. 28.

Nunc iam quid acturi sint in corporibus immortalibus atq; spiritalibus facti nō adhuc eoz carne carnaliter: sed spiritualiter iā uiuente: quātum dominus dignatur adiuuare uideamus: 7 illa quidē actio uel potius quies atq; ocium quale futurū sit si uerū uelim dicere nescio. Nō enī hoc unq; per sensus corporis uidi. Si autē mente idest intelligentia uidisse me dicā: q̄tū est aut quid est nra intelligentia ad illam excellētiā? Ibi est enī pax dei que sicut dicit apostolus superat omnē sensum uel intellectū: quē nisi nostrū: aut fortasse etiā sanctoz angeloz? Nō enī 7 dei. Si ergo sancti in dei pace uicturi sunt: profecto i ea pace uicturi sūt que superat omnē intellectū. Quoniam q; nostrū quidē superat nō est dubiū. Si autē superat 7 angeloz: ut nec ipos excepisse uideatur qui ait oēm intellectū secūdu hoc dictū esse debemus accipere quia pacē dei qua ipse deus pacatus ē sicut deus nouit: nō eā nos sic possum; nosse: nec ulli āgeli. Superat itaq; oēs intellectū nō dubiū q; preter suū. S; quia 7 nos p modo nostro pacis eius partticipes facti: sumā in nobis atq; itez nos 7 cū ipso pacem: quātū nostrū sumū est optinebimus. Isto modo p suo modo: sciūt eaz sancti angeli: homines aut nunc lōge infra quātūlibet prouectu mētis excellāt. Cōsiderandum est enim quātus uir dicebat. Ex parte sciūmus 7 ex parte prophetamus: donec ueniat quod perfectū est. Et uidem; nūc per speculū in enigmate: tunc autē facie ad faciē. Sic iam uident sancti angeli qui etiā nostri angeli dicti sunt: q̄a erū

ti de potestate tenebrarū: 7 accepto sp̄s pignore trāslati ad regnum christi: ad eos angelos iam cepimus ptinere: cū qbus nobis erit sancta atque dulcissima de qua iā tot libros scripsimus dei ciuitas ipsa cōis. Sic sunt ergo angeli nri qui sunt angeli dei: quēadmodū christus dei christus est noster. Dei sūt q̄a deā nō reliquerūt. nostri sunt: q̄a suos ciues nos habere ceperunt. Dixit autē dominus Iesus uidete ne contemnatis unū de pusillis istis. Dico enī uobis: q̄a angeli eoz in celis semp uident faciem patris mei: qui i celis est. Sicut ergo illi uident: ita 7 nos uisuri sumus: s; nō dū ita uidemus: propter qd ait apostolus quod paulo ante dixi. Uidem; nūc per speculū in enigmate: tunc autē facie ad faciē. Premium itaq; fidei nobis uisio ista seruat. De qua 7 Iohannes apostolus loquēs: cū apparuerit inq; similes ei erūmus: quoniam uidebim; cū sicuti est. Facies autē dei manifestatio eius intelligenda est: non aliquod tale mēbrorum quale nos habem; i corpore atq; isto nomine nūcupam;. Quapropter cum a me queritur: qd acturi sunt sancti in illo corpore spūali nō dico qd iā uideo: s; dico qd credo: secundū illud quod in psalmo lego. Credidi ppter qd locutus sum. Dico itaq; uisuri sunt deum in ipso corpore: s; utram p ipsū sicut per corpus nūc uidem; solē: lunā: stellas: mare: ac terrā 7 que sunt i ea non parua questio est. Porū est enī dicere q; sancti talia corpora tunc habebunt: ut nō possint oculos claudere atq; aperire cum uelint. Darius autē q; ibi deum quisq; oculos clausit nō uidebit. Si enī ppheta Heliseus puerū suū Siegi absens corpore: uidit accipientem munera que dedit ei Naaman syrus: quem propheta memoratus a lepre deformitate mundauerat: quod seruus nequam domino suo non uidente latenter se fecisse putauerat: quanto ma

gis in illo corpore spiritali nidebūt sancti omnia non solum si oculos claudant: uerum etiam unde sunt corpore absentes. Tunc enim erit perfectam illud de quo loquens apostolus: ex parte inquit scimus et ex parte prophetamus: cum autem uenerit quod perfectum est: euacuabitur quod ex parte ē. Deinde ut quomodo posset aliqua similitudine ostenderet: quātm ab illa que futura est distet hec uita: non quāliumcunque hominum: uerum etiam quā precipua hic sanctitate sunt pediti: cū essem inquit paruulus: quasi paruulus sapiebam: quasi paruulus loquebar: quasi paruulus cogitabam. Tum autē factus sum uir: euacuauī ea que paruuli erant. Videmus nunc per speculam in enigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte: tūc autē cognoscam: sicut et ego cognitus sum. Si ergo in hac uita: ubi hominū mirabilius prophetia ita comparanda est illi uite quā si paruuli ad iuuenem: uidit tū Heliseus seruū suū accipiētē munera: ubi ipse nō erat: ita ne cū uenerit quod pfectū est: nec iam corpus corruptibile aggrauabit animā: sed incorruptibile nihil ī pediet: illi sancti ad ea que uidebāt sūt: oculis corporeis quibus Heliseus absens ad seruū suū uidendum non īdignit indigebunt. Nam secundam interpretēs. lxx. ista sunt ad Siezi uerba prophete. Nonne cor meum erat tecum: quando conuersus ē uir de curru in obuiam tibi: et accepisti pecuniam et cetera. Sicut autē ex hebreo interpretatus est presbyter Hieronymus. Mōne cor meū inqt ī presēti erat: quā reuersus ē homo de curru suo in occursum tuū. Corde ergo suo se dixit hoc uidisse prophetā: adiuto quidem mirabiliter nullo dubitante diuinitus. Sed quāto amplius tunc oēs munere isto abūdabant cum deus erit oīa in omnibus: habebunt tamen etiā illi oculi corporei officium

suū: et in loco suo erunt: uteturq; ille spiritus per spirituale corpus. Neque enim et ille propheta quā nō eis īdignit ut uideret absentē: non eis usus est ad uidenda presentia: que tamen spiritu uidere posset etiam si illos clauderet: si cū uidit absentia ubi cū eis ipse non erat. Absit ergo ut dicamus illos scōs in illa uita deum clausis oculis nō uisuros: quē spiritu semp uidebūt: s; utrū uidebunt et per oculos corporis cū eos apertos habebunt inde questio est. Si enim tantum potuerunt in corpore spiritali eo modo utique etiam ipsi oculi spūales: quātm possunt isti quales nūc habemus: proculdubio per eos deus uideri non poterit longe itaque alterius erant potentie: si per eos uidebitur in corporea illa natura: que nō cōtinetur loco: sed ubique tota est. Non enī quā dicimus deum et in celo esse et in terra: ipse quippe ait per prophetam: celus et terram ego impleo: aliā partem uicturī sumus eum in celo habere: et aliā in terra: sed totus in celo est: totus in terra: nō alterius temporibus: s; utrūque simul: quō nulla corporalis natura pōt. Vis itaq; ppollētior oculorū erit illoz nō ut acutius uideāt: q; qdā phibentur uidere serpentes uel aquile. quātalibet enī acrimonia cernēdi eadē quoq; aīa līa nihil aliud possunt uidere q; corpora: s; ut uideant et incorporalia. Et totasse ista uirtus magna cernendi data fuit ad horā etiā ī isto mortali corpore oculis sancti uiri Job: quādo ait ad deū. In obanditu auris obandiebā te prius: nunc autē oculus meus uidet te ppter ea despexi memetipsū et distabui: et existimā me terram et cinerem. Quāis hic nihil phibebat oculū cordis intelligi: de quibus oculis ait Apostolus. Illuminatos oculos habere cordis nestri. Ipsis autem uideri deus cū uidebitur: christianus ambigit nemo: qui fideliter accipit quod ait ille ma-

gister deus. Beati mudo corde quoniam ipsi deum uidebunt. Sed utrum etiam corporalibus ibi oculis uideatur: hoc in ista questione uersamus. Illud enim quod scriptum est et uidebit omnis caro salutare dei: sine ullius modo difficultatis sic intelligi potest: ac si dictum fuerit. Et uidebit omnis homo Christum dei: qui utique in corpore uisus est: et in corpore uidebitur: quando uiuos et mortuos iudicabit. Quod autem ipse sit salutare dei: multa sunt et alia testimonia scripturarum. Sed euidentius uenerandi illi senis Simeonis uerba declarant. Qui cum infantem Christum accepisset in manus suas: nunc inquit dimittis domine seruum tuum secundum uerbum tuum in pace. quoniam uiderunt oculi mei salutare tuum. Illud etiam quod ait supra memorans Iob: sicut in exemplaribus que ex hebreo sunt inueniuntur: et in carne mea uidebo deum: resurrectionem quidem carnis sine dubio prophetauit. Non tamen dixit per carnem meam. Quod quidem si dixisset: posset deus Christus intelligi quod per carnem in carne uidebitur. Nunc uero potest et sic accipi. In carne mea uidebo deum saluatorem meum. Ac si dixisset. In carne mea ero cum uidebo deum. Et illud quod ait apostolus: facie ad faciem: non cogit ut deum per hanc faciem corporalem ubi sunt oculi corporales: nos uisuros esse credamus: quem spiritum sine intermissione uidebimus. Nisi enim esset etiam interioris hominis facies: non diceret idem apostolus. Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes: in eandem imaginem transformamur: de gloria in gloriam: tanquam ad domini spiritum. Nec aliter intelligimus quod in psalmo canitur. Accedite ad eum: et illuminamini: et facies uestri non erubescunt. Fide quippe acceditur ad deum: quam cordis esse constat non corporis. Sed quia spirituale corpus nescimus quantos habebit accessus de

re quippe experta loquimur: ubi aliquid que aliter intelligi nequeat diuinarum scripturarum non occurrit: sed succurrit auctoritas: necesse est ut contingat in nobis quod legitur in libro sapientie. Cogitationes mortalium timide et incerte prouidentie nostre. Ratiocinatio quippe illa philosophorum qua disputant ita mentis aspectu intelligibilia uideri: et sensu corporis sensibilia. id est corporalia ut nec intelligibilia per corpus: nec corporalia per se ipsam mens ualeat intueri: sed posset nobis esse certissima: perfectum esset per oculos corporis etiam spirituales nullo modo posse uideri deum. Sed istam ratiocinationem et uera ratio et prophetica irridet auctoritas. Quis enim ita sit auersus a uero: ut dicere audeat deum corporalia ista nescire? Numquid ergo corpus habet: per cuius oculos ea possit addiscere? Deinde quod de propheta Heliseo paulo ante diximus: nonne satis indicat etiam spiritum non per corpus posse cerni corporalia? Quando enim seruus ille munera accepit: utique corporaliter gestus est: quod tamen propheta non per corpus sed per spiritum uidit. Sicut ergo constat uideri corpora spiritui quid si tanta erit potentia spiritualis corporis: ut corpore uideatur et spiritus? Spiritus enim est deus. Deinde uita quod suam qua nunc uiuit in corpore: et hec terranea membra uegetat: facitque uiuentia: interiore sensu quisque non per corporeos oculos nouit: aliorum uero uitas cum sint inuisibiles per corpus uidet. Nam unde uiuentia discernimus a non uiuentibus corpora: nisi corpora simul uitasque uideamus: quod nisi per corpus uidere non possumus. Uitas autem sine corporibus corporeis oculis non uidemus. Quamobrem fieri potest: ualdeque credibile est: sic nos esse uisuros mundana tunc corpora celi noui et terre noue: ut deum ibique patet et uniuersa et corporalia gubernantem: per corpora que gestabimus et que aspiciamus: quaquersum

oculos duxerimus clarissima perspicuitate uideam⁹: nō sicut nūc inuisibilia dei p ea q̄ facta sunt intellecta cōspiciūt: per speculū in enigmate ⁊ ex parte ubi plus in nobis ualet fides qua credim⁹ q̄ reꝝ corporalū species q̄ per oculos cernim⁹ corporales: sꝫ sicut hōies iter quos uiuentes motusqꝫ uitalet exētes uiuimus: mo x ut aspiciamus nō credimus uiuere sꝫ uidemus: cū eoꝝ uitā sine corporibus uidere nequeam⁹: quā tamen in eis per corpora remota omni ambiguitate cōspiciamus. Ita quacūqꝫ spiritalia illa lumina corpōꝝ nꝛoꝝz circūferemus: incorporeū deum omnia regentem etiā per corpora stuebimur. Aut ergo sic per illos oculos uidebitur deus: ut aliquid habeant in tanta excellentia menti simile: quo ⁊ incorporea natura cernatur: quod illis exemplis sine scripturaz testimoniis diuinarūz uel difficile uel impossibile ē ostēdere. Aut quod est intelligendum facili⁹ ita deus nobis erit notus atqꝫ cōspiciuus: ut uideatur spūitū a singulis nobis in singulis nobis: uideatur ab altero in altero: uideatur in se ipso: uideatur in celo nouo ⁊ in terra noua: atqꝫ i omni que tūc fuerit creatura: uideatur ⁊ per corpora in omni corpore: quocūque fuerint spūitūalis corporis oculi acie perueniente directi: patebunt etiā cogitationes inuicē nobis. Tunc enim implebitur quod apostolus cum dixisset nolite ante temp⁹ quicquam iudicare: mo x addidit donec ueniat dominus: ⁊ illuminet abscondita tenebrarūz: ⁊ manifestet cogitationes cordis: ⁊ tūc laus erit unicuique a deo.

De eterna felicitate ciuitatis dei sabatoqꝫ perpetuo. Cap. 30.

Quāta erit illa felicitas: ubi nullū erit malum: nullū latebit bonū: uacabitur dei laudib⁹: q̄ erit omīa in omib⁹:

Naz quid aliud agetur: ubi neqꝫ ulla defidia cessabitur: neqꝫ ulli indigentia laborabitur nescio. Admōeoꝝ ē sāto cātico ubi lego ul' audio. Beati qui habitāt in domo tua dñe: in secula scōꝝz laudabūt te. Omīa membra ⁊ uiscera icorruptibilis corporis: q̄ nūc uidemus per usus necessitatis uarios ⁊ motus distributa: quoniā tūc nō erit ipsa necessitas: sed plena: certa: secura: sempiterna felicitas: proficiēt laudibus dei. Omēs quippe illi de quibus tā sū locutus: qui nūc latent armonie corpōꝝz numeri: nō latebūt: itꝛinsecus ⁊ exꝛiꝛsecus per cūcta corpōꝝz dispositi: ⁊ cū ceteris rebus que ibi magne atqꝫ mirabiles uidebūtur: rōnales mētes i tanti artificis laude ratōnabil' pulchritudinis delectatiōe succedent. Qui motus illic talium corporum sint futuri: temere diffinire non audeo: quod excogitare nō ualeo: tamen ⁊ motus ⁊ status sicut ipsa species decēs erit: quicūqꝫ erit ubi quod non decebit non erit. Ferte ubi uolet spiritus ibi erit pꝛtinus corpus: nec uolet aliquid spūs qđ nec spūitūz possit decere nec corpus. Uera ibi gl'ia erit: ubi laudātis nec errore quisquam nec adulatōe laudabitur. uer⁹ honoz: qui nulli negabitur digno: nulli deferetur indigno. Sed nec ad eū ambiget ullus indignus: ubi nullus pꝛmitter' esse nisi dign⁹. Uera pa x ibi est: ubi nihil aduersi nec a se ipso nec ab alio quisqꝫ patietur. premiū uirtutis erit ipse qui uirtutē dedit: eiqꝫ se ipz quo melius ⁊ maius nihil possit esse promisit. Quid est eīm aliud quod per pꝛphetā dixit. Ero illoꝝz dñs: ⁊ ipsi mihi erūt plebs: nisi ego ero uide faciēt: ego ero q̄cūqꝫ ab oībus hōeste desiderātur: ⁊ uita ⁊ salus ⁊ uict⁹ ⁊ copia ⁊ gloria ⁊ honoz ⁊ pax ⁊ oīa bona. Sic eīz ⁊ illud recte itelligitur quod ait apostol⁹: ut sit dñs omīa in omibus. Ipse finis erit desiderioꝝz nostꝛoꝝz: qui sine fine uidebitur:

sine fastidio amabitur: sine fatigatōne laudabit: hoc munus: hic affectus: hic actus profecto erit oibus: sicut ipa uita eterna cōmunis. Ceterū qui futuri sint p meritis p̄mioꝝ etiā gradus honoꝝ atq; gloriāz: quis ē idone⁹ cogitare: quanto magis dicere. Quod tñ futuri sint non est ambigendum. Atq; id etiā beata illa ciuitas magnū in se bonum inuidebit: qđ nulli superiori ullus inferior inuidebit: sicut nunc non inuident archangelis angeli ceteri: tam nolet esse unusquisq; quod non accepit: q̄uis sit pacatissimo cōcordie uiculo ei qui accepit obstrictus: q̄s nec in corpore uult oculus esse qui est digitus: cū membruz utrumq; cōtineat totius carnis pacata cōpago. Sic itaq; habebit donū alius alio minus: ut hoc quoq; donū habeat nec uelit āplius. Nec ideo liberū arbitriū n̄ hēbūt: q̄a peccata eos delectare nō poterūt. Magis quippe erit liberū a delectatōe peccādi: usq; ad delectationēz nō peccādi i declinabile libertatē. Nam primū liberum arbitrium quod homini datū est quādo primū creatus est rectus: potuit nō peccare sed potuit ⁊ peccare. hoc aut nouissimū eo potentius erit: quo peccare nō poterit. Cēz hoc quoq; dei munere: nō sue possibilitate nature. Aliud est. n. esse deū: aliud participē dei. deus natura peccare non pōt: participes uero dei ab illo accipit: ut peccare n̄ possit. Seruādi aut grad⁹ erāt diuinū muneris: ut primū daretur liberū arbitriū quo nō peccare homo posset: nouissimū quo peccare n̄ posset: atq; illud ad comparandū meritū: hoc ad recipiendum premiū pertineret. Sed q̄a peccauit ista natura cū peccare potuit: largioꝝ gratia liberatur: ut ad eā perducatur libertatē in qua peccare non possit. Sicut enim prima immortalitas fuit quā peccādo Adā pdidit posse nō mori: nouissima erit nō posse mori. ita plurimū liberū arbitrium posse nō

peccare: nouissimū non posse peccare. Sic. n. erit inamissibilis uolūtas pietatis ⁊ equitatis: quomodo ⁊ felicitatis. Nā utiq; peccādo nec pietatē nec felicitatē tenuimus: uolūtatē uero felicitatis nec pdita felicitate pdidim⁹. Certe deus ipse nunquid quia peccare nō pōt ideo liberū arbitriū habere negandus est. Erit ergo illius ciuitatis ⁊ una in omnibus: ⁊ inseparabilis in singulis uoluntas libera: ab omni malo libera: ⁊ impleta omni bono: fruens indeficienter eternoꝝ iocūditate gaudioꝝ: oblita culparum: oblita penarum: nec tamen ideo sue liberationis oblita: ut liberatori suo sit igrata. Quantū ergo attinet ad scientiā rationalem: memor preteritoꝝ etiā maloꝝ suoꝝ: quantum aut ad experientis sensum prolixius imemor. Nā ⁊ peritissimus medicus sicut arte sciuntur oēs fere morbos corporū nouit. sicut aut corpore sentiuntur plurimos nescit: quos ipse non est passus. Ut ergo scientie malorum due sunt: una qua potentiā mentis non latent: altera qua experientis sensibus inheret: aliter quippe sciuntur omnia uitia per sapientie doctrinam: aliter per insipientis pessimāz uitā: ita ⁊ obliuiones maloꝝ due sunt: aliter ea nanque obliuiscitur eruditus ⁊ doct⁹: aliter expertus ⁊ passus. Ille si peritiā negligat: iste si miseria careat. Secundū hanc obliuionem quā posteriore loco posui: non erūt memores sancti preteritorum maloꝝ. Carebunt eīm omnibus malis: ita ut penitus deleantur de sensibus eorum: ea tamen potentia scientie que magna in eis erit: nō soluz sua preterita: sed etiā damnatorum eos sempiterna miseria n̄ latebit. Alioquin si se miseros fuisse nescituri sunt: quomō sicut ait psalm⁹ misericordias domini in eternum cantabūt. Duo cantico in gloriā gratie Christi cuius sanguine liberati sum⁹: nihil erit profecto illi iocūdius ciuitati

Ibi perficietur: uacate et uidete quoniam ego sum deus. Quod erit uere maximum sabbatum non habens uesperam: quod commendauit dominus in primis operibus mundi: ubi legitur. Et requieuit deus in die septima ab omnibus operibus suis que fecit: et benedixit deus diei septimum: et sanctificauit eum: quia in eo requieuit ab omnibus operibus suis que incobauit deus facere. Dies enim septimus etiam nos ipsi erimus: quando eius fuerimus benedictione et sanctificatione pleni atque refectioni. Ibi uacantes uidebimus quoniam ipse est deus: quod nobis ipsi esse uoluimus: quando ab illo cecidimus audientes a seductore exitis sicut omnes: et recedentes a uero deo quo faciente omni essemus eius participatione non desertione. Quid enim sine illo fecimus: nisi quod in ira eius defecimus: a quo refectioni et gratia maiore perfectioni uocabimur in eternum euidentes: quia ipse est deus: quo pleni erimus: quando ipse erit omnia in omnibus. Nam et ipsa opera bona nostra: quando ipsius potius intelliguntur quam nostra: tunc nobis ad hoc sabbatum adipiscendum imputantur. Quia si nobis ea tribuemus seruilia erunt: cum de sabbato dicatur. Omne opus seruile in eo non facietis. Propter quod et per Ezechielem prophetam dicitur. Et sabbata mea dedi eis in signum inter me et inter eos: ut scirent quia ego dominus: qui sanctifico eos. Hoc perfecte tunc sciemus quando perfecte uocabimur: et perfecte uidebimus: quia ipse est deus. Ipse etiam numerus etatum ueluti dies: si secundum eos articulos temporis computentur: qui in scripturis uidentur expressi: iste sabbatissimus euidentius apparebit quoniam septimus inuenit. Ut prima etas tanquam primus dies sit ab Adama usque ad diluuium. Secunda inde usque ad Abraam non equalitate temporum sed numero generationum denas quippe habere reperiuntur. Hinc iam sicut Matheus euangelista determinat tres etates usque ad Christi subsequuntur

aduentum: que singule denis et quaternis generationibus explicantur. ab Abraam usque ad Dauid una. Altera inde usque ad transmigrationem in babyloniam. Tertia usque ad Christi carnalem natiuitatem. Finit itaque omnes quinque. Sexta nunc agitur nullo generationum numero metienda: propter id quod dictum est. Non est uirum scire tempora que pater posuit in sua potestate. Post hanc tanquam in die septimo requiescet deus: cum eundem diem septimum quod nos erimus in se ipso deo faciet regescere. De istis porro etatibus singulis nunc diligenter longum est disputare. Nec tamen septima erit sabbatum: cuius finis non erit uespera: sed dominicus dies uelut octauus eternus: qui Christi resurrectione sacratus est: eternam non solum spiritus uerum etiam corporis requiem prefigurans. Ibi uocabimur et uidebimus: uidebimus et amabimus: amabimus et laudabimus. Ecce quod erit in fine sine fine. Nam quis alius est noster finis: nisi peruenire ad regnum cuius nullus est finis.

Uideor mihi debitum ingentis huius operis adinuente domino reddidisse. Quibus parum uel quibus nimium est: mihi ignoscant. Quibus autem satis est: non mihi sed deo mecum gratias congratulantes agant. Gloria et honor patri et filio et spiritui sancto: omnipotenti deo in excelsis in secula seculorum Amen.

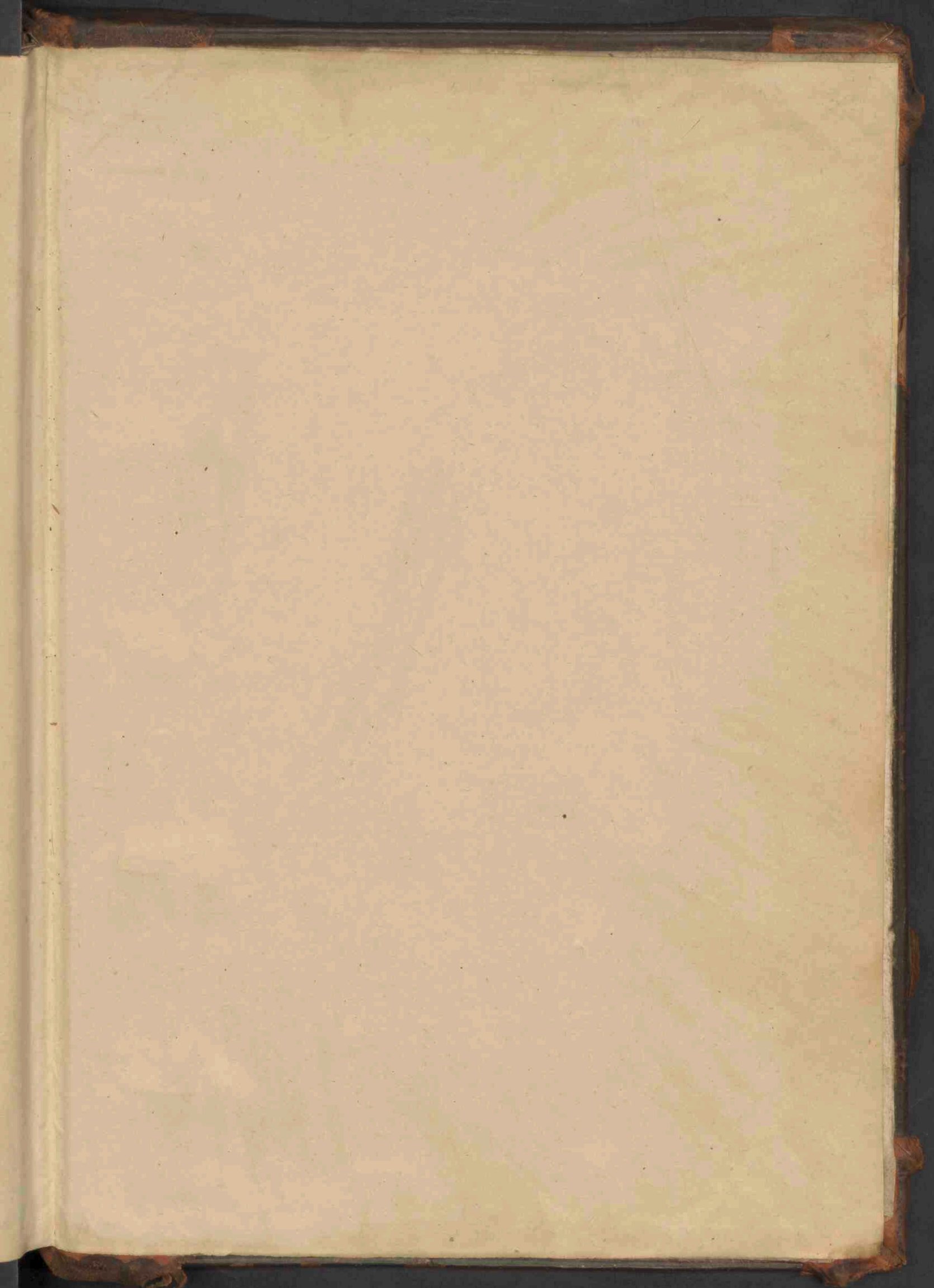
Aurelii Augustini De Trinitate Dei Liber. XXII. et ultimus feliciter finit: Impressumque est opus hoc a diligenti magistro Gabriele Petri de Laruisio. MD. LXXV. existente Petro aduocato duce Venetiarum.

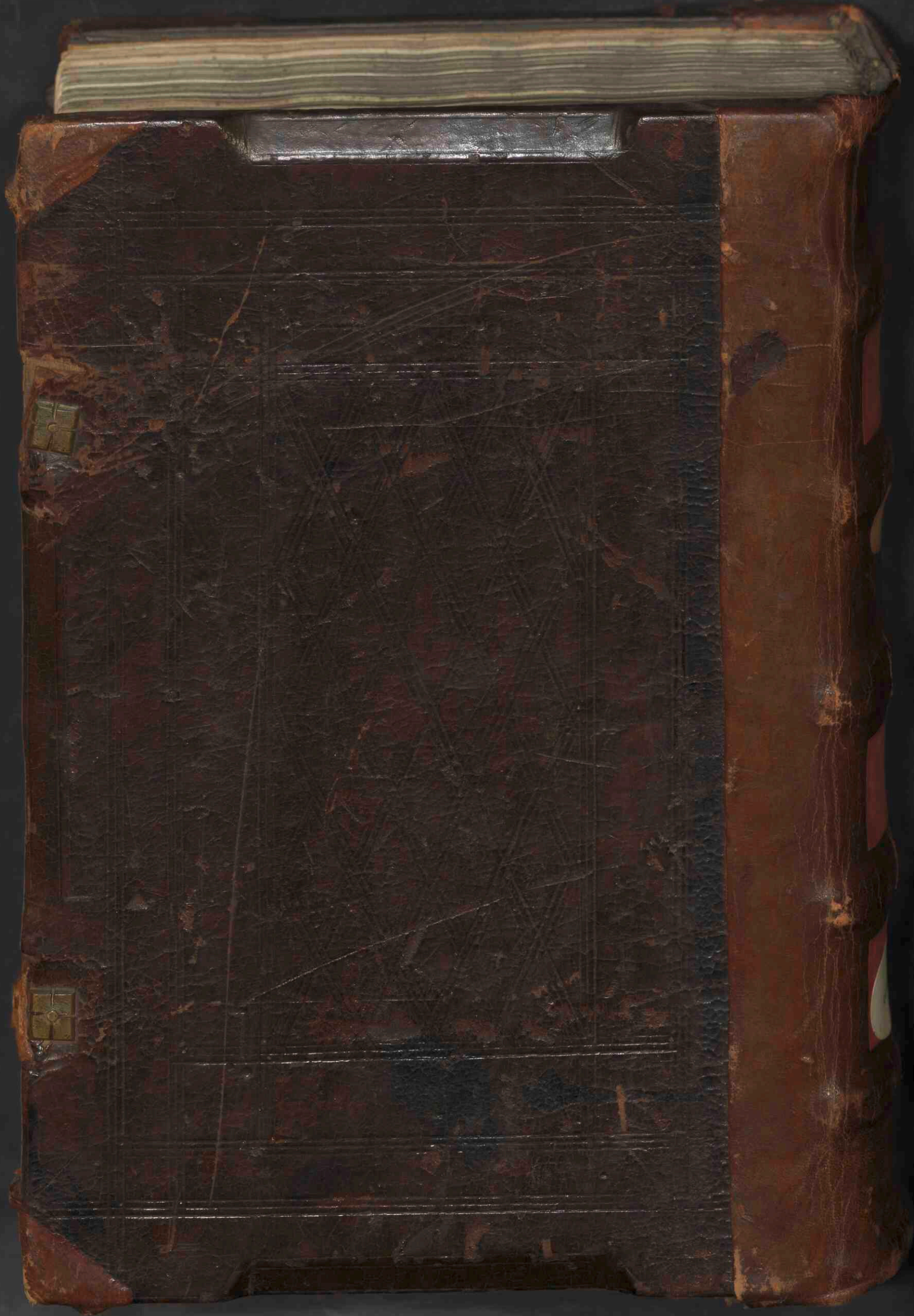
Venetis.

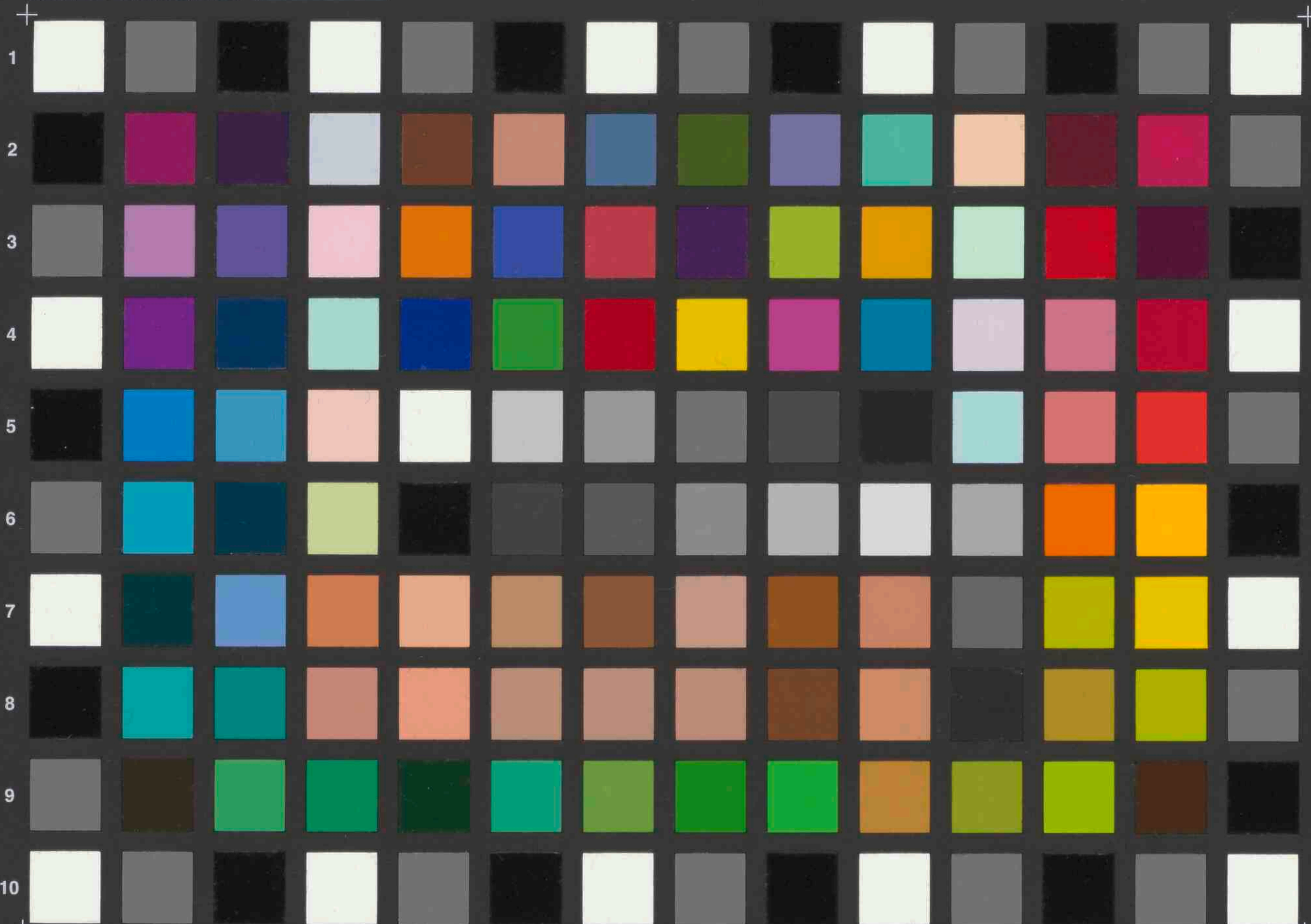
93/826

colorchecker DIGITAL SG

DCSG - UBU # MX - 7181

x-rite

0 1 2 3 4 5 6 mm